

Hieronymi Cardani Mediolanensis medici, De utilitate ex adversis capienda, libri IIII. Ex quibus in omni fortuna, rebus secundis & adversis, diligens lector mirabilem ad tranquillam feliciterque vivendam (quantum in hac misera miserorum mortalium conditione fieri potest) utilitatem percipiet, praeterea magnam multarum, variarumque rerum scientiam, usum & prudentiam, Theologus, Iureconsultus, Medicus & Philosophus, sibi comparabit. : Defensiones ejusdem pro filio coram praeside provinciae & senatu habitae.

<https://hdl.handle.net/1874/421184>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

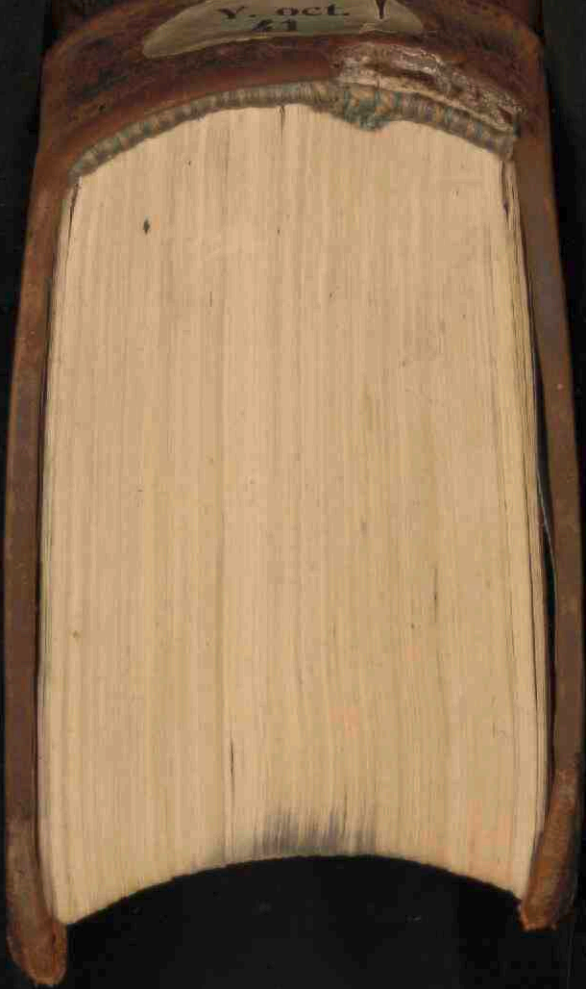
- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

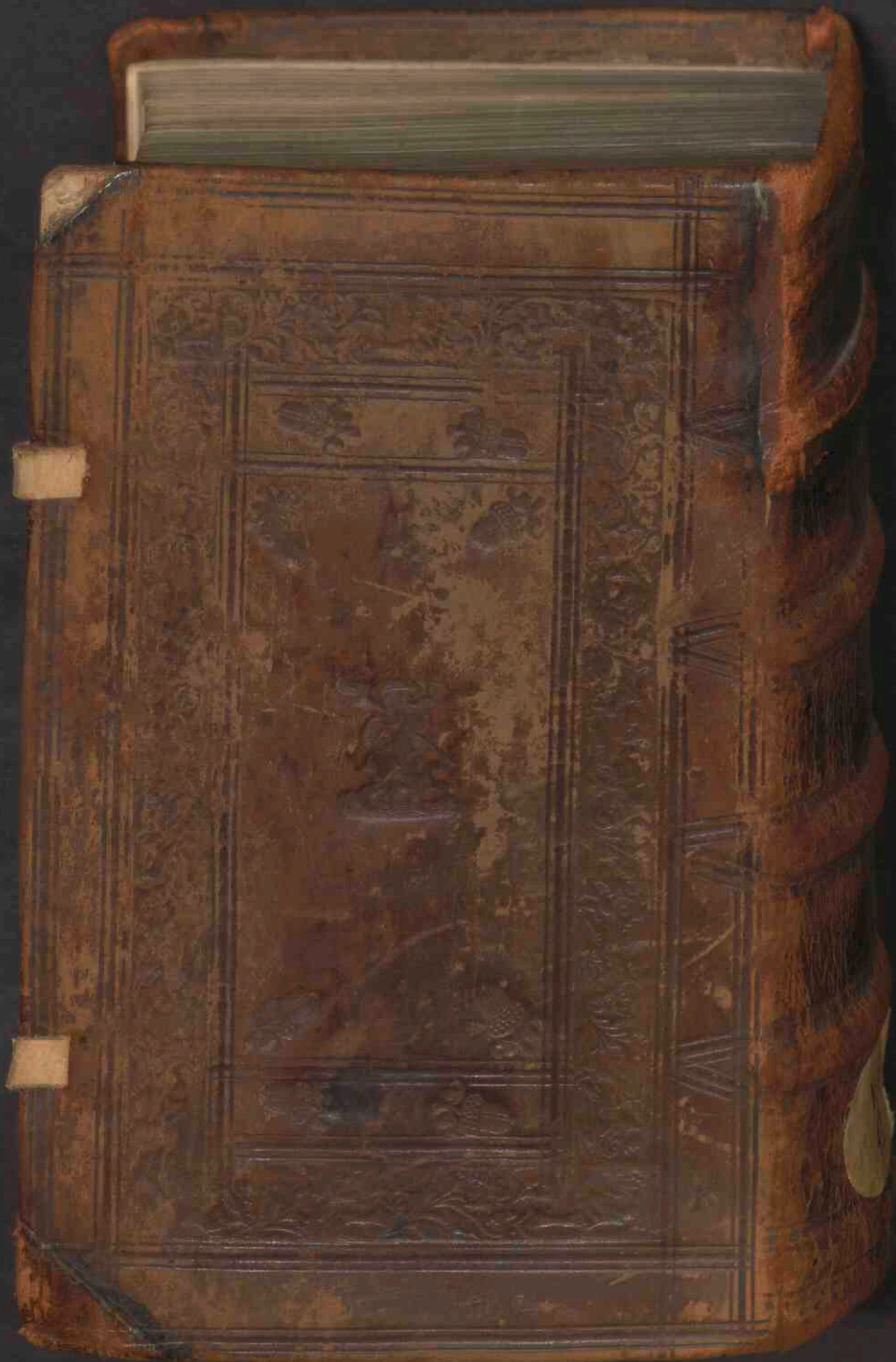
Y. oct.
41

R.
L. 10479

Y. oct.
41

Y. oct.
41

N 115. C.

40041
HIERONY.

mi Cardani Mediola-

NENSIS MEDICI, DE VTI-

LITATE EX ADVERSIS CAPIEN-

da, libri III. Ex quibus in omni fortuna, re-

bus secundis & aduersis, diligēs lector mira-

bilem ad trāquille feliciterq; uiuendū (quan-

tum in hac misera miserorum mortalium cō-

ditione fieri potest) utilitatem percipiet:prē-

terea magnam multarum, uariarumq; rerum

scientiam, usum & prudentiā, Theolo-

gus, Iureconsultus, Medicus &

Philosophus, sibi cōparabit.

DEFENSIONES EIVSDEM

pro filio coram præfide prouinciæ

& senatu habitæ.

IOANNIS BAPTISTAE CAR-

dani Mediolanensis Medici, De Abstinentia ab usu

ciborum foetidorum libellus exiguus, quem

moriens explere non potuit.

Cum Cæs. Maiestatis gratia

& priuilegio.

BASILEAE.

Ex dono Bucherij

AD LIGATOREM SEU
compactorem.

Librum cum uoles diuidere in hunc mo-
dum poteris, Libri III. Finis est LII, &
Primi Tomi, Secundi Tomi prin-
cipium est. Quarti libri est
littera a A.

ORDO

ORDO ARGVMENT. LIB. 2

1 De Demōstratiōe	commodis
2 De Præparatiōe	20 De Paupertate
3 De Fine bonorum	21 De Humilitate ge-
4 De Vtilitate gene-	neris
raliter capienda ex	22 De Contemptu
aduersis.	23 De Ocio in arte

SECYNDI LIBRI

5 De Deformitate	24 De Infamia
6 De Morbis	25 De Inuidia
7 De Dolo	26 De Iniuria
8 De Senectute	27 De Amicorū pas-
9 De Morre	citare
10 De Cæcitate	28 De Ingratis & per-
11 De Surditate	fidis
12 De Mutis	29 De Cognoscēdis
13 De Obliuione	hominum uitijis
14 De Impotētibus	30 De Inimicis
aduenerem	31 De Ira principum
15 De Claudis	32 De lite
16 De Vniuersali re	33 De Exilio
soluione	34 De Solitudine
17 De Amore	35 De Publica cala-
18 De Generali uitæ	mitate
institutiōe.	36 De Temporū ac
	magistratum pra-
	uitate

TERTII LIBRI

10 De Principiū in-	37 De Seruitute
	38 De Phratriis
	39 De Carcere
	40 De

40 De De Tædio
multiplicii	49 De Vxore contu-
mace
41 De Spe abrupta
& calamitatib. for-
ruitis	50 De Vxore impu-
dica
42 De Signis exitiæ
potētiæ & gloriæ	51 De Filiorum cura
43 De Ordine uitæ
ducendæ	52 De Filiorum mise-
ria
44 De Cura morbo-
rum animi	53 De Filiis impro-
bis
45 De Causis natura-
libus	54 De Filiis cõtuma-
cibus
	55 De Filiis fugiti-
uis
QVARTI LIBRI	56 De Filiis stultis
46 De Consanguini-
neorum & amico-
rũ calamitatibus	57 De Luctu
47 De Seruorũ im-
probitate	58 De Orbitate ubi
de spuriiis adopti-
uis
48 De Vxore du-	59 De Filiis supposi-
tis

TABVLA QUESTIONVM.

1	An Aliquod uitiū. possit esse utile	fol. 44
2	An Liceat mortis obliuisci	184
3	An Liceat obliuisci doloris illig	184
4	An Liceat cognoscēti nō timere	184
5	An in mortæ sit dolor	196
6	An Mors sponte subeunda	264
7	An Qui se ipsos occidūt possint esse uti- les Reipublicæ	213
8	An Liceat amico occidere tyrannum	213
9	An post mortem nō esse malū	224
10	An Mors repentina terribilior	24
11	An Ante mortem prodigia	152
12	An Mors felicitum infeliciū morte miseri- or sit	259
13	An Maior dolor delicias nō gustasse an a- mississe	261
14	An Cæcitas surditate deterior	268
15	An Amor sit dolor an uoluptas	292
16	An Malorum memoria sit iucunda	299
17	An Spes bonorū futurorū memoria pre- teritorū sit iucundior	307
18	An et unde bonis calamitates	355
19	An Presentiū bonorū possessio, an futu- rorum spes iucundior	329
20	An Maior felicitas senis an iuuenis	332
21	An Ludus ad felicitatem pertineat	392

TABVLA QUESTIONVM.

22	An Musica utilis sit	443
23	De Arrium effectibus	501
24	Vtilitates scribentium	512
25	An Iniuria fecunda	535
26	An Iniuria dissimulanda	532
27	An Acceptæ iniuriæ à regib. ulciscendæ	542
28	An Deterius inferre iniuriã, an pati	544
29	An Maior factura patris, an filii	549
30	An Deterior iniuria accepta in patre quã filio	551
31	An Potius pater quam filius redimendus	551
32	An Bene sperandum	558
33	An Infelicis uita durior felicis morte	556
34	An In futuris opinio rebus præstet	552
35	An Presens sit similis futuro, an preterito	562
36	An Amicus, an frater, an filius præferendus	563
37	An Liceat cum improbis amicitiam contrahere	560
38	An Filius possit beneficio superare parentem	632
39	Filii Cur aliis quam parentib. assimilētur	908

TABVLA QVESTIONVM

- 40 An Coniunctio cum descendens sit
habitura finem 913
- 41 An Plus debeamus patri, an matri 919
- 42 An Amor in filios diuidatur 963
- 43 An Melius iuste quam iniuste perire
227
- 44 An Orbus felicior eo qui nunquam filios
suscepit 1078
- 45 An Abnepotes ex pluribus filiis con-
iuncti quam ex uno 203, 1099
- 46 An Abnepos filio charior 1100
- 47 An Melius sit relinquere filios impro-
bos quam nullos 1102

a 4 Ordo

ORDO LIBRORVM CVM HOĆ
Argumento congruentiũ & nomina.

- 1 Autoris De Libris propriis
- 2 De Consolatione
- 3 De Vtilitate capienda ex aduersis
- 4 Theonoston
- 5 In Thessalicum Medicum
- 6 Lyssa
- 7 Ciceronis Tusculanæ questiones
- 8 De Senectute
- 9 De Officiis
- 10 De Amicitia
- 11 Fragmenta
- 12 Ouidius de remedio amoris
- 13 Andreas Matheus dux Adriæ de utilitate capienda ex aduersa fortuna
- 14 Plutarchus de differētia amici & adula-
- 15 *Ἐπιμονῆς* (toris)
- 16 De Vtilitate capienda ab inimicis
- 17 De Sera numinis uindicta
- 18 Præcepta conuiuialia
- 19 De Garrulitate
- 20 De Curiositate
- 21 De Liberis educandis
- 22 Alcyonius de exilio
- 23 Ioannes casa de potētiorũ & tenuiorum inter se officiis
- 24 Eiusdem de morũ institutione
- 25 Seneca de Beneficiis

HIERONY.

MICARDANI MED.

DIOLANENSIS MEDL.

ci, in libros de utilitate ex aduersis
capienda ad Octavianū Cu-
sanū Iuriconsultum.

Præfatio.

Anta fuit maiorib. no-
stris decoris & honesti
cura, octauiane Cusa-
ne urbis nostrę insigne
ornamentum, ut socra-
tes de uita periclitans
LYsiæ rhetoris ea tempestate primarij
orationem luculentissimã & omnibus
nostris absolutã aspernatus sit: testatus
bonã quidem & præclara orationẽ, sed
minus tamen sibi cõgruentem. Ea ego
quoq; ratione, cū multa in nominis fa-
milięq; tuæ laudem, tum operis atq; ar-
gumentı cõscribere possem, aut facun-
dia atq; eloquentia ornare uirtutem tuã
ac facta: aut utilitatem operis miris qui

P R A E F A T I O.

busdam modis pro more extollere, ma-
 lui sola proposita nuda ueritate, uelut
 decebat philosophū grauem, ea hic pro-
 ponere quæ ad intellectuū operis ipsius
 facerent. nam & eius dignitatem & tuā
 his præconijs indigere nō existimo. Est
 enim operæ superuacaneæ & inanis pr-
 sus laboris, ea quæ omnibus nota sunt
 & per se clara, grādiōribus uerbis uel-
 le illustrare: nam si ueræ sunt, frustra, si
 falsæ, id adulatoris est improbi. Cū ergo
 duo sint homini maximè necessaria, ha-
 bere quod uelis, & his quæ habes uti cō-
 mode scire: hoc secundū in cuiusq; po-
 testate est, modo industriā, curā, diligen-
 tiā q; adhibeat: alterum nō omnibus nec
 prorsus, sed plerisq; atq; maiore ex par-
 te concessum est. Horū igitur duorum
 causa quatuor hos libros cōscripsimus
 quā accuratè per id tēpus licuit: siqui-
 dem ante medium cursum contigit mi-
 hi graue illud infortuniū atq; calamitas,
 quæ uel sapientissimū quencq; de recta
 ratione deturbare potuisset. Et ut uera
 fatear, non tantū profuere hi libri in hu-
 iusmodi

P R A E F A T I O.

iusmodi dolore, quantū mihi profuit sci-
 uisse mortē hanc iam multo ante prædi-
 ctā, ordinatamq; certo iudicio diuinæ sa-
 pientiæ quasi prodigio insignis alicuius
 calamitatis. necesse enim erat ut è iusti
 sanguine aliquis publico indicio, uelut
 in alijs excidijs, causa quadā honestiore
 in nostro excidio plecteretur: qd quan-
 do futurū sit, nec scit nec scire cupio. sa-
 tis fuit mihi obstitisse quantū potuerim,
 non solū priuatum affectū, sed etiā tan-
 tum malū ab omnium capitibus auerte-
 rem. Nā quod ad me attinet: quin perie-
 rim nihil abfuit, nisi diuina manus me
 subleuasset, primū monitū per somniū,
 deinde conscribendo libros illos admi-
 rabiles Theonosti, in quibus affuisse mi-
 hi numen aliquod satis intelligo. nā sub-
 lato dolore omni luctus, me mihi resti-
 tuit. neq; enim solū scribendo, sed etiam
 legendo illos omnis calamitatis memo-
 ria, omnisq; dolor abscedit ac tollitur. Il-
 lis ergo libris nō his opus est eis, quibus
 dici id iure potest Euripidis.

ὡς τλήμων, ὡς σοι δύσφορ, ἔργασαι κακὰ
 Qui

P R A E F A T I O.

Qui uerò quæ ferri possunt patiuntur, & humana quicq; curant ut quã felicitissimè pro conditione sua uiuant, his lectionem horum librorum haud inutilem futurã existimo, nec solũ in aduersis, sed in secundis rebus. Secundis enim rebus si quis abutatur, ut quidã amare, ambitiose, crudeliter, iniuste, libidinoſe non iam secundæ dici possunt, sed aduersæ. Quod præclare indicat illud uirgilianum:

Turno tempus erit, magno cũ optauerit emptum.

Intactũ Pallanta, & cũ spolia ista diẽq; Oderit.

Bona enim fortuna si quis malè utatur, perinde est ac si malam experiatur. Quot diuitibus opes nihil aliud quã luxum & morbos peperere? quot uiris uxoris pulchritudo dedecori & exitio fuit? Vidim⁹ Petrũ citadinũ cui cũ esset piscina in hortis, suffocatus est in ea unicus illi⁹ filius, septẽ annos natus. Bernar do itidem Scacabarotio delitiæ hortarum abstulerunt unicũ filium annorũ
 quatu-

P R A E F A T I O.

quatuordecim. qui uerò artem adaman-
 tes perforandi inuenerat, & famã & lu-
 crum adeptus est: uerũ cũ ex ea in Gre-
 ciam transisset, ausus perforare adaman-
 tem Principis Turcarũ insignis magni-
 tudinis & pulchritudinis, & immensi pre-
 cij, fallente successu seipsum interemit,
 ueritus grauiorem mortẽ. Plena est no-
 stra uita huiusmodi exemplis, ut nõ mi-
 nus necessaria sit hæc ars à nobis tradita,
 fœlicibus quã etiam miseris. Quod etsi
 tutò etiam liceret inter tot pericula ui-
 uere: nihilominus saltem propter usus
 scientiam utilis est. Sed cũ disciplinarũ
 quedam magis sciã quam usu cõstent,
 ut Geometria, Theologia: quaedam ex
 æquo, ut leges & medicina, hæc ex ho-
 rum generum neutro est, sed ex tertio
 in quo plus ualet exercitatio quã scien-
 tia. Parum enim prodest sapiẽtia si quis
 stultè se gerat: ut ergo usum aliquis &
 exercitationem adipiscatur, quoniã u-
 sus ratio trifariam consistit, in adipiscen-
 do ipsum, in promptè exequendo, & in
 eius perfectione habenda: hæc habentur
 natura,

P R A E F A T I O.

natura, arte, diligentia, exercitatione, consuetudineq; cum peritis in ea atque expertis. diligentia quidem ad perfectionem facit, ad usum uerò habendum aut promptitudinem parum aut nihil: at natura ad promptitudinē plurimū confert, ad usum uel eius perfectionem parum admodum, uel profus nihil: ars uerò ad usus perfectionem plurimum conducit, & est principium usus: ad promptitudinem autem operandi parum aut omnino nihil. rursus exercitatio ad promptitudinē usus facit, ad perfectionem nihil, ad usum uerò habendum est maxime necessaria. Ipsa etiam consuetudo cum peritis ad perfectionem usus plurimū facit, ad usum & promptitudinem aliquid potest. principio exorandus est animus, corpus firmandum, munienda omnia bonis sunt fortunæ ad excipiendos ictus aduersos: inde cognoscere oportet qui finis sit noster, nisi enim finem nostrum noueris, uelut nauta qui quo cursum dirigat nescit, in incerto semper uagaberis, neque cognosces quod

P R A E F A T I O:

quod uite genus illi conueniat. scire autē id non possumus, nisi natura nostra qualis sit intelligamus. Sed quod ad naturam ipsam attinet, duo sunt quæ dubitemus, tertium uero peculiare est ipsi fini. Et ad naturam quidem illud primum, an ob obitum animus pœnæ & premiū particeps sit futurus eorum, quæ in hac egerit uita: Secundum, an animi omnes eandem sint sortem subituri, solum magnitudine & paruitate diuersam. Vt si exempli gratia, omnes beati quidem futuri sint, sed alius alio magis aut minus: an uerò etiam pœnarum & dolorum capaces erunt. Manifestum est autē in prima dubitatione quatuor questiones includi, nā si animi pœnas & premiā subeunt, ambiguum nō est quin super sint & sint immortales, quodq; singuli seorsū maneat, nec in unū confundantur: & quod eorum quæ hic aguntur in posterum ratio habeatur. Quod si ita est, palā fit etiā nos omnes neruos intendere debere, ut iustè, sanctè, innocenterq; uiuamus, omneq; cōsiliū, omnēq; cogitationem

P R A E F A T I O.

tionem nostram eo dirigendam, ut post mortē beata illa uita aeternaq; fruamur, neq; solum ut bonis illis tam immensis potiamur, sed etiam ut poenas tam graues euitemus. Verum si poenas non sumus subituri, sed solum futuri participes premiorum, poterimus tunc utriq; uitae consulere, & futurae uirtute ac probitate integritateq; morum, & praesenti curando illius commoda, ualetudinem scilicet, opes, filios, amicitias, famā, ceteraq; id genus bonorum, quae cum honestate coniuncta sunt. At tertium dubium non circa rerum naturam uersatur, sed in ipsius finis ratione tantum: atq; id est an ubi incertū sit de his, quae ad animorum pertinent immortalitatem suppliciaq; ac praemia: imo nihil quasi comperiti sit, uelut Epicurei existimant, expedi at sequi maiorem expectationem, licet ualde dubiam ac pene desperatā: an potentib. inhaerere, nam quae Aristoteles, stoiciq; produnt de honesto, uirtute, praclarēq; ille de moribus disputationes, ac de iustitia, precipue si spes meritorum

P R A E F A T I O.

torum ab obitu auferatur, tam sunt frigidae, inanes & ridiculae, ut nihil magis. Quod si praeter has dubitationes illud etiã scire liceat, de quo actũ est in libris de Arcanis Aeternitatis, an mundus scilicet & hominũ generatio finẽ aliquando habitura sint, an non, tunc expedite de bonorũ fine determinare possemus. filiorum enim stirpis felicitas ad bona communia, non propria pertineret, cũ inter mortalia bona numeranda essent: alioquin aut prima futura ac principalis, longeque sapientia maior atque uirtute. Itaque & Socrates & quicũque alij de moribus tractarunt absque naturalium rerum determinatione, operam ut dici solet & oleũ perdiderunt. Absurdius tamen Aristoteles & Stoici egerunt, qui, ut dixi, sublata spe premiorũ & poenarũ ab obitu conati sunt uirtutẽ esse bonã hominibus persuadere. Et essent quidẽ uirtutes hac ratione bonae, sed non omnes. Verũ sola prudentia, constantia, continentia, fortitudine atque tranquillitate animũ muniamus. Constantia quidem ad

b uersus

P R A E F A T I O.

Uersus calamitates quæ iam nos oppri-
 munt: idq; duabus rationibus. Prima q̄
 æqua omnium mortaliū futura sit cōdi-
 tio, imò melior infeliciū. qm̄ moriēdo ni-
 hil amittēt, atq; hæc ratio omni mœrori
 satisfacit, tametsi apud puosdam nō ad-
 modū firma esse uideat̄. Altera prorsus
 firma est, etsi nō tā ampla, tanta tamē ut
 luctū quemlibet funditus euellere pos-
 sit, & acerbissimos dolores tollere. Desū-
 pta est aut̄ ea ē Plotino, oēs uidelicet in-
 iurias, omnes luctus iustē nobis adueni-
 re & inferri: licet qui inferunt iniustē
 nobis illas inferāt. Itaq; si iustē nos subi-
 mus, etiam leniter ferendę sunt: q̄ uero
 illas iuste subeamus, haud dubiū esse de-
 bet, cū sint præuisæ: & si præuisę, ordina-
 tæ, atq; ideo à Deo cōstitutæ. quæcunq;
 aut̄ à Deo cōstituta sunt, iusta omnino
 sunt. Neq; n. uel sapiētia uel potestas il-
 li defuit, aut inuidia uel ira moueri po-
 tuit, quin omnia iuste & etiam pro tem-
 porū ratiōe distribueret. Neq; ergo du-
 bitandū est de tota ista oratione, nisi for-
 tasse ab eius initio qđ est dictū, omnia
 quæ

P R A E F A T I O.

que cōtingunt prauisa esse. At hoc ostē
dūt tot Pythij Apollinis oracula de Græ
cię calamitatib. de morte Philippi Re-
gis Macedonū, tot ostēta de Cęsarū obi-
tu. Sed omittamus antiqua, & innita-
mur pręsentib. solū ac uisis à me in necē
filij, q̄ cōstat quatuor euidentib. prodigijs
ita prauisam, ut genus & dies latere nō
posset. neq; uerò existimandū est filium
meū aut me tanti fuisse, ut nostra cau-
sa noua lex scientiæ futuri sit cōstitutā:
quin potis omnia æquè certa esse apud
Deū, nō tamen prodigijs ostendūtur. nā
ut luporū cedes iuste sunt ob scelera, sic
agnorū ob sacrificiū. Sic ille obtulit filiū
suum, sed præsciens mortuus est: & quā
parum abfuit, ne unicū filiū ab Abrahā,
ut immolaretur reposceret. Quid ergo
op̄ est ut metuas, ne casu in calamitatē
incideris? iniuriam acceperis? iniuste
damnatus sis? Quod si ita est, hac una
ratione confirmaberis, modo æqui pa-
tiens & amans fueris, ut animi inten-
tionem haud remittas, aut in poste-
rum doleas atque evertaris. Simili ra-
tionē

P. R. A E F A T I O.

tione feres fortiter incumbencia mala,
 non quia non terreant (ut stulti quidā
 persuadere conātur) sed tanquam ne-
 cessaria. Et ne ille assiduo metu euerta-
 ris, & uniuersae uitae acta perturbes tri-
 sti cogitatione, nec ullā dulcedinem per-
 cipias: continebis etiā te ab ira, cupidita-
 te atq; libidine, quib; malis si succubue-
 ris, non euades ē maximis infortunijs,
 uixq; etiam à periculis ingentibus, etiā
 si Rex fueris. Præstat ergo nihil amare
 immodicè, quandoquidem huiusmodi
 amores aut magnos luctus, aut magna
 damna afferre solent. Ad trāquillitatem
 aut plurimū facit consyderatio hæc, qd
 quantūcūq; possideas, id totū minimū
 est totius terræ cōparatione: ipsa uerò
 terra totius orbis cōparatione, ne pūcti
 quidem instar est. Quid ergo tā amplū
 est, ut partem aliquā possidere dici pos-
 sis? Eius uerò quod habes nihil ferme
 tuū est, sed procuratorum, dispēsatorū,
 famulorum, fictorum, amicorū, furum,
 si desint litigatores. Quin etiam qualis
 usus? quanto plures in culina, tanto plu-
 res

P-R-A-E-F-A-T-I-O:

res qui tussit, screant, tractant cibaria
 isde sordidis manib. quibus feces deter-
 gunt, et stercorearia uasa deferunt. Ipsa uero
 uita breuis est, cuius initium fini cohe-
 ret. Et in cuius principio nihil certi ha-
 beas, in fine nihil superlit. Denique ad te
 ipso miseriore conuerte & latus uiues.
 Inspice triremiū calamitates, carceris du-
 ritiem, Xenodochiorū foetidatem, sta-
 bulorū inopiam, in quibus stipula & fi-
 mus pro uestibus hominū sunt. Ceterū
 nudi iacent media hyeme, squalore illu-
 brique oblitī, fame, frigore, morbisq; ua-
 rijs conflictati, ut eorum multi ne manū
 quidē ad colligendam stipem extende-
 re ualeant. Intuere illum qui iacet ad ur-
 bis nostrę portā Ludouicā perpetuō in
 lecto, cuius pedes percisi à reliquo cor-
 pore ante illū positi sunt. Narrat Chry-
 sostomus, uidisse se Demophilū quen-
 dā claris parentib. ortū iam quindecim
 annis perpetuō tementē, in sūma paup-
 tate cū unico seruo trahere uitā. Alium
 nomine Aristophneū Bythiniū cōul-
 sionib; totū distortū, iam p sexenniū in

P R A E F A T I O.

maxima omnium rerum inopia cum ancilla ui-
 xisse, cum nullus ob foetoris magnitudi-
 nem illi appropinquare auderet. conuer-
 te te deinde ad danatos, ad metalla, ad la-
 pidicinas captiuosque Turcarum, ubi uxor
 filiique singuli diuersis dominis uenduntur
 distrahendi & asportandi in longinquis-
 simas regiones, quorum nec nomina audi-
 re licebit. Filia & uxor prostituuntur, filii
 in catenis impuberes ad foeda ministe-
 ria, puberes ad fodiendam terram adiguntur,
 & tamen hi omnes uiuere uolunt, tu uero
 deploras tuam calamitatem. Quid de
 priuatis omnibus dicam, nulla domus
 miseria caret: si diues, insidia, liuor, dis-
 cordia: si pauper, omnia desunt. Inde mor-
 bi & metus omnia exagitant, haec cum tu
 considerabis, in summa tranquillitate ui-
 ues. Restat ut de prudentia agamus, in
 qua factio magis quam uerbis opus est.
 Peccatur autem circa illam multis mo-
 dis, primum ignorantia praceptorum
 quae hic traduntur: usu quoque, atque ob
 id consuetudines loci callere oportet.
 Quod uero plurimum obest huic uirtuti
 est

P R A E F A T I O.

est improuisum consilium, seu arte inimicorū, uel tecū tractantium: seu qđ rei natura & p̄ceptis occasio nihil temporis det, seu stultitia tua aduersus primū & ultimū errorem te exercebis diligenter, si non unquā quicq̄ proferas aut de liberes, nisi perfectē intellecta re, item te etiam intellecta, nisi consilio peritorū in ea re adhibito. nihil etiam arduum aggrediaris nisi prius parentib. aut fratrib. aut coniunctissimis adhibitis in consultationem: respōsū quoq̄ in diē sequentem differas, etiam in leuibus negotiis quę inchoaturus es. Per sepe enim ex leuibus initiis magnæ in tota uita mutationes eueniunt. cōsydera etiā cū quib⁹ negotiū tractas, amici ne sint an inimici aut emuli tui, item prudentes an stulti, improbine an simplices, quæ causa eos impellat ut te sollicitent. Semper uerò ab his qui te urgent cauebis, & rem ipsam quo magis impellūt differes. Doli enim pellis est celeritas, & qui urget dolū armat, qui retardat & remittit cōpedes illi iniicit. In repentinis aut casib⁹

P R A E F A T I O.

quantū potes te retrahe&, id saltem cog-
nosce an doli quicquam sublit. id etiam
caue, ne in irreparabilia mala te conijci-
as, deinde quos potes in cōcilium ad hi-
be, & Deū roga ac consule. Optimū est
autem ut prius periculo occurras, quā
ut ipsi rei, totiꝫ negotio inconsultus ad
rem accedas. Casus quoꝫ prudentiē cō-
silia perturbat, audis falsa narrantem &
assentiri melius est quā contendere, sed
si potes, non audire melius est. Abstine-
bis etiā scōmatibus, memor eius quod
accidit Antiphonti à Dyonisio & perti-
naxis filio à Caracalla, cū eum Geticū
quod fratrem Getā occidisset p iocū ap-
pellasset. statim enim occisi sunt ab illis,
quos scōmate offenderat. In uniuersum
autem memineris maximā stultitiā par-
tem, imò totā ferme in nimia de seipso
existimatione cōsistere. nam qui minus
q̄ decet de se pollicent̄ hos timidos sole-
mus nominare, qui & si nō ita occasioni-
bus utātur ut decet, securius tātō tamē
uiuūt. At de se plus pollicentiū tria sunt
genera, q̄ omnia ad insaniā pertinēt. Pri-
mum

P R A E F A T I O

mū tamen qđ solū plus scire sibi persua-
 det, ob frequētiā in stultorum numero
 censerī non solet. nam omnes hoc mor-
 bo fermē laboramus: at maiora aut plu-
 ra sperare quam habiturus sis, stulti pla-
 ne est, & inter stultos hī numerari solēt.
 Verum plus posse quam possis credere
 aut habere quam habeas, hoc non iam
 stulti solum, sed insani atque perditæ
 amentiaē est. Itaq; ab hoc maximē, tum
 etiam à secundo genere cauendum est
 quòd si etiam à primo te eximere po-
 tueris, magnam certē calamitatū occa-
 sionē abrumpes atq; effugies. Cæterū
 uirtutes hæ animi sublata immortalita-
 te etiā nobis utiles sunt, sed nō tamē eis
 plene utendum: neq; enim temperabi-
 mus ab aliena uxore, a uirgine, nec pro
 patria pugnabimus, sed solum his ad cō-
 modum nostrum utemur: alijs autem
 nullo modo, uelut Iustitia, Fide, Libera-
 litate, Veritate, nisi quatenus ad nomen
 & gloriā captādā fallendūq; hominē
 utiles erūt. Ergo ut ad rē redeā, cū in li-
 bris Theonosti finē hūc nostrū animiq;

P R A E F A T I O.

felicitatem ac poenas ita ostenderim, ut
 multi forſſo dubitare uelint nulli poſſiat
 quantumuis athei ſint. ob id omnia ea
 auxilia praſentibus in libris praetermiſi,
 quae nullo modo prauam tractationem
 atque uſum conuerti poſſent, ne minimo
 lucro maximam iacturam facerem, aut
 facere alios docerem. Circa uſum autem diligenter
 obſeruare oportet res, opportunitates
 locorum, temporum, perſonarum, ac reli-
 quarum conditionum. Ambitioſum hono-
 rabis, auaro lucri ſpem propone, iuue-
 nibus illecebras, luxus & uoluptatum
 oſtende, iniuria affectis uiam ulciſcendi
 ita non ſecus ac aues piſcesque tum feras
 eſcis proprijs allicies atque captabis. Ani-
 mo diligenter praeparato ad corporis cu-
 ram te conuerte, recta uictus ratione at-
 que laboribus temperatis. Inde fortunae
 auxilia quaeres, uxorem, filios, amicos,
 opes: plurimum autem ad has confert
 uerſari cum probis, prudentibus, bene-
 fortunatis, hiſque quibus cum tu fortunatè
 aliquid experiris: & contra eos de-
 uitare, quibus cum inſcelices euentus for-
 tiris

P R A E F A T I O.

uiris. Neminem plus iusto amabis, nec
 prorsus amabis qui te non amet, præter
 parentes, filios, fratres, fratrumq; filios,
 si contingat ut ab illis non ameris, nec
 hos quidem, ubi alij sint ex his qui te a-
 mēt, nihil enim infelicius eis qui te nō
 amant, aut immodicè amare. Aequalis
 .n. molestia est seu possideas, seu amit-
 tas. Præterea cū fœlicitas nostra in tribus
 cōsistat, re, expectatiōe et opiniōe: q̄ his
 duabus ultimis prudenter utitur, pri-
 ma haud ualdè æget. Nam constare feli-
 citatem magis opiniōe quam re indi-
 cio est, quod si quis nondum susceperit
 filios, aut unum habeat tantum, non do-
 let nec tristatur: idem cum quatuor sus-
 ceperit, perieritq; unus, dolet ac lamen-
 tatur: Rursus si quis non cogitet in ma-
 ximò etiã luctu cōstitutus, nihil mali sen-
 tit, perinde afficitur ac si nihil incom-
 modi passus esset, neque doleret unquã
 si nunquam cogitaret. nam dolorũ cor-
 poris qui nos cogitare de se cogunt alia
 ratio est: opiniōe igitur nō re, aut saltē
 magis cōsistunt humanę felicitates atq;
 miserix

P R A E F A T I O

miseriæ. Expectatio aut quasi media est inter opinionē & rē: re ipsa tenuior, opinione solidior. Verū nisi animum ipsum præparaueris, nullo horū trium modorum beatus esse poteris, imò contra miser eris. nam beatus esse nullo modo potes, imò miser es, cū optatis nō frueris: at si animū & cupiditates non cohibueris, fieri nō potest ut illis potiaris. humana enim mens cum cupiditatibus in infinitum efferatur, nunquam poterit satiari, cum natura humana infiniti nō sit capax, imò ne magnæ quidem cuiusdā partis eius quod optat: necesse est ergo ut si quis non cohibeat cupiditatem & desideria, quamuis potēs fuerit et Rex maximus quidam, ut miserimus sit, prorsus. Quod si modū his posueris facile feres aduersa propria, & si propria etiam facilius aliena: filiorū, fratrū, uxoris, amicorum, assuetus enim patienter feres tua incōmoda, leuius feres aliena. Facilius etiam curabis illa, modo hi obtēperare uelint. ut enim medicus facilius alienos morbos q̄ proprios curat: ita et sapiens

P R A E F A T I O.

piens ac prudens aduersa filiorū & uxoris q̄ propria: & licet dicat Chrysoſtomus ſupremū malorū ſuſtinet qui in metū incidit, ne ſine filijs decedat: hoc tamen ſupremū malū, q̄ cogitatione auget multis modis diſſolui poteſt. Si animus ad loca beata migrat, ſi generatio humana aliquando finit, ſi filij fratrum aut ex matribus, ſororibus patruel ſuperſint: nā ſi ſint, perinde eſt ac ſi filij ſuperfuiffent. Demū illud cogita ſimile eſſe hoc, ac ſi doleres q̄d orbis terrarū monarcha natus nō ſis, nam plures monarchæ ſunt q̄ ij quorum ſtirps futura ſit ſempiterna: q̄ modocunq̄ aut & quodocunq̄ finem habitura ſit, perinde eſt prorsus ac ſi ſine filijs obiffent. His rationibus, ſi rationis cōpoſ es, tibi planè ſatisfacies, etiā ſi ad opinionem nō rem reſpexeris. Illud etiā animaduertens, quot homines ſua ſpōte ſine filijs obire uoluerūt, ſeu ſacris initiati, ſeu etiā profani. Hoc ſūmo (ut uideatur) malorū e medio ſublato (ita enim noſtrū ſemper eſt inſtitutū) alia omnia & minora aut mediocria, aut minima fa
cil

P R A E F A T I O.

cillè ferēs . sunt uerò & è calamitatum
 genere quaedã quę sui natura bona pa-
 riunt, ut labores, paupertas, inimicitia:
 Vt enim ex lilij herba grauius olente
 nascuntur flores admodũ iucundi odo-
 ris & formę gratæ: ita ex malis quibus-
 dam peculiariter bona oriuntur. In hoc
 genere sunt morbi qui assiduè reuertũ-
 tur. hi enim temperantiã pariunt & con-
 tinentiam, & mortis timor hominẽ cau-
 tum facit, probum ac ad omnem oeca-
 sionem paratũ . Similis rationis sunt le-
 ctiones & fabulæ, ac intemperies Poë-
 tarum, in quibus & si non ex malis bo-
 na seliguntur, ex turpibus saltẽ pulchra
 excerpere licet. Sic etiam turpium imi-
 tatio delectat, ut in ectypis muscarum
 & scarabeorũ imaginibus, & in histrio-
 nib. cũ ebrios stultosq; fingũt . Luctus
 quoq; delectant his in rebus q̄ ex se hor-
 rorem pariũt. Pictura quoq; horrẽdi ex-
 cidij delectat etiã illos q̄ in eo periculo
 fuerũt. Velut apud uirgiliũ, cũ Aeneas
 Troię ruinã in pariete miraretur.

• Sic ait: atq; animũ pictura pascit inani

Sed

P R A E F A T I O.

Sed quia cū ea ceciderant tot amici, atq;
coniuncti, subiicit Poëta: (uultū.

Multa gemens, largosq; irrigat flumine

Alij uero non ita, sed uelut in tragœ-
dijs alienarū calamitatū cōmemoratio-
ne uoluptatem capiunt. Vtinā ergo hu-
iusmodi calamitates eueniant quarum
meminisse non pigeat, & ut alienis pot-
ius quā nostris exemplis fiamus sapien-
tis. Certē propter ea quæ ad usum neces-
saria esse atq; utilia docuimus exempla
nō leuem uim habent, ut potè q̄ uiuē cu-
iusdā instructionis rationem exprimūt.
neq; solū exempla calamitatū, sed etiam
errorū ac uitiorum longe magis persæ-
pe nos mouent quā uirtutis: uehemēti-
usq; cōmouemur aspectu ebriorū atq;
insanientū, & eorūq; expusione men-
dicāt, quā temperatū, continentium
atq; parcorū. Minima ergo mutatio in a-
nimo uelut in hipomocho causa magnę
diuersitatis succedentū, affectionū & ca-
sū, si em̄ animus sit prudens ac fortis, tū
cōtinens, temperatus, atq; tranquillus, pau-
cæ diuitiæ, honores modici, non multi
filij

P R A E F A T I O:

filij & amici sufficient ad felicitatem: si
 æstuet intus, nihil satis est. Nō ames, qđ
 faciliē te deserere possēt, honestus ergo
 ac tutus est Dei amor, inde uirtutis, post
 diuitiarū, & uxoris. filios ama, sed non
 ad eō perditē, forsan te deserent. Præter
 hæc ama tanquā osurus, ut sapiens ille
 dicebat. aliqui ex eorum discessu aut
 uoluntatis mutatiōe, siue amici sint, si-
 ue amatores uel domestici, non leuem
 senties dolorem. Porro si in calamita-
 tes iam decideris, quadrifariam contin-
 git plene illis posse satisfieri. Primum
 si in eodem genere aliquid boni maius
 oriatur ex ea calamitate, quod secus or-
 tum non fuisset, uelut cuidam affini nō
 stro seni contigit, cuius uxor cum mor-
 tua esset, & ipsa cuius iuuenulam du-
 xit, ex qua tres filios masculos susce-
 pit: Alius & ipse affinis noster, cum fi-
 lium unicum extulisset, atque ex eo a-
 missa hereditas aliā duxit uxorem, ex
 qua septem filios habuit, & nunc fœ-
 lix uiuit. Sic Cæsari ex damnatione se-
 natus accessit imperium, multi ex
 oppugna

P R A E F A T I O.

oppugnationibus & accusationibus in
 claruere ignoti alioqui. Deinde si ex
 malo maius bonum alterius generis ex
 oritur, q̄ euenit Themistocli qui exi-
 lio factus est dominus quatuor urbiū,
 cum domi haud prædiues esset. Sic Ro-
 mulus expositus & Cyrus magnæ glo-
 riæ ansam arripuerunt, et paulo ante no-
 stra tempora Castrutius Castracanus.
 Sic Hiero. ex morbo & eruditus & me-
 lior euasit. Ad hæc si plenè uindictam
 de his qui calamitatem intulerunt, su-
 mere licuerit. Postremò si in posterum
 exitium parari sibi intelligunt, qui iniu-
 riam intulere, nec tamen interim quie-
 ti uiuunt, quemadmodum & Christia-
 ni Iudeos ulti sunt. cauendum est autē
 ne nominatim in hoc genere quenquā
 laceffas: periculosum enim est tibi & il-
 lis gloriosum. apparet enim & caligu-
 gam & Neronem & Erostratum, mul-
 tosq̄ alios facinorosos homines queffis-
 se famam ex flagitijs. nolūt multi nomi-
 nari, non ob dedecus, sed ob metum, u-
 bi metus desit, eam infamiam nominis
 c aternita-

P R A E F A T I O.

æternitati utilem esse putant. Quapropter familiam in odium posterorum in iniusto facinore, si ultio te delectat, commemorasse sufficiat. Caterum maxime calamitates sunt quæ sincere sunt, inuitabiles & ex quibus redire non licet: atq; ideo mors sine dedecore & cruciatu, his tamen qui dedecus morte maius non esse existimant. Mors etenim cum cruciatu & dedecore, dum animum distrahit atque confundit, licet astantibus leuior uideatur, magis tamen sæua est quæ sincera & breuis est. De corporis autem dolore aliud statuendum est: is ergo ostendit & in malis & in bonis nihil maius esse cogitatione. Quod si rationibus prædictis magnum animi dolorem, si tristitia sit ex presentibus atq; præteritis, seu timorem ob futura & incumbentia leuare non licet, magni & noui dolores ac casus solent curari: aut potu uini in quo radix mādregoræ diluta sit, ut docebat hypocrates, uel si breuis sit affectus croci orientalis. Vitiōrū autē animi maximorū qualia sunt alea, amor immodicus,

P R A E F A T I O.

modicus, pertinacia, stultitia, impotentia,
 incōstantia in alijs medela est, si rationi
 nō parēt, nec auxilijs uincunt naturalib.
 timor & tristitia maxima ac diuturna, ac
 desuetudo. In bonis autē adipiscēdis ma-
 xime curabis ut sensim ascēdas, ac quasi
 per gradus: unde si primū gradū amise-
 ris, uelut in scalis, postmodū pedem nō
 adeo extendere licebit, ut possis ascen-
 dere, sed herebis in imo. Ergo primū
 hūc gradū quā celerrimē poteris arripi-
 es. Quæ uerò plurimū ualent ad persua-
 dendum sunt, honestū, utile, exemplū,
 præces uel minē, religio, & persona gra-
 ta: cōsiderādū est etiā ut res tāti estimes
 dū habeas, quanti si iā amisisses, etenim
 si homines sensum amissionis haberent
 dum possident, nemo nisi uī & coactus
 in miseriam incideret, sed quoniam dū
 habemus non sentimus, qualis futurus
 esset dolor si amitteremus, turpiter in
 eum errorem incidimus: palam enim
 est calamitates omnes atque miseras in
 amissione atque priuatione consistere.
 nā dolor est amissio indolētiae & morbo

P R A E F A T I O.

ualetudinis, & luctus Christianorum. ergo si filiū uel fratrem, uel fundū, uel domum, uel pecuniam habeamus, ubi amiserimus dolemus uehemēter. In curia ergo habentiū causa est, & ludi & aliorum errorū, ex quibus in ingentes calamitates incidimus: quis enim est qui si dolorem amissionis pecuniarū ex alea antequā amitteret sentiret, in animū inducere posset, ut ei se periculo nisi prorsus amens exponeret? Cauere igitur oportet ut diligenter dū habemus perspiciamus, & in filijs quidem ac domesticis castigantes, abstinentes, subuenientes, ne cogamus illos abscedere, aut ne improbos reddamus: contra cū ulcisci improbum quempiā familiarem in animo est, nihil melius optima tractatione nam postq̄ deseruerit nos, sentiens quantum amiserit grauius plectetur, durum hoc poëne genus, atq; ut alias dixi a ciue nostro Lypithocho excogitatum. In his uerò quos deserere cogimur, si ante nos fuerunt, naturæ necessitatem proponere expedit, ut in parentibus, fratribus,

P R A E F A T I O.

bus, maioribus. nam nisi illi prius te relinquant, omnino necesse est ut illos relinquant tu pari dolore, & peruerso naturæ ordine. In istis autem qui post nos uenerunt, ut fratrib. minoribus, filiis, equis, si amiseris, cogita tempus in quo nondum habebas. pari enim forte nunc uteris, neque uero tum dolebas nec tristabaris, interiectum autem tempus quo usum illorum possidisti, quid est quod non id inter delicias & fausta colloques, eorumque memoria quæ tunc acta sunt recreeris? In omnibus præterea causis quæ hic non adeo explicatæ uidentur, imitatione per supplemento uteris, uelut in custodienda & coercenda impotenti familia. exemplum duces à phratrijs, ubi tot capita & tam diuersis moribus & conditione adeo quiete continentur, fame, uerberibus, carcere, duritie, ut cogantur ea maxime quæ nolint: deserere amicos, amplecti inimicos, ut omnia in obsequio posita sint & uoluntarijs coactis actionibus. Eademque ratio in sacris uirginibus, atque has perpetuo in domo continemus,

P R A E F A T I O.

illos nō nisi impetrato discessu & comite adiecto, ne libere quicquā agere liceat. Eadem ratione impotentes domesticos & petulantes domabimus. His ergo armatus praesidijs quicumq; ad hunc librum legēdum se contulerit, intelliget quantum utilitatis, decoris ac uoluptatis sibi comparare ex eius lectione liceat. nā quae tanti magni philosophi, eorū pace dixerim, in hoc genere scripserūt uix catulae mortuae luctum leuare posse uidētur, ut in aduersis nō modo suppetias non ferant, sed alia docentes, alia sentientes, ac agentes miseros suos clientulos aliorum iniuriā exponant ac detegant: quamobrem parcē illorum lectione utendū est, quae nec pietati satisfacit, aduersisq; praecipis atq; ambiguis sententijs cū ea luctatur, nec utilitati hominum atque uulgari opinioni, sed ipsos impotentes & pauperes ac cōtemptos efficit, nec ualidis rationibus leuat miseriarum dolorem. Nos uero tum hic humanitus, tum in Theonosto diuinitus docuimus eas rationes quae omnino ge
nus

P R A E F A T I O.

nus omne calamitatis abundè leuare
 possunt, sed tamen ita ut quaedam adeo
 acerbe sint, ut plane enarratione eorum
 quæ in Theonosto continentur indige
 ant: ibi enim explicata non solū atq; di
 lucida est enarratio immortalitatis ani
 morum, sed & coniunctionis illorū cū
 dijs glorięq; immensæ, tū splendoris ac
 uoluptatis ineffabilis qua ab obitu fru
 untur. In cuius quidem libri confectio
 ne sperabamus aliquo adiumento futu
 rū eum Marci Antonini librū, qui de illi
 us uita nuper in publicū exiit. uerū seu
 illius non sit, quod magis arbitror: seu
 melior fuerit princeps quam philoso
 phus, seu foelicior quā sapiens, nihil de
 prehendi qđ ad meū usum possem tra
 ducere. Multa enim cū essent nō asper
 nanda, tā inordinate tamen & cōcise &
 prorsus sine ulla demōstratione scripta
 erāt, ut alio Antonino expositore indi
 geant. Cæterum tibi ò flos patritiæ gen
 tis urbis nostræ Octauiane Cusane, qui
 solus in tanta calamitatè me non a
 spernatus es, sed cum despectum me
 c 4 prorsus

P R A E F A T I O.

prorsus ab omnibus existimarem, in ipso acerbo luctu munere etiã egregio significasti, quantum si licuisset uoluisses, uirtutemq; apud bonos atq; probos uiros, uirtutisq; opinionem immobilem esse. tibi, inquã, hoc totum debetur, debentq; mortales, cuius singulari prudentia & probitate factum est ut ab solui potuerit. Quare munus hoc nostrũ qualecunq; accipe uir splendidissime, meq; tua in me beneficia testari honorificentius non posse puta, quam cũ me mihi per te unum restitutũ fu-

isse profiteor. Vale Ticini

XV, Kal. decembris,

M. D. L X.

INDEX EORVM OMNIVM,

QVAE IN TOTO HOC CARDI-

ni opere maxime obseruatione digna
uisa sunt.

BARthonius ex adriani Imp. dictum ad inimi- hortulano rex cum	724
fit	425
adulator duplex	655
Abortum facien	adulator non uni additus 655
tia 975 & 976	adulator & dissimulator pas- sim in aulis reperitur 654
Abraham unicum filium ha- buit	988
adulatoris proprium	655
accepta vix possunt reddi	621
adulatoris descriptio	654
achillē quid nobilitauerit	714
adulter quomodo cognosca- tur	694
achillinus philosophus peripa- reticus	259
adulter quō definiatur	959
actio ulciscendi naturæ aduer- sat	727
adulterium abominatur	121
adulterium omnibus nationi- bus olim inuisum	959
actionē sua tēpora habere	763
adulteria execrabilia esse	966
adolescens quo ordine institui debeat	871
Aegypti rex ex seruis eligitur fol.	824
adulescentem fallere facile est, vincere difficile	1022
Aegyptiorum in funebris mos fol.	386
adulescentum vitia innumera bilia	1026
emulatio discenda	526
adulescentium quatuor insti- tutores	996
emulationis exemplum	527
adrianus imp. laudatur	210
emulatio inuidia & indigna- tio stimuli ad virtutes	528
adrianus irrisus est	492
emulatio triplex	526
	C 5
	2825

I N D E X.

amens est gratus	586	aloyfius Gonzaga vini potu ex	
affectus tristes ex opinatis	106	tingitur	254
affinitatis electio	942	ambitio quid sit	497
agathocles archagatum filium		ambitiosus quis sit	732
liberavit	946	ambitiosus ex leuibus causis ad	
aglaia quid	630	iram concitatur	731
acharistia cur non legibus in-		ambitiosi ingenium	681. 682.
terdicta	619	ambitiosi crudeles	683
alchimia quomodo de paupe-		ambrosii templum fulgure i-	
rat hominem	402	stum	869
alitiatus	730	amicus qua lege accusandus	
alcibiades	467	fit	57
alea inter principes qui luse-		amicus qualis querendes	482
rint	374	amicus quomodo cognoscen-	
alexander magnus uno oculo		du	483
cæcus fuit	261	amicus uerus quomodo cog-	
alexāder Mammez Coturnicū		nosendus	558
pugna delectabatur	374	amicus res rarior est fratre &	
alexander ab initio Galba nūc		utilior	563
euasit	483	amicus filiis & fratribus prae-	
alexander nō fuit ingratus	612	rendus	565
alexander Clitum nutrici suæ		amicus ad amici animum qui-	
filium occidit	753	bus se accommodare possit	
alexandrum quid nobilitaue-		ac debeat	568
rit	714	amici definitio ex Seneca	558
alexandrum magnum accepto		amici optimi officium	736
in cruce uulnere respuisse	153	amico in amicitia utilitatis	
aloyfius Donatus noctu occidi		causa contracta quid facien-	
tur	764	dum	573
			amico

I N D E X.

amico quibus in causis prodes-	amicitia uera qui cōiuncti fue-
se possimus 608	rint 49
amicum cur amemus 562	amicitia quatuor principaliter
amici qui boni & qui impro-	causis conflatur 50
bi 520	amicitia quibus constet 559
amici qui eligendi 560	amicitia unde inchoanda 559
amici qui sint 562	amicitia quæ uitanda 560
amici qui fagiendi 570	amicitiæ contraria 560
amicioptimi qui 573	amicitiæ quibus rebus paren-
amici inconstantes qui 574	tur 560
amici beneficia non reddentes	amicitia cur sit foeda & parum
peissimi 577	decora 560
amicorum multitudo quid effi-	amicitia quō magna sit 561
ciat 568	amicitia cur stabilis 561
amicorū officia quomodo præ-	amicitia cur utilis 561
standa 569	amicitia uera quæ sit & quid
amicorum officia 569	sit 562
amici non minimum laudan-	amicitia presentis, præteriti &
di 560	futuri temporis 562
amicos quales debeamus desy-	amicitia qui digni sint 570
derare 558	amicitiæ ueræ exēpla 563. 564
amicis quid in beneficiis dan-	amicitiæ quid aduersetur 566
dis & recipiendis considera-	amicitiam contrahere cum im-
dam restat 576	probis non læsa æstimatione
amicis quid faciendum ut fir-	licere 568
ma fiat amicitia 566	amor quid sit 290
amicis quomodo agendū 631	amor quid effecerit 291
amicitia tria scitu dignissima	amor tria in se continet 292
sequitur 48	amor insanix pars 293
	anacharis

I N D E X.

anacharſis Scythæ	795	commodorum	134
anaftaſii uoces ſeptem	800	ariſtoteles mortuus exul	225
andreas Maldura Iuriſ.	763	ariſtoteles	798
andreas Matthæus Auiz prin-		ariſtoteles Caliſtheni nepoti	
ceps tredecim annis in carce		quale præceptũ dederit	752
re fuit	837	ariſtoteles aram extruxit	625
animus noſter qualis ſit	842	ariſtotelis infortonium	514
animus deliberatus quomodo		ariſtotelis forma	152
intelligendus	1145	ariſtoteles Plato antea uocatus	
animi firmitatis optimum ar-		fuit	151
gumentum	497	ariſtippus filium quam ex con-	
animi mala corporis detrimeu-		cubina habuit neglexit	990
ta ſequuntur	88	ariſtides optimus fuit uir	787
animum à mœrore quid auer-		arrius Antoninus Ncræ miſe-	
tere ſolcat	138	rabatur	360
animæ immortalitas quib. per-		arriani dictum de corporibus	
ſpecta fuerit	232	ſuis atq; imperatoribus	42
animã ſuperèſſe ex quibus con-		artes quæ breui & abſq; ſum-	
ieſtari poſſimus	727	ptu	405
annibal	467	artes quæ captiuo ſolatia adfe-	
annorũ diſtinctio quid ſic quo-		runt	842
libet anno faciendum	223	aſpaſiæ Hermotimi Phoceniſis	
antonius ſibi ipſi manus intu-		filiz uirtus	882
lit	208	athenarum urbs cur in ærum-	
appelles Alexandrum regem ir-		nis fuerit	1120
riſit	369	athenienses quid nobilitauer-	
appetitus uehemens ex pauper-		rit	714
tate naſcitur	404	athenienses ueneno fontes oc-	
argumentum uitandorum in-		cidebant	1109
		auri	

I N D E X.

atrei crudelitas	537	beati qui	39
atrox in infidos qualis	484	beneuoli	53
atticus seipsum cibi abstinen- tia occidit	197	benefacere cū Diis nobis com- mune	148
attici in Ciceronē beneficia	711	benefacere cuius sit proprium fol.	602
auaris inuidia perutilis	658	benefacientem recipiendi cau- sa quæ cauere oporteat	607
ausidius Iurisconsult. cæcus hi- storiam scripsit græcam	265	benefaciendi ratio	609
augustus bis à Pompeio uictus annali prælio, ludere perge- bat	737	beneficiū cōpensat Deus	598
augustus puerorum societate delectabatur	374	beneficiū cui impartiendū	602
aulæ impedimenta maxima duo	485	beneficiū optimū quod sit	602
aulicorum mos in dando	604	beneficium in 3. generibus re- positum	608
aulicis quomodo uiuendū ut omnibus accepti & grati ui- uant	485 & 486	beneficiū liberius petere quàm repetere licet	617
authoris scopus	8.	beneficiū dare conuenit	614
B		beneficium pollicitus si es præ- sta	632
Barathrum quid	841	beneficii collatio lege metiri non potest	620
Bassiani Imperatoris crude- le factum	754	beneficii loca flagitium dare quàm malum	632
beatitas est umbra somni	66	beneficii compensatio est uir- tus	635
beatitatis cumulus quibus ab- soluatur	46	beneficia quibus impartiri de- ceat	584
beati in magis calamitatibus sol.	315	beneficia in quos conferenda fol.	484
		bene-	

I N D E X.

beneficia in quos cōferēda	591	bonis exui melius est quā in fi-	
beneficia quæ cum decore dan-		de	47
tur quæ sint	605	C	
beneficia sunt 4. generum	708	cæcitas, calamitas morti proxi-	
beneficiorum & compensatio-		ma	261
num multitudo	622	cæcus qui dicitur	262
beneficiorum immemores, qui		cæsaris uictima corde caruit	251
sint	626	cæsaris humanitas	490
beneficiorum ratio	589	C. caligula importūsus fuit	676
bonitas quid	312	C. cæsaris mores & natura	526
bestijs subijci non minus sup-		caio rabirio quid profuerit	1133
placium quā exui	1114	calamitas cui assimuletur	9
bonus qualis sit	311	calamitas ab umbra fomni	66
boni iuramentū quale esse de-		calamitatis diuturnitas molles	
beat	575	animos enecat	15
bonum simpliciter quid	59	calamit. expers qualis sit	124
bonum summum	59	calamitates si nullæ, nullæ quo	
bonū summū trib. cōtineri	70	que uoluptates essent	81
boni summi defluctio	68	caligula improbitatis exemplū	
bona paulatim congesta magis		prebuit	698
delectant, quam quæ confer-		calumniam ab accusatione co-	
tim adueniunt	19	gnoscerere non esse arduū	735
bona principaliter tria	221	cambyfes Prexaspis filium sagit	
bona prima	144	ta transmisit	748
bona tria hoī proposita	836	cambyfes uino deditus	748
bonorum diuturnitas incerta		captiuo quæ facienda sint	769
sol.	229	carcer breuis temporis multa	
bonorum ac iucundorū qua-		uitia corrigit	837
tuor genera	307	carcer cuius rei author sit	842
		carceris	

I N D E X

carceris tria genera	834	cardani studium	431
carceris septem genera	841	cardani socer ex quaestu vine-	
carceris incommoda	842	bat	487
cardanus febre tertiana docu-		cardani natiuitas	427
bit	156	cardani mos & fortuna	513
cardanus mortem timet	183	cardani casus in amicitia po-	
cardanus nomen suū unde ha-		tentiorum	572
beat	439	cardani incommoda	785
cardanus uxorem ducit	465	cardani filii captiuitas	1052
cardan. surdus esse uellet	270	cardani carmina in laudem fi-	
card. ueneris importēs fuit	280	lii	1054
cardanus de seipso	377	card. clementia erga filium	1058
cardanus pro educatione filii		cardani animus sincerus	1127
quantum impenderit	451	card. respōs. ad criminat.	1144
card. socerū laudat	459. 460	car. fil. iuste dānari nō pot.	1158
card. paupert. suā deplorat	493	carolus V. Imp. Max. uenena	
card. quādo scrips. suos lib.	513	nō esse formidanda dixit	718
cardanus premitur infamia	521	carolus Magnus propter pietatē	
cardanus conqueritur de inor-		tem laudatur	108
te filii	572	carthaginenses ingrati	649
card. scribit quo animo pria-		cato octogenarius græcas lite-	
ceps in amicitia erga eū fue-		ras didicit	193
rit	575	cato Censorinus	198.
cardanus de suis libris	593	199. 200. 201.	
cardanus septem in filio consi-		cato Uticensis mori uoluit	236
deranda dicit	1107	cato Censorinus octogenarius	
cardani diligentia	158	filium habuit	989
cardani in medicina doct.	174	cato Uticensis accensis carbo-	
cardani memoriam quid iuue-		nib. seipsum suffocauit	236
rit	378	catul.	

I N D E X.

cautus uix trigesimum excessit	306	commodus	348
fit annum	306	commodum peculiare in ad-	
cerdo Medicus fit	166	uersis	115
cerebri substantiam restauran-		compeditoribus quid facien-	
tia	1042	dum in aula	486
certatio honesta	130	communia cum omnibus duo	
censuram potestas	517	sunt	98
Christum latuisse	134	conditionum quæ sit optima	
chymistarum & necromantico-		fol.	472
rum persuasiones	109	coniunctio amicitia uinculum	
eibaria fœtida non esse edenda		fol.	559
fol.	1153	conon pro Atheniensibus se	
eibi qui utendi sint	218	sponte occidendū offert	198
cicero primus apud Rom. phi-		cōsideranda circa calamitates	8
losophiam docuit	406	consuetudo malorum ipsa ma-	
cicero quomodo nomine &		la minuit	90
prænomine omnes ciues salu-		continentia quid sit	131
tare didicerit	496	contemnens leges ambitiosus	
elconia exemplum gratia	638	est	737
ciuis bonus quis sit	316	contemni & iniuriam pati u-	
ciuitas quibus consistat	520	trum maius	496
elaudicatio duo facit	284	contemptus iustam ob causam	
elientium & amicorum officia		cur difficilius tolleratur	493
quorum pertineat	853	contemptus quid	487
elogitatio in mortis periculo		contemptus duplex	488
fol.	244	contemptus cui probo occur-	
elolomannus Pannonia rex	152	rere debeat	408
concedendo quæ sint cauenda		cōtemptus in probo uiro quid	
fol.	176	fol.	491
		contemptus	

I N D E X.

contemptus aduersatur gloria	630	bona quid	630
& honori	498	dandum est libenter	603
cōtemptui habentur tria	606	decorem in quibus ostende-	
contemptū præ se ferentes ca-		mus	498
uendi	545	defensionis causa uidenda est	
contemptum contemnere pos-		an iusta sit	767
se maxima pars auxilii in con-		defensionis conclusio	1144
temptu	490	deformitas inter mala fortunæ	
contemptum quæ tollant	498	consenda	87
contumelias perferre quid	539	deformitare quid nominet	
contraria bonorum & malo-		fol.	149
rum	24	deformitas corporis animi pul-	
corporis sanitas quomodo cu-		chritudine sanienda	152
randa	43	delicta duas ob causas puniun-	
corporis detrimenta maiora		tur	1112
sunt fortunæ	80	deliberationis nominis error	
criminum genera	763	fol.	1120
crudelitas apud Tartaros ui-		demetrius ducenta sestercia re-	
tium non est	388	puclianit	642
circulus ingratus	638	demetrius Phalereus apud Pro-	
crinium expugnatur	813	lomæum maximo in honore	
curiosi qui	670	fuit	795
custodiæ liberæ multæ genera		demetrii apud Senecā dictum	
fol.	834	fol.	466
cyrus Gyndum fluum abole-		deportatio nostris temporibus	
uit	755.	quid sit	1115
		desyderium pecuniarum & o-	
D acmoniorum principis ni-		rum magnarum stultitiæ fig-	
tium	484	num	408
		d	deus

I N D E X.

deum liberè agit	596	fol.	394
deum amare quid sit	101	diues qualiter filios educare de	
deos cur colamus	579	beat	409
dii semper felices	64	diues quando sit diues, & quâ	
diè in tres partes partire oportere	873	do pauper	472
dignitas nihil adfert commodi fol.	482	diues plures fidos amicos habere ob duas causas	419
dignitatis ratio magis habenda quam loci	497	diuiti quot onera extra ordinè imposta sint	393
diogenes à puero superatur	1	diuites ob ipsas diuitias multis conflictari modis	21
dioge. cruditate extinctus	197	diuites cur amare debeam ⁹	54
diogenes uenditur	823	diuitum minus nunquam dolore animi uacuis	39
diogenis prædulcis uita	1	diuitum & pauperum filii quâdo eruditi	473
diogenis ad emptorè dictû	823	diuitiæ ex diuitiis fiunt	401
dionysius Heraclotes in ædia extinctus	197	diuitiæ quæ malo alterius non parantur	424
disciplina libris tradita quid sit	39	diuitiæ quomodo acquirendæ fol.	477
dissimulator ad inimicos se habet ut ad amicos	652	diuitiarû parâdarû modi	405
dissimulator quinque modis cognoscitur	652	diuitiarum commoda	419
dissimulator qualis	653	diuitiarum duo genera sunt fol.	424
dissimulator & adulator in aulis reperitur	654	diuitias fugere multa offert cõmoda	481
dythyrambus quid sit	441	diuitias nihil prodesse	410
diues hoc tempore administrator non dominus opû suarû		diuturnitas calamitatis molles animos	

I N D E X.

animos enecat	185	rint	785
domitianus muscas uenabatur		exilii lenimentum	138
fol.	374	exilii genus triplex	784
domitiani ira atque inopinata		exilii cause	788 (785)
supplicia	756 (484)	exilii cōmoda & incommoda	
dominus ambitiosus furiēdus		exilii iacommoda sex	785
dominatio regum quæ	530	exilii comites	789
draco leges scripsit sanguine		exuperatio quando fiat	559
humano	817	F	
draguti factum cum se redime		Abius Maximus impetū An-	
re non posset	838	nibalıs eludendo rem Ro-	
E		manam curatus est	108
E ducatio filiorum	88	facinus editurus quid agere de	
epicurus uoluptatis lauda-		beat	214
tor	242	factis quem iuuare nolimus,	
epicurus uoluptatem sequi iu-		quid illi sit faciendum	583
bet	296	falsum quid	397
equites duo Regē Hispaniæ Fer-		fames auxiliū & medicina con-	
dinandū Castolonensem cita-		tumaciæ	1035
rūt ante Christi tribunal	651	feminarum uituperatio	947
error parnus in principio ma-		feminas obsequentes quid effi-	
ximus in fine	454	ciat	955
eiuratio quid	551	fatui risu dignoscūtur	688
eunuchi & mulieres longioris		fatuos prudentes reddentes ar-	
uitæ quam uiri	281	tes	1043
εὐφροσύνη quid	630	favor uulgi instabilis	487
eufocrates philosophus cicurā		fœlicitas quid sit	84. 119 et 121
bibit	212	fœlicitas nostra ubi cōstat	27
exiliū spontaneū sibi qui elege		fœlicitas Romana mulier	567
		d 2	fœlicitatis

I N D E X.

felicitatis nostræ maxima pars	filiorum curam habendam ef-
ex cōtrariis ortū habet 20.23	se 976
felicitatis apex in uirtute repo-	filiorū res tribus constant 971
situs est 35	illis miseria quot modis cōtin-
felicitatis partes 36	gat 991
felicitatis tria necessaria 321	fortuna aduersa quid efficiat
felicitatis ordines quatuor 370	fol. 113
felicitatis certum signum 851	fortunæ calamitatū ordo unde
felicitatis nouem genera signo-	sumatur 88
rum 862	fortunatos casu beatos esse 487
felicitatis partes 970	fortitudo seruo prodest 825
felicitatem in uoluptate statu-	flagitium inferēs admittit 545
it Epicurus 297	florentini in suos ingrati 649
ferro occidēs spernit legē 1110	franciscus Caluus immobilis
felix quis esse possit 518	decumbebat 288
fidem fallendo quos iniuria af-	franciscus Crimignola Vene-
ficiamus 542	tiis securi percutitur 813
filius cur parentes superare be-	francisci Crimignolæ facta 813
neficiis non possit 632	funeræ quomodo celebra-
filius Persei regis Macedonum	tur 395
faber 481	Furis descriptio 672
filius parentem in uita bis ser-	furis forma & natura 673
uasse potest 633	fures externi grauius puniun-
filium habere probū patrimo-	tur quàm domestici 1110
nium ingens 1018	fures qui 672
filii & animæ & corporis partes	furtum au donum maids faci-
sunt 88	endum 576
filii fugitini 1037	furta domestica publice uindi-
filiorum educatio 88	cauda non sunt 1110

I N D E X.

G

		consequatur	480
G Edeon septuaginta habuit		gratia nil celerius senescit pro-	
filios	988	uidentia	486
Genus hominum quod occu-		gratia à quib. repēdi soleat	579
lit suum odium	733	gratiam si non reddit amicus	
generatio æterna	60	quid agendum	615
generationi utilia	974	gratiæ genus	612
gentium uariarum in funeri-		gratiæ debitū ubi finiatur non	
bus mores	387	est facile statuere	621
genuesis prætorias domos edi-		gratiæ duo sunt genera	576
ficat	77	gratiæ optimum genus	577
galli quales	484	gratiæ 3. quæ in tribus actioni-	
genuecium fœnus	241	bus consistunt	650
germani quales	484	gratiæ quotuplices	630
germanæ fœminæ suspendi ma-		gratiæ græcis charites domina-	
luerunt quàm seruire	847	tur	630
gualielmi Postelli mors	254	gratiæ se inuicem pariunt	631
gula plures occidit quàm gla-		gratiæ reddendæ exemplū	638
dias	753	gratiam expectanti quid præ-	
græcorū in funebri mos	386	standum	595
gratus unde	630	gratiam non reddentes quales	
gratum magis oportere esse er-		fol.	626
ga patriam quàm erga paren-		grauissima in puero	982
tes	625		
grati homines	117	H Arpagus filius patri in cæ-	
grati cur habeant plures ami-		na opponitur	749
cos	590	heliogabalus	348
grato tiro quid perspic.	576	heluetiorum urbes laudantur	
gratia dominorum quomodo		fol.	790

I N D E X.

berculem quid nobilitauerit fol.	714	homines quib. cervix amputa- tur non absque dolore mori- untur	239
heroica uirtus	314	homines uirtutes potius quam uita cur nō sequatur	308
hierony. diſſū de diuite	476	homines qui non ſint in amici- tiam recipiendi	570
hieruſalem cur exciſa	1126	homines officioſi	117
hippias qualis	492	homines improbi	117
hippopotamus patrem occide- re fertur	640	homines grati	117
hyppocratis laus	228	homines euentu alicuius cala- mitatis cognoscuntur	118
hirundo ingrata cur ſit	638	homines qui laqueo ſtrangulū- tur crudeliſſimē perire	238
hirundinis uirtutes & cur non ingrata ſit ducenda	638	homines quibus rebus ad deli- berandum moueantur	580
homo ad quatuor comparā- dus	311	homines omnes in humanita- te conueniunt	723
hominis munus filios docere fol.	627	hominum genus cōiuiis gau- dere	52
homini mala contingere uile eſſe	857	hominum ſtudia quatuor	573
hominem non una ratione de- lectamus	51	honor quō recuperādus	488
hominem bonum quid effici- at	320	honestum reſidet in filio, uile autem & ſpes in filio	550
hominē quæ depauperant dul- citer	402	horatio Rom. unus oculus ex- cuſſus fuit	261
hominem quæ euertant	522	hospitii ius apud Scotos	52
hominem prudentem quid ef- ficiat	718	honor quomodo reſtituatur fol.	549
hominē infamē nihil reddere potest quā uita flagitioſa	787		

humans

I N D E X.

humana humanitus tractanda	gratos esse	627	
sunt	627	imperatores ingratitude qd	
humanæ res tribus cōstāt	596	effecerint	648
humilitas & paupertas affines	imperatoris Bassiani	crudele	
fol.	478	factum	754
humilitas & paupertate quomo	imperatores eruditi	819	
do differat	479	impetranda quomodo	quæ
humilitatis descriptio	478	sint	490
hypocritarum pessimum ge-	importunus qualis	676	
nus	695	importuna tenuitas	avaritiæ
hypocritarum forma	696	species	674
hypocritas dānat Christus	695	importunum quid sit	603
I		impudentes qui	669
I Ason sordidis natalibus foit	inæqualitatis genera	744	
fol.	967	incontinens & intēperans dif-	
iactura filii an patris maior sit	ferunt	312	
fol.	549	indignatio similis inuidiæ affe-	
impatiens qualis	678	ctus	527
impatientiam cohibēdā	quid	indignatiōis instz effectus	491
inuet	887	indorum consilium de hæredi-	
improbi homines	117	tate	563
improbi quales sūnt	698	ineptia stulticiæ pars	664
improbi perfidi cur sint	699	inepti qui	664
improbum designantia	702	inertis descriptio	690
improbitalis duo genera	697	infelix cui nihil aduersi accidit	
improbitalis propria	697	fol.	124
improbitalis exemplum in Ca	infelicē esse cuius uitā sit	148	
ligula	698	infamia tribus modis obest	
impiorum oblationes Deo nō	fol.	517	
	d 4	infamia	

I N D E X.

infamia duplex	516	nos nunquam	600
infamia.cōflatur ex inuidia	519	ingrati & infidi, ingratos & infidos inueniunt	624
infamia cur laboremus	519	ingrati & perfidi titulus	574
infamia iusta quid	520	ingrati homines quot modis fiant	262
infamia iniusta quid	520	ingratū uideri pessimum	575
infamiae contraria	516	ingratū fouere ingrati est	578
infamiae querela	519	ingratum describit Plautus	582
infamiae iniusta utilitates	521	ingrati pessimi	626
infamiam quae augeant	521	ingratorum natura	578
infans à tertio mense gestari incipiat	978	ingratorum effectus	586 & 587
infans quamdiu lactandus sit fol.	978	ingratorum pœnam ad Deum spectare	647
infans cū ambulare gessit quae cauenda sint	979	ingratorum flagitium	625
infortunia ab animatis, inamatis & hominib. quae sint	629	ingratis benefacere pars malis est	578
infortuniorum nostrorum origo quae sit	629	ingratis quibus benefaciendum fol.	580
ingratus quis sit barbaris	589	ingratorum principum exempla	624
ingratus est perfidus	581	ingratitude & perfidiae signū	
ingratus quomodo recusare possit	620	in quibus præcipuè animaduertendum	575
ingratus quando det beneficia	581	ingratitude Imperat. quid fecerint	648
ingratus quid sit	595	inimicitiae pessimae	89
ingrati in patronos curiterum in seruitutem redigendi	619	inimicitiae & odio dediti	736
ingrati sumus in Deum, ille in		inimicus quomodo aduersarius	

I N D E X.

rium deducere possit	494	iniuria accepta quæ liceât	547
inimicus gravis quis nō sit	736	iniuria quando uocatur iniuria	
inimici occulti	732	fol.	548
inimicorum genus quod odio		iniuria quomodo recompensanda	614
prosequendum	520	fol.	546.547
inimicorum conspiratio dum		iniuriæ peculiaria commoda	
repugnatur, confirmatur	131	fol.	548
inimicorum suspicio ne augeatur	541	iniuriæ offensæ genera quatuor	548
quid faciendum	541	iniuriæ irritamenta quomodo	
iniuria plus leditur quàm ob		& quando fugienda	544
opum iactura	88	iniuriæ damna	552
iniuria condonanda	535	iniuriã non patimur à Diis	530
iniuria cur inferatur	524	iniuriã pati deterius est quàm	
iniuria finis & effectus inuidiæ	524	iniustum	538
fol.	524	iniuriã inferre aliud est quàm	
iniuria quo animo inferatur	530	iniustè agere	531
fol.	530	iniuriam inferendo contingit	
iniuria quid	530	iustè agere	531
iniuria quibus inferenda	532	iniuria quomodo cognoscenda	538
iniuriam amens inferre nō potest	533	da	538
iniuria quando inferatur & ultio	533	iniuriam à latronibus non accipimus	534
iniuria cur non à Diis inferatur	533	fol.	534
iniuria circa quid uersetur	534	iniuriam Deo inferre periculosum, & qui inferant	536
iniuria ex quibus producat	543	iniuriã inferre an accipere deterius sit	544
fol.	543		
iniuria quō denitanda	543		

I N D E X

iniuriam nobis illatam fami- liarium iactura redimere nõ licet	551	inuidia calcar ad magna ope- ra	528
iniuriam quis recipiat	ibid.	inuidia commune malum. fo- lio	657
iniuriarũ satisfactiois genus	547	inuidia auaris perutilis	658
iniuriarum utilitates	545. & fol. 546	inuidia quid	659
iniurii tribus ex causis calami rates perpatiuntur	520	inuidiæ & iniuriæ discrimen. fol.	524
iniustorum genus quale	943	inuidiæ uitium	339
iniuste curuos nihil agere de- ceat	551	inuidiæ triplex genus	400
intelligentia pars summi boni fol.	74	inuidus etiam de bonis auge- tur	527
interfecti per inducias poten- tiam	740	inuidus pronior est ad irã am- bitioso	737
inuerecundi signa	670	inuidi proprium	529
inuidia ostentatione paritur. fol.	601	inuidi descriptio	657
inuidia quomodo confletur. fol.	619	inuidi quos incisores seruant. fo- lio	523
inuidia odio persimilis	522	inuidi discordias serunt	657
inuidia & odiũ in quibus con- ueniant, & quibus differunt.		inuidiorum damna & effigies ex Ouidio	525
inuidia quid sit	523	inuidiorum notæ	656 657
lio	524	inuidendi genus duplex	525
inuidia non interuitia & mala numeranda	528	inuideri uoluptas est & res uti- lis	528
		inuideri & inuidere quomodo differant	529
		ioannes ex pontifice Cardina- lis fit	838

I N D E X.

joannes Barchi capitali suppli- cio damnatus	896	iudex corruptus pecunia qua- lis	534
io. Petrus de Meda uxorem 25. vulneribus confodit	1129	iudicia & æstimatio hominum quatuor rationibus moderã	
ioannis casa liber de amicitia. fol.	483	tur	529
ioannis Petri Buzii fabella. fo- lio	590	iudicia quid fecerit	1131
ionis ars fulmine tãgitur. 870		inlius Cæsar Scaliger quid pro memoria usus fuerit	280
ira definitio. 91 & 687	543	inriscõsulti & medici nõ sunt	
ira Principis quod sedari soleat fol.	131	inuidi	658
ira aliqua utilis	686	inrisconsultorum iniqua iudi- cia	520
iracundum circa contentionẽ uersari	8	instinus è subulco Imperator. fol.	425
irati quã deforme uidean- tur	893	inustinianus imperator	101
irrisor quid præ se ferat	693	iustus est contemptus	488
irrisores qui sint	692	iustus iniustè infamatus dopli- ci emolumento fruatur.	520
itali quales	484	iusti progeniem nõ deficere in æternum	411
italorum mores	489	iuuenes qualiter nutriẽdi sint fol.	437
iuba Mauritanæ Regis filius herbariæ cogitationi incu- buit	481	L	
iucundum nihil quouis amo- re	365	L actatius Firmianus usq; ad mortem in uolũtaria pau- pertate uixit	471
iucundum quid sit	396	latro qualis sit	678
iucunda per se quæ sint	301.	latro Lugduni strangulat mer- catores	168
&	302	latronem	

I N D E X.

latronem designantia	679	L. Anneus Seneca conatus est	
laurentii templum fulgure ar-		suo iudicio homines felices	
fit	869	reddere,	3
lex uenenarijs magis parcat		lucris oratio	455
quam sicarijs	1111	luctus & grauissimi doloris si-	
leges contemnens ambitiosus		gnum	386
est	737	luctus duobus modis hominē	
legibus non subiacent, quæ iu-		depauperat	402
sti aguntur	412	ludus an ad felicitatem perti-	
leonidis dictum	137	tineat	378
liber qui uult esse, seruum se		ludus publici diuiso	381
philosophiæ faciat	141	ludorum genera duo	378
liberi qui sunt	823	ludorum genera in summa de	
libertate assueto durū est car-		cem	392
cere premi	842	ludouicus Gallix Rex diu in	
liberati carcere meliores effi-		uinculis fuit	838
ciuntur	ibid.	lupi ingratitude	640
libidinosum multipliciter di-		lusores quales sint	695
ci	693	lusorum descriptio	694
lilii Gregorii liber de nigratis,		luxus hominē solet depaupe-	
pag.	582	rare	402
lingua apud principes plures		lycii sacrificium	672
occidit quam manus	753	M	
lis quid efficiat	761	M Achabeꝝ 7. filii propter do-	
litē qui exercet qualis esse de-		minum morti se obrule	
beat	781	runt	1064
litium duæ partes	762	magnates cur inimicitias exo-	
litium genera	ibid.	ptent	715
litibus abstinendum	781	malum pessimū in sene quod	
		si*	

I N D E X.

fit	172	re ad regnum Pannoniz per	
mala malis quatuor modis de		uenere	838
teriora sunt	22	maximinus è lixa et calone Cæ	
mala uera	112	far	425
mala omnia despicienda esse.		medici principium	357
fol.	376	mendicus factus est orbis im-	
mala quæ	441	perator	468
malorum causa unde depen-		mens immortale in nobis	69
deat	4	memoria uoluptatum præfer-	
malorum in uniuersum gene-		tur spei	307
ra	12	mercator esse debeat	455
malorum simpliciũ genera	12	militaris ars omnibus commu-	
malorum diuisio	17	nis	459
malorum terminus	23	mithridates	467
malorum effugiendorum ratio		initus à Tyberio occisus	753
prima	37	mæcha quid agat	958
malorum consuetudo ipsa ma-		mæchæ cur obsequentes se ui-	
la minuit	90	ris præstant	957
duo malorum genera	214	mæchæ quasi principiũ sepul-	
malorum ultimorum esse de-		chræ sunt	969
sperationem	862	molestiarum tenuium tillatio	
mali multi temporis processu		nem sentire uacui esse animi	
optimi euadunt	476	pag.	851
maulius è saxo Tarpeio præci-		monomachia unde initiũ du-	
pitatus	247	cat	548
mansuetudinis oppositũ.	324	monumenta sapientum perpe-	
M. Catonis natura et ingeniũ.		tua	60
fol.	526	morbis insaniz proximus	892
mathias & Lusignanus è carce		mors inuincibilis	12

I N D E X

mors quid sit	206	mosis præceptum	61
mors repentina	246	mulier ad generationem filio-	
mors impiorum qualis	554	rum quæ eligenda sit	972
mortis ad tractationē sex perti-		mulieres gravidæ ante triduum	
nent	254	sepeliri non debent	249
mortis genus lepidissimū.	186	mulieres & eunuchi longioris	
morti in hærentia	193	vitæ quàm uiri	281
mortem neminē alacriter fer-		mulieres fœcundæ quales	972
re	10	mulierum mores & facta	968
mortem quæ sibi sponte intu-		mulieribus abstinendum.	950
lerint	208 209	mutū esse minus nocere quàm	
mortē tria tēpora habere.	237	furdum	275
mortem non malam esse	335	mutuo quibus debeamus da-	
mortem signa indicant	252	re	584
mortem sibi qui consciverint.		musicus qualis sit	446
fol.	848	musici pauci nostro tempore.	
mortalium conditio est, ut ex-		fol.	446
timo malum metiatur	167	musicos omnes impatientes ef-	
morientium tria mala præci-		se	885
pua	862	musica tribus constat	446
mori an uiuere misere mise-		musica & Aristologiæ minuūt	
rius	555	molestiam paupertatis.	477
mortuus an uiuus fœlicior. fo-		musculus gallo irascabatur. fo-	
lio	554	lio	66
mortuos deflere dignū est	597		
mores principium	309	N	
morum genera duo	868	N aso in Pontum relegatur.	
moses pauperib. quæ largitus		fol.	754
fuerit	710	natura solæ duæ quæ euaserint	
		fol.	30

naturæ

I N D E X.

naturæ mortalium bonorū	33	nutrix qua eligenda sit	976
natura uiciorum infinita	850	nutrix quomodo alēda sit	978
natura portentū Claudius Im-		nutrix puerum scrofr lactan-	
perator	698	dum subiecit	1041
naturalium studiorum pars o-		○	
ptima	327	○ Obligatio inter filium & pa-	
nauigatio paciētiā auget	891	trē abrumpi nō posse	791
necessaria ad felicitatem con-		obsequens rustico contrarius	
sequendam	35	fol.	666
necessitatem omnem admitte		obsequentes quī	666
re auxilium	14	obsequentium descriptio	666
necromāticorum persuasiones		ocum ingeniorū præstantium	
fol.	109	fol.	513
negociationis finis quis	516	ocium omnis negociationis fi-	
nepotis exa suum educatorē		nis	516
fides	103	ocio pernitioso quomodo oc-	
nere auream domum condidit		currendum	515
fol.	77	ocio qui uitam transigere pos-	
nero	348	sint	515.155
nero inconiuratos contra se se-		occidendi actio naturæ aduer-	
uit	489	fatatur	727
nero in plurimos gratus fuit		octauius quando mores muta-	
fol.	641	uerit	705
nero ducēta sestertia Demetrio		occultarum inimicitiarum ra-	
dono dare uoluit	641	tio	728
nicolai Picuini dictum	360	odium in suos directum sit	523
nicolai Vigarca dictum	401	odium cum contemptu unde	
nicolai Gomberti damnati ad		oriatur	489
strircmes uirtus tua	840	odisse inimicos par est	541
		offensa	

I N D E X.

offensa iniusta quæ dicenda. fo	palauiciñus Vicecomes duode	
lio	532. & 533	cim annis in carcere fuit 838
officiosi homines	117	panem leuem quis excogitaue
omina omnia Christianū sper	rit apud germanos	113
nerere decet	856	papiliones ut tollendi 854
opes luxam pariūt, luxus tam	paruus in paucis est excessus.	
animum quàm corpus ener	fol.	567
nat	433	pastoralis apud Turcas serui-
opibus nihil mobilis	426	tus utilis 826
operis huius utilitas	18	pater an filius præstantior 550
opifices amicitia indignos esse	patres in solitudine sælicissi-	
quosdam recenset	570	mi fuerunt 470
opinio	408	patrisfamilas instructio 433.
optare quid debeat	478	& 434
oribastus Medicus qui fecerit	patritiorū Venetorū laus. 458	
in exilium pulsus	471	patriæ potestati subiici quid sit
ori cura quæ adhibenda sit. fo	fol.	826
lio	177	patientia trib. absoluitur 405
origenes spreuit opes Romam	patientia genus triplex 885	
uoceatus	470	patientia nauigatio auget. 891
oristes insanus factus	538	pauper à multis muneribus &
ostentator qualis sit	679	periculis immunis est 393
ostentatorem designat. 680	pauper diuite nihil infelicio.	
ostentatio doli pars	679	fol. 412
ottonis Imperatoris in funere	pauper diuitias melius tractat	
milites se sponte occiderūt.	quam diues 423	
fol.	297	pauperis cõditio melior quàm
	P	dinitis 393
P Accnuii à cœna factum 196	pauperem nihil impedire quo	
	minus	

I N D E X.

minus diligentius studebat fol.	475	bus nares discindi inssit	755
pauperum plus celebratur fa- ma quam diuitum	418	petulantes	675
pauperū genera quatuor	431	petulantes qualis sint	676
pauperum felicitas	470	petulantia adoleſcētibus fami- liaris morbus	676
paupertatem non parum con- ferre ad orationem	404	phalaris crudelitas	611
paupertas & auxilium	441	philippus uicecomes Mediola- neſis. noctem timebat	189
paupertas uera	470	philippi regis dictum facetum fol.	359
paupertas ad pietatem condu- cit	478	philosophi tres tyrannica ui pe- riere	338
paupertatis utilitas	395	philosophi beatissimi	100
paupertatis uolūtariæ effectus fol.	471	philosophorum opratus lapis duplex aureus & argenteus fol.	468
paupertate ad quid opus	423	philosophiam nobis. consola- tionem adferre	135
paupertatem nō esse miserā	85	phocion contemnitur	489
peregrinus solitarius magnis exponit se periculis	801	pithagoras quinquennale silen- tium suis discipulis imperabat fol.	276
perfidia nota	660	plato gibbosus	151
perfidia maxima exempla	663	plebs tota inuidet	658
perfidia crudelia exempla	741	plebem maximam partem sine gladio incedere	284
perfidi descriptio	663	poenis grauibus multa obnoxia fol.	994
periuurium quid sit	477	poëtarum fabulæ plus sordium habent	
perpetuo nihil	24		
personā respiciendam esse	1137		
perfarum regis frater ad Tur- cam defecit	363		
perfarum rex unius urbis ciui-			

I N D E X.

habent quàm sinceræ uirtu-	principum error	356
tis	1023 principum medici	357
poëtarum licentia	588 principū peculiaria solatia	360
pompa quid sit	381 principum uitam calamitosam	
potentia & sapientia intra me-	quatuor declarant	373
lior	479 principes raro ad senectutē per-	
potentia summum bonū quod	ueniunt	358
fit	480 principis in contiuuis tantū ex-	
pontificis nepos ab equo lap-	teris feliciores	366
sus occiditur	231 principes duo aut tres filios di-	
pontifices se seruos seruorum	lexerunt	362
Dei appellant	824 principes deo similes & origi-	
præceptum taciturnitatis	42 ni	371
præcepta duo	127 principes nihil melius habent	
præxaspis à Seneca reprehendi	priuatis hominibus	349
tur	749 principes non facile in amici-	
prauos odisse iustitiæ pars	tiam recipiendi	573
244 principum mores	309	
princeps quid cogatur facere	probus uir ubi sit	312
fol.	346 probi officium	311
princeps quomodo consideran-	probitate quomodo opus sit	
du	746 fol.	600
principis in ira quid facien-	propositio de utilitate ex aduer-	
dum	131 sis capienda triplex	126
principis Ferrariæ anus duos	fratres excæcare coacta est	363
fratres excæcare coacta est	363 prudentia opus est ad fingen-	
principis odium quomodo fu-	dam rectam stultitiam	777
giendum sit	758 publici Mimi carmina de iniu-	
principum genera tria	347 ria	539
principum conditio	354 publici ludus diuisio	381
		publicæ

I N D E X

Publicæ calamitates graues	895	rhinocurura urbs in Aegypto	
pugna quid sit	381	fol.	755
pulli columborum ad quid pro-		risus quid	688
ſint	222	romulus exinceſtu natus	967
pyrata præſedum citauit ut in		romani libertatem quãdo ami-	
tra conſtitutum tempus inte-		ſerint	817
rirt	651	rom. pop. lex de ſupplicio	779
		romanorum more omnia in po-	
R		teſtate parentis	1032
Rationis uſus multiplex	37	romanos uitam beatiffimã du-	
Reconciliati ex grauiſſ. ini-		xiffe	94
micitijs	743	roſimunda regem Alboinũ oc-	
regio qualis pro habitatione de-		cidit	661
ligenda ſit	793	ruſticorum deſcriptio	665
reges & benefortunati infeli-		ruſtici qui	665
ces	496		
reſpub. modo gratæ modo in-		S	
gratæ	646	S. Ioannis arcis obſidio	813
remedium contra ſtultitiam		Sapientia nos regit & nõ gra-	
fol.	1042	uat	377
repulſa granis quid ſit	583	ſapientie iactura grauiſſima	90
repulſa in præſtanti uiro quid		ſapientie maiori quam nõ for-	
fol.	491	titudinis habẽda eſt cura	93
res humana motu augẽtur	393	ſapientie optimum bonũ	489
res mortalium caducas	1045	ſapientiam uirtutem	89
rerum principia duo	711	ſapientem rariffimẽ irarſci	99
Rebus omnibus quæ detrimen-		ſapientum monumenta perpe-	
tum afferunt abſtinendũ	338	tua	60
retributiones quibus in caſib.		ſardanapali noluptas	182
poſcere licet	615	ſarra Columnæ Cardinalis pon-	
		d 2	tificem

I N D E X.

tificem mori coegit	838	serpentes ex dorſi ſpina in ſe-	
fatiſfactio qualis eſſe debeat	551	pulchris naſcuntur	727
ſcelus nullū tam dirum quod		ſeruitus maximum malum in	
pecunia non diluat	948	humanis	821
ſcipio pompeii ſocer gladio ſe		ſeruitus ſine uirtute quibuſdā	
transfodit	235	perpetuum nomen attruliſſe	
ſecuriras duplex	69	ſol.	823
ſeditioſorum hominum genus		ſeruitus tēpore belli utilior eſt	
quale	943	libertate	824
ſeleucus Aſiæ minoris & ſyriæ		ſeruitus paſtoralis apud Tur-	
rex ſit	425	cas utilis	826
ſeneca manu trunca fuit	286	ſeruitus modeſta quæ ſit	826
ſenecæ epiſtolarum argumen-		ſeruitutis finis	829
tum	17	ſeruitutem plurimis profuiſſe	
ſenecæ ſententia de iniuria nō		ſol.	822
ulciſcenda	535	ſerui propria	825
ſenex ne ſe miſceat alienis con-		ſeruorum & ancillarum com-	
uiuiſ	177	moda	823
ſenem decentia	182	ſeuerus Aſer nulla cauſa truci-	
ſenem feliciter iuuenē	333	dabat homines	348
ſenes quales ſint	171	ſigna mortem indiçant	252
ſenectus aliqua in ſe continet		ſpectacula quæ ſint	351
bona	11	ſocietas quorum fugienda	44
ſenectutis incommoda leniri		ſocrates ſtatuarii filius	467
poſſunt	12	ſocratis laus	319
ſerapion Eremita ſeipſum uen-		ſocratem quæ uexarint	47
didit	824	ſocratem damnatum in carce-	
ſenſuū cognitio ad ſapientiam		re obiiſſe	225
pertinet	328	ſolitudinis genus duplex	800
		ſolitudi-	

I N D E X.

T

solitudinem diuinam rem	800	Taciturnitatis præceptū	42
solitudinem periculosam esse fol.	801	Taurea filios suos occidit fol.	1064
solitariè uiuere cuius sit	701	taurorum consuetudo	420
solitariū non habere unde au- xilium speret	804	tempus omnē uim humanam frangit	134
solon cur de parricidis legem non tulerit	1123	tempus sanis adimere quid so- leat	164
solymanus filium cum nepo- te sustulit	362	tempus quale turpissimè pe- reat	305
scanderbergi modus ad cohi- bendam iracundiam	887	tempus omnia esse	442
stultitiæ signa	697	templū Ambrosii fulgure ic- tum fol.	869
stultitiam & insaniam nullam utilitatem habere	11	templum Laurentii fulgure ar- sit	869
stulti descriptio	696	tenuitas importuna auaritiæ species	634
stultorum genus quale	943	testes quales esse debeant	766
stupidorum notæ	688	thesaurorum inuētio ob quid nos delectet	20
studia quid sint	228	thrasylus furore correptus	180
sylla milites ueneno sustulit fol.	1109	tibullus uix trigessimū exces- sit annum	306
syracusorum ingratitude	648	timagenes domo expellitur fol.	754
summum bonum	59	timidi descriptio	693
summum bonum tribus centi- nari	70	timor omnium effectum ma- ximus	184
summi boni descriptio	68		
surdorum tria genera	268		
surripi quòd potest infinitum est	576		

I N D E X.

timor ubi est, ibi & dolor	292	uenenū non grauius esse quam	
timor quid	545	uenenum	1108
templarii cuiusdā historia qui		ueneno petulantia & uolentia	
qui regem & pontificem		abeſt	1111
ante tribunal dei citabat	650	ueneno non facilius occidi,	
tormenta tribus cauſis adhibe		quam ferro	1112
ri ſolent	770	uenena exoſa propter principi-	
torqueri ſordam rem eſſe	835	pes	1115
toxaris Scythia	795	uenenarii capite puniendi uel	
reſtis qualis eſſe debeat	773	dignitatis reſpectus depor-	
trismegifty historia nihil uetu-		tandi	1109
ſtius	60	ueneta urbs quam diu incolu-	
tullii Marcelli mors	197	mis floruit	818
turci gloriantur cum ſerui prin-		ueneritiis ius recte miniſtrari	
eipis appelluntur	824	fol.	765
tyrannis ſcelere paratur	810	ueneris impotentia	280
tyrannorum natura	518	uerum quid	397
tyrannorum descendentes re-		ueſtium mutatio quantum poſ-	
ges nominantur	810	ſit apud uulguſ	494
V		ugolini Piſcani comitis caſus	
V Ani qui	670	fol.	115
Variarum gentium in fune		uia commodiſſima ad felicitate-	
ribus mores	387	tem	2
uicordes qui	666	uia ad ueram felicitatem	25
uicordis ſigna	669	uiator quomodo autoritatem	
uicordum deſcriptio	667	ſeruet	494
uenditio ſola lucriſa	455	uiciſſitudo omniū rerum	24
uenenum rationem proditionis		uictima Caſaris corde caruit	
habet	1110	fol.	251
			uictus

I N D E X.

uirtus opportunus quis	398	uiri sancti cur in solitudine	
uinculorum & triremis duo ge-		uerint	270
nera	834	uirorum multorum doctorum	
uinum perpetuo ut quis fugiat		miseram conditionem	226
fol.	1022	uita quid sit	747
uirtus natura sua sempiterna		uita nostra bene acta, itemq;	
fol.	52	mala	856
uirtus quid sit	311	uita humana somnium	1044
uirtus heroica	314	uitæ generalis institutio	300
uirtus tribus constat	600	uita quomodo bene instituenda	
uirtus inuidiam excitat	601	da	471
uirtus uoluptati præponenda		uitam nostram tribus constare	
fol.	971	re	43
uirtutis finis	310	uitare quos debeamus	621
uirtutis essentia in quo consistat	310	uitellius	348
uirtutem finem bonorum cur statuunt	66	uitia duo in amicitia accidunt	
uirtutes trib. modis nobis pro-		fol.	88
feruntur in perferendis aduersis		uitia à naturæ defectu oriri	308
fol.	40	uitia quot modis coerceri & depelli soleant	554
uirtutes quot sint	310	uitia tria pessima	1028
uirtutum opposita	324	uitia quæ in adolescente uix permutari queunt	1028
uir probus ubi sit	312	uitia in uirtutes uertendi ratio	
uiro probò quæ patria utilis		fol.	1027
fol.	473	uitis ut carcamus quid faciendum	498
uiri maximi eremite	797	uiticis folia ad castitatem deducere	962
uiri boni seipfos occidētes	210		
uiri sapientes qui sint	313		

ulciscendi

I N D E X.

ulciscendi actio natura aduer-	tur	691
satur	727	utilitas quæ capiatur ex scrip-
ultio quando necessaria	539	tis Cardani
ultio homini quid cõferat	537	uxor locuplex raro commoda
ultio iniuriis non conuenire	fol.	944
quando uideatur	540	uxor falsa adulterium non am-
ultionis genus contumeliosissi-	plius uera uxor	1148
mum	539	uxorem probam occidere flagi-
ultionis modi omnes similes	tium esse	1148
fol.	740	X
ultionis diuitiarum mali principes	X Antippen mulier laudatur	
ministri sunt	fol.	46
ultiones cum uoluptate uide-	Xenocrates	528
ri	519	xenodochii exemplum in inu-
ultionẽ qui sumperint	724	ria patienda
ultionũ fructus atq; exitus	538	Z
ulysses Diomedes charus cur sit	Z Elotypia quid sit	931
fol.	717	Zenon ab Antigono munc-
uoluptas summa in tribus	73	ra accipiebat
uoluptas suauissima est quæ tri-	zenonis philosophi apud Athe-	642
stitiæ successit	81	nienfes autoritas
voraces quomodo cognoscantur		796.

F I N I S.

2

HIERONYMI CAR-
DANI MEDIOLANENSIS
MEDICI, DE UTILITATE CA-
PIENDA EX ADVERSIS,

Liber I.

DE DEMONSTRATIONE.

IOGENES Philosophus,
cum esset pauperrimus, solebat
tantum secum deferre peram &
baculum. Baculum quidem, ut
reor, pro sustentaculo, quòd iam
etate esset inualidus, tum etiã ad
abigendos canes ac feras, si quæ
illi iter agenti obuiã uenissent. Perã uerò in qua & lu-
pinos, quod erat illi familiare edulium & olera defer-
ret, eadem etiam aquam hauriret & biberet. tam pau-
cis uir ille cõtentus erat. Dormiebat autem hyeme sub
porticibus substrato sceno paleaũe, æstate in hortis sub
dio, & super herbã. Hæc illi prædulcis uita atq; suauis-
sima uisa est. Quam etiam magnus Alexander compro-
bare uisus est. Verùm cum aliquando præteriens fon-
tem, conspicatus esset puerum uola manus caua biben-
tem, abiecta pera dixit: At iste sine philosophia, sed so-
la natura instructus, frugalitate me superauit. Existi-

A mans

DE DEMONSTRAT.

mans beatissimum esse paucissimis indigere, quòd dii qui tales absq; dubio sunt, nullis prorsus indigeant: neque enim illis est cibus, aut potus, uel uestimentum, aut domus, aut pecuniæ, aut aliquid horù, ob quorù possessionem nos tota uita discruciamur. At illi tamen nullis indigent, quoniam eorum uita atq; natura sibi in omnibus sufficit, hominis autem non ita. Quamobrem si quis dijs se hac in parte comparare uelit, poterit & piscibus ac ranis eadem ratione se conferre, dicens: pisces in aqua, & maximè æstiuo tempore dormiunt noctu, & ranæ in limo: at ego similiter id agam? Nonne hæc planè stulta ratio esset, ac consilium perniciosum? Non ergo simpliciter carere multis ad felicitatem uia est, secundum Diogenem, sed ita animum ac corpus paratum habere, ut quàm paucissimis indigeat. Hoc felicissimum uitæ genus est, ut contra durissimum & miserimum, ita animo & corpore molli anxioq; esse, ut dum ad mortem properas, alias super alias sarcinas laborum, curarum, atq; diuitiarum tecum trahere cogaris: cum quibus dum moreris unica spes sit in animæ interitu ob tot admissa flagitia, & si etiam illud tibi persuadeas, & dolor tot parta, totq; laboribus relinquendi, & quòd amplius non reuerteris, nec in æternum (cum tamen Dijs, Sol, Luna, elementa, hominù genus, imò & cuniculorum & muscarum, & ædes ac ciuitates in æternum mansura sint) amplius eris. Quamobrem horum foelicitatem, si quis rectè perpendere uelit,

lit, non in ipsis partis constare deprehendet, sed in stultitia, in amentia, in ἀλεθμενω, quod est nō cogitare, seu ἀλησθαι, quod est obliuisci, imō scire potius nolle, repositum esse. Cum ergo harum extremarum opinionum utraq; uitiosa sit & inutilis, palā est, nos aliam quampiam rationē quasi mediam inuenire oportere, quæ omnibus in rebus satisfaciat: id fiet, si quod in utraq; opinione utile est, in unum conferamus. In prima illud est optimum quā paucissimis indigere, in secunda pluribus abundare: sic enim beatos illos esse uideamus, qui longē plura sunt, quā sint ea quibus indigent: longē uerō beatiore, si plura habeant quā optent. Ergo si quis id possit efficere, efficiet etiam ut homines sint beati. Id uerō plures conati sunt, tum generaliter, tum ex parte docere.

Inter quos L. Anneus Seneca fuit: is in epistolis conatus est homines suo iudicio felices reddere. illud maxime ac sæpius proponens, paratos nos esse oportere aduersus calamitates omnes, tum perpetuò meditari mortis aduentum, ratus, ut arbitror, eum qui mortem alacriter expectare possit, cum à malis liberemur, sine molestia uicturum: quemadmodum enim si quis in carcere positus, sciat certò se breui liberandum, carceris incommoda facillè feret: ita qui certò se nouit morte euasurum præsentia mala, ubi credere possit non esse in morte malū, beatus ea spe uiuet, & calamitates omnes equo animo feret. Ita tam paucis, scilicet meditā-

tione læta mortis, & contemptu paupertatis, felices nos reddere posse arbitratur. Adijcit his duas alias rationes, quarum altera est non esse malum in dolore, is enim est quem maxime metuere solemus. nam diuturnus est non magnus, si magnus non diuturnus: at malum oportet, si formidabile esse debet, magnum fore ac diuturnum. Altera, quòd quæ præterita sunt, iam non sunt mala: quinimo eorum memoria dulcis atq; iucunda est. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Præsentia quoq; mala torquere hominem non debent, momentaneum enim est quod præsens est. nec quisquam tam grauem fert dolorem, qui si speraret statim bene se habiturum, non modo non patienter ferret dolorem illum, sed qui nõ lætaretur. Verum omnes ob id dolent, quod perseuerantiam metuunt, & ingruentia deteriora, quam quæ patiuntur. Et ideo malorum causa tota pendet ex expectatione futurorum, non ex præsentibus aut præteritis. Verum de futuris etiã torqueri non debemus, quòd omnia futura sint incerta. Et quantumuis certa sint, non adeò unquam certa erunt, (ut ipse inquit) quin hoc certius sit, futurum incertum esse.

Verum hæc Senecæ opinio multifariam manca est peccatq;. Omitto nunc quod ad stylum attinet, nam & Cicero ait, multum conferre ad persuadendum, ut res fide dignæ etiam ornate dicantur. Si mors inter indifferentia reponitur, ad quid perpetuò in ea meditari? si inter mala, ad quid totam uitam perdere in tam tristi

contem-

contemplatione, ut momenti terrorem effugias? quem etiam non sic effugies: aliud enim est res, aliud uerba: aliud ratio dicit, aliud corpus sentit. Itaque stultissimam eam opinionem, et ex atra bile ortam existimo. Erat is positus in maximo macore, dum has scriberet epistolas: metuebat enim sibi iratum Neronem, ac suprema minitantem, ideo semetipsum his nugis nitebatur consolari. Verum mittamus hæc, unum sat habeo egregie insanum hoc esse argumentum, ut ille dicebat: Dic rogo quis furor est, ne moriari mori? Quod si semel mori ne moriaris furor est, quanta maior amentia insaniaque plenissima, millies mori quotidie, ne semel moriaris, atque id etiam non obtinere: imò ne id quidem, ut tunc à metu mortis sis liber. Accessit huic errori longè maior impietas, absurditas ac nequitia: impietas quidè quòd Dei non meminit, sed omnia ad stultam, uanam et incertam quandam sapientiam, gloriæque breuissimæ expectationem refert: non Dei prouidentie, non beneficiorum memor. Sed quænam sapientia sine Theologia, philosophia naturali, mathematicis, ullius quoque artis cognitione, sed solum ut mori sciamus: tanquam si ad ea quæ refert de tollerantia, non multi canes tranquillo magis animo, quàm hi sui sapientes ac fortes uiri perferant mortem. Videntur igitur hæc non minus absurda quàm impia. Sed quid absurdius, cum toties mortis meditationem inculcet, animum mortalem tamen esse dicat? quod si uerum adhuc esset, mali rhetoris officio

fungeretur: at nunc cum falsum sit, quid stultius aut ma-
 gis intempestiue excogitari potuit? Hortatur nos ad
 mortem, & nihil à morte superfuturum persuadet.
 Quis tam amens? nisi omnino non solum improbus
 sit, sed de diuina bonitate diffidat, qui malit non esse
 quam esse, etsi in maximis miserijs sit constitutus? Ne-
 quitiam uerò & improbitatem summam illis suis in
 epistolis ostendit, cum in tot præceptis suis, neq; libera-
 litatis in amicos, neq; misericordiæ in pauperes, nec ul-
 lius penè uirtutis, quæ ad societatem humanam spectet
 meminerit. Sed omnia ad solitudinem, tollerantiam ac
 ferinam illam uitam referat. Fortuito id factum dices?
 nil minus: sed uastro consilio, animoq; quo semper fuit.
 Cupiebat libros suos legi, addictus inani illi opinioni
 uanæ gloriæ post mortem adipiscendæ, sperabat id ma-
 ximè consecuturum, si ea quæ neminem grauarent, in-
 termisceret. Nam diuites, ob stylum Epicuriq; inter-
 mixtas sententijs, (forsan plus de seipso persuasus quam
 decuit) existimabat gratam habituros lectionem sua-
 rum epistolarum, si nihil intermisceretur, quod illis
 molestum esset, non ut usuras remitterent, amicis largi-
 rentur, pauperes pecunijs iuuant, impotentium iniu-
 rias ulciscerentur, iustitiam defenderent, castè mode-
 rateq; uiuerent. Sed puerilem quandã, ac omnino insa-
 nam speciem paupertatis suadet, dignam potius risu
 quam Philosophiæ præceptis. Pauperes etiã ad leuan-
 das miserijs (quanquam ut dixi sanè frigidis argutio-
 lis)

lis) in earum epistolarum lectionem pro nos futuros sperabat. Ita uir hic pessimus omnia ad commodū proprium uertens, & Dei & hominum oblitus est. Vnde etiam illud quod Cicero & reliqui oratores referunt, ei ad persuadendum defuit: opinio scilicet bona de rhetoris uita. nam qualis hic homo, qui de paupertate tolleranda, uerba facit? qui non toto quadriennio Neronis amicitiae septuagies & quinquies centena millia aureorum coronatorum congesit? totam Italiam foenore exhauriens? uiduarum testamenta captans? Sullij accusator, Neronis adulator, conscius paricidij illius, aut saltē laudator, quod defendere scelestissimum fuisset. Illud omnino omni scelere maius, & cuius merito non satis iustas luit poenas, ut in Neronis Encomio diximus, quod Neronem suæ commissum fidei, & in salutem humani generis illi traditum, non curauerit in Philosophia erudire, ut diutius illum, quemadmodum Tacitus refert, in sui admiratione, contineret. O hominem omni latrone peiorem, Catilina scelestiorem, qui ob sui commodum, neq; necessarium, neque magnum, nec laude dignum, totum humanum genus perdere sustinuerit? qui tot flagitiorum, cædiumq; quas ille perpetravit, causam præbuit? Sed hæc mittamus: satis sit dictum Senecam (nam sine præfatione talem uirum nominare non decet) etiam si quæ scripsisset uerisimilia fuissent, fide dignum his in disputationibus censeri non posse. Nam quis credat paupertatem laudanti, cum

ipse tantum opum, tamq; iniuste congesserit? quis probitatem, cum fuerit proditor sui discipuli? quis bonos mores, Stoicaq; dogmata, cum palam esset Epicureus? Itaque nobis qui hæc potius uitæ genere, quam præceptis probauimus, id muneris maximè conuenire uisum est, & ut certam rationem beatitatis uitæ instituere-
 mus nostro exemplo omnibus cõmunem: utq; ea quàm paucissimis indigeret, sufficeret autẽ undequaq;, quonam meliore modo, aut qua uia excogitari potuit, quã ut aduersis pro commodis meremur? nam cum uita nostra, aut secundis, aut aduersis plena sit, sed omnibus plura sunt aduersa quam secunda, plerisq; etiam longè plura sunt aduersa secundis, si aduersis commodè & ad utilitatẽ nostrã uti sciuerimus, nemini sermè modus bene beateq; uiuendi decrit. Constat sanè hoc argumentum longè aliud esse ab eo, quod docet aduersa esse utilia optandaq;, aut saltè ferenda, quodq; docet quonam pacto ferenda extenuandaq; sint aduersa, si eueniant, atq; quomodo quàm commodissimè ferri possint, utq; ex eis utilitatem capere liceat, quod propriè præsentis instituti intentum est. Quinq; enim cum sint circa calamitates consideranda, primum, quòd bonæ sint et utiles, secundum quòd indifferenter, ambo hæc paradoxa sunt, & ad humanas actiones inutilia: quin etiam solis Philosophis atq; Christianis accommodata, & de quibus in libris de consolatione actũ est, & à Stoicis atq; religiosis uiris abundè tractatum. Reliqua tria ad præsentem

sentem attinent institutionem, utilia quidem hominibus, & minimè à sensibus humanis ciuiliq; negotiatione aliena. Hæc autem sunt, quomodo quis calamitatem ingruentem euitare possit, aut declinare uel imminuere: quomodo ubi superuenerit, eam facilius, et cum minore periculo iacturâq; tollerare: demum quomodo ex ea commoda consequi possit. Vnaquæq; enim calamitas, nisi admodum sæua sit, uiperæ assimilatur: in qua fel oculis humanis saluberrimum continet, quod si quis promptè eruat, plus commodi ex illo, quàm ex tota uiperâ incommodi consequetur. Conandum est igitur ut hæc omnia promptè inuenire, & consequi possimus. Præsertim hoc ultimum, scilicet modû expiscandi commoda. Etenim hoc ipsum ad quotidianas actiones, et ciuilem uitam maximè accommodatum est. Prudentes enim uiri, & præcipuè exercituum duces, non meliorem ansam felicitatis & gloriæ, quàm mediocrem aliquam calamitatem inuenere. Inde Cæsar imperium orbis adeptus est, prius uictus à Pompeio, & ex hac clade nactus occasionē tam insignis uictoriæ. nã priorè casu Pompeius animatus, ausus est ancipitem spem certæ uictoriæ anteferre. Sic Annibal uictus, funditus Romanum exercitum iuxta Cannas deleuit, ut contrâ Annibalîs damna Romanos euexerunt. Camillus ex exilio summus Imperator & patriæ liberator euasit. Agathocles Syracusis obsessus, multas ex ea necessitate gloriosasq; uictorias consecutus est. At nerò & uita-

re aduersa, & imminuere & lenire solatijs, quis negare potest non esse prudentis uiri officium? Octavianus Augustus, & Tiberius Cæsar amissis filijs ad urbana negocia, & res imperij se transtulerunt. Alij in hortos concesserunt. Quidam fortiter aduersa tulere, quidam non. At qui ea libenter tulerunt, ex belli ducibus nullum exemplū inuenio, nec minus ex priuatis ciuibus. Annibal & Philopœmen fortiter tulerunt supremæ dici aduentum. Decij, Martius Cato Uticensis mortem ultro expetiuerunt. Turpiter, cum dignissimi nece essent Perses & Iugurtha, pro eis deprecati sunt. Sed qui libenter, qui alacriter tulerint, nullum exemplum inuenio. Socrates summus Philosophus, & spontanea paupertate insignis, mortem fortiter tulit, alacriter nequaquam. Videtur igitur Philosophia fortē efficere posse aduersus paupertatem atq; alacrem, aduersus luctum filiorum, ac propriam mortem uix fortē efficere posse. Multum igitur debent inter se fortiter ferre calamitates, & eas inter bona habere, sed multo magis debēt calamitates existimare bonas et utiles, aut docere quomodo ex calamitatibus bona atq; utilia consequamur. Illud etiam animaduertendum, quod quæ consolatione indigent, rarò possunt esse utilia, & quæ ad utilitatem conuerti possunt, parum indigent consolatione, dispar ergo non solum tractatio hæc est, sed fermè in contrarijs constituta. Sed & res ipsæ ad diuersos pertinent, laudare enim aduersa, facundi rhetoris munus est, fortiter

liter ferre generosi animi, aut diuina sapientis, utilitatem ex eis excipere, prudentis.

Differt etiam hoc argumentum plurimum à defensione, cum in ea persuadere nitimur, in aduersis nihil mali esse repositum. atq; id per aliquot calamitatũ genera discurrendo euidentis est. Insania defendi & laudari potest, quòd præteritorum malorum memoriam auferat, presentium sensum tollat, imminentium sententiam non admittat. Omitto quòd Erasmus in declamatione illa stultitiæ tantis eam laudibus illustrarit, ut maximè stultitiæ fauisse uideatur. At quomodo tamen ex stultitia aut insania utilitatem aliquam colligere liceat, nondum potui inuenire. Extrema quoq; senectus aliqua in se continet bona, scientiã multarum rerum, uenerationem, admirationem, prudentiam auget, multas à nobis perturbationes, tum animi, tum corporis extinguit, magni doloris metum in morte aufert: nemo tamen ex ea etate fructum capere euidentẽ docere poterit. Omnia deniq; mala laudari, aut ut non sint mala defendi possunt, ut tamen liceat ex ipsis omnibus fructum utilem colligere fieri nõ potest. Nam ex Phthoe, Carcinomate magno, resolutione, accusatione læsæ maiestatis, cum in uinculis fueris (è quibus tamesi innocens euadas, excarnificatus tamen & parum superuicturus exibis) nunquam utilitatem capere licebit. At contra è uitijs plurimis utilitates consequuntur, nullum tamen uitium laudem potest promereri. Mul-

tum igitur interest inter laudationem, defensionemq; casuum atq; malorum, ac illorum prudentem tractationem, quæ in tribus, ut dixi, consistit: in uitando ac minuendo illa, in ferendo leuiter, ac ut ita dicam, delinendo, tertio in utilitatis quæ ex eis haberi potest, tum commodorum inuentione.

Primum igitur scire oportet in unoquoq; genere, quid fieri possit, quid non. Veluti senectus inuitabilis: leniri tamen possunt illius incommoda, atq; utilitas ex ea captari potest. Mors inuitabilis, nec comoda licet ex ea capere, nec lenire illius atrocitatem, nisi quatenus dicamus, Vincula facilius uitari possunt quam leniri, aut utilitatem capere. In uniuersum malorum genera duo prima sunt, intimum & externum, utrunque necessitate & magnitudine definitur. Externorum duplex est genus, aliud propriè externum, ac cõsensu omnium tale dijudicatur: atq; id ad fortunæ arbitriũ pertinet: aliud quasi mediũ, quod corpori accidit: corpus enim nulla pars est nostri, nobis tamen communicat. Atq; cum his omnibus eueniat ut sint perpetua, maxima & inuitabilia: quas condiciones palàm est exitiabilibus malis conuenire. Alia uerò mixti generis. Erunt ergo simplicium malorum genera decem, atq; insuper unum quod ex pluribus constat. Hæc mihi breuissima & absolutissima malorum diuisio uisa est: uelut dicamus, intima mala sunt, aut necessaria, aut perpetua, aut maxima. Necessaria quidem ut perturbationes: maxima ut

ma ut insania: perpetuum autē nullum est genere. nam
 si esset, animus non esset bonum quippiam. Externorum
 maximum est luctus, necessarium miserum esse,
 aut inuideri, perpetuum carere securitate. Mediorum
 autem necessarium mors, maximum sensuum priuatio,
 perpetuum senectus: hæc enim ubi aduenerit, semper
 in deterius labitur: uidentur ergo corporis mala om-
 nibus deteriora, quòd externa non adeò nos tangunt,
 & mutari possunt, intima autem non percipiuntur à
 nobis. et ob id neq; nos torquent, nec uitari aut minui,
 nec leniri possunt: nec quicquam ex illis boni excerpere,
 aut consequi licet. Quæ uerò nec maxima nec per-
 petua sunt, neq; genere neq; numero, tamen si sint ne-
 cessaria, decimum constituunt genus. Mixta autem, ue-
 lut, si quis senex, æger, & pauper sit, aliquid magni ma-
 li feret ex omnibus. Et si unumquodq; ex his per se tol-
 lerabile esset. Verum omnium horum ratio ex simpli-
 cibus cõstat. Itaq; uidentur tantũ octo superesse modi,
 de quibus sit consyderandum. Tam uerò si quis etiã om-
 nia animi mala tollat, & necessaria quæ nec magna
 sint, nec perpetua fient, cum decimo genere, id est eorũ
 quæ nec perpetua sunt, nec maxima, quinq; in uniuersum
 genera. Sed hoc quintum genus, quoniam & maxi-
 mum & perpetuum esse potest, licet non tale natura
 sit, ut dolor ac paupertas, erunt septem rursus genera,
 de quibus erit disputandum: nam mors præter id quod
 est malum necessarium, maximum etiam est. Porro ne-
 cessaria

cessaria sunt ineluctabilia, differri tamē nonnunquam possunt, ut uerò necessaria nil prohibet ipsa, quin leniri possint. talia quoq; minuere licet, non tamen quæ maxima sunt. In uniuersum necessitas omne admittit auxilium. præterquã quod ne eueniat, prohibere possit. Maxima nec utilitatis ansam præbent, nec uitari possunt, delinire tamen eorum sensum licet. Perpetuas tollere non possumus, sed eandem subeunt legē, quam quæ necessaria sunt.

Itaq; ut singula iam diligentius percurramus, cum non ex omnibus malis ansam utilitatis capere liceat, nam non solum maximis, sed etiã cum minima fuerint fructū non capias, uel si plura sint & mediocria, ut superius diximus. Hæc enim implicant animum, illa non mouent, nec meliorem efficiunt, aut prudentiorem hominem. Generaliter autem quousq; hominē obruunt, prorsus sunt inutilia, seu multitudine, seu magnitudine ipsorum malorum, seu ipsius hominis mollitie, aut imprudentia uel metu, aut quouis alio modo. Quæ igitur in ipso homine sunt, omnia sunt huius generis: insania, ira, timor, stultitia, inuidia, imperitia. non enim ex his fructum aliquem omnino decerpere licet: nam cum in animo sint, animum obruunt, atq; ideò hominē: homo enim animus est. cū enim, ut medici dicunt, à sana parte sanetur morbosa, qui fieri poterit, ubi totus ægrotes homo, ut à seipso sanari possit? Quædam uerò sui magnitudine obruūt, ut morbi ualidi, extremaq; senectus, maximè,

maximè, si orbitate aut prauis filijs oneretur. nam incommoda illa nec tolli, nec leniri possunt, nec ex his utilitatem possumus ullam sperare. Diuturnitas etiam calamitatis molles animos penitus enecat. Multi etiam natura, uel educatione effœminati, uel imperiti, aut ad iram nimium prouersi aduersis franguntur, & concidunt, tantum abest, ut utilitatem aliquam ex his consequi possint. Vnde tales ex malo in malum, ex infortunio in infortunium transeunt, dum priora excutere nituntur. Hinc alijs miserabiles uoces & eiulatus, alijs exitiale fatum finem imponit. Ergo quæ maximè ad consequendam utilitatem ex aduersis faciunt, hæc sunt: Primum fortitudo, deinde prudentia, inde rerum experientia, parataque ante ex his ad ingruentes casus auxilia, ex opibus, amicis, autoritate, robore corporis, exercitatione: demum ut quæ hic scripta sunt diligenter perlegerit, ac diutius pensitauerit, didiceritque, præcepta non solum mente comprehendens, sed sæpius exercendo ea tractare, & ad usum accommodare assuescat, tum maximè quòd multa sint, quæ nulla arte scribi possunt, aut præceptis doceri. Quapropter & plurimum ad hoc confert ingenium uiri, aliæque animi illius dotes, ac promptitudo quædam ad ciuilia negocia. Tum uerò regina illa humanorum casuum fortuna, in omnibus multum potest.

Ergo cum in his experientia opus sit maximè, expertis credendum est. Eosque dignos censeret, qui de talibus scribant, qui etiam uitæ genere, ac patientia doctri-

nam testantur et confirmant. Ob id ergo peropportu-
 num mihi fuit, ac maximè decens, cuius totus uitæ cur-
 sus calamitatibus plenus fuit, adèd ut necesse sit, si quic-
 quam mihi faustum ac felix contigerit, caprifici instar
 radices in calamitatibus protulisse. Quod si cui etiam
 per infortunia uita diu, ut nobis per gloriosa certami-
 na ducta est, difficile tamen fuerit admodum bene scri-
 bere de his, cum exercitatum adscribendum huiusmodi
 argumentum ualde requirat hominem. ob id non nisi
 incerto genere quidam scripserunt, ac quasi de parte
 huius argumenti. Primum quidem quod sciam Cicero
 in libris de Consolatione in morte filie Tulliolæ qui pe-
 rierunt: & de senectute quem habemus, atq; utinam to-
 tum hoc argumentum complexus esset: hac enim nos
 molestia careremus, & ampliorè colligerent homines
 fructum ex ea, quàm nostra lectione. Forsan et Officio-
 rum libri ad hoc pertinent, & de finibus bonorum. Ve-
 rum nemo exquisitè hoc nostrum institutum uidetur
 esse complexus, sed omnes circa contemplationè illam
 uersati sunt: quid bonum, quid malum, & quis finis, ta-
 liaq; eiusmodi: non autem ad opus ipsum, atq; ciuile ui-
 tã peruenimus, ea supponentes, quæ unicuiq; sunt per-
 spicua, commoda scilicet esse bona, incommoda autem
 mala. Nō multo pōst successit Seneca, de quo diximus,
 uir qui maluit in perpetua mortis sollicitudine uiuere,
 quàm pauper in trāquillitate: nemo enim dubitare po-
 test, quòd si, ut Poëta ait, Senecæ prædiuitis hortos Ne-
 ro non

ro non concupisset, si in pristina uita atq; humili constiisset, aut rediisset saltem, non sibi conflata fuisse inuidiam, nec uocatum in coniuratione, uel saltem illius suspicionem: nec potentiam illius principi formidabilem. Veruntamen ut ille homo fuerit malus, epistolæ illæ multum huic argumento conducunt, nec ille fraudandus gloria, nec nos furtum quasi admittere debemus, quinimò libere fateamur multum ex ea lectione iuuatos: uersatur tamē ut antea declarauī, sermē totus in hoc argumento, mortem non esse malum, atq; ideo nullum esse malum, quandoquidem morte ipsa omnia incommoda effugere liceat. Aliud est magis absurdum, & planè impium, sapientē non debere metuere Deos, quòd illi non potentiores sint sapiente: quandoquidem sapiens à Deo sola perpetuitate differat: imò minus, ut ita dicam, hac in parte differt, si hominis animam existimemus immortalem: uerum differt à Deo, quòd non perfectus est, nihil uere nouit, omnibus indiget quòd securus non est, sed comisq; alijs. Itaq; cum planè deliret in his, non tamen quæ bene scripsit ob hoc derelinquere decet: præsertim quòd ea sapientia licet ingrato aduenerit, non tamen inuito Deo, imò & sponte tribuere. Quamobrem qui bene dicta uiui improbi damnat, suæ sortis ignarus esse uidetur, omnes enim sumus improbi, sed magnitudine plurimū nunc ab altero differt. Is ergo mala satis compendiosa diuisione partitus est: in mortem, paupertatem, & externam uiolentiam.

Satis breuiter apteq; ac forsā etiam pro suo instituto sufficienter: at non pro nostro, qui quomodo illa in unoquoq; præstare possimus, quæ præposuimus docere aggredimur, scilicet quomodo uitari, declinari aut minui possint? quomodo commodius aut leniter ferri? demum quā utilitatem ex unoquoq; genere, & quomodo decerpere liceat.

Porrò utilitas huius operis, ut reor, non mediocri cuique futura est, non enim hoc dedicare propositum est, ut paupertatem operibus, orbitatem filijs, inimicos amicis, paradoxa struendo cōparare uelim: absit, penè enim amentia hoc genus uidebitur his, qui nō perfectè iam ad diuina penetrauerint: sed si quis multitudinem occasionum bene generandæ rei ex aduersis cū exiguitate commodorum, magnitudini illorū quæ ad eò rarò nobis ex felicitate ipsa adueniunt, comparare uelit: & hunc quasi cumulum & acerruum integro frusto, maiorem ex aduersis quam secundis rebus fructū colligere posse nos intelliget. Quem etsi perexiguū esse contendas, dum illum qualis usq; sit aspèranti, nihil maius assequeris, colligenti nihil amittis, colligere melius fuerit quam aspèrari. Etenim si quis alea perdat centum aureos coronatos, inde mutata sorte decem tantum recuperet, collusore se subducente, nunquid decem illos uir prudens quos recuperauit abiiciet? Quin etiam, quod sæpe dixi, animaduertat nostra omnia ex minimis conflare, nihil esse integrū apud mortales, maximā
quæq;

queq; ab exiguis ducere originem: non solum minima
 ne pereat sollicitus erit, sed ad quasq; occasiones bo
 nas captandas, & lucra quantumvis exigua colligenda, dili
 gentia et cura adhibebit. Tum uero illud accedit, quod
 quemadmodum qui sorbilando bibunt, non adeo dele
 ctantur, ut qui sepe ac sensim parum hauriunt: ita bona
 paulatim congesta magis nos delectant, quam quae con
 fertim adueniunt. Ut etiam ab amaris edulij potus dul
 cissimi apparent: ita ex aduersis secunda, ex calamita
 tibus prospera, ex iacturis lucra suauissima esse uiden
 tur. Atq; id in re merito, cum quae nobis confertim, ac
 quasi in sperato bona adueniunt, foetus fortunae existi
 mantur, quae sic multis laboribus ex calamitosis decer
 puntur nostris proprie, industriaeq; nostrae. Ergo tum
 ex comparatione ad praecedentem animi uexationem,
 tum quod quae sensim parantur, sepe renouata uolupta
 te magis delectant: quod natura nostra nouitate pre
 fertim quae grata sit, & uoluptate afferat gaudet: tum
 quia natura ex industria nostraq; uirtute, quae sic pa
 rantur, parata etiam esse uidentur: tum quod nunquam
 ferme haec occasio desit, illa uero rara admodum, quibus
 dam autem nunquam aduenit, & collectus aceruus sepe
 magna illa fortunae blandientis munera, quod rara sint
 superare solet, his tot causis haec doctrina de utilitate
 ex aduersis capienda, sed & alijs etiam plurimis, quas
 inferius docebimus praestantissima est, atq; hominum gene
 ri maxime accommodata. Sic diues, eruditus, fama cele
 bris

bris, cuncta habeas, nisi ad aduersa uitanda, declināda, minuenda, leniter ferenda, decerpendamq; ex his utilitatem paratus sis, fortuna opes turbabit, tempora ut praesentia fauebunt imperitiæ, fama multis casibus & personatis uiris nutabit, gloria gestorum conuellet, amici peribūt, filij improbi euadent, ut omnibus huius contemplationis, tametsi non semper futura sit una necessitas, nec contemni poterit nisi ab his qui parum experti ex etate, parum prudentes natura, parumq; naturæ gnari ob imperitiam & malam educationem, non mutuo hæc fortunæ dona accepisse se putant, sed quasi connata nunquam mutari posse credunt.

Verum si quis humana reputet, maxima nostræ felicitatis pars, ac fermè in omnibus ex contrarijs ortum habet: Delitiæ ex dolore, uoluptas ex indigentia, gaudia ex sollicitudinibus nascuntur. Vbi quis salebrosam uiam superauit, ubi naufragiū euasit, ubi filius ex graui morbo sanatus est, tum letitia maxima affici solemus, nihil curamur aut mouemur, si nihil horum præcesserit. Atq; ob id qui opes industria pararunt, sibi quasi gratulantur, & felices multo magis se esse putant: quam si in opulentia nati essent. Cum tamen hi nullas molestias in uita senserint, illi uerò plurimas. Thesaurorum autem inuentio ob id nos plurimum delectat, quòd non solum pristinam paupertatem depellimus, sed quia Deorum donum esse uideatur. atq; ob id etiam nos dijs gratos esse persuademus, quod certè si
ita

ita esset? præstantior esset muneris causa, maioreq; in
 pretio habenda munere ipso. itaque omnes hac institu-
 tione indigere uidentur pauperes, siquidem quorū ma-
 ximus est numerus, ob paupertatem ipsam. Diuies
 quoq; ob ipsas diuitias multis cōsulantur modis: gran-
 dine, furtis, fuga debitorum, sed fac ut nihil horum eue-
 niat, aut si euenit minimè torqueat, uel ob immensita-
 tem opum, uel hominis liberalitatem, id ne impetrabis
 ne lis te non disrueat, aut filius improbus torqueat,
 uel odium principis, uel morbus, uel alia quæ ep̄iā mala
 erux? Sed etsi nihil horum adsit, adhuc poteris etiā sine
 suspitione, sine timore, qui te omnino non torqueat ui-
 uere? poteris euadere calumnias, iniurias, probra quo-
 rundam petulantium? uerum fas, quod fieri non potest
 unquam, ut omnia secundent, nōne uel senio conficie-
 ris tandem, uel iuuenis morieris? quorū utrunq; miser-
 rimum. qui enim senio confectus est, iam mortem ad ho-
 ras quasusq; præ foribus stantem habet: qui iuuenis
 moritur, urgetur eo quod procul abesse existimabat.
 Itaq; nisi his præceptis munitus sis, & multo plura, &
 longè maiora incommoda senties, quàm sensurus esses
 in uita: & grauius illa te torquebunt, nec licebit ex his
 incommodis aliquam utilitatem colligere. Verum si
 aptè his rationibus utaris, & multas & diuturnas com-
 moditates capies & etiam magnas. Cum enim uitam
 hominum contempleris, inuenies honores, potentiam,
 diuitias, reliquaq; maiora fortune dona, ex aduer-
 sis &

sis & calamitatibus ortum habuisse.

Sed non eodem modo, neq; eadem facilitate licet ex omnibus malorum generibus utilitatem consequi. nam ex maximis & leuibus malis ac intimis, minus ac maiore cum difficultate solemus utilitatis capere. Ex animi igitur morbis nullam prorsus, ut dictum est, nec ex his qui corporis cum sint, animo tamē propiores sunt, uelut comitiali & obliuione. Difficiliter etiam ex magnis corporis infortunijs: ut carcere graui, tormentis morbisq; atrocibus, raroq; consequi utilitatem, etsi cōsequaris, leuissimam atq; inconstantem licet. Quatuor enim modis mala malis deteriora sunt, si facile eueniāt: si magna sint ac grauia, si perpetua, si plurima, et contra bona bonis præstant firmè iisdem rationibus. Ergo etiam in corporis detrimentis magnum discrimen est: ea tamen generaliter fortunæ malis peiora sunt. Sed et in his rursus differentia non leuis, quædā enim magis nos tangunt: ut filij parentesq; & uxor, tum diuitiæ, sed honor & contemptus propiora nobis esse uidentur diuitijs & paupertate: hæc autem magis quàm serui uel amici inimiciuē. Ex huiusmodi, quo maiora sunt, eo maiores utilitates capere licet. nam ubi minima fuerint, nos nō mouent. Ex intimis si sint mediocria, à magnis enim aut multis simul obruimur. In cæteris quæ media habentur, si magna sint admodum, sed non in extremo, fructum maiore excerptere licet, simul enim & nos mouent, & alios in admirationem trahunt. Terminus
igitur

igitur omnium horum est, ut maximè moueant nos, nec terreant aut obruant, sic enim obstupescimus in maximis calamitatibus atque concidimus. Nec tamen adeò putes me insanire, ut uelim te subire maiora mala, ut utilitatem egregiam consequaris. quæ enim per se sunt, multo ampliora sunt his, quæ quasi ex industria nos facimus. Dico uix fieri posse, et maximè in his, quæ omnino à nobis non sunt aliena, ut bona sint detrimentis comparanda, ne dum æquanda. Quare caue diligenter, ne mala tibi asciscas, ut post modum horum librorum fructum consequaris. Quinimo ut iam sæpè admodum, id cura quam diligentissimè, ut surgentia inhibeas, minuas atq; declines: declinare uoco, cum id agis, ut licet euenerint, quam minimum ad te pertineant. quo maximè præsidio uti solemus, cū mali genus externum ac quasi commune est.

Quisquis ergo non prorsus est infelix (atq; sub hoc genere maxima pars hominū comprehenditur) maximam partē suæ felicitatis ex aduersis colligere se posse intelliget. nam ut medici præclara illa antidota ex delecteris componere consueuerunt: ita nihil in humana uita tam utile, tam uenustum, quam quod ex malis bonisq; simul conflatur. Sanitas post magnum morbum, culta paupertas, filij ab orbitate, quies post longam uexationem, inimicorum reconciliatio, reditus à peregrinatione, atq; huiusmodi quàm plurima. Ergo nihil tam suauis est hominibus, quam ex malis transire ad bo-

na, & ex aduersis utilia colligere. Nihil tam commune mortalibus, quam ex obsecris atq; neglectis optima. quæq; sibi parare rusticorū more, qui ex cæno ac fimo sordidioribusq; alijs, quæ nec nominare fas puto, uberimum segetum, leguminum, fructuumq; prouentum colligere solent. Ostendit ipsa rerum series nihil tam familiare aut frequens, quā ex bonis mala, ex malis bona oriri. ibi summum persæpe incōmodum, ubi atq; unde maximam sperabas felicitatem. Contrā in aduersis ac penè desperatis casibus occasiones diuitiarum, splendoris, nominis tui, ac deniq; salutis. Quæ maximè opportuna sperabamus, exitialia sæpè experimur, & contrā quæ exitialia opportuna. Nil tam perpetuum nobis ut uicissitudo rerum ac mutatio, nihilq; prorsus esse perpetuum. Soleo humanas res hancq; totam machinam sublunarem, & quæuisq; in ea contingunt, cercæ massæ assimilare, in qua dum comprimitur, tubera in cavitates euadunt, caua protuberāt, formæ omnes uariantur, modo in similes, modo dissimiles transeunt, pulchras, fœdas, aspectu horribiles aut iucundas. Quæ ut conspiciua sint in huiusmodi exemplo ob temporis breuitatē: ita si quis longum illius spatium, quod tamen breue est, sed uitæ humanæ comparatione longum uidetur, consideret, quod latet nos, & admiratione dignum forte uideri multis posset, etiam manifestè ita se habere uidebit. Non referā nunc exempla quæ in alijs libris scripsimus, hoc unum satis sit pro omnibus, ita omnia mille annorum

annorum, aut paulo plurium cursu mutata, ut non solum principis cuiusquam, imò ne ullius quidem egregij aut potentis uiri stirps agnoscatur, adeò ut cum tot Romanos, Græcos, aliosq; famosos uiros ex historijs fuisse certò sciamus, nullius autem horum descendentes uideamus, dubitare quis meritò possit hos, qui nunc extant, non ab alijs hominibus, sed ex terra, ut quidam referunt, aut ex lapidibus originem duxisse. Ergo ut ad rem redeam, cum mutationes, ut Philosophi dicunt, ex contrarijs & in contraria fiant, ubi genus qualitatis mutatu fuerit, ex bonis mala, ex malis bona orientur, uideturq; mihi natura hoc quodam egregio exemplo, atq; maius aliquid expressisse. nam in montibus nobiliorum metallorum, ac gemmarum argumenta læuibus quibusdam indicijs expressit, quasi innueret in malorum aggeribus persæpè (non enim semper) felicitatis thesauros latitare, quos si quis non cõtemnat, futurum ut labore ac industria maximas opes cõsequatur. Utq; ex uili habitu, ac fœdo ministerio diuitiæ comparantur immense: sic ex malorum aceruis sæpius perpetua gloria, & iucunda uita deducitur. Cũ igitur malorum nobis tanta sit copia, bonorum tam rarus prouentus, ille rectè instructus ad humana negocia, ad ueram uitam, ad felicitatem comparandam solum dici poterit, qui malis bene nouerit uti, atq; ex illis utilitatem decerpere: quòd præter commoda quæ adeò multiplicia sunt, ut nulla hora fermè, nedum dies ab his uacua futura sit,

illud suauissimum uidebitur collegisse propria industria atq; labore, tum adeo opportunè bona ex his quæ plurimum obesse iure merito timere poteramus, eaq; in rem nostram uertisse ac commodum, quæ quisq; tantquam pessima ægrè sustinuisset. Atq; ex hoc etiam sublata spe, æmulis tum inimicis noceri posse, cum uiderint nos aduersis tanquam secundis feliciter uti. Quid postea dicam de gloria, de laude quæ hanc tantam prudentiam, tantamq; dexteritatem in rebus arduis ac difficilibus tractandis consequitur.

Sed cū, ut dici solet, suis cuiq; sit asyulus, obijciat aliquis multa ad hæc. Primum quod felices & præsertim diuites talia & contemnunt, et iucundam uitã ducunt. Verum hi quanquam sibi felices uideantur, miserrimi tamen sunt, & mortalium conditionẽ ignorant. accidit autem eis quippiam nõ absimile, quod filijs eorum qui alienas possessiones cõduxerunt: cum enim dum pueri sunt, patrem colligentẽ fructus colonisq; imperantẽ uident, existimantes fundos eos esse suos, lætantur, at ubi adoleuerint, nihil suum esse præter laborẽ animaduertentes, uehementur tristantur & dolent. Ita si quis hæc bona cõducta reputet esse sua errore proprio, felix est, sed ubi quod cuenire necessariũ est, uero domino reposcete illa, aliena esse rescuerit, angitur multo uehementius, non solũ quod omnia repentina mala magis nos torqueant uelut insperata, sed quoniam hominẽ imparatũ ad pondus subeundũ reperiunt. Præterea qui sic tanquã
de bonis

de bonis suis securi uiuunt, nec quid sit malum, quid calamitas, experti sunt, non norūt quid sit iucundum aut dulce, nec percipiūt ex eo quā habent uoluptatē. Quis enim dulcedinem opū percipiet, nisi expertus paupertatis, aut sanitatis, nisi morbo oppressus; aut quietis, nisi qui uel in mari fluctuauerit, aut ab inimicis uexatus fuerit? Et hoc quoniā nostra felicitas, ut rectē definiunt Epicuræi, in indolentia seu ἀταξία consistit. At hanc priuationē non nisi cōparatione eorū quæ sunt, uelut tenebras lucis, & surditatē auditus, & carceres libertatis, unquā percipere poteris. Propterea ergo uoluptatē in ortu filiorū primogenitorū, omnes non leuē percipimus, quoniam nemo statim ab initio filios adeptus est, ut opes & sanitatē quæ contigit pluribus simul adesse nascentibus. filij etiam ipsi aliquid sunt, præter id quod nobis adesse necessarium sit. Sed nec qui ab ortu ipso sic felices nati fuerint, his propter quæ felices esse existimātur, uti noscere possunt. Sed si opes habeāt, aut profundūt nimīū, atq; sic cito ad paupertatē deueniūt, aut nō audent omnino uti, timētes quod nesciūt. Quod ergo plures se sine hac disciplina felices existimēt, non id mouere nos debet, sed præstat scire, an sine ea esse possint felices. nam & stultorū magnus numerus (scilicet eorum qui letā stultitiam patiūtur) felice se credit, alij principes, alij diuites se existimātes, cū sint sorte mē dici: nemo tamē ob id illorū conditionē subire uelit, nō solū quod uerē beata nō sit, sed quod, quod non est, credendo

deno decipiantur. Itaq; non solum utilis est hæc cognitio ad felicitatem consequendam in aduersis, uerum ad fruendum bonis necessaria. Sed hæc infra clarius ostendemus.

Alij aiunt, hæc omnibus naturaliter comperta esse, usq; magis quam doctrina constare: nam plures ex his qui literas non norunt ad maximam potentiam euehuntur, quam ex eruditis, plenos etiam esse libros his nugis, sic enim hanc disciplinam appellans, ut iam locus non sit uacandi huiusmodi præceptis. Quinimò aiunt quidam, doce Medicinam, Geometriã, Arithmeticam, totq; alias insignes artes, propositum tuum laudabimus, libros tuos euoluemus, aliquid ex te in his discere posse fatemur? hic quid doces, aut quos uel cur? Num tu tanta hac tua sapientia, atq; tam præclara non omnibus adhuc miserijs oppressus es? tantus artifex nõ sibi consulere potest? non tu in diuitijs, non tu in honoribus, in amicis, in filijs fortunatus es? Si diu uixisti, si incolumis, debes hoc naturæ, aut si modo aliquid tribuere tibi ipsi uis, debes medicæ arti, non morum institutioni. Hæc atq; alia plura obijci mihi similia possesentio. uerum neque ob hæc fractus, non desistam, quin quibus possum modis humanum genus iuuem: nihil primum in huiusmodi argumento scriptum esse cõtendo, aut si modo scriptum sit paucis in partibus ac exiguis: at totum ipsum de quo nũc agitur intactum adhuc est, sed si modo etiam multa scripta essent, aut non bene
omnino

omnino aut bene, sed non quantum oportuit, etsi quidam ornatius, nonne etiam melius si quis dicat, alius autem ornatius qui melius dixerit antefereendus erit? Sed cedat res quouis modo, pium est propositum iuuare mortales, illosque ab erroribus liberare. Nec quisquam mihi obijciat casus aduersos, illud potius laudet ac admiretur, quomodo cum tot aduersis neque fractus animo sim, nec moestus uiuam, nec ad ullum turpe obsequium redactus, nec etiam miser. Nec mihi defuerunt maiorum occasiones, si eas inter bona numerassim. Scribimus autem haec succisuiis horis, ac ut ille dicebat:

Synthesibus dum gaudet eques dominusque senatus

Dumque decent nostrum pilea sumpta Iouem.

Sic nobis ocium hoc nostrum utiliter consumere placeat, genioque nostro paremus. Vtrum uero aliquibus profuturum sit haud dubito: uidemus enim et canoros natura arte fieri meliores, et pugiles arte reddi praestantiores, et bonos studijs philosophiae proficere, atque in omnibus hoc idem obseruamus. Quid enim aliud est disciplina libris tradita, quam meditatio absoluta? an uero sine meditatione recte agere nobis perpetuo licebit? imò uix paucis in rebus collimare continget. Timeo ne mihi obijcias, haec esse praecipua puerilia, nam et in scholis quaedam carmina Catonis nomine leguntur huiusmodi argumenti? At cur non etiam damnas quae Aristoteles in morali Philosophia scripsit, si tam humilis et abiecta est haec doctrina? uerum nego quicquam

quam simile his, quæ hic traduntur in libris scripturam esse. Atq; id etiam nego, naturam plus aut tantum posse in huiusmodi quantum artem, uelut nec in musica, nec architectura, aut alijs quæ arte ulla constant. Sed & plura scriptis his in hac lectione exercitato, ad singulas occasiones agendorum præcepta emergent, quibus infinite illi casuum uarietati satisfacies. Sed cur uideantur aliqui sola natura magis profecisse, cur etiã nemo his artibus factus sit opulentus, cur nos non maximos honores stimus consecuti, licet artem calleamus, nunc audi. Primum quidem ad nostram causam facit, cum adeo hæc ars utilis sit, ut qui eam etiam absq; disciplina & præceptis exercuerint, magnum commodum ex ea consequantur. Inde etiam id contingit, quod ars generalior est & certior, natura autem promptior ad casus repentinos nos efficit, ut nescias quid horum sit præstantius ad finem consequendum. Hoc unum tamen certum est, utrumq; simul plus posse, & neutrum illorum per se perfectum esse. Quinimo qui sola natura duce è magnis casibus euasere, tandem tamè miserabiliter periere: ut Iulius Cæsar, Castrucius, Valentinus Gorgia, & ante hos omnes Romulus. Vtus sum exemplis in hac tractatione aut autoritatibus ad hunc usq; locum, quod res quæ tractantur in usu sunt quotidiano, & pertrite apud omnes. Rara et admiranda rationibus, autoritatibus ac exemplis fulciemus: ita iucundior, clarior simul ac breuior hæc historia euadet. Præterea qui natura duce id nacti sunt, non idem sunt consecuti,

consecuti, quod non docemus, scilicet ueram felicitatem, sed quasi ipsius felicitatis simulachrum. Opes adepti sunt, sed non tranquillitatem, prudentiæ opinionem, sed non prudentiam, potentiam, sed non securitatem, regnum, sed non facti sunt reges, laudem, sed non gloriam, socios multos scelerum, sed nullos amicos. Itaque quod illi agunt, nec tutum est, nec laude dignum, nec omninò bonum. Quapropter nec nostri instituti est omnes eas artes tradere, quæ ad potentiam & opes parandas, amicosq; conciliandos faciunt, sed eas solum quæ ad felicitatē sanctæ atq; honestæ sunt. Si enim paucis licet intentum assequi, cur id potius non assequemur, quàm multis laboribus illa, quibus etiam adeptis adhuc laborandum est? Scio artes esse tyrannicas, de quibus nimium in libris de sapientia egimus: plectimurq; iuste ob id diuino iudicio, quapropter leniter ex merito quicquid patiare ferendum est. Sed simplicitate nimia aberrauimus. neq; enim hoc intelligebamus, idem esse sapientiam, felicitatem & probitatem, atq; uirtutem. Audieramus sæpè hæc, maximè à Stoicis, sed cum res ipsa paradoxa uideretur, multiq; contradicerent, nec ullus, quamuis subtilibus argumētis, quos *συνολογισμὸς* uocant, abundare se profiteantur, id satis probauerit, uitā uerò eorum à sententia hac ualde alienā non credebamus. Itaq; postquam hæc intelleximus, felicitatem & tranquillitatem quam breuiori uia licuit quæsiuimus. Omnia illa relinquentes quæ nos remorarentur.

morarentur. stultum enim si cum iter agas equum quaerere, qui te multis ac magnis saltibus, ut te homines admirentur exagitet, nec ad hospitium sit ducturus ea die, alium uero qui deducturus sit spernere. Et rursus breui calle relicto, ut amicos conuenias, dum cauponam non potes attingere, latronum periculo te exponere. Cum enim eò ætatis peruenissem, ut uel ad felicitatem, uel ad opes & breuem hunc fastum peruenire non possem, malui felicitatem atque tranquillitatem sequi, quam turbulentam illam & laboriosam opum, atq; honorum præposterorum adeptionem. Et quamuis hæc obfutura filiis possit obijcere, nos tamen maius et proprium, & certum bonum alieno incerto, atq; minori antepone decuit. Itaq; propositum nostrum in hoc opere est, uiam quomodolibet potentibus, ac miseris diuitibus, ac pauperibus ad felicitatem aperire, atq; etiam cum his ut omnia bona, quæ ad hanc felicitatem faciunt, qui non habent adipiscantur: hi modò exigua, alij magna maximaq; pro cuiusq; conditionis ratione.

At dices, nonne eadem absq; his calamitatibus nobis parare licebit? Quædam etiam facilius & melius, quædam autem non: atq; in quibus parare licebit, non hoc uolumus ut calamitates subeant, ut expiscentur inde lucelli aliquid, sed postquam subierint, habeant quo recrescentur. At multa sunt quæ absq; malo bona haberi non possunt. Nec Cyrus, si modò uera est historia, nec Romulus, nec Castrutius eò potentie peruenissent, si
 expositi

expositi non fuissent, si non in paupertate educati. Nec corporea uoluptas absq; dolore, uidemus ante coitum lentiginem, ante auræ suauitatem calorē, ante scalpendi delectationem pruritū. Quies non sentitur nisi post laborem, somnus post uigilias, atque alia huiusmodi. Quamobrem et Musici hoc noscentes, crudam diatessa-ron ante diapente, & horridam eptaphonin ante diapason collocant. Ea enim est natura mortalium bonorum, ut semper in malis sedem habeant. Opes dum parantur in laboribus & iniustitia, conscientiaq; scelerū, dum partæ sunt in sollicitudine: uoluptates ut dixi in doloribus & anteacta miseria, honores in timore & cura, amicitia in tædio & suspitione, filij in metu, cura, iactura rei familiaris, potentia in periculis & inuidia. At quæ immortalia bona sunt in immortalibus, ea omnia cum summa etiam sunt uoluptate, atq; idè ab his toto genere differunt. Quæ autem in nobis non eodem modo omnia. uirtus enim omnis, & dum paratur, & dum parta est cum uoluptate, est & iucunda, sapientia autem non ita, sed dum paratur, molesta & grauis est, parta uerò delectat sine ulla tristitiæ permixtione. In sapientia enim purum & merum gaudium repositum est.

Plurimi etiam obijcient, Theologos melius hæc docere posse ac persuadere? at id omnino falsum est. uersantur enim ut Philosophi solū circa ea quæ uulgo paradoxa uidentur: uelut amplectendam paupertatem, at

nos fugiendā docemus, illi morbos, contemptū, aliasq̄
 calamitates laudant, nos minimè, sed uitanda hæc om-
 nia suademus, si fieri potest: aliter quomodo leuius per-
 ferantur docemus, aut quonam pacto malum bono per-
 sando minora ac tollerabilia reddantur. ita ut uniuersum
 hoc nostrum institutum sit circa res & operatio-
 nem: at Theologi solum disputant, res ipsas minimè mu-
 tant neq; tractant. Quo fit ut hæc argumenta plus disse-
 rant inter se, quā nox à die. Quòd si quis rursus id per-
 tritum in mediū afferat: facilè cum ualemus nos ægris
 consilia dare. Non negabimus adeò miseram esse mune-
 ris conditionem nostram, ut multorum qui ægrotant
 aut orbi sunt, uel in carceribus, aut omnino miseri aut
 contempti: sed quid horum non fermè passi sumus ali-
 quando? et si quid nunc non patimur, beneficio id acci-
 dit constantiæ atq; uirtutis, tum præsentis, tum præteri-
 tæ, quas non negamus Deorum esse dona. Nemo inuide-
 bit casibus nostris, uitæ multi, fortunæ pauci forsant
 possent. Sed quid ego hæc? suo loco per se nota erunt,
 ut non sit necessarium persuasoria oratione. Quid esse
 potest letum seni, etiam si nihil aliud aduersum patia-
 tur, modò uelit res æstimatione uulgi iudicare? At nos
 iam quinquagesimum octauum annum superauimus,
 nec paupertas discessit, casuq; filij acerbissimo confi-
 etati, nec quicquam ex principum amicitia accessit. Et
 tamen cum his omnibus ita quieti uiuimus, ea cum ani-
 mi tranquillitate, ut nec Metellus ille, quem unum pro
 exemplo

exemplo felicitatis historici referunt, beator uixerit.
Ergo summus apex felicitatis in uirtute repositus est,
ornamenta in fortunæ casibus, naturæq; liberalitate.

DE PRÆPARA-
TIONE.

ED iam tempus est, ut de Præparatione
agamus. Cum enim ad felicitatē assequen-
dā duo maximè sint necessaria, bona atq;
decora, & ut ab aduersis minimè leda-
ris, utrisq; horum tam necessaria, quàm utilis scientia
illa est quæ docet: quomodo bona ipsa dignoscamus,
quomodo adipiscamur, utamur, ac quemadmodum
illis aduersus mala ipsa nosmet muniamus. Princi-
pio igitur omissa disputatione de bonorum finibus
ac paradoxis illis, cum paupertas morbi, orbitas cæ-
teraq; huiusmodi bona sint: aut quòd felicitas in sola
uirtute consistat, ea solum supponemus atque tracta-
bimus, quæ sunt ab omnibus concessa: uelut illud quod
qui amentes sunt, qui dormiunt quatenus tales sunt,
nec felicitatis, nec infelicitatis sunt participes. Hæc
est summa utriusque, absolutissimaque ratio, agnosce-
re se esse felicem aut infelicem, nemo inuidebit illi qui
inter summas opes se miserum arbitretur & eiulet, ani-
mus ille solus est, qui felix est aut infelix. nisi uelis &
uasa potiora esse felicia, matulas autem debere infeli-
ces appellari? Sunt mihi diuitiæ, forma corporis, amici,

filij: ista non sunt felicitatis pars, nisi ut ad animum referuntur. Atq; idem de miseria censere oportet, si habere ac possidere non sunt felicitatis pars, nisi quatenus ad animum referuntur. Nec ualere nec robustum esse felicitatis partes sunt, nisi quatenus ad animum referuntur. Ut enim uestes corporis indumenta sunt, & ipsum exornant: ita corpus animi est indumentum, et uestes etiam animi indumenta, & ideo non magis homo infelix ob morbum aut paupertatem, quam ob uestes atq; similia. animi ergo participatione homo solum est infelix, si non ad animum penetret dolor, multo minus est infelix quam lapis aut equus. hi enim infelices non sunt, quonia nec felices nec infelices esse possunt. At qui non dolet, non est infelix, quoniam causa infelicitatis abest. De Socrate cum in carcere perijt, recte aestimantibus dubium non est, si non doluit non fuisse infelicem. Hoc enim dubium non est, aliter omnes morientes essent infelices, sed an doluerit? An ergo debemus mala quae in nobis non sunt, ad nos sponte deducere? Et si scabies aut elephantiasis, aut pestis in ueste est, illam quamuis alioqui pulchram, decoram & sumptuosam circumdare corpori, ut & nos eodem contagio afficiamur? quin potius erit a nobis quantumuis pretiosa sit, procul abijcienda? ita & corporis & fortunae calamitates, atq; molestias non solum abijcere decet, sed si, ut dixi in ueste sint pretiosa, id est, diuitijs, filijs, patria, honoribus, ne contagium ad nos ueniat, ne animus molestia afficiatur, diuitias abijcere,

ere, si aliter fieri non possit, patriam filiosq; relinquere, & honoribus renuntiare debemus. Hæc igitur sit prima ratio effugiendorum omnium malorum, atque aduersus calamitates nos præparandi.

Verùm ut etiam illis resistamus, & melius aduersa ferre aut declinare ualeamus: uelut in graui bello, in obsidione, alijsq; magnis periculis, nos munire decet, animi, corporis ac fortunæ bonis prius comparatis. Animum igitur cum omnibus uirtutibus munire expediat, tum maximè fortitudine, prudentia & moderatione. Hæc habent natura, consuetudine, ratione, sed in fortitudine plus natura & consuetudo, quam ratio possunt: in moderatione consuetudo, inde natura, demum ratio: in prudentia ratio & consuetudo, demum natura. Vbi tamen natura omnino repugnet, nihil horum haberi potest, maximè fortitudo & moderatio. Aristoteles tamen in omnibus quæ ad uirtutem ac uita pertinent, totum in educatione à teneris firmè constituit. Est autem moderatio alia à prudentia, quoniam multis accidit ob naturæ impetū, ut occasione uti non possint, aut modum rei imponere, dum prudenter omnia animaduertent. In quem errorem nos sæpè incidimus. nam naturæ sum iracundæ, & sibi non omnino imperantis, sed præcipitis paululū, & à perturbatione uictæ. Ut uerò usus plurimum conducit, ita maximè ab ipsa pueritia dū educantur. Porrò ut ad rationis usum redeam, quoniam ea sola multiplex est, & in manibus

nostris, ideo diligentissime pro fortitudine assequenda,
 quod omnium quae huic proposito necessaria sunt, diffi-
 cillimum est, assuescendum, ut Seneca recte docet, ut de
 morte cogites. nam primum illa ceu communi ianua est
 fugere omnes calamitates licet. Et haec cum sit necessa-
 ria, tamen omnia exuperanter, ut ita dicam, continet
 propter quae discruciamur. Pauper es? at non memini-
 sti cum morieris etiam quae habes te deserturum? Filius
 aufugit? at non cum morieris illius consuetudine per-
 petuo es cariturus? Mortuus est amicus, an non cum
 morieris omnes amicos deseres? cum nunc uno dunta-
 xat priuatus sis? Ergo mortis meditatio quae nobis pro-
 xima instat, etiam si diu superfuturum te scire posses,
 cum ad praeteritorum annorum memoriam, quam cito
 diffugerint, reuolueris, dissoluere omnem animi tristi-
 tiam ferme potest. Ferme dixi. quoniam nostris tempo-
 ribus, atque mihi quaedam maiora morte acciderunt. Ve-
 lut si cui filius uitam prauam degat, morte propria hoc
 quidem grauius est, maxime si unicus sit, nec hoc ma-
 lum ipsa morte finitur. Et rursus duriora principum
 precepta, quibus non solum fortunae et uita in discrimen
 uocantur, sed etiam gloria et fama. Ita omnis aetas
 suas patitur calamitates, et suos quisque patitur manes.
 Sed haec alibi docuimus. illud unum ex priore exemplo
 cognouimus, ne ulla calamitas sua utilitate careret,
 nullum dolorem, ut antea ferme dixeramus, maiorem
 esse animi molestia. Nullus morbus ubi non adsit mor-

tis metus. nam hic ad animi dolorem non corporis attinet, equare potest animi dolorem. Quapropter cum diuites non possint esse uacui dolore animi, non etiam possunt esse securi ab infelicitate maxima, nec ullo modo magis quam pauperes. Quinimò cum animi dolor maior sit in diuitibus ac felicibus, quam pauperibus ac miseris. quippe in animum uacuum, dolor & molestia magis pedem figunt, & propagantur tanquam in puro solo: sequitur ut diuites ac felices cum uexantur, sint pauperibus & miseris ipsis longè infeliciores. Sed et quod sanum est uehementius dolet, ita animus curis uacuus si quādo opprimatur, redditur miserior. Ita in hoc acerbo dolore hæc mecum meditabar atq; concludebam, ut Deus conditionem nō solum mortalium, sed etiam cunctarum rerum quæ sub cælo sunt, equasset. Quæ enim omnino non uiuunt, doloris pariter & uoluptatis æquo sunt participes. Quæ uiuunt nec sentiunt, et mortem & uitam absq; incommodo experiuntur. Quæ sentiunt, sed non cogitant, ut non uehementer malis consistantur: ita nec uoluptatibus plurimum afficiuntur. Quæ intelligunt, si animi doloribus non assueuerint, mirum in modum cum curæ subeunt, quas subire necesse est in hac nostra uita, afficiuntur. Qui beati sunt bonis corporis atq; fortunæ, hi uacuum habent animum à molestia. Ideò cum mors aut luctus, aut calamitas superuenerit, maxime dolent. Ergo ut breuiter concludam, summa felicitas & infelicitas, nisi uirtus aut ma-

xima aliqua fortuna ordinem peruertat, apud eosdem habitant. Ita stupidi & acuti sensu ex æquo in utroque genere, scilicet bonorum & malorum sumus. Sed iam propositum prætergredimur, ut ergo ad propositum redeam, non solum fortitudine, moderatione & prudentia animum cultum habere decet, uerum omni alio uirtutum genere: comitate, liberalitate, iustitia, ac ceteris similibus, sed hæc ut illa, non ex æquo nos afficiunt, nec nobis sunt necessaria, nihilominus conandum est propter casuum ingruentium & fortunæ uarietatem, ut animum exornatum omni uirtutum genere habeamus. tum etiam quod minus afficimur, etsi afficiamur, homines ad misericordiam magis commouentur ex calamitatibus nostris, atq; ideo magis etiam suppetias ferunt. Tribus igitur modis reliquæ aliæ uirtutes nobis auxilio sunt in aduersis perferendis, & quod minus homines improbi & æmuli, inimiciq; ad offendendum ob spectatam uirtutem bonamq; de nobis famam: & quod nos minus afficimur, & quod nobis minus turpè sit casu, quam propria culpa opprimi: demum quod plures misericordia moti ad auxiliandum se conferant. Quod si te supinum neq; uigilantem aduersus imminētia, nec repugnantem ac se tuentem uiderint, quinimò per singula genera uitiorum uitam otiosam ducere animaduertent, rapiendo, fallendo, ira prouocando homines atq; iniurijs, calumnias ferendo, denique luxuriose uiuendo, nonne omnes merito te oderint, atque de tuis
calami-

calamitatibus gaudebunt? Dicentq; tibi illud pauci:

Leniter ex merito quicquid patiare, ferendum est.

At longè plures te clam secum accusabunt: alius rudita-
tem, alius importunitatem, alius rusticitatem, socordia,
intempestiuam iracundiam, præposterum luxū, stigma-
ta inuidiæ, auaritiam obijciendo: alij irrisos, alij con-
temptos, alij se deceptos. Quid huic uiro boni etiam à
consanguineis contingere poterit? At contra, si probus
& bene cultis moribus extiteris, laudabunt: alij huma-
nitatem in uirtute & artis excellentia, comitatem in
studio, officia in paupere, continentiam in peccandi
occasionibus, cultum in inopia, fidem in eo qui necessa-
rijs indiget, atq; alia huiusmodi. Verum triū priorum
uirtutum longè maior est usus. Vbi animum uirtutibus
bonaq; opinione hominum exornaueris atq; muniue-
ris, artis etiam cuiuspiam excellentia illum decorare
oportet. nam ex ea tria maxima bona comparantur,
amici potentes, lucrum & gloria non læuis. At longè
melius est Casaris exemplo, qui cuiusdam ignobilis in-
alpibus oppidi mallebat esse primus, quam Romæ se-
cundus. Melius est sutorem esse præstantissimum, quam
uulgarem Iurisconsultum, gregariumq; medicum. Vn-
de illa pulchra Epigrammatici Poëtæ quærela:

Dentibus antiquas solitus producere pelles,

Et mordere luto putre uetusq; solum.

Prænestina tenes defuncti rura patroni,

In quibus indignor si tibi cella fuit.

Rumpis & ardenti madidus crystallæ falernæ

Et pruris domini cum Ganymede tui.

At me literulas stulti docuere parentes.

Quid cum Grammaticis, Rhetoribusq; mihi.

Frangere leues calamos & scinde Thalia libellos,

Si dare futuri calceus ista potest.

Narratur de multis pictoribus ac statuarijs, qui maximum ex arte quæstum fecerunt: sed res notior est indies, in quibuscunq; artibus, quã ut exemplis aut testimonijs indigeat. Sit satis hoc commune esse præcipuis artificibus, ut famam simul ac pecuniam amicitiamq; potentum sibi comparent. At uerò in omnibus obseruandum, ne linguæ mobilitas te præcipitè agat, nullibi maius periculum et facilior lapsus. propterea te ipsum contineas, assuescasq; pauca loqui, dicebat ille, in conuiuio. Nec quod nolis sciri cuiquam dixeris. Nota sunt quæ Arrianus dicit de temporibus suis, atq; Imperatorum exploratoribus. At nunc etiam non minus periculosum est loqui, quàm tunc fuerit, & error linguæ grauiore poena punitur, quam facta scelerata: nec forsitan immeritò, si quis non sanos mente excipiat. nam hæc nature procacitate sunt cum uoluptate: ille petulantia & lenitate absq; uoluptate accidunt. O quam bene dixit quidam, et si rudi camœna:

Virtutem primam scis esse compescere linguam.

Proximus ille Deo est qui scit ratione tacere.

Cum enim tria sint quibus uita nostra constat: cogitatio,

tatio, sermo, actio: actiones semper ad utilitatem nostram dirigenda sunt, cogitationes autem de omnibus esse debent, tam his quæ nobis sunt utilia, quam quæ aduersantur: sermo uerò ut ei placeat ad quem dirigitur. ob id blandus, lenis, clarus, in rebus leuibus ambiguus, in periculosis semper breuis & modestus, tanto uerò longior cogitatio.

Vbi animum rectè ad omnia comparatum habueris, ad corporis etiam robur & incolumitatem transendum est, ita assuesces laboribus & moderate uictus rationi, ut nihil tibi cum medicis sit negocij. Lucra quæ corpori obesse possunt, amicitias, quanto magis uoluptates, & ut breuiter dicam, quamcunq; occasionem corporis commodis inimicam sperne & deuita. Sit uictus simplex, & ex rebus quæ non facile putrent: etsi dura sint, mande diligenter, & moderate utaris. Cibi sint pro somni ratione, potus autem ciborum. A cibo quiesce, antea te exerce. Lætus uiue. nam nihil est quod adeò hominem perdat, quam tristitia. Et tamen ea nihil tuis rebus adijcit commodi, nec leuat ulla ex parte calamitates ipsas. In aëre salubri degas, fugias consuetudinem prauorum, inimicorum, otiosorum, loquacium & infelicium. Praui semper obsunt, etiamsi beneuolos se simulent, sæpeq; accidit ut in discrimen famæ & fortunarum, ac uitæ ob illos, tametsi innocēs, uoceris. Inimicorum consuetudo illis suspecta, tibi periculosa est. Otiosi tibi quod preciosissimum omnium est, &

est, & cuius etiam est maxima inopia suffurantur, tempus scilicet. Vnde etiam occasiones gerendarum rerum saepe labuntur magno damno tuo. Loquaces te stultum reddunt ac sibi similem, quod, ut dixi, periculum saepe, utilitatem nunquam affert. Demum infelices quasi contagio quodam, socios etiam eodem infortunio afficere solent. Hic uero dubitatione dignum est, an omnino aliquid quod animi uitium possit esse utile? nec quaerimus idem de honesto. nam nullum uitium honestum esse potest, at nec turpe, ut dixi, uolumus esse. cui enim magis arri-det quaestus & potentia quam honestum, is aliam constituat uiuendi rationem. Nos omnia utilia amplectimur quae turpia non sint. Turpia appello furari, fallere, inuidere, mentiri, iniuste quicquam agere, auarum esse, crudelem. Ergo illud nunc quaeritur, an uitium aliquid quod sit utile, nec turpe tamen? utile dico ei qui uitio illo non caret, non turpe, quoniam nemo ex eo laeditur, imo forsitan plurimis utilis est. Esse autem unicum tantum duco, quod partim uitio, partim umbra uitij constat. Atque illud est simulatio irae in eo, qui maximam habet potestatem in subditos: ut summus magistratus in ciuitate, dux apud milites, paterfamilias in suis domesticos, filios, seruos, famulos. Nam cum necesse sit plures esse errores quam poenas, ne homo crudelitatis opinionem subeat, & cuius etiam nonnunquam poenitere esset necesse, irae simulatio subditos suo imperio prohibet a peccando, & in leuiter delinquentes pro suppli-

eio est. Porro simulatio uitium est, & iræ species uitij
 umbra, neq; enim irasci uerè conuenit. nam ira furor
 est breuis, & multorum errorum causa esse potest:
 quin etiam perturbat animum & hominem lædit. iræ
 igitur simulatione ad coercendos leues errores, tum pe-
 tulantiam & lasciuiam quorundam, indigemus. Nec
 hoc fallere est, licet fallantur qui metuunt, in alios ta-
 men non adeò conuenit eam exercere, sed pro ratione
 animorum: ut in uxorè, fratres, minores, nonnunquam
 etiam beneuolos, in potentiores nunquam, nisi amoris
 uinculo fretus. Verùm qui amat quatenus amat, eo qui
 amatur inferior est. Atq; adeò id notum est omnibus, ut
 non solum meretrices nil frequētius agant, quam iram
 simulare, sed & filij multi improbi, & pueri adamati,
 & ueteres famuli. At hoc non caret turpitudine, nisi
 causa ipsa fuerit honestissima.

Fortunæ etiam bonis munire se oportet: ea autem
 docere oportet quæ non omnibus adeò nota sunt, &
 facile parantur. nam docere ea quæ nota sunt omni-
 bus, difficulter autem parantur, uelut quod potentem
 & opulentum esse oportet, nihil magnum aut arduum
 in se continet. Quæ ergo faciliter parantur, & pluri-
 mum prosunt, & non adeò pertrita sunt, in duobus
 uersantur generibus: affinitate scilicet atq; amicitia. de
 affinitate ergo quæ plus amicitia conferre solet, siqui-
 dem affines etiam plerunq; amici sunt, & cum hoc san-
 guine coniuncti, unumq; habent commune decus, scili-
 cet &

cet & dedecus, cōtumeliam & honorem, ignominiam
 & gloriam, prius dicendum erit. Ergo cum affinitates
 coniugijs parentur, si uxor contingat agnatis cogna-
 tisq; potens, si diues, si proba, si sapiens, si fœcunda,
 quantum affert emolumentum? Ex affinium potentia,
 conciliatur ipsi coniugi potētia: ex opibus uxoris opes
 ipsi coniugi: ex probitate securitas, ex sapientia felici-
 tas, ex fœcunditate maxima uoluptas, magnumq; in se-
 nectute commodum: quinetiam ex omnibus istis filio-
 rum bona indoles, & educatio oritur, tū uerò ex his
 omnibus sapientiæ opinio, ac demum magnus cumulus
 bonorum, ex quo tranquillitas humana cōstat. Quam-
 obrem maxima pars humanæ sapientiæ, maximumq;
 exemplum eius, tū felicitatis ratio in ducenda uxore
 commoda cōsistit. nec aliud quippiam maius est in uita
 humana, proximum huic est gloria perennis, tertium
 uitæ prolixitas, ultimum mors leuis. His quatuor cumu-
 lus beatitatis mortalium absoluitur. Itaq; ex hoc id per-
 spicuum etiam fit, oportere eum qui tranquillam ui-
 tam uelit ducere, omnino bene constitutam domum ha-
 bere: scilicet amore, timore ac fide, tū prudētia: prio-
 ribus tribus erga dominum, ultimo erga omnes. Diffi-
 cillima enim res est intestina pugna, nihilq; tetrius quā
 foris atq; intus oppugnari, & dum pugnas post terga
 tuta non habere: dumq; à pugna redis, omnia domi nō
 inuenire pacata durissimum est. Et quamuis Socrates
 Xantippen tulerit morosam admodum fœminam, fuit
 potius

potius insignis constantiæ exemplum, quam eius qui suam rem cupiat bene gerere. Et forsitan ad mortem ea patientia impulit, dum ferendo paupertatem, uxorem, æmulos, in atram bilem incidit. Nam mors illa quæ sita ab eò sponte potius, quam ab alijs ui illata mihi uideatur. Nam quid attinebat post damnationem primam, in qua nec morte nec exilio, sed pauca pecunia solum multabatur, iudices criminari atq; irritare? potuit enim uel pecuniolam illam soluere, quam nec ipse, sed amici certatim offerentes soluturi erant, aut misericordia iudices flectendo absolui. Etsi hoc durum uidebatur, aut ad impetrandum difficile, in prima sententia quæ grauis non erat, permanere. Sed existimo tædio uite actum, quod iam septuagesimum ingressus annum nihil illi ex sententia caderet. Paupertas magna, uxor morosa, filij duo paruuli, natu autem maximus, quod credo illum præcipuè torsisse, nihili adolescens, nec arte ulla instructus ob patris paupertatem, nec natura ad uirtutem satis idoneus. Vnde illud extimuit, ne senio labentibus sensibus destitueretur ab amicis, atque ita ab omni gloria parta decideret. Maluit ergo generosa aliqua morte se à tantis incommodis liberari, ac simul maximam (quod & obtinuit) inimicis, imò toti urbi inuidiam conflare, atq; filijs ipsis melius consulere, amici namq; illius ob memoriã tanti uiri recentem, & casum illius miserati, eos alendos susceperunt, artesq; ut docerentur curauerunt, quorum alterum, scilicet edu-

catio

ratio ipsi Socrati si uixisset, grauior fuisset: reliquum autem Socrate uiuente indecorum. Nam quòd ad iudicium attinet, non erat cur mori uellet. cum inimici eius hoc solum quaesierint, ut tantum eius existimationem iudicio illo scelerato imminuerent. Publica enim autoritas quantumuis iniqua, frangit priuatorum autoritatem. Atq; hæc de uxore, illiusq; commodis dicta sint.

Nunc ad amicitiam transeo, omittam autem rara, atq; ideò eam partem, quæ solum cognitionē mutuam quandam amplectitur. Loquar autem tantum de uera amicitia atq; beneuolentia, quæ amicitie simillima est, sed aut non adeò perfecta est atq; absoluta, licet inter pares sit, aut est inter omnino dispares conditione: ut inter dominum & famulum, uel clientē, aut inter principem atq; ciuem. Sunt autem in utrisque tria scitu necessaria: scilicet quinā pro amicis deligendi sint, quomodo conciliandi, quomodo illis utendum sit. Videtur autem amicitia idea quædam Platonis, quæ nusquam uerè sit, sed tamen ad illius similitudinē atq; imaginem multæ societates fingantur ac conformentur. Itaq; satis obscure omnes de illa tractarunt. Verum nos pro facilitate conabimur quædam præcepta docere, cum nondum mihi contigerit duos homines amicitia coniunctos uidere. atq; ea quæ de Pylade & Oreste, Theseo & Pyrihoo, Achille & Panoclo, Aenea & Achate atque Bitror falsa fuisse. Forsan tamen aliqui fuisse, ut Damon & Pythias Pythagoræ discipuli, Alexander & Ephestion,

Ephestion, Tiberius Gracchus & Blossius, C. Gracchus
 & Pomponius atq; Lectorius, M. Lucullus & Volum-
 nius, D. Brutus ac Terentius, M. Brutus atq; Lucilius,
 nam quod referunt de Scipione Africano maiore ac
 Lælio, ego eos uix inter amicos referā. cum Scipio Læ-
 lio, ne Imperator exercitus crearetur, pro fratre suo
 obstiterit. utcunq; sit, quod iam sæpè dixi, alijs in causis
 etiam in hac una referant, facile est exempla amicitiae
 inuenire, ubi mortem homines contemnant, nam & di-
 uitias & reliqua commoda parui facient. At hac no-
 stra ætate tam molli, difficillimum esset amicitiae ueræ
 exempla inuenire. De Diocletiano, Maximianoq; Im-
 peratoribus satis constat. Referūt & Longobardorum
 temporibus quendam sanctulum atq; Diaconum fuisse
 amicos. At nostra ætas nihil tale, uel in hoc uel alio uir-
 tutum genere ostendere potest, quanquam & de præ-
 teritis multos mentiri in huiusmodi exemplis suspicer.
 nec nisi ea ratione dicta amicos inueniri credam. Quic-
 quid sit amicitiae idonei sunt, qui nec uitam nec opes
 magnifaciunt, simplices & in affectibus uehementes.
 siquidem amicitia affectus est uehemens. Qui uerò tri-
 stes sunt & parua curantes, ad amicitiam sunt inepti:
 instabiles quoq; & qui de se nimium pollicentur. Pa-
 res etiam quantum licet ac similes ætate, fortuna, mori-
 busq; eligere decet, arte autem non ita. Est enim in ada-
 pigro magis quā segnes & futiles. eosq; qui non aded

cum pluribus uersantur. tales enim ad familiaritatem potius quam ad amicitiam sunt idonei.

Vbi uerò delegeris quos assumas, cōcilianda est amicitia, ea quatuor principaliter causis conflatur: consuetudine, uoluptate, spe utilitatis & morum ut dixi, ac naturæ similitudine. Hominum enim actiones, uoluptate, utilitate, natura atq; consuetudine constant. Natura ut sint simillimi ætate, ut dixi, fortunis, affectibus, atque moribus. naturaliter enim hæc conciliant amicitiam, licet non omnia hæc naturalia sint, ut diuitiæ, quæ casu constant aut prudentia. Ita & mores partim, & maxima ex parte, ut dixi, educatione. Consuetudo uerò parit beneuolentiam, & ex beneuolentia amor & amicitia generantur. Itaq; et absentia diuturna dissoluit amicitiam, nisi sit admodum arcta atq; perfecta. Vix autem fieri potest, etiamsi nil aliud intercedat, ut inter bonos & æquales diuturna consuetudo nō pariat perfectam amicitiam. Præsertim quòd diuturnam consuetudinem cum pluribus difficile est retinere. Si igitur ad amicitiam natura aptus sit, quam uerisimile est cum alijs magis contraxisse amicitiam, quam cum eò cum quo semper uiuit? Accedit illud quod nisi ea consuetudine admodum delectaretur, non tam diu in ea perseuerasset. Quinimò & illud ad rem facit, quod etsi ea conuersatio ab initio non admodum delectasset, cōsuetudine fit iucundior. Velut enim insuetum uinum, mucidum, odore fastidimus, idem ubi ei assueuerimus, ferimus: ita cōsuetudo

suetudo aufert omnem sensum uitiorum in amicis, modo non sint uitia magna & reuiuua, ut ita dicam, uelut ebrietas, furtum, latrocinium. Conandum est igitur ut consuetudinem illam ab initio & diligenter colamus, & alterius feramus. Id ergo agemus, ut uoluptate illum quasi perfundamus ac delectemus: in uitijs autem eius quasi coniuicamus. Delectamus autem hominem non una ratione, sed pro illius natura, affectibus atque consuetudine. At iam supposueramus ipsum esse uirum probum: itaq; operibus secundum uirtutem primo illum delectabimus. Deinde eisdem studijs sapientiae, historiarum, narrationum, ciuiliu actionum, iocis, uenatione. lusus autem ad beneuolentiam plus quam necesse sit affert, ad amicitiam nõ conuenit, quoniam humilis ac sordidi quippiam continet. Aleæ autem lusus & pecuniarum multarum, nec huic nec illi idoneus, nisi cum principibus, ut Cicero refert de Antonio his uerbis: Licinium lenticulam de alea condemnatum col Phil. 2. 2
 lusorem suum restituit. Et alibi: Agrum hunc tu com- Phil. 5. 2
 pransoribus tuis & collusoribus diuidebas. Alibi questus est collusores in iudices eligi. Itaq; ut apud principes ludus beneuolentiam persæpè, familiaritatem semper parit: ita inter priuatos si pecuniam multam uiceris, odium nanciſceris, si uincaris contemptum, ut minus utilis sit hæc conuersatio, omitto modo quòd parum decoræ, & minime honesta sit. At lusus qui fit non intercedentibus pecunijs cum amicitia esse potest, ami-
 D 2 citians

citiam parere non potest, sed beneuolentiam: talis ple-
 runq; latruncolorum certamen ac pugna. at commessa
 re comprandereq; ad familiaritatē & beneuolentiam,
 atq; etiam amicitia uia satis trita esse solet. Hominum
 enim genus, ut etiam Homerus testatur, conuiujs gau-
 det, adeo ut etiam hanc consuetudinē ad Deos trans-
 ferat. itaq; & iucunditate & hilaritate & iocis, com-
 messionibus, ludis, ornatu domus, hortorum, ciuili-
 bus deniq; actionibus, narrationibus, societate, sapientie
 praeceptis hominem delectare debes. ut multis uis
 ac piscium exemplo retibus simul circumuētus, in ami-
 citiae piscellam et piscariam deueniat. Vltimum quod ad
 utilitatem pertinet, multa genera finium habet, alius e-
 nim querit diuitias, alius potentiam, alius sapientiam,
 quidam gloriam uel famam uel filios, aut eorum custo-
 diam: omnia tamen unā ratione consequimur, scilicet
 officiorum, de qua cum Cicero sufficienter, & accuratē
 tribus libris scripserit, nihil aliud superest, quam ut
 eos libros quos ad instituendum filium unicum conse-
 cit, diligenter perlegas. Illud sanē constat, officijs homi-
 nes deuinciri, uel ad gratiam uel ad amicitiam. Verum
 quae sunt secundum uirtutem, & in probos stabilem, et
 perfectam gignunt amicitiam. Virtus enim natura sua
 sempiterna est, & bonum in nobis diuinum: reliqua
 tempore & pro occasionibus marcescunt. Est uerō
 inter amicitiae foedera, non uulgare hospitij ius quod
 inuidia uacet, quale apud Scotos: nam apud nos rarius
 est,

est, & omnes iam ad cauponas diuertunt. Argumentumq; id est, nos factos deteriores maioribus nostris. In uniuersum ergo amicos sibi parare oportet efficaces, officiosos & probos, æquales, non undequaq; tibi sed qua parte deficiis potentiores, qua præstas inferiores: ut quemadmodum in urbe bene instituta nihil deficiat aut abundet, neq; unum aut duos solū, sed aliquanto plures, non tamen multos, ne tot non possis officijs respondere: & cum in contrarios casus deuenerint, cogaris & tu contrarijs affectibus ac personis, fabulam imitari. At beneuolorum non adeo arctæ leges, minus clientium ac multo minus familiarium. Adulatores autem his omnibus contrarij sunt, ac quasi uenenum & pestis. Adulator enim neq; amicus, nec beneuolus, nec clitus aut familiaris, sed inimicus sub amici persona. atque ideo exitiale uenenum, nec adulatorem esse ullo modo honestum est, nec admittere utile uel securum. Dicemus autem infra de his. Sed nunc præstat de beneuolis agere: eos non ut amicos pares, sed potentiores eligere debemus, ut minore uinculo idem dare possint, quod amici non adeo splendida fortuna. Recipere autem beneficium debemus, non solum quia indigemus, sed quod recipiendo illi nos magis amant, neq; aliud est in causa quod filios magis amamus quam illi nos, nisi quod eis beneficia conferimus, non illi nobis, & ab his in perpetuum speramus produci posse stirpē nostram, non illi à nobis. Amare autem potentes debemus tum

maximè, ut beneficium rependamus: illi nobis bona dant, amant autem parum, quod ob ambitionem existimant se digniores ut amentur quam ut ament, nos autem contra amabimus, beneficia autem amoris loco recipiemus. melius etiam est amare quam amari, ut Aristoteles inquit, ut cognoscere quàm cognosci. Siquidem amare & cognoscere solum nobiliorum sunt animalium, amari autem & cognosci etiam inanimatis conveniunt. In animando enim uoluptas est, amari autem non nisi ex beneficio notū nobis est. Quapropter cum illi non recipere, sed potius præstare beneficium cupiant, nos autem potius recipere quam præstare parati simus, inde orta ratio adulandi, at nos, ut diximus, adulari non debemus. officijs ergo res hæc absolventur, ut sunt: salutare, inuisere, præsto esse cum ægrotat, cum litigant, cum iter acturi sunt, cum operam tuam desyderant, cum tristitia aliqua uel felicitate insigni afficiuntur, plura præstare quam polliceri, absentis famam tueri, admonere de insidijs, de his qui gloriæ illius inuident, pecuniam suam fideliter tractare, uili pretio emere necessaria, & quæ illi placent optima querere. Eos qui in illum peccant leuiter, maximè quos diligit seorsum monere, curare ne quæ sunt in domo corrumpantur, uinum, triticum, fœnum, uestes. Ita multis modis placere potentibus ingenuè possumus. Quomodo autem cum his tum amicis agendum sit etiam docere oportet. Multi enim amicis & beneuolis perperant
atuntur.

utuntur, aut quoniam nulli usui, ob timorem subrusticumq; pudorem illis sunt, aut quia his utuntur, quæ uel minimo pretio possent redimi absq; illorum opera, uel etiamsi pereant minimum afferunt detrimenti, uel quia ardua nimis expetunt, unde deiecti non solum ipsis dedecus, sed his qui pro eis laborarunt, conciliatur. ideoq; odisse incipiunt, qui antea impense amabant, aut demum quoniam nimis aut ambitiosi, aut auari assiduam operam beneuolentium & amicorum exigunt, unde illos tædio atq; fastidio afficiunt, impudentiamq; suam detegunt. Primum igitur si quis amicos habeat atq; beneuolos, uti autem non audeat in necessarijs, aut pudeat, cui nam usui illi erunt? Verum deterius erit si ab ijsdem imprudenter aut inuerecundè, quæ ad illos non pertinent, aut supra uires suas sunt requirat, aut sinistrè opera illorū utatur: uelut si à medico, requirat socios ad rixam, & à Iurisconsulto paupere pecunias mutuo petat. Nam pudebit illum negare quod præstare non poterit: ita uelut in domestica suppellectile, neq; lancibus utimur ad hauriendum uinum, nec cirnea ad carnes in mensam deferendas, ita maximè scire expedit quibus in rebus amici singuli idonei sint natura, arte, instituto, conditione, fortuna affinitatibus atque agnatis, tum amicis ac similibus. Si enim quis amicum requirat, ut à communi inimico quicquam exoret, nonne propè stultus erit? quæretq; id frustra, quod etiam illi à quo requiritur graue atq; molestū erit? Itaq; neq; de minimis

illos uexare, neq; de his quæ in eorum non sunt potestate, nec de alienis ab usu eorum expedit, præterquam in summis discriminibus, ubi magnitudo periculi nos excusat: ut si de uita nostra, uel filij uel parentis, uel omnium fortunarum amissione, uel quòd proditionis in simulemur, licebit nobis etiam quæ ipsi per se non possint rogare, ueniãq; digni sumus, etiamsi illi non impetrauerint. At non idem pro consequendo magistratu, aut emolumento aliquo mediocri. plebeium enim est rogare amicum ut alium roget, stultum uerò ut etiam ad tertiam personã deueniat. Verùm amici amicorum causa & beneuoli etiam (si modo honestum est quòd petitur) amicos non rogati rogant, rogareq; tenentur. Pro amico enim amicus omnia agere non solum, sed etiam tentare debet. præsertim quòd pro amico minore cum rubore, quam pro nobismet intercedimus. Assiduè autem amicos ac beneuolos fastidire, ni fortunæ scè uientis, & ipsius assiduè lusus sit, nõ solum impudentis est sed inutile, cum amicitiam abrumpat persèpè, & illos ad officia segniores reddat. Est enim beneuolentia, ut & reliquæ res mortales una ex his, quæ usu uel cotes nimio atteruntur, non adeo amicitia, sed & qui illa perperam utitur id agit, quòd qui opibus atq; potètia ad cædes aliãq; nephanda scelera abutuntur.

Cæterum in conseruanda amicitia atq; beneuolètia eadem est ratio quæ in comparanda. utq; omnium præceptorum iam dictorum sis memor, illud etiam adijce quòd

quod Seneca in epistolis scripsit: Monstrabo tibi amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine: si uis amari ama. An uerò amicū increpare peccantem liceat? Respondit Cicero pro nobis dicens: Nulla est amicitia, cum alter uerum audire non uult, alter ad mentiendum paratus est. Si igitur amicum delegisti qualem oportet, audiet te libenter illum accusantem, sed non nisi certa lege. Primum ut seorsum moneas, non ut uidearis illi pædagogus palam. Secundum ut de re magna, hoc enim curiosi est non amici leuia sectari peccata, ne ille respondere possit:

Tu cum sis quod ego, & fortassis nequior, ultro infestere uelut melior.

Tertium ut certum sit id de quo arguis, ne in duplex uitium incidas, & ut damnes innocentem, et magis alij quam amico credere uidearis. Quartum ut culpa sua id acciderit. nam criminari quæ sinistrè acciderint, uel etiam minus honesta uideantur, imò quæ flagitiosa iudicantur, ac amicum de eo reprehendere cum casu id contigerit, uel alterius culpa, adulatoris munus est, aut nimis ambitiosi, uel stulti planè uiri, ut iustè tuæ possit renuntiare amicitia. Necesse est etiam ne res ea sit, in quam non facile relabere possit. nam accusare præterita, præsertim apud amicum, quæ mutari non possunt minimè licet, hoc accusamus quod ne eueniat cauere oportet. Quod igitur amplius euenire non potest, non est reprehendendum. In his etiam quæ reprehendere

uolumus & ratio facti, & personæ et temporis habenda est. importunè enim etiã si maximè peccauerit in luctu filij, etiã si eum occiderit, reprehendes. Alios qui sunt iracundiores leuiter, & uix unquam acerbè in magna calamitate, si non potes auxilium ferre, uel si non ea calamitas illi ex inueterato flagitio euenerit: ut in adulteris, amatoribus puerorum, lusoribus aleæ. Sed quomodo cum huiuscemodi uiris amicitiam iure contrahere potueris, tu ipse uide? Quamobrem uix datur occasio amicum recta ratione reprehendendi, multo minus beneuolum, nam illum nunquam de his, quæ uel te non scire putat, uel non uulgari cupit reprehendes. reprehendes solum in his quæ ad artem tuam pertinent: ut si medicus sis, de uictus ratione, nam illa secus ei ignota est, si architectus, quod ruinæ domus non obster: si uestiarius quod blattis sinat uestes erodi, si rei rusticæ peritus, quod generosæ plantæ curam non gerat, quæ alioqui sit peritura. Admonere autè antea quam in periculum incidat, uel in ipso periculo decet & amicum & beneuolum, etsi secus feceris proditor salutis illorum es. Sed & factiosi hoc agunt, quanto magis officium probi uiri est? nam factio est arcta malorum societas. alterum amicitie perniciosissimũ simulachrum, ut adulatio. Quæcũq; enim optima sunt, ut in contrarium uertuntur, tanto deteriora euadũt, atq; idè pessima. Duo enim uitia in amicitia accidunt, alterũ in ipsa re, & est adulatio, alterum in subiecto, et est factio. De
 cet

et ergo ubi admonueris erroris, etiam quomodo egerere debeat docere. nam si nullum auxilium est aduersus calamitatem, quorsum reficere illius memoriam? Hæc igitur cum proposuisset Aristoteles ab ipsa tractatione abstinuit, nos uero ex euentibus declarauimus.

DE FINE BONORVM.

Vperest ut de fine bonorum tractemus. nam cum unius comparatione omnia dicantur, nisi quod sit nobis summum bonum sciuerimus, nec continget scire quæ bona sint, atque ideo neque mala. Nec ergo uitare illa nec minuire, nec utilitatē ex illis capere licebit. Omnia igitur turbida et confusa erunt. Certē si bonum est aliquod summum in eodē genere, esse necesse est aut unum aut plura. Est enim maximus homo uel maximi homines, etiam si omnes essent pigmei. Et maximus calor et sapientissimus non solum homo sed et formica, si formicas esse sapientes statuamus. Erit igitur summum aliquod bonum hominibus, aut plura, si modo bonum esse admittamus. At bonum cum accipiatur pro eo quod plerique appetunt, et malum quod plerique refugiunt, constat multa esse in utroque genere: ut bona, sanitas, opes, amici, gloria, sapientia, soboles: contraria uero his mala. Bonum autem simpliciter est quod perpetuum est, illud enim bonum cum sit, simpliciter tale est, quia et securum et immutabile est. *Quærendum*

rendum igitur an aliquod tale esse possit in humano genere, & si sit, facile est dijudicare quid sit, at si non sit ullum simpliciter bonum, quale saltem sit maximum in humano genere? Proponamus igitur quod immortale in nobis nihil esse potest nisi mens, at hæc superior est homini & præsentem transgreditur cõtemplationem. Si igitur mens æterna est, summum bonum in illius essentia consistit. At non quærimus summum bonum humanum, nõ mentis, hic igitur dubitatio rursus accedit, an propagatio sempiterna sit? constat enim sub Luna nihil aliud esse perpetuum. nam si esset maxime, essent monumenta sapientum: at constat illa non uetustiora esse tribus millibus annorum, uetustissima enim est Trimegisti historia, nec aliud ad nos antiquius eo libro peruenit, ni forsã Mosis Theologia, sed Moses mundi initium statuit. Nihil igitur prorsus perpetuum esse potest nisi generatio, etiam si mundus statuatur æternus. Cætera enim omnia, utpote libri, ædificia, urbes atque alia huiusmodi, cum constet non esse æterna, constat etiam non esse perpetua. At de generatione constat, si mundus sit finẽ habiturus ut leges affirmant, non posse eam esse perpetuam. Et rursus, si mundus etiam sit æternus, sed ad confusionem certis temporum spatijs deueniat, ut Plato Aegyptijq; sensisse uidentur, & nos in Arcanis Acternitatis docuimus, non potest generatio esse perpetua, sed funditus deleta humano genere, omnes etiam stirpes finiri. eos autem qui succedunt

in limo nouā trahere originem. Quòd si generatio æter-
 na sit, cum ut in primo de Arcanis æternitatis declara-
 uimus, omnes ex uno & ex omnibus hominibus quisq;
 ortus sit, stet ut quorum stirps seruetur perpetuò, ne-
 cesse sit etiam descendentes toti dominari orbi terræ.
 Quomobrem multum tunc intererit, an stirps seruetur
 an non. Primum quod differet hic euentus, ut mortalis
 ab immortalis: deinde quòd necesse sit suos descendētes
 toti orbi dominari. demū quòd perpetuò. Nam ut dixi
 singuli homines tandem ex unico & ex omnibus origi-
 nem ducent. quare necesse erit in eorum stirpe perpe-
 tuò mundi possessionem manere. Multum igitur inter-
 est, an stirpe humana perpetua sit, an abrūpatur? quan-
 tumuis enim serò id accidat, necesse est nullam nobis
 felicitatis umbram inesse, etsi maneat in continuitate
 generationis, erit nec maior quam in beluis, cum & in
 illis hoc sit & desyderium propagandi simul, ut etiam
 in nobis. nec dedicarent propter scientiam, primum
 quod id certò scire nobis non licet, deinde si sciamus
 nulla arte id scire possumus, quod nostra stirps inter
 eas sit adnumeranda quæ perpetuò manebunt. nec po-
 steri etiam, ex quo descenderint obseruabunt, quinimò
 mutantur nomina familiarum, & adiectis cognomini-
 bus obliuiscimur maiorum. Quapropter & hoc inter
 reliqua Moses sanxit, ut iudæi familiarū & maiorum
 seriem, quam diligentissimè retinerent: hæc ergo si ge-
 neratio hominum perpetua sit & continuata.

Sed ubi non sit, dico prorsus nullam esse felicitatem, omitto nunc altiores rationes, siquidem liber hic scribitur Idiotis hominibus, atq; rem ipsam non solum puram & sine furo tradimus, sed etiam crassiore minerva. Sit ut, gratia exempli, felicitas in opibus consistat (nam quod de hoc dico de filijs, amicis, potentia ac ceteris bonis, non solum seorsum sumptis, sed etiam simul dictum uolo) & quispiam ditissimus sit possideatq; amplissima bona, prædia, hortos, nûmos, gemmas, uestes, mutuo omnibus his acceptis à Rege uel eius dispensatore, sed tantum in horam, quero an hunc felicem appellabit? scio certè dices, non, perbreue enim nimis atq; angustū est. Sed fac ut in diem, nunquid felix dici merebitur? non respondebis, nam & hoc tempus breue est. At scio quid dicturus sit modo, certo mediocri spatio, ut per annos paucos, sed ita ut spatium illud morte claudat, illeq; sua ea esse existimet, felix dici poterit. At falleris, qua enim ratione hora ac dies transibūt breui, eadem non solum decem ac centum, sed & mille & centies mille anni transibunt, ac breui transibunt. Nam eadem est proportio perpetuitatis, ut de futuro tātum agam ad centies mille annos, quæ & ad horā. est enim quodcunq; tempus finitum ad perpetuitatem comparatum, instar puncti in toto orbe. Sed dices non ad perpetuitatem, sed ad hominis uitam hæc comparatio fieri debet? perfectum igitur tempus erit, quod totam uitam explet, etiamsi illa breuissima sit. Ut dicamus felici-

em in diuitijs fuisse, qui uel unam diem expleuit in diuitijs, atq; diues mortuus est in fine diei. longo tempore diues, qui maiore uitæ partis tempore diues fuit: breui tempore in diuitijs felix, qui parua temporis uitæ parte diues fuit, præsertim quæ morti non coniuncta fuit: ut pote si quis decem annis diues fuerit, inde uixerit usq; ad centum quinquaginta annos pauper, hunc breui fuisse in diuitijs felicem dicemus. Itaq; felix potest esse in diuitijs, qui perpetuò ad mortem usq; diues uixit, & si parum admodum perpetuitatis comparatione. Sed hoc fucatum est responsum. Nam diu felix esse non potest, qui diu non uixit, at nemo diu uiuit, parumq; daret ad uerum bonum consequendum, an hora tantum, an centum annis uiuat. ideo si qui horula tantum uiuit, felix esse non potest ob breuitatem uitæ: nec qui centum annis. At dices centum anni breue spatium per se sunt, quoniam ad perpetuitatem referri debent: cum tamen ad annum uel paucos comparatur, longum dici possunt. quoniam ad ea quæ sui sunt generis comparari debent. Sic dicimus elephantem paruum & muscam ac cuniculum magnum, ita & hominem longæuam & breuis uitæ: & ideo diu felicem aut breui appellare debemus. At nec hoc satisfacit, quando quidem nihil cõparatione dici debet tale, quod simpliciter tale non est. ideo absurdum est dicere, asinum sapientem, formicam magnam, leporem fortem. At licet sic appellare, modo intelligas hæc non huiusmodi esse, sed asinum rudem

rudem aliquanto, tum minus alijs: & formicā paruam, non tamen adeo exiguam, atque ita leporem fortem. Quod si simpliciter res admodum exigua sit, ut Acharis inter animalia, uel ualde stupidi sensus, ut cochlea, tunc nunquam quamuis ad sui generis animalia aut res comparata, contrarium nomen promereri poterit. Nemo enim acharim magnū, uel cochleam sapientem dixerit, quanto minus ergo beatum hominem licebit appellare, cuius uita simpliciter instar pūcti est in temporis genere? Vbi ergo animam prætereamus, et finem aliquem statuamus hominum generationi, nihil prorsus potest esse felicitatis in humana uita. Et hoc est quod rectè Paulus Christi discipulus ait: Si animus noster non superesset à morte, multo miseriore essemus alijs beluis. nam eò quòd nullum prorsus animal aliud ab homine se moriturū nouit, omnia animalia aliquid retinent felicitatis eò quod sunt: nam sunt quasi semper essent. ideo sempiterna beatitate participant: solus homo, cum non solum sciat posse mori, sed certò sciat necessarium fore, ut omnino moriatur, atq; etiam intra præfinitum tempus, præcisus est ab ipsa sempiternitate cogitatione ipsa. quare omnino etiam illius momentaneæ felicitatis, quam eo quod animal est consequitur, omnino expers est. At si felicitatis est expers: est etiam infelicitatis, sunt enim in eodem subiecto, & mutatione recipiunt. nam Dij felices sunt, nec possunt esse infelices, quoniam mutationi non sunt obnoxij. Et ut breuiter

inter dicā, felicitas res est, infelicitas priuatio quaedam. Sed iam longius digredimur à proposito. Itaque ut ad institutum sermonem reuertamur. Petrus in epistola secunda rectè ait: nunc dies apud Deum tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies. Hoc secundum satis manifestum est, at quomodo unus dies tanquam mille anni? nisi quod comparatione ad alia quam ad eternitatem, quod dici etiam solet, dies unus mille anni uideri potest. Auerrois quoq; sapiens ille uir in proœmio Physicorum ex autoritate Alexandri Aphrodisæi docet, quòd cum uita humana in cōparatione ad eternitatem sit instar puncti: homo fortis euadet, tūm ne exspolietur à felicitate quæ in contemplatione consistit, tūm ob uitæ breuitatem, tūm quia sp̄e priuatus, felicitatem hanc adipiscendi mori mauolet quam uiuere.

At dices oppositū præstes eius quod polliceris, pollicitus es auxilia aduersus ingruentes, tūm calamitates, tūm casus: at uideo te felicitatem ex hominum opinione funditus uelle euellere? Non equidem inficior me uelle homines ab erroribus liberare. Si nemo felix est, nemo infelix, cur homines id debent existimare? aut eur egrè ferre quòd eos huius admoneam? At liber hic inutilis erit felicibus: sit ita? Et utinam plurimis atque diu sit inutilis: at infelicibus nequaquam erit inutilis, ipsis uerò beatis, si placet insanire, et quod alienum est suum existimare, quod breui casurum perpetuum, non trascor. Tibi, quicumq; es qui te felicem existimas, non

aliud eueniet quam Mycillo illi, qui gallo suo irascebat
 tur, quod cum somniantem Mide thesauros, & Gygis
 felicitatem è somno exturbasset, mallebatq; grandem il
 lam falsam beatitatis imaginem, quam lucellum quod
 ex futura ueteris calcei facturus erat. itaq; multi sunt
 qui malunt errore esse beati, quam res suas, suamq; con
 ditionem uerè agnoscere. Atq; eò plures, quo hæc à cõ
 muni hominũ sensu remotiora sunt. Sed hæc mittamus,
 nihil enim tam perspicuum est, quam nos hoc solo nos
 miseros esse, quòd conditionem nostram cognoscamus.
 Sed & hoc ipso non possumus esse felices, imò rectius,
 nec felices nec infelices futuri sumus, si conditionem no
 stram agnouerimus. Verùm rursus inquis, quid ergo
 opus est cura aliqua rerum humanarum? quid pruden
 tia? fortitudine? quandoquidem omnia æqualia sunt?
 nec quisquam felix esse potest aut infelix? cui usui tuus
 iste liber? nam utilitate hæc ex aduersis decerpenda nõ
 indigemus? Fateor nullam esse, ut dixi, felicitatem aut
 infelicitatem, hanc tamen personatam quam habemus
 custodire aut fugere, opere pretium est. Nonne lauda
 tur anus illa quæ sarnecorum quisquilias colligit? nam
 quamuis exigua, illi tamen ob conditionis humilitatem
 opportuna sunt. Est umbra somnij calamitas atq; beati
 tas nostra, hæc tamẽ amplecti debemus, illã uitare. Som
 nia quis dubitat falsa esse, nec eas imagines quicquam
 esse? Quis tamen nolit magis somnia iucũda quã tristia
 uidere? Quinimò medici etiam ad hoc quæ uitari, quæ
 edi

eāi debeant, docent. An tu etsi gerulus esses, et in scena
 personam regis induisses, quanquam intra paucas ho-
 ras depositurus personam, & ad onera ferenda denuo
 rediturus, nolles omnia concinne peragere quæ regi
 conuenirent? ita ergo nobis agendum: scenam sumus
 ingressi, paruo temporis spatio personam agimus no-
 bis impositam, umbra somnij, felicitatis aut infelicitatis
 proponitur, sarmentorum quisquiliæ iacent, omnia ta-
 men pro ratione agenda, colligenda quisquiliæ, quan-
 doquidem & hoc somnium umbrae felicitatis dulce est.
 In hac ergo somnij umbra, uaria uersantur circa finem
 bonorum. Stoici quidem existimant esse uirtutem, Peri-
 patetici operari secundū uirtutē, Epicurei ἀταδίαυ
 seu indolentiam, id est, nō dolere corpore, nec angī ani-
 mo: alij uerō ex his, nam sibi, (ut par est) non conueni-
 unt uoluptate: Auerroes sapientiam summam. Verisi-
 mile autem nō est, ex tot peritis uiris neminem scopum
 attigisse. uidentur est igitur quis attigerit, aut qui atti-
 gerint? & an forsā duæ aut plures ex his opinionibus
 in unum coeant? Nihil primum uirtus finis bonorum
 non esse uidetur, cum, homo uoluptatem summam ex
 ea non capiat, at finis bonorū est summa uoluptas, quæ
 tamen honesta & secura sit. Virtutē enim non ob aliud
 finem bonorum statuunt, quam quod oporteat finem
 bonorum esse securum, at bonorum corporis & fortu-
 næ nihil est cum securitate, uirtus igitur summum bo-
 num. Sed summi dialectici, in ipsa falluntur dialectica:

Securitatem esse necessariam summo bono, id certū est.
 Nam finge hominē multas gemmas pecuniasq; habentem,
 in caupona syluestri cū latronibus hospitari, quis est tam
 amens qui hunc felicem tunc appellare ausit? Sic & de eo qui
 multos habet filios, in tempestate cum illis nauigans, atq;
 alijs huiusmodi. At uirtus secure à nobis habetur? Verum est
 igitur, uirtus est summum bonum. Aberras in dialectica.
 Forsan id aptius summum bonū homini nulli debet inuideri,
 at omnia bona possunt homini inuideri præter solam uirtutem.
 non enim est in potestate nostra esse diuites, gloriosos, sapientes,
 atq; huiusmodi: itaq; in sola uirtute summum bonū repositum
 est. At neq; in ἀγαθία, cum experiamur nos aliquid plus habere,
 quam non dolere aut non perturbari. Hæc quidem sunt necessaria,
 sed tamen qui filios habet bonos & multos, plus habet quam
 qui non habet, nec de illis cogitat: & qui diues est, quā qui
 in paupertate non angitur: et qui sapiens est, quam qui quodā
 sapientiam non habeat, non dolet: et qui gaudet, quam qui non
 tristatur. Essentq; limaces absolute felices cum ualerēt,
 palā enim est eos tunc affectibus corporeis nō torqueri,
 nec animi perturbationibus. Esset & summū bonum maxime
 stupidorum atq; imperitorum. Quod planē absurdum est.
 cum enim summum bonū nostrum à uerē summo bono defluat,
 id est Deo, palam est id eorum esse debere, qui summo bono
 aliquo modo magis similes sunt, nō igitur malorum stupidorum
 uel imperitorum.

imperitorum. Voluptas etiam cum sit in flagitiosis maior persæpè et beluis, summum bonum esse non potest. nec uoluptas corporis summa, etiam in animo summa est. Venus enim corpori summam affert uoluptatem, animo non ita. prudentes enim ac probi multa illicitæ ueneri præponunt: famam, opes, filios, ac reliqua huiusmodi. Operari uerò ex uirtute decorum est, atq; gloriosum, atq; ita existimare quòd summum sit bonum, è re est reipub. attamen cum potius id ad alios pertineat, quam ad eum qui operatur, non potest dici summum bonum. Præterea uel quærimus, ut iuxta unum genus uirtutis tantum operetur aut omnia? nam plura dicere uoluntarium est. si omnia, nemo forsan hoc summum bonum adipiscetur: si unum tantum & beluæ, ut leones participes erūt summi boni humani? Ergo summum bonum est summo bono assimilari. Illud omnino nouit, optimū est, securum ac sempiternū, nullius indigens. In homine ergo felici omnia hæc adesse oportet, quatenus adesse possunt. Oportet ergo eum esse sapientissimum, ut plura nouerit. uirtutibus præditum, ut sit optimo similis. Sed & hæc ambo securitatē humanam afferunt. duplex enim cum sit securitas, altera simpliciter dicta, quam, ut dixi, homo habere non potest: altera ut quæ possidet dū uiuit, amittere nequeat, atq; hæc est in animi bonis omnibus, ut antea dictum est. Atque ideo in uirtute primum, deinde sapientia, oportebit & ob id hominem esse sapientem, & uirtute præditum.

Sempiternitas autem quatenus, ut dixi, nobis concessa, & in spe filiorum reposita est, filios igitur ut habeat necesse est. Nullius autem indigere ad fortitudinē pertinet, nam & qui perturbantur, & qui dolent, & qui paupertate opprimuntur, non possunt esse felices. Vna uerò fortitudo his omnibus simul resistit. fortes igitur esse oportet qui summo bono gaudere debent. Contra paupertatem autem & alios fortunæ casus, non nihil plerunq; prudentia iuuat, quamobrem cum tam fortitudo quam prudentia sub uirtute contineantur, palam est summum bonum in tribus contineri: sapientia, quæ homini cum propria sit, principem locum occupat: uirtute, quæ cum aliquibus animalibus communis est, maxime autē fortitudine atq; prudentia. Et filijs, quæ pars non solum animalibus, sed etiam uiuentibus reliquis ferme omnibus communis est. nam quædam sunt animalia quæ filios non gignunt, ut lendes & uermiculi muscarum.

Tot ergo rebus atq; his tantum circumscriptum est umbræ felicitatis humanæ somnium, cuius causa iam quisquiliarum colligendarum, tum eorum etiā qui falli in his uolūt, felicitatemq; ac infelicitatē statuūt, hæc de utilitate capienda ex aduersis scribere, aggressus sum. Verum ut quisq; adeptus fuerit hæc tria, etiam reliqua illis necessaria comparabit. Si enim, ut in libris de sapientia diximus, homo sapiens fuerit, idem samam, opes, amicos, gloriamq; adipiscetur: quod si quātum necesse est

est acquirat, prorsus felix erit: si non quantum necesse est, nō eō felicitate priuabitur, sed quatenus ab usu aut adeptione unius ex tribus illis, aut plurium impeditur. Neq; ergo diues ut diues, neq; amicis abundans, ut illis abundat, neque robustus corpore quatenus robustus, aut honoratus aut gloria, uel potentia insignis, felix est, nec quatenus his priuatus est infelix, sed quatenus in uno ex his tribus ab illis impeditur. dico enim tria illa, sapientiam, uirtutem & filios. Hęc autem diuersis modis nostram felicitatem efficiunt. Virtus enim omnibus communis est, & omnibus conuenire potest, filij maiori parti hominum: sapientia in apice felicitatis sedem tenet: uerum paucis concessa, quam enim Seneca appellat sapientiam, partim prudentia est, partim præcepta stultitia. Sapientiam dico Aristotelis, Theophrasti, Themistij, Auerrois, Platonis, summam autem in Plotino, quod aliās diximus, admiramur. Par est autem apicem felicitatis paucis congruere, uelut & splendorem non in toto cœlo, sed uniuscuiusq; sydere tatum. Hoc autem contingit non humani generis ratione, sed materie, quę & prohibet perfectionem, & subiecta est fortune casibus. Ergo si cui non adsint opes, adeo ut filios non possit alere, aut sapientie operam dare, aut iustitiam exercere, hic non felix erit certè, sed non quatenus pauper, uerum quatenus felicitatis opera nō potest exercere, aut quę ad eam pertinent manu tenere: nec tamen infelix erit, quoniam ponitur sapientie

partibus. Ille uerò infelix, qui omnibus illis tribus destitutus, etiam spe potiundi caret, ut senes maximè atque pauperes.

Porro ut hanc infelicitatem, quæ contingit homini ob scientiam mortalis conditionis suæ, Deus imminueret, ne beluis essemus inferiores, spem immortalitatis animorum iniecit: idiotis quidem per leges, sapientibus autem ex philosophiæ arcanis. sed adeo paruam, ne nimis firma si esset, aliorum animalium misera conditio dici posset: itaq; eam leuibus coniecturis atq; miraculis muniuit, quandoq; ob rei humilitatem uel personarum, uel doli suspitionem, uel uetustatem uel raritatem euentus, uel similitudinem cum rebus naturalibus. Certè nimis ambitiosa esset mortaliū conditio, nimisq; bestia, si perspicuum esset illis animum nostrū esse immortalem. Sapientibus uerò hæc opinio constantior tanto est, quanto ipsi sapientia præcellunt. At quoniam id poterat, quodammodo securitatem quãdam præstare huius rei, ex aduerso id statuit, ut senescentibus spes eam minuatur: ita semper ex æquo res ista pendet. cumq; propè finem deuenierit, ut iam aboleri incipiat, tunc nouis prodigijs atq; miraculis confirmatur. Hæc autè uicissitudo atq; altercatio semper uiguit etiã ab ineunte æuo, uiget ac uigebit, donec mundus durabit. Exemplo eorum qui super funes ambulant, humano genere nutante, sed haud excidente è spe, aut securo de exitu. At cuius gratia id contingat in libris de Arcanis Aeternita-

is tractatum est. Nobis sat sufficit scire, quoniam hæc contemplatio ultra huius libri fines transgreditur.

Ergo non solum qui pleni spe immortalitatis animorum sunt, fortiter ferunt aduersa, sed etiã qui se beatos ob felicitatem existimant, hanc doctrinam spernunt. Quinimò alij etiam finem nullum bonorum communem esse statuunt, sed foeneratores in diuitijs illum collocant, principes & milites in potentia, senes in quiete, amantes in amata, lutores in uictoria, ægri in sanitate, atq; ita huiusmodi in omnibus rebus diuersi fines erunt. Contra quos dicendum est, nullum enim maius meritum esse potest, quam hominum genus à falsis opinionibus liberare. Etenim amasiam non esse finem bonorum ex hoc constat, quod pluribus eadem non placebit, multis etiam nulli usui futura: certè apud neminem maximo in pretio, nisi apud unum illum à quo amatur, quomodo ergo finis bonorum dici poterit? uideo quid responderi possit, finem hunc esse bonorum illi, tiam etiam hoc nomen meritò ei deberi, quòd summa sit in his uoluptas, sitienti dum bibit, esurienti dum comedit, ut amanti dum amata potitur. Quædam etiam magis generalia sunt quam tria illa: ut diuitie, honores, sanitas, plures enim appetitari sunt hæc, quam sapientiam, uirtutem & filios. Adhuc ergo hæremus in uado. Sed si felicitas est in bibendo et edendo, primum, ut dixi, beluis communis erit, nos autem humana querimus, deinde ea felicitas nõ fit nisi in actione: actio au-

tem breui tempore durat, nos autem diuturnam quaerimus. demum hæc uoluptas non est nisi dolore præcedente, ut ingenti fame aut siti. Nos autem cum indolentia felicitatem esse supponimus. Itaq; si hoc statuatur, & scabiosos & podagrosos, dum conualescunt feliciores alijs esse dicemus. At qui uelit esse scabiosus ob scabendi uoluptatem, podagrosus ut sanescat? Infirmitatis & imperfectionis nostræ hæc sunt argumenta, non pars ulla felicitatis. Ceteram quispiam dicet ut Epicurus, aurium & oculorum uoluptas apud plerosq; maior est, quam eorum in quibus constituisti dolorem, atq; hæc dolore omnino carent, nec sunt nobis cum beluis communia? Fateor, sed non id, ut sit in his maior uoluptas quam in illis. nam qui percipiunt, maiorem in sapientia, & uirtute ac filijs dulcedinem sentiunt, quam in musica uel uiridariorum aspectu: qui uerò non intelligunt, nec habent, boni iudices horum esse nequeunt. oportet enim iudicem ex æquo utriusq; rei, inter quas iudicare debet esse compotem.

Dubitabit autem merito quispiam, cur quedam sint in mortalibus cum magna uoluptate & modico dolore: ut scabere pruritus respectu, edere famis comparatione, bibere sitis, alia etiam sine, ut uoluptates auditus & usus: quedam cum minimo dolore omnino, ut lenti go, & tanem cum summa uoluptate in spurcitia? contra alia cum dolore maximo, ut tormenta, & minima uoluptate cum cessant. Quæ ergo in tenui consistunt
substantia,

substantia, paruum afferunt dolorem, aut nullum et uehementem uoluptatem, quia parum imprimunt, et reditus eorum ad naturalem statum uelox est: at quæ in crassa sunt substantia, plurimum imprimunt, redeunt autem sensim, quamobrem dolores uehementes faciunt, & dum sanantur paruam afferunt delectationem. Ita repentina gaudia atq; insperata, maxima nobis uidentur. Quæ ergo sit ab intelligentia uoluptas maxima est, ob id quòd subito fit, & rarior est: rara autem plurimum nos delectant. Vtrum uerò omnis intelligentiæ pars sit summi boni? Certè sic: non tamen apex ille in Mathematica contemplatione, sed Dei cõsistit. Ei proxima quæ eorum est, quæ illi natura proxima sunt, ut intellectus & amor. Mathematica uerò, quoniam certissima magnam & ipsa, sed non perfectissimam afferunt uoluptatem. Naturalia autem quæ apud nos ut diuina minorem, ut in substantijs consistunt nobiliorem. Ergo uenerea uoluptas finis ratione, id est, generationis maxima est, et quoniam uapor ille tenuissimus cum sit, molestiam minimam affert, subita solutione plurimum delectatur.

Sed ut ad rem redeam, opum & honorum, ac reliquorum similiarum possessio generaliter iucundior est illis tribus, fateor, igitur in illis summum bonum consistit: non concludit ratio, sed uel quòd illa non ex æquo nobis cognita sint, uel quòd sint magis hæc illis necessaria. Triticum magis optant obsessi, quàm uestes aut gemæ.

mas. igitur triticum uestibus ac gemmis est pretiosius? Equis summum bonum est hordeum, spatari, equabus iungi, non illi nobiliorem norūt uoluptatem. Ergo humana felicitas talis esse debet? puerorū felicitas in astragalorum lusu reposita est. Igitur humana felicitas ea uoluptate nihil maius habet? quid absurdius. Aliud est necessarium, aliud honorū, alia alijs sunt quoq; bona. Gemmæ nobis sunt in pretio, beluis nō ita: unde etiam notissima fabella galli cum iaspide. Plus homo ab homine differt, quam uir à puero: si igitur delitiæ pueri multū à uiri delitijs differunt, quanto magis hominis idiotæ à sapientis? Quid hoc est igitur? homines magis cupiunt honores, bonam ualeitudinem, diuitias, quam sapientiam, uirtutem et filios, igitur illa his præstant? Dicat igitur hæc sunt magis necessaria, & his qui maius bonum non agnoscunt? nam ei qui sapientiam nouit quod assumitur non probabitur: uerum dicet cum Salomone: Melior est sapientia gemmis: cum ea quæcunq; expetuntur nō sunt conferenda. Et rursus: mihi optanti & oranti prudentia data est, & sapientiæ spiritus obuenit, quam ego sceptris & solijs antepono, & diuitias si cum ea conferantur nihili facio, neque gemmas preciosas cum ea comparādas duco. nam aurum omne si cū ea cōferatur, tenuis arena est, et argentū pro luto habendum. hanc ego supra ualeitudinē & formā amo, eāq; habere malo quam lucē, quippe cuius splendor sit inextinctus. nam hominibus est thesaurus inextinctus.

Gregorius

Gregorius NeoCæsariensis affert de prudentia sensibile experimentum, quod ea sit potentia & diuitijs potior, quoniam pauper consilio bono seruabit ciuitatem: diues stultus malo consilio perdet rempublicam. Sed hæc extra metas: nullus est uerè sapiens qui sapiētiam cum opibus commutaret. Verùm quod ad necessitatem attinet, nec diuitiæ immensæ cuiquã sunt necessariae, quinimò oneri potius ac tædio. Nuper Genuenses quidam cum plus haberēt pecuniarum quam illis ex usu foret, ædificabant domos prætorias præter propositum. Nero auream domum condidit: at sapientia quo maior, eò melior. cum maxima nostra sapientia, minima sit uerò. Ob id dulcis acquisitio, dulcior possessio, dulcissimum desiderium eius. Cum ergo summum bonum in his debeat collocari quæ animo coniuncti sint, quæ per se bona, quæ secura, quæ mali expertia, quæ nobiscum semper manent, manifestum est, nec diuitias nec honores, nec alia huiusmodi, quæ in fortunæ arbitrio sunt, partes esse felicitatis humanæ, sed auxilia quædam ac fundamenta. Hæc igitur de fine bonorum dicta sufficiant. Cæterum ut etiam ad quæcunq; agenda hominem instruamus, illud animaduertere decet, quod summam prudentiæ partem complectitur: ut primum de fine, an utilis sit consideres atq; deliberes. Deinde an illum adipisci possis. Et ubi adeptus eum fueris, ne nil aliud deturius ex eo, uel adipiscendo successurum timeas. Demum etsi non consequaris, an aliquid tamen boni sequi necesse

esse sit. Cumq; tria prima rectè se habuerint, accingere
 re operi opportunum censeo. Si autem & hoc quartū,
 necessarium etiam esse duco ut id peragas. Porrò impe-
 dimenta, & quæ amittuntur inter ea numerare uelim,
 quæ, ut dixi, deteriora uoco, quæq; timenda sunt, dum
 acquirere aliquid studemus, ac iam acquisiuimus. His
 tam paucis præceptis omnis prudentiæ, quæ ad actio-
 nes pertinet ratio constat, quam etiam omnes quasi no-
 runt, sed non adeo exercere sciunt. Nunc ad utilitatem
 generalem ex aduersis capiendam transeamus.

DE UTILITATE GE-
 NERALITER EX AD-
 uersis capienda.

Nitiū ex proposita finis huius libri di-
 uisione, quam Hippocratis atq; Aristote-
 lis more bis terq; ac pluries repetere,
 ubi res admodum utilis sit, commodum
 existimamus facientes. Ea est quòd aduersa ne eueniāt,
 prohibere, aut minuere uel declinare, propositum est,
 ubi euenierint modum inuenire, quo facillimè tollerari
 possint, nō solum sapientiæ auxilio, atq; his præceptis
 quæ de finibus bonorum nuper eruditus scripsimus: sed
 etiam auxilijs ex ipsa re petitis, uelut peregrinatione,
 ludo, cultu agri, uenatione, alijsq; solationum argu-
 mentis. Demū ut ex unoquoq; genere mali, an aliquid
 boni episcari liceat, exploremus. uerū horū primū,
 iam

iam generaliter in præparatione docuimus. De secur-
do autem, quod in hoc scopo præcipuè uersatur, ut
quam comòdissimè feramus aduersa, atq; adeo leniter,
ut ipsæ calamitates etiam uitæ dulcedini, aut ad alia tra-
ctanda negocia impedimento non sint, nunc dicendum
est. constat autem non solum in Philosophia, sed etiam
in agendo suisq; præceptis contineri. attigit ipsum Vir-
gilius, ac tanquam facillè & cuiq; promptum cæteris
prætulit dicens:

Nate dea, quo fata trahunt retrahuntq; sequamur,
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Nam si dixisset ferenda uel tolleranda ad consola-
tionem, non ad actionem pertinebat, nunc cum dicat
superanda, docet, quonam pacto in aduersis nos gerere
conueniat. De ultimo etiã ut ex aduersis, uelut ex echi-
nis castaneas, bona eruamus. Quis enim tam secors
erit, qui echino in uiam iuuento, nucem in eo non que-
rat? Aut dum depasci agros à feris cernit, non illis retia
tendat? Et uuas turdis depopulantibus, laqueos nõ illis
ponat? Aut si in horreo auicule grana depascantur, nõ
illis paret insidias? ut simul se à iactura uindictet, & ali-
quid etiã lucrifaciat. Neq; tamen in omnibus par ratio
est, aut eadẽ utilitatis præbetur occasio. nã aduersa quo
moderatiùs premunt, eo faciliùs ac certius occasionem
præbent capiendæ ex eis utilitatis, quã etiã & celerius
consequuntur, & euidentiore emolumẽto. In his enim,
ut in reliquis omnibus est excessus, ut exiguitas ac mo-
deratio

deratio quædam, si ita licet appellare, aut certè mediocritas. Ab excessu, ut diximus, obruimur non solum re ac facto, sed etiam spe deijcimur. alterum extremum cum uix lædimur, ut cum propè sit non afficienti nos, nullam utilitatem affert. nam si quæ non afficiunt nos, nobis usui essent, ut aduersa, ex omnibus utilitatè consequi liceret. Expressius id uideamus in exemplo, ex inimicis, ex æmulis licet utilitatem non leuem cõsequi, quod si ex incognitis penitus, & cum quibus nulla est cognatio boni uel mali, liceret eandè habere, iam cuiq; prudenti uiro nõ secus ac Monarchæ cuiquam, uniuersus orbis usui esset. Hoc autem cum dissonum sit, etiam ab instituto nostro est alienissimum. Itaq; non fortuita est hæc institutio, sed propria ipsis aduersis. nam quod de inimicis diximus, de morbis, exilio, carcere, atque alijs infortunijs intelligendum est. Et quanquam aduersa talia sint, ut indifferentibus sint potiora, ad utilitatè capiendam, nihilominus nemo ea debet quærere, quæ incertum bonũ exiguum atq; instabile, licet gloriosum pariãt, cum ipsa per se maiora sint stabilia atq; euidentiora: ut quantum prudentis est ex aduersis iam ortis utilitatem capere, tantum amentis esset aduersa sibi quærere, ut secunda ex illis assequi liceat. Nimis procliuus est lapsus mortalitatis in calamitates, absq; eo quod quis ea procuret, imò cuiq; in promptu sunt, & maiora & frequentiora quam uelit. Verum ubi iam ingruerint, sapientis est ex ipsis colligere bona, quæ eo sunt incundiora,

cundiora, quo omnis felicitas calamitati succedens, dul-
cior est quam si continuetur. Videmus eos qui à pruri-
tu scabunt, quanta uoluptate fruantur? si sine illo do-
lorem pro uoluptate percipiunt. Ita res humanae se ha-
bent, ut si calamitates sustuleris, tollas & bonorū ipso-
rum iucunditatem. quod & Plato in Phædone sub So-
cratis persona dum pedicis esset liberatus, docet. Ergo
si nullæ essent calamitates, nullæ essent uoluptates. Et
uoluptas illa suauissima esse solet, quæ tristitiæ succe-
dit. Quòd & Medici docent, affirmantes delicias non
fieri, nisi repète soluto dolore. Sicut et contra dolorem
ipsum, dum è naturali statu subito in contrarium ut
sensus transfertur. Eorum dulcissima uita proculdubio
erit, qui sæpius ex aduersis se transtulerint in iucunda
opposita, sanè: ut ex orbitate in prolem, ex paupertate
in diuitias, ex contemptu in honores, atq; ita de singu-
lis, quod factu difficillimum est: siquidem priorem pri-
imum exuere habitum oportet, deinde posteriore in-
duere. Proxima est eorum qui solum dimidium itineris
peregerunt, scilicet qui infortunia exuerunt, non tamè
contrariam illis felicitatem adepti sunt. Tertia est qui
manente priore calamitate aliam non oppositam, aut
contrariam felicitatem, sed non maiorem, tum opposi-
ta uel contraria sunt cõsecuti. Vt si quis ex orbo fiat di-
ues, ex paupere amicos sibi multos conciliet, uel hono-
res adipiscatur. Diligèter igitur procurare oportet ne
mala augeantur, non solum ut minus ledant, sed etiam

ut ne alijs bonis parandis aduersetur. Illud quoq; considerandum, quod quædam bona uni maiora uidebuntur, quæ uulgus minora existimabit: ut apud me fama conscribendorum librorum potior est diuitijs, uulgus & proceres contra existimant, plures eorum sequuntur opinionem: eruditi atq; uiri probi ac fortes famam diuitijs præferunt. Atq; hæc in disputatione posita sunt. Nemo tamen ab hoc discessit, quòd si diuitias parare non liceat, quin hoc genus gloriæ non sit amplectendum. Quæ igitur minora sint incommoda primum statuere oportet ordine quodam, ut si necesse sit alterum subire, nouerimus quid subeundum quid uerò uitandum, ubi in nostra sit potestate. Neque enim si bonum bono præfertur, statim malum malo eodem ordine deterius est. Vtpotè si ditari melius est quam honorari uel habere filios? orbitas aut iniuria fœda minus malum erit paupertate? Etsi fama melior est opibus? non deterius erit incognitum esse, ac nihil scripsisse, quam esse mendicum.

Quis igitur sit ordo bonorum malorumq; nunc dicendum: nam non solum quæ eligere bona magis conueniat sciemus, sed si maiora mala effugerimus, loco beneficij habendū erit. Vna igitur ratio uidetur magnitudinis bonorum atq; malorum propinquitatis, ut dixi, eorum animo, ut quo diuis illorum intinuum nobis fuerit. nam nisi in animum penetrarint, non sunt bona neque mala, sed fundamenta uel, ut ita dicam, radices bonorum

rum atq; malorum. Nuper ditissimus quidam cui erant filij & nepotes, & magistratus & amicitia regulorum, & satis incolumi corpore, summamq; in suo ordine retinens auctoritatem, ex desperatione obiit. Credo superis uolentibus ostendere felicitatem & infelicitatem quam illis facile sit, nobis immittere. Quis rogo sanus ei tunc homini dico antequam moreretur (cum ea mente tamen) inuidisset. Et nos dum filius aufugisset generuli conditioni inuidebamus. an tunc ergo cum tot præclaris ornamentis felices dici aut esse potuimus? absit. Ut nec cum in summo dolore podagrico rideremus omnia quæ nobis Deus bona præstiterat, mente reuolutes infelices appellari merebamur? Vulgus tamen cum bona aut mala hæc externa uidet esse ingentia, felices aut infelices diiudicat homines: non secus ac si quis exterius pictam bene domum pulchram appellet, quamuis intus eam non uiderit: pulchrum etiam uiridarium plantis egregijs uisis, cum tamen an fructiferae sint adhuc ignoret. Sed cum plerunq; accidat, ut ita sit, & ut domus exterius depicta, intus etiam sint commoda, & ut planta egregia specie sint etiam fructifera, nec possit de animis hominum aliam sumere coniecturam, quam quod iuxta ea quæ uidentur simili modo afficiatur: ideo neq; uulgi iudicium improbabimus, neq; tamen iuxta illud definienda erit felicitatis atq; infelicitatis ratio. nimis enim absurdum esset, nobis rem tam serio tractantibus circa rei exactam ueritatem adeo falli, ut eos

qui felices contra miseros appellaremus. Ergo si deprehendere mentem hominis liceat, iuxta illorum iudicium de semetipsis hoc statuemus. Sin nō licet? ex leticia atq; tristitia melior ac firmior coniectura sumetur felicitatis atq; infelicitatis. Quod si
Spem uultu simulat, premit alium corde dolorem.

Hoc solum uulgi fallere potest, intimum amicum aut clientem nequit. Domi enim ac soli moerent, suspirant, gemunt, quidam flent leui quacunq; ex causa, irascuntur, negligunt domestica negocia, abstinēt à cibo, pallent, macescunt, ut enim Salomon inquit: Animus tristis exiccat ossa, nec dormiunt, sed iuxta Poētā: neq; enim membris dat cura quietem.

Quidam uerò forensem exercitationem ex toto relinquunt: alij plus iusto eā amplectuntur, an satis putas ex his posse te coniectura assequi, qui nam felices aut infelices sint? at non ex suspicionibus, quae sepiissime fallunt?

At dices si solum hoc est infelix, se existimare infelicem, hoc solum beatum, se beatum existimare. Iam in quo differt noster hic Metellus à stulto? plurimi enim stulti se reges esse putant, nec quicquam miserum pati, sed omnia suo arbitrio fieri atq; agi? Iam ergo nihil aliud erit felicitas, quā falsa opinio de semetipso, quam mera insania. Cruciabor ego in tormentis apud iudices in summo dedecore, exclamaboq; nihil hæc ad me pertinere? Exsibilabor à populo, gratulor mihi tamē
Quis

Quis hoc ferat: in quo nam à stulto differam? Metam
 aliquam hic statuere oportet, nam falsa opinio nõ bea-
 tum efficere quenquam potest. At sapiens nulla in par-
 te decipitur, sed hoc dicit pauper sum, sed diuitiæ bea-
 tum non efficiunt, humana beatitas somnium est, quia
 nec secura nec constans, in alio beatitas consistit. Hæc
 quatuor uera sunt, at stultus dicit, diuitiæ beatum effi-
 ciunt, maxima res est beatitas humana, secura felicitas
 est esse diuitem, nihil est ad felicitatem adipiscendā me-
 lius aut maius diuitijs, his enim amici, fundi, domus cõ-
 moda uoluptatesq; habentur: at ego inquit diues sum.
 Tam paruo ergo discrimine sapiens à stulto differt, cū
 in eadem conueniant sententia. Quid ni? An parum
 est differre quantum à falso uerum, & hic tot modis
 differunt. Attamen in eadem sententia conueniunt
 utriq; beatos enim esse putant cum miseri sint? nequa-
 quam, cum plura habeat etiam præter id commoda sa-
 piens, quibus uitam suam & existimationem decoret,
 prudentiam, fortitudinem, scientiam, comitatē, aliasq;
 egregias uirtutes. Qui enim hoc uidet, scilicet, sapien-
 tem beatum se existimare cum sit pauper, primum cer-
 tē addubitat an insanus sit, uerum cum infelicitates ua-
 rias ac grāues considerat ac experitur, quibus opu-
 lenti laborant, iam faciliè in eam sententiam adducitur,
 ut diuitiæ non sint felicitatis fundamentū, sed quantum
 satis est habere. Paupertas uerò non misera, sed uel leni-
 ter omnino misera, uel etiam beata. Adiuuat hoc pro-
 positum

positum communis iam opinio tot Philosophorum, ut nullus ab hac sententia penitus discrepet. Quin imò etiam Epicurus (nam de cæteris omnibus nemini dubiū est, Peripateticis, Academicis, Stoicis, Cynicis) qui uoluptatem summum statuit bonum, paupertatē ubiq; diuitijs ad felicitatem cōsequendam prætulit. At quod de diuitijs tanquam famosissimis dixi, de alijs fortunæ bonis dictum esse uelim. Constat igitur, sapientem cum stulto solum in sententia ipsa conuenire, in causa uerò ac ratione sententiæ Philosophū differre. Quòd si etiam parum differret, quid mirum? cū iam, ut dixerim, tam parum humana hæc inter se differant? Incerta opinione, uana fructu, inconstantia natura, malè tuta nec omnino unquam secura, tempore breuia, quæ paucis inter cedentibus annis adeo obliterantur, ut ne uestigium quidem memoriæ eorum relinquatur. Ergo miraris quod tam paruo interuallo etiam sapientum sententia à stultorum opinione differat. Sed hæc satis, ad ordinem reuertamur. Post animi mala, sunt corporis detrimenta, cruciatus, deformitates, & ἀναδυσίαι, ἢ ὑπερωσίαι, ita liceat dicere latinè sensuum priuationes uelut cæcitas, surditas, stupor, membris esse immobilem. Hæc enim adeo propè animum sunt, ut multi etiam Philosophi eiusmodi calamitatibus tãgerentur. Porro ut hæc inferiora sunt animi malis, maiora autè quam fortunæ: ita non adeo perspicuum qualis sit inter hæc ordo, atq; ob id dicendum de his. Certè de formi

tas cum alieno iudicio mensuretur, inter mala potius fortune, quam corporis recenseri debet. Cruciatu autem deterior est priuatione sensus, uerum plerūq; breuior. deterior igitur est πῶρσι, seu ut ita dicam in sensilitas quam cruciatu. dum uerò durat maior est pœna cruciatu. Ita uidetur apud Euripidem Cyclops: *ὦ μοι κατηνδρακὼ μεθ' ὀφθαλμοῦ σέλας.*

Dolet quod igne iubar oculi amiserit. Ob id etiam subiungit *καὶ τῶι τοῖς ὄλεθ' ἄδλι.* Sed & Oedipus in Colono, & Tyrannus apud Sophoclem uidetur non meminisse cruciatu in eruendis oculis, sed miserie cœcitatibus. Ergo priuationes hæ grauiores sunt ipsis cruciatibus, etiam dum homo est in ipso cruciatu. nam ad animum ut dixi magis pertinent. Atq; illi adeo propè sunt, ut pars eius esse uideantur. nam & uidere & audire & sentire omnino animo magis, quam corpore nos existimamus. Accedit quòd plerunq; dolor, aut magnus non est, aut nō diuturnus imò & magnus & diuturnus uix esse potest.

Ceterum in fortunæ calamitatibus maior est diuersitas, quoniam & inter illius dona unum quoddam supereminet corporeis bonis maius, scilicet procreatio filiorum, in his enim simul imago nostra, spes eternitatis, amicitie arctissimæ uinculum, & postremæ ætatis leuamen maximum comprehenditur. Quam ob causam educatio filiorum à legibus tot priuilegijs ornata est, à sacra scriptura, à Philosophis toties laudata, ut ni

hil iucundius in tota uita esse posse, perspicuum ex his sit. Norunt & beluæ omnes quantumcunq; immanes ac seue hanc dulcedinem, & omnia ferme animalia. Soli pisces magna ex parte ob rudem naturam atq; uo racem hanc tam suauem curam despiciere uidentur. Ergo ut filiorum educatio iucundissima est: ita orbari filijs, præsertim adultis ac bonis, omni corporea calamitate maius est. Contingit id: quòd licet filiorum procreatio ad casum & fortunam pertinere uideatur, filij tamen & corporis & animæ nostræ, ut ita dicam, partes esse uidentur. Quòd uerò casu cõtingat suscipere posse atq; educare, itidem cõtingit in sanitate ac sensibus: nam etsi bona sint corporis, uidentur tamẽ in arbitrio fortunæ constituta: quòd si hæc tamen bona corporis non fortunæ appellare licet, quid prohibet sanè ne omne etiam filiorum negocium sub bonis ac malis corporis, non autem fortunæ collocemus? Sed utcunq; libeat facias, modo non ignores, hanc curam post animi bona ac mala statim collocandam.

Reliquarum fortunæ calamitatum ordo ex propinquitate & nobilitate sumitur: uelut opes amittere deterrius est quam amicos, propiores enim sunt nobis opes quam amici. nam opes omnino sunt in potestate nostra, amici non ita, sed quandoque nobis repugnant, & maxime in minus honestis actionibus. Plus etiam ledimur ab iniuria, quam opum iactura. quoniam honor diuitijs præstat, iniuria autem honori opponitur. Sic uxoris

uxoris molestia & parentum maior est quam fratrum,
 & fratrum quam amicorum: horum autem maior est
 quam familiarium, nisi idem sit & familiaris & ami-
 cus. Sic etiam deterius est esse in carcere quam exilio,
 proscriptum quam relegatum, spretum & contemptum
 quam iniuria affectum, partim deterius est, partim mi-
 nus malum. Inimicitiae etiam necessariorum & coniu-
 ctorum, & potentium & liberalium, & crudelium ac
 latronum & peruicacium, peiores sunt alijs. Atque ita
 non solum genera inter se, sed species etiam distingue-
 re oportet. Et ipsarum etiam specierum ultimas, ac mi-
 nus communes differentias iuxta propinquitatem ani-
 mi, et earum nobilitatem, atque ea quae post subiungemus.

Ita etiam in animi bonis, cum ea statuerimus uirtu-
 tem & sapientiam, quae ambo plures sub se continent
 species, scire oportet quid nobilius sit ac praestantius hac
 in tractatione, sapientia an uirtus? Et an confestim, si sa-
 pientia praestantior est uirtute, omne genus sapientiae
 praestantius sit omni uirtutis genere? Sed uidetur Ari-
 stoteles sapientiam uelle esse uirtutem hoc argumento,
 prudentia uirtus est, cuius generis est sapientia, atque
 prudentia ipsa nobilior, sapientia igitur uirtus erit. At
 ut uirtuti comparatur sapientia nobilissima eius pars
 erit, tum quia diuinis conuenit, & nos Dijs ipsis iun-
 git. Etenim absurdum fuerit opinari, Deos esse fortes,
 magnanimos, liberales. talia enim sunt priuationes po-
 tius uitiorum quam perfectiones. Quod si prudentia

uirtutum omnium ferme nobilissima est, nec nisi iustitiae cedit in pace, fortitudini autem forsitan in bello, sapientia quanto omni uirtute nobilior erit? Denique sapientes ipsam uirtute praestant, scientia enim diuinorum ad omnem uirtute nos accendit: ut uirtute praediti multi natura sunt non sapientes, quandoquidem nemo natura sapiens esse potest. Optimum igitur & nobilissimum bonum sapientia. Quapropter & insania omnium malorum apex. Quae igitur ad illam deducunt, obliuio, ira, stupor mentis, inuidia atque eiusmodi, inter maxima mala connumerare decet. non ut luxum, superbiam libidinem: haec enim non est regione cum sapientis pugnant. Ex quo manifestum est, sapientiae omnem iacturam, grauiorem esse omni uirtutis iactura, non tamen omnium eorum quae ad sapientiam pertinent. neque enim imperitia puta naturalium deterior est iniustitia: siquidem imperitia insania pars non est, nec peritia sapientiae, sed ad sapientiam ipsam accessum atque ingressum nobis praebet.

Quomodo uero dignoscas te esse sapientem aut insanum, cum reliqua bona ac mala facillime percipiamus: unde contra illum habitum pro difficillimo seipsum agnoscere, paucis accipe. Primum illum de teipso meritaris, an Deum quantum oportet uerearis. Initium enim ut recte sacra scriptura refert, sapientiae est timor Domini. Est uero aliud non leue huius iudicium agnoscere humilitatem, atque miseriam conditionis humanae. De-

num propriam imperitiam. At hoc præ cæteris forsitan
durum atq; arduum uidebitur. Quamobrem quantum
quisq; nube ignorantie opprimatur docere operæ pre
tium est. Nonne primum omnes irascimur? atq; id uo
lentes facimus: at quid aliud est ira quam breuis furor,
teste Aristotele? Quis uerò irascitur? qui se sapientem
existimat, neq; enim irasceretur, si nescire se existima
ret id ob quod irascitur. ob id enim irascitur, quoniam
seu audierit, ei à quo audiuit fidem plenam tribuit, seu
quia uiderit certum esse putat, aut coniecturæ firmiter
credit: omnino se decipi non posse existimat, ob id iniu
ria situ factum putat. Ergo qui irascitur sapientem se
credit, scireq; id cuius causa irascitur, & simul stultus
est. Qui ergo sapientem se existimat, is stultus est. Ta
les sunt peruicaces, ambitiosi & improbi planè. Hæc
igitur sic coniuncta sunt, sapientem se existimare ac
irasci, stultumq; esse. Et rursus stultum esse cum sapien
tem te credes ob idq; irasci: atque etiam stultum esse ac
irasci, quoniam sapientem te esse putas. Sapiens ergo
rarissimè irascitur, quia nec sensibus, nec iudicio suo,
nec aliorum uerbis multum credit. Ergo non sibi, nec
alijs fidere, non existimare se sapientem, non irasci, agno
scere mortalis conditionis imbecillitatem, secundum est
sapientiæ signum. Tertium est, si omnibus in rebus mo
dum adhibeat, ob id apud comicum sic loquitur senex:
Horum ille nihil egregiè præter cætera
studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.

Nam mediocriter omnia attingere, iudiciū est posse sibi imperare. Quæ enim sponte attingimus ob delectationē attingere certum est. Si quis ergo ne omnino diutius perseueret à semetipso impetrare potest, non paruum est moderatiōis quod possit, prudētiæ quod cognouerit argumentum: atq; ideo tales sapientiæ iam limina ingressi sunt. At si protinus à cœpto se retrahunt, si aliò se cōferunt statim, non id sapientiæ sed impotentis animi, ac profligatæ luxuriæ indicium est. Atq; hic mos potius puerorum est quam adolescentum, adolescentumq; quam uirorum. Sic Momentanus ille apud Horatium. Quod si ex uoto omnia succedant, et absq; crimine, uno in genere perpetuus is felicitatis cursus, quartum sapientiæ argumētum esse poterit. neq; enim omnia uni feliciter euenire possunt, in tam fragili conpage breui tempore, totq; casibus mortaliū. Nam stultus felix diu omnino etiā, (ut ita dicam) si Diij unā conspirauerint, esse non potest, ut uix sapiens perpetuò infelix. At de hoc contemplari non est præsentis instituti, sed altioris cuiusdam consyderationis. Vltimum est, ut talis ab omnibus habearis. nam cū hæc in hominum iudicio reposita sint, id pro constanti ac uerò habendū est, quòd ab omnibus, quòd à sapientibus potentibusq; probatur. De uulgari enim sapientiā, ut diximus, nunc loqui propositum est. Hæc ergo sunt sapientis atq; prudentis indicia. Præceptū igitur illud cognosce teipsum, sub secundo continetur indicio: et quæcuq; de hoc à maioribus

maioribus prodita sunt sub aliquo horum continentur.
 Proximum huic bonū proculdubio est fortitudo: nā sa-
 pientia magis propria est homini, fortitudo autē cum
 beluis cōmunis. Fortitudo etiā etsi maximū sit infelicitatis
 leuamen, ad felicitatem tamen parum aut nihil con-
 fert. Tum uerò fortes nascimur magis, sapientes cultu
 & doctrina sumus. Quamobrem sapientiæ maior ha-
 benda est cura quam fortitudinis. Fortitudo etiam ra-
 rius (si quid ad rem facit) nobis auxiliatur, ut in pericu-
 lis ac calamitatibus solum, at sapientia semper. Deniq;
 fortitudo sapientia sapius paratur: ut in omnibus casi-
 bus præterquam mortis & orbitatis, quod hi circa in-
 teritum, atq; id quod est *ὄυκ ἔσι ὄτι* nihil esse, horren-
 dum planè. In cæteris consilio adhibere & euocare for-
 titudinem licet. Vt ergo facilius emendare licet impru-
 dentiam et stultitiam: ita fortitudine rarius opus est no-
 bis. Vbi enim te haud esse sapientem agnoueris ex pro-
 prijs saltem casibus argumento sumpto, & id semper
 animo uoluens quod conductor es *ὀλιγοχρόνι* &
 non perpetuus bonorum ac sapientiæ ipsius dominus,
 corriges faciliè temetipsum, fastum depones, aut saltem,
 si arduum id uideatur minues. At ut facilius hæc curan-
 tur, difficilius cognoscantur, ita metum faciliè quisque
 suum agnoscit, difficulter depellit. ita hi animi morbi
 hæcticæ primis speciebus pulchrè comparantur. Iusti
 ergo sapientes, splendidi, ciuiles, ac cætera huiusmodi
 educatione & institutione euadunt: fortes natura ori-
 untur,

untur, educatione uix fiunt. unde Flaccus noster.

Fortes creantur fortibus, & bonis,

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus. nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Sed habet hoc unū fortitudo in uita dulce, quòd omnia iucundiora reddit quæ nobis placent. Videas Romanos illis suis temporibus uiros fortes, sanè ca quæ in republica tractabant, quæ inter se, quæ domestica ludos publicos, cõuiuia, ædificationes, sic tractasse ut tanquam immortales essent Dijs, & summam uoluptatem in actione caperent, & nihil uitæ mœsti aut memoriæ mortis immiscerent. Atq; id summum bonum fortitudinis esse duco, uitam reddere felicem. At contra timidi uita ac nimium, ut ita dicam prospicientis tametsi sapientis, misera tota est plenaq; mœrorū ac suspicionum. Ob id igitur curādum est maximè, ut simus fortes. Cum reuoluo ueteres Romanorum rerum scriptores, huiusquam beatam uitam duxisse mihi uidentur: nihil humile, nihil triste cogitantes, sed imperia solum, magistratus, honores, conuiuia, ludos, pugnas, bella, apparatus, prouincias, ciuitates, itinera, classes, nauigationes, defensiones, accusationes, aurea tecta, picturas, statuas, triumphos, arcus, porticus, sacra pontificum responsa, senatus consulta, populi iudicia, Philosophorum dissertationes, sexcentaq; ut ita dicam, huiusmodi. Verum si hæc uera essent præmia fortitudinis, quis dubitat sapientie

piencie non esse longè anteferendam? sed si fallere sensus, si decipere consilium nostrum, si fabulas pro historijs, si falsa pro ueris subijcere licet, in quibus tandem nobis utilis erit sapientia? Non est ergo fortitudo obliuisci nostræ conditionis, præferre leuia magnis, mortalia pro perpetuis habere, sed rebus ipsis quales sunt intellectis, optimè sibi consulere: seu uitando, seu leuiter ferendo, seu quam breui omnia finiantur intelligendo. Reserunt phasianum uiso accipitre occulere caput, tanquam miserum non sit, non agnoscere calamitatem imminentem. Sed & Cæsar dū caderet uisus est obduxisse capiti togam. At forsitan hæc minus horrenda sunt non uidere, non præuidere, sed tamen omne defensionis auxilium tollunt, & amentium cogitationes sunt.

Succedit discrimen malorum ex magnitudine sumptum, nam miserum esse maius est quam infelicem, & mendicum quam pauperem, et unicum amittere filium quam ex pluribus unum, & diurnitate, & magnitudine causarum: ut inimicitie potentiorum & latronū, quam uiduarum, aut mercatorum, aut piorū uirorum: & uarietate generis calamitatum, ut cum pluribus modis aspiciamur atq; discruciamur. Et conditionibus adiectis, ut iniuria ab amico à uili persona accepta ab eo in quem beneficia contulimus, à magistratu ab alumno magis nos commouet, quam ab incognitis uel inimicis. Presentia etiam magis futuris, & futura præteritis, & inter futura quæ imminet magis, quam quæ procul absunt

absunt nos torquet. Sed iam ad utilitatis generalis, quæ ex aduersis capitur explicationem ueniamus.

Principio illud nobiscum meditandum ac sæpius reuoluendum, quòd quanquam sæpius dictum sit, repetere tamen abs re minimè fuerit, parum differre quæ uiginti millibus annorum perseuerant ab his quæ tribus millibus: minus uerò quæ tribus millibus annorum ab his, quæ mille annorum spatio finiuntur: multo minus quæ centum annis tantum durant, ab his quæ mille: rursus etiam longè minus, quæ decem ab his quæ centum: minimè autem quæ uno aut duobus tantum ab his quæ decem annorum spatio finiuntur. hæc si tecum cogitaueris quæ uerissima sunt, omnem fastum, regnum, omnemq; etiam calamitatem ac miseriam facile contemnes, illud tecum reputans & breuitatem temporis, & necessitatem casus atq; mutationis. Itaq; hoc uno argumento, quod indies magis ac magis experieris esse certissimum, omnem molestiam animi depelles.

Accedit huic unum, quod malorum consuetudo mala ipsa minuit: primum quidem laxatis partibus, uelut in podagra dolorem efficit non adeo grauem. Etsi non in eodem mali genere sit, illud Hippocratis adducere possumus: Duorum dolorum qui non in eadem parte fiunt, maior minorem obscurat. Metus quoq; alterius mali seuioris dulcem efficit sensum mitioris. Pueri flagris cæsi cum uoluptate literis incumbunt, qui non experti sunt plagarum dolorem incredibili molestia afficiuntur

ciuntur. Ipse quoq; dolor partis sensum obtundit, quod in his qui diu torquentur, & qui uruntur experimur. Quin etiam animus ipse tristitia uacuuus aduersa excipit, ut dici solet, plenis uelis, ac dolorem totū in se haurit. Si cui in luctu constituto pereat res, agrum grandō depopuletur, uix eam calamitatē sentit. Et contra pau- peri si filius aufugiat, propriæ molestiæ memor uix afficitur: contra diuiti & felici adeo grauis cura hæc est, ut nonnunquam hominem perimat.

Nec id omittendum in consolatione rerum nostrarū, pleraq; tanta necessitate agi, ut nulla humana pro- uidentia uitari queant. Quin etiam quæ nobis mala ui- dentur, dum hominem discruciat, ad uniuersi ordinem atq; perfectionē pertinere. Adeo ut qui fati opinionem citra legis nostræ iniuriam inuexit, nō parum ad solan- dos miseros commodi attulerit. Quid uerò tam triste, quod tempus non leniat? Quid tam calamitosum, cuius memoriam anni non aboleant? Quid miserius aut stul- tius esse potest, quam mala nostra animi dolore auge- re? & animo fracto subtrahere fomēta medicandi mor- bum? cur non tam meliora sperare tibi quam deterio- ra licet? cur non in arena consilium, ut dici solet, ca- pis? Cur non aliò mentem conuertis, negociaq; quæ te detineant, ac uehementer sollicitent capeſis? Cur non aliò migras, aliosq; tibi quæris socios? Et uelut qui im- mobile uas sine urna putido humore uacuare uult, aquā immittit assidue, ut illa supergrediente labra atq;

effusa prauum liquorem secum trahat, ita animus curis grauibus plenus, alijs curis minoribus sed assiduis uacuandus est, aut saltem exonerandus. Duo hæc tibi propone cum omnibus communia, scilicet neminem beatum esse, omnibusq; moriendum esse. Quod si mors res pessima est, deploret conditionem humanam non tuam sanè licet, nisi ut cum alijs cõiuncta est. Quis non rideat flentem hominem ob amissum obolum, qui breui ac certo amissurus sit omnia? Sin autem mors mala non est, ea te ab his malis omnino subtrahet. Sed neque id præmittendum, quod iam antea diximus, incertam esse futurorum expectationem, neq; malū ullum atrox quod extra nos sit. Experimentum malorum efficere ut mala quæq; etiam ipsa mors, leuiora uideantur. Refert Seneca eos qui in arena sæpius uulnera accepere, fortius dimicare quam qui nunquam alias pugnarunt. Quis tam hebes est qui neget milites, qui morti sæpius occurrunt, quiq; omne genus malorum assidue experiuntur, & ad mortem promptiores esse, & ad omnia mala perferenda? Habet ergo consuetudo, quod in omnibus leniat ac molliat. Quod si omnia metuere uelias quæ euenire possunt, quid miserius uita tua excogitari potest? Si falli necesse est? cur falso metu uis discruciaris? an non longè melius est mala expectantem etiã certo uentura, letam interim agere uitam, quam non uentura timendo in maxima tristitia uiuere? At fieri poterit etiam, ut mala ipsa non eueniant. Sed & id plerūq;

usu euenit, ut falso metu homo magis concutiatur ac
 mœreat quam uero. quoniã uera certis limitibus, atq;
 etiam angustis contineantur, falsa nullos habeant ter-
 minos aut fines.

Ergo ubi hæc taliaq; tecum meditatatus fueris, præsta-
 bit ut ad hanc exercitationem bona è malis eruendi te
 traducas, quæ non tam utilis est quam necessaria. Et
 quamuis durior forsã ab initio tibi uisa fuerit, memi-
 neris nullam tamen esse utiliore, cum mala passim in
 uita hac nobis perpetuò se offerant. Quin etiam ut ex
 bonis bona colligas, maiore opus est, licet nõ adeo aspi-
 duò labore, quã ut ex malis ipsis: quod bona hominem
 magis eneruent, & magis inuideantur, maioreq; sint
 mole. Verùm etsi dura esset hæc exercitatio, usu tamen
 mollior euaderet, cū uideamus eos qui chelin tangunt,
 cum simul dextra ac sinistra ludere, atque omnibus fer-
 mē digitis cogantur, cōsuetudine tamē mollescit ea dili-
 gentia. Quid illi qui in pedes auersi profiliunt? quiq;
 funes superambulant? qui latrunculus, alea, pila ludunt
 citharamq; simul pulsant, cum ea ex usu etiam facile
 agere uideantur? cur hoc in negotio longè utiliore, Il-
 let non adeo admirabili, tædeat uel mediocrē adhibere
 diligentiam? ut per omnes uite humanæ anfractus, non
 solum illæsus, sed honestè & cū gloria transeas. Conan-
 dum igitur est ut animo, cōsilio, usu, præsens adsis nõ so-
 lum ut prudens euadas, sed etiã fortis, ne illud comicum
 tibi contingat: Sic timor ex animo omnem expectorat
 sapientiam.

Vbi ergo non tantum in malis his miseria, quemadmodum uulgus insanum putat (quandoquidem nec in bonis tantum felicitatis sit) esse didiceris, etiam non parua in malis bona aut contemnenda esse intelligas. Primum quidem quod pietatem nobis ingerant, cogantque mala ut Dei reminiscamur illi que colamus, ac unice diligamus. quod cum per se optimum sit nos gratos erga omnium bonorum authorem, ergo tantum benefactorem esse laudeque dignum, etiam ad uitae commoda utile est. Namque ea est rerum ratio, is ordo seriesque, ut qui Deum religiosissime colant (quanquam uulgo quandoque secus uideatur) iidem omnium mortalium sint felicissimi. Quod primum in gentium ac ciuitatum successibus, deinde hominum etiam declarabo. Populus Iudaeus quantum diu Deum pie coluit, nonne quemadmodum monuerat eos ante Moses, et reges et iudices habuit optimos ac potentissimos: annonae et frugum abundantiam, pacem, opes immensas, florentem rerum omnium statum: ubi desciuit, statim in omne miseriae et calamitatis exemplum recidit. Quid dicam de Christiano populo. Sed omittam haec exempla ne cuiquam grauior sim. Cur Philosophorum plerique beatissimi fuerunt? Plato, Diogenes, Zeno, Cyticus, Antisthenes, Xenocrates, Xenophon, atque alij innumeri: nisi quod quantum ex lumine illis naturali concessum fuit, Deum pie coluere. Obiicias forsitan Socratem et Plotinum: sed ego malim illorum fortunam sequi, quam omnibus delitijs Alexandri Magni

Magni tum uictorijs uel Cæsaris potiri. Veniamus ad singulos, quis pietate Carolo Magno conferri potest? quis etiam felicitate illi comparandus erit? Diu uixit clarus uictorijs, amplitudine imperij, eruditione, ædificiorum magnificentia, bonarum artium incrementis, sospitibus filijs, leni morte absumptus est. Sed neq; Iustinianus Imperator pius inter Orientales huic inferior, gloria, felicitate, diuturnitate imperij. hos autem confer cum his monstris qui Deum non uenerantur, Commodus, Vitellius, Heliogabalus, Seuerus, qui fratrem fratri insidiantem cum uideret, nec ullam reconciliatio nis spem, miserior quouis gregario milite uixit. Sed omittamus exempla, ratione ostendamus quod propositum est. Qui Deum uenerantur & colunt, primum quidem mentis lumen adipiscuntur. Optimus enim cum sit, probo homine inferior esse non potest. Ostendimus autem aliàs, omnem nostram felicitatem cõstare sapientia. ijdem cum boni sint grati, alios quidẽ gratias rependendo, alios fama integritatis ad benefaciendum sibi inuitant. Ipsa uerò pietas ad eò mœrores atq; molestias animi liquefacit, ad eò illũ exhilarat, figit propositum, ut nihil tam beatum esse possit, quam bonũ ipsum amare. Fluctuant omnes alij, si rectè animaduertas in tempestuoso mari, cum suis licet sarcinis diuitiarum, honorum, magistratum, causaq; principum familiaritate, si Hypomochlion non quiescat: Si Deum non ames? teq; totum actua consilia ut decet illi dedas? Quãtum ergo

commodi in infelicitate repositum tibi est, si propter illam in summi boni cognitionem ac cultum deueneris? Et quamuis multi de piorum felicitate dubitent, nemo tamen ex improbis ipsis ac impijs est, qui non solum felicem se non esse existimet, sed qui infelicitatem suam non intelligat, quamuis plures ex eis eam disimulent ac tegant. Quis Senecæ legendo epistolas, non uideat illum fuisse miserrimum, cuius summa beatitas mortis fuit expectatio? En uides nos, qui iam quinquagesimū annum sumus ingressi, quiq; uel publico stipendio solum sustentamur, aut priuata medendi opera, cum tot aduersis, cum tot laboribus, nihil tamen prius morte esse ducimus? in reliquis satis felices, quod satis pie uixerimus. Impiorum ergo uitam, si quis miserioem esse putat aut turbulentiorem, decipitur, neq; enim est, aut excogitari potest. Solum tantisper quiescunt, dum insanie furij agitantur, mala super mala congerentes. Vbi resipiscunt, facies omnium malorum & larue, flagitiorum spectra oculis obuersantur: quamobrem qui ex illis prudentiores uidentur, hanc unam requiem malorum inueniunt, occupari perpetuò negocijs, nec locum relinquere cogitationi. Quid illa terribilis geniorum facies ante oculos Cassij, Bruti, Ciceronisq; tum Syllæ parum ante mortem obuersata? nisi scelerum grauissimorum & impietatis imago. Nec credas has esse antiquas fabulas, aut alia non inueniri exempla, quotidie apparent talia, & ego neminem agnouī impiū, qui hu-

iusmodi

Iusmodi supplicio caruerit. Verum non permittunt
 proximi hæc ob infamiam euulgari, & quantum licet
 talia tegunt, alijs etiam negocijs, maxime diripiendæ
 aut colligendæ hereditati anxie intenti. Ipsi uerò qui
 hæc perpetiuntur, nõ nisi expressa magna ui cõfessio-
 ne, fatentur. Succedit huic clarissimæ pietati altera mi-
 nor, sed haud contemnenda, cum in ipsis calamitatibus
 parentes, filios, fratres atq; nepotes, consanguineos, de
 niq; omnes ac etiam amicos, clariore affectu complecti-
 mur, atq; deosculamur: quos secundis fortunæ affanti-
 bus, antea aut contempseramus, aut neglexeramus. Vn-
 de multis ob id maxima commoda euenerunt, & præci-
 pue paruulis, qui diligentiore cura educati fõtiq; ad
 magnos gradus dignitatis peruenere. Quemadmodum
 calor frigore in unum coactus, melius coquit, & odor
 iucundus tetro circumdatus confirmatur: ita homines
 aduersis casibus percussi, suos magis amplectuntur
 & curant. Cum quidam patritius noster nepotem ex
 fratre uix ut calorem aluisset, quod puer ille esset ac-
 nothus, egrotauit, agnatus & heres ab intestato do-
 mum, tanquam morituri, adhuc illo uiuente, spoliavit,
 quo factõ, eger indignatus, nepotem charo affectu am-
 plexus, heredem uniuersalem instituit, uestibus eum
 ornat, custodes corporis adijcit, tutores potentes &
 insignes constituit: ita factum est, ut nepos his pluribus
 susceptis filijs inter primos ciuitatis iam multis annis
 emineat, alioqui sordida in fortuna uicturus. Et tamen

qui pro deplorato iacebat, credo indignatione iusta excitatus uires assumpsit atq; cōualuit, aliquotq; annis superuixit. Paupertas, miseriæ, calamitates Romanorū populum in unum coniunxerunt, in cultu uirtutis continuerunt, exercuerunt in arduis, euexerunt ad orbis imperiū: at felicitas, uitia ex luxu inuexit, discordiam peperit, seditionesq; inde bella intulit, imperiūq; euerit, demum etiam urbem. Ipsa deniq; artium inuentio tot commoda, tot decoræ adiecta cui debentur? nonne mortalium inopiæ atq; indigentia?

Sed iam & illud æstimemus nobiscum, quod nihil est quod magis nostram uitam producat sensu ipso calamitatum: qui enim perpetuò in delitijs uiuunt, his nō secus ac dormientibus uita ipsa clam diffluit. At quid miserias homini contingere, postquā ut ortui mortem coniungat? Ob id Aristoteles somnum interliminium uitæ ac mortis appellauit: eosq; qui dormiunt nec mortuos planè esse nec uiuos: eos etiam qui dormiunt tempus quod defluerit non percipere. At qui in summa felicitate uiuunt, maximeq; in ocio iucundo, non secus ac qui dormiunt uitam transigunt. Si mihi non credis, non Aristoteli, ipsa res te doceat, nam totos dies ludendo transiges, uix horulam præterisse existimabis. Nihil temporis imaginem longiorem reddit, quàm bonorum expectatio, & calamitatis sensus: nihil breuiorem quàm uita iucunda expectatioq; calamitatum, magnorumq; malorum. Si igitur calamitates ita perpetiaris,
ut

ut etiam bona expectes, longissima tibi uita uidebitur. quorum utrunq; ei eueniet, qui calamitates ita fert, ut spem seruet. At is qui felix est, nec tempus præsens sentit, nec meliora sperare potest, ut ambobus quæ ad uitæ longioris speciem conducunt, ansis destituatur. Ob id rectè sanè ac iuste uidetur compensasse natura uitas, non solum hominum, sed etiam animantium omnium, ut breuiore tanto quanto feliciores essent uiderentur. At forsàn dices, nil mea interest ut breuior uideatur, modo non sit: nec longiorem esse cupiam quæ misera sit. At tu ò egregie quis es qui uelis Epimenidis somnium dormire, solumq; duodecim aut quindecim annis super uiuere: nonne melius est Mæcanatis exemplo tribus annis uiuere sine somno, quàm decem annis totis perpetuò dormire? Quòd si te tantum ueræ res delectant, nõ ementita earum imagine moueris, quid est quod humanam felicitatem amplectaris? quæ ut dixi solū in ignorantia atq; ut ille rectè dicebat, in stultitia reposita est? sensibus inuiti uis? ecce sensus habes, qui tibi longum æuum referant. At quanto diutius uiuam, tanto dirior uita erit? an cum hac tamen imò qualicunq; si sapiens etiam absq; spe bona uiuere uelles? at nunc spem nõ desse, nec defuturam esse supposuimus. Quid ergo est cur uiuere non uelis? At quamdiu uiuam expectatio boni me torquet? an malum potius expectare uelles quam bonum? an non hoc bonum quod ante mortem expectans, dum te expectatione torquet, mortis expectatio-

nem producendo plus affert commodi quàm incommodi: plusq; adimit doloris ac metus, quàm molestiæ afferat? Finge aliquem cui certo oraculo nunciatum atque prædictum sit quatuor annis, post à filij unici quæ puerum olim amiserat. reditu interiturum, nonne is modo torquebitur expectatione, modo gaudebit? quod quanto magis differtur hic reditus, tanto longiore uita sit fruiturus: is ergo simul & citò & serò rediturum optabit filium, uerum ex expectatione longior uita uidebitur. Sed de his hæcenus, de spe ipsa interea aliqua dicamus, postquam in eum sermonem incidimus.

Duo sunt tristes ex opinatis affectus: præsentium quidem dolor, quem etiã ad præterita transferre solemus, futurorumq; metus: totidem iucundorum, præsentium quidem gaudium, quod ut dixi etiam ad præterita, quasi adhuc maneat retorquetur: et futurorum quam spem appellamus. Cuius Plato tribus uerbis scripsit encomium, cor nutriens spes, senectutemq; fouens, & quæ uolubilem hominum gubernat animum. Itaque si sine metu spes esse possët, letitiæ proxima foret: at cum metui plerunq; admixta sit, sæpius molesta est quàm iucunda. Ergo hac perturbatione carere uelim semper, nisi cum rem formidolosam certò antecedit. tunc enim iucunda est, quoniam expectationem inuisam retardat. Cæterum nihil aliud esse spem quam uigilantis somnium, idem Plato docuit. Qui ergo sperant, contrario modo se habent, quàm qui letantur & qui timent: in
his

his enim tempus diffluit & breuius uidetur, similes autem sunt his qui in mœrore degunt, ut uideatur spes mœroris quædam species & dolor quidam: sed si spes dolor quidam est, cur non metus uoluptas quædã erit? an quia cum metus, spes & perturbatio quædam animi cum dolore coniuncta est? Sed tamen dolor tempus producit, metus autem corripit? Est enim metus cum uoluptate quadam coniunctus, dum homo timet quod ferre potest amittere. Ergo qui in spe est, bonum dum sperat, aut melius in mœrore quasi positus est, qui timet dum deteriora metuit, quasi infelicitate constitutus. At felici tempus diffluit, infelici producitur: ob hoc qui sperat, tempus putat esse longius, qui metuit breuius: cum uterq; conditionem quam habet mutaturum in contrarium se existimet. Est autem spes boni, metus mali. Ergo qui sperat in mala, qui timet in bona conditione sibi constitutus uidetur. Verum cõtrarium existimant hi, quoniam ab eò quod expectant non à præsentis statu uitæ conditionem æstimant. Est autem metuentis expectatio mali, sperantis autem boni. Omitto nunc improprium significatum spei, quale illud, A spe malorum ad mearum rerum laudem conuertissem. Et illud:

Hunc ego ne potui tantum sperare dolorem,

Anna soror!

Itaq; postquam spes & lenit dolorem futuri boni expectatione, & longius tempus præfert, duplici emolumento

lumento in calamitatibus nobis erit. Felicitati autem uel ubi casuram intelligas minimè oportuna, nam in his pro spe desperatio subit, in illis turbat felicitatis uoluptatē. Vbi uerò calamitas maior fuerit, ibi spes magis necessaria. nam moderatione illa omnino indiget. Sapienti autem spes non conuenit, nam Dijs sapiens quantum potest assimilari debet: Dijs autem neq; sperant, neq; timent. At postquā euentus calamitatum, & per se uitam efficit longiorem, et dum spem offert atq; ostendit, eandem etiam longissimam reddit: earum aduentus calamitatum quæ spem nobis non præcidunt, fructus haud uulgaris aestimari debet. Licet autem & in maximis malis spem opponere periculis, uelut si quis sexagesimum natus iam annum, cui ego nunc sum propior, fingat uitam in octuagesimum, nonne melius faciet, quàm si in sexagesimum quintum aut septuagesimum, quoniam cum id quod superest, uitæ præteritæ comparauerit, tristis ac mœrens quod reliquum est inutiliter transiget: at si spem prorogauerit cui malo hoc esse potest? si non fallar, nihil ex uoluptate perperam nisi, si fallar, interim ea usura fruam. At si breuem uitam mihi ipsi præscripsero, totis interim diebus emoriar. Quare sperare etiam præter spem in huiusmodi aduersis adeo terribilibus conuenit.

Subscribamus et ex aduersis ortuq; in eis nouæ spei (quādo quidem uelut in desertis aridisq; locis Aizoum abundat, culta loca non amat, ita spes calamitosis suboritur)

ritur) commodum aliud generale, quod miseros perse-
pè beatiores, quam ante calamitatem efficere solet: id
est, ut in arduis & difficillimis, & incredibilibus spem
suam collocent, quam cum quis hauserit, tanto diffici-
lius exuitur, quāto induitur. Huiusmodi sunt quæ spon-
dent Chymistæ, quæ etsi falsa millies comperias, nun-
quam tamē coarguere liceat aut desperare possis, quæ
Necromantici de manibus ac dæmonibus fabulantur,
quæq; uisa auditaq; spectra remouent animos: aut quæ
uates prædicunt, aut monstra & miracula, in quorum
narrationibus atq; habita fide tantum uoluptatis repo-
situm esse credas, quanto quæ finguntur maiora ueris
esse possunt. Memini cum puer essem (præcesserat nu-
per ingens ac diuturna multiplexq; calamitas, adeo ut
pauci essent mortales, & qui supersuerant etiam pau-
peres) audiebam mortuorum cateruas in ordinem eus-
tium, aliâq; nō magis mira, quam auditu iucunda, quæ
uiri illi tanquam uerissima narrabant. Eratq; uoluptas
quæ ex horum credulitate oriebatur tanto firmiter ea,
quæ ex delitijs bonorum fortunæ, quanto hæc illa ma-
ior. Nec est quod obijcias inanitatem, ubi & nos maxi-
mè in horum possessione falsorum bonorum ea labore
mus, neq; omnia illa falsa esse puta, quorum aliqua ui-
demus quotidie exempla, & quæ tot legis testimonijs
probantur. Sed iam ad reliqua, quæ tractationi sunt op-
portuna, transeamus.

Velut ad id aliud ex calamitatibus necessariò conse-
quens

quens bonum, ut miseriam conditionis nostræ cognoscas, qua intellecta, & superuenientia facilius ferēs, & ad reliqua uitanda prudentior euades, & in perseverando quod pati cogēris, fortior & cautior sies. iam uerò minus afficiēris, ubi noueris te iam ad hæc mala ferenda genitum, semināq; eorū iam diu in te latuisse, quem admodum is cui uomica antiqua erupit. Quid enim noui mali patitur? an nesciebat se miserum genitum? scēq; esse mortalem? Quin prudentior aliquanto sies, dum conditionem quā dissimulabas, non ignorabas, in publicum exposuisti. Dices forsā conditionē & miseriam nostram agnosco, mala tamē haud sentio? Miser esse poteram sed non eram, imò felix, multū inter esse et posse est interualli. Eadem ratione qua miser esse possum, & infelix etiam felix & rex esse possum. Sed quid iuuat hoc? quando quidem cum hac egregia potestate mendicem esse posse nec esse, nihil prorsus est. Verūm falleris, nondum te miseria tua plane mortalis conditionis admonuit. Statim enim ubi mortalem te esse intellexisti, scire debueras etiā scientia in te esse recondita, quibus tandem necesse esset omne calamitatum genus atq; miseriarum aliquando experiri. Propterea sapienter admodum Anaxagoras mortuum nuncianti filium, respondit, sciebā me genuisse mortalem. Sed quia hic non philosophari, ut aiunt, docere instituimus, sed utilitatē ex aduersis capere, doceamus in quam quam non utilitatē ex aduersis qualibuscunq; uenari liceat. Certē
hæc

hæc ut omnia deuitet, omnibus prospiciat, in nullo euentu quantumcunq; felici confidat, uerum ut optimus arcis præfectus cū pax ubiq; uiget, omnia pacata sint, excubias tamen uelut arce hostibus circumdata, in muris contineat: nec noctu solum quando absq; periculo periculum imminet, sed etiam in ipsa media die. Sæpè enim euentus docuit sub tranquilla pace in ipsa securitate die media, obtruncatos custodes, arces captas, præfectos occisos: nec unquam deesse causam, ubi non desit occasio. Qui ergo ita munitus fuerit, ita prospexerit, ita uigilauerit, quid ei eueniet? Certè ut eo tutius uiuat quo minus securus: quod etsi opprimatur (nulla enim diligentia humana nisi Dei prouidentia accedat, casus omnes anteuertere potest) minus affligetur, non funditus euertetur, sed aut arcem iam captam recuperabit, aut illa amissa effugiet saltè. Quòd etsi omnia pereant, ipse ab animi iusto dolore, atq; ab infamia liber erit, ut qui omnia quæ præstare debuerit. Ita qui omnibus diligenter prospexerit fortunæ casibus, aut rarò aut leuiter à malis opprimetur: aut oppressus statim exurget, uelut sapiens in castris Chirurgus, cui omnia prælo parata sunt: aut quando omnia pessimè cedant, conscius sibi non ea culpa propria accidisse, nec torquetur animo, nec infamiam uulgi subibit. At uerò utcunque prouidentia leniat casum aut dolorem, quando, ut dici solet,

Et præuisa minus tela nocere solent.

At fac ut mortalitatis immemor, in hæc mala incautas incidas: primum quidem sæpius offenderis atq; grauiore casu, nec apud te liber ab erroris conscientia, nec apud alios ab infamia. Sed quantum nos torqueant calamitates quas ipsi nobis ex imprudētia parauimus, & quanto magis quam quæ casu acciderunt, mœrore afficiant, ut ibi: Proh Iuppiter ibit
Hic ait, & nostris illuserit aduena regnis.

Et illud magis etiam:

Tantane me tenuit uiuendi nare uoluptas
Vt pro me hostili paterer succedere dextræ?

Sic illud:

Remigiumq; dedi quo me fugiturus abires,

Heu patior telis uulnera facta meis.

At ego nulli testi magis quã mihi ipsi fidem aliquoties hæc experto adhibeo. Vera enim sunt mala que nobis ipsi accersuimus, nam multiplici horum dolore afficimur, & quod communem præter malorum iacturam id nos torqueat, quòd spõte ea nobis ascuerimus: quòd non habeamus de quo queramur? quòd antea rectè ualeremus, nec ulla necessitate impulsì, in ea ipsa inciderimus: quodq; mortales nos irridebũt, amici sint reprehensuri. Nam quæ aduersus nos multi iactant, modo mens recti conscia sit, nec uitio ullo nostro id acciderit, spernere sine ullo dolore debemus. itaq; aduersa nos prudentiores non solum, sed etiam fortiores efficere solent. Quorsum Virgilius suum Aeneam toties
terris

terris iactavit & alto? nisi ut illius eximiam fortitudinem declararet atq; prudentiam?

Facit & aduersa fortuna, ut non solum iucunda iucundiora, & bona meliora, & dulcia dulciora, ut diximus, uideantur, sed etiã cura adhibita efficiantur. Quis excogitauit apud Germanos panem illum adeo leuem & suauem, nisi frumenti inopia? quis moretum illud Virgilianum nisi paupertas? quis tam multiplices casus in eadem domo, nisi loci angustia? Elaborare conamur quorum materia per se uilior est atque neglecta. Vbi ligna desunt, excogitata est culinarum angustia, abacus iuxta larem. Ita me Diu ament, ut ibidem suauis quam in amplo triclinio, etiam citra sumptus curam per hyemem cum familia cenabam. Delectabat me locus igne totus ob paruitatem calens, nullæ ex tot ostijs patentibusq; fenestris rimæ, exiguus focus qui nos excelsaceret propè stantes ante retroq; nec exureret, cum in amplis cœnaculis magnus ignis ante te urat, frigeas tamen in tergo. Accedit commodum ex angustia culinæ, ut obsonia temperata in mensam afferantur: interim odor & aspectus te delectat. Ibi in unum collecti, filij, uxor, ancilla, quod placeat in medium semper aliquid afferunt. Nihil est tam incommodum, quod in eo plura non experiaris commoda. Seruus cares, nulla seruitus iucundior aut aptior quam propria, non coquus condimenta, non puer mensam, non anagnosta thecam scriptoriam, calamumq; tibi aptius parabit.

quam tu ipse. desidiæ consuetudo fecit, ut aliena seruitia nobis blandirētur. Olim mirabar, quod pater meus multa facere sibi atque parare consueuerat, quæ alijs famulis parare solent: at nunc desino mirari id genus officij nonnunquam expertus, nec ob segnitiam interpono id munus, sed quoniā interim aliquid melius ago, lego, scribo, meditor: nunquam dum uestes induo aut exuo, passus iuuari ab aliquo familiarium, præterquam in educendis caligis, quod iam senescenti id mihi operosum nimis uideatur. Ita ut alijs inseruire minus iucundum forsā fuerit minusq; liberale, præterquam pueris: sic nullius seruitus adeo grata & accommodata, quam quæ à nobismet exhibetur esse potest.

Iam uerò & in aduersis illud emolumentum est non contemnendum, quod mortē faciliē contemnimus, quod ille etiam dicebat:

Rebus in aduersis faciliē est contemnere uitam.

Et rursus Boëthius:

Mars hominum felix quæ se nec dulcibus annis

Inuehit, & mœstis sæpè uocata uenit.

Et quāti est hoc, quod omnes beatos torquet, cumq; alios uideamus felices, nos contrā miseros, nonne illud Demonaētis apud Lucianum Samosathensem succurrat? quod tam illi molestè ea bona breui sint exuberare, quā nos letè ærumnas atq; miseras? Quid igitur, damnabimus ne ea cataplasmata quæ, quāuis molesta sint, acerbissimum tamen dolorem leniunt aut tollunt? Quod si etiam

si etiam illud adiecerimus, quod hæc nostra felicitas non tam in rebus ipsis reposita est, quam in ipsius animi nostri mensura atque aestimatione, facile fieri poterit, ut beator sit homo in non admodum aduersis quam in securis. admodum aduersa dixi excipienda, quod quæ grauiora sunt morte ipsa, mortem acerbiolem efficiunt: uelut casus Comitum Vgolini Pisani, qui in turre cum quatuor filiis sane enectus est. Hanc calamitatem lenisse mortem aut mortis expectationem, qui sanus sit ne dixerit. Sed resolutio, inuicta podagra, mendicitas, cæcitas, mortis expectationem, & illius etiam dolorem lenire possunt. Quinimò uidi percussos subita maioris partis bonorum amissione, mortem præoptasse. Ut ergo animus noster patientia, moderatione, prudentia, naturaque res aduersas metitur: ita magnas aut paruas efficit miseras. Indicio est quod multi magnis in calamitatibus beati, ut Socrates & Aristides, plures in copia maxima bonorum miseri non solum fuerunt, aut à sapientibus tales habiti, sed etiam communi omnium consensu: uelut Theramenes, Nicias, uterque Dionysius, & apud Romanos M. Crassus ac plerique, qui uitam tyrannicam etiam si intra proprios penates, exercuerunt. Sed ut ad rem redeam, non secus ac multis coccussa iam ictibus, facile cadit ilex arbor, quæ firmiter solo inhaerebat, maximo cum strepitu etiam frangit: sic qui calamitatibus iam assueuerunt, mollius mortem ferunt.

Est etiam peculiare quoddam commodum in aduersis,

sis, quod sub generali ratione continetur: uelut morbi
 temperatum efficiant, iniuriæ prudentem, inopia par-
 cum, inimiciæ cautum & impigrum, exilium soler-
 tem, infamia continentem, carcer patientem, atq; hu-
 iusmodi talia omnia dum uitare conamur mala, ad con-
 trarias his causis ex quibus obortæ sunt calamitates,
 aut adhuc fouentur uirtutes, nos ipsos retrahimus. Et
 uirtutes etiam conamur uitij opponere, tamen si illis
 non contrariæ sint: sed uelut ceruus pedes & crura su-
 giendo exercet, saltumq; ac cursum meditatatur, quam-
 uis repugnare non audeat insequentibus, hoc tamen
 ipso imminens periculum conatur euadere. Solent au-
 tem aduersa dum hominem excitant, uires illius inten-
 dere, ac excitare animi egregias dotes: tamen uerò ho-
 mo quasi cum fortuna luctaturus, omnia quibus ualet,
 animi, corporis, ac fortunæ bona in se colligit, illis uti-
 tur quæ iam obsolecebant abusu. Quæ enim bona ha-
 bemus quibusq; non utimur, ac si non haberemus no-
 bis sunt. Velut ergo Philosophi dicunt, ut exiguum fri-
 gus extremorum hyeme, præcipuè in pueris, uires co-
 gendo caloris, eorum robur adauget: ita leuia aduersa
 non parum profunt semper homini præstanti, medio-
 eria etiam sæpè, nonnunquam etiam magna: sed id fer-
 re possim, experiri nolim. Condiscit petulans misereri
 afflictorum, superbus non cõtèmnere calamitosos, ubi
 in patria fueris nō spernere exules. Quod uerò hac in
 causa maximum ferme est, qua nam arte melius, faci-
 lius

lius aut certius disces cognoscere amicos ab adulatoribus: probos ab improbis? gratos ab ingratis? inimicos ab emulis atq; inuidis? officiosos à petulantibus? quam si in calamitatem aliquam incideris? nam amicus presto subuenit, adulator statim se subducit, aut etiam tibi insultat. Est & aliud genus, quod gloriatur tibi hæc prædixisse, inimici uerò gaudent, & quo magis urgeris, eo acrius te premunt, timentes adhuc ne resurgas. At emuli inuidiq; ubi in calamitatem incideris, te tibi relinquunt, solum obijcientes, hæc tibi quæ illi iam diu expectauerant, merito accidisse. Grati uerò homines in quos iam beneficia contuleris, accurrunt, omniq; auxiliorum genere te iuuare conantur: ingrati quasi te nunquam è facie nouissent, sensim se subducunt, & pudore perciti, quod præsentibus non iuuent, & timentes ne petente te auxilium, opes & pecunias exponere cogantur, aut in discrimen salutem suam uocare. Officiosi se offerunt, leuibusq; in causis ac communibus etiam non rogati, operam præstant: petulantes autè irrident. Deniq; improbi quauis ex parte urgent, occasionemq; arripiunt, ut incommodo tuo rem suam augeant. Probos autem miseret calamitatis tuæ. An hæc tanta totq; scire, exigui res precij est? Aedepol dixerim, si cui calamitates non contigerint, præstare homini ut eã adesse fingat, ne tam necessarijs rebus ac tã pulchris careat. Quid enim quæso pulchrius in uita homini, aut accomodatius contingere potest, quam ut bonos à malis,

ingratos à gratis, officiosos à petulantibus, amicos ab adulatoribus, inimicos ab æmulis dignoscere queat? Et tamen hæc omnia hoc uno, scilicet euentu alicuius calamitatis aut miseriæ casu certo cognoscuntur, nec alio solertiæ genere, neq; alia uia dignosci possunt: nam si ulla alia uia esset, certè principes quorum tanta est potestas, tot oculi, tot aures, tantumq; hoc sua interest, id agnoscerent: at tantum abest, ut hæc illi norint, ut in dies ab eis decipiantur, nec ulli minus hoc noscere conspiciantur. Idq; non abs re, nam hoc tantum bonum cum præstet ipsa calamitas, ab eo maximè existimandum est eos abesse, qui habeantur beatissimi, quales principes ab omnibus, licet, ut dixi falso, censentur. Sed & in amasijs (si quid etiam talium cura ad hanc tractationem spectat) eadem est ratio dignoscendi ueros fictosq; amores: unde pulchre apud Lucianum Comicosq; fingitur meretrix amatorè deserere, cum primū eum fortuna pecuniæq; deseruissent. At quanti est amari? pro quo mori malis. Itaq; & ex affectibus illorum erga te ipsum, & proprijs etiam illorum cum necessarijs ac ceteris hominibus facile est deprehendere, quo quisq; animo in calamitate erga te sit.

Illud quoq; accedit in infortunijs, ut siue quis perferat, siue ægre ferat, famam sibi non paruam conciliet: sed ea si fortiter, si prudenter, etiam gloriam, uelut Theramenes. Sed & Socrates ipso mortis genere gloriosior, quã tota antea peracta uita fuit. Seneca atq; Otto
Imperator,

Imperator, cum uitam turpissimam gesserint, ipsa morte quæ in Seneca quod fortiter tulisse eam uideatur, in Ottone quod pulcherrima, honestissima et uoluntaria fuerit, uita omnis à dedecore redempta est. Sic cruciatus serui Asarubalis, & tormenta Epicharis, & captiuitas Diogenis, & Iri paupertas, atque alia huiusmodi innumera, quibus pleni sunt libri exemplis, multorum nomina ad posteritatem deuoluerunt, quorum alioqui uita iners, mores fracti, natales humiles fuere: hac autem insigni calamitate non solum ipsi, sed & parentes & posterii facti sunt insignes. Accedit ultimo loco ex calamitatum aduētū maximum omnium commodum, scilicet felicitas ipsa. quod qualiter fiat ut doceam, altius repetendū est initium. Felicitatem igitur primum definire oportet, ea igitur est, plena perceptio uoluptatis ex possessione bonorum. Esse enim in genere uoluptatis haud dubium esse potest: quando quidem felicitas sit quaedam uoluptas ac delectatio. neq; quisquam tam amens est, qui lapides atq; alia uoluptatis expertia, felices esse dicere ausit. Nec omnino si quis dormiat, si quis attonitus sit, etiā quod affluat bonis ipsis, felix dici potest: nec si qua secundum uirtutem moerens, aut inuitus peragat, felix rursus appellari meretur. Atq; hæc ipse Aristoteles confictur, tum in magnis moralibus, tum in his quæ ad Eudemum scripsit. Dijs autem forsā felicitas congruere potest, sed hoc prorsus extra præsentem tractationem est. Igitur in quadam uoluptate &

in cognitione sita est omnino felicitas. Quod si summū bonum homini felicitas est, atq; in ipsa cognitione constitutum, certē non in tristi, sed iucunda situm esse oportet. Est ergo felicitas in uoluptate, at uoluptas etiam animalibus propria est, felicitas autem non cum igitur sit homini propria, in eo quod homini proprium est, necessariō sita erit, hoc autem proculdubio ratio atq; opus illius est, in illis igitur operatione, non in ipsa sola felicitatem constitutam esse necesse est. Quid igitur aliud est felicitas quā perceptio, hæc enim rationis est opus proprium, non uoluptatis? plenam autē esse oportet, nam maximum opus est, atq; eorum quæ homini cōtingere possunt eminentissima felicitas, quare ex a plena perceptione oriri iam necessarium est. Plena igitur non erit perceptio uoluptatis, primum si leuis sit, ut si quis percipiat uoluptatem, quod affem lucrifecerit, aut si impura sit: quenam enim erit plena uoluptas eius, qui ex morte filij aut fratris quem unice dilexerit, hæreditate ditatus sit? cum maior sit ex luctu dolor, quam ex opum incremento uoluptas. Sed nec si non tuta sit, plena esse potest hæc perceptio uoluptatis, multoq; minus si non sit secura, nam si secura nō est cum metu est, at quomodo cum metu plena perceptio uoluptatis esse poterit, oportet igitur ut plena sit, ut etiam magna sit, pura, tuta atq; secura. Ex bonorū possessione, ne quem quam ex ludo, aut cædibus, aut furtis, ueneficijs felicem esse dicamus. Porro quæ nam sint bona hæc, declarare oportet.

oportet. Principio enim ostensum est, ea principaliter esse tria, uirtutem, sapientiam & sobolem, & quacunque ad hæc comparanda aut retinenda, aut aptè commodeq; exercenda faciunt, nec ex opposito genere aliquorum ex principalibus fuerint: ueluti opes non iniuste partæ, amici, sanitas, cæteraq; huiusmodi. Constat ergo felicitatem, ut dixi, esse perceptionem uoluptatis plenam ex bonorum possessione. Et quod ut plena sit, quatuor sunt necessaria. Vt ergo melius rem assequamur, quærendum est, an cædes, possessio uirginis, aut pueri amati, aut alienæ uxoris, ubi ex his plena percipiatur uoluptas, felicitatis partes esse possint? aut cum ipsa felicitate consistere? Neque uerò perperam hæc quatuor exposuimus exempla, neque duplicem de his questionem, tametsi quædam fœda uideantur, immisce-ri, quandoquidem ex harum questionum dissolutione perfecta felicitatis cognitio emergat. Ergo de cæde, cū non sit opus secundum uirtutem, non potest esse opus felicitatis, nisi quatenus eos occideremus, qui filiorum uitæ insidiarentur: sic enim ad felicitatem hæc cædes, si reliqua non desint, pertinere potest. Quare etiã si quos patriæ hostes, nam hi etiam filiorum uitæ ac libertati aduersantur. Tutius uerò hæc ad felicitatem pertinere poterunt dici, si uel sacramento publico adacti, uel iudicis mandato fiant. tunc enim prorsus opera erunt ad felicitatem pertinentia. Cædes ergo hominum aliquando opus felix esse potest: aliquando imò plerunq; felici-

tatem impedit, cum sit opus quod uirtuti aduersatur, ut si ob proprias inimicitias illos occideris, tunc enim cum opus sit quod uirtuti aduersatur, plenam perceptionem uoluptatis non habebis ex possessione bonorum. Ex uirginis autem possessione, si nihil aliud obstat aut deficiat, cum ad generationem sobolis pertineat, felicitatis opus hoc esse dicemus. At alienæ uxoris cum leges omnes adulteros abominentur, scriptumq; sit nō mœchaberis, ea uerò possessio ad generationem prolis faciat, mixtam esse operationem constat ex uirtute ac uitio, quare partim ad felicitatem, partim ad infelicitatem pertinebit. Quæ enim aduersantur partibus definitionis principalibus, atq; hæc sunt uoluptas & bonū ad infelicitatem pertinent: reliqua autem ut perceptio plena, possessio, neutra sunt & quasi in doctrina. Itaq; apparet possessionem amati pueri, quod neq; secundum uirtutem sit, quippe ab omnibus legibus uituperatur, et generationi filiorum aduersatur, ad infelicitatem solum pertinere. Horum igitur quatuor possessio unius ad puram felicitatem pertinet uirginis siquidem: una ad purā infelicitatem scilicet pueri: alia mixta est alienæ uxoris: alia modo ad puram felicitatē, modo ad infelicitatem, scilicet perpetratio cædis humanæ. Vtrū uerò quæ ad infelicitatem pertinent prohibeant hominis felicitatem? nam uidetur quod homini iam habenti filios, non obsit amare puerum? quoniam iam filiorum procreatione non indiget? Sed hoc tamē prohibet opti
mam

nam educationem, & ab amore prolis disiungit, quam ob causam solet Aristoteles uituperari in his uerbis: *ἵνα μὴ πολλοῖς κινῶσι, τὴν πρὸς τοὺς ἀρρενας ποιήσας ὁμιλίαν*. Sed morē Cretensium & alterius legislatoris sententiam recitat, non probat. Ergo non potest quod uirtuti aduersatur, etiā si homo secus optime uiuat, cum felicitate consistere: sed solum ea quæ licet non sint felicitatis partes aut opera, nō tamen cum uitio sunt coniuncta: uelut lusus & uenatio ac lites, modo uoluptatem aut bonum non impediunt. Sed an actiones quæ uirtuti aduersantur, raro tamen fiunt, impedire possint felicitatem: certè non: nisi admodum graues sint, ut quarum memoria uel exemplum aut noxa diu duret. nam ut ex raris actionibus honestam ac plenam parientibus uoluptatem nō fit homo felix, ni hæ in longum tempus memoria uel exemplo, uel facti natura extendantur, uelut in eo qui liberandæ patriæ causa, morti se exposuit, præter spem autem euasit, ut referunt de Horatio Coclite, & de Mutio Scaeuola, ita non par est tam facillè continuatam multis operibus atque fundatam felicitatem eruere.

His uisis ad principale propositum reuertor: fuerat autem id, nō posse citra sensum calamitatum hominem esse felicem, nam si felicitas esse citra securitatem nō potest, non potest autem homo securus esse, quin relabatur ex gratia in odium, ex diuitijs in paupertatem, ex sanitate in morbum, ex gloria in cōtemptum, ex quiete

in turbationem, ex laude in uituperationem, non poterit ergo homo esse felix, nisi eo sit animo ab experientia confirmatus, quod æger, pauper, contemptus, ac huiusmodi fortunæ casibus conflictatur, non sit futurus infelix: sed uelut qui dormiunt, aut apud Principem sponte detinentur, nec infelices sunt, cum dolorem nullum aut molestiam sentiant, nec felices, quoniam perceptione uoluptatis plena uti nequeunt, sed sola actione priuantur: ita hi cum nil deterius timeant felices erunt. Sed quomodo, ut recte Seneca inquit, poterunt hæc noscere nisi plura horum aut aliqua saltem fuerint experti, qui ergo nullam calamitatem expertus est, omnia maiora putat quam sint, etsi non maiora putet, non tamen existimare potest se tunc felicem futurum: at si hoc non existimet, sed miserum futurum se esse speret, nonne iam ipso timore infelix est? Quis enim qui se aut filios statim morituros esse credat, non sit iam infelix? at si paupertatem & odium principis, & litem & exilium, & inimicitias & morbum talia esse existimet, qualia sunt mors atq; orbitas, quænam rogo erit hæc felicitas? imò potius perpetuò miser erit. Constans igitur sententia erit, neminem prorsus posse esse felicem, qui perpetuò omnis calamitatis fuerit expertus. Calamitatum igitur quæ ferri possint, euentus ad felicitatem necessarius est. Ob id Demetrii Philosophi apud Senecam laudabile dictum illud admiror: Nihil mihi uidetur infelicius, eo cui nihil unquam euenit aduersi: non
licuit

licuit enim illi se experiri qualis futurus esset, si quid ei non ex uoto contigerit: nec Dijs fortunaq; dignum dijs dicarunt quem experirentur, sed tanquam mollem et eneruem indignumq; cū quo contenderent, omiserunt. Adijciebat conqueri de Dijs, quod non illum praeuenerent de his, quae illi mala essent facturi: nam ultro eum omnia subiturum, ne inuitus ea suscepisse uideretur, neq; enim ullum esse calamitatis genus, quod fortes aliqui sponte non subierint: orbitatem, paupertatem, carceres, exilium, mortem, cæcitatem, illos qui suisent recitabat. Hæc igitur undecim quae commemorauimus, emolumenta præcipua sunt, quae calamitates omnes consequi generaliter solent: quanquam et multa alia. Vnde hominibus initia incrementorum, felicitatis gloria, quae etiam manat ad posteros, iucunda spes atq; expectatio, mutatio morum, uirtutis amor, sapientia, commiseratio uulgi, sensus felicitatis et commodorum. Omitto autem nunc ea, quae ex legibus per fidem supra fidem promittuntur, uita aeterna, gloria perpetua, sedes supremæ, suauitas incomparabilis, securitas beatitatis, diuorum consuetudo, iubar immensum: quae quamuis magna ex parte honestos Philosophos sentire non solum Christianos deceat, quia tamen de solis humanis rebus, atq; his quae oculis ipsis subiacent, agere proposui, ad aliam tractationem Eremitæ scilicet relegabuntur. Nunc uerò non solum, quomodo quae dicta sunt eo illis prodeant, admonuisse sufficiat, sed rationem generalè tradere

dere oportet, quomodo tum hæc tum singula commoda, ex singulis incommodis trahere sciamus. Triplex enim est hoc quod proposuimus generaliter, utilitatē docere ex aduersis capere. Primum ut ex omnibus incommodis, quædam commoda eligere doceamus. Tertium ut ex singulis incommodis generali ratione commoda quoniam pacto elicere liceat, tractemus. Porro primum cum iam docuerimus, etiam indiuisum manet, at reliqua iuxta diuisionem priorem agendorum, circa incommoda sunt distinguenda. Fuit autem hæc, ut primum tollere aduersa ne euenirent, conaremur, aut illorum aduentum declinaremur, aut euenientia minueremus. Secundum ut æquo animo illa ferre disceremus, non solum philosophiæ præceptis adiuti, sed etiam ex ipsa re petitis auxilijs. Tertium ut ex ipsis malis bona subtraheremus, exemplo aurificum & illorum qui aurifodinas curant, ex neglecto enim puluere ac cæno, metalla prætiosa eruunt. Porro quia et horum, quæ generaliter proposita sunt, nõ leuis pars est absoluta, ad ea quæ restant transcamus. Duorum autem in his generaliter præceptorum memores simus, alterius quidem (duo enim sunt quæ facienda proponuntur principaliter, scilicet ut prohibeamus ne eueniant, & ut ex his quæ euenierint utilitatem decerpamus) ut incumbentibus promptè occurramus, quædam enim sunt in quibus si differatur, reliqua auxilia parum aut nihil prosunt. Itaque uelut excubitores uigilare perpetuo nos oportet,

oportet, & in omnem occasionem intentos esse, exemplo uenatorum, aucupum, piscatorum, lusorum atque Militum: uita enim hæc nostra nil aliud quam militia est. Ob id ergo diuino fauore præter cætera, in huiusmodi prouidentia indigemus, ne nos Panicus ille torpor occupet. Quamobrem Romani illi numini, sub eo nomine, in arduis & rerum ingruentium initijs sacrificabant. Alterius ut auxilia ex coniunctis atq; similibus sumantur, ut in seruitute ex obsequio, quod & canes quamuis beluæ norunt: In carcere ab assiduitate studiorum & operũ: In paupertate ab industria: In inimicitijs à uirtute, suis ipsius cognitione, amicisq; parandis.

Initium ergo facientes ab aduersorum ne nobis eueniant impedimento, atq; id non aliud est quam illa declinare. Sed cum calamitatum quædam non recipiant incrementũ, ut luctus, quædam serò ut cõtemptus, aliæ rarò ut exilium, quædã celeriter ut iræ principũ, quædam uariò modo ut carceris acerbitas. Vbi incrementi nullum est periculũ, frustra ne augeatur curã adhibebimus. Sed etsi celeriter suscepturũ est incrementũ malũ, aut omnino celerrimè occurrẽdũ, aut uix prohibere illud poterimus. Quæ uerò incertos habet exitus nõ facile prohibetur, plurimũ tamen potest prudẽtia. In his aut quæ serò aut rarò contingunt, nõ potest si id accidat ut augeantur, homo culpa uacare. Generaliter autẽ in omnibus tantũ relinquitur auxiliũ, quantum temporis, uirium, prudentiæ atq; diligentie, tum libertatis nobis relictum

relictum est. Quamobrē infamia, cōtemptus, exilium, facilius tolluntur aut leniuntur, quā iræ principum, carcer aut morbus. In horum enim uno celer incrementum est mali & potens causa, in alio libertate spoliatur, in reliquo incerta est medendi uia: etsi certa sit natura morborum, à nobis certum tamen tempus opprimendi requirit. Et interim quantumuis nitaris deteriorē, nō parum potius quā meliorem efficias conditionem. Diuersæ etiam sunt hominum conditiones, & calamitatum etiam eiusdem generis diuersæ magnitudines: & ut sæpè dictum est, plurimum in his fortuna potest tū in omnibus alijs. Descendere autem à summis generibus ad species forsā facile fuerit: ad singula tamen exempla per arduum ac longioris tractationis opus esset. Neq; uerò ob has tam multiplices malorum & hominum, et temporum atq; occasionum doctriñas, regulam quandam generalem constituere liceret. Nam quidam fortiter ac celeriter occurrendo euenientibus calamitatibus, alij fugiendo, quiescendo alij, alij leniter declinando, finem bonum consecuti sunt. Inuenti sunt & quidam in singulis horum leniendi calamitatem generibus qui malè periere, qui forsā commutata ratione seruati essent. Fabius Maximus impetum Annibalis eludendo, rem Romanam tutatus est: Scipio contra fortiter occurrendo liberauit & auxit. Hi cōmutata ratione bellandi ambo periissent: neq; enī Fabius par erat efficacīe Annibalis: nec Scipio si rem produxisset,

produxisset, occasionibus quibus per celeritatem usus est imparatos opprimendo, fretus fuisset. Nobis patientia & constantia summa maximum attulit auxilium, pluribus cum impedimentis modica potentia, magno studiorum apparatu, diuturna incolumitate: itaq; factum est ut inimici diuturnitate temporis magna ex parte extincti sint, & ego interim multa in re literaria simul perfecero. Alij, qui potentia polleret, nec haberet tot emulos, nec nisi in uno genere aliquid elaboratum fuisset, hæc procrastinatio inutilis fuisset: quòd si etiam cum hoc in ipsa iuuenta obiisset, ualde damnosa. Quomobrem Catullus, Tibullus, Lucanus, Persius, gloriam qua nunc etiam florent conscriptis libris, ex celeritate sibi arripuerunt. Hi si maturitatem ætatis meæ aut etiam Horatii uel Virgilij expectassent, iam de illis id dici poterat:

Omnes illachrymabiles

—urgenter, ignotiq; longa Nocte.

At nos contra, si quamprimum conatus nostros ædere tanquam immaturos foetus properassemus, quid futuram erat? quando quidem multi etiam cum hac expectatione me importunitatis accusent? certè non solum ea in uanum edidissemus, sed & his quæ postmodum fuissetis maturiore cõsilio, & maiore cum diligentia ac labore edituri, uiam præclusissemus ad gloriam, si qua est, fuit, eritue consequendam. Itaq; nõ una uideretur horum omnium ratio, et tamen, ut dixi, ea una est. Conan-

dum est ergo ut rem ipsam per generalia capita disti-
 guamus: iudicium quo in singulis, omnibus coniunctis,
 uti debemus, unicuiq; pro occasione relinquentes, præ-
 sertim quòd multa sint, uelut etiam alijs in artibus, quæ
 scribi nequeant, & tamen ad rectè deliberandum sunt
 ualde necessaria. Igitur primum cum inferiorem te in
 causa et armis esse animaduertis, stultè egeris si eodem
 pugnae genere decertare uolueris, ut contrà si superior
 sis alieno. Ille eruditior te est, tu amicorū fauore pug-
 nabis: ille experientia notior, tu disputando illum ag-
 gredieris: ille te iudicio & opibus oppugnat, tu amici-
 tiam principum oppones. Ita fac ut semper imparibus
 cum superiore, paribus cum inferiore decertes. Si uini
 ille intentat, ad senatum ad iudicem, ad communes ami-
 cos rem trahet. Si litem, ad iudicem qui componere ue-
 lit, ad æquitatem, ad potentium amicitias, ad uim resu-
 gies: multa enim iure solent, quæ tamen iniusta sunt, ob-
 tineri, ut in probationum defectu. Similiter eos qui op-
 pugnare te aggrediuntur, qui qualesq; sint considera.
 Si enim plures sint, tempus trahendo illorum coniun-
 ctionem dissipabis, unus moritur, alium coepti negocij
 pœnitet, alius segnior redditur ad oppugnandum, cogi-
 tur alius aliò abire, alium detinent propriæ res, alij in
 inimicitias deueniunt inter se, quidam exorantur ab
 amicis, alios pudet facti cum quietū te esse animaduert-
 terint: tu interim socios tibi ascisces, causæ honestatem
 docebis, seres inter illos discordiã. Barò eueniet ut cum
 stando

Etando aduersus plures seorsum infirmiores, ut superior non euadas. Vnum est exemplum Troiæ, à multis regibus in unum conspirantibus expugnata diuturno bello, eorum in quibus nihil plures contra unum profecerint protracta expeditione mille, in quibus etiã succubuerint multa. Et ne longius petatur à Christianis aduersus Turcarum principem, quoties conspiratione multorum principum & populorum infauste dimicatum est: nunquam uerò quicquam insigne tametsi proferantibus actum. Quid maius aut admirabilius expeditione illa belli sacri? quæ tamen incommoda multa, fructum exiguum peperit. Cum Italia aduersus populũ Romanũ bello Italico conspirasset, quamuis similibus armis, ducibus egregijs, potentia longè maiore, quid actum est? Itaq; aduersus multos et furore percitos cunctando, uelut alter Fabius, restitues rem. Eadem ratio est in ira principis, in qua latere, quiescere, tutius est quam uel rationem innocentie ostendere, uel etiam exorare. Primi animi motus non in hominum potestate sunt: at quicquid sanciuit princeps pro lege habetur, etsi etiam aberrauit, pudet magis poenitere quam errare, quam insontes plectere. Exemplum cape ab obligatis uulneribus, quæ si repente detegere uelis, præter id quod ingentem excitabis dolorem, etiam carnem lacerabis. Si sensim subducas glutten, tutò id facies & sine dolore. Tempus omnia dissoluit, & ut maturandum est in gratia principum ad comoda sibi paranda: ita

in ira sustinendum ac tardandum. Pleriq; homines canes immitantur, qui fugientes insequuntur, in contra se uenientes irruunt, ut par uideatur periculū in utroque, in quiescentes neutram agunt, sed quidam blanduntur, seuiores admirantur & quiescunt etiam ipsi. At quiescere ubi de magna principis suspitione agatur, aut cum uehementer iratus, omnino periculosum est: In magistratibus tutius est (quanquam ut dixi nec pro illorum natura, nec potestate, nec calumnie genere ac magnitudine ratio generalis statui potest) cōquiescere. Imitare nauigantes (siquidem nostra uita est nauigatio omnibus, pluribus etiam naufragium) hi cum seuiunt uenti, cum mare seruet, anchoras demittunt, cum placidum est atq; tranquillum, uela expandūt. His qui se primis rerum perturbationibus statim obijciūt, etiam si quandoq; necessitas cogat id facere, multa incommoda adsunt. Primum non intellecta re te obijcis, ubi ab alijs irrideris, ab alijs reprehenderis. Deinde etiam si rem intellexeris, imparatus cōsilio atq; opibus contra paratissimos utroq; modo tendis. Sed fac ut paratus sis, & tu quod uix fieri potest, primum illum impetum, illam alacritatem cogaris excipere, seu inimicorum seu alterius calamitatis. Quod si inimici sint, illorum constirationem dum repugnas, confirmas. Multi enim malè accepti quamuis iustè id contigerit, accepta mala ulcisci uolentes illis adiunguntur, qui secus illos fuissent deserturi, nam sèpè accidit ut ab inimicis in societatem

cietatem falsis persuasionibus sint alleciti, quas cum illi intellexerint, nō solum cum eis esse uolunt, sed frequenter ex amicis hostes ipsis fiunt. Quicumq; superare aliquid uult, superiorem se prestare oportet. Quod si solus aduersus plures pugnare cogitur, uel illos disiungere oportet, uel alios sibi socios adiungere, uel quod optimum est utrunq; efficere. Memineris etiam quod qui ex hostibus tibi iungitur, modo fideliter id agatur, duorum uicem imò etiam plurium gerit: primū quòd unus tibi adiungitur, secundum quòd unus ab hostibus deficit, tertium quòd animum illis adimit, quartum quòd peritus est negotij, ultimum, quòd omnibus maius est, etiam consilij hostium. Quamobrem procurandum est diligenter (modo id tutò possit) ut aliquis ex hostibus ad tuas partes accedat. Sed caue ne hoc perniciosum tibi sit: multi enim cum lucri tanti auidos sciant esse inimicos suos, è socijs unum ad eos amandant, qui uel dolo uel ui uel consilio eos perdat, atq; ea arte Romanis Cannensis clades illata est, desciscentibus ab Annibale per dolum equitibus Numidis, Romanis uerò excipientibus. Tutissimum uerò fuerit unum è tuis amicis occultis illis adiungere, qui cum desciscat et illorum animos frangat et consilia reuelet. Ergo si aduersus potentem tu cum pluribus alijs obuiam eas, contraria ratione id agendum maturandumq; ne tuus ille exercitus dilabatur, aut cogitando ob timorem eneruetur. Eadē quoq; doctrina in morbis inuenitur, in quibusdam enim sta-

tim obuiam eundum, ut si uena in pectore disrumpatur, si turgeat materia, si uenenum seuiat: at contra inquietis febribus haud properandum. Itaq; medicorum opera atq; solertia nobis pro exemplo sit, quandoquidem & hoc mederi sit malis superuenientibus. Illud quoque semper præ oculis habere oportet, nullam esse tantam uim humanam quam tempus nõ frangat, solertia non euitet & eludat, occultatio è periculo non eripiat. In his igitur tribus, potentiam, persecutiones, tanquam supremis anchoris summam spem euadendi, collocare oportet. Quid Assyriorum, Medorum, Persarum, Grecorum, Romanorum potentiam fregit? tempus. Antipater et Aristoteles nonne temporis beneficio Alexandri minas uitauerunt? Sertorius Solertia & Viriatus & Spartacus, nonne diu eluserunt Romanam potentiam? atq; adeo ut illos ad desperationem fermè redederint. Nonne plures lepores fugiendo atq; occultando se, quàm leones aut apri pugnando uitæ periculum effugiunt? Tria ergo argumenta sunt uitandorum eorum incommodorũ, quæ nulla ui superari posse speramus: Dilatio, solertia & fuga. Verum non omnibus omnia hæc conueniunt nec ex æquo, nam dilatio omnibus necessaria est, aut saltè occultationi. Latuit Christus septem annis, donec Herodes Antipatris obiit: & Mithridates decem annis fermè in syluis, Saraq; Columna aliquot annis Pontifici inuisus. Hi omnes postmodũ magnas res gessere. Solertia quæ à suspitione liberat,

temporis

temporis auxilio non indiget. In uniuersum sapientia plerunq; atq; Philosophiæ studium à magnis calamitatibus nos uindicat: nam ut rectè Seneca ait, uita sapientis ad felicitatem est, uelut temperati ad sanitatem: plerunq; enim temperati sani sunt, non tamen semper & omnes. Cauendum uerò ut si uelit aliò modo uiuere quam uulgus, ne id publicè instituere uelle, atque alios docere uideatur, hoc enim maximam solet conflare inuidiam, dum & mores pristinos & communes damnare uidetur, & in populo seditionem mouere. Illud uerò diligenter obseruare debet uir prudens, ut cum inter duo mala positus sit, semper id esse uitandum, quod si acciderit reparari nequeat, est enim honorabile, honestiusq; ac tutius.

Verum, ut dixi, non solum prohibere mala & uitare, ac ferre commodius præceptis Philosophiæ docere instituimus, sed etiam lenire arte atq; industria. Philosophia enim, si res necessariæ nobis adueniunt, consolationem affert, sin fortuito etiam auxilium. Primum igitur illud cogitabis, quod moriturus sis, atq; id certo & breui: unde illud Virgilianum sub Mezentij persona: Rhæbe diu (res si quadiu mortalibus ulla est)

Viximus.

Et illud:

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus,
— omnibus est uitæ.

Ita iuuentus pueritiæ, senectus iuuentuti coniuncta

est, in qua mors necessario reposita est: ut diffugisse uitam certè ille appposito pulcherrimo epitheto rectè dixerit. Hoc cum memineris, cum molestiam illam tecum reuolueris, necessitatemq; ac temporis breuitatem consideraueris, nulla est tam grauis calamitas, aut animi tristitia, cuius non statim obliuiscaris, eamq; depellas ex animo. Ob dices, sed filij manebunt fratresq;? quid ad te stulte? tu ipse moriturus es? illi nihil sentient? tu tormentum id intollerabile perpetieris, tu nūquam redibis, omnia illa quid ad te? Ergo quid agam? torquebor ne semper hoc metu? nequaquam: sed postquam hoc tantum malum negligere potes, negligas et hoc minus. Inde uide cui usui futurus sit hic dolor? quē si equo animo perpetieris, & constantis & sapientis uiri famam promereberis, & cursum pristinae felicitatis augebis atq; implebis, non interrumpes. Quemadmodum de Horatio, Puluillo, Aemilio Paulo, & Quintio Martio Rege, Anaxagora, Xenophonte, Pericleq;, M. Bibulo, M. Antonio Philosopho, Tiberioq; narratur. Contra alius cum è septem filijs unus obiisset, uix quarto mense lugubrem deposuit uestem, ad omnem commemorationem flens: ita decem annis senior uno uix mense factus, ceteris malè prospexit filijs, illi nihil profuit. Sed haec ferenda si non laudanda, in ceteris animam deiecisse, nec cōmiseratione, nec excusatione dignum, sed amentiae non leuis argumentum est, ac perfracti animi, dignusq; habendus est infamia graui. Quamob

rem non abs re erit tunc, si aliter commodè perferre nequeas, molestiam uoluptatibus lenire. Sic apud Vergilium à naufragio.

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros.
Diuidit.

Alibi etiam epulum inter maximas curas instruit. Leonidas prandete (inquit) uiri hodie apud inferos conaturi. Sapienter mihi uidentur antiqui ludos in funeribus ad leuandam moerorem instituisse. unde etiam is titulus manet in codice, De sumptibus funerum et ludo alee. Nihil mihi tam profuit in morbo illo tabifico quam alea. Nam cura uincendi potuit diu morari eam tristitiam, quam mihi ex imminentis exitij periculo finxeram. Nec ulla in re ludum cordato uiro conuenire posse crediderim, quam ad leuandas curas, quas perferre non queat. Quare existimo, iniuste obiectum Augusto, quod bis uictus à Sexto Pompeio nauali praelio, ludere pergeret: nam leuandarum curarum causa lusisse, id argumento esse potest, quòd cum maximè tuto ludere posset, lusit absq; omni suspitione auaritiæ aut luxus. Neque damnauerim Principes, qui mimos, histiones, aretalogosq; alant, leuandarum sollicitudinum causa, quas illi molestissimas ferunt: modo ut ipsi his hominibus utantur, non abutantur, habeantq; non habeantur. Neq; enim exhilarare animum honestius conuenit, quam in doloribus atq; tristitia. Importunè enim

in serijs, superflue in letitia adhibentur. Eadem quoque inò etiam magis statui possunt de alijs uoluptatibus & uitij suspitione alienis, quales sunt uenatio, piscatio, aucupium, iter, coenæ, pompa publica, scenæ, reliquaque huiusmodi. At filios amplexari, amicos cõuocare, magnum affert in exilio in morbisque lenimentum. Auocare etiam acribus studijs & negotijs arduis, litibusque tractandis usque; eo ut pro amicis depugnes, obliuionis molestiarum non leuem ansam præbet. Ita arte non minus quam fortitudine atque prudentia graues ex animo curæ depelli solent. Sed alios alia solatia iuuant: nam quidam lectione historiarum, quidam fabularum, alij pangendis uersibus, alij historiæ, alij musica dulcedineque harmoniæ multiplicis leuantur. Quibusdam ædificandi iactura utilior est, delectantur alij cõtypis, statuis, picturis, rebusque peregrinis aut monstrosis. omnia tentanda sunt in magnis discriminibus ac malis, quorum certa nõ est medela. Sed nihil certius, si quem hæc cura delectat, quam in agrum se conferre, ibi enim præter aëris ac loci, quem forsitan intuendo lachrymæ hauris, mutationem, multa accedunt quæ animum à mœrore auertere possunt. Primum quidem colonorũ simplicitas, uita misera, noua rerum species, arte atque natura constans, spes anni, mutatio temporum, atque in arboribus ac herbis non mediocri uarietas, studia deinde rusticorum in tam leuibus rebus, & illorũ inanes spes, & quam exilibus in negotijs repositas, auocare mentem

tem à tristitia solent. Proximum huic est studium chymicae artis, quæ hac in parte, ut mala alia plura, merito locum inuenit, nam quæ spes ueræ ob paruitatem implere animum & tristitiam depellere non queunt, inanes hæ, quoniam nullum sibi finem statuunt, efficere possunt, licet autem minore malo maius depellere. Et iactura rei, uitæ & incolumitatis ac famæ damna periculaq; auertere. Seu enim res noua aliqua successerit, quod rarissimum est, seu in irritū alea ceciderit, quod huic arti perquam familiare est, magnum leuamen curarum aduenit: hoc quidem memoria perditæ impense, & noua spe fabricata sibi: illi dulcedine inuenti, ac spe in immensum prolatata. Neq; enim ullum genus hominum magis suos clientes imò semetipsos miris ac incredibilibus speratis lactare solet. Quid cum illa enarrant, quæ nunquam fuerunt neq; esse potuerunt, tanquam præsentia & sub eorum manibus posita? cum ratiocinantur, diuidunt, numerant, disputant, certant tanquam de uerissimis rebus atq; experimento comperitissimis? cum errores suos sponte accusant? cum emptiones ex nondum parta pecunia, sed quæ indies minor fit aliq; opera facienda non mediocris sumptus proponunt. Vidi patritium mihi familiarem, qui in luctu unici filij ob has tantas spes, ob tam locupletem fabulam potuit quàm breui amissi filij obliuisci, cum etiam esset senex. Nescio an hominum amentiam magis rideam, an auxiliij potentiam admirer? Sed ut mihi uide-

tur,

tur, nihil melius est aut firmitus aut honestius narra-
tionibus de immortalitate animorum, quibus in supre-
ma die Iulianus Imperator, Cato Uticensis, ac Socrates
usi sunt. Quorum unus fugientem mortem retraxit: al-
ter ut necessariam æquo animo, quamuis Iuuenis et Im-
perator, pertulit: tertius cum esset Philosophus lethum
Leto animo expectavit. Sunt quibus acta fortium uiro-
rum atq; exempla eorum, qui sponte mortem subiere
satisfaciunt. E quorum numero ego aliquando fui, cum
enim anno trigesimo ætatis extra primam & pauper-
rimus ex tabe, ex qua postmodum Deo auxilio serua-
tus, imminentem mihi mortem expectarem, nullo alio
consilio tantum timorem atq; mœrorem leuare potui,
quàm assidua lectione eorum quæ passi fuerāt, qui pro
Christi lege interierunt. Mecum enim ipse dicebā, quid
est quod tātum doleas mortem naturæ lege tibi incum-
bentem, cum hi sponte eam sibi accerserint? atq; ipsi di-
uites & beati, tu autem miserrimus & infelix unde-
quaq;? illi incolumes erant tu æger? etsi etiam effugeris
hoc periculum quamdiu uiuere poteris absumptus fe-
bricula hac, & purulento hoc tam copioso sputo? cui
uerò negocio idoneus? Itaq; dum miseria miseriæ dolo-
rem leuabam, utrunq; effugi. Sed ad rem redeo. Alij in-
grauibus uiris familiam nouis seruitijs augent, alij affi-
nium alūt filios, atq; in illis educandis atq; instruendis
(quod consilium si res familiaris admittat, non uitupo-
ro) delectantur. Sunt qui horum loco catulos, simias;

ænes alant. Vt non mirer Augustum, cum hanc superfluum curam quorundam conspiceret, interrogasse, an apud eas gentes mulieres filios non parerent? Quod uerò sollicitos senes aut alia ex causa de uitæ breuitate multum alleuat, est, si se alicui mortis præsentis periculo obijciant, uelut nauigationi aut bellicæ expeditioni, nam ubi euaserint maiore metu minorem pellente, & quasi quod superest uitæ pro lucro ducentibus, obliuiscuntur ferme eius inanis curæ. Hæc igitur atq; similia facere, excogitare, fingereq; licet ac decet, ad molliendas animi molestias, ad leuandas calamitatum curas, timoresq; seu iusta causa, seu inani cõceptas, modo cum decore ac sine crimine fiant. Ex physis autem buglossum, melissa, bibinella, crocus, apium, hyacinthus, smaragdus.

Ergo ut hæc honestè ac sine crimine facere possis, atq; quod difficilius est efficaciter, dicti illius Epicuri memineris, qui uult liber esse, seruum se Philosophiæ faciat. Neq; uerò præceptis & studijs, quæ nõ adeo homines mouent, sed uita & conuersatione ad imaginem iustam uerè sapientis se effingat. Cum uerò sapientis dico, non est ut adijciam etiam Philosophi: quippe uerè sapiens esse non potest, qui etiam optimus uir non sit. Hoc autem declarare huc non pertinet, sed alibi à nobis cum ostensum sit, & longo indigeret oratione, nunc ut manifestum supponatur. Verum ut rem tamen breuibus amplectar, sapiens quomodo sapiens erit, si non
beatam

beatam sibi uitam comparare norit? at quomodo uitam beatam sibi comparabit, criminibus atq; multiplici scelere inuolutus? omitto quod uelis uel sic beatū esse posse, quod tamen uerum esse non potest, non illud saltem negabis, sine his longè beatiorem futurum? Ergo sapiens aut omnino probus erit, aut præstat sapienti omnino bonum et purum esse potius quàm sceleratum atq; improbum. Huic ergo sapienti, qui aduersus fortis nae ac naturæ iniurias munire se uult, sic se conformabit homo, quasi singulis diebus rationē uitæ, illius diei tanquam puerulus Magistro seuo redditurus esset. Quod si quis hoc efficiat, hominemq; optimū aliquem sibi deligat, quem moribus et actionibus suis præficiat, cuique cuncta uelut in exomologesi referat, non solum acta sed cogitata, is sanè aduersus imminetia mala se præparare poterit. Vnde patet exomologesim erga uirum unde quaq; bonum et sapientem, non solū ad Christianos pertinere, sed esse ex lege naturæ, cum quis optinè sapienterq; uiuere curauerit: neque enim aliter quàm hoc præsidio ab improba uita, à uitiorum lapsu, à tam multiplici peccādi licentia, à tot erroribus quisquam se retrahere poterit, quam si & pudore & metu quodam ac reuerentia, tum etiam cōsilijs sapientis contineatur. Quod si talem omnino inuenire non queas, mortui alicuius, utpote Zenonis, aut Antisthenis aut Cleanthis, aut Platonis aut Socratis, aut sancti alicuius uiri acta, maximè illorum qui in Eremita uitam duxerunt,

re, imitandum tibi propone. Vbi uerò sapientiam adeptus fueris, indies, dum quasi per scalam ascendis, Deo propior fies. non equidem ut quantumuis sapiens infinito interuallo non distes, sed uelut centrum cuiuscunque circuli quantumuis magni uim quandam ac similitudinem refert, & potestatem effingit: ita sapiens dum per causarum cognitionem ad supremam tendit, propior ac ut uerius dicam similior illi efficitur: Deumq; agnoscens aliquanto melius, sui ipsius autem comparatione longè plus ac perfectius illi assimilari conabitur, puritate, constantia, contemptu fortuitarum, cognitione multorum ex paucis ac per pauca, probitate, tum uerò ne erga illum ingratus sit, dum cogitat, quot post se reliquerit mortales, impuritate, metu, suspicionibus, ignorantia, erroribus, inconstantia fortunæ atq; proposito finis ignorantia, omnes uerò inquietos & insatiabiles, ob hæc q; omnia tristes & planè infelices. Quod etsi interim sapienti fortunæ bona non adeo adsint, nõ tamen ob id infelix erit: sed uelut Deus antequam mundum ordinasset in semetipso felix, ut qui totus felix sit ad opera tamen felicitatis non prodit. Hac igitur sapientia atq; constantia, cuius pars patientia non parua aut contemnenda est: uelut optimus nauta tum etiam reliquis, ut diximus fortunæ bonis instructus, magnos fortunæ impetus nullo negotio declinabis: alios elides, ad ingruentem uerò ualidam tempestatem paratus unde qua; occurreris, qua tandem superata, felicem ac bea-

tam ducet uitam, nec solum, ut dixi, contentus philosophica illa quiete, sed præter illam quantum par est sapienti, ex omnibus, naturæ ac fortunæ commodis adeptus: utpote filiorum, amicorum, sanitatis corporis, prudentiæ, scientiæ, gloriæ, laudis, opum, honestæ uoluptatis, potentiæ longeuæq; uitæ, atq; cæterorum si quæ sunt alia his potiora.

Quòd si quis obijciat uulgatum illud:

Ἄλλω ἰατρὸς, αὐτὸς ἔλκεσι βρῦωρ.

Cur non hæc omnia tibi, qui alios doces? Diuinum quidem est bona docere ac præstare, habere autem multum æstimantis talia: nam cum fortuna parentum nobis multa denegauerit, utpote sanitatem, à senibus ac infirmis iam parentibus natus sum: opes, pauperes enim erant, contempseruntq; illarum acquisitionem, clientelas, amicos: necesse erat uel sapientiæ studia hæc parare uolenti negligere: uel illa ob sapientiam & incolumitatem. Quid quod de litibus quas pater mihi reliquit, & multas & cum potentissimis uiris & inextricabiles? Neq; uerò tametsi Sol generationem in hominibus alijsq; uiuentibus filiorum facit, ipse filium unquam progenuit: at Sol filio non indiget? Sed neq; nos multis quæ hic adipisci docemus. Prima enim bona docuimus esse uirtutem, sapientiam ac filios, cætera propter hæc. At filios habemus, de uirtute & sapientia alijs iudicium relinquimus. Sed neque aliorum quæ ad hæc seruanda sunt necessaria, quicquam Deo dante, deest.

Non

Non ergo omnino medicus ille sum ulceribus scatenus : sed cum pluribus natus ulceribus , iam pro tot laboribus & tam imbecilli corpore , tum studijs assiduis florida senectutis limina ingressi sumus . Eam felicitatem magis Dei auxilio quam sapientiæ nostræ (ueraces enim sumus) tribuimus . Sed & sapientiam ipsam nisi Deorum munus omnino quis æstimet , non solum impius est sed etiam insanus . Sed ut antea diximus , quomodo calamitatum historiam ac commoda conscribere , aut conscribenti integra fides haberi potuisset , nisi eandem nos fuisset omnes fermè experti , atq; ab his explicati ? Ut ergo Matthiolo dum de plantis scriberet , Ananiam uallem ut lustraret , sæpius imò assiduè expediebat : ita mihi de calamitatibus scribenti conuenit , ut seruitutem , imbecillitatem corporis , paupertatem , inopiam omnium rerum , lites longas & graues , contumaciam parentum , uxorisq; affines ciues , inimicos potentes , contemptum populi , publicamq; insaniam , graues iniurias , amicorum ingratitude , morbos prætere innumeros , pestem , hydropem , uentriculi , coli , dentiumq; dolores , casumq; oculi sinistri lachrymam , podagram , lepram , dysenteriam , nephritim , meiendi tinesimum (rem sane molestissimam) distillationem , uulnus profundum in fronte ex casu , febres , cordis palpitationem , melancholiam , nocturnos timores in somnis , concoquendi imbecillitatem , hæmorrhoidas , impotentiam ueneris usque ad ultimam desperationem in

K ipso

ipso flore iuuentutis, quod inter cetera summum malum esse ducebam, quæ omnia subij, tum casum equorum frequenter, iacturam ex alea, insidiasq; & domesticorum pernicitiam, principum quoq; iras, ne quid ad cumulum calamitatum deesset, experirer. In filiis autem nullum defuit malorum exemplum, contumaces, stulti penè, improbi aut omnino miseri, maiore natiu acerbissimo cum luctu extincto ac publico iudicio, infœcunda puella. Ita iure factum est ut extremam senectam ingrederer, ne uitæ meæ malorum aut bonorum, quæ ex malis colliguntur experimentum ullum de-
syderaretur.

HIERONYMI

HIERONYMI CAR
 DANI MEDIOLANENSIS
 MEDICI, DE UTILITATE CA-
 PIENDA EX ADVERSIS.
 Liber I L

DE DEFORMITATE.

AM ergo ubi hunc calamita-
 tum celebrem numerum adim-
 pluerim, quarum nonnullas
 perpetuo, plures diu perpeffus
 sum, quis audeat se calamito-
 sum aliena culpa dicere? si ego
 cum tot tantisq; malis non so-
 lum infelix non sum, sed etiam felicissimum me existi-
 mem: neq; forsitan immerito, cum eo iam peruenerim,
 ubi praeuentus morte uix dici potero. Cumq; omnibus
 gentibus ac populis notus, ac etiam principibus maio-
 ra illis prestare possim quam illi mihi, si uera sunt
 (quae tamen uera esse comperimus) quae Epicurus Ido-
 meneo scribit: scilicet, se plus illi quamuis principibus
 familiaritate maxima coniuncto, maximisq; defuncto
 honoribus profuturum, quam Epicuro Idomeneus pos-
 set. Siquidem immortalitatis nomen largiendo. Quan-
 quam principes in offensis potentiores sint, commune
 est hoc cum feris atq; lapidibus: at benefacere cum dijs

commune nobis est, & ueræ felicitatis argumentum.
 Itaq; illi nos miseros efficere possunt, se ipsos beatos mi-
 nime. Quod si filiorum fortunam, quod plurimi Philo-
 sophi fecerunt è felicitatis substantia segreges, abunde
 me felicem esse putabo: nam præter commoda omnia
 priuatosq; ac publicos honores, tot libros euulgatos,
 longè plures conscriptos, plures etiam aliorum quibus
 insertus sum, maius quippiam esse existimauerim sci-
 entiam tot arcanorum, quæ rationum generi noscere
 fas non est. Quamquam his uti, eaq; tenere quando ue-
 lim, liberum mihi haud sit. Nam si licuit Senecæ hoc ue-
 rè dicere, sapientiam illam quam ipse possidere profite-
 batur, (truncum quidem quasi inutilem, utpote non so-
 lum sine ullis arcanis, sed etiam sine disciplinarum cog-
 nitione, sine uitæ integritate) eam producere felicitatē
 quæ longè hac uulgari ex naturæ fortunæq; bonis or-
 tum habente maior, sine errore, splendidior atq; diui-
 nior est: quid sanè dicendum erit de hac absoluta, quæ
 mortali concedi potest omnibus numeris sapientia?
 continentia quidem uitæ, et omnium bonarum artium
 notitia munita? Ergo infelicem esse, non naturæ uitium
 est, non fortunæ, sed tuum, postquam ego cum tot tan-
 tisq; malis felix etiam esse possum? Nec quisquam me
 accuset, ob id insolentiæ, quasi superuacuis laudibus
 me efferam: nam hæc ipsa bona mea non esse agnosco,
 illa etiam minima cum per se existimantur, plura enim
 scit longè qui ex genijs quasi nullo censetur in nume-
 ro: ut

ro ut argumentum rei hæc à me extorserit non acceperit. Quamobrem quid est quòd quis ob deformitatem discrucietur, postquam tanta mala æquo animo perferre decet sapientem? sed hoc iam nostri operis non est institutù, uerùm, ut diximus, ex ipso infortunio (postquam hoc pro infortunio habet) commodum suum elicere, imò si elicere non possis, exprimere. Sic natura è Napello præsentissimo ueneno muscas eduxit, & mures aduersus uenena salutare. Et in persico inutili sanè uita fructu glandem tot morbis cõmodam. Ars quoq; è scorpionibus oleum aduersus illorum ictus, & ex serpentibus theriacen propriè aduersus serpentum morsus excogitauit. Voluit et ad alia alterius generis comoda traducere, cum uinum aduersus elephantiasim ex iisdem cõficere docuit. Sic qui agros stercorare, galinas uermibus per hyemè atq; urticis pascere, ut oues parerent inuenit: Et è blattis Philomenas, atque huiusmodi exempla sine numero humana solertia uideri licet.

Deformitatis ergo uitium quod leuissimum est inter corporeas calamitates, quæ sunt morbi, dolores, & va. *De oria* uelut cæcitas & surditas, senectus atque mors, plus alijs quam tibi incõmodi affert. Sed et deformitatem uoco non solum quicquid abominantur oculi, sed incomptam uocem quæ aures fatigat, os foedum, anhelitum malè olentè, rem sanè merito cuiq; inuisam: **Omniaq; propterq; homines & perspectum tuum &**

conuersationem, mensæq; aut cubiculi societatem oderint, uelut scæda uiriligo, scabies, turpes ciuitates, pediculi, cuncta hæc atq; similia sub deformitatis genere comprehendendo. Si putres sint dentes, si tuberculi quædam in facie orientur, si deficient capilli uel barba, ut plerisque elephantibus, si anteriores dentes desint, si sudor, si pedes multum foetent. Omnia hæc huic malo adscribi uolo: cumq; uniuersum corporeorum malorum genus sex his enumeratis contineatur: ipsa quoq; operæpretium fuerit ostendere non plura esse posse. Itaq; cum omnis defectus aut sit maximus, & sic est mors, aut incurabilis atq; sic senectus uocatur: aut uitari potest ante, sed ubi superuenerit totum aufert quod afficitur, sicq; fiunt *ἀναίδητοι* seu *ἀναπαίδητοι*, ut cæci, surdi, claudii, qui omnes ferme sunt insanabiles. Sanabilium autem genere alia quidem cum noxa magna, sed paruo sensu, uocanturq; morbi, uel si sensus noxam exuperat dolor uocatur. Cum uero in operatione uitium non est, uocatur deformitas seu sanabilis sit seu insanabilis. Horum igitur duo omnino immedicabilia sunt mors & senectus: duo natura sanabilia, licet ob uehementiam aut causas aliamue occasionem non posse sanari contingat, morbus & dolor: unum quod natura particeps est utriusq; licet magis insanabile sit, quam sanabile scilicet *ἀναίδητος*: unum quod indifferens est ac commune deformitas, de qua nunc agere propositum est. uerum ut antea prefatus leui malo leuia etiam commoda sociantur.

ciantur. Si foeditas adsit curandum est, ut auxilijs me-
 dicae artis tollatur. Quid foedius nasi defectu, & tamen
 ex toto reparari potest quadraginta dierum spatio
 brachij, musculi carne. Leuiores pediculi, scabies, cru-
 stae te admonebunt ut diligentior sis in balneorum usu
 praesertim odoriferorum: ita fiet ut non solum mundus
 sed bene olens euadas. His etiam incommodis dum cor-
 pus purgatur, dum exquisitiore uictus ratione uteris,
 diuturna sanitate frueris. Memini me cum scabie illa
 triginta annorum laboraucrim, interim praeter ta-
 bificam illam tussim & febrem tertianam dupli-
 cem septem dierum me nullum aliud sensisse incommo-
 dum. Existimo etiam perpurgato ex tam assiduo malo
 exquisitius corpore euasisse phthoen: cuius indicio est
 quod cum medicamento ualidiori scabiem quae postmo-
 dum nunquam redijt, anno quinquagesimo primo eta-
 tis curassem, nunquam postmodum constanti ualetudine
 adeo ut antea usus sim. Etsi morbos laeues perferre me-
 dici sponte consulunt, quosdam etiam arcessere, ut a gra-
 uioribus tuti simus, quanto magis iam consuetos, & ni-
 hil mali inferentes tollerare bono animo decet? Siqui-
 dem, ut dixi, huius causa homo continentior euadit: con-
 tinentia autem mater est sanitatis & incolumitatis, &
 roboris uirium, longitudinisque uitae. Caeterum quid est
 quod uel deformitate torquearis? cum & Plato leuiter
 gibbus esset, & sic appellatus quod latam frontem ha-
 buerit: nam ante nomen illi uerum fuit Aristocles, adeo

ut non solum deformis esset, sed à deformitate quasi per
 irrisionem nomen illi inditū sit. Et Aristoteles paruis,
 paruis oculis, gracilibusq; cruribus? uel quòd non me-
 lius emendare quam illi hoc damnum, quod quantum
 lumcunq; sit, nil aliud affert, quam ut sis ridiculus, pos-
 se sperauerim? An ulli eorum hoc obfuit? an non in ad-
 miratione omnibus gentibus ac toti posteritati hi de-
 formes fuerunt? leuem hanc naturæ iniuriam ac turpi-
 tudinem corporis incomparabili animi pulchritudine
 pensantes. Rideatur simia & certopythecus ob defor-
 mitatem: non uir sapiens, strenuus, fortis, prudens, in-
 nocens, probus, illustris uetales potius suspiciamus, am-
 plectamur, admiremurq;. Verum nec hanc exiguan la-
 bem Aristoteles neglexit, sed uestibus, annulis, comita-
 tu egregio alijsq; ornamentis textit. Sed nulla maiora,
 sermonis elegantia, prudentia, comitate, sapientia, ami-
 corum multitudine, gloria, splendoreq; uitæ. Sic existi-
 mo Colomanum Pannoniæ regem claudum, gibbosum,
 luscum, blesum, ore deformi, nec ipso Nireo uisum infe-
 riorem. Rectè iubebat Socrates ut speculum consulere
 mus, ut si deformes uideremur, deformitatem illam ani-
 mi pulchritudine sarciremus. Si quid magnū esset cor-
 poreæ pulchritudo, faciesq; decora, spurina non sibi
 sponte os uulneribus deformasset? si mulierem puerūq;
 formosissimum deformemq; senem excoriatos inspi-
 cias, minimum discriminis in pulchritudine esse ani-
 maduertat. Quid ergo est ut cuticulæ solius ratione sic
 catant

catam hanc formositatem tanti facias? Forma nil citius perit, unde illud:

Crudeles diui serpens nouus exiit annos:

Formæ non ullam Fata dedere moram.

At dices, auxilium peto, lucrum quero, philosophari non uacat? Illud pro lucro deformitatis po:ne, quod formosis ob formam perit: perit autem pudicitia, pereunt uires, perit mens. Omnia hæc in deformibus tuta: etsi quis amatur & securior est duplici causa, quod se amari, id est, animum non corpus intelligat, et quod is amor nec etatis, nec fortunæ arbitrio sit periturus. Verum ad morborum historiam transeamus, tanto nobis utilio:rem, quanto morbi iactura ipsa turpitudine grauior est.

DE MORBIS.

Rgo morbos ipsos multis alioqui graues, qui sapiens est ita reget, ut in posterum longè melius sibi consulat, eorumq; monitu & incolumitati et uite longitudini, & rei familiari, ac ceteris omnibus suis commodis tum etiam successorum melius prospiciat. Fertur Alexander magnus cum uulnus graue in crure accepisset, tum primum à longa insania qua se & Iouis filium et Deum etiam ab impostoribus Ammonis sacerdotibus persuasus credi uoluerat, resi-

K 5 puisse,

si puiſſe, dixiſſeꝫ; nunc agnoſco me eſſe mortale, quod
 mortalium dolores experior. Sed hac admonitione qui
 non mente exciderit haud indigebit. Verum illa ſecundo
 reputabit, quot & quanta negocia conſuſa reliquit?
 quid ſi modo perirem quam graue onus his quos maxi-
 me diligo eſſem relicturus? propterea iam in poſterum
 res meas ita tractabo, ut qualicumq; hora mors mihi ſu-
 peruentura ſit, omnia expedita meis heredibus relin-
 quam. Inde conuerſus ad præterita, hui dicet, quantum
 mihi temporis ſi uſtra perijt? in poſterum etiã momen-
 ta ipſa colligam: neque enim uideo quicquam mihi pe-
 riſſe quod non poſſem recuperare præter tempus, om-
 nem ergo diligentiam in futurum adhibebo, ut totius
 temporis rationem habeam. cumq; cognoscam quanta
 ſit eius non ſolum caritas ſed etiam penuria, non niſi re-
 bus magnis ac neceſſarijs illud impendam. Rurſus ad
 amicos cõuerſus, facile intelliget qui nam doleant, qui
 ſimulent, quiq; etiam hereditati inhient. Poſtmodũ ad
 familiares reſpiciens uidebit alios letos, alios tristes;
 alios promptos in officio, quosdã ſegnes, alios prudentes,
 alios ſtupidos, de quibus ubi conualuerit, uel etiam
 in ipſo morbo, quod illi & dignũ uidebitur et è re ſua,
 ſtatuet. Poſt hæc & medici induſtriam & pharmaco-
 pole fidem diligenter explorabit. Demum illud conſy-
 derabit, quo nam morbo laboro? unde mihi cauſa? hæc
 certe que mut. uui, morbum hunc pepererunt? illa qui-
 dem omiſi, his præter conſuetudinem uſus ſum, illa ni-
 mis

mis frequentavi, delicijs nimis indulsi, ab ira & curis
me uinci passus sum: ob fuere hæc quia nimis imbecilli
uentriculo sum, illa quoniam iecoris sum calidioris: in
posterum prospiciam ne crapula me occupet, ne per-
turbationibus uincar, studium salutis negocijs antepo-
nam: frigidam omittam, exercitationi matutinæ incum-
bam, crudis uix unquam utar. O me beatum, si mihi ab
huiusmodi nimis dulcioribus ac crudis temperare po-
tuero: sed temperabo, uitæ summa cura habenda est.
Iam uerò rem exemplo perquam apposito declarabo:
ualeram annis quadraginta sex perpetuis, si tamen sic
ualere cum podagra, scabie, tussi totq; alijs incommo-
dis ualere dici potest. Sed ualuisse dixi, quod hoc toto
tempore tantum tribus diebus decubui ex febre dupli-
ci tertiana. Itaq; anno quinquagesimo quarto die, ter-
tia Septembris ægrotare cœpi febre, quæ ut plerunque
solet ab initio lenior uisa est: uerum circiter septimam
diem tanta me uis morbi circa os uentriculi, tum etiam
in uenæ eius inuasit, & incerto sub sensu quasi cor desi-
ceret uiresq; omnes, ut me uenenum hausisse existima-
rem, & de salute desperare inceperim: epoto tamen
oleo, quibusdamq; alexipharmacis, ea molestia sanè
sublata est, sed nihilo secius febris hora uespertina me
inuadebat, uerum lenta & quæ ad statum uix perueni-
ret: mane autem absolutum medici me existimabant, la-
horareq; duplici tertiana arbitrabantur. At ego cum
indies res mea deterior fieret, eò recurri quo solitus
eram.

eram, scilicet ad Deum supplicibusq; uerbis illum exorans, ut me per somnum admoneret, quid facere oporteret, quicui usq; ad solennia sacra templi cui è regione domus mea posita est. Est autē ædes diuo Michaeli (ad Clusiam uocant) sacrata, tum præter morem ante diem tempestiuus experrectus, nihil me per somnum uidisse animaduerti, uerum credidi ob insuetam illam qua experrectus fueram horam admoneri, ut mihi ipsi consulerem, quod & feci: uocato ergo uno ex familiaribus pueris, iubeo afferi mihi Auicennæ codicem, quod studendi libros alios laborem me sustinere posse diffiderem. Cumq; tertianæ nothæ caput reuoluo, nihil profus meo morbo consentiens inuenio, non rigorem, non sitim, non uomitum, non oris amaritudinem, non calorem uehementem, non sudorem sub accessionis sine: uerum ubi ad caput amphimerinæ me transtuli, inueni omnia mihi meoq; morbo ad amussim congruere, tam in urinis quam in pulsibus, atque alijs accidentibus. Quamobrem iam concepta spe eundem auctorē, quasi mihi diuinitus oblatum, de ratione uictus consulo, tum uerò & Galenum ad Glauconem quod morbus & hora antelucana longiorem non admitterent laborem, siquidem iam dies imminabat, & ego cupiebam corpori requiem aliquam ante cibū medicorumq; aduentum dare. Quæro etiam medicamenta eo studio, ut leuiora tuberem parari, de omnibus interim cum medicis meis consilium initurus. Vbi ergo paululum quicuissem, adueniunt

ueniant illi, sed non simul, primus autem à me multis beneficijs ornatus fuerat, adeo ut quicquid haberet estimacionis, mihi deberet, hunc ergo leto excipio uultu, narrans me morbum inuenisse, existimans tum ob officia prestita illi, tum ob longam consuetudinē quæ inter nos intercesserat, nec solum consuetudinem, sed etiam familiaritatem, tum ob alias causas etiam maiores, illum grato hæc animo et uultu excepturum, at me fefellit opinio: tantū enim absuit ut leto uultu hæc exciperet, ut etiam adiecerit me insanire, esseq; hoc unum ex meis figmentis, appellabatq; suo more hæc imaginationes, id est, falsas (ut quod dicere uellet magis, quam quod diceret exprimam) imagines. Nec eo contentus, subiecit, nihil referre quomodo quis medeatur, artem enim nihil ad salutem agrorum conferre, sed siue quis bene seu malè seu morbum agnoscat, & curet rectè seu perperam, uel etiam unum pro alio, statutum esse qui debeant mori aut sanari. Hæc ego cum audissem obstupui, ut uera illū dicere existimaui, qui me insanire affirmaret, cum in tāto discrimine uitæ illius opera uterer, cuius comparatione Thessalus ille, medicus illustris sanè uocari posset. Quòd si & nunc Galenus uiueret, nō iam tanta contrā illū declamaturum, cum is uel saltē id amitteret, discrimen esse inter artis usum et abusum. Quamobrem tu modo cogita uter nostrum esset insanior? Itaq; abiecta illa mea immodica, ut par erat tunc patientia, cum ablegauī nec unquam postmodum illius

lius consuetudine usus sum. Existimans nō meliori consilio cum erga reliquos ægros uti solere, quam erga me usus esset. Vbi eam amandassem, paulo post aduenit alter, multo quidem priore prudentior & eruditior, & nihil de socio conquestus, leta ut priorem fronte exceptum, moneo de his quæ pro salute mea inueneram, docens eam febrem amphimerinā esse, seu quotidianam, non duplicem tertianam. Inualuerat interim in urbe opinio à quodam medico regio introducta, febrem nō inueniri quotidianam, sed neq; ab eo, quanquam senex esset unquam uisam: cūq; esset magni nominis, omnes nil aliud quærentes, in eam descenderāt: ut quem admodum ego dicere solitus sum, ignis elementum nullū esse, sed ad cōplendum tetradem elemētorum inuentum, cū solū supersit nomen: ita ad explendam febrīū tetradem adinuentam amphimerinā, inane nomen. Hac imbutus persuasione meus ille alter medicus, statim negat febrem meam esse amphimerinam, adiciens etiā uelle me insinuare cū iam tamdiu pro duplici tertiana eam tractassent, se mihi mortē potius quam salutē mollitos. Cumq; illi apographum omnium signorum congruentiū per anagnostam iussu meo elaboratum ostenderem, dixit se rescripturum, quod et fecit. Verum etsi pari iure certasset, uix potuisset obtinere, quanto minus cum inferior causa esset. Quinobrem tametsi rationibus respondere nesciret, salusq; in periculo uersaretur, maluit tamen periclitari amici salutem quātum in eo fuit, quam

dogma

dogma proderet. Itaque memetipsum colligens deserere nolui, et auxilijs paratis commutataque medendi ratione statim melius me habere coepi: trigesimo itaque die febris intermittere uisa est, quadragesimo per urinam copiosam perfecte iudicatus sum. Tum uero mecum repitare coepi, quanto in periculo ob desidiam ac pertinaciam medicorum mortales uersarentur, mecumque dicebam quid miseris istis, qui artis sunt ignari continget, si me quem fallere non posse intelligunt, ita tractant. Verum secundus ille medicus quamuis affirmaret me laborare tertiana, omnia tamen auxilia uelut quotidiana laboranti adhibebat: amabat enim plurimum me atque postmodum tot inuenit quotidianas, ut iam ferme iusto plus inuenerit, quam quae forsitan ego fuisset inuenturus: affirmabatque iam illas esse quotidianas, meam tamen fuisse nunquam fateri uoluit, quanquam in mea exquisitissima omnia signa adessent, in illis multa deessent, et quae aderant non essent exquisitissima. Interim uero, ne quicquam praeteream, rogavi Deum ut me certiozem redderet an ex eo morbo essem superfuturus: intellexi plane me et superfuturum, numerumque annorum seu uerum, seu per hypotagiam et prope recepi, qua fiducia multa sum aggressus, quae antea ne tentare quidem ausus fueram. Itaque iam habes tria egregia bona, quae ex hoc morbo superlucratus sum: Dei clementiam erga me indignam, uitam securiorem, cognitionemque desidiae, ignorantiae ac pertinaciae medicorum. Iam uero dum egrotarem, mecum deliberare coepi, ut aliam uitae uiam inirem, atque omnia in melius com-

mutarem. Scripsi ergo, partim pueri mei me dictante scribebant librum, cui titulus erat *ἄλυσισ* seu de Dedicacione, quem etsi non perfecerim, in Dialogum tamen de solitaria uita, seu Eremitam postmodum magna ex parte transtuli. multa uerò quæ perperâ scripta existimaui lacerans abieci. Filium natu maiorem quam quam haud admodum rei literariæ deditum, ita impulsi ut biennio exacto medicinæ lauream sit cōsecutus: dein de etiam in collegium medicorum urbis, quod sanè est celeberrimum sit cooptatus: alium etiam filium minorem urgebam, ut nunc etiam magna in spe sim, illum tamen si contumacem satis posse proficere. Conuersus etiam ad librorum curam, tantum quadriennio toto profeci quantum non ante alias uix decennio, conscribendo, castigando, perficiendo, adeò in rem intentus fui. Sed nec remissior in pecunia, autoritate, honoribusq; augendis, ob quæ latruncolorum ludo, qui mihi non paucas horas suffurari consueuerat, uale dixi. Et ostio bibliothecæ & in pariete è ianue regione intus superscripsi elogium illud: *Tempus possessio mea. Venire enim soliti plures erant, qui cum diuites essent, tempus subripiebant, pecunias nō dabant, quos omnes ita hoc elogio absterrui, ut in posterum solis pauperibus (quod pium non solum esse duxi, sed etiam humanum adeo ut quod illis impendere & opere & temporis lucro mihi esse ducerem) hæc consulendi gratuito uia patuerit. Sed cum tot epistolis undequaq; absq; fructu distineret.*

stineret, edito de libris proprijs libello, interposui illa
 uerba (quamobrem malè faciunt Germani atq; Itali)
 reliqua; quibus postmodù minus molesti fuere in po-
 sterum. Cumq; animaduertissem me egrotasse, quod sæ-
 pius dilato in uesperam prandio plura ederem quam
 deceret, nec ederem quidem, sed præ fame deuorarem.
 itaq; fiebat ut crudis cibis ac multis nec attritis, uentri-
 culo pleno rursus per urbem discurrerem, id etiam in-
 tellexissem oliuas (quibus plurimum ob saporem, &
 quod uentriculo meo imbecilli salutaris uiderentur, ue-
 sci solitus eram) multum obfuisse, omnia commutau-
 tum uerò & potum uberiorem prætermisi, & locum
 tempestiue cœnæ reliqui. Itaq; maturius etiam omisis-
 negocijs uel saltem dilatis, ientaculum faciebã à pran-
 dio abstinens. Ientaculi forma, leuior panis, passæ uue,
 mel, Martius panis, amygdalæ uel pineæ è saccharo,
 olei aliquid ex his quæ & iucundi sunt odoris & te-
 nuioris syllabæ, absinthium, ruta, menta, melissa, dra-
 contiũ, sic libet nouæ herbæ alienum nomen indidisse.
 Italico uulgaris satis simile, forniculum, saluiæ germina,
 cauliculiq; teneriores, omniaq; ex oleo et sale citra ace-
 tum, nonnunquam salita piscium oua, & pistacia, pu-
 nicaq; mala & dulcia arantia. Sed ex his non nisi unũ,
 pleraq; tamẽ, ut dixi, ex oleo & sale. Omittens interim
 quæ frigida essent facultate, et quæ pingua: ut carnes,
 oua, pisces, caseum, omnia siquidẽ talia, præter oleum,
 à cibi etiam copia abstinui, & eo magis utebar quod

opportunius uidebatur. Si pituita uentriculum obside-
 ret, sumebam cappares, si refrigeratus esset uentriculus
 rutam, si imbecillis, uuas passas, si robustior ac frigidior
 indigeretq; solidiore quodam alimento, pistacia, si
 sicciior atq; calidior, mala punica arantiaq; : cum uero
 minus fame et temporis angustia premerer, ut diligen-
 tius etiam manderem procurabam, sensimq; studui ut
 etiam lentius, difficillimum enim est exquisite atq; cele-
 riter mandere. Itaq; ex hac lenitudine triplici afficie-
 bar commodo, & quod interim minus ederem, et quod
 fames celerius ac magis frangeretur, & quod que glis-
 tiffem coctioni aptiora essent, siquidem melius mansi-
 Addidi præter hæc tria alia præsidia, pedestrem deambulationem
 leuam, cum antea per urbem discurrerem, unde & lassitudo &
 sanguinis feruor, & fames eo incendio excitabantur : lenis enim
 deambulatio ieiuno uentre, ut Celsus refert, maxime cõfert imbecilli
 uentriculo, puluinarq; superposui toti uentri hora somni,
 somnumq; auxili uel celerius me lectulo applicando, uel
 serius surgendo. Per hyemem quoq; leporis Sarmaticæ
 pellem candidam mollissimo pilo uentriculo superpono.
 Ita factum est ut his auxilijs non solum firmiorem
 sanitatem adeptus sim, sed etiã ad omnia obeunda munia
 paratior. Dentibus quoq; cum laborarem, non modicam
 abibui diligentia, præsertim quod iam quinq; penè
 mihi excidissent, malumq; id esset hæreditarium, namq;
 pater anno quinquagesimo octauo, quem nu-
 per

per excessi, omnes amisit dentes, mater uero ferme per
petuò illorum dolore laborabat. Materna quoq; auia,
ut à matre audiui, ob id periit quod cum dentes sensim
amisisset, licet satis firmi, cibum deglutiret haud ut de-
cebat attritum atq; commixtum. Ergo curavi ut singu-
los mane aceto scillitico, in quo piper tritum diu ia-
cuisset, os collucrem, ne quem cibum ualde calidum su-
merem, plus enim obest calor immodicus quam frigus
ipsum, tum maximè cum calidos cibos potius statim fri-
gidior exceperit, tunc enim dentes infirmi euadunt, &
facile decidunt. Ergo hac cura, tum etiam præpurcato
corpore ex prior e morbo, atq; auxilijs ob eum adhibi-
tis, quod commune bonum est atq; emolumentum cu-
iuscunq; morbi, ut in posterum melius se habeant, tu-
tioresq; ac securiores sint ab aliorum morborum peri-
culo, quicumque iam morbum grauem euaserint, sanis
nò solù uixi, sed quasi aduerso flumine deuectus, quan-
quam ingrauescente indies ætate, prosperiore ualetu-
dine usus sum. Indicio est profitedi munus renouatum,
totq; labores in artis exercitatione suscepti. Ergo si
quis reputet tot tantaq; commoda, quæ mihi euenerint
ex eo morbo, nòne dicere uerè poterit id ipsum, quod
Philosophus ille dixerat, cum ad philosophiam ex nauis
fragio, quo omnia bona amiserat, se contulisset? perie-
ram nisi perissem. Addidi etiam id, ut cum essem nimis
negocijs familiaribus, studijs scribendisq; libris, tum ar-
tis operibus implicitus, nec possem simul etiam ciuile

uite uacare, quod tamen necessarium est ad amicitias opesq; parandas & autoritatem augendam, ut metho- dum hanc mihi ipsi conscriberem aliaq; longè utilio- ra, scilicet Artem medendi parua[m] Νοῦν Ζῶν, Diale- cticam, ut sub breui compendio maxima quæq; necessa- ria complecterer, & sine temporis dispendio omnibus necessarijs satisfacerem. Atq; hæc ita se habuerunt.

Sed uideo quid dicturus sis: rectè inquam, omnia hæc atque uerè, quoniam hæc uiro contigerunt multis modis aduersus huiusmodi mala præparato, & quo- niam semel tantum id euenit in tam longo annorum spatio: sed si hæc sæpius tibi, uel etiam semel homini im- perito literarum aut etiam perito, sed non adeo uario genere, nec adeo exercitato aut pauperi accidissent, nescio an tunc lætare liceret. Perieramus nisi periisse- mus: quin potius perijmus quoniam egrotauimus. At ô egregie, non negauerim primum quod Aristoteles di- xit: Grandia & multa mala præmunt, uitamq; beatam lædunt, afferunt enim dolores & multas operationes impediunt. Assiduos ergo morbos cum paupertate, aut seuos si quis obijciat, iam ab initio testatus sum de his loqui non instituisse, sed fac ut sint tollerabiles, redeant uerò sæpius, impediunt quidem plus quam si semel tan- tum quis eos exsertus esset, uerum nec ob id omnino utilitatis expertes erunt, non tamen adeo uberem fru- ctum eò sæpius repetito colligere licebit, uelut cum pri- mò aduenit, commune enim hoc etiam est ipsis bonis,
ut noua

ut noua magis delectent & iuuent quàm cum sunt con-
 sucta. Nempe causas morbi intelligere, uera auxilia cõ-
 quirere, mortem minus formidare, æquius ferre mor-
 bum, medicos assistentes ac necessaria melius parata,
 atq; commodius habere ei magis conueniunt, qui iam
 sæpius egrotauit quam qui semel. Sed adime timorem
 mortis, dolorem & paupertatem, multi sunt qui si re-
 ctè uellent res expendere, melius uitam ducunt egri
 quam sani. Scio quosdam dum perpetua torquerentur
 sed citra magnum dolorem, podagra, assidue legisse li-
 brosq; cõscripsisse. E quibus unus fuit Iulius Cæsar sca-
 liger qui contra nos scripsit: alter Erasmus Roteroda-
 mus, alijq; plures. Adimit tempus sanis amicorum mul-
 tudo, forum, deambulatio, tedium illud induendi cali-
 gas, uestes atq; exuendi, & tamen felix uita non in cor-
 poreis actionibus sed proprijs, id est, animi reposita
 est. At dicis, tibi quidem tam multa, sed quid alijs? For-
 san plura & plebis iudicio maiora melioraq; Diony-
 sius Borra cerdonicam artem satis infeliciter exerce-
 bat, correptus autem Indica lue, ne quid misero dees-
 set iacebat in lecto, nec ullis auxilijs liberari poterat.
 Euenit tandem post multos menses, cum & corpus &
 bona absumpta essent, ut in quendam empiricum inci-
 deret, qui illū sanitati restituit. tum Dionysius, ut erat
 uir inter plebeios minimè uulgaris ingenij atq; soler-
 tiæ, diligenter omnia quæ ille administrauerat animad-
 uertit. Itaq; muneribus donato homine, cepit (cum ta-

tamen nec legere sciret) profiteri medicinam, non quidem cuiusvis morbi, sed duntaxat Indicæ huius luis, quã adeò feliciter exercere cœpit, ut iam multis Hispanis quibus hic morbus familiaris est, concurrentibus è cerdone factus sit medicus, longeq; meliore fortuna quam in priore arte usus, mendicitati ualedixerit. Post ne quid præpostere non illi contingeret, è medico chirurgus, è chirurgus tonsor factus est. Atq; ita credo hic ex morbo tonsor, chirurgus ac medicus factus omnia simul exercuit pluribus annis: filiosq; reliquit artis & bonorum hæredes, uerum longè præstantiores atque etiam literarum non ignaros. Quod si liberaliorem ab initio nactus fuisset medium socium, non mediocres relicturus fuisset opes, serò enim nobiscum amicitiam contraxit. Sed uel sic pulchram domum exædificauit. Simile quippiam Ioanni Firmo Triuultio Comiti (nomen hoc est Sarmaticæ dignitatis Italiæ inuectum) accidit. Hic cum eodem morbo diu laborasset, quendã tandem inuenit, qui illum è feretro reuocauit, docuitq; medicamentum, quo postmodum ille usus, idq; per ministros exercens quod nobilis esset ac prædiues, famam magni medici eo in genere morbi tantum tum adeptus est. Sed quoniam iam tempus est ut ad alia properemus (neque enim horum exempla defutura essent, qui ipsi à lapide uesticæ, à comitali morbo, à podagra liberati, magnum questum ob morbum fecerint) de doloribus dicamus.

DE DOLORE.

Vtenim morbi metum magnum incutiunt, cruciatum exiguum, ita dolores magnum cruciatum, metum nullum: nam nunc de his est sermo, non de nephreticis aut uentriculi, sed ueluti dentium, podagræ, arthritidis, hæmorrhoidarum, capitis atq; huiusmodi. In his ut metus mortis abest, ita non licet ob tormentum uacare cōtemplationi aut disponendis rebus. Quamobrem peculiarem quandam utilitatis rationem inire oportet. Cum uerò qui dolent à dolore quieuerint, beati sibi esse uidetur. Est enim ea mortalium conditio, ut bonum ex malo metiatur. Memini cum podagræ dolores quieuissem, metum multo feliciorum uideri mihi, quam cum non adhuc illos expertus essem, antea enim omnia metuebam, tunc mihi erat persuasum modo à doloribus essem liber, beatum fore, nec uidebar indolentiæ munera unquam sensisse, nisi postquam dolores acerbissimos expertus fueram. Ob id etiam podagræ celeberrimum scripsi encomium, quod adhuc extat. Suavis etiam quædam uoluptas in membris ipsis leni pruritu similis relinquitur, ut compensare doloris molestiam natura uoluisse uideatur. Accedit aliud commodum ex dolore, quod omnium interrim non solum, sed etiam multo post calamitatum obli-

uisceris, nullus sapor uestiū adeo sordes eluit, ut dolor infortuniorum molestias. Seu quod animum ab ea cogitatione auertat, seu quod totum corpus immutet, seu quòd assuetus homo maiori malo, minus non sentiat, non solum paupertatem, sed & luctum & carceris ac seruitutis sensum tollit. Solus hic mortē desyderare cogit. Vnde illa quæstio satis frequens, an ob doloris acerbicatem uitandam libeat homini sibi consciscere mortem? Ideò dixit Aristoteles, Neq; si quis dolorē fugiens (quod solent multi) mortem accersat (ut de Chirone referunt, qui quamuis immortalis esset, ob ulceris dolorē mortem optauit) fortis erit. Similiter & fabule narrāt Herculem ob intollerabilem dolorem, quem ex Deianira interula cōcepit, se flammis iniecisse ac periisse. Certe cum aliquibus sine dolore fermè mors eueniat, eisi non optanda, alijs optanda quidē sed non leuis, his qui diuturno dolore fatigati sunt, & optanda & leuis aduenit. Sed nemo tamen dolorem optare debet, ut sine dolore moriatur: sed ei qui doloribus ineuitabilibus torquetur, hoc unum solatium esse potest quod sine dolore sit periturus, & sine metu interim eam expectaturus. nemo enim quod optat metuit. Sed dicam tamen plus ueritati, quam rei argumento tribuens, quid acciderit, ut à fide dignis audiui: Lugduni, latro sub specie uendendarum mercium inuitatis aduenis mercatoribus, qui quater in anno nundinarū tempore ex prescripto frequentes confluere solent, eos iugulabat, etiā impran-

fos,

sos, ne quid periret illi. Supra uiginti cum occidisset eo
 dolo tandem detectus, pœnas rotæ insertus dedit. dumq;
 ibi apricaret, carnificem sibi adduci rogabat qui cum
 strangularet, erat autem carnifex in urbe, latro ad se-
 cundum fermè lapidem. Victi tandem misericordia qui
 præerant, exoratis iudicibus, carnificem adducunt, ubi
 nocens illum procul uenientem uidit, dixit, se tunc malle
 sic mori, ita metus mortis dolores illos intollerabiles su-
 perauit. Seu forsan defatigato corpore iam dolorum
 acerbitas esset imminuta. uerum strangulari iussus est,
 seu aspernati hominis mollitiæ, seu irati quod illos fru-
 stra fatigasset, seu quòd nō liceret iudicum sententiam
 transgredi, aut quòd decretū esset (quod damnatis atro-
 cibus delictis fieri solet (nulla illis in re obsequi. Sed ad-
 rem redeo. Habet hic dolor, quod si uincatur turpè nō
 est, si dolorem superet, pulchrum est spectaculum &
 laude dignum. nonne ergo res illa utilis & digna cense-
 ri debet, in qua iactura nullum est periculum, et tamen
 non leuis lucri spes affulget? Verum nec magnum est
 persæpè magnum dolorem superasse. Vt enim ignis si
 alimenta aliena subtrahas quāto maior, tanto celerius
 extinguitur, quod suam sedem destruat: ita etiam om-
 nibus his qui ea dissoluunt in quibus sunt, accidit. Neq;
 ergo superare dolorem, qui sponte imminuitur & fini-
 tur, res magna est, nec superari turpe. Quinetiam nul-
 la in re magis, quanquam ut dixi omnibus hoc aduer-
 sis commune sit, amici dignoscuntur quam in dolore,

præsertim diuturno. Faciem enim amici ex commiseratione, ex officijs agnosces, quodq; tædio non afficitur. At uerò quantū intersit rectè amicos dignoscere, antea dictum est. Cum uerò omnes morbi mentē perturbent, licet plus minusue, dolor omnis hoc habet præcipuum ut cum illustret, nisi ex perniciosorū genere sit: ut cum ad conuulsionem spectant, de quibus nō est nūc sermo. At non parua certè res est quomodocunq; accidat, serinare mentem nostram atq; illustrare: hæc enim est omnis nostræ felicitatis & gloriæ author. Omittā & alia, illud satis sit, nec morbu nec dolorem res esse magnas, cū Plato ea quæsierit, atq; ex saluberrimo loco in Academiam insalubrem sponte se contulerit: unde etiam decemotto mensibus quartana laborauit, ut uideatur existimasse, quemadmodum in nimis luxuriante uite obrui uuas nec maturescere: ita in nimis firmo & sano corpore turbari et opprimi animam. Ne igitur magnū malū arbitremini, quod tam sapiens Philosophus quæsiuit. Sint ergo robur & firmitas corporis atq; salubritas, tum magnitudo & pulchritudo ac cætera huiusmodi insignium belluarum priuilegia, homini nihil magis expedit, quam ut hæc omnia in animo sint: in corpore uerò firmitas ad iniuriā, salubritas ad luxum, pulchritudo ad flagitiam, magnitudo ad augendam impensam dum uestibus opus est, non ad aliud magis opportuna sunt. Quare de senectute agamus, atq; id breuius, quod Cicero luculenter de ea librum conscripserit.

DE SENECTUTE.

Senectute non maius malum nec magis
 necessarium, nec minus reparabile in-
 ter mortalia esse uidetur, quippe
 quod morbosa non solum sit & defor-
 mis & imbecillis uiribus, sed morti
 proxima imò coniuncta (nam omnis senectutis termi-
 nus est mors, atq; etiam despectui irrisui contemptuiq;
 habita. Quamobrem qui senectutem dicit, maximū ma-
 larum dicit, neq; est malum quod cuiquam possit im-
 precari senectute maius. Quod si aliquid aliud calami-
 tosum adiungatur, ut uxor aut filius cōtumax, aut pau-
 pertas, aut morbus aliquis familiaris, aut stoliditas,
 morte sanè deterior est. Nec est ut uerbis pulchris Cice-
 ronis decipiari, qui Catonem quendam Polycleti sta-
 tu: instar nobis describit, incolumi corpore ac ualido
 & sensibus etiam ac memoria uigentibus. Talia enim
 in sene maximè illo mortuario pro miraculo, non pro
 communi senum natura habenda sunt. Sunt enim om-
 nes queruli, morosi, tristes, nugaces, fœdi & inualidi.
 Reliqua mala etsi non semper presentia adsint, nullum
 tamen à senectute in exilium relegatum est, quinimo
 in foribus astant, ut si aduocentur nullā moram ad pa-
 rendum interpositura sint. Exclamabis forsàn, heu me
 miseram, non tanta mala noueram: imò etiā longè pla-

ra sunt atq; maiora quam dixi. Nam unum addam Ari-
 stotelis, quod parum sperare potest senex, quo nil ma-
 ius malum est. Et tamen si te piget senem esse, tua culpa
 id accidit, quod antea mori noluisti. Est ne aliud in se-
 ne maius malum est, quodnam? inuisum esse suis etiam
 proprijs filijs. Heu dices rursus: hæc sanè nō sunt feren-
 da. Quid enim humana conditio bona esset, si quem ad-
 modum inuenes ita senes bonis fruere mur. Sed hoc ma-
 li est, quod nemo uel cogitatione euadere queat, quin
 uel mors intempestiua sit, uel senectutis mala non expe-
 riatur. Quid ergo agendum? Est ne ulla uia euadendi
 tanta mala est sanè, non tamen omnibus concessa. Opor-
 tet ergo eum qui hæc euadere uelit, non secus ac regem
 qui bellum in longinquam regionē facturum sit, omnia
 parata habere quæ illi necessaria futura cognouerit,
 nil profusus speras ex inimicorum agris. Animo igitur
 & corpore & fortunæ bonis ita preparatū esse oportet,
 ut non, quemadmodum in generali tractatione dixi-
 mus, habeat quod satis est, uerum omnibus abundet cu-
 mulatè antequam eam etatē ingrediatur. Spectare igitur
 oportet duo, primum qua ratione illis malis occur-
 rat, inde quibus bonis magis indigeat. Indigebit autem
 maxime his quæ illis aduersantur, quibus senectus op-
 primitur. Diximus autem maxime illam opprimi sep-
 tem rebus, imbecillitate corporis, deformitate sub qua
 etiam foeditas continetur, morbis, contemptu, mortis
 expectatione, desperatione, & quod suis proprijs inui-
 sa sit.

sa sit. In omnibus his querenda ratio ut mala uitentur, ut parui à nobis aestimetur, ut quod proprium est huic contemplationi, ex his malis bona expiscemur. Principio igitur uidendum est, quid prius senescat in nobis an mens, an corpus, an sensus? uelut in ciuitate quæ cingitur ab hostibus, refugimus in arcem, atq; in ea omnia bona collocamus, quam licet sciamus capiendā, tamen quia serius, eò reponimus chariora. Et certū est, quod mens, inde sensus ultimo senescunt, primum autem corpus. Ergo omnia non solum ad mentis arbitrium bona collocanda erunt, sed aestimare etiam oportet etsi non ita esset, mentis bona esse potiora. At cum ita modo sit, nec de hoc (cum inter Philosophos de cæteris placitis magna sit) ulla sit contentio, quanto magis nobis proponere debemus bonum uerum, summam felicitatem, & ueram uoluptatem esse in mentis bonis collocata: ea sunt, ut diximus, sapientia, honestum seu uirtus, & cum senex nullus si antea uoluerit, horū possit esse ex-pers, manifestum est nullum senem nisi culpa sua perfecta felicitate cariturū. Quod etsi filij sub felicitate comprehendātur, nec ob id senex noster felicitatis hac parte carebit, nam etsi ad generandum tunc idoneus non sit, antea quis uctuit ne liberis procreandis operam dederit? tam ergo constat nihil deesse seni, quod ad felicitatē principaliter sit necessariū. Videamus modo de reliquis, id uerò tibi accommodato exemplo ostendā. Solent enim exēpla magis mouere quam præcepta, quod etiam antea diximus.

ANNUM

Annum agebam quinquagesimum octauū ac prope
 modum superaueram, cum paucis iam antea mensibus
 deseruissent calamitosa illa ac diuturna bella, ego ue-
 rō in ciuitate ad lucrum duorum talentorum magno-
 rum auri singulo anno perueneram, indies crescente
 cum gloria diurno quæstu. Excesserat enim è prima-
 rijs medicis unus, alter senio maximo confectus erat.
 Et quæ mihi obijciebantur ab æmulis, quæq; per ciuita-
 tem sparsa erant, falsa esse deprehendebantur. Et ego
 alioqui in medendo fortunatissimus, tum primū etiam
 intentus in rem maximè, & auxilio libelli à me con-
 scripti nuper, quem Artem medendi paruam appella-
 ueram, adeò profeceram, ut neque Galenum ætate sua,
 nec aliorum quenquam, qui post floruerunt adeò feli-
 cem in artis operibus, seu sanando, seu producendo ui-
 tam eorum qui sanari non possent, seu prædicendo fu-
 isse existimauerim. Eorum enim quos solus curabam
 uix è quingentis unus interibat. Quidam etiam cum
 socijs à me curati è deploratis casibus, sed non adeò
 multi, neque tam faciliè, seruabantur. Quod igitur a-
 lios accendere potuisset, me à cœpto munere deter-
 ruit. Primumq; suspectam habui inmodicam illam fe-
 licitatem: & eo magis quod & natalitia mea noui, &
 fortunæ meæ blandientis fidem atque constantiam: &
 quantis uiribus contraniterer aliorum quorundam do-
 lis ac improbitati, metuebam & ciuium meorum cru-
 dulitatem nimiam. Sed nihil adeo me, ut hoc munus ef-
 fugerem

fugerem hortabatur, quam quod interim libros quos conscripseram pati iacere cogerer: & quod hæc fortuna eo ætatis aduenisset, in qua uel desistere sponte necesse mihi foret, uel deficientibus uiribus crescenteq; labore breui interire, quamobrem id mecum cogitavi, ut quemadmodum, qui equum militarem ascendisset, cui regendo uiribus esset impar, nihil illi melius esse quam descendere, præstareq; longè id quam specioso spectaculo, sed haud diu edito elidi ac simul uitam amittere: omne consilium ad mutandum uitæ genus adhibui. Animaduertens ergo mentis uires indies augeri, sensuumq; constanter perstare, corporis esse in interliminio, totam rem mentis arbitrio atq; actionibus committendam ratus: decreui quoniam pacto id commodius efficere possem, diligenter considerare, & ut efficerem adniti. Plura enim edideram, plura edenda restabant. Quamobrem intercedente Duce Sueffano profitendi munus Papiæ rursus impetraui. Sed deerat postmodum usus intermissa octo annis consuetudine, & ob frigidi aëris haustum, uentriculus suapte natura imbecillis, uehementer affligebatur, huic obstiti singulo mane antequam profiterer, deuoratis mali punici pauculis granis, & longè plurium etiam succo, submissaque inter perfitendum uoce: ipsi uerò memoriæ & ordine & raritate uerborū succurri. His tot tantisq; præsijs munitus aduersus incōmoda senectutis, tum etiam uictus ratione diligenti non solū, sed etiā ac-
curata

curata, effugere poteram omnia senectutis incommoda. uerum fortuna se nostris consilijs opposuit, ut nihil mihi tam faustum contigerit, quin in aduersum euentum deciderit: hoc enim ut dixi antea metueram.

Propositum fuit primum senes querulos esse, morosos, tristes, inutiles, nugaces, fœdos. curabimus igitur ut parum compositique loquamur, letique; maxime in conuersatione degamus. quod etsi multa nos torqueant, multa nobis occurrant quæ dicamus, nobiscum ea reuoluamus sæpe:

Qui querulus est, amicitie haud accommodus.

Et illud:

— sed non replenda est curia uerbis.

Et rursus:

Senectus loquax.

Ceterum ut omnem fœditatem uitemus moderata uictus ratione utendum, diximus autem de hoc in tertio libro de tuenda sanitate, ita mundicie & cura minime socios offendemus. Diligenter quoque cauendum ne in conuiujs loquamur edentes, subsiliunt enim ciborum fragmenta ex ore, maxime si dentium aliquis anteriorum defecerit: ne potibus misceat se alienis aut edilia manibus tractet. Omnia enim quæ stomachum mouere possunt, his qui mundiciã amant uitare decet senem. Memor illius odiosum esse senem, cariosamque senectam appellari solere. tum uerò omnino si stillat nasus aut tussiat, omnia enim hæc per se stomachosa. Et cum saluario

rio lentore abundat os (materna lingua ditior ba-
 uam Graeci πέλχρον uocant) infantium more. Et imo
 si senex meo auscultet consilio, uix unquam alienis mi-
 scebit se conuiujs. Quid enim adducere secum potest
 si semper taceat aut loquatur, aequè molestus erit. Et
 qui tam sibi grauis sit tacendo quàm alijs loquendo.
 Cum secus multi libenter senes loquentes audiant, ut po-
 te ætatis beneficio sapientiores. Interim tamen cauebit
 quod ob saluæ contingit copiam, ne loquendo sputum
 emittat appelletq; σιλλόχρον, uel etiam quod dete-
 rius est pytisantem. In uniuersum magnam ori adhibe-
 bit diligentiam senex, quod & mulieres & pueros fa-
 cere decet. Sed diuersis modis diuersaq; ratione. nam
 cum seni ob denium rimas inherere soleant pridiani
 cibi reliquæ, quibus nil aspectu tetrius, et quæ odorem
 etiam malum emittunt, curabit ut tenuissimis pennis,
 aut percarum aculeis, uel lignorum fragmentis eruan-
 tur. nam crassioribus hiulci fiunt, & fatiscunt. Cũ uerò
 etiam scabri fiant ac nigrescant, dentificijs utendum,
 quæ dentes ipsos etiam confirment, & gingiuas exten-
 dant non absumant. Colluat igitur os uino aliquo leui
 albo, modo aceto, modo ardente aqua, sed non coram
 conuiujs. Et antequàm loquatur os sputo purget, & tar-
 dè raroq; uerba proferat, ne ut dixi, pytizet. Assuescat
 etiam constrictis quasi labris loqui: nam si dentibus an-
 terioribus amissis id faciunt pleriq;, præstat eandem
 adhibere ob uilitatem & decorem, quam alij ob ne-
 cessitatem

cessitatem minore cum utilitate faciunt, diligentiam.
 Valde enim decorum est, si sic te loquente reluceat den-
 tes candiduli, quod in feminis ac pueris bene institutis
 animaduertere decet. Neque senem *μυγαροὺν*
 abhorrerim, modo delicatius non uehementius oleat.
 Ut enim odores exotici dedecent obluxuriam, ita om-
 nia experiri debemus ne cuiquam molesti simus. His ar-
 tibus noster senex instructus, et secure inter pueros &
 honeste inter iuuenes, & utroq; modo inter alios senes
 uersari poterit. Nec multum aberit similitudine à Gor-
 gia Leontino illo, quem ferunt ad centesimū septimum
 annum sine ullo incommodo uitæ peruenisse. Vnde illi
 tam felix de crepita senectute respondit, nūquam uolu-
 ptatis causa quicquam feci aut admisi. Ceterum ne con-
 temnatur noster senex, discat ab animalibus, boues cor-
 nibus non dentibus pugnant, equi calcibus non corni-
 bus aut capite, feles unguibus non calcibus, canes denti-
 bus nō unguibus, lepores atq; cuniculi nullis armis sed
 protinus se in fugam arripiunt. Cum ergo senex noster
 mente præditus sit, deterius se geret his brutis animati-
 bus: quin potius animaduertens se neq; oculis neq; au-
 ditu præstare, nec robore aut agilitate, uel cursu uel pe-
 ritia armorum, sed sola mente atq; consilio, penitus il-
 lis alijs relictis ea in parte se exercebit, qua se superio-
 rem agnoscat. Cur ergo uicti adolescentes, dū illum au-
 dierint non uenerabuntur? cum natura etiam animali-
 bus inditum sit, ut uicti uictoribus cedant? et illos etiā
 uenerentur.

uenerentur. Sic in gallis, perdicibus, tauris, equis, canibus, ac alijs quibuscunq; certamen expertis. Non ergo ut medicus quidam noster decrepita etate hastiludio in agrorum domibus operam dabit, ne, ut illi accidit, consauciata fronte, & seipsum & artem et etatem ridiculam faciat. Sed sanis consilijs & sapientia admirandum se praestabit, adicietq; hunc titulū senectuti, cum duos illi reliquerit Aristoteles, scilicet, ut esset prudens ac ueneranda. Verum occurrens, haec non omnibus concessa, non omnes profiteri publicè possunt, libros condere, principibus amicitia se insinuare, quin etiam nec omnes eruditi, non omnes adeo prudentes. Deinde an tu prudens es, quem te toties multi irriserunt? qui te tanquam Polyeleti normā esse existimas, alijs omnibus uiuendi formam iniungens? Hoc erat sanè quod me sapius segnem reddidit ad hanc prouinciā capescendam, quandoquidem uiderē, uix sine accusatione eam transigere posse. Sed plus ualuit apud me publici boni atque utilitatis ratio, quam metus hic aut pudor si quis esse debet, aut uerecundia, atq; ut uno uerbo omnibus his satisfaciam, Platonem secutus, existimaui bona haec omnia tum mala calumnias atque laudes esse umbratiles: quid ergo est cuius gratia aut metuum, aut uerecūderis? Ex infinitis umbris atque etiam maximis, ne minimam scobem uel tenuissimam effeceris. Hoc eodem consilio irrifus sum, quod ea non curarem, quae illi uel mala uel bona esse existimabant. Atque illi quidem penè omnes

mortui sunt, quòd cum ego à morte parum abesse me
 intelligerem, etiamsi centum annis fuisset superuictu
 rus, illi tamen quamuis multò plus se abesse crederent,
 ut euentus ostendit, multò minus distabant à morte.
 Quid ergo ex illis reliqui est, quos constat fuisse insa-
 nos? Ergo si irrideri aliquid omnino esset? quòd haud
 fatebor, certe ab insanis irrideri, pro laude ducendum
 esset. Irridemur omnes, insani à sapientibus, ab insanis
 sapientes, plures sunt insani? sunt sanè: malis ergo esse
 insanum quàm sapientem, ut à paucioribus irridearis?
 Stulta quidem cogitatio. Sed reuertor ad proposita, nò
 omnes possunt profiteri? at plures absq; eo labore uiue-
 re possunt? Quid horum melius, an habere quo uiuus
 absq; labore? an tua industria posse uiuere? Propterea
 prudentis uiri est sibi parare ante senectutem quo uità
 ducere possit. At dices, si non hoc munere fungi potuis-
 ses, nonne uel te iudice aberraueras? non, nam si quoti-
 diano labori addictus fuisset, delectatio studiorum nò
 me detinuisset, sed aliorum more tantas congestissent
 opes, ut in senectute mendicare non cogerer, qui ergo
 studijs liberalibus non sunt dediti, hoc facere debent,
 qui sunt? non coguntur. Ego nec facere poteram glo-
 riæ comparandæ intentus, neq; enim more aliorum te-
 gere uità uolo, essem enim mendax. Sed fateor eo uitio
 laborasse, quòd uirtuti proximum & habetur & est.
 Porrò quòd non omnes hanc disciplinam callere pos-
 sint, excusatione dignum non est, cum stultum sit om-
 nes

nes scire numerare, loqui, decipere, ludere, quorum aliqua superflua sunt, aliqua etiam mala, certe omnia minus necessaria: at recte uiuere pauci norint, solum ob id quod pauci discere curent. namq; ad id naturæ instituto ferimur, ut non nisi supina negligentia ignorare hæc præcepta possimus. Sed ad rem redeo atq; colligo, quænam sit uita qualisq; esse debeat prudentis senis.

Quicumq; igitur eò peruenerit, primum meminerit quanto beneficio obstrictus sit Deo, atq; naturæ quod eò peruenerit, quo paucis peruenire cõcessum sit. Deinde pedem retrahat ab omnibus uitijs, si quæ natura aut usu aut feruore ætatis contraxerat. nec solum ab his, sed etiam muneribus iuuentuti proprijs laboribus, coniugio, crudorum esu, uerbis factisq; non solum turpibus uel obscænis, sed etiam leuibus atq; inanibus: Duris quoq; negotijs & his quæ ad finem longo nisi post tempore deduci possunt, ne Regis Nicomedis exemplo ciuitatem ædificare incipiat senecta decrepita: itaq; nec profiteri qui nunquam professus sit, aut nauigare qui nunquam nauigauerit aggrediatur: studia sequatur ætati congruentia, sapientiæ scilicet, moderatio nis, institutionis filiorum, gubernationis Reipub. uerse tur inter pares studijs, authoritate, moribus ætateq; hoc enim tutum est & honestum. Quod si sapientia nõ adeo polleat inter pueros, melius est enim prodesse quantulumcumq; & uenerari atq; obseruari, quam nihil proficiendo irrideri ac contumelijs affici. Circa ui-

tam quieti & lectionibus non arduis, deambulationi, somno, balneisq; se tradat, à perturbationibus omnibus, maxime ira, uacet. Ocium non probo. nam segnes reddit & contemptos timoremq; mortis adauget. Ita etiam res suas constituat, ac si indies esset moriturus, quæ occasio inter senectutis beneficia numerari potest: nam etsi cuiq; liceat res suas rectè quodcumq; ut lit ordinare, beneficij tamen non uulgaris loco habendum est, quod quis cogatur ea facere quæ illi decora sint atq; utilia. Hocq; à senectute ipsa impetrare licet, cuius aduentu, ut uasa quam primū colligamus, admonemur. Illa quoq; sibi proponat, si modo iuuenes existimat esse feliciores, iuuenis & ego fui & omnia hæc possedi, quæ hi (atq; utinam tam iusta partitione cetera diuisa essent quam ætates, parum enim in rege et gereulo dedicauerūt) et breui illi mihi simillimi erūt: quid est ergo quod diseruciet tam iniuste? Porro dices omnia hæc uera sunt, sed unde hæc tam ampla bona quæ ab initio pollicitus es collecturus sim non uideo? An nō primum est, huius ætatis beneficio uenerari ab omnibus? deinde carere perturbationibus, cōquiescereq; ardorem illum amoris amarum? atq; ob eam etiam adueneri magistratibus ac honoribus: nā paucis ni omnino stupidi sint, aut nimis graui inuidia laborent, secus contigit. Præterea à tot laboribus iustam ueniam impetrare, quæ etiam militari discipline, & cuiuscunq; ordinis ferme concessa est, iure tam diuino quam humano,

ut etiam ob debita capi non possint, non uulgare priuilegium est. Consuli etiam ab omnibus gloriosum, & uerae sapientiae testimonium. Vitam quoque ducere salubriorem huic aetati concessum est, dicente Hippocrate: Seniores iuuenibus plurimum aegrotant minus. Sed quod omnibus maximum est, studijs sapientiae se dedere, hoc aetatis huius proprium est atque praecipuum: ut uiuentes adhuc immortalis eius felicitatis, cuius capotes solum sunt a morte ceteri, nos participes simus.

DE MORTE.

Vanobrem esse senium in mortis interlunio, non ob aliud graue esse potest, quam ob timorem mortis. quippe is omnibus alijs quam grauis sit nescio, me sane adeo torquet, ut nil aliud magis molestum sit. Et cum recordor me moriturum, nihil non solum tam suaue est aut triste cuius non obliuiscar, sed animo linquor: nactus enim cor frigidum atque humidum imò leporinum, mortis cogitatione sola deficio, credo ne quid mihi ad culmum infelicitatis & aerumnarum deesset. Atque cum in omnibus alijs aduersis Philosophiae praecipis non parum profecerim, in hoc uno (uera enim fateri uolo) nihil ferme auxiliij inueni. Suspicio in alijs ferme idem contingere, uerum plerique dissimulant, uelut qui iam suspendendi cachino timorem mortis uelant. Ego

ad ueritatē natus, ea fateor quæ nemo ulla ratione extorquere possit. Nescio sanè an quis sit qui mortis timorem effugere queat, quamuis nō ignore quanta Stoici imò Epicurei hac in causa iactent. Quinetiam nō solū uerbis, sed ipso uultu animi robur ostentant. Et certè obliuisci mortis & non pauere ob ignorantiam licere existimo, mortem aut cognitam, aut presentem non licere puto. Be uas enim maximè iratas, & pueros non pauere mortem ob mentis stuporem uidemus: quicūq; tamen ex his prudentiores sunt, maximè timent. Nec uerò rursus repetenda sunt huius rei capita, ne in incerto uagemus. Sunt autem an liceat mortis obliuisci: an liceat doloris illius? An liceat cognoscenti non timere? uidetur autem timor omnem dolorem posse superare, nam dolor est eorum quæ sunt, timor autem non solum eorum quæ sunt et quæ esse possunt, sed etiam quæ esse non possunt. Itaque timor maximus est omnium affectuum, nam & labant genua in timore, & tremunt & concutiuntur dentes, & aliquibus excrementa profluunt, nonnulli etiam repente moriuntur. Ergo timor doloris animi genus est, dolor autem communi nomine dictus, corporeus est affectus. Videtur ergo timor homini magis proprius, dolor autem corporis: Et uterq; interficit, sed timor certius, à maximis enim timoribus uix ulli euadunt quin pereant, à doloribus nō ita. nam & ex dolore capitis Galeus affirmat neminem unquam esse mortuum. Sed ad rem redeo, quæ proposita fuit,

fuit, scilicet an liceat obliuisci doloris mortis? atque id quidem certum est, sensibus imminutis, mortis etiã eadem ratione, nõ tamen sensibus integris & morte presente: ubi uerò recorderis, non timere, hoc arduum est, Vtrum uerò si nõ timeas, dolor aliquis alius maior sit? certè, ut dixi, non maior sed magnus superest. Quod si dolor non esset nisi in neruis, nec aliud esset genus doloris ab illo communi, paruus esset dolor in morte. at ego in meipso expertus sum, & in alijs prudentibus uiris aperte cognoui, nullum esse dolorem adeo magnum, qui dolori cordis cõparari possit: at morientibus proculdubio cor affligitur, multo pauloũc antequam moriantur uehemẽter afficitur: ipsum enim est quod propriè in contrarium mutatur, quoniam solum primo uiuit. Valeant ergo medici cum suis nugis, affirmantes cor esse paruo uel nullo sensu præditum, quod paucis neruorum ramulis irrigetur. Cæterum et illud animaduertendum est, iuxta mortis genera etiam doloris esse uarias mēsuras. Mortis igitur dolor in tribus consistit: in cognitione, in cogitatione, et in affectu ipso. Horum omnium maximum est cogitatio, inde affectus. Opposita ergo minuunt hæc, sunt autem opposita, non cognoscere, non cogitare, sensum minui. Atque hæc partim à natura, partim ab accidentibus animi, partim à corporis. Ergo natura qui beluini sunt ac feri, mortem contemnunt inter homines: sicut contraria ratione, que inter belluas maximè ualent sensu: ut elephantes mor-

tem formidant. Vnde referunt Pompeium magnum se
 potius paruum, edito spectaculo in quo plures elephan-
 tes morti destinati erant, illos adeo mortem expauisse
 ac uocibus, gemitu, gestu significasse, ut populus ad uo-
 catorum immisericors, ad harum supremas uoces mo-
 ueretur ad commiserationem. Itaque fortes quidam sunt
 natura et intrepidi, alij consuetudine quae altera na-
 tura est, alij uero ob iram quae cum exardescit omnium
 uice fungitur: naturae quidem cor excalesciendo, et
 propter perturbationem obliuionem mortis inducit,
 ac cogitationem omnem aufert: Sed et dolorem tollit,
 nam corpora ira feruentia dolorem uulnerum non sen-
 tiunt, calor enim impedit sensum, quonia sensus in mu-
 tatione consistit, immodicus autem calor mutationem
 prohibet. Sed et in prelijs haec omnia adsunt, et prae-
 rea mors fit cum sanguinis copioso effluxu, qui si liber
 fit multum minuit mortis dolorem. Id autem deprehen-
 sum est experientia, cum sub Augusto primum, inde Ti-
 berio et Caligula homines suprema metuerent, et ge-
 nus mortis acerbum et bonorum amissionem, leuissi-
 mum querentes, ad uenarum sectionem communi con-
 sensu confugerunt, continuato experimento, quod ap-
 pareret illos e uita migrare. Quamobrem recte uide-
 tur dixisse Virgilius:

— Pulchrūq; mori succurrit in armis. Et rursus:
 — Pulchramq; petunt per uulnera mortem.

Non

Non solum quod pro Regibus aut Republica suscipiatur (nam mortem Reguli nemo pulchram esse dixerit, quanquam pro populo Romano susceptam) sed pulchram etiam quod mors ea omnium sit mitissima, quæ in tanto animi ardore cõtingat, nec sentiatur. Accedit huic mortis generi, quod uelociter finiatur, unde & breuius tormentum & minus est. De breuitate non est quod indigeat declaratione, cum iam supponatur, sed de leuitate ex hoc dignoscitur, quòd quæ sensim & lentè admodum fiunt aut subito mutationes, dolorem non inferunt, ut cum crustæ auelluntur aut pili: quæ autem mediocri celeritate magnum solent inferre dolorem. Interim ergo homo moritur antequam dolorem percipiat. Inopinatum ergo & breue moriendi genus C. Iulius Cæsar optauit & consecutus est, non minus hac in re felix quam in reliquis omnibus. Maximum ergo præsidium est in ira & pugna ac prelio, sed hoc est accersere mortem leuem ac præoccupare, non lenire uenturam.

Proximus huic modus est, cum ex grauibus sollicitudinibus mortem quis oppetit, adeo ut memoria illarum mortis memoriã aboleat. At istud multo deterius est, quam si mori contingat sine illis, cum dolore cingaris utrinque, & doloris finem dolor alius excipiat. Atque hi peiore sunt conditione, quam is de quo Epigrammaticus ait:

Dic rogo, quis furor est, ne moriart, mori?

Deinde

Deinde stulti esset hanc aduocare tam seuam occasionem, quæ ipsa morte grauior sit: absq; eo autē quòd eam aduoces non faciliè occurreret. Itaq; hoc genere auxiliij Capræ Scyriæ, imò potius panis lapidosi aut ficulnei relicto, ne incēdium oleo restinguamus, ad tertium deuenire licet. Tentanda enim plura sunt, ubi pauca non sufficere apertum sit, nec spes est uel omnibus his posse satisfacere.

Igitur cum multa præterea sint, quæ ab authoribus classicis maximè Cicerone ac Seneca adducuntur, omnia ad quatuor capita redigi posse uidentur: primum ut ostendamus, non esse in morte malum: secundum ut medicatione assuescant homines illam minori cum dolore uenientem excipere: tertium ut omnino illius memoriam ex animo explodant: quartum ut rationibus expectandam & ferendam. Itaq; qui obliuisci illius cupiunt, quamuis per noctem & in ocio reminisci cogantur, hoc tamen lucrifaciunt temporis, quo nil de ea cogitant. Itaq; illud prudentissimi uiri in tria capita diuiserunt: alij enim negotiationi incumbabant aut Reip. tractandæ, quemadmodum Cato maior fecit. Id uerò etiam commodi accedit, quòd fortes atq; prudentes existimantur cum nō sint, & amicis reiq; familiari augenda ad extremam usq; diem rectè consulunt. Verum interim non uiuunt, imò & quod est uite, uigilijs laboribusq; ac curis reliquis decurtant. Hoc autem duplex incom-

incommodū adeo magnum est, ut nolim, si fieri possit, hanc sollicitudinem tanti facere. Aliud enim est tempe-
rate operam dare filijs, amicis, rei publicæ & rei fami-
liari, aliud est ita operam consulto dare, ut respirare
non possis, ne etiam mortis possis meminisse, additur et
tertium quod ut dixi, nec quod cupis assequeris: nolis
enim ueliscū dum ægrotas, dum dormis, dum aliquan-
tisper quiescis, hæc cura maxime si senex fueris te di-
scruciat. Quamobrem uidi quosdam senes, qui cū hæc
omnia & cumulate agerent, nihilominus inter loquen-
dum dicebant, omnia nihili facio, nisi quod septuagesi-
mum annum excessi, hinc nullus reditus est, et quotidie
sio senior, iam tremit caput, dentes laborem perferre
nequeunt. Paucissimis uerò contingit, ut à septuagesi-
mo anno omnia integra illis relinquatur. Eos ubi mor-
bus lethalis accessit, uiderunt pleriq; ex amicis palam
flentes, & mortem miserabiliter deplorantes. Quid er-
go ex tam assiduo labore hi sint commodi adepti non
uideo, quinimò cum essent ditissimi, quod uix alius pau-
periorum dicere debuisset (sanè non dixisset unquam)
non solum irritò conatu, sed stulto planè hi dicebant:
optare se esse iuuenes, & sine ullis opibus. Constabat
ergo genus hoc uitæ, ac consilium istud omnino nihil
profuisse. Et Philippus Vicecomes Mediolanensis Re-
gulus olim, ut à patre meo qui & ipse ab alijs audiue-
rat, intellexi, totas noctes solus deambulando consume-
bat, non diem negocijs impendendo absumens, sine mo-
lestia

lestia præferibat, noctem metu, terroribus, cogitationibus tristè horrebat. Erat enim breuis modiciq; somni, & tenebræ illum discruciabant curæq;, quæ quamuis quales essent, & de quibus incertum esset: uerisimile tamen fuit cum regnum recuperasset potius mortis metu, & quæ cum eis coniunguntur, quam aduersæ fortunæ hanc uespertilionis uitam duxisse. Et quamuis hæc mala per se sufficiant ad improbandam hanc consuetudinem, nec tamen neglexerim hac opinione usuq; istosperem præscindi uitæ futuræ, hominesq; eo ipso fieri deteriores. Quòd si id contingat, uita hæc nostra nihilo melior fuerit aut felicior, imò potius miserior belluarum uita: ille enim nec nisi pro necessitate laborat, maiorq; pars uitæ earum in ocio consumitur, nec norunt se morituras, nec curis alijs auguntur aut discruciantur. Proxima fuit opinio illorum, qui quam beate uiuendo atq; luxuriose, nō Catonem, ut dixi, illum in Republica uersantē, rei q; familiari studentem, tum honoribus & magistratibus administrationibusq; emulari satagunt, sed Epicurum potius atq; Aristippū, imò uerius Sardanapalum, ut mortis molestiam, id est, memoriæ illius discutiunt. Quos ego ut laudare non possum, prioribus tamen his duobus anteposuerim, & quòd uitam suam laboribus haud minuunt, nec tristem reddat, & quòd meliores euadāt homines, pietatēq; ac ius magis colant. Narratur fabula seu historia Thrasyliū Axouensem Pythodori filiū correptū infantiæ hoc genere,

ut existimaret naues omnes, quæ in Pireum appellerent suas esse. Ergo aduenientes summa cum uoluptate excipiebat, descendentes comitabatur letus, si qua perisset non contristabatur: itaq; felix hac opinione uiuebat, cum uerò adueniente è Sicilia Critone fratre, medicorum opera sanatus esset, interrogatus quantum gratiæ deberet quod seruatus esset? respondit:

— Pol me occidistis amici

Non seruastis, ait, cui sic extorta uoluptas,

Et demptus per uim mentis grauisissimus error.

Si ergo uoluptas hæc ementita beare hominem potest, quanto magis uera? ut cū Horatio rursus dicas:

— In rebus iucundis uiue beatus. Et iterum:

Si Mimnermus uti censet sine amore iocisq;
Nil est iucundum: uiuas in amore iocisq;. Viue, uale.

Et rursus adhuc melius (nā hoc ex instituto suo fuerat)

Tu quæcumq; Deus tibi fortunaueris horam,

Grata sume manu, nec dulcia differ in annum.

Vt quocunq; loco fueris uixisse libenter.

Te dicas.

Quod etiā acer ille uirtutis exactor, Primo Ethicorum ad Eudemum ferme fassus est, dicens: Plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. Et nonnulli etiam uoluptatem uirtuti atque prudentiæ anteponunt. Sardanapalus ille cum sibi felicissimè uixisse uideretur, semetipsum cum coniugibus & concubinis ac delicijs omnibus concremauit.

Itaq;

Itaq; cum & magna uoluptate & dolore & furore obliuiscamur supremæ dici, uidetur uoluptas horū trium esse præstantissima: non enim hic agitur de optimo uite genere, quod certè cum honestate coniunctum esse debet, sed de eo quo mortis mœsta memoria depellatur: idq; uoluptate constare dicimus, qua non solū mortis obliuiscimur, sed quodcunq; uiuitur iucundum tempus est. Itaq; in hoc uno acquiescerem, nisi melius aliud se offerret, dicam autem non solum nunc sed etiam postea, quale illud esse existimem. Ergo nobis hæc meditantibus, occasio quædam honestior affulsit, inueniendarum artium ac conscribendorum librorū, in qua omnia quæ ad institutum faciebant continebantur, scilicet uoluptas ob ipsam rem, omnes enim homines natura desiderant, & propter spem gloriæ atq; laudis consequendæ: honestas ob uirtutem & sapientiæ studium beneficiumq; humani generis, & mortis obliuio ob studij intentionem. Verum rursus obijcies, non omnibus concessum est nouas artes inuenire, non omnibus occasio & facultas conscribendi libros? Sed hoc non necessariū est, cum aliud per se sufficiat, quod omnibus certè concessum est. Quis nam tu es, omnis expertus artis? aut tam expertus ut eam cōdiscere uel in senio nequeas, cum Cato octuagenarius Græcas literas didicerit? At ego diues sum, molliter enutritus, nō potui discere nec decet. Non? quot principes picturam, sculpturam, plasticen & tornandi artem calluere? Deinde Philo-
sophia

phia non solum principes decet, & illis utilis est, sed etiam quam maxime necessaria: Geometria autem, Arithmetica, Musica, Astrologia, naturalis Magia, seu mechanica experimenta, Optica, quemcumq; præclarum uirū, quacumq; ætatem decent, in his noua semper inuenire licet (ne n. more terrestrium ranarum terræ sibi deesse timentium, insintam cum habeas rerum inueniendarum congeriem, ne tam paucis sæculis quanto minus tua hac fugitiua uita omnia comperta atque inuenta suspiceris) ut nulla honesta studia & cum uoluptate atq; utilitate adiuncta deesse possint. Sed iam aliò transeamus. Tentemusq; an rationibus cōuincere possimus, mortem malam non esse, neq; memoriam illius hominibus formidabilem.

Id uerò prius ostendere decet, quibusnam ex causis (quanquam & id ex parte supra attigimus, mors grauis atq; molesta sit. Videntur autem in ea esse hæc tria maxima mala, dolor moriendi, amissio omnium bonorum & iucundæ consuetudinis, & desperatio reditus absoluta. His ergo omnibus mortis memoria adeò terribilis est, ut sapientissimus mortalium eam esse ultimū terribilium pronūciauerit. purissimum est animæ corpus relinquere, cum quo tam longa consuetudine, tam arcto uinculo coniuncta est, durissimum nunquam reuertī neq; quicquā ex his amplius posse respicere, non affines aut sanguine coniunctos, non amicos aut filios, non ipsam mundi machinam, cœlum, elementa

totq; præclara in eis contenta. Et tamen cum ita sit, nõ
solum philosophi & oratores, sed etiam Poëtæ nos au-
dent consolari rationibus his quæ iam omnibus in ore
sunt: quòd inuitabilis sit mors, quòd naturalis. Et ec-
ce Aufonius:

Mortem optare malum, timere peius:

Faxis ut libeat quod est necesse. Et Martialis etiam:

Mortis Paule timor tibi uitæ gaudia tollit

Nam moriens uiues dum metuendo peris.

Inter naturæ si ponas munera mortem,

Te de morte metus sollicitare nequit:

Hæc esse inania quis certè non uidet? hoc solum doce-
re nos possunt, ob flagitium & dedecus non esse fugi-
endam mortem, uerum potius præstare mori homini
quam subire turpitudinis aut sceleris notam, quando-
quidem omnino paulopost sis moriturus. Nihiloseci-
us tamen hoc non eleuat mortis acerbiteratem uel terun-
cio. Quid enim facit quòd sit naturalis, & inuitabi-
lis? horum enim altero nihil proficitur, altero etiam
conditio mortis grauior redditur: cum ob hoc ipsum
præcipuè grauis sit quod inuitabilis. grauiam autem an-
tequam superaeniant sunt terribilia. Si duo in carcere
damnatus, de alterius exitu non constet, sed iudices in-
ter se dissideant, quem esse horum miseriorem dicas?
certè eum qui iam damnatus sit. Spes enim mala mi-
nuere, timor bona solet. Quid ergo affers ex hac ra-
tione

fione consolationis: solum illud mones, non proferen-
 dam tristitiam, nihil tentandum, ferendum æquo ani-
 mo, quod etiam si nolis, nihil iuuat, at potius tibi tu-
 isq; etiam dedecus addat: ad rem uerò ipsam nihil hæc
 afferunt utilitatis, neque dolorem uel tantillum minu-
 unt, quin potius augent. Alij uolunt ad consolationē
 hoc ipsum pertinere, quòd dolendo metuendòq; nihil
 omnino proficias. ò pulchrum consolandi inuentum?
 quoniam malum hoc immedicabile est, quoniam con-
 queri ac dolere nil affert auxiliij, ob id dolorem leuius
 perferes? imò minus, quoniam spes omnis mortalium,
 uades & lenimentum perijt. Simile est illud Senecæ:
 mors omnibus communis est, Regibus, potentibus, pau-
 peribusq; ob id ferenda æquo animo, certè hoc solum
 adimit iniuriam, ne nos soli moriamur Sed si inuidi nō
 sumus, quam nam medelam affert hoc timori aut dolo-
 ri, de morte concepto? moriemur sanè omnes, sed quid
 me iuuat, tametsi omnes mecum moriantur? Illud for-
 san aliquid facit ad rem, quòd ab initio uitæ incipimus
 obuiam morti ire: illa quinimo ab ortu nos semper co-
 mitatur, dormientes, uigilantes, ludentes, plorantes,
 euntes, stantes, nobiscumq; crescit, ut nihil noui uentu-
 rum arbitrari debeas, cum uenerit. Veruntamen, ut
 dixi, hoc tristitiam augere potest potius quam minu-
 ere, cogitantibus nobis, quam acerba condicione nati
 sumus. Refert idem Pacuuium quendam, qui syriæ im-
 peritauit uirum nepharium, solitum fuisse quotidie
 N 2 sumere

sumere cœnam funebrem, audireq; à cœna pueros nœ-
 niam occinentes, dicentesq; hodie uiximus, tanquam
 memor esset mortis. Sed quorsum hæc? scelerati uiri
 factum referre? & stulti ac imperiti consilium uanum
 probare? mortis enim memoriam nemo est qui utilem
 esse dicat aut non damnet, nisi quantum ad bene san-
 ctæq; uiuendum cōducit. Quare hanc consuetudinem,
 non nisi atri humoris & cuiusdam amentis, si non oc-
 cultioris doli, argumentum fuisse crediderim. Est illa
 etiam cuius nos meminimus consolationis ratio, quod
 morte multis ab incommodis soleat homines liberari,
 atque primum ipsa moriendi molestia, tædijsq; mul-
 tis, metu quoque mortis alijsq; innumerabilibus, quæ
 quidem si bonis quam amittimus conferri possent, aut
 omnino dum cogitamus iam peracta esset res, forsitan
 nos conuinceret. Verū tam pauca aqua, tanto incēdio,
 tam umbratile lenimen, & ut solet dici, fumi umbra,
 tanto dolori leniendo quem ex memoria amissionis tot
 bonorum concepimus, satisfacere non possunt. Itaque
 non uidentur hæc argumenta quæ doloris magnitudi-
 nem fatentur, quicquā proficere ad ostendendum mor-
 tem nō esse terribilem. Videmus ergo si qua sunt quæ
 nobis persuadere possint, non esse in morte uehemen-
 tem dolorem, nec horrendam esse ob id, quod nunquā
 simus nostros reuisuri, nec amplius redituri. Idq; cum
 nulla ratione ostendere possimus, exemplis demonstre-
 mus. Et primum illud nobis à Seneca egregium exem-
 plum

plum occurrit Tullij Marcelli, qui cum iuuenis esset egrotaretq; morbo difficili quāuis nō insanabili amicos consuluit de cōsciscenda sibi morte, omnibus dissuadentibus, Stoicus quidam hominem iam propensum ad id persuasit, imò potius confirmavit, diuisisq; pecunijs non multis inter seruos, iuxta illius consilium, tribus diebus acibo perpetuò abstinuit, quarta die in cubiculo uase collocato, iussit sibi aquam calidam superfundi: atq; ita dissolutis non sine quadam, (ut eger referebat,) uoluptate, uiribus, leni morte absumptus est. Et Dionysius Heracleotes & Diogenes, cum ad annum octuagesimum primum peruenissent, ambo sibi mortē sponte consciuerunt, ut Censorinus refert, quid aliud existimandum quam uitæ tædio? Et Dionysius quidem inedia, Diogenes cruditate extinctus est. Atticus etiam ille Ciceronis amicus, seipsum cibi abstinentia occidit. Horum igitur iudicio neq; mori malum nec mors ipsa est, quandoquidem ex his essent, quibus nihil deerat præter iuuentutem aut sanitatem. Omitto quot milites se sponte in funere Ottonis Imperatoris occiderint, solo illius amore ad hoc incitati? Quot ob amorem, aut iram, aut carceres, aut seruitutē uel amisam pecuniam, seipsum interemerunt? non ergo existimandum est, mortem esse rē difficilem. Nec uerisimile est in re tam communi ac necessaria, magnum malum naturam collocasse. Et quòd diximus alias, Aristoteles censet senum mortem sine dolore aduenire. Erat

præterea sententia Bassi Aufidij senis apud Senecã mortem senum facilem esse, quòd spiritus his sit in labijs, ignem cui modica & leuis materia subsit leuiter extinguì. Omnium etiã mortẽ aut exiguo cum dolore esse, aut si magno cum breui. Vidimus nos sanè pueros & mulieres tã æquo animo & expectasse & tulisse mortem, ut appareret neq; dolorẽ, qui ante illam cõtingit, neq; in ipsa magnũ esse. Dicebat Cato apud Ciceronẽ, Gaudere se quod moriendi causam nactus esset: quandoquidem dominans in nobis Deus uetet nos iniussu suo hinc discedere. Hæc an uerè dicta, an iactationis causa, non satis ausim affirmare. Quocirca neq; illa magnificiam, nihil iuuant uoluptates, nisi securus & absq; mortis metu uixeris. Aut illa rursus, si quis uitã contempserit suam, alienæ dominus erit. Atq; multa huiusmodi, de quibus nunc tamẽ de hominum potentiorum ac sapientum consensu agendum est.

Quid enim refert quod Conon se sponte occidendũ pro Atheniensibus obtulerit, cum esset Rex? aut Socrates cum posset è carcere aufugere, noluerit? & Curtius se in hiatus præcipitauerit? & Duo Bruti pater & filius se deuouerint inferis? & Cato lacerauerit uincula, ut ostendamus mortem non esse timendã? hoc enim ostendit non esse fugiendã, quã & si fugias cũ dedecore forsã crudeliori (certè paulo post) occursurus sis illi. Non. n. quoniam fugiendã nõ sit, timendã nõ esse demonstratur. Imò & nos quantumuis timidi, honesti causa

sti causa mortem nō uitaremus. Et multo minus cum
 senes sumus, nihilo secius cum metu magno id facturi
 essemus, atq; ob id tamē occurrimus, quōd sciamus om-
 nino nec multo post (etiam si per uiginti annos) mo-
 riendum esse. Quōd si uitam in perpetuum aliqua uia
 producere spes esset, forsā non tot Socrates, Bruti, atq;
 Catones inuenirentur, quos existimo eodem metu, aut
 paulo minore ē uita excessisse. Vnde pulchrē Lucianus
 (uersutus ille homo) Socratem trepidantem ad inferos
 descendisse fingit. Idq; existimo contigisse, quanquam
 & usu & conatu quodam uim sibi ipsi inferendo, con-
 stantiam & fortitudinem prætulerint. Quo autem cō-
 silio Cato maior illa apud Ciceronem dixerit (si mo-
 do tales nugās unquam agrestis ille uir meditatus est,
 multa mentiente rhetorum more hac in causa Cicero-
 ne) nunc docebo. Rusticus quidam erat inter suos
 municipales satis diues, & ut tum uidebatur recti &
 quique tenax Cato censorinus, qui nescio qua causa
 certē fauentibus astris Romam uocatus seculo illo
 meliore, nondum Annibalis minis ē memoria ob-
 literatis, non solum cum Scipione illo Africa-
 no maiore senator meruit appellari, sed prob fortu-
 na Romanorum, censor creatus est: atque ille
 rusticus de salute non solum prouinciarum, sed
 capitum Romanorum decernebat. Qui Carthagi-
 nem scelesto, uastro, deniq; inutili consilio euertit.
 Hunc tamen uirum optimum fuisse memorant,

quales fuerint improbi, & quibus moribus præditi
 non possum assequi. Præsertim cum constet ea illum fu-
 isse auaritia atque immanitate, ut seruos uetulos,
 debiles, ægro, atque agricultura laboribus incommo-
 disq; attritos, quod uix ciues nostri de equis facere su-
 stinerent, publicè in corona uenderet. Non illum me-
 rita laborum, non misericordia ætatis aut ualetudinis,
 non paupertatis respectu, non ulla humanitatis recor-
 datio mouebat. At dices, optimum uirum ob id cense-
 bant, quòd muneribus non corrumpereetur. Videmus
 improbitatis argumenta manifesta, quis dubitat, ne
 hæc innocentia nõ à probitate, sed à uasfricie originem
 duceret? sciebat homini rustico, alienigenæ, non ad-
 modum diuiti, nullis fulto affinitatibus, nullis præcla-
 ris gestis, nulla eruditione, nisi quod pessimam illam
 fallendi rhetoricam artem pro temporum conditione
 immodice ostentaret, nullis posse artibus insinuari po-
 pulo, & tot præclaris uiris anteponi, nisi sanctitatis
 opinione, qua & ad summos honores euectus, & ma-
 gistratus adeptus, diuitias sibi magnas comparauit.
 Quòd si (quod uix tum pauci faciebãt,) corrumpi mu-
 neribus se passus esset, quis rogo hominem inquit-
 num, ignotum, ignobilem, aut saltem senatorio ordi-
 ni imparem, ciuium res diripientem, & uenale ius ha-
 bentem tulisset? aut accusatum defendisset? quando-
 quidem uel sic, ut Plinius testis est, quadrages quater
 causam pro se dixerit. Nec credendum est magis in-
 iuste

iuste semper accusatum, quam sepius factionis favore, quod inter plebeios numeraretur (sane inter eos qui tui erant censu, atque immoderata) ut dixi, eloquentia damnationem uitauisse, et iudices elusisse, non ab illis fuisse absolutum Ergo is homo nonagenario propior cum filijs duobus, contracta cum patritijs primarijs affinitate, functus magistratibus summis atque honoribus, re familiari locupletata, quid aliud cogitare poterat, quam presentem fortunam atque eam pristinae comparare: atque eo animo e uita discedere tanquam in urbe mundi domina, semetipsum scilicet per filios superstites, perpetuo collocasset? in quo uir philosophiae exper opinionione deceptus est in tribus, primum quod Roma perpetuo futura esset mundi domina, cum nec mansura esset urbs, aut mania, imo nec diu si tempus illud quo superfuit perpetuitati compareretur, nec stirpem multo minus semper uicturam, quae duo iam euentus declarauit: nec ut dixi, stirpis spem mortis atrocitate obtundere posse, lenire certe posse. Sed, ut dixi, uiro imperito, rustico, pauperi, inani gloria inflato, nihil non potest persuaderi: qui ut erat eloquentissimus Cicero, ita adornauit ut ferme ipsum me, ni ad modum haec uigilantibus sensibus tractarem, fallere possent. Simili ratione Senecam damnabimus, qui nos uelit perpetuo de morte cogitare, ut quantulumcumque uita est amittamus: nec affert etiam in hac cogitatione solatium ullum, nisi quod tandem animaduertens suas

esse meras nugas, & rei ueritate coactus, fassus est nostras animas nō interire, sed diu obdormiscere, deinde in corpora noua reuerti, iuxta uirgilianum illud.
Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti.

Ut loco elysiorum illorum locorum atq; pēnarum infernarum, unus sit omnibus ex æquo somnus diuturnus: quanquam hoc iustitię diuinę non respondere uideatur. Ergo hunc hominem insanientem, & solum inani gloria ut Catonem Censorinum tumentem, relinquant, omnis mali exempli atq; præcepti authorem. Qui suadeat nobis perpetuo de morte cogitare, non ut boni simus (hoc enim & si non laude dignum esset, esset forsā ferendum) sed ut superuenientem mortem fortiter sustineamus, glorioseq; obeamus, in quorum altero decipitur, in reliquo nulla prorsus est utilitas. Hic idem nos à sapientia & studijs bonarū literarum auertit: tum uerò etiam ab omni humanitatis cura ac pietatis, ipse amarissimus & rapax inuidusq; si quis mortalium, mortem à Nerone meritam sibi imminere cernens, has stultas & plenas atrę bilis conscripsit epistolas. In quibus nec animaduertit (adeò oscitantē illa de quibus ibi disputat tractauit) toties explosa ab Aristotele atque Cicerone, tanquam uerissima & per se ab omnibus concessa assumere. Quem admodum illud, si in morte dolor diuturnus, non magnus, si magnus, non diuturnus. Quod merito à Cicerone irridetur, cum ipsa experientia quotidie nos doceat

doceat multos esse dolores acerbissimos ac diuturnos.
 Ergo illi respondebimus, o Seneca, non nos de morte
 uolumus cogitare: non enim imminet Nero Trucu-
 lentus, sed mitissimi Reges nobis dominantur: non nos
 Italiam fenore exhausimus, sed libera est nobis atque
 innoxia paupertas: non nos Suillum senatorem teipso
 meliorem, in gratia & seuitia Neronis confisi, accu-
 santes ad mortem compulimus, sed innocentes uixi-
 mus, o fores sceleratorum tantum & uitiorum. Cete-
 rum accusationes & damnationes delatoribus ac ma-
 gistratibus reliquimus: non nos tot flagitiorum quæ
 Nero admisit, te uel suadente uel laudante, uel saltem
 ob gratiam & ambitionem conuiuente, authores aut
 participes sumus, neque omnino rei, sed uitam no-
 stram in priuata conditione humilem & pauperem
 turbulente & periculose aulicæ prætulimus. No-
 bis non contigit, ut Neronem occidentem matrem,
 adeò gratulationibus & leto uultu exciperemus, ut
 omnes ferme existimauerint, non esse te inscio oc-
 cisam. Non nos prodidimus principem nostræ fidei
 creditum, atque cum eo totum orbem, ob solum ina-
 nem gloriam, ut ignarus philosophiæ te ipsum phi-
 losophū triobolariū suspiceret, quæ constat ex tuis ip-
 sius epistolis solū scire, te arbitrari bene moriendi artē
 atq; in hoc sapientiā totā, spretis cū tuo Epicuro omni-
 bus disciplinis tā diuinis quā humanis, collocaße. Sed
 neque hoc te scire constat, multoq; minus quam alia,
 ut pau-

ut paulopost ostendemus. Non nos stimulos proditoribus iniecimus ad proprium principem interficiendum: nec sine uana spe occupandæ etiam tyrannidis. Non nos cum corpore extingui animam arbitramur, ut securi, idest, sine metu diuinæ ultionis mori possumus, & si multo minus quam tu flagitiosi. Non nobis beata & iucunda uita ex scientia tot rerū, ex beneficio locupletati iuxta nostras uires cōmunicato, mortalibus deest: ut nec si centum annis uiuere contingeret, ipso ultimo anno uiuere pigeat, nec defuturæ sint suauissimæ uoluptates. At tu cum & imperitus omnium bonarum artium esses, & flagitijs tantis obstrictus, & metu tyranni meritò cui esses inuisus perterritus, & nullum à morte sperans supplicium, & inani illa cum Catone censorino, alijsq; uirtutis ementitæ simulatoribus gloria turgens, tibiq; & etatis incōmodis, & poenitentia tot scelerum anteacta uita, admissorum scelerum, furtorum, rapinarum, seuitiæq; ut non esses tuo illo discipulo melior, sed occultior tyrannus, & quòd maximum est adrastia illa uindice odiosus, quid mirum est ad summam desperationē coactum nil nisi mortem cogitasse? nil loqui consueisse quòd ad illam non pertineret? in ea omnem spem, omne refugium tam flagitiose uitæ collocasse? in qua nullus nisi amens aut improbissimus spem suam reponit. Christus, Apostoli, ceteriq; uiri sanctissimi quoad licuit refugierunt. solum subeundam ob honestatem prædicauerunt, non quia illa
bona

bona sit, sed quia turpia & flagitiosa committere de-
 terius certe sit, quam paulo antequam naturæ lege de-
 cretum est mori. Sic Socrates, sic alij fortes uiri mor-
 tem non recusarunt. Ea mente omnes sapientes atque
 philosophi mortem & uitauerunt, & rem omnibus
 merito inuisam esse dixerunt. Sed hæc omittamus, tri-
 aq; illa quæ ad propositum nostrum cõducunt, aggre-
 diamur. Et uideamus an hic noster Stoicus, Epicurus
 & omnino Diagorista atq; Theodorista optimus, in
 hac quam solum se nouisse fatetur bene moriendi arte
 præstet, quæ polliceatur. Primum quidem an satisfa-
 ciat his de quibus homines conqueruntur, scilicet ut do-
 ceat mortem non esse atrocẽ. Deinde & si id rectè ef-
 ficiat, an utile sit homini ob id huic de morte contem-
 plationi omnibus alijs neglectis totum se dederẽ? aut
 etiam utile Reipublicæ, ad bonosq; mores idem perti-
 neat? Demum an in hoc glorioso & forti, sapientiq;
 uitæ exitu tanta felicitas sit collocanda, resq; adeo lau-
 de eximia digna sit? Equidem quòd ad primum atti-
 net nihil minus efficit, quam ut doceat non esse metuen-
 dam mortem sed solum non esse fugiendam. hoc mini-
 mum est negocium, cum persepe uitari nequeat & si
 queat, hoc solum argumentum sufficit, ut eam non fu-
 giamus quòd diu effugere non liceat. At id in quo con-
 sistit uita beata scilicet carere metu mortis, non docet.
 Vt enim mortem non esse metuendam doceamus, tria
 ostendere oportet: quomodo obliteranda sit illius me-
 moria,

moria, quòd in moriendo dolor non est, quòdq; carere
 tot bonis malū nō sit. At primū adeò belle interuertit,
 ut seper nos, ut dixi, de ea cogitare uelit stulto suo exē
 plo atq; cōsilio: Et uitā nobis acerbissimā efficiat, atq;
 nos stultos planè. Secundū forsan exēplo illius sui Mar
 celli obtinuisset, si iā ex Aufidij Basti uerbis nō amplius
 in sentētia sua more suo cōstans nō fateretur, mortē af
 ferre maximā perturbationē, quomodo ergo adeò le
 nis esse potest? sed & in tertio deterius se gerit omni
 alio philosopho præter Epicurū, cū omnē spē secundæ
 uitæ omne solatiū immortalitatis anime adimat. Sed
 & si Mors res esset nō solū lenissimā, uerūm etiā iucū
 da & utilissimā esset, nō deceret homines de ea semper
 cogitare. Dicebat enim sapientissimus mortaliū: om
 nis excessus etiā ad uirtutē signū est demētie. Atq; id
 est ac si quēpiā de cōuiujs parasitorū more perpetuo
 differentē, uituperaremus, aliū quēpiā postmodū a
 quis auribus pateremur perpetuo loquentē de exone
 randa aluo. Sit Mors iucūda, utilis, necessaria, natura
 lis, finis tamē est, cur de hoc ultimo exitu tantū cogita
 re decet? et sermones nostros omnes in illius laudib. cō
 sumere? nōnne finis eius cuius est finis minima pars est?
 limes agri, punctū lineæ, crepusculū diei? quis adeò in
 saniat ut de agri limite solū uerba faciēs, agri ipsius nū
 quā meminerit? Estq; etiā id maximè admiratione di
 gnum, quod & antea proposui, quòd cū unicum esset
 in hac meditatione bonū, ne illius quidē uerbum fecit,
 quod

quod inferius edocebimus. Verū an hæc cogitatio utilis sit hominibus aut reipublicæ? mortēq; contemnere tam præclarū sit & ad bonos mores spectet, nō facile admiserim. Videtur enim mors nō optanda ulli, nec sane æquo animo ferenda nisi his, qui uel à morte aliquid melius sibi futurū certò sperāt, uel quib. uita odio sit. At qui certò sperare possint, ab obitu meliora uix queas inuenire ob multa difficillima quæ spē istā obrumpunt. Necessè est enim ut scias primū te superfuturū, et quod taliter super sis ut boni particeps esse possis atq; intelligentia frui: deinde quod talis sis, ut hæc bona spes posse promereri. At quomodo tot & tanta tibi eueniēt, et qua uia, non sat intelligo: leges multa habēt intermixta, quæ ut supra naturā sunt, ita creditu difficiliora, nec ulla est lex quæ usum talium bonorū certo polliceatur, Philosophorū sententiæ discordes, ancipites: deniq; oēs ferme Academicis exceptis, in hoc conueniūt nō esse expectāda premia à morte. Qui uerò nō ob hæc expectationē mortē nō oderint, omnes egregiæ prauos fuisse, & ratio suadet, & experimentū docuit. Brutū. n. & Cassiū et Ottonē reliquāq; eorū Romano rū turbā, qui sibi manus intulerūt sceleratissimos homines fuisse cōstat. Sed & ratio id delectat. cū. n. ut dixi, mortē nō formidēt quia uitā oderint, odisse uitā illis necessariū fuit: at nemo per se odisse uitā potest, ex nature enim lege omnia esse appetūt, quòd etiā in uilissimis atq; infelicissimis animalib. spectamus: odere ergo quoniā aliquid est quod tātū oderint, ut etiā uita

fastidio sit. Quod etiã uidemus in magnis cruciatibus, mœroribus, infortunijs atque timoribus. Si quis ergo circa hæc atq; etiam maxima, aliud adeo odisse potest, ut sibi displiceat, scelus esse necesse est. Quinimo nec propter timorem aut cruciatum, nisi talis sit ut eum omnino etiam mors subsequatur necessario sit, neq; ob aliud infortunium quisquam uitam merito aut sapienter odisse potest. Nemo ergo ob luctum, carcerem, morbos, tormenta, seruitutem, iniuriam, mendicitatem, iuste poterit odisse uitam; quandoquidem maximum malum quod ex hoc consequi potest, sit ipsa mors. Multo autem minus propter exilium aut leuiora mala. At propter flagitium odisse uitam, & rationi consentaneum est, & experimentum ita esse docuit: cum plures se morti sponte ob scelera dederint, uelut & Iudas Christo prodito atq; uenundato. Multiq; ex Romanis iudicio damnati, cum nemine prohibente in exiliũ abire tuto possent, semetipsos interemerunt. Sic Antonius post tot nefandas cædas ac scelera seditionesq; desperatione impulsus sibi manus intulit. Et Cleopatra secum re infanda illa Ptolemeorum stirpe post inexhaustam luxuriã & inaudita crimina. Appius quoque Claudius decenuir quo nemo flagitiosior aut iniustior, Carbo scelestissimus, Crassus auarissimus, qui miserorum ciuium rudera emebat: Dolabella & Timbria nequissimi & seditiosissimi ciues C. Marius iunior qui magnam partem Romane nobilitatis, ut eos bonis spoliaret

spoliaret occiderat: Gn. Norbanus qui contra ius gentium Syllæ legatos uiolauerat. Fannius quoq; Cipro, qui Augustum nulla causa occidere tentauit. Licinius Macer & Silanus. T. Manlij filius à patre damnatus, repetundarum rei ambo: Nero quo nemo flagitiosior inter mortales: Seuus Petreius Pompeianus dux & Iuba rex Numidarum, Cornelius etiam Gallus, qui cum sua poësi Thæbas spoliavit: Papyrius qui sororem uiolauerat. M. Colius iam infamis muneribus regum Orientis, sed is ueneno se peremit. L. Iubulus sacrilegus ab exilio reuocatus, cum esset omnis flagitij nocens, & ipse sic perire maluit ne carcëri includeretur. Et Diocletianus qui tot insontes Christianos occiderat. Magnentius quoq; & Decentius tyranni à Constantino superati manus sibi intulerunt. Et Oppia uestalis ab incestu, & Taurea Iubellius Capuanus uir seditiosus, occisa uxore prius ac filijs, & Amyntas cum frustra tentasset, Alexandrum causa turpi occidere. Herodes Antipatri filiorum & infantium carnifex. Arbogastes qui iuniorem Valentinianum strāgulauerat parricidio insigni. Annibal perfidiæ exemplar et seuisissimus, Asdrubal prius enectis filijs et uxore. Mithridates quo nemo truculentior, filijs, uxoribus, amicis, inimicisq; sine discrimine crudeliter occisis. Nicias Atheniensium auarissimus. Ecelinus tyrannus, quo nemo immanior. Sed & Menippus Phoenix cum Cynicam sectam profiteretur, amissa pecunia laqueo se suspendit. Quemad-

modum & Sardanapalus regum dedecus cum turpissime uixisset, regno spoliatur. Hos omnes pessimos uititudine, constat. Quorsum igitur exempla pessimorum hominum sequi, ut optimi habeamur?

Verum forsitan obijcies aliquos fuisse uiros non improbos, qui tamen seipsos occiderint, uelut Empedoclem, Themistoclem, Demosthenem, Adrianumq; Cæsarem, quem constat minimè malum fuisse, si recta facta cum libertate, & ipse cum superioribus ac sequentibus Cæsaribus conferatur. Sed ut de Empedocle primum dicam cum Horatio:

— Siculiq; Poeta.

Narrabo interitum, Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Actnam
Insiluit.

Quid iugulem mortuos? In quo melior haberi debet insanus improbo? sed hic improbus nonne hominum genus totum facta diuinitate decipere uoluit. Verum fac non fuerit malus? Quid in illo probas? an stultorum facta sunt imitanda? Succedit Themistocles, hunc nolim uituperare etiam si possim, nam iure se interfecit, ne aut impius esset, aut simul periurus & ingratus: at hoc est necessitatis non consilij.

Porro antea testati sumus, postquam diu nemini se peruiuere licet, prestare homini mori quam uitam pro supplicio retinere. Hoc enim est unum quod excipimus,

eepimus, Demosthenem haud tuebor lingua loqua-
 cem, pede fugacem, consilio dolosum, manibus rapa-
 cem, tam Athenis inutilem, quam fuit Romæ Cicero.
 At de Adriano non defendam, quod uoluerit non po-
 tuerit. nam id fuit pietatis ac summæ diligentæ An-
 tonini adoptiui filij atque optimi uiri. Sed nec medi-
 cum illum accusabimus, qui inter utrunque metum po-
 situs, ne daret uenenum petenti Adriano aut non pa-
 reret, semetipsum interfecit. nam hunc quin laude dig-
 nus non fuerit, nemo dubitare debet. Nec Adrianum
 ut causæ faueamus plus iusto accusabimus, quod Anti-
 nouum & Seruiantum nonagenarium senem occide-
 rit & Architectum. Primum enim incertum est, secun-
 dum ut successorem optimum ab insidijs & riuali li-
 beraret: Tertium ob contumaciam iratus, ut hæc cæ-
 des uel sine crimine, uel exiguo peractæ sint. Sed si be-
 ne facta illius respicimus, si disciplinam militarem, si
 præstantiam animi, paucos aut nullos Imperatores si-
 miles habuit. Inter reliqua insignis uirtutis exempla, se-
 xagenario maior nudo capite, per soles, imbres, niues
 & frigora totum peragrauit orbem: unde etiam illi
 causa mortis fuit. Sæpè loricatus una die uiginti pas-
 suum millia peregit. res in priuato milite nedum or-
 bis domino admirabilis. Quid ergo causæ fuit ut mor-
 tem optauerit? certa spes immortalitatis animi, non ui-
 tium ullum. Vnde etiã illius carmina quæ id testantur,
 licet parum quorundam iudicio ornata.

Animula, uagula, blandula,
 Hospes comesq; corporis:
 Quæ nunc abibis in loca
 Pallidula, rigidula, nudula:
 Nec ut soles dabis iocos.

Itaq; optare mortem & asciscere, res infamis est & sceleratis uiris non probis digna aut consuetæ. Quam obrem refert Aelius Spartianus Euphraten philosophum ueniam impetrasse ab Adriano, ut liceret sibi cicutam sine infamia bibere: quod iam senex esset, et graui morbo laboraret.

Postquam ergo contemptus mortis nec bonos efficit, nec probitatis est argumentum, sed improbitatis potius, querendum est an forsitan hoc utile sit, quod multi credunt ad Rempublicam? nam ex hoc contemptu fortes in bello eam tuebuntur. Sed ego non illos utiles esse reipublicæ arbitror, qui mori malint quam uiuere: sed qui cum mori necesse sit breui, non formidant ob reipublicæ utilitatem, non ob odium uitæ, aut mortis desiderium mori. tales enim sunt quos fortes appellamus, & merito. Nam qui ob uitæ odium mori cupiunt, omnia negligunt, omnibus dominis ac magistratibus formidabiles, stulti ac desperati Rempublicam nec constituunt, nec illius pars sunt, sed singulis momentis euertere apti. Quinetiam amicitia nonne maximum est reipublicæ uinculum & auxilium? at quis huiusmodi hominum amicitiam desiderabit, qui seipsum magis

magis oderunt quam quivis maximum hostem aut inimicum? At inquit Seneca noster, qui vitam suam contempserit alienæ erit dominus. Ideo quid refert quod tyranno seruias, quem potes quandocunq; uolueris occidere? Strenua uerba & hoc ipso Philosopho digna: sed admittantur postquam omnia tyrannicidie fauent, nonne hoc est tamen quod diximus, quoniam quivis tyrannus illi esse potest aut uideri. Illo etiam iudice decetare ausim, deterius esse tales habere tyrannides qui se metipsum oderint, in quibus nullus fidere possit, qui odium uitæ sine delectu talia audeant, aut audere possint: quam homines benignos, gratos, amicis fidos, commoda curantes, qui solum ob id morti se exposituri sint, quod publicum bonum priuato præponant, et primum diligenter iudicent an ille tyrannus sit? & si sit an morte dignus? Deinde si morte dignus sibi uideatur? an è Repub: sit illum occidi? Sæpè enim cum tyranni morte Respub: simul occidit non exsurgit, ut in cæde C. Cæsaris, & Galeazij Sfortiæ, quos satis constat præstasse Reipublicæ ut superuixissent. Demum an etiam si præstet Reipublicæ occidi tyrannum, an ad ipsum pertineat occidisse: Nugantur enim qui dicunt pertinere ad omnes, ut eorum auxilio Respublica à tyranno liberetur. Nam neq; ad filios, nec fratres, nec uxorem, nec medicum nec amicum, nec eum qui beneficia suscipit hoc pertinet.

Sed si tantus amor seuum postrasse tyrannum.

Renuntia amicitiae, beneficia prius repende, abdicatemet ab illius domo, fac ut non suis beneficijs cades illiempta sit. Ostende te fortem uirum non ingratum, patriae amicum, non amici proditorem, uitae tuae contemptorem, non alienae insidiatorem. Postquam egregium & supremum facinus editurus es, fac ut omni infamiae non solum labe, sed etiam suspitione careat. Nescimus tam esse iustum occidisse tyrannum, quam iniustum prodidisse amicum aut benefactorem. Si occidere licet eos, qui nobis coniuncti sunt, nunquam deerit causa occidendi. Deseruit, tyrannus est, dolose nos amabat, prouocatus fecit, iniuriam intulit, pessimus est uir, iratus fecit. At ego iure respondebo haec, omnia non tam mihi nota sunt, quam quod sis perfidus, periturus, & paricida. Ergo hac unica dempta causa tyrannicidij, quam uides ut infirma sit, et quam iustius ac honestius per alios exerceri possit, quid habet sane hic uite contemptor aut uile aut honestum, aut pro exemplo bono beneque institutae reipublicae?

Quamobrem his relictis, ad sermonem iam propositum reuertamur. Is erat ut doceremus mortem non esse formidabilem, non esse malam, & quomodo ut minus formidabilis & mala sit, efficere possimus. Cum enim sint tantum duo malorum genera, praesens & futurum: futuri, ut alius dixi, metus est & formido, praesentis autem dolor. Si quis igitur in morte malum non esse, aut quomodo efficere ut non sit, & quod non sit

fit formidabilis docere potuerit, is sanè totum negotium absoluerit. Quòd si uel hoc unum docere possit, non esse dum adest malum, à metu etiam futuri nos liberabit.

Ergo prorsus sufficiet ostendere non esse in morte malum? sufficiet quidem, si hoc efficere liceat: sed si non liceat, poterimus tamen cum hoc quod mala sit ostendere antequam eueniat, non esse formidabilem. nam discere & fatigari mala sunt, non tamen formidanda: aut alia ex ratione, quemadmodum quod necessaria sit, aut quod occupemur, aut quod in hoc simus stupidiores. Maxime ergo in hoc elaborandum uidetur, ut doceamus, mortem haud malam esse. Id continget, si docuerimus non esse in ea dolorem aut exiguum, post eam autem nullum incommodum. For san uerò operæ pretium fuerit id docere, cui bono fuerit mortem naturæ constituere adeò formidabilem. Nam cum natura cuperet species animalium conseruari, id uerò duobus indigeret, ut quæ iam essent manerent, & postquam semper manere non possent, alia propagarentur, quæ in mortuorum locum substituerentur, id generatione factum est. Duobus igitur indiguit ad harum perpetuitatem, conseruatione presentium, & futurorum generatione. Singulis autem horum duobus modis prospexit: siquidem ut manerent in uita, nec tot laborum pertesa atq; incommodorum, ultro mortem quærent, bifariam prouidit & in presenti morte dolorem

te dolorem adiiciens, & in futura naturaliter summam formidinem. Similiter & generationi ante quidem ueneris dulcem immodicè stimulum, & à generatione amorem sobolis. Necessè igitur fuit, ut in morte dolor non exiguus esset, & in eius expectatione formido: ut sic tot cum incommodis atque ærumnis inuiti in uita maneremus. Quòd nisi hæc ambo essent, quotusquisque ex tot millibus hominum in uita manere uellet? Quòd etsi dolorem solum præsentem in mortem coniunxisset, metum ante sustulisset, homines ad illam properarent, ut necessitate inducti, postmodum nec pœnitere liceret. At si solam formidinem antea iniunxisset, mortem autem dolori non coniunxisset, sprete inani formidine homines ultro se morti offerrent. Indicio est sic esse, quòd adhuc cum his ambobus uinculis tam misera est uita humana, tam parua in illa commoda, tam facillè homines cogitationem ab ea auertunt, ut plerique morti nulla ex causa se offerant: innumeri uerò uel minimo proposito premio, ut quotidie in istis gregarijs peditibus qui ad militiam proficiscuntur, cernere licet, nec solum ad manifestum mortis periculum eunt, sed ad innumera incommoda, ipsa ferè morte deteriora. Præstat igitur hæc proposuisse scire ac considerare, ut de re ipsa plenius ac maiore cum ratione tractare possimus.

Ut ergo ad propositum redeamus, sex mihi ostendere necessarium esse uidetur. Primum quo nam pacto

mors

mors ipsa quam maximè possit retardari, nam ex hoc triplex nobis commodum eueniet: primum ut interim uitæ bonis diutius fruamur, secundum ut mortem minus formidemus, nemo enim negare potest quin imminuentia his quæ procul absunt, non sit formidolosiora, tertio quòd ubi relegata fuerit in extremam senectutem, leuior mors erit & quasi optata. Ostendere præterea oportet nec in morte nec ante nec post esse ingenitum dolorem, sed in mortis causa nonnunquam. Et rursum quo nam pacto causam mortis leuem efficere liceat. Quarto mortem non esse formidandam etiamsi mala sit. Et rursum uitæ incommoda tot & tanta esse ut iure non solum mortem non debeamus effugere aut timere, sed optare potius. Demum quæ à morte sint expectanda, optabilem efficere posse ac debere mortem. Sed cùm hæc tractatio in Theonosto seu Theude, qui & Eremita inscribitur, absoluta sit multis disputationibus, sufficiet hac in parte paucula suo loco subiunxisse.

Ergo uitã ut quandiu proferre liceat, & si de hoc quatuor libros conscripserimus, qui de Tuenda sanitate inscribuntur, nihilominus ut rem hanc pro presenti instituto ad paucissima & facillima redigamus, quinque rerum curam habere oportet: uentriculorum, capitis, uesicæ, Ramicum, atq; horum quod ad uitam attinet: ut autem etiam bene uiuamus, sensuum omnium, præcipuè uisus & auditus, nam olfactus in homine non admodum necessarius: tactus & gustus

omnium, præcipuè uisus & auditus, nam olfactus in homine nõ admodum necessarius: tactus & gustus uix deficiunt dum homo uiuit, quanquam uiderim Augustum Corbetam fratrem Gualterij illius insignis uiri, qui multis iam annis & olfactu & gustu prorsus priuatus uiuit. Sed hæc rara, & ad morbos pertinentia. Nos hic quantum proposito satisfacit, solum tractare decreuimus. Ventriculi igitur primum cura habenda est, quòd illo uitiato & iecur & cor & caput simul ac uesica afficiuntur. Hunc uerò si diligenter commodeq; tractaueris, omnibus ex æquo consulēs. Curandum est igitur ut omnes suos sentiat affectus, nullis discrucietur aut oneretur, non sine fame sumat cibum, non cibi defectu fame torqueatur, non grauetur cibus, non desint cibi quibus facietur, unus sit cibus illi familiaris & innoxius, semel in die, alia uice duobus contentus sit: uua passæ, mel, lac, pineæ, caseus, carnibus & ouis ac piscibus præferantur. Pisces tamè marini lati, squamosique, carnes auium syluestrium, unicum ouum cum pane prodest etiam senibus, quia euinci potest. Saccharum mellis loco habetur, menta, absinthium, cerefolium, cotonea, piper illi auxiliantur. Reliqua omnia medicamenti potius, quam cibi loco sunt. Aqua potior uino, & album rubro, & austerrum dulci, odoratum inodoro, somnum exercitatio, exercitationem cibus, cibum potus excipiat: reliquæ sunt in tempestiua. Et si priora defecerint, à succedentibus

tibus abstineto. Assa pauca aut frixa elixis etiam multis preferantur. Quicquid edis mandes diligenter, ob id enim dentes necessarij sunt. Nō est munerus cibatōnis, aut mensura ulla, sed sensus atq; utilitas pro lege. Lætus uiue, nec exercitatione corporis aut animi odiosa interpellabis animum. Hoc est quod tot philosophi, uiri pij, Grammatici, Rhetores, Musici atq; pictores ad extremam senectam peruenere, abstinentia, continentia, animiq; tranquillitas. Si quis ueneri operam perpetuò det, nunquam reddetur impotens ad uenerem, si quis famem quotidie uelit expectare, nunquam opus uentriculi frustra desiderabit. Motus moderatus seruat mortalia, immortalia perpetuum sibi iniunxerunt. Motu trahuntur cibi, coctioni aditus paret, membris agglutinatur, permeant mēbra, quicquid est inutile excernitur. Qui ante senectā obeunt, omnes uel adhibita natura intereunt. Adhibetur uis externis malis calore, frigore, mole, ferro, insidijs, internis curis, labore intēpestiuo, uigilijs, crapula, inedia superflua, malis cibus, quiete nimia qua functiones mēbrorū impediuntur. Est et uis aeris à syderb. cōtracta, seu uniuersalis seu homini propria. hæc ut rarissima est ita frequēs interna, externa nō adeò sæpe incidit. Quotus quisq; sibi uiuit: Et propter quod omnia agit, et cuius medioid in ultimis habet, minimeq; curat. Iam uerò et si oleum commendauero intus ac foris, non abs re fiet. Referunt Gallorum uentriculos natura similitudine multum prodesse. Et Mugilum in furno exsicca-

torum: sed hæc potius medelæ causa, quam ut seruari possint diu robur membri integrum. Sed super omnia panem triticum & suillam carnem uel apri commendauero. Capitis cura succedit, mundum & siccum seruare decet, uelut & pedes, sed horum calor uentriculo & capiti salutaris est. Ob id etiam abluere quinque frigida, sed exactè siccare conuenit. Exerteri nonnumquam ac liberum aerem experiri: à curis omnino uacare, diu dormire, nares palatumque purgare, frigida ipsum abluere, frigida exigua conuenit, multa nocet, ab igne cauere, & ab ictibus. Summum deniq; presidium est non nocere, beneficium alui procurare. Atque hæc oculis & auribus etiam conducunt. Sed oculis confert lucem non inspicere magnam, ut solis uel ignis, cauere etiam à sumo, aquam frigidam tutum est admouere, non solum ipsis sed etiam fronti, auribus sicca & calida, ut si gossipio obstruantur, auertere ab immodicis sonis.

Dentes non sine capitis cura seruabis, sed nec illa per se sufficit. Quamobrem ne calidis utaris, ne dura confringas, ne gelidum potum sumas, diligenter cauere oportet. Pessimum est, si à calido cibo frigidissimum potum sumas. Dentibus, capiti & sensibus aer purus siccusq; mirum in modum prodest, & aqua etiam munda, obsunt autem que his sunt contraria. uenus etiam immoderata his omnibus nocet, ut crapula, sed & lac & palmarum fructus obsunt dentibus, ob id ab horum usu cot-

usu colluere os uino decet. Quædam dentibus obsunt quia illos separant, ut punici mali grana, quædam quoniam gingiuas exedunt. Conuenit ergo à prioribus abstinere, & tenuibus radicum, nucum ramentis quod interiacet educere. Gingiuas & dentes confirmat stiliticum acetum cum pipere in ore contentum, & præter id caput etiam purgat à pituita. Rariorem etiam usum agarici aut ebuli germinum in uere non abhorruerim, cum caput aut uenter ad eò infirma sunt aut ætiam prauus, ut necessario caput cruda pituita repleatur. Oportet autem rarissimè hoc facere, & exquisitissimè, & à purgatione exiguo, denso & optimo alimento uti. Quòd si leuioribus per interualla uenter & caput purgare libeat, lacryma lentiscina cum rosa subacta tuto facere licebit. Memineris etiam capiti & his quæ in eo sunt, cubiculum siccum admodum & temperarum conuenire, pratium uero in serico uel gossipio non plumma.

Vesicam & renes sic tueberis, ut à caseo et Piscibus cancrorumq; generibus, tum quæ dura uel molli testa integuntur, caueas. Aluum lenem habeas, Auenzoar enim existimauit hac uia posse uniuersum corpus incolume seruari. Quæ incidunt & renes expurgant accommodata sunt, ut cappares saliti, cum multo oleo paucoq; aceto. Acetum oculis & neruis obest si plusquam decet eo utaris, sed & rugas accelerat & canos: ut contra oleum, lac, mel, offundunt oculis caliginem

cepæ & quæ ex eo genere, lens, lactuca, brassica
 ut Xilocloes & Cardanomonum, ac feniculus iuuant.
 Nuclei ofium, cerasorum, purgant renes & uesti-
 cam, ut radix lapathi, quam coctam cum oleo uel
 iure edere oportet. Laudantur apices & tegmi-
 na testarum cochlearum & cicadæ. In uniuersum ex-
 purgatos oportet seruare renes ac etiam uesticam.
 Adeo ut in usum transeant germina saxifragiæ, ra-
 dices graminis, limunij mali, succus carduorum,
 etiam germina cum summa radice esitare soleo. Sum-
 ma ni in fine meiendi exprimere compressa ut expur-
 get perfecte uestica. Renes non tegere, nisi lineis.
 Existimant columborum pullos plurimum his mem-
 bris prodesse naturæ proprietate, seu quod pur-
 gent & confirment. ouillum quoque lac. Atque
 in huiusmodi cura urinas nonnunquam obserua-
 re oportet, nam in uestica calculus non sensim sed
 maiori ex parte simul gignitur. Lachrimam etiam
 terebinthi deuorare (purgat enim membra hæc &
 aluum, & intestina à doloribus tuta reddit) bo-
 num est. Sed lentiseci aliquid, mentæque odorata
 adijcere conuenit. In uniuersum exercere se opor-
 tet, ne coeat, & cruditates uitare ne materia eius
 generetur. Ut Ramex non infestet, colliget uitta su-
 periora inquinum, à flatuosis contento spiritu, &
 ponderum eleuatione caueat. Ceterum non e-
 dem est ratio temporum & ætatis, sufficient enim
 hæc

hæc à quadragesimo ad sexagesimum annum, ab eo uerò ad septuagesimum frictions adhibere oportet, & leuibus uti deambulationibus, atque omnia quæ nutriunt minuere, quæ non nutriunt abdicare, ut etiam ueneris usum, studia omnia laboriosa longeque magis curas. Sæpè contentus sis ouo unico, & pane mellisque modico, abdicet etiam queque contumacia concoctu sunt, diutiusque somno indulgebis. A septuagesimo etiam ad octuagesimum usque deambulationem minuere, loco earum frictionibus & leni equitatione in asturone aut mula exerceberis, ita tamen ne multum crura diuaticet. Cubiculo calidiore cubabis, & in plummeo lecto discumbere licebit. Si dentes desint aut inualidi sint, ferculis uteris. Pater meus à quinquagesimosexto anno ad septuagesimum uixit sine ullo dente. Iacobus Hebræus hac in urbe senus exercens, etiam per multa incommoda quibus misera illa gens affligi solet, à trigesimo anno ad octuagesimum absque ullo dente peruenit, & adhuc uiuit, satis robustus. De alijs etiam audiui qui ad extremam senectam peruenere, nec fraudi fuit caruisse dentibus. Existimo quòd plus utilitatis in cura uictus repositum fuerit his, quam iacturæ in dentium defectu. Præsertim quòd qui ex toto dentibus carent, etiam crustas panis optime atterunt, quòd in patre meo sæpius obseruaui.

Qui

Qui imbecilles habet dentes aut non è regione inuicem
 positos deteriori conditione sunt, præcipuè si in illo-
 rum usu confidant. Vbi diuturnitati uitæ rectè prospere-
 xeris, illud æstimare debes, non esse post mortem ma-
 lum ullum, atque id tribus rationibus convincere facil-
 limum erit: prima, quòd si non es, nullum patieris ma-
 lum, si futurus es, multo uerisimilius est ut sperare bo-
 na debeas, quam ut mala timere. Deinde quod nemini
 inferior futurus sis, nam qui iam mortui sunt pari labo-
 rant calamitate, ut illis non debeas inuidere, qui non-
 dum nati sunt, nec illis conuenit qui nondum sunt ut
 inuideas, presentibus cum & illi omnino sint morituri,
 non potes aliud inuidere quam mortem ipsam: quæ
 si bona est, iam tu adeptus es, si mala, eam iam euasisti.
 At dices, scio omnes pari conditione futuros, sed cur
 tamen non ego ut sydus aliquod perpetuo mansurus
 sum? ò stulta cogitatio? Cur non mares quoniam &
 Deus non sis? non ne satis est quod nemini cogaris in-
 uidere? quòd nemo te ipso beator sit? quòd nil mali
 patieris, aut omnino pati poteris? atque hoc si pessima
 conditio natura sit. at si non pessima & tu bene-
 uixeris etiam sperare potes optimam & sempiternam
 uitam. Rursus tam infelix est conditio huius uitæ no-
 stræ, ut melius sit nõ esse quam esse. Sanctè tibi iuro O-
 ctauiane Cusane, si quis Deus à morte mihi optionem
 det an uelim redire in uterum mulieris, atque iterum
 nasci optima conditione (non dico regia, nam illam in-
 felicissimam

felicissimā infra esse ostendam, sed Pheludensis Ptole-
 mei aut Hippocratis, quos duos homines uerē felicissi-
 mos fuisse existimo. nam & ad summam senectutem
 peruenerunt, & maxima in tranquillitate uixere, &
 sapientiam præcipuam sunt consecuti, & sua ætate &
 posteris seculis gloriam raram, nec defuerunt necessa-
 ria, quin etiam uni eorum duos filios affuisse certum
 est, an alteri defuerint non est compertum, quæ septē
 conditiones cum uirtute non solum absolutam felicita-
 tem, sed etiam omnium ad illam necessariorum nume-
 rum explent) non recepturum. At uide in tot seculis,
 in tot prouincijs, duos tantum homines inuenisse for-
 tunatos, quam arduum sit si sorte distribuantur uitæ
 in earum alteram incidere. Nam si per aliorum uitas
 discurre, omnes his duobus inferiores inuenies. De re
 gibus enim res ad suum locum relegabitur: nunc satis
 fuerit admonere, illos omnes esse planē infelicissi-
 mos. At de sapientibus nunc dicendū. Aristoteles mor-
 tuus est exul, & non admodum senex, multasq; perse-
 cutiones innumerasq; molestias passus est. Plato uera
 sapientia caruit, tum etiam filijs. Socrates damnatus, o-
 bijt in carcere, filios mendicos reliquit, ipse ueræ sapi-
 entia expers, pauperrimus, uitam perpetuis cum dissi-
 cultatib. egit. Ciceroni ex omnibus quæ ad felicitatem
 spectant, præter gloriam & diuitias, ac unicum filium
 quo caruisse præstitisset, nihil fuit. Pari sermē condi-
 tione, imo ob orbitatē deteriore Demosthenes fuit. ac

multo minus splendida opibus, potentia, gloria tamen
 presenti, tum apud posteros. Virgilium infelicem gloria
 illa, ut ita dicam, inani excepta fuisse constat. Hora-
 tius pari fortuna: Ovidius plane infelix, cæteri poetæ
 pauperrimi, aut prima iuuenta extincti sunt, omnes et-
 tiam ferme orbi et infames. Galenus, Plinij utrique &
 orbi & haud longævi. falso enim de Galeni uita lon-
 gitudine illa referuntur. Pliniorum etiam unus præ-
 ter humaniores literas nihil sciuit: alterum quis nisi gram-
 maticum purum inter sapientes numerare audeat? Quin-
 tilianum infelicem sua ipsa uox, duobus sublatis filiis
 quos solos habuit, testatur. Reliquorum rhetorum et gram-
 maticorum turba misera de felicitate non contendet. Pla-
 tarchus à duobus tertius esse posset, filios enim habuit,
 senex uixit, uxore egregia ornatus, gratia principis
 atque diuitijs: sapientia tamen uera & gloria apud
 posteros illis longè inferior. Reliqua philosopho-
 rum turba aut orbitate infelix, aut paupertate gra-
 uis, uel uitæ breuitate futilis, aut stultitiæ potius quam
 sapientiæ opinione infamis, à felicitate procul abest:
 nam de Seneca iam satis dictum est, & si dictum non
 esset, nemo adhuc sortem suam illi inuideret, quando-
 quidem improbus uixerit, & diu in summo metu, ad
 extremum uita & fortunis omnibus simul spoliatus
 sit. Orbem etiam mortuum fuisse constat, quamuis &
 nescio, unde quidam fratres, & fratrum filios tanquam
 ab eo genitos illi tribuerint, constat ex Tacito, postulas-
 se supremo

se supremo momento uitæ tabulas, ut amicos hæredes institueret, quod si filij affuissent, neq; amicos hæredes instituere oportebat, nec Tacitum qui uxoris & conuiuarum meminuit adeo minutim, filiorũ tam necessariorum decuit, mentionẽ omnino non fecisse, sed hæc omitamus quæ extra propositum sunt, quod proposueramus potius prosequamur, non suscipiendam à morte mihi Hippocratis conditionem ut in uitam redeam, iure merito etiã si offeratur, dixi. Nã si suscipere debeat, cum à morte æqua sint bona malis, quia nihil horum adsit, oportet ut si iure suscipere debeo, bona plura uel maiora esse quam mala: at non ita esse, sed Hippocrati plura & maiora mala fuisse quam bona, nunc ostendam. Principio quidem ab eo momento in quo conceptus est, usque ad annum quartumdecimum, nil fere nisi mali passus est. latuit in utero sede ut uermis, natus est cum labore. ob id infantes, ubi primum nati & plures etiam post per dies flent ob dolorem, quem nascendo, umbilicum alligando, insolitamq; lucem ferendo frigusq; tollerant. Inde inter sordes propriumq; stercus & urinam educatur, eorũ quæ patitur nihil nisi sic tu significare potest. Vnde plura admovent nutrices quibus irritent, qua leuent illius molestiam. Traditur post modum fastidiosis magistris, uapulat, obiurgatur, nulla est miserior uita. Effugit pueritiam, euasit minoris præceptoris. Hic iam nouus labor est inchoandus. Nunquid putas Hippocratem ad tutam peruenisse

nisse sapientiam, quin reuoluerit omnia, uel saltem potiora uolumina antiquorum? non solum in medicina, sed Geometria philosophiaq; suorum temporu? ostendit studia illius in Mathematicis Tetragonismus suus, in philosophia ratio, exortus syderum & natura, terrarum, aquarum, uentoru, temporumq; adeo exacta, ut eam nec tot florentibus seculis post quisquam equare potuerit. Succedunt Epidemioru libri, qui docent quantum in artis operibus insudauerit. Quid ergo? nonne magnam partem Græciæ atq; finitimarum barbaricarum regionum peragrauit? At studiorum causa? studia sanè quid aliud sunt quam spontanei labores, labores ergo: sed gloriæ causa? Si presentis? breuis: si futura? quam incerta, quam periculosa? quam inanis? Quam parū absuit quin illius scripta omnia interierint? Nisi Philadelphus Ptolemeus superuenisset, nescio quanta pars uoluminum Hippocratis iam superesset? Et sic, à tot successoribus uellicati, reiecti in Cesariano incendio plene aboliti sunt. Sed nil horum euenerit? quis potuit facere ut in tam raro euentu tam securus esset? tam bene speraret? sed fac ut speraret? si nil à morte superest? quid ad illū hęc gloria? si superest? quanta pars eius quod superest? At letus interim ac spe uixit? sit sanè & laboriosus, & anceps & multis cum molestijs? Quid durius quam agris inseruire, Plebeis humile, Principibus adeo laboriosum & molestum & periculosum, ut uix quisquam ex his qui assidue inseruunt, ad senectam peruenire

peruenire possit, alios dum seruiunt tedeat uitæ. Hæc ego omnia expertus aufugi, etiam ut lacertæ solēt cauda relicta, omnia humana dura, omnis seruitus molestæ, sed hæc ipsa nihil durius, nihil molestius excogitari potest, sed Ptolemeus ægris non seruiuit. Quoties uigilauit, pernoctauit ut sydera contemplaretur, quantus labor in concordandis his quæ decretis suis repugnare uidebantur? quanta molestia in tollendis erroribus? Qualis angor in excogitandis tot, tamq; subtilibus rationibus? quanta cura in tot minutijs supputandis? Deniq; quæ anxietas, ne uno deficiente totus labor in irritum decideret. Atq; hæc omnia inanis cuiusdam gloriæ studio. Quid si uitã in medio cursu aliqua sors, ut multis clara conantibus, abrupisset? Quis Deus illum hoc metu liberauerat? aut quis alius à Deo illum liberare potuit? At potuit, ex astris enim hoc dignouerat? sed quis sextercium deponat sub ea fide atq; promissis? Verum hæc relinquo: quænam interim uoluptates? summa uitæ uoluptas est malum nō sentire: at dolor ac cruciatus unius diei multorum annorum uoluptatem huiuscemodi æquare possunt. Nihil tam incertum quam bonorum diuturnitas, nihil tam certum quam mala nō nisi sero & magno negotio posse amoueri. Quæ uoluptas est in filijs, quos multi menses & anni dant, unã nox auferat? Si non auferat, miseri, improbi uel cõtumaces esse possunt, quicquid horum contigerit, molestiæ ut sint potius quam uoluptati necesse est. Ergo necesi-

tashæc omnia in uita nostra tolerabilia facit, non ut ui-
 uere ob illa desyderare possimus. At uide modo quam
 pauci sint, futuriq; sint Hippocrates aut Ptolemei? A-
 lius orbis moritur, alius nondum exacta inuenta, qui-
 dā etiā in pueritia: alius uictū mendicat, alius animi
 perturbationibus detinetur, alium detinet seruitus, a-
 lium exagitāt lites, alius est imperitus, alius ab inimi-
 cis, à principe uexatur: tot sunt modi pereundi, uni-
 ca est uia arcta, obliqua, ardua ut penè inaccessibilis
 ad felicitatē. sed fac ut omnia benè cedāt, estq; ipse mo-
 riendi metus, certa expectatio, incerta tēporis dilatio,
 ut in momēta singula mori nos necesse sit. Præsertim
 si inimicis non careas seu ægrotes, seu pestis diuage-
 tur, aut cœlū corruscet, aut ancillā dubiæ fidei habeas,
 sexcētāq; talia? Quis enim à terræ motu, a casu tegulae,
 à lapidis incerto ictu, à canis rabidi incurso, ab equi ca-
 su tutus esse potest? Ne pos ex sorore Pōtificis huius oc-
 cusus est, dum mingeret ab uno cui erat incognitus, cum
 iurasset è caupona exiens ebrius occisurum quem pri-
 mum casus obtulisset. Succedit senecta plena malo-
 rum omnibus, plerisque etiam plena miseriarum. An
 satis tibi iure uideor non recepturus conditionem re-
 nascendi? an alia & expectas, ut dicam, molestias af-
 finium? contumaciam familiarium, perfidiam clien-
 tum? puerorum & ancillarum tædia, fastidia, fœda mi-
 nisteria. Ut si qui tractant quæ edis consyderes, sa-
 me potius sis periturus. An non ancille & pueri
 exonerant

exonerant aluum, pediculos è capite tollunt, inde illotis manibus quæ comedis tangunt & attrahant? sed de his alias. Quis ergo nisi insaniat sponte in hanc uitam sit rediturus? Aut cur miramur Hægesiam oratione facunda potuisse Aegyptios ad mortem sponte asciscendam impellere? quando nuda oratione perspicuum sit optime se habere qui iam uita functi sunt? At dices nihilominus uiuere hoc iucundum est, spectare cœlũ, sydera, terras, maria, flumina montes, tot pulchra, talè ornatũ, tot artium effectus, sensus oēs oblectare. sed tamẽ quando finẽ impositurus es? nõnne ad eadẽ perpetuo redis? bis eadẽ spectasse satietas est, millies uidi disti & adhuc uidere desyderas? sexaginta sunt & ad summũ cœtũ per quæ quotidie reuolueris, nec piget ad eadẽ semper reuerti? singulis diebus surgere, uestes induere, cœlum solemque ac sydera intueri, forum inuisere, prandere, coenare, ludere, disceptare, numerare, rationes exigere, tandem uestes exuere ac lecto se condere, incertum lucis futurae & de multis anxium. sed etsi hæc omnia disputauerimus supposito animæ interitu, ob id ne abijcere spem nos decet immortalitatis animorum? certè non, nam ego quid alias testatus sum, huiusce immortalitatis satis certus sum. Quid habes quod mihi obijcias in hoc maximum atque præcipuum? Quod nemo unquam reuersus sit ad nos ex tanta mortuorum multitudine? quod uideamus homines sensum augeri, deinde uersus senectam rursus

sensum sensuum ac mentis uiribus destitui. Quod si ho-
 mines qui nati sunt ante pubertatem perirēt, nemo co-
 gitaret nedum dubitaret, quāto minus auderet pronun-
 tiare animos nostros esse immortales, quod etsi aduen-
 tu ad iuuentutem multa egregia superaddantur, nemi-
 ni tamē dubium esse potest hæc non huiusmodi esse, ut
 digna sint immortalitate infinitaq; natura, quæ cū im-
 mortalitate necessario coniungitur. Quod si quid diui-
 num esse contendas, ut esse mentem constat, at illam ab-
 scedere nobis integris sæpius, palam est. Demum quod
 uideamus ea quæ sunt immortalia alterius esse generis,
 corpora quidem immensa imò & incertum illorum fi-
 nem ac perpetuo æqualiq; motu semper agitata, spiri-
 tus autem secretos ab omni corporea mole. At homini
 pusillo quid ex his simile? sed potius aliorū animalium
 natura, moribus atq; fortuna. Ego tamen rursus sanctè
 iuro in me agnoscere animi immortalitatem, semperq;
 esse agnosco, nec nūc quasi fortuito: sed si quis modum
 à me requirat non satis dixerim, nec docere possum. Ve-
 rum illud præclaris uiris perspectum pariter fuisse exi-
 stimo: Aristoteli dico Theophrasto, Themistio, Alexan-
 dro, Auerroï, Auicennæ, Ptolemeoq;. Hippocratem
 eousq;, multominus Galenum peruenisse non puto, ut
 clarius diuinis intentum Platonem. Quamobrem suspi-
 catus sum sæpius, eum qui in nobis est immortalis, Deū
 intellectū esse adeptum, quod non nisi post magnā men-
 tis perfectionem hoc sentire cōtingat: nam in his adeo
 menti

menti nostræ unitur, ut nos unum cum illo esse sentiamus: tunc ergo haud aberramus existimantes nos semper esse, immortalisq; naturæ. Quæ in opinione etiam nobiscum consentit Alexander, dubiusq; ob id Philosophi sermo. Sed si alienum Deum in nos immigrare non contingat, ut illius viæ fungamur, longiorem viam huius consilij & asperiores disputationem inire oportebit. Cogemurq; uera sed non uerisimiliora, certiora sed obscuriora dicere. Etenim cuiq; facile fuerit persuadere, mentem nostram lumine diuino conspersam, non Deo coniunctam, sentire per illud immortalitatem in eo, quod recepit nõ illud sed ipsa, nõ in illa sed in ipso, ut nihilo serius ipsa mortalitati suæ relinquatur, & lumen ipsum cum casus aduenerit unde defluxit, denuo se recipiat. atq; hic modus est fucæ immortalitatis: quæ nemo refutare ausus est. Sed altior quædam est causa, licet ut dixi, abstrusa magis: nam cum animus ipse cõperuenerit, ut semetipsum colligat, tunc seipsum agnoscit & substantiam suam mortali uinculo liberatã, non alijs rebus tunc incumbentem sed sibiipso. Plura etiam contingunt, & in discessu & parũ ante discessum, tum nostrum tum amicorum qui purè sancteq; uixerũt, aut omnino impiè, per quæ dignoscimus nos Dijs curæ esse. Et quanquam hæc cura Deorum de nobis, quæ ut euidens est, ita non satis firmum immortalitatis animi nostri argumentum, cum & nos outum, canum & galinarũ curam habeamus, quamuis nec immortales esse

illarum animos arbitremur, pluraque ex eis ad tempus, & in escam nobis educemus, spem tamen prebet superstitionis animi. Et nisi Stoicorum opinio exitum non inueniret (existimant enim hi animas nostras non prorsus esse immortales, sed tamen diu à morte superesse) his quæ apparent de mortuis, quæque uulgo dicuntur magis congrueret, simul & enormia quæque, quæ ad immortalitatem ac infirmitatem numeri animarum sequi uidentur, effugeret. Itaque & aliquos ad nos reuersos fuisse à multis receptum est. Et liberari non augeri mentem palam est: ex hoc quòd paucioribus cibis ac potibus clarior euadit. Et si quis Solem solum inter nebulas spectasset, Solis pulchritudinem atque diuinum fulgur non posset deprehendere, nec tamen ob id quin pulcherrimus sit Sol & fulgentissimus diuinusque, negare debemus. Apparent etiam non solum in pueris, sed infantibus, etsi non mentis atque immortalitatis uestigia, saltem naturæ ab omnibus alijs animalibus alienæ atque altioris. Audiebam matrem meam dicentem, quòd eum quadrimus essem, circumducereque in porticu quadam depicta (nemini autem illius & loci & figurarum, non tamen eorum quæ dixerim) responsa plura me dedisse, de quibus omnes qui circumstabant, non solum admirarentur, sed stupebant. Nunquid ergo hæc ab equo uel elephante, aut cane uel simia, etiamsi loquantur, audiri aut expectari poterunt?

Quinetiam

Quinetiam turdos, picas, psittacos loqui didicisse, sepius omnes uidere potuerunt, quæ ex ipsis proposito uocem accommodare didicerit, nemo uidisse gloriari potest. Et tamen non minus aut certe parum minus ingeniosa est natura horum quam canum, elephantorum aut simiarum. Mentem ergo in nobis diuinam esse constat: quæ etsi abscedere uideatur, potius conquiescit quam abscedat. Si enim abscederet, maximè in somno abscederet? propè mortem destitueret? at his temporibus non solum semper abest, sed nonnunquam quædam admiranda uidet & ostendit. Nam homo axiomaticum nunquam obliuiscitur. Non ergo exercetur sine cogitatione, cogitatio autem nobis semper ex confesso inest, nemo mentis opus in cogitatione frustra desiderauit, non ergo mens recessit interim, sed conquieuit. Fidere igitur debemus nos superfuturos, tametsi qualiter id futurum sit, solum ex religione condiscere liceat.

Quod si ita est, non hæc uita, illa mors, sed contra mors hæc illa uita appellanda erit, succedit modo examen, an in morte sit dolor? Dicebat Diogenes Cynicus, Mors mala non est, quæ cum aduenerit non sentitur. Sed hæc cauillationes parum me mouent, illud potius magnifacio, quod cum Scipio Pompeij socer ad oram Africa inuitus appulisset, unde sciret se in manus hostium uenturum, gladio se transfodit. Querentibus autem hostibus ubi nam esset Imperator?

tor: respondit, bene se habet. Qua in re & exiguum dolore perpeffum, & magnam animi constantiam declarauit. Cato Uticensis cum obligatum esset uulnus, quod sibi intulerat, manibus dilacerauit ipsum, tanquam exiguum esset se interfecisse semel. Quid de eius filia quæ se accensis carbonibus suffocauit. Vnde illud Martialis elegans dictum:

Coniugis audisset fatum cum Portia Bruti:

Et subtracta sibi quæretet arma dolor:

Nondum scitis ait mortem non posse negari:

Credideram hoc uos iam docuisse patrem.

Dixit, & ardentem auido bibit ore fauillas.

Inunc & ferrum turba molesta nega.

Quamquam de hoc satis dubitem, cum tam clari exempli inter tot minus admiranda, & ubi toties patris eius meminit, Seneca mentionem nullam faciat. Sed statuas ut libet, multos uidi pueros atq; fœminas, qui dum morerentur bene se habere dicerent, nec ibi suspitio erat ut fingerent, uel ut edocti ita loquerentur: multo minus ne philosophiæ operam dedissent. Et quod maius est, & à Ciceronis ætate ad hæc nostra tēpora perseuerauit: Inde mulieres decertant, quæ nam in mariti funere secum uratur: & tristis abit non quæ peritura est, sed cui perire non licuit. Itaq; etsi non ignorem fatale mihi esse, cum de morte scripsero, ex somnio illo redeundumq; ad culmen domumq; rusticam, unde libros de morte ob id etiam aboleui, quos scribere cœpe

ram, quia tamen quid ex illa domo mihi decernatur, non intelligo, & quodcumq; statutum est, uel me uolente expleri postulat, & ut publicæ utilitati satisfaciam, quæ de morte sentio hic aperire institui. Habet ergo mors quæcumq; tria tempora, unū in quo ad interitum tenditur, secundum in quo sensus deficit, tertium in quo anima efflatur: atq; ea tempora breuia sunt, aut longa, coniuncta aut disiuncta, ut pro ratione morbi ac cæterorum euenire consuevit, adeo ut etiam in his, quibus uno ictu ceruix præscinditur, hæc omnia effluant. nam dū ceruix præscinditur, causa mortis superuenit, præcisa amittitur sensus: sensu amisso fermè statim, sed non omnino subito moritur homo, nam & aliquandiu cor palpitat. Iam ergo sensu amisso dolorem nullū fieri posse haud obscurum est, est enim dolor sensus affectus: in ipsa igitur morte dolor nullus. Deprehendas etiam illud ratione atq; experimento. Experimento, quod nullus dum efflat animam, contorquetur, sed manet immobilis, etiamsi diu antea se torserit. Ratione, quòd qui in somnum se transferunt, nihil prorsus sentiunt nec animaduertunt, quanquam illis sensus solum sopiatur, non autem interierit. At uerò dū sensus amittitur, spem aliquam (est autem mortis tempore diuturnior hæc mora) doloris multi præferunt, plurimi enim diu se torquent. Quòd si non maior esset dolor quam in somno, quam in animi defectionibus illis, quas olim passus sum, in altera quidem nihil sentiremus, in altera etiam,

etiam, ut retuli, uoluptatem. Existimo autē pro causa ratione hæc cōtingere. nam si exsoluatur sensus animæ & uitalis caloris defectu, uoluptatem potius quam dolorem sentiri existimandū est: sin dolore aliquo aut suffocatione, ut in strangulatis asciticis cruciatibusq; non sine dolore fieri exsolutionem arbitramur. Rursus in prima parte, qua ad hāc sensus amissionē tenditur, quæ proculdubio alijs longior est, magnā sentire perturbationē omnes fatentur: secedente sensu, oppugnatis artibus. Ob id pro morborū ratione res succedit. In sanguinis enim & humorum immodicis euacuationibus, primum quidem quietē res agitur: post ubi eō perueñunt, ut deficere cogatur, si nō celer succedat effluxio atq; uehemens, diu torquentur perturbatione quadā, quæ est omni dolore deterior: ut etiā ipsi Senecæ contigit, dum iussu Neronis seniles uenas incidisset. At si statim effluat statim cessat. Ob id siues modo retinendo, modo sanguinē fluere sinendo, magno cruciatu ac miserabili modici questus gratia apud nos occidūt. Qui ergo laqueo strangulantur, crudelissimè pereūt. Ob id leges oppositum eius quòd facere debuerant statuerūt: scilicet atrocem mortē et minus horrendā, cum præstitisset horrenda, & minus atrocē in tam exiguo scelere constituere. Quibus uerò ceruix uno ictu amputatur, partim strangulatione, partim sanguinis effluxu moriūtur: atq; ob id non sine cruciatu est & illa, sed minore quam in his qui suffocantur laqueo, celeriusq; absoluitur. Iudicio est.

est, mortem ex suffocatione acerbissimā esse, conuulsiones & contorsiones quæ illis accidūt, & quæ referebāt duo Patricij fratres ex Casatis, qui ambo ex suffocatione facta ob morbū peculiare, quāuis senes essent, interierunt. Qui uerò ad decrepitā ætatem perueniūt, uix ullū dolorem sentiūt. nam in mortis hora parē subeunt conditionē, dū sensum amittūt qui iā in eis per se hebes est, leuius afficiūtur: antea uerò quod est primū tēpus, experimentū docet parū eos affici: aut igitur sine dolore obeūt, aut per quam exiguo. At si in morte dolor nō est, neq; ante magnus, nec post ullus est, aut esse potest, mortē timere omnino superuacū est. Quinetiam magna à morte solatia proposita sunt: uelut somniū illud Iosaphat, quod à Damasceno his uerbis propemodū recitatur: Vidi me ad pratum amplū deductū, floribus decoris ac bene olentibus ornatū: ubi arbores omnium generis erāt suis fructibus, et quidē magna ex parte mihi incognitis onusta. Earū quoq; folia suauiter agitata aura, dulcē quendā sonū reddebant. totusq; locus mirrē in modū flagrabat odoribus suauissimis. Ibi sedes auro gemmisq; nitebāt, lecti quoq; preciosissimis ornamentis dispositi: limpidissimiq; aquarū riuuli dulci susurro demulcebāt animū. Aspectus uerò ipse aquarū iucundissimus, in quarū imo lapilli uarij coloris refulgebant. Per hæc loca tā amœna, ad ciuitatē lōgē amœniorem ductū sumus: nam muri ex auro erant, gemisq; rutilantibus, quarum maxima pars mihi incognita erat. Ipsa no-

3, his propugnacula altissima, è summo autē splendidissi-
 3, ma lux eam totam illustrabat. In ea exercitus solum ex-
 3, lestes habitabant, uestibus ornatissimis induti: nouam
 3, symphoniam suauissimamq; canentes, cuius similem
 3, mortaliū nullus unquā audiuit. At dices, somnia nar-
 ras? fateor, sed hæc somnia tamen longē minorem felici-
 tatem declarant, quam quæ bonis uiris à morte propo-
 sita sit. Dices unde scis? Quòd quidam optimi uiri paulo
 antequā obirent, hic maiora uidisse se affirmabant:
 nec illos quibus tam parum uitæ supererat, commenta-
 talia confingere uerisimile fuit. Ratio quoq; ipsa sua-
 det, incomparabiles esse delicias futuræ uitæ his, quas
 in hac uel cogitatione assequi licet: quod etiā in insom-
 nijs, & euidentius in ecstasi deprehendimus, adeò ut me-
 lius sit negare nos talium posse esse participes. aut si fa-
 temur multo suauiora, pulchriora, maioraq; ac splen-
 didiora existimare. Stultū enim est arbitrari eam lucem
 propter quam hæc illustrantur, eam uoluptatem prop-
 ter quam hæc uoluptate perfunduntur, paria esse aut
 paulo maiora. Aut igitur totam habere conuenit eam
 felicitatem, aut nullam. Meditare ergo summo animo
 sempiternam quietē, uitam securā, lucem clarissimam,
 societatem iucundissimam, sapientiam foecundissimam,
 quodq; omnibus maius est, & eximium amorem, eter-
 num et immensum Dei. Tot amplas regiones, tot splen-
 dida sydera, tot pulchra & decora quæ uidere contin-
 get, iam pœniteat ad mortem interpositæ moræ, quæ
 te à

te à tam gratiosa ac iucūda uita interpellat. Talia mente reuoluens, facies ut si quid in mortis memoria ac cibi aut amari relictum sit, dulcescat. Quod etsi falleremur (quod tamen nō spero) hoc errore nihil melius aut utilius esse potest, fallereq; sic ac falli, gratum ac commodum est. Multos uidimus ex his qui uitam sanctam agunt, molestius mortis moram tulisse quàm mortem, atq; hac in parte religio nostra seu continentia morū, seu spe promissorum, apicem sapientiæ summū attigit. ut simul et sanctè & feliciter nos uiuere doceret, & futuram beatitudinem plenè explicaret.

Quo fit ut non parum admirer homines hac ætate, qui ob tam breuem uoluptatem, tam magnæ, tam diuurnæ felicitati, quæ à morte sperare potest, renunciēt. Sit quantulacunq; spes exigua, premium certè tam magnum est, ut non nisi insani sit uale dicere tanto fenori. Genuenses qui fenus exercent, uel nulla spe spem emunt ex trigesima quadragesima, uel ad summū quinquagesimam. Sors hæc gloriæ perpetuæ fenori si conferatur, nec millesimam attingit. adde quod sortē ipsam uel duplicatam ipsa spes sola reddit. quandoquidem hoc ipsum sperare maiorem quàm quæ dimittis uitia, et solidiorem uoluptatem affert, uitamq; producit. Deinde quid amittis? ludum, at qui ludunt, tempus primum rem pretiosissimam terunt, inter spem & metum qui maximi affectus sunt in hominibus, discrutiantur, infames fiunt, somni iacturam faciunt, & rei uel amici

Q ferme

firmè etiam semper. Nō occidam? Quantū periculi dñi id agis, & dum egeris à legibus, ab affinibus eius qui perijt, de decus, sceleris cōscientia, manes te exagitant. Nōne noluisse prestat, quod non potuisse utile fuit? et non potuisse utile est, quod fecisse pœnitet? Non in delictijs uiuam, non citius morieris, uoluptates ueras percipies, fucatas uehementius & exactius, magis laudaberis, timeberis, suspicieris. Nullum uitium magis cōtempitum, & morbos parit, quàm luxuria & desidia. Sed foenerari non licebit? aspice quàm beati sint foeneratores? aut quam contempti? leges interdunt, multi nolunt exercere, etiam si plane sint Epicurei. Ac nec furari potero, nec decipere. Furtis proposita grauis est pœna, atq; dedecus maximum. Qui decipiunt si detegatur dolus, & infames efficiuntur, & pœnas iratis dominis sæpe dant. At nōne melius longè est laboribus proprijs in tuto uiuere, quam sceleribus in periculo? Deniq; si nulla spe futuri seculi proposita, tot philosophi optimum censent (imo etiam ipsius uoluptatis laudator Epicurus) secundum uirtutem uiuere? quod malū, quæ furia nos exagitant? quæ amentia nos obcæcat? ut malimus nullo compendio, imò non leui iactura in perpetuo metu, & nulla spe uiuere, quam in perpetua spe ac ab omni metu securi? ni dæmon aliquis improbus huiusmanis consilijs se admisceret.

Aliud stultitiæ genus, sed non ut hoc pernitiosum, uerum potius risu dignum, reprehendere cogor. nam
in eo

in eo quem de preparatione ad mortem libro scripsit, hominem in ipso mortis agone inducit cum cacodæmone differentem, cum iam penè omnes sensus dolor obruerit, atq; ea dicentem ac respondentē, quæ uix Theologus nulli negotio addictus, prudens, sanusq; dicere atq; respondere norit. Atq; ea omnia meditata oratione, ac per κῶλα diuisa, ut comædias recitantes, aut in scholis disputantes, planè imitaretur. Et ne quid tanto decori decisset, premium pietatis, & benefactorum remunerationem, & liberalitatis diuinæ insigne munus, ad sui dialogi rectam recitationem, memoriamq; tot argumentorum ac responsionum reuocat. Parum sapienter & ridiculè si apud philosophos, parum pietè si apud Theologos. Illud etiam absurdius, quòd cum ad miranda proponat, persuadere nititur, cum talia uel probanda sint uel supponenda: nam probationibus sapientes, suppositis imperiti aquiescunt, persuasionibus neutri: nam rem in dubiam reuocāt, deinde à difficultate illam non explicant. Vbi ergo eò uentum sit, unde regredi posse nō speres, quatuor hæc perficere propera, si non antea quod tuum erat prouidisti. Primum considera, an cuiquam quicquam dolo, ui, aut necessitate, ut in fœnore eripueris seu detraxeris ex existimatione, aut impedieris quo minus aliqua adeptus fuerit, id totum atq; cum fœnore ipso cumulatè illi, suisue hæredibus restitue. Si patrem cæde, filijs, opera, utilem eripueris, pasce filios & instrui illos tua pecunia iubebis. De

Q. unde

inde ad eos qui tibi benefecerunt te cōuerte: illosq; beneficijs mutuis aut officijs, liberalius pro conditione tua remunera. Si locuples es, partem bonorū ad extinguenda delicta diuide: Si pauperes sunt necessarii, heredes noli ex alieno esse liberalis. Heredem necessarium constitues, nisi omnino erga te ingratus fuit, aut qui illi succedunt pauperes admodum. Et ille diues. Iniurias omnib. his remitte, qui te non ob solā laeserint improbitatem: nā improbos tanquam Dei bonorum et uirtutum osores odisse non solum licet, sed etiam par est. Prauos non propter te odisse iustitiae pars est. Ad filios inde atq; domesticos conuersus, eos ad concordiam, ad patientiam, ad labores, ad uirtutem, ad continētiam, atq; prudentiam, ad educationem filiorum, et defensionem infirmioris aetatis atq; sexus hortaberis, maxime uerō ad ardentem Dei amorem. Prouidebis etiam tu, ut quam melius fieri possit, illis consultum sit. Inde conuersus ad religionem, omnia de more facito que iussa sunt, curatoq; ut fiant diligenter. De funere ac pompa ne sis sollicitus, licet ubi cadauer tuum esse uellis uoce instituere. Demum ad Deum totus conuersus, illius imitatem, bonitatem, ac beneficia in te collata recogita, nec non de his quae aduersus bonos mores, illiusq; mandata admisisti, ueniā pete ac ingemisce: Dicens, summū bonum, quod tibi libet de me facito, indignus enim omnino sum, ut aliquid abs te petam. Verum eo animo paratus sum, ut et si mihi liceat uel sanitati restitui, uel
eternam

æternam post obitum gloriam inter mortales conse-
 qui, aut inter sydera perpetuam beatitatem, te aliquo
 modo offenso non sim recepturus, atq; hæc non uerbis,
 sed mente statuens, ac perpetuo dictum uolens omni
 alia cura relicta, totum te trade, cogitatione de beata
 uita, patris filijq; atq; diuini amoris, ex quorum felici-
 tate omnium aliorum, qui sequuntur beatorum spiri-
 tum, perpetua exultatio constat, uerum de his satis,
 quædã alia huic negotio necessaria prosequamur. Di-
 ctum est enim non esse metuendam mortem, quod in
 morte non sit dolor, & tamen repentinam, in qua mi-
 norem esse dolorem docuimus, magis formidamus. Id
 forsã non abs re, ut in re tam contraria nature om-
 nes aberremus. Vidi quendam senio confectum, qui ad
 fulmina uehementer expauescebat, fatebaturq; se sci-
 re mortem non multum abesse, tamẽ hoc ipsum repen-
 te mori reformidabat, non minus, quam qui iuuenes
 essent. Verum ob tres causas id cõtingere reor. prima,
 quod repentina mors semper præsens adesse posse ui-
 detur, at præsens malum quod imaginamur magis nos
 torquet. Si enim plures uideamus mori ex attonito
 morbo, repẽte hoc periculum præsens nobis fingimus,
 & cum eo mortem, atq; ideo uehementer terremur, at
 si ex fluxu aut morbo alio longo, primum cũ nos sanos
 decernamus, sanitates etiã existimamus. Oportet enim
 prius in morbum incidere, auferri, ac diu luctantem de-
 mum interire. Hic plurima spes est, prima ne morbo

corripiamur, secunda, ut correptis in tanto tempore,
 aliquod auxilium prosit, uel ex medicina, uel temporis
 mutatione, quemadmodum sæpe uidemus in passim us
 gantibus morbis, uel ex casu, uel diuina ope. Et si etiam
 nihil prosit, saltem mors ipsa tam diu necessario ab-
 est, quam diu morbus protrahitur. In uiolentioribus au-
 tem casibus non solum mensium dilatio & dierum nos
 solatur, sed horarum & momentorum. Vidi quandoq;
 addictos laqueo potum petere, non tam quòd sitirent,
 quam ut uel illo exiguo momēto uitam protraherent,
 alios ut uerba ad populum facere liceret. Ita in tam ar-
 duo transitu nullam dilationem aspernari solēt. His ra-
 tionibus non solum repentinam mortē magis timemus
 quam lentam, sed etiam occultos morbos magis quam
 notos: quoniam dum sani sumus, scimus etiā nos sanos
 esse, atq; ideo à notis morbis tutos, ab incognitis non
 ita, sed ueremur, ne quamuis eos non sentiamus, ab il-
 lis tamen simus deprehensi. Sic etiam ab exemplo son-
 tium, si nos simus insontes, quamuis acerbissimum sit
 mortis genus publicum, non terremur, quia abesse hoc
 periculum à nobis plurimum existimamus. Itaq; cum
 mortem repentinam singulis momentis instare nobis
 imaginemur, et præsens malum nos magis terreat, quā
 quod procul aut saltem longius abest, ideo repentinū
 moriendi genus magis nos terret quam lentū. Qui ue-
 rò per morbi centum genus prope mortem peruene-
 runt, non adeò timent, ut qui sani sunt instantem mor-
 tem, tum

sem tum quia magna pars sensus perijt, tum quia fati-
 gati morbo, non tam optant mortem quam odere ui-
 tam, resolutis etiam uiribus fieri non potest, ut si multũ
 doleant: ut quidam uehementer timeant, contingit cũ
 sensus adhuc uiget, ut de casatis fratribus diximus. Pre-
 terea cum tam diu restiterint, non putant se morituros
 & precipue quod uirium lapsus est exiguus. Secunda
 causa est quod mors repentina sit formidabilis, magis
 lenta est transitus à uita simul ac sanitate ad interitum,
 atq; idcò maior & periculosior, maioreq; cum labore
 ac uexatione naturaliter illum cõtingere arbitramur,
 uelut cum turrin procul altiorem latioremq;, digito
 dijudicamus, tametsi equali sub angulo ambo hæc ap-
 pareant. Natura enim nota ut sunt æstimat, ignota ue-
 rò plerũq; multo maiora, certè maiora semper. Ducit
 etiam exemplum ab actionibus nostris, nã si gradatim
 per centum passus descendamus, id tutè & securè agi-
 mus, si per uiginti simul, agimur precipites. Idem osten-
 dit sensus & iudicium oculi: si in monte admodum ex-
 celfo, sed acliui sede amus haud timemus, si in precipiti
 loco uel turre longè humiliore môte illo, multum time-
 mus, uixq; stantibus genua subsistunt. Ideo terribilis
 est mors repentina. Antiqui etiam pro supplicio lese
 maiestatis, & eorum qui prodere Rempub. uoluissent,
 tanquam grauissimo, statuerunt ut ex alto precipita-
 rentur. Vnde Manliũ maiestatis cõdemnatũ è saxo Tar-
 peio precipitarũ, tanquã terribilia meditantib. aduer-

sum temp. terribilis mors. deberetur Astyanacti autē Hectoris filio hoc mortis genus poetæ affinxere, in odium patris ab Achiuis, quorum præcipuos acer Hector interemerat. Tertia causa est quod mors repentina rara sit, rara insueta, insueta autem consuetis sunt formidolosiora. Unde homines magis horrent cæde mori, quam morbo, & magis à feris occidi timent, quam ab hominibus, oderunt etiam magis naufragio & ruina perire quam à feris. His ergo omnibus causis, quamuis repente mori minore contingat cum dolore, magis tamen horrendum est, quam sensim. Caesar autem nō tam repentinam mortem optauit, quam inopinatam. uerum illam propter hanc, nam quæ inopinata est, timeri tanquam repentina haud potest: ea enim quam ut repentinam formidamus, inopinata nullo modo esse potest. Quòd uerò ob id repentinam mortem quidam uereantur, quod homo sit imparatus ad poenitentiam, iam hoc ad Christianos solum pertinet, non rei naturam qualitatemq; spectat: nec etiam ad illos pertinere multum uidetur, quandoquidem antea animo constanti dum uideamus, præparatos esse oportet, aliquibusq; operibus fidem uiuam testari. Nam metu mortis multa benefacere, etiam per sanitatem nedum ægrotantem, timidi potius est quam pij hominis.

Cum igitur tria sint tempora mortis, ut dictum est, primum in quo morbus lethalis esse incipit (quibusdam enim morbus lethalis incipit, quibusdam non, sed uel superueniente

Superueniente alio morbo, aut ex errore assistentium,
 aut ægri, aut medici, uel casu aliquo lethalis fit) hoc ip-
 sum noscere, ad solos medicos spectat, atq; etiam peri-
 tissimos, ideoq; ad paucissimos, pauci enim sunt medi-
 ci, & inter hos etiam rari, qui admodum sint periti,
 tertium autem tempus cum animam scilicet efflant, om-
 nes fermè etiam plebeij norūt, cum scilicet amisso iam
 sensu, & spiratione facta difficili, postmodum omnis
 sensus ac motus cessat. Nam quandoq; contingit cessa-
 re motum omnem atq; sensum, hominem tamè uiuere,
 quod in quatuor maxime casibus fieri solet, animi dese-
 ctu, syncope, attonito morbo, et strangulatione, quæ
 à frigida materia oritur, cuiusmodi ea est, quæ accidit
 in aqua suffocatis, atq; Hystericis affectibus. Sed dese-
 ctus animi, pulsus manens detegit, syncopim, respira-
 tionis reliquiæ, aut saltem antea nō multum uitata spi-
 ratio: suffocationē à frigida causa, causa ipsa tum ut in
 syncope spirationis reliquiæ, aut non antea breuis &
 frequens spiratio: attonitum morbum repentinus ca-
 sus. Fuere etiam qui assumpto opio temperato, clati è
 carceribus pro mortuis ueram euentita mortem, eua-
 sere. Itaq; cum tot sint modi similes morti, in his qui an-
 tea incolumi fruuntur spiratione, ubi quis sic cōciderit,
 & ex mulieribus quæ grauidæ sunt, aut iam pepere-
 runt, aut affectibus uteri uexari solent, suadeo ut non
 ante triduum sepeliantur, aliquas enim eousq; distulisse
 accepimus, antequam reuiuiscerent. Eos ergo mor-

tuos, qui ab Asclepiade atq; alijs suscitati sunt, tamen in ipso rogo, nõ uerè mortuos fuisse crediderim: quãdo quidẽ miraculo diuino fieri oporteat, ut separata anima in homine, denuo corpori possit coniungi. Muscarum autem forsan aut redire, aut aliã generari non tam absurdum, sed melius est existimare etiam in illis latuisse, non subductam prorsus fuisse è corpore. Verum secundum tempus illud, in quo homines uerius moriuntur omni amisso sensu, quamuis etiam mouentur inconditis quibusdam motibus, atque respirent, multi quidem sed non adeo tot, nec tam parua adhibita industria deprehendunt, tunc enim concuti solent ægri eo momento, atque expauescere: unde nonnullis persuasum est demonem malum illos uidere tum, pauent enim & alij, uocem emittunt, alij etiam surgere conantur. Cum enim subito communis ille sensus abruptum, quod is cum motus origine coniunctus sit, imaginantur terribile aliquid, & idèo timet ac se concutiunt, forsan uerò & alia quæpiam altior causa huius est, satis hoc unum constat, ubi id superuenerit, nec sentire amplius, nec quenquam ex his restitui. Sed si sensim pereat sensus, uix hoc apparet, & non terrentur aut leuiter sanè, quibusdam autem qui firmiore sunt natura, cerebri cordisue redit hoc malum antequam soluantur, quibusdam diutius perseuerat, ut non solo momento finiatur, plerisq; ocissimè. Quibus uerò aut redit aut perseuerat, non ultra tamen exiguam hore partem

ra partē perseuerare potest. Atq; ex his quæ intus morituris adueniunt, hæc sunt.

Exterius autem quædam etiam quibusdam contingere uidetur, quæ loco prodigiorum habentur. Operæ pretium igitur fuerit & de hoc sermonem habere, & an talia superueniant, & an omnibus? Etsi aliquibus, cur his magis quam illis? an uerò hæc naturaliter an non? Et an aliquid etiam supra naturam apparere possit? quemadmodum omnes referunt, et maximè Cicero de uictima cæsa Idibus Februarij dum Cæsar purpuram induisset quæ corde caruit. Animal enim perfectum, magnum, & eo magis quòd optima uictima fuit corde carere supra leges naturæ esse uidetur. Demum si talia accidant, an mortem præfagiant? Itaq; ut probabilia de his, quæ obscuram habent latentemq; causam, nec satis certam historiam aut diligentius explicatam, proferam: uerisimile hoc fermè contingere circa omnes. nam si aliquibus euidentius contingit, obscurius alijs contingere eadem credendum est, præsertim quod homines non natura aut nobilitate inter se differunt, sed fortuna, uel uirtute ac uitij. Non ergo credendum est seu hæc prodigia ab eadē causa, quæ interitū approperat seu à genio proprio, seu ab his qui hæc inferiora curant genijs seu à Deo ipso fiant, hominē homini iuxta fortunæ blandientis aurā præferri, sed omnium æquale esse custodiā, aut si quid interest, amorē esse optimorum, odiū pessimorum. Verū homines cū fortunatos suspicere soleant

cere soleant, etiam in illis singula tamen si ferme nullius
 momenti, animaduertunt. Causas etiam quæ grandem
 illam fortunam peperere, cum uehementiores sint ueri
 simile est, etiã euidentiora prodigia parere atq; signa.
 Ea uerò ut libet quisq; interpretatur, raroq; morituro
 rum prodigia quisquam animaduertit, mortuorum au
 tem quam frequentissimè. Facile enim est iam exactis
 rebus quæ uisa fuerint, quæ ille antea egerit successui
 accommodare. At mihi quoties canes ante ostium ulula
 runt? corui crocitarunt? strepitus inconditi auditi sunt?
 quæ dum cõtempsi, uiuo: Etsi periissem, non defuissem
 qui hæc inter certa prodigia mortis meæ numerassent.
 Certum tamè est insignes uiros admodum raro ob cau
 sas dictas, citra sui interitus manifesta signa interire.
 Dicam autè quod nuper mihi contigit, cum captus fuit
 filius meus Iohannes Baptista, ea die signum apparuit
 in annulari ungue dextræ manus, fuscum & tenue ual
 de quod tertiam partem unguis superiorè occupabat,
 paulatim autem ascendens fiebat breuius: die quinqu
 gesima quæ noctem præcessit, qua capite mulctatus est,
 cum iam ad finem peruenisset maius longè apparuit,
 & adeò rubens ut flammam & sanguinem superaret.
 quo facto me inscium futuri ualde exterruit. Eadem no
 cte Papiæ, duæ catule in domo mea pauones domesti
 cos masculum & foeminam, quos iam diu in delitijs ha
 bebam, adeo discerpserunt, ut ne frustū inuenire licue
 rit, sed omnia membra minutim sparsa, quanquam ca
 tula

tule ille in domo natæ essent atq; nutritæ. Huiusmodi tamen quia nos lex Christiana uetat obseruare, curare non prohibet, iã exoleuerunt non satis, ut uerè fatear, magna iactura, siue uera sint & ineuitabilia, seu falsa, frustra anxiam mentem nostram torquentibus. Illud etiam accedit, nullam faciliorem esse uiam impostoribus ad fallendum, quam si quem his fidem habere animaduertant.

Melius igitur iam fuerit ad id quod relinquebatur redire, scilicet quonam pacto & dolorem mortis & illius expectationem lenire liceat? Cum uerò, ut dixi, mortis dolor maiore ex parte & morbi genere pendeat, oportet circa huius lenitionem uersari. quidam autem ab initio seuiunt, quidam post, quidam in ipso sensus discessu. Ab initio quidem dolores uehementes coli nephretici, post phthoe lateralis morbus, in ipso sensus interitu febres, effluxiones sanguinis. Alij ab initio ad finem mites perseuerant, pestilens febris, attonitus morbus, diarrhæa. Itaq; Augustus in multis foelicissimus, cum lenè mortis genus optasset, ex ea extinctus est, nullo prorsus doloris edito signo, quamuis constanter sensu. Cum ergo sensus partes tres sint, cogitatio, cognitio, dolor, primum & ultimum auferre oportet, secundum auferre nihil prodest: quod enim æger uideat audiatq; solatio potius esse debet quàm mœrori aut timori. Curabimus igitur ut dolor omnis et cogitatio auferatur. Quæ igitur hæc auferunt, cicutæ potus, ut etiam

in Euphrate dictum est, quamuis & iuxta mortem bre-
 ui momento Socratem legamus sustulisse oculos, quod
 cōuulsionis indicium fuit. Atq; in eo genere est opium,
 Mandragora, solanum, hyoscyamus, papaueris abun-
 dans esus, muris alpini caro, & columborum, crocus,
 malum spinosum, aqua nymphae & suavis, nux lanugine
 obducta, quam falso uomicam appellant, atq; alia hu-
 iusmodi: uiperarum morsum ut rem difficilem omitto.
 Sed dulcis uini potum haud asperror, quo Epicurus
 alijq; Philosophi non insulse uitā claudere maluerunt.
 Et nuper Aloysius Gonzalga Patritius uir, cum despe-
 ratam salutem uideret, potu uini quod maxime optaue-
 rat extinctus est: uelut enim in somnum prolapsi absq;
 dolore extinguuntur. Sed hoc solum difficultatis super-
 est, quod antequam sint deplorati, certum solet asserre
 ubi adhuc superest exitium, postquam fuerint non me-
 minerunt, aut iam deploratos se esse non existimant.
 Referebat Guualielmus Postellus amicus noster graua-
 tos multo croci pondere uiatores, ubi sudassent et quie-
 uissent in uia dulci somno corripiti, atq; prorsus sine do-
 lore in ipso eodem expirare.

Ergo cum sex sint quae ad mortis tractationē perti-
 nent, ut sine dolore sit, ut non sit timenda, ut eam lenia-
 mus, ut utilitatē ex ea capiamus, ut gloriosa sit, ut per-
 suadeamus fortiter ferēdam: ultima uerò haec duo inuti-
 lia sunt, tria uerò prima docuerimus, reliquū est: ut de
 mortis utilitate agamus. Sed prius quod propositū est
 explicemus,

explicemus, scilicet nihil referre quomodo quis moria-
 tur, fortiter scilicet aut ignauius, gloriose aut turpiter
 pulchrè aut fædè, modo nõ crudeliter et magno cū cru-
 ciatu. Itè nil pariter referre an quis fortiter expectet il-
 lã, aut perpetuo deploret illius aduentum, modo dolor
 par sit in cogitatione, atq; idè metus. Quod enim mor-
 tẽ gloriosam esse uelut quid ad nos, si tũc et post perpe-
 tuo sensu simus carituri? at gloriosa res est: nugaris etiã
 si ea gloria ad nos pertinere possit. Toties nobis Cato-
 nẽ inculcas, quod fortius mortẽ oppetiere? quorũ nec
 nomẽ nec memoria ulla extat? stultũ est credere, Cato-
 nẽ ob mortẽ esse celebrẽ, quæ illi cum multis cõmunis
 fuit, propter uitã quæ singularis fuit exẽpli, non coli il-
 lius memoriã. Vir cõtinens, innocens, incorruptus, for-
 tis, reipub. amator, iustus, prudens, magnanimus, uitio-
 rũ osor. Incidit præterea in tempora bellorũ civilium, in
 reip. euersionẽ, inimicus eius reip. occupauit, et quã
 reipub. orbis dominã: in atate florentissimã. Hic pesti-
 mus uir nihil tot uirtutibus, quarũ ipse expers erat (fœ-
 nerator, auarus, raptor, malignus, inuidus, ambitiosissi-
 mus, imperitissimus, et quod deterius erat, bonarũ om-
 niũ artium hostis) tribuit, sed morti stultæ et impatiẽtiæ
 doloris. In qua inimici potius quã tyrãni rationẽ habe-
 re uisus est: nã si tyrannidẽ odio habuit, cur secutus est
 Pompeiũ totius mali primũ authorem? deinde cur non
 experiri maluit clementiam tyranni cum spe iuuandæ
 reipub. quam illam ex toto deserere? Quæ gloria est
 semetipsum

semetipsum occidere si tam facile? aut si adeo gloriosa est hæc res? cur nõ ardua nec omnino facilis? Rectè mihi, inquam, Theologi nostri dicere uidentur, demonibus malis non esse obsequendum, etiam si pia suadeant, ita nec Senecæ credendum est, etiam si uera persuadeat. En quis author scripsit de Ira, Clementia, Prouidentia Dei, Beata uita, de Beneficentia, de tranquillitate, Deum, quod omnium est ridiculosissimum, de uitæ institutione tot Epistolas, ubi (si librum de paupertate illius esse neges) paupertatis laudes præcinit. Quis ferat Claudium de prudentia, Neronem de Clementia, Nomentanum aut Vitellium de frugalitate, differente? Nõ ne hic præcepta sanctæ philosophiæ irridere, non docere uoluisse uisus est? sed hunc omittamus, si gloriam ex morte queris, & illustre sepulchrum diuturniorem & maiorem præstabit. Et tum illam contemnit, cur hanc tantum desiderat? in uirtute reposita est hæc, illa in opibus & profusione, nil agis, quæ uirtus est semetipsum occidere? si ob calamitates, nõne te docuit Aristoteles mollitiem esse? si ob iniuriam, cur illum qui tibi intulit eam, uel inferre meditatur, potius quam temetipsum non occidis? Ergo iam pars una inutilis est. Fortitudinem laudas, non addis auxilium? quis ignorat omnino hoc amarum catapotium esse deuorandum? ut cunq; ducas mortem, tibi nihil prodest, sed si perpetuo formides, unico iam carmine te mouet Poëta:

Dum mortem metuis amittis gaudia uitæ.

Et dum

Et dum timemus mortē, ipso timore ad illam magis accedimus, adeo ut quidam ob mortis inanem metum mortui sint. An uero in ipso extremo agone, aliquid aut multum referat solatium parentum, affinium, filiorum uindictæ, spei quamquam breui uidetur sanè Epicurus in epistola testari et philosophus, dum fortium uirorum mortem refert. Et lex nostra quæ morituris cōsolatores adhibet. Virgilius quoq; id insinuat dicens:

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem

Aeneæ magni dextra cadis.

Breuitas etiam uitæ nostræ id admittere uidetur, cū temporis pūctum felix pro tota uita sit. At è diuerso si labitur quid prodest? si nihil superest, ubi gaudium, si superest? quota pars in eo pūcto? Itaq; hæc questio altior est quam ut hic finiri possit tāquam paucis. Opīnōne igitur hominum id constat. Sed ad Senecam redeo: narrat omnibus nota, sed magno supercilio, non est inquit uita fugienda, ut nec mors? De uita haud dubium est, de morte si possim honestè, malè docet: si non possum, frustra: si turpiter, iam alij multo grauioribus sententijs atq; argumentis, philosophi docuere plures ipso experimento, sua doctrina non indigemus, nil decet, nil distinguit, nullius dicti firmas rationes affert. Non decet inquit, adeo esse generosum, ut uitam contempnas, adeo ignauum ut illa te grauetur. Ad insanos si hæc dicantur parum proficiunt, sapiens his præceptis adeo absurdis, non indiget. Sed quorsum hæc tanta? Vo

lebat uir fortis uideri & tamē uiuere: diuitiarum contēptor, sed illas retinere, imò etiam cum essent immensæ, & quas, ut ipse Neroni fassus est, ferre non posset, augebat, uolebat sanctus non solum sed & philosophus à Stoa existimari, et omnib. cupiditatibus indulgere, quare hoc monstram horrendum, omnium improborū hominum exemplar dimittamus. Deuenire oportet ad principale institutum, quod ab initio tanquam primū propositū est, hic ultimo loco postulat absolui, scilicet quid ex morte mortisq; timore boni consequi liceat? Primū igitur hominem admonet, ut omnia parata ad discessū uelut longissimū iter ingressuro habeat. Prospiciat successoribus, uitijs omnib. maledicat, acceleret peragēdā, piē, sanctē, religiosē uiuat. Explicabit inuoluta, delebit ineptiarum testimonia, omnium aliorū malorū, paupertatis, orbitatis, iniuriarū, ut maximū expectans, obliuiscetur, atq; ea cōtēnet. Ut dānatus ad triremes cum submersionis instat periculū. Humanior fiet, suos oēs charius amplexabitur, ut nūquā amplius eos reuisurus. Ita q; mortis memoria omnib. utilis esse uidetur: sceleratis & impijs ut à uitijs se retrahāt, infelicib. ut sciant se ab arūnis liberari: Probis ut premia expectata recipere sperēt, aut saltē nō inferiore loco esse: sapiētib. quod cognoscant fortunæ bona uirtute esse longē inferiora: beatis ut moderatē atq; magis secūdū uirtutē occasione utātur. Ut quisq; igitur erit affectus, ita opportunē utilitatem suā excipiet ex mortis meditatione. Achillinus autē

aut, ut erat philosophus Peripateticus, dicebat se uisum
 rum ut res se haberet. Finē huic argumēto imposturus
 eram, sed duo dubia prius absoluere decreui, unū scilicet
 cet, quod iam propositū est tanquā à philosopho, scilicet
 an à morte aliquid premij uel poenae sperandū sit: alterū
 an mors in felicitate maxima, an maxima calamitate
 grauior sit: ut uerò primū expediā, Deū nō curare sa-
 bulas, puerilia, nugas, scōmata nec cognoscere, haud
 dubiū est, talia. n. nō sunt, et per absurda: ita nec salius
 nec lusus, quae omnia etiā ē nostrā memoria breui eu-
 nescūt et obliterātur. nō igitur nec facta dictaue aut ho-
 minū cogitationes curabit, nā paruo post tēpore ima-
 go illorū apud nos uix superest, minorisq; habetur &
 inanius puerilib. praesentib. fabulis ac lusib. haec enim
 nō ex toto, quae admodū illa iam apud homines obliterā-
 ta sūt. Quāobrem premia, imō nō premia sed beatā uitā
 solū quidā proposuerunt, poenas aut nullas. Iure ueri-
 tō igitur credēdum est, quod sciri non potest. Et maior
 his qui supra naturā lumē sequūtur, quā rōnib. leuib.
 fides habēda est, praesertim quod quae a naturalib. tra-
 dūtur uelut in caelestib. orbib. homo centricis nō omni-
 bus experimētis satisfaciāt, bene igitur sperandū est. Tā-
 miseris quā his qui ex hac uita beati discedāt. Nā in eo
 magnum est discrimen, bene aut male sperare, mori
 aut felicē aut infelicem non tantum refert: nam quod
 ad se attinet infelix feliciter, felix aut infeliciter mori-
 tur, quod ad suos aut spectat ē cōtra. Simpliciter aut

orbis felicibus infelicioꝝ est mors, filios autem relinquentibus felicibus felicior. Claudere decreueram hæc tractationem, sed recordatus olim dū iunior essem carmina quædam in mortis laudem exarasse, diu dubitauim an ea hic adijcerem, cui tam acerbæ commemoratio- ni ludicra non conuenire existimarem, imò potius mecum dixi, tam tristis narratio aliquo ioco dulcescere debet: accipe igitur iuuentutis ineptias, ne quid mihi pereat.

Perpetuæ nemo timeat silentia mortis
 Nulla tuam post hæc uexabit cura quietem.
 Dulcibus æternis produces tempora somnis.
 Candida florenti fulgebunt lilia prato,
 Securus cæli tempestatumq; ruinas
 Et maris & seui tam formidata tyranni
 Imperia, & fastus fugies tetrosq; dolores.
 Cum cinis umbrosa iaceat mollissimus arca.

DE CAECITATE.

Roxima morti calamitas est cæcum esse, seu natus sis, seu casu aliquo factus. Virū horum grauius sit non facile explicauerim, ille delicias nō sensit, hic memor esse potest eorū quæ uiderit, ille optare potest se uel senel, orbem, cælum, solem, sydera, prataq; florentia, maria, montes, domos, picturasq; spectasse: hic cum uiderit nouit quanta uoluptate quantisq; commodis priuatus sit.

Ergo

Ergo ille causam certā maioris doloris habet, hic uerò magis dolet cum nouerit quæ amiserit. si enim recta ratio estimare res uelimus, præterita felicitas sola quòd secura sit maximam affert uoluptatem: si peruersa hominum ingenia, nihil durius aut grauius quā posse dicere, habui, non dicere posse habeo. Itā diuersis sub iudicibus res æstimanda erit. Itaq; uisus ob id charissimus est, quod plura nobis ostendat & maxima, & maximè opportuna usib. uitæ nostræ, ac maximè procul in quibus omnibus cum aliis omnes sensus præcedat, merito omnibus alijs etiam præferri solet. Orbatos uno oculo cæcos non licet appellare. Pertinetq; hoc calamitatis genus ad deformitatem potius quam ἀνορεσθία: nec impedimento fuit Philippo Macedonum regi aut Annibali, quo minus fortia facta gererent oculo uno amisso quam antea. Horatio quoq; Romano dum pontem tuetur, excussus oculus cælitis agnomen addidit ad gloriam, aut si iam antea, nam quidam solum ea pugna trabea coxam fuisse illi transfixam affirmāt, nihil ob fuit ad tantam laudem consequendam. Sed hæc mittamus, cæcorum uera solatia queramus. Non ego Homeri, si non fabulosam, incertam saltem cæcitatem in medium ad defensionem afferam: rhetoris enim hoc non philosophi officium potius est, nec uera docētis utilitatis gratia, sed persuadere conātis, ac fallere uolētis ambitionis aut contentionis studio. At nec Appij Claudij senis adeò laudatam fortitudinem consiliumq; prudēs.

Primum quod non omnibus caecis senatorē Romanum, et Pyrrhi aetate esse contingit. Deinde quod fortitudo illa in sene caecoq; ac togato, qui aliena civium corpora non suum periculo exponebat, potius invidia aut desperatio quam fortitudo merebatur appellari. De consilij prudentia facile est laudare, quod bene cecit, sed si quis periculi magnitudinem & raram uirtutem ducum euentusq; prodigiosos, uelut illud medici qui Pyrrhum occidere ueneno pollicebatur, Consulis uerò Romani constantiam, quibus magis quam armis uictus Pyrrhus, tum calamitate sociorum in Graeciam redijt, estimare uelit insanum potius aut saltem temerarium Appij consilium, quam forte uel prudens appellare malit. Sed non sunt huiusmodi rationes à castibus ab unius fortuna summenda, sed ab ipsarum rerum ordine, magnitudine, dignitate. Cæcus est, ablata est uis uidendi, relicta ratio ac cogitatio cum alijs sensibus. Non dicā quod qui solātur dicere solent, habet & nox delicias suas, habet sane habeatq; quis nescit? sed sulas, ueneris usum atque ciborum. Sed nec in his quicquam perfectum esse potest oculis ademptis. Maxima uoluptatis pars in uenere est forma patientis, aliter à Diogeniano scortillo parum abest, quomodo ergo sine oculis spectabis formosa sit an deformis mulier? Quis sustineat foedæ anui, leprose ac tuberibus ulceribusq; scatenti congregi? nec uelit potius ipsum semen sponte per somnum diffluere? Quid ergo argutis uerbis opus est. so.

est solari cæcum, cui minus hac in causa quam ulla alia relictum est. Ergo ad solida argumenta, ad rectam uitam redeamus, solemurq; nō solum cæcum hunc, sed etiā adiuuemus, peculiariq; aliquo antidoto, ex ipsius infortunij occasione sumpto, curemus tristitiam, auxiliemur illi. Id unde sumemus? certē non alia ex parte quā ea, qua qui cæci sunt alijs prestare solent. Est autē mens, auditus, tactusque perfectio. His enim tribus qui cæci sunt maxime natura alijs hominibus prestare cōsuerere. Id etiā poëta ille de mente insinuauit cū dixit:
 Obruit ora Deus totamq; in pectore lucem
 Condidit.

De Tyresia ni fallor loquens. De tactu autem uide-
 mus cæcos dignoscere nummos tactu, quod nemini ex
 his qui uident concessum est. At de auditu quemadmo-
 dum & de mente ac tactu dictū est, idem experimentū
 eadēq; ratio docet. Cū enim in cæcis magna multitudo
 spirituū, his qui uidet per neruos obticos, quorū maxi-
 ma proculdubio cawitas est, deferri solita seruetur ad
 aliorū sensuū auxilium, tum memoriæ ac rationis ima-
 ginādīq; functionē, ipso etiā uisu sublato minus mens
 alijsq; sensus distrahantur: adeo ut uel hac præcipua
 causa multo melius discamus à somno, & sensuum fun-
 ctionibus perfectius utamur, tum uerò ex quadam
 consuetudine, quoniam uisui fidere non possumus, ma-
 gis intenti operibus, mente ac reliquis sensibus firmiter
 incumbant. Ideo his tribus causis etiam alijs omnibus

in actionibus quæ ad cognitionem pertinent, hi uidentibus longè præstare solent. Quo fit ut non absurdum esse existimem credere, quòd affirmare cõsuevit Homerum cæcum fuisse. Etenim & hoc id suadet quòd multi in disciplinis egregij uiri, tametsi non penitus cæci fuerant, uisu tamen minus quam alij communiter ualuerunt. Homerum cæcum etsi non existimem fuisse, non enim regionum, locorum, rerum tam exactam notitiã tradere potuisset: parum tamen uidisse & imbecillè oculis fuisse crediderim, inde ex hoc cæcum dictum, quòd procul minimè uideret. Quod uerò de se ipso dixerit

τυφλὸς ἄνθρωπος, οἷκτι δ' ἐχέω ἐνὶ πνεύματι ἄλλοι σόφου.

Non adeò credulus sum aut stultus, ut opiner cæcum & mendicum eum fuisse, sed illi potius ab Herodoto mendacissimo Græcorum ascriptum: quanquam si hæc ita essent, non parum causæ meæ fauere non ignorem. Ergo ad argumentum institutum redeamus: Qui cæci sunt plurimum tactu, auditu, et memoria ualent. Ob id orantem quendam æmuli cum euertere uellent, aduersus solis radios suggestũ collocarũt, quo ille miser oblitus repente est omnium, qui alias Cinea memoria recitare solitus erat. Omitto nunc Didymum Alexandrinũ qui ad arcana diuina cæcus natus peruenit: & quòd maius est, etiã geometrica sciuit, singula quomodo assequi qui optimè liceat prosequamur, & quid in unoquoq; genere præstet cæcitas, quòd ab alijs haberi nõ possit, ostendamus.

ostendamus. Ferrariensis cæcus qui duorū fermè magnorū auri talètorum in singulos annos, ut audiui, ex diuina organa pulsandi arte stipendium meruit eo profecerat, ut cum Petrum bonum consulto malè cheli pulsantem audisset, rogarit ut chelim illam è manibus quicumq; esset is auferret, ubi eum mutato consilio artis suæ excellentiam declarantem animaduertit, admiratus primum ac parum subsistens, eruperit in hanc uocè, hic Petrus bonus est. Quasi & quod nemini eo profecisse concessum esset, & ipso quod maximum esset intelligeret, uno testimonio incomparabilè, in utroq; artis peritiam declarauit, & in Petro exercendi & in seipso iudicandi. Cneus quoq; Aufidius Iurisconsultus & senator egregius, quamuis cæcus Græcam historiam scripsit. Et Diodorus etiam Pythagoreus præter philosophiam Geometra enasit, idem etiam fidibus pulsabat. Atq; egregiè omnia. Quid igitur obest quin exemplo lippi Florentini, qui cum cæcus factus esset exemplo philosophiæ ac rhetoriæ auditoria frequètabat, tu quoq; studijs liberalibus diligentiam adhibeas ingenio melior, memoria firuior, nullis interim officijs occupatus, nullis distractus causis, mirum in modum proficere poteris. Memini etiam me legisse, Caium Drusum Iurisconsultum cum sibi oculis non posset prospicere ad uincendum causas, alios consilio mirum in modum adiuuuisse. Verum dices, proficiam inquam, tamen magno labore, nec secius uidebo: O stulte, an melius est

non uidere & rectè sapere, quam non rectè sapientem bene oculis prospicere? Nonne hominis propriū est scire, ipsa eruditio, oculis aut uidere cū omnib. ferme animalibus commune? Quæ semel uidisti si uideas iterum quid prodest? aut iterum uidendo in quo proficere potes? aut in quo belluis esse melior? at si exactius intelliges quantum prodest? quanto melior teipso euades: ultra progredi nunquam uetaberis, augere sapientiam & longè plura scire quam sciueris, nihil in eo commune cum belluis. Discere non potes, ludere alea ni insanias quod quam perniciosum fuerit multis luce ipsa clarius est, & quam dici postulet. Ergo studijs deditus tot & tanta unius pueri auxilio discere poteris, ut animam quoddam efficias splendidum iubar. Quid tuuat oculis uidere mortalia, si mente immortalia intueri licet? oculis cernimus multa quæ placent, sed etiam quæ displicent plura, at mente solum pulchra & iucunda. Si tantum esset in oculis utilitatis & gratiæ, nemo sibi sponte oculos effodisset, ut Democritum ferunt. Sed sit id uanitatis exemplum, aut certe uanum, quis non malit sapientissimus esse quam oculatissimus? sed fac ut etiam tibi condonem, melius esse mediocriter sapientem & oculis prospicere, quam cæcum & sapientissimum, nonne tamen melius est in hac calamitate scire beneficio hoc uti quam nullo? Certè id non consului, ut adipiscendæ maioris doctrinæ causa temetipsum excæcasses aut filios, sed postquam

quam fortuna in eam te calamitatem coniecisset, occasione uti scires. Sed iam ad secundam utilitatem transamus, quid est cur si in musica adeo profeceris ut oculos desideres? nescio quantum alijs id persuadere possim, certe ego in harmonia longe maiorem uoluptatē percipio quam in laeto quouis aspectu. Quid est quod philosophi, maxime Academici, harmoniā finxere animā esse nostrā? motusq; coelestes ad symphoniā temperari? non ad aspectū aut colorem uel lucē? certe quod dulcius nihil, nihil iucundius, nihilq; ea sit diuinius. Cur ergo non anniteris ut hanc perfectissimā exercitissimamq; semper tecū habere possis? tibi ipsi iucundus, alijs omnibus uoluptati et admirationi? Sed dices, quia in re exactu proficiam? Nō alia nunc mihi succurrit, quam in admiranda illa pulsū cognitione, ut possis summū artis medicæ culmen attingere. Quod si obijcias pro cæteris signis, deesse auxilium oculorum respōdemus, unius signi exactam notitiā multis imperfectis lōge præstare. Omitto nunc, quod cæcis nō tam grauis est mors, tum maxime quod uelut beluæ non nisi ipsæ morientes mortē agnoscāt. Cosmasq; Medicus moribūdu cū clausisset oculos, cur ita faceret interroganti respondit, ut assuescant, magna enim pars doloris mortis est imaginari tenebras illas. Deniq; cæcis pleraq; sunt iucundiora, et maxime filij uelut etiam senibus, quod in his sentiat restitutum quod ipsis deficit.

DE SVR-

DE SURDITATE.

Vrditas aliud malum est cæcitati cõpar. Sapeq; dubitatum est quis horum morborum sit deterior? nam oculis captus, ut dixi, similior est morti, et solus incede re uix audet aut potest, at surdus ab hominum conuersatione, quæ res dulcissima est, sciungitur. Sunt autem surdorum tria genera: quoddam à natiuitate originem ducēs, at de hoc nũc agere propositũ non est, sunt enim hi etiam omnes muti, cum enim discamus audiendo loqui, qui audire non possunt, nec loqui etiam. Alij postquam orti sunt, surdi fiunt, sed antequam loqui discãt, atq; hi pari conditione muti euadunt, ut nõ sint à prioribus dissimiles: quamobrem et sub uno genere atque tractatione continentur. Duorum reliquorum unum loqui prius didicit, alterum etiam scribere: atq; de his sermonem nũc habere instituimus. Qui igitur iam scribere didicerunt, etiam conuersari cum hominibus possunt. In his ergo magna utilitas et uoluptas, paruus dolor ac minor iactura, legendo enim omnium præteritorum mentem assequi, tum prudentiam atq; scientiam licet, quam si potentiam minorem esse existimas, non parum falleris. Nec cogere tot audire importunè dicta, inaniter, ineptè, superflueq;. Vides in antiquorum libris omnia quæcunq; possederunt bona, malorum et uitiorum nihil: præterquam in Seneca, qui adeò insolens fuit,

lens fuit, ut nec uitia quæ haberet scribendo deposuerit. In reliquis omnibus medullam totam assequeris in geniorum, corticis et tegminis ac quisquiliarum nihil, paruq; temporis spatium quæ illi multorum annorum labore collegerunt, uidere atq; assequi potes. Illud etiã lucri facies optimè, ut cum ineptiarum nihil audias, oratio tua pura ab illis etiam te nolente futura sit. Etenim ut qui soli Ciceroni operam dant, non nisi ciceroniana lingua loqui ac scribere didicerunt, ita si nunquã ineptias audias, ut ineptè scribas uix fieri potest. Solemus enim dicere, corrumpunt bonos mores colloquia mala: imò magis sermonem nostrum inficiunt. Quid aliud nobis Homericæ illa fabella Syrenũ, Vlyssisq; ac sociorum aures obturantium significatur? quam præstare ut multis aures non præbeamus? Quibusnam? pluribus sanè quam hi sint quibus præbere utile sit. Adulatoribus primum insidiatibus, improbis, scurris, impijs, stultis, amastis, atq; his qui perturbatione animi aliqua detinentur, uelut iratis, inuidis, moerentibus, auaris, timidis, amantibus, iniuria lacesitis. At uide quota pars hominum ab his omnibus reliqua sit. Itaq; undiq; Sirenes inuenias licet. His qui tibi consulant rectè necesse est ut tria adsint, sint amici, sint prudentes, res tuas apprime norint: secus melius est quenquam non consulere sed semetipsum. Sermones inepti tempus surripiunt, audiendis inutilibus homines assuescunt, & nostras actiones interuertunt, ac nos ineptè loqui docent. Si diues essem

ues esse surdus hac conditione esse cuperem. nō credis
 cur? saltem impia uerba, turpia, scelerataq; non audi-
 rem: non cogerer tempus ineptijs audiendis terere,
 quas si non audias, morosus & fastidiosus habebis. Ta-
 lia sunt hominum ingenia. At adhuc non credis? nunc
 nunc faciam ut credas. Dic sodes cur sancti uiri illi, An-
 tonius, Hilarion, Hieronymus, totq; alij in solitudi-
 nem se transtulerint, nisi ut hominum sermones non
 audirent? Tanti fecerunt hoc commodum, ut plu-
 rimum commodorum quae ex conuersatione hominum
 habentur, obliuiscerentur, aut ea ob hoc unum con-
 temnerent. At qui surdes est eo incommodo caret,
 nec indiget pane, igne, casula, nec seris se expo-
 nit. Cur igitur non existimas me si diues essem (nam
 sic auditu indigeo ut familiam alere possim) me non
 malle surdum esse quam tot inutilibus sermonibus
 cogi ut operam dem? at non poteris resalutare salu-
 tantes? & pro salutatione maledicentes deprehen-
 dere? Agam ut surdaster ille, qui cum labia mouere ob-
 uios ac sibi cognitos animaduertebat, sic resalutabat.
 Et uobis etiā. Itaq; si illi dixerant, bene tibi sit, cōuenie-
 bat responsum: si pereas, aut carcinoma ut eueniat tibi
 opto, non minus responsum cōgruebat. Sed iocis omis-
 sis, inquis, expers eris eius quā adeo laudabas musicae?
 Sic sane: nullum egregium bonum inter mortales absq;
 aliquo leui saltem malo. Sed malo sic mihi uiuere homi-
 num conuersationem auersantem, & musicae uolupta-

tis non expertem, quam absurdescere etiamsi diues
 essem. Verum ea dixi ut ostenderē minimam esse huius
 surditatis iacturam. Sæpius enim testatus sum me hoc
 in opere neminem hortari, ut mala perpeti aut quæ-
 rere uelit, sed si eueniant docere quàm leuia sint, aut le-
 uiter ferri possint, atq; ex illis utilitatem colligere li-
 ceat. Nil mirum igitur huius mali pauca inueniri ex-
 empla, quoniam adeo leue sit, ut inter admiranda aut
 difficilia referri non mereatur. Cicero dum simul ma-
 xima mala enumeraret in Quinto Tusculan. Quæ-
 stionum, surditatis haud meminit: idem paulo post
 cum surditatem commemoraret, unius Marci Cras-
 si nec surdi planè, sed surda stri mentionem facit. Te-
 stimonium Ciceronis libenter affero, Senecæ refugio,
 hic enim uirtutem laudat, uitiose uiuit, Stoicum se
 profitetur, Epicurum amplectitur, eruditus uult ui-
 deri, naturalesq; quæstiones tam temere quàm insul-
 se scribere ausus est, eruditionem non uno loco & sci-
 entiam rerum detestatur, in ipsos eruditos malignè in-
 uehitur, deniq; in ea quam unicè profitebatur eloquen-
 tia, nec casus, nec eruditus, nec felix: impietatis & mor-
 talitatis animorum author egregius. At Cicero cul-
 men eloquentis, quem etiam qui accusant laudant, om-
 nibus eruditis fauit, omnes Philosophos præsentis fo-
 nit, mortuos collaudauit, ad uirtutem omneshorta-
 tur, pietatis & immortalitatis animorum prædica-
 tor: Epicuri improbum dogma insectatus est, facun-
 dius.

dius, an uerius, an subtilius singula tradat, incertum est Reipub. quam tuebatur, in qua erat educatus fidelior quam prudens defensor: uni iracundiæ satis. Reipub. id postulantibus nimium indulgens, uitam tamen professioni similem habuit: locupletatus testamentis amicorum quos officijs sibi deuinxerat, & assidua orandi opera. At ille fenore impudico, tyranniq; spolijs. Sed uereor ne si manes Ciceronis nunc hæc audiant, indignius ferant se tam nefario homini comparari, quam gaudeant his laudibus nostris, quæ illius gloria ac uirtute factisq; longè sint inferiores. Verum ad institutum redeo, argumentisq; ipsius Ciceronis utar. Claudio autè ut Tusculanas illius quæstiones, non minus prudentes quam fortes his ipsis quæ nunc differimus, adiungas, quid si apud barbaros & aliena lingua utentes uiueres? nonne apud omnes illos surdus esses? & tamen liceret feliciter uiuere? Cum apud Scotos essem neminem intelligebam, nec illi me (quod etiam extra aleam est, nam surdum loquentem cæteri intelligere solent) & tamen feliciter interim, imo felicius solito, quando quidem nacta occasione mihi ipsi uiuebam. At latino sermone intelligebaris & intelligebas? Et surdo non desunt, ut dixi, scripta quibus & intelligat & intelligatur à pluribus. Sed dices omnia ad studia literarum & sapientiæ traducis? quid si faber surdus sit? nunquid et illū ad philosophiæ disputationes atq; arcana traduces? minime, quid ergo facies? Hic Vitruuij, Neronis, Athenæiq; dicta seru-

Ita scrutabitur, succos, pulueresq; ac illorum potentiã
 experietur & condiscet, aliquidq; indies arti addet.
 Semper est quo proficere possis, modo musicum surdũ
 non proponas. Verum si antequam legere ac scribere
 didicerit, surdus efficiatur, quid agere illum miserum
 oportebit? crimen est, cum deceat simul & loqui disce-
 re, & scribere, & legere. At parentum sit hoc crimen?
 quid modo faciendum? scribere ac legere ut discat oportet,
 id enim licet uelut & cæco, quod aliã ut liceret fa-
 cere docuimus. Ardua est res, sed tamen quã etiam na-
 tus surdus efficere possit. In arduis magna utilitas, ma-
 ior gloria & laus est, si tamen hoc non assequaris. non
 enim omnibus datum est adire Corinthum, nec præce-
 ptis his indiges aut iuuari potes, quorsum igitur hæc
 scribere? scribamus autem non tanquam discenda, sed
 uelut possint sponte illis in mentem uenire. Loqui didi-
 ceras? rogare potes ut tibi quæ sunt circa artes arcana
 commōstrent. Sunt autem, ut dixi, in singulis plurima.
 Signis non secus ac uerbis cōmonstrare licet. Constat sã-
 nẽ Romæ Mimos fuisse, qui gestu barbaro regi ita om-
 nia exprimerent, ut & ille sermonis ignarus, fabulam
 totam intellexerit, & pro maximo munere, cum duos
 ex his petiisset ab Imperatore, acceptos habuerit. Sed
 et quemadmodũ olim literis hieroglyphicis res ipsas ci-
 tra sonum uocis & scripta representare licet. Deniq;
 nõne tota infantia surdi ac muti sumus (ut iam de pri-
 mo surditatis genere, quo ab ortu contingit aut paulo
 post;

post loquar) & minus etiam sensibus, robore ac mente ualemus? & tamen tunc nullus est infelix eo ipso, & artes unusquisq; proprias discit. Deum itaq; uenerantur & colunt, muti, surdiq;, & cum mentis sint participes, nil prohibet ut in artibus elegantiora et politiora opera perficiant, & sibi ipsi magis uiuant, omnibus ob motum elegantiam maiore sint in admiratione. Memini me quosdam surdos ac mutos nouisse, qui cum principibus alijsq; proceribus inseruirent, eisdem erant grati, minusq; turba ab illis excitabatur in aula, minus & ipsi ab alijs infestabantur. In uniuersum cui mens non deest, eidem nihil magnum, & quod mentis auxilio reparari non queat, deesse posse uidetur.

D E M V T I S.

Ed si mutus solum homo sit non autem surdus? hui quam illi parum perijt. Vix ulli sermo uitam seruauit, innumeris ademit. Solis sapientibus ac prudentibus ac post longam meditationem oratio utilis est, aut uide quam pauci sint sapientes simul ac prudentes? & quam raro homo quantum necesse sit cogitet quæ diciturus est? nonne adagij illius meministi? locutum fuisse sepius nocuit, tacuisse nunquam. Contendat aliquis adagium non recte uocari? modo uerissimum sit, uincat. Adde quod etsi pares essent numero boni ac

ai ac mali exitus, qui ex sermone ortum habent, multo tamen maiora mala ex uerbis perperam editis proueniunt, quam bona. Vnico uerbo multi sibi exitium, multi exilium, paupertatem, carcerem, & uincula, iram principis, stultitiæ opinionem, alij inscitie, alij impietatis, uel impudicitie, uel scelesti, pepererunt. At uide quæ his bona equare possis? Etsi contingat opes uel semel, aut eruditionis opinionem ex uerbis acquirere, uideas quot uerbis opus sit? ac quoties repetitis sententijs, uerbis autem mutatis, aut etiam sententijs ac uerbis? Quis unquam uerbo sibi parauit amicum? nisi forsan qui uerbo illo uilior sit. At quoties capitalem uno uerbo parere contigit inimicum? Nihil inquit tutius mutitate, si id dicere concessum esset, *αφωvια* dicamus ea lingua cui nihil dicere non est concessum, atque huic silentium proximum est adeo laudatum. Sed postquam silentium tam pauci seruare nouerunt, melius est mutum esse omnibus his, quibus uita sermone non constat, uelut concionatoribus, tubicinibus, professoribus, salgamarijs, quam non. Equidem quot fide iubendo pro alijs bonis exuti sunt? quot impræmeditato responso donarunt? mutuo dederunt, aut polliciti sunt, quæ postea dum seruare uellent, in maximas calamitates inciderunt? Quare Arcopagitas non alio titulo honestarunt quam taciturnitatis? Quare Pythagoras quinquennale silen-

tium omnibus suis discipulis præcepit nisi ut intelligeremus, nihil esse nocentius lingua. Ex his qui priuatis odijs trucidantur, (ut eos excipiam qui in acie cadunt) pars uix quarta aliam ob causam quam ob uerba imprudenter effutita perit. Quãobrem ne doleas si erepta tibi sit occasio tot periculorũ atq; malorũ. Ceterũ ut de utilitate agam, cum homines uniuersi tribus temporibus contineantur, præterito, futuro atq; præsentì, qui proculdubio pauciores sunt, cum præteritis legendo, cum futuris scribendo, cum præsentibus loquendo, atq; audiendo uersaris poteris. At cum auditu non sit destitutus, atq; præsentès paucissimi sint, licet intelligere minimam factam ex ἀφωβία iacturam, quam etiã scribẽdo sarcies. At scribere tam multa laboriosum est: idẽ quia laboriosum, pauca scribas. Nonne Lacones hoc ipso celebrabantur ab omnibus, quod breuiloqui essent: sed & nutu ac gestu, quemadmodum dixi, omnia significare potes. Esse ἀφωβία rem leuem ac facilem indicat, quod multi silentium perpetuum aut sibi imperarunt, aut finxerunt. Interim uerò hac erepta occasione tot modis tamq; pernitosè peccandi, studebis & quod tibi ex hoc commodi deesse existimas, & temporis lucri fecisse, ita temperare, ut præstet mutũ fuisse quam eloquentissimum. Desunt tibi semina tempus terendi, discordiarum, atq; malorum omnium. Cura igitur ut occasione utaris. Si eruditus es, lege, scribe, si artifex, disce, animum instrue, ingenium acue, expoli fabricata.

crefacta. Neminem susurro aut mormure in suspicionē trahes. Succedit his malis (qui mala esse putant) obliuio. De hac memoria pleriq; conqueruntur, quod nec Cyri aut Mithridatis uel Cineæ habeant. at contra The mistocles querebatur, quod multorum non posset obliuisci. Hac ego præstanti dote ornatus, ne quid ad ærumnarum cumulum deesset, sui præsertim conscripturo tot libros, publicè professuro, artem exercituro, quæ memorem maximè hominè ex postulet. Negant hoc aliqui, mussant alij, multi sunt qui nec iuranti sint credituri, & tamen ita est, ubi enim ephæbiam excessi, duas lineas ni numeroso pede alligarentur, tribus uix diebus memoria mandare ualui, sed nec facile quatuor aut ad summum sex carmina. Nunquid hoc me deterruit latine lingue ignarum, ut qui dimidio unius dici tantum Iudum literarium adierim, pauperè, ægrum? minimè, sed artificium inueni quo non solum ad profitendum, ad studia, ad exercitationem artis, sed etiam ad libros conscribendos plus omni natiua memoria contulit. Quid ego aliud dicam quam quod Epictetus? Claudus natus sum, seruus & pauper, dijs tamen gratus? At ego etiam quicquam deterius, pauper natus sum, robore corporis inualidus, memoria infirmus, charus tamen Deo. Ergo memoriæ diffusus, quæ uidebā, quæ legebant digna mihi adnotatiōe, antequā artificiū illud egregiū inuenissem, ungue signabam, certum numerū mihi ex ordine declarante. Antea uerò indefesso labore transcri

bere solitus eram. Sed hoc parum utile inueni, cum multitudo confusionem pareret, essetq; nouus obeundus labor, ut ex tanto labore fructum caperem. Sed tamen effeci, quod ostendere possunt reliquæ eorum quæ absumpsi. Post hæc etiam in apice foliorum, ne me falleret memoria aut numerus, numerum æqualem eousque donec mutaretur, describebam. Aliter necessarium fuisset uel singularum paginarum margines diligentius explorare, in quo duplex incommodum & iacturæ temporis & periculi, ne quid adnotatum delitescente littera omitterem, uel omnino inuisos margines ac res scitu dignas prætermitterem. His ergo duobus præsidijs armatus, quorum in libris de Subtilitate memini, sed alterius obscure, constat autem dictionibus, & cuius copiam principi feci, cæpi latinam linguam assidue loquendo exercere, ac ei studendo operam dare. Quod uero ex memoria natura detraxerat, ingenio addidit. sic ut duabus rebus diuersis adiuuante usu, operam simul pulchre præstare possem. Dico legendo humaniores litteras, in medicina scribendo, nonnunquam etiam præter id mathematica meditabar. Atque sic amisi temporis non minimam partem sarcini. Itaque cum familiarum mihi linguam reddidissim, conceptas uero res & locos una uel duabus dictionibus comprehendissim, facilitati dicendi & industrie confisus, & quod multa perlustrassim in medica arte, atq; exercitatione ipsa probasse, ausus sum proficisci muneri me accingere,

nec

nec solū in hoc, sed etiā perorandi extēporaneæ oratio-
 ni semper cōsistis, cū meditatā memoriæ mādare despe-
 rarem. Hac igitur arte non ex Circes præcantationib.
 carminibusue, quæ omnia fabulosa sunt, nō medicamē-
 tis anacardinis quæ perniciē afferunt, atq; naturæ uin-
 ac homini uigilias, nō cōsuetudine illa assidua, laborio-
 sa multū, parū autē utili, nō admiranda illa locorū ima-
 gine, quæ laborē cū reb. ipsis memoria seruandis cōdu-
 plicat, sed numine docente leui præsidio rem, quantum
 ullus mortalium, nō aduersus naturæ auaritiā, siquidē
 rerū memoria multarū, uerborū nullā concesserat, sed
 præter illius liberalitatē adeptus sum. Verū cū etiā in
 ingenio labē insignē mihi reliquisset, siquidem turbidū
 illud effecerat, quod etiam astrorum positus declarant,
 erant enim Mercurius & Venus sub lactea uia, indul-
 gentia patris dum me Geometricorum elementorum
 principia docuit, & studijs Ricardi ad mediocrem
 claritatem reduxit. Quid ergo est cur queraris inepte,
 quōd memoria nō abūdes? Rideo sæpe tot querulos ho-
 mines, ac tū magis cū me hac in parte laudāt, in qua e-
 tiā qui mihi ademit quæ habeo, Iul. Cesar Scaliger, seu
 mastix, seu mastigia, nā unū ab altero deriuatur, nos e-
 tiā extollit mediocritate nō contētus. Quare mihi lon-
 gè plus contulit obliuio quam alijs memoria, in me si-
 quidem obliuio industriam peperit, in multis memo-
 ria securitas negligētes, atq; inertes reddidit. Habes er-
 go tot contra illam præstantissima auxilia, ut imme-

ritò si queraris, queraris. Habes calanum, lituram, nodos, imagines in notis domibus comparatas, Stichionoma nostrum, ut ego cum Circe aliquid habeam, & nouis nominibus rei autoritatem addam, inde antidotorum unguentorumq; pyxides. Quid amplius minus falluntur qui deficiuntur memoria, quam qui abundant, uelut & plures natatores submerguntur in aqua quã natandi expertes. Itaq; qui memoria destitutus est, cum dicat Aristoteles plerosq; memores minus reminisci, et qui bene reminiscuntur memoria minus ualere, reminiscantur, ingenium exerceant, disputent, sepius relegant, lecta in ordinem redigant, diligentia summa omnia tractent, adnotentq; præcipua. Experimento ego esse possum, neminem diffidere debere quin res præclaras aggrediatur, tanetsi memoria sit infirma, quemadmodum & aliorum admirabiliu Antesignanus factus.

DE VENERIS IMPOTENTIA

I quidem & hoc mihi incredibile malum successit: anno ætatis uigesimo primo cum iuuenula concubui de more, atq; ut mihi uidebar ad uenerem ualidus ac promptus, nescio quo casu pestis familiaris pueri redire in patriam coactus, ita rectè cessit res ut ab eo tempore usq; ad trigesimum primum annum exactum (interfuerunt autem anni decem integri, nunquam mihi licuit cum muliere concumbere, plures mecum dormitum du
xi, tum

xi, tum maximè eo anno quo Academiam Patavinam regere cōtigat, liber animo, uiribus cætera ualidus, ætate florentissima, abſtinentia ac ciborum delectu pari industria utens, omnes ſiccas reliquit, adeò ut cum ſæpius idem feciſſem tædio, pudore, deſperatione, in totum ab hac experientia deſiſtere decreuerim, nempe aliquando tribus perpetuis noctibus apud me mulierculas habueram, nec quicquam profeceram. Fateor ingenuè hoc unum malorum fuiſſe grauiſſimum, nō ſeruitus paterna, non paupertas, non morbi, non inimicitia, lites, iniurie ciuium, repulſa medicorum, falſæ calumniæ, inſinitaq; illa malorum congeries me ad deſperationem, uitæ odium, uoluptatum contemptum, triſtitiamq; perpetuam adigere potuerunt. hoc unum certè potuit. Deſlebam calamitatem, ludibrium naturæ, deſlebam uetitas nuptias & perpetuam orbitatem. Dices unde hæc tibi tanta mala? certè fateor me neſcire. Cumq; hac cauſa mulierum conuerſatione, ne tanta labes deprehenderetur refugerem, ne quid mali afflicto deeſſet, & hoc ipſum quod uitabam, infamiam ſcilicet, in ſuſpitione maioris dedecoris conuerſum eſt. Quid hoc? potui ne ego Fatis reſiſtere? aut quia in parte mihi deſui cōſilio uel opere ipſo? Si non ludere furis argumentum eſt? nō furari latronis? non decipere pecuniã adulterātis? certè non ucto quin quiſquam me peſſimi criminis reum agat. Sed uideo quid dicas, quis tandem exitus? Anno trigeſimo inchoante pernitiōſiſſima illa tabe la

borare capi, inops, extra patriam à collegio medicorū
 reiectus, hoc deniq; malo pressus sine fratribus aut so-
 roribus, anu matre, cum multis inimicis atq; potenti-
 bus affinium litibus inuolutus: quid aliud Deus uoluit
 ostēdere, quā ipsi me omnia debere? Præter sp̄e solutus
 tabe, post septē menses statim & hoc uinculo sic ut ne
 uestigium remanserit, quin aliquando quā deceret pro-
 nior ad uenerem, & quam mihi utile esset. Imodo &
 morborum euentus deplora: seruauit me, ut apud Va-
 lerium Maximum, lethale uulnus, comploratam nomi-
 cam, ex deplorato morbo, lethalis alia ægritudo. Sed
 quæres interim, quæ mihi ex hoc malo cōmoda afferet
 plura, nec æquare uellem incommodo, sed ubi adsit
 ex nullo alio malo tot commoda consequi licet. Primiū
 enim abstinentia Veneris, robur non leue corpori ad-
 ditur, & uita longior efficitur: Vnde Eunuchi & mu-
 lieres plerunq; longioris uitæ quam uiri. Nunc etiam
 cum hæc lues Indica omnes conficiat, ab ea tuti hac im-
 potentia erimus. O quot uellent fuisse impotentes, mul-
 to pluribus etiam præstaret. Tantum uerò iacturæ tem-
 poris & pecuniarum, quantum ex amore mulierum
 contingit, si æstimemus, hoc uel solum pensare potest
 uoluptatem illam. Deniq; quot & quanta pericula ex
 amore mulierum adueniunt? non est ut utar exemplis
 in huiusmodi causis: ut nec de his qui ob uerba periere
 imprudenter effutita, cum exemplis utendum sit in re-
 bus quæ raro eueniunt, hæc tam frequenter accidunt,
 ut nit

ut nil frequentius: omnes enim priuatae iniuriæ ex uerbis ac iurgijs oriuntur, aut amore mulierum, aut ob pecunias, sed de pecunijs contentionem iudicia dirimere solent, sequitur ut rixæ et homicidia propter has duas causas omnes fiant. Quid ergo agendum cum tanta utilitate? ut ea uti scias, Musica, foro, negotij studijs, uenationi, Reipub. honestisq; alijs rebus, utpote ab omni seruitute liber operam da. Sed dices, at interim carebo filijs? non sum pollicitus restituere te in integrum: Sed de hoc alias dicturus sum, ubi etiam de orbitate uerba faciam. Interim non deerunt filij ex fratre, uel etiam adoptiui, si hoc unicum bonum tibi natura inuidit. Sed ut dixi alias, de his locupletior erit sermo. Hoc unum sufficiat, nunc multos qui possent filios suscipere, his sponte carere uelle, quando plures esse qui uelint, quam qui habere uelint certum est. At dices, curam tamen huius morbi quæro non cõmoda. Sit ita, ede bulbosa, nucesq; auellanas cum sacharo modico & pane, bibe modicum mombasij, rasurã uirgæ ceruinæ aut taurinæ sume cū aqua ieiunus. puella assueta ueneri, ut in libris de Subtilitate dixi, sed amata arcum tendenti incumbat, telumq; ludibunda excipiat, donec erūpat ardor. Si sponsam inire non potes, per nuptialem annulū sponsa minuat, aut sponsus nesciēs uerbis contrarijs dissoluat matrimonium, repetatq; cum.

DE CLAV-

Actera quæ nunc dicam incommoda his, qui inani vulgi aura detinentur, ut manifestiora ita grauiora sunt, apud illos autem qui res ratione metiuntur leuiora. Dicam igitur de claudis primum: hi periculis quæ ex pugna & prouocatione contingere solent honestè, quod integris non licet, se subducere possunt: à belli quoque munij hi sunt excusati. Lentius etiam eundo & lassitudinem et febres non incurres, multis nocuit libertas: hæc moderata seruitus nos continere solet, non impedire. Hæc quæ ego sero monitus morbo, ut aliàs dixi, diuturno uix reliqui, claudicatio confestim uitare docet et cogit. Dices at ego integer equitatio hæc incommoda deuotabo. Non per Iouem, nam primum non exerceberis: quantum uero exercitatio, maxime deambulatio necessaria sit tuendæ sanitati haud obscurum est, dictumque prius. Per saxosam etiã urbem equitatio non tuta est, cum periculoque coniuncta atque molesta. Sed quid si equum alere non sufficiat? Etsi claudicet, nonne ex nouo labore periculum subeundum est? At parua dicis hæc commoda, sed & exiguum malum, ut præter deformitatem uix inter mala numerari mereatur. Non possum inquis fugere, nec sequi fugientem? munera hæc sunt equorum non hominum: Etsi hominum, è plebe non nobilitate. Sed è plebe sis? non omnium, sed eorum qui cum periculo uiuunt.

lo uitæ alios in idem periculum prouocent. Cur maxima pars plebis sine gladio incedit? at magis necessarius est gladius ad pugnam quam fuga. Leges eos qui in certamine occidunt, non adeo graui pœna afficiunt, ac si fugientem persequendo interemerint. Videris enim hominem omnino occidere uoluisse. Quies hæc ab importunis motibus etiam animo non parum conducit, Memoria firmior redditur, ingenium acutius, consilium melius, inanum laborum occasio subtrahitur. Denique id contingit semper ferme, quod claudi callidiores sint atque magis comes. Diximus paulo ante nil obfuisse hoc Epicteto philosopho, quin ad maximam gloriam perueniret. At non omnes quod sæpè dictum est sumus philosophi? adicio etiam nec omnes artifices? quid ergo claudicatio mihi proderit? Quid agam? Nulli deest bene gerendi rem occasio si uelit proficere, et è re nata consilium capere? Facit claudicatio duo, eximit atque excusat te à multis importunis laboribus atque periculis: hoc per se bonum, nec indiget compensatione, sed interim etiam impedit te, ab expeditis quibusdã actionibus, deformitatemque adijcit? hæc sarcire decet atque oportet. At non possum, ingenio, literis careo, non possum arte, artem nullam didici: at non potes assequi famam opinionemque diligentis, prudentis, probi, constantis? quibus longè plura adipisceris, quam ex quauis præclara arte, ne dicam etiam liberali atque eruditione. Sapientiæ (mibi credas) cum integritate coniunctæ, nec defuerunt

defuerūt unquā, nec in posterū defutura sūt magna prō-
 mia. Dico, opes, pecuniā, amici dignitas, administratio-
 nes, necessaria quæq; tū etiā uoluptates. Atq; hæc quæ
 hic dixi de triū bonorū genere, seu simul seu singulatinā
 parando in omnib. calamitatib. dictū uelim, ne semper
 repetere cogar. Verum hic ea omnia enumerare cepi,
 quod hæc calamitas maxime explicatū hominem lin-
 quat, & quasi inter externas numerari mereatur. Por-
 rō in externis hoc addā, ut species horū cōmodorū re-
 ferā. Ita nec superflua nec diminuta hæc tractatio relin-
 quetur. At dices quod sæpe obieceras, nō hæc etiā eum
 qui claudus nō est, adipisci atq; habere licet? & melius
 uti? Quid claudicatio ad prohibitatē, fortitudinem, dili-
 gentiā, prudentiā? Iā dixi, eos qui sic impediti sunt leui-
 ter corpore, et natura et usu ad huiusmodi paratos es-
 se, tū etiā facilius assuescere his, quod non distrahantur
 adeo ut integri à superfluis negotijs. Sed & huiusmodi
 homuncionib. magis fides habetur calliditatis et probi-
 tatis, relucetq; uirtus magis in eis, uelut in quibuscunq;
 natura infirmioribus, ut de illo qui sine manib. suebat,
 in ipso quidē erat admirabile, quod in omnib. alijs om-
 nino despicitur. Ita admiramur in multis solertiam, in
 puero prudentiā, atq; in muliere literarū eruditionem.
 Calamitas etiā cōmiserationē mouet, cōmiseratio amo-
 ris pars est, amor ingenerat in nobis fidē quam illis ha-
 beamus, atque ob hæc ambo magis in illis quam cæ-
 teris confidimus, eadem ratione qua & in eis quos edo-
 cauimus,

cauimus. nam & in illis cōmiseratio amorem, amor
 fidenciam, ex utroq; conuersatio assidua, ex quibus om-
 nibus sepe euenit ut tales dominorū etiam euadant hæ-
 redes. Quin etiam claudi cum incommodè satis cant,
 curabunt si sapiant, ut equos & seruos habere possint,
 atq; ob eam causam ex inertibus fient in rem diligen-
 tiores, ac magis attenti: sunt filij pluribus quos optare
 patres possent esse claudos, ob multas etiam alias cau-
 sas quas adducere non est præsentis instituti, illos ta-
 men claudos facere, quemadmodum de Ioue & Vulca-
 no illius filio poetæ fabulantur non licet, quoniam ia-
 ctura certa est, utilitas incerta: nam quidam etiam filij
 frugi temporis auxilio euadunt, absq; tanto tamq; pe-
 riculoso supplicio, quidā nec à supplicio mutatur adeo
 ferini sunt aut nepotes. Si tamen casus ferat ut sine pe-
 riculo esse possit, multis erit utile. Nam hoc fabule fi-
 gmento docemur, eos qui artibus incumbunt oportere
 esse sedentarios non ambulatores. Quod si manus
 sis destitutus, altera fungetur officio. Constat Senecam
 manu trunca fuisse, ut Cornelius Tacitus autor est, uix
 tamen diu lætus, diues & potens, nec ob id à sapien-
 tiæ professione alienus. Vtinam ne plus Neronis ti-
 mor, quam manca manus illi obfuisse. Parum est care-
 re manu, si parum est oculo. Cæterum non pugnabis,
 non rixaberis, à multis te eximet periculis hoc incom-
 modum, ab eo latere chiragra non uexaberis.

DE HIS

188 DE HIS QUI MOTV PRIV. SVNT
DE HIS QUI MOTV PRL
uati sunt, & amantibus.

Ed si homo totus correptus sit atq; im
mobilis, is sane deterriore conditione
erit, sed nō adeo deteriore ut multi ex
istimant, nam & quies suas habet de-
licias. Nolim illum esse pauperem, ni-
mis enim graue est duobus egregijs malis hominem im-
plicare. Sed tamen & si sit, studijs ac meditatione tan-
tum proficere poterit, ut semetipsum & familiam ale-
re possit. Nunquid Socratem nō existimas, etiam si per-
petuò in lecto decubisset, potuisse alere se cum tota fa-
milia? certe sic. At dices non sunt eiusmodi tempora, nō
Socrates hodie panem, etiam integer uerbis, consilio,
disputationibus sibi comparare queat. Gorneonibus
& scurris potius locus erit. Non sub regibus uiuimus
sub quibus, quāto securiores ob potentiam sumus, tan-
to minus curæ est institutio ciuium, neq; enim illi maio-
ribus impliciti negocijs, diligenter ut in parua Repub.
neq; unus ut plures omnia curare possunt. Sed falleris
non desunt Critones, sed Socrates. Vidimus paucis ante
annis Franciscum Calluum qui etiam omnia decoxe-
rat, in lectulo immobilem perpetuò decumbentem, cui
cum nihil esset, nihil tamen deerat, alebatq; anagnostā
qui ei & puer erat & ancilla, iuuenis eruditus, patiens,
prudens, quiq; optimè scriberet. Et tamen Caluus adeo
querulus

querulus erat, ut nemo alius eum sustinisset. Podagra triumphans illum inuaserat, calculusq; alternam illius curam gerentes, ipse miser inter dolores uelut marmorea statua in lecto iacebat. Affulsit tamen beneficium liberalitasq; Alphonsi Auali, Principis Isthonij, qui menstruum illi stipendium ex publicis redditibus constituit. Itaq; nulli sapienti uiro atq; bono, uitae comoda deesse possunt, etiãsi immobilis in lecto iaceat. Lingua & mens hominis sunt arma, non manus, aut hasta, uel gladius. Leget sapiens, dictabit, docebit, mouebit, disputabit, confabulabitur, non deerunt auditores & amici qui sepius illum inuisant, imò plures quam uelit. Memini duos me agnouisse, qui cū esset immobilis, ad eos cō ipso innumeri cōstuebāt, quod sciret nō frustra ituros, alter quidē dū puer essem Io. Antonius Vicemercatus, literarū ignarus, sed nobilis ac diues. Hui quātū etiã tū cum puer essem illi inuidebā. Quāquam enim esset literarum expers, rerū civilium erat tamen sciētissimus, narrabat pulchra, audiebātur pulchriora. Noua pleraq; certē mihi noua. Alter erat summus Theologus & planē uir doctus, ex Phratrijs Dominicanis, quos Gratia rū uocat Mediolani, Cornel. Balbus & ipse patritius. Nūc iuuenis cognoui, ad quē primarij ciuitatis uētabāt. Tūc intellexi hęc nō esse mala omnino, neq; enim ullus eorum quouis uoluptatis genere honesto caruit. Sed & Io. Antonius senex et sic affectus, filiū suscepit Casparē nomine, quē superstitē moriens reliquit.

DE AMORE.
DE AMORE.

Milius malum est ergo insanus amor, siue
 ille sit filiorum, siue uxoris, aut alterius
 mulieris. Sed quoniam de uxore & filiis
 inferius dicturi sumus, ideo de vulga-
 ri amore nunc tantum dicendum erit. Verum de illius
 remedio lepidè doctèq; scripsit Ouidius, & nos ea-
 rum calamitatum quæ à nobis ipsis originem ducunt,
 mentionem facere non decreueramus, attamen aman-
 tes relinquere haud fas esse duco, multo minus odisse
 amorem. Prasertim quod qualiscunque sit, illius diui-
 ni amoris imago est, qui in nobis omnium bonorum
 causa est. In hoc ergo semina etiam aliqua esse eius
 unde duxit originem, uerisimile est. Ardet ille purus
 in mentibus, & ad originem suam nos etiam inuitos
 trahit. Ille sapientiam, ille felicitatem, atque decorem
 nobis largitur. O sancte amor, quem ego uenerari co-
 gor, sed humana fragilitas tuam pulchritudinem etiam
 ad caduca hæc traxit, & si non adest etiam fingit, non
 tamen omnino immemor splendidi illius atq; æterni a-
 moris, studia quædã non prorsus inutilia in amantibus
 ijs ingenuit mundicie, quod purissimus sit ille super-
 nus amor, nitore quod splendidissimus, decoris quod
 pulcherrimus, uirtutis atq; sapientiæ, quod per ipsum
 omnis uirtus ac sapientia humanis mentibus infunda-
 tur. Quamobrem qui amant, etsi rustici sint, mirum in mo-
 dum uenusti euadunt, nec res alia est ulla quæ morib. ma-
 iorem

forem addat decorem, nobilitatemq; animis, & corpori cultū, quā amor. Ille nos ad musica studia impellit, armis ludere, pilāq; palestra se exercere. Deos uenerari: corpus ornare uestibus, comitatē, hilaritatem, mansuetudinē, fortitudinem prae se ferre, tum liberalitatē, magnificentiā, innumeraq; alia hominum aut potius Heroum ornāmēta, claraq; uirtutes docet, quin etiam eloquentiam addit, unde illud:

Facundum faciebat amor.

Et carmina scribere docet. Vnde Propertius:

Non mihi Calliope non hęc mihi cantat Apollo.

Ingenium nobis ipsa puella facit.

Et rursus alius

— Carmina dictat amor.

Cum igitur ornatiores ac uenustiores efficiamur ex amore, ac magis moderati atq; tēperati, tum fortes, sapientes, liberales, magnanimi eruditiq; ut non immerito Boccatij fabulam Cimonis, Cyprij flagrāti Iphigeniē amore imitemur, amor hic potius inter uirtutes quā perturbatiōes, inter cōmoda quā calamitates, modo moderatus sit, numerari debet ac recenseri. Inde certamina Euriali & Nisi apud Virgilium & fortia facta: Pugna apud Homerum acerrima Paridis & Menelai propter Helenā. Ptolemæus propter Galetis pueri amorē ex crudeli etiam in fontes clementiæ famam adeptus est. Petrarcha exemplo Ouidij, propertijq; librorum condendorum argumenta ex amore sumpsit.

Omnium poetarum maxima pars libri ab amoris narratione pendet. Itaq; si amicitiam adeò laudamus, etiã in amore semina illa æternæ dulcedinis latent, quamobrem illud quæri meritò debet.

An amor inter uoluptates an dolores sit reponendus? Et uidetur sanè in Rhetoricis Aristoteles hoc definisse. Cum enim in amore tria sint, potiri, sperare, timere, iuxta hos affectus diuiditur etiam uoluptas & dolor. qui enim potiuntur perfecta uoluptate fruuntur, qui sperant imperfecta, siquidem spei timor quidã semper immixtus est, ut in ouis uitreis, quod uacuum est humore, aère completur. quantoq; minus est ex uno, tanto plus de altero inest, nunquam tamen ouum illud exactè humore repletum est, sed aère totum quandoq; ita spes nulla sine timore, quanquã perexiguo nonnuquã, timor autem absq; spe rarissimè, sed quandoq; tamen. Vbi ergo timor ibi dolor, cõmemoratio ergo & expectatio cum sint spei partes, uoluptatem afferunt: sed ut discessus & timoris ne redeat argumentum, uel ut accedere non liceat doloris. Idem rursus in Ethicis ostendit amorem esse iucundum, quia sit rei iucundæ & bonæ appetitus, desideriumq;. Verum cū bona iucundaq; bifariam dicatur, alia quidem uerè, alia opinione, idèo etiam fit ut amore quidam iucundus uerè sit: ut cum amamus filios, parentes, fratres, uxores, alius autem nõ uerè, quoniã nec cum honestate cõiungitur, uelut cum scorta amamus. Puerorum autem amor quoniam sapientiam

pientiam ex animo elidit, insania pars est, nec ut mulierum ad eas uirtutes hominē allicit aut impellit. Sed plerunq; cum auaritia, immunditia, ac multis alijs uitijs coniunctus est, unam solam exposcit audaciam. Propter immoderantiam enim temerarios efficit. immoderatus est autem, quoniā cum aduersus naturæ leges sit, necesse est ut à maxima causa fiat, atq; ob id semper immodicus, est etiam inmodicus, quia ut dixi insanie pars cum sit, frenis sapientiæ exclusis, non habet quo regatur. Esse autem insanie partem quis dubitat? amare tam labilem pulchritudinem, sine reciproco affectu, tam foedo usu, tam infelici fine? Præter enim id quod in usu ipso cernitur abominabile, etiam illud euenit, ut qui amantur uel foedi laxato musculo, uel rupto cristati euadant, ut præter foeditatem scelus admistum sit, cum iniurij simus in eos quos amamus, ipsi etiam qui hæc patiuntur, maiore scelere obstricti sunt. iugulant enim homines. Et ut iam natos audacioris ac impudentioris, ita præscindere nascituris uiam crudelius. quo in crimine etiam cum sint qui sic amant, tum etiam ut dixi, in alio sequitur ut etiam his, qui amantur grauius peccent, præsertim etiam propter ætatem & potentiam, sed tamen uterq; grauissimo scelere obstrictus est. Finis etiam ipse pessimus est, cum nō solum generationi hoc filiorū, sed eorum educationi plurimū obsit. Quantū enim potest proficere puerulus inter similia exēpla agentis patris, cui natura & instituto assi

milari cupit? & patientium, à quibus etate parum distat? omitto licentiam quam in illis uident, reliquosq; malos mores? ob id igitur hi summo bono, non solum generationis, sed & recte filiorum educationis priuatur? Quamobrè si sui compotes essent, legibus ullis, aut metu pœnarum ut coercerentur, non indigerent, ipse enim amor sibi maximum supplicium est. Et quanto minus atrox legum pœna sceleris pœna est, tanto certior, ac ut ita dicam securior. Porro quamuis ad audaciam hic amor impellat omnibus alijs magis affectibus, nam et Aristogiton Atheniensis Hipparchum, & Amileon Metapontinus, & Menalippus Aggrigentinus, ut ex Plutarcho etiam Petrus uictorius narrat, tyrannos occiderunt: & Amyntas ob eandem causam Alexandrũ magnũ occidere conatus est, nõ tamen laude dignos efficit. Nã si tot alias iniurias tyrannorum hi inultas esse passi sunt? mortes affinium, raptũ uirginũ & filiorũ, incestũ uxorũ, immania facta, bonaq; sibi eripi, apparet hos homines non fortes fuisse (qui nec Reipub. nec suorũ, nec propria damna ulti sint, sed infames amores, uerũ insanos & audaces, hos enim non sapienter) aut liberales, aut uenustos pueri, si modo aliquos diligunt, diligere solent. Et quoniam amor eorum semper fermè timori coniunctus est, ideo solos amant quos timent, & quoniam ab his iniurias uindicari, quibus ob etatem obnoxios se existimant, posse sperant.

Reliquum

Reliquum igitur est ut his calamitatibus, quæ hominibus intimæ sunt emuneratis, quandã uiam normã quæ traducende uitæ, tanquam dicta recoligentes instituamus, quæ etiam ad sequentia tum intelligenda, tum exequenda utilis sit. Initium facientes ab eo quod principale est, estque id unum ac principale, principiumque ad omne solatium calamitatum, non nisi ad unum omnia deduxerimus, frustra hæc tanta in unum congesserimus, tanquam unam facturi doctrinam, sed erit aceruus potius quidam præceptorum. Hoc ergo ipsum est principium totius tractationis, quod tempore omnia dissoluuntur, & in nihilum rediguntur, non solum uoluptates & dolores, uerum etiam omnia mortalia. cumque tempus facile diffluat, ac celerrimè, et sit infinitum, hoc solũ est ut decenter fruaris presentibus, prospicias iuxta condicionem fortunæ tuæ, ac temporum prudenter futuris, sic ut scias quæ optanda, quæ fugienda, quæ uic magis optanda, aut magis fugienda, & rursum an magis optanda hæc, an fugienda illa? Deum quæ consequi possit ex his quæ optanda sunt: quæque uitare ex his quæ fugienda. Et quæ ex parte liceat si non perfectè, assequi aut uitare. his paucis præceptis, quæ ex uno ut dixi oriuntur, tota uita nostra constat. uerum cum in singula distribuuntur capita, membratimque discerpuntur, ad longè plura deueniunt. Propositus etiam est finis unus uiuere quam feliciter, id quomodo fiat, dictum est supra,

sed tamen qua uia compendiosissime, non satis constat.
 Epicurus certè unā tradit regulā huic proposito aptā,
 quæ si non omnia amplectatur, plurima saltem nos do-
 cet. Is enim cum uitæ nostræ finem scopumq; ac felicitatis
 culmen constituisset: unum dixit, alterum docuit.
 Quod docuit est, ita uoluptatem sequaris, ne præsens
 uoluptas futuris ac succedentibus uiam præscindat, aut
 impedimento saltem sit. Itaq; inquit Epicurus dicenti
 luxuriosè uiuam? uiue, sed caue ut sint tibi postmodum
 pecuniæ in Coculis, ne post esurire cogaris. caue etiam
 ne ualetudo offendatur, cogarisq; dolores perferre,
 qui multo molestiores sint, quam fuerit iucunda uolu-
 ptas. Caue rursus ne infamia subsequatur, ex qua con-
 temnaris, iniurijsq; obnoxius fias. Caue etiā ne societa-
 tē ex hac cū hominib; in eas, quæ tibi pericula et mœro-
 res pariat. Caue etiā luem Indicā. Caue uigilias, ne post-
 modum cum uigilare iucūdam sit, oporteat ac deceat,
 dormire cogaris. Vxorē alterius possidere uolo: possi-
 dere respondebit Epicurus, sed obnoxius eris legibus:
 cogaris in perpetua suspicione mariti uiuere, ne ob in-
 iuriā te occidat: ab illa quæ mœcha est, quomodo tutus
 eris? quæ etiam cum timebit se relinqui, ueneficijs infi-
 diabitur tibi, aderit etiam infamia. Decipiam aliquō?
 Decipe inquit Epicurus, sed ille te statim ad iudicē uo-
 cabit, irascetur, inimicitias palam tecū exercebit, apud
 omnes te infamabit, ceteri omnes refugient, sceleris cō-
 scientia urget, unumquodq; malum plus offendet ac
 tibi no-

tibi nocebit, utpote corporis dolor, timor, tristitia, infamia, iniuria, quam possit solari uoluptas. Ob id ergo dicebat Epicurus, non posse uiui secundum uoluptatē, nisi iuste, moderatē, temperatēq; uiuatur.

Statuit igitur Epicurus felicitatē in uoluptate, quæ tamen moderata sit & temperata. Cumq; illam dissilire cerneret & inconstantem esse, dixit illius memoriæ ad felicitatem conferre. Quæri igitur solet, an memoria uoluptatum perceptarum iucunda sit an tristis? Si enim calamitatum memoria quas euasimus iucunda est, quare uoluptatum quæ effluxerint non erit tristis? paucos in re tanti momenti rectè uersatos uideo: & tamen hoc necesse erat, nec quicquam utilius. Perpeffum fuisse calamitates triste proculdubio est, sed euasisse iucundum. Quid uerò maius ex his breues calamitates uitam faciunt iucundiores, diuturnæ tristem & infelicem. euasisse longam calamitatem tãto minus dulce, quanto grauem iucundum sit, magna sed breuis. Cũ enim comparatione res humanæ consent, eo dulcior est uoluptas, quò dolor qui recessit maior fuit: quinimo recessus ipse doloris solus uoluptas est. Rursus si tempus quo uoluptate frui concessum est, longè maius fuerit calamitatis tempore, dulcis res est meminisse, si contra, graue ac durum. Ob id scite Iuuenalis:

— Gaudent ubi uertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Breuia enim illa sunt & magna.

Et illud

Et illud Virgilij huc spectat.

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit

Et Homerus:

— Μετὰ γὰρ τε καὶ ἄλγεσι τέρπειται ἀνὴρ
Ὅσις δ' ἢ μάλα πολλὰ πάθει καὶ πολλ' ἐπαλθὼν.

Idem Seneca:

Quod fuit durum pati, meminisse dulce est.

Tangit & Cicero hanc questionem, sed non sufficit ut sint insignes hi labores, & sine turpitudine, nisi ut dixi, etiã breues fuerint, alioquin nõ minimè est tristis memoria illorũ, quã dulcis uoluptatũ, sed Aristoteles ut pleraq; alia scitu digna, in Primo Rhetoricorum ad Theodectum de hoc disputat, addit aut̃ ratione: quoniã cum iucunda sint quibus delectamur, quouis tempore percipere homo se intelligat illa, homo delectatur, cum ergo uel percepisse meminerit uel percipit, aut percepturum sperat, in omnibus uoluptatem capit. uerum illud nos non docuit, cur si non percipere malum iucundum est, bonis carere triste non sit? ob id uidetur adiecisse, si quippiam ad miserias honestum aut utile consequatur? At hoc iam ad primum modum pertinet. Ideo uelut in naufragio quandoque miserie non est coniuncta uirtus, quandoque est, ut in plerisque periculis alijs, ubi coniuncta est uirtus non obscurum est cur delectetur nos memoria partẽ salutis uirtute nostra, sed si uirtutis specimen non adsit, delectamur comparatione presentis. Quo-
niam

nam ut medici dicunt, reditum ex dolore ad indolen-
 tiam fieri cum uoluptate. Hoc ergo cum recordamur,
 quia iucundū est, uoluptatem gignit in animis nostris,
 non ergo miseriarum memoria, sed quod euaserimus
 dulce est atq; iucundū: hęc enim inter iucunda numerā
 tur. Neq; enim cū recordamur naufragij delectamur,
 sed cum meminerimus, quomodo ex ipso naufragio
 euaserimus. Ita & uoluptatum bonorumq; memo-
 ria iucunda est, at si recordamur amisisse felicita-
 tem, id triste si casu, tristius si nostra culpa, mini-
 me autem triste, cum id ordine nature factum sit. Ve-
 lut si alterius uxore quis potiatur, ab initio enim
 hanc uoluptatem non statuunt homines perpetuā, sed
 propter innumeras difficultates nō posse esse cōtinuā.
 Quod si casu contingat amissio, succedatq; noua uo-
 luptas, nec tunc percipitur tristitia amissi boni, uel
 etiamsi nō succedat tam cito, modo tempus felicitatis
 diuturnius sit intermissionis tempore, iucunda est
 etiam memoria. Sed ab initio dum amittimus do-
 lemus, antequam aliud iucundum subrogetur, quo-
 niam pręteritum tempus metimur quantum fuerit,
 amissionis aut propter timorem coniunctum imagina-
 mur esse infinitū. Cum uerō nostra culpa id acciderit,
 sepius nos ipsos fallimus, quasi factum sit casu, nemo
 enim stultum libenter se esse arbitratur aut credit. ob
 hęc igitur omnia & tristium casuum recessus, & bo-
 norum possessionis memoria inter iucunda & uolu-
 ptates

tates ab Epicuro rectè numerätur: non satis consyderatè, cum uenia dictum sit, à Cicerone refelluntur. Sed nec omnino clarè, ut decebat, ab Aristotele explicantur, ueruntamen satis ut clarè possent explicari. Cum enim & iucunda recordari iucundum sit, & recessus tristem iucundi sint, etiam illorum meminisse iucundum est. At non possumus recordari hos recessus, nisi & recordemur quæ passi sumus, nam in mutatione uterq; terminus comprehenditur, quare etiam tristem memoriam falso existimamus iucundam esse cum non sit, sed illorum solum quæ uel per se iucunda sunt, aut quæ cum iucunda sint, sunt tamen necessario cum tristibus coniuncta, ut recessus ipsi miseriarum.

D E G E N E R A L I V I T A E institutione.

PORRO iucunda alia quidem per se, alia quod ad illa deducant, alia quod ab his quæ nobis tristia sunt, liberent. Per se iucunda sunt, uel quia utilia: ut opes & beneficia recipere, uel quia honesta, ut exerceri in studijs, in quibus sumus exercitati, uel quia præcellimus alijs, ut honos, & gloria, & uictoria, uel quoniam secundum naturam sunt, ut uersari cum similibus ætate, moribus, arte, ac alijs eiusmodi. Repetere etiam consuetudine ad hoc pertinet, nam talia sunt nobis familiaria. Quedam plura ex his continent, uelut regnare & excellere

cèllere atq; utile, sapientem esse honestum ac præcel-
lens, amicitia utilis simul ac secundum naturam. Quæ
uerò ad ea deducunt sunt, ut ad gloriam ludi concerta-
torij, beneficiorumq; collatio, excellentiam declarant,
at sapientiam coarguere alios, uidetur enim testimo-
nium. Et rursus discere & absoluerè inchoata, tãquam
illis pares sapientia qui inchoarunt. Imitatio uerò &
pictura & sculptura delectant, quia his discimus, disce-
re autem, ut dictum est, ad sapientiam ducit. Iniuriam
quoq; inferre ad regnum pertinet: potentiam enim te-
statur, ut ridicula ad nostram sapientiam. nam qui ri-
dentur tanquam stulti, inferiores nobis sapientia esse
uidentur. Admirari uerò ad sapientiam pertinet, ob id
enim ad philosophiam homines peruenerunt. Subitæ
autem rerum mutationes ob id delectant, quod admira-
tionẽ pariunt. Adulari uerò partim ad admirationem,
partim ad cõparandam amicitiam, quam diximus esse
utilem & secundum naturam, attinet. Quæ uerò à mo-
lestia nos liberant iucunda etiam sunt ut dixi, sed alte-
rius generis à præcedentibus. Molestissima autẽ est om-
nium malorum iniuria, ideo ultio iucunda & ira. est
enim cum spe ultionis. Ideo regibus et tyrannis parum
irascimur, quia ulcisci etiam parum speramus. Cupidi-
tates quoq; expleuisse iucundum, nam illis torqueri mi-
serum est. Ea de causa etiam commutatio nos delectat,
nam assiduitas tedium & dolorem nonnunquam pa-
rit. Ergo & in luctu, & magis in lachrymis uoluptas
est, in

est, in his enim exprimitur quod molestum est, scilicet, spiritus ardens ac fuligine plenus, in illo recordamur eius quem dileximus, diximus autem eorum quæ iucunda fuerunt memoriam quoque dulcem esse. Sed cum & id imaginemur infinitum esse, quo carituri sumus, maior est in luctu dolor, longe quam uoluptas.

Ergo his uisis, decet sapientem et Epicuri præceptis quibuscumque honestis, uoluptatibus operam dare, ut illorum memoria exhilarari queat, atque interim eis frui, quandoquidem uita hæc tam breuis est & fugitiua, ut iuentus pueritiæ cohercat, iuentuti senectus, & ex una in aliam ætatem imprudentes delabimur uelut in somnum. O quam rectè ait Seneca:

Properat cursu

Vita citato, uolucrisque die

Rota præcipitis uertitur anni.

Et rursus:

At gens hominum fertur rapidis

Obuia Fatis, incerta sui.

Quamobrem enitendū est ut omnibus uis, omniisque labore atque solertia, tempus ipsum quod commodato sumpsimus, rebus in egregijs atque honestis trāsigamus. Etenim sic mutuo sumpsimus, ut nemini commodare liceat, nec si nobis præterierit, ab alio sumere commodato. Quid ergo est ut tantæ rei custodiendæ atque dispensandæ adco negligentes simus? Hortatur nos Poëta pulchrè ad hoc dicens:

Stat

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
 Omnibus est uita: sed famam extendere factis
 Hoc uirtutis opus.

Cumq; tam pulchre ipsum impenderis, adhuc dilabuntur quæ colligisti, & hominum facta diffluunt, & memoria rerum egregiarum euanescit: & quæ maxima uidebuntur, breui in nihilum rediguntur. Quod si quis mutuo aliquid acceperit, intra certum terminum restitutus, curat ut interim eo utatur antequam labatur tempus, & tamen rursus commodato aliàs sumere, uel aliquid simile possumus, in tempore hoc negligimus, cuius tanta est penuria. Tantum oij tibi sumes, quantum ad seruandam ualeitudinem est necessarium. Nec in prima etate terendum tempus est, nec desperandum in ultima, nam quanto breuius, eo magis à uoluptatibus liberum est. Ob id etiam nisi aliquibus impedimentis turbetur, iucundissima est senilis etas. Nec totum illud est uiuere, quo anima corpori iuncta est, sed quo uacamus contemplationi, ac studijs seu liberalium, seu aliarum artium.

Vnde similis uir egregius cum perpetuò in magistratu fuisset, duntaxat ultimis septem annis exceptis, hoc iussit sibi epitaphium sepulchro inscribi. Similis hic licet, cuius etas quidem multorum annorum fuit, septem autem duntaxat annis uixit. Ob id Seneca ait rectè: contingit ut multi moriantur antequam uiuere

uere incipiāt. Alij etsi uiuere incipiant, non tamen ad uitam perfectam perueniunt, cum mutando genus sepius illam inchoant. Non ergo solum inchoanda est uita, sed quomodo inchoāda sit scire, atq; in illa persistēdum est semper usq; ad mortem, si beatus esse uelis? nā sic agendū semper illa perficitur. Cogitare etiam expedit, quōd quotidie aliquid defluit de uita, & ideo illud sarciri debere. quamuis enim corpus & uires crescāt, uita decrescit tamen perpetuo atq; minuitur. Quōd si miseris opprimaris, occurrendum est potius morti sententia multorum philosophorum, quam inertem illius prestolari aduentum. Etsi enim non licet se interficere, licet tamen morti obuiam ire ad euitandum dedecus. Quōd si sic animatus esse potes? si non supra omnem potentiam esse tibi licuerit? eris saltem extra omnem. Quid enim tyrannus ei facere potest iniurię, qui mortem contemnit ac spernit. Verum interim si adeo curas, ne quis tua inuadat bona, aut agrum, aut domū pecuniamue, cur eis qui uitam tuam inuadunt, tempus concedis? quinimo etiam auxilium prestas. Et cū in rebus tam parui momenti tam oculatus sis, in ea in qua omnia continentur adeo conuiues & supinus es, unus horam eripit in nugis, alius ut audiat circulatorum, alius ut pergat ad conuiuium totam etiam suffuratur diem. Quidā cogunt te legere carmina male consarcinata, quidam ut amico operam des, nihili postulat. Requirit musicus ut illum audias, alius te deducit ad fo-

rum Quid miserius quam cum omnibus alijs uiuas, tibi uni soli non uiuere? omnes cum prodigè diuidant uitam, cuius tanta est penuria, & in qua retinenda auaritia, honestè uti possemus, mediocrem pecuniarū summam inter pauperes nemo uult diuidere? Quantum ex inani metu, stulta lætitia, exiguo dolore, auida cupiditate, blanda conuersatione tibi pereat, cum his computes? inuenies uix minimam partem uite tibi relictam, itaq; nulla cū istis uita longa esse potest: sine istis pauca dici possunt esse breues, ni quis à prima adolescentia præripiatur. Itaq; honores, diuitiæ, eloquentia, uoluptates, nos potius suffocant, quam ut cuiq; bono sint. Quid ergo dulcius quam sibi ipsi uiuere? hoc est in ocio uiuere, quod etiam Augustus testatur in quadã epistola: ut apud Senecam, qui etiam decerpta ex Augusti epistola uerba ascribit. Nihilominus nullū turpius perit tempus, quã quod uino, deinde crapula, post ueneri impenditur. Hec enim opera cum belluis communia, sordida atq; etiam fœda sunt. Hodie quot uideas qui cum urgeantur & urgeant, nec sibi unquam uiuant, tamen nec quod sperabant assequuntur: ita miseri illi optimã rem abijciunt, ut mediocrem assequantur: et certã amittunt, ut incerta potiantur, nec etiam id licet consequi. Non est longa nauigatio diu in mari esse, multo minus diuersis agitari ingentibusq; fluctibus: ita nec uita diurna longo tempore in hoc esse mundo, multo minus a siduis magnisq; negocijs implicari: sed longa nauigatio est

tio est longam præteruchi orã, multa loca legere. Et longa uita multa efficere posse, quæ ad opus uitæ spectant. Catullus, Tibullus, Persius ac Lucanus trigesimũ annũ uix attigerunt, aut saltẽ paulo post excefferunt, hi tamen diutius uixerũt quam Argantonius, quamuis etiã rex. Illi sibi uixerunt, magnaq; spe freti, immortalẽ ingenij sui gloriam reliquere. Si quantum in periculis, seu iudiciorum, seu morborum, uitæ, curæ impendimus: tantumdem dum imprudentes per mille inutiles causas, pluresq; ex his damosas eã terimus, impendere mus, longe diutius uiuerẽt homines, nec de sua fortuna aut natura quererentur. Itaq; quod tũc cum perituros se existimant, facere decernunt: scilicet ut sibi uiuãt, ut partis fruantur, non indies noua querant, ut ocio uacent, id multo antea cum utilius est consilium, ac certius sapientem facere decet. Proximum suilibus uoluptatibus, est iners negocium conuiuiorum, cultus corporis, ornatus domus, cum tibi ex huiusmodi rebus perierit tempus. Dura uerò condicio eorum qui opes congregant, atq; eo miserior, quã qui sibi uictum querũt, quod hi finem habeant aliquem, illi nullum. Post hos sunt qui foro operam dat, quiq; honores querũt, propriam felicitatem semper in alieno nutu constitutã habentes, atq; eo magis populi omnibus uirtutib. hostes accerrimi. Sed nec in Repub. honestum locũ obtinere, summos magistratus gerere, tametsi gloriosum sit, & generoso uiro non indignum, ad propriã tamẽ felicitate

tem pertinet. Verū ipsum hoc quod nūc dicā, nec ad uē
 uū, ut dici solet, rē refecabo. Diximus in uoluptate esse
 felicitatē, quatuorq; genera bonorū ac iucundorū, de-
 cet ergo scire, postquam omnib. potiri non licet, qui-
 bus nam maximē expedit. Expedit autē magis his quæ
 maiora sunt, meliora et diuturniora. Meliora generib.
 ac speciebus distinguuntur, maiora numero ipso bono-
 rum, ut unum ad aliud sub eodem genere comparetur.
 Quod si eadem sint meliora, maiora & diuturniora,
 nemini dubium esse potest, quin ea sint alijs præfere-
 nda. Sin autem nō eadem sint in necessarijs diuturniora,
 in his quib. carere possumus, maiora sunt præferenda.
 Meliora autē ad eos spectāt qui uerē feliciter uiuere uo-
 lūt, reliqua ad illos qui cupiūt uideri felices. In generi-
 bus autē minus præstans est, quod secūdū naturā est mi-
 nusq; afficit, reliquorum triū honestū præferri debet
 apud eos, qui uerā felicitatem quærunt: qui fucatam ac
 uulgarem, quæ præcellere facit & quæ uilis est. Hariū
 uilis plebeijs, et his qui pauperes sunt est charior, quæ
 uerō facit excellere diuitib. atq; nobilibus. Eadē quoq;
 ratio & futurarū & præteritarū, quæ & presentīū.

At dubiū est an memoria uoluptatū sit dulcior an
 spes: uidetur enim Epicurus memoriam præferre spei,
 quod securā sit, sed tamen oēs spe magis afficiūtur quā
 ipsa memoria. Quinimo propter solam spem uolupta-
 tum ac bonorum, multi periculis se exponunt, pro-
 pter memoriam nemo. Videtur etiā spes eorū esse, quæ
 V 2 quandoq;

quandoq; futura sunt presentia, memoria autem eorum quæ esse non possunt. Præterita igitur iucunda minus mouent, sed illorum memoria secura est, atq; ideo pars felicitatis est: spes autem cum metu semper mixta & incerta, ideoq; minus tuta & perturbatione mixta, non adeo est pars sincera felicitatis, nos tamen magis mouet: affectum ergo maiorem esse & felicitatis partem non idem est, sed maior felicitas est in spe, purior in memoria perceptarum uoluptatum.

Sed cum honestum laudent omnes atq; uirtutes, cur est quod uitia magis ament homines atq; sequantur? Ideo hoc cõtingit, quoniam uirtus circa medium quoddam consistit ac quasi indiuiduum: uitia uerò in extremis magnum continet spatium, quocirca difficile est collimare. Liberalitas enim inter auaritiam & prodigalitem, fortitudo inter audaciam & timorem, reliquæq; quæ in secundo Ethicorum ad Nicomachum cõnumerantur. Facilius ergo in extrema incidunt homines, quam in ipsum medium. Alia ratio est, quod uitia quædam à naturæ defectu oriuntur, qui accidit ex materie impedimento, ut quasi quæ circa immoderantiã gulæ & ueneris uersantur, naturalia dici possint, quocirca pronus est lapsus in illa: cum enim, ut dixi, medio consistat uirtus, uix fieri potest, ut à medio natura non deflectatur in plerisq; quoniam opus ipsum natura etiam plerunq; in generatione, educatione atq; institutione impeditum est. Principiũ quoq; mores, à quibus
tanquam

tanquam Polycleti statua sumuntur exempla, ad uicia semper ferme deflectunt, non tam intemperantia et libidine ac libertate, qua abuti possunt, sed quoniam illis hoc conducere uidetur. Auaritia enim opulētos reddit, & omnibus ob id formidabilis. Prodigalitas amicos illis plurimos parat, ut utroq; tutiores sint: cum liberalitate nec quantum sufficit opum nec amicorum sibi parent, unde magis contemnuntur. Sic crudelitate nimia timentur, amantur misericordia, iustitia neutrum efficit. ostendit hoc exemplum Dionysij maioris, qui summa cum seuitia, adeo ut puerum quem amabat, eo solum quod riserit statim occidi iusserit, & ut refert Aristoteles Polyticorum quinto, Eo Syracuse nos tenente, contigit ciues in quinque annorum spatio cunctas facultates suas in soluendis tributis cōsumpsisse, & tamen quadraginta duobus annis tyrannidem nullo periculo, magna licet cū suspitione tenuit. At contra filius ob contemptum, cum multo mitior tamen esset, ea spoliatus est. Accedit quod liberalitatem qui accipiunt, cum non quantum uelint accipiant, auaritiam appellāt, iustitiam, qui leduntur, seuitiam aut odium, qui accusant indulgentiam aut remissionem, atq; ita ab omnibus contemnitur. Horum igitur exemplo aulici primum, inde alij uirtutes contemnuunt, & ad extrema transeunt. Similiter & populus liberales aut auaros uocat. cum enim illius maior pars in extremis sit, pauci enim circa mediocritatem uersantur, eosq; qui in me-

dio sunt, cum ipsi se mediocritatem obtinere existimēt,
 ad oppositū uitiū traducūt: Prodigī auaros, auari pro
 digos appellantes eos, qui sunt liberales. Præterea cum
 omnes homines fermè secundū uirtutē uiuere se putēt,
 ob id errore ducti, nō uoluntate uitia diligunt, nō ergo
 uitiū uirtuti præferūt, sed quæ sit uirtus et uitium igno
 rant. Itaq; decepti in uitio degunt, tãquã uirtuti operã
 dent, uitiōrum etiã fines aliquid unū habent quo præ
 cellunt, idè ad felicitatem compendiosiore uia deduce
 re uidentur, ac expeditius: uelut rapinæ & auaritia ad
 opes, crudelitas & iniuria ad opinionem potentia, in
 fidia & fraus sapientia, potentia aut, sapientia & for
 titudo ad felicitatem. Quare qui imperiti sunt (sunt au
 tem plurimi & penè hominum maxima pars) aberran
 tes tot causis uitium uirtuti præferunt.

Sed dices quid est uirtus? & quot sunt uirtutes? lau
 dabile bonum profecto est uirtus atq; honorabile. nam
 ex opere illius semper laus consequitur, nō aut ex opu
 lentia, potentia, fortitudine, pulchritudine, ijs enim &
 bene & malè quis uti potest. Est autē uirtutis finis ho
 nestum. Ipsius uerò essentia in hoc constat, ut nemini
 fiat iniuria, auaritia enim, crudelitas, & iniustitia cir
 ca aliorum uersantur iniuriam: impudentia, prodiga
 litas, intemperantia, circa suimet. Sunt ergo uirtutes,
 Fortitudo, Prudentia, Iustitia, Temperantia, Mansue
 tudo, Liberalitas, Magnanimitas (ut ita dicere liceat)
 Magnificentia, Indignatio, Grauitas, Verecundia, Vr
 banitas,

Banitas, Veritas, Amicitia. Id uerò quod uirtutem se-
 cernit à uitio, est ut dixi, quod non est in uirtute ex-
 cessus, & quòd nulli fit iniuria, sed mediocritas dū ser-
 uatur, iustitiæ cuiusdam pars est omnis uirtus. Verùm
 adhuc quæritur quid sit uirtus? Est, inquit Aristoteles,
 quæ habètem perficit & opus bonum reddat. Sed quid
 est bonum adhuc dubitatur. Itaq; & hoc indiscussum
 reliquit Aristoteles, nec facile erat illud statim explica-
 re. Homo igitur (ut altius repetam rem) ad quatuor
 comparandus est: ad Deum & sic oritur pietas, &
 est cultus Dei rectus: Ad cæteros homines, & iuxta
 hoc qui illis benefacit, & pro ratione hominum bo-
 nus appellatur. Vnde bonos dicimus, gratos, libera-
 les, patientes, atq; huiusmodi. Qui ergo ad Deum &
 homines comparati rectè se gerunt, probi dicuntur.
 Est ergo probi officium, ut sit pius ac bonus. Bo-
 nus ergo in omnes homines est beneficus, sed tamè or-
 dine seruato, prius enim & magis curat eos à quibus
 beneficia accepit, ut sit gratus: deinde in probos alios
 qui sibi similes sunt magis, quam in cæteros inde con-
 iunctos, & ideò in parentes maxime: sunt enim maxi-
 mè coniuncti, & ab illis beneficia plura & magna
 accepimus: & in egenos demum, hi enim maxi-
 mè indigent: unde in filios, sunt enim coniunctissi-
 mi, & auxilio nostro ob etatem & paupertatem ma-
 xime miserabiles. Sed uirtutes quæ ad semetipsum
 pertinet, nec bonos nec probos efficiunt, ut Prudentia

& fortitudo. harum quidem duplex genus, honestum,
 ut magnificentia, fortitudo, et utile: ut temperantia, co-
 tinentia, prudentia. Differunt autem incontinens &
 intemperans, quoniam intemperans malo ipso gaudet
 atq; in ipso perseverat, incontinens quasi rapitur natu-
 ræ uel, nec delectatur malo, nec in eo perseverat. Ut ue-
 rò bonitas genus est uirtutum quæ ad homines spectat:
 ita charitas causa est omnium horum bonorum, quo-
 niam enim humanum genus quasi totam unam quan-
 dam affinitatem diligimus, ideo benefacimus illis et co-
 patimur, etiam ne illos ledamus unde tollerantia. Dif-
 fert autem charitas ab amicitia, quasi ab intemperato
 incontinens: amicitia enim mutuum amorem exposcit,
 charitas nõ. sed sufficit ut amemus. Comparati uerò ad
 leges si iustæ sint, iusti aut iniusti dicimur. Iustæ censen-
 tur leges quæ ab iisdem constitutæ sunt: ut Venetæ Rei
 pub. & communes Iustiniani. Nullius enim emolumen-
 ti proprii causa constitutæ uidentur. At municipales
 quod ad ciues attinet, & Tyrannicæ cum de proprio
 commodo non agitur, etiam iustæ habendæ sunt. Quæ
 uerò de proprijs commodis agunt, et municipales quæ
 de exteris cum ciuibus decernunt, plerunq; leges non
 sunt, nec iustæ. Vbi ergo leges iustæ fuerint, idem erit
 probus uir ac qui leges seruabit: ubi uerò leges sint ty-
 rannicæ, probus uir à legibus declinare cogetur: aut le-
 ges obseruando improbus esse: non enim sufficit uiro
 probus ut in ciues bonus & æquus sit, sed in uniuersos.
 homines

homines. Et ut aduenæ ficcario debitam pecuniã exigēti, à suo affine ciue reddi iubeat. Ita tamen ne ex hoc Respub. in posterum maiore quopiam detrimento afficiatur. Iuxta hoc igitur erunt & plura etiam uirtutum nomina: utpote Pietas, Tollerantia, Aequitas, Gratia, Clementia, Charitas, Continentia, Beneficentia. Quae etiam ratione in quinq; genera superius enarrata distinguentur omnes hæ uiginti due uirtutes: Ad Deum cōparatione Pietas, ad homines alios Mansuetudo, Liberalitas, Beneficentia, Clementia, Tollerantia, Verecūdia, Charitas, Gratia, Amicitia, Urbanitas, Veritas. Ad leges, Iustitia, Aequitas, Indignatio. Ad sui utilitatem, Temperantia, Continentia, Prudentia. Ad Decorem et honestatem, Magnanimitates, Magnificentia, Fortitudo, Grauitas. Hæ omnes cum uirtutes sint, solum tamen quæ ad Deū & homines spectant probū faciunt. Quæ ad leges, bonum ciuem, si iustæ autem sint, etiam ad probitatem spectant. quoniam uniuersis conferunt. Sunt præterea sapientes uiri qui Diuina, naturalia, humanasq; leges nouerunt. Atq; hi sapientissimi, qui iustis legibus operam dāt. Propterea meritò sapientissimos Iurisconsultos appellamus, quòd legum rationem atq; morum teneant. Qui ergo ea agunt quæ à probis et sapientibus uiris laudantur, hi secundū uirtutem operari dicuntur, si ea ex deliberatione egerint. Habitus autem in anima, quo hæc expedite & sine cunctatione agimus, uirtus uocatur. Ipsum autem opus Bo

num humanum est. Id uerò omnibus his partibus laudabile est. Primum quod Deo similem reddit. Nam etsi Deus uirtutem non habeat, esset enim uirtus Deo melior, si uirtute Deus bonus esset, ut rectè inquit Aristoteles. Est tamen ipse uirtutum principium, heriocaq; uirtus. Heroica uirtus est, cum omne uirtutis genus in unum coit, atque excellenter. In Deo etiam præter id origo ipse est huius, nõ ab ipsa perficitur, contrarium huius uirtutis est feritas, unde ad heroicam uirtutem maximè pertinere uidetur prudètia et mansuetudo, nõ fera stultæ sunt ac seua. Prudentia utilissima est nobis, ut insania deterima: ita etiã mansuetudo alijs hominibus maximè prodest, ut crudelitas officit. Ergo per uirtutes Deo quatenus licet similes efficimur. Iisdem etiam profumus nobis atque alijs omnibus. Quãquam iustus fontes ad necem publici boni causa damnet, priuato tamen officio clementer utitur. ita uirtute omnibus prodest, scelerum fomenta subtrahendo, & quod boni uiri est, in priuata actione clementem & humanum se exhibet. Virtute etiam legibus confirmamur, quib. unio ac civilis uita humanaq; cõmoda, quæ aliter stare nõ possent, cõstãt. Virtute etiam laus apud bonos & sapientes paratur: quoniã hæc sola laus uerã est à sapientib. profecta, & diuturna à bonis: nõ malorum dicta non diu constant. sunt enim mala quasi non sint, & priuationes ac defectus quidam. Et qui mali sunt quasi deficientes & manci: itaque & natura
 & dissidio

dissidio inter ipsos nihil diuturnum euadit apud il-
 los. Demum uirtute, conscientia bona, & quies, &
 animi constantia atque tranquillitas, unde felici-
 tas oritur. quare nullus malus inter tot fluctus actur-
 bationes animi felix esse potest. Inde orta dubita-
 tio illa, unde bonis calamitates? quam Seneca, ut so-
 let, sub titulo de Dei prouidentia satis ineptè tra-
 ctat, nam primo debuit ostendere rei quæsitæ ueri-
 tatem, inde quare id contingat inquirere. Vnum Vti-
 censem Catonem uidetur præferre ad declarandum,
 bonos esse calamitosos: nam semetipsum occidit. Hoc
 sufficere debuit ad ostendendum illum esse miser-
 rum: nobis quidem hoc certè sufficit, apud Se-
 necam uerò, qui tantam felicitatem in fortitudine,
 in uoluntaria morte constituit, nescio quomodo
 illum miserum & calamitosum pronunciare audeat?
 sed admittatur concedaturq; , etiam quod nemo con-
 cessurus esset, hoc unum exemplum tãquam clarissimũ
 ad hoc ostendendum sufficere, quòd præstantissimorũ
 ciuium exitus sint miserrimi: Illud etiam non rogatus
 relinquo quòd nesciam, quomodo hunc hominem adeò
 ut uirtute celebrem laudare possim, qui soleret inebria-
 ri, unde etiam Martialis ridiculum:

Quid nimio gaudes noctem producere uino

Ignosco, uitium Gaure Catonis habes.

Faceßat omnia hæc, quãuis apud plerosq; maxima,

Quomodo ostēdes mihi Catonē fuisse probũ uirũ con-
 tendo

tendo ego fuisse improbum, nec providentiam ullam querendam ob hoc in Deo, tanquam scelus sit occidisse Catonem, aut eò compulisse ut semet, si uir dignus uideri uellet, occidere cogereetur. Dices leges seruauit, fuitq; incorruptus, adeò ut iudicia illa iustissima haberetur, quibus Cato praefectus esset. Ciuis optimus fuit. Et à toto populo Romano talis habitus est, Vnde illud Lucani:

Sed quo Fata trahunt, uirtus secura sequatur
Crimen erit superis & me fecisse nocentem.

Omnia admitto, & optimum ciuem appellari permittam, contēdo tamen fuisse pessimum hominem. Longè differunt optimus ciuis & optimus homo, bonus homo & bonus ciuis. Ciuis bonus est qui leges ciuitatis saluas esse cupit, Rempub. amplissimam, ciuibusq; bene facit. Id quo studio, ut primum si posset illi dominetur. sed absit in Catone, nō cogitauerit illud? saltē quia nolit quenquam sibi praeferrī, ipse multis, securiusq; uiuat, & stirps sua ac fama in perpetuum, quomodo humane res possunt, propagētur, in quibus minimè decipiebatur. An putat ueram fuisse probitatem, quae foueret tyrannum pessimum totius orbis? Detestamur satellitē tyranni unius urbis atq; modestum, hunc satellitem tyranni orbis crudelissimi, dicemus optimum uirū, quòd tyrannidem foueat? cur non omnes tyrannorum satellites in tyranni uerba iuratos non collaudamus? nam & illi tyrannum saluum esse uolunt? sed cur? ob proprium commodum

commodum non ob fidem, multo minus ob uniuersorum utilitatem: Cum Cato tantas turbas ageret, quis dubitat sui commodi gratia id non egisse? Eo enim potentia sedens in umbra, perucnerat, optimi ciuis hac facta opinione, ut nec Caesaris sudores, nec Pompeij gloria, nec Ciceronis facundia, nec Crassi diuitiae illi resistere possent. ob idq; coacti sint in unum conspirare Caesar, Pompeius & Crassus: uixq; sufficiebant ad hanc etiam tyrannidem uitandam, ni ad arma uentum esset. In quibus cum inferiorem talibus ducibus se uideret, non ob modestiam, sed quia illis imparem hoc certaminis genere se uidebat, sponte cessit: quod etiam Cicero alio tyrannidis genere certans fecit, sed uiliori hosti quam Cato succubuit, ideo etiam turpius. Cur ergo non descendat deorum aliquis ad hunc tyrannidis satellitem egregium, Catonem dico certe tuendum? o nefas? o impietatem maximam? Sed quid maius etiam de Aristide ac Phocione dicam? fuere praestantes ciues, non boni uiri, muneris imperatoria exercuerunt, caedes, oppugnationes urbium, rapinis, incestibus miseris hominibus in seruitutem trahendis interfuere, et ni Deos hos curaret, qui pro implenda libidine nihil pensi habuerunt? Si rapuissent ipsi, & pro pecunia haec fecisse conuinceretur, nonne sine controuersia facinorosos appellaremus? at nunc pro inani gloriola, pro ambitione id egisse illos certum est, quid hoc est? non esse innocentes, sed criminis generis mutatum seu potius causam esse? at haec honestior rapina.

rapina? at illa multis forsā necessaria? illa laudari nō debet, hæc omnino non potest excusari. Hi ciues de legibus contenderunt quas seruare nitebantur, quo consilio nescio, certè non quia probi essent homines, leges multi euertere studēt, plures illas in suum commodum trahere atq; distorquere nituntur: ob id necesse est si hoc uelint facere (præsertim quod omnibus fucus subolet, cuius causa tæri leges adeò mordici conentur) multas turbas magnasq; exoriri, multos sibi inimicos parare, æmulos longè plures: quid mirum est ergo hos uel illos dare pœnas? quandoquidem omnes tyranni sint, sed legum hi autores ac defensores occulti: alij, qui hos oppugnant manifesti. Quot enim ex illis hi sancti uiri trucidarunt? Sed qui trucidabantur nomen subierunt seditiosorum: qui trucidarunt, iustorū ac Reipub. defensorum. Scio iam me intelligi, unus restat qui mihi obijciatur, adeo sæpè iactatus Socrates probus uir, qui cicutam damnatus bibit, cum huic nihil ad sanctitatem deesset. Hic pauper non se unquam tractandæ Reipub. immiscuit, quamuis sæpius potuerit: ciues ad omnē uirtutem hortabatur, tyrannisq; pro ciuium salute, cum euidenti mortis periculo se obiecit. Quid ergo ad hæc dicis? habes multa sanè. Omitto nunc eos qui felicitatem in sola uirtute consistere aiunt: nam de his dicam illud Philosophi: Nec sponte, nec inuitos uera dicere qui in rota pendentem felicem esse aiunt. Dico Socratem eam mortem, quod etiam alias testatus sum, ultro sibi

sibi & quibus ex causis accersisse. Inde etiam antea se-
 ductum inani ambitione, quod & Aristoteles insi-
 nuat. Quorsum eos qui profitebantur disciplinas, co-
 arguere? non erat hoc vitia reprehendere sed irritare,
 non uirtutes serere, sed irridere. Non fuit Socrates in-
 felix sed felicissimus, dempto mortis genere. Vixit se-
 nex, etenim septuagesimo anno obiit, sanus perpetuo:
 summa quam ille maximè affectabat gloria, tum præ-
 senti, tum post mortem conseruandæ spe. Amicos &
 cognitos ex omni Græcia, quantum uel alius quis-
 quam antea uel post, seu Philosophos seu ciuitatis
 principes habuit. Nihil ex necessarijs illi defuit, adeo
 ut Aristippus dicere soleret, Diuites Athenienses fu-
 isse pœnu Socratis: omnes enim omnia contribuebant,
 uel non petenti. Sapiens, corpore firmo, uegetis sensi-
 bus, natura & instituto fortis: quod ad obtinendam fe-
 licitatem non paruo auxilio est. Filios tres masculos
 reliquit incolumes, amoribus suis aut potitus, aut po-
 tiri haud prohibitus etiam illustrissimorum adolescen-
 tularum. Duabus simul uxoribus etiam frui cōtiguit, ne
 quid ad explendam libidinem deesset. In ciuitate demū
 florentissima & totius Græciæ emporio. Nec unquam
 aliàs ante in iudicium uocatus: raro coactus ire in ex-
 peditionem. Addidi de adolescentulis, non quòd non ig-
 norem potius ad infelicitatem, quam ad felicitatē hoc
 pertinere, sed ut iuxta mores illius ætatis corruptos
 declararem, optatis nihil potuisse deesse. Si modo
 felicitas

felicitas iuxta uulgi opinionem est potiri uotis suis. Ille
 idem conuiujs saepe intererat, nihil, cum tamen esset fi-
 lius sculptoris, tota die agebat, quam colloqui modo cu
 eruditis, modo cum adolescentulis in foro circumstan-
 te corona: atq; illius sapientiam, ut uulgi mos est admi-
 rante atq; laudante. Adeo ut si ausus fuisssem committe-
 re inanes has rationes, ac disputationem cum discipli-
 narum solida scientia, atq; ex ea uera gloria, nec mors
 ea uel infelix, si nō optata, uel infamis, si non eo inuito
 contigit: tertium inter felices homines numerassem, pa-
 ri quasi fortuna, nominis splendore ac uitae tranquill-
 tate. Hoc igitur uoluit, hoc habuit, quis hunc hominem
 calamitosum dicere audeat? sed uideamus Antisthenem
 Zenonem, Platonem, Diogenem, Theophrastum, totq;
 alios Philosophos, quanquam nec omnino bonos, qui
 fuerūt undequaq; ferme felices. Sed et cleantes minime
 fuit, aut appellari meruit infelix. Et si modo infelicem
 hunc dicas hominem, natum non factum ira deorum fa-
 teri cogaris. Dixi non bonos fuisse hos uiros perfecte,
 nam ex tot philosophorum sectis nulla efficit hominē
 bonum, sed Christi lex sola homines efficit bonos. At di-
 ces, hi non fuerunt felices, fateor: sed id contigit quo-
 niam Christi cultores id genus felicitatis ex professo
 spernunt, quare nil mirum eos non adipisci quod sper-
 nunt. Boni ergo felices sunt eo in genere, quo boni esse
 uolunt, non qui ut Christiani uiuere uolunt, qui felices
 autem simpliciter esse. Sed iam tempus est his quae ad
 rem

rem necessaria erant cognitis, ut quod cœperam nunc institutum sermonem absoluamus. Fuerat autem is quo modo homo felix euadere possit? Dixeramus tria esse necessaria ad felicitatem, sapientiam, uirtutem, filios. Et quoniam felicitas in uita & operatione perfecta contingit: ut hæc commodè possent ad finem perducere, atq; ad opus tribus alijs indigemus, libertate, bona ualitudine, atq; opibus. At de libertate non solum queritur ne in carcere sis aut seruus, sed etiam ut ibi habites, ubi leges optimæ sint atq; seruentur. De ualitudine bona quantum necessariū est superius diximus, reliquum est ut de opibus dicamus. At de uirtute & sapientia etiam superius sermo habitus est, & quantum huic generali tractationi necessariū est, mox subiūgetur: relinquatur igitur ut de Filijs & opibus generaliter agamus, nec non ut nos præparemus aduersus calamitates, si superueniant. nam:

Et præuisa minus tela nocere solent.

Ita ad ingruentes casus paratum esse oportet, sed de hoc etiam posterius. Quod igitur ad filiorum numerū attinet duo sufficiunt: quanto tamē plures habebis tanto securior uiues, ita tamen ut non magno studio, maxime si opes non suppetant, illorum numerum augere cures. De opibus autem si solus sis, metam statuere oportet quantum possis ex redditibus emere frumentum annuum pro duodecim uiris. Nam si frumētī pretium creuerit, habebis etiam quo compares reliqua, si uilius fiat

eodem modo. Melius est ergo ut frumentum pro reditu habeas, scilicet quantum sufficit ad duodecim homines alendos. Sunt autem librae tritici X IIMDC. ultra ut habeas non est necesse ut solliciteris, si tamen occasio detur, usq; ad duplum peruenire potes: ultra autem oneri potius sunt quã usui. Tria etiã præter hæc habere conuenit, redditum unius anni in numerato semper paratum, ob fortuitos casus. Domum etiam propriam, non tibi locatam. Et industria qua si contingat perire redditus, aut non sufficere, non cogaris mendicare. *Quæ* autem sit et qualis, in sequenti libro diffusè docebimus. Præterea si filios habueris, redditum augere oportet, frumentum ad alendum sex uiros sufficiens pro unoquoq; filio, tantũdẽ pro ducta uxore. Cæterum cum his carueris, ancilla una sufficiet ad beatam uitam traducendam. Sed cum uirtus ac sapientia expedita sint bona, filij bonum onerosum & implicatum, curandum est ut tam tempestiuè eos suscipias, ut cum senecta superuenit, illi iam sint iuuenes, à iuuando enim iuuenes dicti sunt, nam si distuleris ita ut seni adhuc filij sint impuberes, periculum est ne duplici onere grauatus succumbas, cogarisq; illud occinere poëticum:

Tres sumus imbelles numero, sine uiribus, uxor
 Laertesq; senex, Telemachusq; puer.

Cæterum ut rem ab initio repetam, postquam iam tantum præfatus sum, ut modo omnia simul intelligere liceat, cum quatuor sint proposita quæ ad felicitatem habendam

bendam sunt necessaria, subiectum quidem quod dixi-
 mus esse triplex, sapientiã, Virtutem, Filios: Et quæ ad
 illorũ usum essent opportuna, tria rursus, libertatem,
 sanitatẽ, opes: Modũ etiã qui est perceptio uoluptatis:
 & scientiam usus horum. In singulis generibus scire ne-
 cessario est, quomodo adipisci liceat, quomodo quæ ad-
 uersantur, tolli uel minui debeant. Quomodo adipi-
 sci liceat non possumus scire, nisi metam sciamus. In
 principalibus ergo nullam metam statuerẽ oportet.
 nam quanto maiorem sapiẽtiã, uirtutes ac filios pos-
 sederis, eo beator eris. In necessarijs ad usum meta est,
 ut quam celeriter & expedite principalibus uti possis.
 nam & celeriter & expedite ad felicitatem ipsam per-
 uenies, atque ideo ad finem optatum, ut diutius beata
 te humana frui possis. Et licet in principalibus nulla
 meta sit necessaria, filios tamen suscipere non ante ui-
 gesimum quintũ annum, fiunt enim incontinentes, post
 quadragesimum autem et secundũ imbeciliter plerũq;
 nec tamẽ contẽnere natos decet, licet sero ad iuuentutẽ
 peruerturos, curare enim oportet ne orb. decedas omni-
 no. Nec in his tamẽ, nec in uirtute aut sapientia id con-
 stituas tam esse necessaria, ut uel metu amissionis, uel si-
 nõ perfectionẽ assequaris, infelicẽ te esse existimes.

In uirtutibus uerò ipsis scire docet, quomodo ad u-
 trumq; uitiorũ latus declines, in quibusdã enim perspi-
 cuit est, ut in liberalitate ad auaritiã & prodigalitã:
 in fortitudine ad timorẽ & temeritatẽ: at in alijs quæ

plures longè sunt, hoc non est adeò perspicuum: uelut
 in ueritate ad mendacium perspicuum, ad exuperantiã
 non ita. Et tamen est, cum non rogatus & insidiãtibus
 ueritatem prodís: & si plura dicas quam requirant cu
 iusdam inanis gloriæ cupidus, ita circa ueritatem etiã
 peccas. Et si quæ non scis certè, narres atque suspicio-
 nes, quamuis uerã esse non affirmaueris: potes enim si-
 lentio illa transigere. Pietate ad impietatem & ad su-
 perstitionem, nam Deus uenerari uult, non tamen hoc
 cultu indiget. Plures uerò ita agunt, ut omísis necessã-
 rijs rationibus ad illum se transferant, quasi indigeat.
 Mansuetudini perspicuè altera ex parte opponitur se-
 ritas, non illa de qua diximus, ea enim est caput uitio-
 rum, sed de qua Aristoteles dixit, minus malũ esse quã
 uitium. Est ergo asperitas uelut in agrestibus capris,
 ceruis ac tauris: altera autem ignauia, cum nimis socor-
 des tractari nos malè permittimus. Est autem mansue-
 tudo ut nos hic uolumus, Humanitas quasi uirtutũ om-
 nium decus quoddam & ornamentum. Clementiæ per-
 spicuè seuitia, altera parte obscurius remissio & mise-
 ricordia. Inter iram et stuporem Tollerãtia posita est.
 Prudentiæ, imprudentia & astutia: Beneficentiæ, duri-
 ties & indulgentia, seu potius qui aliena plus proprijs
 negocijs curat. Officiosissimum, sed non in bonam par-
 tem interpretando. Charitas odium habet ex aduerso,
 et affectum illum quo quis deperire dicitur, seu insanũ
 amorem. Amicitia cum, ut dixi, sit mutua charitas, etiã
 eadem

eadem contraria erunt. Verecundia, impudentia & *Αυσωπία*, seu nimia uel dānosa uerecundia. Gratia & *ἄξωπία* et redundantia, urbani, scurrilis & rusticus: Magnanimus inter insolentem & abiectum submissum. Magnificencia profusionis & fastus ac sortis medium est. Indignatio liuoris & improbitatis, seu nimie patientia. Aequitas & iustitia in eodem genere sunt, sed ad diuersa referuntur. Aequum enim dicitur quod iustum est uerè & legis interpretatione: iustum uerò quod iuxta legem fit. Quare Aequitas inter seueritatem & legis contemptum posita est. Iustitia uerò inter legis excessum & diminutionem. Grauitas inter morositatem, & leuitatem. ydem etiam qui & leues et ridiculi appellantur. Intemperantia, & abstinentia temperantia. Sed continentia incontinentia, & nimia abstinentia opponitur. Par enim est ut tantundem ab extremis extrema distent, quantum media inter se. Sūt etiam quaedam uirtutum partes: ut fortitudinis patientia, seu in doloribus, seu in laboribus. Et constantia prudentia pars, quæ tamen inter duo extrema iacet: ut uirtutes ceteræ, pertinaciam scilicet et mobilitatem. Quaedam ex duabus: ut Fiducia seu Fidentia ex prudentia & fortitudine, inter diffidentiam uel desperationē & cōfidentiam uirtus posita est. Moderatio quoq; & Modestia partes sunt prudentia, sed modestia etiā ad urbanitatem pertinet. Inter ambitiosum etiam & abiectū uirtus est nomine uacās, quæ liberalitati respōdet, sed illa

in honoribus seruat mediocritatem, liberalitas in diuitijs. Promptitudo etiam media est inter precipitem & segnem, seu lentum & tardum, uirtuti similis, sed ad corpus potius pertinet. Ingenuitas quoque, honestas, uenustas ex his sunt. At Heroica uirtus & innocentia modi sunt uirtutum, non uirtutes simpliciter. Vna enim omnes eas excellenter comprehendit, altera omnia excludit uitia, ob hoc non inter duo extrema posite sunt, sed uni tantum opponuntur. Meminisse autem decet uirtutes non esse medias inter extrema, quoniam ex his conflentur: sunt enim quidam auari in quosdam, in alios prodigi, nescientes medium tenere nec liberales. Circa sapientiam (cum non omnem adipsi liceat) que ad mores, queq; ad naturam conducit utilior est. De Deo autem lex nostra plura docet, tum Aristoteles et Plotinus. Mathematicæ autem ante alias certiores enim sunt. Pingere, fingere, numerare, scribere, canere, pulsare, omnibus præter hæc debent esse cõmunia. Quædam autem nescire præstat, uelut carmina condere, nam carmina quodã furore ut poësis constat: ob id stultè multa solent furentes ea ratione edere, que alioqui non fuissent edituri. Eaq; causa sola tres uidi, quorum unus pecunia grauius mulctatus est, nescio an etiam grauiore poëna, alter in eculo decies octies tortus, tertius publicè laceratus est. Fuit & alius multis uulneribus confossus, quamuis superuixerit. Decent carmina uel eruditos, uel eos qui illis componendis
 solum

solum incumbunt. Studiorum uerò naturalium pars optima est, quæ de cælo, astris, elementorum motu ac quiete, de dijs ac anima & his quæ à morte: adeò ut in horum ac similium contemplationem, uelut miracula moresq; animantium non malè Seneca Felicitatem (sed melius ut dixi felicitatis partē) collocauerit. uerum hæc omnia ideò ad felicitatem pertinent, quòd uoluptatem pariant. hic enim est usus.

Cum ergo uoluptas sit cognitionis modus, est enim delectatio ex cognitione, tot modis delectari contingit quot sunt cognoscendi differentiæ. Sūt autem externæ quinque; tot enim sensus: interiores autē quatuor, Mens, ratio, memoria & uis imaginandi. Dubitatur aut quænam maior? certè interior his qui illam facillè assequi possunt: manet enim diutius, & memoriæ auxilio quotieslibet reuocatur in actū, ulterius etiā progreditur, estq; rerū nobiliorū, et magis propria homini. Interiorū præstantissima quæ per mētē, est. n. eternorū et inmutabilium: memoria uerò gaudent pueri & imperitiz Mathematica imaginari solemus, atq; ob id quoniā certissima sūt, eā operationē diligere solemus ac magnificere. Verum ratio homini propria, est & etiā ad humanos usus accommodata. Exteriorū maior est uoluptas in tactu & gustu, quoniam sunt in materia: uerū cū impure sint et communes cum belluis. Quæ ex uisu habetur magis est necessaria et scientiæ propior, quæ ex auditu maior: minima et minore in precio est quæ ex odoratu oritur.

oritur. Præstat autem ut quisq; est institutus. Et consuetudo, & natura & raritas rei seu nouitas, ac perfectio cæteraq; similia. Ergo uirtutes, neq; earū opera felicitatis partes sunt, sed cognitio ac delectatio tam operū quam uirtutum. Sensuum uerò cognitio ad sapientiam pertinet, non quod sentire sit sapere, sed quia cum tria diximus esse principia felicitatis, sensuum cognitio ad felicitatem pertinet, quoniam interiore cognitione exterioriorem percipimus, atq; de ea iudicamus: unde Venus & cibi delicati in cane pariūt uoluptatē, in homine uoluptatem & felicitatem. Canis enim quia mente & ratione caret, ideo felicitatis est ut alias diximus, experis. Quamobrem felicitas in ratione tantum sita ac mente esse potest, non in sensu uel memoria. Nam de imaginandi ui uidetur aliud genus, quam quod in belluis esse, dignoscitur. Solū enim in ea cognitione est felicitas quæ homini proxima est. Ergo in ratiōe & mēte, & forsitan imaginandi ui, si, ut dixi, quod existimo alia prorsus sit facultas ab ea, quæ in cæteris cernitur animalib. Quamobrem Filij & uirtus à felicitate sunt remotiora, quam sapientia: cum felicitatem pariant nisi ut cognoscuntur. Sed nec sapientia ipsa pars est felicitatis, sed scire nos sapientiam habere ac possidere, uel habuisse uel sperare nos habituros. Quomodo ergo inquit gloria felicitatem parit? nam ipsa non est sapientia, nec uirtus nec filij: nec sensus aut cognitio aliqua interior? aut ergo plura erunt felicitatis principia quam tria, aut non
 -pariet

pariet gloria felicitatem aliquā? oritur autem hæc dubitatio quæ & de sensuum cogitatione & multis alijs pariter, quoniam felicitatē posuimus in tribus illis primò, postmodum in omnibus quæ uoluptatem pariunt. Sed tria illa felicitatem pariunt solidam ac absolutam, paucis tamen congruentem: hæc uerò omnia communem & magnam certè, & quæ pluribus uel sola satisfaciat, & huic tractationi quæ etiam plebeis hominibus scribitur congruentem, ab Epicuro ortam, et tanquam priorem absolutam, ornantem. Conueniunt tamen ambæ, quod nō consistunt nec in re ipsa, nec in uoluptate uel sapientia, sed in ea delectatione quæ oritur ex cognitione mentis aut rationis, quod delectati simus: seu mente, ut in sapientia ratione uel, ut in gloria ac uirtutum possessiōe, aut sensibus ipsis exterioribus. Tam ergo nostra omnis absoluta felicitas, quam etiam Epicuri in ratione constituta est, quoniā ratio quæ est nos cognoscit. Sola ea quæ mente mentem intelligit, dum separamur, momētoq; durat, aut aliquoties repetita paucis momentis, in ipsa mēte sita est. De qua ut presentis instituti non est agere, ita si prætermissem, imperfectam reddidissē hanc tractationem, imò potius accephalam, derelicta opima digniore atque illustrissima parte.

Ceterum postquam felicitas nostra et in spe futurorum, & memoria præteritorum bonorum et possessiōne præsentium posita est, dubium est an præsentium bo-

norum possessio spe futurorum sit maior? nam futuro-
 rum longa, & maior plerunq; quã presentium uolu-
 ptas. maiora enim sperare solemus quam eueniãt. Præ-
 teritorũ etiã lōgior uoluptas et æquẽ secura ac præsen-
 tium. Oritur aut quæstio hæc iure meritò ex dictis, nã
 felicitas nostra nõ in sensu uoluptatis reposita est, sed
 in cognitione illius sensus. Nã et hoc uelle Epicurũ per-
 spicuum est. Etenim si in sensu & uoluptate reponeret
 felicitatẽ, memoria præteritarum uoluptatum cum il-
 le iam è sensu sint dilapsæ, nihil ad felicitatẽ facerent.
 Cum ergo uoluptas felicitatem non pariat, sed cognos-
 scere se percepisse aut percipere aut percepturum uo-
 luptatem, ipsa uoluptas præsens nihil afferet commodi
 ad felicitatem. Cum itaque in hoc paria sint, præsens,
 futurum & præteritum, præteritum: autem longitudi-
 ne temporis superet præsens quod momentaneum, fu-
 turum quoque & longitudine ipsa temporis & ma-
 gnitudine rei quæ expectatur, uidetur tam futuri expe-
 ctatio quam præteriti memoria in iucundis maiorem
 posse parere uoluptatem. Atque id etiam ratione colli-
 gitur: qui enim possidet statim ne destituatur ab initio
 timet, quòd si non timeat ut speret necesse est: felici-
 tas ergo hæc ad futurum potius quam ad præsens per-
 tinet. Et similiter si non statim id contingat, sed quòd iã
 diu possidet gaudeat: ad præteritum hæc uoluptas ac
 felicitas pertinebit. Experimentum etiam huic ra-
 tio subscribit, nam qui ad ciuitatem aliquam inui-
 sendans

sendam pergunt, longe maiore uoluptate fruuntur dum in itinere sunt, & maximè appropinquantes illi, quam cum iam in urbem peruenerunt. Et qui in morbo salutem sperant, liberari se cernentes plus gaudent quam sani iam facti: imò cum sani sunt, uoluptatem nullam prorsus percipiunt. Subscribit huic ratio aliàs dicta, cum in mutatione & reditu à statu præter naturam ad naturalem statum, tantum non post reditum medici et experimentum ipsum doceât, delicias oriri. Alia ratio etiam dicta est, scilicet quod timor & spes maiora ostendunt quæ expectantur. Quamobrem dicendum est, cognitionem illam fieri iuxta quantitatem perceptæ uoluptatis in sensu, quæ ut reliqua omnia euanescente sensu, licet non statim paulatim euanescere incipit. At iuxta illam metiri oportet felicitatis quantitatem, quia tamen ex diurnitate uoluptatis ac perseverantiae augetur continuè illa felicitas: ubi diu permanferit, si eam soli uoluptati præsentis comparaueris, maior esse poterit. Sed si ad eam quæ ex præsentis & proximè præterita conflatur, fuerit comparata, proculdubio minor erit. Si ergo (ut exemplo rem facilius intelligas) anno ab hinc uno puellam possideã relicturus eã cras, hinc ad annum maiore sentia ex hoc uoluptatē, quã prima die qua illam possidere capi, nisi spẽ futurã uoluptati diei illius adieccheris, nõ tamẽ maiore uoluptatē hinc ad annũ ex hoc percipiã quã hodie, imò

imò nec quam sex mensibus exactis. nam præsens illa uoluptas cum uoluptate sex mēsum præteritorum maiorem parit animo meo satisfactionem, quam post annum annuæ possessionis præteritæ memoria. Eademq; ratio de futura spe, concepta felicitate seruanda erit.

Iuxta quam quòd quærere uolebamus, disputandū est, an maior sit felicitas senis uel iuuenis? Neq; enim dubium est quin omnia quæ non sunt in extremo constituta, incrementū non assequantur et diminui non possint. Deo quod supremus sit, ut nec puncto, quod minimum quicquam maius non est neque minus. Maius tamen puncto, & minus Deo dicere consueuimus: sed de felicitate tamen si perfectum sit bonū, haud dubium est quin aliqua maior sit aliqua minor. Maiorem in iuuenes pleriq; existimant, quod iuuenum nullus senē se esse malit, senes omnes uellent se esse iuuenes, & de hoc uino conquærantur? si igitur bonū est quod omnia appetunt, bonum est iuuentus, malum senectus, in bono autē est constituta felicitas, non ergo senectus felicior, imò nec felix. Senectuti etiam proxima mors, sensus hebetes, languidæ uires: in his autem aut tum his felicitas, senibus igitur parua uel nulla felicitas: At e diuerso senex uoluptate secura iam præterita fungitur, securior etiam in filijs quos habet iam grandiores uirtute ac sapientia præstat, uitia abolita, tranquillitas maior, maior à laboribus quies, minora pericula. Si igitur felicitas in animi tranquillitate cōsistit, ac scientia multarū rerum,

rerum, felicior erit senex quam iuuenis. Habet hæc
 quæstio plura capita, si enim statuamus animos immor-
 tales, haud dubiè felicior est senex iuvene, ut qui iam
 prope metam est, superauitq; labores, & cursus peri-
 cula. Sin autem mortales adhuc statuere aliter atq; ali-
 ter decet, aut unū iuxta populi opinionē, atq; sic iuue-
 nis felicior esse dicetur, ut qui omnibus bonis corporis
 polleat, spæq; diuturnioris uitæ præstet: sin autem sa-
 pientum, senex ob ea quæ dicta sunt felicior est existi-
 mandus. Porrè uelle apud duos contrarijs legibus iudi-
 ces utentes, eandem statuere sententiam, non est arguti
 hominis aut sapientis, sed insani. Propterea his relictis
 iam tādē ad usum eorum, quæ ad felicitatem pertinet
 deueniamus, idq; primum statuamus eum qui felix esse
 uelit, oportere omnino non res ipsas augere, sed minue-
 re cupiditates, non quantum habeas aut desit pecunia-
 rum, honorum, amicorum, opportunitatis, considera,
 sed solum quantum sit tibi necessarium. Omnia etiam
 quæ non sunt utilia præscinde, ne tibi occasio infelicitæ-
 tem pariat: Ut enim arbor ramis præcisis licet defor-
 mis firma manet aduersus uentorum impetus, patula,
 speciosa licet sit, extirpatur: ita homo negligens non
 necessaria paucioribus cum impedimentis & tutius ad
 culmen felicitatis peruenit. Dicebat Seneca quod ue-
 lut in tempestate qui enatare uolunt, nudi enatant: ita
 ex hac uita tempestuosa non enatabit quisquam nisi ne-
 gocijs uacuis. Ego licet sententiam grauem & simili-
 tudinem

tudinem comptam uideã, congruentiaq; uerba, futilem tamen comparationem esse cerno: quomodo enim uita sine negocijs? quomodo quis enatabit è uita? qui è mari enatant seruantur, qui ex hac uita, iuxta illius sententiam toti pereunt: ne tamẽ frustra illa uerba huic libro inseruerimus, dicamus eum qui nolit perpetuò fluctuare in hac uita, sed solum natate in ea, oportere esse explicitum ab omni onere atq; impedimento: uel ut nauis oneraria cum onusta est surgente tempestate magno uersatur in periculo, uacua superat undas: ita uita nostra negocijs oppressa, si bellum, seditio, aut alia calamitas superueniat, mergitur. Atq; id rebus ipsis & experimentis congruit. Quidam cum emisset frumentum belli spe, & ob pacem euilisset, laqueo se suspendit. Alius cum arma in bello principi uendidisset nõ numerata pecunia, illo succumbente perpetuò in posterum mendicauit. Alius cum in pace multa emisset, bello superueniente direptis quæ emerat, dolore periit. Ergo qui in sui potestate collocat ea quæ ad felicitatem pertinent, is felix est prorsus: sed non possumus? uerte igitur & dic qui felicitatem in his collocat quæ in nostra potestate sunt, huic facile erit felicitatem assequi, & de ea assequenda securus erit. Quod si sinistri quicquam euenit, non euertitur à fortuna, sed concutitur. Quid enim stultius quam felicitatẽ in casibus collocare, qui ut secundi eueniant non nostri est arbitrij, sed fortunæ aut alterius potentioris causæ? Itaq; accipere beneficiũ ar-

bitrij

est dantis, impendere nostri. in præstandis ergo beneficijs felicitatem nostram collocabimus, nõ accipiendis. Sic honesta desideria, læta uita, operatio secundum uirtutem, studia sapientiæ, recta consilia firmè semper in nostra potestate sunt, et secunda eorum possessio. ideoq; in huiusmodi rebus collocanda felicitas. Est enim arbitrij nostri, felicitatem in quacũq; re uoluerimus, modo uel bona sit, uel differens: ut potētia, diuitiæ, robur, collocandi. unde homo firmè semper tam felix est, maxime sapiens & fortis, quātum se esse uult. Cum enim felicitatē in his collocauerit quæ prorsus sua sint, imò quæ iā possidet, planè is omnibus numeris felix erit. Vnde qui dixit, cognosce te ipsum, melius forsā dixisset, tibi ipsi impera: in illo enim magnū est bonū, in hoc uerò summū. Est aut̃ hoc illius qui prudens sit et fortis, usq; assueuerit, paulatim sibi ipsi imperare, atq; id assequimur cupiditates cōprimendo. Qui sibi imperat similis est equū freno regēti: qui aut̃ assueuit iā cupiditatibus imperare, equū mansuetū cū freno equitati: qui nõ imperare assueuit, nec imperat cupiditatibus, equitanti agrestē equum absq; freno. Primus igitur maximis cū difficultatib. seruabit se: Secundus sine difficultatibus et periculo lætus, et cū uoluptate peraget propositū iter: tertius aut̃ ab equo excutietur, aut̃ agetur in præceptis. Solus ergo sapiens felix esse potest, quia quæ cupit possidet & securus, nec putat sibi quicquā deesse. Ostendemus hæc infra ad felicem pertinere, licet ad felicitatem

nō sit necessariū ut securus possideat. Sapiens igitur cū tuto quæ cupit possideat, nec putet sibi quicquā deesse, quod omnia. hæc in sua sint potestate felix est: alij nec tuto quæ habet possident: imo nec securi, cognoscuntq; multa sibi deesse, quantumuis suas opes ac potentiam ostentent: non igitur etiam secundum Epicurum qui sapiens non est, felix esse potest. Si ergo sapiens felix esse potest: qui sapiens non est, felix esse non potest? solus sapiens felix esse potest. Sapientiam ergo totis uiribus querere oportet. Quod uerò arbitrij nostri sit ubi nobis imperare didicerimus, quocunque uoluerimus felicitatem collocandi, ex hoc manifestum est, quod cum explere cupiditatem iucundum sit, et iucundi possessio pariat felicitatem: & si omnes, ut dixi, ramos ex arboris trunco præciderimus, in ipso trunco iacebit tota felicitas, nihil aliud nobis ex decreto optantibus. At cupiditatem nostram ex concessis in eo qui sibi imperat, quocunq; uoluerimus transferre licet, atque ibi collocare: certum est igitur absolutam felicitatem in quocunque sapiente qui sibi imperare possit, quacunq; in re uelit, constitui posse.

Iam ergo Felicitatem absolutam in manibus sapientis qui sibi imperare possit, irretitam habemus. qua in re igitur illam collocabit? seu quibus in rebus? cū plures sint res necessariae etiam sapienti, etsi possit sibi imperare. Vtpote quæ ad uictum requiruntur et existimationem retinendam. Quid melius quam ut in sapientiæ studijs

Studijs? Qui enim utilia scripsere documenta, successorum sunt procuratores. Idem ergo et de nobis si studuerimus, si inuenerimus, si scriptis mandauerimus, posterisq; tradiderimus: oportet autem ut antea dixi, in studijs habere delectum & in authoribus, ut præcipuis insistamus. Quod si aliquando relaxandi animi atq; recreandi gratia ad illos nos conuerterimus, statim redeundum (quandoquidem uita nostra adeò labilis sit & breuis) ut ad metam sæpe quam primū perueniamus. Etenim ubi ad sapientiam peruenerimus, erimus quasi in tuto: est sapientiæ nomē uenerabile, nec unquam adeò malitia praeualebit, temporaq; infesta erunt, quin philosophiæ nomen sacrum nõ sit. Verum nec publicè profiteri necessarium, sed non tam studijs præstare se sapientem, quam etiam actionibus. Nec uelle leges euertere, seducere plebem, certare cum imperitis, gloriam docendo captare: sed sapere & oculere, temporumq; loci, consuetudinis, imperantium & hominum cum quibus uersaris rationem habere: confidere etiã in iustis actionibus, & quod æquissimum est sperare, si tamen perpeti cogaris iniustissima: si aduersæ, si etiam dolores ac cruciatus, æquo tu animo fer, tecum dicens, multa & ego feci & horum non ego causa fui. Quid deterrimū est quo te afficere possint? cruciatus & mors? at quales cruciatus perfert podagricus et nephreticus? imò puella dum parit? & quam commodè illa ferunt? Et tu cum tua sapientia his uiliior eris? Sed manent diutius? deest

nobis quod illis præsens est solatium? Sed & hoc quod dixi rarissimum est. Duo ad summum aut tres philosophi periere tyrannica vi, Anaxagoras, Socrates, Anaxarchus. sed duo posteriores nolentes, ne peruicacia dicã sua: de primo etiam dubiũ est, an culpa sua perierit. Certè à Pericle tũ, qui rerũ Athenis potebatur, defesus est. At de morte plura quã etiã forsã opus erat dicta sunt. Excute igitur metũ, ne hæc prouidẽtia futuri, nulli usui, tibi inutilis futura sit. Certè beluæ lögẽ nobis in hoc beatiore sunt, quod solũ presentib. periculis moueantur. Maior semper firmè est timor quã res ipsa, et calamitas quã expectamus. Cum etiã persepe ea nõ superueniat, inanisq; sit hæc perturbatio, & frustra discrutiemur. Excute irã quæ non pro causa rōne acceditur, sed pro fomite quæ illi subministras. Est. n. uelut ignis qui quãtũuis exiguus, plurimũ in stipulis et paleis augetur, omniaq; deuorat, magnus ubi lapides inuaserit, extinguitur nec obest, quot præcipientes ira egit? Ab omnib. reb. quæ magna afferũt detrimẽta abstine: hæc enim infelicem semper aut saltem maxima uite parte hominem reddunt: cuiusmodi sunt cædes quæ non in ultionem factæ sunt, sed illam irritat: amores puerorũ atq; nuptiarum, in his omnibus res tempusq; perit, pericula, infamia comitatur conscientiaq; sceleris. Et quod in his duobus ultimis maximum est, pendes semper ex alieno arbitrio, quod cum felicitate è regione pugnat.

Iam ue-

Tam uerò si non sapientie operam dederis, felicitate proximo loco scilicet in uirtutibus colloca, nã hæc uoluptas perpetua est munda, sincera, laudabilis, rerũ que arbitrio fortune regũtur, incõstans, foeda, cruciatui mista, infamis. Vt hoc agas cõmodius, pãdagogũ tibi statue. i. amicum, cui omnia quæ agis etiã occulta, ut alias dixi, reueles. Tũc uerò profecisse te scias, cum tui pãdagogus factus eris, & tui ipsius puduerit. Nec à Deo illa pete, quæ si homines audiant, pudore afficiaris: quam iniquum est à Deo petere audere, quæ nõ es- ses ausurus petere ab hominibus? Id ergo est sibi amicum factũ esse, cũ homo sibi potest imperare, ac semetipsum corrigere, nam horum utrũq; in amicis possumus. Pau- ci tamẽ sunt qui sibi sint amici, nã qui amicus est sibi, uita odit: illa enim inimica nobis aperte sunt, et nobiscũ bellũ perpetuò gerũt, & nos in sumas calamitates pro- trudere conãtur. At nos, nos ipsos nõ amantes, illa non odimus, sed tanquã cũ amasia cum ipsis litigamus, & de illis conquerimur: habere enim cupimus, sed offendi ab illis nolumus. Quia enim nos ipsos stulto amore non uerò diligimus, diligimus etiam affectus nostros atque cupiditates nõ secus ac adulatores: ablandiũtur enim nobis, ideo etiam uitiã cupiditatibus & uoluptatibus iuncta diligimus. Et quamuis quod rectum est, & quod non rectum dignoscamus à uitijs, tamen ipsis spoliari metuimus, tanquam uoluptatum lenonibus, ne cum le- nonibus discedant amasie nostræ uoluptates.

Denique si adeo uirtutibus nondum perfeceris, saltem constanti animo esse discas, et senes imitare qui solum uera timent: nam pueri etiam laruas et personatos timere solent, & quicquid imaginantur, nec ab hoc uicio immunes sunt iuuenes: ut uero non timeas, nec amas, nec spera immoderate, ut Cato docebat, ut non ames spes resue immodice, uilia ama, uel quae prorsus sint in potestate, & parua spera: sperabis parua si parua concupisces & modicis rebus contentus fueris. Spes enim malorum certiores sunt quam bonorum, et euentus etiam frequentiores: quoniam mala ut eueniant, auxilio nostro non indigent, sed nolentibus nobis eueniunt, bona multa nisi nobis consentientibus, imò semper ferme curam exigunt nostram. Quare & malorum praedictiones uerae, bonorum plerumque mendaces. Ergo ubi in paruis & securis spes tuas atque cupiditates collocaueris, cuiusdam industriae, si nec sapientia nec uirtus superpetunt, te totum trade, & illi opera da in eius possessione, incremento, opere, utilitate, laude felicitatem tuam collocans. Quod multos fecisse uidi & beatos euasisse, non solum proprio eorum iudicio, sed & aliorum & praecipue principum. Quae uero felicitatem maxime impediunt duo sunt, uitium naturae, impatientia, cum aliud statuimus uitam beatam esse, alium uiuendi modum. Velut cum sint tria uitae genera, piuum, sapienter, & iuxta existimationem, hoc autem est Christianae & secundum Peripateticos, & secundum Epicurum: felicitatem

citatem autem quis statuatur iuxta communem uulgi existimationem, si Christianus autem uel Peripateticus uitam duxerit, in maximas calamitates incidet, & uitam miseram ducet. Qui uero contra egerit, felicissimus erit: Ut si felicitatem iuxta legem constituat, uiuat autem atq; rebus suis prospiciat ex naturæ instituto.

Hactenus igitur de generali uite institutione dictum sit, quæ in cura horum quatuor reposita est, sapientiæ scilicet, Virtutis, filiorum, & industriæ, comitante uoluptate honesta omnium sensuum, memoria quoque & spe illarum tum securitate, ne quid omnino desit, seu ad explendam felicitatē, seu eorum quæ posidemus tanquam ad felicitatem necessariorum, quantum tamen in humanis securitatem obtinere licet. Quod etsi omnino aliquid præter expectationem mali successerit, sat sit tunc dolere, si modo dolendum erit cum euenierit: interim de his quæ posidemus iam gaudere. Et ut Epicurus dicebat, compensare præsentem iacturam cogitatione præterite uoluptatis. Est enim felicitas unum quoddam quasi homogeneum, & simile sibi undequaque: uelut terra, aqua, caro, ut deffinitio illius & toti & parti eadem sit, ac ex æquo competat: pariter enim dicimus guttam aquæ, aquam & amphoram aquæ, & totum elementum aquæ, similiter aquam: ita & de felicitate statuendum

dū est. nā quaecunq; minima pars felicitatis, & tota simul felicitas hoc nomine felicitatis cōprehēdūtur, eademq; deffinitōe quæ est: Voluptas animæ orta ex oratione cognoscente possessionē rei iucundæ. Manifestū est igitur quòd cognitio hæc de possessione, ut dictū intelligitur, de quacunque possessione, & quocunque tempore, præterito, præsentī & futuro, modo sufficiat ad generādā uoluptatem in anima. Differt autem felicitas in hoc à stultitia, quòd licet stultitia possit esse cum uoluptate animæ, orta ex ratione cognoscente possessionem rei iucundæ, non tamen ex cognitione rationis, sed falsa opinione orta est talis uoluptas. Vnde nec illa habuit, nec ex illa orta est, nec potest esse constans, nec anima quæ uoluptate illa perfunditur integra est, & ab alijs etiam exterius irridetur. Vera autem felicitas non semper facit felicem. Vnde multum differunt esse felicem & possidere felicitatem: omnes enim ferme possident felicitatem aliquam, quamuis multi minimam: felices autem uix unus aut alter in una urbe. Oportet ut felix sit, absolutam possidere felicitatem, ut nihil desit, & securum esse de hac possessione. Diximus autem quomodo securus esse poterit. Ut uerò sit absoluta & nihil desit, id continget si in paucis, si in paruis eā collocet, circumscribatq; omnia quæ non sunt necessaria. Ut uerò nihil desit etiam, id est ut non interrumpatur ab aduersis: de presentibus

presentibus quidem malis satis diximus, tum etiam de precipiendo omnino metu futurorum, de præteritorum autem malorum memoria, in tuo arbitrio est seruire iucunda, obliuisciq; errorum atque malorum. Ob id non inepte dicebat Themistocles se cupere multorum obliuisci, tanquam memoria illorum felicem esse prohiberet.

In futurorum autem expectatione spem tuam semper inter duo colloca, quorum utrunque iucundum sit, sic enim semper felix eris. Velut inter amici expectationem, & studium aliquod gratum. Inter filij capti liberationem & Hymeneum, aut uitam à curis solutam, cum ille fuerit nequam.

Semper autem occasio horum est.

HIERONYMI CAR-
DANI MEDIOLANENSIS
MEDICI, DE UTILITATE CA-
PIENDA EX ADVERSIS.
Liber III

DE PRINCIPVM IN-
commodis.

EFFICERE poterant hæc
quæ dicta sunt ad persuadendū,
hominibus nec diuitias nec ho-
nores, nec sædas uoluptates esse
necessarias ad bene beateq; ui-
uendum: nisi quemadmodū et in
morbis corporis accidit, ut qui-
dam tanta scabie laborent, ut existiment summam feli-
citatē in scabendo esse repositam: ita pleriq; beatos
se non posse esse credunt, nisi maximas opes adipiscan-
tur, primos occupent honores, et exquisitissimis ac ple-
nis uoluptatibus fruantur. Quos eo ipso decipi conuin-
cam, quod cum ad ea omnia peruenerint, haud cōquie-
scunt: et qui ex his modestiores fuerint, finemq; aliquē
adipiscendo imposuerint, nullam tamen percipiunt uo-
luptatē, sed solum dum adipiscuntur, adepti quod non
doleāt, non egeant letantur. Indicio igitur est ob id læ-
tatos antea, quoniā indigere se existimabant, nā aliter
uoluptatē

voluptatem in acquirendo non cepissent, cum ea quæ
parta sunt iam non delectent, nisi antea doluissent: do-
lebant ergo ante & tristes erant, igitur cum nulla alia
ex causa, palam est eos esse persuasos, quod indigeret.
At cum non indigerent, quippe qui plus satis habeant,
quam quod sufficere homini uni diximus, certum est ob
errorem atq; deceptos frustra doluisse, frustra ergo etiã
laborasse, triuisse igitur perperam tempus, corpore fa-
tigatos, animi curis oppressos, uitam etiam inani dolo-
re minuisse. Cur ergo sanos hos homines esse dicas? &
cur illorum non miserearis? Sed hæc adhuc scio illis non
sufficiunt. Age dum extrema consideremus, quis poten-
tior aut ditior principe, cum omnia tibi ex uoto succes-
serint? imo ultra uotum, nec eò peruenies ut sis princeps,
sed fac ut peruenias, dico te miseriorem mendico futu-
rum. Volo autem ut ualetudine, robore, forma, sapien-
tiãq; sint pares. Quid ais dicis? insanisne? aut insanum
me putas? uel iocaris? aio ita esse, nec iocor, iudicem te-
met constituo qui hæc legis, non alium requiro, Recte-
ne sapias aut deliras? Credo me sapere, recte imò etiam
rectissime, nec delirare. Omitto etiam quæ de animis à
lege nostra produntur, nam res sic in maximo discrimi-
ne posita esset: nihil enim non coguntur regni tuendi,
atq; prolatandi eius terminos causa facere principes,
non iugulãt hi hominẽ, sed integras urbes, exercitus, no-
xios & innoxios, mares ac foeminas, uiros et infantes,
imò etiam qui nondum lucem uiderint, sana ac profa-

na spoliat, omnia sub eadē lege tenentur. Et iustum est quodcūq; libuerit. Sed hoc extra aleā. Animā tāquā nulla sit onittamus in hac causa, de presentib. solum bonis differamus. Aio prāter hoc unū quōd impunē homines iugulare possunt, ac prāter illā felicitatis falsā imaginē, cū hi qui assistūt & nudo capite, & flexis genib. tanquā deos adorēt, astare cogūtur, pompāq; illā auri argentiq; expositi atq; gemmarū, quasi argentarij sint atq; gemmarij, quae omnia etiā ad felicitatē nihil profusus facere inferius ostendā, si nō existimes hoc esse felicitatē inuidiā mouere, quāmodū pueri solent, principes esse miserimos: et ut ab initio dixi, deteriore condicione quā medicos. Sed & illud condono ne sint tyranni, ne te reuocem ad Democlis exemplū apud Dionysiu, ut facile uincam: uolo esse reges aut principes à tyrannide sepositos, & longa etiā serie maiorum in dominatione perseuerantes, atq; eo magis haec adiucio, ne quis nouus in principatu lesus se possit suspicari. Miseram omnium conditionem esse aio qualescunque sint, die, noctu, domi, foris, inter suos & alienos, in pace & bello, sanos & aegros, ab uxoribus, à filijs in conuiujs illis sumptuosus, in furtiua uenere, in rerum scientia, in oculorum & aurium uoluptatibus. Si de his omnib. te conuicero, an adhuc dubitabis me non uera proposuisse? Iam primū à diurnis operib. incipiam, in quibus totus dies in audiendo subditorū querelas absuntur. omnes petūt, si qui illis donāt, sunt dona Granorū, nulla hora superest.

superest, imò nec ipsa dies sufficiet, si omnes admittantur: nã quorsum tot hostiarij, nisi ad multitudinẽ illam clientũ explodẽdã? non ob custodiã, cũ illa ex Germanis militib. cõstet. Nõ multũ laborabo hac in causa, cũ nemo tã sit principẽ addictus causæ, qui hac in parte nõ fateatur eos priuatis omnibus inferiores. Succedit nox, nec illa minus laboriosa scribẽdis secretiorib. epistolis: has plures esse necesse est, quoniã & plura quã ceteri negocia habet, cũ principib. alijs, cũ affinib. cũ ministris. Adest à libellis cũ fasciculo mandatorũ quæ subscribere cogitur, nõnunquã etiã legere. Hæc diuina opera atq; nocturna quæ nõquã cessant, et ob id à poetis fabula Sisyphi declarata: Vnde illud pulchrè:

Aut petis, aut aurges rediturum Sisyphæ saxum?

Sũt quidã inepti qui dicũt omittere põt princeps hũc laborẽ. Princeps si hoc agat, Scianum sibi ut comparet necesse est, à quo metuat, & tãdẽ ipse cũ familia excidatur ferro uel ueneno. Principũ tria sunt genera: Violenti et tyranni qui semper metuunt, non tamen semper fraude aliena pereunt: contempti qui semper pœnas dāt, nihil enim adeo certum affert exitum principi ut contemptus, qui ex inertia & luxu accidit: Et boni qui & molestia hac carere non possunt, uelut inertes & qui iniuriam nemini faciunt, atque ob id à tyrãnis diuisi. Nec in tot seculis si id fieri posset, ut propria et publica negocia nõ tractarèt, defuisset exemplũ cũ nullius sceleris, nullius mōströse luxuriæ, nullius fugitiosæ

gitiose uitæ in eis defuerit, nec quicquam intentatum.
 Tiberius secessit, Nero crudelissimus fuit, & in scena
 publicè se prostituit, suxit inguina uirorum, Vitellius
 in popinis, Heliogabalus in lupanaribus, Commodus in
 uenatione & ludo gladiatorio foedissimus imperato-
 rum. Seuerus Afer nulla causa trucidabat homines, o-
 ctuagesimum annum excesserat, omnes tamen his labo-
 ribus incubuerunt. Sit satis hoc ad ostendendum, nullum
 principem hac miseria carere potuisse aut posse. Do-
 mi uerò cum omnia habent quieta, plena perpetuò est
 aula strepitu (ubi multitudo, ibi clamores, strepitus, cõ-
 fusio) triclinium, cubiculum, omnia plena hominibus,
 ut uix respirare possint. Ex ordine statò adsunt cubicu-
 larii, pueri, domestici, inde frequenter ex magistrati-
 bus, ex amicis, clientibus, musici, & principum nuncij,
 ipsiq; principes. Adeò molesta res est hæc, ut quemad-
 modum dixi, Tiberius in perpetuum secesserit, Augu-
 stus sæpe, alijq; omnes quam frequentius potuerunt
 principes. Hic rursus dicis, cur non expellunt? & uacua
 regiam efficiunt: nõ scio, aut si scio non uacat di-
 cere, certum est ita esse, nec huiusmodi rerum quicquã
 intentatum fuisse, fieri compertum est non posse. Solus
 Domitianus hoc ausus est facere, atq; id malè illi cecidit,
 nam & solus cum esset occisus est. Cum minimum adest
 familiarium, nunquam sine quatuor aut quinque esse
 possunt. Sed & hoc quã exiguo illis tempore licet: sed
 cum etiam dormiunt in cubiculo sunt alij, ut & peditus
 aliorum

aliorum saltem dormientium audire coguntur, & ipsis
uix pedere liceat. Hæc est felicitas principum. Sed au-
fugiunt: secedunt: interim quouis etiam priuato in ipso
itinere miseres: si puluis est in uia, quanto cum pul-
uere hi equitare coguntur ob turbam? nam equestri
custodiæ uale dicere non possunt: indecorum enim est,
& periculosum etiam optimis principibus: sunt alij
principes, nobiles, necessarij quorum importunitatem
etiã si nolint, perferre coguntur. Accurrit etiam per sæ-
pe morio molem pulueris excitās: opportunè adueni-
se illum sateri oportet, ac ridere simul, quamuis mole-
stè id ferat. Ita mos est, sic consueuerunt, et qui lege nul-
la teneri quamuis optima poterant, leges graues (con-
suetudines scilicet absurdas) sponte sibi ipsis imposue-
runt. Sed ut hoc efugiant calamitatis genus, maiorem
subeunt, & per angarias iter peragunt, tam periculo-
so & damnofo exemplo, ut hoc genus ita agendi inter
supplicia acerba etiam numerari possit, incommodè se-
dent, periculosè cursitant, plusquam oporteat promi-
nent ab ephippijs, crura contracta molestè ferunt, ne
coeno impediuntur: & corpus ipsum, quod peius omni-
bus est, ita concutiunt, ut uentricula & uiscera omnia
labefactent: unde morbi, tristisq; senectus, ipsaq; mors
multo celerius aduenit. eoq; magis, quod nec à cibo, ut
par est abstinent, nec ut deberent uinciuntur. Tan-
dem ad secessus locū peruenitur. nec tunc quicquā ha-
bent melius priuatis hominibus. Sed omnia turbulēta,

& antequam singula disponantur, & ipsi incommo-
 da multa patiuntur. Et quanquam minora illa sint, ma-
 iora tamen sibi uidentur, quoniam consuetudine et dis-
 turno laxu adeò languent corpora principum: ut do-
 lores, et incommoda omnibus alijs hominibus plus sen-
 tiant, uoluptates autem minus. Indicio est, nec in secesi-
 bus illos conuiescere, quòd rarò ibi diutius maneant,
 & certè magnis cum difficultatibus tot homines in lo-
 cis solitarijs uiuere possunt, & extra urbes: & qui in
 urbibus sunt, principis presentiam requirunt. Quòd
 si hyeme iter faciendum sit, luto onerantur ob multitu-
 dinem, & seligere illis uiam tam facile, haud licet ut
 priuato. Iam in bello quanti labores? quot curæ? metus
 etiam? sed suspitiones longè frequentiores, pericula pri-
 uatis non minora? quando quidem unus ipse ut belli ca-
 put, ad necesse ab hostibus expetitur? In pace uerò in-
 ter alienos minimè tutus, inter suos quantis agitatur et
 fluctibus & æstibus? sine personarum conditionem
 inspicias, inter fures, scurras, adultores, constitutus
 est. A furibus bona diripiuntur, à scurris mores cor-
 rumpuntur, & ut quisq; melior est ex aula abigitur,
 ab adulatoribus ueritas summum inter mortales bo-
 num ablegatur. Vnde miseri principes propter has lar-
 uas in Cimerijs, ignorantie tenebris perpetuò uiuunt.
 O miseram principum sortem, qui nunquam norunt,
 quali in statu res suæ positæ sint. Adeò uerò aures prin-
 cipum emollitæ sunt, ut ad ueritatis nomen tanquã ad
 Nili

Nili Cataractas obsurdescant. Ab his non solum omnibus bonis amicis spoliantur, sed etiam beneficiorum gratia. nam ubi in quenquam beneficium contulerint, uel hi in quos contulerint, ab his antea emere, uel saltē ubi acceperint non principi, sed illis acceptum referre coguntur. Se enim authores fuisse persuadendi, & alter pro altero mutuū scabentes, ut multi id testatur. Quippe cōiurati omnes ad fallendū principem, ad furandū, ad persuadendum his qui beneficium acceperūt uel accepturi sunt, nil agere principem nisi ex socij præscripto, omnes qui beneficiū acceperint in ipsum principē reddūt ingratos. Quod si unū eximere uelit princeps, uix potest ob omnium aliorum preces quæ à minis parū absunt: eoq; tandē pulso uelut parua quantitas uini ab aqua fluminis absorpta, statim in aquā transit: ita qui denuo subrogatur in illorū mores concedit, nō priore melior, sed minus ad fallendum exercitatus ac promptus. Itaq; quod summū existimas & esse contendis bonum in principe, diuitiæ, non principis sunt sed dispensatoris, procuratoris, cubicularij, coqui, lenonis, scurræ, adulatorū, milleq; aliarum pestiū, à secretis, à libellis, ab epistolis, thesaurariorū, prægustatorū, magistrorūq; aulæ. Sed nulla maior autoritas quā lenonis, post questoris, inde eius qui est à secretis, sed & cubicularij ex horū sunt gnō, post medicis. Hi oēs in unū cōueniūt ne quid illis pereat, ut quātū possint rapiāt, ne quid re sciscat princeps: in alijs discordes pugnat, et inimicitias exercent

exercent inter se capitales ob inuidiam. Scurrarum ue-
 rò peculiaris quaedam calamitas, qui ad omnia minus
 honesta hortantur principem, ut sibi similibus faueat,
 & ut opes profundant in pessimos quosq; atq; inutiles
 homines, mimos, ludiones, saltatores: in eos autem qui-
 bus debent uel propter singularem artis operam, aut
 diuturnam seruitutē, aut merces illis sub fide creditas:
 aut quia ob suam salutem manifesto periculo se expo-
 fuerint, nec obolum quidem impendant. Nihil horum
 genere peius. Sunt autem quidam natura minus mali,
 sed magis procaces, quidam studio qui pessimi sunt.
 E quorum numero fuit is qui Florentiæ principem oc-
 cidere cōnatus est. Horum ergo apud principes maxi-
 ma est authoritas. Queris cur? & cur tam inutilibus
 animalibus proffit tantum donare pecuniarum? Non
 ineptē forsā primum, nam scurræ in penetralia prin-
 cipum aliorum ingrediuntur, cum proceribus uersan-
 tur, tum etiam cum populo, imò plebe: unde principis
 nomen fit illustre, fama grandescit, gloria illius omnib.
 nota fit, simul timetur atq; amatur. Scripta & libri no-
 mini suo nuncupati, non adeo mouent hominum ani-
 mos, ut hi uiri: cum nō ad multitudinem nec alios prin-
 cipes tam cito perueniant, hi enim lectione librorum
 haud uacant. Quòd etsi tam citò & scripta ad hos om-
 nes ut scurrarum uoces peruenirent, minus tamen illo-
 rum animos mouerent, quam uiuæ uoces horum bala-
 tronum. Etsi scripta ad posteros demigrent, parum cu-
 rant quæ

rant quæ post mortem illis euertura sint: deinde ab illis
decepti rursus sperant ab obitu, uel sine scriptorum au-
xilio omnibus, quemadmodum etiam dum uiuunt, non
tos futuros. adeo uerò illos tum hi tum ceteri adulator-
res è sensu proprio exturbant, ut similes dijs esse se sibi
persuadeant. Et ut Satyricus ait, laudant:

Sermonem indocti, faciem deformis amici.

Ita dii illi miseri, morbis, inopia, seditionibusq; ex ino-
pinato opprimuntur: at hi statim cum præda diffugiunt,
& ad alios luxuriosos se conferunt, nihil præter insa-
niã stultis illis relinquentes, tum etiam odia bonorum.
Nam à suis decepti multipliciter errant: primum diffi-
ciles bene agenda tanquam perpetuo uicturi, cum ta-
men, ut dixi, etiam in his qui ad extremam perueniunt
senectutem dici possit, mors ortui coherere: quãto ma-
gis si quid antea præter spẽ accidat? Deinde quod tem-
pus cuius maxima inopia urgentur, quantulũcunque
exiguum sit, non solum dilabi patiuntur, sed etiã quod
moretur & tardet queruntur? Vide quod stultitiã ge-
nuit & quali errore teneantur? Existimare se maximã
copiam eius rei habere, cuius maxima penuria labo-
rent? Tertium quod ab his impulsu, bonos uiros & fru-
gi ablegant, alios iniurijs afficiunt, ut sic commodis si-
mul suis priuentur, & ex amicis hostes sibi pariant in-
famiamq;. Demũ quod in inutiles res atq; homines pe-
cuniam & opes profundentes, suismet manibus con-
fossi dici mereantur. Sed quod hæc tam perperam pro-
fundant

fundat ut sibi uideatur, quemadmodū dixi, non absurde faciunt. In plerisq; enim principibus hæc donatio esca est, nō liberalitas. falsa enim ratione musici, satellites, mercatores, artifices, aliq; qui industria sua uiuere solēt, sic argumētantur atq; concludunt: si in ineptos nulliusq; utilitatis homines tanta profundit, quid mihi facturus est? cui iure tenetur, nec nō ex beneficio prestito plurimum debet. O stulte? nihil, cur? uerte syllogismum, uidebis trifariam concludi oppositū. Si dat immerentibus, igitur merentibus non dabit. Contrarium enim cōtrariæ sunt rationes, et contrarij euentus. Et rursus si dat immerentibus, prodigus: si prodigus non liberalis, tantundem enim a liberalitate distat prodigalitas, quantum auaritia. Si ergo liberalis non est, quibus debet non dabit, hoc enim si faciat esset liberalis: at non est, non faciet igitur. Tertio si dat quibus non debet, quod det quibus debet non habebit. At nemo dat quod non habet, non dabit igitur. Vide quam pulchrè te tuo syllogismo confeci, tuisq; assumptis propositionibus. Apud quos ergo aliquid possunt, ne plurimum dicam hoc hominum genus multis modis, hi principes necessario miseri sunt: primum quod in his spem confidentiamq; reponunt, quæ securitati ac bonæ existimationi nihil prorsus cōducunt: scilicet in horum nebulonum & rabularum nugis, opinioneq; uulgi ac principum, nobiliumq; ex his concepta. quod quam absurdum sit imò damnosum, quis que po-

que potest intelligere, cum ex hoc deprehendantur minus prudentes. Deinde quod mali, postquam hac occasione multi decipiuntur, liberales eos esse existimantes, atque ob id parte bonorum spoliantur. Demum quod eos amplectantur, à quibus & amicis, & uiris probis & sapientibus, & existimatione privati sunt. In alium præterea errorem horum persuasione non solum principes, sed etiam potentiores omnes incidunt: quod suis tam iniuste, quam etiam iuste fauent, partim hoc ipso quod dixi, scilicet persuasione adulatorum, partim precibus importunis egentium: tum etiam quoniam has operas loco premium dant, & ut ab amicis ut benefici suspiciantur, ab alijs ut potentes & acres fautores timeantur. Eò uerò processit hoc malum, ut pro ingratis habeantur, si officium aduersus æquum & iustum non præstiterint: Ita inter duo mala potentes constituti sunt: ut si non faueant ingratis, si faueant iniusti habeantur, & Dei leges frangant. Quid cum illi postmodum petunt aut quibus debet? aut qui consanguinitate coniuncti sunt: quiq; aut magna, aut periculosa, aut iniusta, aut damnoſa, aut mali exemplo rogant. Quibus denegare turpe uidetur, cõcedere deterius etiam est. neq; tellus petit aqua, quoniã se ipsum & sua officia pluris iusto quisq; æstimare solet. In his difficultatib. uersatur tota principis uita. Sed forsan saltẽ melius in officijs, quod plures habeant familiares, excipiuntur? nihil minus,

quanto plures enim tanto peius, uno in alterum omnes
reijciente. Sic ut miseri illi prandium coenamq; non so-
lū ob id, sed etiam ob parandarum rerum multitudi-
nem plus cogantur expectare, quam quisq; priuatus.
Eo enim peruenit res, ut nonnunquam horam excedat
hæc expectatio. Nec audet queri, ne illorum exemplo
plures audacius peccent, quia inultus quæritur, nec pel-
lere, ne totam confundat aulam. Si modo queratur Ar-
chitriclinus, respondet coqui culpā fuisse, coquus que-
ritur de emptore, negat emptor potuisse antea, imò
nec tunc nisi ab uno Terentianiq; senis per urbem er-
rores commemorat. Sed quid miserius, quam cum adu-
latores illi in apertas inimicitias prorumpunt, pro qui-
bus adeò angitur princeps? aut quid ridiculosius cum
illos inter se conciliare nititur? Non absimili exemplo
eius mariti, qui plorantem uxorem, mæchi mortē, exi-
stimans propriū aliquod illam deplorare incommodū,
solabatur, atq; cum illa plorabat etiam, nōne hæc uel
ipsi Heraclito risum mouebunt? Errant rursus in hoc
principes, cum iudicia inertium de uiris præstantibus
audiunt. Quis unquam imperitus sapienti, quis igna-
uus præstanti uiro amicus esse potuit? Hoc unum scito
axioma, laruatam, sapientem uero sapienti, fucatam
mulierem pulchræ, Vlissēm nullum Aiaci unquam ami-
cum futurum. Itaq; si quid habes o laruate amice, pro-
fer, licet & expedit res ipsas narrare, principem facti
admonere, iudicium alij qui non inuideat illius dignita-
ti, qui

ti, qui purum habeat amicum, qui pluris faciat uirtutes quam proprium commodum, relinque. Quid est ut ab inimico, imò quod peius est ab inuido sententiam de illo cui inuidet, requiratis? Probantur homines orbis iudicio & populorum, non coinquinatis aulicorū sententijs. Sed ægro principi plura auxilia? præstantiores medici? Hui nulla in parte infeliciores principes, quam in causa uitæ. Primum quales quærentur medici? aulici, aulicq; moribus congruentes. Si aula consilijs atq; astutijs sanarentur homines, non Hippocratis & Galeni inuētis, certè optimè cum principibus actum esset. Pleriq; callent quicquid in rem non facit, atq; omnia, (ut quidam de medico quodam dicebat) præter literas & medicinam. Sed hæc relinquamus tanquam odiosa. Sint medici principum quātumcūq; egregij, non tamè impetrabis quin etiam sub ipsis non pessimè in morbis se habeant Principes. Primum quidem quòd non audēt auxilia strenua admonere, nec qualia oportet: quoniã sinistris successibus non solum infamia, sed etiam periculum coniungitur. Ipsi etiam medici ceremonijs intenti, & ut officio non deesse uideantur, uigilantes: adeò stupidi & obliuiosi euadunt, ut sæpe per tres integros dies, etiam in febribus urinarum obliuiscantur. Ita præparandæ carnis memores, & oxypori conficiendi, uel aquæ plusculò suauioris, maximorum ac necessariorum nõ recordantur. Miraris? Quid nõnne Franciscus Sfortia quoties egrotauit, toties nimia sedulitate et assidua

opera medicos ad mortē familiares compulit. Nonis-
 mus extremo morbo uix seruatus est, quia princeps pe-
 rijt. Neges adhuc te credere. Quid est quod principes
 ex leuissimis quibuscunque morbis tā serō sanantur? ex
 mediocribus & magnis nullus euadit? Sed negas &
 hoc. Discas experimento, quem regem Gallorum, aut
 Hispaniæ, uel Angliæ, uel Scotiæ, uel Turcarum prin-
 cipem aut mediolani, Ferrariæ, uel Neapolis trecent-
 tis ab hinc annis ad septuagesimum annum peruenis-
 se inuenies? cum priuatis annorum hic numerus fa-
 miliaris sit: plures ad octuagesimum, quidam etiam
 attingunt nonagesimum. Vnde hoc? nōne culpa medi-
 corum? nōne illi ut nos homines sunt? pluribusq; se-
 lectis auxilijs ac medicamentis abundanti? Sed non cul-
 pa medicorum sanè, sed ut dixi, potius misere condi-
 tionis principum. Non licet etiam illis gaudere be-
 neficio superuocati medici uelut priuatis: primum ob
 suspicionem odij, inuidiæ, heredum etiam nōnunquā:
 nec ipsi audent se committere medico, nec medicus, ne
 in suspicionem deueniat, solus quicquam agere audet.
 Vbi uerò cum familiaribus coierit, si quid conmemo-
 ret quod non probent, irridetur apud necessarios prin-
 cipis, & post etiam apud principem ipsum, cum bene-
 res cesserit. Si ea attulerit in medium quæ improbare
 non liceat, dissimulantur, procrastinantur, ut non tan-
 quam illius, sed ipsorū auxilia in usum adhibeantur. Et
 præstat sanè: quanto enim diutius egrotat princeps, eo
 diutius

Auitius illi principi imperant. Habētq; qui rogēt quo-
 modo ualet princeps? melius ne se habet? atq; interim
 suspiciuntur. Propterea rectē mihi Philippus Rex re-
 spondisse medico, qui os iuguli fractum curabat, pecu-
 nias ultra modum petenti, uidetur: dicens, par est ut ac-
 cipias quantum uelis, clauem enim in manibus habes.
 Cum enim omnes dum aegrotant in medicorum mani-
 bus torqueātur, aegro de salute timēte: par est ut princi-
 pes magis omnibus alijs torqueātur, qui plurib. ex cau-
 sis ut dictū est, plus timere coguntur, & quos medici in
 infinitū curādo protrahūt. Quid de incōmodis postmo-
 dum dicā, tot aſistentiū, cubiculariorū, medicorū, ton-
 forū, pharmacopolarū, affiniū, amicorū, ministrorū,
 principū, a quib. praefocātur? Nā apud principes et haec
 adest infelicitas, quod singula singulis ministeria man-
 dātur: nō ut in priuatis unus idē homo plura praestat.
 In hac turba quam tutum sit principi aegro uersari, tu
 ipse considera: nam facile aegros, iam qui insidian-
 tur ueneno tentare audent, morbi ui repentinum ue-
 neni insultum excusante. Ergo cum plurimus indi-
 geant, plurimos ferre coguntur. Adeo quorundam im-
 portuna inuerecundia, ut nec necessarijs se exoneran-
 tis naturae munijs, circa illorū potentia frui liceat. Sed
 quod postmodū inter haec omnia miserius est, ubiq; ian-
 gi, ubique exempla & fatus illos infelices sustinere.
 Quod si aliquantulum in deterius res declinet, tot
 furros uidere, mcestā cubiculariorum faciā, amicorum
 Z + aspectum

aspectū mutatum, multa etiam præter solitum misceri animaduertit, ut millies timore ac mœrore pereat. Hæc igitur sunt commoda principum generaliter descripta: quorum causa Arrius Antoninus, Antonini Pii auus maternus, uir sanctus, qui bis consul fuerat, Nerue conditionem miserabatur, quod etate iã consecutus, onus illud imperandi adeò molestum subiisset. Et Nicolaus Picininus, cum eum cõsolarentur amici, tanquam conualiturum à morbo: nolite inquit amici hoc dicere. nam libèter pereo, tam grauem domesticorum meorum molestiam euasurus. Sed iam ad peculiaria illorū solatia deuenio. In primis adest uxor, qua nil principi onerosius, quòd nescire possit unquã an sit pudica, impudica quod sit scire contingit. Quis enim principis uxorem, etiamsi millies eam in manifesto adulterio deprehendat, audeat accusare illam, et mœchū pro inimicis perpetuis habiturus? Et maxime si iã filios suscepit: nam si non eam occiderit princeps, qui accusauit, perijt: si occidat, à filijs mortem expectare oportet. ob id paucae mulieres antequam prolem susceperint, mœchari audent, si coniugem habeant uirum, aut præpotentem. Susceptis filijs tutò quasi peccant ob has difficultates. Quid si accusator non persuadeat marito? nõne iam est in mortis faucibus? nõne toti domui suæ exitum comparauit certum? Quod igitur optimum est in coniugio fides, in uxoris probitate, eam minus habere potest princeps quam ullus alius. atque etiam ob eam

causam

causam minus certus de propria prole. Peccandi etiam stimuli ac licentia maior in uxoribus principum, tanta libertas illarum, tot aulicis ac audacibus iuuenibus, formosis, cōptis, artibus deniq; malis instructis. Sit modo etiā pudicissima (quāquā etsi liceret dicere) in hac parte nulli principibus sunt infeliciores, nullis grauiores uxores sunt, & pro multis supplicando: ad eas enim solent confugere uxores illorū, qui iniustum aliquid petere student, quod neq; qui petit, nec quæ pro illo supplicat uxor, nec à qua petitur, pensi quicquā habent, nec quanti referat iniustum aliquid patrare, norūt. Quam obrem in perpetua rixa ac pugna cum uxore sit oportet princeps, & quod pessimum est dulci miscere abstinthia, aut illius cedere importunitati cogitur, & bonū publicum peruertere, iustitiā uiolare, propriij honoris atq; uirtutis obliuisci. Horū noua exempla omitto, quāuis nihil notius, nihil frequentius. Illud solum dicere auisim, illorum, qui principum uxores accusarunt de hoc crimine, quomodocunq; res cesserit, neminem esse seruatum. Antiquorum memineris Messalinæ Claudij, & Iuliæ Augusti filie, & uxoris Antonini philosophi imperatoris de qua ille: si eam dimittimus, dimittamus & imperium: illud significans par esse periculum & infamiam, moxeram uxorem retinere et ulcisci. Sed melior forsā in filijs conditio? nulli patri acriores hostes, à nullis magis timendum. Qui sunt optimi, eos patris tamen obitum sperare, quis sapiens pater nō suspicetur?

Dira est regnandi libido. Sed fac ut ipsi boni sint, quibus
 illorum aperte etiam non corrumpitur ab adulatoribus,
 cui non conantur persuadere, mortem patris magno sibi
 esse emolumento? Deinde si unus est solus: eius uita ma-
 xime timetur: si plures, necesse est ut eorum aliqui patrem
 ipsum oderint, et fratibus alijs insidietur. Ob id Otoma-
 norum domus unum tantum respicit ex filijs, cui regnum
 relinquat. De reliquis ita statuit, quod longe experimen-
 to uidet obseruatum, ut ille unus omnes alios cum eorum etiam
 filijs perimat. Ita domus haec tamdiu in uno filio, tamquam
 Indiae fabulosa Phoenix seruetur. Quenam rogo felici-
 tas potest esse horum patrum, qui norint unum ex filijs,
 ceteros omnes cum tota stirpe occisurum? Nuper Solima-
 nus princeps illorum, nonne Mustapha filium cum nepote
 ex eo annorum XII sustulit. Quae maior infelicitas ho-
 mini contingere potest, quam ad id cogi quod etiam leo-
 nes et tigres horrent. Sed qui mitiores esse uoluerunt,
 deterius etiam rebus suis prospexerunt: uelut Constantinus,
 qui cum tres filios reliquisset haeredes, inuicem postmo-
 dum pugnantibus filijs cum haeredibus, penes regnum perijt.
 Narratur duo aut tres, qui filios dilexerint principes,
 Ariobarzanes Cappadociae, et Seleucus, alij Demetrius
 habent Assyriae, qui cum inter res admirandas nume-
 rentur, non est aliud argumentum querendum ut delecta-
 remur, quam rara sit patrum in filios, multoque rarior fi-
 liorum in patres, principes charitas, amor et fides.
 Quidam Gallorum reges cum filijs regnum diuisum reli-
 quissent,

quisēt, causam dederūt, ut ob intestina bella Gallia affligeretur, stirpsq; eorum regum penitus interierit.

Cū fratribus nō est ut disputem, Ferrariæ principis huius anus duos fratres excæcare coacta est, ut crudeliora omittam exempla. Sint optimi quantumuis fratres, hoc unum est, principem nō posse illis fidere, non tam illorum uitio, quā ut dixi, improborū adulatorū, qui uellent ignem accendi, ut & ipsi calefierent. Sūt & amasie & uxores, à quibus expugnatur iuuenilis animus, nonnunquā etiā senilis, cōtingunt simultates casusq; in quib. facile est propter parē regnādi spem, ad aperta odia & bellum deuenire. Nostris diebus Persarum Regis frater, cū pro rege fortiter ac satis feliciter depugnasset, mulieris sublatae sibi à rege iniuria cōmotus, defecit ad Turcarū principem illi inimicissimum, & quantum ad eum attinuit, regnum euertit. Notissima est historia Marci Vicecomitis, qui fratrem & ex fratre filium regno spoliavit nō sibi, sed tam cesari acquisito. eosq; in carcerem tristissimam coëgit: atq; ab iisdē cū iā euassissent, sub amicitiae specie præcipitatus est. Inde etiā Galeatij alterius, ac Bernaboïs ex eadē familia patruï et nepotis dissidia, qualē tragædiam excitarūt, ex qua regnū deuenit in Stortiadum familiā. Rursus ex hac familia nō alia causa, quā breui in Gallorū, inde Hispanorū manu insubrū regnū translātū est. Hæc est fraternæ principū amicitia, canina, uulpina fides, lupina societas. Quid si etiā optimè cū fratre cōuenias: ille aut
aliquid

aliquid agat iniuste: sine ne inultum, ut iniquus non solum princeps uidearis, sed omne iniurie ulciscende periculum in te conuerteres. Homines enim aliquando equiore animo principum, quam suorum iniurias ferunt. Sed si punias, crudelis uocaberis, qui in fratres tuos seuias. Et quæsisse occasionem opprimendi fratrem ob inuidiam, non iusti amore id egisse dicent. Propter hoc omnes affirmant inutiles esse fratres principibus: et quod priuatis est dulcissimum, illis esse triste et onerosum.

Confugimus inde ad amicos, ad amasias, plures his nobiliores, firmiores. Sed falleris, nihil in amore quouis iucundum, nisi sentire se amari: at quomodo sentire potes te amari, si illi omnes inter duos potentissimos affectus sunt positi: metum ob potentiam tuam, et spem diuitiarum tuarum? At finge ergo quod quam diligis, ea amet aliquem suæ sortis hominem, atque sibi similem conditione, hoc enim naturale est, et raro non euenit. Qui enim existimat se amari ab infimæ sortis homine aut puella, idem agit ac si se ab uxore principis, aut principe amari credat. Nonne Aristoteles nos sæpius monuit, nobis cum dijs aut principibus nullam intercedere amicitiam: etsi enim nos illos amemus, illi tamen nos minime. Finge ergo principem, qui norit amasiam suam non ipsum, sed alium quempiam suæ conditionis, aut aliquanto inferiorem (quod sæpè accidit, quoniam hi efficacius illi blandiuntur) amare, quam uoluptatē ex
illius

illius concubitu percipiet? quare homines non cupiunt cum formosis, cum nuper è uita migrauerint, concumbere? quia dices anima abest: at & in his abest animus, qui dignior est anima. Illud etiam cogita, quod qui ex his callidi sunt, sciunt se non amari à te, multis indi- cijs agnoscunt: omnes Philosophi id docent, frequens experimentum demonstrat: cur ergo te amabunt? si sci- unt se non amari à te? Quòd si non amant te? quam uo- luptatem ueram capere potes ex his, qui præterquam quod te non amant, tibi illudunt. Si seni cuiquam uesti- bus ac gemmis bene ornato puellæ abblandiantur in conuiuio? nunquid ille ni insaniat gaudebit harum fi- cto amore? cum non obscurum sit illi se ab his irrideri: audiatq; susurrantem hanc uel illam in aures, aut socia- rum, aut iuuenum quos uerè amant, uellem ut mihi il- lam gemmam daret, uellem ego torque aureum illum habere, & ipse esset in lupanari: quid illi cum torque & quam decet illum, magis me deceret mi animula, nonne? Hæc si audiat, non satis sanus sit si eas amet, si ta- libus abblandiatur mutuo? dulcis res est amari, sed ama- rior irrideri. Talem se intelligat princeps esse apud a- micos & amasias, si sapiat. Sed sit ut ab aliquo probò ametur princeps, redametur ab aliqua: in tam multis enim fermè necesse est aliquem uirum probum esse, ali- quam puellam mitem & sapientem, moribusq; inte- gris præditam, adhuc princeps maiore in æstu uersa- bitur: nam si omnes amare uelit, tot nebulonibus unius amici

amici causa, tot improbis mulieribus, ob unā solā, quæ hoc amore digna est, fauere cogetur. At dixi durius esse ac tristius irrideri ac decipi, quā sit amari iucundū: si omnes negligat, nulla ergo horū amicorū & amasiarum uoluptate fruatur, quando ex æquo ab omnib. illis se existimet non amari. Si seligat, hoc in periculo uersabitur, ne in utroq; aberret, eos easq; reiiciens à quibus amatur, & à quib. decipitur et irridetur, pro amantib. habendo. Sed & illud cogitet princeps, an dignus sit amari: facile intelliget quòd nō: nā quæ amari faciunt, sūt pulchritudo, robur, lusus, cheli pulsare, saltare, perpetua seruitus, nihil denegare, quod principi difficillimū est, ni & potentiā, & amicos, & existimationē euertere ob hoc unū uelit: facillimū priuato, hac una excusatione nō possum, 'ut sis in ueneris rebus potens & assiduus, & asino lucianico similis: hæc si habeat princeps, uerè se amari persuaderi poterit, sin secus, credat ab amasia derideri non amari, sed sua tantum. Quam rem optimè animaduertentes ac intelligētes tyranni, ex æquo in omnes seuierunt, quasi iustè id agerent, omnes enim sibi insidiare cognoscebat. Quod ut esse uerū scias: nōne Phalaris & Dionysius, quos pessimos omnium fuisse tyrannos refert Aristoteles, pepercerunt amicis illis inter se, quorum unus pro altero uadem se constituerat, in crimine conuictō lese maiestatis, & insidiarum aduersus tyrannum: alter ad poenā suscipiendā reuersus est statuta die, tyrannusq; rogauit

rogauit, ut illum eodē amicitie iure tertium exciperent, quasi diceret, si amicum aliquem mihi esse intelligerem, non seuirē. Adeo ut hoc et iustiorē efficiat causam tyrannorum, et illos quam uulgus existimat, et scriptores referant, prudentiores esse ostēdat, meliusque forsitan rebus suis, quam nostri principes falsis amicis fideles, prospexisse.

Sed in conuiujs saltem feliciores sunt principes? omnia habent quae optant, ferarum carnes, pisces e toto mari conquisitos, embamata admiranda, exotica farcimina, aues raras, altilis gallinas et caneros, ostrea, praecoces fructus, ientacula dulcia, et omnia iucundis odoribus cōcinnata, caseum placentinum, pretiosa uina? Habent, agam simpliciter tecum, non commemorabo quanto periculo, quali metu, qua suspitione ista edatur: et quod durissimum est in principum sorte, uersari cum his quos peius angue odoris alijs principibus uocari et uocare ad cenam (nam si non feceris et parum prudentes haberis, qui odium tegere, dissimulareque iniurias nescias: et ex inimico hostem facies, et ex simultatibus in atrox bellum erupes, idque tua causa factum dicent) absit omnis si fieri potest metus, omne periculum facessat, recedant suspitiones, omnia sint libera iucundaque: hoc unum adesse non potest, gustus pridiana cena corruptus, inertia et ocio sopitus, abundantia fastiditus, unde tot conquisite cupediae non sufficiunt. Quis negare potest tot obscuriorum perpetuum usum, tantam delicatiorum ciborum copiam, nunquam cessantem crapulam et ebrietatem, nullum desiderio ciborum locum relinquere posse? Recte inquam ut pleraque alia dicebat

dicebat Socrates, cum deambulationem solito concitata-
 tiorem produxisset in cœnæ horam, se obsonare cœnâ.
 Nulla mihi crede sunt ἐνοχῆς ἰσχυρῆς quæ naturali de-
 siderio comparari possint. Deinde cui usui tanta? si nō
 edas solus & abstineas? præstiterit non adesse: omnes
 in suspicionem uocas, alijs omnibus sis suspectus: uel sal-
 tem tu solus sapiens uideri uis, interim tua Tantalea cœ-
 na est, Si edas, nōne medici omnes clamant te irrita-
 menta omnium malorum edere? podagræ, calculi, græ-
 uedinis, nausea, tetri odoris oris, diarrhœo, quod mini-
 mum est illorum, febrium, difficultatis spirandi, hydro-
 pis, uiscerumq; duritiei? Quanto ergo melius & sua-
 uius edere & tutius simplicem cibum? quam tot mi-
 nore cum uoluptate? cum iactura certa ualeitudinis, cū
 ingenti periculo. Quod etsi non eueniat, eo timore ta-
 men caruisse plus longè refert, quam in sybariticis cœ-
 nis perpetuò uolutari. Sed quid prodest lautitia illa cū
 tanta immunditie? pueri ab aluo exonerata omnia tra-
 ctant illotis manibus, alius tussit, sternutat alius. Musici
 excellentes adsunt? hoc aliquid esset, si principes calle-
 rent musicam, nulla crede mihi nisi uulgaris uoluptas
 musicæ nisi artis peritis. At principibus musicā sci-
 re Alexandri magni exemplo uetitum est. Quid ergo
 uoluptatis illis saltem exquisite afferre potest? Quid
 illi confert unde quaq; exquisitus excellentium tibicina-
 rum numerus, nisi forsitan ad ambitionem & exemplū
 illud memorandum Clauisij Sabini recurras. In quo
 etiam

etiam factum periculum illud non leue est, ne dum principes quod nesciunt, se scire uideri uolunt: hæc probat, illa damnant, à peritis artis irridentur, quod tam sæpe euenit ut mireris. At non palam id audent? fateor, sed quanto deterius est animis artem callentium irrideri, quam uultu: ob id inter egregias Alexandri laudes numerantur, quod cū apud Appellē illi multa perperā de arte disputanti Appelles dixisset, tace ne pueris his qui colores miscent risum moueas: Rex tacuerit, malueritq; parū errando statim palam rubore perfundi, quā diutius peccando: licet non uultu, animis peritorum artis clam irrideri. Rex uel hoc solo prudentiæ argumento, atq; iudicij tanta fortuna dignus. At nunc inertes hi in talia dicentem, quid facturi essent?

Iam nihil reliquum est in quo beatam uitam traducere illis liceat, præter aleæ ludum. Quid habes? in hoc etiam cæteris sunt inferiores. nam ludi uoluptas est lucrari, hæc in parte cum à familiaribus, cum à pauperioribus lucrentur minor uoluptas est. Quin etiam spes lucri decidit. Ceterum ludus ipse ad felicitatem an pertineat dubium est. plurimæ in eo sunt perturbationes animi, metus, spes, dolor, unica uoluptas uincendi. At felicitas uoluptas animi ex ratione cognoscente possessionem iucundi? Sed nõ est possessio iucundi, dolorem metūq; pati. quod etiam si esset estimare debemus, an ob id iucundum iucundius aliquid omiserimus, nam & qui luctantur iucundo aliquo potiuntur,

tiuntur: uerum dum molestie id mixtum est, & locum
 occupat ulterius potioris, ad felicitatem uia nō est, nec
 felicius hominis opus. Sic ergo intelligere oportet pos-
 sessionem iucundi, ut nihil iucundius pro eo amittatur.
 Quocirca quatuor felicitatis ordines cōstituere decet:
 absolutam illā qua Deo iungimur, contēplationem cū
 uirtute, filijs atq; alijs auxilijs coniunctā. Aliam cōmu-
 nem diximus, securam uoluptatē animi, & nusquam desi-
 cientem, ob rationē cognoscentē possessionem iucundi,
 atq; in hac nihil oportet omisisse iucundius, ut nō sit lu-
 dus pars huius uoluptatis: quoniam synceriora alia iu-
 cunda licet inuenire, & quae non tantum temporis eri-
 piant pro tam exigua uoluptate. Tertium felicitatis
 genus est, quod ex bonis atque indifferentibus oritur:
 uelut honoribus, diuitijs, uoluptatibus, atque in huius-
 modi genere ludus etiam comprehenditur. Sunt autem
 quidam imō pleriq; qui uoluptatē non existimāt uolu-
 ptatem, nisi tristitiae modicum et doloris, ac ut ita dicā,
 tentiginis fuerit immixtum. atq; id exemplo ueneris, ci-
 bi, potusq; probant: non enim delectamur his nisi an-
 tea appetuerimus, & quanto acerbior est appetentia,
 eo dulciōr uoluptas. Quartum genus felicitatis est fal-
 sum, cum cupiditates improbas explēdo, nobis felices
 esse uidemur. Hactenus & nimis forsā de principum
 incommodis exterioribus, nam interiora piget dinu-
 merare, tristitiae, metus, suspitiones, irae, aliāq; quae ho-
 nestatis causa praetero.

Verum

Verum dices, audiui incommoda, dicam ego in quibus præcellant. Cum Deus trinus sit qui origo est potestate significatur, sapientia secundo loco, amor siue iucunditas tertium possidet. Principes plurimum possunt, ideoq; Deo & origini similes sunt. Quamquam hoc probabile sit, longiusq; petitiu, respondebo tamē: potestate illos esse felices, impares tamen esse pōderi. ob id homines qui id sustineāt esse infelices. Quamobrē sapientia hominib. magis cōuenit & iucunditati proximior, quoniam iuxta philosophos amor ab intellectu proficiscitur: quāquā nostra lex affirmet ex utroq; pariter procedere: neq; n. que simpliciter digniora sunt, sed que nobis magis congruunt, meliora sunt. Sapientia regit nos & non grauat: regnū nō regit sed ut regatur indiget, & nos grauat, ideo sapientia magis quam potentia indigemus. Dices, cur ergo principes priuatiū statum non desyderant, priuati desyderāt principatū? Emolitos habent animos iam et corpora, ideo non iam sufferrēt. Podagrosus nō desyderat ambulare nec equitare, uix tamen quicquā iucundius, sed ferre nō potest. Quin etiā si tutū esset: uellent, quod Phalaris in quadā epistola testatur. Quidā etiā deposuerunt ut Sylla, sed infelix eius successus deterruit C. Cesarem Octavianū Augustū, qui uisus est diu hoc optasse, nec fictē: nā post modū ubi deliberauit retinere, nullum deponēdi uestigiū præ se tulit. Deposuit & Diocletianus, sed & ipse posteros ab hoc exemplo deterruit, cum ab eo qui

successit, indicta causa mori coactus sit. Amara thes
 etiam alijq; multi, quamuis tam periculose, imperio ta
 men se abdicarunt. Adeo res grauis est regnum, & ho
 mini miserum. Dicis, cur ergo huic miserie suam utili
 tatem non adiicit? titulus enim tractationis hoc expo
 scit. Scribitur hoc opus his qui se miseros esse querun
 tur, non his qui sunt: principes & si miserrimi sint, sa
 teri tamen pudet se eos esse miseros, ideo quorsum erit
 ad illos dirigere sermonem? Sed tamen dirigam, mone
 bo, utilitatem docebo, ex principatu quomodo assequa
 tur, quamuis exiguo ut scio fructu, non persuadebo quod
 periculosum est, abdicare se principatui aut omittere
 custodias. Sed ut ableget nebulones, fortibus uiris et sa
 pientibus faueat, studijs operam det, conuiuia rara ce
 lebret, nec ipse intersit: in adultores, sycophantas, de
 ceptores, omnesq; qui simul conspirant, grauius ani
 maduertat, iustitiam colat, ceterasq; uirtutes. Vis aute
 uidere, quod Principes nostrae etatis non sunt princi
 pes sed simulachra principum? Et quam facile esset, si
 unus esset princeps etiam unius exiguae partis prouin
 ciae, euaderet in maximum regem? uideas in singulis re
 gnis id contigisse quantumuis exiguis: quodq; idem qui
 regnum ampliarunt, ydem magna gesserunt, & mori
 bus optimis fuere, omnesq; propria curarunt: ut cum
 reliqui odio sint molles, stupidi & a suis assentatoribus
 proditi qui & ipsi sunt inertissimi, nullo fortunae auxi
 lio ad hoc egent nisi uitae diuturnitate. Itaq; ut sint pru
 dentes,

dētes, ut graui, ut diuturnæ uitæ, indigēt his tribus: alia sibi tria primū cōparabūt militē exercitatū, strenuosq; duces, & arma ac pecunias, fidosq; amicos. His sex ergo freti auxilijs cōtra illos, qui omnia hæc conuersa habent, uel unū tantū ex his, scilicet militē exercitatū retinet, quā parū negocij erit ad erpugnādū eos: obijcies tria, arces inexpugnabiles, potestātē, & polos, quæ fa-teor aliquid posse, retardabuntq; aliquādiu magnitudinē incrementorū: nihilominus ubi uirtuti autoritas ex strenuis factis accesserit, inimicorū uires atq; impedimenta uelut nix corā sole dissoluūtur. Vt regis Ferdinādi Neapolis, & Ludouici Sfortiæ Mediolanensiu regū à Carolo & Ludouico Gallorum regibus regno pulsum. Ergo exemplo id colligas, nemini obfuisse parua initia ad maximam gloriam. Vide Agesilaum Lacedæmoniorum, Philippū Macedonum, Carolum Magnū, Gallorum, Galeazium tertium Mediolanensium, Ferdinandum Philippi proauum, Hispaniæ regem. Ceterum ut ad rem propositam redeam, calamitosam principum uitam quatuor maximè declarant, summa uoluptas eorum, ocium, aulici, et mors, ut reliqua omittam. Summa uoluptas est in his ultio, aliorūq; miseria, etiā si boni sint: quòd si beati essent gauderent aliorum bonis: sed beatos cum non possint se existimare ex proprijs bonis, malis alienis iudicant felices. Sic simul gaudent & miserantur. Ocium etiam declarat quam exiguæ sint & inanes suæ uoluptates. Augustus puerorū

Societate nucibus cum illis ludēs gaudebat: eligebat autē Afros, ne credas cum nepotibus lusisse aut formæ gratia. Domitianus muscas uenabatur: Alexander Māneæ Corturnicū pugna delectabatur. Quod si principū felicitas tanta est aut etiā paulo minor quā estimatur, alias uoluptates habuissent. Sed si uelis magis assiduas & cōmunes, nullas præter ludū inuenies & spintrias. Alea luserunt Augustus, Caligula, Claudius, Nero etiā: Spintrij Tiberius, Caligula, Nero, Vitellius, Heliogabalus. Vides modo maximas principū uoluptates. Pernoctabant, & more Aegyptiorū ac Hispanorū die dormiebant, noctu uigilabāt: quæ uita assuctis noxia, insuetis intollerabilis, omnib. absurda, peruerso ordine naturæ est. Aulicorū uitā oēs deplorant, illi planè & ex cōfesso miseri sūt: at si beatus esset princeps, illi nō possēt esse miseri. Rectè enim Theologi dicunt, dominū herēbi & damnatorū maximis pœnis cruciari: et rursus cōsentientib. etiā omnib. philosophis, omnes quæ cū Deo sunt coelestes animas beatas esse, quòd Deus ipse sit beatus. Neq; enim uel unū hominē libenter in aula uersari uideas, nisi lucri cupiditate. At apud sapientes etiā omnes ipsi beati sunt, & tranquillā uitā agunt. Mortis: ex desperatione cū nullum genus hominū frequentius pereat, apparet uitam illorum etiā dum ualēt proximam esse desperationi. Queris exēpla: plura uidi, sed non nominare honestius est, cum tamen pauci sine hac infelicitate nostris temporibus principes pereant.

Habes

Habes ergo uitam principū, non solū mendicorū uita,
 sed ipsa miseria miseriore. unde rectè dicebat Mecenas
 qui in sublimi positus est, ibi est ubi semper tonat. i. in-
 ter maximas perturbationes & pericula ingentia ac
 facta horrēda. Quorsum ergo illic properare cū tot
 laboribus, molestijs, curis, tāta uitæ iactura ac infamia
 tam frequentibus casibus ubi cum fueris, deteriore
 quam prius conditione futurus sis? præsertim quod
 uita nostra hæc umbratilis sit, & nos ipsi si rectè rem
 pensitaremus umbræ simus: iam & manes cadaueri-
 bus immersa per uias properantes, immemores unde
 uenerimus quouē tendamus, pauloq; post simus peruē-
 turi. Quamobrem contenti esse deberemus exiguis &
 sorte nostra, atq; in ea felicitatē, ut dixi, reponere: præ-
 sertim cum ad felicitatem absolutā assequendā opus sit
 sapientia diuina ac naturali iā: si ergo etiā hanc huma-
 nā sequi uoluerimus, difficile fuerit oēs adipisci, ipsaq;
 felicitatis possessio serō adueniet nobis. Itaq; postquā
 felices sunt, soli qui quod uolunt possunt, & qui quod
 possunt uolūt, postquam posse quod uolumus soli Deo
 cōcessū est, quod possumus uelle par erit, minimisq; cō-
 tētū esse. Verū dices, si parua despiciere imò etiā medio-
 eria atq; cōtēnere oportet eū qui felix esse cupiat, quo
 modo felix erit cū in minimis repositā uelimus esse fe-
 licitatē? ea aut in quib. felicitas reposita est, optāda ne-
 cessario sunt, quia ad optatū finē perducūt? Captio hæc
 est, optāda sunt secunda, nō magna aut parua, & quæ

optanda sunt despiciere non oportet: parua despiciere oportet, sed non secunda: despiciere ergo non secunda oportet etiam si magna sunt. Sed secunda bona omnia parua sunt ideo in paruis non quia parua sunt, sed quia secunda felicitate nostra constituere decet. Parua autem quae despiciere convenit sunt mala, ne ex his discruciemur: nam sic cum frequenter adveniunt totam felicitatem impediret: essemusque perpetuo infelices. Sic ergo maioris claritatis causa distinguere oportebit: In bonis securis quae semper parua sunt felicitatem constituere decet cum qui felix esse velit, ut facile possit adipisci et perpetuo retinere, bona autem non secunda non despiciere debet, nec in his reponere felicitatem, sed uti dum habes seu magna seu parua. Mala autem necessaria seu parua seu magna despiciere oportet, quoniam vitari nequeunt: fortuita quoque parua, ne perpetuo infelices simus. Sufficere igitur haec poterant ad instituendum hominem, ut felicitatem absolutam consequi posset. Verum quia ut dixi quidam non sibi videntur posse, nisi diuites sint et honores adipiscantur esse felices, et nos quarumcumque calamitatum utilitates docere ab initio polliciti sumus, ideo prosequamur.

DE PAUPERATE.

Quesert se primo magnum illud malum excreta paupertas, cui etiam miro quodam naturae odio illam persequentis canes adlatrant, nuda, misera, abiecta despectaque. Hanc igitur si licet primum e domo expellas quouis modo

uis modo: dicturus autem sum infra de his. Mihi autem qui non hoc proposueram, scilicet ut pararem opes, sed solum ne medicare cogerer, sufficit aliam inesse rationem nō solum in hac causa, sed omnibus etiam alijs: ea fuit ut non simplici restitutione aut emendatione erratorum, aut compensatione damni contentus essem, sed semper aliquid plus exigerem quam esset amissum, aut erratum. Ita non sufficit mihi ut inertes seruos facerem mediocres sed impigres: Ex heluonibus moderatos sed frugi: Ex iracundis non modo mites sed etiā patientes efficere conabar. Ita in contrarium semper affectum uitia transmutare nitebar. Sic ex rudibus solertes, ex socordibus diligentes reddere solebam. Si decem coronati casu aliquo mihi periissent, non cessabam donec uiginti extra ordinem recuperassem. Ita factum est ut plerunq; damna mihi lucro essent: ut contra nonnū quam mihi, quod multis sēpe contigit, ex lucris damna ob negligentiam sequerentur. Si temporis aliquid sine utilitate uelut in ludo defluxisset, curabam ut edendo, deambulando, alijsq; secretioribus operibus plus operis conficerem, quam pratermissum esset. Maximā autem temporis rationem semper habui. Cum etiam in morbis & membrorum affectibus malis non sola sanitate contentus fui, nisi multo securior essem in posterū his qui eo metu liberi erant. Pugnaui aduersus omnia incommoda pro uiribus: nec in alijs damnis imperitiæ inimicorum, omisi officij simplici unquam restitutio-

tione cōtentus fui, quod in ea iacturæ aliquid relinquere existimarem. Verum quia ludi mētionem fecimus, quæstionem propositam absoluerē decet: an ludus ad felicitatē pertineat? uidetur enim utilis ad illam, quandoquidem felicitas, ut dixi, sit uoluptas animæ ex perceptione rationis cognoscentis possessionem rei iucundæ. Ludus res iucunda est, et adeo grata, ut multi principes in eo summam uoluptatem esse credant. Sunt autem duorum generum publici atq; priuati. Priuatorum genera tria sortis, corporis, & ingenij seu industriæ. Corporis autem species tres, roboris, agilitatis, dexteritatis. Præter hoc sunt non proprij: ut certamina perdicum, gallorum, canum: Et Regis electio & ostracinda qui sit discurrentibus pueris. Et Mynda cū conuiuent & querunt quiescentes. Et ollarius cum deposito capite uellitur aut uerberatur, cogiturq; diuinare: qui ludus frequentatur apud nos æstate, uocaturq; Pelucus. Et amatorij cum puellis dilectis blandientes ducimus horat. quale illud Propertij:

O noctem meminisse mihi iucunda uoluntas

O quoties uotis illa uocanda meis?

Cum te complexa morientem Galle puella

Vidimus in longam ducere uerba moram.

Quamuis labentis premeret mihi somnus ocellos

Et medijs cœlo luna ruberet equis

Non tamen à uestro potui secedere lusis

Tantis in alternis uocib. ardor erat.

Et rursus:

Subiecto

LIBER III

277

Subiecto leuiter positam tentare lacerto.

Osculaq; admota sumere & arma manu

Non tamen ausus eram dominae turbare quietem.

Expertæ metuens iurgia seuitiæ.

Sed sic intentis hærebam fixus ocellis

Argus ut ignotis cornibus Inachidos

Et modo soluebam nostra de fronte corollas

Ponebamq; tuis Cynthia temporibus,

Et modo gaudebam lapsos formare capillos,

Nunc furtiua cauis poma dabam manibus

Et illud etiam:

O me felicem: o nox mihi candida & o tu

Lectule delicijs suæ beate meis.

Quam multa opposita narrantur uerba lucerna

Quantaq; sublato lumine rixa fuit.

Nam modo nudatis mecum est luctata capillis

Interdum tunica duxit operta moram

Illa meos somno laxos patefecit ocellos

Ore suo, & dixit siccine lente iaces?

Quam uario amplexu mutamus brachia, quantum

Oscula sunt labris nostra morata tuis.

Non iuuat in cæco uenerem, corrumpere motu:

Si nescis oculi sunt in amore duces.

Et paulo post:

Quòd si pertendens animo uestita cubaris.

Scissa ueste meas experiere manus.

Quinetiam si me ulterius prouexerit ira.

Ostendes

Ostendes matri brachia lesa tuæ.

Necdum inclinat prohibent te ludere mammae,

Viderit hæc si quam iam peperisse pudet.

Et illud Tibulli:

Sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse

Oscula, sed femori conseruisse femur.

Simile illud Ouidij:

Diripui tunicam nec multum rara nocebat

Pugnabat tunica se tamen illa tegi.

Que cum ita pugnaret tanquam quæ uincere nollet

Victa est non ægrè proditione sua

Vt stetit ante oculos posito uelamine nostros

In toto nusquam corpore menda fuit

Quos humeros, quales uidi tetigiq; lacertos?

Forma papillarum quam fuit apta premi?

Quam castigato planus sub pectore uenter?

Quantum & quale latus, quam iuuenile femur?

Et rursus alibi:

Illam quidem nostro subiecit eburnia collo

Brachia Sitonia candidiora niue.

Osculaq; inseruit cupidè lætiantia linguis

Lasciuum femori supposuitq; femur.

Et mihi blanditias dixit, dominumq; uocauit

Et quæ præterea publica uerba iuuant.

Ad hoc pertinet honestius illud Virgilij:

Malo me Galatea petit lasciuia puella:

Et fugit ad salices: & se cupit ante uideri.

Talibus iocis refloret uita humana: publici autem
 ludi diuiduntur in spectacula, pompas & pugnam. Spe-
 ctacula sunt animalium atq; ferarum: pugna aut no-
 uarum rerum ostentatio, comedie, tragœdiæ: pom-
 pa, cum ex tabulis, gemmis, aureis, argenteis, myrrhi-
 nisq; uasis, floribus, musica exhilaratur populus, ut a-
 pud nos in oblationibus. Et apud Athenienses in Eleusy-
 nis sacris in qua cum duceretur Harmodius & Aristo-
 giton occiderunt Hyparchum Pysistrati filium. Apud
 Romanos erant triumphales omnium certè pulcherri-
 mæ, & ut par erat in urbe orbis domina sumptuosissi-
 mæ. Sed de his in libris de Rerum uarietate scripsimus.
 Erant præter has priuatorum pompæ in publico du-
 ctæ: ut in nuptijs & præcipuè funerales, de quibus Ale-
 xander ab Alexandro his uerbis ad unguè: Præficas cõ-
 ducere solebant, quæ luctui præessent, & quæ cantu et
 funebri carmine lamentarètur: uitamq; et præclara ge-
 sta summasq; uirtutes non sine miseratione laudarent:
 nonnunquam mimos, qui personas fingerent, factaq;
 ac dicta representarent, adhibebant. Quas quidem Næ-
 nias Græcis in luctu sæpe decantari inuenimus. Qui
 Apio coronari, defuncti laudes recensere, carmine
 quod Ialemone uocant, & res memoratu dignas, claro
 præconio celebrare assueuerant. Senatoribus uerò &
 patricibus atq; summis ducibus tuba: minoribus et ple-
 beijs exequiali tibia caneant tibicines. Quam tibiam
 non in funeribus modo, sed in sacris, in ludis, in conui-
 uijs adhi-

uis adhibebant. Imperatoribus etiã pluribus tubis mo-
 stum clangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus de-
 ductum autumant, qui in funebri pompa breuibus ti-
 bijs lugubre canentibus uti consueuere. Deserendi ue-
 rò feretrum propinquieribus uirilil sexus dabatur mu-
 nus. Itaq; filij parentes, & fratres sorores funere elatas
 deferebant, nonnunquam serui libertate donati, non-
 nunquam senatorij, uiri prætorij & consulares, quiq;
 amplissimis honoribus functi erant, Imperatorum &
 consularium feretrum detulere. Quare Pauli Aemilij
 qui de Macedonia triumphauit legati Macedonum. Et
 Syllæ Dictatoris feretrum senatores, & sacræ uirgines
 extulerunt. Et Metello filij tres consulares, duo trium-
 phales, Censorius unus, & alter prætor lectum subie-
 re. Dumq; effertur insignia honorum quos gesserunt,
 ut fasces, secures, lictores, armaq; ac dona militaria co-
 ronasq; omnis generis quas in uita meruisset, uexilla
 atq; urbium dona, et legionum spoliâq; hostium ac mu-
 nera quæ quis daturus erat, expressosq; cera uultus,
 & decora maiorum, totiusq; familiæ longo ordine si-
 mulachra & gentile stemma ab ultima origine præse-
 rebant, quanto cum poterant apparatus. Quare C. Cæ-
 sar in amita funere Marij statuas pro decore familiæ
 detulisse fertur. Et Tiberius in Drusi funere originem
 Iuliæ gentis, Acneam, omnesq; Albanorum reges, Ro-
 mulum & Appium Clausum ceterasq; Appiorum ef-
 figies longo ordine produxit. Ferunt quoque Iuniam
 que

que Cassio nupta fuit, uiginti clarissimarum familia-
 rum imagines, uelut indicium splendoris & uetusta-
 tis familie in funere habuisse. Inter quos Manlios &
 Quintios Cassiumq; & Brutum. Nonnunquam, ut
 ampliore efferre funere plures defuncto strauere le-
 ctos, qui instrati in pompa funeris anteibant: Sicut de
 Marcello cui sexcentos, & Sylla cui sex mille praelatos
 legimus. Tum si qui ab eo serui libertate donati fue-
 rant, illi praecipue qui fide insignes à domino cogniti
 forent, herilem interitum miserantes pleni lachryma-
 rum elatum corpus pileati praecedebant, aut lana alba
 capitibus uelatis: qui quanto plures erant, tanto plus
 nominis laudisq; dedere, quòd familiam totam dece-
 dens dominus, tantis muneribus cumulasset, ac liber-
 tatis premio affecisset. Contigit & quandoque, ut
 qui rasis capitibus triumphantis currum fuerant pro-
 sequuti, eiusdem defuncti pileatos in funeris pom-
 pa corpus praecessisse. ut Quintium Terentium Cul-
 leonem, quem Africanus seruitio exemerat. Post se-
 quebatur amicorum atque affinium turba lugentium
 habitu, capillo demisso, ueste pulla aut coerulea, ut
 Cato significat. Cum enim adolescentis funus facerent,
 coeruleum induere solebant. Apud exteros uerò phae-
 us color sumebatur in luctu. Nāq; Antiochus audito
 fratris obitu, purpura deposita, phaeum induit, qui
 inter album et nigrū colorem fuisse traditur, atq; idcir-

» co is est quem nos cinereum obscurum appellamus. Nō
 » nunquam senatu uniuerso & magistratibus cum ue-
 » xillis, interdum equitum turmis si quando regum aut
 » imperatorum funus efferrent comitantibus. Funeris
 » enim hæc lex erat, ut præcedente pompa funebri uiui
 » sequantur, tanquam haud multo post morituri. Inter-
 » dum lectulo pleriq; flores & corollas iacere: nonnulli
 » unguenta & odores, alij dona cumulare, idq; noctu &
 » obscura luce, ideo faces ardentes adhibebant. Nam die
 » funus uetusto more non licuit: quod Eemetrius Rex ca-
 » uit edicto, ut ante lucem uel post crepusculum efferant
 » corpora: interdum non liceret. Sæpe tamen imperatoris
 » aut ducis qui in acie occubisset funus milites, quantum
 » poterant militaribus studijs celebrarunt. Ea pompa
 » fuit: ut armatae instructæq; legiones in turmas & cen-
 » turias diuise: cum uexillis militaribus inuersis aut abie-
 » ctis militiæ insignibus defunctum comitentur: phale-
 » rasq; equis detrahant, ensium mucrones & lancearum
 » cuspides humi deiectas ferāt, & rogam lustrēt. Id quod
 » etiam apud nos Græcos seruari legimus. Rogo igitur
 » extructo & pyra cupresso circumdata, propter grauem
 » cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur
 » qui proximi rogo essent, de superq; deffuncto corpore
 » locato, illius oculos antequam cremarentur patefacere
 » et cælo ostendere mos erat, alijs etiam uanis uti super
 » stitionibus. Præfica interim assistens lamentabili car-
 » mine populum circumstantem ad complorationem &
 lachrymas

lachrymas prouocabat. Vnde largus fletus exoriebatur. Inde ad miserationem carmina canebantur, & uersus ad tibiam cum laudibus & lachrymis, pietatem & humanitatem, et interitum defuncti miserantes. Pyram uerò ipsam pro honoribus ac dignitate illius extruebant, maioremq; tanto, quāto magistratus & imperia maiora administrauerat: lege autem duodecim tabularum cautum erat, ne ex lignis politis extrueretur, donec per funerum ministros, qui Pollinctores dicti sunt, corpus igne supposito cremabatur. Solebant igitur arida ligna papyrumq; ut facilius accenderetur adijcere: nonnunquam odoris gratia, & pompæ augendæ crocum & uinum affatim apponebant. Germanis struem rogi, nec ueste, nec odoribus cumulare licebat, sed sua cuiq; arma & equus rogo adijciebatur. Corpora uerò clarissimorum uirorum, non nisi ex lectissimis lignis certi generis, sine ullo solēni apparatu cōcremari permittebantur. Dumq; igne accenso corpus ardebat, prodignitate, proq; opibus, quibus quisq; pollebat, amici, affines atq; coniuncti quæ chara habebāt, præcipuiq; cultus cum gemitu et quæstu miserabili in luctus ac grauissimi doloris signum iniiciebant ignibus. Sic multi triumphales uestes, enses, baltheos, signa militaria: mulieres uerò ne studijs uincerentur, ornamenta sua, armillas, zonas, mundum muliebrem, uittas uirginalis comæ, retortos cincinos, torques, bullas: præterea ac prætextas liberorum, ungueta etiam atq; odores omnium generum,

22 generum quos lancibus ferebant, rogo fraganti immittē
 22 tebant. Quare multos ob odorum copiam ad pyram
 22 exanimatos constat. In funere quoque Syllæ statuans
 22 iustæ magnitudinis ex odoribus cōfectam, absumptans
 22 comperimus. Quæq; etiam defuncto charissimā, et cor
 22 di in uita fuisse arbitrabantur, quarumq; rerum mi-
 rum & efficax studium fuerat: ut scuta, gladios ar-
 maq; alia, nec non equos, canes, lusciniās, auesq; de-
 functo charas iugulabant ad rogam, eiq; imponebant.
 Nonnunquam contigit ut amici semetipsos occiderēt,
 ut cum defuncto cremarentur. Vnde multi in domino-
 rum rogis, doloris impatientia sibiipsis manus intule-
 rūt, aut ignib. se iniecerūt. Quod etiā exemplū (quan-
 quam dictu admirabile) aliquos canes secutos esse refe-
 runt. Velut de Hieronis & Lysimachi regū canib. me-
 moriæ proditum est. Græcorū quoq; et Aethiopū mos
 præcipuus erat ad rogū disseccare comas, corporiq; &
 ignib. imponere, atq; cū his equos, boues, pecora, ca-
 nes, uinū quoq; et oleū fundere. Vtq; rege sublato fami-
 liares, & qui cū eo cōiunctissimè uixerunt uim uitæ si-
 22 bi afferent, unaq; cōcremarentur. Indorū etiā peruul-
 22 gata historia est, uxorū charissimā unā cū marito igni
 22 bus absumi. Thracib. & Getis idē mos, sed ornata sum-
 22 ptuosius ad tumulū mactabatur, ut in eodē cōderetur.
 22 Gallis uerò olim serui & clientes uiui in eadem pyra
 22 absumebantur. Scythæ Gerri cum Regis cadauere aro-
 22 matib. cōdito, præcipuā concubinarū, prægustatorē
 coquum,

boquum, agasonē ministrū, unā tumulabant. Quinquā
 ginta etiā ex ministris equosq; præfocabant. Græci Im
 peratore aut Duce mortuo, funus apparatu regio, &
 solenni pompa efferebant, boues & oues mactabant,
 milites sponte, captiui iussi inter se ad necem digladiā
 bantur circa rogum: equi uiriq; tondebantur, pro
 pugnacula è mutis diruebant, templa lapidabantur,
 ara subuertebantur, lares abijciebantur, partus ex
 ponebantur, quæ res ad impietatem pertinebāt, deo
 rumq; contemptum, ignem extinguebant, abstinebant
 à cibo: in funeris pompa Sacerdotes, magistratus,
 pueri ac iuuenes cum coronis ac tropheis & milita
 ribus armis sequebantur. Ita etiam funebre iudicium
 apud Romanos seu ferale indicebatur, in quo iura fo
 rāq; silebant. Ferale quoq; coenæ apud Græcos insti
 tuebantur, in quibus crateres uino, lacte, sanguine ple
 ni, nec non mella et crocus ad rogum deferebantur. Ga
 late morem hūc habuerunt, ut amici & affines, defun
 cti & familiares epistolas in rogū iniicerent, tanquam
 legendas apud inferos à mortuo. Mitiore sanè atq; hu
 maniore insaniēdi exemplo. Funebrē uerò laudationē
 optimates et natu maiores, proximiq; ac in honore cō
 stituti recitare consueuerunt: in qua facta illius tum di
 dicta totiusq; uitæ cursum, maiorumq; gesta recitare
 mos fuit. Primus Valerius publicola Bruto mortuo
 id muneris acurata oratione prosecutus est, inde
 institutum ut clarorum uirorum in funeribus solennis

» esset laudatio. Vnde etiam Appij decem uiri plebs, lau-
 » dationem sequentibus temporibus in funere æquis au-
 » ribus audiuit. Et Scipionem in funere ut hominem diui-
 » num Maximus commendauit. Apud Aegyptios quòq;
 » defuncto rege, antequam iusta darentur, per supremum
 » sacerdotē omnis uitæ series illius facta, dicta, bella, mo-
 » res ex suggesto recitabantur: omnibus pensatis à popu-
 » lo iudicabatur an indignus esset sepultura: atq; sic in se-
 » pultum cadauer abijciebatur: an uerò esset ornandus
 » laudibus, & cum pompa & unguentis sepeliendus.
 » Reliquos cuiusq; ordinis sine ulla fortunarum & po-
 » tentiæ mentione à sola iustitia, pietate, religionisq; cul-
 » tu, aut commendabant aut uituperabāt. Inde orta opi-
 » nio illa de inferis, & pœnis eorum ac iudiciis, ut ex
 » Diodoro Siculo habetur. Apud Indos autem per mul-
 » ta secula mos uiguit, ut cum quisq; moriebatur pro do-
 » mus foribus, magistratus cui hoc munus delatum erat
 » ante fores uitam moresq; describeret, ut eorum uirtu-
 » tes ac uitia omnibus palam fierent. Inter miracula for-
 » titudinis atque constantiæ, ut ad nostra redeam, fertur
 » Fabium Maximum infracta oratione ac magno spiri-
 » tu filij laudem in funere apud populum recitasse. Pro-
 » ditum est primum apud Græcos fuisse Periclē, qui car-
 » mine ac laudibus eos qui pro patria in Peloponēsi bel-
 » lo occubuerint, celebrauerit: alij Solonū funebris ora-
 » tionis inuentorem faciunt. Et quamuis à principio
 » uirorum tantum gesta laudari consueuissent, quia ta-
 » mē

men Camilli tempore à mulieribus collatum aurum 22
 fuit, ut se populus Romanus à Gallis redimeret, ideo 22
 cautum fuit in posterum, ut in funere etiam mulieres 22
 laudarentur. Nono autem die reliquias defunctorum 22
 et cremati cineres, mater, soror, propinqui in nigra ue 22
 ste & effusis comis, aut pontifices ac sacerdotes: nonū 22
 quam patres ipsi honoribus perfuncti, tunicati ac di 22
 scincti, lotis manibus, nudis pedibus, ossa à cineribus se 22
 parata lacte & uino lauabant, deosq; manes inuoca 22
 bant: Græci uino & unguento inspergere soliti, cumq; 22
 odoribus effusi in lachrymas, in urna componere & li 22
 neo uentilare solebant. Solenne etiam fuit apud Indos 22
 & Aegyptios, regum funebres tunicas, quibus cineres 22
 cremati à reliqua sauilla distinguebatur, ex licio quod 22
 igni non absimitur conficere, easq; ad rogam defun 22
 ctum corpus induere. Quippe in Carysto lapis nasce 22
 batur, qui uelut lana intextus nullo igne exurebatur. 22
 Tunc postquam defuncto conclamato, & nomine de 22
 plorato satis lachrymarum luctusq; fuerat, ipsiq; qui 22
 hæc curabant ter aqua aspersi & lustrati erant, omni 22
 munere absoluto, supremum Salue & uale, tanquam 22
 eos nunquam uisuri ultra clamabant: & à præfica fera 22
 libus officijs iustisq; persolutis, post lamenta & plan 22
 ctus ILICET dicebatur, qua uoce missum populū facie 22
 bat. Inde funeris comites quasi supremo functi officio, 22
 ad proprios lares reuertebatur: aquaq; aspersi ignem 22
 supergrediebantur, hoc se piaculo expiari credentes, 22

» quod etiam expiationis genus suffitionem dixerunt: cuius
 » ius rei causa ferias sepe indixerunt, Denicales uocatas.
 » Græci uero aqua lustrabantur pura, eademque expur-
 » gabantur, in qua prius torrem ex altari extinxissent.
 » Scythæ post funus amicos excipientes, epulum præ-
 » bebant his qui cadauer fuerant comitati. Peracto fu-
 » nere Romani, ubi à luctu quieuit animus, uisceratio-
 » nem & funebres ludos plerumque gladiatorios, Græci
 » Gymnica certamina & equestria, in defuncti me-
 » moriam: nonnunquam nauium cursus ac naumachiam
 » populo exhibere solebant. Quidam etiam anniuersa-
 » ria, ut etiam nostra ætate sacra cum lugubri temporum or-
 » natu et flebili modulatione. In ipsa uisceratione institu-
 » tum erat, ut omnia carius uenirent: quare ad Pollinctum
 » emere dici solet. Ferturque in his epulis ex Numæ edi-
 » cto, non licuisse pisces emere qui squammosi non essent.
 » Et quamuis ea in cœna omnia affatim suppetere-
 » rent, letari tamen non decebat. Fuit hoc institutum, ut per
 » cibi ac potus lenimentum etiam ludos (unde titulus in
 » Iure de sumptibus funerum & ludo aleæ) desiderium
 » defuncti leuaretur. Præter hanc erat etiam exequia-
 » lis cœna, quæ senibus & ætate grandioribus dabatur,
 » ex qua discedentes alter alteri uale dicebat: hancque Si-
 » licernium appellabant. Athenis per funeri præfectos
 » epulum apud defuncti maxime necessarium dari con-
 » suevit. Argiuorum uero institutum, ut defuncti affines,
 » statim ab excessu Appollini sacrificent, & trigesimo
 » post

post die Mercurio : Apollinis autem sacerdoti hordeū
 dent, ignemq; extinguant & rursus accendāt, carnesq;
 victimarum percoquant, quibus postea uestuntur. Eos
 quidē ludos apparatu magnifico continuis quidē die-
 bus nouem, in hisq; gladiatorū paria, qui uenalem san-
 quinem habeant, Romani exhibuere, ad quos matro-
 nas intromitti nefas habitum. Idq; adeò usu ac moribus
 interdictū fuit, ut P. Sēpronius uxori, quòd ludis fune-
 rib. interfuisset, repudiū dederit. Domi quoq; & in lo-
 co celebri defuncti imagines in memoriā posteritatis,
 plerumq; cereas, aut marmoreas, uel aeneas: columnas
 etiam cum trophæis & titulis, ac magnificentissimis de-
 cretis, publico consilio erigere, & res gestas monumen-
 tis insculpere, leuādi desyderij causa, antiquis mos fuit.
 Quas etiam iniuria cæsis ciuibus, sempiterno æuo du-
 raturas, publico decreto erexerunt, ut gratiam bene-
 meritis ferrent. Apud Lacedæmonios his qui in re mi-
 litari facinora fortia gesserant, statuas & colum-
 nas pariter cum elogijs post obitum dedere. Rege ue-
 rò defuncto ipsius simulachrum, ita ut uiuus appare-
 ret in toro & purpura & auro instrato effinxere. At
 morem statuarum non solum ob uirtutem militarem
 sed etiam sapientiam ac potentiam tota Græcia imita-
 ta est, sed nulli magis his studuerunt quam Romani.

Plura sanè quam oportuit de funebri pompa ac
 ludis ex Alexandro decerpimus. ad propositum redire
 par fuerit. In uniuersum ludorū genera decē sunt : pu-
 blica

22 blica quæ, ut dixi, in spectacula, pompas et pugnas gla
 22 diatorum diuiduntur. Sortis corporis quod in tria diui
 22 ditur, Roboris, Agilitatis et Dexteritatis: Ingenij, certa
 22 minum animalium: Societatum, Ostracinda Myinda,
 22 Ollarius & Amatorius. Funebres enim pompæ ludiq;
 22 partim publici sunt, ut ludus gladiatorius, Rogus, pompe
 22 pæ feræ: partim priuati, ut epulæ & alea. Porro de ludi
 22 dis ingenij ac sortis abunde aliàs scripsimus: quod hic
 22 queritur, est, an ad beatam felicemq; uitam conferant?
 22 uelunt & uenatio, quæ mixta est ex corporeo ludo ac
 22 certamine ferarū, uidetur autem non congruere, quòd
 22 studia interuertat, nec sapietes his usos fuisse legamus.
 22 At maxima pars procerum nihil suauius expetit. Pri
 22 mum igitur ludis in atrocibus calamitatibus locus est,
 22 nam & oblectare solent, & leuant si quid aliud curas,
 22 maximè uenatio & latrunculi. In his etiam tempus nõ
 22 absumi dici potest, cum ob doloris animi uehementiã is
 22 studijs utilioribus applicari non possit: leuatq; pericu
 22 lura morbi & insanie. Ceteris non conuenit qui in di
 22 sciplinis sunt exercitati, nisi honesti generis sint: ut
 22 Musici, Amatorij & corporei, etati & conditioni con
 22 gruentes. Societatum & ingenij rarò admitti possunt,
 22 licet tamen. A musicis autem, id est, non studiosis bonar
 22 rum artium, quicumque sine iactura & dolore sunt, ut
 22 fortis moderati in quibus de parua pecunia certatur.
 22 Nunc cum in tanta calamitate uerser, ubi de capite ma
 22 ioris natu filij summo discrimine agitur, uictus à dolo
 re non

re non sum, quoniam ludo nonnunquam latrunculorū
interposito, aliquantisper conquiesco. Quanquam in
disciplinarum cognitione maiorem esse delectationem
quam in ludis, argumentum sit philosophos ludis non
oblectatos. Quamobrem sapientum quam Regum ma
ior longè felicitas est. Sed rursus ad pauperum commo
da reuertamur. E quibus maximū sermē est illud, quòd
pauper à multis muneribus & periculis immunis est.
Primum quidem in exactionibus tributorum minimè
uexari solet. Et quanquā uideatur in hoc diuitis condi
tio melior, falleris: aut enim licet habeat fundos et do
mos, pecunijs caret: aut etiā nisi habet, habet & onera
domestica: & si etiam non habeat grauius uidetur iniu
siti quicquam soluere, quam non habere quod soluat,
quoniam in illo & iniuria et dolor dum priuatur com
modo, continentur. Sicut etiam est grauius excœcari
quam cæcum esse. Res enim humanæ omnes motu mi
rum in modum augetur: mutatio enim causa est sensus.
Si quis habeat centum cororatos aureos in reditibus,
satis sibi locuples esse uidetur: si sexcentos redeat, aut
ad quadringentos dolet & tristatur. Quicquid enim
est aut effunditur, aut consumitur aut reconditur. Si ef
funditur: deest ubi imminuatur. Difficilius est prodiga
litatem retundere quam liberalitatem: uitia enim cum
circa extrema consistant, potentiora sunt & magis fir
ma uirtutibus quæ circa medium. Si cōsumitur, manife
stū est defuturū necessarijs quod decedit. Si recōditur?

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Quot & quanta sunt etiam diuiti ex consuetudine onera extra ordinem imposita? Petunt amici, clientes, uicini, pauperes, sacerdotes, ita ut diues nostris temporibus sit administrator, non dominus opum suarum. Quid de filiis, uxore, domesticis, affinibus dicam? Quid de furtis? Argos sit oportet, nec sufficiat ad eas custodiendas. Prandia exhibere amicis, principibus conuiuia oportet. Denique si dona non possint auferre, mutuo petunt adultores. Si deneges, totidem habebis inimicos, de te male disunt: si des non habebis, aut uix habebis, aut factum deterius: reliquos etiam ad hoc officium inuitabis. Quibus si des iam nundinis domus tua similis erit: si non des, etiam ad iurgia peruenies. Queruntur enim his, quibus dedisti postpositos esse. Si retineas & abscondas, aliquanto deterius tecum agitur ac si non habeas. Nunquam deest importunus adulator, impudens amicus, tedious familiaris, ambitiosi proceres, uicinus, cliens, sy eophanta. Nimis beati essent si qui diuitias habent eas possiderent. Ita est de illis, ut de horis ac uiridarijs, minor est dominorum uoluptas atq; possessio. Adde quod etiam magis oblectantur qui raro his fruuntur, quam qui assidue. Sed iam ut dixi, etiam in periculis longē tutior est diuite pauper: ab occultis enim insidijs ac ueneno securus est. hæc enim potentioribus parata uidentur, sed de ui ipsa etiam non dubito, quando quidem

diuites

diuites diuitib. inimici fiūt ac potentioribus. His quoq; de honore cōtentio est & de magnis rebus, unde tales maiorib. frequētioribusq; in periculis uersantur. Principes certos destināt ex proceribus quos periculis obijciant, non cerdonem aut fabrum.

Iam uerò ut uideas quanta sit paupertatis utilitas, nullus diues feliciter uiuit, nisi dum pauperi similis efficitur: scilicet si cum paucis domesticis, si frugaliter, si philosophiæ operam det, si diuitias possideat tanquam non habeat, atque eo animo: quod igitur similitudine sua beatum efficit, beatum est. Quomodo enim inter turbas felix esse potes? ubi rumores, iræ, uerba, murmura, omnia incondita? atque hæc quo ad animam. Quod ad corpus attinet, peditus, ructus, tetri habitus, nihil iucū dum in homine præsertim uiro, prætercutem. An dormire uelis solus an cū multis? at humana felicitas quieti & somno simillima est, imò etiā per id tempus maximè habetur. Scripserūt de solitudine, atq; illius laudes non insulse plures, nihil enim tā dulce quā solum esse, proximum huic cum paucis, minus cū multis. Si felicitas est uoluptas animi ex ratione percipientis possessionem iucundi? quomodo in turbulentis et inter strepitus felicitatem percipiemus? aut illius comites esse possumus? Principes et Imperatores legimus, quoties felicitatē et uoluptatē cōsequi uoluerunt, in recessus se cōtulisse. Augustū primo, inde apertius Tiberiū, Domitianūq;. Quinetiā quāta uis licētia cōcessa, dulciores

dulciores sunt ueneris uoluptates, oscula, amplexus, lusus quotiescūq; testis deest. Videtur enim primum principum nostræ naturæ unitas: proximum duo, inde tres atq; in his finitur tranquillitas. Quam suauis est cum uno communicare consilia sua? atq; pandere secreta, quæ obijci nequeunt. nam cōuinci unico teste nemo potest. Itaq; solitudo, paucitasq; clientum & familiarū, quam qui diues est assequi non potest, res est perquam suauis, imo suauissima: melius seruit unus quam duo, et duo quam tres, mihi crede sæpius experto. Quot famuli tot domini, imò potius tot hostes ac inimici: maior quies in paucis, & minus tœdium atq; impensa. Abest domestica rixa malorum maximum. Frugalitas quoq; ualitudini & uoluptati tam commoda, paupertatis comes est, diuitibus exoptata & quesita. Semper autem id animaduertere decet, iucundiora esse quæ cōtrarij speciem retinent.!

Velut falsa ueris similia, uera quæ falsis a simulantur. Pueri puellarum effigies, puellæ puerorum imaginem habentes, frugalitas in diuite, apparatus in paupere, humanitas in potente, constantia in humili: clarus sapientis sermo, prudens idiotæ. Horum omnium una causa est admiratio, admiramur enim quæ magis naturæ contraria esse uidentur, & rara & difficilia. Admiratio animum mouet, motus autem animum exhilarat, si rerum sit iucundarum. Est autem iucundum, cognoscere, sentire atq; intelligere. Falsa quæ ueris simillima sunt

sunt adeò appositè describuntur: quoniam non fortuito contigerunt, sed conficta sunt, ut ueris ueriores uideantur: multaq; continet quæ pulchra et ornata adeò sunt, ut plus delectent. Vera quæ falsis similia sunt, admiratione & miraculo grata fiunt. Ita quòd præcipuum est in contrario, in alio continetur. Quid præcipuum est in uerò? fides: quid in falso? rei magnitudo: utruq; igitur in utroq; continetur. Falsum quod ueri imaginem refert, fidem recipit ob id quòd uero assimulatur, & magnitudinem ex sua natura possidet. Verum quod falso simile est, magnitudinem recipit ab imagine, fidè à natura propria. Ita puer foemineis moribus, agilitatem, ingenium, robur, præstantià à natura propria habet: pudorem, patientiam, mansuetudinem ab eo cui similis est. Puella etiam puero moribus similis, pulchritudinem, patientiam, mansuetudinem, pudorem, decorè & ueneris usum, quem præstare potest ex natura foeminea habet: promptitudinem, ingenium, memoriam, indicium, agilitatem, nitorem morum seu sinceritatè, ex masculina idea, ut ita dicam, recipit. Ita etiam in actionibus quæ sciuntur, si tanquam non sciuntur tractentur, o quam multum proderit: nam & gratus uideberis & bonus, & omni deniq; uirtute præditus, inimicum aduersarium inuades. Multi ut scire uideantur, multo plura efficiunt agūtq; quam conueniat, et quædam etiam leuiter male: sicq; incautos opprimunt. Alij taciturnitate, quod securissimum est, cuncta tegunt.

Est

Est autem præceptum sanè utile, dissimulare quæ geris. Sæpè etiam quæ non nouisti, tanquam noscas tractare utile est, ac ad fallendum inimicos tuos.

Sed ut ad rem redeam, frugalitas optima est, quoniã cum paucis indigeamus, si paulo comptior mensa sit, lauta poterit uideri, nec sanitati tamen oberit. Non est uire, non sitire, & uentrem saturare minimo ære licet: ideo paupertas quæ lege nature constat, magnarum opum uicem gerit. Quamobrem rectè Epicurus dicebat: Diuitiarum acquisitio non est miserie finis, sed meditatio. nam & sub his non minus quam sub paupertate laborat animus ac æstuat, licet alio modo. Pauper indiget, diues opprimitur: pauper ut acquirat sollicitus est, diues ut seruet. Pauperi omnia desunt, diuiti immensa habendi cura est, pluribusq; quæ possidet offenditur: Pauper optat habere, diues timet amittere: pauperi quo utatur deest, diuitè usus multarum rerũ ac non necessariarũ fastidio afficit: Pauper uim, diues longè magis timet insidias. Pauper dolet quòd non possideat interim, diues quòd breui sit relicturus: Pauper angitur quòd quos amat, his non habet quod relinquat: diues quod relinquere cogatur his quos non amat: Pauperi tempus deest ob labores, diuiti ob luxum, inertiam & socios. Ergo mundus uictus, non lautus nec luxuriosus opportunus est: atq; ita figulinis tam iucundè ac accurate ut argenteis uiuendum est, atque argenteis tam familiariter ac figulinis. Ita de omni ornatu ac suppellectile

le et ille dicendum est atque uestitu. Si sericeas uestes induere non licet, geras lineas laneasue, sed pulchras, mundas, corpori appositas ac conuenientes. Ob id metam parandarum diuitiarum Epicurus & ceteri sapientes statuerunt usus necessitatem. Quorsum laboras ut sericeis induaris, si lance sufficiunt? quenam superflua cura laborq;? Quorsum ut argenteis utaris si figulina sufficiunt? Quid depicta domus iuat, si clarior est alba? an non candor ille diutius seruat suam integram pulchritudinem quauis pictura? Vis uidere meliorem multo esse conditionem pauperis quam diuitis, utriusque risum inspice. Pauperis letus & effusus, diuitis semper languidus. Forsan dices, at prestat luxuriose, delicate splendideq; uiuere? atque alios qui bonis fortunæ abundant imitari? Si ducaris inuidia, semper habebis cui inuideas: ergo nunquam assequeris finem? itaque quantumuis diteris, semper dolebis: dolor autem felicitati seu animi sit, seu corporis è regione aduersatur: nam felicitatem uoluptatem esse diximus animi ex ratione cognoscente possessionem iucundi. Inuidiæ ergo uitium est, quod solum rectè ex aduerso felicitatis positum est: adeo ut omnes uitij laborantes felices esse ac dici possint, duntaxat solis exceptis inuidis. Auarus, superbus, iracundus, iners, atq; gulosus, libidinosusq; felices esse possunt, proprijs enim uitij sepe delectantur, inuidus nunquã. Est inuidia purus dolor. cū uerò duplex sit inuidia, ea sola propriè

propriè nomen hoc meretur, quæ de alienis bonis do-
 let: nam quæ optat bona, dolorem affert, sed longè mi-
 norem. Quæ uerò gaudet de alienis malis, non affert in-
 felicitatem ullam, quamuis sit uitium. Sed quia gaudere
 de malis alienis, & triftari de bonis feinuicem confe-
 quuntur: fequitur ut tales qui alieno malo gaudent, cū
 etiam de bono doleant, neceffario fint infelices. Tri-
 plex igitur ratione inuidiæ genus. Horum igitur qui
 inuident, cum triplex fit genus, quod optat bona uitio
 non afcribitur, felicitatem tamen impedit: quod alijs
 mala optat felicitatem non impedit, uitium tamen gra-
 ue est, quod de alienis bonis dolet, felicitatem impedit,
 & uitium graue est. Qui ergo ut alijs æquetur, diuitias
 quærunr, hi miferi funr, atq; longè infeliciores his qui
 ob pauperiem: nam hi finem fuum afsequuntur, aut af-
 fequi poffe fperant: at illi non fperare rectè poffunt ad
 finem peruenturos, multo minus illum afsequuntur,
 quamobrem in perpetua moleftia funr: magnū igitur
 commodum gaudere partis, atq; uti illis ita ut uelis
 quæ habere poffis, non ut poffis quæ uelis habere: pro-
 ximum huic eft ut quæras quæ habere poffis, licet non-
 dum habeas. nam fine honefto fperes, laborq; tuus clau-
 duntur: ut uerò habeas quæ quæris, diuitiasq; nanci-
 fcaris, uel ut partis commode utaris, aut patienter &
 æquo animo paupertatem ferre difcas, non cuiusuis eft
 ut multi exiftimant hominis, fed artis opus: non minus
 quam Geometriæ aut aftrologi, Vnde etiam ad fpecia-
 lia atq;

tia atq; præcepta ueniendum. Scireq; ac contemplari
 singula diligenter oportet. Itaq; ab initio, ut de primo
 dicam, mentem adhibere oportet, atq; etiam cum men-
 te operã: utq; in singulis minimus error in principio,
 maximus fit in fine, ita etiam in hoc casu, atq; magis
 quam in alijs, siquidem diuitiæ ex diuitijs fiunt, & res
 ex re, non ita omnino in cæteris: nam ex fundis & do-
 mibus alijsq; rebus redditus colliguntur: ex pecunia fit
 nus, ex mercibus lucrum. Cum ergo ab initio decem col-
 legeris aureos coronatos, sæpe euenit ut uiginti anno-
 rum spatio ad decem mille perueniant, replicato sæ-
 pius lucro. quanto enim minor est pecunia, lucrum ma-
 ius fit pro ratione: nam homines in paruorum rerum
 emptione conuiuent, & sæpius repetere licet. Magna-
 rum uero pecuniarum licet non sint lucra adeò ma-
 gna nec frequentia, nihilominus per se lucra sunt ma-
 gna. Adeò ut solum ex permutatione monetæ (ita dice-
 re licet) non exiguã utilitatem consequamur. Ergo ab
 initio maximè diligentissimeq; studendũ, ut aliquid col-
 ligas, Memor illius dicti: Ex nihilo nihil fit, ut ergo
 aliquid colligas, duobus illis Epicteti præceptis utaris:
 scilicet: ἀνεχθῆναι καὶ ἀπεχεσθῆναι. Ob id dicebat Nicolaus ui-
 gnarca, qui ex pauperrimo factus est ditissimus, cum à
 Cesare Vicecomite interrogaretur, quonã pacto id e-
 gisset? respondit patientia et abstinentia. nullũ enim la-
 borem quem mihi utilem existimarem prætermisi, nul-
 lam uoluptatem cœpi. Addo quod temporibus difficil-

limis, & in calamitatibus publicis hæc contingunt, nulla autem tempora opportunitiora sunt his, qui ditariuolunt. Vnde Marcum Crassum ex ruinis incendijsq; publicis, tum seditionibus ditatum in immensum, historiæ tradunt. Vitanda ergo maxime quæ depauperant hominem dulciter: ea autem sunt quinque, ludus, Alchymica, Architectura, lites criminales & luxus. Ludus duobus modis hominem depauperat, dum pecuniæ amittuntur, & dum negliguntur negocia & artes. Verum non semper qui ludunt amittunt, sed qui uel imperiti sunt, uel infortunati, uel qui cum deceptoribus ludunt: luxus uerò manifestè depauperat hominem, siue quis circa libidines, seu circa comessationes profundat. Alchymica uerò noua spe semper animos replens, loculos euacuat: nec ulla sine fructu certior aut maior iactura, quanquam ludus quandoque celerius cuncta absumat.

Numerū eorum, qui horum modorum altero repente mendici facti sint, non facile collegerim. Accusationes uerò atque defensiones, & ob contentionem & ob necessitatem exhauriunt suauiter patrimonia, sed cum in alijs abstinere liceat, atque ob id Epicteti præcepto salubri uti, in accusationibus etiam utile erit, in defensionibus non ita. sed profunderi cogimur ob accusatoris peruicaciam. Atque hæc de abstinentia generali. Specialiter autem singulis

galis diebus multa occurrunt, quæ hominem ad emendum & consumendum pecuniis inuitant: quæ quanquam parvæ iacturæ singula sint, si tamen colligantur, cumulum satis magnum in anno coaceruant: quòd si plures sint anni, etiam magnum è pluribus cumulis parvis cumulum conficiunt. Et in primis ut dixi præcipuè annis, præsertim in mercatoribus, diuitias aut paupertatem afferunt. Quam obrem maxime studere oportet, ut ab initio parvus sis, & nihil perperam, quantumvis minimum effundas, sed uale dicto cupiditatibus ac iocis pecunias collige, tot igitur de abstinentia dicta sint.

De patientia uerò in laboribus, in industria, in inuentione, tribus enim his patientia absoluitur: atque ea quæ ad labores pertinet minus fructuosa est ad questum, quæ ad inuentionem optima, maximeque lucrosa, quæ ad industriam media est inter has. Et quamuis ex contrario in contrarium difficillimus sit transitus in omnibus, præterquam ex ignominia in gloriam & hõnores, quòd si affectus in solo animo positi sint, nam non ita ex orbitate in sobolem, ex morbo in sanitatem, ex impudicitia uxoris in pudicitiam facilis est transitus: attamen patientiæ auxilio atque industriæ medio contingit hoc frequentius in paupertate, quam in cæteris malis, scilicet ut in contrarium fiat

transitus. Vehemens enim appetitus ex paupertate oritur, ex quo oblata occasione perseverante ob appetitum labore, opes egregie parantur: at si ex orbitate soboles oriatur, nam tam industriæ aut alterius uirtutis nostræ munus est quam fortunæ. Ex morbo autem aliquando contingit curatos diligentius, ad meliorem statum peruenisse: multas enim mulieres steriles ex curatione superuenientis morbi, fecundas effectas uidimus. Hoc idem etiam in uiris, quamuis non tam sepe. Et ex febribus curatis alios factos fuisse melioris habitus. Sed ut ad rem redeam, ex patientia atq; industria, uel inuentione sepepe magis ditantur pauperes quàm mediocres: nam in pauperibus uehementior ille affectus comparandarum diuitiarum, & timor expertæ iam inopiæ auget patientiam ad labores, ad industriam, ad querendam nouam inuentionem, atq; amplificandam illam. Ergo in hoc manifestè uides ad opes non parum conferre paupertatem. De laboribus ergo res perspicua est: at de industria non adeò. Intellego igitur industriam augeri debere, ita ut artificum opera diligentius absoluantur. Diligentius dico, politius, subtilius, ornatius, maiore cum gratia, atq; proportionem ad unguem seruata, nec solum in forma, sed etiam in materia eadem cura adhibeatur, è Chalybe purgato non impuro ferro. Sed & chalybs eligatur qualis apud nos sagittalis, melior autem Damascenus aut Perisicus: coquitur sepius, tundatur, succis imbuatur. hæc omnia ad industriam

Austriam pertinent. Si quid autem minus uulgare sit ex his, ac præcipua aliqua utilitas ex ea industria oriatur, ad inuentionem pertinere dicemus.

Sunt & alij modi parandarum diuitiarum: Hereditas Principum atq; potentiorum, gratia magistratus mercatura & casus, ut Thesauri inuentio. Sed et in his abstinentia & patientia in obsequijs, in officijs præstādis, industria quoq; ac labore opus est non exiguo. Cū uerò ex his non omnibus omnia conueniant, uidendū est quibus hæc uel illa congruant. Hoc igitur scire expedit ex hominis conditione, arte, statu, loco, tempore, causaq; paupertatis. Si enim res naufragio pereat, ad mercatores confugiemus: sin bello, ad duces, & socios, milites: si pauper natus sis, ad principum familiaritatem, ad industriam & artem: si sumptibus immodicis & luxu, alios quæras qui luxuriosè uiuant. Quædam sunt artes quæ breui discuntur, et sine sumptu ullo, quæ tamē utiles sunt, sed omnes infames: uelut lenonia, profenctarum, uatum, ludicra, causidicorum eorum qui sollicitant, non legibus defendunt lites, præstigiarum, unguentariorum, & fucorum, parasitarum, tubicinū, conuiuia ordinantium, medica, atq; huiusmodi plures alie. Quibusdam ipsum infortunium opes attulit: uelut Virgilio bonorum proscriptio, Horatio etiam captum fuisse. Vterq; enim longè magis quam antea ditatus, etiam amicitias Augusti & procerum promouit: gloriamq; non mediocrem, non solum sua ætate,

sed ad hanc usque diem perennem sibi comparauit. Quis ergo est qui sic aut capi, aut proscribi nolit? conueniebant hæc illis seculis: nunc prandio poeta conducitur, & aureo carius opera illius emitur. Si reuiuiscat Homerus, id dicere uulgatum licebit.

Si nihil attuleris ibis Homere foras.

Irridentur Astrologi, contemnunt Geometra, esuriunt Musici, medicant Grammatici, quis ergo sanus poësi his temporibus operam dabit? Eracastoreo obfuit non parum fuisse poetam, mihi ad opes mathematicæ. In precio precium nunc est: Medicina & leges uiolenter potius quam ob hominum eruditionem, magnificenciam, æquam uoluntatem, aut rectum iudicium adhuc propriam quasi authoritatem retinent.

Quare seu uelis tu literis operam dare, seu filios instruere, sicubi arborem in poësi & mathematicis imitare, Cerasi in Medicina ac iuris prudentia. Sciant prius homines te absolutum esse medicum, uel iuriconsultum, antequam mediteris discere aliarum quampiam artium: uelut Rhetoricam, Geometriam, Poësim, Græcas literas, aut tale quid huiusmodi. Nec detestor hos mores, ignorantia enim meliorum poësis olim in precio fuit. Primus namque apud Romanos Cicero philosophiam docuit: uerum breui turbata res Republicæ seditionibus atque interrupta, locum incremento non reliquit. Sed ut Homeri tempore atque

Hesiodi

Hesiodi apud Græcos: ita Virgilij et Flacci apud Romanos immixta pauca philosophiæ præcepta, multis carminibus effecerant, ut iidem essent sapientes & philosophi ac poëtæ: ita conuenit, ut ob id etiam poëtæ in pretio haberentur. Videndum est autem quid commodi paupertas Virgilio attulerit ac Flacco: Num libros forsitan aut doctores, uel uitæ commoda, aut locorum ac gentium cognitionem? Sanè ridiculum. Quid ergo, patientiam laborum, industriam, potentiorum cultum, promptitudinem, obsequium, fortitudinem quandam, ut semetipsos experientiæ subiicerent, & quædam etiam supra uires auderent. Vnde in epistolis ipse Flaccus:

Et laris & fundi paupertas impulit audax

Vt uersus facerem.

Itaque ex huiusmodi contigit, ut potentiorum amicitia insinuarentur, & ex hac famam & gloriam insignesque diuitias compararent. Nolim dicere, alioqui si pauperes non extitissent, si nõ propria amisissent, pauperes futuros: sed illud dicere ausim, serius aliquanto ad hæc omnia peruenturos, nec etiam opera illorum tam elaborata conscripturos, ut non solum opum, sed & gloriæ & famæ minus illis in posterum relinqueretur.

Verum ut dixi, non ex æquo omnibus hæc alea succedit, imò nec expedit, quandoquidem si naturæ lege uixerit, nõquam possit esse pauper, si opinione, nunquã

diues: opinio enim cum falsa sit, nullum finem suis desyderijs statuit: at natura finē rebus omnibus imposuit. Vnde tibi pulcherrima Senecæ sententia: cum uolueris dignoscere an quod desyderas naturale sit ac iustum? an ex opinione & absurdum? considera an quod desyderas metā habeat an non? si habet, naturale est, si non, ex opinione falsa desyderium illud oritur. Infinitum enim illud nostrum desyderium in nobis non est, ob naturam nostrā quæ huiusmodi sit: quid enim absurdius, sed ob defectum atq; stultitiam & imperfectionem: uelut etiam in materia illa prima quam hylē uocamus, neq; enim formis unquam satiatur, ita nec nostra opinio, quoniam perfecta non est. Ut igitur quòd infinita optemus ob imperfectionem nobis euenit: ita quicumq; infinita optant, nec finem desyderio imponunt, se stultos & insanos esse declarant. Desyderium igitur pecuniarum & opum immensarum stultitiæ signum est. O quam recte Horatius inquit:

Latius regnes aui dum domando
 Spiritum, quam si libyam remotis
 Gadibus iungas, & uterq; Pœnus
 Seruiat uni.

Et quamuis aliquando cōtingat, ut maximis opibus ad nos seruandos indigeamus, quod tamen raro euenit: ut in captis à Turcis, et in edendis splendidis operibus, ut solæ diuitiæ nobis æternam gloriam comparent, ut in labyrintho Minois & Persæ Hetruscorum regis, in Pyramidibus

Pyramidibus regum Aegyptiorum, in Mausoli sepulchro: Tum etiam in benefaciendo amicis, ac bonis & eruditis, quod praestantissimum est magnarum diuitiarum commodum: nihilominus hominem torqueri animo, & corpore fatigari assidue non decet, ob tam incertum, rarum ac leue commodum, atque ob id certo iam maximoque incommodo affici. Praesertim cum tantum, imò plus obsint opes in educatione, ut inferius exponemus, quam iuuent in fortuitis, aduersis casibus. Quamquam non negauerim, mallem esse imò pessimum pauperem delitiosè & in luxu uiuere et educari. Quin potius optimum est diuitem in laboribus & continentia summa, ac parcitate & educari & uiuere. Ideò optime dictum est, illum magis frui diuitijs, qui eas minus curat. Et horum etiam praestantior est educatio frugalis quam uita, nam teneriores anni magis in uitia delabuntur: Et ut ille dicebat:

Crescite & in titulos surgite rite meos.

Sic cum annis uirtutes aut uitia crescunt ac confirmantur, adeò ut pauperi etiam hoc inter cetera commodum in filiorum educatione accedat. Et si diues educare rectè filios uelit, educet ut pauper: atque ideò apud magistros grammaticæ non in domo, atque id à primis annis, ne iniuriam puer sibi fieri existimet. Quamobrem non à comparandis diuitijs, ut mos est plebeiòrum hominum, sed à studijs sapientiæ Seneca prudenter inchoandam hanc breuem uitam iubet. Si enim inquit,

Cc 5 illi qui

illi qui obsidentur, ne seruiant solum, aut ob glorie
 studium famem tolerant, quanto magis ob philoso-
 phiæ amorem talia perpeti decet, minus molesta fa-
 me: cum philosophiæ possessione non solum libertas
 uera, sed etiam securitas & animi ab omnibus uitijs,
 purgatio ac puritas comparetur. Vnde etiam Deo di-
 gnus esse non potest, nisi qui illas contemnit, eisquæ
 tanquam re fugaci ac minime stabili utitur. Quod
 & lex nostra comprobatur. qui enim Diuina præcepta
 seruare cupit, non solum diuitias sed amicos, filios &
 omnia commoda negligere cogitur. Quod si quis,
 ut dixi, diuitias ad seruandos filios necessarias esse
 contendat? siquidem boni sint, illis ad seruandum mi-
 nime opus erit, si mali, non expedit: sed neque e-
 tiam cum illis seruari poterunt. Quid enim profuere di-
 uitie Claudio, Vespasiano, Antonino philosopho, aut
 Seuero Pertinaci, Getæ patri ad filios seruandos?
 Dicat uir probus, si modo cordi sint illi filij, quod Chri-
 stus, scilicet: Nonne potens est Deus suscitare ex lapi-
 dibus istis filios Abrahamæ? At quidam mali sunt filij
 in iuuenta, qui postmodum processu ætatis in bo-
 nos uertuntur? è quorum numero fuisse Augustum le-
 ginus, & me quoque talem fuisse agnosco: sed nullis
 pecunijs opus mihi fuit ut me seruarem, seruauit me ab
 innumeris periculis atque presentibus longè melius diui-
 na prouidentia, quam mille talenta seruassent. Iusti
 progenies non deficiet in æternum. Si iustus esse nolis,
 non est

non est quod de stirpis perpetuitate scrutieris. Præterea superest, quod ante diximus de generali interitu seu iuxta legem nostram, seu iuxta Academicorum uerò que etiam super his diximus, etiam si æterna sit hominum genere. Et quod si animi sint superstites, parum prodest hæc continuatio, gaudebis enim cum maioribus tuis: si non, quid prodest ut in tuo sepulchro multi è stirpe tua condantur? hoc enim homines solum desiderant, ut cum maioribus suis in sepulchris iaceant, non cum descendantibus. Denique nulli affines desunt, quibus sunt filij: tu uerò in conuuiuium attauo aut tritauo cum illis conuègeris. Si is uiuere, omnium illius descendantium filios tanquam tuos existimaret: mors illius efficere non debet, ut sententiã ac iudicium mutes. Nihilominus diligenter, si ita uidebitur cura ut habeas, aut non scrutieris, si non habeas, quin potius ut omnino non scrutieris. Quare opes sic nulli usui erunt. Verum obijcies, ubi de filiis cura habèda sit, plurimum profunt opes si cum sapientia coniungantur. Erudiri enim apud magistros, & illis in contubernium tradi, quamuis ibi paupere cum cultu degant, uitamq; simplicem agant, non est pauperis tamen hoc opus sed diuitis. Vnde etiam illud: Haud facile emergunt, quorum uirtutibus obstat,
Res angusta domi.

Quomodo enim doctores qui erudiant? pædagogos qui à mala societate, quæ nunc frequens est malũ auer-

kant

tant? ab iniuria quoq; tueantur? qui à periculis arceat?
 continentiam iniungant? unde libri ad institutionem
 reliquaq; necessaria huic negotio? Pauperibus pereunt
 filij in infantia ob necessariorum defectum, in pueritia
 ob casus, in iuuentute ob rixas. Vnde diuiti duo filij so-
 lent maiorem descendantium multitudinem afferre,
 quam pauperi duodecim. Moriuntur pauperum filij,
 disperguntur, alij cœlibes ob paupertatem uiuunt: alij
 ubi nati fuerint, ob tot mendicitatis incommoda breui
 moriuntur. Quin etiam pauper quanto numerosiore
 prole, eo infelicior existimatur & appellatur, diues
 autem felicior ac fortunatior. Filij quoque diuitum cer-
 tiores, nam uxor nobilior & melioribus instructa mo-
 ribus, plures custodes, nulla peccandi necessitas: paupe-
 ri malè morigera uxor, solitudo, fames, nuditas, mul-
 taq; alia ad fallendum coniugem inuitant: præsertim
 ubi adulteri non puniuntur. Verum, ut dixi, hac in par-
 te (etiamsi felicitatem in sobole præcipuè constituas)
 nulla ratione uel quadratè infelicior diuite pauper est.
 Ut uerò singula breuiter percurram (nam ubi de filijs
 agetur, locus erit omnia sigillatim prosequendi) primu
 id constituere decet, quòd qui feliciter uiuere cupiunt,
 omnia iustè si possunt peragant: sin minus, saltè pru-
 denter: si nec hoc, fortiter. Quæ enim iustè aguntur, le-
 gibus non subiacent. iustum enim est quòd secundum
 leges fit. Leges dico non solum imperatorum quæ so-
 lè iustæ ueræ sunt, sed etiam municipales, quæ plerumq;
 tyrannicæ:

Tyrannicæ: iniustum uerò quòd contra illas. In his ergo parum prudentia indiges ob securitatem. Quòd si non idem sit iustum uerè, & secundum leges municipales: aut magno uersaberis in periculo, aut præpotentem esse, aut ualde prudètem, aut locum describere oportet: nam multa accidere solèt aut saltem possunt, in quibus quò te uertas non habeas. Si igitur non omnino iuste agere possis aut liceat, prudentia non parua opus est. Quòd si prudentia te non seruauerit, fortiter aut agèdū aut repugnādū, aut ferèdū quodcūq; euenerit. Dico fortiter agendum, ut si adulterum clam necaueris, aut primum aliò te conferas. Si non licuerit, te aduersus lictores tueberis ne capiaris: pugnabis, decipies, in apertam fugam te conijcies, captus ut è carceribus euadas, nihil intentatum, linques. Si non liceat factum denegabis, tueberis te rationibus, prudenter respōdebis: demum etiam aculeum ignes omniaq;, potius fortiter feres, quam ut fatendo moriaris. Vbi ergo aliquo modo succubueris ac conuictus fueris, nihil reliquum est nisi ut fortiter feras necessitatem.

His ergo constitutis, ad singula obiecta ueniamus: Doctorem te esse oportet filiorum tuorum, non alium quærere necessè est, neq; enim illorum amantior quisquam esse potest, nec circa eorum curam diligentior aut attentior: nemo fidelius illos instruet, nemo mitius in illos animaduertet, nullus minus in aliorum instructione occupabitur, nullus uitia eorū naturalia magis intelliget,

intelliget, aut melius obuiam ibit. Quòd si eos instruere oporteat in literis (hæc enim de moribus dicta sunt) tu uerò ignarus earum sis, non decrit amicus tibi, qui uel ipse hoc possit, uel ut alij uelint efficiat. Sunt ludi literarij communes & musica, multi etiam bene institutos pueros precari docent, tum sponte, tum spe, tum persuasi ab amico: nonnuquam etiam pecunijs ab eo acceptis, adeo ut è ciuibus quantumuis medicis nullum uideam, cuius filij ob paupertatem magistro artes liberales docente indigeant. Itaq; factum est ut plures pauperes in optimos musicos euadant quàm diuites. Et Erasmus nostra ætate linguis eruditissimus, non alijs magistris quam è publico stipendium merentibus usus est. Libri nunc beneficio Germanicæ inuentiois, typographicæ scilicet artis pariter ueniant, mutuo habere licet, uti uetustis & obsoletis codicibus, in quibus præter nitorem nihil desideratur, cum sint castigatiores. In infantia securius agunt, nam optimus cibus est panis coctus in iure non pingui. Diuites, carnes, oua, uinum non infantium sed morborum alimenta subministrant. Apud Rhetos & in uillis depastos pulte, somno & quieti tradunt, ut nihil melius, seu ad corporis robur, seu ad ingenij acumen, seu bonum habitum, aut mores mansuetos, aut patientiam, ad labores, ualeitudinemq; prosperam. Laudabantur Aegyptij, ut Diodorus Siculus refert, qui filios suos caulibus palustribus & graminum radicibus nutriebant, ita minimo alebantur: Aetatis

Facili successu piscibus, demum etiam pecoribus uescantur. Sic plures alere licet, & simpliciore cibo, ad mores, ad sanitatem, ad fecunditatem. Mori persuasum habemus ex necessariorum inopia eos, quibus delitie & lauti cibi tum potus non suppetunt. Pueritia pauperum cum in custodia assidua parentum sint, securior est a casibus quam diuitem. Fato nemo obuiam ibit: quo laxiores habent, eo periculosior euentus. Vbi adoleuerint artibus instructi, necessitate operi alligati, paupertate modestiores, rarius periclitantur ob rixas & contentiones. Fecundiores sunt diuitibus pauperes, & o quot sunt pauperum filij qui diuitem esse existimantur: incubant alienis lectis pauperes frequentius quam pauperum diuites: ob id nec certiores filij diuitem, nec securiores quam pauperum. Paupera mulier facilius qualis sit dignoscitur, cum plures habeat peccandi occasiones. ubi peccauerit, facilius est de illa penas sumere. Hoc plus prodest ad morum probitatem, quam generosa stirps, frequentiaque custodia. Sed quis custodiet ipsos custodes? Fecundiores sunt pauperes diuitibus ob tres causas: Laborem qui absument aqueum humidum, quo generatio impeditur: somnum qui profundior illis aduenit ob labores & uictus simplicitatem. Nulli etiam gnauo pauperi ob paupertatem et defectum necessariorum filij pereunt, sed solum ignauis & improbis. Quamobrem & iisdem filiorum numerus magnus grauis est, & quasi dedecori. At praestantibus

stantibus uiris etiam si medici sint nequaquam. O quoties me pauperioribus ob numerosam sobolem inuidi omnes originem ducimus à diuitibus & pauperibus, sed à pauperibus longè pluribus quam diuitibus.

Quæ igitur, ut dixi, obseruanda sunt, scilicet iustitia & fortitudo atq; prudentia, in pauperibus plus afferunt utilitatis, quam si in his peccet diues. In criminibus confessis nulla est uenia. Euasit nuper ob constantiam in tormentis famulus filij mei, qui pretio uenenti dederat dominæ sine causa, periit filius meus qui nec iusserat dari. Aliqui iudicia ob diuitias euadunt corruptis ministris, testibus iudicibus, longè plures tamè expertinacia negandi crimen. Habent singula quæ indifferentia appellamus sua bona, sua commoda, suas securitatis ansas, suasq; defensionis rationes. In his tamen quæ mutari possunt, nec tanta iustitia, prudentia ac fortitudine opus est. Iuuant hæc uirtutes in omnibus, sed in his quæ mutari nequeunt, quæq; magna sunt, sunt etiã necessaria: uelut apud nos in coniugijs, in criminum confessione, in emptionibus ac uenditionibus fundorum, in Principum seruitute, in suscipiendis magistratibus, aut proficendi munere: at si equum emas, nec bonus sit aut non placeat, uendere licebit non magna iactura. Si iter importunum susceperis redire licebit. Si tibi unam conduxeris quæ non arrideat, uale dicere potes: ubi de hominis salute agitur, memento magnam rem esse admodum, & irreuocabilem errorem si occideris.

deris. nam multi in iuuenta mali, optimi ætatis processu euadunt. Quamobrem iudices ad misericordiam deflectere in his, qui iuuenes admodum non antea deliquerunt, semper debent: at multi inani ambitione, & sortis humane, & propriæ conscientie immemores delicti, non illud Euangelicum obseruant: Quisquis uestrũ sine peccato est, primus in eam lapidem iaciat, sed se uiunt. Itaq; & hoc pauperi commodum, ut nec iniustus nec sæuus dici mereatur. Plura enim sunt in quibus nõ possis bene cõsulere, nec quicquã sit melius quã negocij non esse participem, horum ergo malorum expers est pauper. Sed tamen pleriq; optant hæc iudicia exercere, ut timeantur atq; amentur, existimantes etiã hoc illis gloriosum esse. Sed si quis reputet difficultates incorrupti iudicis, cum in diuina clementia, illinc humana ambitio, hic lex, illic æquitas, hic gratia, illic iusti amor, hic lucrum, illic innocentia, hic potentium respectus, illic scelus ingens, hic ueritas facti, illic pertinitia negãtis: Ille fassus est etiam quæ non fecit, hic in tormentis obduruit deteriore incrimine: quoniam pacto incorruptum te prestabis? Sed tamen ob id hanc aleam subimus, quod maiora existimamus quæ habemus, quã quæ expectamus: tandemq; eò deuenitur, ut rata etiam apud Deos, quæ nonnunquã à regibus rescinduntur, iudicia credamus. Horum igitur omnium malorum expertem esse pauperem, sibi pro lucro, non pro calamitate esse ponat. At ueræ ac solidæ laudis & gloriæ nõ

minus particeps est pauper ipsis regibus, quamuis non adeo manifesta sit pauperum ut regum dum uiuunt fama: quoniam regum laus & gloria potentia fulcitur, pauperum non. Plures uideas e pauperibus quam potentioribus, quorum fama celebretur: Numeri philosophos omnes quorum ne unum quidem diuitem nati esse crediderim, Grammaticos, Rhetores, Poetas, Medicos, praeter unum Galenū: Mathematicos, praeter unum Ptolemeum, quem diuitem fuisse existimo: Iurisconsultos etiam plerosq; pictores, Statuarios, sculptores, artium inuectores, uiros sanctitate insignes, omnes pauperes. Soli Reges & exercituum duces, sed & horum aliquot praecipuiq; pauperes fuere: Camillus, Fabius, Cincinnatus, Miltiades, Cymon: Et qui respub. rexerunt diuitibus adnumerantur, ut Nicias & Alcibiades: Sed & inter hos pauperes etiam aliqui gloriam magnam consecuti sunt, Lycurgus, Solon, Aristoteles, Phocion, Publicola, Catones utriq;, quamuis inuicem mediocri censu fuerit. Ita difficile fuit ac quasi monstruosum in tam diuite repub. eos, qui magistratum Romae gerebant pauperes fuisse. Vt ergo gloria lausq; communia sunt diuitibus ac pauperibus: ita etiam non est pauperum cōditio diuitum ulla ex parte hac in causa inferior. Si enim ad multitudinem spectet, longè plures paupertas obtinuit: si ad antiquitatem, nec in hoc paupertas cedit opibus: Orpheus, Hesiodus, Homerus, Irus Ag. memnoni comparatus. Si ad causam, effica-

rior in

elior in pauperibus scilicet uirtus & eruditio: Si ad magnitudinem, pauperum multo excellentior. nam regum solum nomina recensentur, quorundam etiam gesta leguntur: at eruditorum libri in manibus habentur, & eorum mentes dum hos reuoluimus nobiscum sunt atq; uersantur. Quamobrem non est ut diuitias optes ob gloriam, cum potius impedimentum quam auxilium ad eam afferant: ipse uero nisi cum immensa fuerint, per se in gloria sint.

Ceterum ut ad reliqua diuitiarum commoda redeamus, quæ sunt, cibi, uina, uestes, ligna, suppellex, domus, famuli, ancillæ, equi, amici, medici, medicamenta, ornamenta, uiridaria, concubinae, aliæq; infinita, cum ad decorem, tum ad uoluptatem, quibus omnibus miseram paupertatem carere perspicuum est. Sed & diuites plures ac magis fidos amicos habent, id autem maximè ob duas causas: primam quidem quòd amicitiam inimus ob spem consequendæ utilitatis, in aduersis si quid contingat: at à paupere non possumus sperare auxilium, quemadmodum à diuite. Altera est, quòd timemus, ne nobis pauper petendo grauis sit: nam si & nos simus pauperes, plus uerecundiæ nobis merito negantibus iniiciet, quam sibi inportunè petendo comparauerit. Sin autem mediocri simus censu, aut dando depauperabit nos, aut negando renuntiabit amicitiae nostræ. Sin uero ditiores simus, ob dissimilem conditionem

negat Aristoteles, amicitiam facile posse conflare. Omnibus igitur in uitæ commodis paupertas uidetur opibus inferior. Similiter & in honoribus, gratia principum, magistratibus, & quæ ex his omnibus comparatur, quanquã mortales omnes appetunt, quæ etiã felicitati proxima est uoluptate, nec non etiam quæ ex his conflatur antedictis scilicet Potentia, & quæ ex potentia statim defluit libertate omnium dulcissima, tum etiã quæ optima est rerum humanarum, & immortalibus bonis simillima securitate. Ut contra pauper etiam si quid habeat præstans, quòd potentia destituatur: ut uxorem formosam & prudentem, filium egregie indolis, gemmam raram, picturam pulchram, antiqui operis exemplũ aliquod, nec tutò nec securè, atq; ideò nec cum uoluptate illa possidere potest. cum liber haud sit. Nec putes uana esse hæc: uiget mos apud Turcas nunc ut quicquid sit pulchri apud Christianos, rapiant, & abutantur uirginibus, pueris, alijsq; minoris pretij rebus. Et olim apud Taurinos cõsuetudo fuit, ut qui principes essent nuptas primum deflorarèt: ut dicere possimus, quod alias etiam ex Satyrico adduximus:

— libertas pauperis hæc est.

Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat
Ut possit paucis cum dentibus inde reuerti.

Verum falleris, si prudẽtia adsit, nihil pauperi deest ad bene beateq; uiuendum. Sed oportet primum eum qui feliciter uiuere uelit cauere, ne sub tyrannis uiuat.

nam cum sub tyrannis uiuitur, infelicem hominem esse
 necesse est, necesse est enim iniuriam inferre aut pati.
 Si infers? malus es, atq; ideo, ut iam ostendimus, infœ-
 lix: si patieris, etiam infelix. nihil enim inter mortales
 casus iniuria durius est. Ergo quomocunq; sub ty-
 ranno uixeris, infeliciter uiues. Illud præterea etiam
 grauius, quòd tyranni sunt omnes tyrannorum mini-
 stri, tum morum similitudine, tum ob emptionem magi-
 stratum. Quamobrem nihil durius, quam sub tyran-
 nis uiuere. Optimè igitur agit qui patriam sibi eligere
 nouit, sub rege aut republica (sed hoc minus fallax) nõ
 sub tyranno, salubrem, & in qua eruditio arsue tua &
 mores in pretio sint. Quod igitur optimum sit homini
 iam diximas, scire patriam & locum in quo habitet eli-
 gere. Secundum est, eligere uxorem: tertium artem &
 exercitationem, quartum amicos. Qui hæc norit aut
 felix aut etiam beatus erit. beatum dico omnibus felici-
 tatis numeris absolutum. Si igitur locum delegeris li-
 berũ, omnia tuta erunt: aliter se inferre collegijs uel so-
 cietatibus oportet, aut principi familiaritate iungi. Sed
 & hæc omnia non omnino tuta. In societatibus ac col-
 legijs suspecta est inuidia, adeò ut unde fauorem expe-
 ctes, timenda sit iniuria. Principum amicitia à seruitu-
 te parum abest. Itaq; ad libertatẽ, ad iustitiã, rursus re-
 currendum est. Quòd si non idem sit locus salubris, et
 in quo ars tua in existimatione sit, uel ubi reges domi-
 nentur, primũ puta esse reipublice statũ: quòd aduersus
 D d 3 tyrannidem

tyrannidem ab initio minora sint præsidia, in processu
 temporis maiora & seuiora immineant. Post salu-
 britatis cura habenda. Quid enim proficies ubi sem-
 per egrotaueris? Vltimum igitur est ut obserues lucrì
 occasionem. At prauis tyrannica potentia aliquando
 arrisit ob morum similitudinem. Sed iam fac ut sub
 repub. bene instituta uiuas, qualis Venetorum, quid ti-
 bi metuendum est? Cæterum patientia, industriis
 & corpus, ad labores & incommoda firmitus, privi-
 legia sunt paupertatis, non quod diuites non sint indu-
 strij & patientes ac firmi: nam duces exercituum nul-
 li pauperi in hoc cedunt, inò & reges bello assueti, sed
 quoniam pauperes usu & necessitate in his meliores
 euadunt. Ex industria patientiaq; prudentia ac fortitu-
 do oriuntur. Ex industria prudentia, ex patientia ma-
 gis fortitudo. Inde ex paupertate tandem militia quo
 omnibus his constat medijs, scilicet industria et patien-
 tia, ac ad media consequentibus prudentia & fortitu-
 dine: quod Virgilium sensisse, Seruius, exponens uer-
 sus illos, declarat:

Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssi,
 Nomine Achemenides, Troiam genitore Adamasto
 Paupere (mansissetq; utinam fortuna) profectus.

His etiam causis & firma ualetudo & eruditio com-
 paratur. Sola enim necessitas hortari potest ad assiduū
 usum studiorum & exercitationum: sine quibus bona
 ualetudo et eruditio non cōparantur neq; manēt. opes

nim luxū pariunt, luxus tam animū quā corpus eneruat. Si qui diuites eruditi emerferūt, cura atq; diligētia parentū factū est. Itēq; honestius necis genus Siculi tyrāni inuenere, luxuriosā adolescētū educationē: neq; is pater nō uidetur ad desperationē compulisse filium, qui illi in omnib. obsecutus est. Sed pręstiterat dū puer esset, durius tractare, seuerius castigare, ita tamen, ne ille uideat alios melius mitiusq; tractari. Vnde ad hoc *παιδαγωγία* utilissima: tā inutilis est sibi alijsq; patrię adolescens malē institutus, quā qui mortuus iam sit: quamobrem curare oportet ut sint optimē instituti adolescentes. Paupertate igitur opus est seu ad patrię, seu ad coniuictorum utilitatem, pro instituentis pueris atq; adolescentibus. Sic doctrina sapientięq; familiaria sunt paupertati. Malorum uerò, ut labor paupertati, ita non minus dura sollicitudo diuitijs congenita uidetur: Diuitie sine labore sunt, paupertas *Αυρημία* fruitur & *Αυρημυρία* quod est uacare solitudine. Neq; enim minor est labor diuitias à fortune manu acceptas seruare, tueri, colligere, dispensare, quā de nouo pauperi parare. Et cum pauper acquisierit, longē facilius, eas tractat, quam cui sorte obueniūt, facilius etiam quam acquisierit. Nemo uerē diuitijs uti rectē nouit, aut illarum commoda perfecte percipere, nisi qui eas parauerit.

Porro diuitiarū duo gnā sunt, hereditariū et partū, parātur duob. modis, iustē iniustēq;: quę iustē parātur in

ter bona Christiano et viro probato digna numerantur. Sunt autem talia quæ malo alterius non parantur: uelut & uirtus, gloria, libertas, incolumitas, sapientia, tranquillitas, amici, uxor, filij. Ex diuitijs ergo quæ donis, mercatura ac laboribus acquiruntur seu industria, laudabiles sunt, & inter bona repositæ. Quæ uero iactura aliorum, non sunt optimo uiro dignæ: uelut nec uictio, nec uictoria aut fraus. Quod uero pluris sit modus parandi diuitias ipsis diuitijs, declarat iudicium ducum illorum, qui in direptione urbium nihil sibi seruauerunt, ut Epaminondas, Scipio, alijq; multi. Earum autem quæ hereditate habentur usus obtinuit, ut acquisitio honesta esse uideatur, etiam si forsitan non sit. Nunc in dubium hæc questio reuocanda non est. Postquã ipsi foeneratores, publicani, primum locũ in republica obtinent. Sed non est nostrum propositũ hic de his agere, nec quæq; lacescere uolumus, nec quid honestum sit aut turpe, iustum aut iniustum decernere, sed omnis sermo ad utilitatem directus est. Ex modis igitur honestis, quibus homo è paupere diues efficitur, est militaris ars atq; prudentia. Nam etsi quando fortuna uotis non secundet, ubi res male cedat, uita & parue opes in discrimen adducuntur: ubi afflauerit, bona non solum militum, sed subditorum pro premio sunt uictoribus. Ita nauigatio & alea, quæ sagittæ Philoctetis appellantur. iisdem enim artibus quibus perijmus, iisdem sanamur ac resurgimus. Io: Ambrosius Bizozora è meis pueris familiaribus

ribus unus cum in uirum euasisset, è summa paupertate diues, è diuitijs miser navigatione factus est. Quæ enim celerem habent motum & incrementum magnū, reparandis opibus sunt accommodata. uelut, ut dixi, ars militaris, nauigatio, alea. at diuitibus fugienda tantundem, scenus uerò infame omnibus ex æquo conducit. Publicani etiam, & qui ad magna opera faciendâ conducunt, sub his continentur qui facile è diuitijs in pauperiem, & è contra permutantur.

At gratia principum Abarthonijs ex hortulano Sidoniae rex factus est ab Alexandro magno. Et Seleucus, cum illi esset à pedibus asiæ minoris & Syriæ. Iustinus Imperator è subulco bubulcus, inde lignario fabro operâ locauit. Maximinus è lixa & Calone Caesar factus est. Alij plures è scribis, inter quos Mauritius. Nostra etate tot tantaq; uisa sunt, ut Sfortiæ Iacobi Attenduli casus admiratione dignus nō sit. Fuit inter cæteros humilis fortune, Iacobus Medices solo uirtutis splendore, nulli in militari arte secundus, peritia, fortuna, autoritate, potentia, opibus. Est Castrucij Castracanis nota omnibus historia. Sed in sacerdotijs etiam maior, & frequentior fortune mutatio. Qui panem quærebatur hostiatim, factus est cardinalis, & nunc magno miraculo celebratur. Sic Io: Bellua et Guglielmus Brissonetus è sordido statu & ipsi cardinales euasere. Pontifex qui nunc est, frater fuit Iacobi Medices: & certè citra omnem adulationem pontificum, pontifex præ-

stantia & integritate dici potest. Quid mirum, cum fortuna neminem indignum reddere possit, quod iniquè sustulit liberaliter reddidisse? Et in alijs dedisse eas quibus hi ne teruncio quidem aut meliores, aut digniores euaserint? Nihil est opibus mobilius, nihil incertius. cum omnia amiseris plura reddi, & cum fenore unde nunquam speraueras, contingit. Si honor, si incolumitas, si filij pereant, nunquam uulnus hoc sine cicatrice obducitur. Si alij renascantur. filij non iidem sunt, non tam tempestiuè, sero fructum ab illis expectare cogaris. Nulla merx uilior opibus, nihil sine spe minus nobis illis perit. Nullum exemplum apud historicos frequentius aut admirabilius, quam eorum qui uel ex humili statu diuitias magnas comparauerunt, aut amissas recuperarunt. Fortissimo igitur animo paupertatem ferre debemus, atque illi obuiam ire, nec infortunium aliquod minoris facere, sed si liceat commutare. Quo animo ego filij salutem redemeram, ni fata obstitissent? Sed iam uite meae cursum exemplo quodam paupertatis multiplici atque illustri recitare decreui. Ea tamen ratione, ut quæ alias diffuse narraui, breuiter pertranscam, quæ alibi breuiter, hic diffusius. Indulgeant mihi hac in parte lectores, cum in acerbo hoc casu filij hæc tanquam leuamen quoddam doloris scribam. neque enim aliud quicquam faciendo, quam cum hæc scribo dolore adeo ingenti leuari possum. Historiam uerò exordior

Alor miserabilem, & quæ uel ipsis Sylofonti atque Neroni lachrimas excutere possit.

Natus sum anno Salutis millesimo quingentesimo primo quasi inchoante nouo seculo, die uigesimo tertio septembris quo Romani Inditionem inchoant, Papia, ut prius quam nascerer exilium experirer, medicamentum abortiuum, mater dum in utero essem, ut abortiret alieno mandato bibit, seruatus sum in tot calamitates. Fratres mei sororesq; tanquam nolent aduētum expectare, peste absumpti sunt, Thomas, Ambrosius, Catilina: triduo mater laborauit in partu, capite prominente, cum ipsam iam tam diuturnos ferre dolores non posset, per uim extractus, ut meo supplicio matrem liberarem à morte: Mortuus extractus, nigris cum capillis prælongisq; augurium fortunæ meæ mecum in hunc mundum tulit: uini balneo, quo cæteri extingui solent, reuocatus sum ad uitam: paulo post uictorio diecula peste absumpto miserante patre, à pestilenti domo creptus sum opera Isidori, Peste patritij Ticinensis, sed non à peste, statim enim ea correptus in facie crucis signo, cū nec Petrus esset, nec Andreas, aut Iudas, uel Simon, Christi tamen crucē ferens, ac in posterum laturus euasi. Inde lac prægnantis hausi, per uarias nutrices lactatus ac iactatus, hydrope, febribus alijsq; morbis constitatus sum, donec sub fine octauæ anni exdysenteria ac febre usque ad mortis limina perueni, pulsauit ostium

ostium, sed non aperuere qui intrò erant. Antea uerò uariolas etiam crucis sub imagine rursus prodigio claro, malo nullo pertuli: unã namq; in fronte, in mente alteram, tertiam in nasi apice, singulas in genis, ut essent quinq; uelut ex carbùculi pestiferi, eisdemq; in locis. Ex hoc in paternam, ut tunc rebar, seruitutem duram transij ad annũ usq; decimũ nonũ, tegula in capite anno nono uulneratus sum, ante morbum etiam illum grauem in fronte malleolo è scala decidens, ut adhuc catrix credo debiscente osse appareat, post quinquaginta annos. Interim me pater docuit loquendo, latinam linguam, Arithmetica, Geometrie & Astrologie rudimenta. Sed & somno matutino indulgere permisit, nam & ipse ad tertiam diei horam decumbebat. Sed illud graue admodum mihi uidebatur, quòd quæcunq; haberet mutuo daret alijs, quorum pars quòd nõ esset soluendo perijt, pars quod principibus data esset, maximis periculis & maioribus, etiam laboribus, sine usura uix potuit recuperari. Hæc nescio an dictante demone illo, quem triginta octo annis obtinuit atq; possedit, sed integrè ad annum usq; MCXI atq; ita uiginti quinq;. Rectè igitur quod ad educationem attinet, ut postmodum successus declarauit, pater filium deduxit cum anterioris essem ingenij. huiusmodi enim pueris non secus ac mulis frenum mandere utile est. Cæterum cõuersatio sua haud aspernanda, facetus, iucundus, miraculorum & fabularum recitator, multa de demõnibus narra-
 rabat,

rabat, quæ quam uera essent nescio, certè ea historia et
 admirabilis et pulchrè conficta, mirum in modum me
 oblectabat. Quod damnari in ipso potuit id erat, quod
 aliquot aluit pueros in spem hereditatis si obiissem:
 quod nil aliud erat quam me manifesto periculo et in
 fidijs patrum illorū exponere proposito premio. Tor
 quebant se mutuo ob hæc mater et pater, adeò ut sepa
 rare habitationem decreuissent, qua animi molestia
 percussa mater, per interualla etiam hysterico, ut
 existimo, oppressa affectu cecidit in ceruicem integra,
 collisitq; occiput pauimento, quòd è lateribus consta
 bat, uixq; post horas duas nonnunquam tres redijt, et
 superuixit semper magno miraculo, tū maximè quòd
 spumam ex ore ingētem ultima uice emiserat. Interim
 simulato religionis ingressu, in phraticam quam uocāt.
 mendicantiū Franciscanorum totam tragœdiam con
 mutauit, in gymnasium enim me contuli, anno uigesī
 mo primo inchoante. Ex quo desyderio absentis filij le
 nitus pater, et illi mater reconciliata est. Antea uerò
 musicam didiceram, suppeditante pecunia matre clam
 ipso patre, et dialecticam ab ipso etiam patre in qua
 adeò profeci, ut antequam in accademiam me transfer
 rem, priuatim aliquos docerem adolescentes. Ergo in
 Accademiam honesto cum uatico me transmisit, nec
 mihi uel uerbo negocium unquam exhibuit, clemēs in
 me admodum, benignus et pius. Verum toto quo super
 uixit tempore: superuixit autem quatuor fermè annis
 maestasua

mæstus semper uixit, ut declarauerit quantum me an-
 ret. Quin etiam cum quodam fato, dum egrotaret in
 patriam reuersus essem, quòd pestis scuiret, quamuis
 supremam horam aduentasse præsentisceret, roga-
 uit, imperauit, compulitq; me omninò inuitum, ut peri-
 culo quã celerius possẽ, me subtraherem. Lachrymæ
 cooriuntur mihi, cum illius in me beneuolentiam men-
 te reuoluo. Sed satisfaciam pater quo ad potero meri-
 tis tuis, pietatiq; tuæ. Et donec chartæ hæ legentur, no-
 men tuũ ac uirtus celebrabitur. Fuit enim incorruptus
 ad omnia munera, uereq; sanctus. Ego tamẽ implicitus
 multis litibus remansi, nihil penè explicatum habens
 præter domunculam. Stultè uerò & id egi, quod Re-
 ctor gymnasij Patauini effectus sum, tum cum inops es-
 sem, & in patria bella maximè uigerent, et tributa in-
 tollerabilia. Matris tamen sollicitudine effectum est, ut
 pondus impensarũ, quamuis agrè sustinuerim. Dices,
 quid te ad hoc compulit: ira certè & insania, quod, ut
 dixi, impotens essem ad uenerẽ, adeo torquebar ut ui-
 ta mihi odio esset, tentabamq; omnia fatis ita uolenti-
 bus, quasi remediũ tanto malo inuenturus. Et certè eue-
 nit, ut hac causa inuenerim. Ergo cum redirẽ eo anno
 in patriam, fuit aut M. D. XXI. pecuniarum exigẽda-
 rũ causa, nil absuit quin in Benaco lacu tempestate sub-
 mergerer. Antea quoq; pestem, dum annum agerem ui-
 gesimum expertus sum. Memini tamẽ (ita mihi semper
 malis bona & bonis mala fuere coniuncta) cu primum
 conualescerem ab eo morbo (bubonẽ enim è iccoris re-
 gione

gione super ultimam uerarū costarum passus sum) pe-
 tiisse à patre an demonē uerè haberet? Qui, ut dixi, iā
 me amabat palam, fassusq; est habere, sed non uinctum
 tunc: soluisse enim cum morbo illo graui premeretur,
 tumq; desiuisse uera prædicere. Ut ergo ad rem redeā,
 cum in patriā è Patauiō rediissem, omnia inuersa inue-
 ni, collegium repellebat, medici societata meam renue-
 bant, lites cū agnatis, cum potentibus. Itaq; iterū ad ex-
 plendum munus quo fungebar reuersus, amicitiam cō-
 traxi cū Francisco Bonafide medico probo, qui me ad
 Saccense oppidū deduxit, ibi duxi uxore adolescentu-
 lam, quam per somnum uideram, & cum qua solutus
 sum eo uinculo, anno 1538. redij in patriā cū uxore sine
 dote ducta ob uotū. Ea post modū mihi peperit Io. Bap-
 tista primogenitum, Clarā & Aldū. Cum ergo inter ex-
 tremas inopiæ difficultates uersarer: Ex Gallarate op-
 pido Mediolanū, desperatis quasi reb. redij, alebam me
 uxore, matrem, amicā, nutricem, filiolū, seruum seu fa-
 mulū, ancillam et mulā: nunquam tamen felicior si spe-
 rare futura potuissem, nā & collegiū ingressus, & filij
 superstites & lites sedata, & ego diurnā præter ex-
 pectationē uitā nactus, felicissimus ex tot incōmodis in-
 ter mortales euasera. Quid ergo egerim dicam, ut sciat
 qui pauper est et familia oneratus, se à paupertate ex-
 plicare. Cum autem sint pauperum genera quatuor,
 primū cum iam premit paupertas quod grauisimum
 est: secundum cum instat iam, nondum tamē premit, ut
 artē habeas quæ te alat, sed filij iā crescunt, & tu existi-
 matione

matione decidis: Tertium cum in periculo omnia uersantur, uel quia credideris debitori potenti, aut qui soluendo non est, aut nauis ac uentis omnia: Quartum cum casu aliquo præter expectationem omnia pereunt: ut furto, incendio, homicidio, quo ad fiscum omnia deuoluuntur. Priorum modorum discrimen haud obscurum est inter se quo differunt: at quartum à primo sic distinguitur. nam qui natua paupertate premitur, nullius miseratione dignus uidetur, non potentes amicos adeptus est, non est quòd se iactet, quod nouis negocijs inserat, fidem pro uade exponat, tractationem præferat: quæ omnia illi sunt, cui casu aliquo res omnis perijt. In tertio etiam & quarto paupertatis ramo decet sapientem omnem tantum ab alea, à fortunæ arbitrio, seu infundo seu in peculio excipere, ut uictum sibi saltem tenuiter seruet. Sic enim frugi rusticum, apum curatorem imitabitur: qui non uniuersum mel ex uase excipit, sed tantum apibus relinquit, quantum in sequentem hyemem (autumno enim auferre solèt) sufficere possit. Sed quomocumq; opes iam desint, ut nobis qui non tam in primo genere quàm secundo uersabamur, duob. his ac cincti telis occurremus successione superfluarum impensarum, ne quicquàm omnino inutiliter pereat et lucri fomites. Sūt autem, ut dixi, lucri fomites, inuētio noua, in arte existimatio, blanditiæ, amicitiaq; potentiorum, aut illorum qui cum pluribus uersantur, & quid commune cum tua arte habent: uelut si Iurisconsultus sis, defensorum

defensarum causarum, tabellariorum, magistratuum: si
 medicus, chirurgorum, tōsorum, obstetricum, pharma-
 copolarum, circulatorū, sycophantarum: si mercator
 pannorum, uestiarij, sutores, zonarij, limbolarij, tex-
 tores, fullones, infectores, profenetæ ac similes: tum ua-
 dimonia & mutuuum, atq; alia huiusmodi. Nec segniter
 ut opprimat te prius infortunium, nam cadentem reti-
 nere facile est, qui iam ceciderit eleuare longè diffici-
 lius. Itaq; duobus contrarijs motibus in his casibus ho-
 minem reluctari oportet pauperiei, causam retardan-
 do, auxiliaq; prompta cōtra illam cōquirendo, in neu-
 tro hærere, sed uelut in uocibus tam quæ diu ac in lon-
 gius producuntur, quam quæ ocyssimè mutantur suum
 tenorem seruare oportet: ita in auxilijs aduocandis &
 in resistendo his, quæ te absumūt quamuis lentè proce-
 dere in ipsis, in illis summa celeritate opus sit, eadem
 constantia ac firmitate in nullo territus, in nullōue titu-
 bans uteris. Oportet autem in singulis primum maxi-
 mam diligendi obseruationem habere. Ergo primū ex-
 plicemus. Res magni pretij, ut gemmas & uestes feri-
 ceas tenuiores præcipuè, et quæ licet pretij magni non
 sint, breui tamen atteruntur usu, ut lineæ, molles telæ
 atq; delitiæ. Sit scopula, uestis noua loco, & pro scopa-
 rio seruo tuipe te nitidiorem feceris. Diligenter autē
 caue ne multos habeas familiares. nam quæ non uiuūt
 ut gemmæ & uestes, non nisi dum emuntur opes mi-
 nuunt quotidie, etiam si illis non utaris, et ea diligentis-

simè serues, singulis diebus teipsum absumunt. Ex his
 quædam non solum dum uiuunt, sed etiam moriêdo rē
 perdunt: uelut equi, simiæ, psitaci, auesq; canoræ ac lo-
 quaces, ingentis pretij. Itaq; nil horum nisi ex usu ne-
 cessarium, tenuisq; sumptus & impensæ, ac cum maxi-
 ma cura atq; custodia: atq; ita ut antequam pereant cō-
 mutes aut rusticis uendas, nihil enim adeo inutile ut
 precio careat, maximè si sub fide uēdatur, ac mora so-
 lutioni interponatur. Iuuat præterea non parum fami-
 liares habere multiplici usui accommodatos, nō solum
 quod pauciores sufficiāt, sed quod dum perpetuo occu-
 pantur minime graues sunt, & tu prōptiorib; uteris;
 adeo ut ab uno plura officia cōsequeris, ob sedulitatē,
 quam à quatuor, dū desides unus in aliū mandata domi-
 ni reijcit. Simili studio à cōuiujs, ab epulis exhibendis
 suscipiendisq; hostibus cauebis, atq; ideò domum an-
 gustam conducere expedit, minorem impensam condu-
 cendo facies, melius tua uasa ac ornamenta domus
 colliges, aduenis spem hospitij præcides. Et ut in ue-
 stibus munditiem loco splendoris subijcere te docuit:
 ita loco tabularum & statuarum archetyporumq; ni-
 torem, paulosq; cyathos torcumataq; in pluteis exhibe-
 bis. Sit uilis suppellex, sed munda, exigua & pauca,
 sed accommodata & ornata: Remq; non solum dome-
 sticā sed etiam rusticam curabis. Memor esto Catonia
 ni illius præcepti, oportere patrem familiās esse multo
 magis uendacem quam emacem, ideo potius desint ne-
 cessaria

cessaria quæ supersint. Quæ enim supersunt atteruntur,
 mittuntur, mutuo dare oportet, ita sine fructu pereunt.
 Illud rursus Catonis præceptum utile: Duas, inquit, aut
 tres habeat familias à quibus ut eda mutuo accipiat et qui
 bus det, ita paucis satisfacies. Et typhas, uascula librosque
 preciosiores existima diuitibus solis convenire. Nisi è lite-
 raria disciplina questum feceris, duos aut tres libros suf-
 ficiat habere pergamena uelatos: unus facta, gesta ui-
 taque religiosorum hominum contineat, alius carmine lepi-
 do demulceat animum, tertius uitam civilem doceat,
 alios sumere commodato licebit, dum et illi tuos à te
 petent. Qui ad civilem institutionem sunt, uelut Plato-
 nis aut Plotini, si altior tibi sit mens aut Aristotelis, uel
 Plutarchi aut Luciani, quamquam hic aliquanto sordidior.
 Cauere oportet ne in aliquem incidas qui te dedoccat:
 Multi enim tales non solum de præceptis, sed etiam in sacra
 pagina circumferuntur. Melius est ut decem præcepta sa-
 lubria solum contineat, quam mille salubria quidem
 sed uel duo aut tria perniciosa. Quamobrem non nisi
 prudentissimorum uirorum in his duabus faculta-
 tibus, scilicet, ubi de religione ac motibus agitur, libros
 legere oportet, quanto minus in domo habere. Sed
 et cum iudicio talia documenta degustare debemus. Ob
 id Senecam ego libenter ac Lucianum ex hoc numero ni in-
 inuidiosè fecisse uiderer expungerem. Quam magis mul-
 tos alios materna lingua scriptos in quibus sanctis uete-
 rum præceptis sua uenena, aut ineptias plurimi mi-
 scuerunt.

scuerunt. Altius enim & ab initio deducenda sunt omnia, si salubrem doctrinam cōtexere uelis. Cum ergo illi quinam sit aut quotuplex finis humanarum rerū ne sciāt, nec diuidere sciāt ad minima quæ necessaria sunt ad bene beateq; uiuendum, plurima consarcināt utilia, inutilia, recta, non recta, pia impiaq; simul, non necessaria prorsus ualde necessarijs miscentes, nec sciunt distinguere inter ea quæ honesta sunt & quæ turpia. At in alijs disciplinis non idem est periculum, sed qualescunq; libros legisse iuuat. Verum hæc duæ, ut dixi cum omnium difficillimæ sint, in nullis tamen plures libros esse comperias, quoniam existimant hæc quæ ob difficultatem maximam ab illis non percipiuntur, esse fortuita, & nulla arte contineri: quæ autem mediocriter sunt difficilia, in his difficultate deprehensa ab eis abstinent. Ergo ut ad propositum redeam, multis ab impensis non necessarijs abstinens, per totum annum cumulum quendam coaceruabis tanto utiliore, quanto tempestiuus collectum. nam ex multis annis usura sorti iuncta (apello autem usuram legibus permissam: uehul perpetuas locationes, mercaturam socialem, cultū agrorum quos conduxeris) aceruum non exigui comparabis, nulla iniuria alicuius, uel fenore uel flagitio. Simili ratione in diurno uictu multa contrahes & ad pauca reduces: quod præceptum non solum ad incrementum opum facit, sed ad bonam ualetudinem, ad morum temperantiam, ad studia literarum, ad tranquillitatem

tatem uitæ, ad institutionem liberorum. Vides quantæ bona ex una hac admonitione orientur? Animus in crâpula agitatus, inter uina fluctuans, nec conquiescit, nec quicquam bonum sapit. Hinc ad ueneris illecebras rapitur, illic in iram prorumpit, semper ocio corrumpitur, desideria amat, fugit labores, admonitionibus non acquiescit, odit studia ac disciplinas omnes, sui impotens, nec semetipsum nec corpus inualidum regit. Iuuenibus ergo triticeus panis leuis ac mundus, qualem nostri uocant Teutonicum, sal aquæ ex cisterna uel salubri fonte collecta sufficere possunt in prandio. Sed si libet aliquid iniungere gratius, et pro ientaculo Persicomore, Nasturtium aut Dracontium, aut surculi germinæ: fœniculi, radices syluestris scolymi, quib. ego maxime uti soleo: claua cardui suauis admodum et quæ in delicijs haberi solet: et candidi strobili, uel encephali surculi, Siciliæ tamen potius quam Italiæ peculiare: et menta et apij ea species quam Alexandrinam uocant, quæ hyeme uiret cum ceteræ deficiunt herbæ. Et generaliter quæcunq; odore, sunt iucundo paululum acres, etiamsi amaræ sint: et sunt qui diligant absinthium, rutam, saluiam, melissam, quæ ut sunt salutare ita minus iucundæ gustu, quod nutrimenti nihil ferme exhibeant: lactucam etiam non uitupero eiusq; radicem, uel etiam decocta inter quæ asparagos, crispatos, candidos caules, rem nouam Genuæ (deliciarum Italiæ matre) nuper inuentam florem caulinum uocant, admodum

gustu iucundam atq; suauem. Quodq; mihi tam grati-
 & renibus, iecori, uesicae salutare medulla radice grā
 dioris lapathi, tum surculi. Quinetiā malua in aspara
 gorū formā. Ex fructib. etiā fabas recētes, pisa & lētes
 sed cocta hęc: castaneas nuces, sed optimē auellane, me-
 liores his amygdalae, arancia, citria, uuae passae, pineae
 pistaciaq; punicaq; mala. Sed hęc quinq; maximē cō-
 ducūt etiā senib. Verū senibus cōsulo ut modo mel aut
 saccharum mollioribus addant, ut lactueis & caulibus
 ac malua surculis: amarioribus atq; acrioribus oleum
 affatim. Dictum est autē de his in libris de tuenda sa-
 nitate. Oliuas etiam pingues carne succoq; nō omitte-
 mus. Vesperī lac uel caseum recentem, uel carnes se-
 nex edat: iuueni quoque unum horum, aut in cra-
 te affatus piscis cōuenit. Senex sine melle non comedat
 illū, ut nec oua piscium in membrana sua inuoluta sine
 pluri oleo. Gingiber quoq; cōtritū subtiliter, & piper
 haud cōtritū senib. ex usu maximē sunt. Non omittam
 nostrum alleum, cepas, porros, quae & per se, & e-
 dulijs apparandis seni congruunt. cruda etiam & li-
 bentius quam cocta edere soleo Piperitis in eodem
 usu est, nec oris halitum uitiat. Vini fului modicum a-
 que mixtum cōuenit seni, tū etiam his qui adoleuerint
 si imbecilli uentriculo sint, ne Apostolo uideamur aspe-
 riores, qui illum discipulo suo suasisit. Hęc cupedia Tur-
 carum & occidentaliū regum lauta conuiuia superat,
 quandoquidē cōcinantur fame atq; exercitatione. Ad
 de quod

de quod in tā frugali uictu id cōmodi accedit, quod cū
 ad opiparas aliquas cœnas uocaris, aut aliquid tibi ex
 amicorum uel clientum liberalitate accesserit, tum sua
 uitate quādam immortalē experiri uideris. Itaq; hæc
 uita beata lōge melior est quā diuitū, quib. redundātia
 nil illis parit præter exitiū: quod si in inopiā decidant,
 conditio eorū redditur miserabilis. Verū cū his rationi
 bus adhuc impense graui nō sufficerem, nec liceret aut
 matrem aut materterā excludere citra pietatis offen-
 sa, nec aliorum quēquam non lesa existimatione. Volo
 aut nostrum hunc pauperē nec cynicū esse & impudē
 tem, nec Diagoreū aut impiū, sed optimū atq; pariter
 etiā tantūde prudentē. Hęc uia excogitauī, uelut. n. qui
 per sentes ac dumos iter facturū est, cogitur aliquarē
 spinarū aculeos sentire, egregiē aut actū existimabit si
 citra magnū incōmodū ex tot difficultatib. euaserit: ita
 & his qui in maximis difficultatib. cōstituti sunt, satis
 esse sibi ducāt, magnos illos aduersæ fortunæ impetus
 eludere. Gallaratū procul ab urbe uiginti quatuor mil-
 lib. passū me cōtuli, nā in urbe nec collegiū recipere
 uolebat, nec cū aliquo ex illis artem exercere licebat,
 & sine illis difficillimum erat. Itaq; oppidum illud, ab
 arce ex qua oriundus sum Cardanum uocatur, millia-
 rio distat. Sunt qui putēt esse nos familia Castellioneos,
 ita enim templi magni habet Prothema: Castellionei
 ex Castellione & Castellionei ex Cardano qui nunc
 Cardani dicuntur, Attamē quia et quoddā genus Castil-
 lioneorum

lioneorū Cardani habitabat, ex quorum numero fuit
 Branda, cuius filium Guidum cum filiis nos agnouimus
 Et iam annis quadringentis supra quinquaginta Milo
 Cardanus Pontificatum urbis nostrae, atq; cum pontifi-
 catu prouinciae imperiū adeptus esset, regnaritq; in ea
 annis penè octo, successeritq; Vberto Cribello Medio-
 lani pontifici, qui postmodum in maximū Pontificem
 euasit Urbanum eius nominis tertium: tum uerò ne etiā
 Milo Cardanus non Castillioneus diceretur, inter tam
 densas uetustatis tenebras quid dicā non habeo, praeser-
 tim cum in eodē templi prothemate nulla alia familia
 Cardanorum inueniatur: Et tamen nobilē eam qualif-
 cūq; sit, seu Castillioneorū ramus, seu familia seorsum
 esse constat: Et tum etiam cum prothema conditum est
 sacerdos ex eadem familia eodem loco esset, quo nunc
 Iacobus Cardanus patruelis nostri filius. Ergo eo consi-
 lio me illuc contuli, ut quatuor commodis fruerer, pri-
 mum ut in saluberrimo aëre conualescerem prorsus
 ex tabe illa quam Mediolani conceperam: ut aliquid
 ibi lucrarer cum libera esset medendi facultas, ut ne me-
 dicos alios à quibus iniuriam pati me existimabā, atq;
 existimatione spoliari, florentes autoritate ac lucro, ui-
 dendo contabescerem: demum ut frugaliorem uitam
 ducendo in longius sufficerem. nam ruri omnia uiliori
 uenduntur, quandoquidem ex rure soleant in urbem
 comportari, pleraq; gratuito habentur. His rationibus
 eò me contuleram, quae non ex toto me fefellerūt, nāq;
 plene

plene sanitati restitutus sum, auctusq; eo filiolo quem nuper mihi eripuit senatus. Verum præter spem pauperior factus in patriam redij, auxilioq; Philippi Archinti qui postmodum pontifex urbis creatus est, uiri uirtute insignis, conditionem tolerabilem, si non locupletentum medendi, tum profitendi adeptus sum. Diximus autem de his in libris de consolatione tum alijs. Satis est interim me multa excogitasse ad augendam artem, noua, pulchra, artificiosa, scribendo etiam ansam lucri alterius arripui. Cui si soli intendissem, poterat lucrum ad octo millia sextertium in quatuor uel quinque postremis annis edendo accedere. Sed hoc toto tempore caui, ne ne quicquam flagitiosum, turpe, sordidum, humileue admitterem, aut in ualeitudinis iacturam, aut iracundem. Paupertatem æquo animo ferebam, mendicitatem exuere sufficiebat. Nemo duriores fortunam diutius aut moderatius tulit, quæ per quadraginta & sex annos iam sine cessatione me afflixit (namque tredecim illos quibus à patria absui excipio) dum infantia morbis, in puertia seruitute, reliquo toto uitæ tempore summa paupertate: demum tanquam insigni aliqua coronide (neque enim aliud erat expectandum tam inclyto certamine) iuuenis filij supplicio. Nec enim (tam diura fuit uitæ meæ conditio) paupertatem inter infelicitatis causas numero. Serio enim tibi dico exilium & paupertatem non esse mala prorsus, si quis gnarus sit & prudens. Inter mala connumerabo, morbos, contemptum, iniuriam,

E c r carceres,

carceres, dolores, moecham uxore, nepote filium, atq;
huiusmodi. Paupertas & exiliu, licet Cicero grauiter
talia tulerit, non sunt mala, nisi uel alijs malis iungan-
tur, uel quis sit ignauus aut imprudens, uel ex diuitijs
in paupertatem deciderit. Ceterum septē illi anni qui-
bus Papię iam profiteor, inter calamitosos à me nume-
rantur, quod hunc excepit casus ille atrocissimus. Vi-
ginti quatuor enim annis extra patriā uixi. Quatuor
primis dum essem infantulus, Moiraghi nutritus, qui-
bus fui infelicissimus, quatenus etatis ratio patitur.
Sex annis alijs quibus Papię & Patauij studui, quos
inter felices recenseo, cum sex illis quibus in Saccesi
Oppido medicā artē exercui, quāuis pauperrimus: an-
nū quoq; illū cōnumero quo in Scotiā profectus sum.

Sed ad rem redeo, nulla inuentionis in arte occasio
unquam deesse potest, quandoquidem omnium artium
præcepta numero sint penē infinita. Et ratio tempo-
rum, & locorum alia atque alia nouis usibus requi-
rat. Pleraq; etiam postulet obsoleta reuocari in lucem:
adeo ut nunquam defutura sit tibi ratio instituendi no-
ua auxilia, atque hæc inuentiono nunquam inutilis esse
potest: quæ uerò extra artem minus habent existima-
tionis apud homines, minus decora, lucrosa aut secura
sunt: quamobrem consulo ut ab huiusmodi abstineas,
postquam certa & honestiora non desunt. Versatur er-
go ratio repugnandi paupertati circa quatuor, absti-
nentiam in uictu, alijsq; impensis: & circa lucra, quo-

rum existimatio & amicitia cause sunt de quibus suo loco dicemus: tum ultimo circa temporis diligentem curam. Tempus est omnia, quoniam omnia in illo fiunt. Præstat igitur consyderare, an dare operam musicæ utile sit: uidetur autem quod sit. nam & Plato & Aristoteles in ea iubent debere pueros institui. Ratio etiam id suadet, nam cum non liceat perpetuò incumbere laboribus, interponere ocium necesse est. otium aut inane & uacuū beatā uitā efficere nō potest, quòd beatā uita in operatione consistat: necesse est igitur in otio atq; per otium uti aliquo exercitationis genere, tam etsi neq; utili & multo minus necessario, saltē honesto tamen ac liberali, quale est musicæ studiū, atq; id etiam quòd musica et delectat ut iocus, & ad disciplinā, et ad uitæ institutionē utilis est. Præterea cū delectationē absq; detrimento afferat, omnib. utilis erit ac præcipuè pueris. Atq; in eius laudē quædam in octauo de Republica scripsit, quæ cum admiratione digna sint, & ad præsentem tractationem pertineant, adijcere decreui. Inquit enim: At qui nos ab ea affici ex Olympicis cantibus perspici licet, qui sine controuersia mentes permouent, & instinctu quodam diuino afflāt. Mentis aut permotio & instinctus diuinus, quædam est morū in animo affectio. Iam qui simulachrum & speciem musicæ audiunt, omnes unā afficiuntur animis, etiam sublatis numeris ipsis atque cantibus. Omnium autem rerū, exceptis ueris naturis, nulla uerius quā numerus & cantus

22 & cantus, iræ, clementiæ, fortitudinis, temperatiæ, om-
 23 niumq; quæ his cōtraria sunt, aliorumq; ad mores per-
 24 tinentiū, similitudines imaginesq; exprimit. Idq; res ip-
 25 sa indicat, mouemur enim animis cū hæc audimus. Ete-
 26 nim in quibusdā grauiore animo et contractiore, ut in
 27 eo qui mixtus est ex lydio: in alijs molliore & remissio-
 28 re animo, ut in remissis: moderato et contento maximè
 29 in alio, quo in genere is solus est concentus qui Dorius
 dicitur. Phrygius autem ad permouendam mentem ua-
 let. Verum quia obijciebatur quod musica sordidos ho-
 mines et segnes efficeret, delectum non solum in instru-
 mentis, sed etiam in numeris habendum censet: ita ut ti-
 bia primum & pectines ac barbiti, eptagona & trigo-
 na, & sambucæ, & quicunq; manuum officium desyde-
 30 rant explodantur. Archyta solum canorum ac hone-
 31 stum probat, uerum in cantuum uarietate tantum po-
 32 nit uirium, ut hæc etiam adiecerit. Sed in tradenda arte
 33 ijs utēdum est, quæ moratæ sunt maximè, ut Dorius est
 34 concentus: cum autem alij manibus artis opus exequen-
 35 tes audiuntur, ijs agendum, quæ ad permouendas men-
 36 tes ualent. Quæ enim permotio mentis in quosdam ani-
 37 mos uehementer irrepit, ea inest in omnibus. Differūt
 38 autem paruitate & magnitudine, ut misericordia &
 39 metus, & animi mentisq; permotio: à quo motu non-
 40 nulli probi efficiuntur, quos etiam uidemus cum utun-
 41 tur cantibus animum ad sacrorum cultum, expiātibus,
 42 confirmari non aliter, quam si medicina usi essent &
 purgatione.

purgatione. Quod idem necesse est usu uenire his, qui
 misericordia, qui metu, qui deniq; cæteris animi per-
 turbationibus facile commouentur: alijs aut quantum
 ad quemq; hæc ipsa spectant, omnibusq; necesse est quã
 dam quasi purgationem contingere, eosq; leuari cum
 uoluptate. Itaq; his talibus harmonijs, cantibusq; eius
 generis spectandi sunt hi certatores, qui theatralem mu-
 sicam sequuntur. De Dorica autem inter omnes cõstat,
 eam rem stabilem, maximè uirilesq; motus & animos
 in primis continere. Dithyrambum referunt ad Phry-
 giam harmoniam pertinere. Est autem dithyrambus
 carmen non numero temporum, sed syllabarum dulcis
 soni, ut apud Pindarum. At uerò pueris Dorijs ob id
 conuenit, ut senibus Phrigijs, qui animos emollit & re-
 mittit, in suauitatem ac sonum reducens: ut lydijs tem-
 perat, iuuenibus non ad prelium cõcitatis aptus. Ergo
 si quis spectet operosam hanc nostram canendi harmo-
 niam, quæ pluribus simul inuicem canentibus fit, cum
 neq; per ocium fieri possit, tot indigēs socijs, tamq; dis-
 solutis moribus, certè inutilem eam cuiuscq; statuemus.
 Vnde nostra ætate neminem fermè musicum inuenias,
 qui non omni redundat uitiorum genere. Itaq; huius-
 modi musica maximo impedimento, non solum paupe-
 ri & negotioso uiro est, sed etiam omnibus generali-
 ter. Quinetiam uirorum egregiorum nostræ ætatis ne-
 minem musicum agnouimus, Erasmum, Alciatum, Bu-
 dæum, Iasonem, Vessaliũ, Gesnerum. At uero quod do-
 mum

num euerterit meam, si dicam uera fatebor meo more-
 nam & pecunie nō leuē iacturā feci, et quod maius est
 filiorū mores corrupti. Difficile est cōgregare quatuor
 aut etiā quinque qui prōptē canāt. Cū sēpe id fieri cure-
 mus, quomodo per otium id fiet. Si in domo habuerimus,
 magnis sumptibus alēdi erūt, & adolescentiū aut puero-
 rū, filiorū ingenia corrūpent. Sunt enim plerique ebrii,
 gulosi, procaces, incōstantes, impatientes, stolidi, iner-
 tes, omnisque libidinis genere coinquinati. Optimi qui-
 que inter illos stulti sunt. Ergo explodenda musica do-
 mo, ē filiorū institutione: nequaquam. Sed cum musica
 tribus cōstet uoce, numero, & cognitione, quæ per sen-
 sum habetur, cognitio omnibus utilis erit: tum ut uires
 artis intelligas, tum ut si contingat audire canentes,
 non expers sis uoluptatis, demum ut ea possis uti, quo-
 modo autē, posterius dicam. Ergo numerum etiam tene-
 re ob poëticam utile est, atque ob delectationē scientiæque
 rei, ac usum eundem. De uoce uerò eatenus est exercen-
 da, ut instrumentis sociari possit, nō ut plures simul ca-
 nant. Instrumenta huiusmodi sunt, Chelis aut lyra, uel
 quod uocatur organū, seu canaliculis & fistulis cōstet,
 seu etiam fidibus. hæc enim instrumenta satis perfecta
 sunt, et unū solū desiderāt hominē: atque ideo licebit per
 otium solum se exercere ac uoluptatē capere. Ita genus
 hoc musicæ tribus illis cōmodis, quæ Aristoteles propo-
 suit, satisfaciet, scilicet ad mores, & affectus, & actio-
 nes confirmandas aut mutandas. Eisdem etiam conue-
 nient

nient modi illi iuxta etates, tum etiã mores puerorũ et
 adolescentiũ ac institutũ uitæ. Sed & plenã musicã di-
 ues perdiscere poterit, & societate constituere ex dele-
 ctis hominibus, quòd quanquã arduũ sit, peragi tamen
 potest. Sed neq; pauperibus, nec pueris aut adolescenti-
 bus, nec his qui in domo filios instituere uolunt uti-
 lis est musica socialas, uerum scientia ipsa potius quam
 usus, atq; perfectorũ instrumentorum. Nullius tamen
 usqueadeo ex eo genere quo buccæ inflantur usum, at-
 que inter reliqua cornuum magis detestor. quòd neq;
 honestus sit nec decẽs, nec cerebro aut pulmoni aut uē-
 triculo utilis & ramicosos reddat. Aristoteles uerò cũ
 etiã horũ instrumentorũ quæ nos laudauimus, usum nõ
 probet, publicã respexit utilitatẽ, nos cõmoda singulo-
 rũ. Et forsã quòd longiori tempore indiguit musica
 suæ etatis, utpote quæ in triplici genere uersaretur,
 quam nostra quæ Diatonicum, Diatessaron solum cõ-
 plexa est: nec absolutum. Iam uerò occurrat forsã ali-
 quis hæc mihi obijciens, quòd cum plures artes noue-
 rim lucrosas, facile sit euadere incommoda pau-
 pertatis, atq; illam cõtemnere. Quinetiã magis uideor
 uitæ meæ cursum prosequutus, quã propositũ argumẽ-
 tũ, sed quid faber, quid fullo aget? aut nobilis pauper,
 nullius artis gnarus, aut omnino imperitus? hoc uo-
 lumus, hoc doce, quæ scribis omnibus fermè nota
 sunt. Quam multi sunt ex idiotis, qui minoribus opi-
 bus, sine tot præceptis, breuiori temporis spatio, &
 longè

longè facilius ad multo maiores opes transferūt? Quæ
 dicis trita, quæ ostentas exigua, quæ doces uulgaria
 sunt. Sed audi, fateor nihil esse in his admiratione di-
 gnum, nisi quòd iuste acquirere decreui: nec opes sed
 nomen quantulumcunq; mihi pro scopo fuisse. At opes
 satius fuissent? sapientes nimis essemus ac fortunati, si
 ita quemadmodū præterita cognoscimus, futuris pro-
 spiceremus. Homo sum, multis implicitus negocijs, à cu-
 rarerum propriarum usq; in præsentem diem, ut pu-
 blicæ utilitati & gloriæ, fateor inquam, studerem se-
 motus: Fata obstabāt, non existimans tantum esse in ho-
 minibus improbitatis, tantum in filio amentia, tam ad-
 uersos me habere deos: uictus sum, succubui, fateor. De
 me ipso exempla retuli, quod facile non sit hominem
 tam diu pauperem inuenire, tantisq; cum sumptibus ne-
 cessarijs, qui adeò paupertatem ipsam perpetuò pertu-
 lerit: cum pleriq; uel in uincula coniecti, uel solum uer-
 tere, uel turpiter mendicare, uel mutuuum petere, uel fi-
 lios non erudire, aut filias in domo detinere, non habē-
 tes quod pro dote darent: uel à studijs literarum uacua-
 re, uel necessarijs carere, aut per urbem lucri captandi
 causa matutino discurrere, uel pacisci cum pharmaco-
 polis atq; tonsoribus pro ægris habendis, aut his quos
 habebam aliorum more seruiliter addici, aut xenodo-
 chia, aut sacras uirgines phratiasq; pauperes curare,
 aut quedam minus honesta facere, aut flagitiosè ali-
 quid committere, aut ob inopiam et labores egrotare,
 aut for-

aut sordidum & p̄nosum per urbem uel sine asturcone cursitare, aut saltem à scribendi munere cessare, uel sumptus familiæq; amplæ numerum inminuere coacti sint. Quorum cū nihil mihi prorsus contigerit, etiam magnus ac damnosus filiorum erroribus, de quibus iam egi, cum tot aduersis, cum tot æmulatorum conspirationibus, inter bella perpetua, cum summa annonæ caritate, sine reeditibus ullis tritici aut uini, certè non ut proprium, sed ut rarum exemplum proposui: nec credo tã diuturnæ calamitatis sine ullo prorsus incommodo ullum aliud exemplum inuenturum. Vt sola patiëntia, uirtute, moderatione, industria, contra tot impedimenta non solum euasissim, sed iam felicitatis ramum (uerum heu frugilem atq; caducum) apprehendissem. Quando quidè multi longè me ditiores, et paucioribus cū incōmodis suffulti, etiam affinibus atq; agnatis cognatisq; plura ex his quæ proposui quin admitterent, effugere non potuerint. Vidi iuriconsultū è primaris ob alienū æs, contra leges duci in carceribus: quod medici aufugerunt in oppida urbi circumuicina: alius obsidebat tabernam pharmacorum, alius cum tonsoribus & obstetricibus de lucri portione, aut saltem de mutua agrorum transmutatione paciscebatur. omnes per urbem satis tempestiuè discurrebant. Numerata præterea honores, dignitates splendidas, occasiones quas habui, ut nulla ex parte comparari in his quæ mihi oblata sunt, quisq; alius ex arte queat: in receptis à nemine supe-

rer. Quam ob causam pertinax occasio inimica cre-
do uirtuti afflixit, quo maiore me potuit incommodo,
ut medio uinculo felicitatis tantæ abrupto dissolue-
ret, adeo compactam tanta diligentia, prudentia &
& sedulitate uirtuteq; coagmentationem: nam si me
peremisset? quid egerat? nonne felix mortuus fuisset
nonne in me uirtus contra illam gloriari poterat,
suum alumnum uicisse fortunam? Quid si filiam
sustulisset? nihil prorsus actum erat? non lucrum,
non nomen familie imminutum? non spes propagatio-
nis sublata? Quid si filium natu minorem, quanquam
ille ingeniosior? uno tamen in anno duos tales nepo-
tes reparare poteram. De lucro, de existimatione,
de uinculis, cum ciuitate, cum collegio nihil perisset?
Fac ut omnia amisisset bona? o res apud me consue-
ta, nihil habere, nihil possidere? gloriosorem ne tan-
to spectaculo me efficeret, timuit? Sciebat quam sper-
titerem omnia illius bona. Fac ut morbo aliquo pereni-
ni me implicuisset, timuit ne maiore adhuc admira-
tione apud homines tanquam Deus coleretur? nam in fi-
lijs sospitibus, in nepotibus numerosis, qui successissent
in lingua meæ artibus, in libris conscriptis, in gloria
iam ex illis parta, in sedulitate filiorum, ubi tantam le-
titiam confusus ostendissem? quid aliud hoc fuisset, quàm
cum ueluti flammæ fabri parum surgenti aquæ mo-
dicum inspergunt, ut illam excitent, ac longè ualidior-
rem splendidiorémq; exurgere cogant? Ergo hæc om-
nia nihil

uia nihil erant: manebant tamen amicitia principum,
 Senatus amor, procerum in me studia, & apud popu-
 lum existimatio, nullae inimicitiae, nulla priuata aut
 publica iniuria, sed solū spes sobolis amplioris, binaq;
 millia coronatorū, quae in illum pro educatione impen-
 di amississimam. At nunc effracto, ut dixi, medio uinculo,
 praeter spem sobolis & pecuniam, periit amicitia prin-
 cipum: Senatus in me auersa uoluntas, procerum con-
 suetudo et in me fides dilapsa, tum populi existimatio,
 inimicitiae plures creatae nunquā finē habiturae, et qua-
 les cū his, quos etiā si amici sint, ferre nō possis, qua ue-
 rō etate & à quo perferēde, iam senescēte medico atq;
 togato, studijs addicto, insueto huiusmodi certamini-
 bus: Tum maxime quòd illud Nasonis pulchrè mihi cō-
 ueniat, ac dicere possim.

Tres sumus imbelles numero sine uiribus, alter

Filius, ipse senex: paruulus atq; nepos.

Vides ergo cōuulsam domū funditus, id praeterea qua
 si à fortuna uidetur excogitatū, magnitudine doloris
 scilicet uix fieri posse, ne nō interirem aut insanirem:
 quandoquidē Baptista tonsor Mediolani solo metu, ne
 filius pœna capitali plecteretur, & insaniuit primū &
 inde periit, cum etiā essent illi filij plusquā uellet, inter
 quos tres aut quatuor iuuenes. unde apparet sanctae
 philosophiae potētia. Sed iā ad propositū reuertamur.

Fingamusq; me ipsum fuisse lignarium fabrum:
 non adeo certè ad lucra tam magna, ad honores uia

tam ampla patuisset? Sed nec mula seruo, totq; togis ac
 sericeis opus mihi fuisset? nec uxorem indotatam ex uo-
 to coactus fuisset accipere? iam ergo hæc omnia exci-
 pias: & cogita tunc (quod ut dixi nunc non fuit) omne
 studium, diligentiam, laboremq; ad opes parandas, nõ
 ad cõscribendum libros, aut gloriam acquirendam me-
 directurum. Sed dices, à uoti persolutione abstinere po-
 tuisti? non. nam neq; Galenus quanquam non Deum ue-
 rum sed uana idola & Heroas coleret, & animam no-
 stram mortalem existimauerit, attamen uotum Aescu-
 lapiõ nũcupatum, tametsi celeberrimus medicus pro-
 pter salutem adeptam persoluit. Insani enim atque im-
 pij prorsus hominis est, cum naturali auxilio & artis
 solertia euadere à calamitate non possis, dijs non uota
 facere? maius uerò impietatis argumẽtum atque ingra-
 ti animi, cum uoueris & acceperis, dijs nõ persoluere,
 pro quo hominibus ex lege teneris. Quicquid enim mē-
 tis, quicquid consilij nobis inest, id per singula momen-
 ta nisi à Deo tibi impartiri intelligas, stultus es. quam-
 obrem & finem haud iucundum expectare te decet.
 Multa enim in stulti uita incommoda euenire necesse
 est, & miserum finem subsequi. Rursus ergo ad lignarij
 fabri historiam redeamus, facq; ut inops fuisset ab ini-
 tio, multa quidem noua in arte excogitasset, uniq; illi
 industriæ tum similibus incubuisset, tabulas constru-
 xisset uarijs ex lignis, quasi depictas, mensas ductiles,
 arcas cum abditis loculis, tessellati operis scrinia, tin-
 Euræ

floras floridas lignorum, perpetuas stabilesq; inuenissem. Quid dicam de dolabra ad summam tabulis tenuitatem deductis? ad summam politiem? de structura musica? amussata libenter dixerim cum Philandro. Quid de sculptura ornamentorum musicorum, instrumentorum? alibi de huiusmodi actum est: non piget tamen ad iecisse, organi maioris templi Mediolanensis limbum tribus talentis aureis amplius magnis seu HS DCCC uenisse, cuius materiam ne tribus quidem aureis coronatis aut sestertio emas. Ita nemini deest parandi opes occasio, modo arripere eam nouerit. Torno lecti fabri cantur, è nucis uel buxi ligno ingētis pretij. Nunquam deest quod agas, modo scias quid agas. At deest pecunia, mutuo accipe & redde bona fide sortem cum fœnore. Ita indies augebis & rem & fidem. Qui enim mutuū dat lucrum facit, & amici officio fungitur, nec scœnus est cum certum non est lucrum, idē multi hac occasione delectantur, eamq; libenter arripiunt.

Obijcies forsan si tam facile est cuique ditari etiam lignario fabro, cur non omnes ditantur? Quoniam non omnes assiduè laboribus intendere uolunt, non omnes diligentiam adhibere, non omnes industria ingenioq; ualent, multi aliena opera spectare dedignantur. Sed & horum qui insignes habentur artifices, quidam quæ lucrantur abliguriunt, profundunt in conuiuia, in ambitiosos sumptus, in meretrices. Cum summa diligentia annitendum sit, ut lucella quæ ab initio pa-

rantur, quantumuis minima colligas. Ut enim tenelle
 arbores per initia facile dissipantur, nec nemus adole-
 scit: ita si non ab initio exigua illa lucra curaueris, lon-
 ge serius quam hac causa fieri posse credas, ad di-
 uitias peruenies. Dicebat sapientissimus ille Phi-
 losophus: Paruus error in principio, maximus in
 fine. Similiter & in aliena tractanda pecunia ma-
 ximam adhibere diligentiam oportet, ne uel ni-
 mium pollicendo lucri nec dando, fidem euertas,
 uel dando absumas quod industria comparasti: uel
 nihil aut ualde parum pollicendo, ille mutuuum da-
 re nolit. Laborat enim pauper in mutuuum inuenien-
 do & ut dici solet: Habenti dabitur, & à non ha-
 bente auferetur ab eo, ita plura exigunt à paupe-
 ribus quam diuitibus, cum tamen res hæc contra-
 rio modo habere se deberet. Similiter caueas ne ia-
 ctabundus illum spe impleas, aut admoncas totius lu-
 cri, atque solius sumptus prætereundo, ut sic plus
 usuræ requirat, aut non dando exprimat: aut ne
 cum malo uiro & improbo tibi res sit, qui quam pri-
 mum uideat te exsurgere & ob inuidiam & auari-
 tiam, & ne illo non indigeas, postulet maximam lu-
 cri partem, imò serè totum ipsum lucrum. Semper ue-
 ro, ut dixi, per initia cura maxima habenda est lu-
 cri, quantumuis exigui, nam si lucreris sestertios
 XXV solum, inde liceat superlucrari sestertios
 LXXV. differentia quidem erit HS, L: at cum ex

HS XXV post decem annos peruenieris ad censum XXM. HS, crunt ex LXXV, HS, LXM differentia HS XLM: aurei coronati penè mille. Quantum uerò intersit habere in censu aureos coronatos, MD aut D solum fabro lignario, ut cuius usura cum industria tertiam partem soleat superare totius sortis, facile intelligit. nam si D. habueris, propter sumptus quotidianos nunquam tota uita ditaberis: si MD. decem alijs in annis habebis VM aut VI M. quibus amplam familiam honestè alere poteris. Ergo non solum in dando mutuuum cui des uideto (antiquum illud præceptum obseruare oportet) sed multo magis in accipiendo. At etiam quoniam mutuuum accipere, reddere, emere, fabricare omnia iactura fiunt, mutuuum dare cum periculo, uenditio sola lucrosa est: maxima diligentia in uendendo opus est, ne uitium aliquod committas. ut si contentiosus, obstinatus, iracundus, superbus, tristis, dolosus uersis, abiges enim emptores, non allicies. Eris ergo non effusus, sed blandus, non periurus, sed in dicendo suasor egregius, comis, facetus, patientis. Ut memineris interim te pro rebus uerba uendere.

Sed iam hūc fabrum unā nec amplius pagina ditauimus, modo generalium ut dixi, præceptorum meminerit, scilicet eorum qui uenales efficiunt merces. Sepe etiam amandare aliquos in alias regiones, cum in

tua non fuerint in precio, uel emptores defuerint cum mercibus, uel mercatoribus generalem quandam uenditionem facere utile fuit. Licet & commutare ubi pecunie aliquando desint: nam mercium plura genera celerius ac facilius distribuuntur quam unum solum. Offert ergo iterum se patritius nullius artis peritus, pauper, qui uitam ducere uellet, imò si fieri posset ditari etiam cupit. Quid agendum. multa sunt quæ mihi occurrunt in huiusmodi casibus, auxilia, agros, fabricationes, uectigalia conducere, parua impensa magnis reditibus. Trapezitarum numerare pecunias, aut xenodochiorum, in quibus præter stipendium ex pecuniarum permutacione, ex donis, ex numeracione ante tempus lucra non exigua colligere licet: licet etiam magnorum mercatorum tractare negocia, nobilium exigere redditus, à principibus gratuas impetrare pensiones, dispensatoris aut eius qui est à secretis aut à libellis, officio munereque fungi. Nuncium agere, cubicularium esse, præesse equis, familie, coquina, omnia hæc egregie alere possunt homines, etsi diligenter & industriose administrantur, cum liberali domino etiam illos ditare. Sunt qui aut cupio, qui canibus præsent, qui ceremonijs. Licet etiam publicos minoris autoritatis magistratus habere atque exercere. Præesse annonæ, reparandis publicis uijs. Præesse licitoribus aut carceribus, causas tue ri, hæc enim ars sex diebus discitur, licet alienis sumptibus atque iactura. Iam ergo uides ubi nullum exitum sperabas,

ſperabas, innumeros atque opportunos ſeſe quaſi ſpon-
te offerre. Sed iam unius ſingularis exempli atque arti-
ficiuſi meminiffe uolo.

Altobellus de Bandarenis ex oppido Saccenſi, an-
nos natus circiter triginta quinque; hirsutus toto corpo-
re, paruus, teretibus membris, ſubnigro colore, cæteru
planè comis ac prudens erat. Is ex Thadea uxore
ſuſtulit tres maſculos filios, quatuor fœminas qua-
rum natu maiorem, ut dixi, ob uotum Deo nuncupa-
tum in uxorem duxi. Illi trecenti aut ad ſummum qua-
dringenti erant aurei coronati, nec amplius quic-
quam: quos amico cum dediffet cauponam ille erexit.
Ex hoc quæſtu uiuebat ſocer ille meus cum uxore ac
filijs: nam in parte cauponæ habitabat, ne ſumptum fa-
ceret in conducenda domo: uiuebat & qui caupona
exercebat, eodem ex quæſtu. Has pecunias ut reor in
bello iuuenis acquiſerat. Nec mireris tam paruam
pecuniam tãtis redditibus ſuffeciſſe, prudentiſſimus
erat æconomus, pleraque ante tempus longe uiliore
precio promercabatur, multa præſens, longe etiam
plura ſub fide accipiebat: ita ut omnia temporis ſuc-
ceſſu cariora euaderent, ut his pecunijs non ſolum cau-
ponæ ſatisfaceret, ſed mercaturam etiam ægregiam
exerceret. Erat enim fidei obſeruator, cautus, dili-
gens, comis, blandus, parcus, & quod omnium
maximum erat, mulierum ſuffultus amicitijs, nec ſo-
lum popularium ſed etiam nobilium ac magiſtratum:

adeò ut quorundam tuendo causas apud Prætores, pluribus ueniam impetrando admissorum errorum, & libertatem transferendi, quæ edictis interdixerat, tot dona acciperet, ut fermè ad alendā familiā tenuiter sufficeret. Vina enim frumentū, anseres, gallinas, columbos, auenā, fuesq; caseum suis quisq; tēporibus dono mittebant. Plus etiā cōmodi hæc afferre poterant, quòd ipse uel inuitus apud alios fermè semper prandebat atq; conabat: nam seu pōpa ducenda esset, ipse apparatus præerat, pōpamq; ipsam ducebat, & quæ ad illā necessariæ erant partim emebat: si absumi oporteret, aut mutuo accipiebat ab oppidanis atque nobilibus, si eiusmodi essent quorum pretium non leue esset, & tamen usus eorum solum ei pompæ esset necessarius. Seu conuiuia celebrare, aut alea certare, aut legatos excipere, aut egrotaret Prætor aut nobiliorum quisquam: seu ocium grauaret illos, omnibus sanè intererat, amicitia, officijs, lepore sermonis, modestiaq; morum omnibus grauis atque iucundus, adeò ut etiam uestes aliaq; nobiliora munera sæpe acciperet. Sunt enim Venetij illi patritij admodum grati ac uerè liberales: nam uelut in necessarijs sumptibus splendidi, in superfluis parci, in amicos & illos à quibus colūtur officijs, grati atq; etiam liberales: ut uerè hos homines solos appellare iure possis, et eorum Rempub. sub qua feliciter probis uiuere liceat. Sed ut ad rem redeam, hanc tantam in pauperrimo homine felicitatem fortuna inuidit, nec

it, nec longius procedere passa est, namq; magnū lini
 aceruū, quem in spem lucri congefferat, puerulus natus
 maior nomine Marcus ignē iniecit, ex quo tota domus
 cum suppellectile uniuersa cōflagrauit, unde nihil om-
 nino superfuit. Ille tamen unguem arrodens, nec iratus
 est, nec uerbum ullum profanum edidit, sed Deo gra-
 tias agens, quod filios saluos reliquisset. Dixisses philo-
 sophū egregiū qui tamen nunquā literas didicerat, ru-
 dera iubebat inuerti: ut si quid nō omnino absumptum
 reliquisset ignis, id recuperaret. Interim euulgata
 calamitate confluxere amici uaria deferentes, alius
 atque alius filios domi excipiebat. Collectis igitur
 pauculis pecunijs ex his quæ incendium non omni-
 no corruperat, tum amicorum liberalitate, atque
 etiam nonnullis mutuo acceptis cogitare cœpit, nul-
 lam esse uiam qua ex tanto infortunio se redime-
 ret, nisi militiam exerceret: ars enim ea nobilibus et ru-
 sticis, senibus atque iuuenibus, robustis ac inualidis,
 peritis literarum ac imperitis, ex æquo fermè commu-
 nis est, namque fortitudinem et prudentiam, exercita-
 tionēq; in ea aliquam, quæ omnia ille habebat habue-
 ratq; solū requirit. Itaq; cū prætoriuū frequētaret plus
 solito, dixisses Thomam Marinum locupletem uirū ibi
 adesse, adeo erat comis, hilaris, officiosus, facilis, be-
 neuolus ac decoris personarum cum quibus uersa-
 batur memor, ut omnes statim in sui amicitiam impel-
 leret. Quid, quod ludendo probasses hominem om-
 ni uirtute

ni uirtute præditum: Ludebat enim sine dolo, auaritia, iactantia, contumacia, uerbis turpibus aut impijs, sine ira, uerum festiuè, prudenter, usq; ad sui admirationè, hilariterq;. Sic & pro quibus ludebat & contra quos, pariter alliciebat. neq; enim de pecunia nisi raro paruaq; admodum, sed socialiter & de conuiuiorum sumptu plures, cum pluribus decertare soliti erant. Quid in alijs dicant postmodum officijs? quam promptum, facilem, diligentemq; se exhibebat? quam fideli operat? His atq; alijs artibus partim laude dignis, partim que improbari non possent, satis munitus amicitijs nobilitum, solum opperiebatur occasionem, que quam breui euenit: contigit enim ut flagrante Italia barbarico bello, Princeps Ferrariæ in spem uenisset occupandi partem illam Patauini agri, quam uocant Polesinum. Itaq; suffragantibus amicis conditionem offert Allobellus Reipub. Venetæ, se si ducentis iuuenibus ducentæ bellicæ machinæ dentur (uocantur autem Archibusij) eos ad omnem occasionem paratos habiturum absque ullo pretio. Placuit conditio Senatui, increbrescebat enim fama belli, hostis propinquus, nullæ arces mediæ, res opportuna, exigua pecunia opus erat, amici prædes se dabant, ipse agnitus omnibus, & pro integræ fidei uiro & prudenti, & milite ueterano, & amico Reipub. ergo suasisit et persuasit: numerata pecunia, emptæ machinæ, distributæq; in iuuenes rusticos, amicos, quos habuisse plurimos iam diximus. Cogit ergo
rusticos

rusticos illos festis diebus, in aliam formam, modo in curvum, modo in cornu, modo in quadratam figuram agit illos. Receptant et iuvenes libenter conditione, non solum ob illius familiaritatem, sed ob exercitationem libertatemque ferendi arma. Ergo mense uno aut ad summum altero, edocet turbam illam aciem quocumque dirigere, tympana emuntur et vexillum. Res primo imperitis ac rudibus risu digna videbatur, sed nasus fucus subolebat, nec contemnenda. Expleuerat iam quod pollicitus fuerat, atque uberius quam teneretur: cum statim rumor belli omnis sedatus concidit. Quamobrem Altobellus Venetias pergit, exponit labores, iacturam temporis, diligentiam, profectum atque utilitatem inchoati operis: rogat Senatum ut cum ducentis illis liceat abire quo uelit ad locandam operam suam, ut milites habeat mercenarios ubi opus fuerit, semper Reipublice pariturum reuersurumque, inopiam cogere, non auaritiam incitare ipsum. Ibi amici inhibent ne abeat, statuitur stipendium illi in singulos menses, immunitas militibus. Paulo post fortuna, quae illum interquiescere non patiebatur, alium obicem opponit. Oppidani aliquot priuatis causis illi parum amici: nam a sorore cuiusdam ex praecipuis uidua amabatur, alij etiam illius potentiae et gloriae inuidentes ac irati, quod illius rusticos a cultu agrorum seuocasset, facti infensiores, eum apud Rempublicam ueniam accusant, quod tentasset omnes machinas uendere atque abire, quodque pecunia in delectu accepta

quosdam

quosdam dimitteret qui esset militie apti, alios frustra
 uexaret extorquendorum munerum gratia, iam coe-
 pisse agrum totum tributariu facere. Facile credi hec
 poterant etiam sine testibus, quod pauper esset, fami-
 liaq; plurima oneratus. Ducitur in uinculis se: reis Ve-
 netias. Ibi rursus amici cum ipsum culpæ consciu nō
 esse animaduertent, tuentur eum, insons maiore cum
 gloria liberatur. Ex ea itaq; accusatione maiore in exi-
 stimatione habitus est, & charior amicis. Vnde paulo
 post Venetias regressus docet, bonum esse ut trecentis
 alijs machinis additis eligantur quingenti milites. Ex
 accusatione enim priore constabat, dum illi quos elige-
 re potuisset & omisisset, enumerant amplissimum esse
 agrum, multoq; plures posse secerni tyrones. Quine-
 tiam suadet, ut eandem tota in parte quam Italiae possi-
 derent id agere uelint: triplex ut uideo ex hoc consilio
 emolumentum captaturus, prudentiæ opinionem, uti-
 litatem Reipub. & sibi securitatem: nam ubiq; electo
 & parato tyrone periculum nō imminebat, ne inchoa-
 tum hoc opus intermitterent, ac simul ipse a tribunitia
 militum potestate deciderent, persuasit: & nunc tota
 ea militia, quæ sub Venetis ad Reipublicæ securita-
 tem magnam parata est, consilio soceri mei debetur.
 Quinetiam alij principes, inter quos Florentiæ domi-
 nus eam imitati sunt, coepitq; in Gallia, sed ut audio,
 non perscuerauit, partim assiduitate bellorum, par-
 tim disidijs religionis, partim, ut reor, nobilium timo-
 re

re intermissa. Persuasit ergo utrunque, numeratur pecunia pro machinis, tympanis, vexillis, reliquoque apparatu: augetur illi stipendium longè plus, & ob laboris magnitudinem, & ob consilij utilitatem (nulli enim ut dixi homines toto orbe gratiores, ut etiam pro inuentis exiguarum rerum perpetuas pensiones inuentoribus statuerint, nec quenquam sua spe fraudarint) & ob innocentiae experimentum, illatamque quasi ex uinculis iniuriam, sic ut iam nobili condignam ducere uitam posset. Vix delegerat recentos illos, atque in arca exercuerat, cum rumor certus affertur, Carolum Caesarem in Italiam properare: muniri urbes Senatus statim decernit, uel sponte inter primos eligendus ab amicis etiam proponitur, praeficitur cum parte selecta cohortis suae periculosiori portae Veronae, de qua etiam maximè dubitabant, quòd uicina esset uia, per quam ducturus erat comitatum Caesar, nam absque exercitu ut suspitionem, credo, dilueret uenit. Ibi & diligentia summa, studio, industria, uigilantia ita se gessit, ut neque ad fidem erga Senatum, nec ad modestiam erga ciues urbis, nec ad fortitudinem, nec ad officia circa Venetos qui urbi praefecti erant, nec ad declarandam peritiam militaris disciplinae quicquam desiderari posse.

Itaque optimū iam nomen adeptus, confirmataque opinatione de se apud Remp. meruit, ut auctariū quod expeditionis

petitionis causa habuerat, reuerso in patriam stipen-
 dio ordinario adiungeretur. Itaq; iam res suas in tuto
 non solum uidebat, sed etiam feliciter processisse. Sed
 non dormiebat fortuna illius uirtuti inimica, namq;
 cum domum amplam pro tribunitia qua fungebatur
 dignitate cōduxisset, erat in ea officina textoris, cuius
 solum tabulis constructum cum esset, factum est ut no-
 tēte quadam puer qui solebat texendo uigilare, prima
 uigilia obdormisceret, cumq; ob frigus patellam car-
 bonibus accensis plenam (erat enim hyems) pede pul-
 sasset illam euertit, atq; ita tabulatum primum coepit
 ardere, demum flamma concepta prodigioso certē eue-
 tu, ut cum esset ocluso in loco, nec ulla materia igni
 apta prāter tabulas et arundinetum, totam quasi repē-
 te corripuit domum. Quid plura, adērā enim prāesens,
 uix ipse cum filijs seruari, nec omnino sine offensa puel-
 lē natu minoris potuerunt: creptis flammis omnia cer-
 nebat comburi, adeoq; urgebat ignis ut crederent to-
 tum ardere oppidum debere. Sed seu muris lapideis si-
 ne calce statim erectis, à Pelizarijs opulentis mercatorū
 seu diuino quodam iudicio id actum sit, plenē &
 sola domus illius absumpta est incendio. Vbi illuxit, pa-
 ri patientia qua & in prima calamitate ore gratias
 Deo reddidit, & gratulabatur, quod ē tam ingenti pe-
 riculo ipse cum omnibus suis seruatus esset. Offerunt
 se amici interim donaq; afferunt, filios in domum reci-
 piunt, hortantur ut equo animo ferat, hominē iam suū
 sponte

sponte ut uidebatur ad maiora paratum. It ad solitū re fugium, scilicet Venetias, statim literas obtinet, ut sex mensium stipendium adnumeretur, domum mihi contiguam conducit. Sequenti estate anno siquidem MDXXXII filiam suam in uxorem duxi, quo facto admodum letatus est, neq; enim cogitauerat me in patriam rediturum. Sed paulopost licet æquo animo reditum meum tulerit, uehementer tamen tristitia affectus est. Existimabat enim filiam illam bonæ fortunæ suæ quasi principium aut omen quoddam esse. Paucis ante diebus quam discederem, tegula nescio qua causa igni supposita, maximò strepitu nocte diffracta, per totum cubiculum sparsa est. quod ille augurium ut infatum semper postmodum abhorruit: ubi discessi paucis post diebus, neq; enim toto anno superuixit, seu dolore maioris natu filij qui pessimè se gerebat, seu quod multi affirmant ueneno, quasi repentino morbo periit. cū adhuc quippiam incrementi à Repub. Veneta habuisset. Ita tota hæc tragicomædia septē fermè annis absolutata est, annū enim ut reor XLIII ingressus iā erat cum obiit, XXVI fermè absoluerat dū in incœpit. Ex his tres annos primos exiguo cū fructu, magno cū labore exegit, quatuor postremos felicius. Si diutius uixisset, potentia & gloria inter primos illius Reipublicæ duces, opibus in mediocres, euasisset. Referebat se nunquam pauperes oppressisse, sed misertum illorum calamitatis, Si ueneno interceptus

nō est, existimādū est curis multis, licet ut poēta inquit
Spem uultu simulat, premit alium corde dolorem.

Oppressum. Tū quōd ob amicitias quas colere stude-
bat non parceret conuiujs: & in ipsis conuiujs cibo
& potui, non ob uitium, sed ut illis magis placeret:
Dici enim solet, quōd apud alios edentes, debemus esse
comedones: nam si apud parum beneuolētes discubue-
rimus, inimicorum rem absumimus: si apud amicos,
libenter ille nos uidet suis cibis ac inuentis delectari.
Ergo quem non potuit fortuna toties proiectum uin-
cere, letho tradidit ut succumberet. Tametsi gloria
hæc sua si non esset, nec uirtus in illo posset gloria-
ri, contempsisse ac superasse fortunam. Iam ergo
insigne exemplum numeravi eius, qui sine ulla arte,
sine opibus, sine affinium potentia ad magnam existi-
mationem euaserat. Sed obijcis, singulare est hoc pau-
cisq; conueniet. Dicam quod Demetrius ille apud Sene-
cā, si mores bonos cōmutare uoluero, diues facile, bre-
uig; euadam. Queris modum, unū dicam, Genuensib;
familiarē. Lælius uult ducēta millia in Hispania, nume-
rant centū nonaginta millia: Scipio uult cētū nonagin-
ta millia in Italia, cogitur numerare in Hispania ducē-
ta triginta millia, horū ducēta millia numerat in Hispania
Genuensis Lælio, in Italia quæ accepit à Lælio cen-
tū nonaginta millia Scipioni. Ita Genuēsī in Hispania
triginta millia supersunt, cum ne obolū ē suo exposue-
rit sed solā fidē. Qui uerō ē potentia exciderint, lōge fa-
cilius

cilius ad pristinas opes, quam qui de nouo omnia para-
 re coguntur, restitui poterunt: his enim iam paratæ sunt
 pecunie, amici paterni, nomē, gloria, familiaritas prin-
 cipū, affines cognatiq; peritiā & cōsuetudo tractada-
 rū magnarū rerum, homines beneficijs deuincti, et ob
 causā ac factionē cōiuncti, spes populorū, quib. omnib.
 iuuatur ad recuperandā pristinā potentiā, aut aliā no-
 uā adipiscendā. Quoties Mithridates regno pulsus? quo-
 ties restitutus? Annibal quoties dignitatē suā recupera-
 uit? primū apud proprios ciues, inde inuidia factionis
 pulsus apud Antiochū, post apud Prusie regē. Alcibia-
 des quoq; modo exul, modo domi, nescius ubi glorio-
 sior extiterit. Exēpla hæc tā multa sunt ut meminisse su-
 perfluū sit, ac tanquā lapillū in maris littore ostende-
 re, innumeros enim esse constat. At Agathocles & Io-
 iacobus Medices utriusque euentus exemplum exhi-
 bent: utriq; enim humili loco nati, et sepius loco pulsi,
 potētiā toties recuperarūt et auxerūt, quoties ex ea ex-
 cederūt, insignis uirtutis argumentū: ut cōtra animi ui-
 lis & profligatæ uirtutis eorum, qui in potentia nati et
 eiecti, ne ausi quidem tentare sunt reditum in regnū: ut
 Aragonēs & Sfortiade, quanquam in Sfortiadis fi-
 lij maius uirtutis specimen ediderint. Eorum igitur qui
 sine arte splendide uixerūt, unus & tanquam caput So-
 crates fuit, is namq; statuarij filius, locupletum Athe-
 niensū omnium ferme opibus innitebatur: adeo ut cū Ari-
 stippus illius discipulus argueretur, quod contra ma-

gistrum morem pecunias à discipulis acciperet, respōderit: Socrati diuitiæ ciuium locupletiorū pro penu sunt. Plato quoq; et Aristippus solā moralis sapiētiae opinio ne, quæ nullo studio comparatur, sed cuiq; quasi obuia est, à Dionysio iuniore ditati sunt. Accepit Plato qui modestior erat ocluaginta talenta auri magna: Aristippus tantū ut etiā iusserit seruū, quoniā pondere nimis grauaretur, partē abiscere. Xenophon ex priuata militiā suis sacrificijs & oraculis magnas opes sibi cōparauit. Ac sopus libertatem consecutus est, ac demum diues mortuus est, solis cum fabellis. Quidam amicus cū naufragium fecisset, receptus ob id inter familiares principis, cum illius industriam cognouisset, ornauit eum magistratu, atq; sic magis ditatus est quam si feliciter nauigasset. Demosthenes fabri, Euripides holitoris filij fieri, ambō diuites facti sunt. Dices exempla rara sunt: fateor si ad ignauos, rudes, luxui deditos referantur, imò penè nulla. Sed si ad industrios, modestos, ingeniosos, patientes, abstinentesq; conferamus, adeò frequētia ut neminem fermè sis excepturus. Mauritius Cappadox unus inter multos è mendico factus est orbis Imperator. Volo ostendere tibi adeò optatum Chymistis uerū philosophorū lapidē, sed hic duplex, aureus atq; argenteus: aureus quidem gratia est principis, argenteus sed dula industria, cum abstinentia & patientia coniūcta. Porro de paranda gratia principū, uel ut orbis te in amicitia insinues, ne hanc immoderatā tractationē redamur

damus in qua tamdiu uersamur, dum de humilitate for
 tūne agemus, prosequemur. Nunc de alijs pauperum
 commodis agamus. Sunt autem, cum in Republica tra
 ctanda magistratus & honores nihilominus adipisci
 mur. Nostrū autem est tunc utrum uelimus etiam para
 re diuitias. Quidam solis honoribus ac potentia contē
 ti fuerunt, ut enim gemma illustris quanto liberior tanto
 puchrior: ita magistratus & potentia in paupere ma
 gis sunt admiranda: uelut Athenis Limachus &, ut di
 xi, Aristides & Phocion: Thebis Epaminondas & Pe
 lopidas, Romæ Menenius, Agrippa, Paulus Aemilius,
 Seruilius, Isauricus innumerijq; alij. Hi quamuis in Re
 pub. summos addepi sint magistratus, & honores ges
 serint, quidam tamen à Repub. uestes, alij dotem filiarū
 alij impensam funeris, pleriq; seruos ad publicum mu
 nus tractandum acceperunt. Demonax quoq; philoso
 phus mendicus propè centum annos uixit. Demetrius
 Stoicus seu Cynicus Senecæ ætate, ut alij dixi, nudus e
 rat. Zenonē ab Antigono ditatum uox Antigoni ipsius
 declarat, alio qui etiam sine opibus clarus Athenis, ut
 retuli, uixit. Sed Origenes cū studio Christianæ religio
 nis pater eius supplicio affectus esset, bona ad fi
 scū deuoluta, ipse cum paruulis fratribus relictus, nec
 studia sapientiæ deseruit, nec Christi cultum: adeò uerò
 in utroq; profecit, ut nescio quomodo à Mamae matre
 Alexandri Seueri Imperatoris, quæ tamen Christiana
 non erat, Romam reuocaretur. Hic ergo cum nec satis

habuisset propter diuinū nomen, spreuit opes, semet-
 ipsum eodem studio castrauit, existimās nullas esse deli-
 tias humanas cū ad cœlestē amorē conferuntur. Nec in
 hoc deceptus est. nisi opes, gloriā, potentiā, filios quoq;
 & uitā spreueris, aut spernere posse saltē didiceris, mi-
 ferrimus uiues. Dicas hymni illius quotidie eam partē:
 Deo M. gratias agite, qui iustitiā colitis et pietatē, gra-
 tulamini nostræ felicitati, & de ea gloriemini. Quod si
 te etiā huius presentis status bona delectāt, nō ob piū
 studiū ea desperes, nā hominū mentes etiā si principes
 sint coetusq; mortaliū, uelut cotonea mala exiguis mo-
 schis pendētia, huc illucq; iactātur. Sed si constantē glo-
 riā atq; felicitatē nancisci cupies, nec diuitijs opus erit
 nec gratia principum. Siquidem felicissimos ego fuisse
 reor Hieronymum in solitudine, Benedictum, Franci-
 scum, Bernardum, Dominicū, Albertū, Thomā, Bona-
 uenturā, Brunonem, quāuis non solū pauperes sed etiā
 mendicos. Atq; hi paupertatis beneficio Diui nomen,
 gloriā perpetuā, uitāq; felicē sibi, Christianæ aut Reip.
 comodū immensum peperere. Nāq; seu felicitas nostrā
 in possessione, seu in opinione, seu in alia uita cōstitua-
 tur: horū solū ac pauperū est felicitas, qui cū nihil ha-
 beāt, omnib. potiūtur. Quid? quod plus est nihil optāt:
 nihil ergo huiusmodi hominib. deest. At diuitib. nostris
 cū longē plura desint quā habeāt, cur eos nō pauperio-
 res ceteris existimabis? Vera ergo paupertas est cōsiliij
 inopia. Quod si mendicū filiū uix uelis uiuere, illius mi-
 fertur

fertus? multo minus eū qui cōsilijs inops est. Si qui ad so-
 lā gloriā spectabāt, Coruncani, Fabritij, Publicolæ, nec
 Dei philosophiæ notitiā habuere, diuitias etiā in Rep.
 spreuere? nūc Deū cognoscētes, philosophiæ præceptis
 imbuti, sub regibus quorum arbitrio cuncta subiacēt,
 nōne pudet diuitias non omnino contemnere? ac ue-
 ris bonis incumbere? Reserunt Lactantium Firmianū
 cum esset Imperatoris magister, usq; ad mortem tamen
 in uoluntaria paupertate uixisse. Hos homines quis nō
 tanquā in terris, ut deos ueneretur et colat? Quis ab hu-
 iusmodi hominib. iniustū quicquam timeat? quis dolo
 circumueniri? Quis seuum aliquid, aut horrendū, aut
 iniquū expectare possit? ostendit uoluntaria paupertas
 innocentiam. At si nolis omnino tāto, ut existimas, ma-
 lo testari innocentiam tuā: saltem fac ut ita uiuas, ita iu-
 dices, ut ostendas opes innocentiae posse non obesse.
 Id forsā et si nō securum sit testimonium, sufficere po-
 terit. Oribasius medicus, cuius scripta tāto malo publi-
 co periere, nā si inuenirentur, non esset cur Galenū de-
 syderaremus: diues cū esset, pulsus in exiliū, imō apud
 barbaros relegatus, spoliatusq; bonis, expleuit tamen
 opus illud celebre septuaginta librorum: uixitq; non
 solum lætus apud illos, sed etiam apud eos magna in ue-
 ueneratione habitus est? nam uidentur ab institu-
 to semota, cum de utilitate capienda ex aduersis,
 non laudanda paupertate agatur? Imō ad propositum
 maxime cōscripta sunt. Si enim ituro Bizatiū, quisquā

uiam ostenderet compendiosiore, qua nec periculo maris se exponeret, nec insidijs latronum, nec frigorū inclementiæ, nõnne is utilem se illi præberet? Sane sic. At si gloriã, potētiam, honores, felicitatem deniq; omnem, opum auxilio occupaturo, ostenso compendiosiore uia hæc omnia absq; opibus haberi posse, nõnne illi totum hunc laborem sustulero? ut & breuius ad bona ipsa perueniat, & facilius ac sine labore? Optimam ergo, ut breuiter dicam, conditionem esse ducas eius, qui in uirtute & sapiētia & filijs, alijsq; his proximis: ut gloria, potentia, fama, quæ similia sunt quasi uirtuti, & si diues sit ornatior erit. Post eius qui diues est, et diuitias aliquid esse putat, nã scemper torquetur, et multa praua admittit, & uerorum bonorum obliuiscitur: pessima est eius qui pauper est, nec sic posse se esse beatum putat. tãtum interest ob solam opinionem, ut quis sit felix aut infelix hac in causa, adeò manifestè cõstantibus ijsdem rebus scilicet inopia. nam qui putat opes minimè ad felicitatem esse necessarias, & ad gloriã, honores, sapientiam, uirtutem, Dei cultum, filiorum procreationem atq; institutionem properat, ille felicissimus est proculdubio. Qui hæret & non nisi partis opibus se felicè esse posse putat, is planè est infelicissimus. Atq; hæc est rerum ipsarum ratio atq; mortalium conditio, cui penitus nihil repugnat, nisi quantum ex errore quorūdam persuasum est, in illa acquisitione beatos se esse, & quod ad securitatem attinet, cum sub tyrānis uiuitur.

uiuatur. Verum & illa commutatur, cum priores ob potentiam firmandam diuitibus faueant, qui succedunt eosdem perdant: uel ut ipsi ditentur, uel ut suos amicos locupletent, aut ut plebem ad se trahant, cuius studium securius & minore iactura, atq; in commodis continetur. Itaq; quod ad securitatem attinet eadem est ratio, licet pro temporum conditione uarietur. Sed ut docebitur, ubi de exilio loquemur, omnia hæc commoda in relecta locorum incolendorum ratione reposita sunt. Semper probo uiro ea patria utilior est, ubi opes non sunt in pretio. Ergo si cui res pereat, possitq; recuperandi studio carere, nihil melius est quam Zenonis & Origenis exemplo studijs sapientiæ incumbere. nam ex aduersa fortuna melius aliquid, eo quod amisit recuperare poterit: tametsi enim etiam si nihil amiserit, hoc modo non cariturus sit, expeditius tamen literis incumbet pauper, ac maiore cum uoluptate. Facilius quidem multis sublatis impedimentis, curandi, custodiendi, uoluptatum, parasitarum, lenonum, adulatorum. Nam si mihi uilla aut ager, aut uiridarium aliquod extra pomerium non procul fuisset, dum emissem, dum coli curassem, dum inuisissem diligentiam rusticorum, dum ornassem, dum me eò contulissem relaxandi animi causa, uel amicos excepissem, quantum temporis perisisset? Nunc mihi lucus paternus, nullo dispendio temporis alijs locatus indiget paruusq; ager, cuius si fructus pereant omnes

non laboro: Et materna domus quæ curam conducen-
 dæ domus aufert, non auget. Itaque prospectum mihi
 à dijs immortalibus bene intelligo. ut cum sic uideam
 in his quæ manifesta sunt, cur est quod etiam in alijs,
 licet rationem non intelligam, nõ ita existimem? Quòd
 si adhuc uel sic opum desyderio teneris, & sapientia
 ipsa uiam ad illas parabit. Verum cum ea dulcedine
 fueris imbutus, eo potu inebriatus, uix aliud quicquam
 optare poterit. Et quamuis hæc non omnibus satis-
 facient pro opibus, uel quibus inbiant, uel quas amissas
 dolent, sciant tamen hoc potius esse: decipi q; nimio ea-
 rum desyderio uelut ægram mentem, corporaq; quæ
 inutilibus urgentur cupiditatibus. Quòd si nõ esset hoc
 optimum, cum aliud se non offerat auxiliũ qualecunq;
 illud esset, hilari atq; pacato animo excipiendum erit.
 Tum maxime quòd uita pauperis ab inuidia tutior est
 quæ magnum malum est. Et melior etiam ingentibus
 opibus illis, quas (etsi propositũ sit docere paupertatis
 fugam) nolim etiã si possis, modo mihi auscultare uelis,
 habere. Quid enim in illis præter inane nomen? Hic
 ingentes parauit diuitias, edificauit, opera ægregia cõ-
 struxit. Verum cum hi participes sint omnium incom-
 modorum, quibus laborat principes, commodorum ta-
 men haud participes esse possunt: ueluti gloriæ, obe-
 dientiæ, securitatis, tractationisq; regnorum, ac secre-
 torum quæ ad eam pertinent, necnon explendæ omnis
 libidinis. Forsan optabis illas ingentes opes, aut saltem
 mediocres

mediocres ob filios? nequaquã: uel enim ob sapientiã atq; sic pauperũ cõditio melior est, cũ eos ubi adoleuerint necessitas, diuitũ pædagogi urgeant. Ergo in pueritia diuitum filij sunt eruditiores, in iuuetã pauperũ: maior enim ac ualidior est stimulus neecessitatis quã pædagogus, & longior etas iuuentæ quam adoleſcentiæ, magisq; instructus iuuenis ipso puero. Ergo paupertas ad erudiendos filios opibus magis conducit. Eadem uerò in obedientia, & morum probitate. Quamdiu enim sub pædagogis contineri possunt, meliores sunt diuitum filij, ubi euaserint, lōgè deteriores. Filiorũ enim Regiorũ qui paricidiũ tentauerint, quiq; etiam expleuerint non defutura sunt exēpla: Mithridatis, Tigranis, Ptolemæi cognomine Euergetis, Eucratidis regis Bactrianorum, Horodis Parthorum, Pysistrati, Orchomeniorum, Artaxersis Persarum, in quem admirando & miserabili exemplo quinquaginta filij conspirare potuerunt, Baiazetis nostra etate Turcarum, quem filius Selinus occidit. At nobilium atq; diuitũ tanto plura crede exempla esse, quanto plures etiam sunt nobiles quam reges. Vnde etiam illud:

Filius ante diem patrios inquit in annos.
 De pauperũ filijs ne suspitio quidem, propter quid enim, aut cui bono? Forsan ad pietatem conducunt opes: nequaquã, pauper nõ cogitur dare, quia nõ habet: diues si non det, impius est. Si det, quid plus habet paupere, nisi tractationẽ, sollicitudinẽ, & laborẽ. Deinde
 quia

quia magis inuitus dat diues quam pauper. Vt uix hæc
 in parte liberaliores locupletes pauperibus inuenias.
 Quin etiam illius Hieronymi memineris dicti: Omnis
 diues iniquus est aut iniqui hæres. Quod si ita est utro
 uis modo malè parta, quomodo salua pietate retinere
 poteris aut licebit, unde ortum etiam illud Christi: Faci-
 lius est camelum ingredi foramen acus, quam diuitem
 regnum coelorum. Idem dixit: rursus beatos esse pau-
 peres spiritu, scilicet qui omnia distribuerint, illorum
 enim cœleste regnum esse. Reliquum est ut uideamus,
 an ad uirtutem & gloriam paupertas utilior sit diui-
 tijs: nam, ut dixi, si hæc quæ ad felicitatem pertinet, aut
 illi proxima sunt, absq; diuitijs ex æquo comparare li-
 ceat, haud dubiè compendium leue fuerit, diuitijs reli-
 ctis ad hæc primum acquirenda se accingere. Iam ue-
 rò antea quædam cognoscere oportet, quæ ad rem sunt
 necessaria, scilicet, an liceat seruare diuitias iniuste
 prorsus? an ex lege iniuste, iuste autem uerè & apud
 Deum: idem dico de parandis: ueluti quis accepit talem
 tum ab amico sine chirographo, sine chirographo red-
 dît, filij post patris mortem rursus repetunt pecuniam
 numeratam, exigunt iuramentum an acceperit? iurare
 tenetur, se non debere quicquam: si cogant potest iura-
 re non accepisse, quia dolus est in iuramenti petitione.
 Quid si uerè debeas? exuaris omnibus bonis restituendo?
 negabis ne? Si necesse est, melius est exui bonis quàm
 fide. si potes euadere melius est ut iures sic, ut utriusque
 quod

quod suum est saluum sit. Quamobrem periurium non est cum iurando non leseris quenquam. id fiet si nihil retinueris quod suum sit, quamobrem et in criminibus eadem ratio seruanda erit. Neque enim peccero si mille accepi, et si nunc dem, quoniã euiluerūt prædia, exuor bonis negem accepisse, reddo autem mille, cum pretiũ redierit quale tunc fuit. Si urgeat, iurabis tantum te accepisse quantum ualent nunc prædia, quæ tunc mille æstimabantur. atq; hæc ubi animo eo dederit atq; accepit. Si igitur iniustũ est diuitias acquirere furto, periurio, dolo, etiã retinere iniustum erit, ergo non faciendum. Ergo uirtus malum? utpote fides quæ hominem depauperat? nequaquam, sed tantum boni est in ipsa uirtute, in ipsa æstimatione, qua paupertatis malum periurio postponit, ut uirtus malum esse non possit.

Quæ uerò molestiam paupertatis minuunt, sunt ea quæ uel asperitatem illius leniunt, uelut eruditio et maxime rei iucundæ, ut Astrologiæ & Musicæ: adeo in huiusmodi hominibus uix unum inuenias tristem. plus enim potest affectus, quam effectus: uel que spe implēt homines, ut Chymica, & propria quædam singulis negotia: uel quæ differre possunt in longius calamitatem, donec regressus pateat ad reparanda necessaria, ut prospera ualetudo: uel quibus regressus pateat ad opes, ut industria & potentum gratia: uel quibus non sentimus incommodum paupertatis, ut pietas, uirtus, dolor, tristitia:

sticia: uel quæ bonū aliud præstant, ut filij plures bonæ indolis, scientiæ multarum rerum, uel quæ plura ex his simul exhibēt, ut gloria: nam magnam uoluptatem parit, amicos comparat ac uenerationem, hæc paupertatis ariditatem irrigat: uiam quoq; ad magistratus et reparandas diuitias præparat. Quare optima pauperi res est gloria, & ideo etiam rara, et rara paratu difficilia. Ideo si ex paupertate ad gloriam aditus pateat, pro lucro & paupertas haberi debet. Ceterum quoniam gloriæ humilitas generis opponitur, de generis humilitate dicendum erit.

DE GENERIS HUMILITATE.

ffines sunt ualde humilitas generis & paupertas, paupertas tamen, ut dixi, gloriosa inuenitur, & diuitiæ sordide, seu opulentia: ea etiam gloria quæ inanis est in ostentatione fundatur, quæ certè est uulgaris, & in applausu populi constans, imò nonnunquam etiam principum et procerum Seneca non solum inter bonâ non collocandam censet, sed potius inter ipsas calamitates, atq; id rectè admodū, si sapias? Etenim quod uirtuti inniuitur, quod ueris bonis cōmune est uel affine, id solum etiā optari debet, celebrari, in honore haberi atq; desyderari: Siquidem illā ad suam naturā referas falsa cum sit, nulla est. Si ad firmitatem, instabilis atq; mutabilis: Si ad tempus quo durat momentanea est. Ergo si gloria

gloria hæc inanis est & contemnenda, humilitas fortunæ ac generis nihil obest, dicamq; cum Ouidio:
 Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipsi
 Vix ea nostra uoco.

Loquitur autem hic sapientissimus Vlysses, qui tam patrum quam maternum genus ad Iouem referebat. Quin etiam cum uirtutes ipse uideantur in alia comoda ordinata: ut temperantia in sanitate, comitas et lepor & hilaritas in amicitia & beneuolentia: prudentia in potentiam, iustitia fides & innocetia in gloria: inane hoc nobilitatis nomen atq; falsa opinio uulgi neq; ortum habet ex aliqua uirtute, neq; in aliquod uerum bonum desinit. Cumq; cum ea esuriat plurimi et caduca sit, inter bona censenda non est. Quod si dicas, eam esse ad uiam, ad lucrum, ut in circulatoribus quo quisq; pulchrius ad populum uerba facit, eo maiore in pretio est, atq; plus lucratur: respondemus de hac nunc non esse sermonem, sed habituros cum de contemptu in arte loquemur. Certamen uerum atq; iustum est inter potentiam & sapientiam, utra melior sit ac magis expetenda: nam potentia omnia nobis commoda suppeditat, sapientia autem nos dijs iungit: illa maiora bona præbet, hæc securiora: illa magis explet nos, hæc iucundius satiat: illa plura ad felicitatem fomenta subministrat, hæc diutius durat ac in futura secula propagari solet: illa nos malis ostentat, hæc puram beatitudinem in nobis creat: illa gratior & magis expetita uulgo atque in maiore ueneratione, hæc probis, pijs,

atq; diuinis hominibus in maiore existimatione, illa digna humanis honoribus: hæc deos uenerari docet atq; intimè colere, illa ostentat corporis delicias, hæc animi suauitatem parit: illa falso ementitur Deorum imaginem, hæc quid nos simus uerè edocet: illa magis necessaria, hæc præstantior: illa frequentior, hæc dignior, illa à pluribus expetitur, hæc à prudentioribus: illa totum hominem undequaque ambit, hæc quod in nobis diuinum ab omni mortalitate segregat: illa felicitatem totam circuit ac complectitur, hæc pars est ipsa felicitatis precipua: illa à pueris & mulieribus ac imperitijs sola cognoscitur atq; expetitur: hæc senes ac uiros & eruditos ornat, illa miseros ad felicitatem deducit magno cum stupore mortalium, hæc diuinis honoribus dignos ex æquo facit tam miseros quàm beatos: illa prouehit homines ad regnum, hæc ut cunctis potiatur efficiat: illa uitijs ac uirtutibus pariter delectatur atq; cum eis uersatur, hæc uirtutes educat & cum illis uiuit: Denique potentie summum bonum est, posse obesse plurimum atq; obesse, sapiëntiæ aut scire, cur & cui, & quādo prodesse, & quādo, cur, cuiq; non obesse expediat: In illa etiam ignorare suā ac mortalium ex æquo conditionem optimum est ac quasi necessarium, ut tenebræ quasi ac non mediari impendentia atq; nouissima portus sit salutis: in hac autem lux, claritas, sciëntia, exquisitissimeq; omnia scire, omnia tenere plenam affert uoluptatem, fructumq; illius perfectum. Quid ergo est, quod

quod pro potentia subijcias, si illi eam præferri nolis, dignus aut melius, aut iucundius sapientia ipsa? Quid ergo miramur iudam Mauritanie regis filium regno spoliatum incubuisse herbarie cogitationi? Existimo & tum maiore cum uoluptate, certè tranquillitate uiuissse quam patrem in regno: & nunc etiam magis ob opus illud admirabile celebratur quam pater. Filium Persei Regis Macedonum fabrilem artem Romæ exercuisse accepimus, tulit humilem fortunæ conditionem, sed non tanta mala uidit quantum pater: uictas acies, caesos amicos, se in carcere strangulari, cathenatum duce pedibus in triūpho cum filijs infantibus, certum prope sui exitij incertum exitus filiorum, captiuos omnes ac in seruitutem duci quos amabat. Huic expectationi, huic etiam periculo non iure prætulerim uiuere cum uxore in officina ferrariae Sadocypus Marcomanorū Rex ab Arnulpho Imperatore cum tribus alijs socijs solitariam in nemoribus uitam ad extremum senium ducere maluit, quam uel iterum regni tentare fortunā, uel ab inimico locupletiozem inpetrare conditionem. Ergo si amissa potentia, studijs sapientie te dederis, tanquā dimissa sarcina atq; impedimētis fortunæ gratias ages, quod ad iucundiozem ac tranquilliozem & si nolis fateri nobiliozem, certe pari nobilitate uitam transferis. Etsi absq; diuitijs esse potero, quæ multa asferre solent commoda, sine hac ambitione quæ non nisi mala, æstus & pericula asferre solet, cur esse non queam?

Memineris Horatiani illius:

Quamuis pontica pinus,

Sylvæ filia nobilis,

Lactes & genus & nomen inutile.

Nil affert commodi dignitas, quæ te inuide exponit,
multis necessarijs negocijs retrahit. O quam bene Pol-
titanus ille dixit:

Felix ille animis diuisq; simillimis ipsis,

Quem non resplendens mendaci gloria fucō,

Solicitat, non fastosi mala gaudia luxus,

Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu,

Exigit innocuæ tranquilla silentia uitæ.

Quid est quod cū hac fortunæ superbia boni sperare
possis rursus, nisi ut molestus sis alijs? & tibi ipsi gra-
uis? & Deo ingratus? Non obliuiscaris, quod

Sæpius uentis agitatur ingens

Pinus: & celsæ grauiore casu

Decidunt turre: feriuntq; summos

Fulmina montes

Sed si modo tantū te urit hoc potētia, hoc grādita-
tis, hoc splēdidæ fortunæ nomen: imitare Ichneumonē;
quē serūt pugnaturū cū serpēte, se luto circūdare: ita et
tu seruitutē indue, ut ingenuis antecellas. Pilā effinge,
quæ ut altius ascēdat maiore impetu illiditur solo. Do-
minū ergo quæras in cuius amicitia ita te insinua, ut il-
le multo minus sine te esse possit, quam tu sine illo. Hic
uides triplici artificio se indigere, ut scilicet possit ac
uelit

uelit tueri, ut talis sit ut officijs ad id impellere cum
 possis, ut gratiam illius consequaris. Scripsit Ioannes
 Casa in hoc genere opusculum politum & elegans, ti-
 tulus est de Potentiorum ac tenuiorum mutuis inter
 se officijs. Verum ego non ea attingam quæ ab illo tra-
 ctata sunt, liber in omnium manibus est, sed meo mo-
 re quæ capita sunt rerum, quæque ab illo prætermissa
 leuiter attingam: neque sub eodem titulo, sed hoc po-
 tius de Gratia apud dominos captanda, conseruanda
 & augenda. Scripsit & materna lingua Hispanus
 quidam pulchrè, sed minus artificiosè: nec pigebit illū le-
 gere. Doctrinā enim aulicorū et monita gratiosorū ap-
 pellauit. Ergo primū deligere dominū oportet, qui pos-
 sit, qui audeat, quiq; uelit tueri amicū, aliter in ruinosa
 murum impigisti. Atq; hæc nō ex cōiecturis, sed certa
 sciētia accipies, uidebis quā gratus fuerit in eos à quib.
 aliàs beneficia accepit, & quādo et qua causa. Plurimū
 n. refert si, quæ iā 15. annis egerit, in mētē reuocauerit.
 Mutatur hominū natura etatib. Videas an profecerit,
 quod optimū est, an ab initio Alexāder, Galba nunc
 euaserit: ut nostra etate plurimi, uideas quib. ex causis
 qui in absurda profundit ganeones, adultores, leuium
 rerū causa, eū certè existima inutilem his, qui officijs,
 & sincera seruitute, & magnis periculis aut labori-
 bus gratiam quærūt. Itaq; aut perseuerantē, aut in me-
 lius proficientem, quære: Fortem sapientemq; domi-
 num, & uoluptatū ac adulatorū dominū, nō aliorū
 Hh 2 dominum,

dominum, horum autem seruum. Minimè uerò ambitiosum. Stultum est existimare adeò fatuum, adeò imprudentem fuisse Aristotelem, ut ausus fuerit sperare quod crederemus, aut ipse multo minus crediderit, magnanimum esse ingratiū: sed uoluit ut intelligeremus in huiusmodi homines beneficia non esse conferenda. Visus est tuto laudare eos, à quorū familiaritate absterere, cum periculosum duceret, cupiebat. Est igitur ac si diceret: ambitiosis hominibus ne inseruias, ne adhaereas. quod ego malo Fato meo præceptum non seruauit. Gallos iracundos, truces Germanos, Italos infidos aliquando flectere licebit, ambitiosum nunquam. Putas me studio aut dolore falli? cur principi demoniorum malorum, atq; ipsis cacodæmonibus, non iram, non inuidiam, non stultitiam, non perfidiam, tribuerūt Theologi, sed ambitionem, ut nunquam flecteretur precibus aut monitis, aut meritis uel suasionibus ullis? Itaq; ambitiosum dominum, cacodæmonis memor, fuge. Si te seruauerit, si euexerit, inanis gloriæ studio aut alios captandi causa faciet, non tui gratia. Atque ob id etiam leuioribus officijs ac beneficijs promerentes ditabit, ut euidentior illius sit liberalitas, atque illustrior remuneratio. Plerique enim, quoniam hominum maxima pars stulta est, existimant tanto maiora futura præmia bene merentiū. Eosdē puta esse bonos & malos, si secus existimaueris decipieris. Qui atrox est in infidos, idem beneficus erit in iustos atque fideles: qui asper in maximis,
in mi-

in minimis cōniuebit. Qui fures odit, amplectetur uindices. Qui abiget inertes & inutiles homines, idem eruditos studiosq; fouebit usq; ad aram. Qui leges ex uerbo seruabit, cum opus erit sibi nullas leges esse putabit. Qui in tēplo spuerē nefas ducet, minget in altare. Vbi ergo potentem, fortem, sapientem, gratumq; principē delegeris, caue ne nimis propere quærendo gratiam, illam amittas. Memineris semper Horatiani illius: Virtus est uitium fugere, & sapientia prima.

Fac ut tui te primum dominum agnoscat, quomodo enim si alius te seruire intelligat, sperare poterit ipsi ad dictū fore? Id ergo erit ne uitij, cupiditatibus, alienis, in seruias, sed totus tuus sis. Plerique etiam multa sibi de suis officijs atque obsequijs, quamuis exiguis & uulgariibus sibi pollicentur, importuniusq; à dominis petunt aut conqueruntur, unde pro gratia indignationem promerentur. Quæ uerò impedimenta in aula maxima sunt, difficile est effugere, inuidiam scilicet & odium. nam si negligens fueris, humanus ac quasi humilis animi despiciaris ac contemneris, si existimationem seruaueris odio haberis. Simili modo si parum gratus domino fueris, cōtemneris, nihil sperandum: si charus, maxima inuidia laborabis. Undique prospiciendum tibi erit, undique cauendum ab insidijs. Itaque ut partem uirtute gratiam tuearis, multiplici alia uirtute opus est, industria, diligentia, patientia, lepore, comitate. Audaces officijs, timidos terrore continebis: alios oppri-

mere qui contumaciter tibi aduersantur cogeres: spem
 omnibus iniicias, cum occasio dabitur, illos in gratiam
 domini maiorem euecturum. Id etiam cura, ut munus
 tuum nulli alij cōmune sit, sed ab omnium aliorū mune
 re disiūctū. Velut si à libellis, à secretis sis, aut medicus,
 aut tōsor, uel cursorib. equis præfectus. Aliud etiam est
 periculum, dum etiā gratiā adeptus fueris, ne si non pe
 tas re in longum deducta, aut impedimentū prohibeat
 cum uelit, aut officiorum obliuiscatur. nihil enim gra
 tia celerius fenescit. Et maxime cū multi fuerint cōpeti
 tores. Si urgeas, ne gratiā amittas. Ergo si proprio cui
 dā muneri addiictus sis, tutius est petere. nā aliū si uelit
 substituere non facile poterit, quoniā externū cogitur
 querere. Præterea nouatione illius animum nonere po
 tes. noua enim delectant, quæ delectant animū mouēt,
 animū eū preparant ad benefaciendum & remunerā
 dū. Sed si cōmune officiū sit tuū, aliquo adiutore opus
 habes, aut occasionē expectare. Iā uerò id facilius, quo
 niā principalis propositi cōpos iā factus es, scilicet exi
 stimationis atq; potētiae. Ceterum ut gratiā domini cō
 sequaris, paucis agā, sedulitate, taciturnitate, diligētia:
 si prudēs sit, patiētia sūma, industria, δ' ἄλοπρὲ τῶ δ α,
 perseverantiaq;: nā de fide quid dicā, opus est. Simili rā
 tione cōsyderandum, quoniā omnib. nō solum gnauis
 hæc scribuntur: ut si deses sis, aut lucro aut parui prætij
 homo, ne sapientib. atq; gratis adhareas, sed his solum
 qui fortuito uiuunt & omnia agunt. Vbi enim alij tibi
 præstant,

præstant, melius est totâ rē arbitrio fortunæ atq; incertæ alicui committere, quâ certare cum his de iure qui iure sint tibi præferendi. Nā referunt Artaxerxē Cannio cuidam rustico qui manus aqua plenas, alij dicunt galicam obtulerat, et gratiâ et pecuniâ ingentē reddisse. Fortunati. n. ut nō uirtute, sed casu beati sunt, casu etiâ ad benefaciendū mouentur, et pro paruis rebus, et hominibus stupidis atq; indignis multa reddunt, pro magnis uerò beneficijs et præstantib. nihil. Quoniâ magna nolunt, parua turpe ducunt. His ergo ignaui et nullius utilitatis uiri ut adhæreant cōsulo: habebuntq; ut dici solet, suas labra lactucas. Sed iam de contemptu agere opportunum fuerit.

DE CONTEMPTU.

Contemptus est honoris priuatio, atq; illi è regione aduersatur. Non est ut quisquâ doleat quod merito contemnatur. nā cū sit in aliena potestate, quid aliud ab alijs expectandū quâ quod promerearis? Neq; etiâ hic te laedit. Extra nos enim honor est. Ex honore etiam tanquam re admodum instabili, non solum qui contemptu digni sunt, sed etiâ indigni relabuntur. Nihil tã instabile quâ uulgi fauor: siue quicquâ tibi accidat siue nō accidat, mutatur illorū iudicia à mane ad uesperâ: accidunt etiâ persepe casus, qui hoies debitis honoribus spoliât. Iræ principū, inimicitie potentiorū, aut intemorū uel uerbosorū, amissio opū, cæcitas, surditas, senectus, uxor

moecha, filius amens, improbus, uel eius aut parentis,
 aut filiae, aut fratris insignis calamitas: aut error illorum
 aut tuus, in quibus studia auræ uulgi mutatur. Si ausus
 est dicere Socrates, quæ supra nos nihil ad nos, quanto
 uerius, quæ extra nos omnino nihil ad nos. Iam sæpius
 dixi, sapientem his non debere commoueri, neque ea
 cauere quæ perpetua non sint: quanto minus quæ nec
 perpetua nec diuturna, nec in nostra sunt potestate,
 nec utilia, nec magni sunt momenti? Nihilominus si iu-
 stus est contemptus, aut illius causam submoue cū te tor-
 quet, aut aliquid honore dignū meditare ac facito, ut
 honor alia causa recuperetur. Quod etsi uulgus uir-
 tutem ac sapientiam in honore non habeat, nihilomi-
 nus quenquam non despicit, nisi imprudentem aut fla-
 gitiosum, aut ualde à fortuna afflictum. Si omnes mise-
 ros uulgus contemneret atque despiceret? non esset mi-
 sericordiae locus in uulgo? at est: igitur misericordiam
 oriri necessarium est cum constans, cum probus uir im-
 merito aduersis afficitur. Verū dices, nihilominus mi-
 sericordiam & ipsa cum contemptu est, nam etiam mise-
 ret eorum qui ad supplicium ducuntur, quos palam est
 indignos omni honore esse. Erit ergo duplex contem-
 ptus, alius quidem cum uoluptate, alius cū dolore, quæ
 misericordiam appellamus. Ille est odio habentium, hic
 amantium: ille deterior, hic miserior. Præterea miseri-
 cordia non oritur, nisi quia aliquid in illo esse existi-
 mamus indignum supplicio: uelut ætatem, dignitatem,
 causam

causam facti, uirtutes et bene antea actam uitam, officia in nos ipsos, parentum innocentiam, filios paruos, inimicorum potentiam, patientiã illius, acerbitatem supplicij atque huiusmodi. Odium uero crudele cum contemptu ex oppositis oritur causis. Est etiam misericordia cum honore & ueneratione coniuncta, cuiusmodi apparuit in Socratis nece, & in his qui uel ob seditiõnem, aut religionis dissidia, aut iram populi, aut principis: uel ob acres potentiorum inimicitias absque scelere perierunt, cum antea inter nobiles censerentur. Vnus Phocion cum toties in supremo magistratu fuisset, cum contemptu tamen populi et absque flagitio perijt. Nocuit opinio uirtutis illi, ut etiam Ochi Artaxerxis patruo qui solũ ob id ab eodem cum centũ ac plus filijs atque nepotibus occisus est. Multum ob id sydera posse credendum est, atque legis nostræ præcepta, quæ ut atrocitatem mitigant, ita cultu intimo nunc oblitterato non mitiores efficit, sed uerecundiores: quandoquidem, ut lex rectè inquit, summum supplicium omnino sit mors. seu ut Seneca inquit ignibus seu carnificinis minutis excogitata, seu simplici uulnere. Ad idem omnia redeunt. Vnde Nero non ultra mortis simplicis genus etiam in coniuratos contra se sæuijt. Ut constet Italos hos nostros & Christianos nomine tantum & Italos esse & Christianos: uerum barbaros & Epicureos institutis, Imitariq; Germanos cum rotis & Turcas exquisitissimis supplicijs. Ita effecerunt ut occidere possent

quos lege non liceret, tanquã morte ipsa aliquid dirius
 esset, quo sublato liceret interficere. Sed quas habet le-
 ges ipsi si suo tẽpore experiãtur, à barbaris cõqueri nõ
 poterunt. Si ergo iniuste contẽnaris, nõ potest hic cõtẽ-
 ptus esse diuturnus, & si sit, in aliã patriã te conseras:
 egregias enim tuas dotes tecũ deserens, relinques con-
 temptũ illũ qui adeo te urget. Maxima pars auxilij in
 contemptu est, contemptum contemnere posse. sic Cæ-
 sar Catullũ qui probrosa admodũ & infanda de se scri-
 pserat carmina, ipsa die cœne adhibuit, qui parua con-
 temnere non potest, magna ferre cogitur. Ita leues inii-
 rias aut à plebeijs contẽnere disces. Sed neq; in his quæ
 à principibus aut regnis totis, aut religionis causa, aut
 à magistratibus proueniunt contendere ui oportet ad-
 uersus illos, sed blanditer rogando, deprecando, hortã-
 do, adiurando, beneficijs & officijs sibi deuinciendo,
 impetrare decet quæ uelis. Tempus & occasiones inte-
 rim & ius ipsum mouet hominum corda, & mutant
 existimationem de te. Ex hoc autem genere maxime
 sunt repulsæ, quas tot uiri illustres equo animo tu-
 lerunt. Ferox. s. Sylla & Portius Cato à præture
 petitione repulsi sunt. L. Aemilius Paulus, & Q. Cæ-
 cilius Metellus, cum consulatum obtinere non po-
 tuissent, & consulatum & Censoriam dignitatem, &
 uictorias insignes, atque triumphos assequuti sunt.
 Nec P. Scipioni Nasticæ probitatis insigne nomen
 profuit, nec auunculi præpotentes, Qu. Aelio Tibe-
 roni ut

roni ut à repulſe rubore uindicarentur. C. quoque Marius ſeptem conſulatibus memorabilis Cimbriſq; tropheis, & Iugurthæ captiuitate, triumphâque una die binas pro adilitatibus totidem repulſas tulit. Marcius quoque Coriolanus, qui ob uirtutem ab hoſtibus exercitui præfectus eſt, à ciuibus ob unius diei dilationem conſulatus repulſam ſubiit. Gabriel Condemarius Venetus patritius cum electus in pontificem Senenſem eſſet, à populo ipſo reiectus eſt: hic tamen Pont. Maximus creatus, Eugeniſ quærtus eſt appellatus. Leōtius è priuato ſacerdotio eiectus, Pontifex Antiochenæ eccleſiæ euafit. Simili exemplo Theodoſius ſacerdotio priuatus, ab Eugenio Pont. Max. à Gregorio quarto illius ſucceſſore Saguntinæ eccleſiæ Pontifex electus eſt. Quid aliud eſt ergo repulſa in præſtanti uiro & contèptus in probo, quam ſtimulus ad maiora promouendi? dico non ſolum honores ſed & dignitates ac magiſtratus ac potentiam. Iuſta enim indignatio exacuit ingenia, animos addit, cogit auxilia querere, reconciliari inimicis, blandiri æmulis, multa ferre, noua excogitare, dignitatis perſonam retinere, liberalitate uti, alios premere, alios euehere, potentibus atque principibus ſe inſinuare, colere diligentius amicos & magiſtratus, ualedicere ſtudijs literarum, & ad ciuilem conuerſationem animum applicare, ferre inter inimicos ſimultates, quosdam eò promouere, quo tu non poſſis pertingere. que omnia quid

nia quid aliud sunt quam gradus certi ad civilem potentiam obtinendam? atque honores ac nomen inter ciues egregium sibi comparandum? Nec secus enim ac si concusso lapide ignis excutitur, qui alias latebat intus, ut ne uestigium quidem illius appareret, ita leui hac iniuria irritata, feruida ingenia, mira uirtutis exempla edunt. Adrianus antequam esset Imperator agrestius orationem in senatu pronutians ab omnibus est irrisus: at ille tantum absuit ut irasceretur, ut ex hoc ipso ad summam orandi pronuntianamque peritiam peruenerit. Memini me cum alias à Senatu repulsum quondam passus essem, nil tantum ad auctoritatem mihi in arte comparandam profuisse: existimant enim homines in his, quos præstanti ingenio iam esse existimant, tanto plus illos ualere una in re quanto minus in altera. Ut etiã contrã, quãto plus in altera existimationis habere cernunt, eo minus in reliqua posse putant. Est ergo unius repulsa, ac eiusdem disciplinæ aut peritiæ contemptus alterius incrementum. Qui plus ualent opere, minus creduntur docendo apti, atque è contra. Qui civili bus in negocijs minus in artibus. Non cunãtis dat gratia Deus, & illud:

Pluribus intentus minor est ad singula sensus:

Quocirca pluribus operam dare rebus artibusue, in singulis minuit existimationem. Memoratur Hippias quidã Socrati coequalis à Cicerone uir omnium artium genere peritus, & præterea eloquens pro miraculo

raculo quod uix contingere possit, ut mortalis homo
 propter uitæ præcipuè breuitatem in multis excellat.
 Quamobrem quid de huiusmodi hominibus statuere
 debeant principes ac mortale genus? qui tam præclaris
 naturæ conatibus, pulchrisq; spectaculis aut insidiantur,
 aut minimis ex causis periculum uitæ afferant, aut
 quod deterius est succrescentia in maximam spem germina
 succedant? Ut uerò contemptus iustam ob causam
 difficilius tollitur: ita qui iniuste nobis aduenit intollerabilior
 est ac magis molestus. Sed unde hoc? ob tres maxime causas, inimicorum & æmulum dolos,
 uulgi & imperitorum uanitatem, uitiaq; tua: si non circa
 artem, proximam tamen arti: ut desidiam, auaritiã, iracundiam,
 inconstantiam, nimiam ambitionem, iactantiam & garrulitatem,
 rusticos mores, importunum ingenium, sordidum & incomptum
 corporis habitum, haud decentem professioni et auctoritati,
 petulantiam, lasciuiam, improbam stultitiam quandam, & mores
 incoptos & inæquales, uitiaq; & inimicitias, ac infortunia
 magna coniunctissimorum, ut parentum atq; filiorum & fratrum:
 omnibus his atq; alijs tam iniuste quam necessario minuitur
 auctoritas, leditur nomen, & existimatio offenditur. Multis
 obest inopia, uelut & mihi, cum ob paupertatem mathematicas
 profiteri cogerer, non ignorabam quantum auctoritati in medicina
 ob hoc decederet, sed quid facerem non habebam. Eadem ratione &
 pannosus incedere cogebar.

Ante

Ante uidebatur specie foedissimus esse,
Nunc diuis similis, magnus quos pascit Olympus.

Tantum potest uestiū mutatio apud uulgus, teste Homero. Ergo hæc in triplici genere collocanda sunt, quæ in nobis, uitia, flagitia, imperitia, quæ circa nos maiorum mala fama, uestes sordide, ingenita difficultas, quæ præter nos, inimicorum & falsæ uulgi persuasiones. Vt uerò circa hæc & de his aliqua singulariter, & ad rem proferam, cum aduenis & ignotis occurris, maxime cum comitate seruanda est autoritas, atq; ideo paucis uerbis utere: priorum negociorum nihil refer, nil admiratione dignum recita de temetipso, nō dicas quicquam, fuge opinionem leuitatis, garrulitatis et ostentationis, & blandus esto tamen. Qui ergo immérito contemptus accidit, ut & reliqua infortunia nos exacueri debet, extimareq; decet cum pisce qui nos cibi causa expetat: aut cum implacabili hoste rem habere, non submitienda ceruix, non corpus humi deijcere, sed animosè obstare ingruenti procellæ: neq; enim conuenit arma abijcere, ueniā petere, spem in deditio- ne aut precibus, aut misericordia hostis ullam reponere: abeant lachrymæ, facestant argumenta commiserationis, quæ animum tuum labefactare possunt, crudelis hostis seuitiam minuere nequeūt, nec eius duritiem frangere aut propositum mutare. Dum enim speras, dum cunctaris, dum animum remittis, eò te deducit inimicus, ubi nec ueniæ nec defensionis locus relinquitur.

Inuidians

Inuidiam enim frangere, non lenire, rumpere, non placare oportet. Interim uerò ut etiam aliqua ad principale propositum afferam, duo commoda gignit, maiorem scilicet securitatem, & occasionem minuende impense.

Abstulit clarum cita mors Achillem,

Longa Tithonum minuit senectus.

Quid etiam ad pietatem, ad iustitiam, ad bonos mores, ad liberiores uitam magis conducere potest, quam ut abditus uiuas, nec tanquam expositus in publica scena? An malis prandere, cenare, dormire in publico spectaculo, an in domo tua? similem existima uitam eius qui splendido in honore positus est, si ad humilem hominem comparetur. Caue tamen ne cum te contemptum putes, nimis suspiciant homines. Neq. n. idem est iniuriam accepisse atq. contemni: nam qui à principibus, à magistratibus, à multorū conspiratione iniuriā patiuntur, tantū abest ut contemnantur, ut etiā intelligant magni aestimari. Cur enim ille se contemni iure existimare potest, ad quem opprimendum nō ulla priuata uis, non plurium conspiratio sufficit, nisi publica potentia & nomine regio suffulta obijceretur? Quamobrem qui secus existimabit duplicem committet errorem, unum quod se contemptum putabit cum non sit, duplicabitq. iniuriam: alterum quod magno in periculo se esse putet, cum credat ex contemptu esse securum, nam decet contemptos quietius uiuere.

Sed cauere oportet ne nos falso contemptos existime-
 mus: ubi uerò cōtemptos nos intelligamus, duplici mo-
 dō occurrendum erit. Primum ut causam auferamus sci-
 licet garrulitatem, importunitatem, impatientiam, aut
 aliquid simile. Sed ut sciamus hoc, nos ipsos circumspi-
 cere oportet. Quamobrem uelut iecur & pulmones
 magni abscessus occupare solent, non ita uentriculum
 aut uesicam, quòd hæc membra magno sensu prædita
 sint, illa non: ita Reges & bene fortunatos repente ma-
 gna mala frequentius opprimere solent, quam contem-
 ptos & humilis sortis uiros: hi enim sibi semper ut cu-
 stodes certi, urbi quæ in periculo est aduigilant. Nar-
 rat Plutarchus, Ciceronem cum è Sicilia rediret, existi-
 masse uniuersum Populum Romanum ei occursum,
 at cum intellexisset plerosq; etiam rogasse post aduen-
 tum ubi tamdiu fuisset: cepisse nomina & prænomi-
 na singulorum affinitates, ordines, amicitias, uillas &
 etiam prædia quærere ac discere, atque adeò tantum
 profecisse ut toto uertente anno, omnes ciues alicuius
 nominis aut existimationis è facie cognoscere ac nomi-
 ne, prænomineq; salutare didicerit. Vnde postmodum
 tantus fauor, tantaq; potentia accreuit, ut beneficio hu-
 ius diligentiae & eloquentiae Arpinas Rex per iocum
 quod certè in Rempub. plurimum posset, appellaret.
 Memineris tamè hac in causa duorum C. Iulij Cæsaris
 dictorum (nam his maximè in unaquaque re credendū
 est, qui in ea ultimum de se experimentum dederint,
 ut Cæsar

ut Caesar qui gloria omnes mortales, etiam ante adeptum imperium, superauit) Facilius hominem è secundo gradu in ciuitate ad ultimum detrudi, quam ex primo in secundum. Quod etiam uerum est in principum gratia, atq; alijs ad dignitatem quamlibet aut ornatum pertinentibus. Alterũ erat, malle se primum esse in exiguo oppido quòd in transitu alpium erat, quam secundum Romæ. significans hoc, debere nos potius dignitatis rationem habere seu in arte eligenda, seu in ciuili cõuersatione, quam rei aut loci. Ita dicemus malim esse primus tonsor quam uulgaris Iurisconsultus, quamuis hic plus longè lucretur, & maiore sit in existimatione. Sed nihil huic uoluptati comparari potest, quæ ex conscientia principatus in quauis re percipitur. Verũ melius est & optimum firmitatis animi argumentum, nõ sequi uulgarem consuetudinem, nec trahi inuidia aliorũ: utq; quæ aspernanda sunt natura, quæq; ex te ipso negligeres, optare uelis quoniam alij magnificiãt. hoc enim est alienis sensibus atque iudicio magis credere quam tui ipsius. Sic ut nec uincaris uoluptatibus. Si nides ambitionem non esse nisi inutile animi pondus & molestam uitam, cur quod modo alios ea detineri uideas, denuo quod reiecasti amplecteris? lōgiore sumus forsã hac in re, cum ad contemptum tollendum pauca sufficiant: ut qui in negatione consistat, atque ideo quælibet uirtus, quælibet bona fortuna contemptum tollere potest, non sic infamiam: quæ cum in actione consi-

stat, opinionem ut tollas necesse est, hoc autem difficile ut suo loco explicabitur. Verum quia contemptus gloriæ & honori aduersatur: gloriâ autem & honorem consequuntur potentia & opes atq; amici, ideo ea quæ contemptum tollunt libenter quisque discere cupiet, sunt autem sex. Primum est Ciceronianum illud τὸ ὑπέρωρον ut serues, quod simul congruum, honestum, dignum, decensq; significat. Latini non habent nomē simile: proximus tamē in significato est Decor. Hunc igitur explorata conditione tua, temporeq; ac loco & consuetudine, diligenter ostendens in sermone primum, inde in uestitu, tertium in ambulando ac gestibus, nec non in societate & in alijs actionibus, tum familia habitationeq; retinebis: Secundum ut uitij careas. ob id etiam rarò ad conuiuia accedes: difficultimum enim est non peccare, seu & tu delinquant aut deliquentes irrideas, aut non inuites mutuo, ut rusticus aut auarus: aut sordidi domi apparatus existimeris. propter hæc enim tria homines à conuiujs celebrandis plerumque abstinere consueuerunt. Denique si inuitas, perit res, & difficile est seruare mediocritatem in sumptu, ne acuseris aut irridearis: & in utroque iacturam affers ualetudini. Quid dicam de te mulentis ac uoracibus? altera parte sunt continentis ac temperati? omnibus esset inferuendum. Symposia illa Plutarchi & Philelphi & Erasmi conficta existima: si sic possent celebrari ut scribuntur, interesse illis

non dubitarẽ. Sic à turpib. amoribus, quæstib. sordidis, mutuò rogando abstinere oportet, operã quoq; suã in pretio retinere, nec uili potetib. collocare. Sic Plautinũ illud: Illi issent drachmis miseri, nemo potest

Minoris quisquã nummo, ut surgã subigere.

Quòd si cogaris precario potius & gratis artem exercebis. Peccatur etiam quarto loco non minus eruditio quam inscitia, maximè apud plebem, & emulos, cum præposterè aliena profiteris: ut Iurisconsultus grammaticam, Medicus astrologiam, Princeps picturam profiteatur. Sic Alciato, quanquam esset eminentissimus apud inuidos eloquentia, nobis peritia mathematicarum aliquid detraxit autoritatis. Liuidus enim ut potator est: huic enim ad bibendum omne uas, illi ad maledicendum omnis causa satisfacit. Verùm si minimum incumbant his quæ multum ab arte absunt, & lögum postulant studium, apud omnes etiã damnari solet. Ut Nizolius medicus, qui quãtũ gloriæ sibi in studijs Ciceronis ac nominis cõparauit, tantũ ab artis medicæ detraxit: quocirca ad aras usq; progredi licet, aut studia exercitatiõni cõparare. Ut Leonicensus, Matthiolus, Vessaliusq;. Quintũ est, ut amicos tibi potentes aut plures, aut quã addictos nomini tuo parias. Id autẽ quomodo, superius dictũ est. Vltimũ est, ut opes tantas habeas, ut necessarijs satisfacere possis. Necessaria uoco, dignitati tuæ, ordini atq; existimatiõni cõgruẽtia. Accidit autẽ sæpe circa huiusmodi negotia-

tiones, ut homo simul ad duos magistratus aut dignitates ex diuersis prouintijs aduocetur, tumq; uersatur in periculo, ne ambas occasiones amittat, aut ambabus se implicando iacturā fidei & honoris, dum utrisq; pollicitus est, faciat. Ergo tunc sic agendum, ut rescribas te uenturum his conditionibus, modo illi tempestiue recederint. nam & aliunde te urgeri. Id uerò tutius ac modestius, si petieris ut quam celerrimè fieri potest, nulla adiecta causa negotium absoluant.

Quòd si contemptus hic circa artem propriam uersetur, ut quasi alter Bibulus in consulatu domi maneat, speciatim ac diligentius quemadmodū res patitur, non quantum postulat excutienda est. nam non sola auctoritas ut in contemptu, sed res etiam atq; lucrū perit. Eius modi autem aliqua auxilia, dum de paupertate loqueremur, attigimus. Verum hic propriè locus cū sit, singillatim omnia attingere propositum est. Cum uerò ex unaquaq; arte commoda quaedam præter lucrum consequi liceat, opportunum esse duco de singulis differere, ut facilius intelligamus quid ex illis consequi cōmodi possimus. Ergo Grammatica memorem hominem facit, & ut quæ scimus eleganter & clarè, recteq; explicare possimus: efficit autem & garrulos uelut & Rhetorica sed facundos & ualde memores, & ad argumenta conquirenda atq; inuenienda accommodatos. Dialectica acutos & solertes in rationibus inueniendis sed contentiosos. Vtraq; autem harum facit ut alias scientias penè

tias penè nullius precij esse existimemus. quoniam idē
 putant scire loqui de rebus, resq; ipsas tenere ac scire,
 nugari atq; contendere. Geometria & cetera mathe-
 maticæ docent dignoscere uerum à falso, tractationes
 exquisitas à probabilibus argumentis, iudicium præ-
 bent & ingenium acuumt. Ob id Aristoteles et Plato sus-
 serunt, ut pueri illas discerent: uerum Geometria ad di-
 iudicandas figuras & picturas, statuasq; & rerum ma-
 gnitudines & tardum iudicium atq; securum confert.
 Arithmetica ad tractationem cum hominibus ad mer-
 caturam, ad solertiam ingenijq; promptum discursum
 facit. Musica peculiarem ob pulsas utilitatem medicis
 præbet, delectat plurimum, & promptitudinem in ne-
 gocijs peragendis miram affert: quoniam qui canunt
 aut pulsant, coguntur maxima uelocitate & nullo in-
 terposito penè tempore uoces acuere aut remitte-
 re, & uerbis accommodare, & alijs canentibus au-
 res adhibere, aut uerborum loco manus mouere. Ob
 hoc inconsulti euadunt in negocijs suis, plerūq; etiam
 ut suo loco dicitur, malorum morum, & luxuriæ per-
 ditæ. Geometria uerò & Arithmetica tristes efficiunt
 ob longas cogitationes. profunda enim ars & inuen-
 tio rerum earum quia certæ sunt, plurimum detinet ani-
 mum, atq; delectat. Astronomia eadem facit quæ Geo-
 metria et Arithmetica, sed magis cogitabundos efficit.
 quoniam difficilior est, & longioribus periodis inuen-
 tiones illæ continentur, & imaginandi facultatē plus
 fatigant,

fatigant, & plus delectant. Sed omnes Mathematicæ immemores reddūt, et à ciuilibus ac domesticis actionibus hominem seuocant, ut uix inuenias quenquam illorum qui multum profecerit in eis, bonum œconomum aut prudentem ciuem. At Architectura solertes prudentesq; efficit, uersatiles & ingeniosos: minimè tamè aut memores uerborū aut officiosos, nec ulla in re excellentes. Sunt tamen & ipsi melancholici, leges faciūt prudentes & memores ualde, in œdmonicis tamen minus uersatos, & pertinaces ac immobiles ubi iam hæserint. In moribus autem ad extremum deducūt, aut enim optimi efficiuntur aut pessimi, mediū tenere non possunt: quoniam cum sciant quod rectum est soli, si ei omnino studēt, necesse est optimos euadere, sin peruertantur, studio ipso & facto pessimos fieri necesse est: sunt autem omnes ambitiosi, quamobrem & iræ corū, & odia & uitia quæcunq; si ab eis teneantur, nulla ratione sedari possunt. Ostensum est enim ambitionē esse omnium malorum propugnaculū, non tamen originē.

Medicina facit rerum memores non uerborum, calidos, uersatiles, ingenio inuidos, auaros, dolosos, laboriosos, nō ingeniosos & minime graues: opus enim eorū & exercitatio minus quàm liberalis est, et cū uarijs hominib; & assidua. idē etiā uarij sunt ingenij. Militaris disciplina impios, sagaces, uafros, crudeles, nihil boni dotibus ingenij addit præter promptitudinem et uigilantiam. Poëtica multum musica, etiam teste Aristotele,

stotete, assimilatur, furorem addit et leporem, ingenio
 nihil, memoriam exercet, facile enim numerosam ora-
 tionem memoriæ mandare licet. Differt autem toto
 genere quæ à studio, et quæ à lymphatico impetu fit.
 Astrologia reliquæq; diuinandi artes faciunt decepto-
 res, captiosos et prudentes, mendacesq; uanos et ina-
 nes, tales enim sunt mendacio addicti. Milites, poëtæ et
 uates in hoc comunicant quòd læti uiuunt, parumq; de
 futuro solliciti, licet uates nil aliud curare uideantur, et
 militibus incumbant multa, omnesq; atra bile incitan-
 tur. Ars rustica facit auaros, curiosos, sollicitos, stabi-
 les, agrestes, laboriosos, in quibusdã reb. solertes, litium
 inimicos, et uoluptatum parum amatores, nec ingenio
 nec memoriæ cõducit. Venatores laboriosi, agiles, cru-
 deles, impigri, læti atq; alacres. Philosophia naturalis
 sapientes, probos, ueri amatores, ingenium et memo-
 riã auget, digna omni uiro ingenuo. Moralis aut pru-
 dens, uafros, ingenio et memoriæ non ad eò utilis. Si-
 mulatores et graues, in actionibus suis modestos quo-
 que et auaros: in sermone gratos, factis parum pios.
 Chymica mendaces, cogitabundos, plenos uanæ spei,
 modo hylares, modo tristes deceptores, nec memoriæ
 nec ingenio utilis, adulterinæ pecuniæ fabricatores,
 planè stultos. Necromantia uanos, inanes, mendaces,
 stultos, deceptores, rudes inornatos, ut etiam Chymi-
 ca atq; pãnosos: Mercatura dolosos, blãdos, solertes ad
 omnia ciuilia negocia aptos. Verborum memoriã aufert
 ingeniumq;

ingeniumq; minuit, lucri cupidos & in conuiujs liberales. Navigatio sordidos, laboriosos, uigiles, contumaces, clamorosos, impios, audacesq; facit: haud ciuiles. Geographia, comes, studiosos eruditosq; memoria uerborum conducit. Videturq; disciplina omnibus ferme utilis atque conueniens. Fabrilis ferri industriosos, mediocriter laboriosos, simplices et melancholicos. Pictura inconstantes, uarij ingenij, melancholicos circa mores ualde inaequales. Pædagogium insaniam parit & ambitionem stultam, facitq; ira auidos. Sculptura similis est picturae, sed laboriosos magis facit, minus ingeniosos. Vtræque harum exercent uim qua imaginamur ualde, & ad libidinem puerorum plus cæteris artibus hominem inclinât. Gymnastica & saltatoria eisdem penè malis laborant: tantoq; magis obsunt animi uiribus, quanto corporis robori atq; agilitati conducunt, lasciuos, procaces ac incontinentes faciunt. Qui scribere docent callidiores sunt pædagogis, & magis ciuiles ac cauti, ad picturam accommodati. Est enim id picturae genus. Vestium autem artifices, solertes, fures, nugaces, mendaces, iucundi. Tonsores nugaces, simplices, fatui, officiosi, neque ingeniosi neq; memores. Gemmarij præter alios mercatores cauti, splendidi, graues, puerorum amatores, nisi uxoribus cito iungantur. sunt enim melancholici, & multa imaginantur. Caupones, dolosi, comes, hylares, faceti & mendaces. Coqui leti, iocosi, ociosi, non satis firma ualetudine. Chirurgi

rurgi dolosi, crudeles, sordidi, auari, faceti. Cursores uigilantes, laboriosi, mendaces. Lictores sœui, beluones, improbi, lufores. Argentarij fabri, morbosi, melacholici, parci. Mimi histriones, scurræ, ludiones, aretalogi, scyphantæ, circulatores, moriones, pantomimi atq; huiusmodi homines è sordida plebe, ac quasi sex quædam mœdaces, gulosi, ebrij, nugaces, improbi, omnibus malis moribus præditi, nullis uirtutibus, impudentes, procaces, lufores, nil pensi habentes. His proximi sunt prestigiatores, sed in uictu tēperati magis ac etiam ingeniosiores. Præstantiores his etiam qui in scena fabulas agunt. Ad memoriam hoc maximè confert, unde pucros tum in his, tum in declamationibus exercere solemus. Tabelliones memores, probi, cauti, neque ulla disciplina ingenio uiro dignior. Primæ philosophiæ studium hominem facit ambitiosum, ingenio turbulento & ancipiti, callidum, negligit disciplinas omnes, parum etiam memoriæ confert. Professores gymnasiornū, auari, pertinaces, ambitiosi, contentiosi, grati, iucundī, memores, prompti, eruditi. Disputationes myrielecticæ quantum prosunt imaginandæ facultati, tantum ob sunt rationi & memoriæ. Propterea didicisse præstat ac scire, uti non est necesse. Mathematicis tamen disciplinis conducunt. Sophisticæ ingenio utiliores sunt, nō tamen ad perquirendā ueritatē sunt utiles, nec ullis disciplinis. Quædam earum conducunt his qui pulchrè mentiri uolunt. nā consentientia præcedentibus dicere

docentur. Tornare ad politiam spectat, & uitæ longi-
tudinem, ut etiam lignaria fabrili: cuiusmodi carpen-
taria synceros & ueridicos facit. Textores non unius-
modi sunt, qui enim pictorum sunt operum, ingeniosi,
melancholici, aliquanto constantiores, in opere picto-
ribus, in reliquis illis similes. Cæteri ut aliarum uilium
artium opifices, simplices, parum prudentes, nihil præ-
ter artem ipsam norunt, assidui in opere. Aurigæ du-
ri, fallaces, contumaces, crudeles, improbi, laboriosi,
clanosi. Pharmacopole callidi, mendaces, ingeniosi, ad
cuiilem uitam satis accommodati, rerum maxime me-
mores. Unguentarij blandi, irrisores, & ipsi rerum
memores, adulatores, mendaces, deceptores. Ab his
duobus seplasia originem duxit. Lanij, salsamentarij,
molitores, deceptores, fures, iracundi: minus tamen
salsamentarij, auari, uiles, sordidi, parum mente ual-
lent: lusores clamosi, impij, fallaces, fures, blandi, auari,
sed inconstantes, quandoque enim & quibusdam in
rebus prodigi habentur. Qui libros uelant leti, simpli-
ces, nugaces, corpus parum animumq; minus exercet,
uarietate negociorum delectantur, nouarum rerum cu-
pidi, semper pauperes. Trapezitæ fidei tenaces, prudē-
tes, parci, ad ciuiles actiões et cōuersationē accommoda-
ti. Foeneratores bladiiores, et melifluis cū uerbis, impij,
auari, deceptores, crudeles, omnia præter opes, negli-
gunt. Cerealium mercatores his etiã deteriores sunt, la-
trones domestici, seu laruati, obstetrices inuidæ, mēda-
ces, uora-

ees, uoraces, ambitiose, nugaces. Proxenetæ mendaces, bladi, astuti multarū rerū habent notitiā, inuidi, loquaces, auari, impudentes. Generaliter autē artes omnes ac discipline minus aptis sunt utiliores: atq; ideò quibus sunt magis necessariae, his minus cōueniūt. uelut tardis musica ad promptitudinem magis conducit, qui tamen tardi natura sunt, in musica minus proficiunt. Et qui memoria minus ualent, uerborum declamationibus & comœdijs recitandis admoueri debent, cum tamen ceteris his muneribus minus sint accommodati. Ita natura hominum sortes distribuit, ut ubi plus esset necessitatis, ei minus conueniret. Ergo quod proprium est unicuique arti, utilēque, id excolere licet: ut in musica promptitudinem, in legibus memoriam, in mathematicis claras tractationes, efficerēque omni studio, ut homines te præstantissimum in arte ea esse intelligant, illiq; maximè intendere. Ergo & abdicare quæcunque eam opinionem possunt, aut minuere aut mutare, uelut aliena studia, curas graues, disputationes de alijs rebus atq; ostentationem. Quam stolidi quidam etiam earū rerū quæ nō norunt præ se ferunt. hæc igitur eò spectāt ut artē tenere perfectè te existimēt atq; scire. Verū neq; hoc satis est, si non etiā credant te scire, optimè uti. id eueniet tum eiusdem rationibus: tum si intelligant te exercitationi assidue incumbere, et si in potentioribus ac sapientioribus uiris id agas. Sapientes nunc ciuili illa sapientia

intelligo,

intelligo, non eruditos aut literarum studiosos, etsi utilem atq; lucrosam esse uideant. Vnde & ab ornatu & ab emptionibus ac sumptibus illud coniectantur. Fac ergo ut obliquis quibusdam uijs in eas coniecturas incidant, atque ut eas combibant. Et si te rebus in omnibus prudentem intelligant. namque ex eo colligunt prudentem esse in exercitatione. Vt ergo prudentiæ opinio in omnibus & ad omnia utilis est, ita stultitiæ cuncta euerit: ut uerò prudentem existiment in Salomonis præcepto repositum est. Siquidem inquit: ex uerbis, uestitu atque ambulatione esse coniectandum. Ea omnia loco, tempori, homini, consuetudiniq; congruere debent. atque in omnibus his mediocritas est præstantissima, proxima illi parcitas, ac melior atq; laudabilior effusione: ut taciturnitas loquacitate, tarditas in eundo celeritate, uestes iusto uiliores potius quam sumptuosiores, astrictæ magis quam nimis amplæ. Habet præterea loquacitas præter generalem iacturam, scilicet uanitatis, stultitiæ, ineptiæ et leuitatis, duo alia præcipua mala, quibus deterior est incompto ornatu & precipiti incessu, scilicet ut multa loquendo aliquid dicas omnino imprudenter, & quod existimationi tuæ aduersetur: & ut aliquid proferas quod ipsis rebus non congruat, ut non solum uanitatis sed etiam mendaciæ coarguaris, ob id rectè dictum est in adagio: In sermone abundantiore non deest error. Quintum argumentum legitime exercitationis ab ipsa operum nobilitate sumitur:

ut se

ut si pictor tabulam exponat nullis numeris mancam, medicus deploratos curauerit, aurifex uasa ostendat operis Mentaris aut Phidie. Opificibus ergo facilius est hoc atque commodius, quam medicis aut iuriconsultis. quoniam opifices in opere ipso artis excellentiam declarant, illis uero non opus sed iacturam & periculum quanta essent ad artis ostentationem, docere necessarium esset. Quo circa opificibus facilius est inclarescere & breuiori tempore, quam medicis aut iuriconsultis. Cum opificibus erunt etiam & musici & astrologi. omnes enim opus suum ostendere possunt, atq; in opere disciplinae excellentiam. Verum tamen si his in difficultatibus uersentur huiusmodi nobiliores artes, ut etiam militaris, quae quasi media est inter opificum & harum excellentiorum conditionem, nihilominus frequens deploratorum egrorum cura multum ad existimationem mihi contulit. quemadmodum in libro de libris proprijs testati sumus. Recolligamus ergo primam quae iam dicta sunt ad opinionem peritiae artis, atq; ea sunt munus publicum: & si occasio eius desit, aliquid in arte edere, aut disputare quod exiguum est, & propter euentum, & ob iudicia hominum aliqua, & ob uicti opinionem, aliena studia semouere, & graues curas. Ut uero in exercitatione te clarum esse putet, diximus primam coniecturam a scientia quae in his tribus dictis reposita est, sumendam esse: secundam ex perpetua actione tum in potentioribus atq; prudentioribus. Tertiam

a fine

à fine existimationis, scilicet lucro. Quartam à prudentia in ceteris actionibus. Quintam à fine artis scilicet operis nobilitate atq; perfectione. Est uerò tertium necessarium, ut legitimè eam exercitationè administres, id uerò consistit in uirtute, ueluti fide, diligentia, patientia, ut amàter, piè. Sed est in quibusdã artibus præter id necessarium quippiã, ut in medicina & causarũ defensione, scilicet ut cum collegis comiter, cõcorditerq; omnia geras, ut nec ambitiosè præcipias munera, nec contentiosè repugnes, aut humiliter nimis agendo despiciaris. His ergo tribus præceptis quæ ex arte sunt, & breuiter à me collecta, dulciorem gloriam, securiorem, diuturniorem cõsequeris, quam ex collusionibus cũ socijs, obstetricibus, chirurgis, tonsoribus, pharmacopolis, usq; cõ cum cauponum famulis. Quæ etsi iuuent, non tamen parem afferunt gloriam, neq; adeò ingens lucrum & maiore cum labore: & quod omnium peius est cum scelerata conscientia, proditione laborantium, atq; diuina indignatione. Idq; indicio esse potest, quod cũ tot opibus, potentia tanta, tot conspirationibus nihil fermè profecerãt aduersus me: quanquã nullis senatorum fauoribus, nullis procerũ suffultus patrocinijs, donec publica filij cæde, omnia fateor senatus ac principis autoritate cõcussa et euersa sunt. Neq; ego offensus, sed diuina M. illa, mihi tot annis tutrix ac propitia, quæ quamuis cædem priuatam à filio repulerit manifesto miraculo, certis tamen sui Fati legibus,
hanc

hanc tantam labem omnis mali exempli simulachrum
 incurrere permisit. Quo id consilio ad me non spe-
 ctat scire, id solum scio, quòd si uir bonus amicum suum
 in aduersis atque calamitatibus nõ deserit: Deum Opt.
 Max. id minus facturum in seruo suo qui illius gratiam
 etiam filiũ Abrahami exẽplo iugulari passus est, ne tot
 annis paciẽtiã, ob illius amorem & uenerationem su-
 scepiam, in aliquo uiolare aut interrumperem. Itaq;
 quid illi egerint uideant: namq; ut dixi, de felicitate in
 artis operibus eousq; res his consilijs processerat. Ut
 uero indignum existimo (ad rem enim redeo) his artib.
 turpibus queritare gloriam: ita neq; cõmoda que euo-
 niunt saluis honestate, pietate, ac fide aspernari non de-
 bemus. neq; ego sum ad hãc usq; diem, sed multo minus
 ab initio aspernatus.

DE OCIO IN ARTE.

Erũm quoniam, ut diximus, propositũ
 non est ocium in arte auellere, nec docere
 pollicitus sum, quanquã id prestiterim:
 sed ex ocio illo inuiso qui grauior est cõ-
 temptu, quòd cũ iactura coniunctũ sit, & certi ac prin-
 cipalioris generis honorũ nostrorũ utilitatẽ capere,
 ideo de hoc nũc dicere me oportet. Quẽcũq; igitur in
 arte cõsecutus sum præter ceteros, seu prædicẽdo, seu
 curãdo: seu politẽ artis opera tractarẽ, seu cũ existima-
 tione aut cum splendoriore lucro, aut in principibus,
 aut

aut quod procul aduocarer, aut cōsilia pro exteris plura conscriberem: aut quod maximum esse existimo nō solum sine errore, sed etiam securè in eisdem operibus uersarer, exiguoq; cum labore, si modo quicquam horum mihi cōtigit, haud dubium est totum illud me ocio ipsi debere. nam uelut qui saltare aut cheli pulsare discere cupiunt, id si sensim ac lentè ab initio discant, ita proficiunt ut perpetuò artem ipsam integrè & absolute ac sine uitio ullo exerceant. Sed si præpopere discant, nunquam ad absolutam & sine culpa artis illius exercitationē perueniūt. ita ocium in arte efficit præcipuè medica, ut cōcinnè, pulchrè, ad amussim atq; perfecte assuescas cuncta peragere: inde usu confirmatus tam prompte tu rectè & absolute cuncta peragis quàm ceteri inordinate, confuse, perperamq; sua administrare soleant. Vnde tibi laus cum animi letitia & bona cōscientia aduenit: illis multa incommoda. Secunda utilitas ex ocio est incolumitas, ualetudo, prospera uita, diuturnitas. nam ex intempestiuis laboribus temperatura euertitur, uita cū uiribus atteritur. Itaq; per ocium ualetudini operam dare licet, aptare rem domesticam, filiosq; diligentius educare, aut etiam scribere. Cicero cum deploraret omissum forense negotium quo se beatum existimabat, nihilominus nūc magis floret eo ipso septennio quo uacauit, scilicet ab anno urbis conditæ DCCIII L. Lentulo & C. Marcello consulibus ad annum DCCXI. C. Octauio & Qu. Pedio C.O.S.S. quo

quo tempore libros illos omnes qui nunc extant, & multo plures qui perierunt scripsit: solis his qui supersunt adeo gloriosus, ut luxisse dici possit in his in quibus perire se existimabat, perisse in quibus uiueret. Nos quoque quae scripsimus ocio debemus. Queres forsitan, quid ex scriptis comodi ac studijs disciplinarum? Quin quae sane praecipua & certa reliquis bonis incomparabilia, ea sunt, scientia ipsa rerum nobiliorum & abditarum, commodum quod ex hac scientia habetur, quod tantum est quantum in usum eiusmodi ueniunt, gloria praesentis sensus, eiusdem etiam spes in posterum consequenda. Ipsius gloriae utilitas apud posteros tuos. Praeter ea quae minora aut minus certa sunt, ut mens ipsa quae in scriptis reuiuua manet, tum gloria quae superest, ob quam solam multi licet absurde mortem oppetere. Et sensus a suprema hora, tum gloriae tum sapientiae relictae apud nos, si quis sensus est inferis. Et honores atque opes principumque gratia, quae solent plerumque opinionem eruditionis consequi. Eodem adiutore dum a profitendi munere uacarem quasi ociosus, insigne illud ac longum iter peregi, quo tot inuisi prouincias et sine quo, ut uere dicam, penes nullus eram. Ergo ocium praestantibus ingenijs simile uidetur aquae lacus Samosathensis, qui in comagene est prouincia, quam referunt inspersam flammam accendere: ita ocium in una arte hominem ad nobilioris aut utilioris disciplinae, uel negociationis exercitationem accendit. O quam saepe accidit ut omnia oc

casione leui: quemadmodū cum ego solitus curare collegium phratrum quos uocant regulares (eos autem cum XVII annis curassem ita, ut nullus ex his interijisset, qui mos aut fortuna mihi persepe familiaris est) cum totum onus suscipere recusassem, collegij curationem amisi, erat id honorarium quinum aureorum pro quo mihi rebar illatam iniuriam: incredibile quantum ex ea iactura lucri, ex illo casu gloria mihi comparauerim. Nam supra duo integra talenta auri utilitatis res illa attulit: curam Principum, profitendi munus Papie, ut melior fuerit hæc commutatio quam ea de qua Homerus dixit:

— τὴν τε ἀντίβειν.
 χρύσεια χαλκείων ἑκατόμβοι ἔννεα βοίων.
 At male postmodum cessit: cessit et male Aristoteli tanta sapientia, ut magna parte honorum multatus, exul in Chalcide Euboeæ insule interierit. Darius sum non Oedipus. Noueram mores multorum in patria, sed non tantum profeceram ut eorum attingerem. licet egrè confidebam, quod tot annis me tutatus essem, alijs sed sub profectis, alijs sub presidibus. tantam amentiam in filio non præsumere potui. Si prauidisset facile fuit auertere omnia. Sed, ut dixi, hæc diuinitus erant antea constituta.

Quod si modo uir inelytus iam prope senium in urbem quampiam non admodum opulentam se conferat,
 ubi

tibi emendicare, ut ita dicā, clientes, aut quasi tyro præ-
 cario artem exercere turpe sit: cogatur tamē ob ino-
 piam, ob fortunā parto uiuere, quomodo tā pernicioso
 ocio occurrēdū erit? ne quicquam intentatū relinque-
 rē, hoc iā proposui. Quid ergo aget? occasio præceptis
 est, exigua etiam lucra indecora nec sufficient. Diu ex-
 pectandū est, quod morā nō patitur. Ego sanē si ibi nil
 habēā constitutū, in ditiorē urbem & magis populo-
 sam me conferam. Sed fac ut nō possim, quid agendū in-
 quis? oportet ē tuis summittere, qui in uno genere te
 plurimum posse affirmēt: Velut si medicus sis in cura-
 tione hydropis aut tabis: si arithmeticus, artem ma-
 gnā te scire optimē ac docere posse euulgent: Si
 chirurgus, in sinuosis ulceribus aut ani: si tonsor
 in purgandis aut confirmandis dentibus, aut fu-
 co illustri conficiendo: aut manibus mollibus red-
 dendis te ipsum extollant, ac singularem expe-
 rientiam prædicent: nanque quod una in re excel-
 lere te dicant faciliē persuadebunt, & quod uni il-
 li incumbas, consentaneum est, ut credant etiam te
 esse expertissimum: nec inuidiam mouebis quæ princi-
 pijs maximē aduersatur. Ex hac una ad plures sensim
 transibis, artibus iisdem quibus dixi munitus ac ra-
 tionibus. Oportet autem illos tentare qui cum pluri-
 bus uersantur: ut proxenetas, tonsores, eosque qui
 affinitatibus multis fulti sunt, quique nugaces sunt.
 Verum in ocio uiuere modo liceat, per inopiam, ma-

gnum certè commodum est, ac ut dicebat Seneca: quāto quidem uita tota nauigauerimus in tempestuoso mari, liceat saltem cum morimur esse nobis in portu, neque ulli dubium esse debet, quin moriturus non equiore animo mortem laturus sit, si ex ocio emigret, quam si ex assiduis artis negocijs: sua etiā melius ordinabit ac cōstituet. Si etiā inuideas alijs quod neque illis utile est, nec tibi futurum salutare, maxima stultitia est. Forsan hoc te latet, quod omnis negotiationis finis est ocium, belli quidem pax, itineris accessus ad locum & ingressus, litis uictoria, studiorum scientia, ut etiā huius uitæ mors, atque hæc est Aristotelis sententia. Quis ergo tam amens est ut uelit negotiationem in infinitum protrahere? Ergo quāto celerius ad finem peruenerimus, tanto nobis melius erit. Verū iam de infamia agamus.

DE INFAMIA.

Omnis infamia honori ac laudi opponitur. Quocirca eos qui infames habentur, laude & honore indignos existimamus. Est autem duplex, alia quæ à legibus induitur, cum uel grauibus pœnis subiiciuntur licet eundant: aut qui postmodum liberantur principum uenia ac gratia, aut qui solum infames iudicantur tametsi pœna nulla adijciatur. Qui ergo capite damnati nō sunt, in potestate infames fiunt, & qui in triremib. aut in insulas relegati, & qui tabelliones eo munere priuātur.

Erat

Erat olim censorum hæc potestas. Alij uulgi uoce infames appellantur, quòd perinde est ac si quis à coruo in famis nominetur. Ergo hæc calamitas neq; munera, neque honores publicos aufert aut eis nos priuat. obest tamē trib. modis: primū quid in hos permissū est iudicib. sauerius inquirere, si ex eo crimine quo infamia laborant, accusentur. Secundū quod multi ab illorū cōsuetu dine absterrētur, malūtq; se tutos esse quam experiri. his qui Tertium quod omnis infamia urit hominem, nam si iusta, periculum est ne emulatione, odio inimicorū, aut mia no casu ad iudicum tribunal deferatur: si iniusta, quid cruetantur. delius, quid miserius haberi pro improbo cum probus sis? Verum ubi habites quod sepe dixi, considerare debes. Nam plurimum refert ubi uiuas, et ut uulgi clamoribus infameris. Cum enim rectē uixeris ibi habitandū est, ubi existimatio hominum in iudicum solum sit potestate. nā præterquā quod existimatio tua his uocibus lædatur, simul etiam uirtus & eruditio præueniuntur, obfuscantur & obtunduntur, scelesti & pessimi quique & imperiti euehuntur. Hoc hominum genus Socratē & Aristotelem perdidit. Veneficis ac latronibus longè perniciosius. nam hi proprijs solum dolis, insidijs ac uiribus innituntur: illi quorumcunque & magistratuū, ut quos proprijs uiribus obruere posse diffidunt, alienis & titulo etiam sub iustitiæ specioso opprimant. Nullibi magis uixit hic mos quam Athenis, qui eam urbem ex florentissima reddidit calamitosissimam. Vbi

enim uidet & bonos euertere, & malos dominari, & infanda omnia atq; iniusta perpetrari, et seditionibus utrem agitari necesse est. Quod si iam mali dominantur, nulla quidem seditio oritur, sed oppressis imbecillioribus in alienorum seruitutem omnes decidunt: ut Lacedæmoniorum sub triginta tyrannis Athenienses. Ergo miserimum est homini populari infamia obrui, in qua non habes de quo conqueraris, quem accuses, quod crimen aut cuius criminis suspicionem deuites, cui irascaris, de quo ultionem sumis: quod si oblueteris, ubi te sentiant torqueri, audacius insurgunt ut cruciatu & dolore te perimant. Quicumq; te oderit, ob iram, ob iniuriam, qui bonus esse potest, ab eo sperare licet remissionem ultionis: at qui te ob uirtutem, ob sapientiam lædit, non est ut speres quod tui misereatur. Inoleuit consuetudo, ut bonos stultos existiment, sapientes solum uiros insignis improbitatis: dico inuidos, fures, insidiatores, crudeles, modo cautè & saluis legibus cuncta fiant. Quod si ulci sci coneris, subiaces magistratui: sed quod maius est Deum offendis, quæ offensa multis uitæ spatijs, multis imperijs pensari non potest, uno etiam aut duobus interempto, quid actum? si occulte? nihil egisti mille super sunt: si aptè, ut alios deterreas: pœnas das legibus.

- Rom. Christiano uiro hæc facilia: Paulum cōsule. Integrã
 12. institutionem seruare oportet, non in diuersis uitæ generibus uersari, qui felix esse uelit. Si existimas (omissis modo frigidis ratiunculis philosophorum) animum superesse,

superesse, nihil durum pati, si non existimas: non est
 cur, ut inuidiā moueas, uitæ alieno genere uelis uti. nā
 ex hoc inuidia, ex inuidia cōflatur infamia, seducta ab
 æmulis plebe. Cur enim alij qui teipso beatiore sunt
 opibus, autoritate atque alijs fortunæ bonis, infamia
 non laborant? Ergo quod tu labores tuum crimen
 est. Inanem quæris ambitionem, ideo conflas tibi in-
 uidiā. Si sanctè uiuere uis, non prohibeo dicunt
 æmuli, sed hoc non ostenta, præbe uitæ speciem simi-
 lem nostræ, ut uis tuo more uiue. Ergo querela
 iniusta est. Ergo si iam te oppresserit, causas infam-
 iæ dilue amicorum testimonio, ostende cur erum-
 pant, cur conficta sint facile est peruincere, si unius ge-
 neris imperitum te esse aiunt: disputa in foro, perfidi-
 dum negotio alicui publico cura ut præficiaris, inso-
 lentem exhibe te humilem. Sed si stultum appellent
 in iudicium uoca: nam hoc infamiae genus adeo in-
 certi generis est atque perniciosum ut hominem cuer-
 tat, nec possit conuinci. Si igitur magistratus ulci-
 scatur, liberaris metu ab infamia, si non curat?
 alio te confer, ubi occasio superuenerit. Difficilis est
 ille cruciatus qui nunquam hominem deserit. Simulq;
 Aeneæ exemplo deos tecū auebe. Sed iā ad principale
 propositum reuertamur: Primum quidem ultiones
 plurimas uidebis, atq; eas cum uoluptate spectare lice-
 bit, namq; scriptū est: Beati qui esuriūt iustitiā, quoniā
 ipsi saturabuntur. Licet odisse malos & improbos nō
 inimicos:

inimicos: at animici boni esse possunt, qui sine causa de te maledicunt improbi sunt. iuste ergo hoc inimicorum genus odisse potes, quare etiam de illorum incommodis & calamitatibus gaudere. At quod calamitates sint perpeffuri necessario, ne dubites tribus ex causis: prima quod natura mortalium eiusmodi est ut semper sit obnoxia multis aduersis casibus, qui quanto serius adueniunt, eo postmodum sunt atrociores. Secunda quod iniuriæ cum sint, & in ciuitate malè ob id instituta, necesse est ut multa mala succedant. Tertia quod Deus ut

Pro- tor nõ deest: Inquit enim Salomon: Aquæ unda animus
uer. 12. regis est, in manu Dei eum quocunque libet inclinât.
Sunt etiam iniqua iudicia Iurisperitorum, errore me-
dicorum, doli pharmacopolarum, bella, pestes ac innum-
mera alia mala. Fac modo ut iuste dicere possis illud
cap. 6. Micheæ: Populus meus quid tibi feci? Ego pro te depu-
gnauî, multorum subij odia, pluribus periculis me ex-
posui, damna magna accepi, tu uerò has mihi gratias
reddis. Verũ, ut dixi, duplici emolumẽto in hoc fruëris,
et quod de quib. dolebas quod opprimeretur, gaudebis
tãquã iam improbis & tibi meritò inuisis: & quod his
quos oderis iam mala superuenire uideas. Nec metue-
ne fallaris, aut exiguam morã iniquo animo feras. nã
uelut murus ex lapidibus absque cemento consistere
nequit: ita nec diu ciuitas absque bonis & eruditis eo-
rumq; defensoribus. Ergo iusta infamia uera magi-
stra uitæ nostræ est, iniusta dolor calamitatum alio-
rum, ut

rum, utpote improborum & propriarum. quoniã cor obtundit & in aduersum flectit, aufert, aut magna ex parte minuit. Erit etiam tibi liberum, uelut in captis ui urbibus hostilibus seuire iustius, multare pecunia, exigere sine respectu, modo nihil dolose: omnia liberius agere licet in tui commodum, illius autem incommodum. Quarta utilitas est, ut cum falsa infamia premeris, efficies ut uera de te crimina minus habeant fidei apud sapientes, atque principes & magistratus.

Quinta ut sepe dum lacerant te euehant. Dum mediolani senex quidam me inuisum haberet, diceretq; in utilem arti medicæ, collaudabat me Præsidi Senatus sacro tanquam ad profitendum aptiorem. Eam uocem ita ille excepit ut qui sciret ab æmulo proficisci, ut ei muneri me præficeret, quod mihi utilius fuit: dum officium maius nactus sum, & in arte existimationem auxi. Infamiæ igitur tot sunt commoda atque etiam alia, ut tibi caueas diligentius, ut pluribus sis cognitus, ut deprehenso furo celerius emergas. Solum illam metuere oportet quæ ad crimina maxima pertinet, uelut læsæ maiestatis, hæresisq;. Vix enim ab illa quantumuis innocens euadere licet, quare in eiusmodi nec contemnere initium nec differre oportet, sed statim delatores ipsos accusare expedit. At quoniam infamia ab inuidia

oritur, si iniusta sit & ex calumniæ genere. ideo de inuidiã dicendum est.

DE INVIDIA.

Ria sunt, dicit Seneca, quae hominem de-
uitare summo studio decet, odium, con-
temptus & inuidia. Eodem ferme tendunt
haec omnia, ut hominem scilicet evertat.
Sed contemptus rem peractam potius ostendit, odium & in-
uidia mali causam, seu iacturae atque malorum nostrorum.
Sed si inuidia non obsit, aut inuidus ignauus sit, uel im-
potens, aut stultus, aut timidus: tam inuidus quam inui-
dia, magno si qua res alia nobis sunt emolumento. Cum
enim inuidus cuncta quasi perspicilijs uideat, aestimetque
aliena bona plura longe quam sint, nullius opinione
beatior aut potentior est homo quam inuidorum iudi-
cio & existimatione. Est autem ut Plutarchus inquit,
inuidia odio persimilis: & in hoc conueniunt quod u-
traque beneuolentiae aduersatur, ac de felicitate commo-
disque alienis dolet. Differunt quoniam inuidia est omnium
& ob felicitatem: odium autem quorundam hominum solum,
& quoniam simpliciter illum malum esse existimat, aut
sibi saltem malum. uersa rursus ratione odium in omni-
bus animalibus inuenitur ex offensa: inuidia autem in
solo homine atque canibus. Inuidia etiam sine causa est,
odium autem cum causa. Inuidia etiam affectus est minor
odio, nam inuidia est eius solum quod excellit quatenus
excellit: quamobrem cupit solum inuidus, ut homo cui
inuidetur, ad mediocritatem reducatur. non illius inte-
ritum

ritum. neq; ob id miseris aut principib. inuidemus, sed his quide ob excellentiã nimia nã audemus cõparare nos, illos aut negligimus ac potius eorum miseremur, quã ut eis inuideamus, quoniã nã excellunt. Et ob id etiam fratrib. atq; cõiunctis inuidemus, nã tamẽ illos odio prosequimur. Odiũ quoq; interitũ cupit, & quãto magis qui odio habetur, uirtute aut fortuna augetur ac grandescit, eo magis odiũ confirmatur & uiget: inidia autem, ut dixi, interitũ nã optat. Odiũ etiã in quos cunq; dirigi potest si ab his offendamur, inuidia aut solum in cognitos: cessat uerò alijs ex causis quã inuidia, scilicet, uel si melior illo euadat, uel si intelligat te ab illo nullã passũ fuisse offensam, uel ob beneficia in te colata. Inuidia uerò tantum abest ut ab his sedetur ac extinguatur, ut etiam ab opinione quod probus sit, & à beneficijs irritetur. Inuidia præterea semper est cum uitio, odium autem sine illo esse potest. nam malos odisse ad uirtutem potius quam ad uitium pertinet. Propterea Chariclem Lycurgi filium Sparta principem pleriq; ut Plutarchus refert uituperabant, quòd malos odio non ut par erat prosequeretur. Ideo se odio aliquos prosequi omnes homines fatentur, tanquam rem minimè turpẽ: at inuidere alicui nemo uult fateri: quoniam ipsa re crimem detegitur. Est inuidia animi uitium, & inuidere peccatũ atq; flagitiũ: inuidia etiã cũ iniuria in hos conuenit, quòd utræq; malè afficiunt hominẽ. Etenim inuidia autore suum discrutiat & irit

Urit, non alios ullos, unde illud:

Inuidia Siculi non inuenere tyranni

Maius tormentum.

Itaque & qui inuidet & qui iniurius est male afficiuntur. Pari ratione cui inuidetur & qui patitur iniuriam, calamitatem non leuem perpetiuntur: hic quod durissimum est ferre cogitur, ille tot habet inimicos quot inuidos. Inuidia etiam est iniuriæ quoddam initium & quasi semen, ita ut sit iniuria imperfecta, iniuria uerò effectus & finis inuidiæ. Ob id etiam qui iniuriam inferunt & qui recipiunt, ob inuidiam inferunt atq; recipiunt. namque qui damnum aut dedecus alia ratione recipit aut infert, ut propter odium aut iram non iniuriam recepisse aut intulisse dici debet, sed ultionem potius. Aliter etiam hæc inter se ac quasi contrario modo conueniunt, uelut si eum qui inuidet, ei qui iniuriam patitur comparemus, uterq; enim dolore afficitur: ut qui infert iniuriam, et cui inuidetur is præstantior esse uidetur. Licet ergo inuidia causa sit iniuriæ, inuidia tamen est calamitas & flagitium: iniuria autem solum flagitium in eo qui eam infert. Inuideri uerò nec calamitas nec flagitium: iniuriam accipere calamitas est non flagitium. Ex quatuor igitur his unum sub utroque collocatur scilicet inuidere, unum sub neutro scilicet inuideri: duorum reliquorum singulum sub singulo. ut in tabula exposuimus. Ergo cum sermo sit de calamitatibus, non autem de flagitijs institutus,

De his

de his qui inuident dicē- Inuidere: Cal. & Flag.
 dum non est: quoniam ut Inuideri: Nec cal. nec Flag.
 ab initio diximus flagi- Iniur. Inf. Flag.
 tium admittunt & pec- Iniur. Acci. Calam.
 cant, similiter nec de his qui iniuriam inferunt: reliquū
 est ergo ut de illis solum agamus, quibus inuidetur uel
 qui iniuriā patiūtur. Attamen nō abs re fuerit, eorum
 qui inuident damna & effigiem ab Ouidio pulchre de
 pictam hic ob affinitatem nominis describere. sunt au-
 tem huiusmodi carmina:

— Domus est imis in uallibus antri
 Abdita, sole carens; non ulli peruia uento:
 Tristis & ignaui plenissima frigoris, & quæ
 Igne uacet semper, caligine semper abundet.

Inde paulopost mores depingit:
 Surgit humo pigrè, semesarumq; reliquit
 Corpora serpentum, passuq; incedit inertī,
 Vtq; deam uidit, formaq; armisq; decoram
 Ingemuit: uultumq; deæ ad suspiria duxit.

Demum etiam calamitatis eorum meminit:
 Sic lethalis hyems paulatim in pectora uenit
 Vitalesq; uias & respiramina clausit.
 Nec conata loqui est, nec sic conata fuisset
 Vocis habebat iter, saxum iam colla tenebat,
 Oraq; duruerant, signum exanguæ sedebat.
 Nec lapis albus erat sua mens infecerat illum.

Est etiam inuidendi genus duplex: aut ut aliena bo-
 na inui-

na bona inuideas, aut ut mala illis optes. Prius certè nū-
 nus malum est, sibi quidem desyderare atq; concupisce-
 re bona: atque proximum id est ut tam non sit flagi-
 tium, sed sola calamitas, quia tamen in uitio animi
 reposita est, de illa pertractare presentis non est pro-
 positum. Veruntamen cum bonum illud quod alij inui-
 demus, honestum fuerit & cum uirtute coniunctum,
 uocatur emulatio. De illa igitur dicere operæ pre-
 tium fuerit.

Hoc sanè uirtutis quoddam genus & stimulus ad
 egregia facta, quam ut dixi, litterarij ludimagistri ad
 exercendos, erudiendos, euehendosq; pueros animis il-
 lorum adhuc purioribus insculpere debent, non in il-
 lis depingere. Dicere solebat Themistocles, Miltiadis
 trophæa illum excitare. Et uerè ad summam pro pa-
 tria uirtutem & gloria surrexit. Cæsar narrat de duo-
 bus tribunis exemplum admiratione dignum, quorum
 uterq; alteri causa salutis fuit. Est autem emulatio tri-
 plex: aut eiusdem uirtutis, aut eiusdem honesti, ut o-
 pum, gloriæ, potentiæ, autoritatis: aut diuersorum, ue-
 lut apud Salustium in comparatione Catonis & Cæsa-
 ris. Erat enim in diuerso genere, sed utraq; clarissima.

» Vtar autem ipsius uerbis. Memoria mea ingenti uir-
 » tute diuersis moribus fuerit duo uiri, C. Cæsar & M. Ca-
 » to, quos quoniam res obtulit, silentio præterire non
 » fuit consilium, quin utriusq; naturã et mores quantum
 » ingenio possem aperire. Igitur his genus, etas, elo-
 quentia,

quentia, propè equalia fūere, magnitudo animi, par
 item gloria, sed alia alij. Cæsar beneficijs & munifi-
 centia magnus habebatur. Integritate uitæ Cato; ille,
 mansuetudine & misericordia clarus factus est, huic
 seueritas dignitatem addiderat. Cæsar dando, suble-
 uando, ignoscendo. Cato nihil largiendo gloriam ad-
 eptus est. In altero miseris profugium erat, in altero
 malis perniciēs: illius facilitas, huius constantia lau-
 dabatur. Postremo Cæsar in animum induxerat, la-
 borare, uigilare, negocijs amicorum intentus, sua ne-
 gligere, nihil denegare quod dono dignum esset, sibi
 magnum imperium, exercitum, nouum bellum exop-
 tabat, ubi uirtus enitescere posset. At Catoni studium
 modestiæ, decoris, sed maximè seueritatis erat. Non
 diuitijs cum diuite, neque factione cum factioso, sed
 cum strenuo uirtute, cum modesto pudore, cum inno-
 cente abstinentia, certabat. Esse quam uideri bonus
 malebat: itaque quo minus petebat gloriam, eo magis
 assequebatur. Hoc igitur est emulationis in diuerso ge-
 nere certum exemplum.

Est & alius animi affectus similis inuidiæ, & ex eo
 dem genere fermè, sed iustius quod indignatio uoca-
 tur. cum indignos præter merita euehi uel fortunari
 uidemus: quod cum citra animi uitium accidat & ta-
 men torqueat, ut de illo agamus occasio ipsa nos admo-
 net. Communicat inuidiæ. quoniam inuidus etiã de bo-
 nis ac dignis angitur, si quid cōtingat illis pro meritis.

Vnde

Unde indignatio & inuidia homines ad studia rerum
 magnarum accendunt. Tria enim hæc, æmulatione inui-
 dia & indignatio nisi desidiæ iungantur, stimuli sunt
 ad uirtutes & magna opera, nec ob id pueri ab inui-
 dia arceudi sunt, nisi fuerint ignaui. Est enim calcar ad
 magna opera. Et inuidia si coërceatur & temperetur,
 facile transit in æmulationem uel indignationem.
 Ideò cum duas uirtutes proximas habeat, non debet in-
 uidia inter uitia aut mala numerari. Ferunt Aristote-
 lem indignatione Xenocratis Academiã erexisse, pro-
 fiteriq; cepisse: adijcientem etiam, turpe esse Xenocra-
 tem loqui & ipsum silere. Sed si indigni tibi præferantur,
 spes est facile te locum recuperaturum: imò nec exi-
 stimabitur illum prælatum fuisse sed euersum iudiciũ.
 Ideò hoc non malum est. Si etiam indignus præfertur,
 & non cum alijs conspiret facile euertetur: si autem
 cum alijs indignis conspiret, bonorum & præstantium
 uirorum causa periclitetur. Si uerò cum dignis, illi nõ
 uidebuntur digni. Itaque indignum præferri longè mi-
 nus malum est quam dignum. Quinetiam si quando oc-
 casio tulerit, ut ad eum locum peruenias, indignum su-
 perasse facile fuerit: dignum autem difficilius. Ergo ut
 inuideri uoluptas est & res utilis ac gloriosa, & ad
 augendam existimationem necessaria: ita inuidere &
 indignari causa est ut ad maiores honores, ac statum
 digniorem perueniamus. Ferunt Themistoclem cum
 iuuenis esset dixisse, se coniectari quod nihil splendidũ
 fecisset.

fecisset. quoniam inuidos non haberet. Ergo et inuideri et inuidere si quis occasione uti norit, utile est atque bonum. sed inuideri praesens est, inuidere autem in futurum extenditur. Sed et inuidia cum species sit inimiciae, cautiorem reddit. Inuidus enim si potest deprimat non occidit: quoniam propositum est solum ut illum superet et ei supermineat, et quoniam minus est periculosum quam occidere, tum etiam minus mali exempli: et quod illius actio sit hominibus magis nota, sed si hoc non speret, perniciem molitur. Porro cum quatuor sint rationes quibus hominum iudicia et aestimatio moderantur: Res, Opinio, Ratio, et Necessitas, uidetur opinio plus posse in hominibus. Quae enim magni estimantur ut filij, multi omnino negligunt: putantque affines omnes modo boni sint eò posse reponi. Diuitias plerique maiores esse putant, nec res credunt aliquid esse, nisi ut ab hominibus in precio habentur. Ratio uincere deberet: necessitas superior est. Alia ergo negligere licet tanquam parua aut incerta, aut dubij euentus: quaedam quia opinione alijs minora sunt: nonnulla quoniam rationi paremus, omnia necessitatis et sortis humanae memores. Quamobrem qui inuidia uel iniuria torquentur, soli opinioni succumbunt. Exigua enim mortalium bona: huiusmodi autem perquam minima mala.

DE INIURIA.

Iniuria ergo est iniusta offensa sponte illata: nec quicquam est quod magis mortalius genus moueat. Ob id scire expedit, à quibus iniuriam quis pati potest, & qui pati possint? & in quibus? ac ex quibus? & an ulcisci bonum sit? & quomodo euitanda? et quæ bona ab illa decerpere liceat? nec non quomodo iniuriæ satisfieri possit. Non patimur certè à dijs iniuriam: absurdum enim cum illi sint optimi atque iustissimi, & nostri prorsus domini. Etenim dij nostrū sunt domini nō ut reges. regū enim dominatio tyrānica est, nam nobis dominantur solū ex cōmuni consensu aut etiā ui. quare si quippiam abstulerint, non auferūt quòd suū sit, atq; ob id iniuriam inferre possunt si iniuste atq; scientes, et ut iniuriam faciāt abstulerint: ueq; enim reges nobis uitā aut formā, aut corpus aut incolumitatem dedere, nec filios etiā nec scientiā. Forsan fortunarū domini esse uel dici possunt, quoniā etsi nō dederint dare possūt. At dij cum omnia hæc dederint, si sustulerint, nō iniuste dici possūt id egisse, neq; multo minus iniuriā intulisse. non ergo à dijs propter has omnes causas iniuriam pati iure unquam dicere possumus. Sed neq; qui nesciūt quid sit iniuria, iniuriā pati possunt, oportet enim eos scire quid sit iniuria: quoniā ille qui infert iniuriam, si debet inferre, eo animo oportet ut inferat, ut iniuriā faciāt, nobisq;

nobisq; eã accepisse intelligētibus: quò circa iniuriant
 neq; beluæ neq; infantes neq; insani recipere possunt.
 neq; enim quid sit iniuria tales norūt. Aliud aut̄ est in-
 iuste agere, aliud iniuriã inferre: etenim & qui ui coã-
 ctus tibi nocet, seu bona corporis, seu diuitias seu hono-
 rem auferat, aut etiamsi iniuste id agat, sed iuste agere
 se existimet, uel etiam iuste si id agat uel omnino etiam
 si iniuste sciensq; sed non ut iniuriam inferat, sed quia
 putet te latere, uel ob lucri cupiditatem his omnibus
 modis damna inferet, iniuriam non inferet. quanquam
 in plerisque etiam iniuste id agat. Contingit etiam ob
 id iniuriam inferendo iuste agere. Ut si contingat
 quod idem iustum sit & tibi iniustum uideri possit, ob
 inimicitias uel ob certas causas. Id fit cum iudices
 auidè damnare aliquem uidentur. Atque adeò ut etiam
 si contingat, iniuste sint damnaturi. Eò spectat si alium
 quempia iniuste absoluērint. Videntur enim damnatu-
 ri etiam si iniusta fuisset damnatio. Quòd si in simili ca-
 su iniuste absoluerit alium, iniuriam tibi illatam potes
 existimare. Aliud ergo iniustū est, aliud iniuriam pati.
 Attque hoc deterius est quã primum. Ceterum si tu tan-
 quam iniuriam factam existimas, iudicium seu iustum
 seu iniustum iniuria non est: at si ille putat se iniuriam
 intulisse, tu autem non accepisse quia animum non no-
 ris, aut iudicium iustum esse putas iniuria est. Sufficit
 enim ad hoc ut iniuria haberi debeat, quòd animo
 eo intulerit ut obesset et tu intelligere posses, quanquã
 Ll 2 neq;

neq; obsuerit neq; intellexerit. Et ob hoc, ut dixi, nec
 cani aut equo, aut puerulo iniuriam inferre licet, neq;
 enim intelligunt nec intelligere possunt: at uir si nō in-
 telligat intelligere potuit. Si ergo facere potuit ut in-
 telligeret nec ausus est, aut neglexit iniuriam non intulit,
 nisi tu intellexeris. cum enim ut inferret intulit: tu
 uerò etiam si mentem non declarauerit, intellexisti iniuriam
 intulit. Quòd etsi intulit quidem, nec tantum declarauit
 ut intelligeres, ceteri tamen iniuriam illatam esse
 intelligunt: iniuria est, quoniam quod alij intelligere
 potuerunt & tu intelligere potuisti. Idq; maxime si iniusta
 sit offensa. Ergo rectè censent Partenopei quod & Aristotelis
 est, qui elata manu quamuis procul ille absit censent
 iniuriam & colaphum illatum & acceptum. declarauit enim
 ille se nocere uelle atq; iniuriam inferre tibi sic, ut
 intelligeres iniuriæ inferendæ causa intulisse. Sed
 quid tu prius illi iniuriam intulisti non potest sua
 iniuria appellari, quoniam tu iniuriam accipere non
 potes ab eo à quo promereris ultionem. ut enim iniuria
 sit, oportet ut tu si non iniuste, immerito saltem accepisse
 dici possis ab illo quem neque tu laesis. neq; illius
 coniunctum. Quare cum iniusta offensa ab illo dici nō
 possit qui infert, neq; etiā iniuria dici poterit. A
 regibus ergo atq; magistratibus, quoniam sub pretextu
 iniustitiæ multa illis facere licet, non tam facile est
 existimare iniuriam acceptam. Sed neque ab his quorum
 interest ut ius administretur. Cum ergo nullam

nullam ob causam iniuste aliquid agitur quo laederis
 seu à periurato seu à magistratu, iam iniuriam te acce-
 pisse existimare potes. Eo autem magis si inimicus ille
 sit uel inimicis tuis coniunctus qui laesit, atq; haec haud
 obscure. Quòd si etiam cõiunctissimo tibi, ueluti filio,
 parenti, fratriue, iniuriam intulerint, tibi intulisse ui-
 dentur, licet non ut tibi inferrent id fecisse uideantur.
 Solum dubium est, cum illi offensam acceperint, non
 iniuriae nomine neque iniuste: nam tunc iniuriam non
 uel inferre uidentur sed ultionem: uerum casu & ob ne-
 cessitatem, tunc enim ulcisci uelle an ad iniuriam perti-
 neat dubium est: nam de excessu si paruus sit non pro
 iniuria censi debet. Et similiter si ultio longè ma-
 ior fuerit aut in alio genere: ut si honor uioletur pro
 pecunia sublata? Ut ergo minimè à dijs iniuriã patia-
 mur: ita à parentibus uix fieri potest ut iniuriã patia-
 mur: primum quod ipsi nos ament: deinde quòd & si
 iniuste quicquã erga filios admittant: non tamen id a-
 gunt ut iniuste agant, sed ut profint uel ad summum ut
 ulciscantur. Ob id etiam rarò à filijs parentes iniuria
 afficiuntur, namq; & si iniuste agant ultionis causa aut
 irae agunt. Dubitandum est ergo, an iratus iniuriam in-
 ferre possit: Siquidem ubi ira cessauerit se in manus tra-
 diderit eius quem offendit, sic ut declarat se omnino sa-
 tisfacturum, iniuriam non intulit: nam amens iniuriã
 inferre non potest, quoniam actiones suae iusti atq; in-
 iusti participes non sunt. Iratus autem dum iratus est

amens est. est enim ira furor, ut dixi, temporaneus. Ergo iniuriam inferre non potest, nisi cum ab ira recusarit satisfacere, aut uerbotenus tantum satisfacere uult. Eadem ergo ratio in fratribus erit. Reges & magistratus iniurie suspicionem minus priuatis subeunt, quod iustitie uelo se obtegant. minus tamen reges quod per alios id faciant, & quoniam inuidie non sunt adeo obnoxij erga subditos: nec facile mediocri pecunia corrumpantur. Tametsi enim pecunia corruptus iudex non inferat iniuriam, tamen quia iniustus minister est eius qui iniuriam infert, iniurius dici potest. Nam si pecuniam accepit ut alij fundum adiudicaret, iniustus est non iniuriam infert. Qui enim pecuniam dedit non iniurie causa dedit, nec ut illi eriperet fundum, sed ut ipse haberet: non ergo iniuriam inferre meditatatus est, sed auarus & iniustus dici meretur. Raro ergo iniuria circa pecuniam uersatur, sed circa corporis bona & honores, quae qui aufert in se transferre nequit. Ob id ergo à latronibus iniuriam non recipimus. agunt enim lucri causa, nec quos laedunt agnoscunt. At uerò iniuriã hic nõ definitio quemadmodũ Aristoteles, sed arētius, atq; ad propositum iniurij hominis contra etiam. iniuriã ergo à priuatis magis accipimus, & magis ab his quib. benefecerimus. Et à parib. atq; paulo humiliorib. grauiorẽ: nã ab humillimæ sortis hominib. iniuriã nõ recipimus. quoniã ulcisci facile ac promptũ est.

est. Nihil est quod in humanis commouere nos magis soleat iniuria. Labienus, ut ait in controversijs Seneca, cum in alios nimia dicendi licentia uteretur, hoc passus est ut monumenta sua comburi uideret: quo dolore percussus, uiuum se sepulchro maiorum iussit inferri. Hunc scripta sua magis quam patres filios diligere soleant dilexisse constat, seu cupiditate gloriae aestuas seu iniuriae dolore, seu ira aut omnibus his, incertum est. Nunc hoc non queritur, sed Aristoteles Quinto de Repub. plures enumerat qui iniuriam passi ita se uerunt in autores, ut salutis propriae obliti uiderentur. Inter reliqua durissima legis nostrae praecipua est remissio iniuriarum, cum dicat: mihi condona iniuriam & ego retribuam. Itaque de hoc nunc agendum est, tametsi multa in libris de Aeternitatis Arcanis de huiusmodi scripserimus. Non hic de diuinis praecipis disputare propositum est. Quid, n. Christiano homini fortunatius euenire potest, quam ut ferat iniurias? Hoc enim salutare illi, et in quo animus coquiescit. Unde etiam Paulus id suadet. Adiectae etiam sunt in hoc consilio promissiones tamquam in difficillimo. Paulus, n. inquit carbones accensos super caput illius cogeres, quasi sauciae tuae menti hoc condonans. Diuina uox retributiones pollicetur, hoc solo in praecipito homo humanam exuere naturam cogitur, ac conditionem sortis suae superare. Sed quid diceres, si philosophus uir satis pulchre hoc comprobaret ratione? Seneca quidem, Deus (inquit) non ulciscitur iniurias: aut ergo non potest aut non uult: si non uult, non

par est nos uelle. nam ille optima eligit, illum imitari decet. Est enim sapientissimus. Si non potest, ut qui lege æterna teneatur, cum sit felicissimus, iniuriam non ulcisci non oberit felicitati. Quorsum ergo ulcisci? Sed uerius dicet quisquam non ulciscitur, quia inferri non potest: nam ille beatus est nec quicquam ab illo auferre licet boni. non est ergo iniuria, sed iniuriæ meditatio. Quin etiam pauci admodum sunt, nisi prorsus insani, qui Deo iniuriam inferre meditetur, quorum certe maior pars aut omnes forsitan pœnas dant. Grauior enim est ultio, dum animo pacato ac quasi obliterated iniuriæ memoria ultio superuenit. Ut enim si quis scabiens acrius scalpat dum pruritus seuit parum dolet, si iam pruritu cessate multum afficitur: ita ultio sera semper grauior est ea quæ nobis dudum delinquentibus aduenit. Verum etsi Deus ulciscatur quòd iniuria fiat ab ingratis, non tamen nos ulcisci decet, quibus gratia non debetur. Itaq; sicut Deo nihil affert commodi ea ultio si modo ulciscitur, nam statim ulcisceretur, ita nec homini ad felicitatem. Sed uelut sedato quodam furore ac pruritu homo sibi beator uidetur, cū nihil habeat amplius, ita in iniuriarum dolore accidit: *Quamobrem Cum Satyricus dixisset:*

At uindicta bonum uita iucundius ipsa.

Satim subiungit:

*Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulciq; senex uicinus Hymeto:*

Qui

Qui partem acceptæ seuæ inter uincla cicuta
Accussatori nollet dare.

Itaq; constat etiam philosophorum sententia, quam
quam durum uideatur, ultionem non esse utilem homi
ni. Ultio ipsa doloris confessionem exprimit. Etsi in de
biliorem te dirigitur, parce illi: si in potētiorem te, par
ce tibi, dicebat Seneca. Quin etiam omnes hos ultores
infelicissimos fuisse uides, nec stirpem suam superesse.
Declarantur exempla maximè in Pelopis & Oedipi
descendentibus. Pelops namque cum regnaret, tres re
liquit filios Atreum, Polythenem & Thyestem. Pri
mus ergo cum regnaret Atreus, quia natu maior ab
sensq; esset, Thyestes uxore illius Meropen corruptit,
potitusq; regno sustulit ex ea tres filios, Tantalum, Phi
listenem ac alium cuius nomen non memoratur, Pello
piamq; filiam. Atreo reuerso Thyestes in exilium per
rexit cum filijs. Atreus dissimulata re, illum reuocat
cum filijs tanquam regnum illi communicaturus, uxo
rem amplectitur. Atreus iugulatis filijs sanguinem cū
uino bibendum tradit, et carnes in conuiuio apposuit,
quo tempore Sol maximum deliquium passus est. Thye
stes re cognita consulit Apollinem quonam pacto iniu
riam possēt ulcisci, consulit ille, ut cum Pelopia filia cō
cumbat, ex qua sustulit Aegisthum. Interim Atreus fi
lios Polythenis iam mortuos multo ante in filios & re
gni successionem adoptat Agamemnonem Menelaūq;
Agamemno præficitur exercitui Græco Troiam præ
ficenti

fificenti ut nobilior atq; potentior: dum abest Aegisthus cum Clytemnestra uxore Agamemnonis concubuit: reuerso ex Troia Agamemnone prætextu quòd cum captiua rem haberet, ex insidijs illum occidunt. Electra Clytemnestræ ex agamemnone filia Orestem nuper natum Strophilo Phocensi Pyladis parenti educandum tradit: quod cum patefacere nollet, ab adulteris interficitur. acta sunt hæc sub fine primi anni quo Agamemnon à Troia reuersus est, atque ob id procreatus & natus Orestes: hic ergo ubi adoleuit auxilio populi Mycenarum, matrem cum adultero occidit regnùmque recuperavit. Verum ob paricidium insanus factus est, tandem expiatus finem domui Pelopidarum sine filijs moriens posuit. Oedipus autem interfecto patre Laio, & ex matre genitris Etheocle & Polynice, cum alternis annis regnare deberent, quòd Oedipus regno se ob duplex scelus abdicasset atque etiam excæcasset, negauit primus Etheocles Polynici regni successionem. Vnde cum Polynices in exilio Adraſti filiam duxisset, soceri & illius amicorum auxilio reuersus est Thebas, ut urbe potiretur: cū frustra uires hic inde absumptæ eſſēt, tandem conuenerūt inter se ut pugnarent fratres, & uictori urbs adiudicaretur. Mortui sunt utriq;. Superfuit solū ex stirpe Oedipi Theſſandrus Polynicis & Argiæ filius, qui in bello Troiano absque sobole iuuenis obijt. Hi sunt fructus atque exitus ultionum. Sed & tot

et tot aliorum Græcorum atque Romanorum Persarumq; qui tam ad ultiones prompti erant dū uiuerent, ne uestigium quidem ullū stirpis superest. Quid ergo Miloni Clodiu, Cesari et Octauio tot inimicos, Cicero ni Catilinā, Antonio Ciceronē perdidisse profuit? Omnia uanis stipulis assimilāt. Est etiā ultionis cōtumeliosissimū genus, dignum nō esse uisum ex quo sumeretur ultio: ut Seneca ait. Ex aduerso tamen multa obijci solent, atq; in primis celebre illud Publij Mimi carmen: Veterem inferendo iniuriam, irritas nouam.

Quin etiā autor libri de Mundo, ut et hoc diuina auctoritate fulciatur inquit: Deo ipsi comes adiūcta est ultio, quæ diuinarū legū uiolatores uindicat. Cuius sanè qui beatus felixq; futurus est iā, inde à primis uite rudimētis particeps fuit. Sed quid clarius quā in 4. Ethicorū: Qui nāq; nō irascuntur pro quib. oportet, Et ut oportet et cū oportet et quib. oportet, fatui sunt. nam neq; sentire neq; dolere uidentur. At qui non irascitur non est aptus ad ulciscendum: perferre autem contumelias et suos negligere, seruile est sanè. Exuperatio uerò per omnia quidem fit: Nam fit et in quibus non oportet, et pro quibus non oportet, et magis et uelocius, et longiore tempore quam oportet. Itaque ultionem esse necessariam ad felicitatem, ubi occasio datur circūscriptā his conditionib. quas Aristoteles definitur haud dubiū est. Scilicet ne personā pro persona mulctes: ut patrē pro filio, fratrem uē delinquentis pro ipso delincente,

delinquente: uel ob nimis leuem offensam, uel ut nimis excedas modum atque alia huiuscemodi. Itaque multis modis uidetur ultio in iniurijs cōuenire: primum cum egregijs factis ac uirtute ostendis te illa iniuria indignum. hoc autem semper licet. Secundum cum periculum est ne ferendo in contemptum deuenias, atque ita omnes ad inferendam iniuriam irrites. Tertium cum ille eo solo iniuriosus fuit, quòd potuisse tuò id facere sperauit, nam certum est illum in omnes bonos idem facturum, quamobrem ut pestem publicam & odisse & castigare licet. Quartum cum iniuria tuos attigit, nam ut aliena donare non licet propria licet, ita de iniurijs ac contumelia. Quintum, cum contumelia te contemptum reddit. reddit enim et tuos: quamobrem quod tui causa sublatum est, necesse est ut restituas. Sextum cum iniuria infertur sic ut prætectu criminis tui illata uideatur, nam præter iniuriam fontem te facit: quilibet autem tenetur se à suspicionem criminis liberare. Septimum, cum iniuria à iudice proficiscitur, iniustus enim iudex pro proditore habendus est. His ergo in causis ulcisci iniuriam necesse est. Tum uerò magis si ille in contumeliã inferendo perseueret. Illud tamen præ oculis habendum in magnis ulciscēdis iniurijs, prius ut cursum incrementi honorum tuorum decurras, etiamsi multis annis expectandum sit.

Sed numquid inter iniuriæ acceptæ & ultionis tempus iniuriam dissimulare conuenit. hic sanè distinguendum est.

dum est. Siquidem ulcisci decreuisti, bonum est dissimulare, ut incautos opprimas: quod uerò ex existimatione decessit, interim in ipsa ultione plenius restituitur: & quod insperata ultio nobilior est, & quod prudentiæ nomen assequeris. Sed si non speras ultionem quoniam cum potentiore multo res est, memeto illius Phocionis ad filium, cum per iniuriã dånatus esset ad mortem, inquit enim: Fili noli omnino obliuisci horũ nec nimum recordari, nam in uno sciebat animum declarari seruilem, in altero non leue imminere periculum. nam qui inferunt iniuriam non minus oderunt eos quibus intulerũt, quam qui intulerũt eos qui acceperint, quoniam merito se odio haberi intelligunt. Par est autem odisse inimicos. at cum potentibus inimicitias graues gerere periculosum est, cum uel necessarium sit ut uel populus te intelligat contemni, atque ita etiam ab illis qui è populo sunt contemneris, aut, ut qui læserũt, intelligant se nõ esse à te tutos. Omnes autem homines in tuto uiuere desyderant. Quamobrem in his seruandus modus: sed si abesse possis & te à dedecore & illos à suspitione liberas. Si nõ potes, saltem ab urbe illa discede: nam durũ est quotidie occurrere inimicis. Non adibis, non salutabis, deuitabis occursum, non maledices, imò nec prorsus de illis loqueris: ita existimationẽ retinebis, nec in te uulnus, nec illis suspitionem augebis. Sed si quid ante iniuriam acceptam nõ eo nomine pollicitus es, præstabis absq; insinuatione. plus enim

enim debes fidei quam iniuriæ. non enim illos sed teipsum iniuria, fidẽ fallendo, afficeres. Iam uerò sermones illi Platonis de ultione negligẽda à Socrate introducti loco & tempori & personæ & professioni accommo-
 dati sunt. nam ad quid laudassẽ conueniebat ultionem cũ esset in carcere senex contra ciuitatem, perendie cõserius periturus atq; uir innocens, et tam probatæ uitæ ac super uitã ciuile constitutus, de diuinis semper medi-
 tãs? Propterea secus in legib. loquitur, optatq; nõ offerri causam necessitatis ultionis in qua si peragas non sa-
 naris: si nõ peragas unus pro multis, id est, pro Repub. perit. Etenim bono Reip. est nõ esse in usu ultionẽ. Aristoteles uerò in Ethicis cõsuluĩt quid cuiq; esset optimũ & honestum. Vtrũ uerò de Regibus ac magistratib. iniuria accepta grauissimã ultio sumenda sit? Antiquo tẽpore ut dabatur occasio de omnib. sumebant ultionẽ. Et nunc etiã in Italia et apud Scotos plurimi principes suos occiderunt. An tamen liceat sic est cõsiderandũ. Propter priuatã quidem iniuriam, cũ non prospicitur securitati sui nec suorum, minimẽ licet: nam qui principem occidit Rempub. imò plures excindit Respub. at non par est tot insontes ob unius necem quamuis iniustam plecti. At boni publici causa ut caueant principes ab iniurijs olim obseruabatur, ut etiã tyrannicidıs premia proposita essent. Verũ quoniã plures & maiore detrimento occiderentur quã par esset, non licere uide-
 tur. In omnib. enim decretis circa leges ac mores, quan-
 doquidem

Quod quidem nihil semper optimum esse potest, cauere oportet ab his quae deteriora sunt ac periculosiora. Est etiam alia causa, quod boni principes indigni omnino sunt nece: mali autem sunt diuinae ultionis ministri, quapropter nullo modo uiolandum est Regis caput. At magistratum alia ratio est, nam legibus et iudicio principum subiunguntur: ob id exigere licet quod iustum est, si illi certa iniuria intulerint. Quomodo uero deuitanda iniuria sit, nam hoc est optimum in hoc genere: quandoquidem, ut dictum est, ubi acceperis aequum malum ferme tam sit ulcisci quam ferre, nunc dicendum est. Atque in seipso facilius est, sed ob filios, parentes, fratres et famulos: horum enim iniuriam ad nos pertinere putant, difficile est. Videamus ex quibus iniuria producat, in alijs quidem praecipue ob ambitionem, iram immensam, auaritiam et improbitatem atque consuetudinem. Ex te cum iniustus fueris in alios, aut maledicus, irrisor, contemptus, aut pertinax. Ex urbis legibus ubi plus potentia ualet quam probitas, opes quam ius et aequum possunt. Ergo et in urbibus bene constitutis, et sub iustis magistratibus. (Sunt enim actus legum) habitare decet. Et comitatum ducere secum ex uiris qui autoritate apud ciues praestent, et uitare homines, ut diximus, petulantes et iracundos: ob id a iuuenibus maxime qui paulo adulescentiam excesserint cauendum est. Nihil agas quod a consuetudine generali hominum loci et incolarum discrepet, ne sis iactator, contentiosus: si quid praeter consuetudinem agere cogaris, clanculum et inter nos age. Solitudo his qui minus possunt, et ubi solutis legibus ui-

uiuitur, proxima est societati. Imitare Iudeos qui despe-
 cti ab omnibus, quantum licet iniurias deuitat. Cum cō-
 temneris non tam labor est in deuitando proprias iniu-
 rias quā tuorū. Ob id eos in maxima obediētia et metu
 cōtinere oportet. Animaduertere etiam decet, quod cō-
 omnium rerum sint quaedam semina antequam pro-
 deant, idem etiam de iniuria statuere oportet. Quare
 prima irritamenta succidere bonum est, uel tacendo,
 uel cōmutando sermonem, uel abeundo: idq; facere de-
 cet, cum nondum iniuriā accipere uel inferre cogaris.
 horum enim utrumque malum, atq; adeo malum iniu-
 riam inferre, ut Aristoteles in quinto Ethicorum dete-
 rius existimet esse quam accipere: nam qui infert flagi-
 tium admittit, qui accipit culpa caret. Attamē quoniā
 plerūq; cum accepta iniuria etiam damnum recipitur
 atque cōtemptus, ob hoc homines malunt iniuriam in-
 ferre quam accipere. Cum ergo initio nullum iam sit
 detrimentum nec expressus contemptus, utile fuerit in-
 iurię causas statim præcidisse. Intelligitur autem faci-
 le iniurię origo tum ex natura hominis, ex odio uel in-
 uidia, ex admiratione astantium: nam cum ad risum iā
 peruentum est, iniuriam iam tibi illatam esse existima.
 Definiendum est igitur quod deterius ac periculosius
 sit inferre iniuriā quam accipere: turpius uerò & dan-
 nosius accipere quam inferre. Vtrum uerò simpliciter
 deterius sit inferre iniuriam quam accipere? Mihi sanē
 non uidetur rectum, ut simpliciter rem definiamus, sed
 distinguamus:

distinguamus, nam si inter æquales res est, aut etiam mi-
 nor maiori iniuriam inferat, deterius est iniuriã infer-
 re quam pati, tum quia qui infert flagitium admittit,
 & in timore est: timor autem affectionum animi, ut iã
 diximus, maxima est: at si iniuria à potentiore profici-
 ciscatur, ita ut à timore possit esse liber, deterius affici-
 tur qui iniuriam patitur: non solum quòd qui infert à
 timore immunis sit, sed etiam quòd ob potentiam &
 quia mala ipsa non sentit nec experitur quæ qui pa-
 titur magna existimat, qui infert exigua esse cre-
 dit. quare etiam parum afficitur. Cauendum est etiam
 ab his omnibus quæ contemptum præ se ferunt, cuius-
 modi sunt risus is quem uocant irrisionem, dissimulatio
 qua Socrates & Scipio Aemilianus utebantur, nã tam
 etsi uenustè hoc sermonis genere uterentur, quòd ad o-
 pes parandas non dirigeretur, nihilo secius multos illis
 hoc inane studium ambitionis inimicos comparauit.
 Nunc sublata est ex uitio uitiosa res: namq; cum pleri-
 que sermones ad lucrum dirigantur, dissimulatione in
 loquendo non opus est. Comparant & odium, & ad in-
 iuriam præparant scõmata & ueri nimis exquisita seu
 indagatio seu expressio. Si uerò iniuriam inter eũdum
 ab ignoto fermè acceperis, si sine teste negligere potes,
 Memento exempli Diogenis cum colapho percussus
 est, si corã testibus dissimulare uerba potes, & facile ul-
 cisci. Vtilitates autem quæ ex iniuria accipiuntur pro-
 ximæ sunt his quæ ex contemptu & infamia: nam iniu-
 riam

viam nocere ob id maximè diximus, quod hominem cōtemptui exponat et iacturam inferat, docuimus etiā ex agnatis sumendā utilitatē. Vt ergo aspersus aqua ignis invalidus uehementius insurgit, ita egregius uir ex iniuria accepta nobilior exurgit: colligit semetipsum uiresq; suas, amicos, adultores & infidos amicos quorum pondere atq; consuetudine grauabatur reijcit, maiora mollitur: dum sarcire contemptum & damnum parat sepius plus reparat quā amiserit, industriā, prudentiam, patientiam, constantiam animi atq; uigorem ostēdit. Duobus Nicolais Siccis nihil plus profuit iniuria à potentiore scēmina accepta. Cum me Xenodochij præfecti olim lucello septem coronatorum in singulos annos priuassent, effecerunt ut intercessione Francisci Strondati uiri illustris & Francisci ac Lucæ crucei fratrum quorum alter Iurisconsultus, alter medicus in collegiū medicorū, cum aliās causa illa sepius iugulata esset reciperet. Licebit uerò tibi eius qui iniuriam intulit etiam inimicos adiungere. Sed quia hæc eadem referentur ubi de utilitate capienda ab inimicis tractabitur, ideo ad eam recurrere licebit. Nunc peculiaria iniuriæ commoda prosequimur, è quibus unum etiam est quod tu moderatior ac cautior efficeris, aliud quod omnibus innotescis. At dices non sic uellē innotescere. Falleris res eadem nō eodē modo ab omnib. recipitur atq; intelligitur. Qui cōmiserantur amant, quidā ad uirtutē tuā referunt: alij te laudāt quod illū oderint: alij cōcursum amicorum

amicorum tuorum admirantur: multi apparatus tuum
 industriamque qua ad ultionem te preparas spectant.
 Plures nisi te supinum præbeas aut nugacem, magis lau-
 dabant quam cum qui tibi iniuriam intulit. Et præfer-
 tim si sine causa tua & repente intulerit. Plures etiam
 excusant uel ætatem, uel armorum defectum, uel solitu-
 dinem, uel locum uel metum magistratus, nunquam cau-
 sa deest ubi uel illum oderint, aut te ament uel tui mi-
 sereantur. Ex accepta iniuria multa licet quæ antea non
 licebat: ferre arma, colere societates, maiorem existima-
 tionem retinere aut exuere, ac quasi contra niti contume-
 liæ uel eam spernere. Si deliqueris magis dignus es ue-
 nia. Vltimum est, ut uideamus iniurijs quomodo sit sa-
 tisfaciendum, & an omnibus satisfacere liceat? & quo
 modo ulciscenda. Est enim duplex satisfactionis genus,
 uoluntarium & coactum: alia enim erit fortuna exi-
 gendi ultionem, alia exhibendi satisfactionem. Er-
 go & ex his oritur quæstio, quod sint genera exigen-
 di satisfactionem? uidentur autem tria, priuatum, pu-
 blicum & medium monomachia. Ergo exigitur satis-
 factio apud iudices honestiore modo, sed non tutio-
 nam uel propter defectum testium, uel legum segni-
 tiem, uel gratiam inimici, uel probitatem iudicis irrita
 iudicia euadunt. Quod uitium apud Christianos ma-
 gis quam uel Romanos olim, uel Turcas nostra
 ætate uiget. Quocirca quod impium per se e-
 rat, factum est necessarium, scilicet Monomachia à

Lōgobardorum temporibus initiū ducens: antea enim apud Romanos solum contra hostes uiritim pugnare licebat & consuetum fuit. Pugnauit Romulus ipse Rex Manlius & M. Marcellus. At uero citra indictum bellum & cum alio quam cum hoste inusitatum fuit. Licet & præterea etiam sine iniuria repetundarum pecuniarum quas quis negat accepisse, ad monomachiam uocare hominem, si res magna sit. Ob id etiam singulare certamen iudicium publicum antecedere debet, quo sanciatuŕ causam pro quo ille in certamen uocatur tanti momenti esse, ut nobilis pro ea se exponere morti honestè possit, alter uerò teneatur. Et periculum esse de iniuria ubi accusatio uera sit. Appello nunc iniuriam more Aristotelis iniustam quamlibet offensam. Ergo honestam reddit prouocationem eligendi arma facultas in eo qui prouocatur: neq; enim uerisimile est, ob iniustam causam tanta in armorum tractatione in equalitate illum prouocaturum. Quare uidetur legitima prouocatio, ne homines fiant adeò iniuriosi. Sed si iustitia omnibus ex æquo faueret, melius esset omnem litem iudicijs finire, quod in usu fuit nõ solum apud Romanos, sed apud omnes Respub. bene ordinatas, ac etiã regna rectè constituta. Exigere autem oportet satisfactionem æqualem aut paulo iactura maiorem, non infinitam iustius atque honestius. Sunt autem offensa iuxta bonorum genera quatuor, iuxta quæ libros hos distinximus. Sed animo offensa inferri non potest, uerum

uerum corpori uulnera, uerbera, amputationes membrorum, Fortune, opes, honos, amici, externa, uxor, filij, parentes, familiares. Honor igitur sola uictoria aut confessione inimici restituitur: opes tanti quanti fuere cum expensis pecunijs. At corporis uulnera & uerbera uulneribus, amputationes membrorum & syderationes morte, aut ut apud Indos pœna talionis rependuntur. Mortes autem parentum & filiorum & fratrum non nisi morte sarciri possunt. quoniam non decet nos uitæ alienæ prodigos esse, tum minimè filiorum, partes enim sunt patris, ut Aristoteles inquit. uerum adijcit dum pueri sunt, cum enim iam ad iuuentutem peruenerint æquales dicit esse patri. at æquales sunt et fratres & alij. Ita ergo æquales intelligit quem admodum si pars ipsa cresceret. Parum ergo differunt, sed non est ausus proferre adulti filij, ab ipsis parentibus. Pars enim ubi toti æqualis reddatur, uelut in arborum ramis, magis eadem est toti quam si sit æqualis solum, nec tamen eadem prorsus. Sed inter simile & idem mediū quoddam. ob id ergo & in satisfaciendo & exigendo aut idem aut quod magis urget recipere oportet. Dignum ergo rursus est dubitatione an maior sit iactura filij an patris? Et quis eorum maiorem exigat ultionem? Et unde maior proficiatur iniuria, an perempto patre an filio? Ergo quod ad iacturam attinet, si unius sit filius, maior est iactura in amissione filij: quoniā parentes propter filios sunt, nō filij ob parentes. dignior autē

est finis. Et quoniam stirpis spes affertur, & quoniam plus aufertur. nam filius iunior est patre: ergo maior est iactura auferre filium unicum patri quam patrem filio. Sed de iniuria secus est, quoniam & dignitas semper & opes plerumque patre sublato à filio auferuntur, non autem à patre sublato filio. Vbi ergo plus aufertur de honore ibi maior iniuria fit: si autem patri sint duo filij, atque etiam supersit patris ipsius pater, quoniam tum pars spei sobolis aufertur, maior adhuc est iactura filij quam patris. Eademq; ratione etiam si plures sint. Plus tamen tenemur patri quam filio. Ergo honestum magis residet in parente, utile autem & spes in filio. Si cui ergo unicus filius & pater in uinculis sint: constitutum autem sit ut decem millibus sestertium alteruter liberetur: ambo autem XXXM. non habeat autem ille nisi X. millia, quem redimere debet? Ex altera parte est honestum ex altera utile, ut diximus. Ergo si ad generandum potens sit, pietatis ratio & honesti haberi debet. Sin autem ad generationem aliqua ratione sit impotens, redimere debet filium. quoniam uinculum illud cum spe eternitatis coniunctum est. Etenim & hoc aui ipsius interest, si nullos alios habeat descendentes: Quid enim pauci illi anni aui ad tantam spem? Sed si auo sunt alij filij scilicet fratres tui, hi loco filij tibi erunt, quamobrem melius erit seruasse patrem tuum: in huiusmodi autem multum refert uo.

fert uoluntas eius, id est aui, nam si ille uelit condonare uitam suam poterit seruari nepos. si nolit, ipse dominus est. Attamen si non supersit spes prolis amens est: amentis autem iudicium non magnificare oportet. De ultione uero par ratio est habenda? neque enim in ultione redimitur res, aut damnum restituitur, sed solum tollitur iniuria & honor recuperatur, dolorq; ille tam immensus acceptæ iniuriæ sedatur. Ergo dolor in filij ultione magis irritat, in patris aut ratio: quare temperadum est inter utriq; & par ultio utriq; debetur. De patre aut neq; pro patre neq; pro filio iniuste peremptis sumere uindictam licet: nam iniuste nos nihil agere decet propter id quod iniuste iniuria affecti sumus. De filiis aut pro patre aut filijs, quanquam inhumanum sit si sumatur ultio, hoc habet excusationis, ut discant homines ab iniuria parentum et filiorum abstinere. Semper aut satisfactio leuior esse debet, quam extorta per uim ultio: qui enim satisfacit, uideatur uel non iniuriam omnino intulisse, uel animo in iniuria non persistere, quod eam satisfaciendo dānet. Inter damna ergo maximū est filij mors, inde cæcitas propria aut filij, post surditas & elisio dentiū, reliqua ad deformitatem pertinet: post est creptio bonorum. Euiratio aut morte ipsa deterior est, quonia etiam dedecus adiicit. Si tamen ex morbo accidat tantillo minus mala, quantum est quod superest uitæ. Fratrum uero iniuria, parentum ac filiorum minor est, sed filiorum utilitati magis frater accedit: iunior

robustior & in spem magis stirpis quam pater: parentum uerò honestati quoniam digniores, neutrum tamen æquant. Iniuriam autem nobis illatam familiarium iactura & dedecore, proprio duorum aut filiorum eorum sanguine redimere non licet, quamuis hoc multi agant, ut multa reliqua stultè. Sed nec familiarium illius, quid enim illi potuerunt? sed iure agere oportet: nisi ille aduersus te aut tuos aliquid pernitiosum attentauerit, similiter nec de fratibus ultionem sumere etiã amisso filio licet. Soli enim filij tam malorum quã bonorum heredes sunt patris, sed bonorum ex lege: malorum autem ex ira & impetu inimicorum. Quocũq; ultra processeris iniuriam immerenti facis, quæ nec iusta est nec te eximit à dedecore. Propterea in parentes, fratres, familiares scuire, est impotentis ac insani uiri. Verum quicumq; participes sunt iniuriæ aut de ea letantur, iniuriosi sunt. adeò maximum malorum inter mortales iniuria est, propter quam facta immania subsequuta sunt, seditiones in Repub. euersionesq; regnorum. Verum cum ut dixi res æstimandæ sint uel ipsa ex substantia propria, uel opinione, uel ratione, uel ordine uniuersi: hæc uerò duo ultima adeò paruo sint in precio popularibus ipsis ad quos sermo dirigitur, ut uix ulla sint in consyderatione, dubitandum de duobus primis merito erit. Duo sunt, exempli gratia, uiri senes annorum septuaginta, uni sunt sex filij natiu grandes, morigeri, præstantes, aliquotq; ex illis nepotes, diuitiæ ad

HS uicies, alteri unicus, infans, aeger, in censu ne trece-
 ta quidem sestertia: ubi obierunt, huius infans adoleuit,
 filios multos suscepit HS. decies lucratus est: alterius pe-
 ste tota familia cum filijs sublata est atq; nepotibus, ne
 uno quidem superstite. constat hunc tamen qui hos pro-
 genuit antequam periret felicior fuisse multo alio,
 cui exiguum spei non solum in opibus, sed de prole su-
 pererat opinione ipsa: aliud uero re atq; successu ut cu-
 ius maneat stirps decora, quem ergo dum uiueret uterq;
 felicior dicemus? nam pronunciare priorem ante o-
 bitum, alium post obitum felicior, absurdum. Qui
 enim fieri potest ut qui iam non est, aut saltem inter nos
 nostra possit dici gaudere felicitate? Quod si nihilo se-
 cius, hic alter ob bonum successum atq; felicem felicior
 est, ergo futura felicitas nihil ad nos pertinebit, quare
 neq; spes future felicitatis. At prior si ob spem ingentem
 felix esse non potest, neq; ob praterita quae disfluxerunt,
 nec ob presentia quae plena sunt acerbitatis: nul-
 lus enim uellet perpetuo mori & toti orbi dominari,
 nam quid ad illum primum potentia illa qua frui non
 potest deinde quoniam nemo morienti paret, sed pro
 mortuo habetur: demum quod tam acerbi sunt morien-
 tis dolores, ut omnes uoluptates mortalium omnium, si
 in unum cogi posset, ne decimam quidem doloris illius
 seu molestiae, ut exquisitiore utar nomine, extinguere
 possent: nullo igitur modo felicior erit altero, nec dici
 merbitur, contra id quod propositum erat. Est ergo

pater felix perseverante stirpe. quoniam filius patris pars est, & quicquid pars partis etiã totius pars est: quamobrem ego millesimi maioris mei atq; usque in infinitum, si tantum procedere liceat pars sum. Vivit ergo ille iam in me à quo tam longa licet serie sum procreatus. Re ergo alter felicior est, alter opinione: quis autem felicior dubitatur? Si anima superest & hæc memoratur, proculdubio secundus & absque contentione. Sed si hæc non cognoscit aut omnino negligit, tunc rursus quærendum: nam si aut diutius aut sempiterno tempore mansura est progenies, felicior erit is cuius manserit ob rationem dictam: aliter qui cum maiore spe moritur.

Videtur enim spes tametsi inanis, ubi eventus deprehendi non possit, facere ad felicitatem. quoniam voluptate afficitur. Unde miseremur eorum qui orbati filiis ac omnibus bonis, ac desperati prorsus intereunt: cõtra congaudemus illis qui alacriter, magnaq; cum spe moriuntur. atque id iurè, quandoquidem omnia relinquunt morientem præter spem: seu illa in beata vita futura reposita sit, seu in gloria relicta hic apud nos, seu in filiis ac nepotibus fratribusue. In his enim morientes consolantur. Quocirca qui animi immortalitati uale dixere, magno comodo priuati sunt: nam seu supersit animus, seu non supersit, deterius longè afficiuntur pijs hominibus. Propterea rectè scriptum est: Mors impiorũ misera. Atq; hæc de spe, cuius exitus nobis uiuentibus

uentibus deprehendi nequit: at de illa quã qualis fuerit deprehendere licet, dubiũ est an melior sit metu? Vbi enim sefellerit uehemẽter tristamur, ut cõtra liberati à metu multũ gaudemus. Et si quod metuimus euenerit, longè minus tristamur: si quod speramus successerit minus letamur. Melius ergo est timere ac malè sperare quam bene. At contra qui bene sperat dum sperat felix est, qui metuit infelix. Et longiore tempore durat utrumque, quam ut digna sit tanta expectatione euentus, letitia, aut tristitia. Quamobrem neutrum facere melius est: rem uerò ipsam inter indifferentia collocare, spe si sperandum est quasi exinanita tũ metu, ut cum euenerint prospera existimatione elata, plurimũ gaudeas: cũ aduersa, nec expectatione fraudatus, nec magnitudine territus, cum non augeas existimationẽ sed retineas: in uniuersum de his cum quibus leto animo uiuere licet, melius est sperare re aduersa, cũ quib. necesse est mœrere si longa sit expectatio prospera. Sed tota ars in minuẽda de re existimatione collocata est. Sed de his hætenus quod ad propositum pertinet, nam posterius suo loco dicitur.

Illud potius prosequamur quod huic questioni cõiũctum est. Nã diximus felicẽ dũ moritur, si sine spe moritur. i. absq; sobole, infelicissimã mortem subire: eos autem qui miseri sunt in uita dum ærumnas exuunt, minus dolere in morte. Quærendum est ergo quid sit miserius horum duorum, misere ne uiuere an mori: an durior infe-

rrior infelicis uita, an felicitatis mors? omnes scio quid dicturi sint, quid pari temporis spatio accepto infelicitior est mors felicitatis quam uita miseri: sed quoniam hæc multis annis durat, illa momento finitur, omnes mortem miseram minoris faciunt quam uitam. Atque hæc uera essent, si mors momento illo finiretur, & re ipsa constaret solum: uerum mors multo antea incipit quam mortis causa incipiat. Morimur cogitatione, morimur exemplo atque metu. cum enim uel leuiter ægrotamus, uel in periculo sumus aliquo, mortis recordamur. Similiter cum uidemus incommoda senectutis, cum inter loquendum aut legendum illius memoria subit, aut cum alios præcipue ætate pares, aut ualde nobis familiares: aut cum multos, ut pestis tempore, interire uidemus, iam subit recordatio mortis. Itaque sæpius in die morimur, & sæpius hanc nostram felicitatis dulcedinem amaritudine supremæ diei inficimus. Quamobrem hoc tantum malum est, quantum etiam illorum qui iniurias, quod humilioris sint conditio nis, perferre coguntur. Sed iam ad alia transeamus.

DE AMICORUM PAUCITATE.

Esfert se pro incommodo non leui amicorum paucitas, familiaris, ut dixi, his qui parum possunt. De qua re Plutarchus pulchrum suo more librum scripsit

ἦσιν *πρὸς πολυφιλίας* sed & nos aliqua superius di-
 ximus. Quia tamen locus hic proprius est, quæ oportu-
 na sunt adiiciemus. Eò spectant libri de officijs pulcher-
 rimi Ciceronis, quos quilibet qui uel amicos parare
 uel retinere, uel copia eorum affluere, uel etiam orna-
 re, uel ipsis uti cōmodè uelit, perlegere sæpius debet.
 Plus uerò hac in re Ciceroni, quam uel Aristoteli, uel
 Senecæ, uel alij ulli tribuo. non solum quòd elegantissi-
 mè & ad filiorum, & in republica florētissima ubi ma-
 ximè opus amicis erat, & ubi omnes huic negotio quā
 diligentissimè operam dabant, quòd in eo opes, magi-
 stratus, potentia, reliquaq; omnia bona sua essent scri-
 pserit, sed quòd homo nouus cum esset, nemo tantum
 amicorum potentia ualuit, nam & amicorum testamē-
 tis locupletatus est, adeò ut inter primos ciues numera-
 retur, possideretq; plurimas uillas, inter quas pompe-
 ianum, Tusculanum, Formianum Arpinatem, Anca-
 nam, Academiam, habitaret in domo cuius area sola
 uicies sestertium etiam ab his qui illum in Repub. cre-
 scere nollent, æstimata publica pecunia redempta sit:
 cumq; urbe pelleretur, uiginti millia hominum uestem
 mutarint. His effecit ut quintus Romæ uir autoritate
 esset dum uigeret Respub. scilicet post Casarem, Pom-
 peium: Crassum atq; Catonem: pulso Antonio autem
 primus, cui ergo credamus magis in Arte, quam ei qui
 tale exemplum de se præstiterit? Quamobrem illius li-
 bros suadeo, ut semper in manu habeas atq; euoluas,
 sic ta-

sic tamen utaris ut omnia ad nostrorum temporum conditionem accommodes, ne alter longolius euadas. Christophorus Longolius Iacobo Sadoletto Pontifici. Cui nam Pontifici? Decet sanè loco ac tempori se accommodare. Dicebat Seneca res præstantissima est amicus cum sit alter ipse, ideo si uis eum tibi parare, ama. Eadem fuit Platonis, Aristotelis, Ciceronisq; sententia. Ego olim puto fuisse amicos quandoquidem tot præclaros uiros de Centauris, qui non extarent, aut Satyris locutos fuisse non existimem, nostra ætate nullum uidi: quominus certè laboro eum, qui non habeat quod nullibi inuenitur ut consoler. Facit & ut hoc credam, paucitas exemplorum in tanto tempore, quandoquidem uix septem paria numerentur amicorum, atque inter hæc pleraque fabulosa. Sed modo si fuerunt, quid magis absurdum quòd queraris de paucitate earum rerum, quarum uix uno aut altero sæculo in toto humano genere unum extat exemplum. Quæris quod non habeas plures phœnices aut opalos? Sed non exquisitos illos amicos desyderas sed gregarios, qui mutuo dant & accipiunt, benefaciunt si possunt, plorant cum plorantibus, gaudent cum gaudentibus, ludunt, exhilarant, solantur, adiuuant, comitantur, consilium præbent, admonent de periculis, de insidijs, communia habent studia, & penè etiam facultates.

Quantum ergo primum est difficultatis & prudentie

dentia hos parare, quam arduum est retinere, quam
 operosum uti: ut simul gaudeas cum gaudentibus, cum
 flentibus fleas, atque ita dispari semper animo inter
 contraria uerseris? Reprehendit Plutarchus hanc
 multitudinem, reprehendit Franciscus Petrarcha in
 libro de Remedijs utriusque Fortunæ, nec probat Ari-
 stoteles. Si illorum incommodis succurrere uelis quan-
 tus labor? si inopiæ, quæ diuitiæ tibi satisfacere pote-
 runt? Præterea horum non deest copia cordato uiro
 atque prudenti. Quondam cum unum talem amicum
 amissem, quinque pro illo recuperaui. Cum etiam
 ex illis duo aut tres essent eo præstantiores. Sed &
 ille ad me redijt melior, cum uidisset non deesse mihi
 facultatem amicos parandi, sed uoluntatem. Pater
 nescio quâ ratione nullos amicos reliquit, utinam
 non maior fuisset in paupertate atque alijs rebus in-
 stura? Cum uerò amicitia fiat ac constet delectatione
 quadam, delectatio autem coniunctione aut uirtute:
 aut utilitate præsentis aut futura, uel uoluptate gigna-
 tur, erunt totidem scilicet quinque causarum genera
 conseruandæ amicitia: atq; retinendæ: ab eorum quoque
 contrarijs abstinere oportebit. Coniunctio igitur fir-
 missimum amicitia: uinculum, & ansa tuta: ut inter pa-
 trem & filium, fratres, maritum & uxorem. Primum
 ergo ab affinibus, agnatis cognatisque amicitiam
 tamq; à faciliori inchoare docet: tum uerò etiam ab
 illorum rursus agnatis, cognatis, affinibus atque
 amicis.

amicis. Senum morosa & tristis, ac caduca est amicitia, puerorum, adolescentium, mulierum instabilis ac per sepe minus decora. Iuuenes ergo & uiri maxime apti sunt. Vitare oportet ex his auaros, iracundos, ambitiosos, perfidos, ingratos, infames & dispari gradu nimis inaequales, pauperes, inuidos, segnes & luxui deditos. Dices nimis multa excipis: uerte orationem breui absolues: Elige uiros honestos, probos, non omnino pauperes. Reliquos ita abige, ut si amicos nū habeas, nec habeas inimicos, saluta, alloquere, lenioribus officijs gratiam quaerito. Virtute & communibus studijs parantur firmæ ac stabiles amicitiae. quoniam uirtus benefica est, angustisq; terminis continetur: contra uitiorum lata est area, & in offensa constant. Propterea cum magnas mutationes in uita efficiant, odia etiam progenerant. Omitto nunc pertinaciam, auaritiam, inuidiam, ambitionem, iram, toto genere odiosa & inimicitiae potius quā amicitiae aptiora: nonne prodigalitas pro liberalitate, dum immerētibus das aut iusto plus inuidiam apud alios moues: apud ipsum cōtentum? Scurrans euehit nimio hominem ut existimet te illius indignum amicitia. Propterea Plato suadet ne nimium laudemus amicos, facimus enim nostra consuetudine indignos, ut contra ambitiosus nimium spernit. Amicitia ob uoluptatem turpem foeda est, ideo & parum pura ac decora. Est memoria pluribus odiosa, at propter honestam uoluptatem: ut iocos, carmina, musicam

ficam satis stabilis, donec amor eorum studiorum man-
 serit. In utili autem maior est amicitia, ob spem quam
 usum & possessionem. Qui enim amant ob utilitatem
 etiam si fruantur ob spem amant, non ob id quod iam
 perceperunt. nam quod perceperunt iam suum est: &
 si ament ob id ad gratiam refertur, neque enim, etsi utile
 est quod percepimus, utilis est amicitia ad id quod iam
 percepimus: quoniam amicitia utilis fuit ad percipien-
 dum, ergo ubi percepimus usus iam amicitiae cessat. Ve-
 rum propter alia quae successura sunt amicitia est uti-
 lis, & ob id etiam propter sperata & lucri continua-
 tionem, non propter id quod lucrati sumus. Est igitur
 haec amicitia cum spe coniuncta, non cum acquisitis.
 Quamobrem & principes & amantes, et mercatores
 etiam in hoc decipiuntur, quod putant se amari ab his
 quos ditauerint: qua in re bisariam decipiuntur, &
 quod amari se existiment si non adsit spes, & quod si
 adsit spes propter ea quae acceperint non propter spem
 amari se putent. Ut ergo spem alant oportet ostende-
 re, & quod possint & quod uelint, & quod illi à qui-
 bus amari se cupiunt huiusmodi auxilio indigeant. Vi-
 detur ergo in huiusmodi rebus praesens cum praeterito
 comparari.

Iure igitur dubitari potest cuius temporis potius
 pars sit, praesens an praeteriti, an futuri? Siquidem cum
 praeterito tribus modis conuenit: & quod in illud sta-
 tim transit, & quod necessarium est non dubium ut fu-
 turum,

turum, & quod leuem tribuit ac labilem uoluptatem. nam quæ stabilis est ac solida, ad futurum quod succedit spectat. Futuro autem assimilatur eo quod non perijt, nam præteritum perijt, et quod futura in præsens ipsum feruntur, ut præsentia sint potestate, & quod præteritum quendam mouent ac titillationem præsentia uelut & futura. Nam, ut diximus, uoluptas ex præteritis tametsi si secura sit & purior, non tamen gliscit nec prurit, sed quasi mortua est. Memoria enim harum uoluptatum etiam ad mortuos retro fertur. Dicemus igitur quod præsentia specie cum futuris magis conueniunt, cum dico specie cogitatione etiam intelligo: sed re cum præteritis, præsensque est præteriti potius pars quam futuri.

Sed ad institutum redeamus, uera ergo amicitia difficulter hac uia retinetur, nisi à potentibus aut qui questuariam operam dominis exhibent, nec tamen uera est. uera enim amicitia anantium amori similior est quam uulgari. quoniam amicum non propter nostrum commodum amamus, sed ob suum. Et ut illorum multitudo grauis est, ita illis prorsus carere non debemus. Quamuis enim sapiens in seipso sit beatus, attamen eorum quæ extra nos sunt optimum est amicus, filius & frater aut soror.

Rursus ergo dubitare licet, quid nam melius frater, filius an amicus? Amicos quidem eligere licet non fratres aut filios: amici etiam mutuis beneficijs sunt coniuncti, illi lege naturæ. Amicorum prætere-

re a laudibus & amicitiae ipsius pleni sunt libri, non
 adeo filiorum aut fratrum. Qui etiam filios ha-
 buerunt & fratres, quaesivere ac parauere nihilo-
 minus amicos, ut Cicero: nam & Atticum habuit
 amicum & Quintum fratrem, & filium Marcum.
 Videtur etiam minus coluisse filium, ac de illo curasse
 quam de amicis, potentia, gloria. Amicus etiam res va-
 rior est fratre aut filio, & ad potentiam & gloria pa-
 randam aptior. Amicitia etiam est animorum coniun-
 ctio, & sicut filij corpore nobis iunguntur. Fratres etiam
 fratres esse scimus, filios scire non possumus. quamob-
 rem, ut alias diximus, non absurdum Indorum con-
 silium, qui sororum filios proprijs in hereditate pra-
 ferunt. Ipsi quoque magis pares filijs, aetate, mori-
 bis, nobis etiam magis auxiliari possunt. Plura et-
 tiam ferme pietatis fraternae exempla memoran-
 tur quam parentum in filios: plus autem certe quam
 filiorum in parentes. Scipionis Africani iudicio op-
 pugnavit Lelio cum quo amicissime iuxit (adeo ut in-
 ter exempla rara Lelii & Africani amicitia nume-
 retur) praelatus Scipio frater, quamvis ei provin-
 ciae minus aptus, ad Asiam occupandam missus est.
 Nec erubuit maior natu minori triumphalis, non
 triumphali legatus accedere, nec solum Lelium ex hoc
 munere fratris gratia, sed etiam ex consulatus peti-
 tione deiecit. M. Fabius triumphum ob fratris mor-
 tem reiecit, cum Paulus Aemilius quarto ab obitu

maioris filij die triumpharit. nescio quo uultu, si letantis: funere filij, si tristi, in triumpho. Miles quoq; Cn. Pōpeij cum fratrem nescius in Senorianis castris militiam fungentem occidisset, execratus funestam uictoriā gladio se in funere transfodit, cuius rei in filio exemplum nondum inueni. Quid de Thimoleonte Corinthio, de Ithaphernis iudicio, de quo aliās diximus quae fratrem coniungi & filijs prætulit? Quid de Clitaco & fratre Cappadocibus: res supra omnem prorsus fidē? sed nec ego tamen si non monumenta absoluenda obstitissent, pro filio meo quamuis contumace mori recūsassem: sed illud maiore miraculo agitatam, & inter iuuenes euentum rei habuit, cum minor natu frater pro maiore dolo fallens mortem subierit: hic senex pro iuuenec nec euentu res cōfirmata, imò nec oblata, ne uideret instantiā ostentare, cum scirem per leges non licere impetrari, nec ut ego occiderer, nec ut ob id ille liberaretur. Quid rursus de P. Rutilio, ac ligarijs fratribus, alijsq; duobus eodem modo proscriptis. Iazates quoque Adiabenorum Rex, cum uigintiquatuor haberet filios, omnes prætērens regnum Monobazo fratri moriens reliquit. Elidurus quoque pius cognomine Britānorum Rex, Artagalum fratrem regno pulsum, & in syluis abditum, in regnum etiam non sine magno periculo nec meritum restituit. Inter Io. Camillum etiā & Vitellotium fratres tanta fuit charitas, ut exemplū par inuenire difficillimum sit. Quamobrem non illud Val.
Maximi

Maximi subijciemus: In eodem domicilio antequam nasceretur habitavi, in eisdem in cunabulis infantiae tempora peregi, eosdem appellavi parētes, eadem pro me uota excubuerunt, parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Chara est uxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines, sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quae priorem exhauriat. Mihi sanè hanc uoluptatem experiri non licuit. At etiam quam repudiatis filijs atq; patribus, regna per amicos fidelius quandoq; administrata sunt: ut Darius qui socijs Midæ atq; Eunuchi regnum septuplo Sicilia maius diuisum administrandum tradidit. nemo tamē amicos filijs aut fratribus prætermisissis hæredes instituit. Paucissimi etiam fratres filijs prætulerunt. Ex filijs etiam ac fratribus amicos facere licebit: ex amicis autē fratres aut filios facere nūquam poterimus. Ergo amicum filio supposito, sed ita ut non resciscat alumnus, ferme comparabimus. Erit itaq; coniunctio filiorū ac fratrum propter æternitatis spem præstantior, in cæteris securior & utilior frater, charior filius: amicus tamen omnibus numeris absolutus utrisq; præferendus. Atq; inter rara etiam amicorum exempla referemus Mutianum cum Tito atq; Vespasiano. Quod si filius sit cōtumax, aut patri inimicus uel stultus, aut frater eiusmodi? uterq; tamen præponi ea ratione amico debet. Frater tamē filio si malus fuerit, filius aut insanus: frater autem bonus ac sapiens, nam certior est frater, & securior

Et securior expectatio, quæ duo maius unitatis vincu-
 lum superare possunt. Si tamen nepotes incolumes ad-
 sint, eos omnibus prætulero: fratri quidem ob coniun-
 ctionem, patri suo ob probitatem. Sed ad institutum
 redeo, non tam amicum parare opportunum est quam
 eo uti scire. Id ergo agamus primum, ne plus in-
 telligat nos posse quam præstemus. id enim amicitie
 maximè aduersatur. Deinde ne rogari te permittas, sed
 sponte accedens exhibeas non offeras: neq; consilijs in
 certis abundes, nec ubi beneficio affeceris commemo-
 rabis quæ præstiteris, aut ipsi aut alijs, quod etiã dete-
 rius est: sed nec recepisse te coram illo (adulationis e-
 nim species est) beneficia referes: apud alios autem nõ
 nisi aliquo iam cepto sermone, atque id breuiter,
 sed amplè. Non tristis, morosus, reprehensor, castiga-
 tor, irrisor, sed nec multo minus quæ ille peregit turpi-
 ter, aut quæ minus honorifica ei contigere, etiã si non
 sua culpa, commemorare decet. Non ergo illi imprudẽ-
 ter acta, aut per desidiam omiffa, aut iniurias aut dede-
 cora quæ passus est, aut luctus tu ipse commemorabis.
 Sed si ipse iam cæperit de aduersis conqueri, aut errata
 propria coarguere, non leui prudentia opus est. Pri-
 mum igitur sinceram mentem erga amicum declara-
 re oportet, sed nec minus prudentem esse: pleriq; enim
 dum alterum nimis ostentare uolunt, delinquant in re-
 liquo. Propositũ est aut in utroq; doloris memoriã mi-
 nuere, id fiet si duo effecerimus ut re ipsam minuamus,

Et ut futuri expectationem parum utile ostendamus. Res præteritas minuemus, uel mortalium conditione extenuata. nam in paruis paruus est excessus: uelut si ostendamus, nos in luctu æternitati nõ esse cõiunctos, quòd semen nõ sit millesima pars hominis: ergo millesimus ab hinc prognatus, millesimæ partis erit millesima. At licet quantitas in infinitũ diuidi possit, non tamen res nantes sic diuidi possunt, quare necesse est aliquãdo hãc cõditionẽ finiri, ubicunq; finiatur et quãdo cũq; post modũ nihil interest: cũ 10. annorũ myriades nõ maior pars sint æternitatis quã diecula una, uel cõparatione ad nos ipsos nostraq;: nam si in iuuetã, ut uerisimile fuit, absumptus fuisset tabe, nec filij alij qui supersunt superessent nec nepos, nec qui obiit ea uita qua fructus est potuisset frui: nec illius nec mei ulla memoria mansisset, nec spes ulla perpetuitatis, luctũq; maximum materteræ Margaritæ quæ me non minus filio diligebat attulisset, tum etiam ipsi matri. Similiter casus aliorum miseriores ostendemus maximè, si uel uoluntarij fuerint: ut in Felicitate Romana muliere, quæ pro Christi fide quinq; filios corã se crudeliter occidi permisit, cum posset dehortando illos liberare. Ita ex causa, conditione rei, genere euentus rem ipsam minuemus. Ad futura quoq; cõferendo ostendemus quã parua primum in omnib. spes: inde in illos cõmemorãtes omnia quæ ad illius uituperationẽ faciunt, ut malo malum depellamus. In his nihil absurdum, humile, uel

cum affectu coniunctum: talia enim à præficiis ad excitandum uehementem fletum populari more cōminisci solent, sed tanquam ab irato proferri debent: augenda sunt impedimenta & spes æternæ illius felicitatis animorum, atque ita agendum ut uultum amici intuearis, atque in eo perseuera sermone, in quo uultum ad minus tristem speciem effingi animaduertis. In huiusmodi à salibus ac iocis facetijsq; omnino abstinere, nisi admodum graues fuerint. Cuiusmodi illa Seneca, licet ad sermonem hic institutum minimè accommodata, de eo qui cum audisset carmina à quodā recitata, satis nutante lingua, sua esse dixit. Ventum est ad iudicium, qui audiuerat securius & melius recitabat aliena quam ille sua. Huiusmodi conueniunt quæ animum cum grauitate mouere possunt.

Vtrum uerò liceat cum improbis amicitiam contrahere atque retinere non lesa existimatione? haud dubium est de uulgari hac amicitia: nam læto uultu illos excipere, cum illis uersari, blanditer, officiisque mutuis iuuare se inuicem licet. Proditores tamen excipio, quorum etiam odorem fugere decet. At nunc fallere in delicijs repositum est. Siquidem autem impium aut improbum exigat amicus, non iuste irascetur si denegaueris, cum intellexerit te iniustis causis illi non deesse. Ergo qui malos amicitia sibi uincire desyderat, huic uni rei tanquam maxime incumbant, est enim arduum. Cæterum de utilitate ex hac amicorum
paucitate

paucitate decerpenda, satis antedictis tractatum est. Strictim colligendo, nec temporis nec laborum, nec rei iacturam facies, si paucos habueris amicos. Quodq; maius est et admirabilius, multo melius quæ optas consequeris: multitudo enim amicorum incertum hominē reddit auxiliij, ancipitem consilij, dubiumq; quid agat aut eligat. Sed hoc omisso, de usu illorum ac gratia nunc dicendum est. Scripsit nō pauca Cicero in hoc argumento in eo libro, qui Lælius seu de Amicitia inscribitur, & in libris de officijs. Sed & Seneca in libris de Beneficijs, quæ si essent exacta & lucernam olerent, parum nobis superesset. Nunc non querimur quicquā deficere, multa imperfecta, alia nimis breuiter explicata, nōnulla minus certa ordineq; confuso, uerioribus intermixta. Et tamen consulimus ut eos libros perlegas, forsā quippiam magis quam nos inuenturo. Itaq; hoc primum cogita, in amicis repositum esse decorū simul utile atq; honestū, adēo ut etsi omnia arcana rerū cōplexurus contēplationi hærças: ueniat aut nūcius de periculo amici te certiorē faciens, nō iustū aut honestū esse existimabis, ob quantūcunq; sapientiā officiū pro amico, uel tēporis momēto differre. Quamobrē cōspiciū est officia ista in amicos, in cōiuēctos quouis studio præstantiora esse. Quod si uel ob ludos spectandos, uel persuadendā mulierē id egeris, ut scilicet morulā interponas, nō solū iniustē atq; stultē, sed etiā turpiter ac flagitiose te gesseris. In omnib. aut præstandis officijs ita

nos temperabimus in animi atq; corporis motionibus, ut intelligant homines nobis non deesse constantiam. Ea enim sublata, nullum officium suam retinet dignitatem, nullus homo magnificandus est. Videas hominem accurrentem in amici periculo uel etiam parentis, cogita si non tam hoc ex animi affectu est quam necessitate casus: ut in pugna aut rixa, non nisi laude dignus est: secus uidebis hos tam seruos ab initio defensores, in officio ipso languescere, in consilio uacillare, in exequendo minus quam deceat esse liberales. Quocirca praestantiam exhibere in amicorum officijs et exigere, et in eligendis amicis requirere oportet, ne nos amicitiae uinculo operam seruam habeamus non recipiamus. Quapropter et a sordidis uiris caueamus, qui uel operas suas locant, aut artis excellentiam in opera repositam habent: ut sutores, carpentarij, fabri, aut quorum officia ad uoluptatem spectant, ut tibicines, unguentarij, talarij, aut qui mercaturam uilem aut tenuem, aut non longius auctam exercent. Verum qui splendidam, magnam et atq; multiplicem longiusque petitam, per ministros potius quam per seipsos auerunt, hi amicitiae digni sunt. Quibus celebres quasdam artes non uulgari more, sed ingentibus precijs ac premijs tractant: ut pictores egregij, architecti, nam sculptores non receperim ob operam nimis seruilem, sed statuarios et aurifices quosdam qui non per se metalla liquant nec uasa formant aut poliunt, sed potius per discipulos atq; ministros. Et equites strenuos uita et moribus probatos: et qui rura colunt ac curant, operam

tamen

tamē seruorū. Et professores liberaliū studiorū, nō autē
 eos qui quæstū faciūt ex diurna aduocatione, multo mi-
 nus ex medica arte, quid. n. etsi Craterus sit, differt ab
 his qui in officina artē exercēt? Et nobiles omniū sunt
 optimi, ut qui nulli alij rei incumbāt, nec artiū sorditie
 ulla sunt coinquinati. Sacerdotes quoq; splendidos, &
 Principes sapiētiae studiosos, & recti tenaces colere de-
 bet. Ab alijs cauendū, ne nimiā cōtrahas familiaritatē:
 nā quāuis fieri possit, ut aliquē bonū inuenias, quia ta-
 men rarō id euenit, melius est nō tētare fortunam in tā
 to periculo, tātaq; bonorū copia. Vndecim genera illo-
 rū descripsimus. Cauendū tamē est in amicitia potētio-
 rū deligēda ne fallaris: nā uelut qui arduos ascēdūt mō-
 tes ut feras assequatur, si nō periti sint admodum itine-
 ris, maximo periculo atq; labori se exponūt: ita si im-
 prudenter patrociniū unius delegeris, facile omniū ia-
 cturā feceris, quemadmodā ego, qui uel hoc uno exem-
 plo admoneri potuerā: cū exēplar Geometricorū ele-
 mentorū dixit se amisisse, quod unicū mihi erat, decuit
 sanē me quod facere uolui, aspernari munus illud cētū
 aureorū coronatorū, existimans quale periculum esset
 aula nō assucto intermiscere me his, qui dū calū capi-
 te tāgunt, omnia hęc humilia paruifaciūt. Neq; n. solū
 spectāda est natura in principib. propria, sed eorū qui
 apud illos plurimum possunt. Ego sanē si munus illud
 quod quam inuitus acceperim Deus nouit, sed iactura,
 quā fecerā fores obsidēdo ut librū reciperē, me flexit.
 accepi sē, quāquā min⁹ beatē uictur⁹ Mediolani suis sē

Quid ergo? non cuiq; datum est adire Corinthum. non
 tam est spectanda principis potentia, quantum tibi uti
 lis esse possit, nec natura illius quam bona sit, quã qui-
 bus ille delectetur studijs atq; hominibus, qualibusque
 ingenijs illi præditi sint, & tu quam aulæ moribus sis
 accommodatus. Itaq; si ego demens hæc spectassem, nõ
 magis illius quàm præcedētium provinciæ præsidum,
 quorum longè mihi locupletiolem conditionem asper-
 natus fueram, amicitie me insinuassem. Sed retenta
 quam mihi uirtutis atq; fortunæ beneficio paraueram,
 auctoritate et lucro per quam magno dona quicuissem,
 nullis fortunæ procellis iactatus. Nunc pro hoc benefi-
 cio in prima lucrum & nomen amisi, cum etiam urbis
 moenia horream, tanquam tantæ cladis cõscia, Senatus
 & ipsius Principis amicitia priuatus sum: Filium uni-
 cum, spem inclinantis ætatis meæ crudeli morte ac infæ-
 mi perdididi. Ego quàm parum absuerim ne dolore inte-
 rirè, ni Deus specialibus auxilijs me tutatus esset, quili-
 bet intelligere potest, qui præter casum ipsum per se
 acerbissimum, tot causas quæ illum miserum filium im-
 pulerint, quas in fine operis annexi, nihil cõtulisse ani-
 maduertent. Itaq; hac egregia amicitia, hoc tam splen-
 dido patrocinio, funditus pro meritis euersus sum. co-
 goroq; pendere Senatus arbitrio, ut profitendi muneri
 incumbam, si propè patriam manere uelim. Nec est
 quod me solari possit, nisi quod etsi hoc etiam sustule-
 rint quamuis inops, quem deseruerunt ingrati animi,
 & cum

& cum eis humanum genus Deus non deseret, pro cuius ueneratione ac nomine omnia hæc mala libenter sustineo, nec piget me perpeti, nec si possim mutare, mutasse uelim. Cæterum quod ad mortales attinet & principum amicitia, hæc fuerit quæ pro tot illius laudibus quas in fronte librorum de subtilitate uerè (ut meo iudicio uisum est) scripsi, mihi euenere. Verùm in aliorum ordinum amicitia obeunda ut non tanta spes est: ita facilius aditus ac longè minus periculum. In his etiã magis spectabis illorum indigentiam ac necessitatem quã potentiam, quod pauci nostra ætate faciunt: in collocandis beneficijs, atq; ea hilariter promptè, ac maiore cum fœnore, si quicquam accepisti sunt retribuenda, fœcundorum agrorũ exemplo, ut ait Cicero. Ita tamen alij non contuleris, ut tibi uel alteri amico plus noceas. Vel in præsentem gratificeris ea in re, quæ postmodum successu temporis plus obfutura sit, uelut improbi & imperiti medici facere cõsueuerunt. In amicitia autem quæ utilitatis causa solum contrahitur, illos sequere (quanquam non ex his sint ordinibus) qui in parandis diuitijs sint fortunatissimi, tametsi etiam fœneratores sint. Secundo loco gratos ac beneficos: tertio autem liberales. Cæterum cum studia hominum quatuor sint, sapientiæ, administrationis rerum ciuiliũ, negociationis, & uoluptatum, iuxta singula genera horum sunt amici. Sunt etiam eo ordine quo scribinus præferendi. optimi enim qui ob uirtutem & sapientiam commu-
 nent

nem amicitiam iniere, inconstantes maxime qui ob uoluptates. In omnibus sane officijs eorū atq; actionibus, etiam uitae humanae consideratè agere pluris est quam cogitare prudenter: cumq; in ipso beneficio conferendo, in prestandisq; officijs summum bonum sit in ipsa actiōe, id tamē cauere debemus, ne omnino in ingratos conferamus. Nam gratiam sperare tamesi minus honestum est, est tamen adeò utile ut apud uulgus sit officij prestiti finis. Illud maius est quod cum facultas nostra, seu in-potentia, seu in operibus exigua sit, quicquid impenderit largitiq; fuerimus in ingratos, id totū illis qui natura gratiosi sunt detractum puta. Praeterea turpè est falli atq; indecorum, aliorumq; mentes talia exempla ingratissimis impertiendi, à beneficijs bonis praestatis, & à liberalitate deterrent. Quo circa si in hos impegeris, quid agendum sit dicere nunc aggredior.

DE INGRATIS ET PERFIDIS.

Llud ergo primum consideratione dignum est an uerū sit, quod Seneca ait: Parua beneficia gratos homines reddere, magna ingratos, quod homines reddere parem gratiam non nisi maxima cum difficultate, aut magno cum damno posse se intelligant. Quod certè dictū omnes à magnis beneficijs conferendis abstertere possent; mihi autem tamesi non inutile sit praecipuum, et nature

curæ illius accommodatum, tamen multis modis astringendum uidetur, atq; primo in amicis ueris haud obseruandum erit. quandoquidem idem sit ac si in te illa conferas. Secundo cum nullius gratiæ spe confertur, quod maximè contingit cum homines potentes in suos clientes beneficia conferunt: neq; est ut illi ingrati euadant, cum sciant quantulamcumq; gratiam sint relaturi, eum qui beneficium cõtulerit, æqui boniq; consulturũ. Tertio si casus id exigat, ut uel cogaris periclitari amicum sincere maius spe beneficiũ afferre: quo in casu Princeps ille erga me erat cum neglexit. Tametsi enim non par reddi beneficium posse sperabat, quod tamen Deus nouit: nam maius forsã futurum erat regi ac genti suæ, tum maximè quod postularem, denegare non debuerat. Quinimò etiamsi non petat ob uerecundiam, tantum ualere debet uerecundia, quantum perfrictæ frontis, aut miseri animi lachrymabiles supplicationes. Quarto cum in probos ista conferuntur, aut uirtutis causa, tametsi enim non reddent par, tantum tamen reddere possunt quantũ pro illorum uiribus sperare licet. Iuuare enim sapientem aut probũ ipsum per se bonum est. Seneca autem omnia refert more suo ad dantis gloriã, cũ magis personas spectare debeamus. neq; paruum est sapientẽ aut probũ fuisse, quandoquidẽ tam rari sint in alterutro genere. Demũ cũ beneficij collatio non à te sed ab illo incoepit. melius est enim restitutionẽ amississe quã ingratiũ uideri, ideo probo uiro ac grato multo

to multo magis perspiciendum est à quibus beneficia expectat aut suscipiat, quam quibus tribuat. Velut magis considerandum quid tibi furto subripiatur quam quantum dones. Qui enim donat scit quid donet & quantum, cui aliquid furto surripitur tametsi exiguum sit, nescit quantum esse possit, tantum ergo esse existimare debet quantum esse potest: at quod surripi potest infinitum est: itaque qui furum arbitrio uiuit etiam si exiguum auferant, nihil habet: qui donat etiam si magna donet diues esse potest. Ita ergo qui beneficium imperat etsi immerenti scit quid perdat: qui suscipit ac recipit nescit pro quanto se obliget. Ergo cum recipis aut recipere debeas diligenter considerare decet. Sed si uitijs non à x̄p̄is iā amici laborent, ira, dolo, contumacia, negligentia, mora, id per sepe utilius tibi erit quasi omni officiorum genere erga te promptè utantur. Cogita enim illa eadem in te esse, & uide quam grauius alios afficias: itaq; ex illorum erroribus optimus & officiosus euades. cum enim aliorum gratiam experieris, uel temetipsum consideraueris facillimè temetipsum falles, & dignum amicitia existimabis, cum in multis delinquas. Sunt autem gratiæ duo generu, quorum unū est, ut in eos qui nos beneficijs affecerūt benefici & ipsi simus: alterum ut pro his qui pro nobis mala perpeffi sunt & nos mala perpeti non recusemus. Est autem hoc genus certè præstantissimum ac nobilissimum, cōmuneq; omnibus esse potest. Quandoquidē nihil

nihil nos prohibere potest quin mala subeamus, nec ad hoc opibus aut potentia indigemus. Unde rectè admodum hoc in uno genere gratiæ tota lex nostra fundata est. Neq; enim si quis propter tot beneficia quæ a Deo accepit, aut alijs benefaciat: aut propter gloriã, aut uirtutem aut consuetudinem, uel etiam mala æquo animo perpetiatur, aut sponte subeat, cœlestis regni particeps fiet. Sed si ob Christi amorem qui nostri gratia mortem acerbã passus est, ob Deiq; beneficia et dignitatẽ facere aut ferre nõ recuset. Optimũ igitur gratiæ genus pati uelle pro his qui pro nobis sponte passi sunt. Et qui hoc agit optimus, & ad omnia bona facienda paratus est. Quippe cui plus debetur satisfaciatur, & maiore premio, quanto maius est mala pati quã benefacere. In primo igitur genere ponẽdi sunt qui pro his qui passi sunt & ipsi pati nõ recusant, ut Martyres. Post qui his qui passi sunt, aut pro his benefaciũt, ut Paulus et Hieronymus: Tertio loco qui pro his à quib. beneficium acceperũt pati non recusarunt, ut Macchabei, quorũ festũ etiã ecclesia celebrat. Ultimo loco eorum qui benefactoribus benefaciunt, è quorum numero maxima est turba etiam Idololatrorum & aliarum gentium: præcipuè tamen eorum qui sancta philosophiæ præcepta intinẽ hauserunt. At illorum qui beneficia non reddunt pessimi sunt: qui parentibus insensi sunt quibus maxime debemus. Deteriores etiam si matri quam patri, & si uerberent aut eos iniuria afficiant, quam si solum sint eis insensi.

inſenſi. Qui ergo pro Chriſto multa nolentes patiuntur, in his omne uirtutis genus relucet. ideoq; ad rempub. conſtituendam ac continendam optimi ſunt. Sunt enim admodum iuſti, benefiſci, piſi, mites, miſericordes, ſynceri atque conſtantes amici. Quamobrem lex noſtra optimos eſſe nos uno uerbo docuit. Sed cum non facile ſit his temporibus in tam amplo Chriſtiani nominis ambitu, Chriſtianos pauculos inuenire. ideo ſaltem iuſtos & gratos querimus. Eſt enim iuſtitia rebus humanis adeo neceſſaria, ut uelut Cicero ait, etiam in his quæ iniuſtiſſime fiunt, ut latrocinio, pyratica, circũuentione, iuſtitia opus ſit. Et qui omnino adminiſtrare & ex ſententia cuncta uoluerunt, à ſuis ſunt deſerti aut etiam obruncati. Bargulus autem & Spartacus, ac Viriatus & Sertorius in latrocinio iuſte adminiſtrabant cuncta, atque ſecundum latronum leges. Ingratorum autem admirabilis quædam eſt natura, qui omnibus diuinis, humanis ac ſerinis legibus relictis, exitiale & deteſtandum crimen exercent, in quo omne ſceleris genus cumulatiſſime continetur, doliſ, proditionis, ſeuitia pietasq;. Res proſectò ſœda ac horrida uiſu, memoria moleſta. Latius patet hoc malum quam quis credat, undiq; ingratorũ numerus eſt infinitus. Nec parua pars mali eſt ingratis benefacere, alereq; hoc tam ſineſtum malum in republica re non ſolum ſed etiam exemplo. Itaq; ſeruere ingratiſſimum eſt. Maleq; conſulit Seneca, ut etiam in il-

los ſimus

los simus benefici. Sed quoniam, ut diximus, nunc atq;
 olim ingratis omnia plena erant: gloria autem con-
 stat multorum in nos benevolentia ac fide, existima-
 tioneq; dignitatis, quomodo hanc multorum beneuo-
 lentiam assequemur si non pluribus, pluribusq; ingra-
 tis ob id necessario benefecerimus? Ergo aut à concu-
 piscenda gloria prorsus abstinendum erit, aut ingratis
 benefaciendum? Difficile quoq; uidetur ingratos hos se-
 cernere, quòd iidem homines in quosdam grati sint, in
 alios ingrati. Cn. Pompeius in Cn. Carbonem ingratus
 fuit, in multos alios gratiosissimus. Ingratus et Augu-
 stus in Ciceronem et C. Toranium. Itaq; cum res hu-
 manas aestimo, nihil tam syncerum in eis statuere licet,
 ut generalem rationē de illis constituere possis: mutant
 etates et cū illis mores, ita tamen ut nunquā ex ui-
 pera agnū, aut ex agno uiperā fieri speres. Adolescētū
 et puerorū ut sunt animi instabiles et à ratione ac cō-
 filio magis alieni, ita etiā rara ab illis gratia rependi so-
 let. Senes uerò ob timorem et auaritiam et ipsi pa-
 rum grati esse solēt: multa interim occurrunt quæ cisi-
 naturā nō mutāt, mentis tamē deliberationē uertūt mo-
 do in hoc modo in illud. Cogita oēs homines quicquid
 faciant sui causa nō alterius cuiuspiā facere. Siue gra-
 tias reddat, siue sit ingratus, liberalis, auarus, ac eiusmo-
 di omnia propter seipsos faciūt. Colimus deos, nō illo-
 rū causa, nisi admodum sapientes, sed ut bene nobis sit,
 aut ut pietatis nomen consequamur, solum in cru-
 delitate

delitate & misericordia potius naturæ uim sequimur
 quam nostram deliberationem. Ergo cum hominū uari-
 ant mores, illos à natura & deliberatione proficisci
 puta, quos habet dum maximè liber est & prudens, &
 quos quasi sponte exercet, tum uero in maximè necessa-
 rijs. Quos ergo ut potius quam natura uel consilio in-
 gratos esse animaduertis, in hos conferes beneficia. In
 eos autem qui ob inuidiam ingrati facti sunt, aut qui
 consilio & improbitate, conferre beneficia stultum fue-
 rit. Sed si ab his tu beneficia acceperis clam alijs red-
 des, ut re non exemplo gratus in eum sis. Iam uero ut ui-
 deas ingratorū numerū, quotusquisq; non iniurius est
 in Deum, à quo ipsam uitam, mentem, incolumitatem,
 ipsum, hoc frui mundi pulchritudine adeptus est. Que-
 dam etiam gentes non tam illum ignorant, quam nesci-
 re nituntur: ut qui amplissimam regionem Tartariam
 appellatam sub Borea incolunt. Et Indi occidentales.
 Inde in reges qui stipendia, dignitates, potentiamq; cō-
 sequuntur, nihil minus quam illius causa faciunt. Hinc
 auaritia, ambitio, inuidia, amicitia, odium, spes, amica
 omnia regis uoluntati atq; utilitati præponuntur. Cice-
 ro homines septem rebus ad deliberandum comoueri
 tradidit: Beneuolentia, beneficiorum magnitudine,
 præstantia eius de quo deliberant, metu, spe utilitatis,
 nec non largitionis et ipsa largitione: iisdem etiam cau-
 sis ad parendum alicui incitatur. at ex omnibus his nul-
 la non prior est regis utilitate, ubi mentem alia ex his
 causis

causis occupauerit. nam nō omnes ab omnibus irritantur. Multi enim sunt qui neq; spe paruarū rerum, neq; exiguae largitiōis, nec ipsa exigua largitione tāgūtur. In parentes quoque quam rari grati? in reliquos multo minus.

Est etiā perfidus ingratus, ingratusq; perfidus: quod eo nomine quisq; beneficium recipere creditur, quod ubi occasio euenerit repensurum sit. Iam qui fidem frāgit eo ingratus est quod ille confisus est in eo, ipse autē gratiā non reddit. Hæc igitur cum sint summa mala, nil mirum si sint affinia. Quis autem eorum deterior? certe ingratus, nam ei beneficium credidit atq; in eū contulit: ille uerò solum ei credidit. Quocirca ingratus perfido deterior. Vt facile sit paululum mentem adhibenti perfidos cognoscere, sed de his infra. Verum cum sepe contingat ut in uita humana fieri solet, ut uicissim multi multa confrant atq; recipiant beneficia ab iisdem, mutuoq; se ingratos appellēt. ob id scire oportet à quo prius benefaciendi initium duxit, & quænam maiora, & quas ob spes. Sæpe enim multi benefacere incipiūt, non ut benefaciant, sed ut recipiant: cuiusmodi ille grammaticus fuit qui & prius carmina in Augusti laudem scripsit, & pro acceptis carminibus stipem obtulit: nemo enim sane mentis aut in carminibus offerendis, aut stipe beneficium grammatici laudarit: quod nullū esset tum ob paucitatem muneris, tum accipiendi potentiā tū quia præstabat ut acciperet. Ergo in ingrati officij

iacitura quã maximã & frequentissimam esse docui, et prudenti consilio & statim occurrere decet. Captabit uerò ut apud Plautum Euclio occasionem seruandæ rei, si iacituram pepererit ingratus aliquis, ob id quæ dicat:

Quid si quispiam ignem quærit? Extingui uolo,
 Ne causæ quid sit quo te quisquam quæritet.
 Nam si ignis uiuet tu extingue extemplo:
 Tum aquam aufugisse dicito, si quis petet,
 Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
 Quæ utenda uasa semper uicini rogant.
 Fures uenisse atq; abstulisse dicito.

Ergo nemini inseruiam? nulli quicquam accõmodã bo: minimè. hoc enim esset omne officium ex humana uita, sine qua stare non potest, tollere, ac initari Ambrosium Aliprandum Iurisconsultum ciuem nostrum, ad quem consulendi causa Bonromeus Princeps Philippus cum uenisset, atq; inter loquendum, ut multi solent, forficulam manu tractaret, Aliprandus inquit: omittite forficulã, nam diebus his cū quidã ad cõsulendũ me uenisset graphium sustulit. omisit Bonromeus simplicitatem hominis admiratus. Dein cum inter loquendum credo cogitatione multum intentus uerbis, nam de re magna ut opinor tractabatur, rursus forficulam tractaret, quasi indignanti similis Aliprandus omittite inquit illam, si uultis ut rectè uobis possim consulere. admonui enim nos quempiam his diebus

cum sub specie consulendi uenisset, furto sustulisse graphium. Omisit Bonromeus forficulam, plusq; illius scientie iuris tribuit & negotio serio quam stultis interpellationibus. Scripsimus tamen de huiusmodi uiro multa risu digna in libro callidarum technarum. Sed ut ad rem redeam, hoc ipso mali ingrati officio habes quo possis indignos a petitione repellere, dignis ac merentibus inseruire. Quibus uero nolis nec deceat, bonis uerbis satisfacies. durum enim est onerare hominem grauibus dictis quem factis iuuare nolis. quandoquidem etiam beneficientium (multi aspera dicta magis horreant) quam recipiunt gratam habeant: ut ergo sincera aqua uentriculo onerosa est, saccharo mixta non ita, sic meliflua uerba pro facti dimidio sunt. Si ergo commodè inseruire te non posse ostendas, si exemplum prioris iacturæ, specie saltem amici manebunt, nec de te conuerentur: aut malam famam spargēt, nec multos pro uno amittes. Pura enim repulsa nō sine cōteptu esse uidetur. ob id durior sanè quam ut animo beneuolo ferri possit. Eam etiam hi qui amāt ueritatem difficilius effugere possunt. quam obrem uerax his temporibus maiores inter perplexitates uersatur. Grauior igitur repulsa, est contemptus & maioris æstimatur. caue ergo ne quenquam contemnere uidearis. Ego olim cū lyras quatuor mutuo dedissem, solūq; tres recepissem, noui nil mutuo daturū, nisi his quib.

etiam si dono eadem dedissem haud pigeret. Sic eo uoto multis incommodis liberatus sum. Adeo enim quorundam impudentia creuit, ut etiam ignotis maiore ue recundia deneges quod petunt, quam illi flagitent. Nuper adolescens uadimonium à me triginta aureorum coronatorum tam perfricta fronte, tam constanti uultu requirebat, ut frater à fratre non securius fuisset petiturus: cum tamen illum nec è facie agnoscerem. Quod si alteri mutuum dedisse quis obiecerit, respondebis maluisse ut ille dono accepisset, postquam tantum ei debueras. Ergo quibus mutuo dandum, quibusque beneficia impertiri deceat, paucis accipe.

Scriptit Lilius Gregorius nostra etate libellum de de ingratis sanè acrem & elegantem, quo uitium hoc detestatur, adeoque ut etiam homines ab hoc uitio absterrere conetur. Sed sanè luserit hic operam, seu ingrati natura, seu consuetudine consilioque fuerint. Horum enim uno tales fiunt: nam cum uitia quatuor modis coerceri ac depelli soleant, religionis instituto, Glorie spe, legum seueritate, ac rationibus quibus id ostendamus quod laudare uolumus esse utile, quod uituperare inutile, nullo horum effici potest ut ingratos à suo proposito dimoueamus. nam quod ad fidem religionemque attinet non consueque (ut cetera omittam impedimenta) processisset ingratus, si uel minimam partem aut beneficiorum, aut poenarum expectandam esse crederet? Glorie studium, uirtutis honesti decor adeo inter mortuum est, ut

est, ut ne chœnicæ lupinorum illud emerim. Omnia pecunia atq; potentia deduntur. Ex tribus temporibus duo amissimus, o grammatici, uobis certamen hoc relinquo. Neq; qui fueris curo, nec quid futurum sit curare debes, sed qui sis, quid habeas, impar pugna tanto errori euellendo, tali monstro fugādo. Et si par esse potest, impar his armis gladiator (mibi ignoscat) futurus erat. Oportebat Ciceronem aliquem aut Cratippum uel Hægesiam declamare: sed uideo facilius posse expugnari uiuendi cupiditatem quam auaritiam, aut ingrato persuadere ut beneficiorum memor esse uelit: leges ipse in tāto crimine silent aut torpēt, uel hallucinantur. Quātumq; aduersus hanc beluā possent uisum est in Atheniensibus, qui cum de ingratis seueram legem tulissent, nulli eo populo magis aut sepius ingrati fuere. Iam rationibus pugnādum esset, sed quia ab utili honestū, ab inutili turpe non secernūt, horum nullus ingratus erit, quia autem aliud utile ab honesto statuūt, nec conabor persuadere nec forsā potero. Quid etiam quorsum hic labor? in cæteris gratiam referre posse sperabam, ab ingrato gratiam sperare insanientis est. Est ingratus mortalium pessimus tribus præcipuè ex causis: prima quod omni genere uitij sit coinquinatus, auarus, ambitiosus, crudelis, infidus, mendax: deniq; nō improbus, sed ipsa improbitas atq; nequitia. Secunda quod in eos maxime peccat in quos minus, etiamsi peccare liceret licet, scilicet in Deū, patriā, parentes & beneficos.

Tertia quod ipsam hominum coniunctionem dissoluit qua omnia illi bona constant. trib. enim cum prestemus cæteris animantibus, intellectu, nam cõcordia hac ipsa tamen sola superiores sumus illis atq; hanc cõcordia euertit à Deo, ut ciuitatibus nihil perniciosius esse possit: fures, latrones sicarios ipsa ciuitas ferre potest, ingratos ferre non potest. Quis enim alteri auxiliabitur? quis filium alet? quis parentes fouebit aut nutrit? Ergo erit hic ciuium consensus? aut cui bono. Reliqua uitia omnia in inimicos, in incognitos, alienos, in eos feruntur quibus non constat ciuitatis ratio: hoc solum crimen contra eos seuit quibus maxime sumus coniuncti: dum iungit, dirimit, dum unit, diuidit, dum colligit, abrumpit, dum seruat, perdit. quid hoc ipso iniquius excogitari potest? Itaque gratie memorem inter tot pericula, sui uxoris, filij, gentis, fortunarũ, Virgilius sanum Aeneam facit. Dum neque sine senec parente Anchise discedere uult, & dum ille annuisset, sublatum in humeros per media penè inimicorum castra detulit ad naues. Sed quorsum in Didone ingratum facit falsa cum historia? quem prestitisset à tam nefando crimine etiam si uerum fuisset, uel silentio liberasse. Existimo nos docere uoluisse propter publicam utilitatem etiam proprii debiti nos debere esse immemores. Sed non sufficebat hoc. nam publicæ utilitati per priuatum sufficere potuit beneficium: quomodo enim

in

in Italiam peruenire potuisset, nisi reſectis apud Dido-
nem nauibus? ob id quatuor adiecit huic excuſatio-
ni præſidia: primum quod apuſſus eò fuit ui, non
ſponte, ſecundum quod mandato deorum diſceſſit,
& Dido etiam non ſponte hæc peregit, ſed à cupidi-
ne decepta: Tertium quòd nihil admittiſt contra illam:
quartum non ſperaffe quod neq; uerifimile fuit illam
ſponte ſe occiſuram. ipſa quæritur:
Diſſimulare etiam ſperafſti perfide tantum
Poſſe nefas?

Iam illud Aeneas

Faſſus ſponte erat ante dicens:

Ego te quæ plurima ſando

Enumerare uales, nunquam regina negabo

Promeritam.

Excufaſt aut ſe in ſexto, ut dixi, de ultimo hoc his uer-

bis: Nec credere quiui

Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.

Et ruruſus:

Funeris heu tibi cauſa fui.

Hæc poterant ex uerace ore excuſare ἔχαριſίαν. at
inter heroas connumerari non meruiſſet, ni men-
dacio mortem prætuliffet. Hæc enim præcipua
cauſa dijs homines gratos fieri docet Homerus, cum
dixit:

Ἄλλὰ φρονίμω ἐ Δικαίω ποίηſας.

Et apud Sophoclem Νίκαος γόνος uerus filius.

Δίκαιος

Διότιος enim uerax est, & omnem complectitur uirtutem. Sed poëtis multa licent cum præter historię seriem: adsit orationis ornatus, affectuum motus, sapientiæ obumbratio, morum exempla, personarum decor, ac delectatio non parua. ad sapientiam enim peueniunt uelut hi qui ex carcere exeuntes in dubia luce primum res inspicere gaudent, nam à claro prorsus obcæcantur: ita qui rudes omnino sunt uelut etiam pueri, in sapientiæ uestibula per poësim introducuntur, delectatione etiam adiecta. Ex quibus ad penetralia per philosophiam postmodum patet ingressus. Sed præter cetera personarum decorem poësis seruat, non solum excellentiæ, ut Deorum, Heroum, Regum & plebeciorum, sed muneris, ut ducum & militum, ac affectuum ut stultitiæ, timoris ac iracundiæ. Miscet tamē indigna dignis quæ propter studiosè legenda. Et imitatione personarum uelut illud:

Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignum
Finge Deo, rebusq; ueni non asper egenis.

Euander Graius senex & rex loquitur inter sacra
Alcidis qui fuit pauperrimus, quamuis diuitijs nescio
qua ratione cum Iunone illum præfecerint. Itaq; multipliciter decoris ratio seruata est à Virgilio. Illud eos defendit quòd alij alia sentiāt. Crudelitas apud Tartaros uitium non est, formido maximum uitium. Quidam etiā parentes edere impium non putant: nos grauius scelus carnes humanas edere existimamus quam ipsos homines

mines occidere. Ita creditum est nullum esse uitium, nullum scelus, sed constare omnia legibus atq; consuetudine. Verum non hoc idem dubium est in ingratis, quos omnis lex atq; consuetudo damnat & aspernatur. In hoc solo discrepant quòd barbari ingratum neminem esse putant, qui beneficium alienigenæ non reddiderit: ciuiles homines in omnes eisdem sacris initiatos, in cæteros non ita: Probi in omnes gratos esse debere censent. Nam etsi in Scythas officia cõferre superuacuum sit, cum tamen ab illis afficeris beneficijs, iam ille nomine gentis suæ indignus haberi non debet.

Ergo summum studium, summa diligentia adhiberi debet in officijs præstandis, ac beneficijs impertiendis suscipiendisq; quando quidem si in gratos contuleris felix eris, si in ingratos infelix. Quãquam in gratis non sufficiat ipsa animi uirtus, sed etiam potentiam requirat. Decrepita ætate senex, & pauper inualidus tamen si grati sint, ab altero non expectare debes beneficium, alter uerò etiam tibi oneri futurus est. Non tamen illi qui suæ uirtutis speciem blandiente fortuna sæpius præbuit, despicere oportet. Cum enim non ut Timon in solitudine uiuere uelis: etsi nulli beneficium impertieris à nemine sis accepturus, necesse est in collocandis beneficijs maximam ponere diligentiam, summaq; prudentia uti. Id ergo quatuor rationibus constat: prima ne tu ipse ingratus sis, nam hoc deterrimum est & uisio ipso, & infamia, & iactura atq; in uita ciuili. Secundæ
ne etsi

ne etsi tu gratus sis, ita tamen agas ut eos cum quibus uersaris ingratos reddas. Tertium ut ingratos à gratis discernere queas. Quartum ut possis ipsa beneficia conferre: plurimos enim scimus gratos esse homines, in quos uel quia illis amicitia coniuncti non sumus, uel ob humilitatem fortunæ nostræ, uel etiam ob ineptiam quandam beneficia collocare nobis non licet. Est etiam cōsideratione dignum scituq; necessarium, homines illos qui grati sunt plures plerunq; habere amicos: contingit in plures ut beneficia impertiantur, quò fit ut nouis amicis operam dare non possint. Quo fit ut multa sepius nobis à mediocris fortunæ uiro beneficia consequamur, quam à principibus: non quòd plura non possint principes, aut quòd beneficiorum memores non sint, sed quoniam petunt tot, ut uel omnibus satisfacere non queat, uel non saltem æquè bene. Narrabat amicus noster Ioannes Petrus Buzius Medicus, ac artis professor insignis non inelegantem fabellam, quæ quia heridum narratur hunc in locum aptè incidit, recitare illam hic non grauabor. Dicebat ipse contigisse quondam siccitatē magnam, adeo ut flumina, fontes, putei, cœlumq; nullas remitteret aquas: uillicus ne cum tota familia ac iumentis periret, recordatus aliquando magnam aliàs etiam contigisse siccitatem: uerum in radicibus montis fonticulum inuenisse, eo perrexit, nec frustratus spe, aquam sed non multam inuenit: rediit domum, & affinibus peculiaribusq; amicis conuocatis dixit,

xit, fontem inuenisse, sed ea lege deducturum illos ut ordine quisque biberet: primum ipse cum uxore filijsq; inde amici atque affines, post boues equiq; sui, tum armenta, itidem suo ordine & aliorum. Assenserunt illi postquam non haberent, quod sibi promptius occurreret, auxilium. Erat uillico illi domestica pica, quæ cum ordinem hunc audisset, secum dixit: dominus meus et si me ducturus sit ad fontem, cum tamen tot mihi præferantur, aut fons ipse certè siccabitur, aut antequam omnes biberint ego siti inteream. Itaque aquam aliò quærere non nisi meliore fortuna possum. Multi cum cogniti sint principibus, solum id cogitant quantum illi possint, non quantum sibi illos beneficijs deuinxerint, aut quod habeant illi apud se uel magis coniunctos, uel magis gratos. Quare melius forsitan fuerit in fluuio exiguo piscari quam in mari, tametsi mare longe plures pisces ac grandiores habeat. Melius est longè persæpe in mediocris fortunæ uiros beneficia, aut paulo maioris quam mediocris collocasse, quam in ipsos principes ob quinque causas. Prima, quòd princeps intelligit beneficium illud spe potius quam amore in ipsos conferri. Secundum, quod eo beneficio nõ ut mediocris fortunæ uir augeri suã existimationẽ putat, nec magni fieri à te ut ille: nec si existimet illud curat, aut credit alios hoc exemplo moueri debere. Atq; etiã si id credat parum referre putat hoc, quoniã potentiam suam non ob id augeri sperat, quæ omnia in priuatæ conditionis

uiro

uiro sunt. Tertium, quòd tot competitoribus aut multo
 quam par beneficium reddit, aut tam serò ut omnia ex
 pectatione illa diuturna tibi pereant. Quartum, quòd
 non audes ab illo repetere ut à priuato. Etsi modo re-
 petas, non audes omnia illi tam ex ungue explicare ut
 amico familiari. Demùm quod maius omnibus est, quod
 hac spe fretus multa audes, multa audent tui quibus e-
 uerteris: dum neq; tu illis satisfacere potes, neq; prin-
 ceptis uult. Visum est nuper in filij mei miserabili casu,
 in quo bisariam Patrocinium principis Sueffani nos
 perdidit. Filium quidem qui cum putaret iuste ulcisci,
 sperabat stultè quidem defensum iri ab illo: me autem
 non tam stultè licet infelici euentu qui in illo confusus
 certiozem salutis spem deserui. Quis dubitat si non me
 adeò in illius nomen pronum uidisset filius, non talia
 ausurum? nec de hoc conqueri dignum est. amentie e-
 nim illius fuit, non principis peccatum, nihilominus
 ex confidentia illa ortum fuit infortunium. At de mea
 in principem fide aliud statuendum esset. Sed, ut dici
 solet: Manum ad os apponere oportet cum de princi-
 pibus loquimur. Interiere Augusti. Illud tamè sepe me
 cum recordatus quod apud nos dici solet: umbrā prin-
 cipum stultorum pileum esse. Quamobrem consulue-
 rim probis uiris, ne principibus inseruire omnino ue-
 lint? Sed sinamus eos illis qui uerbis solis & specie offi-
 ciorum, non officijs & uirtute gratiam illorum mer-
 cantur. Quorum nihil interest quomodo domini sit,
 sed

sed solum curant ut ambitione atque opibus ipsi alios uincant, habeantq; sua labra lactucas. Odio me fuisse dijs non ob aliud esse existinaui, quam quòd immerentibus fidem, uirtutem, constantiam, innocentiamq; seruire uoluerint. Rectius Alciatus Curtiusq;, tametsi libros de utilitate ex aduersis capienda non scripserint, præcepta illius tractare nouerunt, sibi ipsis uiuentes: at mihi hoc infelicitatis etiam inter reliqua fuit, ut nihil sciuerim ulla in arte aut negotio, antequam methodum in illa aliquem conscripserim. Quod non obiter contigisse existimo, sed ut ad communem utilitatem his in rebus quibus mihi usui opus esset cōscriberem. Sic Dialecticam totam Aristotelis, Galeni et Euclidis octo simplicibus chartis plenè ac ordinatim conscripsi, quod utinam opus quod iam triginta annis facere potuissem, fecissem. Sed non sunt nostra hæc, uerùm ut reor Dei munera. Medicinã uigintiseptem: mores hoc uno opere, ludum latrunculorum quòd eò plurimum oblectarer, pluribus fermè quã oportuit chartis descripsi. Philosophiam XXXVIII libris de Subtilitate & de Rerum uarietate amplexus sum. Astrologiam quatuor commentarijs in Ptolemæi libros descriptis. Theonoston sex. Has septem disciplinas & necessarias, & in methodum deducendas ea ratione duxi, ut ad uoluptatem ueram Theonoston conscripserim, ad uulgarem et familiarem de latrunculorum ludo. Dialecticam ad rectè conscribenda opera, ad dijudicanda, ad explicanda,

ad inueniēda quæ querimus, & ad profitendas discipulā
 nas philosophiæ libros, quod turpe existimarē nescire
 quidnā essemus & ubi. Medicinæ autē præcepta ut in
 promptu haberem, quæcunq; essent ad ægrorū curā et
 prædictionem necessaria. Astrologiā ductus admiratio
 ne rei, libros hos tanquā totius uitæ peragēdæ honeste
 uaticū. Quòd si quis expungere Astrologiā & latrum
 eulorū ludū ex hoc numero tanquā minus necessaria
 uelit, nō reluctabor, modo sciat methodo exactissima il
 la conscripta esse. Cæterū minus necessaria, et tamen e
 tiā diligētius scripta intelligat Arithmetiā, Geometri
 ca elemēta, Musicā, septē libris de Arcanis Aeternita
 tis, et quatuor de Fato. Reliqua non methodo absoluta
 sunt, quāquā plures magnificiāt ob ea quæ à nobis au
 dierunt cōmentaria in Auicennā, in Artē medendi Ga
 leni, in Aphorismos & cōtradictiones. Ergo si qui eru
 diti qui pauci sunt, aulas frequentant & his magistra
 tibus grati sunt, è quorum numero Delphīnus ipse est
 amicus noster uir insignis, nouit quātis laboribus rem
 ipsam sustineat. Ergo quandoquidem tam pauci huic
 negotio ex sapientib. probisq; apti sint, paucioribusq;
 etiam res bene cedat, unaq; sit hæc tantum uita, unūq;
 uiuere, ut beneficia in amicos potius collocet: atq; ut il
 lis antiquorū more librorum nuncupationes dedicet
 quā potētiorib. uiris. Sed si nō re, uerū uerbis & opera
 seruili tū adulationib. paratus sit principib. placere, et
 meliore quæstu ut faciat consulo, & Neoptolemi uin
 dicta.

Ergo

Ergo ut ad rem redeam, nihil cū sit deterius quam ingratum esse, quomodo illos cauebis aut ne efficias prouidebis, si tu ingratus fueris? ipso scelere deterior factus, quam si mille ingratos fuisses expertus. Qui enim ingratus est beneficij accepti dulci memoria destituitur: & uirtute quæ ad gratiam referendam stimulat priuatur. Exemplo quoque alios docet ut parem gratiam referant: scilicet ut et ipsi sint ingrati. Itaq; primū illud præstare hominem decet, ut neq; factis neq; moribus aut cogitatione se ingratum ostēdat, si ab alijs gratiam expectare uelit. Verum animum illum quem à Deo nitidū & pulchrū accepisti, si nec sapiētia nec bonis moribus, sed sordidīs affectib. repleas, quid aliud agis, quam si acceptā à rege pulcherrimā uestē maculis totam foedares & cæno conspurcares? Nōne in illius contumeliā id fecisse uidereris? cū ergo homines hanc tuam uestem ad eō sordidā uiderint, quid turpe aut indignum in te admissuros existimare poterunt, quod in tuam iniuriam cedat? etiamsi illos innumeris beneficijs affeceris? ut enim non ueremur principum proditores quamuis de nobis minimè malè meritos, etiam sanguine coniunctos uel amicos explodere domoq; eijcere: ita improbos & in Deo ingratos nemo contumelia & iniuria indignos iudicat. Piuq; esse ducit erga illos esse ingratos. Quod etiam in Pōtificio anathemate explicari solet. Si quis alloquatur, faueat, iuuēt, aquā aut ignē illi præbeat: Idq; erat olim apud Rō. Aqua et igne

interdicere. Absurda est enim opinio illorum non solum impia, qui Deos ob id minus ueneratione dignos putant, quod cuncta necessitate quadam facere uideantur. Nam primum cum res humanae atque praecepta tribus constent: persuasione populari, ueritate, & utilitate: de duobus primis nemini dubium est deorum uenerationem esse necessariam. pij enim apud omnes ex hoc habentur, & id adeo necessarium est, ut tyranni ad securitatem, religionem, usque ad superstitionem etiam fingant. Quod uero maxime Deo debeamus, quomodo cumque agat, & ut memores beneficij, & recta uiuendi norma haud dubium esse debet. Si enim propter utilitatem tantum grati esse debemus, neque parentibus decrepitis, nec his qui discessuri sunt, redeuntes in patriam suam longinquiorem: nec morituris nec multo minus mortuis gratiam reddemus ullam. At quis non adeo durus est ut sepeliat parentem. Memoratur insigne exemplum Simonidis poetae, qui mortuum in litore maris inuentum sepeliuit: sequenti nocte monitus ab illo nauigaret, paruit, quotquot naues discessere naufragium fecerunt & submersae sunt. Auctor Valerius maximus. Necessario agit inquis, quid illi debeo? quid utilitatis referam? Scito ita Deum agere necessario, ut omnino liberius agat quam nos. quippe qui nullum habeat seipso maiorem. Aut ergo omnino liber agit, aut si aliqua est necessitas illa sibi ipsi imponit: uelut pater qui maiore necessitate urgetur ad benefaciendum filio ob
amorem

amore quam seruo : an ergo ob id minus à filio diligendus erit , quoniam necessitate maiore beneficiatè quin potius & maiore amore & gratia dignus est, quòd eam sibi necessitatem deliberatione stabili benefaciendi imposuit , & ut perpetuò prodesset statuit : quo fit ut Dei beneficium maximum sit , & gratia dignissimum. Quòd etsi non indigeat gratia Deus nec iuuetur , attamen nos quod debemus præstamus , nostroq; munere fungimur. Lachrymæ gemitusq; quas pro mortuis necessarijs fundimus , quid illis aut nobis profunt fundimus tamen quia dignum est deslere charissimos. Quòd si quid in illos deliquerimus , uiuentes haud dubiè nobis remittunt iniuriam. Gratia nunquam perit , si illi retribuere non possunt , retribuant dii , cor & animus à conscientia liberatur. At non profum Deo , uel mortuis : cum regem ueneraris quid illi prodest ? Et tamen pulchrum est uenerari reges , atq; illis iucundum. Qui indigent nostro auxilio , beneficium ab utilitate metiuntur , qui non indigent à decore. At mihi hoc saltem inutile erit ? quid primum amittis Deum colendo ? deinde qui scis an necessitate agant ? Deinde si etiam necessitate agunt ? sapientia illa quæ infinita proculdubio est , uenerationem simul ac compensationem coniunxit. Si non omnino hic cuncta redduntur , à morte et in tuos posteros beneficium expectare oportet. Quis nostrum est qui non ob merita patris non honoret filios ac illis faueat ? Cur leges filios in bona paterna semper

in honores plerunq; admittunt? Cur C. Caligula monstro humani generis imperiū delatum, nisi ob Germanici uirtutē? Cur Mamercio Scauro Cōsulatus dignitas, cum ille esset sordidissimus, nisi memoria Scauri ueteris? Quam memoranda illa Senecæ uerba in libris de beneficijs? deos uerisimilius est ut alios indulgentius tractent propter parentes auosque: alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series, omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia in aperto semper est: nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis prouisa ueniunt & familiaria. Non est ut quisquam de diuina prouidentia ac gratia dubitet? Si benefeceris quod longo tibi uidebitur tempore, post futurum diuina bonitas compensabit: nos fallit expectatio seu diuturnior uita nostra, seu etiam pro æstimatione nostra longior: multa fiunt propter præterita, plura ob futura, plurima ob replendos Fati inter medios sinus: omnia tamē æqua lance pensantur atque procedunt. Ob id non infulsè ille rogauit Christum, an cæcus is peccasset, an parentes eius. Quæ putas felicissima dum ad statum properant & ad interitum. Tu tamen admiraris & inuides. o stulte? fabella hæc rustici est, qui cum omnia impetrasset quæ optauerat, nullum alias deteriorum frugum prouentum expertus est unquam, quod uetorū nō meminisset, nescimus quid petamus, quid expediat,

pediat, inò nec quid prorsus uelimus. Deinde à suprema die nihil facient cuncta illa. Sed ea in Theonoston: nunc rem prosequamur, scripsit librū locupletē de sera Dei uindicta Plutarchus. Infinita cōnumerātur exēpla de uindicta deorū ad quartā & ulteriore generationē. Herodotus meminit de Cræso Lydorū rege, cur cū pius esset à Cyro tamē Persarū rege pulsus & captus sit. illa omittamus quæ minus certa sunt: Diodorus Siculus refert Agathoclem regem cum in Africam transiisset, prosperè succedentibus rebus, Ophellam regem Numidiæ ulterioris, amicum sollicitasse ad commune cum Carthagenensibus bellum: eundem sine causa dolo occidit, fortunis & exercitu spoliavit: inde et ipse præter omnem spem post paucos annos scilicet tres aut quatuor coactus est cū nauicula fugere, totum exercitum duosq; filios crudeliter necandos Carthagenensib. relinquere. Ego dira patior: Deus tamen mihi testis est, quāquā in intolerabili dolore, nec cogitatione minima conquestū apud Deum, sciens quòd quecunq; ille agit, iuste agit. Ille filiū iuste obtulit pro humani generis salute, ut lex nostra docet: at nil hoc excusat quin Pilatus & sacerdotes execrādi non sint. Etiā si Christus (quod esse prorsus nō potest) peccasset. quādoquidē excusatione digni esse possēt Iudæi, quod legē illorū euerteret, si ob studium legis illum dānassēt: errassēt. n. solum nō falsam tulissēt suā: sed ob inuidiā cū neci tradiderint nō ob studiū legis nō errarūt, sed ob improbitatē iusti

Ergo ut ad rem redeam, in deos nos sumus ingrati semper, illi in nos ut dixi, nunquam. nam cum morimur quantumuis longa etate, querimur, quod nimis cito hinc exeamus, inde flentes atq; gementes: nonnunquam etiam deos accusantes digredimur. Quantum uixerimus, quantum uoluptatis ceperimus interim non recordamur, non illis gratias agimus. Si ob dolorem mortis ac metum tolerabile, si ob temporis breuitatem ingratitude mentis. Quo in genere etiam Theophrastus quamuis philosophus grauissimus non parum peccauit: pulchre quidem dixisse uisus est, sed quasi scommate aduersus deos usus, tum minimè hoc illo dignum: ut qui ad extremam peruenerit senectutem, paulo minus quam centum expleuit annos.

Ergo ut neminè ad ἀχαρισία factis tuis inuites, duplicem scopum habere oportet, diuinum humanumque: diuinus probitate constat. probitate enim omne illud uirtutum genus comprehenditur, quibus ad cohibendas animi perturbationes & impetus opus est. Nam uirtus inquit Cicero, tribus constat: hoc ut dixi, genere, tum scientia rerum altiorum atq; sapientia, tum usu moderatè ac sapienter cuncta administrandi. Probitate igitur opus est ad scopum diuinum obseruandum, & ut homines exemplo tuo aut iniuria ad ἀχαρισίαν non inuitentur: probitatis in unaquaque specie duo sunt fines, excessus qui nomine improbitatis etiā defectus, qui ignauia declaratur. In humano uero cauere

rō cauere oportet, quod & aliàs diximus, inuidiam, o-
 dium & contemptum. Inuidia ostentatione paritur,
 odiū iniuria, contēptus impotentia. Et inter reliqua
 bona, quæ quasi occulere decet, maximè uirtutem occu-
 lere oportet. Ita & exercere & occulere quod arduū
 est necessarium est. Nam uirtus omni alia re magis inui-
 diam excitat plurimas ob causas. Prima quod nec pecu-
 nia nec dolis, quorum apud multos abundantia est pa-
 rari potest. Secunda quòd in pauperib. maximè niteat,
 quos aliter despicere solemus. Tertia quòd certè sum-
 mum bonū sit atq; diuinum, quodq; nos similes dijs ef-
 ficiat. Quarta quòd nobis propria sit, cum opes et ami-
 ci fortunæ bona censeantur. Quinta quòd non ut opū
 et reliquorū bonorū tam facile possint esse participes
 reliqui homines. ideo nō sperant, et ubi nō sperāt inui-
 dēt. Sexta quòd à pluribus quā reliqua bona laudetur,
 nec solū ut illa laudetur, sed etiā sit in admiratione. Se-
 ptima quòd ubi parta sit, ut retineatur nullo labore
 prorsus indiget, cū reliqua bona nisi curaueris diffuge-
 re soleāt. Iniuriā quamuis facile sit non inferre odiū, ta-
 men difficile est effugere: quòd non solum ob iniuriam
 quæ infertur alijs quamuis hæc præcipua causa sit, sed
 eam quæ à nobis aut coniuictis nostris accipitur: tum
 inuidiam grauem & metum etiam, tum odia necessa-
 riorum odium in nos conflatur. Solet etiam ambitio
 odium & inuidiam parere, ut nimia humilitas con-
 temptum.

De conferendis autem beneficijs ut gratos qui recti
 piunt experiaris: primum illud proponere oportet: nō
 semper beneficio esse conferenda ut gratiam recipias.
 Namque in amicos beneuolos, mendicos, senes, infir-
 mos, generaliterq; in bonos Dei amore beneficia con-
 ferenda sunt, absq; compensationis expectatione. Estq;
 id optimum etiā atq; sincerum beneficiū. Deinde om-
 nibus tū his tū alijs ita expedit benefacere, ut quamuis
 gratiam non expectes, sic tamen agas ne ingratos illos
 efficias. Ergo ut ad rem redeam, non solum ex Christi
 sententia & optimi cuiusq; philosophi, sed etiam sapie-
 tissimi Aristotelis, & amicis & indigentibus boni uiri
 proprium est benefacere: tum etiam generaliter om-
 nibus, sed illis, ut dixi, præcipuè. Etenim quæ cha-
 ra habentur, fortuna atque iniuria auferre potest,
 beneficium non potest, licet quandoque beneficij fru-
 ctum. Propterea bene dixit M. Antonius apud Rabi-
 rium poëtam:

Hoc habeo quodcumq; dedi.

Et apud Horatium:

Cuncta manus auidas fugient hæredis amico

Quæ dederis animo.

Eligendus est ergo cui impartiaris beneficium talis,
 ut etsi nullam gratiam referat, non pigeat tamen im-
 pertisse: scilicet probus, Innocens, Beneuolus, Sim-
 plex, Memor, Sapiens. In hunc tum in ceteros sic con-
 ferenda sunt beneficia, ut aptè prudenterq; con-
 ferat.

feras. Aptè quidè. quoniã cum omne beneficiũ in trib. generibus repositũ sit, in uitæ necessarijs, utilibus, iucũdis, m̄asuetis: quæ uitæ sunt necessaria in tria genera distinguuntur, in ea quæ uitam seruant apertè, ut cum hominẽ à latronibus tuemur, aut prosriptũ occultamus, aut educimus è carcere damnatum ad mortem: aut cũ eum quem iratus princeps prosequitur, ad fugam hortamur atq; fugientem protegimus: atque in his quanto grauius est periculum, tanto maius proculdubio est beneficium: Secundum genus est eorum sine quibus uivere nõ debemus, ut bona m̄s, pudicitia, libertas, incolumitas. Tertiũ, sine quib. nolumus, ut liberi, cõiux, p̄nates, existimatio. Vtilia uerò sunt opes, amici, gloria, potẽtia, honores. Iucũda aut̄ ut Asturco, Pictura, Ecty-pa. In omnib. his oportunitas & raritas pretiũ addũt rei. Importunũ. n. est cũ poma iã ubiq; habentur, poma donare tamen si egregiæ nobilitatis sint. Tã grata erit pica expeditè loquens, quã mutus psittacus. Tãtũ uerò potest raritatis opinio, ut cũ ad Alexandrũ regẽ ambiciosissimũ misissent Corinthij legatos, qui inter cætera munera retulerunt illum ciuitate donatum, atque ille qui orbis pene dominus erat, quasi indignaretur, nedum aspernaretur, dicens: Quid hoc tanti: illi responderunt, soli Herculi præter eũ hoc munus concessum fuisset: tanti fecit ob hanc raritatem comparationemq; ad herõam illũ, munus id ut libenter acceperit. Dandũ est autem libenter, citò, sine dubitatione, & ut

una regula doceam omnibus quæ tractantur communi, sic ut uellemus accipere. Eoq; modo etiam gratiæ agendæ, ut cuperes tibi reddi. Nihil aut in hoc genere acerbius, quam quod iam impetraſti ut habeas, denuo rogandum est: contemnenda sunt illa beneficia quæ à quibusdam difficilius est accipere quam impetrare. Sic unum ab uno per multorum manus teritur: ut tantum auctori gratiæ pereat, quantum est quod cuiq; debemus qui rogandus est. nihil autem æquè amarum quam diu pendere. Hoc faciunt aulici, quorum tanto maius uidetur beneficium, quo pluribus & cum pluribus simul ostentatur. itaq; in dandis beneficijs lenti, in ira uerò precipites sunt. Fabius Verrucosus beneficij hoc genus duripanem lapideum uocabat, quem & accipere inutile et dare inglorium & sine fructu: licebit quoq; bona uerba bene dantis nõ affectata sed simplicia adijcere. Quælia sunt quæ Seneca magno studio conscripsit, ea autem sunt: Irascor tibi quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod quemq; adhibuisti. Ego uerò gratulor mihi, quod experiri animũ nostrum libuit, postea quicquid desiderabis tuo iure exiges, Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Caue etiam ne exoreris in perniciem rogantiũ: seu enim bonitas ea est, ut si pecunias ad ludum, arma iratus ad hominem occidendum amicus petat. Ut enim in honestis præuenire rogantem pulchrum est: ita ubi turpia roget indulgere turpe est, & pestifera nefariũ.

Honesta

Honestæ uerò quæ cum decore dantur, ut honores & magistratus, publicè dare præstat cætera quæ aliquid cum fortuna cõiunctum habent occultè. Sic pecuniæ, opes, uindicare iniuriam, liberare hominem ab ignominia, ab infamia. Quædam adeò uerecundis, etiam citra id quòd illi sciant. Tanto minus ergo exprobrare iactare uel, ne dicat seruasti ut ostenderes. Nullum etiã beneficium dabo quod turpiter peterẽ: nec petã quod dare nolim. Cum enim beneficium iniuriæ contrarium sit, nulli autem iniuriam inferre deceat. palam est omnibus, modo copia adsit & facultas, beneficium imperitari debere: siue amicus sit, seu probus, seu gratus, seu indigeat, non tamen omnibus dandum, quatenus ille uel est ingratus uel malus uel seuus, uel non indiget. Non indigenti si dabis sparges, ingrato malo exemplo dabis, improbo facies ut pluribus nocere possit, seuus indignus est hominum societate. gratia autem est uinculum societatis. In cæteris dabis nec personæ, nec expectationis, aut gratiæ referendæ habita ratione. Verberamus improbos pueros, defides, fures, nolentibusq; inuisum quando aliter fieri nõ potest beneficium imperitur. Aegro secat carcinoma medicus gratia nõ odio dignus. Nec seruo negligam beneficium facere, nec ab eo accipere dedignabor. Seneca narrat, cum Drumentum quòd descisset obsideretur, duo serui à domina auferunt, capta urbe dominam ceperunt, educunt extra urbem, interrogant milites quid facturi sint? supplicium

plicium de crudeliſſima domina ſumere uelle ſe dicit; atq; ita aduerſus edictum bis transfuga facti eam ſeruarunt. Ruffus ordinis ſenatorij in cõuiuio iactauerat, ſe cupere ut Caſar Auguſtus, qui tamẽ nondum Caſar nec Auguſtus, ſed Triumuir poteſtate eadem crudelitate magis timendus, nunquam ex expeditione reuertetur: adiecitq; tauros et uitulos etiã hoc idem cupere. Mane admonitus eſt à ſeruo eorum qui dixerat, res oculi inter tot conuiuias non poterat. Adiecit ſeruus conſilium ut ſeipſum deferat. Paruit dominus ſeruo, occurrit Octauius, dicens heri ebrius cum eſſem C. Octaui, dixi, me optare ut nunquam ex expeditione reuertere-
 ris, optareq; idem tauros uituloſq; : hoc nunc ſobrius optarim potius ſuper me meoſq; omnes. Imperauit Octauius ut fidem dicto faceret, ſummam pecuniae non grauem, ignouitq; ille domum rediens ſeruum tãto periculo liberũ ſtatim manumittit, pecuniamq; Octauius transmittit. Ille ut intellexit rem ex pecunia quam petierat æſtimatione ſerui, Ruffo remiſit. Nota eſt nimis hiſtoria de ſtabulario, qui Dariũ primum ad regni Perſarum et Orientis faſtigium euexit. Tria enim magna contemni in prouerbio habemus, aliãſq; retulimus: conſilia pauperum, meretricum pulchritudinem, robur gerulorũ. Ergo quos beneficio afficimus, quãto minus ab eis acceperimus, eo libentius inſpicimus, tanquam noſtræ uirtutis ſplendidum teſtimonium. Ut tanquam dij efficiamur qui perpetuò benefacientes, be-
 neficium

beneficium nunquam exigunt nec recipiunt.

At cum beneficij recipiendi causa benefacis, tum diligenter cauere oportet, in quos beneficium colloces, ratio tamen collocandi eadē est. Neq; ergo in senes, mendicos, stultos, inuidos, ingratos uē collocabis. Vix in Ambitiosos, qui malunt dare quam retribuere. Miseri non possunt, etsi occasio detur aliquando reddendi: malunt tamen uendere alij quam tibi precario donare. Licet tamen pauperi retribuere etiamsi sine pecunia sit. Nec ego si pauper sim & senex metuam accipere beneficium a potentiore, quod retribuere posse desperē. Est unū quod nec seni nec pauperi denegatū est, quo possit gratiam etiā locupletē referre. Omitto modo mille occasiones quæ inter uitæ cursum occurrunt. Illud semper in promptu est, ueritatem patefacere qua ad eō quī beati sunt indigent, bonumq; consilium præbere. Hæc ad eō necessaria potentibus atq; rara, difficilia inuētū, ut cum Augustus stultē prodidisset apud populum flagitia filie, illamq; in insulam ob id relegasset, ubi residuit exclamauit gemens: si Mecænas uel Agrippa uerent, non hæc mihi contigissent, ad eō inter tot hominū millia quibus imperabat difficile fuit inuenire duos amicos a quib. & ueritatē intelligeret, et eorū quæ minus mala essent admoneretur. Nō exigua hæc sunt, non parua, nō mediocria, nō magna deniq; munera: sed maxima inter tot adultores patefacere ueritatem, inter tot anfractus totq; periculosos casus bene consulere.

difficilius

difficilius est inuenire potētiores qui se talibus indigē-
 re persuadeant, qui non negligent, spernant, oderint.
 Quamobrem cum semper his duabus in causis amico
 (omitto modo ut dixi innumeras alias occasiones) pro-
 desse possis, seu tu potentior ille miser: aut tu miser ille
 potens, aut ambo miseri uel potentes, non debemus ut
 quam amico optare infelicitatem ut illi prosumus, ut
 nostra opera indigeat, ut agnoscat animum nostrum
 quam erga illum propensus sit. perfide enim amicitie
 hoc est & insidiosi animi, optare illi malum incerti exi-
 tus, ut operam tuam quandoq; etiam damnosam perse-
 pe inutile experiatur. Vis ut ægrotet? ut cures ipsum?
 ut litiget, ut adiuues eum? et in carcere sis? ut illū eruas?
 nunquam (sit quantumcunq; opera tua præstans, dili-
 gens, felicitis exitus) ex toto homo ad pristinam integri-
 tatem restituitur, perit tempus, pecunia, curæ exedunt
 interim cor: nunquam melius fuit curatum esse quam
 non ægrotasse, uicisse quam non litigasse: Exisse è car-
 cere quam non fuisse uinctum. Nisi hæc postmodum, ut
 te docui, subtilibus rationibus atque inuentionibus in
 contrarium transmutare potueris. Ergo ut rem ceptā
 prosequar: Vbi uel in egenos uel infelices beneficium
 collocaueris, caue ne uel uerbo uel facto illud expo-
 bres, uerbo quidem commemorando, ut apud comiciū
 in Andria: uel rogari te antea præsertim sepius pro
 ea re permiseris. Facto autem, ut uel tam exiguum mi-
 nus mittas, ut magis illius paupertatem testeris quam
 alleues

Illeues: uelut paucos panes, aut uini duas tresue anti-
phoras. Vel si pro maledicto munus accipi possit, ut e-
brioso dulce uinum si miseris, aut si sic iam ei qui aliàs
damnatus fuerit de latrocinio: uel si pilcum liberto ser-
uitutem exprobrando, uel si mūdum foemineum ei qui
olim insimulatus fuit, quòd uxorem fraude sustulerit,
uel calceos pulchros cerdoni olim, aut tabellam pictā
olim pictori nunc aliquo casu nobilitato, prioris fortu-
næ memoriam aspernanti ac deuitanti. Nec uerò quen-
quam beneficio ita iuues ut alium lædas, siquidem dici
solet, beneficiorum memoriam in puluere, iniuriarum
autem in marmore scribi solere. Veruntamē cum sepe
accidat, ut uel gratiæ reddendæ necessitate, uel amici-
tiæ causa cogaris non solum aduersus potentem ami-
cum tueri, sed etiam oppugnare, expones illi accepta
ab eo pro quo pugnas beneficia, blandis uerbis utens,
uelle illi prodesse non ei nocere: si componi res possit
curaturum ut amicus etiam aliquid de suo iure remit-
tat: in reliquis officijs tam suum futurū quam nunc pro
amico sis: hoc in negotio nihil acturū quòd sit præter
causæ amici sustentandæ necessitatem, atq; id etiam præ-
stare, nec acquiescere inanibus & improbis amicorum
uotis, quibus non satis est ut causam suam pro uiribus
defendas, nisi & eodem loco cum illis cum quibus con-
tendit in inimicitia habearis. Quamobrem nec in iniu-
stis causis adfueris amico, ut non tam amicus firmus il-
lius, quam uir improbus & ciuitati perniciosus existi-

meris. Quòd si illi debeas, si beneficium à te repositum, quòd maximè facere solent pleriq; in his rebus in quibus non conuenit: seu quòd difficile sit in eiusmodi defensores inuenire, seu ut tua societate causæ turpitudinem uelent: tu palam negabis, in alia causa honestiore patrocinium polliceberis, aut de tuo satisfacies: illum uerò non minus à proposito turpi aut periculoso conabere abducere, quam ille te conetur secum implicare. Neq; etiam è diuerso susceptarum pro amico inimicarum amicum admonebis, quæ enim palam sunt cur refricare oportet? aut augere uerbis beneficium.

Discrimen uerò non leue est in dandis aut retribuendis beneficijs: in dandis quidem, non dabo cum periculo meo infamia aut iactura si dederò: non dabo improbis, ut dixi, stultis, ingratis. Retribuam omnibus etiam si periculosum sit retribuere? si damnosum? si non sine leui infamia id dare possim? quòd datur meum est: alienum autem quòd redditur. In meis igitur quid agam requiram, in alienis conuiuebo: retribuam ergo maximè petenti uel indigenti, etiam conuiuentibus oculis. Ut uerò non tanto incommodo reddere cogar, cauebo quam maximè potero, ne cum magno periculo recipiam. Quid si coactus calamitate sim, recipiam ne à tyranno, latrone, à pyrata beneficium? accipiam certè & si bono animo dederit: postquam fortuna me còmpulit, existimabo factum Dei uoluntate, et ob id reddam.

Nam non solum, sed etiam inter amicos numerabo. Sin
 autem ego leuiter coactus accipi, reddā cumulatē, ami-
 cus nō fiam. Sin autē dolosē impertitus est beneficium,
 reddam tamen etiam si uitam exponere oportuerit:
 sed quantum dedit, non plus, nec cum flagitio. In his
 uero tyrannis qui modum seuitiæ excesserunt, ut
 qui filios coram patre occidunt, ut ait Seneca. hoc e-
 nim præcipuum est immensæ inauditiæq; ac ab omni
 humano genere alienæ seuitiæ: in hos quidem, quod
 ille non è re esse putat, reddendum esse beneficium cen-
 seo. Sed conari oportet summis uiribus, ne quicquam
 huiusmodi debeas, quod si debes ut quam primum exol-
 uas, ne si non feceris seruare inuitus maiore quam ac-
 ceperis beneficio uitam illius, aut filiorum aut fratris
 cogaris. Sed postquam in hos sermones incidimus, locū
 Aristotelis emendare proposui. Septimo Ethicorum in-
 quit: Aut quod ferunt de Phalaride. Id perperam ali-
 qui interpretati sunt, quod antea sermonem habuis-
 set de Ponticis quibusdam nationibus, quæ filios
 uicissim epulandos exhiberent. Phalarim exhibuis-
 se inter epulas filios patribus edendos: quod non tam
 fuisset ferinæ mentis ac satietatis seuitiæ quam abomi-
 nādū illi. Neq; enim unquā præterquā de Atreo legi-
 tur hic mos apud Græcos. Sed potius quod patres quo-
 rū filios occiderat mēse ac conuiualibus gaudijs adesse
 cogeret: quod etiam in Caligula Imperatore ut exe-
 crabile inter infinita crudelitatis exempla, quod huma-

nam hoc solo naturam superaret, commemorarunt. Ob id Aristoteles nec quid esset adeò memoratu indignum censuit, referre noluit. Quin etiam consimili ratione Alexander magnus omnium qui uixerunt hominum gratissimus, cum Philotam Parmenionis filium occultare conspirationem erga ipsum comprehendisset, nihilominus ne seni patri filium eriperet, ignouit. Cum postmodum urgentibus amicis & Philotæ inuidis admoneretur Alexander, non totum esse iam deprehensum in tanto scelere, uiuum relinquere non solum illius sed aliorum exemplum sequentium causa, ad mortem damnauit, statimq; expediuit, qui patrem antequam rescisceret, occiderent. In quo facto Curtius ceteriq; dupliciter iudicio aberrant: primum quod Alexandrū id fecisse putāt quòd à Parmenione timeret, deinde quod crudelis fuerit, quoniam insontis patris necem filij adiunxit. Sed nec ingratus Alexander erga Parmenionē fuit, qui postquam casu coactus est, ut se tantum prestaret filium occidere, longè minus seuum esse duxit patrem tanto dolori, tamq; horrendo spectaculo antequā rescisceret subtrahere, quam inanes illius querelas postmodum audire. Itaque hoc etiam gratie genus fuit ut quam minimè posset, infelicem amicum efficeret. Primus inter infelices numeratur solū, quòd filiorum cædibus interfuerit: Parmeno seu Parmenio, nam utrūq; legitur, quod non resciscerit, non numeratur. Ut nec Germanicus, quamuis tres illius filij morte sua perempti

empti sint. Pater enim qui sospites reliquit filios, quicquid postmodum illis acciderit, nō potest infelix dici. Id etiam testatur, quod Alexander in Parmenionis filiā Cratero nuptam beneficus fuit, curavitq; Parmenionis stirpem non excindere sed superesse atque florere. Rex omnium gratissimus, neque metu peremisse Parmenionem suspicandum. nam Macedonum regum summa est autoritas & obedientia, nec nisi dicto parent, atq; eo magis quōd Alexandrum nondum Barbaricum habitum persarum sumpserat, nondum adorari se iusserat, nondū importunis Macedonas laboribus ad Indos penetrando uexauerat, ut illis esset inuisus. Et tamen uel sic perpetuō paruerunt. Subtraxisset et Craterum si ob hanc causam illum peremisset. Quid enim cause erat si securitati prospiciebatur, ut eum inter corporis custodes haberet, qui & foceri & eius, cui sororius ipse esset ingratiā necem desleret? nec repudiaret uxorem? At Craterus dices damnationē urgebat Philotæ? urgebat quia eripere nō poterat. Quis huic simulationi credidisset. Sed Rex ut dixi cogitauit qualem tragœdiam excitaret. Meminerat parum ante quæ ab Astyage Medorum, à Cambyse Persarum regibus aucta essent, diē filios in parentum oculis occiderunt. Infausta sane & horrenda regibus spectacula, nec nisi ab imperitis tractandorum regnorum hominibus, et seuitiæ ac iræ plenis iudicibus peracta.

Sed utrum accepta iniuria homo à reddendæ gra-

tie obligatione liberetur? Sūt qui uelint utriq; satisfie-
 ri quod absurdū puto, nisi iniuria multo maior benefi-
 cio sit. tunc enim ut ulciscamur satisfaciēdū est benefi-
 cio, ne ingrati opinionē subeas. Id frequenter cōtingit
 in adulteris, dū marito pecunias donāt, aut mutuo dāt
 sub amicitiae specie. Sed si iniuria leuis sit, sub maiore
 beneficio obliteranda est. Si paulo maior sit iniuria
 utriusq; obliuisci oportet: quod aliquid de tuo remisit.
 Iā uero quibusdā & pecunias dare et pēsare beneficiū
 cōuenit: ut nutricibus, medicis, ludi literarij magistris,
 cauponibus, beneuolis, nautis, & his qui nos magno
 aliquo periculo nostrosue liberarūt: quatenus enim o-
 perā illorū aut impensam spectamus, pecunia compet-
 fanda sunt: quatenus officium erga nos, diligentiam uti-
 litatemq; quam ex his percepimus cōsideramus, bene-
 ficium accepisse testati tenemur, reddereq; gratiam de-
 bemus. Quidam etiam solis uerbis gratiā magnam red-
 dunt, uelut apud Senecam. Furnius cum patri Anto-
 nianas partes secuto ignouisset Augustus, inquit ille:
 effecisti ut hanc unam habeā o Cæsar iniuriā, quod in-
 gratus & uiuam & moriar. O Reges regno dignos pe-
 percerunt patribus qui mucrones aduersus se nudaue-
 rant ob filiorum memoriam: qui filio non pepercerit
 amici nemo fuit, imò nec ut inter exempla huiusmodi
 fecissent numerabantur, quod nō facere aut fecisse nec
 in mentem prorsus uenisset. Opportunè etiā in referen-
 da gratia agendū est. Quidā cū solarētur me, laudabāt
 importunè

Importune filiū meum, memores magis ipsi captandæ gratiæ à me quā ut mihi prodesset. quod etiā in nanijs pleriq; facere solēt. Quibus ego mecū respondebā, si talem existimaueras, cur non & tu consilio & re iniusti me ut tueri possē, quem modo frustra tātopere laudas? Prudentiores alij, etiā quæ nec cogitauerat abijciebāt, tāquam denuo illum accusaturi. Quam prauo animo? quam stultus dum uiueret? sepe illum admonui, non parebat cuiquam, in quæ mala proripuisse nisi ueritus te fuisset? Et tamen proripuit: non ausus sum dū uiueret illum accusare apud te, ne nimis illi irascereris. Deteriora expectabam tametsi hæc leuia non sunt. Quod ad illum attinet melius consultum est ipsi. nam & huiusmodi calamitates effugiet, & nil boni illi nec tibi per illum sperari poterat: magno infortunio miser sibi natus erat, nihil hic graue præter mortis genus, sed euasit modo: quanquam si uiuisset te mortuo, deteriorem expectare oportebat. Si scires dimidium eorum quæ patrauit, gratias Deo ageres, quod post te non remanserit, quod eripuerit. In huiusmodi non sibi sed amico benefacere debemus, ac studere solum illius utilitati. Non sum nescius quosdam qui sibi placent huiusmodi calumniosis admonitionibus, non secus ac si uiueret irascituros.

Sed si amicus non reddit gratiā quid agendū? an ego requiram illā? ac ut mutuam pecuniam reposcam? Sex utiq; in casibus retributiones poscere licet, cū urgeris

magno periculo, ut de uita, libertate, de fortunis omni-
 bus: nam si tum beneficium sine uerecundia petere pro-
 cario licet, quanto magis repetere? Secundo cum pro
 alterius salute & incolumitate pugnas, multa enim sal-
 uo pudore pro alijs petuntur, quæ non possumus ni-
 si uerecundè pro nobis exigere. Sic pro filijs nostris, fra-
 tribus, parentibus, uxore petere multa licet honestè,
 quòd homines propter doloris acerbitatè nos excusa-
 tos habeāt. Ab his rursus qui nostro subduntur officio
 repetere licet, à filio: ego te qui genui, educaui tāta dili-
 gētia, tot impēsas sustinui: tu uerò hoc unū beneficium
 pro amico mihi denegabis? Seu cū hominē alloquimur
 segnem, imperitū, obliuiosum, licet admonere illū, be-
 neficij, excitare licet negligentē, urgere tardantem, ex-
 cutere obliuionem, admonere periculi tui, inflammare
 uerbis, ad memoriam reuocare quæ pro illo egerit. Et
 si inimicus ille sit tibi, apertè enumerando, Quale illud
 Ciceronis ad Antonium: Ego si abs te summa officia de-
 syderem, mirū nemini uideri debeat. Omnia enim à me
 in te profecta sunt quæ ad tuum cōmodum, quæ ad ho-
 norem, quæ ad dignitatē pertinerent, & quæ deinceps
 sequuntur. Et ut in epistola ad Octauium: Sed si amicus
 modestè insinuasse sufficiat, quale illud eiusdē ad P. Va-
 tinium. Grata tibi esse officia mea non miror: cogno-
 ui enim te gratissimum omnium. Post multa subiungit
 de Dionysio si me amas confice: liquet & officio-
 rum quæ in illum contulit meminisse, & gratiæ quam
 ab illo

ab illo est consecutus, ut duplici ratione ipsum ad beneficium amico conferendum alliceret. Id totum planius in prima epistola ad L. Plancum apparet, ubi prudentiuscule commemorat amorem, officia in illum spe quoque incitat. Et in ea rursus ad eundem: ut primum potestas data est: Quatuor igitur sunt quae homines ad gratiam referendā, aut praestandum beneficium incitare possunt, commemoratio praestiti tum accepti beneficii, amicitiaeque: tum propēsi in illum animi. Quinto loco commemorabimus beneficium tempore iam obsoletum, aut apud hominem multitudine negotiorum oppressum: Sic miles admonuit, quod penulam quiescenti subiecisset, & aquam in galea obtulisset sitienti Caesari, perucitque causam. Cum etiam amicum de amico alio admonemus, beneficiū utriusque facimus: uni quod ingratum esse illum non patimur, alteri quod recipit beneficium. Sunt ergo loci, ut breuiter colligam, ut pro maximis rebus, uel pro nobis coniunctissimis: uel ut eos qui nobis parent, uel cum obliuione obsoluit beneficium: uel ut à seignibus & imperitis, uel cum à latere commonefacimus, scilicet eorum quae ad nos nihil spectant. Verum petere beneficium liberius quam repetere, ut dixi, licet: In hoc enim solam re pulsam ueremur, in illo si non impetras amicitiam arumpis. A dijs si petimus, omnia scire haud dubium est, cur dubitare debemus ab amicis petere? uerecūdia obstat, petere cum nihil dederis: sed uelut aliquod ob-

tēdere oportet necessitatem tuā, illius benignitatē, cōfl-
dētā tuam. Exempla nō cōmemorabis, ne extorquerē
potius quā impetrare uelle uidearis. Sed quid si repetē
ti deneget, an ingrato statim irasci debemus? nequa-
quā, uerū placido, mansueto, magnoq; animo illorū im-
probitatem ferre decet. Nec unquā ad eam uocē descē-
das: ò quā uellē nō dedisse? atq; id præsertim quod mul-
ta impediunt, persēpe gratū nec efficiant ingratiū: ue-
lut impensa, periculum, uerecundia officij, occupatio
negotiorum, pigritia, desidia quædam, mala consilia,
impedimenta nonnulla tum domestica tum externa, di-
scordie clientum, dolus: cogita quoties tu in deos, nut-
tricem, benefactoresq; tuos ingratus fueris? In pa-
triam quot ingrati? omitto Mariū Syllam Cæsa-
rem. Cn. Pompeius caput huius mali dici potest,
qui cum tot honores & ante tempus à Romanis acce-
pisset, non solum tyrannidem in populum inuasit, sed
ut leniret inuidiam, firmaretq; potentiam, alios in pa-
triæ possessionē induxit, inter quos Cæsarem. M. Cras-
sum Scipionem. M. Marcellum. Indigne igitur uni ex
eis scilicet Cæsari poenas dedit. Sed nec minus ipse ur-
bes in optimos ciues, piget & pudet uniuscuiusq; eariū
commemorare exempla. Romæ in Coriolanum F. Cæ-
millos quinque ex Cornelia gente. Athenarum in
Aristidem, Phocionem, Socratem, Miltiadem aliosq;
innumeros.

Non desunt exempla etiam in Venetis ac Lace-
dæmonijs

demonijs quamuis sanctissimis: multo plura Argis, Thebis, Genuæ, Florentiæ. cogita etiam an parentes? Quisnam patri suo ut innocens sit, supremum diem nõ optat? ut moderatus expectat? ut pius cogitat? inquit Seneca. Ergo si testeris ingratum illum efficies inimicum, iudicium tuum damnabis, uerbis, nutu, fidem languidam, humana pateris. Si tamen ulcisci potes egregie ulciscere, fac ut sit exemplo alijs improbis, nõ odio habeas, ut erga te ingratum, sed ut ingratum, non ut inimicum, sed ut bonorum hostem: non ut qui te læserit, sed ut qui dignus supplicio sit.

Sed dices si tam magnum malum est ἀχαρισία cur contra illam tam pauca urbes legem constituerunt? Soli Persæ, Macedones, Atheniensesq; & Romani Claudio & Nerone imperatoribus aduersus liberos statuerunt, ut si ingrati essent erga patronos, rursus in seruitutem redigerentur. Atque huius rei rectè duodecim cause principaliores à Seneca numerantur. Nam primum gratia ipsa periret, cum nemo gratus meritò dici posset, quod obsessus à legibus reddere quasi mutuū cogeret: esset ergo subtrahere à mortalium consuetudine pulcherrimum spectaculum. Nec posset dici gratus rem fecisse gloriosam, si ingratum esse nõ esset tutum. Cumq; hoc nomen beneficij ac gratiæ tot modis ambiguū esset, ac uariè posset interpretari, anceps erat eiusmodi determinatio, ex quo illud etiã exoriebatur, ut iudicib. nimis

ampla

ampla licentia peccandi relinqueretur: modo gratiæ
 nomen nimis arctè interpretando, modo nimis amplè
 extendendo. Quinto quòd ipsa collatio beneficij le-
 ge metiri non poterat: ut uerbo, re, periculo, actione,
 occasione tibi mihi aut alij: dum ornat, auxiliatur, sola
 tiū affert. Multa enim sunt mala, quæ quia definiri non
 possunt à legibus, non puniuntur: uelut arcanum ami-
 ci reuelasse, fidem inimico fregisse, pudorem in uerbis
 & gestibus seruasse. Quæ enim aut infinita sunt, aut
 una actione animum non declarant, non facile his sta-
 tuti poena potest. Velut si quis furetur obolum, declarat
 se etiam aureum furto ablatum: at nõ si quis propter
 obolum ingratus fuit, erit etiam ingratus si illi aureum
 donaueris? Sed & ingratus eò refugere semper potest,
 si non reddidi beneficium, occasio defuit: si oblata fue-
 rit, reddam. non enim uelut in mutuo, pecunia pro pe-
 cunia reddenda est, sed hic me liberauit à latronum pe-
 riculo, ego illum à morbo liberabo. An ego ut benefi-
 cium reddam facere debeo ut ægrotet, aut curare ut in
 latronum insidias incidat? Septimo quòd qui accipit cõ-
 ditione sua minus meretur ignobilis, senex, ignotus,
 mendicus, debilis, proscriptus, principibus inuisus. atq;
 ideò magis tenetur, et tamen minus potest reddere. Dif-
 ficilius iudicium sequitur, si qui beneficio affecit etiam
 affecerit, ut diximus iniuria. Etenim quanquam id desi-
 nuerimus, tamen nec quantum, nec qualiter, nec quo-
 modo retribuere debeat, consulere potest iudex: nam si
 simplex

*simplex res difficillima est, permiffa nulla arte declara-
 ri queat. Nona efficit ut cum fciamus de beneficio non
 teneri, eligemus in quos conferre debeamus, uitabi-
 musq; ingratos, malos, indignos. unde fiet ut boni foue-
 antur. Quod fi nulla lege pariter de mutuo tenerentur
 homines, ô quam pauci iam mali effent, iniufti atq; in-
 grati. Vituperas tu non positam legem de beneficijs re-
 tribuendis, ego laudare iuftius atq; utiliore ratione nul-
 lam constitutam legem de mutuis, qua uterq; tam qui
 dat, quam qui accipit malus euadit: qui dat ob foenus,
 qui accipit quod non solum sortem, sed & foenus redde-
 re cogitur. O quam beatus effet mundus fi lex reddend-
 di mutui aboleretur. Ergo fi lex mutui efficit mundum
 miserum, malos homines, quanto inferior effet mun-
 dus, hominesq; deteriores, fi beneficijs etiam lex impo-
 neretur? Atq; hæc præcipua est caufa certè cur non
 præftet. Decimum est, quod quæ accipiuntur uix pos-
 sunt reddi: uita enim, dignitas, incolumitas, fanitas, secu-
 ritas quomodo restitui poterût? Etsi eadem pro iisdem
 nequeant, quomodo rectè compensabuntur. Sequitur
 etiam ingratos infamia & odium humani generis, &
 præcipuè bonorum omnium. An hoc exiguum est sup-
 plicium ac pœna? etiam sine lege constituta. Duodeci-
 mo, quod non fit facile statuere ubi gratiæ debitum fi-
 niatur: debemus parentibus, filijs, uxori, fratribus, an
 modo etiam patruo, patrueli. hæc est certè quotidiana
 querela. Patruelis meus in illum maximum contulit be-
 neficium?*

beneficium? ipse in me ingratus est, reddet ne ergo patrue-
 li, non mihi qui contulero beneficium? aut etiam post
 mihi? Si etiam mihi, bis cogetur reddere? Si illi soli, non
 mihi, ingratus erga me erit? Si ego non iussero uel ad-
 misero soli mihi dabit, soli enim tenetur ut in mutuo:
 eum non adero dabit, cui ut det reliquero. Si non cui
 primum occasio dandi obijcietur ex his, ita ut maxi-
 me filiis & fratribus, parentibus, demum etiam uxori.
 In reliquis ut ab iniuria absteineat sufficit. Hec autem
 lege statuere difficillimum est, atque causam potius
 præberet tardandi retributionem, quam incitaret ad
 faciendum: nam iusto quodam iudicio legis naturæ me-
 lius administrantur quam lege ulla ciuili: quæ cum ho-
 mines ijdem cessant, ob uarios euentus rerum prou-
 dere recte nequit.

Vnde cum non prouideat, potius asferre impe-
 dimentum quam auxilium. Est etiam multitudo com-
 pensationum & beneficiorum: & cum in nolentes
 aut non petentes beneficium impertimur, & cum
 iam lege naturæ debemus, ut in parentes, adeo ut
 futura esset quedam media actio. In mutuo enim qui
 accipit aliquid accipit: qui dat etiam eo quod dat se pri-
 uat: at in beneficio non ita est, tuemur aliquem nullo
 tamen periculo nostro, liberamus alium ab infamia,
 nullo nostro labore: magistratum conferimus di-
 gno non imminuta nostra re, aut gratia uel poten-
 tia: ita beneficiorum collatio media est inter nihil &
 aliquid

aliquid ex condicto debere: atque hoc nostrum est inuentum.

Obijciat forsitan aliquis magnorum uirorum quorundam exempla: uelut Catonis Censorini qui in seruos suos adeo ingratus fuit, ut senio & laboribus debilitatos, ægrosq; pistrini dominis uenderet, ut reliquum quod illis uitæ superesset, in assiduo labore sub terra absque solatio ullo, pulite & aqua aliti tererent: alios qui prorsus essent inutiles, ut deploratos ægros è nauis ita ille è domo proijciebat potius quam eijciebat. Regum præsertim Barbarorum & Imperatorum, præcipuè Græcorum, qui in eos per quos summam potestatem adepti sunt, ingrati etiam usque ad necem fuerint, multa numerantur exempla: omnium autem principum in aulicos ingrata officia tam sunt uulgata, ut referre non opus sit. Aristotelem quoque in Platonem magistrum suum ingratum fuisse, monumenta illius declarant, in quibus non sufficit ut undique ubi possit illum carpat, sed & perperam interpretatur ut carpere possit. Adeo odisse uidetur illum, ut malit uideri imperitus quam illum sapientem. Quinetiam dii erga nos ingrati esse uidentur, cum multi infeliciores sint, quam qui illos ex animo colunt, uelut ego sum: contra nulli feliciores quam qui in deos et dominos ingrati ac perfidi sunt. Sed de Catone superius diximus, monstrum immanitatis sanctus hic uir fuit, nec hoc scelus maximum, imò minimum. Cogita illius cõsilio, opera, studio, dele-

tam Carthaginem: contra fœdera etiam contradicente Nasica, tot millia hominum contra fidem trucidata; tot imbelles atque infontes in seruitutem tractos: inde seu ira deorum, seu soluta à metu urbe secutas contentiones, seditiones, proscriptiones, tyrannides, euersam tandem cum omnibus familijs urbem, stirpem suam in pronepote extinctam à M. Antonio, cum Catonis iunioris filio Caesar pepercisset. Nec ipse seruos homines existimauit, nec cogi posse ut essent infelices illi quibus liberum esset mori. Talibus enim argutijs summam auaritiam & crudelitatem uelare soliti erant. De Regibus & Imperatoribus ne miraris: illud admiratione dignum esset, si eorum quenquam qui sic ingrati fuerint diu regnasse, aut feliciter uixisse, aut miti mortis genere diè clausisse, aut suis regnū stabilisē cōperires. Sed nullū horū hucusq; uisum est. Ingrati & infidi, ingratos et infidos multos ut inueniāt necesse est. atq; ob id ut incasses decidaēt breui oportet. Ingratissimus Caligula & regnādi breuissimū tēpus, & mors crudelissima, & cum illa extincta stirps. Ingratus & Nero, sed non adeo, ideo diuturnius Imperium, mors tamen infelix, & cum illo tota Iuliorum familia concidit. In aulicos si delinquunt principes, hoc ideo necessitate contingit, augentq; aulici quærelas, officia sua multo maioris estimantes. Et dum aliorum deprimere merita non audent, sua in immensum extollunt. Plerosq; tamē eorum si domum, uel ab ipso initio remittas, nō habent
quid

quid agant. Præter enim gestus quosdam compositos, ad gratiam penè muliebrem, & uerba paucula ex norma formata, nihil habent quo dominis utiles esse possint. De Aristotele non habeo quid obijciam illi, quandoquidem in templo aram ac statuam dedicauerit his uerbis: Aristoteles hanc aram Platoni dedicauit, uiro què nefas est à malis laudari, Subiecitq; hæc carminat:

Qui solus uita, doctrina, moribus, ore,
Admonuit cunctos, & monumenta dedit,

Vt uirtute queant felicem ducere uitam.
Nulla ferent talem secla futura uirum.

Ingratus ergo fuerit qui Aristotelem in Platonem ingratum fuisse, uel tantum suspicatus fuerit. Sed & ingrata utriq; Trapezuntij & Bessarionis altercatio: quandoquidem non ob aliud Platoni contradixerit Aristoteles, quam ut ob id certamen uterq; hominibus in claresceret, nec tertius medius admitteretur, quod & euenit: Eoq; exemplo & in administranda republica et in medicina, & aduocationibus bini & bini super alios euecti sunt. Sed postquam hæc ita se habent, uidentur est erga quos maximum sit flagitium esse ingratos, & in quo maximè genere peccatur. Solet statui ordo in Deos, in patriam, in parentes, in eos quorum ope & opera uiuimus. Eadem de fide dicenda sunt. Ego tamen ut aliàs dixi, in patriam in qua iustis legibus uiuatur, gratum magis esse oportere censeo hominem quam in parentes: in aliam non secus quam aduena non solum

Rr

parentum;

parentū, sed & amicorum officia ac beneficia præuile-
 ris. Quòd si secus feceris, ingratus eris dum gratū te pu-
 tes, ipsiq; ciues te irridebūt. Tu uerò delusus absq; gra-
 tia iacebis: cum enim nec feliciter cedūt exitus negocio-
 rum, nec iuxta aliorū consuetudinem tractantur, hæc
 benignitas in uitū non uirtutem refertur. Referuntur
 autē ad ambitionem, stulticiam, existimationem de se ua-
 nitatemq;. Ingrati autē sunt quadrifariam homines: uel
 cum beneficiū non reddūt, cū uel dissimulant accepisse,
 uel cum negant aut cum obliuiscuntur. Seneca hos pu-
 tat esse pessimos. quoniā ex causa quæ illos ingratos ef-
 fecit, flagitij querunt excusationem. Sed idem postmo-
 dum iudicio suo refellitur? Ego deterrimū eum esse exi-
 stimo qui negat accepisse, quandoquidem nec reddere
 uult nec debere, & in ipsa re flagitiosus deprehendi-
 tur. est enim mendax. At qui negat accepisse, duobus
 præstat obliuioso: quod non semper negabit, obliuio-
 sus semper obliuiscitur, aut oblitum se simulare potest.
 Qui etiam beneficiū accepisse negat, beneficij no-
 men non tollit, & ideo generosior est, & multa
 præterea habet quibus se tueatur, iniuriam acceptam,
 malum animum dantis atque dolosum, quòd non
 indigeret, quòd qui dedit improbus sit. Itaque ne for-
 san dii nostra munera aspernentur, atq; ob id ingrati
 sint, unde illud:

κακὸν γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὀνησιπ' εἶν' ἔχει.

Euripidis seu Latine.

Ledit.

Ledit, iuuat nil improbi munus uiri.

Aspernatus est Lyci sacrificiū Iuppiter: & sacra pægina docet non esse gratas oblationes impiorum Deo. Sed non omne peccatum, non omne flagitiū impiū red dit hominem: nec Deus in quenquam ingratus esse potest. Verum non nisi quæ benefecimus in muneratō habemus, malorum & scelerum immemores. Plotinus tamen existimat nos humana humanitas debere tractare. Est enim impudentis nedum arrogantis uiri à Deo petere, quæ tui muneris sunt, ut scias ac exequaris. Quamobrem tui muneris est ut primum hæc præcepta discas & filios doceas. Ego qui didici non tempestiuè satis, ob hoc plector.

Sed qui poteram discere prius quam docerem? & docere prius quam scirem? sed unde scire potui cū non esset qui doceret? Non existimabam tantā insaniam in filio, improbitatem in affinibus.

Fallebant me dulcia philosophiæ & medicine studia, amor publici commodi me incitabat. Sperabam posse librorum de sapientia documenta, & de præceptis ad filios satisfacere.

Sed maius aliquid furor suus, fatique acerbitas, & prodigiosa tempora inuenere. ob id ad singula coactus sum descendere, licet sero. Nec Deum mihi iratum esse putem, nec quod ingratus fuerit erga me querar. Utinam uel sic non plura adhuc debeam: omitto modo spem alterius mundi, &

quod deteriora meruerim. Quoniam ut in Psalmo habetur: Non enim quisquam mortaliū apud me expertus culpæ. Qui scit quorsum hæc tendant? Ottomanorum regnum nunc inuictum, & quo nullum maius: nonne ab uno ex his regibus originem ducit, qui miserime in ferrea cauea absumptus est? At dices is à Parthorum rege seu Scytharum, nunc Tartarorum (eosdem enim esse atq; fuisse reor: sed antiquissimo nomine Scythas à Grecis, Parthos à Romanis propriam illorum linguā imitantibus appellatos) uictus & captus est? Fateor, sed Baiazetem primum (sic enim uocabatur) Tamberlanus odio occidit. At nunc quot florent, quorum maiores infeliciter periere? Verum eorū qui in Deos ingrati sunt fuerunt, exemplum nunquam laudabo, multo minus sequar. Si in Deos ingratus es, quomodo felix esse poteris? cuius summa felicitas & spes communis interitus? Inde conscientia facinorum quouis malo magis pestifera, infamia publica à qua nec ipsi reges, cum tot prætorianis cohortibus, tot satellitibus ac stipatoribus liberari possunt: diuina tandem ultio quæ suauiter præterlatis annis in posteros armata impingit, ac nescios scelerum maiorum crudeli extinguit exemplo. Cur ergo est ut audeas ingratus esse in Deos?

Ob hæc qui improbi sunt hæc ipsa legere nolēt, sed uelut Iudæi occludebant ad saluteria Stephani monita aures & exclamabant, qui etiam mos Romanis erat, cum iniquum aliquid à suis ducibus per uim obtinere tentabant,

tentabant: ita hi libros hos negligere se simulabunt, le-
 gere haud uolent. Partim ne errorum quos admiserint
 moniti torqueantur, partim optantes in scelerata uita
 perseuerare: tum quod illa iam ob ultiones, rapinas ac
 uoluptates eis dulcis, iucunda ac utilis uideatur: tum ne
 coacti ui orationis nostræ (tanta enim est uis in uerita-
 te, tantum decus in uirtute, ut per se ipsam animos in-
 uertere ualeat: quanto magis addita diuino presidio,
 persuasione, ob iniquam filij necem) commutare consi-
 lium uideantur, & inconstantie signum præbere: audi-
 entes tamen multa probari, aliqua aliqui legent, non
 ut salutaria sed ut necessaria: namq; ut Cicero rectè aie-
 bat, cum nostra infortunia ex tribus aduenire soleant,
 animatis, inanimatis & hominibus: quæ ab hominibus
 frequentiora sunt ac maiora, ac sola etiam cum infam-
 ia adueniunt. ab animatis enim, equis, canibus, au-
 ibus, piscibus, rarissimæ calamitates nobis accedunt, &
 si accedant nunquam cum infamia, raro cum periculo
 uite. Ab inanimatis etiam rariora, tametsi periculo-
 sissima, naufragio, ruina, fulgure, terræmotu, penuria
 frugum, morbis: omnia tamē hæc absq; infamia etiam.
 At ab hominibus cædes, iudicia, lites, iniuriæ, bella, se-
 ditio, carceres, bonorum amissio, magna frequentia &
 plerunq; cum infamia. Ergo huic tractationi, quando-
 quidem ante nos nemo similem scripsit, incumbendū:
 atq; utinam possem ingratis (hos solum excipio, qui ut
 ab omnibus bonis, ab omni sacro cœtu digni sunt ut eij-
 ciantur)

ciantur) non scripsisse. Gratus à gratijs dicitur, quæ
 quib. potuerunt laudib. antiqui extulerunt. Tres nume
 rantur Euphrosyne, Aglaia, Thalia antiquo tempore
 indutæ, post nudæ fingebãtur. quòd oporteat beneficia
 & officia gratiamq; nudã esse, nec aliquo amictu uela
 tam. Ob id etiã duas quæ nos aspicerent uultu: unã a
 uersam pingebãt, quòd duplex beneficiũ rependere de
 ceat. Charites à Græcis uocãtur. Sunt aut tres quòd in
 trib. actionib. consistũt, beneficium conferendi, accipiẽ
 di, retribuendi. Qui antiquo tempore uixerunt, secuti
 sunt Theophrasti iudiciũ, qui gratiã in publica magni
 ficentia collocat: qui nudas ueram benefaciendi ratio
 nem in singulis. Dotem dare pro filiabus collocandis
 nuptui, redimere captiuum, æs alienũ persoluere: pau
 peris rem propria liberalitate augere, paruulos filios
 educare, ægotantem re operãq; subleuare, pro liti
 gante pugnare, pecunias, adiutores subministrare, iu
 dices illi propitios reddere: ad uirtutem, ad sapientiam
 properanti, aut filios erudire cupienti præbere sum
 ptus. Hæc Ciceronis ratio non solum probabilior, sed
 etiam sola uera. nam Theophrasti inutile & haud phi
 losophicum consilium. Ergo singularum nomina prius
 explicemus θάλασσα celebritas iuuenum, uiriditas, co
 rona, festiuitas, læticia florens: Εὐφροσύνη dele
 ctatio. Ἀγλαΐα splendor, claritas, uenustas, uoluptas,
 maiestas. Sunt qui ex ea Nireum formã insignem natũ
 esse fabulentur. Sunt qui Pasytheam uocent.

Ergo

Ergo tot laudibus gratiæ dignæ sunt quæ iuxta Sophoclem se inuicem pariunt,

χαῖς χαῖς γὰρ ἐστὶν ἡ τίξις ἁΐς

Gratia gratiam facit et parit semper.

Ergo ut ad rem redeam, cum amicis nihil fictum, nihil fucatum esse debet, nihil debet retineri, sed pleno sinu effundenda in probos, in amicos, in gratos beneficia. Et solutis gratiæ zonis inde significabatur ab Hor.

Iam uerò si beneficiū pollicitus es nondū præstitisti præstare oportet. Verum quibusdā in casib. necesse nō est. Primū cū nō bona fide idē tecū egit, sed ut te defraudaret: mutuū petit, declarat in fundis, in mercib. multa habere: nō habet, nō teneris, nā et mutuū si gratuitū sit ex beneficijs hoc solū est, ad quod reddendū lege teneremur. Rursus filiā quis filio tuo collocare uult? recipis, inuenis elephantia si laborare, esse genitalibus uitiatam, nō habere integram pudicitiam, alij fuisse desponsatam, esse sanguine coniunctū, non teneris his in quinque casibus: magnas oportet esse causas quæ fidē in magnis rebus abrum pant. Mutuō quidā aureū petit, polliceris, uult emere uenenū, debes non seruare fidem. Demētis etiā est fidē errori præstare. Philippus Alexādrē pater ille adeò sapiēs: cū militi Macedonis rustici bona petēti, quod naufragio omnia diceret amisisse, dono de disse, ubi à rustico cognouit militē illū è naufragio benignè à rustico exceptū, et proprio in lecto collocatū, nutrūq; ab eo mense toto, inde etiā uatico donatū, do

nationē rescidit, bona rustico restituit, militiq; stigmata inuri iussit. Ex Ennio enim illud Cicero rectè citat: Benefacta male locata, malefacta arbitror.

Vt uenenum in melle perniciosius est: ita beneficij loco flagitium dare aut amentis est si incautus, aut improbi si uolens id faciat. Similiter cum inter promissio uis tempus, ac præstandi noua lex aliquid uerit, quo beneficium dari prohibeatur, certum est non teneri. Et generaliter cum alius est animus postulantis alius dantis: uel etiam rei status intermedio tempore mutatur. Si tamen mora iam tua causa intercedat, ut quo tempore dare debuisti non dedisti, tua improbitas aut desidia illi damno esse non debet. Aut si iam pacto teneris, quo ille aliquid citra dolum perfecit, aut si reddere non præstare beneficium oportet: tunc enim alieni potius arbitrij est beneficium quam tuum. Ideo omnibus his in casibus nulla exceptione proposita beneficium præstare debes. Ea ratione in parentes, ne excussemur ulla occasio est. nam illis & uitam debemus, & beatam uitam. Dubitatum tamen est à Seneca, an parentes beneficijs superare liceat? Atq; in huiusmodi disputationib. minime aspernandus assuetus controuersijs, de quibus etiam libros scripsit. In uniuersum duo uidentur esse præcipua, propter quæ filius parentes beneficijs superare non possit: primum quod uitam, corpus, educationem illis debeat, ut iam nil sit sibi reliquum filio quo possit usuram facere quam parentibus donet: alterum quod

quod omnia quæ succedunt filio, ob uitam cum succedant parentibus debentur, ut agri fructus: quæ autem debentur beneficium non faciunt cum redduntur. Huic non est difficile respondere, nam & nauta & medicus qui nos seruauerunt debita gratia compensari possunt: parentem autem maxime pater etiam quod uitam dederint, aliud agentes dederunt. Quinimo quidam ridiculè dicebat, se non parentibus sed illos potius ei debere, quod dum facerent ipsum, uoluptate nõ leui frueretur. Alteri rationi quanquam difficilius sit respondere, dicendum est tamen beneficia illa naturæ lege, consuetudine ac spe conferri, non ob amorem tantum erga illos. Quicquid sit, constat patres multos ob filios orbi innotuisse, qui secus ignoti fuissent. Ut Nicomachum propter Aristotelem, Sophroniscum ob Socratem, Aristonem ob Platonem, Gryllum ob Xenophontem, quintiam Philippum propter Alexandrum. Officia quoque filiorum in patres iucundiora dulcioraque sunt, & seruasse patrem bis filius in uita potest. Deinde si ob id, quod uita à parte pendeat, illum beneficijs superare non possumus, nec auum, nec auiam superare licebit: atque ita iam non unum aut duos, sed sex aut quatuordecim habebimus, quibus nunquam satisfacere licebit. Itaque postquam hoc nec pietatem minuit, nec uenerationem labefactat: quinimo omnes magis ad ea accenduntur, quorum finem attingere posse sperant, statuemus filium beneficijs patrem posse superare. Quinimo sepe

id etiam exiguo cum labore contingere reor, cum filius pietate patris amorem superat ac uincit: namq; et si fortuna patrem superauerit, beneficiaq; plura & maiora contulerit in parentes quam illi in eum, absit autem summa pietas ac ueneratio, nō dicā filiū illū beneficijs superasse parentes. Spectaui in M. Antonio Maioragio amico nostro, cum nondum adeo res profundè disquirem, ut nunc soleo, illū patri imperare ut fermè famulo, quod pater humilioris esset conditionis: itaque paruam de illo spem constantis felicitatis concepī, nec deceptus sum. Rarò uel nunquā infelicitates sine modo uitio adueniunt: uitium uoco amentiam, insignem desidiam, crimen, impietatem atq; huiusmodi. Ergo ut ad rem redeam, insigne exemplum est pietatis, quando pater aut mater à filio uictos se beneficijs fatentur. Uter reliqua exempla narratur insigne illud. M. Coriolani exemplū quo iniuriæ, gloriæ, existimatiōi: deniq; etiā ob id potētiae ac uitæ cessit, ob matri preces. Enituit & in superiore Africano nō leue pietatis exemplū in Hispania tutato patre, auguriū tantæ felicitatis quā tam postea consecutus fuit. Memorantur etiam L. Manlius Torquatus, & Cimon erga Miltiadem patrem, & Pluto Pinensis bello Italico, atque Amphimus & Anapus Siculi fratres, qui parentes per medios ignes detulerunt: tum Aeneas de quo aliàs diximus.

Porrò inter gratos eminentissimus fuit Alexander

der magnus non immeritò, ut quemadmodum rebus gestis omnes ante eum ac post superauit, sic etiam in eminentissima uirtutum gratia primum atque insuperabilem prestitit.

Inter gentes Aegyptij etiam existimantur: post Scythæ si Herodoto credendum est. Sed ad hominum non gentium exempla reuertor. Darius Hystaspis filius cum à Sylosome in priuata fortuna Chlamidem dono accepisset, Samiorum insulam Rex factus illi, ut quo ad uiueret imperaret, dedit. Quo exemplo admonemur quam alacri spe debeamus in homines animi generosi esse, liberales: ut contra quam multi sunt qui ubi ad splendidiorem fortunam euaserint, ueteres amicos & benefactores, uelut humilitatis prioris fortunæ testes peius angue oderint. Verum quia per uirtutis semitam ac uestigia ad potentiorem fortunam uenerint, hi quantumuis ignobilibus natalibus gratiam referre non dubitant.

Neque enim C. Marius quantumuis humilis fortunæ & seditiosus, in duas Camertium cohortes acriter prelio Cimbrico pugnantes ingratus fuit: nec L. Sylla tum & si crudelissimus & ambitiosissimus in Cnæum Pompeium gratiam dissimulauit, quod ab illius patre beneficium accepisset: itaque hoc uno actu & liberalitatem & humanitatem declarauit. Beneficij enim compensatio maioris uirtutis est quam largitio, qui enim compensat & liberalitatem dando,

& hu-

& humanitatem dum accepisse testatur declarat: qui largitur liberalitatem solam, quicquid id est ad quod possit referri, seu misericordia, seu ambitio humanitate ipsa minus dignum haberi debet. Ergo ut ad rem redeam, omnes ferme magni uiri etiam grati fuisse: Mithridates in Leonicū à Rhodijs captum, Alcibiades in amatorem, Ptolemæus in Demetrium, Philippus in captiuum priuatum: Agrippa uerò etiam in seruum Talmasten, atq; etiam ob leuissimi officij causam. Quid de admirabili Largij ciuis Romani proscripti, beneficij gratia dicam? is enim cum beneuolentiæ & miseratōnis causa primam cohortem militum proscriptos occidentium euasisset, in secundam incidens: ne primi premium necis ob indulgentiam amitterent, ad primos redijt à quibus interfici uoluit. Insignæ etiam memoriæ accepti beneficij exemplum in Fl. Valerio Martiano apparuit erga duos Lycios fratres, Tacianū Iulianūque: tum Admirati in Balduinum quamuis hostem & alienæ religionis, tum Caloiani in Franciscum Catalunsum Genuensem.

O sancta & admiranda gratiarum actio, quæ nec ipsas beluas refugis. Et ille quanquam in cæteros inimicos, benefactores suos tamen tuentur. Hac uirtute ut etiam reliquis ingenio præstant canes, de quibus cum singulis diebus uideantur exempla, inter rarissimæ tamen constantiæ numerantur canis T. Sabini, Iasonis, Lycij, Regūq; Hieronis atq; Lysimachi, quos mortuos
 ita pro-

Ita profecuti sunt, ut non mater filium maiore affectu,
 imo uix pari soleat sequi: nam & alleuare prostratos
 & panem præbere, & mori etiam secum quidam uolu-
 ere. Quin etiam equus Antiochi regis, cum illum inter-
 fector domini sui Centraretus Gallata ascendisset, fre-
 nis arreptis in rupem cursu perrexit insidente inuito,
 præcipitumq; dedit ut morte sua domini mortem Cen-
 traretum occidendo ulcisceretur. Sed & de Elephanti
 Pyrrhi regis gratia erga suum custodem minus mirum
 est. quandoquidem prudentia & humanitate insigni-
 talia animalia prædita esse soleant. At de Panthera er-
 ga Philenis philosophi patrem maius sanè miraculum
 est. Tum uerò de Leone Gotheфриdi Bolioni, & And-
 modi serui, alteriusq; quem Seneca uidisse se affirmat
 magistrum suum in arena aduersus alias feras tuentē,
 nota historia: & tamen uix credenda est. Quid de A-
 quila erga puellam à qua nutrita fuit, cuius morte co-
 gnita & ipsa illius desiderio periit? Quid de Delphi-
 nibus & pueris, neq; enim unum fuit exemplū? Quid
 de anserē & philosopho? nos uidimus pauonem domi-
 no suo pergratum atq; illius amantissimū. quod ab eo-
 dem fuisset nutritus. Nota rursus est historia (ne nō e-
 tiam serpentes tantæ uirtutis expertes essent, uipera
 quæ apud Aegyptiū nutrita, cum catulorū ipsius unus
 hospitis filium necasset, illa non cognoscere uoluit, an
 iure & irritatus filius filium hospitis occidisset, sed o-
 mnibus filiis occisis, credo quod nesciret quis eorū ho-
 spiti tan-

spiti tantā iniuriam attulisset, domo se subduxit. Inter
 egregia aut criminaliū gratiæ reddendæ exēpla sunt
 ciconiæ: unde etiā adagiū ἀντιπυλαγγυεῖν: hæ enim
 defectos ætate parentes ut etiā testatur Aristoteles, nō
 solum alunt, sed etiam elatos dorso quasi spaciātū dese-
 runt. Vnde tum ob hanc insingē pietatē, tum quod ser-
 pentes uiperas, rubetasq; deuorēt, cæteraq; exitiosa a-
 nimalia a multis gentib. in honore habentur: cautumq;
 lege est ne quis insidijs aut ui iniuriā illis inferat. Ani-
 malia uerō ingrata eo stolidiora sunt, nullum ingratius
 araneis qui patrē ac matrem occidere solent. Quo alio
 signo, nisi ut intelligamus eos qui in parentes se uerint
 similes esse araneis: scilicet uirulētos, deformes, fædos,
 breuis uitæ, inualidos, miseros, imbecilles, despectos, o-
 mnibusq; inuisos. Inter aues cuculus ingratus dicitur,
 qui latet in arborib. perpetuò, nec hoc sine certè ma-
 gno mysterio, latere debere semper qui se ingratos ostē-
 derint. Hirundinem etiam tertio loco adnumerant,
 quòd nobiscum habitans nos non secus ac aduenas refu-
 giat, discedens nullum gratiæ signum relinquat, nec
 unquam mansuescat, ut auium reliqua genera. Vnde e-
 tiam in Pythagoræ symbolo, hirundinem ne domo ex-
 ceperis. Hæc sunt Græcæ uanitatæ exempla quæ Plu-
 tarchus per otium digessit. Hirundo minimè ingrata
 est. Quid aureo, ut dicunt, symbolo uoluerit Pytha-
 goras, si modo arcanum aliquid latet sub eo alij que-
 rant, nos ambitiosissimum & mendacissimum ui-
 runt

rum esse deprehendimus cum suo aureo femore, si ea tamen quæ de illo narrantur uera sunt. Hirundinem nullo modo hac ratione explodamus quod ingrata sit, cum nihil minus, forsitan quod loquax, est enim admodum garrula inter omnes aues: sub hoc sensu laudo consiliū & hominis inuentum, garrulorum enim & loquacium hominum consuetudo pessima est. Ei etiā maxime cōueniebat qui quinquennale silentiū discipulis suis indicere solebat, tanquā garrulitatis inimicissimo. Ingratā nequaquā dixerim, nec auē ipsam explodendā, beneficia enim plura affert: dum adest cātu oblectat, muscas infestissimas depopulatur, mirū in educatione filiorū studium discimus, nec solū matris sed etiam patris: coniugij exemplū pulcherrimū exhibet, coram nobis canit nec terretur inaniter ut cæteræ aues, nec mœsta silet nobis presentibus. Vbi abierit nidū relinquit lethalissimo scinanche morbo ad aliosq; usus utilissimū: stercus ad pterigia, ad maculas oculorum, cum redierit memor hospitij est, suo accessu atq; recessu nos temporum uicissitudinis admonet. Pauperum domos libentius, sapientum & innocentium more, quam diuitum inhabitat. O, claustra refugit? ingenui animi est refugere scrupulitatem, non uult nobis familiaris fieri: agnoscit hominem quam dolosus sit: docet nos sic improbis congregari oportere ut profimus, illi etiam si obesse uelint nō possint. Quid dicā postmodum de diuinitate quadā, quā et dum nidum construit tanta arte, cum coniuge concors ostendit?

ostendit? Et quod nulla avis carniuora illam prosequatur aut ei infesta sit. Sed hæc omnia $\pi \alpha \rho \epsilon \gamma \alpha \epsilon$ sufficiat solum adiecisse ad declarandum quanto in turbine fuerint antiqui: nunc propositum prosequamur. Inter ingrata animalia solent tria quadrupedia numerari, Hippopotamus qui patrem occidere fertur, ut cum matre iungatur: quod an sit uerum satis dubito. nam cum uix constet quale sit hoc animal, ob raritatem qui fieri potest ut hoc aliquis animaduernerit sub Nili aquis? Deinde quomodo sciuit quod patrem non alium occiderit? An perpetuo à concubitu illum donec filius adoleuit obseruarunt? Vides quales nugas admittant qui nostrum librum dialecticæ non legunt? Proponitur de lupo quæ ouis nutrierit. Vnde illud elegans epigramma:

Lacte lupum uberibus proprijs, non spõte: sed horsum
 Me demens adigit pastor ut id faciam,
 In me rursum erit fera postquam creuerit ex me.

Natura haud unquam uertitur officijs.

Græcum erat: sic uersum ab Erasmo exscripsi. Pulchra poetarum inuenta: sed quam uerum etiam sit hoc nescio. nam neq; firmum puto, ut res tandem ad arietem redeat, quem constat educatores suos cornu impetere, & uasa simili amētia ex quibus cibum & potum sumit euertere. Vt res ad tria exempla deducatur: perfidorum & despectorum araneorum, semper latentium cuculorum, quanquam nihil certi de hoc habeatur, & insani arietis: qui non ut noccat, sed ut ludat petere solet educatore

ratorem tanquam familiarissimum: ut res tandem ingratorum ad unius aranei monstruosissimi animalis exemplum redigatur. nec ulli alij similior est ingratus aut alterius sorte magis dignus.

Ergo huius tanti boni nullum fermè animal expers est, nedum homo. Nero in plurimos gratus fuit, tametsi in hominum delectu peccauerit, ac multo magis in beneficij collocandis: nihilominus non tamen reprehensione dignus est quòd merentibus non dederit, quam quod dederit haud merètibus. Narrat fuisse temporibus suis Seneca uirum undèquaq; singulari uirtute absolutum nomine Demetrium, de quo etiam superius egimus, professione Stoicum: huic Nero ducenta sestertia dono dare uoluit, non exiguum sanè munus: sunt enim aurei coronati nostri penè Quingies mille. Quòd munus nescio quo consilio ille repudiauit dicens: quòd parua summa uoluit me tentare Cæsar? si uoluerat uerè experiri toto debuit tentare imperio? quæ uerba ambitionem potius quam uirtutem præ se ferebant. Non accepisse etiam magis cuiusdam inanis gloriæ studiū, quam ueram sapientiam ostendit: nam ea summa nec alijs grauis futurus erat, & ipse honestiore fortuna alios plures longè ad uirtutem amplexandam incitasset, quam in tam deformi conditione. Ipsum quoque principem ad fouendos bonos plus adhortatus esset, sibiq; beneuolum reddidisset. Nec solum illius exemplū ob fortunam honestiorem, sed etiam prudentiæ opinio

nem multo plures secuti esset. Nec ille Zenonis auctoris sui dogmatis exemplū secutus est. Zenō enim ab Amigono munera accipiebat et magna, ut ex ipsius regis testimonio deprehenditur, et indigentibus amicis distribuerebat. Demetrius sola probitatis opinione ab eo, quae ut crudelissimū homines detestatur, ducta promeretur. Sed non accepit quia Nero tyrānus erat? Nil ad rem, non ex secundo genere tyrānorum fuit sed vulgariū, nisi quod in prope quos desecuit: hoc etiā faciūt Turcarū Imperatores coguntur proximiores occidere reges, quod ad eos solū periculi suspicio, et inuadēdi regni meiūs pertineat. Ille nulli parēti filiū, neminē exquisitis tormētis occidit, in nullū prāter dignitatis respectū seuijt. Nō est mihi tyrānus qui benignē, clemēter, liberaliter, gratē & ex dignitate mea mecū se gerit. Ergo postquā tā ingratē hoc seculo, tā crudeliter, dū cōmuni omnium utilitati cōsultū in patria exceptus sum, prodigioso hoc spectaculo pro tā singulari innocentia exhibito, quod etiā ipsa saxa ad lachrymas cōmouere posset, rogo (si quid commodi humano generi per tot assiduos grauesq; labores euenisse existimēt) Principes atq; potētes quousq; ut gratiā eā misero huic nepoti (ex infelice illo filio Io. Baptista) Tacitiano Cardano ab obitu meo referant. Diffido enim tādiū posse uiuere, donec puerulus ad adultā aetate peruenerit. Et patrē illi unicum prāsidium sustulerunt. Ego illum Deo, illū humano generi, pro quibus pater ipsi perijt, ego in lachrymis perpetuis cōstitutus uitā ago, tormēto non uolu-

nō uoluptati simillimā cōmēdo. Vicissimq; Deū ipsum fontē bonorū, omniaq; oculo illo perpetuō lucēte uidēte, rogo ut in illū huius beneficij autorē propitiū sit, nec sinat nepotē à maiorū suorū integritate atq; cōstantia degenerare. Reliqua ille idem ipse quē nec festucae error effugit uiderit. Nūc ad modū quo benefacere his quib. oporteat posimus, ac illos promereri transeamus. Scopi duo fuerāt cōferēdi posse beneficiū amicitia aliqua, uel familiaritas et res ipsa quā pauper diuiti, miser potētī, infelix felici cōferre possēt. At de re iam diximus supra duob. uerbis: pādere ueritatē, cōsiliūq; bonū dare. Ah si scires Octauiane Cusane quantum prosit scire ueritatē: quā pauci eā patefacere uelint (quāta sit ueridicorū inopia: mirareris. Iā quidā non animaduertunt quae agātur in tuis reb. quid mirū quādo quidē nec in suis: alij nō curāt, quidā sibi timēt: alij oderūt te, alij inuidēt: nōnullis lucro est cēlasse, alij quōd nolint nocere socijs, alij quōd te cōtēnāt nec proficere quicquā sperēt: nec existimāt te ultra uerba progressurū, quidā quod malo animo sint, uereāturq; talionē: alij ut probiores uideātur, quosdā naturalis perfidia et cōuexicia detinet, ut opere precii ducāt domino malefacere. Inde patris, minis, nōnulli ab officio prohibētur. Cū igitur tot sint modi euertēdi ueritatē, quod rarius est tāto carius, non leue commodū asferet ueritatē amico patefacere: multo minus egregia consilia in rebus arduis cōtemnēbēt, autore sue illorū. Ergo utilitatē asferre praeter

fortuitas innumeras occasiones familiaribus non magna res est, sed quæ passim se obijcit. At amicitiam uel saltem familiaritatem contrahere, ne non beneficium dare potius quam proijcere uidearis, non adco promptum est. Superiusq; multa nec uno in loco diximus. Ergo primum si roget, loco amici habendus est. Et si non roget, alius uero eius nomine tibi amicus petat. Et rursus si fortuna te illi in ipso casu obtulerit: ut de rustico & Artaxerxe. Secus insinuare se in familiaritatem illius mille modis licet: nec tamen difficile est ordine proposito ex uno in alterum uelut in gradibus scalaris progredi, quam efficere ut quod arte quæsitum est, ac si fortuna tibi obiectum uideatur. Plurimos autem in familiaritatem adigere minus difficile, quam unū aut duos. nam ubi unum aut duos familiares habueris, in multorum consuetudinem quasi pronus delaberis: Serere occasiones amicitiae, sermonibus, officijs, ex rixis dum te interponis, ex contentionibus, ex litibus, dum auxiliaris, inter spectacula dum gratularis, semper licet. Nihil autem aptius quam ut quinq; præcepta obserues: primum ut studium illius quale sit intelligas, totū que ei te dedas: ne cum occupatus est rebus maioribus ulla ex parte ei molestus sis: ut plura in his quæ peragēda sunt agas quam dicas, ut fidelem te experiatur: ut uanitatis ac stulticiæ quantamcūq; minimam suspicionem deites. Ergo omnia iā meo iudicio te docui, quæ ad collocanda beneficia atq; recipienda idonea sunt: præter

præter id ut scires in quos collocanda sint. Dixi nõ in eos qui reddere non possunt, id non est difficile intelligere: reliquum est qui nolunt, horum magnus est numerus & sermè qui graui aliquo animi uitio laborant, in hos beneficium profuderis non autem collocaueris.

Qui autem sint hi & qualiter dignoscantur, tempus est ut iam doceam.

Cæterum ut sermonem sermoni continuare liceat, ab ipso capite tractata rei initiũ deducam, idq; est quo modo ingrati dignoscantur. Primum illud statuere oportet non eandem esse rationem Reipublice atque priuati hominis: eadem enim Respub. diuersis atque diuersis hominibus, alio atq; alio tempore constat. Ob id etiã modo grata modo ingrata efficitur. Homo unus in concione, imò in omni multitudine flagitiosam & ingratam efficit totam multitudinem aut cœtum. atq; ideo id manifestius, ubi oratorum facundia huc illucq; peritos multitudinis animos, suiq; anxios rapit. Quo fit ut Demosthenis tempore Athenienses, & Ciceronis Romani plurimos errores & graues, quantum alias unquam admisserint. Etenim quantum studio ornate dicendi atq; persuadendi adijcitur, tantum ex consulendi recta ratione detrahitur: adde perorantium auaritiã & ambitionem in Demosthene, odium & iram in Cicerone.

Sic existimo, errorem hunc quem aduersus me commiserunt, unius improbitate, qui suo & suorum com-

modo studuerit emanasse: quòd exemplum doloris mei imago in omnes manauit.

Quoties ijdē populi grati atq; ingrati fuerē? Gratia populi Rom. Ciceronis tempore non gratia fuit, sed immoderata profusio accipientibus, ad tyrannidem occidendam stimulus ac scala, cæteris inuidiosa. Vt erga Pompeium, inde Octauium quos ambos ante legitimū tempus suasore Cicerone S. P. Q. R. ad consulatum immodicosq; honores euexit. Contra acrius sauitum in Catilinæ coniuratos, alij etiam neglecti.

Quis dubitare de hoc potest? Fauit Cicero sibi, ergo & potentibus plusquam deberet: aliter enim sibi fauere non poterat, ni suis illis longis orationibus aliquid ultra debitum adiecisset. An ergo omnibus an paucis, si paucis cæteris iniuriam fieri necesse fuit. Inde q; odiū & simultantes, tandemq; etiam seditiones exoriri. Sin autem omnibus pro quibus perorabat ordine quoddam quod haud dubiè credo: necesse fuit conuelli Rempubl. et ad potiorū potentiā quod omniū erat traduci. Ergo Respub. modo ingrata modo grata sunt fuerūt, erūtq; semper. In cognoscendis autem cuiusuis hominis naturis, ut ad gratiam referēdam apti sint, præter ea quæ dicta de ingratis in Deos, parentes & amicos (quando quidem & si multi in Deos ingrati sint, quòd omnia facto & necessitate agi existiment: alij in parentes in eorum benignitate confisi, quibus ob impietatem & animi improbitatem, tamen exemplum ut benefacias non suadeant

suadeam: tametsi dicat Ammianus Marcellinus Romanus, & Romanarum historiarum grauis autor: Pœnâ ingratorum ad Deum spectare: Improbos etiam ingratos esse existima. Nam usi tyranni in aliquos grati sunt, aut necessitate id agunt, ut in satellites, stipatores, medicos, quando necesse sit huiusmooi hominibus salutem corporis sui committere: uel ut te maiore in re eueriant. cum enim beneficium tuum retribuendo superarint, cogaris rursus & tu illam superare compensationē: atq; ille uicissim si pergat, tandē eò uenies ut sui iuris totus fias, quod ex tua re haud est: cogita illos qui benefaciendo alios antecellebant, non proditos fuisse tyrannos, sed uiros uirtute præstantes ut eos de quibus supra diximus, tum Massinissam, Attalum, Minutium, Terentium, Culeum, Metellum, Pium, Largium: at contra ingratos animi minimè præstantis, D. Brutum, C. Cassium Caligulam, Calphurnium, Crassum: Decebakum, Isacium Angelumq; imperatores. Ah quantorum malorum ingrati causa sunt. Quid Casarem hortatus est occupandam Rempub. nisi in tam ingrata acta Senatus Gallia cupta? Quid ad tyrannidem retinendam coëgit, nisi Scipionis & Syllæ exemplum in quos populus Roman. fuit ingratus? Quare Octauius & socij præscripserant tot è populo Romano? Senatorij ordinis Ecclesiasticæ equestris bis mille, reliquorum supra 30 millia: quoniam C. Casarem ab his quib. pepercerat trucidatū animaduertisset. Itaq; Augustus

nec potentiam moderatus est, ne occideretur ut Cæsars
 nec imperio se abdicauit, ne cōtemneretur ut Sylla. Pysistratus Atheniensium tyrannidem inuasit, Thesei ex
 lii exemplo commotus. Pericles autem Themistoclis et
 Miltiadis indignis casibus. Lacedæmonij in Nabidis se
 uissimam tyrannidem inciderunt, (namq; præter ceteros
 una die trecetos ex nobiliorib. atq; principib. ciuitatis
 trucidauit) ob Agidis Regis optimi atq; māsuetissimi
 indignam à ciuib. patratā necē: nāq; Leonidis pau
 cis annis regnum obtinuit: Cleomenes aut uigesimo
 quarto anno, antequā Nabis fœdus cum Romanis face
 ret uictus est. Detractis ergo ex uigintiquatuor annis
 his quibus Cleomenes apud Ptolemæum in seruitute ui
 xit, ex quibus Nabis ante fœdus cum Romanis ictum
 regnauit, intelliges Nabidis tyrannidem successisse Cle
 omenis interitui. Tempus uerò quod à clade Cleome
 nis ad Nabidis tyrannidem intercessit, ipsa tyrannide
 Lacedæmonijs fuit paulo felicius, cum eo prelio omnes
 ciues fermè cecidissent: capta esset urbs, & peregrini
 quod nunquam aliàs in urbem ipsam ad habitandum
 introducti. Nabidis autem tyrannidi Romana omnia
 durior successit. Sic Syracusij ingrata Dionis necē,
 qui eos à iunioris Dionysij crudelissima tyrannide li
 berauerat (cum ipse non minus in ipsum Dionysium san
 guine coniunctum fuisset ingratus, ob idq; diuino qua
 si miraculo antea utroq; filio orbatu, etiam non sine
 Deorum iræ testimonio) in tyrannos: rursus inde Gela
 nis fa-

nis familiam inciderunt, quorum temporibus expugnata à M. Marcello urbe in Romanorum seruitutem redacti sunt, à qua non sunt postmodum, nisi euerso Romanorum imperio, liberati. Carthaginenses ingrato in Xantippum Lacedæmonem ducem exemplo (cum ille Attilium Regulum cepisset, docuissetq; Romanos à pœnis uinci posse, modo dux non deesset) effecerunt ut in posterum ducem externum non inuenerint, suosq; timidores reddiderunt. Vnde exitum ciuitatis eorum ortum habuit.

Florentini quoq; toties in suos ingrati, multis antea calamitatibus afflicti, nostra ætate amiserunt prorsus libertatem: nulli magis ab hoc uitio immunes Venetis, & tamen etiam ipsi bis notati ea labe in Francisco Voscarenno, & Carolo Ceno. Effecit ingratus ut non solum alij in eum beneficium conferre recusent, sed etiam iniuriam inferre non reformident. Hoc ipso in hunc hominonem ingrato, cedis filij mei exemplo si potuissent uel suspicari, etiam præter diuinæ ultionis, quæ nunquam irrita est expectationem, quantum mali subesset, nunquam illum peremissent. Quid enim dicent profuit Hieronymo Cardano singularis illa innocentia? imò quantum obfuit? etenim si aliorum more ex cõdito tantum illos curasset, pecunias quæ illi defuerunt ad seruandum filium sibi superlacratus esset: atq; multo plures, imò etiam existimationem maiorem, quando quidem dicat Horatius:

Scilicet uxorem cum dote, fidemq; & amicos:

Et genus & formam regina pecunia donat.

Atq; hæc statim: alia uero seruis quæ ad diuinã pertinent ultionem. Velut & apud Lacedæmonios inter Agidis necem, & cladem sub Cleomene acceptam anni circiter duodecim aut paulo plures interceſerunt. Inde illud Valerij Maximi: Diuina enim prouidentia tarditatem supplicij grauitate cõpensat. Intelligo quid dicetis? tu teipsum laudas, & pro te multa in contumeliam nostram atq; calumniam affers, ut inuidiam crees? magnum Regi negocium esset, si de singulis (quorum numerus penè infinitus est) qui in tot regionibus damnatur, patribus, filijs, fratribus, reddenda ratio esset? At uobis respondeo quantocũq; nostro supercilio reddendam esse de singulis & uobis, & regi rationẽ Deo, animasq; eorum qui iniuste percunt etiam statim ab obitu supplicare Deo: inde calamitates publicas cladesque subsequi, cædi exercitus, classes naufragijs obrui, urbes expugnari, ac diripi: scditiones inter principes interq; priuatos oriri. Non eadem est ratio, etiam si multitudo hominum casu pereat uel bello, quæ unius tantum hominis qui indignè iudicio occisus sit.

Nota est historia templarij hominis, qui cum ad necem duceretur iniuste ut sibi uidebatur, in fenestra prospectis Gallorum rege Philippo, & Clemente summo pontifice ad Christi tribunal, uir Italus ambos intra annum diemq; unam citauit. eorum enim opera puniebatur templarij: intra igitur illud tempus pontifex &
Rex

Rex repentinis casibus obiere: at non multos tales occidi iusserant: certe sic, sed alij minus constanti animo & fide erga Deum, alij minus forsitan sincera uita, conscij aliorum criminum, nullis ipsi principes quasi per ludibrium asstiteri in publico, nam nisi asstitissent inane uotum futurum illius existimo. Duo equites cum insinualatis criminibus ad necem ducerentur, uiso Hispano Rege Ferdinando Castolonensi, quarto illum ut intra triginta dies. quod iniuste ab eo urgerentur ad mortem citauerunt ante Christi tribunal, obtinueruntq; . nam ipsa trigesima die ut miraculo plenam faceret fidem repente obiit. Quin etiam Pyrata quamuis sceleribus pressus, quod odio gentis Cathelanæ à præfecto classis Genuensis ad mortem adiudicatus esset, potius quam ulla in Genuenses iniuria obtinuit: ut idem præfectus intra constitutum tempus interiret.

Memento quod magni uiri & potentes semet ulciscuntur proprijs uiribus: probos & innocentes ipse Deus. Si quidem mihi ab anno M. D. LIII. ad annu M. D. LIX. ex tot Hispanis quot curauì annoru scilicet quinque cum dimidio spatio quod nemo perierit, rogo an hoc datum sit sapientiæ meæ? an innocentie? an falsa de me prædico? si falsa prædico dignus sum poena non leui, ut qui inuidiam iudicibus, & nomini Hispanico per mendacium quæram? Si sapientia id contigit absurdum est: metam enim superat hoc humanam. Sin ex innocentia, uosmet iudicate quam mihi gratia pro-

ea retuleritis? Quod etiam ex ciuibus uix è trecentis unus in manibus meis perpetua fortuna obierit: unde hoc? an scire negligitis? scio quoniam ab his persuasistis quibus quòd precariam operam exerceant ego nò possim, odiosus sum illis & uobis: sed præstat iniuste mori quàm iustis dignos mortibus, etiam inter Sybariticas delicias uiuere. Hæc igitur sunt ingratorũ signa, exigui criminis rationem habere tot beneficiorum, atque innocentissimæ uitæ non meminisse.

Iam ergo postquam hoc flagitium ingratorum, ex quibuscunq; sceleribus ac uitijs ortum habet, à dissimulatione etiam gignitur. Dissimulatorem autem atq; alium quemq; quouis uitio laborantem quinq; modis dignoscere licebit: moribus ipsis notis, Physiognomia, Metoposcopia & Chiromantia: uerum de his duobus ultimis altero quidem à nobis, reliquo à multis alijs dictum est. Dicam autem sic ut his parum indigeas, Metoposcopiæ tanquam euidentioris signa adiiciens. Dissimulatur ergo ad inimicos ut ad amicos se habet, minima laudat & in minimis gratum se ostendit, non sine præfatione: tamen tanquam rem maximam, periculosam & grauem faciat, parum aliorum dictis aut factis commoueri se ostendit. Et cum beneficijs quamuis maximis haud moueatur, pro minimis tamen gratias magnas agit: & pro minimis iniurijs maximas meditatatur uindictas. Semetipsum rursus non solum de minimis acensat, sed etiam rebus laude dignis. Quæ contentionem

& disidia afferre possunt, se uidisse aut meminisse ne-
 gat, aut etiam omnino ignota sibi fore affirmat. Sæpe
 illa in ore habet, non credo, admiror, obstupesco, non
 uerisimile est. Generaliter autem dubia scire se negat,
 de certis dubitare semper uidetur. Subijcit Theophras-
 tus huiusmodi perplexis uocibus atq; repetitionibus,
 caue ne aut auscultes aut credas. Talia enim ingenia,
 nec aperta sunt nec simplicia, sed astuta, callida & ad
 decipiendum sunt parata: ideo magis ab eis quàm à ui-
 peris cauendum est. Scripsit hunc librum annos ut con-
 iector natus nonaginta nouem, unde etiam decrepitæ
 ætatis indicia in omnibus manifesta sunt. Iudicium ma-
 turum, uis imbecilla, argumentum præclarum, narra-
 tio inepta, historia diligens, stylus humilis. omnia effoe-
 tarum uirium, & in interitum tendentium argumen-
 ta. Sed si uera sunt quæ de ætate Senecæ referuntur, ne-
 cesse est ut ille epistolas post centesimum annum scri-
 pserit. Sed quomodo colligant id non sat intelligo: nu-
 merentur retro decem anni Neronis, quindecim pro-
 pemodum Claudij Caligulæ, tres Tyberij, uiginti tres
 erunt quinquaginta duo cum mensibus interiectis col-
 lectis: non plus duodecim annis arripuisse ex Augusti
 imperio colligo, quodam in loco ut fiant anni sexagin-
 taquatuor. Sed qui dicunt illum potuisse uidere Cicero-
 nem, Senecæ ætatem ad annum penè centesimum retra-
 bat, non tamen ultra. Ergo & Senecæ et Varronis atq;
 Catonis exemplo, tum Isocratis hunc libellum Theo-
 phrastus

phrastus scripsit. Porro dissimulatores nomē nō unum
 habet significatū: quidā enim probi sunt, atq; cauti solū
 erga emulos inuidosq; dissimulātes, quos laude dignos
 esse nō dubito: hi enim prudētes uerē sunt, alij qui cum
 omnib. dissimulant, de quibus hic agitur. Horum igitur
 qui uitio non carent oculi sunt rugosi, & quæ circa o-
 culos pinguia & tota facies quasi somnolenta, tardē
 loquuntur, & leuissimē subrident. Profunda linea, in-
 ter cilia, aliaq; in suprema fronte nitida elegantem de-
 cernunt dissimulatōrē. Horum princeps fuit Socrates.
 2. Adulatores ab amicis ut dignoscantur, nos superi-
 us tradidimus & ex Plutarcho etiam: amico undequa-
 que similis est nisi in serijs, nam neq; pecunias dat, nec
 pro te pugnat, omniaq; grauiā munera refugit, pollice-
 tur pecuniā cum scit ea te abundare, offertq; quā re-
 cepturum non sperat: utq; amicus omnia minora spe-
 cie præfert quam re, adulator contraria ratione agit,
 blandior etiam est in sermone adulator amico, & cum
 urgetur aut hæret aut irascitur. Tuas quoq; res adula-
 tor diligentius quærit, tuisq; magis se familiarem ami-
 co facit. Corpore circumtorquent se quasi gesticulatio-
 nis initium facturi, hilariter respiciunt oculis. Profun-
 das lineas habent inter cilia, & humilē, nitidā, trans-
 uersam. Loquacior est adulator dissimulatōre. Hec
 duo genera hominum in aulis passim inuenies: omnes
 enim adulatores dissimulatores & inuidos esse necesse
 est, reliqua uitia uerò inter illos diuisa sunt. nam neq;
 omnes

omnes auari aut ingrati aut maledici sunt, sed suo quisque uitio gaudet. his autem tribus omnes tenentur.

Adulatoris igitur postquam propriū est placere amando ac uenerando, ac etiā iucūditate ipsa iucundus est omnino adulator, atq; ut ita dicā, amico iucūdius uidetur. sed hoc utilitatis propriæ causa. Propria igitur adulatori iucunditas. Et qui illi è regione aduersatur difficilis atq; contentiosus appellatur: ut etiam dissimulatori iactabundus. Sed est adulator duplex, alius quidem populi, alius autem tyranni. Vnde ubi uigent adutores tyrannidem non regnum esse intelligimus. cum enim gaudeat falsa laude indignus uera esse deprehenditur. Vt ambitiosus gratior sit adulator amico: nam amicitia par esse uidetur apud utrunq; , potior autem & dignior adulatoris iudicio. Quamobrem adulator ambitiosos colit. at nulli alij grauis est ambitiosus, quoniam se præfert ultra metam. Ergo ambitiosus cum adulatore conuenit & adulator cum ambitioso. Hinc ille humilis totus ac plenè seruilis: hic autem elatus & nihil modestum sapiens) rectè copulantur.

Sunt etiam adultores non uni addicti, qui omnia te presente quamuis uix tibi familiares cōmemorant et mutant genus facti, laudantes uituperanda & turpia & quæ laudari debent plusquam debent, uel etiam coram tuis amicis: nec satis fidunt illis quòd tibi ea quæ dixerunt retulerint, nisi & ipsi tandem tibi referant. Græcorum proprium uitium.

Quid

3 Quid quod adulandi gens non prudentissima latet. Nostra ætate Siculorum Neapolitanorumq;

Inuidorum notæ sunt, cum aliquem laudari audiunt cum ipsis aliqua ratione conuenientem: aut statim abeunt aut sermonem mutare conantur, aut rident aut contradicunt: qui contradicunt aut simplices sunt, aut iracundi. Alij omnino silent sed contra habent faciem: quidam rem ipsam quæ palam est uerecundiores minuant. Nemini benefaciunt atq; cum alienis ac disparibus solum libenter uersantur. Si uitium, si infortunium amici narratur, mirum in modum illius uices dolere simulant, exiguntq; tanquam non audierint plenè: denudè historiam repeti, commiserationem ipsi præferunt, atque alijs quæ contingere ipsi narrant: & dolorem animi ostentant, adaugentq; facti aut turpitudinem, aut atrocitatem, atq; id etiam agunt ut occultare dolorem non posse uideantur, quidam etiam eo usq; procedunt ut casum defleant: ut apud Ouidium Vlysses:
*Fata, manuq; simul ueluti lachrymantia terfit
 Lumina, quis magno melius succedit Achylli?*

Sed & aliena negocia diligentius quærunt, sua occultant prorsus. Et si quid mali magni acciderit, aut omnino silentio tegunt aut ultra omnem metam deflēt, tum quia parui sint animi, tum quia omnia sua deteriora putant, conditionemq; miseriorem. Sunt autem malefici & ingentium malorum autores, bonorum autem nunquam.

Discordias

Discordias serunt & homines præcipientes agunt, blã
 di sermone, & cum de calamitatibus alienis quisq; uer-
 be facit, subhilarant faciem, & intenti ad audiendum nõ
 secus ac lapidei homines manent ac perstant. Omnes
 autem qui cum te uiderint quasi subrident, & faciem
 in morem puerorum aliquid optantium blanditer cõ-
 ponunt, dissimulatores sunt, inuidi aut auari, aut timen-
 tes te, aut contemnentes atq; irridentes. Nihil mirũ au-
 tem est si tam difficulter deprehendantur inuidi, quo-
 rum præcipuum studium est latere. nam nullus tam im-
 purus est, qui adeò latere uitia cupiat, ut de Mamercio
 Scauro apud Senecam, quam inuidus. omnium enim u-
 na uox est etiam inuidentiſſimorum: at ego illi non in-
 uideo. turpe enim est inuidere se fateri, quòd in ipsa cõ-
 fessione culpæ poena est. Ut ergo pœnam occultent oc-
 cultant & uuium: omnes enim flagitiosos si non de cri-
 mine, de usu saltem criminis gloriari uidebis, ut auaros
 de partis parsimonia rebus, libidini deditos, de puellis
 aut uxoribus alienis quas possederint, iracundos de ul-
 tione, ambitiosos etiam de illata iniuria inuidos: nec de
 crimine nec de his quæ ex criminis fructu proueniunt,
 nunquam uidebis gloriari. Inuidorum facies parua est
 plana, macilenta. Oculis intentis aspiciunt, color ple-
 risq; pallidus. Est autem commune malũ inuidia, quòd
 de omnibus fit, uel quia obtinuerint amiserintq;: ut se-
 nes iuuenibus felicitatem & robur ac delicias inuidet,
 uel quoniam difficilius obtinuerint aut maiori pecu-
 nia,

nia, uel quia magna tractat: quicquid enim eorū tractationē effugit inuidiā mouet. Ergo ambitio si omnes & auari inuidi sunt. Similiter & sapientes atq; felices, cuperent enim sua omnia alienis præferri. Et quo magis de rebus magnis agitur, eo sunt inuidētiores, unde etiam Alexander Achylli Homerum inuidit: Et Vlysses ac Diomedes adeo Palamedi inuiderunt, ut certum sit illū eundem eos interfecisse, incertum an Agamemnone sciente. Videtur autem opera illius id factum, aut saltē ab eo non uindicatum, quod Nauplius pater Clytemnestræ conciliauerit Aegistum. atq; ita adulterum in necem Agamemnonis incitauerit.

Auaris autem perutilis est inuidia, ac si infortunijs alienis, ut M. Crassus Syllæ proscriptionib. dicitur. Sūt & artes quæ inuidos reddunt in quib. non tam opera quam artis excellentia remuneratur, ut Medicina, pictura, sculptura, architectura. Vnde prouerbium illud: Medicus inuidiæ pelagus. Et medicus inuidiæ perforata Clepsydra, id est inexplebile uas. nam à Clepsydra solet aqua effundi denuoq; impleri. Id uerò accidit, quod lucra precaria quasi sunt minuta atq; frequentia, quibus occasionibus si ignobilitas & auaritia uel ambitio adiungantur, nihil potest esse inuidētius. Iuriscōsultorū licet eadē ratio sit, quia tamen lucra maiora sunt & rariora, & cum labore maiore. ideo non adeo inuidi sunt Iuriscōsulti ut medici. Plebs autē tota, quoniam uili lucro inhiat inuidētissima est: est etiā inops
idco

idēo semper inuidet. Cum ergo humiles tenuibus lucris
 & paruis negocijs sint intenti, potentes magnis nacēt,
 parua aut frequentia, magna rara, necesse est ut humi-
 lium inuidia sit frequentior & semper assidua, sed nō
 magna quia non est de magnis rebus, & sepius de una
 in aliam causam mutetur, atq; item de uno homine in
 alium: potentiorum autem uirorum quāto rarior tāto
 grauior, adeo ut nōnunquam ad machinationē exitij
 perueniat. Oportet etiam familias & cōditiones alias
 inspicere. Rustici enim toto genere inuidi sunt & mi-
 nicipiorum accolæ, nam medijs sunt inter rusticos & ci-
 ues, quamobrē utrorumq; uitia retinent: ciuū scilicet
 ambitionē & iram, rusticorū inuidiā & auaritiā. Om-
 nes etiam qui dolosis artib. operā dant, circulatores, mi-
 mi, sycophantæ, & qui ex superstitione uiuūt inuiden-
 tissimi sunt: & quoniam auaritia maxima inuidiæ iun-
 cta est, hi inuidia seua laborant atq; truculenta, nam
 lucrum in eis non solum precarium est, sed etiam sine
 industria et incertū atq; incōstans, ut aucupari potius
 quā lucrari uideantur. Aulici etiā, ut dixi, omnes maxi-
 ma laborāt inuidia nō solū quōd lucra precaria sint, sed
 etiā quia unius lucrū alteri est impedimēto, et quōd cū
 lucro gratia domini atq; existimatio cōiuncta sint. Est
 aut inuidia iners et experrecta atq; excitata, ac exitia-
 lis. Primū genus prorsus inutile ac maledicū, tertiu aut
 tacitū ac pessimū. Cuiusmodi Anysti et Meliti in Socrat.
 Macedonū in Dioxippū, Bagoæ in Indū Regē quē Ale-

xander deceptus à puero prorsus perdidit. Et Dionysij iunioris in Philoxenum poetam. In regum aula & erga externos hoc genus maximè seuit.

Media inter utrunq; genus eruditionis, gloriæ, uirtutis, bonorumq; operum alitrix est. Referunt eos qui dexteram quasi supinam, & inferius hiantem super dextro oculo altius positam habuerint ob inuidiam multa pati: uel si super dextro oculo propè illum figurã seculauersum: at uerò inuidi Cincas habent exiguas in altiore frontis parte atq; directas, transuersam autem unam atq; profundiorẽ, multas etiam inter supercilia sed obliquas Inuidus humilis est animi quatenus inuidet, quatenus putat sibi deberi excelsi. Moderati qui inuidia excitata anguntur, furibundi qui exitiali, humili mi qui inerti.

4. Perfidiæ nota est leuitas, quæ ab inconstantia differt quòd leuitas inconsulta est, sed perfidus hoc agit ut sibi utilitatem pariat: leuitas communior est, & ad beneficiorum obliuionem plus facit quam perfidia. Rarò etiã perfidus est, leuis sine causa leuis est. Romani Grecos uno uerbo omnia probra continente notabant, scilicet leuitatis: nam hoc perinde erat ac si stultos, perfidos, ingratos, petulantes. At ad leuandam inuidiam se ipsos tum Italos cæteros graues appellabant, id est prudentes, gratos, fidos atq; constantes. Ergo perfidi sunt quicunq; leues sunt, cum uel prodigi fuerint aut auari uel ambitiosi, aut iracundi uel amatores. Si autem non
admo-

admodum leues fuerint, horum aliquo uitio uehementer laborare necesse est. Aleæ lusus perfidos efficit. Nihil est quod perfidiam nobis ingeneret nisi affectus qui rationem uincat: nam fides est per se amabilis. Et iusticiæ consors, tacitumq; in pectore numen.

Vincitur ergo uel ob consilij imbecillitatem, ut in pueris, mulieribus, uanis atq; stultis: aut ingenitam improbitatem, ut auari, impij ac sponte perfidi, uel ob uehementem iram ex iniuria conceptam, ut Pausanias cū Philippum interfecit: & qui Astyagem prodidit. Et Rosimunda cum Regem Alboinum coniugem occidit, quòd in capitis paterni caluaria eam bibere coegisset. Quamobrem nil mirum est hoc uitio laborasse Demosthenem & Ciceronem, quòd à Senatu ad populum, à populo ad Senatus partes transfiret Cicero: alius etiam quod deterius est, accepta pecunia proderet populum Atheniensem. Sed & Ciceronem accepisse pecunias quibus causam suorum Siculorum proderet iure creditum est. quòd obiectum crimen scommate diluerit, satis ad tantum scelus inepto. Est autem uulgare scelus perfidia sed rarum flagitium: inquit enim Comicus: Satin, ut quem tu fidelē habeas, aut cui credas nescias:

Et rursus

Multi more isto atq; exemplo uiuunt, quos cū censcas
Tibi amicos, reperiuntur falsi testimonijs.

Lingua factiosi, inertes opera, subiecta fide.

Cur ergo in magnis rebus minus perfidi sunt homi-

nes quam in paruis? cum potius contrario modo res habere se deberet? id nobis declarat aperte uoluntate non deesse, sed poenam timeri. itaque facile in paruis erit animaduertere: ne credas his qui dicunt perfidum paruis in rebus ac dolosum, in magnis futurum fidei tenacem. Carthaginenses Africque generaliter perfidie notantur, ac Thessali. Sed et Græci omnes parum suere constanti fide.

Annibal unus inter eos qui parum fidem seruantur numerabatur. Sed nec Sylla dextræ suæ neque in ciues pepercit. Sunt qui humillimis fidem non seruandam inter gloriæ insigniæ ponant, principibus autem datam custodiunt. Hos impios esse constat, sed et si in aliene religionis homines non seruauerint aut in perfidos, uel si coacti fidem dederint non sponte, putant à se perfidie crimine liberos. hinc ortæ multæ dubitationes. Existimant etiam patriæ causa atque parentum licere rumpere promissa: licet quidem sed non ita ut perfidus dici possis. nam perfidia solum circa extrema mala uersatur, ut mortem aut seruitutem illius cui fidem præstitisti aut filiorum, fratrum, parentum: coniugis, amici uel præfecti exercitus. At si de pecunijs agitur aliud est, diximusque, quæ in hoc casu peragenda essent. Aliter cum perfidiam, religionem, uim, præstitæ fidei obtenderis: dicam Ouidianum illud:

Si perstas certare, locum redeamus ad illum
Redde hostes, uulnusque tuum, solitumque timorem

Post Clypeumq; late, & mecum contende sub illo.

At dices, ergo si me seruus dum exuo uestes sicca
aggrediatur, postuletq; mille coronatos, atq; etiã im-
punitatem exigat, permittam ne me occidi? aut dabo?
aut fallam: hoc in casu emittam nec dabo propter im-
probitatem exempli, non tamen tradam iudicibus. Sed
si in uia me latro occupet, dabo, nec pandam si non sit
immensa pecunia, nemo tamen alius dabit: sed etiam il-
lum ut securior sit, & ob iniuriam iudicibus tradet. Er-
go quid agendum esset intelligis, intelligis etiam quid
a te sit expectandum. Maxima perfidia exempla in ty-
rannis Diodoro, cognomento Tryphone, Ptolemæo
Macedoniæ Rege, Agathocle Syracusanorũ, Rhadami-
sto Hyberie, Philippo Imperatore, Lysandro Lacedæ-
monio, Stilicone, Richimerio Patritio, Emanuele secũ-
do Orientis Imperatore, Michæle Paleologo, Valentĩ-
no Cesare, Borgia Hispano, Antonio Spinola Genuen-
si, Bernardino Curtio Mediolanensi uisa sunt: hõsque
omnes constat iracundos fuisse, crudeles, ambitiosos,
humilioriq; quam pro fastigio cui præpositi erant con-
ditione natos.

Ergo hi omnes blandi sunt uerbis, in agendis prom-
pti, mendaces, prodigi aut lusores, iracundi, nec iram
uerbis effundũt: inimicos blandè excipiũt, minimè male
dici, partes circa oculos molles et uacue, oculi aut cõca-
ui, longiores multo quã lati, in quorũ iride circuli aut
semicirculi, uehemẽter mobiles incõstãtesq; sanguinei

aut pallidi, supercilia iuncta, frons contracta, capilli
 Crispi, collum breue, aures parue, mentum exporre-
 ctum, pectē quasi sicca carne uelut in simijs obductum,
 uox submissa, ornatus uenustus, color ruber, aut palli-
 dus nigricans, motus concinnus, inter eundem retro se-
 pe respiciunt: lineas habent uiperis (contortas scilicet)
 in fronte similes, & maxime super oculum utrunq;, si-
 nistramq; superiorem maxime huiusmodi: naui quoq;
 super sinistram palpebram, aut superciliium, aut circuli
 aut deformes figuræ transuersæq; in tota fronte perfidi-
 am declarant. Motus etiam incompositi & inæquales,
 cumq; pueritiam exierint, si loquendo oculos non at-
 tollunt nec respondent, indignabundos esse declarant.
 Hi autem maxime proditores, fures quoq; omnes pro-
 ditores sunt. nam uiles & lucri cupidi atq; improbi.
 Inepti qui modo loquantur nullum discrimen ha-
 bent temporis, loci, personæ, propositi, sed omnia per-
 peram afferunt in medium. Constat autem hanc defor-
 mitatem stulticiæ partem esse, sed in sermone non in o-
 perationibus. Hi ergo loquaces sunt, nec quid loquan-
 tur animaduertunt. Quamobrem præter id quod au-
 dientibus fastidium pariunt, amicos & coniunctos qui
 præsentibus ad sunt sui causa erubescere cogunt. Sunt &
 inepti ad negotia quasi minus apti, & si loquaces non
 sint: ineptè agit aut loquitur quod ab omnibus repre-
 hendendi potest, adeo ut quidam etiam pueris risum moue-
 ant. Facies magna ualde, tum frons & circularis, color
 albus,

albus aut nimis niger, prælonga crura & rotunda & soluti articuli, collum complexum, crassum & colligatum, musculi scapularum sursum expansi, mandibula magna, oculus prominens & croceus, aut albus nõ cauus, qua ceruix collo implantatur omnia, carnosæ & pinguiæ & facies præcipuè. In fronte nullæ lineæ aut exiguæ: nec rectæ aut firmæ. Sunt & inepti ad discendum quos rudes meritò appellare possumus.

6 Rustici cum famulis ac seruis sermones ducant ac quasi de magnis rebus loquerentur etiam secretè: nullis fidem habent nec credunt, nec ullis in re magna inseruiunt. Voluptatibus parum dediti sunt, sed multo minus decorem curant, uilia diligunt, præclara non suscipiunt, ab omnibus petunt, utilitate cuncta metiuntur, simplices sunt, nisi ubi de re sua agitur, nihil quod ad quæstum pertineant negligunt, cupediarum & sermonis compti, & suauitatis morum contemptores, ut etiã studiorum liberaliorum & musicæ: rudes, inculti, incuriosi, parum affectibus mouentur, impudentes, laboriosi, duri, timidi potius quàm fortes, inuidi, tristes, ubi iræ efferbuerit non facile cõquiescunt: magna non admirantur, nec de eis sermonem libenter serunt, superstitiosi ualde, futurorum quæ ad eos pertinent solliciti, in societate taciti, & ab omni ioco alieni, alios uerò letius loquentes & ad hilaritatem incitantes aspernantur, tanquam non audiant. Fronte caperata, minimè perlucido colore, facie oblonga, incesso tardo, in fronte pau-

ca lineæ ac longe, uenæ nusquam manifestæ.

7 Obsequentes in genere quasi sunt adulatorū, puerilibusq; moribus assimilantur. ideoq; in paruis rebus morē gerunt, & cum quadā ostentatione, scorti quasi similes: abblāditur obsequens paruis filijs, atq; omnibus quos domino gratos esse existimat, atq; cunctis se præbet gratum, iucundū, officiosum, cultum diligit ac mūdiciū, libenterq; cum infirmioribus ætate uersatur: ut senibus, puerulis, uel sexu, ut mulierib. item fortuna ut cum ancillis ac famulis: adhæret etiā adolescentibus & generaliter refugit sapientes, fortes, robustos, quia his minus se charum putat. quoniam humilibus rebus hi nō adeo delectantur: uersatur cum diuitibus & imperiatis, negocia illorum diligenter tractat, sed magis in speciem quam rem, profuētā agit. Est fermē rustico cōtrarius, sed tamen uterq; ad uitū refertur. Sæpius ad te uenit, exorat leuia, tuisq; affectibus quantū potest se accommodat. Si illi irascaris abblāditur aut tacet, si aberrauerit ultro se corrigit & iacturam emendat. Horū physiognomia ad feminalē decorem accedit, lineæq; longiores inter supercilia & transuersæ, pulchræ, cætera ut adulatorum sed molliora: nec obsequens adeo utilitati suæ in præsens prospicit, uerū bona spe melius alitur, creditq; magis amico.

8 Vecordes sunt qui omnino pudoris rationem nullā, neq; honestatis retinent. ideo omnium impudentissimi, flagitia omnia tractant, nihil turpe sibi esse ducunt aut agere

gerere aut pati. Ex artibus coqui, præcones, Brutij seu lictores, uectigalium exactores, saltatores, mimi, comædi, lenones, lanistæ, fures, circulatores, totaq; turba sycophantarum, quæ nihil humani diuiniq; iuris p̄ se si habet: matribus alimenta denegare non pudet, perire rare, depositum negare & mutuum illis familiare est, negligere filios, abijcereq; etiam absque culpa. Tyberius Brutius erat Gallatæ, hic quinquennem unicum filium è pedibus suspendit, uide quo crimine? & obijctæ causa.

Magna uoce & absone publicè loquuntur & alios euocant, nihil illis pulchrum nisi quòd alijs turpissimè uideatur: alijs nugæ quasi magnum aliquid dicturi insurrant. Emptionum tamen & uenditionum uilium rerum periti, atq; fraudum omnium mendaces, gulosi ad uerborum contentiones iurgiaq; procliues, contumeliosi, & cum ipsis nihil turpe sit alios quoscunq; clamorib. deformare student, loquaces qui præcipuè hoc uno ab initio statim dignoscuntur à cæteris, quòd ueritatem eorum quæ alius recitauerit soli se tenere affirmant: uel quòd extra propositum adeò dicacitatis amatores sermones aggrediuntur.

Qui uerò ex his callidiores se existimant, occasione ut loquantur quaerunt. Vtrique tamen ubi loqui ceperint, dicendi finem nullum inueniunt, sed ex una re in aliam transeuntes si quispiam se intermisceat inturbant: laudat alios maximè concionantes, ut ansant loquendi.

loquendi arripiat. Comitem se præstat ultro & facile omnibus, unde illud Horatianum:

Cum quidlibet ille

Garriret, uicos, urbem laudaret, ut illi
Nil responderebam, misere cupis inquit abire,
Iam dudum uideo: nil agis usq; tenebo.

Si salibus ac scommatibus tangatur gaudet, tum ut loquendi causam habeat, tum quòd sibi similes inuenierit. Puerorum, mulierum, uiliumq; & imperitorum societate letatur, tædiosus est, & cum loqui non potest, audire cupit. Ex inconstantium numero est.

Si uitium hoc in potentiorem ac nobilem incidat mirum est quantum Reipub. pestiferum sit. Catilinam huiusmodi fuisse haud dubium est. De quo Salustius, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie uultuq; uecordia. Dicitur autem uecors quasi sine corde, cum eò enim amentia processerit ut sit prorsus sine uerecundia, uecordia dicitur. Pudore enim hominum acta dictuq; definiuntur. Cum pudor omnis profligatus est uecors dicitur. Manifestum est ergo huiusmodi homines pessimos esse, & ad omne flagitium nequitiamq; paratos. Vnde illi peiores omnibus sunt, quibus cum uerecundiæ signa apparent deteriores euadunt, uelut referunt de Sylla dictatore, tunc enim maxime seuebat cum facies rubore profunderetur, quod in eo iræ non ueerecundiæ signum erat, ideoq; insignis uecordiæ. Qui enim ex ueerecundiæ rubent & titubant,

titubant, ut miser ille filius meus, hi optima natura præditi sunt, ut etiam Seneca testatur, à uecordiaq; quam maximè absunt. Sed hoc tempore uecordia pro uerecundia in pretio est. Timidi ergo ac in loquendo uerecundi apti sunt, & benignæ naturæ. Cæterum uecordis signa ex natura sunt, caput acutum, nasus à fronte statim incuruatus, minimeq; bene dearticulatus, latus ac contractus: oculi ignei ac splendidi, palpebræ crassæ, color fuluus faciei, uox acuta, pectus et uenter glabra, dorsum pilosum, crura adeò plena ut parum distare uideantur, digiti pedum incurui, incessus uelox & inæqualis. In fronte autem lineæ principales abruptæ, aliæ parue, inæquales, obliquæ, interruptæ, deformes, & maximè super sinistrum oculum.

Impudentes non adeò improbi sunt, & per genera distinguuntur: nam aliqui ob auaritiã & lucri cupiditatem, aliqui ob libidinem, aliqui ob stulticiã, quidam ob improbitatẽ quos uecordes esse diximus sunt. Horum est proprium mutuo petere, & rebus alienis sine uerecundia uti. Cum uerò docuerimus pudorem in homine esse frenum uitiorum, & indicium probitatis, qui sine pudore sunt in omnia mala prolabantur, quæ legibus non solent subijci: inuerecundi sunt mendaces & petulãtes, atq; audaces, ueraces, uerecundi. Si ergo uerecundus de turpi re & uera quam uel metu, uel naturæ stimulo, aut alterius dolo admisserit interrogetur, hærebit inter mendacij & confessionis turpis metum

metum & ambiguitatem. Ex qua coniectari mora in respondendo licebit, & facti turpitudinem & mentis probitatem. Signa illius sunt qui sit inuerecundus, oculus apertus & splēdidus, palpebræ sanguineæ & crassæ, facies rotunda, nasus parum curuus, color rubens & flammeus, muscoli scapularum eleuati, & pectus sursum tractum: figura non recta corporis, sed parum prona, incessus uelox & quasi concitatus, lineæ frontis quasi in frustula diuisæ, uultus contentus, & qui colorem non mutat.

10 Vanos sic deprehendes, multa sponte falsa loquuntur, constanterq; affirmāt rationē & argumēta addūt, magnāq; uim orationi adhibēt, ut quæ dicuntur credas. Cōmenta fingūt, atq; in hoc à mēdacib. etiā, qui solū ut fallāt mentiuntur, differūt. Horū pars quasi serio agāt, grauitatē quādā præ se fert, alij subridēt, incōstantes omnes sunt: nō tamē omnes incōstantes uani sunt, ad incredibilia si nō mouearis, tandē transcūt. Omnes illorū actiones atq; indicia uana sunt ac leuia, caput habent quasi angulosum, frontē magnā atq; rotūdā, qui rationi nituntur: alij exiguā & strictam. Horum propriū est circa oculum sinistrum multa habere, & incondita.

11 Inconstantes cum ad te uenerint, antequā sedeant circūspiciūt cūcta: et arrepto scāmno nihilominus aliō oculos intendūt & sedēt, & quasi propriij muneris oblitū se huc illucq; circūuertunt. Iidē habitu, uocis tono, uotis, ambulatiōe, amicis, studijs perpetuō euariāt.

Huius;

Huiusmodi hominē Horatius pulchrè describit, dicēs:
 Quod petijst spernit, repetit quod nuper omisit,
 Aestuat & uitæ disconuenit ordine toto,
 Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

Eorū propriū ē manib. nunquā quiescere nec sedili,
 sed si pudeat magno labore in eodē perstāt situ. ob id
 nō ingrati semper, sed fortuito grati: cōstātes enim pro
 priè grati sunt, quoniā beneficiorū memoriā firmā re-
 tinent. Frons parua admodū, aut magna ualde atq; ro-
 tunda, cū oculis paruis ualdeq; mobilibus, corpus totū
 glabrū, aut pectore, humeris, ac uētre toto hirsuti sunt.
 Iidem lineas multas graciles, inter supercilia & iuxta
 sinistrum oculum habent. Hos facile deprehendes

¹² Curiosi cum sederint & cū nō loquuntur, sedulo
 omnia circūspiciunt, oculisq; magis intētis quā incon-
 stantes. Taciturni sunt & tuis blādiuntur, obliquas fa-
 ciunt interrogationes, & ad singula ressonsa uidētur
 admirari. Virgil. in quarto Aeneidos Iunonem Vene-
 ris mentem explorantem inducit:

Habes quod tota mente petijsti,
 Ardet amans Dido, traxitq; per ossa fauorem.
 Communem hunc ergo populum paribusq; regamus
 Auspicijs.

Inde anxii nimis futuri, quamuis seniore a iunio
 re decipi ostendit. Sic enim Iuno rursus:
 Venatum Aeneas unaq; miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus

Extulerit

Extulerit Titan, radijsq; retexerit orbem
His ego nigrantem commista grandine nimbum.

Desuper infundam.

Multa sciens prætermitto. Curiosos si quis agnoscat, facile est fallere. Scripsit de curiositate libellū Plutarchus. Sed tam est bona curiosa diligentia, quàm fal-lax aut molestā curiositas improba atq; odiosa. Inter animalia curiosa dici simia potest. Facies ergo parua, & oculi & quæ circa collum & scapulas macilentæ, articuliq; soluti. Et timidi plerunq; curiosi sunt. lineæ uero multæ, tenues inter supercilia.

13 Fures quoq; cum in locum quempiam uenerint, cuncta circumspectant, sed intentius quam inconstantes, & tractant nō ut curiosi, nec adeo diu oculis lustrantur, sed & pecunias & res preciosas diligentius inspiciunt. Si etiam occasio detur domum perambulāt, atque discurrunt hinc inde. Motus habent inæquales, quādoque enim lenti & cogitabundi incedunt.

Persæpe autem cum aliquid habent negocij prope-rant. Sunt etiam motus eorum leues admodum, adeo ut ex oculis fermè euanescant: manus quoq; cum corpore inter eundem mouent. Pulchris non delectantur si preciosa non sint. cum importunè tenuibus in uerborum leuitate blandoq; sermone conueniunt, sed operantur ludis, conuiujs, & meretricibus: cum pecunia numeratur intentis admodum oculis inspiciunt, sepius tractant quæ preciosa sunt, modo retinēt, modo mutant,

tant, manus nunquam uacuas habent. Pallium pectori obtendunt: dum tractant multa perperam nugantur, alioquin taciturni, raro soli incedunt, cum habent splendide induuntur: generaliter autem sordide atq; tenuiter. Proprium est eorum ignotis se adiungere, uel etiam taciti, & cum his domos incognitorum tanquam illorum socij ingrediuntur.

Sic utrumq; fallunt, dominum domus qui amici socium existimat, amicum qui familiarem domino esse putat. Adeo hoc genus hominum ingratum est, ut in proverbio sit eos solere suspendere à quibus fuerint liberati. Et certè cum sub amicitie specie fiunt. Quid mirum est etiam si amicos toties quoties possint, fallant? Qui natura tales sunt, oculos habent noctu lucentes, aut exiguos, albos, intus reconditos, alij ualde mobiles, aures quoq; ualde paruas, timidi sunt & omnia oculte agunt.

Capillos crispas, faciem, frontem, caput, parua, macilenta, collum gracile, uox tenuis, aspera, digiti inaequales, & ungues adunci, & crura in externam partem sinuata, & figura hæc et lineæ ualde obliquæ in fronte in modum arcus, & maxime super sinistrum oculum finientes è tempore in clauiformam sic Trãuersa quoq; breuis super sinistrum oculum ex frontis cornu descendens, si non adsint lineæ longæ ullæ naturales, tunc fures decernit. Sed et super supercilia singulæ duæq; in medio breues. Frons etiam & facies pilosa

propria furum sunt indicia.

14 Importuna tenuitas auaritiæ species est, quæ alienis rebus non se immiscet, sed parcius quam deceat sua custodit. Vnde ab impudente in hoc differt, quòd ille aliena auarè tractat, nam nullo iure eis importunè uitur, modo mutuo, modo etiam per se quasi ioco & cū risu tollendo: ut audacia pro consensu utatur. Horum ergo qui de suo solum parci sunt proprium est blandis uerbis uit, quasi natura supplente defectū rerū atq; officiorū, sermonis lenitate. Timidi sunt omnes in re pecuniaria: Et, ut inquit Cicero, nihil tam angusti animi, tamque parui, quā amare diuitias. In uestitu quoq; & ornatu domus atq; familia supramodū tenues: nasa trita, calcei pūtres, & ueteres & si tersi sint, conuiuia nō faciunt, nec quenquā ad edendū secū inuitant, minima quæq; curant, et propriū eorum est diligentissimos esse. Queruli sunt, & liberalitatē in alijs profusionem uocant, splendorē uitæ stultitiā, lēti sunt in ambulādo, plura licitantur & pauca emūt, ad abiecta q; ac uilia si emāt, se cōferunt. Si quid habeāt uenale tanti uendunt ut emptor nihil inde superlucrari possit: tū suadēt ut cōmutent, & preciū emptori sub scēnore credunt. Nulli mutuū dāt, nulli accommodāt. Hyemis tēpore ignis sub cineribus latet: alijs uerò temporibus, ne sub illis quidem seruari uult. Si quid casu aliquo pereat, obiurgandi & increpandi nullus est finis, calceos ueteres, detritasq; lacernas seruant.

Si quid arcani uel exigui habent memini dicunt, ac ita celant, ut si scire uelis magno precio emas, uersanturq; libenter cum similibus, nec pauperum colloquia aspernantur, modo ad rem quantumuis exiguam aliquid faciunt. Eorum scapulae, id est, ossa lata in acutum desinentia quae humerorum motu sursum deorsumq; aguntur, ipsi quasi dorso annexae sunt. Vocant has in quadrupedibus. armos. Foedus aspectus & uultus paruus, paruus oculi et parua membra etiam reliqua, uox acuta & celer, color subpuniceus uel niger, facies remissa, rugosa & quasi abrasa, macilenta. Crines recti ac nigri, incessus equalis & tardus, lineae exiles breuesq; & inuicem ualde proxime, & praecipue in medio frontis.

15 Petulantes impudentes sunt, sed cum insolita audaciam tato minus tamen sunt prostituti pudoris ipsis impudentibus. quanto audacia & importunitate fuerint molestiores. Et ideo etiam ipsi ex ingratorum numero sunt, sed non omnino semper. quandoq; enim etiam grati sunt. Voces magnas & inconditas emittunt, & paruam familiares sibi: nonnunquam etiam incognitos laceffunt. Irrident omnes, maxime quos socijs inuisos esse putant, tum etiam miseros, quos nonnunquam uerberant, uel transuersos pede in terram agunt: insultant infelicibus & iudicio uictos irrident, aut quasi nescientes illos tanquam uictores salutant.

Nec ullum genus hominum bonis tam infestum, nec quod incognitis sit adeo molestum, eosq; tam impudenter appellet.

Familiares se faciunt potentioribus dum alios irrident, & miseris ut illos infestare possint. Si quis eos de uia interroget, aliam commonstrant, & ubi faciem illi uerterint statim rident. In seruos & famulos nulli deteriores. nam & labores inexhaustos iniungunt, & uix quantum satis est cibi præbent: pueros autem familiares sæpe, & etiam sine causa uerberant, & plerunque nudos inde cauillantur, & ad sermones quasi blandos inuitant.

Tum dicunt utilitatis suæ causa illos uerberasse, nec antequam uerberent ulli asperiores, postquam uerberauerint ulli blandiores. In filios etiam molesti. Mutuum & commodatum accipiunt: sæpe etiam sibi sumunt nec petere dignantur: aut etiam à nolentibus.

Omnia fastidiunt, & omnibus molesti sunt. Prodigii aut auari semper, liberales nunquam. Omnia deniq; sibi, alijs autem nihil uolunt, & omnium sunt molestissimi præsertim impotentibus.

Morbus est hic adolescentibus familiaris. Pleriq; enim tales sunt præcipuè diuites, his labium superius est quasi inuersum, & specie proni sunt & rubicundi, lineæ in fronte circa mediū & rubræ: boni habitus sunt & facie rotunda, & carnosæ habent crura, & parui statura, aspectuq; hylares.

16 Importunus est petulans, malignus, ideo quæcumque maxime displicent agit. Luctuosos ut C. Caligula facere solebat, ad iocos incitat: impeditos ad ludos, retineq;

tinētq; inuitos, ægros ad seria, fessos ad deambulationes: ieiunos retardat, tacitos ad narrationes, sollicitos de rebus serijs, ad nugas hortatur: compellit nolentes, laudat quæ oderis, & ad ea quæ non inueniuntur ut quæras hortatur, quæ nouerint docere uult. Dum pueri alieni uerberantur, alios commemorat qui ob idem peccatum acrius uerberabantur, suadetq; ut magis seuiant, è re illorum fore atq; eis utile: inde eisdem commemorat, & an dolorem flagra intulerint, & an adhuc flagret interrogat. Et an loro an uirgis cædi malit. Senem de libidine, pauperem de sumptu, singulos de proprijs calamitatibus ridens sciscitatur, ac moratur uerbis.

Quæ quis fieri nolit is ad agendum se ostendit paratum: lites & rixas accendit non sedat. Nil deterius hoc hominum genere si nomen ipsos non declararet quales essent, stultos scilicet, improbos, omnino inutiles & molestos. Sunt eorum signa ut illorum quos diximus petulantes uocari, sed non sunt adeò hilares. Et oculi illorum rugosi & quæ circa illos præcipuè, tum etiam in tota facie pinguis: rudes sunt & dorsi spinam quam longissimam habent crurium cõparatione. His necesse est ut in uita multa accidant inconuenientia atq; incommoda.

17 Impatiens natura est potius quam animi uitio: dignoscitur aut quòd cū morari uno in loco diu cogitur quiescere non potest, modo caput, modo manus, modo

pedes mouet, raroq; diu in uno loco moratur. Ab inconstanti multum differt. inconstantia enim animi uitium est & ad actiones pertinet, impatientia naturæ, idcoq; ad corpus. Ad negocia ciuilia non est aptus, in cæteris minime malus, nisi ubi patientia opus sit. Si expectare cogatur deambulat, nec eadem uia sed diuersas in partes fertur, lustrans omnia loca domus. Suspirat, gemit, æstuat, laborem quieti præponit. Impatiens dum ambulat, crura iactat. Auibus similis est natura impatientis: hæc enim nisi cauea constrictæ & adæpto lumine quiescunt, iracundi sunt hi. Cercopithecis, Indis, paruis, fuscis, bene olentibus impatientia propria est inter quadrupedia.

Quamobrè parua facie sunt tales, macilenti, pilosi, graciles, subnigriq;. Nasus in apice ualde acutus impatientiæ signū est. nā auib. talis uis. Lineas breues, tenues supra oculū sinistrum habent, uel etiam in medio superciliarū. Est etiam impatientiæ genus quoddam parum à stulticia differens, de quo alias dicemus.

is Latrones lento passu & inæquali, nec rectè ad amussim incedunt. Capillo inornato nec recto nec crispo sed inæquali: oculi torui, fuscis, maculis sanguineis uel aureis respersi, obliquè aspiciunt tametsi strabbi non sint. Rauca uox, hispidum pectus, color faciei foedus, gestus inconditi, supercilia crassa & cõnientia inuicem. Siccos habent oculos, & arctas nares, facies quasi somnolenti, crura musculosa & iuncturæ bene colligatæ.

In fron-

In fronte uel sic uel linea exigua super sinistrũ oculum quæ ad exteriorẽ illius angelum tendat: uel s̄ super eundem duæ lineæ sic se habeãt latronẽ hæc omnia declarant.

19 Ostentatio doli pars est, cū quæ nõ habes habere te simulas, aut meliora maiorãue. Factis, dictis, scriptis, silentio homines se ostentant. Inter ignotos hi liberius uersantur, quia locus est fraudi: uel si inter notos de ignotis loquũtur, ut præteritis & quæ procul sunt. Maxima ostentationis pars est occultare omnia ab initio, ac uelut repentinũ se inferre. Vnde etiam irruptio militaris ostentationis pars est. Verbis potius quam factis aut scriptis se ostentãt homines, quòd uerba leuissima sint. Tum in communibus disciplinis, ut Dialectica & Rhetorica, tum abditis ut in Theologia, Chymica, Necromantia magis quàm medicina aut mathematicis. Item in pompis ac sepulchrorũ ornatu propriè homines se ostentant.

Ostentator quasi è regione dissimulatore contrarius est, ob id etiam contrarijs notis, sed non exquisite declaratur. Rerum in quibus se ostentat per longas uariãq; ambages sermonem deducit: ubi eò peruenierit ma uult ab alio recitari quàm à se gloriã suã, actãq;. Si nemo id agat circũloquitur, nec ut antea è re in rem transit, sed circa idem uersatur. At si nec hoc succedat? alium quempiam laudat aut in re eadem aut consimili, ut homines ad huiusmodi sermones trahat. Hortatur

etiam socios clam ut de ipso loquantur, non quòd huius iactantiæ cupidum se ostendat, sed quoniam id utile sibi futurum contendit. Quidam eo amentiae ob impatientiam perueniunt, ut si quis alium in huiusmodi negotio laudat, seipsos suppresso nomine, uel sub amici persona extollant ac preferant. ἀλαζωντες Graeci uocant hos homines: leopardis atq; pauonibus uitium est peculiare. Hi omnes uanitatis suæ testimonium aliquod uel in uestibus, uel ornatu referunt.

Si quempiam agnoscere uelis an ostentator sit: amicū illius lauda, non torquetur ut liuidus, sed aestuat donec ad sui mentionem transferis: non enim irridet aut minuit alterius existimationem ut inuidus, habet etiam in ornatu inæqualitatem. quoniam dum nimis studet in eo in quo sibi placet, reliqua omittere cogitur, aut non pari studio colere. Idem si canat, pulset, recitet, oculos circumuertit, spectatq; astates, an in ipsum omnes intenti sint? Vbi absoluerit, socio etiam si nunquam aliàs eum uiderit, se uni uel alteri præfert. Laudat etiam unum ut alijs honestius se anteponat. Qui etiam palam laudat clariorem è socijs, ut ab illo uicissim laudetur. Si talionem ille non reddat, tacite irascitur, et per sepe abit, ac clam illum accusat. Ostentatorem in certaminibus musicis Neronem fuisse historici omnes referunt. Qui uerò etiam præter ostentationem se laudat iactator est.

Sunt his oculi parui, albi, concaui, frons longa, auræ res ro-

res rotundæ, collum & dorsum longum, pectus expers laterum: coxæ & femora carnosæ, soluti & laxi articuli: os magnum habent, infidi hi sunt ac leues. In fronte lineæ super oculos magis quam in medio.

20 Ambitiosi facilioris cognitionis sunt inuidis. quoniam in excessu peccant. Hi ergo uestibus ornatæ & cõpti, famulos & equos omnia iuxta eandem rationem habent, non ut ostentatores. Salutant potentiores, & clam etiam ac soli æquales: simulant etiam & persepe humanitatem, unde etiam plebeios non dedignantur ante salutare, sed cum irrisione quadam. quoniam indignantur non esse salutatos prius ab illis: in coetibus hominum raro resalutant inferiores, uix annuunt. Sed neq; medium seruant: aut enim quasi negligunt, aut nimis officiose resalutant, uelut nihil possint ex sua estimatione minuere, hoc enim faciunt & principes, iidem familiariter tecum agere se profitentur: in locis tamen publicis primum locum, si permittatur, etiam præter rationem retinent.

Si quis eripiat aut non curare se ostendunt aut paulo post abeunt. Nec musica nec iocis nec saltationibus delectantur, nisi in domo sua hæc agantur. Tristem uultum præ se ferunt, tacitiq; manent donec occasio illis datur, & ad omni uenustatem studio se componunt. Cum seruis coram alijs non litigant, nec illos nisi leuiter arguunt. Suos suaq; omnia mira industria efferunt: cum occasio loquendi datur nunquam finem faciunt, quo-

niam ut sibi ipsis placent, ita alijs placere si existimant. Submissa uoce loquuntur, dum nemo eis contradixerit: ubi quis contradicat, ita irascuntur, ita pugnant, ut dixeris de proprij capitis periculo illum contendere. Vbi paululum se ab audientibus obseruari animaduertant, tunc tanquam dii ab omni ambitionis suspicione immunes se præstant, adeo ut eos qui co uitio uacant, humanitate uincere uideantur. Sibi ipsis aures dum loquuntur præbent ac placent admodum, & si quis uel screeet nedum interrumpat egerrimè ferunt: & nonnunquam irascuntur. Veridici sunt ubi deprehendi possunt & cum æqualibus, cum alijs & dum deprehendi non possunt multa mentiuntur.

Magis tamen rei speciem & quantitatem mutant quam ipsam rem. De reb. maximis quæ illis præter spem acciderunt, de congressu cum principibus, ac cum ipsis eorum familiaritate, tum etiam de casibus in quibus fortuna studio euicta succubuit libenter loquuntur. Circa æquales & æmulos: generaliter semper de illis memores decoris, & cum existimatione loquuntur. in specie libus contradicunt, oppugnant atq; irrident, partes illis relinquunt minus opimas: in his autem se illis aperte præferunt. Aut si nimis illæ coniunctæ sint partim cedunt, partim se supra extollunt: diligenter autem animaduertunt cum quibus loquantur. priuatim publice negotio extra negotium cum amicis proprijs, uel alterius uel communibus, quem soli euertere posse despe-

tant maxima pernicie urbium multos sibi adiungētes evertunt.

Popularem auram aduersus omnia sacrae philosophiae praecepta maximè obseruare & captant. Omnes ambitiosi iracundi sunt aut apertè aut tacitè. quoniam multa illis euenire necesse est propter quae irascantur, ideo natura in habitum transit: necesse est autem plura illis contingere propter quae irascantur, quoniā plura exigunt quā mereātur: nā si non id agerent magnanimi potius essent quam ambitiosi. Ambitiosi sunt maximè ignobiles, cum à fortuna ad splendidum statū euehantur: imperiti cum plebem deceperint, improbi cum sanctitatis nomen falso occupauerint. ob id haec tria genera ambitiosorum pessima sunt, & genus contrarium maximè oderunt: scilicet nobiles, sapientes & probos, ab his enim timent ne fucus detegatur: ob hoc etiā usq; ad internitionē illos odio prosequuntur. Vnde cum in excessu sit ut dictū est hoc uitium, & à falsitate originem ducat, pessimū est & exitiale. Crudeles admodum sunt ambitiosi, horum generum nil pensi habētes in quo existimatiōis suae periculum agatur. Demones ambitiosos, nō alio uitio laborare dicūt Theologi nostri. Non emendantur uitia in ambitioso, quia ut aliās diximus, quae emendantur à meliore in melius commutantur: at ambitiosus uix Deum, certè nihil aliud seipso melius esse putat. Aliquando ambitiosus hic gratus est, ut probitatis nomen retineat non uirtutis gratia.

Maximum

Maximum ambitiosi crimen est cum irascitur, cum cōtendit. tunc enim à nemine uinci se patitur, nec iuri succumbere uult, indignabundus præterea est ambitiosus. Et cum humilioribus uersatur libentius quam cum æqualibus, quia illi cedunt humiles, æquales nōnunquā cedere recusant. Si plures sint æquales atque inter hos ambitiosi aliqui, statim hi inter se conueniunt. quoniā alios inferiores esse putant, malunt similibus iungi quam inferioribus. Placari solent obsequijs cum humilitate coniunctis, illud Virgilianum iactantes:
 Parcere subiectis & debellare superbos.

Quod uerbo potius quam re præstant. Est & ambitionis aliud genus laudis non expers, quod & ad uirtutem nos capeffendam excitat, & ea adepta uoluptatē caput: esse uerò aliquando laudabile ostendit illius contrarium, quod semper uituperatione dignum est, scilicet uecordia de qua dictum est, & sordities animi quædam ac abiectio.

Ob id quam rectè inquit Aristoteles huiusmodi ambitionem esse laudabilem, quoniam homo plus alijs honorum est appetēs: uituperatione quoq; dignam, quia non solum plus alijs hominibus honores appetat, sed etiam plus iusto: hoc autem non conuenit. Consistit autē ambitio in honore et amore, atq; his quæ quæ ex duob. his consequuntur: cum enim ambitiosus amari atq; honorari se cupiat ac credat. ob hæc etiam magistratibus atq; dignitatibus ornari plus alijs se dignum censet. Er

go & ut amorem retineat & existimationem, compositus comisq; ac blandus, si prudens sit ambitiosus erit. Secum tamen omnes alios ambitiosus despicit: partim quòd cum plurimum à se distare quemuis putat: partim quòd si humilis ille fortuna sit & miser, per se despicitur: si non sit huiusmodi, inuidet illi ambitiosus. Ambitiosi enim ut diximus, inuidi sunt. Ambulant ergo ambitiosi longis passibus, quia lentis: lentis autem ut decorem seruent ac uenustatem. Venustas enim & decor in æqualitate consistit: æqualitas autē in celeritate seruari non potest. Præterea in celeritate multa solent contingere inconuenientia, lapsus, castus, cespitatio. Ostendit etiam celeritas illa motus animi lenitatem, siquidem corpus animi imperio mouetur.

Qui etiam nos comitantur, aut irrident aut queruntur, si quis cogat eos iusto celerius ambulare ac sequi. Cum uerò maximū malorum sit ambitio, ut cuius causa uel auaritia omnia iniusta aguntur, ubiq; , ut refert Aristoteles, uitandus est admodum ambitiosus, maxime si non ob uirtutem talis sit. Sunt ergo ambitiosorum tria genera: dolo sum quod pessimum est, uirtute præditum quod optimum est, & minime aspernandum. quādoquidem humana natura uix sine uitio esse potest. Esse enim absq; uitio ullo proprium est deorum: & medium quod ob relictas opes & maiorum gloriam se iactat: tanto inferius hoc secundo genere quanto primo melius, nobilius ac tractabilius. Neq; uerò omnis de se existi-

existimatio habetur magni animi est. Ambitiosissimus mortalium fuit, sed sine reprehensione Alexander magnus. quoniam & uirtute parem se affectui gessit. Sed familiare hoc uitium præclaris uiris in armis ac sapientia. adeo ut Aristotelem referant poenituisse inscriptionis rhetoricæ ad Theodectē. Videtur ergo nō ambitio mala tam esse, ut dixi, quā ambitionis genus. Stulta uero ut Lucani, stulta & impia ut Erostrati, Pausaniæ, Olgiati. ergo præstiterit uel malā uel immodicā agnoscere ambitionē. Leo & Aquila inter animalia ambitiosissima sunt. Sed aues ob distantiam nature ad hominū formā redigere uelle, nimis arduū est. De Leone aliqua dicenda sunt: caput habent & thoracē amplum in os, faciem quadratam nō ualde ossæam, superiorē mandibulam nō ualde eminentē, nasum crassiusculū, oculos concavos & caropos, supercilia magna, frontem quadratam, cauam in medio, collū firmū in ambulādo spatulasq; mouent, crura graciliora & neruosa. In fronte lineæ naturales pulchræ. Atq; hæc de his qui uirtutis studio ambitiosi sunt, in reliquis eadem sermē, sed abest uirtus & eruditio & probitas. nam ambitio per se hoc malum est, sed pro natura eorum quibus iungitur uelut & ira & reliquæ immoderantiæ, nomē boni uel mali accipiunt.

21 Ira enim aliqua utilis est & laudabilis, cuiusmodi & indignatio. Discernuntur autem iracundi opere ipsa facile, si sepe, si acriter, si ex leui causa irascantur, si diu

si diu iracundiam retineant. Acriter irascuntur quicunque rationem audire nolunt, & multa contumeliose agunt ac dicunt. Parumque differunt ab ebris ac stultis.

Vnde rectè Aristoteles iram definiuit furorè breuè. Motus hi habent omnes celeres. Et qui iram seruāt nō tamen facile irascuntur, ad prudentiam & animi magnitudinem magis referuntur. De huiusmodi hominibus inquit Aristoteles: Rectus corpore, figura bene latus, animosus, scapulae distantes magnae & latae, subrufus, extremaq; magna & fortia, barbatus probè, capillorum ambitus floridus deorsum tendēs. Nos uerò hæc adiicimus, pectus hispidū & rubeum ualde, uenae latae, color nigricans si adsuerit, & paruitas corporis et macilentia, iracundos, crudeles, ambitiosos, & auarissimos huiusmodi dispositio significat. Et maxime si capilli etiam nigri fuerint & crispi. Nigram fuge iram. Aristotelis ergo signa sunt facilis irae non seuae, quae nos adiicimus improbè & pertinacis ac perniciosae. Facile etiam ex relatione faciei ad affectum, affectus naturam intelligemus.

Et quib. sepe mutatur color, omnes necessario timidi sunt aut iracundi. Et quib. tremat labiū inferius, aut qui blesi sunt oēs iracundi sunt, et qui uariū habet colorem quasi rubor in candido macula sit nō permixtus, et qui in cūdo quasi sunt praecipites. Et lineae uelut sagittae in frōtis medio et super dextrū oculū: nares quoq; hiates

Et statura magna cum habitu macilento, & colore flauo meo & oculi rubicundi, & uenae in collo tumidae & manifestae, & uox à graui incipiens & in acutum desinens: uel si acutam & uehementem habeat uocem. Nasus quoque ualde acutus iracundiae signa sunt. Et quibus uox facile tremit timidus est aut iracundus. Et generaliter tremor qualiscumque alterius duorum affectuum signum est.

22 Stupidorum notae sunt obliuio, paruique affectus in omnibus rebus, ira leuis, non diuturna, absone opinioniones, cum mulieribus uel pueris libenter uersatur, facile decipiuntur, facile credunt, miranda narrant, uix unquam ad prudentiam perueniunt. Sub his enim fatuos comprehendimus. nam stulticiae prima germina referunt, sed non absoluta. Ut aliena curent, propriorum negotiorum obliuiscuntur. Ineptorum signa hic conueniunt, sed fatui facile decipiuntur & garruli sunt, & praeter propositum multa nugantur. Risu maxime dignoscuntur fatui. est enim & risus ipse fatuus, & ex causis absurdis, atque praeter propositum inuidium malum: si quid prodest est diuturna exercitatio atque laboriosa, & cum prudentibus consuetudo, & silentium Pythagorae, quod horum causa praecipue inuidium puto. Labium utrumque crassum hi habent, & superius inferiori prominens, ad asinos enim referuntur.

Morosus salutat, non resalutat, quacunque ex re tedio afficitur: precium rerum uenaliuum quae habet non exponit,

exponit, facile irascitur, etiam si nolentem te uel minimum offendisse illum intelligat. adeo ut lapidibus etiam in quos imprudens inciderit. Molestissime fert, imo non fert ut quenquam expectet. Indignabundus est, nec cantu nec saltatione obiectatur. Superbus etiam ex genere occulte et tristis ambitionis hic animi morbus est. Solis enim suis delectatur moribus, morosus: omnium aliorum autem fastidit. Declarat autem Aristoteles Hipodami Euryphontis exemplo in secundo de Repub. aliquos glorie studio esse morosos. dum enim cupiunt gloriam atque affectant, multa seorsum comminiscuntur. Vnde ille cum pauper esset, nec in administratione Reipub. electus, multis modis ut se illustrè faceret quaesivit: nutriebat capillos Nazarenorum more apud Iudeos in longitudinem immensam, ornatque se mirum in modum: cumque pauper esset et uilibus uestibus uti cogeret, plenas et sarctas deferebat non solum hyeme sed etiam aestate, atque ut in omnium etiam oculis et admiratione: cumque non esset ex his qui Reipub. administrarent, de ea tamen et non uulgaria scripsit præcepta. Eos ergo qui peculiari more habitant, uestiunt, huiusmodique faciunt, morosos esse intelligimus, quod aliorum mores improbent. non enim peculiarem elegerint si alienos prius non improbassent. Res ergo una peculiaribus moribus uti finis multiplex, utpote glorie studium, aut insania, aut natura quaedam peculiaris. Cum ergo aliquem alienum moribus, sermone aut uesti-

tu aut actionibus à communi consuetudine uideris, sceto illum sibi uiuere atq; alios fastidire. Inter morosos ex egregijs uiris. C. Iulium Cæsarem numerabimus, quòd pilos uelut mulieres uellere sustineret, adeo formæ magna cura illi fuit.

Qui etiam, in sermone sibi nimium dum placent, morologi appellantur. Cuiusmodi sunt senes amantes & in luctu positi: ob uehementem enim affectum nō quæ alijs profint enarrant, nec quæ delectant illos audire sed ea in quæ rapiuntur ab affectu. Sunt morosi plures haud morologi, è quibus primus Comes uir insignis, amicusq; noster Hebræa Græcâq; ac Latina lingua eruditus, non parum & in sacris literis, probitatis præterea insignis, atq; hoc affectu tum uestitu morosus. Leo quoq; Vglonus Musicus magisterq; meus & ipse uir probus ac præstans, hic Chlamydem & uiridem rem certè omnibus insuetam gestabat: nunc iam longè maior est Octuagenario. Quibus ergo oculi rugosi sunt & facies quasi somnolenta, hæc ambo autem pingui hi morosi sunt. Et si lineæ in superiore parte frontis firmæ cernantur.

24 Inertes læto passu ambulāt, nihil curāt, tardè loquuntur, multis sunt impliciti negocijs semper. quia à nullo se explicant. Propterea à cōtrarijs affectibus inertia nimia & nimia solitudine idē prouenit, curarū scilicet multitudo, atq; negociorū: otio dediti sunt, nec affectibus multū mouētur. Læti in eadē do, uersib. obsoletis ac sordidi
dis: ni

ni in aliorum cura sint. In quibusdam uerò nimis sollicitis atq; laboriosis ob necessitatem assimilantur, occasionem omnem quærunt ut nihil agant. Ob id faciles ad cuiusq; preces & sermones, nullis tamen operam præstant, faciem habent & frontem magnã, sed frons etiam rotunda, oculorũ superiores palpebræ deciduæ, melleus color, statura procera, pinguis, candido colore per uniuersum corpus, lineæ in frõte nullæ, aut pauca exilesq; aut admodũ profunde in superiore parte.

²⁵ Voraces (quanquã ad ingratos parũ referantur) hi sunt qui lōgius spacium habet ab ensi formi, furcula ad umbilicũ quã ad iugulũ. De cibis ac cõuiujs libetẽr loquũtur, serũt uerba ut adhereãt locupletib. Parasitarũ mores apud comicos descriptos habes, familiaribus omnib. amicitia se insinuãt, officiosi sunt, et maxime in reb. leuiorib. horis prædij ac coenæ maxime tibi adheret: nullũ est maius ac certius signũ quã quod cõtumelias serũt domesticorũ & iurgia tua facile. Faciẽ habet pinguem, & stupidi sunt ob consuetudinem immodicæ repletionis. Qui uerò ebriosi sunt oculos rubentes habent & tumidos, tumidasq; palpebras & totam faciem, ac rubentem obscuro colore, & cum audiunt uinũ commemorari exhilaratur eorum aspectus. Et lineæ parum supra supercilia in medio coloratæ, nec secundũ naturã prorsus, tales enim per trãuersum sitæ sunt.

²⁶ Timidi, nec hi necessariò sunt sed tamẽ præstat sci re naturã hominũ etiã ob utilitatẽ: nam si in timidum

contuleris beneficia ubi opus fuerit ultione aut defensione, ab inimicorum iniuria hic prorsus inutilis tibi erit, tametsi minimè malus: Pili molles, corpore non recto sed inclinato, quæ sunt sub umbilico sursum tracta: extrema corporis & crura imbecilla & parua, similiter & lūbi, manus tamen longæ sunt sed graciles, in motib. uehemens sed supinus & quasi incertus, oculi imbecilles & mobiles, & ipse mobilis & sollicitus, color pallidus ac quasi turbatus affectus cum sit, signum est etiam naturæ. Candidus etiam purus ac niger, frons quoq; quasi cornuta, & crura ualde longæ uelut ceruis, timidum indicant.

Rugosa etiam facies atq; quæ circa oculos macilentata, oculusq; ipse uelut plorantis, humidus & remissus, femineam pauidamq; naturam ostendunt. In his facile color mutatur: cundo huc illucq; circumspiciunt retroq;. Querunt omnia & interrogant quæ ad ipsos non quæ ad alios pertinet, à curiosisq; ob id in hoc differunt. alienorum enim illi facta requirunt. Præterea, ut dixi, tremor ubicunq; sit, timoris aut iræ signum est. Nuda frons à lineis, uel etiam longæ si sint & super sinistrum oculum, pauidum declarant.

27 Irrisores differunt à petulantibus quod non molesti sunt cuiquã. ex genere sunt ambitiosorū. A morosis differunt quoniam peculiare non habent mores, aut consuetudines. Omnia uel minima obseruant, maledici sunt, differunt à dissimulatoribus. quoniam illi non pa
lans

lam inuident, cum aliquis è socijs discedit illum tacitè
 sugillat. Prudentiam & moderationem maximã præ
 se fert, comptusq; est ac ornatus, fugiens excessum, ne,
 quod in alijs reprehendit ei obijciatur, metuens. Fron-
 tem faciemq; paruam & minus decorã habet, seipsum
 mirum in modum audit, nec nisi cum paucis ac delectis
 ambulat, lineas habet inter supercilia, non inæquales
 & deformes.

28 Libidinosi multipliciter dicuntur, alij molles, alij
 effrenes & immodici: alij scædi, alij audaces ut adulte-
 ri. Communia omnibus lasciuiã, blandus sermo & aspe-
 ctus. Propria effrenis libidinis corpus pilosum & ma-
 xime fœmora, tales enim sunt aues. Capilli recti, crassi,
 nigri, tempora pilosa, color ex rubeo candidus. Molli-
 tici autem uox fœminea, gracilis & rupta ac inæqua-
 lis, crura collidentia, suræ crassiores, color albus, cum
 maculis lentibus similibus, aspectus blandus, mollis, cõ-
 stans, rotula genu plana, inclinatus ad dextram in an-
 bulando incessus, ornatus plusquam ad uirilem decorẽ
 necessarius: motus manuum supini & dissoluti, & in-
 eundo inæqualitas & flexio genuum. L. litera inter su-
 percilia uel super sinistrum oculum, uel in fron-
 tis latere sinistro aut super sinistrum o-
 culum: uel si recta super eundem ad tempus desinat, su-
 perq; ipsum linea exigua recta pœdeat, et 7 super dex-
 tru, recta autem inter supercilia: uel si inter supercilia
 hoc modo apparuerit, uel etiam eodem loco

crux. Et generaliter in pueris & adolescentibus impudicus aspectus, dissoluti mores, pudor profligatus, nimia familiaritas cum incognitis, petere mutuo, dono ac similia. Eadem uerò signa & mores impudentiæ, lasciuie atq; audaciæ declarant adulteros, si cum robore & firmitate corporis fuerint, & temperatura callidior. Et generaliter multum in uenerem potentes & audaces, oculo lasciuo omnes sunt adulteri: oculi lasciuo, ut dixi, sunt quales infantibus, dum poma uel alia que illis placeant petunt, scilicet Sudi, hylares, splendidi intenti. Facile ridet adulter & blandus admodum est, & in publico comptus, ac modestus & ornatus, sed prius intemperans. Dignoscitur autem adulter maxime quod mulieres formosas oculis emissit, tametsi si non constantibus ob præsentem inspicit. Turpi autem & fœdo concubitus generi addictus, seu pedico seu irrumator, seu phœnicissa, aut spintria, aut mastrubator uel fellator: uestigia etiam habet fœda in fronte, & neui in summitate nasi. Et in inferiore palpebra sinistri oculi: peculiariter autem in frontis dextra parte summo hoc signum .

29 Lusores sunt, inquit Aristoteles, quicumq; breuiorem cubitū habent, & qui duas lineas paruas inter supercilia: paruas & ad sinistrā inclinatas, magna quoq; crux inter eadem peculiare lusorum signum est. Et generaliter quæ à medio frontis ad sinistrum oculum signa describuntur,

Tales

Tales sunt blandi uerbis, ociosi & obtrectatores nefarij diuorum atq; infames, sacrilegasq; exercitationes in ore habent: cogitabundi etiam multū & ualde inæquales, in uestitu modo ornati nimis, modo pannosi & in uultu modo tristes, modo læti, ut alea ceciderit: de lusu etiam libenter loquuntur, & alios loquentes pariter placidè & attentè audiunt.

30 Hypocritæ è pessimo genere sunt, eos Christus dā 30
nat, Cicero digito commonstrauit, nō enim facile hoc 30
nomen alio Latino nomine cōmutaueris, dicens: Toti 30
us aut iniusticiæ nulla capitalior est, quam eorum qui 30
tum cum maximè fallunt, id tamen agunt, ut uiri boni 30
esse uideantur. In his plerumq; omnia insunt mala, est 30
enim heroica uirtus cacodæmonum. sunt enim ambi-
tiosi, dissimulatores, seui, iracundi, libidinosi etiam &
auari, & generaliter improbi, iniusti atq; impij. Itaq;
cum tot uitij occulti esse non possunt, præsertim quod
cum irascuntur, tunc germina plantarum prodeunt,
nam hæc est una uia ad omnia scelera quæ in excessu
consistunt detegenda: illos ad iram repente prouocare.
tunc enim abscondita flagitia prodeunt. Videbis excan-
descere & inflari ut percussas rubetas, et ut ait Virgil.
Mille trahens uarios aduerso sole colores.

Exprimi illam in uultu infandam mentis dirita-
tem, ambitionem, odium intractabile, uoces illas tyran-
nicas, profundam & tamdiu inuito animo tectam a-
uaritiam: ut enim coercita aggeribus flumina eru-
perint,

perint, maiores solito aquas effundunt: ita compressa
 omnia patientia simulata pietatis, improbitas cum su-
 bito eruperit inauditam nequitiam detegit, præcipue
 cum adeo exarserint, ut personæ quam expresserant
 obliuiscantur. Probus autem uir & si excandescat, so-
 lum uerba habet quæ effundat.

Ergo cum quempiam ex his qui se humiles, pios,
 probos, integros, continentes, constantes, iustos, beni-
 gnos, quietos, facilem ad iram & tumultum uideris,
 aut alia suadentem quàm quæ coueniant professioni,
 aut alia facientem, alia laudantem, ne dubitare potes
 ex illorum genere esse quos nuper diximus. Calui, &
 oculis siccis, & cum maculis splendidis & strabbi, &
 quicumq; bonitatis modum, aut humilitatis aut huma-
 nitatis, & comitatis & pietatis excedere uidentur, &
 qui affectant ut boni iudicentur, omnes hoc uno crimi-
 ne detinentur. Et qui exigua peccata plus iusto incre-
 pant, & qui occultè omnia agunt. Et qui superstitiosi
 sunt ad idem genus referuntur. quid mirum, hodie tam
 ta est horum copia ut non iuuet esse improbum aut fe-
 licem, nisi pessimus sis & optimus uidearis.

Ex his tamen macilenti, nigri, obliqua ceruice, recõ-
 ditis oculis, quos si paululum uexes, uideas toruum in-
 tuentes pessimi sunt & uiperina ira. Viperinam irã ap-
 pello non solum uirulentam & exitialem, sed quæ ad
 mortem usq; animũ accendit. cuiusmodi expertus sum
 in uipera quam olim mediam dissectueram. Lineæ fron-
 tis obli-

is obliquæ, diuisæ, fœdæ, supercilia in unum coeuntia,
inflexa, ac quasi inuicem contorta & crassa.

31 Stultitiæ autem signa non solum præsentis, sed eti-
am futuræ cognoscere præstat. nam præsentis hæc tria
sat sint: omne immoderatum, omne insuetum, omne im-
portunum: at futuræ talia erunt, Pectus non ante sed
à lateribus prominens, clauis ad iugulum positæ, tum
reliqui articuli conclusi ac quasi immobiles, imberbes
etiam, etate iam prouecta, oculi tumidi & prolabètes,
uinosiq; coloris, aures magnæ et auulsæ à capite, super-
cilia in medio inuicem distantia, & ad tempora mul-
tum procedentia uersus aures, uenter prominens, &
totus habitus pinguis & candidus, aut macilentus &
niger ualde, collum breue, crassum, frons rotunda, fa-
cies magna admodum, extrema quasi imperfecta, aspe-
ctus uersatilis: immodica rerum cupiditas & studium,
ira & tristitia, aut metus absq; causa manifesta, diutur-
na uigilia, spes inanis.

32 Improbitalis uerò proprium est obesse cum pos-
sit, ut stulti aberrare in actionibus. Duo autem sunt im-
probitalis genera quod occultè & quod apertè nocet:
quod occultè obest ab inuido parum differt, nisi quòd
inuidus solū cognitis nocet, nec miseris improbus om-
nibus nocet: miseris etiam longè libentius, quòd ab his
non metuat. cum ergo improbi & malè faciant, &
quando possunt, & bonis præcipuè, quòd hos natura
maximè oderint, & miseris quòd facile, letenturq; de
malis

malis alienis omnium, palam est improbos nō diu quī
sint latere posse. Sed cur tamen quidam latent? quoniā
natura repugnātes et ut sibi ipsis profint, aliquib. be-
nefaciunt: nam improbus nemini benefacit dū propri-
os sequitur affectus. Amicos sibi similes habēt, nisi ad-
huc uirus illorū lateat. A domesticis odio habētur, nec
coniunctorū quisquā ab eo beneficiū syncerē recipit.
Sed si quid recipiunt odiosē erga illos se habēt. Scorta
amant immodicē, quia nullū aliū amant, et quia impro-
bi sunt, et tamen etiā hoc in amore sunt inconstantes.
Exemplum improbitatis ipsius in Caligula Imperato-
re habes, quem nescias an uerbis fuerit truculentior?
an factis immanior: Occultē ante imperium, adepto im-
perio manifestē improbus, atq; in utroq; genere mali
grasari destinauerat ferro apertē, ueneno occultē si su-
peruixisset. Alterum *naturae* portentum fuit Claudius
Imperator qui Tiburi nocentibus ad palam deligatis
cum deesset carnifex à mane usq; ad uesperam ut spe-
ctaculo seuo potiretur, illum expectare sustinuit. Ergo
palam est eum fuisse improbum *natura*, disciplina ali-
quantisper emendatum. Sunt ergo improbi planē insa-
ni magis quam sunt stulti: horum enim utrunq; insanū
fuisse aperte constat. Nec est ut causas referam cū pla-
ne ni cohortes militū obstitiissent, possent uinciri. Est er-
go improbitas nil aliud quā maligna stulticia: quae cō-
non progreditur ut perfectae insaniae signa proferat,
quoniam paululum mentem dirigunt, scilicet ad mali-
gnitatem

gnitatem ac nequitiam. Tametsi ergo non uestiantur morionum more, altaq; uoce & incondita in loquendo utantur, nec inter eundum tam præcipiti gressu incedant atq; celeri, brachia iactantes: nihilo secius insani admodum sunt, atq; insanie deteriore genere. Ex hoc genere sunt quos diximus perfidos appellari. Sed non omnes perfidi improbi tamen sunt nec uicissim, fiunt enim perfidi ob uehementes affectus, ut in iusta ira, amore exuperante, necessitate rerum urgente, atq; alijs huiusmodi etiam citra improbitatem. Sunt etiam improbi haud perfidi ob gloriæ studiū. Verum ut Respu. fidis, probis, gratisq; ac sapientibus constat, ita à contrarijs horum turbatur, miscetur, debilitaturq; & tandem nisi quis opportunè occurrat, euertitur. Est etiam improborum proprium, cum quid & sententia immane prætextu iusticiæ fecerint, id sæpius ac libenter commemorant, quasi lingua maleficium lingētes, ut capræ sale gustato, et equi tincto melle. Quoniā uerò perfidiæ crimē nullo uelamine tegi potest, improbitatis nonnunquā: qui pudorē prostituerint seu corpore, dū pueri erāt, seu cōcededo filias, sorores, uxorē, dū uiri sunt, his stultū est fidere, omnes existimationē et famā negligūt: Et similiter qui insani sunt, nullis debēt præponi negocijs, quoniā ad improbitatē sola nequitia deest, quæ plurib. irritatur modis, ira, inuidia, ambitioe, auaritia atq; huiusmodi. Incertæ aut sunt notæ uitiorū quādoq; ob id quod homines quātū possūt eas supprimūt: nonnunquā
cum

cum contrarie sunt duorum uitiorum, homoq; utroq; laborat. ut iracundi, celeres, & uarij sunt in ambulando, ambitiosi autem lenti atq; compositi: si qui sint & ambitiosi & iracundi, incessum habebunt moderatum & mediocrem, sed tamen plerunq; potius mixtum & uarium. Nec ex ipsa operatione licebit uno oculi intuitu hominis mores dignoscere. quoniam auari in conuiujs alios superare solent, credo ad eluendam auaritie opinionem de alijs rebus atq; negocijs: tamē etiam quia timent in ipso uitio deprehendi, ideo malunt excedere quam deficere, tum quia certiora habent lucra quibus recuperare quod effunditur possint, plusq; iam repositarum in arca pecuniarum.

In uniuersum igitur tametsi semel suspicias, animaduertisse hominis alicuius mores melius fuerit, saepe illos repetere atq; cōsiderare. Nec solum ex rebus qualitatē animi dignosces, sed plus proderit ipse modus: uelut si auarus celebret conuiuium, tametsi splendide celebret, nimiam in illo curiositatem introspicies, diligentiam in precijs, custodiam in uasis, conseruationem in his quæ supersunt: quæ in liberali deprehendere nō poteris, tametsi non adeo sumptum grandem is fecerit. Sic nos ut in libros effemus liberaliores, in uestitu & domus ornatu fūmus parciores.

Sic quidam in re literaria ambitiosiores, in cæteris sunt humanissimi. Quidam perfidis & ingratis maxime irascuntur, secus uerò sunt mitissimi. Ergo ex tot
uitijs

uitijs ingratos, perfidos, stultos & improbos maxime spectare oportet. Et affectus etiam exuperantes, per quos in hæc flagitia deueniunt homines. Dicebat Seneca & rectè: Non minus respicere oportet cum quo uiuas quam quod edas. nam solitariè uiuere leonum est potius ac luporum, quàm hominum. Sed non tam necessarium est id ob conuictum, quòd liceat etiam homini nostra ætate quæ ut uideo multo deterior est, quam sua solitariè honestius uiuere: sed quòd uitæ socios habere oporteat & communes amicos, atq; ab huiusmodi grauibus uitijs immunes quos cognoscere præstiterit. At uerò, ut dixi, in perfidia ad dignoscendam hominis naturam, unicum sufficiet exemplum: in cæteris uitijs aut plura exempla, aut naturæ signa sunt necessaria. nam & si homo aberret semel aut bis, non tam insanus erit quàm stultus. At stultos omnes reijcere superuacuum est. quando quidem stulti omnes simus. Ergo improbitatis signum est leua pro dextera uti, quoniam & id à natura est alienum.

Et qui distortis sunt oculis, aut naso aut dorso aut crure. obliquitas enim membrorum improbitatem & malignitatem ostendit, materia diuinæ potentie reluctantante. Caput etiam paruum, angustum, rigidi capilli, oculi sicci, tenebrosi, parui, intenti, tumidi, genæ longæ & angustæ, mentum oblongum, uenter prominēs, manus ac pedes duri, crassi, color pallidus ac subuiridis: & quæcunq; in oculis immodica sunt aut monstrosa.

Et lineæ

Et lineæ tanquam frustra funicularū in fronte, uel multæ abruptæ dissimiles, inordinate, inconcinne, semper improbitatem declarant, & quæ ad unum quodq; seculus signa conscripta sunt, superius ex Metoposcopia.

Ceterum cum signa ex compositione ac notis & lineis in fronte singulorum uitiorum descripserimus, reliquum est ut eadem per causas à temperamento sumptas doceamus, et quomodo unūquodq; ex propria mixtiōe exoriat. Pituitosi enim inertes sunt, biliosi, iracundi et sæui, sanguinei petulantes, melancholici, stulti et inuidi. Quibus etiā callidū sicco aut humido duplū est hi optimi sunt: si aut triplū aut quadruplū boni quoq; & ad uirtutē referuntur: ut in calido & sicco ad animi magnitudinē, fortitudinē, fidē, ut in canibus uidemus. In frigido aut duplo aut triplo siccitate cōtinentē, patientē, stabileq; describimus. Si ergo calidū sit duodecim humidū ut quinq;, excedet sanē duplam rationē: si aut septē ab illa deficiet, in excessu ergo petulantia, in defectu ignauia collocabimus. Sic frigidi ad siccū in excessu pertinantiā & rusticos mores, in defectu aut inuidiam. Cōsiderabimus & principalium membrorum uim, nā appetitus & ira etiā iecur principium est. Ob id qui calido sunt & sicco iecore sunt iracundi, qui magnū habet iecur comedones atq; bibones. In corde aut fortitudinis, proptitudinis, iræ, sauitiæ, leticiæ, tristitiæ principium est. Est etiā liberalitatis, liberalitas enim pars est quadā animositatis. At esse prudētē, beneficū, fidū, gratū,

memorē, ingeniosum aut rusticis morib. & inuidū, cerebri munia sunt. Cū uerò proportio à sensu remota sis erit, exquisitè tamē integra, ut duodecupla erūt uirtutes absq; uitijs puræ & nitidæ, sed occultæ quasi & minus euidētes, ut qui nec auari nec prodigi, nec liberales nec crudeles aut pij aut misericordes, sed quasi de huiusmodi rebus haud cogitantes. Magnitudinē ergo affectus declarat potentia qualitātū, magnitudinē autē uitij uel uirtutis proportio notissima, ut æqualitatis aut dupla: puritas aut uirtutis aut uitij merū proportio exquisita aut distantia maxima ab illa. In calidis ergo ac uehementib. naturis apparēt uitiorū & uirtutū affectus clari magniq; in moderatis aut stabiles ac sinceri seu uirtutis seu uitiorū. Naturæ uerò uirtutū ac uitiorum ex natura principij & qualitatis. quæ superant determinātur.

Velut calor efficit in uelocitatem, fortitudinem promptitudinem: In cerebro autem perspicacem, ingeniosum, memorē, beneficū. In uniuersum ergo uirtutes ac uitia terminabūtur, principijs, qualitātū genere, magnitudine, proportionē nota aut ignota, magnitudine proportiōis, et cōparatione unius principij ad alterū. Hæc aut non solū ex his, quæ ab Aristotele ac Galeno dicta sunt, manifesta esse uidētur, sed & ex experiētia & ratione ipsa. quoniā singulariū rerū suæ causæ sunt, & generalium generales, & specialium speciales. Velut si calidum humido iunctum in corde primū, inde in cerebro

cerebro causa est prodigalitat^{is}, auaritat^{is}, & liberalitat^{is} circa pecunias: necesse uelut & in musicis & edificijs liberalitat^{is} causa esse proportionē: prodigalitat^{is} autem excessum ut auaritat^{is} defectum. Et perfectæ ac constantis liberalitat^{is} proportionem notissimam & absolutissimam, ut exactam duplam. Et magnitudinis illius affectus atq; frequentis fructus uirtutis, magnitudinem illarum qualitatum.

Videntur autem arte medica huiusmodi omnia uitia posse plenè curari, nec obesse nobis nisi segnitiam in discendo, in exequendo, & in cogendo eos qui huiusmodi uitijs laborant. Vtar autem Aristotelis declaratione. Siquidem stulticia, quæ maximum est & inexpugnabile malum, à medicis purgatione atq; alijs auxilijs expugnatur & curatur. quoniam humor educitur eiusmodi morbi fomes, cur nō in omnib. animi affectib. idem facere licebit? At inquires, sola stulticia quæ à morbo prouenit curatur à medicis ac ægrè: nos autem de naturalibus uitijs sermonem instituimus? non ergo uerisimile fuerit hos animi morbos medicamentis posse curari. Rursus cum hi morbi non ex sola temperie, sed etiam compositione procedant, ut superius declarauimus: compositio autem immutabilis sit, cui etiam signa ex lineis frontis adiunguntur, quomodo licebit medica arte membra à naturali statu auertere, & frontis lineas ac neuos purgationibus auellere? Respondemus Aristotelis sententiam esse, quod corpus animæ ad eam coniu-

coniunctum est, ut corporis mutatione facta mutetur
 & anima: cum ergo præsijs medicina corpus perpe-
 tuò possit immutari, immutabuntur & mores. Qui au-
 tem ex compositione quæ mutari non potest proueni-
 unt mores (nam pinguedo & habitus ac color muta-
 ri possunt) non adeò euidentes sunt & educatione ac
 philosophiæ studijs teste uel ipso Aristotele, uel etiam
 Galeno in Medica arte mutantur. constat igitur mores
 commutari posse semper, ac plerunq; ex toto ac in ali-
 ud genus posse permutari, ut ex auaro liberalis, ex in-
 iusto iustus efficiatur. Legitur de Polemone qui cum
 audisset semel Xenocratem Philosophum, ex dissoluto
 & flagitiosissimo adolescente factus est Philosophus
 continentie singularis. Et quantum in prouecta etate
 difficilius quam in puero ex etatis natura uitiorumq;
 confirmatis radicibus: tantum in eadem plus non pos-
 sunt sanctæ Philosophiæ præcepta & ratio capatior.
 Quod uidemus in his qui in phratrias se coniiciunt,
 quiq; Christiani ex idololatriis facti sunt: non enim mi-
 nus boni ac constantes fuerunt Christiani, qui senes ad
 Christum sunt conuersi, quam qui pueri uel adolescen-
 tes. Octauius qui sponte & iam penè trigesimum attin-
 gens annum mores mutauit, in quo minus bonus fuit
 his qui ab initio boni fuerunt: Mutatur igitur corpus,
 ergo mores, ergo etiam ad uirtutem mutari possunt, in-
 stituto etiam. Nonne dixit Socrates se fuisse natura ru-
 dem & intemperantem: hoc enim rectè diiudicatum à

præclaro physiognomo qui eius picturam affabre fabricatâ conspexerat, & tamen factus est continentissimus atq; sapientissimus. Ergo utraq; uia Philosophiæ scilicet & medicinæ, licet non solum commutare mores, sed ex uno extremo in aliud recta transire. De linæis dicam mirum quoddam in filio natu minore, is do nec maior natu uixit nullum diuturnioris uitæ prudentiæ, probitatis, eruditionis signum habuit, sed & à morte fratris præter spem duobus aut tribus primis mensibus adhuc magis insaniebat. Ego iam omnem spem abieceram, extrema auxilia tentaueram, nihil proficiens: mirabar quòd euentus astrorum decretis non consentiebant.

Desperabam non solum ob præsentés mores, sed ob lineas quæ summam nequitiam & breuitatē uitæ portendebāt. Adedò anceps eram ut nisi illum aluissim, perpetuò in domo commutatam ac suppositum dicere essem ausus. Ita omnia dissentiebant nò solū ab astrorū decretis, sed etiā à pueritiæ primæ uestigijs quib; præclarā indolē, maximāq; de se spē, præ se ferebat. Vbi spē omnino abiecissim nec tamen auxilia deseruissē, quòd solus mihi relictus esset ob humanitatem singularent Senatus, gratiamq; Sueffani principis: rogabam Deum ut non aspiciens ad merita mea uellet miserescerē tum filij tum etiam mei. Itaque quadam die scilicet ab obitu fratris mense penè quarto exacto, cœpit sensim mores commutare: uerū cum parum fidei
huic

Huic commutationi adhiberem, animaduerti signa ipsa in dies uariari, idq; ei ostendebam.

Itaq; in trib. mensib. cum hic septimus sit à seuo casu ita omnia mutata sunt, ut ille prorsus alius sit, & delineatio omnis prorsus alia. Didici hoc naturæ arcā nū exacte, nec nisi magna cū admiratiōe. Mutabantur uestigia illa in dies, sic ut diceres graphio delineari graphiōque deleri. Ergo si totius temperamentum mutabitur, uariabitur iusticiæ affectus, liberalitatis & animi magnitudo. Si cordis solius, fortitudo & iracundia: Si cerebri solius, prudentia, memoria, ingenij acumen ac constantia: Si cordis ac cerebri, promptitudo atq; facilitas actionum & iusticiæ affectus: si iecoris, temperantia in cibis ac potibus tum delicijs. Si cordis ac iecoris, in Venereis & ocio, ac confabulationib. ac ludo. Hæc enim est fermè sententia Platonis, adeo ut patientia & continentia ad hoc genus ultimum magis pertineant, tum etiam petulantia & inquietas ac molestia. Iam ergo hominum moribus intellectis, uidendum est in quos & quomodo beneficia sunt conferenda, & quo ordine magis. Sunt enim ut dixi, præcipuè quatuor genera hominum ex his qui referre possunt beneficia, in quos cōferre tamē minus expediat per se ingrati natura, qui ut dixi, in Deos impij, in patriā male affecti, parētib. inimici: in oēs benefactores ingrati sunt. Quorū statura plerunq; magna, longo pectore & uentre, cute crassa, colore ferrugineo ac rubiginoso, spatulis

tulis amplis, incessu tardo, facie oblonga, fronte parua,
 supercilijs magnis, crassis connexis lincis in fronte, pro
 fundis ac longis cum signis improbitatis, sermone blan
 do, latis pollicitationibus, oculo doloso atq; fraudulen
 to, intus nimium recondito aut prominulo, auaritia sin
 gulari, uix enim tales inuenias exquisitè ingratos qui
 sint liberales. Sed nec prodigi nisi in scorta fœda, uer
 ba rara, corpus deforme & obliqua membra. Post hos
 sunt stulti, nam hi etsi quãdo grati esse possunt obesse
 etiam solent. Ab his perfidi, ultimi ex his sunt impro
 bi. nam inter hos plures grati etiam inueniuntur. Post
 hos autem sunt auari ac fures indeq; hypocritæ, stupi
 di, rustici, inuidi, uecordes atq; inepti. alij non adeo ma
 li sunt ut semper necessarium sit illos esse ingratos. Ve
 rum cum beneficia sint quatuor generum, alia in qui
 bus perit aliquid quod non perire necesse est, suntq; li
 beralitatis & munificentia: alia in quibus perit quod
 perire necesse est, ad studiumq; diligentiam ac laborem
 pertinet: alia in quibus nil tibi perit quod non perire
 necesse est, ut gratia et magistratus: alia in quibus nil ti
 bi perit, quod tamen etiam perire necesse esset, ut com
 munia officia & commendationes, resque leuissimæ.
 Primo genere beneficiorũ solum ingratos aut amicos
 utemur: quod quæ uni damus alteri dare nõ possumus.

Aut igitur dandũ non est quo nos indigemus, aut si
 non indigemus immerito non dabimus aut ingrato
 quod grato & benemerenti debetur. est enim ac si fir
 tate

tum committeremus. Vltimi generis beneficijs in omnes utemur, exemplo Aristotelis, qui cum stipem dedisset improbo homini: interrogatus cur ita, quia humanitati dedi dixit, non homini. Si enim nec dando sis pauperior quia nil tibi perit: nec non dando ditior, quia omnino periturū est, melius est dare cuiuscunq; detur, modo non in perniciem alterius quempiam serues, quā non dare: uelut ignem accendere, aquam subleuare cadentem, commendare causam iustam, & si non prosit quoniam non obest tibi, duo bona dando facis. ex inutili enim reddis utile & beneficium præstas. Fieri q; potest ut etiam ille aliquando gratus sit, qui si non fuerit, utraq; ratione diuinam naturam imitaris. Verum supersunt duo alia beneficiorum genera de quibus magis est dubitandum: uelut si Regi cliētem commendauero, nihil mihi perit, id tamen perire non erat necesse, nam seruari hæc gratia potest, & ut pro alio impetrem uel amiciores uel meliores licebit: nam & gratia principum absimitur, nec tamen quicquam mihi perit, quoniam & si non petam non habebō, nec seruatur mihi: sed uel forsā occasio non dabitur petendi, aut princeps antea morietur. Certum est si recepero iam consumi, sed si nō recepero haud certum est manere illam. Ergo in his dabimus his quos non esse ingratos existimamus, tamen si ingratos esse non sciamus. quoniam & dando & accipiendo amorem augebimus utrinq; & in principem & principis in nos: & in eum in quem beneficium contulerimus

lerimus & illius in nos. Magis etiã augetur amor principis erga nos quam nostri in principem, nam & filios magis diligimus quam illi nos. quoniam nos in illos, non illi in nos beneficia conferunt. Ergo qui beneficium præbet magis diligit: qui recipit, magis tenetur.

Cum ergo geminae amoris uicissitudines augeatur hoc facto nec quicquam tibi pereat, sufficit ut nescias illum cui das, nisi certũ destinaueris amicũ cui des, esse ingratiũ. At uerò cum aliquid tibi perit, quod omnino perire tamen necesse est, ut tempus maxime, id enim seu non agas omnino diffugit: atq; sic beneficia quæ in moriturum, quæ in discessurũ collocasti, pecuniæ quæ habenti mutuo dedisti, fructus decidui quos colligere nõ potes, grana sparsa, uinũ putrescens, reliquiae ciborum quæ omnia usui solent esse pauperibus. Præterea domus nõ locata, ager incultus quæ iam tibi pereũt: an gratuito ingratiss dandi sunt? In his nõ ut in eis quæ nobis non pereũt cuilibet dabimus, sed gratos quæremus: si non minus ingratos. Moses pauperib. talia largiebatur, & rectè: hos enim præstat antepondere. cum enim beneficia aut nostri causa sint collocanda. aut eorũ gratia in quos conferuntur, nostri quidem gratia in gratos, illorum autem qui recipiunt in pauperes & eos qui maxime indigent sunt collocanda: Ergo si in illos qui grati sint conferre nõ licet, eligemus proximo loco pauperes.

Hanc igitur beneficiorum diuisionem cum Seneca non animaduuerterit in suo libro De Beneficijs, repugnantia multa, multa absurda dicere coactus est: neque enim aliter dicere poterat cum beneficia quibusdam alia, ut communia etiam ingratis & non indigentibus modo petant danda sint: alia uero indigentibus solum, licet etiam ingratis aut etiam non gratis, hi enim præferendi, qualia quæ nuper diximus danda sint. Alia rursus non ingratis, alia uero solum gratis ut pecuniæ. Sic Attici factum maxime laudatur qui Ciceroni in exilium eunti dono HS. CCL. Philippeos scilicet sex mille ducenta quinquaginta prope. Cuius Attici uitam in dandis beneficijs pro singulari exemplo ut legas consulo. neque enim meliorem aut sapientio rem, uel temporibus ipsis magis accommodatum inuenire queas. Dedit prudens uir sua sed quæ omnino peritura essent, atque ita semetipsum & chariores amicos reliquumque patrimonij seruauit. Sed de his hæcenus, modo post amicos inimicorum meminimus.

Empedocles sanè uidetur mihi rectè duo rerum principia constituisse, discordiam & amicitiam: quòd hæc duo uideret in humanis rebus omnia circumagere. Et qui utrumque commodè tractant, eosdem potentes atque beatos esse. Itaque inimicitiarum ratio ut & amicitia in partes diuidenda est, quoniã inemici sunt quidã ob utile ut qui litigant, & hæredes etiã

his à quibus hereditatem expectant. quidam ob odium proprium, atq; impedimentum uoluptatis & metum. Quidā ob contentionē & gloriam. Est autē contentio ipsa ad gloriā tendens per se uictoriæ spe: quòd si etiā de reb. sit honestis atq; decoris, illustrior et magis laudabilis. Inter hos sunt occulti insidiatores, ut Piso Germanico, quidā latrones et manifesti ut Milo Clodio, Catilina Ciceroni. cum uero exercituum ductores fuerint hostes uocantur ut Marius & Sylla, Caesar & Pompeius. Quidam iudicio ut qui accusant uelut L. Murenam, Sulpitius: Valerium Flaccum Lælius.

Quidam litigatores qui solum de re contendunt, ut dixi, ut A. Cæcinnæ & Ebutius. Sūt & blaterones qui uirus euomunt in populo quo te conficiant. Alij ex hoc genere sunt qui tua facta dictaq; obseruant, ubique te criminantes. At Plutarchus quamuis in hoc argumento luculenter scripserit, multa tamen & præcipua genera ex his omisit, uelut latrones, insidiatores, & blaterones. Quis enim nescit inimicos illos qui solum ex rebus & criminibus accusationem instituunt non calumniam, non uim intentant, potius magistrōs nostros quam inimicos esse appellandos? nam & quæ ab adulatoribus ac clientibus ob timorem ab amicis, ob incuriam de te audire non potes, audis ab huiusmodi inimicis, qui ut Draco Hesperius uigilant. nunquam tam bene norit facta tua amicus quantum æmulus. Nobis autem sermo erit de balatronibus, ueneficis, latronibus, hostibus,

hostibus, mixtoq; ex his genere, uelut Chrysofonus, Sexto Roscio Amerino, & Oppianicus A. Cluentio, qui ueneno, ui infamia apud populū, accusatione apud iudices, inimicos perdere statuerunt.

Ergo Aristotelis præcepta secuti à simpliciorib; atq; faciliorib; inchoemus: scilicet manifestis inimicis et uim inferre paratis. Offerūt aut̄ huiusmodi inimicitie primū nobis tria commodorū genera, amicitiam eorū omnium qui naturis inimicis inimici sunt, qui cum pluribus modis nobis usui esse possint, inimicus autem solū uno modo nocere queat, manifestum est uberius lucrū damno esse. Sic dum Caesaris hostes Pompeio, Pompeij Cesari adhererunt, duo uiri uniuersam Rempublicam occupauerunt. Sic Sylla ac Marius. Et Pysistratus ad tyrannidem prorepsit. Virgilius quoq; suum Aeneam sic sibi Euandrum & Tarchontem quamuis alter Græcus esset, & ob id Troianis infensus, alter ignotus ac Italus ex ea scilicet gente cui bellum inferebatur, socios adiunxisse fingit his uerbis:

Et regi memorat nomenq; genusq;
 Quidūe petat, quidūe ipse ferat, Mezentius armis
 Quæ sibi conciliet, uiolentaq; pectora Turni
 Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus
 Admonet, immiscetq; preces: haud sit mora Tarchon
 Iungit opes, fœdusq; ferit.
 Fuerat enim antea edoctus de causa odij ab Euadro,
 eamq; antea luculenter descripserat, dicens:

Vrbis Agillinae sedes ubi Lydia quondam
 Gens bello praecleara, iugis insedit Hetruscis:
 Hunc multos florentem annos, rex deinde superbo
 Imperio, & sauis tenuit Mezentius armis

Et paulo post:

Mortua quinctiam iungebat corpora uiuis.

Deinde subingit.

Componens manibusq; manus, atq; oribus ora
 At sepsi tandem ciues infanda furentem
 Armati circumstunt ipsumq; domumq;
 Obruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
 Ille inter caedes Rutulorum elapsus in agros
 Confugere & Turni defendier hospitibus armis.
 Ergo omnis furis surrexit Hetruria iustus
 Regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt.
 His ego te Aenea ductorem millibus addam.

Nulla ergo occasio tam opportuna offerri potest
 ad amicos, potentiam, gloriamq; parandam quam egregius in
 micus, modo non oscitans fueris & ignauus, occasioneq;
 neglexeris.

Secundum commodum est, ut ipsa contentione gloriae,
 famamq; tibi compares. Quid enim Herculem nobilitauit
 nisi Eurystheus, Iunoq; insensa, Centauri, totq; hostes
 superati? Anteus, Geryones, Cacus, Eryx, Eurythus, la
 trones, Indi, Leutherij Gigantes? Quid Achyllem nisi
 Hector et Scamader, duodecimq; urbes ui captae? Quid
 Alexandrum nisi duri superati labores, Darius praecipue

& Porus Reges? Quid Athenienses nisi cursus ad Ma-
 rathonē, & Cynegeri manus amputata, & Polyzeli in-
 fortunium Callimachiq; uulnera? Quid Lacedæmoni-
 os magis illustrauit pugna ad Thermopylas? Quid The-
 banos nisi Leuctrica pugna? Debeo ne ad syluam ligna
 afferre? aut magnam Valerij Maximi exemplorum &
 Baptiste Fulgosij partem transcribere? Recte illud a-
 pud Ouidium:

Nec tam

Turpe fuit uinci quam contendisse decorum

Magnaq; dat nobis tantus solatia uictor.

Quo fit ut multi magnorum uirorum & potentiu
 inimicitias exoptent, ut inclarescant. Sed omitto artes
 nunc & quasitas inimicitias ex industria, duo sufficiat
 adduxisse, clara nature etatis exēpla. Io. Iacobi Medi-
 ces cum uicecomitibus ex qua ad tantam potentiam e-
 uectus est, ut fratrem nunc habeat Pont. Max. ipse sum-
 mis honorib. ac magistratibus in re militari functus sit.
 Prorex Bohemiæ, Dux exercitus ad Turcas, Senam ur-
 bem expugnauit, inter magnos principes numeratus
 est, arces possedit et oppida. Maior longē futurus si in
 ea tempora incidisset in quibus Reges maximi non ob-
 stitissent eius incrementis. Eorundem Vicecomitū ini-
 micitijs Io. Iacob. Triultius primū exul, inde dux Gallicū
 exercitus creatus: princeps ex priuata fortuna euasit,
 multis erectis trophæis, multarum artium dominus, fa-
 miliā solus euexit, atq; inter primas urbis nostræ eam
 constituit.

Adijciam

Adijciam autem quomodo inimicorum impetum effugerit, quamuis tot potentium patritiorum circumuentus armis, nec satis amicis principibus. Dissimulato odio principum in curiā loricatus ueniebat, clam quoque armatos famulos nec unā sed strenuos ducens, quoniam iturus esset neminū dicebat, fidum solum ē familiaribus unum qua facturus erat iter præmittebat exploratum, nec unquam qua exierat uia domum redibat. Conuentus ciuium, fora, lites, quantum poterat fieri, deuitabat, uitamq; priuatam agens ab honoribus omnibus ac magistratibus perpetuò abstinuit, atq; ita periculum necis declinauit.

Ergo & deuitare & aggredi & incumbere & dissimulare, tueri ulscisciq; disces inimicos si inimicos habueris. Eademq; ratione amicos arctius complecteris, fœuebis clientes, omnibus blandieris, auctoritatem decorumq; seruabis. Multa quoq; à te perperam facta dicta ue, aut ob inuidiam in malam partem interpretata, modo inter tot uirtutis exempla, cum tanta existimatione ac potentia, cum tot fautoribus, in tanto rerum nouarum turbine, aut oblitterabuntur, aut in meliorem partem interpretabuntur.

Profusio pro liberalitate in tam periculoso tempore, auaritia pro parcitate ad protrahēdam tantam cōtentionem, seuitia pro seueritate, ira pro imperio & auctoritate habebuntur. Nihil opportunius ad exercendam uirtutem aggrediendo, uitando, fallendo, explorādoq;

doq; hostis facta: ibi mille occasiones declarandæ fortitudinis, clementiæ, continentiae, iusticiæ, liberalitatis, gratiæ, innocentiae. Quin etiam socios criminum atq; uirtutis, sed maxime periculorum in posterum ita tibi deuincies, ut nulla unquam temporis longitudo eos à te disiungi patiatur. Vnde & hoc pulchre Virgilius in sinuauit:

O socij (neq; ignari sumus ante malorum)

O passi grauiora.

Et Homerus Vlysses Diomedæ charum facit ob cõmunia pericula. Equidem sapientiæ nomen in contentionibus solum citra improbitatem adipisci poteris. eò enim prauitas temporum peruenit, ut si quietus uiuas, uel improbus esse cogaris, uel pro stulto habearis. solum enim improbum sapientem, stultum uerò omnem probum esse existiment. Sed sapientiæ ut aliàs dixi, plura sunt genera: humanam autem hanc qui uelit discere non melius quam peregrinatione & inimicitias exercendo discet, ubi necessitas facit cautos, prouidos, solertes, promptos, astutosq;. Disces cauere, tacere, continere te, pati, uitareq; insidias, fraudes periculaq;: in longa peregrinatione illud tecum semper reuolue Comici: Lupus est homo homini, nõ homo, quum qualis sit, nõ nouit. Viator inermis tibi pro exploratore, armatus pro latrone, caupo pro insidiatore, socius quisq; pro scophanta tibi sit, non illorũ oculos, sed facta, manus pedesq; obserua.

Quanta

Quanta diligentia in alendis equis ne foenum ne a-
uenam noctu detrahant, quanta cura ne quicquam il-
lis desit: quantum prospicies ne aleæ ludo te implicent
conuiuæ? ne sciant te habere pecunias? ne quo iturus sis
resciscant? Qua diligentia pessulum ostio obduces: cõ-
siderabis clauem quæ aperiri intus non potest: repagulo
defixum tenui & marcido clauo? ubi recondas ni-
dulum? Hæc q; ubi parata cernis omnia. Ergo foris pe-
regrinatio prudentem facit hominẽ, dum cauere peri-
cula docet in hospitio, in uia nõ cognita, inter ciues, i-
gnotos, inter latronũ pericula, inter tot ritus absonos
magistratuũ exigentiũ uectigalia, tributa imo rapinas
pontiuũ, portuum, ædium publicaruũ seu τὸν λῶνιστον: In-
iuriæ quoq; ratio quæ ab inimicis profisciscitur te ad-
monet unde tibi periculũ immineat, odij quoq; illoruũ,
& quos amicos putaras, oppugnatores tuos experiris,
quam debeas cauere ab omnibus diligẽter: quanta pre-
maris inuidia, unde tibi & qua ratione timendum sit,
qua ex parte erres? raro enim inimicus ualidiora aut
inculpata petit: si eruditus sis, appellat te imprudentẽ,
si cautus, imperitũ, si peritus & prudens, improbum: si
nec hoc credi sperat segnem aut leuem uocat, hoc agit
non ut uera dicat, sed ut credat.

Veneficos autẽ cauere licebit si Agrippina Neronis
mater locustæ artem uitare potuit. Vnde Suetonius:
Et cum ueneno tentasset, sentiretq; antidotis præ-
munitam, lacunaria quæ noctu ruerent super dormi-
entem

entem laxata machina parauit. Liquet ergo nihil tam esse fallax quam uenenum. Sunt anguenta, sunt medicamenta, sunt cautiones. Dicebat Carolus Quintus Cesar (quod etiam in libello de uenenis qui apud Sueffo principem est, à nobis scriptus, refertur) uenena non esse formidanda. quoniam uoraces solum fallere possint, idq; exemplo præstitit. tutus enim ab eo ad senectatem peruenit. Itaq; ex hac suspitione hoc lucri faciemus quòd lentius mandemus cibos: parciusq; illis utemur, et simplicioribus, Antidotis etiam ad alia utilib. utemur. ne quantum salutaria præcepta sint, exitus Mithridatis Pontici Regis maximi docuit, qui huiusmodi præsidij, quãuis per tot æstus animi corporisq; labores, fugas, itinera, prelia, uigilias, inexhaustas libidines, ut qui plures haberet uxores, atq; unam quæ semper illi comitabatur Hipsirateam ad senectutem peruenit, nec nisi ferro mori potuit. Quod etiam Seneca contingit, dum hoc timore pomis uesceretur & aquã ex fonte biberet: tantus prædicator contemptus mortis. Satius enim fuit statim mori quam tanto cum metu & inter tot curas semper uiuere.

Sed neq; mihi ea cura quindecim perpetuorum annorum obsuit quicquã ac ualetudinẽ, ad autoritatemq; seruandam, dum à conuiujs ea specie abstinerem, in quibus multi medici existimationis non leuem iacturam faciunt. Sunt ergo cauendi præcepta, abstinere à conuiujs, à cibus uehementis saporis atque odoris, à mixtis

mixtis compositisq; ferculis, diligenter mandere, sic ut dente duritiem, lingua saporem, palato odorem, gutturo naturam cibi presentias, fidi ministri, sedere non expectato loco, & antidota praesumpta, illitaq; arterijs medicamenta sudorifica uenenumq; propellentia.

Generaliter autem inimici non semper qualescumque sint, nec in quibusuis rebus inimici sunt. M. Marcello Caesar hostis maximus pepercit, eius familiaris illum interemit. ego inimicos & aemulos equiores semper iudicijs expertus sum. Sed quid si togatus inimicitias agat cum milite? exemplum amici nostri Augustini Lauizarij Comensis sequeris. is cum esset senex & a Senatus libellis literarum studijs non armis deditus, litigabat cum siccario, cogebaturq; noctu per urbem uolitare, nam interdum satis tutum se arbitrabatur ob personam quam gerebat, militari sago indutus & crista è pennis in capite, dixisses centurionem non uulgarem esse, incedebat, huic cum ob paupertatem nec famulus esset, detracta crista & sub pallio condita: sago autem bicolori mutato. nam aduersa parte totus erat niger, adibat iudices, atq; ita sex mensibus perpetuis inimicū sefellit. Suadeo ego è bubulo corio fieri lorica, nā ferro absq; ferro optime resistit si sit quale esse debet coriū, è dorso scilicet & senioris animalis, atq; diligenter praeparatum. Intelligo corium lant (Lybiae tauri genus est, de quo in libris De Subtilitate, tum De rerum Varietate actum est, quod leuissimum est, sed molle tactu ferro re-

ro resistere non minus thorace ferreo. Diximus & de eo qui fit ex equina ungula, sed ego coriaceū lant omnibus quod maximè molle sit ac leue, licet ualde crassum prætulero: in capite è laminis rotundis tenuibus, Chalybeis, puris ac arte duratis, consutisq; inuicem, & sub sericeo panno conditis capitio utar, scœmora, crura, brachia, manus, omnia corio eiusmodi muniam, sed tenuiore ac duriore eiusmodi ceruinum esse dicunt. Est enim bubalo longè tenuius ac durius. Extendam etiam loricam ad ceruicem usq; fermè, sic ut humeris paululum suspensis collum totum integatur. Omnia serico uelabo, ut non minus togæ decori parcam quam etiam securitati consulam: armabo & manus chirothecis è cerui coriæ aut lant, gladiumq; pro decore pendulo accingã. Duos quoq; famulos fortes in rixis exercitatos militari è genere fidos probè, sed clam armis tectos mecum ducam: illosq; amanter tractabo, mihi deuinciam.

Præcepta autem propria in exercēdis inimicis hæc sunt. statim ab initio cum accenditur odium sedandum est totis uiribus, leniendi sunt non irritandi animi inimicorum, blandiendum, cedendum, quæ palam sunt, nec quæ in dubium uertuntur non sunt excusanda, sed quæ defendi possunt seu iuræ offensæ, seu facti ratione seu modi defendi debent modestè, constanter non contumaciter: mitibus etiam uerbis additis. Paruus enim error in principio, ut rectè admodum inquit Aristoteles, maximus est in fine. Et si ulla in causa nunquam

tum maximè in inimicorum causa. Id uerò ages ut uel inimicitias sedes, uel minus cruentas reddas. Quòd si perstent nec flectantur omnino, iustiore te ipsum existimabunt, & plures habebis defensores, iudices quoq; & magistratus magis propitios habebis, & in tuam partem trahes. Si quid præterea illis sinistri contigerit promeritum dicent, sin tibi, miserabuntur & te adiuent. Tot modis igitur proficies ab initio inimicitias placando, molliendo, leniendo, declinando. quas etiam quantumcunq; gloriose tibi futurae sint atq; utiles, sua deo ut deuites qua ratione potes, etiam leui detrimento rei atq; existimationis accepto: ut cum coactus fueris eas exercere ita postmodum uigilanter, intèté, acriter, cõstanter atq; acerbè fortiterq; exerceas, ut non animè ad sustinendū aut uires defuisse intelligāt, sed humanitatè uictoriae atq; proprio dolori prætulisse. Oportet etiam in huiusmodi contentionib. omnia cum sapentiâ & magis in causa exercitatorum cõsilio agere, non solum quòd homo minus prudens fit in his quæ nunquā aliàs expertus sit, eo qui diu in eadem re fuerit exercitatus illaq; profiteatur, & quòd dici soleat: In propria causa aduocatum quære: tum etiam quòd res maxima fit certare de fortunis, fama, salute, sed quòd illud celebretur:

Impedit ira animum ne possit cernere uerum.

Et non solum ira, sed etiam timor. Itaq; nihil ex propria sententia agendum est, sed omnia consulto, & cõsilio

lis amicorum, & in huiusmodi certaminibus exercita-
torum.

Hoc rursus considerandum, quòd homines om-
nes in humanitate conueniunt: & quòd ab uno unaq;
licet non coniugibus aliquando ortum habuimus. Si i-
gitur communis ille omnium pater diceret, aut mater il-
la tot hominum, quid agis? cur meum hunc trinepotem oc-
cidere uis ob leuè iniuriam? cur orbare me parentem tuo
um cupis descendente? cur uiolare decreuisti sanguinem
meum atq; effundere? quid responsurus esses, nonne ob-
mutesceres? cur ergo idem non facis quod facturus es-
ses si illi uiuerent? nonne adhuc uiuunt parètes illi apud
reliquas uitas? nonne Deus ipse pro omnibus uiuit? nõ
ne etiam si nullibi essent animæ defunctorum, si nulla es-
set rerum harum cura Deo, præstaret pepercisse his qui
ex iisdem parentibus prodire, quam eos occidisse. In-
de considera, quid per se nobilius, melius, honestiusque
sit seruare an occidere? misereri an seuire? parcere
an ulcisci? mitem esse an crudelem? probum an im-
probum? amicum habere quam non habere? Cogita
etiam exemplum ultionis proprium quale sit, cum
quis ulciscitur acrius, id agit quod qui scabit carens
prurientem ultra debitum ac metas, nam quamuis
dulce sit scabere cum tamen pruritus sedatus fuerit,
abieritque molestia illa scabiei, succedit flagrans do-
lor & urigo pessima ipso pruritu decuplo molestior:
indec ulcera, sordes, crustæ, foetor.

Sic ab ultione, pœnitentia, timor, dedecus, suspicio, conscientia facti, exemplum malum, infamia, inimicorum & si occultorum multitudo maior.

Occisus filius ille, ego dira passi sumus. Exacta res est ipsi nonne morientur? nonne sibi ac posteris odium pararunt. Deinde memorare quam brevis uoluptas, hodie trucidauit hunc, intra annum moriar: nec iniurie nec ultionis memoria post alium annum restabit. lupinum ferinumq; facinus egi, hoc serpentes immittesque ferae agunt: at Dij etiam his qui execranda de ipsis uerba proferunt fauent? Vltus est Cicero Catilinam. M. Antonius Triumuir Ciceronem, C. Marius Patritios, Sylla plebem cum C. Mario, Cæsar Pompeium. Vitellius foeneratores, Mithridates Stratonicam, Martialis, Caracallam, Andreas Lampagnanus Galeazium stortiam, alijq; sine numero præclaris factis: sed nemo tamen feliciter post uixit aut non exacta ab ipso acerbio re ultione perijt. Quanto generosius & pulchrius Adriani dictum, qui Imperator factus ueteri occurrens inimico dixit, euasisti. quasi diceret, quem in priuata uita ne iners uiderer cupiebam ulcisci, nunc cum palam sit posse, nolim. Demum illud quod maximum est tecum reputa multo sæuius & longe plures tempus ulcisci, quam si ipse princeps fieres.

Aliorum quibus benefecerint, quos amauerint, fraude, iniuria, ui, interire maxime quod iniuriarum quas alijs intulerint non amplius meminerunt: seuisimum
moris

mortis genus esse quodcunq; sit quis dubitat? Sic Claudius & Titus Cæsares, sic Vitellius & Heliogabalus et Adrianus, tum etiam Atticus Romanus, ut dixi, eques interierunt. Sic in exilijs Scipiones & in carcere Iugurtha Persa, multiq; alij Reges miserabiliter periere. At non erit hæc uindicta tua sed commune fatum? non factum tuum sed ordinis rerum gratia? non gloria tua sed temporis & fortunæ. Decipieris? nostrum est quodcunq; iniuria affectis congruit ac rectè succedit, nostrum est quicquid à Deo iuste procedit, nostrum est cum necessitatem fati in omnibus consideramus. Nonne Hierusalem excidium in Christi & Iacobi indignas neces non solum Christiani, sed & alij transferunt? nonne pestem quæ secuta est Athenis in Socratis mortem? Nonne Pompeij miserabile domus excidium in Carbonis indignam cædem & patriæ ἀχαρισίαν? Nonne Catonũ ruinam in excisam contra fœdera Carthaginem? Necè Ciceronis & bona amissa quis ignorat non fuisse causa corruptorum eloquentia iudiciorum, in quibus ut nunc, sed non tanto artificio indigent, nocentes maiorum criminum absoluuntur, minorum periclitantur. Dant ueniam coruis uexat censura columbas.

Nonne Salustius narrat, Pisonem quod de Transpadano iniustum sumpsisset supplicium, à Cæsare repetundarum accusatum? Ob idq; perpetuas inter illos inimicitias intercessisse? Sed mittamus hæc, an putas Cicero-
 ni cum caput peteret Popilius ut extra lecticam exten-

deret, & Cato cum sibi manum uellet inferre non fuisset maiore longè in miseria, quam uel Vatinius iniuste damnatum, aut Carthaginenses uel seruulos illos cum abijcerentur? certè sic. nam hi ex calamitate in calamitatem nec summam transibant: illi ex summis delicijs, quiete, securitate, opibus atq; potentia in extremũ repente exitium. Ergo uindictã de inimicis si negligamus plura uidebimus quã uellemus. quandoquidẽ uita hæc molestiarum ac calamitatũ plena sit. Nonnunquam tamen expedit eam sumere, aut quòd facilis sit aut tuta, aut splendida: nec tum nisi cum de improbis non solò inimicis sumenda erit: tuta uerò ac facilis ad alios deterrandos utilis est. Cæterum res ipsa sic se habet, ut nõ opus esset, nisi superesse nos tandiu ut tot malis illorũ satiaremur, aut ut illi sua mala post mortem uideret ad ultionem de inimicis, etiam plusquam uellemus uberẽ, absq; nostro crimine satis superq; exigendam.

Porro meditatio uindictæ atq; defensio, & cū inimicis cõtentio mirũ in modũ animũ nostrum acuunt & corpus firman, adeò ut homo ex inimicis si affectũ temperet hæc duo non leuia cõmoda consequatur. Dum ego miserum illum filiũ defenderem, quamuis nec dormire nec ederem, nec animo aut corpore unquã quiescerem, nunquam tamen melius ualui, animo ad aliud magis arduum intento: atq; ob id etiam cõtento ut corpus ipsum etiam simul contenderet atq; firmiter redderet, ut in sinibus experimur.

Actio

Actio uerò ipsa ulciscendi, occidendi, naturæ aduersatur ac contraria est. occiso enim homine hæc omnia eueniunt: primū occisi facies perpetuò ante oculos & in animo homicide obseruatur. Inde nocturni pauores mala somnia, & improba mens, & timor adæstræ nos urit & exagitat. Cogita illud ò impiè uel non prorsus ero? quid ergo tibi prodest felicitas tua nunquam amplius futuro? melius esset nunquã fuisse, ut aliquando futurus esses, aut illud horrendū Dei iudicium subibo? quo nil maius humana mens experiri potest. Inde etiam id perpetuò nobis ante oculos uersatur, quòd iudicium & Deus & quæ iudicatur anima perpetua sint. ut à pœna iudiciū, nec anima à iudicio illo terribili in æternum absoluat: quamobrem qui sapientiores sunt, optant quòd impetrare nō possunt, scilicet ut cum animis suis ex toto esse desint. At superesse animã, ex hoc etiam coniectari licet quòd uitæ portio in ipsis cadaueribus ad aliquot annos durat, absimitur certè quòd liquidum est, quòd pingue est excedunt uermes. at ubi exesa fuerint omnia, & absumpta manet uita qualis in lapidibus & plantis non omnino illustribus scilicet manca, quoniam humidum & pinguis substantia absunt: atq; ideo nec generant simile ut animalia et plantæ. Indicio huic sunt serpentes qui ex dorsi spina in sepulchris nascuntur: ut in corpore Lacedæmonij Regis Cleomenis. Et ungues atque capilli qui ad multos annos crescunt. quoniam ex membrorum humido

non sanguine aut pinguedine fiunt. Certa enim est historia cum multis etiam qui imberbes erant barba prælonga ad multos annos creuerit, unguis quoque longitudine admiranda. Et sanguis ipse antequam putrescat coram inimico è plagis effunditur usq; ad secundam & tertiam diem miro experimento: nonnunquam usque ad quartam in hyeme. usq; eo enim uita in sanguine seruatur, non autem sensus ac motus, sed naturalis uitæ sensus tantum conuenientis atq; hostilis. quocirca effunditur quia inualefcit, quod etiam signum criminum uindices inter iudicia numerant. Si igitur uita in sanguine manifestè manet donec computruerit, in solidis membris quandiu manserit, sed aliquanto tenuior remanebit. Quo fit ut non absurdus fuerit ille mos diligentissimè condita cadauera conseruandi apud Aegyptios, qui nunc in principibus solum seruatur: in reliquis ob auaritiã omissus est. Si igitur stantiu seruatur uita illa animæ ut ita dicam nutricis ac lapidose, & per tot annos? quid existimandum est de mente quæ nullo corporeo indiget auxilio, quæ diuina est & omnium rerum capax & absoluta natura est?

Occultarum uerò inimiciarum ratio hæc est, aliâque longè à priore, & tanto difficilior quâto obscura à claris differunt: tantoq; utilior quanto occultiores inimicitie frequentiores sunt apertis. Apertè quod contra leges agant & multi communes amici se interponant pauca sunt. Et non diu ut plurimum durant, at occultæ.

occulte sine numero sunt, quòd nec à legibus impedian-
tur, nec ab amicis sopiantur, & causam undequaque
inueniant. Siue enim beneficijs assiduis ingratum o-
neraueris non demulseris, quòd nimis tibi ob ea astri-
ctum se sentiat, non sufficit esse ingratum nisi etiam ini-
micum se exhibeat. Verba Cælij apud Ciceronem se-
querentis apponam: Pudet me tibi confiteri & queri,
de Appij hominis ingratisimi iniurijs, qui me odisse,
quoniam magna mihi debebat beneficia cepit. Et cum
homo auarus ut ea solueret sibi imperare nõ posset, oc-
cultum bellum mihi indixit. Eò uerò procedit hæc iniu-
ria assidue cõferendi in ingratos beneficia, ut cū natu-
ra nostra ad libertatem prona sit, & quomodocunque
ualeat, cupiat à seruitute se explicare, postquam neque
soluendo non uult, aut non potest se exsoluere benefi-
cia reddendo: impio sanè uoto ut se quoquomodo libe-
ret beneficienti exitium querit.

Sic ille qui pro filio ab Aesopo educatus fuerat il-
lum capitis accusauit. Sic Caligula Macroneñ & En-
niam, Nero Matrem & libertos adipiscendi imperij
autores interemerunt. Et uxor Fuluij redempta ab illo
à seruitute accusauit eum apud triumuiros, ut crudeli-
ter occisus sit. Etenim qui multa accepit cum tibi obui-
am sit meminit quali uinculo tibi astrictus sit, à quo uel
let absolui. Ambitosus etiam aliqua in uirtute compa-
ratus occultè te odit, quia dum plura postulat quam di-
gnus sit, odium in alium cuius causa impediri se putat.

uertit. Sic Artaxerxes Methrodorum & Carem autores uictoriae & imperij (hi enim Cyrum fratrem eius in pugna occiderant) & Nero Lucanum ob ambitionem occiderunt. Omnib. ergo qui uirtute praestant atq; eruditione ambitiosi, qui illas profitentur & non habent inimici sunt, ac eisdem insidiatur. Ob id multi sunt eruditi qui eruditum neminem euehunt, non malignitate natura, sed suae securitati prospicientes. Alciatum nunquam uidi iurisconsultum laudantem, aut ad altiora prouehentem, ne in sinu uiperam, iuxta fabulam, foueret. Meminerat Emblematis pulcherrimi ab ipso conscripti de capra et lupo, quem ob elegantiam hic subieci.

Quod male pastoris prouida cura iubet.
Creuerit ille simul, mea me post ubera pascet,
Improbis nullo flectitur obsequio.

Nam qui euehiur parē se putat uirtute antequā euectus fuerit, post autē fortuna etiā, sed uirtute praestantiorē. Si nō eō peruenerit quo improba de seipso persuasio ducit, in iniuria ponit quicquid nō adeptus est. Ob id plus poterit dolor nō equati beneficij, memoria accepti. In hoc autē genere sunt qui cū nesciunt scire se putant, atq; hi aetrum sunt eruditorū, norunt communia & disputationum cauillos: aut specie tantū ac insignibus prelati, in iurisprudētia aut medicina peritioribusq; inuidēt & ex ambitione oderūt. Ambitio enim nihil habet medium quod sit affectus magni excessus: sed
ant

aut amat, quod raro cōtigit, aut quòd semper ferme, o-
dit. Inferiores enim opere, industria, fortuna & crudi-
tione non possunt non nisi odisse præstatiores. Tertio
loco sunt inuidi qui semper, ut dixi, nõ oderunt, sed cũ
inuidia confirmatur diuturnitate temporis & multis
irritamentis, animus iam saucius recrudescit. Et præser-
tim cũ hac ipsa causa, uel de lucro uel de existimatione
aliquid perit. Pronior est ad apertã inimiciã inuidus
ambitioso, quòd nec æquari tibi timet, nec succumbere
adeò metuit & maiore animi dolore discruciat: nihi-
lominus quoniã timidus natura est & quia perrumpe-
re nõ licet ei, nisi patefacto ipso liuore, rarius ad aper-
tas simultates deuenit: ambitiosus uerè dũ omnia cõtem-
nit & se multo superiorẽ existimat, periculosior est ad
erumpendũ inuido. Quid ergo dicemus? inuidus spõte
et ex magnis causis facilius ad apertas deuenit inimici-
tias ambitioso. Ambitiosus aut irritatus etiã ex leuibus
causis cõcitur ad irã et odiũ manifestũ. nõ ambitiosus
plus æstimat honorẽ quã pecuniã, inuidus cõtra. Est ue-
rò et ambitiosus auarus ob prodigalitatẽ quarũdã alia-
rum rerum, ut immodicẽ quã optat gloriã satisfaciãt.
Quarto loco sunt improbi etiã si non leseris. cũ enim
causam nõ habeãt cur oderint, turpe ducunt odisse pa-
lam: cum uerò omnes cum quibus uersantur, oderint,
sunt enim irritabiles, necessarium est ut occultè odio te
habeant: difficillimum autem est horum malignitatem
effugere, nisi cum maioribus causis detinentur.

Memora-

Memorable illud Gabrielis Stouduili Cremonæ ty
 ranni, qui moriens conquerebatur quod Sigismundum
 Imperatorem, & Ioannem uigesimumquartum sum-
 mum Pontificem ex urbis altissima turris præcipites
 non egerit, nec defuisse uotum: uerum timuisse ne uno
 præcipitato alter postmodum non esset in suas manus
 uenturus, non defuisse tamen studio quin ambos simul
 in urbe haberet, sed occasionem uotis eius non fuisse.
 Vides improbitatem quam leuibus inò nullis causis, ad
 maxima scelera ne dum occultas inimicitias progredia-
 tur. Sunt etiam odij diuersæ: aliæ nonnunquam & ut
 ita dicam fortuitæ causæ, uelut antiquæ maiorum si-
 multates, ob auaritiam & lites, ob iniurias à pueritia
 acceptas. Meminit Aristoteles quorundam qui ob uio-
 latam dum pueri essent à dominis uirginitatem, illam
 nec dominorum uindicauerunt. Scio quendam patritium
 nostrum, qui de huiusmodi iniuria palam à magistro lu-
 di literarij accepta conquerebatur, nec tamen uindica-
 bat: quàm sapienter non dicam. Illud sanè constat ne-
 minem sibi debere amicum existimare illum, cuius pu-
 dicitiam in puerili ætate uiolauerit quouis modo, mul-
 to minus si uxorem, sororem, filiam aut matrem eius
 uitiauerit. His annis proximè elapsis amissa est arx in-
 expugnabilis, quòd Hispanus præfectus sorore sacer-
 dotis per iniuriam potiretur. Ergo inimicos eos existi-
 ma occultos, quorum tu occultè pudicitiam leseris. Et
 si ament infidam existima amicitiam: nam & Pausani-

¶ *Ludouicus Stortia ab exoletis prodicti sunt. Non potest esse tuta amicitia, quæ ab amicitia quæ ab iniuria proficiscitur. Sunt & in hoc genere, qui de suspicione pudicitie uxorum, aut filiarum propter te laborant. Vicini quoque qui tecum contenderint, aut iniuriam acceperint intulerunt tui. Quique tuorum sunt inimici, aut quorum coniunctis tu fueris inimicus, omnes clare te odisse existima. Ne existimes inter malos ueras posse coire amicitias.*

Quanquam enim Nero non perdiderit Epaphroditum aut Tigillinum, non negauerim aliquid profecisse morum similitudinem, sed magis necessitatem in Nerone, nam & locustam habuit usque ad uite exitum, in illis metum, non Neronis solum sed omnium. tot enim flagitia admiserant, ut existimarent non nisi incolumi Nerone saluos esse posse. Ex occultis autem inimicis, quos proprie diximus inimicos fieri sine tua causa, quinque genera enumerauimus. Ambitiosos, inuidos, improbos, indignos in quos maxima contuleris beneficia, & fortuito factos hostes. Sunt præterea tria hominum genera ad inimicitiam contrahendam apta, perfidi, ingrati. Ex leuissimis iurgiis iracundus si non des quantum uelit, perfidus ubi prodendo spes lucri affulserit. Est etiam genus hominum quod adeo suum occultit odium, ut nihil agendo solum se inimicum profiteatur: rident enim in calumnijs illius, coniuuent in insidijs, gaudent in eorum calamitatibus, & cum amare se simulent, co-

rum

rum gloriæ ac felicitati inuident. Ergo ne tu in eadem delabaris, si quis tibi non sit inimicus sed familiaris, tamen omni studio agere debes, ne eadem tibi agas in illius aduersis, quæ nuper in inimicis occultis damnaui.

Sæpe enim eadē faciunt amici non oculati quæ inimici studiosè, qualia nuper ego narraui. In calunijs ergo modestè se obijcere debent, atq; eas diluere, insidias patefacere sic ut resciscat: nec autorem qui palam fecerit agnoscat. Si dubitas de illius fide aut prudentia, Chirographo ementita manu in domo illius relicto, facile est atq; opportunè id agere. Atq; hæc cum uel illius salus uel sana petitur aut filij, uxoris, fratris: non conuiuebis in ullo quòd ad illius pertineat salutem. Si confidis magis soli solus cuncta enarrabis. Hinc discere licet, eum qui solum calumniam refert occultum tibi esse hostem. quandoquidem nil aliud agit quàm quòd animum tuum excruciat, nec calūniatores aut inimicos edocet: nec à quibus cauere debeat, nec quibus modis occurrere possis admonet: non enim amicum aut inimicum ab alio discernere potes, nisi quòd amicus utilitatem, inimicus damna affert: qui ergo non tibi ea pandit quæ ad defensionem tuam sunt necessaria, is tibi occultus est inimicus atq; ualde insidiosus. quamobrem illum ablegare debes: dicemus autem de his suo loco.

Cæterum si de calumnia & maledicto solum agatur, nec admonet nec tuetur: occultus est inimicus, sed non insidiosus.

infidiosus. quoniam nil agit quo se amicum tibi fore
 ostendat. Esse autem certè inimicum docent uerba Ci-
 ceronis, quibus illum qui non tuetur hominem à calum-
 nia, magis inimicum esse declarat, quam sit is qui calū-
 niam infert: sunt autem hæc: Nam qui iniuste impetum
 in quempiam facit, aut ira aut aliqua perturbatione in-
 citatus, is quasi manus uolenter afferre uidetur socio:
 qui autem nec defendit nec obsistit si potest iniuriæ,
 tam est in uitio quam si parentes aut patriam, aut ami-
 cos deserat. Atque illæ quidem iniuriæ quæ nocendi
 causa de industria inferuntur, sæpe è metu profiscun-
 tur: cum is qui alteri nocere cogitat timet, ne nisi id al-
 teri fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Itaq; ma-
 nifestū est eos qui non tuentur absentem, non solum a-
 micos sed maximè inimicos esse. Ergo ut omnia breuè
 colligam: si amicum calumniari de ridicula re intelli-
 gis silentiorem tege: sin seria res est, illum tuere si po-
 tes. si non, admone palàm amicum si confidis, aliter, ut
 dixi, scripto suppresso nomine tuo: nunquam crimen si-
 ne causa autoreq; protuleris. Sed si causas accusator
 reddit, ueramq; inueneris accusationem, amicitia dis-
 sue non dilacera. neq; enim improborum, quos honestè
 tueri nequeas amicitiam retinere decet.

Nec est arduum calumniam ab accusatione di-
 gnoscere. nam calumniator genus rei non specie pro-
 fert: non ad hoc inuitatus, non testes adducit: ubi accu-
 sauerit subridet. Id uerò certum signum, nam si falsa
 sunt,

Sunt? cur de amico comminiscitur? si uera? cur ridet? Dicit ergo calumniator stultus est, mille facit errores, est improbus, perfidus, ingratus, imperitus: nec ubi nec quando, nec in quo hæc deprehenderit, adiicit.

Nunquam ergo illum tibi non grauem esse inimicum puta, qui calumnias tibi refert non calumniatores, nec rei seriem. nec amicus est qui non tuetur, amicus est qui tuetur, amicius qui refert omnia etiam si per alium aut scripto. Optimi autem amici officium est, ni tu nimis sis iracundus, tueri te atq; etiã certio rem reddere. Porro ad inimicitiam parati sunt atque odium, maledici, irrisores, contemptores, deceptores, auari, queruli, tristes, morosi, imperiosi, contumaces, contentiosi, crudeles, stulti. nam hi omnium malorum seges sunt.

Iam uerò liquet ex his alios esse occultos inimicos, qui occultè insidiantur: multo enim minus mali sunt, occulti inimici quos tamen inimicos esse noueris (occulti enim dicuntur alijs non tibi) inimicis apertis ac manifestis qui tibi occultè insidiantur. nam occulti inimici non semper, licet oderint insidiantur. manifesti autem cum iam ex professo inimici sint, perpetuò insidiantur. Qui uehementiore odio leges contemnent, & gloriæ cupidi manifestè, qui gloriam contemnunt, & nec adeò uehementer inflammati sunt, & leges uerentur occultè: in quibus autem uehementia odij & legum & gloriæ obliuisci cogit, hi & apertè & occultè tibi
& tuis

& tuis etiam quandoq; insidiantur. Iam ergo liquet oc-
 cultos hostes, multo minus magnos & perniciosos, mul-
 toq; minus formidandos manifestis. quanquam non de-
 sint occulti hostes qui etiam molliuntur quantum pos-
 sunt insidias, sed hi in numero manifestorum inimico-
 rum habendi sunt. Dubium uerò est qui nam deterio-
 res sint ex his qui ex professo tibi sunt inimici, an qui
 tibi insidias clam aut aperte molliuntur? Planum enim
 est quòd ex his primi gloriam secundi leges ob odij ma-
 gnitudinem spernunt. utriq; uerò & Dei & humani-
 tatis obliuiscuntur. Qui ergo leges contemnit ambitio-
 sus est, qui gloriam impudens: ergo ab impudenti me-
 tuendum magis quòd nulla uia, nisi illius morte pericu-
 lum te posse euadere spes sit: ab ambizioso autem uio-
 lentius quippiam timere decet. Itaq; magis repentinū
 est quòd ab eo qui aperte te oppugnat expectatur: Sed
 aliud diuturnius. non ergo statuere de his quicquam li-
 cet. quia ratione personarum, loci temporis aliud alio
 magis feruidandum: timidi etiam magis apertam ti-
 ment uim, fortes autem & potentes occultam. At uerò
 si occultus inimicus uel quia timeat te, uel ob ambitio-
 nem uel ut te fallat, facilius quòd multi facere solent
 quandoquidem faciendi tot sint cause leuibus benefi-
 cijs te affecerit, quid agendum? Suadeo ego ne post pri-
 mum benefecium recipias, nam primum recipere de-
 bes, ut experiaris an forsitan in amicitiam ueram sit re-
 diturus: at ubi intelligas fucum quàm celerius potes te

ab illo reddito beneficio explica: at si improbus sit siue malignus, in hoc enim solo differunt. quod improbus nocet semper, malignus non nisi oblata securiore occasione: beneficium neq; primum acceperis, quandoquidem nec si serio agat, expediat tibi illum habere amicum. Sed & inutilibus amicis uale dicere consulo, quod graues tibi esse possint, & nullum tamen beneficium recepturus. Si enim multitudinem amicorum fugiendam & Aristoteles & Plutarchus ob hoc unum suadent (quamuis alioqui utilis sit hæc multitudo) quod grauis sit, quanto magis eorum qui sint inutiles. In hoc genere connumerantur parentes senes & auus, & auia & filij paruuli, aut quod deterius est inertes, stulti, improbi & prodigi, generaliterq; inutiles, & fratres parui, aut ut dictum est, inutiles alia causa, sed nullum horum ut suo loco dicemus reijcere aut deserere conuenit: at in alijs mendicos, oppressos, senesque familiares amicos clienterque tam amentis est querere, quam iam habitos relinquere atque abijcere insolentis atque impij, modo ipsi ex improbitate non eò se coniecerint.

Quo in casu etiam si honestè liceat, sunt adiuuandi: in posterum uerò amplius in consuetudinem nostram non sunt admittendi. condonandum est enim ali quid humanitati & plura etiam, si sine magna iactura fieri possit rumoribus hominum. Sed si amicus bonus sit, plurimos tamen ille amulos inimicos, insidiatoresq; habeat

habeat, qui eo quod illi amicus sis illūq; tue aris, sint tibi inimici, quid faciendū: deserā ne amicū, aut potius periculū subibo ne simul cū illo opprimar? Si cliēs, si familiaris palam renunciandū est consuetudini, clam uerò omnibus opibus adiuuandus. nā ille ne teruncio deterior fiet, tu uerò securior uiues & tutior eris. Quod si hoc ledi se putat, improbus est ac nimis ambitiosus. Sin aut amicus sit aperte illum tueberis, ita tamen ut ubi iniquas causas tueatur, suadeas ut illis cedat. Occultos autem inimicos commutare in apertos stulti est. nam ut docui aperti deteriores sunt ac magis metuendi: quibusdam tamen in casibus non tam utile est quam necessarium, scilicet cum ea uia nocere uolunt, nec te ab illis cauere, sed inuidia apud populum, magistratus & communes amicos te onerant. tunc præstiterit illum habere apertum inimicum: alios autem non inimicos quam occultum illum, aliosque simul omnes causæ tuæ ac uitæ hostes: secus non ut multi insani faciunt, melius est ferre occultum inimicum quem metus quiuis continet, pudor terret, & initium faciendi atq; inueniendi ut noceat, inertia quædam impedit. At neque ex apertis occultos facere ualde utile est, quandoquidem cum placare neque tu neque magistratus, nec communes amici potuerint, quid aliud agit, quam quod si occultè nocere mollicbatur? idem manet si aperte. Occultè in posterum nocere tentabit: Quid ergo egisti, aut in quo tibi profuisti, quādoquidē

ut dixi, aperti inimici qui aperte nocere tentet, aut occulte non inter illos magnum sit discrimen. Imò etiam forsitan hoc oberit, quoniam confusus ne audacter tibi noceat, confidentia tua te perdat. Hoc mihi in memoria iam eos reuocat, qui per inducias & promissa potentium interfecti sunt. adeò ut difficillimum sit inimicij finem inuenire, multi post reconciliationem occisi sunt qui aliter opprimi non facile potuissent. Sic uir illustris Ioan. Baptista Castellioneus à Legato Marauilia: sic quidam plebeius ab Antistite Comitum qui Canæ dicebatur: Sic Bituitus Auernorum rex à Gn. Domitio deceptus. Sed omnium miserabilium casuum maximus fuit Achei per manus Bolidis Cretensis decepti. Cui Antiochus postquam illachrymatus fuisset, quasi misereretur nescio qua ratione oculos effodi, manus præcidi, aures & nares amputari iussit, inde occidi. Plusquam humane sapientiæ reor esse intelligere finem odij & inimicitie. Quot in medijs inducijs trucidati inter quos quidam Gibellus accepta fide iugulatus est ab inimicis, cum maximus tamen uir his inducijs se interposuisset. Sunt qui existiment intercessoris uoluntate id actum. periculum imminet ab his qui amicorum uice se interponunt: periculum est ne utriq; fallantur & qui se interposuerunt, & qui amicitiam contraxerunt. Ergo ex principalibus inducijs quæ sumere oportet eum qui reconciliaturus est se inimico: si inter medius uir amicus tibi sit & magistratum exerceat) plurimum

num enim facit publica autoritas, optimum etiam semper est in inducijs cauere. Sed facta reconciliatione utrunq; extremum suspectum habere oportet, siue nimis alacri animo excipiatur hæc pax, seu etiam tristi uultu ac mæsto. Inter crudelia perfidie exempla recitatur Theodorici Gallorum Regis in Hermefredum Thuringonum Regem scelus: Carolus quoq; Gallorum septimus Rex Ioannem Burgundie Ducem (ut appellare regulos nunc solent) iuramento super solenne sacrificium sumpto interemit. nescio an maiore impietatis an iustæ ultionis exemplo.

Quamobrem tutius est nunquam fidere his quos grauius Cæsaris quacunq; interposita fide. Sed tamen habenda est ratio hominum uitæ Metoposcopiæ, Physiognomiæ & maxime quo uultu reconciliationem exceperit. Ad eò tamen infelix res est reconciliatio ut ultionis modo cedat, illius fides infortunium non leue parere soleat. Pomponius Sextus Gn. Pöpeij magni. F. reconciliatione cum Augusto & M. Antonio facta ab illis postmodum euersus est. quos si præuertisset consilio sui liberti dominus orbis euadere poterat. Rursus M. Antonius Augusto reconciliatur quid aliud egit, quam ut regno posset spoliari et fortuna? Admirabilis fuit reconciliatio Francisci Gallorum Regis & Caroli quinti: Sed quanta mala secuta sunt hanc reconciliationem? Seruata fides, ubiq; exitio seruantibus fuit. Ergo implacabiles inimicitie, odia, interuicina bella perpetua sunt

sunt exercenda? non, sed ita reconciliaberis ut ex aperto inimico occultum euasisse credas, quod si fidem summam in illo existimes, non deerunt adulescentes qui & iniurias acceptas exponant, & occasionem bene gerendæ rei præponant. Fieri non potest ut pax uniusq; ex æquo utilis sit: aut si sit, ut utrique adeò tuta: quòd si etiam ex æquo tuta fuerit, diuersis tamen temporibus uni quam alteri opportunior erit iniuria. Finire igitur apertas oportet inimicitias atque illas sedare, occultas uero difficillimum est. quamobrem illas deuitare oportet, atque etiam si fieri possit beneficijs abolere. Exemplo quoque atroci in perfidos edito. Sed quonam pacto inuidos, ambitiosos, atque iratos tibi amicos reddideris. horum enim est aliqua ratio: non ita ingratorum, perfidorum, improborum ac stultorum quibus quanto magis benefeceris tanto maius tibi imminet periculum, non ita ab alijs. nam non solum reconciliari tibi poterunt, sed etiam amici fieri. Scipionem enim constat ita Tyberio Graccho ex grauissimis inimicijs reconciliatum, ut illum in generum sibi ascisceret. Sic nostra ætate Rex Gallorum Henricus Regem Hispaniarum Philippum post tot truculentissima bella generum sibi fecit. Notæ sunt M. Aemilij Lepidi, & Fuluij Flacci itémque Sexti Liuji Salinatoris ac Neronis simultates graues atque concordia acta, nec ullius rei tam frequens exemplum.

Sed omnium harum inuidia, aut ambitio aut ira in
causa

caussa fuerit. quomodo ergo hos ad ueram pacem deduxerimus dicendum est. Ambitiosum si humanitatem praeferes, dum te deprimis amicum nunquam habebis: ambitiosus enim parē aut potentiolem amat non humiliorem, non enim dignatur habere amicum: oportet ergo ut ambitiosi amicitiam consequaris, te esse ambitiosissimum.

Dico in omni genere familiaribus ornatu domus, suppellectile, uestitu, equis, moribus, sermone: cum ipso uno uero familiariter uiuas, atque illi omnia communices nec cedēs, nec te illi praepones. Sed licet modeste in quibusdam te illi praepone, ut si obtinueris te esse maiorem intelligat: si non obtinueris gaudeat se tibi proponi. At illud in hoc incommodi est quod dum uni placere studes, omnibus displices: non, nam primo paribus, atque maioribus si ita cōgrediaris quasi amicis existimatioe retēta non irascetur ille: rursus si minoribus, si pauperibus humanitatem ostende, dignitatem praefere. Hoc non odiosum est & ambitioso satisfacit, maxime si omnibus in causis te ipsum anteponas. nec alij egrē ferent hanc tuam ambitionem, modo factis potius quam uerbis constet, illisque faueas: stultum est uelle ambitionem praefere & nulla in re ab alijs praeferrī. Quam obrem curabis ut arte, prudentia, amicis, diuitijs, ornatu, potentia, consanguineis, populari fama & hominum opinione alios antecellas, aut praestantioribus & primis ciuitatis aequeris.

Nihil autem deterius est & ut ambitiosus, stulte uidearis, quam si maxima inæqualitas in te deprehendatur, siue in uno genere: utpote si togam habeas preciosam: sagū uerò ut caligas ueteres & adtritas, aut in generib. diuersis ut si equū habeas strigosum, famulos aut ornatos: aut si diuersis temporib. eadē diuersitas deprehendatur, hodie pulchrè uestitus, cras sordidus & pannosus. Est tertium genus inæqualitatis cum te sperni irrideriq; permiseris, aut si uestem defers foedatā, in qua incuria & desidia familiarium, tuiq; contemptus cernatur. Itaq; difficile est sapere & scire. Oportet enim qui existimationi uult studere omnia posthabere, ut hanc solam retineat: neque tamen paruū munus est quod comitantur diuitiæ principum amicitia, atq; ut ita dixerim tota humana felicitas illa uulgaris. Facit et plurimum ad ambitiosorum amicitiam retinendā cum illis in moribus consentire, laudare quæ illi laudant, uituperare quæ uituperant, magnificere quæ magnificiunt, studere his quæ student. Nonnunquam enim in precio sunt opes, nonnunquam gloria, nonnunquam religionis cultus: ut post Christum duobus aut tribus prioribus seculis. Semper tamen ambitio in una harum rerum sedem posuit: nunc opes præponuntur.

Facile uerò est cum alijs idem sentire, quandoquidem ut dixi, in his tribus reposita sit beatitas & studiū ambitiosorum: fermeq; eadem ætate in diligendo ex his tribus uno omnes consentiant. Arduum quoq; est, ubi
uel

uel semel abiecti (is est qui composito è regione cõtra-
rius est) famam consequutus fuerit, ut ambitiosiores in
suam societatem te recipiant. Nec putes te uni ambi-
tioso placere posse, alteri autem non, nam ita in unum
consenserunt, ut ne Chartusiani quidem sacerdotes a-
deò sanctè suam regulam seruent. Vbi ab uno excideris
ea causa (non proprijs simultatibus, litibus, iniurijs, mi-
nis, maledictis) ab omnibus excidisse te puta. Si uero ob
iram iam in occultas uel etiam apertas incideris inimi-
citas, non tu te flectas non subijciaris, sed amicis cõmu-
bus ex equo & iure res componatur.

Non est arduum cum parem te illi uiribus senserit
& iure certaturum. Plurimum in hoc possunt affines,
pleriq; etiam principum autoritate intercedente gau-
dent. Sin autem ob rem & auaritiam communes amici
illam facile sedabunt. extincta enim causa inimicitie
quæ è re nascitur, statim inimicitie nascuntur. Est enim
hoc genus inimicitie uelut tertiana febris cuius nullè
solet relinqui uestigiũ. Si uero ex inuidia occultæ inimi-
citiæ ortũ habeãt, fas ut uel retro cedas aut multo ante
progrediaris. Nihil deterius est quã diu pariter eundo
certare. Sed et mutatio domus aut artis nõnũquã sedat
emulationem. Si hæc nõ profunt aut adhiberi auxilia
nequeunt, facito ut intelligat tuã felicitatẽ ei utilẽ esse.
At si nec sic te odisse desierit, ita age ut si non potest de
sinere odisse, desinat posse nocere. Porrò omnia uelle
curare tam stulti est quam etiam nihil.

Quod autem curandum est magnum esse debet. cuiusmodi Principum iræ atq; odia, quæ non solum magna sed maxima haberi debent, ideóque de illis nunc dicendum est.

DE PRINCIPVM O.
odio atque ira.

PRINCIPIO igitur constituere oportet an inimicus sit princeps? an solum iratus? statuendum est etiam quam graui ira aut odio laboret, plurima enim ex his exitialia esse solent: item quam iustus sit aut tyrannus, & si tyrannus, an rapax an etiam sæuus. tibi etiam considerandum, an in aula an ex magistratu uita sit aut libera, & an sufficiat illum tibi non esse inimicum? an etiam necessarium sit, ut tibi amicus sit? quod maxime conuenit his qui ex aula uictum quæerunt, aut his qui pecuniam aut rem principis procuratoribus credunt: aut qui redditus aliquos ex fisco accipiunt, uel qui possident bona quæ principum fuere dona, uocant Iurisconsulti Feuda, ut propria unicuique herodialia. Truces tyrannos quauis causa tibi insensos ut effugias statim suadeo. paulo enim minus miserum esse, quam ex arbitrio inimici semper pendere ut miser sis.

Quod

Quid est uita? nisi ipsum quod uiuis? at sic pendere est mori non uiuere, & eius quod etiam superest timor eripit partem, & totum uitiat. Quid expectas an ut te trucidet, inde iudicio te absoluat? quod quibusdam in Anglia olim euenisse audio. Posthabeas cuncta saluti atque securitati: si effugies & truculentus sis forsitan rebus parceret tuis? si non parceret, melius est tuas res tibi eripi quam te rebus tuis. Cogita priuatum aliquem tibi inimicum, qui te in sylua comprehenderit? non alio in statu, imo etiam deteriore es, cum in manib. inimici tyrani fueris. Sed mortui sunt illi Phalarides, Nabides, Agathoclei, Dionysij: At honestiores hi qui more Tyberij Caligulae, Neronis, Senatus iudicio occidunt? quasi non deterius perire sit iudicio quam sica: Sica infames non fiunt liberi, sed ad honores peruenire possunt, patrimonium non perit, inexpectata mors est. Verum si non scuit tyrannus, sed pecuniae tantum inhiat, aut rebus potius tuis infestus est quam tibi: tunc aestimatio rei habenda est, si maior est iactura periculo persistendum omnino: sed si omnia in discrimen uertantur, non tutum est litigare sub infenso iudice.

Sed haec mittamus, propius accedamus: non tanto in periculo aut discrimine uersaris, intelligis tamen te principii odio esse, uel quod iniuriam intuleris, uel quod acciperis: uel quod gnatonum suorum aliquis ex his tamen qui plurimum apud principem possunt, accepisse se existimet,
uel

uel quòd uxoris tuæ aut filiæ, aut sororis illi blandientis, acrior ultor fueris: aut quod tibi inuideat, tunc non leue discrimen subisse te intelligas. Verùm caue ne ex magno maximum effeceris: Id maximè eueniet si conquerendo iactandòue illorum mentem etiam stimulationeris. Opus est summa taciturnitate atq; dissimulatione. Omnino silentio tegere oportet quæ uindicare nolis, sed tanquam nulla intercedat offensa blandiendum est regi. Cum Cambysen in conuiuio uino operâ inmoderatus daret, admonitus à Præxaspe è proceribus uno quod uinum omnibus sed regib. præcipuè noxium esset, quorum interesset alijs imperare: respondit Cambyses iam facturum statim ut intelligeret nec oculos nec manus, nec mentem uinum offendere: inde largius bibens, ultimo maximum etiam meri uini poculū ingurgitauit, ac statim arcum & sagittam petiit, iussit que more Persarum, qui etiā mos hac ætate apud Turcas uiget, ut Præxaspis filius puer sublata manu sinistra, quasi per illius digitos sagittā transmissurus, præfatus patri traiecturum cor, statim filij pectus transuerberauit sagitta: illoq; iussu discendi coram patre, quæsiuit an modo intelligeret, nec mentem nec oculum aut manum se felisse. Ei respōdit Præxaspes ne Apollinem certius collimaturum. Reprehenditur à Seneca dictum utrunq; & quòd in filij acerbissimo casu blanditus sit Regi, & quòd antea illum increpauerit: at mihi in neutro reprehensione dignus uidetur, in admonitione enim

enim Regis fidem integram exhibuit, non tantum speravit, non medicus semper sanat, non omnia rectè facta rectè succedunt. Dum blanditus est Regi, non tantum sibi quam filijs reliquis ac fratribus quos Persarum more palam erat in periculum uocari. Sic Harpagum cum Astyages filium clam iugulatum mense edendum patri apposuisset, quòd minus diligenter mandata eius in exponendo Cyro nepote ex filia expleuisset, cum interrogasset capite & manibus filij exhibitis an rectè coenasset, respondisse ferunt omnis cœna apud Regem gratà est. Seneca reprehendit, ego laudo: nam quid uerbula illa sine sensu, sine mente quæ tum illum ceterosq; filios à periculo uindicarunt & ad ultionem quam postmodum de Rege sumpsit reseruarunt. Aperte respondeat cui nec sui cura ulla est, nec pro suis metus, nec spes ulterior ultionis. Si horum unum desit, nò sunt commutanda pauca temeraria uerba quasi doloris & iræ refrigerium, cum nece uel tua uel tuorum acerba etiam uel cum spe ultionis iuste sumende, si modo ulcisci & decreueris & par fuerit. Sed non sunt ultionis modi omnes similes. raro enim uel nunquam edueniendum est, ut uelut Martialis imperatorem Antoninum Bassianum ulciscendum fratrem occidas. nam & infamia iusta aspergi potest princeps & bello peti, et seditio excitari inter suos, & inimici principes aduersus illum commoueri: & accusari apud illummet cuius modi qui à Philippo Rege ad Philippum ipsum, sed sobrium

brium appellauit, ut errore commotus doleat de suis factis. constat quosdam ira libellorum se ad uoluntariam mortem adegisse, non est uehemens cruciatus conscientia sceleris: accusatio apud teipsum, est tamen diuturna. Furere coepit Nero cum audiret probra eorum quos ad mortem damnauerat. Ergo in huiusmodi casibus blandiri necessarium et utile est, quod ipse Seneca sui quasi oblitus laudauerat in pastore.

Sed si iniuriæ expers & apud principem esse decreueris, scias nil esse irritabilius aure principis. sunt enim omnes principes iracundi, nō mediocriter dico sed immoderate ob quinque causas: prima quod calidis cibis moderatisq; utitur, uinis potentibus, uigilijs ac uenere que omnia bilem admodum excitare solent. Secunda quod perpetuo uexantur, tædioq; assiduo afficiuntur. Quæ sola causa facit, ut magistri ludi literarij omnes sint iracundi: at principes, ut dixi, præter hanc alias plures causas habent: hanc uerò adeo manifestè urgentem ut cogantur minus & scurris operam dare relaxationis ergo, nec uideo cur non pereant aut insaniant. Cum igitur singulis diebus irritentur adeo uehementer, quid censes confirmato iam multis annis habitu? Tertia est quod sunt ambitiosissimi, omnis autem ambitiosus iracundus est. quoniam existimat sibi non exhiberi ea quibus dignum se putat. Propterea iracundia quantum ambitio ipsa crescit. Quarta quod Regiæ existimationis causa iras concoquere coguntur,

tur, ideóque ui suppressæ animi perturbationes, uelut conclusa ignis aut aqua uolenter acrius erumpunt. Vltima & quasi maxima causarum est, quòd principes à principibus nascuntur quorum iam natura huiusmodi est, & longo usu ad iram facta prona: itaque & qui descenderunt tales facti sunt, augeaturq; uitium, donec in atram bilem transeat. ut Cambyses atq; Nero quos potius stultos quam iracundos dixeris. Ergo iracundi sunt maximè principes, & si irā maximè ex aduerso celebant. Sunt etiam ambitiosi, quia ab omnibus coli se uident, & quoniam securitatem in cultu esse repositam putant. Sunt & ex his crudelissimi quoniam ob potentiam atque licentiam minima ultio mors est. mors autem ultimum terribilium: quod ergo ultimum est alijs in perferendo, in illis initium pœnarum est. nam dicunt quæ pœna est mori cum nobis cõmune sit mori? & omnes moriamur? aliud inuenire oportet? quapropter ad ulteriora procedunt, & amputationem artium, & fidiculas excogitāt toties occidere homines existimantes, quoties acerbissimis illos cruciatibus affecerint, membrâq; detruncauerint. Sunt quoq; auarissimi. quoniam omnibus rapinis aliorum sufficere coguntur: at tot sunt raptores & tam auidi, ut neque mare ipsum si argenteum totum sit, & qui in ipso sunt pisces, gemmæ, & scopuli toti aurei, insatiabili aulicorū uoracitati satisfacere queant: quo fit ut nō tā auari sint quā esse cogatur. quāquā nec desint qui

& multa sibi seruari cupiant. Hæc igitur generalia
 sunt, nam priuata persequi & quæ ex huiusmodi mo-
 ribus sequi necesse est, iniuriæ & amentis hominis es-
 set. Hæc enim solum dixi quæ necessaria sunt homini
 ut principis gratiam adipisci possit, aut adeptam serua-
 re. Si ergo omisso modo auaritiæ crimine principes o-
 mnes maxime sunt iracundi, ambitiosi atq; crudeles,
 cogitare debet homo qui cum illis uersatur, quanto in
 periculo perpetuo sit: etiam si ille Rex sit, quasi Agesi-
 laus aut Augustus post bella exacta: uel Titus humani
 generis deliciae: uel Traianus aut Antoninorum duo-
 rum alter, uel Alexander Mameæ qui septem inter equis-
 simos atq; mitissimos humani generis principes nume-
 rantur, quorum nullus præter Titum, si bene animad-
 uertis à principibus ortum duxit. Sed & Titi solum pa-
 ter princeps fuit: & ipse Titus quantumuis deliciae ho-
 minum nescio qualium hominum, teste Iosepho, plura
 milia Iudeorum inter quos pueri & mulieres solum,
 quod cultum Dei patrij atq; libertatem patres, tum ui-
 ri sui acrius defendissent, feris laceranda & edenda pu-
 blicè exposuit.

Itaq; hæc tria ut rursus de auaritia quæ non eorum
 proprium crimen est taceam, sunt ex ipsa principum
 natura conditioneq;. Quare id agendū quod Calisthe-
 ni nepoti Aristoteles præcepit, quanquam parum me-
 mori dum iter ad Alexandrum pararet: Aut Place aut
 Tace. O aurea uerba & digna Aristotele nepotem
 ex sorore

ex sorore instruente: Quæ tamen ille natura insolenti-
 or dum non seruauit ut Macedonibus placeret: causam
 crudelis necis inuenit. Et enim ut Medici solent dicere
 quod plures occidit gula, quam gladius, ita dicas, apud
 principes, plures occidit lingua quam manus, uerba
 stulta quam improba facta. Illi ergo qui linguæ omni-
 no imperare nesciuerit præcipio, ut omnino ab aula
 & principum consuetudine abstineat. Alexander Cli-
 tum nutricis suæ filium cuius lac præripuerat, ob uer-
 bum occidit à coena statim, cum ille temulentus id pro-
 fudisset in coena, nec profuit paulo ante Regem seruas-
 set à securi impendente barbari, dum rex ipse galeam
 pugnando amisisset: imò nocuit. nam exprobratione
 hac irritatus est ad iram Alexander. Ita omne bonum
 nocere paratum est, si eo uti commode nescias. Artaxer-
 xes cum in Græcia facturus esset expeditionem, gratus
 illi hospes Pythius rogauit, ut è quinq; filijs unū pro so-
 latio relinqueret, annuit rex, iussitq; ut eligeret pater,
 quem cum elegisset electum coram illo in duo frustra di-
 uidi iussit, exercitumq; medium tanquam expiaturus
 hoc sacro eduxit. Quam præstitisset tacuisse? Theodo-
 rus Cyreneus ob uerbum Lysimachi in crucem subla-
 tus est. Mitus à Tyberio occisus quòd illum in Augu-
 sti funere taxasset auaritiæ, non impune fuit amico a-
 pud Dionysium coenanti, cum interrogasset quenā pul-
 chriores statuæ haberentur? respondissetq; ille non de
 artis excellentia de qua interrogabatur, sed hominum
 factis,

factis, Harmodij & Aristogitonis (hi enim erāt qui Athenis Pysistrati filiū tyrannū occiderāt) intellexit Dionysius improbiū & importunū dictū, paulo postq; illū interfici iussit. Quid memorem Bassiani Imperatoris in Antiochenos, qui eum scommatibus laceſsiuerant fecerunt? nam non solū ciues sed & mulieres & pueros occidit. Nasonem ob probra Augustus & si miuissimus, et si musis pepercerit in pontum relegauit. Timagenem historicum et Poetam ob easdem causas domo expulit. Passus est apud Asinium Pollionem consensescere, non ob clementiam sed ob glōriam. Nam qui dum cōnaret tot millia hominum proscripserat, centuriāsque Senatorum, Chiliadas equitum Romanorum. L. Cinnæ cōiūcto insidiarum in caput eius pepercit: cur id? an non ob potius ut contemneretur uideretur quam parcere? Ergo si non à te iudicium factorum suorum, aut dictorū exigat princeps, qui tam stultus sis ut uelut pædagogus censuram facere uelis, de eo cuius nutu uita tua & mors pendeat? Sin autem interroget, absit in responso omne scomma, omnis irrisio, figura, anceps dictum, ueritatem leniter fatearis. Si eò uocatus sis ut intrepide ueritatem fateri cogaris uelut præceptor aut consultor, imitare Senecam ad Neronem de clementia scribentem, tameiſi nondum apices aculeorū seuitiæ protrudisset. Id tanto magis, si crimine non careat agendum est. Lauda contrariam uitio uirtutem in illo, tanquam horteris acrius ad perseuerantiam gloriosi facti, non

hi, non tanquam dehorteris à flagitio. Estq; id præceptum uulgo, tametsi multi ob petulantiam illius obliuiscantur. Sic munificentiam illius non fictis exemplis ne irridere uidearis, sed diligenter conquisitis, nulli enim aliqua desunt (nam & Caligula seuitiæ culmē relegatos restituit, commentaria ad matris ac fratrum damnationem pertinentia exuſit non uisa.

In auaro commendabimus, ut intelligat princeps potius quid illi agendū sit, quàm quid egerit. Ergo si licet fugere, debes principū irā iracūdosq; principes sicut ut fugere nō uidearis. Sed si nihil necessarij negocij tibi cum illis sit, melius est omnino latere. Si operā tuam nō rem postulent liberaliter eis impende, donaq; libenter quod tui arbitrij uendere non est. nam bisariā tibi gloriosum erit, & quod rogeris et quod dones: in reliquis quāto lōgius abes, tāto tutius. Sunt enim corū ire non solum repētina sed sine causa, & stultæ etiā. Persarum Rex unius urbis ciuibus omnib. naves ut equis anhelosis fieri solet discindi iussit. Vocataq; urbs in posterum ob id Rhinocurura, in Aegypto est. Cambyses autem Aegypti Regē effosū sepulchro uirgis cedi, stylis pungi ac uri iussit, quōd filiā uiuēs in matrimoniū denegasset. ueritus ne ob insolentiā non pro uxore sed concubina haberetur. Cyrus quamuis prudentior habitus, nōne iratus Gyndo fluuio, quōd iter eius Babylonem cuncti moraretur, maiore mora & immensis laboribus aboleuit illum, diuiso in trecentos sexaginta riuulos. Et

successor ille eius qui Europam Asiæ ponte iunxit ma-
 re uerberauit, nec unius tamen malæ concordis prouit-
 ciæ cum tot centenis millibus militum, cumq; sua gra-
 di iracundia impetum sustinuit. Lysimachus quid
 passus est ab ira Alexandri? quid admisit Rex factus
 Troiadis & Pergami in amicum Thelephorum Rho-
 dium? truncis naribus & auribus pauit in cauea ferrea
 pronum. Fœdore, pilis, illuue, facie, callo genuum, un-
 guibus prælongis exesum, à lateribus extra humanam
 formam deductum. exemplo Calisthenis apud Alexan-
 drum: ut non minus essent à misericordia alieni quam
 ea digni. Quid Caligulæ facta commemorem, qui tres
 senatores ipse uerbare sustinuit: fidiculis eculeoq; tor-
 quere: inde tribularibus atq; igne excarnificatos occlu-
 so spongijs, ore aut frustis uestium, si ille deessent interi-
 mebat? Nonnullis quorum filios occiderat misericors
 princeps, ut eorum patres à luctu liberaret: per nocte
 missis centurionibus eos occidi curabat. Quid de Do-
 mitiani inopinata ira atq; supplicijs: non ne multo me-
 lius esset mori, quam tanto in periculo, adeoq; assiduo
 uiuere? Hodie quum Augusti sunt Calendæ nefasti an-
 ni M. D. LX. iuuenis quidam cum duceretur reduce-
 returq; ac sisteret, rogauit lictores ut eandem duceret.
 Vir uita quam morte dignior.

Ergo ut iræ atq; ambitionis principum rationem
 habeas, cum ante illos uerba facere cogimur, non no-
 stro dolori indulgendum est, nec quæ premunt effuti-
 re, nec

re, nec in aduersarios probra conijcere, ne principem molestia afficiamus, iudicijsq; nostri leuitatem prodamus, atq; inutilium commemoratione memoriam utilium aboleamus. Quinetiam ubi periclitemur ne pretermittamus utilia, aut inutilia recenseamus, memento quæ nō dicta sunt dici posse, quæ dicta sunt ut dicta nō sint fieri non posse. Anant supra modum ut Dij uenerari, existimantq; in hoc maximam spem securitatis esse repositam. Ducti etiam Probi Imperatoris exemplo qui nominis omine ad imperium ascendit. Cum enim exercitus acclamasset debere eligi uirum fortem, sanctum, uerecundum, clementem, probum, statim reclamant Probe Auguste Dij te seruent, & cætera quæ de more adijci solebant. Sed

Non tali auxilio nec Defensoribus istis

Tempus eget.

In uirtutibus ac prudētia non uana ambitione principum securitas reposita est. At dijs ueneratio debetur qui optimi sunt. Eisdem etiam sincera cum sint sapientissimi, ut non uerbis indigeant sed rogantibus nobis sola mente largiuntur ea quæ magis expediunt. ijs ergo summus honos debetur. Ei uerò qui aulæ addictus est, quòd in alijs breui, illi semper curæ esse debet: ut scilicet ne erres in aliquo, & principē suosq; intimos, tum proceros beneuolos tibi reddas, idq; uerbis, moribus, factis. Intimos dico corpore iunctos, seu fratres aut filios seu uxores, aliq; quæ eadem culcitra teguntur. stul

tum autem est alia ratione sperare posse ut intimus sis, etiā si seruiendo totā absumpseris etatē. Hoc secretū cū pauci norint, multi mirantur quōd magistratus relictus poenarūq; remissioes penē ignotis hominib. familiarissimis principis præteritis deferatur: cum tamē causa sit manifesta. nā intimis intimū esselicit, pecunia, officijs alijsq; modis quorū querulis uocib. commouetur princeps. Principis ergo animū alliciūt familiaritas cū intimis cōtracta, quæ cū eis nō intercedit: prōpta tamen in illū & pulchrē præstita officia delectāt, & maxima exhibita ueneratio illi tū maximē cū externi adsunt, cultusq; ac sermo eorū in quib. præcipuē delectatur: Et si eum absentē ad sidera euehas. Quæ uerò licenter corā illo dicuntur, cogunt ut te uel oderit uel contēnat. Agglutināda præterea est amicitia sensim nō uiolenter cōpaginanda, nam dissoluitur. Ita uerò uiue ne à te timeat nec nefanda cōmittere audeat. Caue autē ne arcana eius scire cupias, ne si irascatur exitiū tibi manifestum immineat: cum illius uita & existimatio in periculo à te uersetur. Arma, cibos, potus, ne tractes, nec propius accedas nisi iussus. Venenū ne tangas ulla ratione aut domi habeas: cum nemine quem oderit ne inimicorū familiarib. ne uerseris. Officia nō expetas, iniuncta gnauiter exequere. Abstinebis ab ira, indignatione, querela, loquacitate, inuidia, fastidio, cōtumacia, morositate, peruersitate, petulātia, incōtinentia, stulticia, incōstantia, iactātia, uanitate, maledicto, ut ne minimā exulcerā

dorum

dorum animorum in aulam occasione ineas. Sed sis ut sphaera, totus rotundus ne ullius affectus mali aculeus promineat: si illaesus apud principē ne iactatus uiuere uelis, lauda laudāda modestē, quae non potes relinquere ne cupias familiaris principi uideri, sed fac ut te amet. propterea nō nisi de necessarijs illū alloquere. Tui minoris existimationē retine, alterius ne eripe, his quae nō noris nō te intromittas, sed ad eos ad quos pertinet ne gociū relegabis, sic te ab onere leuabis, & illū tibi gratū reddes. Quae autē ad te pertinet summa fide, celeritate, diligētia, nitore quodā adiecto perficies. Nullius fordidū uitij suspicionē subeas, ut furti, alicuius ebrietatis, praerorū ineptiae. Sis in agēdo apertus, liber, nec suspiciosus, sed sine crimine. Licet tamē suorū parcū esse, & acquirere & pēsiones petere, & existimationē exactē retinere, et esse potius impudētē quā uerecundū: mentiri quoq; sed cōsultē, ut reliqua omnia. Quod si uel sic agētī magnū in periculū decideris, ob casum, suspicionē, calūniā aut errorē. homines enim sumus & ad errorē perpetuū parati, nec tū facile est rē prestare quā praecpta tradere, adeo ut Nicolaus Macchiauellus qui tot et tāta de militari Roman. disciplina disertissime scripserat, ne unā quidē cohortē hortāte Urbini principe instruere ausus sit) statim ad amicos cōfuge & te lecto aegrum trade, ut primos impetus effugias, & Princeps intelligat te iam dare pœnas. Sic misericordia, precibus amicorum, temporis auxilio lenies iras principis.

Et mora ueritas & facti series elucescet. Referunt Croessum Lydorum Regem tum Cambysis Satiapen, et Aesopum sic aliquot annis latuisse in sepulchris, inde erutos dignitati, gratiæ & bonis suis restitutos.

DE LITE.

Ed iam de Lite agamus re omnium in festissima, quæ tempus eripit, pecunias exhaurit, hominem à studijs & negocijs abstrahit, cor curis exedit. Omnis mirum est Neronem ut infensam matrem exagitaret, submisisse qui eam Romæ litibus, extra urbem conuicijs inquietarent. Si accusaris? periculi magnitudo te terret: si de patrimonio agitur, res est nunquam finem habitura. Ut litibus esse implicitis res sit omnium molestissima. Quæ tamen ex huiusmodi contentionibus commoda decerpserim nunc dicam. nam ab anno uigesimo quarto, quo pater periit, ad annum usq; quadragesimum sextum non minus fui litium mearum procurator, quàm alienorum morborum medicus. Ut hac ratione omnibus præsertim magistratibus notior factus sim: amicos etiam aliquos parauit & æquitatis, prudentiæ, moderationis speciem exhibui. Didici compendiaras uias exigendi pecunias à debitoribus, pacisci ad tempus: et quòd nihil deterius est quàm litigare, præsertim homini negotioso. Et quamuis suaderet

deret Hieronymus Cardanus Iurisconsultus peritissimi, ut litem quādam cum potentiore exactius prosequer, non parui quōd uiderem consultorem ipsum litigando ad egestatem redactum. Semper enim a rebus ipsis & aliorum exemplo consilium cœpi, & ut alij caperent suasi. Cum de iniuria ageretur, inspiciebā Phratrios & Hebræos qui sine armis ac socijs se probē ab ea tuentur. Cum de leta uita agenda: artifices qui summa cum paupertate hilariter uiuunt. Sic etiam non solum per genera id perquirebam, sed in quorumcunq; uita. Sanitatem in milite incolumi, opes in his qui pauperes fuissent, aduocatos sine inimicis. Et ut breuiter omnia concludam, contraria semper in contrarijs. Sed ut ad rem redeam: litium aliæ quidem ciuiles, aliæ criminose. de his autem si dicamus satis esse existimo, cum aliæ longē minoris momenti sint, & per eadem fermē media agitentur atq; regantur? Porro litium cum duæ sint partes defensio & accusatio, de defensione tantum agendum, existimo utpote principaliore, difficiliore, atq; humaniore. uix enim pertinere puto ad hominem probum atq; ciuilem, quenquam etiam ex grauissimo crimine nisi publicæ rei, aut propriæ securitatis causa ad supplicium adigere. Habet autem hæc actio, uelut & morbi sua tempora, & pro temporum ratione sua præcepta. Cum igitur de crimine aliquo accusaris, considera quo in statu primum res tuæ sint qui accusatur, iudices, criminis genus. Quōd ad criminis genus, si ca-

pitale prorsus nõ est, aufugere stultum esset. Si capitale aut ad proditiõnem principis uel Reip. pertinet, tuncq; fugã arripere decet. nã si uerè accusaris nulla est spes euadendi. quinimo supplicium grauisimũ atq; tormẽta extrema subire necessariũ est. Quòd & si nõ uerè: tot tormẽtis illos exponunt ut uel falsa fatendo, nihilominus supplicio supponãtur: aut repugnando inutiles & breuissimè superfuturi è carcerib. exeant. Vide Andream Malduram Iurisconsultũ, proditiõnis in Franciscũ Stortia Mediolani principem, pedibus igne exustis & ulcere insanabili in altero eorũ cõtracto, miserã uitam ac breuem duxisse. Vidi alium ex Mõronorũ familia, ni fallor, ecculeo pectoris, uinculis solutis post liberationẽ eodẽ anno extinctũ. quinetiã de fortuna sua querebatur, adeo ut nec in tormẽtis mori, nec superuixisse uoluisset. Saxo uicecomes inter cruciatus eadẽ in causa perijt, aliq; multi. Neq; in huiusmodi casib. ulla lex seruatur, nec ulla modus. Sed si principis arbitrio res agitur, idem est iudex et hostis atq; accusator: si aliorũ iam magis illi se uiunt in principis gratiã, et ut fidi esse uideantur. At si crimẽ capitale sit, non tamen uerũ, omnibus pensitatis exponere se periculo propter infamiã reliquaq; pericula oportet. Sin aut uerũ fugere melius est, nec tentare fortunam etiã in probationũ defectu. Verũ si dubia sit res de periculo, attamen quæ probari possit, etiam fuga consulendũ. Quòd si iam detinetur accusatus, tunc uelut in morbis recta serie & per cause tempora procedere

cedere debemus. Primum ergo querendus est optimus medicus aut medici, hi erunt *causidici*, procuratores, & *aduocati* ex *præstantioribus* urbis: atq; eos statim consulere, quoniam uelut in morbis nihil melius celeritate. Sunt ergo tria maximè tum querenda, primum an liceat à iudicijs pecunia corruptis, antequam de illis quæstio habeatur, educere accusatum. Possunt enim illi censere iniuste captum, quia non certis iudicijs captus sit, atq; ita prætereundè iniuriam illi factâ. Quod & libenter liçtores audiunt, siquidè locupletiore premio dum sic liberatur captiuus, donari consueuerunt. Dicam in hoc quid uiderim. Sacerdos erat in *Saccensi* oppido *Valerius Montechius*, huic erat frater (quod etiâ maius fuit exul) qui in suspicionè uenerat, quod simul cum tribus alijs sacerdotem alium *Aloysium* *Donatū* noctu occidisset, atq; spoliasset multa & ampla pecunia in domo propria. Hic nescio quomodo captus est *Patauij* à quo *Saccense* oppidum ad decimum lapidem positum est. statim nunciatum est *Valerio* hoc. erat *Patauij* *Ioannes Mazochas* uir ualde probus, *Prætoris* tabellio *Valerius* conuolat *Patauij* noctu, antequam resciscat *Prætor* illum esse in tabula proscriptorum, aut inimici resciscerent eum esse captum. Sic nocte eadem à *Præto*re pronunciatum est, causam ob quam captus erat, non fuisse idoneam ut detineretur, atq; dimissus est. Et forsàn ille nomen mutauerat: ita qui maximo in *maxore* *uesperi* discesserat mane letus redijt, atque
impensas

impensas graues uitauit. quòd si uel modicū distulisset non solum securi percussus, sed etiam inter tormenta, cum magna ignominia extinctus fuisset. Quòd si à iudice fugam & libertatem impetrare non liceat, iam tentandi sunt custodes, si existimas graue esse crimen, nec deesse probationes auro, ut Philippus Rex dicebat, patet uia, aditurq; in quamcunq; munitam arcem. Ducētis aut trecentis aureis coronatis multa & magna aguntur ab humilibus personis. Difficile est in huiusmodi natura simplices docere, sat fuerit eorum ingenia excutasse, qui prompti atq; solertes sunt, atq; uiam illis aperuisse. Nam quòd horam oporteat habere constitutā, uestes, pileum, barbam fucatam seu emptitiam, nummos, equos dispositos, praesidium uirorum, haud obscurum est. Sed si nihil horum successerit, cum per alios fidos haec melius quàm per teipsum tentaueris, iam scire te decet maximam partem securitatis in non fatendo crimē esse repositam. Venetijs enim ubi recte ius administratur, non confessis mortem nunquam irrogāt, sed si conuictos, ut isti dicere solent esse existimauerint, oculo uel manu mutant. Sub barbaris autem aut Tyrannis quòd legibus cautum est seuerius quàm iustus obseruatur: scilicet ut morte quòd indignum est plectantur. Vocant conuictos cum duo tresue testes egregij, et nulla ex parte suspecti qui simul interfuerint, tuncq; cōtestes uocantur id testantur. Quasi certum esse possit testes aliquos nullam pati exceptionem. Ac si quis dicat,

mortalem

mortalem immortalem, hominem bonum, cum nullus prorsus talis sit. Compertumq; tibi sit hos homines ab omni amicitia, odio, indignatione, inuidia, spe, metu muliebri, persuasione, auaritiaq; se motos esse. Post ergo pertinaciam non confitendi est iudicum & ministrorum, & tabellionum amicitia. Inde accusatores lenire per communes amicos tentabis. Testes etiam corrumpere quibusuis modis nõ negliges, & confessionẽ minus funestam reddere. Sunt ergo in uniuersum quinque. Non fateri, aut sic fateri ut defendi possis. Iudices amicos reddere maximum post primum presidium est. Inde accusatores lenire, testes corrumpere, & optimos ac gnauos defensores habere. In omnibus his tria præcepta obseruare decet, primum ne in aliquo erres, & Horatianum illud pulchrè exequaris:

Virtus est uitium fugere.

Secundũ ut omnia quam occultius possint, peragantur summaq; patientia. Tertium ut perfidos ministros & amicos, interimq; quocunq; tempore, si res sit in periculo priorum presidiorum, ne obliuiscaris, scilicet ad fugam pertinentium. Sæpe enim in processu defensionis occasiones emergunt opportuniore, quæ ab initio non apparuerant: oportet igitur semper intentum esse in rem non conuiuentibus oculis. Tu tamen obserua, ut quam defendis causam iustam, uel per leges uel æquitate, uel apud Deum dicere possis. Nam tres hi modi plerunq; & si inuicem conueniant, nonnunquam ta-

ment

men inter se plurimū differunt. Velut si quis spoliet alī
quem pro ea pecunia quam sibi debet, nec tamen scri-
pto uel testib. illū conuincere potest iuste secundū De-
um: ex lege uerò et æquitate defendi nullo modo potest.
Rursus si quis hominē occiderit clāculū, nec ex lege nec
ex æquo cōdēnari potest, ex diuino iure tamē reus est.
Rursus si quis iuuenē amicū ad uxorē ire hortetur clā
se, inde fingēs uelle etiā occidere amicū, uxorē solā oc-
cidat ex æquitate à legib. absoluitur: cū tamē diuina et
humana lege parricidij teneatur. legē enim adulterij si-
mulatiōe, ac defectu probationū doli eludit. Ergo ut nō
fateatur crimē tota uis est. cōfessis enim nullū aut ual-
de breue tēpus ad defensionē datur, lege potius seuerissi-
ma quā seuerissima. nam hoc solo prætectu quòd peri-
culum sit, ne uenia principis fontes euadāt colorari so-
let. Interim multis modis peccatur: primū quod multi
sunt casus misericordia digni, qui principis uenia indi-
gent, & tamen lege absolui nō potest. Deinde quòd ob
temporis breuitatē debitis ac iustis defensionib. destitu-
untur captiui, atq; iniuste cōdēnuntur. Deterius est au-
tem in fontem unū condēnari, quam fontes decē libera-
ri. Tertio quòd statui lex potest, qua principis autori-
tas ad contumaciam pœnæ restringatur, nec arbitrij
sui sit plenē liberare fontes: cum scilicet & crimen gra-
ue est, & defensio friuola. Vnde ex hac præcipiti prin-
cipis uenia deterius per sepe contingit, eos scilicet libe-
rari qui nihil haberent quo se tuerentur atq; defende-
rent.

rent. Quarto quòd si princeps longius abest, cessat hoc periculum: si præsens uel breuissimum tempus, aut etiam duorum dierum sufficit. Itaq; ut ad rem redeã ut non fateatur admonere, & confirmare captiuũ oportet. Primum quidem multis modis fieri solet, admissio aliquo per custodes, idq; optimum est. Quòd si nec amicitia nec pecunia id impetrare liceat, per literas certiorum rem facere illum oportet. literas aliquando in pisce in pane abscondere licet, & per custodes rei conscios transmittunt, nam per inscios periculosum est. Custos enim sic fallere iudices, tanquam deceptus ipse potest: admittere quenquam sine periculo famæ & suo nõ potest. Quòd si nec hoc facere potes, per alium captiuum tentare solemus. fauent enim plerunq; captiui alter alteri. Quòd si nec sic monere concessum est, epistola primo includitur: multa uerò scitulus puer ludendo quasi ad captiuũ per fenestram mittit unũ alterumq;, sed sic ut intus non perueniãt, quod uerò epistolam continet, destinato ictu iniicitur. Demũ si nec hoc facere possumus, alligata epistola sagittæ per scorpionẽ è fenestra immittenda est. nullus enim carcer fermè absq; fenestra uel minima saltem esse solet. Sed si alloqui liceat hoc optimũ est: nam non solũ monere, hortari & confirmare hominem potes, sed sciscitari cõscios testes, omniaq; quib. causæ prodesse potes, seu occultãdo, seu palã faciẽdo. Multos etiã alios modos excogitare pro ratiõẽ loci atq; custoãũ licet, quos nimis longum esset enumerare.

Sermo autem seu forma epistolæ quasi idem erit. Erūt autem huiusmodi.

Quatuor generalia præcepta seruabis. primum bibe perpetuo aquam: Secundum linguam dentibus ita uulnera ut uix loqui possis. Et dum te examinant, comprehensis labijs idem perages. Tertium, ne cui nuncio nec fratri tuo credas quam mihi. Quartum, ne extra examen uel in mensa, uel cum socijs uerbum de causa tua egeris. Si loquantur? tu tanquam surdus sis obmutescere. si interrogant cur sic? dicas de alio cogitabam. Propria primum cum ostium aperiri sentis, ut ad examen ducant, nam hoc ante cibum facere solent, uerba hæc profer: subijce autem qualiacunq; modo ad rem facere uideantur? sic cum tibi lictor manum iniicit labium non mouens: Tertium cum apud iudicem es. Et si te fini alligauerint, quarto eadem repete. Secundum cum interrogant te, imaginare mortem ante te positam, laqueum aut securim, & in ea meditaberis per totum examinationis tempus, nunquam eam cogitationem deserens. Tertium cum interrogant te de principali, responde simplicitè non. De alijs rebus quæ non ad rem pertinent circumstant, tamèn nescio aut si aliquos dies intercesserint, non memini. nec ad alia responsa te permuta, aut in illis te diffunde. Quartum si polliceantur, si spectent, si conditionem offerant. Responde, Quorsum hæc si nescio? Et si recitet uera falsaue testimonia aliorum non dicas quod quidam, adducite illos, sed persista
in hoc

in hoc uerbo, non si de principali agitur: uel in hoc ne scio aut non recordor. Duo præterea memineris: unū quod si in tormentis aliquid fateri cogaris, uelint autē ut explices historiā, tu pollicere dicturum omnia si tollant tormenta, ubi sustulerint dicas, nil horum scio: ut me à tormentis solueretis quæ ferre non poteram commentus sum. Et quantumuis te ad tormenta cogant, eadem repete. Alterum ut nullum uerbum proferas nisi diu meditatū. Et in summa, quam uerissima dicito, sed ita ut ueris dictis tuis abuti non possint in perniciē tuam. Lectā epistolam in minutissima frustra statim lacerā, nomen tuum ne adijcias.

Non adijcias nomen, nec diem nec huiusmodi, ille tamen sciet qui miserit. Verbo autem & per internuncium admonere non utile admodum est: si quidem in periculo es ne ille accusatores moneat, & duplici fraude res agatur: aut saltem ne qui monet infinitos admittat errores, plus autem obest uel minimus error, quam iuuent decem præcepta etiam si obseruentur. nam ex erroribus captiui in contradictiones deducuntur, ex partibus coguntur subire tormenta. Tribus enim causis aut quatuor tormenta adhiberi solent, ob testes, ob euidentes coniecturas, ob criminis magnitudinem.

Facit & ad hoc persona infamis iam & quæ eodem crimine notata fuit, & conditionis humilitas. Cætera ad improbitatem iudicum pertinent. Si possumus etiam monere de tormentorum quantitate, magis confir-

mabitur æger, si temporis perbreuis sit? Sed & si testes coram ipso deducti sint, constantem esse oportet, ac nitenti ut illos in contradictionem deducas. Crocum etiam edere & lapidem corui piscis secum deferre, tum Amethystum aut Andromadā bonū esset et utile, ut quidā putāt. Sed si captiuus respondere uelit, aut admonere suos amicos licebit: id habita charta et plumbeo stylo, aut carbone. Vbi rescuerint amici de testibus, sua interest alios mitigare aut ablegare, ita ut interim mora dilabatur causa.

Sed uideo quid requiras à me, causam scilicet præceptorum epistolæ? Defensionem doli? & præcantationis imaginē (tametsi in medicorum libris quòd ad salutem tendant multa huiusmodi defendi soleant, nolo tamen his inniti) prodesse hæc. quoniā ubi ex hac falsa persuasione fidem conceperis silentij tui, facit hæc fides ut nec proferre perperam quicquam in mentē ueniat, nec in aculeo positus, aut ab igne cruciatus dicere possis. quòd dicere nō posse iam cōfidis. Experimentum à uenere deducito: ad mulierem accedas hoc cum timore, cū hac formidine, quòd cū ea concūbere non tibi liceat, nō licebit quin amplius ut mingas, si nō posse te credas non minges, aut uix. Indicio esse persuasionē causam impediēti, quòd aliquibus dolore aut leuitate ingenij hæc non prosunt, ut nec reliqua præcepta, quamuis pauci sint. Similiter quòd monuerim docendos captiuos, aut puto me male egisse, sapius enim circum-

circumueniuntur quam uera fateantur miseri. Et iam, ut dixi, aduersus conuictos lex seuit, etiamsi pertinaciter negent. Plures igitur contra unum, eruditi & callidi contra simplicem & imperitum: integri mente contra metu perterritum, carcere in desperationem adactum: hinc accusator, illinc testes rigidi, iudices minaces tormentorum aspectus, expectatio cruciatus denique: unus hortatur, alter pollicetur, aliqui minantur, illi mutuis consilijs armati aduersus omnium inopem. Non desunt qui iurent si fateatur, parcituros: alij etiam ostendunt fidem publicam: Sunt qui omnino etiamsi non fateatur moriendum illi predicant: frustra experturum tot tormenta, tot cruciatus: non iam questionem hanc agi propter ipsum, nam de ipso decretum etiam quid iam acturi sint, sed propter alios. Forsan complices fatendo, aliquid emersurum pro defensione sua. Quicquid eueniat pertinaciam hanc iudicibus inuisam sibi inutilem, sed solis his qui illum damnarunt atque accusarunt. Ita aliquibus accidit ut fateantur quæ non patrarint, aliquibus ut quam patrarint grauius efficiant crimen: pluribus ut fatendo crimen uenia dignum, ex defectu probationum iniuste damnentur.

Eadem ratione de corrupendis testibus, non id agam ut horter dicere quæ non uiderint fecerint: absit, sed ut dicta sua temperent. nam hoc non solum legibus permissum est, sed sunt e nobilibus Iurisconsultiis quæ hæc doceant & tradant.

Diximus aliàs esse in ueritate dicenda modum & excessum. ad quid ea narrare atq; fateri quæ non solè contra te sint, sed etiam iudicem in opinionem contra te inducant? & ut ab eo iniuste damneris efficiant? iustum & iniustum lex determinat diuina una, hominũ plures: nec eadem apud omnes gentes. Idem crimen nõ apud singulas nationes, eadem pœna punitur, lege crimẽ cõstat. Si lis apud superos esset, testes corrũpere ne fas esset: hic multa supplere loco eorum quæ desunt aut auferre licet. testis neminem grauet, nulli noxam afferat, non dicat quæ non sunt: sed ita uera proferat ut captiuus iniuste non damnetur. Dices quomodo? Quidam luscus erat nec satis acutè cernebat, uidit quẽdam qui iniuriam suam ulcisceretur, cum quæreretur respondit, scitis me oculis hebetibus esse non ut ausim affirmare quis fuerit. Et certè non solum amici salutem cõsultit, sed uerisimilia dixit. quando quidem alius similiter cum uisus causa deceptus esset infontẽ accusauerit: parumq; ipse à capitali pœna absuerit. Alius cum nobilis quidam ab amico suo interfectus esset, interrogatus dixit, illum qui interfecerat uidisse fugientem ab eo qui interfectus esset. Ex quo sequebatur uel non interfectum illum ab eo qui de crimine arguebatur, uel ob causam legitimam. Et tamen uera dixit. Vix est ullum crimen, quòd testis aut iudex grauare non possit, aut leuius reddere. Itaq; stulti est non consulere iuste rebus suis cum instante calumniatore, iniuste damnationis periculum

periculum subis. Est non integritatis hæc laus, sed stulticie lapsus. Causa uerò singulorum præceptorum huiusmodi est. Potus aquæ efficit hominem cõsilio prudẽtorem, & in respondendo cautiorem. Et dum ualetudinem debilitat, animum confirmat: lingua dentib. sauciata uix admittit responsa, & in memoriam tardando uerba reuocat quæ opportuna sunt proposito. Sæpe uerò subornantur ministri quæ tuæ causæ fauere uidentur, monentq; te de rebus exigui momenti, quibus dum te perdis in casses incidis. Ita contigit in causa quæ inter Franciscum Gadium & Ambrosium Cauenagum olim agitabatur. Nam Nepos Gadij Ioan. Baptista de Coruo, quamuis publicus tabellio et harum rerũ haud ignarus, nihilominus deceptus fuit. Sed non erat capitale crimen.

Cauendum est igitur ab omnibus. nam idem etiam à socijs carceris contingere potest. Quamobrem si per illos qui custoditur admonere uelit defensores, ita agendum est. per epistolam primo præmoneatur ut personã personæ subijcere norit: uel è regione pro fabro sit tor: uel ordine certo, utpote tertiæ aut quartæ domus dominus: adiecto inde loco, uiaq; aut foro. Sic illos sine discrimine docebit quos alloqui necesse sit. Quod uerò in conuiujs silentium habere oporteat cum socijs ludendo, dum simulant, dum prædicat te absolutum: dum quod plus est etiam peierant, imò diploma absolutio- nis ostendunt, hoc argumento intelligas, quod maius

est periculum lōgè in hoc quam in aculeo. Quamobrè quocūq; ducaris, ubiuis fueris adhuc laqueū et cū falce mortē imaginare, nullæ blāditiæ, nulli apparatus, nullæ cupediæ, nulla promissā, nō amici nō iuramēta, non diplomata etiā sigillo firmata te ab huiusmodi cōtēplatiōe auertāt, præstat insanire metu et imaginatiōe quā perire, omnis morbus sanari potest, mortuus nullus resurgere potest. Si inuitēt ad pocula, aquā bibis, causare capitis asiduū dolorē. Tūc crede te liberatū cū iam annus excesserit à carceris exitu, morā queras, tēpus pertrahas spōte, sic minus grauabit te carceris tēdiū, & securius uiues à timore satēdi quæ reticere oportuit: multos enim quos tormēta euincere nō potuerūt, carceris fastidiū ad cōfessionē adegit. Omnib. præstat à flagitijs abstinere, sed nullis magis quā impatientib. more et tēdij. Quatuor sunt instrumēta ueritatē eruēdi, Dolus, blāditiæ, cruciatus & tēdiū. Terror nāq; sub cruciatu cōinetur. Cur aut, breuissimè respōdēdū? quoniā lōgus sermo aliqua quæ suspiciōnē iudici afferūt detegit. Est enim hæc ratio uelut disputātis. Sed capitis tamē periculo te disputare memineris. Præceptū est ergo philosophi in Topicis ut quā breuissimè respōdeas. Cū uerò ad ea quæ circūstāt se trāsferat iudex, quia talia multa esse possūt, nō simpliciter negādū ne deprehēsus in mēdacio augeas criminis suspiciōnē, ob id nescire, nō meminisse. oportet aut hominē exercitatū esse in ea parte dialecticæ cuius usus iā (tametsi ualde utilis) exoleuit. uocāt aut obligationem

obligationem quæ à Paulo Veneto diffusè ac pulchrè explicatur. Supponitur aliquod absurdum sæpius falsum solū, nonnunquam quòd esse non potest: & iuxta ea quæ supposita sunt respondere cogeri, contradictionemq; uitare. uelut si dicat, suppono te non esse, admittam autem: quæret quid responderim, dicam non respondisse: Quæret an affirmatiua sit hæc suppositio an negatiua, dicam nullam esse responsionem. Ergo tales nugæ plus longè prosunt quam multa alia, quæ nunc nulli cum sint usui, in precio habentur.

Propterea quod & alias dixi, nihil agas si potes quod silètio perpetuò sit occultandū: nā et in periculo maximo semper eris, & tu tibi culpæ conscius cogeri suppressere quæ scis, tormento nō leui animi. Verum si innocens à crimine sis, diffuso sermone claro atq; exposito cuncta narrabis. Veritas enim quanto clarior in lucem prodit, eo securiorē reddit eū qui accusatus est. Porro ad hanc disciplinam inepti sunt inmemores, stulti, impatientes, loquaces, timidi, iracūdi & ueritatē dicere nesciunt, nam hi nec mendacia fingere oportune norunt. Etenim si mendacia tuta esse debent, uerisimilia esse oportet: at quomodo uerisimilia dicet, qui ueritatem dicere non consueuit. hos igitur in aperta ui uindicta potius quam in dolo collocare licet, quoniā et honestior & securior est. Quod si crimen recens sit, dubiusq; sis ne conuincatur, uel nō possit proferre tormenta, epistolam hoc modo exarabis. Si times iudicijs con-

SS.

MM.

CC.

AB.
LM.
CD.
Memo
ria m^a
da.

uinci aut succumbere tormentis, stulticiam finge factis dictisq; ac in his perseuera nec cura quid interrogatus dicas, modo ne consentientia praeferas nec in eodẽ proposito maneat, perpetuo autem loquaris. hic enim mos stultorum. In eculco obiurga, minare iudicibus, clama dicas te alios qui uiuunt occidisse. Si securim ostenderint tu collum ultro subijce, à cibus persepe duobus diebus abstine, toruum intueri, uentrem infla aliquando resipisce, post denuò ad stulticiam breui transi. magna prudentia (memento) opus est ad stulticiam rectè fingendam. propter uarias iudicum interrogationes. Si interrogent an prudens sis, prudentissimum te dic. irascaris ei qui te stultum aut fatuum esse dixerit, aliter conficta res uidebitur. Habet hæc simulatio quatuor egregia commoda, ut confessus etiam plenè liberetur, quanquam ob multitudinem testium conuictus dici possis absoluaris, ut confessio omnis, seu in tormentis seu sine his irrita sit. Et ut absolutus non euadas infamis, sed perinde est ac si inscius sis facti. Et si capitale periculum aduocet nec in dolo ulla fuerit spes, certa fuga ei consulitur.

Quòd si nec huic locus sit, iam omnis spes in defensione reposita est. Tum uerò & testibus & aduocatis fidis ac præstantibus indiges, propitijsq; iudicibus. Et si crimen graue sit, res in arcto est collocata. nihilominus miserum captiuum deserere non oportet. Gratia quoque principum, quòd supremum etiam & tutissimum
auxilium

auxilium, plurimi liberati sunt. Principum gratia habetur atq; speratur, uel beneficijs in illum collatis, quòd inuvalidum est uinculum, siquidem principes plerique nullis (uix dijs ipsis forsàn) se debere existimant. Quatuor sunt alia his præsidia ad aucupandam gratiam longè hac firmiora, familiaris is qui principi imperat, & cuius nutu omnia agit, qualiscunq; ille sit, alius princeps quem aut timeat aut uehementer amet, amasia et sacerdos omnium conscius, sed hic non apud plerosq; inueniri solet, sed uel religiosissimum uel sapientissimum principem. Quomodo autem hos uel illos tibi deuincas, satis intelligere te puto. Et ubi de amicitia & familiaritate actum est dixisse me nemini. Vnum est quòd in repentinis casibus repentino auxilio ad amicitiam constrandam opus est.

Quare eum qui sanctè uiuere uelit oportet aut, ut dixi, sub cultu optimarum legum uiuere, aut Deū pluris longè facere, quam omnia reliqua aut fortuita omnia contemnere, atq; etiam inter hæc fortuita collocare sobolem atq; posteritatem. aliter uel casu uel metu miser eris. Iudices quoq; ut dixi, ijsdem rationib. bene uolos facere præstat. nam caput illud de Arbitrio iudicis eodum ampliarunt ut iam nihil timeant, timent uocem populorum? eodum ut uotis suis conformem. atque ita ut propugnaculum, non hostilem machinam aufugiat qui bonus est ex ea patria, ubi homines plurimum possunt. nam uix tuti essemus à superis, si nihil hi

Ccc s timerent.

tinerent. Sed timent iustum, æquũ, bonũ, piũ, sanctũ.
 Ecce quòd plura timet dii quã homines. Sed non timet
 dii: uerum hæc tamẽ diligẽtius obseruat quã si timeret.
 Homines mortales sunt. ob id multis perturbationib. ac
 uitijs referti sunt. hos quã minimè tutũ est Dijs puris si
 miles facere ac immortales & nulli subditos. Quã ob rẽ
 à Rom. olim criminũ iudices sortè ducebãtur, et statim
 finito iudicio illo desinebãt esse iudices. optimeq; cõsu-
 luit qui etiã iudicia ad equestre ordinẽ trãstulit. Et Ve-
 netijs sex mensib. solũ presidet. quã pulchrũ est eis sub-
 ieci iudicib. quos paulo post alios iudices metuere oportet.
 Si lesi quenquã, si inuidia laboro: sub æternis iudi-
 cib. quomodo tutus esse possũ. Si mali sint quis prohibe-
 bit infontẽ dare poenas: si boni saltẽ à metu nemo me
 liberabit: ubi metus, ibi summa infelicitas. Aequis er-
 go iudicib. legib. agendũ est: ostẽdere oportet probita-
 tẽ, præstantiãq; ac uirtutẽ calamitosi, causam qua id e-
 gerit, cõditiones quæ crimẽ alleuãt, nobilitatẽ ad mis-
 ricordia reuocare decet. Si hæc plus possũt quã gratia:
 æternã illã potentiã, quatenus humane tales esse possũt
 existimare decet. Si minus fluxilẽ atq; caducã. Vnde re-
 cte Ro. pop. legẽ statuit, ne quis ciuis nisi qui in Remp.
 cõiurasset morte plecteretur ex quouis crimine. quòd
 etiã Cicero testatur. nam summũ suppliciu cõstat fuisse
 relegare hominẽ. Hæc qui idola coluerũt, Deũ non co-
 gnouerũt: at nos pijsimi Christiani & in dubijs reb. et
 ancipiti crimine, & attractos alieno scelere crudelissi-
 me

mē occidimus? adeò ut etiā fures pauperes fameq; pres-
 sos, exiguū ob furtū laqueo suspēdamus. Inde cōqueri-
 mur Mahumetanorū res in dies fieri ampliores? Sed fac
 ut quòd dare debēt emere cogaris? nec hac in parte osci-
 tātē esse oportet, nā nō uerbis sed factō inimicorū ne-
 quitia occurre. si 50. pepigit inimicus, 100 dabo, non
 querar de causa iniquiore. nā sic tāquā prauū accusas
 iudicē quē tibi reddis inimicissimū, qui nec das nec acci-
 pere permittis, et præter id sceleris reū ut sibi uideatur,
 absq; causa facis. Nō enim aliter quā qui in pēsilib. ta-
 bulis agitatur, uehemētius huc illucq; iactati magis cōci-
 tātur. Nil autē hac in causa deterius est animo inquieto
 atq; impatiētē: tamen si in omnib. patientia summa opus
 sit. Sed illis parū præcepta hæc profunt. quoniā quantū
 cunq; boni feceris, uerbū unū inconsideratē prolatū e-
 uertit, seu fatēdo crimē, seu iudici aut ministro etiā ira-
 scaris. Melius ista per cōmunes amicos agūtur. Nō est
 ut iniquā omnē largitiōē esse dicas: nā et Cato ipse ad-
 uersus Cesarē publicā largitiōē pro Bibuli consulatū
 cōprobauit. Mediocris autē largitiō inutilis est. nā ut a-
 nimū iudicis moueat, parua est si uincaris, perijt. In du-
 bijs ergo causis magna esse debet, in alijs minima: caue
 etiam in minoribus criminibus, dum aduersarios uiue-
 re celerius studes, ad maiores confugas magistratus
 unde aduersariorum potentiam testeris, tuam inoptā
 notam facias, iudices priores irrites, pecunias effun-
 das, uictus abeas. Quamobrem ubi iniuste fatigeris,
 cum

geris, cum tabellionibus paciscendum est ut clauus clauo tradatur.

Sed ad rem redeo: si potes à litibus abstinendum consulo etiam civilibus, sed hæc mitiores ac ut ita dicam blandiores. Quòd si cogaris exercere, seu has seu illas meminisse oportet eum qui exercet debere esse admodum liberalem, solertem, sollicitum, patientem etiam iniuriarum, ut aduersarios flectat peritumq; exactè iuris, & maximè municipalis atq; consuetudinis fortemq; in omnibus, ac ut ita dicam, quasi audacem in periculis ob eundis, cum res in extremo uersatur discrimine. Quòd si ita est, iam expertum talia esse necesse est. Inde igitur prima utilitas quæ ex huiusmodi infortunio colligitur, ut si contingat aliàs paratior sis. Igitur prima utilitas in aduersis cunctis, præterquam in morte, cum sit discere aut tueri se aut perferre, in litibus criminosis maximè enitet ea pars tuendi se in posterum, si simile quid euenerit. Secunda robur & incolumitas corporis. Animus enim intentus (quia quemadmodum ille dicebat dormire in ephippijs non debemus) ut carbasa nauim, corpus sustinet. Cum ultimis uiribus filij salutem tueri conarer, quamuis animi æstu maximo, ut unquam aliàs laborarem, & prætermo dum ac intempestiue me exercerem & uigilarem, nihilominus sanus & ualidus semper fui ob intentam curam. Vnde non malè mihi uisus est Epaminundas admirari de milite strenuò qui in castris morbo perierat: dicens unde illi tantum

ocij

ocij superfluit ad moriendum: Tertia amicos sibi plurimos parare. Quod & si etiã compares inimicos? plus tamen delectant amici ac prosunt quam obsint aut afficiant inimici, quod amici cum uis, aut saltem frequentius adsint præsentes inimicis, nec illorum opera legibus ut inimicorum interdican- tur. Quarta est cognitio morum hominum ad multos usus accommodata. Dico auaritiæ uel liberalitatis, scientiæ aut ignorantie, fidei aut perfidiæ, efficaciam aut languoris, atq; aliarum animi qualitatum. Quinta est ut discas liberalitatem, quæ est in eos pecunias & munera erogare qui promerentur. Disces etiam patientiam, ferre contumaciam, maledicta & iniquas iudicum uoces ac iniusta facta. Tum intelliges te in tartaro sepositum, extremaq; supplicia pati, inter metum & spem semper torqueri. Qui in tempestate periclitantur, Dijs supplicant & mortem unam timent: at qui in litibus uersantur improbi-ssimis hominibus supplicare coguntur, & plures mortem timent. Inexorabiles isti & diuturna animi poena, nauigantium breuis, sepius aditum precibus inuenit. Mala hæc sunt molestissima, sed tamen quæ nos admonent miseriæ nostræ & calamitatis humanæ, & quanta esse debeant quæ apud inferos sunt. cogaris atrociam uerba audire, truces intueri uultus, immania facta experiri: nec magis metuendi iudices, quam cum abblandiuntur, Domitiani exemplo, sunt incondite seuitiæ, immense ambitionis, inexplebilis auaritiæ.

Inter

Inter tā grauiā mala uersanti quaelibet occasio leuis felicitatis aut trāquillitatis, aut ocij plurimum delectat. Est aliud litiū caput, an liceat quenquā accusare? sane defensio apud oēs laudata est, accusatio nō ita. nā et Cicero in Diuinatione se excusat, quōd cū tot annis multos defenderit, neminē accusauerit. nūc cogi à Siculis in usitato fungi munere: nec ullū extat xēplū quæstuarie accusatiōis præter illud: nā in Vatiniū, Pisonē, Catilinā, Antoniū, Salustiū, uel pro Reip. uel pro seipso inuectus est. Demosthenes plures accusauit, ut Aeschinē, Aristogitonē, Midia, Aristocratē, Timocratē, Theocrinē. Et ut breuiter cōprehendā rem, ut Cicero defendit, raro accusauit: ita Demosthenes sepius accusauit quā defendit. Sed priores publicæ utilitatis prætextu, in Aphobū autē tutorē ac sequētes priuatā ob causam, estq; insignis illa ob utilitatē litis intētate: uictor enim aduersus tutorē suū Remp. capessiuit, atq; in ea exēplo priorū actiōnū illustris euasit. Itaq; et multis cōtigit, ut ob lites illis intētatas procuratores litiū ac defensores eaderēt. Verū nec hæ, nec aliquot aliæ quæstuarie sunt, sed ut rem suā tueretur, atq; ciuiles potius quā criminosæ. Turpe ergo existimari debet, si ob mercedē quisquā de priuato crimine accusetur, nō autē alio modo. Porro cū accusatio libera sit, non est ut doceā quāditer ex illa utilitates capere licet. Quinquam haud obscurum sit hoc quos exercitationis usos Romæ adulescentes ut in clarescerent. Verū cū accusationū & criminosarum
litium

litū finis sit, uel mors uel absolutio, aut multa uel exilium, de morte superius quantum satis est actum est. de absolute non est ut agam, multas inter damna rei & paupertatis causas recensuimus.

DE EXILIO.

DE exilio igitur agendum est: & quamuis triplex sit illius genus, lata fuga, aut relegatio in insulam, aut certorum locorum aditus interdictus, ut Martianus affirmat, nihilominus de omni genere intelligendum est.

Non eadem in exilio, quæ in alijs calamitatibus dicenda mihi puto fore necessariū, cū in illis & uitare infortunium & dolore leuare docere solitus sim: at in exilio solū id superesse mihi arbitror, ut commoda illius describam: neq; enim exilium inter calamitates numerandū cenſeo. sed huiusmodi rem, quam multi sapientes et optimi uiri sponte sibi delegerunt. Nec admiror multitudinem eorum qui hoc uitæ genus seu amplexati sunt seu libenter pertulerunt, sed cur non omnes se eò conferant: nec aliam scio inuenire causam, nisi quòd non omnes gnauī aut prudentes, aut boni aut fortes sint. omnia enim hæc abesse oportet ut homo in patria, quantumuis fœlix se contineat. omitto enumerare quos numerare nequeo, qui sibi spontaneum exiliū delegerūt,
ut Ly-

ut Lycurgum, Solonem, Africanum, Antonium Oratorem summum, Rutilium, Ruffum, exilij tantum incommoda commodaq; recensebo. sed & hoc parçe quòd Plutarchus primum, inde Petrus Alcyonius in hoc argumento duos libros sub dialogi forma eleganter conscriptos reliquit, in quibus etiam existimatur non pauca ex libris De Gloria M. Ciceronis quos ad illum peruenisse fama est inseruisse. Quicquid sit satis constat eos per se facundos esse atq; eruditos. Videntur igitur exilij præcipua incommoda sex esse, carere patria, honoribusq; eius, tum necessarijs ac neci damnatum esse (hoc enim solet exulibus adiici ut impune possint occidi) infamia quoq; ac absentia charissimorum. Nihilominus uidetur res adeò utilis exiliũ ut nemo fœlix esse possit nisi in exilio, nemo prudens, nisi qui illud expertus sit. Ego sanè quoadiu extra patriã fui beatus fui, nec uel minimam molestiam foris expertus sum, ut nec domi quicquam suaue, nisi quantum ex studijs subripui. In patria morbos omnes quos passus sum subij, pestem, febrem, aliaq; omnia, Taben etiam Mediolani à qua in Saccensi oppido liberatus sum. Mediolani accusatus, reprobatus à collegio, ubiq; gentium laudè, gloriam, officia erga me multa sum consecutus.

An non igitur facilius est in toto orbe deligere sedem commodam quam in patria, & si sit optimis prædita legibus ac uiris? Dicitur solet nil esse tam beatũ quin aliquid possit beatius inueniri: nil tam sanctum, quin
aliquid

aliquid sanctius. Ergo in toto orbe licebit urbem aut oppidum, non solum legibus & institutis ac moribus liberum eligere, sed etiam ubi aer & aqua ualitudini ac uitæ conueniant, & ars tua uel industria in precio sint. hæc enim ut dixi, sunt necessaria. Sed dices quæ patria erit hæc bonis legibus ac moribus instituta? In qua rectè uiuenti securè etiã uiuere liceat? Et nihil sit tam malè sancitum aut perperam neglectum, ut secundum leges uiuere non possis. Nam plerisq; in locis hæc neglecta uitam acerbam efficiunt, uelut ubi adulterijs atque iniurijs fauetur. nam æque malum est seu infamiã perferas, seu cum uitæ periculo ulciscaris.

Ergo in huiusmodi urbe aut oppido foelicius te uiuere posse aio, quam in patria ipsa etiam satis bene instituta. primum quod prudentiam maiorem adipisceris alienas prouincias inuisens, alienos mores experitur. quàm si perpetuò delitescas domi ut ille:

Dic mihi musa uirum captæ post tempora Troiæ

Qui mores hominum multorum uidit & urbes,

Novit mores, leges, instituta, regiones, loca, animalia, artes multarum urbium ac gentium, domesticas ac peregrinas arbores, herbas, ingenia uirorum, mulierum puerorum, maria, flumina, montes, stagna, lacus, paludes, linguas adeò ut hac in parte neminem tam iniquum iudicem habere me posse sentiam, qui neget & prudentiam & uoluptatem maiorem non gigni lustrando notas regiones, quam si more uermiculorum in patria.

sua uelut illi in sua auellana perpetuā exilgant uitam.
 Quinctiā horum qui alienas inuiserūt regiones nemi-
 nem uidi in Pratoris manus incidisse, aut in rixa occu-
 buisse: non solum enim prudentes & fortes, sed et boni
 atq; corpore agiles euadunt.

Cōducunt præterea hæc etiam ad lucrum & glo-
 riā: peculiariter aut locorum cognitio in bello utilissi-
 ma est. Inde etiā narratiōe oblectamus audiētes. Ex na-
 turaliū rerū sciētia, auxilia medica, ornāmēta domus,
 mercaturæ et lucri ansa nō exigua habetur. Præterea
 deligere facile scies ex morū cognitiōe in singulis regi-
 onib. seruos, ancillas, famulos, artifices, pædagogos, mi-
 lites, coquos, nutrices, generaliter quoq; ipsum scire per
 se pulchrū est et delectabile. Quod ad affines attinet sū-
 lij uxor ad exules proficiētur, nec ulla est lex tā bar-
 bara quæ his prohibeat aditū ad illos. De reliquis si nō
 amant, cur eorū desiderio frustra tentaris? si amant ad-
 te uenire illos haud pigebit. imò et tecū libēter atq; diu-
 tius cōmorabuntur. Experieris etiam amicos fictos, ue-
 ros atq; inter illos qui sint præstantiores. Affinitatē e-
 tiā in exilio cōtrahere licebit, atq; nouæ clientelæ se in-
 serere. Similiter ac lōgè celerius nouos amicos parare,
 atq; socios tum familiares: absentibus etiam per episto-
 las frequentes se iungere animis uirorum, corporibus
 sœminarum iungi præstat.

Quod ad infamiam attinet si flagitiose non uixi-
 sti, non potes esse infamis. stultum enim est, ut antea di-
 xi, cum

xi, cum uita conscientia pura sit, ob inuidorum & plebis uoculas torqueri ac expauescere, neq; enim supplicium Christum aut Petrum, aut Paulum aut Socratem aut exilium. F. Camillū aut Metellum infames reddere potuerunt. Causa est quæ etiā si non te damnarint, si nō expulerint è patria, inò etiā si ornarint, ut Seianum et Tigillinum, infamem reddit. Aristidē scimus ob exiliū optimum fuisse uirū, quod in exilium actus sit quia optimus esset. Quin etiā multa deformia in uita nostra apud exteros latent, adeò ut multi flagitiosi procul à patria uixerint, solum ob id ut flagitia laterent. Ego flagitiosum me ob id esse nolim, si tamē aliquid sit quod citra culpā meam homines turpe esse putet, id latere certè cupiā. Velut iniuriam acceptā, paupertatē natalium humilitatē, minus nobilis artis exercitationē, quòd spurcius natus sim, quòd uxor mœcha fuerit, quòd filius ob flagitium publica morte perierit. Multa sunt huiusmodi quæ latere uelim, & si ad me non pertineant. Hoc igitur commodum est exilij, quamobrem & ea occultare quantum licebit sapientis erit. Ut contra maiorem de te existimationem habere poterunt, quòd ut sepius dixi ignota semper maiora existimari solcant. Ita ergo te geres ut omnia in te bona illi maiora esse credant. Cum enim apud exteros incognitus sis, omne iudicium transferunt ad mores: cum ergo hi planè sint in tua potestate, apud exteros tantus esse potes quantus esse uelis, non ita apud tuos ciues.

Ad eò uerò res hæc certa etiam & euidentis, ut etiam uaria hæc existimatio domi forisq; in Christo locū habuerit, nam domi palam contemnebatur. Virtutes ac præstantiam exercere potes, uitia occultare. Propterea Sycophantæ & quorum uita nequissima est ita assidue uagantur, ut uno in loco non nisi trib. aut quatuor diebus maneant: hoc igitur sextum est in exilio commodū præter illa generalia tria quæ proposuimus, scilicet securitatem, salubritatem, & lucrum. At obijcies paucos agnosco? Deo magis, magis superis ac contemplationi studebis, quid aliud agunt hæ turbæ clientum & sociorum, quam ut inutili conuersatione ab utili honesta & debita Deorum cura te auertant? Habes & tempora incumbendi literis latiora. De causis autem exilij, licet semper in meliorem transferre: occidit inimicum, uir fortis, iniuriæ ultor, honoris propriij non indiligens conseruator. Exulat ob monetam adulterinam, gnarus est Chemicæ artis, multa secreta nouit. Scimus amicū nostrum ex hac damnatione ad motum profectendi muneri, meliore ac locupletiore quàm antea conditione. Seditionem in populo mouit, patriam prodidit? magistratum iniuria affecit. Homo est potens domi ac nobilis, plures illum obseruant, principes inimici uel uicini premijs ac stipendijs annuis ornant, muneribusq; sibi conciliant. Cum domum redierit, ab omnibus obseruatur, à complicibus colitur. hos enim omnes factione sibi adiungit. Factiosos non laudo: si quid ta-

men

men ad hominum potentiam ac gloriã facit factio est. Verum ut in corpore factio uni membro utilis: ita toti perniciosa. cum toto aut partē perire necesse est. Itaq; qui redeunt in patriã, ob factionē pulsī ijdē cū magistratu potentia summa & honoribus redire solent: uelut Alcybiadi & Thrasybulo apud Atheuienses contigit, & in nostra ciuitate Ioanni Iacobo Triuultio, Ioa. Iacobo Medices, Hieronymo Morono. omnes enim prouincia præfecti euaserunt, aut aliquanto etiam illustriores, nec id absq; ratioe: necessitas enim uinculo indissolubili animos iungit, eadem facit prudentes & fortes, fortuna conditio humanos. Sic Ottoni Vicecomiti ut ab exilio diurnam familiæ suæ damnationem pareret, imò perpetuam nisi domestica perfidia obstiteret. Concoquantur enim consilia in diurnis calamitatibus, sed in exilio cum libertate fautoribus & gloria etiam: itaq; in egregia facta erumpunt. Ergo & amicitia arcta & prudentia comites sunt exilij, nec solum in his qui seditione è patria pulsī sunt, sed etiam in omnibus. Desiderio enim ciuium deuincti si aliquibus occurrere cōtinget, uerã & firmã cōtrahimus amicitia. Sed seditiosis mutatio status Reipublicæ magnū commodum afferre solet. Humanae autem res cum in perpetuò motu sint Exemplo uictoriæ Cesaris, ac prædictionis Aruspiciis frequenter ac quasi semper mala in bona cōmutare solent. Tabulas testamenti falsus confecit: calidus est, astutus, ingeniosus. Leuē ob causam exulat? uix

insignis est, præstans, ob inuidiam riuaium pulsus est. Deniq; nulla tā turpis causa esse potest, quin subduxisse se homines maius putent, quam crimen atq; damnationē. Crimen enim cōmittere humanū est, damnari inuidiæ & acerbitalis inimicorum: at præoccupare, publicas vires superare, fallere oculos hostium prudētiæ & fortitudinis insigne est argumentum, atq; factū præclarum. Ob hoc etiam exuli magis timentur, tum etiā quia nihil habent quòd eripi queat, ideoq; illos magis obseruāt homines, ciues aut magis amāt, at timeri tutius est quā amari. Porro quod ad periculū uitæ attinet illud cum his quæ de inimicis dicta sunt, explicatū esse scio, ut frustra sit repetēdū. Facilius aut est lōgè deuitare hoc in exilio quā domi. quòd lōgius absis, quod aduenā facile cauebis: inquilini et ciues si id patrare audeāt in eodē periculo sint, ac si non damnatus esses ac domi. quòd sint multa loca ob iusticiā insignē securissima, ut Heluetiorū urbes: alia ob diligentiam ut Ferraria in qua quandiu uixit Laurētius Medices, qui Alexandrū Florentiæ principē occidit tutus fuit: cū Venetias se contulit per sicarios ad destinatos statim oppressus est. Turcarū aut regio magna ignominia Christiani nominis ab hoc periculo tutissima est, & procul maximè abest, & diligētia exquisitissima adhibetur ne nocentes euadant, & capti seuerè puniūtur. Itaq; hoc periculū minus è lōgè quā quod ab ullo, uel minimo inimico in patriā impēdet. Reliquū est igitur ut hoc ipsum solū graue sit

ne sit in exilio exulare ac primo arceri. Quidā enim pi-
 tat debere nobis patriā gratā esse ac parētes, quōd sapi-
 entes oēs plus teneri patriæ nos affirmēt quā parētib.
 atq; id uerū est attigitq; Alcyonius, sed nesciuit se à tā
 difficili modo explicare. Nō enim omnia possumus oēs:
 Ergo parentib. quidē lege naturæ debemus, atq; ideo
 etiā lege diuina: parū enim absunt instituta harū pre-
 ceptionū, si quis rectē interpretatus fuerit: patriæ ex
 cōuentiōe ac pacto. Ita enim cōuenimus ut donec simul
 sumus, alter alteri ciuis auxilietur, et omnes cōmuni bo-
 no faueāt, quoniā ciuitas aliter stare nō posset: Ergo u-
 bi ciuis exulat liber est ab hoc pacto, reiectus à ciuitate
 soluta cōuēctio: desinit esse ciuis, pro mortuo illi ciuitati
 est habeturq; alijs uiuit: at parētib. nulla lex interdice-
 re potest, aut naturæ uinculū soluere: ob id quantiūuis à
 patre filius explodatur, aut pater à filio iniuriā patia-
 tur, desinere nō potest amicitia, cōiūctioq; mūtua et o-
 bligatio inter patrē ac filiū, quia uinculū illud naturæ
 abrūpi non potest. Vnde bene idē Alcyonius enarrans
 hāc causam, eā cōiūctionē declarauit his uerbis: Filios
 quidē nos procreamus, de nostris uiscerib. extrahimus,
 eū uoluptate suscipimus, nostris manib. alimus, educa-
 mus, ad nostros mores fingimus. Illos ut expressas effigi-
 es animi, ingenij, uolūtatis nostræ exhibemus, semperq;
 in oculis habemus, uel dulci naturæ cōmēdatione. Atq;
 hęc ut dixi de filijs optimē: sed ius patriæ fortuitū esse
 credidit, nec ius cōiūctiōis intellexit, nec cur in exulib.

nihil momenti afferat cognouisse uisus est: namq; dum manet patriæ charitas esse debet maior quam parentum, quia ex conuentione est: sed cum conuentio abruptitur nil postmodum superest. Quod si exules aliqui patriæ periclitanti opitulati sunt, id inter magnifica acta non autem debita numerari debet. Ergo carere patria non maius est quam illa te ipso carere: illa abruptit pactum ac mutua fœdera: tu liberatus es à uinculo, à debito quòd illi præstare tenebaris. Quid est ergo quod te premat ob absentiam? si lege naturæ: nihil illi debes: si humana atq; ciuili: merito illam odisse potes ut illa te. nec tamen necesse est ut cum illam oderis, ut etiam omnes tuos coniunctos qui in illa sunt odio prosequaris: sed licet illos amare, alios despiciere, quosdam etiam odisse. Atq; hæc generaliter: nunc autem solum reliquum est de his loqui quæ exulem facere oporteat proprie, uersantur autem circa tria, electio loci quod ad salubritatem (nam de legibus dictum est & securitate, de amicorum & sociorum electione) uita demum, studia ac conuersatio.

Principiò igitur regionem deligere oportet in qua homines diu uiuant, & ubi plures sint senes, paucique oblesi, raroq; abortiant mulieres, aut ex puerperio pereant, & ubi raro homines ægrotent, nec acutissimis morbis intereant, ubi pueri agiles, mulieres & uiri bene colorati sint. Vbi uictimarum adeps candidissimus & caro maximè rubicunda, et iecur minimè uitiosum
nec

nec calculis plenum. Ipsa uerò regio boreali & Orientali uento perflata alijs non obnoxia, sabulosa, aprica, libera ab aquis stagnantibus, sed propè flumen limp- dum, procul à mari, uel prope mare sine flumine. A- quas habeat pellucas & quæ epotæ non grauent ui- scera. sint etiam loca amœna ex uiretis & plantis odo- ratis, non cicuta abundet, aut Hyoscyamum aut Sam- bucus. In deligendis quoq; amicis minimè sis præcept. cumq; hoc ubiq; cõueniat, magis tamẽ extra patriã est obseruandum. Inspice igitur primum qualiter cum a- lijs se gesserint amicis, & mores illorũ, & quã facile in eorũ amicitia te insinuare possis. Inde simul inopia, et uide quã prõptè se exhibeãt ad mutuũ et auxiliũ. nã mutuuum semper fuit officiorũ maximũ & ultimum, si pecunia grandis sit. Caue etiam ne amicos tibi adiugas qui solum tui in aduersa fortuna misereantur, sed etiã qui in secunda gaudeant. multi enim sunt qui amicos habere uellent ut seruos & famulos. nam miseret illo- rum aduersæ fortunæ, si tamen prouehantur inuiden- tibus amicis ergo inuidis præditum esse persepe inutile est. Nec plures tibi para in aliena regione. nam multis pe- riculis atq; laboribus, tum etiam suspicionibus facile implicaberis: nec longis sermonibus, nec de eisdẽ rebus sepe nec nimis frequenter congregiẽdo illos fastidio afficias, nec illorum fidem cum detrimento experiaris aut cum periculo. Nec communica quæ sciri nolis si potes. Et in eorum incommodis præsto antequam roga

tus sis adesto. Et eis presentibus amicorū aliorum facta lauda. Exēplo enim discēt quā modestus sis, ne pugnes, ne iactes te, ne illos reprehēdas corā alijs. omnia enim hęc insolētis sunt et amicitia destruit. Vitā uerō duces cautē cū ancilla fida, saltē et familiari, pecunias ne ostētes: si fert cōditio tua habeas tecum uxore, filios aut agnatos aliquos amātes tui. Lucro, sobrietati, moderati oni ac probitati, māsfuetudiniq; intentius quā in patria operā dare oportet. lucro quidem quia facile indigere posses, nec haberes unde mutuo sumere cōmodē ut in patria. ob id etiā et ob alias causas à ludō abstinere de- cet, quōd pauci cū facere norint in magnas calamitates incidere solēt. Sobrietati ob aëris & aquarū & uictus mutationem: neq; enim & si aer optimus sit tibiq; cōueniat, statim tibi cōueniet, mutatiōe enim sola morbū facile gignere poterit. Est etiā ob id præcauendū, quōd aduersa ualetudo in externa regione plus incōmodi af- fert quā in patria, & grauiorē propter multas causas quæ quia facile intelligi possūt, à me nō referūtur. Pro- bitati uerō studere ob id præcipuē oportet, quōd ipsum exiliū improbitatis nō leuē suspiciōē afferat. Māsfuetu- dinē etiā præferre maiorē. quōd in externa patria am- bitione & ira nil sit absurdus, periculosus & magis inuisum. Expedi etiā scilicet quādiu fieri potest, nō de- tegere calamitatē tuā, multis enim exitio fuit antequā amicos cōparaueris, & loci consuetudinē intellexeris. Sed nec negare apertē, ne postmodū mēdacij arguaris.

Sed si

Sed silentio tegere & præcipere familiaribus ut ne cuiquam dicant, & si obijciatur (illis enim citra quod erubescas licet) negent. Tu uerò si negare nequeas, rem extenua ac paucissimis uerbis age. Pietatem cole & cultum etiam illius præferes.

Ergo ne uereare his morib. hac prudentia non æqualem conditionem ei quam in patria habuisti recipere posse. quandoquidem Themistocles etiam longè locupletiores à Persarum Rege accepit: siquidem reditus quatuor ciuitatū, unius pro tritico, alterius pro uino, duarū pro obsonijs. Annibal apud Antiochū honestā non minus quam in patria, si caliditate Ro. legati non fuisset euersus. Demetrius Phalereus apud Ptolemæū maximo in honore fuit, adeò ut eius suasu bibliothecas & regnum etiam ordinauerit. Hic Regi suadebat ut libros De Regno & Principatu lectitaret, quoniam de multis admoneretur de quibus amici non auderent illum admonere. At uerò illorum qui non exularunt, maximam tamen gloriam apud exteros sunt consecuti numerum quis dicere possit? Imo nostra ætate nullæ maiores opes & gratia, & potentia quam apud exteros maxime Aethiopes, Indos & Parthos. Et olim Anacharsis Scythia apud Athenienses receptus est inter ciues, & Eleusinis sacris est initiatus, quod maximum erat Atheniensium donum: adeò ut Nero non auderet his sacris interesse. Toxaris uerò & ipse Scythia apud eosdem, & statuan & diuinos honores promeruit,

promeruit, liberata urbe à pestilentia, quæ etiam Hippocrates promeruit ob eandem causam, & accepit.

Zeno quoque philosophus cum citteus esset tantæ autoritatis fuit apud Athenienses ut penes illum ciuitatis claues reponerentur, & Antigonus Rex apud ipsum coenaret. Nemini ergo abest aliena patria ni potius nos nobis ipsis in illa negocium facessamus. Quid dicam de his qui in aliena patria edocti, clari apud omnes euaserunt? ut Plato & Eudoxus in Heliopoli Aegypti? plerique philosophi aduenæ Athenis, ut Aristoteles, Theophrastus alijque innumeri? Considerandum est igitur quòd res ipsa, non locus efficit beatos & incolumes. Viuo Casare dicebat Brutus Rome non poteram esse incolumis. Nam locorum uarietas parum facit, ut Varro dicebat, ad foelicitatem. quando quidem eadem rerum natura ubique utendum sit: parum autem referat si quid desit, cum omnia ad omnia etiam loca conuehantur. Quinetiam Cicero ipse non semel solitudinem & absentiam à Roma laudauit, quæ erat tum mundi diuina: tu uerò ab urbe despecta & sordida abesse non potes? Nullum igitur malum (si exilium malum est) exilio leuius esse potest.

DE SOLITVDINE.

DE Solitudine uerò scripturo quid me-
 lius succurrit quam ut ea dicam atq;
 his uerbis, ni melius dicere posse spe-
 rem quibus Cicero? inquit enim Afri-
 canum dicere solitum scripsit, Cato
 nunquam minus ociosum esse quam cum esset ociosus,
 nec minus solum quam cum solus esset. nam in solitudi-
 ne secum loqui solitum, ut neq; cessaret unquam & in-
 terdum colloquio alterius non egeret. Et quæ duæ res
 quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant ociū
 & solitudo. at ego inquam inquit Cicero, non eam so-
 litudinem languere patior, quam mihi affert neces-
 tas: & quanquam non tantum roboris habeamus ut
 cogitatione tacita à solitudine abstrahamur, plura ta-
 men breui tempore euersa, quam multis annis stante
 Repub. scripsimus. Hæc ille cum dixerit, & uerè ut ali-
 is docuimus dixerit? nihil aptius contemplationi esse
 palam est ipsa solitudine. Quid illud prouerbium tam
 Græcum quam Latinum? Soli sumus, quòd multa sunt
 quæ soli facere possimus quæ cum alijs non licet. Itaq;
 solitudo ipsa maximam affert libertatem. Illa nos iun-
 git Deo, neque enim unquam melius Dei recordamur
 quam cum impediti non sumus ab hominibus.

Viri illi maximi Antonius, Hylarion, Hieronymus
 Moses & Paulus Eremitæ, Magdalena diuturna solitu-
 dine

dine diui nomen constans sibi comparauere. Scripsimus in hoc genere multa in Theognosto. ob id nunc ni repetere iam dicta uelimus quam pauca supersunt. Sed & in hoc genere libri extant Francisci Petrarchæ, & numeroso pede Theophylus poeta: nos uerò magis necessaria attingemus, & quæ ad huc finem maxime spectant, siquidem ad humanæ uitæ cõmunem usum atq; utilitatem. Videntur autem celeberrimi uiri ad ciuilemq; uitam natam solitudinem approbasse, aut eam profecisse. Inter quos Aristoteles cum Athenis fugeret, ne bis in philosophia peccare illis contingeret, in Eubœæ Chalcidem se contulit, non in patria Stagyram aut Macedoniam, maluitque in exilio & solitudine mori, quam in patria uiuere. Perijt enim in Chalcide, quo consilio cum in patria acceptus esset? Existimandum est uitasse illum omnem ciuilem turbam, maluisseq; potentia carere, quam negocijs occupari. Credo etiam quod tamen Polyperchontem Macedoniam occuparet: nam Antipater, ut Diodorus Siculus autor est, prætermissio filio Cassandro Tribuno, Polyperchontem Macedoniæ præfectum reliquit. Aristoteles cum esset Antipatri & Cassandri partium, & Olympiadi Alexandri ob hæc parum amicus, non ausus est in patriam redire, hocq; consilio maluit in solitudine mori. Constat sanè 63, ætatis anno illū periisse: an uerò Nicomacho filio aut Pythiade filia, uel Calisthenis matre eius sorore adhuc superstitib; aut aliquo eorū, incertū est. Illud cogitandum cum sumus soli tunc adesse

esse nobis semper sex socios. de septimo est dubitatio. Terram, aquam, aerem, caelum, Deum, conscientiamque; naturam. nam de septimo licet, non apud me, apud plerumque alios est dubitatio. Ergo de terra, aqua & aere manifestum est ex his, quae in Primo de Aeternitatis Arcanis dicta sunt: cum enim omne elementum maneat propter locum, solus locus medius inter tria elementa conseruationi mixtorum & maxime animantium opportunus est. nam si locus aeris aerem conseruat? mixtis ut sit exitialis necessarium est. Ergo homini nec in profunda terra, quantumuis libera esset respiratio, nec in media aeris regione, etiamsi ibi esset commodissima habitatio, uel per diem unam uiuere liceret: in hoc autem interliminio elementorum, ubi nullius elementi uita est, resident mixta atque uiuunt. Vbi ergo fueris tria elementa esse necesse est. & nisi captiuus sis, caelum etiam spectare licet: inde conscientia tuorum factorum atque Deus ubique omnibus praesens. Vix etiam fieri potest, ut cum his omnibus aliqua non sint, quae tecum uitam agant: aut plantae aut animalia aut lapides quorum generatione & uita delecteris. De genio autem tuo quod te comitetur haud dubium est: non tamen alijs tam facile est persuadere. Omitto enim Brutum et Dionem, Caesarem, Neronem cuius uox edita est Colosso mortem praenunciavit: nostris temporibus Augustini Niphi Sueffani fide exigo, et paulo ante Ludouici Alodisij Immole domini ingens miraculum, & Matthaei Vicecomitis & Taciti Imperatoris

peratoris prodigia, inter quæ numerantur Materni fraterniq; manes: Anastasij Antistitis septem uoces, quibus septem inter quos & ipse uocatus interierunt. Opicino Caciæ unicus erat filius Ioan. Baptista, uox audita est ab Opicino dum sub porticu deambularet, an uellet filium suum mori: Opicinus ne cogitato quidem responsio annuit statimq; se colligens poenituit ac negauit. intra tridum filius acuta febre correptus, à morbi initio tertia die perijt. Vnde tot somnia prodigiosa? tot miracula? fulguris ille casus in sepulchrum Augusti ceterisima ante die quam Augustus periret. C. literam quæ centum signat sustulit. Tam impudentis est nihil horum quæ quotidie uidemus admittere, quam stulti omnibus credere. quòd multi ioci aut lucri aut sanctitatis opinionis causa huiusmodi fingant. Diuina res est solitudo, & ueræ letitiæ alumna, in qua tam prope es immortalibus, quam procul à mortalibus. Numa Pompilius à solitudine dux factus exercitus, miranda facta ac supra fidem egit. Epimenidem Cretensum quis adeò stupidus credat obdormisse quinquaginta septem annos? & non potius tantundem fuisse in solitudine ad rerum naturam dignoscendam? qui se ab hominibus ob uirtutem separat, huic genij & heroes sociantur.

Cum uerò duplex sit solitudinis genus, uel cum seorsum manes ab omni humano consortio semotus, uel cum solus peregrinaris ut in fuga uel ob paupertatem, de hac etiam solitudine quòd miserabilis non sit aliqua

qua dicam. Non negauerim solitarium peregrinū maioribus exponi periculis, ut uel spoliatur, uel occidatur à latronibus: uel in ipsa caupona, uel despiciatur: persepet etiam à magistratu, tanquam latro detentus iniustas det pœnas. nam si pauper præsumit ob paupertatem latrocinari, maxime si se à communi uia uoluptatis ut causa fieri solet, sustulerit. Si nummatus, hui quantum scelus: occiduntur pecuniæ causa ab ipsis custodum uiarum præfectis tanquam fontes, ut spolientur. Est solitudo periculosa, sed tamen deterior societas improborum latronum, incognitorum mendicorum. Solitarius non habet unde auxilium speret, cum his socijs habet unde timeat. Cum solus fueris ne desere tritū iter, ignoto ne socieris. quanto magis suadet incognitus socius ut secum eas, in tanto magis illum deuita. Matutinum iter aggrediaris, tempestiue hospitium subi, cauponam non ingrediaris solitariam, aut non solus. Vilis societas mulionum & aurigarum sed tutissima: ne pigeat aurigæ paucos nummos numerare ut leues laborem, et tedium pellas, & multa discas, & fidum socium habearis. detrahe ex prandio quod in currus uectigal insumpseris. Ne ludas, emas, permutas, rixeris. Omnia enim hæc magnorum malorum initia esse possunt. Cubiculo obducito pessulum, uectem, uinculisq; firma. Prope Iuliacum cum Antuerpia redirem, bis sensimus ostium clauæ peti sed frustra: uigilabamus enim omnes, obiectisq; ac lectum ipsum ostio opposueramus, repagulum

iunxeramus: arma præsto aderant, suspicabantur ut re-
 or illi nos habere pecunias, nos autem illos esse latro-
 nes, sed parum in munere exercitatos. Pecunias adeo
 abest ut ostētes ut etiam occultes secretius, ita ut nec su-
 spicio supersit. Id qua ratione agendum nunc expli-
 cabo. Famuli sago pannoso, ac lacero pileo cum plu-
 ma satis obsoleta, ocreis uetustioribus, diffatisque su-
 periore parte ne aqua tamen ingrediatur, uno tantum
 calcari, capulo ensis attrito, rugoso & strigoso equo
 quem & tu ipse curabis, parum nitida interula sede-
 bis in mensa imo, uorabis auidē, Domini mentionem
 tui facies, quem nobilem & ex longinqua regione,
 sed omnibus cognitum finges. Si non placet hic mos
 panem, uinum, caseum, herbas seorsum pete: prelia
 & pugnas ac uelitationes, direptionesque ubiq; per-
 sona. interim tu tamen ocreas & calcaria deterge, sin-
 ge in proximam ciuitatem ad amicum domini tui lite-
 ras ferre, nec turbidam aquam nec torrentem inexploratum
 transire audeas, sed sarissa prætenta aut con-
 to. Nec quo tendas dicit. Clauem ubi ad hospiti-
 um ueneris cubiculi considera, quæ si non intus ape-
 riri potest suspecta est caupona ualde. nidulum dor-
 miturus tene.

Sed iam ad propositum redeo non solitudinis uage
 sed quæsitæ, sed dulcis quam etiam Reges optarunt. nec
 tam optata quam omnibus sapientibus optanda uenit.
 Quid habet studiosus ex turba utile? Dicebat Sene-
 ca &

ea et recte sicut optimorum uirorum societas utilis est, ita turba popularis mala. Quid habes quod delectet, si sapiens es in hac consuetudine? pro diuinorum contemplatione? futiles nugas: pro arcanarum rerum scientia? uulgares fabulas: pro summa tranquillitate? iurgia, metus, rixas: pro dulci ocio? hominum confusa & laboriosa negocia: pro Deum & geniorum ac heroum societate foeda, & male olentia hominū corpora, hinc ructus, illinc peditus. Vbi plures homines commorantur deterius olet, non solū quam ubi plures equi aut boues, sed etiam sues, quantumcunq; ab omni sordetriclinium eluas. cogita quantam quisque sarcinam deferat fecis, urinae in uesica, atque in uenis latentis sudoris, quāta illuuiēs salinae in capite ac murci & sputi in pectore, & pridiani cibi in ore, & sordium in uentriculo & humorum in iccore, & uermium in intestinis, & lapillorum in renibus? quid foediūs excogitari potest? at animum diligo? existima te non sine animis nitidis ubique esse. nam, ut dixi, uel genios nobis adesse certum est, uel animas defunctorum amicorumque nostrorum.

At dicis non uideo? sobriè corpore animoque uiue & uidebis, primum quidem per somnum, cum anima quiescens etiam minimos sentit motus: inde etiam uigilans. Abhorrent à nobis purae illae mentes & accedere metuūt coinquinatis corpora sordē & animi ulcerib.

Quis nostrum exiit uel avaritiam, ne ambitionem

quid est dicam? at auaritia quantum malum, quæ
 etiam idololatræ adeò detestanda uidetur, quid? nil sa-
 piebat præter opes, ambitionem, potentiam, inane no-
 » men, cædes & patrias leges. Ille idem tamen rei in-
 » dignitate uictus, in secundo de Officijs hæc habet: Nul-
 » lum igitur uitium est tetrius (ut eo, unde egressa est,
 » referat se Oratio) quam auaritia, præsertim in prin-
 » cipibus & Rempublicam gubernantibus: habere e-
 » nim quæstui Rempublicam non modo turpe est, sed sce-
 » leratum & nefarium. Itaq; quòd Apollo Pythius ora-
 » raculo edidit, Spartam nulla re alia nisi auaritia peri-
 » turam, is uidetur non solum Lacedæmonijs, sed & om-
 » nibus opulentis populis prædixisse.

Quid ergo tu cum Christianus sis hac labe imbutus,
 sub qua omnis malorum seges alitur, iniusticiæ, seui-
 titæ, ambitionis, iracundiæ, contemptus bonorum, si-
 mulatæ & fictæ religionis, audes petere ut mundis il-
 lis uitis congregiaris? quem plus cœno atque serpenti-
 bus oderint. Sint hæc bonorum premia, hi fructus,
 hæc uoluptas *Deovósos*, diuina dulcedo, atque suau-
 itas. Verùm ut dixi cum alias satis de his & peculiari
 nec exiguo opere scripserimus, ad tractationem
 de communibus calamitatibus
 transeamus.

LIBER III.
DE PVBLICA CA-
lamitate.

205

D Solum admonēs, quòd utilitas qua ex solitudine capitur, non ex calamitate sed summa felicitate, ocio, quiete, tranquillitateq; sumitur. ut uelut omnis belli pax finis est, & laboris ociū,

& diei nox: ita negociorum & societatis amœna & dulcis solitudo, qua dijs & genijs ac tranquillitate potimur. Quinetiam in animi magnis doloribus solemus captare solitudines, ut Homerus de Bellorophonte ait. Hic enim Corinthius Bellerio interprete, dum in cœli aduolare niteretur, ut fabulæ aiunt, æstro percussus à Ioue excæcatus est, unde illud:

Ille etiam cæcus campis errabat Alcis
Cor edens curis hominum uestigia uitans.

Nihil est in solitudine quod interpellet. Quid grauius quam interpellari in ocio uel somno? Disces etiã seruire, nemo melius mihi seruiet quam ego: nemo docebitur nisi ab eo qui rectè didicerit: qui in solitudine uixit, optimè seruos suos et famulos instruit. Qui solus esse potest iam mori didicit, quando in morte grauissimum sit coniunctis carere.

Qua causa etiam publicæ calamitates graues sunt. Sunt autem hæ, pestis, fames, inuocatio, terræ motus, incendium, bellum & quòd raro accidit animalium ui-

lium abundantia. sed & si terribilis sit publica calamitas, minus tamen contristat commune malum in quo nemini inuidemus quam proprium. Dicitur enim solet:

Solacium est miseris socios habere poenarum.

Et minus etiam detrimentum. tot enim habes socios factores & amicos, quot calamitatis comites. Dixi hominem nulla magis ualere re quam societate aliorum hominum, hanc & multiplicem & firmam prebet calamitas generalis. Hi postmodum in amicitia iuncti, perpetuo se ad te tibi ac filiis tuis auxilio futuri sunt. Recte iungit Troianos Virgilius Aeneae in Troiae excidio, atque illi obediens facit. quinetiam Graecos & Phoenices Troianis. quonia communitibus calamitatibus afflicti didicerant. imitare spiritum tenuem oris quem efflavit in hyeme, cogitur enim in seipso ut se tueatur: cum reliquijs patriae coe. Pluribus etiam hae occasiones contulere ad principatum, ad honores atque diuitias: ueluti Xenophonti qui deuictio Cyro e gregario milite dux factus est. Cincinnati illi atque Fabritij, & Attilius Regulus & F. Camillus & C. Marius nonne ex periculis ingentibus ac cladibus Reipublicae ad honores & magistratus peruenere. Iam illud dictum Salustij uerissimum est: Namque antea pleraque nobilitas inuidia aestuabat & quasi pollui consulatum credebat, si eum quamuis egregius nouus homo adeptus foret, Sed ubi periculum aduenit, inuidia atque superbia post fuerat

ita etiam Ciceroni patriæ damna usui maximo fuerunt. Sed hi quibus utile non honestum cordi est, nullam maiorem ansam habere possunt, quam patriæ calamitatem. Qui enim his proximis temporibus quibus patriæ adeo afflictæ fuit acriter inuigilarunt, ex summa inopia ad maximas opes repente deuenere, & cum opibus ut fieri solet amicos ac potentiam coniunxere. Nam uelut in incendijs uicinorū plures suā rem augēt, quos tamē Respub. fures iuste uocat, ita in communi miseria multi locupletantur: qui eodum potentie perueniunt, ut non castigare ut fures ac latrones audeamus, sed ut potentes uenerari cogamur.

Vides ubi diripitur urbs quot aduolent emptores direptarum rerum? ubi tributa imponuntur, quot adsint fœneratores & quam graui fœnore mutuent homines? Et dum uestigalia augerentur, quanto lucro publicani ea conducant? Et cum annonæ penuria urget, quam paruo ueneant gemmæ, libri atque alia minus necessaria? qualēque lucrum sit, seu potius latrocinium his qui horrea clausere? an nondum satis intelligis quanta utilitas ex publica calamitate habeatur? Utinam tamen iuste ac sanctè eam amplexari liceret? Pestis adest? hereditates sine possessore & res preciosa iacent: at si tollam fur sum? minus tamen quam qui sine periculo rapit. multis hereditates ipse adueniunt, multi magna paruo emunt, triticum carius uenditur quam antea. Audis ru-

mores bellorum, ne adeò pavidus sis ut irridearis, tibiq; negocium faceffas. non à Deo contemnas ut opprimaris. Vinum, triticum, carius uendes: emere cogor potius: tutius est diffugere. Nulla ratione exercitus magni aduentum expecta. Si expectaueris omnia mala experieris: si obsidebit & hoc infelicius est. Sola uoluptas quòd huiusmodi periculū deuitaueris pensare potest, damna & dedecus irritæ fugæ. Sed & in omnibus aduersis quæ generalia sunt, seu patriæ toti, seu magnæ illius parti illud solari potest ac debet, quòd admodum pauci indigna patientur. non oderis ut hostes aut inimicos, sed ut malos atq; iniustos. Vides mori homines, fœminas, pueros, non miserearis: primum id ultione diuina fit, neq; tot homines absq; Dei singulari prouidentia perire possunt, nec Dei singularis prouidentia tot absq; culpa homines perire sustinuerit. Vide execrationes Moysi in populum. Scito illos aut eorum maiores non una morte dignos esse? Patres nostri manducauerunt fructus acerbos, & dentes filiorum obstupuerunt. Vides nunc Christianos non Christianos, non Iudeos, parum enim hoc est: non credunt & fœnerantur: non Mahumedis cultores: & enim parum & hoc est, nam & cum pueris concumbunt, & falsos testes in iudicijs proferunt, & in Christianos seuiunt, iugoq; intollerando premunt: non idololatrias, nam & hoc etiã præter reliqua, atq; illis adiunctum parum est: nam Deum non uenerantur, nulla Christi mandata seruant, sed

sed longè plura hi agunt: primum Dei maiestatem ex-
 erantur, hoc nullis alijs conuenit: pauperes annonæ pe-
 nuria premunt, ad edendas herbas, fructus & legumi-
 na ac lobam cogunt, unde illis numerosa teneræ: ætatis
 multitudo absumentur. hoc non est fame illos occidere?
 expectant ut sic pereant, ut cauea cardueles cum puer
 metuens magistri minas obliuiscitur, pannicum aut mi-
 lium in alucolum mittere. Hoc solum putant esse peri-
 mere aliquem fame, omnia prorsus alimenta illi subtra-
 here? inde moechari, cuius alterius legis est quòd à no-
 bis contemnitur? in sacra ædibus scœnora, supra & ul-
 tiones ordinare cuius legis mandatum est, aut qua in le-
 ge tentatum? Christus eiecit è templo, uendentes & e-
 mentes. at malè id certè cum uendere & emere res sit,
 non detestanda, si amor abundis licet inspirare, irrita-
 re atq; incendere scintillas in templis: inde sub legis sub-
 diuinæ maiestatis uelamine tanta admittere flagitia?
 non sufficit admittere nefanda, si non Deum uestrorũ
 flagitiorum autorẽ, scelus impietate horribilius facia-
 tis? inde iudicia corrupta, cui genti uel legi communia?
 respondebitis commune hoc cum Romanis: famosum
 illud Clodianum Salustij, & in Diuinatione querela
 generalis: sed omnia saltem ad lenitatem, nos ad seueri-
 tatem declinastis.

Quis Hortensius aut Cicero, uel etiam Aeschines aut
 Demosthenes tueri poterit, cum in grauioribus flagi-
 tijs euasissse tot cernant, aut mitius actum, nec miseratio

ni paruulorum filiorum, nec parentum lachrymis, sed
 potentiae, sed gratiae, sed amicitiae atq; opib. cōdonatos
 uideat? Quid aliud expectatis quā ut Deus ulciscatur
 ut reges ac magistratus statim? Sed regib. & magistra-
 tib. ni statim ulciscatur multis modis nocēs eripi po-
 test, nec in descēdētes pœna extēdi potest: Deū nemo ef-
 fugere potest: nō illa potētia aut sciētia deest: nō unquā
 morte praeueniri, non uiuis aut mortuis illū effugere.
 Deo tamen licet etiā posteros ulcisci in pœnā maiorū,
 ille errare nescit nec potest. Quāobrem quid admirami-
 ni si omnia quae in sacra pagina nobis pollicetur suo tē-
 pore experiamini? aut quod dolendū si inter tot bupre-
 stes una uel altera cicada sit? At sentio quid dicturi sint
 Christiani isti piētī, Epicurei meri, & si quid est deteri-
 us, mala nobis minaris quōd scias certis circuitibus ne-
 cesse esse ut eueniant naturae ordine, non flagitiorū no-
 strorū causa, cum ex historijs apertē constet homines
 semper malos fuisse, & quam nunc sint multo deterio-
 res, & tamen manere hominū perpetuū genus: quini-
 mō eos dominari solū, quorū maiores maioribus flagi-
 tijs obstricti fuerint. Scelere enim tyrannis paratur: ty-
 rannorū descēdentes reges nominātur. His ego tribus
 uerbis satisfaciā. primum quōd nobis sat esse posset ad
 perferendas equo animo calamitates publicas, illud sci-
 re quoscunq; mortales hac etate sic uiuere ut posteri
 sui omni supplicio digni sint, extincta omni fauilla iu-
 stitiae, pietatis in Deum atq; religionē, miserationis in
 humanum

humani genus & uirtutis, quib. quatuor præsidijs modo unū relinquatur stare potest gens illa. nam philoso-
phi uirtute, Iudæi pietate, Mubamedi iusticia, Christia-
ni misericordia olim steterunt. Iudæi legem olim cõtem-
psere, nos misericordiam exuimus, quid est quòd stare
posse speremus? Secundū est, quòd nec omniū regum ta-
lis est origo, nec eorū foelix status: sed ut liliorū cū ma-
ximè nitent & olent iam ad summū peruenere, sic una
quæq; stirps aut ignauiter finitur, aut si generosior sit
ad principatum peruenit atq; ibi extinguitur: tãto pro-
ximior interitui quanto gloria splendidior. Quinctiã
multi Reges optimi sunt, quorum causa ut etiã aliàs di-
ximus, nil tamen negligēs Deus mala fert. Tertium stul-
tè cogitare homines, si mortalis homuncio nouit domū
suam instituere, quisq; etiam regulus suam urbem ita
ut bene agentibus premia proposita sint, improbis au-
tem pœnæ. Deum omnium sapientissimum non sciuis-
se, aut potentissimum non potuisse, aut iustissimum dul-
ciq; illo amore bonorum fœcundum atque plenum ne-
glexisse. sic humanas res disponere ut suis temporibus
etiam hic unusquisq; uirtutis ac uitiorum debitum non
recipiat compensationem? Sed quia de magistratuum
iniusticia & improbitate quæsti sumus ac tem-
porum iniqua conditione, de his nunc
agendum est.

DE TEMPORVM ET
magistratuum prauitate.

DEMOCRITI & Epicuri quam
quam in reliquis diuersa sententiarum
una sententia est, unius sapiētis opini
onē populi existimationi debere pre-
ferri. Qui hæc humana suo nixu Regi
& constare arbitrantur, idem putant ac qui etiam ele
mentorum pugna atq; uictoria uitam ac generationē:
stultum sanè consilium cum uideamus cœlestia tanto
ordine, tam celeriter ac perpetuò moueri? sapientibus
credendum est quod negari ratione non potest, nam et
si Solem tam paruū esse uidemus, si multis modis er-
rantes stellas ferri, uanum tamen est non credere his
quæ à Ptolemæo declarata sunt de Solis immēsa magni
tudine, ac de æquali siderum circulatione: quæ tot an-
norum iam centenarijs experimento conformis est. Va-
num est ergo etiam si in his quæ esse non posse puta-
mus, quanquam æterna natura constant: uera tamen
esse comperimus in hac fluxa labiliq; congerie, cū plu-
rima etiam uerissima esse cernantur, ordinem deesse su-
spicari, nam aut impotentis esset aut negligentis. Ve-
rū non eum esse ordinem qui à nobis possit intelligi,
& uerū est & fateor: forsan uerò & quādoq; ut in cœ-
lestibus pars magna aliqua innotescet. Dicis, si magi-
stratus peccant diuina ultio non illos plectit? At ego
quam

quã apertius, imo si statim plecteretur non peccaret magistratus? quis dubitat? En uide historiam: Franciscus Crimignola dux militũ inuictus fuit sub Philippo Vicecomite, cum uerò obsideret arcẽ. S. Ioannis in qua erat Philippus Arcella cuius fratrem ac filium Crimignola in potestate habebat, erecta surca comminatus est se illos suspensurum ni arcem redderet: renuit illo ut apud quem fides potior esset: Crimignola ita miserabilem filium patris auxilium frustra implorantem suspendi iussit. quo facto nullis ex causis cum principe, cuius regno tot urbes adiecerat in similitatem uenit, discessitq; ab eo: adhæsit Venetis, rursus inuictus expugnabat principem cui seruierat. Verum manibus filij ac fratris Arcellæ urgentibus in ipso agendarũ rerum flore Venetos destituit, classemq; pulcherrimam illorũ expugnari permisit. Venit in suspicionem male fidei: sed adhuc tegi poterat. Euenit ut arx quædam à paucis militibus Venetis caperetur: petunt auxilium à Crimignola ibi urgentibus, ut dixi, animis iniuste occisorum per tres dies præstare contempsit cum prope esset, donec illi pacta salute principi rursus quam occupaauerant arcem reddidere.

Venetias accersitur, ibi rursus nõ ire poterat nec debuit. cui enim dolus suboluisse poterat, ipseq; id intelligere quòd omnes suspicabantur, nihilominus tanquã innocens Venetias audire ausus est, captus, damnatus, publicè securi percussus. cõgũtq; Senatum illum quòd
nunquam

nunquam aliàs in suum exercitus Ducem senire amissit, & centies uities HS. Myriadas triginta aureorum Philippeorum, quos in administratione suffuratus partim erat, partim deprædatus.

Sunt aliquid manes: lethum non omnia finit,
Luridaq; euictos effugit umbra rogos.

At uide modo exemplum è regione contrarium: Bri-
saccus Prorex Galliarum in Italia, Duxq; exercituū in-
clytus expugnaturus Cuniū antea filiū paruulū præse-
cti cœperat, misit qui interminaretur ni dederet occisu-
rum filiū (hoc enim licet et expedit Regis sui causa) uir
constans negauit se redditurū, pluris esse apud illum fi-
dem quam filiū. Prorex ut erat uir inclytus filiū ei red-
dit hac pietate atq; prudētia etiam clarior, quam tot ui-
ctorijs urbiūq; expugnationibus. hæc enim maiora sed
cum fortuna communia, illa eius propria. Dicis modo
quòd nefariū est, cum nullū regnū iustius administre-
tur, quam Venetorū iniuste perijsse Crimignolam. ad
huc euidentius esset exemplum diuinæ ultionis in tam
nephario scelere. Quid magis obfuit Augusto hoc exē-
plo quo postmodū & ipse alioqui felicissimus omnib.
alijs in rebus, hac in una filiorū infelicitate mortales
omnes superauit. nā masculos ambos adultos iā et egre-
gios amisit, filiā ob turpitudinē relegare coactus est: in-
tutāq; ob filiorū et nepotū infelicitatē deuenit, ut tātō
cū imperio, tot cū uictorijs, tātā cū obediētia et ualetu-
dinis firmitate odio uitā habuerit, et mortē in bonis du-
ceret.

eret. quinetiã omnis illius tã numerosa stirps prorsus
 extincta est annis illius post obitũ 55. cũ Nerone. Vnde
 hoc? cũ post humanũ adeò se præbuisset? nisi quod pa-
 trẽ cũ filio dimicare coëgit. Verba Suetonij in tanto te-
 stimonio afferre libet. Alios patrẽ & filiũ pro uita ro-
 gantes, sortiri uel dimicare iussisse, ut alterutri conce-
 deretur: ac spectasse utrunq; moriẽtem, cum patre qui
 se obtulerat occiso, filius quoq; uoluntaria occubuisset
 nece. Vnde subiungit: Quare cæteri & in his M. Fauo-
 nius ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur
 Imperatore Antonio honorificè salutato, hunc fœdissi-
 mo conuicio coram prosciderunt. Etenim quid Deum
 illum intuentem hunc seuum spectatorẽ dixisse putes?
 Iam cum tibi uoluptati sit abominandũ scrumq; specta-
 culũ, efficiã ut aliquãdo te poeniteat memoriã, tã sce-
 leratã uoluptatis. Et quòd alijs dulcissimũ est, tibi unũ
 futurũ sit amarissimũ. Itaq; quãuis postmodũ eò clemẽ-
 tia benignitatisq; peruenerit, ut pater patriæ meruerit
 appellari, mereri tamẽ tãti sceleris ueniã nõ potuit nec
 assequi, ut filij nomen nõ nisi cum summo mœrore atq;
 horrore audiret. Sed ad magistratum historiã redeo,
 nec dedignabor hac in causa referre quæ Ioa. Bocatius
 in lib. de Viris illustrib. scripsit: Sed præsens (inquit)
 ætas antiquam spernit diligentiam: neq; enim dicam à
 primis grammaticæ rudimentis, sed ab ipsis incunabu-
 lis penè raptos infantes inter adulteratas leges enutri-
 unt: neq; id agunt (ut quidã excusare conãtur) ut memo-
 ria fir-

22 ria firmiore illas condiscant, sed ut celerius parandis
 22 opibus incumbant: neq; pudet magnis clamoribus pu-
 22 blicè contendere, primum esse dandam operam lucrâ
 22 do uictui: studia philosophiæ ac rationes quibus ipse
 22 leges constant, tum iusticia boniq; mores superflua es-
 22 se. Ita emētitis ac uanis laureæ titulis leges ipsas mutât,
 22 uitiunt, fœdant, contrarijsq; interpretationibus corrū-
 22 punt, litesq; ipsas in perpetuum producant. Nec pudet
 22 magnificis uerbis, honoribusq; prouehere, qui ore in-
 22 fami & scelerata oratione calcata ueritate iniustam in-
 22 sto prætulerunt, iudicibusq; contra leges suæc suis per-
 22 suaserunt. Idq; etiam maius est, quod illos extollunt qui
 22 fraudibus ac dolis diuites facti sunt, eos patres legum,
 22 iusticiæ fontes, sapientiæq; thesauros apeplantes. O in-
 22 concussa Dei iusticia quandiu hæc pateris. Ab horum
 22 igitur scholis, in quibus non sat scio an de ueritatis in-
 22 uentione, an potius de lucri spe maior sit disceptatio,
 22 procedunt iudices, præsides atq; ministri, manibus tena-
 22 cibus, oculis impudicis, effrenata libidine, lapideis cor-
 22 dibus, ficta grauitate, lingua meliflua, sed dentibus ui-
 22 rulentis & breuiter auri insatiabili fame.

22 Et tu præsertim Italica Respublica quæ firmè sola
 22 his legibus gubernaris, foelix uiue talib. præsidibus tu-
 22 ta, & tam iustis ministris freta, ac doctoribus illustra-
 22 ta. Sic tuere uxores ab adulteris, uirgines à stupris. Ve-
 22 stales ab incestu, thesauros coge, campos eme, domos
 22 prætorias erige, modò noris tribunalia corrupta esse
 libidine

libidine & auaritia: & iudicia mendacis ac dolis ui-
 tiari. Quorsum tam arcta nunc uiuendi formula, nisi ut
 liceat laxare habenas iudicibus, atq; implere uomicas
 auro, si argentum iam cōtemnitur? Nuper quidam cri-
 minum quam uocant praxim tanta seuitia scripsit, ut
 cum nefarijs suis legibus non legibus sed tyrannicis im-
 perijs, nec defendendi locum miserijs relinquat. Crede
 mihi nullæ leges bonæ esse possunt nisi quæ à philoso-
 phis sunt constitutæ. Scripserat primus Draco leges, ut
 dicunt, sanguine humano: uenit Solō Philosophus scri-
 psitq; mites & humanas, nunc ut Dracones uincamus
 uiperinis operam damus? & tamen Christiani sumus.
 Ob exiguum furtum suspendimus homines, aduersus
 leges magnos fures ueneramur? Quòd Idololatria,
 quòd Turcæ, quòd Iudæi non faciunt faciebant uè, fuca-
 ti Christiani mitissimiq; agunt.

Vnde nomen miseri, nisi quòd dignus sit cui misereat-
 tur? atq; hoc Cicero Idololatra & qui optimatum cau-
 se fauit, affirmat miseris magis fauendum. uos cogitate
 an id agatis? qui uincla iusticiæ per potentia relaxatis?
 diuitibus indulgetur. qui iure peccare potuerūt suspen-
 duntur? Scripsimus ob id in septimo libro de Arianis
 Aeternitatis, De perpetua Republica statuenda. Nam
 Venetorū illi proxima cum sit, ideo adeò diuturna est,
 Romanamq; iam superauit. Romani enim à condita ur-
 be annis D. CCIII. aut circa libertatem amisere. cum
 etiam antea annis CC. XL. sub Regibus fuissent ut uix

CCCC.LX annis libertatē in quib. etiā toties iactati se-
 ditionib. ac dissensionib. ut deterior fuerit hęc tam sum-
 nesta libertas quauis graui seruitute. at Veneta urbs iā
 incolumis penē per an. MC. libera floret. Id beneficiū
 est nō tā legū quā hominū qui custodiūt eas, leges mites
 cōstituit, si casus grauior euenerit ex æquo et iusto au-
 gēt scelerati poenā. Vix esse sceleratus potest qui nō pe-
 cunie causa aliquid amittit. Ergo mitibus poenis sed im-
 mutabilib. puniendi esēt fontes, qui nō auaritię causa
 crimen admiserint. tu quo apud Deū impudēs prorsus
 et temerarius audes aliquē mortis dānare, cū quāta per-
 petraueris meministi? Propterea dicebat Cic. Sexto de
 Rep. Moderatori Reip. beata ciuiū uita proposita est,
 ut opib. firma, copijs locuples, gloria ampla, uirtute ho-
 nesta sit. huius enim operis maximi inter homines, atq;
 optimi illū esse effectorē uolo. Et rursus in tertio: Cū ue-
 ro iniustus est Rex quē tyrānū uoco, aut iniusti optima-
 tus quorū cōsensus factio est, aut iniustus ipse populus
 cui nomē inusitatū nullū reperio, nisi ut etiā ipsum ty-
 rānū appellē, nō iā uitiosa, sed omnino nulla Resp. est.
 Et rursus: At nō cernimus optimo cuiq; dominatū ab
 ipsa natura, cū summa utilitate infimorū datū? inde mul-
 to post subiūgit: Sic regū, sic imperatorū, sic magistrā-
 tuū sic patrū, sic populorū imperia ciuib. socijsq; præ-
 sunt ut corporib. animus. Hac solum in parte ab eo disti-
 det, quōd existimet Rēp. æternā esse posse quoniā nul-
 lū finē habeat naturalē, inquit enim: Itaq; nullus interi-
 tus est

tus est Reip. naturalis, tu hominis in quo mors nō mo-
 do necessaria est, uerum etiā optanda per sepe. nā si sic
 foret, aliquis tandē eam formā Reip. inuenisset. uerum
 nullū ex sapientibus inuenisse comperimus, cum æque
 mortales sint Reipub. ut etiā homines: sed etiā diutur-
 nior est, ut quæ ex pluribus hominib. sibi innicē succe-
 dentibus constet. Et licet diutius maneat, difficilius ta-
 men est Rempub. ad suum finem deducere quam ui-
 tam cuiusuis seruare usq; ad ultimum terminum. Ho-
 mo enim unus est cui præcipitur, & idē permanet, &
 sua curat. at hic lex quæ neq; oculos habet nec aures,
 sed magis ducitur quam ducat. Ob id cauendū est, ne in
 Repub. homines uiolenti, duri, crudeles, seditiosus ex fa-
 milijs & quorū maiores duces fuerint factionū, consti-
 tuantur: Sed mites & innocētes philosophiæ supra om-
 nia præceptis imbuti. Quantū hoc profuerit uisum est
 insipientibus nobis triū principū diuinam gubernati-
 onem Imperij scilicet Traiani, Adriani & philosophi.
 Traianus licet eloquētiæ expers fuit, tamē philosophiæ
 præceptis à Plutarcho imbutus, Adrianus & Antoni-
 nus admodū eruditi. In omnibus cauendū est ne quic-
 quam per calumniā facias. Sed minus obijcias quā illi
 peccarint, honestioribusq; uerbis utaris. cōsulo etiā ut
 patriā illā relinquant, ne malū malo addant. durū est pu-
 gnare cū potētorib. imo superiorib. Qualis enim ani-
 mus esse potest, illiusq; qui eos habet inimicos in quo-
 rum potestate uita, honor ac fortuna repositæ sunt: et

eo magis quòd ut melius est sub Rege esse quàm sub paucorum dominatione ubi Rex præsens adsit, si tamen absit longè melius est esse sub Repub. quoniam in Repub. contingit uelut in bullis feruentis aquæ, quæ dum hinc illincq; efferuntur, bullæ tandem parte partem trahente, necessario omnes subsidunt ac coequantur: feruores enim illi diuiduntur, impellunt, præmunt donec necessario ad æqualitatem omnia perueniant, non sic in Rege qui procul absit: nã pars quæ Regi adheret, & quæ cum illo connexa est prominet semper quasi sustentata, aliosq; præmit & urget. Et quanto magis cursus uitæ magistratuuum est cum casu & prolapsione, eo magis alios impellunt miserosq; priuatos, seu inopia præmantur seu libidine ferantur, seu ira sint irritati seu sibi metuant: quòd cumq; malum his acciderit ciuibus commune fit: utinam bonas quæ sibi solisq; retinent. Nec aliud metuere possunt, ne plures sint Pausaniæ qui nõ inimicum animum erga eum qui iniuriam intulit uertant, sed in ipsos iudices uelut etiam Andreas Lampugnanius qui cum iniuste uexaretur, non à Principe sed Miramüdi antistite, iram tamè in principè ipsum uertit. id fermè utilium generosis omnibus inest animis. quare melius esset ut Reges iustos philosophicq; peritos iudices eligerent. ipsi uerò iudices mites, probi, sancti meminissent utilitatis Regis honoris potius proprii quam potentie, quid expediat magis quam quid liceat humanæ conditionis ac fragilitatis: concordiam seruerent

rent, non discordias & inimicitias ultionum acerbitate alerent. Sed hic error unde proueniat satis mihi comperitum est. Interim uerò in his tumultibus aut egregia potentia est opus ad securitatem, aut contemptu quam potentia euasere. Pariunt autem contemptum, senium, paupertas, solitudo, iuris cultus, & furor uerus aut simulatus. Ob id, ut in maximo contemptu sis nec tamen parum possis, danda opera est. Ceterum utilitas quæ habetur ex hac iniqua magistratuum administratione atq; eorum odio est ut sanctè uiuere discas, in cunctis sis es callidior, amicos habebis quoscunq; illi oderint, nouaq; uidebis prodigia omnis generis nature iudiciorum, suppliciorum & seditionum. Deniq; ferre magistratum & populorum incommoda oportet, quando quidem etiam seruitus & ipsa ferenda sit.

DE SERVITUTE.

Sateor enim seruitute nullū sermè maius malum esse in humanis, cum pluri mi libertatem uitæ prætulerint. sed tamen ut humana res ferenda est. Vincitum habes corpus, usumq; membrorum tuorum, somnum cibumq; in alterius arbitrio, fœda pateris: eger es nec quiescere licet. inde uultus minaces & uerbera: liber tamen animus est, hic solus alieni non est arbitrij.

Quāquā enim Matius dicat: At hæc etiā semper sper-
 nis libera fuerūt, timerēt gauderēt, dolerēt suo potius
 quā alterius arbitrio. nihilominus nō prorsus hæc ue-
 ra sunt, si ad externos corporis affectus referātur. Ete-
 nim nec ingenuis ipsis in iusticio sororis sub Caligula
 licuit. conandū est ergo ut quisq; ab hoc tāto malo quā
 celerius potest se uindictet. interim uerò danda est sic
 uirtuti opera, ut & hoc inter medio tēpore melior e-
 uadas, & si licet etiam eruditior ac sapientior. Simul
 etiam hoc ad libertatem conducet: nam ubi animum
 libero uiro dignum in seruili fortuna heri aspexerint,
 facile adducuntur ut libertatem illis condonent. adhor-
 tantur enim ad hoc rei ipsius dignitas, Dei reueren-
 tia, uoces amicorum ac consanguineorum.

Pulcherrimum spectaculum præbet quisquis me-
 dia in miserius miseria beatus est. Profuit etiam ser-
 uitus plurimis, Pallanti, Calisto, Narcisso, Drusila-
 no, Claudij postmodum libertis, Menæ, Menecrati-
 que Sexti Pompeij, Archelao Mithridatis, Ventidio
 qui Prætor Consulque eodem anno factus est, & de
 Parthis specioso spectaculo triumphauit, Chrysogo-
 num Syllæ, Demetriūque Gnei Pompeij monstrosc
 potentiæ ac opulentiæ non referam. sufficiant hi quos
 occasio seruitutis per Domini gratiam & propria uir-
 tus euexit, ut Daphnis & Taberius. Eros grammatici
 Plotius Nimicæ scenæ conditor, cuius consobrinus fuit
 Manlius Astrologus, atq; poëta insignis adhuc florens
 post

post tot secula, Alcman amatorij inuentor carminis omnes discipulis aut pretijs artis, aut monumentis insignes. Terentius quoq; Tyro, ac laurea Ciceronis eruditione humanarum litterarum: Aeschylus Herodoti poeta. In philosophia Phædon, Epictetus, Aesopus, Plato etiam quâdoq; in seruitutem ductus est: at Diogeni quâ foelix & clara seruitus, mendicabat miser in libertate suo instituto: dum uero nauigaret captus, uenalis prostabat in foro quem Xeniaes Corinthius emptor cum interrogasset quid sciret? respondit, liberis hominibus imperare.

Cognouit uir prudens eum esse philosophum, emit manumisit, tradiditque ei filios instruendos dicens, ecce liberi quibus imperes? Quod dictum ad nos maiore quam apud Græcos lepore transijt. nam & liberi sunt qui non seruiunt, & filij etiam liberi appellantur. Ita ex oleribus crudis in carnes & fercula, ex dolio ad lectum mollem seruitute transijt.

Adde commoda seruorum & ancillarum, & societatem pro solitudine. Quibusdam etiam sine uirtute seruitus ipsa sola attulit perpetuam gloriam: colitur Pompilij serui nomen ob Theophrastum, Persæi ob Zenonem, Euporus ob C. Cracchum, Micithus ob Messenium Anaxilaum, Chilo Portij Catonis, Zosimus Plinij qui Panegyricum scripsit. Ut dicamus cum poeta:

Hic forsitan te casus excelso magis
Solio reponet: profuit multis capi.

Turcica gens hac ætate nulli secunda, imperio, potentia, opibus, nihil gloriosius ducit quam si quisq; seruus principis appelletur. Summis nostris pontificibus consuetum est non solum se Dei seruos, sed seruorum etiam seruos nuncupare. Nostris quoq; temporibus Aegypti Rex non nisi ex seruis deligebatur, qui eorum lingua uocabantur Mamaluchi. Paulinus Nolanus Pontifex seruitutem seruiuit gloriosam: Et Serapio Eremita semetipsum uendidit, ut alium redimeret. Olim totæ quædam gentes se uendebant ut Thraces: nostra ætate Hispani Catelani, id est, Itergetes, sed magis Afri ac Numidæ: qui pro lucro ponunt, non solum filijs sed etiam sibi inuenisse emptores. Quot profuit tempore penuriæ & caritatis annonæ in potentium & diuitum domibus fuisse seruos, qui liberi fame perissent: plures pereunt fame homines ac pueri quam equi & equorum catuli. Seruitus tempore belli utilior est libertate: Siquidem cum diuinis ipsis se eripiunt periculo. Verum cum duo sint capita fugiendorum malorum, scilicet ut ipso malo careamus, aut eodem commode utamur, si pecunijs è seruitute nos redimere non licuerit, gratiã domini assequi oportet, qua duo illa ambobus præsidia continentur, scilicet spes libertatis atq; interim commodioris seruitutis usus. Porro de hac parãda rursus cum dixerim, Ioannem Casam locupleti libello atq; huic argumento propriè addictò scripsisse nihil mihi restat, nisi ut quatuor uerbis omnia illa præcepta comprehendam.

comprehendam: scilicet Domini amorem ac gratiam comparari uirtutis omni genere, pietate, fide, patientia, constantia, diligentia. Propria tamen serui sunt, Mansuetudo, fides, patientia, diligentiaq;. Fortitudo autem ut rarior in seruis, ita si casus contingat ut ob illam dominus aut domino ualde coniunctus à uitæ periculo liberetur, plerūq; libertatis causa est. Interim uerò si qua sit seruitus mollior, ut apud Turcas et olim Iudeos quæ septennio finiatur: apud Turcas etiam pascendis ouib. addicta, licebit continentia corporis robur firmare, industria multa discere atq; cognoscere, quæ nobis parta libertate usui esse poterunt. Agnoui hominem multa huiusmodi cōdidicisse, quibus non solum apud nouariū rerum studiosos, sed apud quoscunq; potentiores uiros in precio erat. Ergo quid prohibet, dum adhuc captiuus simus ne conuersi ad Deum, cum etiam liberi uersemur in pelago stulticiæ, ignorantiæ atq; impietatis, inter tot scopulos, uortices, maximis in tempestatibus, eripiamur à submersione? Si igitur fortes malatulerimus, prudenterq; ea tractauerimus blandosq; in conuersatione nos exhibuerimus, & diuinus nos fulgor aliquando irradiabit, & clementiam fati melioris experiemur, & nos interim æquiore animo cum ita feremus, meliusq; in occasionem parati, commoda infaustæ conditionis sentiemus. Sūt aut seruitutis commoda præcipua hæc, uiuere atq; ualere alieno periculo. Vides ne equos quàm chariores sint dominis, imo & boues & sues rusticis

maiore esse in precio, nō solū quā famulos & familia-
 res, sed etiā persepe ipsis filiis? magna res est cōputari
 in alieno aëre. Aliud cōmodū est ut nō adeo libero fruc-
 ris corpore ad uoluptates, ita nec ad lenocinia morbo-
 rū. Vnde serui qui modestis dominis seruiūt, liberis ple-
 rūq; melius ualēt. Quid aliud est esse in patria potestate
 quā in modesta seruitute? nemo tamē nisi uchemēter im-
 probus patriā abhorret potestatē. Quid ergo aliud est
 modesta seruitus, aut domino probo seruire quā in pa-
 tria esse potestate? multa quidem seruitus nobis eripit
 quæ libero licerēt, sed maxima pars eorū quæ eripit,
 nec sunt necessaria nec utilia saluti animæ uel corporis.
 raro quicquā aut utile, multo minus necessariū ad salu-
 tē detrahitur nobis. Vinū dilutū bibo, parū carnis edo,
 sed serculū solū, nō fructus aut cupedias ulla. nōne hæc
 omnia ego spōte ago, ut corporis ualetudini, diuturni-
 tati uitæ, ad sobolē procreandā, ad animi uires, ad tēperā-
 tiā, ad pietatē, ad eruditionē: deniq; ad animi trāquillita-
 tē ac felicitatē lōgē præstātiora? Quā paucos, ne ullos di-
 cā, seruos inuenias podagra, arthritide, lapillo renū, ac
 huiusmodi morbis quos ocīū et crapula gignit labora-
 re? Nā et hoc 3. est cōmodū ad labores excitari, quo nil
 ad corporis salutē melius, ad animi autē sedādos tumul-
 tus, ad cohibēdā impatiētā summū malorū magis ē ne-
 cessariū. Sed pastoralis illa apud Turcas seruitus, nec di-
 ra laborib; nec ocij indiga, nec astricta uictu, sed melior
 lōgē nostrorū rusticorū uita ac salubrior: nā nostris ru-
 sticis uix patris exloba aut milio (qui locupletiores) quā

tū satis est: et cæparū ac allei: seruis illis placeta triticea
 abūdās, olera et lac: nōnūquā etiā caro. At uinū deest
 quōd illi nō optāt, cū etiā Domini ab eo abstineāt: hic
 cū optēt, nō tamā habēt. Et habēt nō habere præstare:
 nā et corruptū plerūq; & marcidū accidūue tāto dete-
 rius est aqua ipsa ad salutē, quāto gratius ori aut iucūdi-
 us. Nō illis deest in umbra somnus, non sues & feras ar-
 cu uenari prohibitū, nō fallere aues, nō piscari. Quid
 quōd maximū est, nec uxore seruā ducere? filios educa-
 re? quod etiā institutū apud Ro. fuit, ut ex Iurisc. decre-
 tis deprehēditur: apud quos Ro. plures, ut Sene. ait, mul-
 to erāt serui ipsi quā liberi. ob id ne paucitas ingenuorū
 deprehēderetur, permisērūt seruis ut ingenuorū habi-
 tu uterētur. Ob id etiā quartū illud euenit cōmodū ut do-
 mini seruos plus amēt quā filios nō dicā, sed quā ceteros
 oēs quod à seruis nō cōtēnātur, nō deserātur nec decipi
 antur: quæ omnia agnati cognatiq; et amici falsi, quorū
 maxima semper copia fuit, præsertim in aduersis face-
 re solēt. At dices, nō amātur à dominis, nec amari pro-
 merētur, quia coacti metu et ui id agūt? nihil refert, nā
 iā utilitate ea fruūtur, cōmodū sentiūt, serui prudētes id
 tā sedulo agūt ut quod metu facere cogūtur, spōte age-
 re uideantur. tū præcipue quōd in lōga seruitute multa
 emergūt, quæ nullo metu aut ui inuito animo illorum
 possēt extorqueri. At dices, sunt etiā mali domini qualis
 Antius, Restio, Vedius, Pollio alijsq; multi, fateor sed fre-
 quētiora mala et grauiora etiā liberis plebeijs accidūt.

De multitudine, scio non magnam rem dixisse me putas: at de magnitudine miraris? quidnam maius quam inuri notis in facie? uirgis nudum ad necem cedi in pistrino? crucifigi, uerberatum tradi, nudum uinctumque; murenis edendum? per iocum suffocari in inani rotarosis plena circumacta? at maiora proferam nec abstrusa nec rara. omitto enim indignitates seuorum, magistratum & patronorum, uiolentam auaritiã, & quarundam nomine nobilium in pudicitia uiolanda, uxorum filiarumque; aut sororum iniuriam? hæc tanquam parua quæ maxima sunt, & morte si bene extimentur deteriora, & tanquam priuata mala, quæ tamen adeo frequentia sunt ut publica merito dici possint, missa facio: tribus aut quatuor filiis paruulis, media hyeme frigore & fame confici, nec posse auxiliam ferre miseros parentes, in summa omnium egestate, irritis laboribus, ægram mentem ac corpus ob indigentiam sustentantes, nullo uitio, nullo scelere, nullo etiam errore, an nõ miserius est hoc supplicium atque spectaculum piscina Pollionis (quam tamen Augustus ipso statim momento postquam resciiuit compleri iussit) & crucibus: nam illis non pueri coram parentibus, sed uiri, non omnino sine errore, plerumque non sine uoluntario scelere, non diutino cruciatu, sed quantum immanium dominorum oculos satiare posset necabantur. at hic pluribus diebus extenditur.

Ergo non minus est liberorum, infœlix conditio
quam

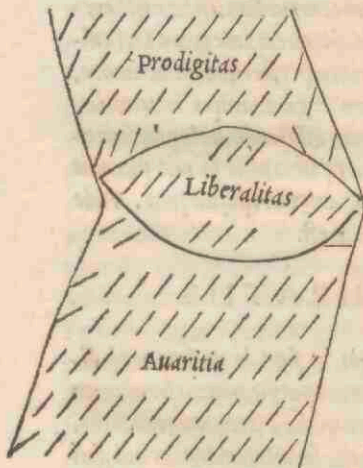
quam seruatorū, imo dirior prout in utroq; genere lusus fortuna. Vix uidere me nō nugas agere. Lex erat apud Iudeos quam Turcæ & ipsi nunc obseruant, quicunq; mitiores sunt, ut post septimum annum seruus liber esset addito etiam uiatico, si manumissionis conditio arriisset. Et tamen plures erant & nunc apud Turcas futuri essent, ni diuersitas religionis & Christi amor certè dignus, ut eo maiora relinquuntur qui seruitutem libertati præponerent: nec manumissionis beneficio utebantur. Nam & quintum commodum in hoc esse cernebant, scilicet maiorem pietatem, integrum Dei cultum, seu aduersa & duriora perferendo illius amore, seu charitatem uberiorem erga dominos exercendo, seu contemplationi firmiter insistendo, uoluptatibus omnibus ualedicentes quæ in libertatis solutis uinculis & impotenti euagatione animæ repositæ sunt. Vnde Phratarum institutio orta est.

DE PHRATIIS.

Quidem hi sunt de quibus uerè dixisse Seneca potuit, paucos seruitutem tenere cū multi à seruitute teneantur. Hi sunt qui seruitutem tenent qui diuino amore Phratrias ingrediuntur, uoluntariam subeunt seruitutem & breuem, ut perpetuò libertate secura fruantur. Seruitus difficilis est, quoniã inuolun-

inuoluntaria est, ideo qui uoluntariè in Phratriâ se cõti-
ferunt nihil durum patiuntur. Quid durum esse potest
Deo seruire, intra metum se continere? Si lupi atq; leo-
nes ubiq; uagarentur & homines discerperent, an nol-
les cõtineri etiã per uim in arce munita, ut tutus esses
ne dilaniareres? Natura uitiorum etiã infinita, est enim
prolapsus quidã, qui dixit uitia esse circa extremũ, uir-
tutes circa mediũ, utinam tam perfectè rē explicasset,
quã uere dixit? Finge collē ex toto decliuem à summo,

sed in uertice planũ
duo tantum habentẽ
latera, scilicet ut oui
figurã superius pla-
no dissecti referat, at
latera nullis impedi-
ta obicib. labãtur in
præceptis, hinc auari-
tia illinc prodigitas:
in medio cõsistat libe-
ralitas. Vbi è medio
excesseris, paululum
in inum prolaberis
cuius nullus est ter-
minus aut finis: sed

quo magis dilaberis eo capatius spaciũ erroris ac uitij
inuenis. Certè ueri admodũ amicus sum: si fieri posset
ut homines in uitijis cõsisterēt, nõ adeò uitijũ ipsum ab-
horrerent

horrere. Sed postquã in ipsum prolabeti uolũtas effrenis in infinitũ illud spaciu absq; ullo retinaculo uagatur, incerta loci, incerta sui, pro lucro quis nõ ponat in caula cõtineri? Sed debet esse hæc uincula uolũtaria nõ ab ira, desperatione aut parētũ ui iniecta. Itaq; de hisqui sanè perspecta re ingrediũtur hos ordines, nefas tractare puto, tãquã calamitosis. quæ enim calamitas esse potest deo seruire? literis ac studijs operã dare? uiuere sine solitudine atq; labore? tot habere egregios socios, multarũq; rerũ peritos, atq; ut ita dicã, secreta omnium mortalium sciẽtes? tutos esse ab ira principũ, improbitate magistratuũ, iniuria petulantium, peregrinari in oēs terras sumptu alieno, ibiq; domũ paratã inuenire? uenerari apud oēs tanquã diuos? cohibere nostros inimicos, atq; hostes scilicet effrenes cupiditates perturbatiõesq; animi ac peccata? omni cura uacare? si sanus es multos hilaritatis socios habes: si æger nullos uides lachrymantem sed plures hortãtes atq; cõsolãtes? Verum qui eo cecidit nõ iuit impulsus est, nõ ingressus multa obijciẽt incommoda, postquã poenituerit cognita? pupertatẽ, ieiunia, uigilias, assiduũ orãoi morẽ, seruitutẽ, solitudinem claudi in domo tanquã in carcere, inuidiã, insidias, contumaciam, quorundã ambitionem, inter illos summa odia, perpetua supplicia, assidua ac poenas acerbã, superiorũ crudelitã: deniq; quod maximũ est nõ posse unquã liberari à seruitute absq; summa infamia, persepetiã si uelit cũ ea. Verũ hæc omnia dulcia efficiuntur,

atq;

atq; facilia si eò modo accipiantur, quo qui sponte ingressi sunt collegium illud sacrum. Si tibi animi immortalitatis spem certam proponas, omnia libenter patieris. nam de uitæ breuitate, de mortis necessitate tam certus esse potes, ut nihil amplius. Verùm animi immortalitatis tot sunt indicia, tot argumenta ut dubitare non possimus.

» Inter reliqua uide quid Seneca dicat? Et mors quam
 » pertimescimus ac recusamus intermittit uitam non eri-
 » pit. Veniet iterũ qui nos reponat in lucem dies, quam
 » multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea dili-
 » gentius docebo omnia quæ uidentur perire, mutari. &
 » quo animo debet rediturus exire. Obserua orbem re-
 » rum in se remeantium, uidebis in hoc mundo nihil ex-
 » tingui, sed uicibus descendere ac resurgere. Aestas abit
 » sed alter annus illam reducit, hyems cecidit, sed illam
 » referent sui menses. Solem uox obruit, sed ipsam statim
 » dies abiget. stellarum iste discursus quis præterierit re-
 » petit. pars coeli leuatur assidue, pars mergitur. Et quan-
 » quam æternorum sit hæc reuolutio, profundius tamen
 » discussa declarat reditũ hũc animorũ nostrorũ. nec pe-
 » rire quicquã sed intermittere, uelut & in plãtis dum fo-
 » lia, fructusq; decidunt. Si igitur de uita illa æterna cogi-
 » tas omnia suauiã uidebuntur. Accusor falso, calumni-
 » or atq; insimulor, in carcerem detrudor, cogor inedia
 » fateri quæ nec cogitauĩ. Hoc enim est summum apud il-
 » los malum. eò tamen tendunt hæc omnia, ut potius di-
 » gnitate

dignitate te spolient quam ut seuius puniant. Quor-
 sum fastu illo indiges, quorsum magistratu si eò te con-
 tulisti ut omnino quiesceres. Via hæc est ad salutem cer-
 ta, in quam te inimici protrudant. Si peccasti: non pec-
 ca: si non peccasti: uel ob offensam, uel ob inuidiã te ac-
 cusant. Si ob offensam cuiquam, caue ne in aliquo ex-
 cellas. humilitatem profiteris: fac ut propior sis contẽ-
 ptui atq; despectui quam honoribus & fastui. Impro-
 bi est Deo mentiri illum uelle fallere, non fallas non
 mentiaris. τὰ πρῶτα ὄρα τὸ ἔργον. At urgeor
 fame, pereo, iam duobus diebus nihil prorsus edi, ante
 uerò panem & aquam? Dicas cum Paulo: Non sunt di-
 gnæ huius Mundi molestiæ ad cõsequendam æternam
 gloriam.

Quicquid pateris etiam inmerito paruum est, ut di-
 gnus sis cœlesti regni participatione. nullum hucusque
 tamen fame interiisse audio. Imitare beati Phratij illi-
 us mores, qui cum accusaretur à puella quod illam cõ-
 pressisset, atq; puerum quem in utero habebat procre-
 asset: natum & ab lactatũ apud se aluit. inde cum mor-
 tuum iam Phratium lauarent, inuenerunt esse femi-
 nam. Ita gloriosum diuina colenti esse mitissimum &
 omnia patientem, et alijs excellere potentia, dignitate
 & autoritate. Vincere omnes ut ad gloriam hominem
 ducit, ita ex aduerso latus est aliud gloriæ, non minus
 optandum & singulare ab omnibus uinci. At melius
 esset dicis ut huiusmodi calumnijs obstarent: utq; non

suspecti iudices statuerentur, ne quis insons infamia a-
 spergeretur: imò non: nam claustra ut fores magis ob-
 streperent, & uirtus patientiæ non adeò in bonis flo-
 reret, nec malis improbitati libera adeò uia pateret.
 Ex omnibus ergo calamitatibus Phratrius tria illa
 optima, propter quæ ei ordini se inseruit, quæ etiam
 uerè bona sunt & apud Deum in precio, & apud
 homines sapientes uitæ innocentiam $\tau\omega\pi\epsilon\iota\nu\omicron\phi\phi\omicron$
 $\sigma\upsilon\lambda\omega$ & patientiam auget & colit, & rusticus
 uitam fecundam ac pulchram.

Inde etiam apud plebem celebratur. Sepeliri au-
 tem uiuos, & atrocia supplicia pati, aut nunquam
 cõtingit aut rarius inter hos ordines, quam apud iudi-
 ces nostros excarnificari, rotis inseri, uri, lacerari ab
 equis, uiuos à carnifice diuidi, pali transfigi, transuer-
 sim serra secari. nec uerò id contigit nisi in uitæ indi-
 gnissimis, & ob maxima scelera, ut etiam apud nos
 mortes truces. reliquæ disquisitiones ad ueritatem eru-
 endam, carceris teter horror, fames, sitis uè multo mi-
 tiores sunt eculeis atq; ignibus talis linteo quam diu-
 turniores. Caterùm supplicia ipsa confæsis sine com-
 paratione minora, & raro ad summum perueniunt.

DE CARCERE.

Etiam cum carceris mentio habita sit, de
 utilitate illius dicendum est. Illius tria
 sunt genera, libera custodia, uincula,
 triremes, libere custodiæ multa sunt
 genera

genera, cum tota urbs aut arx: aut arcis pars, domuncula pro custodia est. Vinculorum & triremis duo genera: quædam enim sunt cum labore, ut uincti ad fodinas & secandos lapides & in triremibus remiges. alij autem non nisi uinculis coercentur. Horum etiam duplex genus, nam quidam ad pœnã sic solũ damnati sunt, quæ nunc in usu non est: alij uerò ad custodiam quibus tormenta solent ad eruendam ueritatem adhiberi. Dicam ergo primum de his quibus uincula ad custodiam iniecta sunt, nõ pœnæ gratia. Ergo in his tria hæc semper se habent eodẽ ordine, cõfessio, damnatio, supplicium. Cur ergo cum tam negare possis quam confiteri, mauius fatendo damnari et supplicium pati quam negando liberari? at dices timeo tormenta, nec pati possum? audiui à podagrigo, eculei dolores podagræ doloribus esse persimiles. nihil durum esse potest, nil acerbum ex altera parte metuenti mortem, ex altera salutem ac libertatem speranti. Fœda res est torqueri, & miserabile spectaculum? sed fœdissimum ac terribilissimum damnari ad mortem, ut contra pulcherrimum exire liberum. in quo uel laudaris ob constantiam apud eos qui te reum fuisse putant, criminis aut iudices damnantur, quòd innocentem frustra cruciauerint.

At non confessos etiam damnant si conuicti sint? conuicti dicuntur uel spontanea confessione de qua nemini dubium esset debet, nisi ubi de facto non cõstaret, aut constaret de stulticia uel nimio amore alte-

l. Q. d. i.
sententiam
Cod.
de Pœn.
nis.

I. Vbi.
Sec. in
choan
re, itē
diuus.

rius quē liberare cuperet, uel ebrietate uel desperatione: uel cum duo testes affirmant id uidisse conformes et ab omni suspitione alieni: ut Digestis de Testibus & lege tertia. Tertio ex euidencia facti. cum tamen clarū sit, & maximē in hoc secundo & tertio genere multas fraudes posse committi. ideo omnes hęc damnationes iniuste sunt, nisi cum confessio propria successi delicti ex toto congruit: in reliquis omnibus deberent damnari ad triremes. Nam quid defuit ad iustam damnationē Christi Dei, nisi confessio propria: testes enim illi contradixerant. Moniti per hoc sumus nos Christiani quam moderatē & in condemnando procedere debeat mus, & maximē cum confessio propria adest. Nonne scriptū est: Nolite condemnare & non condemnabimini. Sunt ergo tria iudicia, plena iudicia ad quę sufficiunt testes duo, uel saltem unus probatę uitę, qui docet de his quę ad facti uerisimilitudinem spectant, ut gladius sanguinolentus, nudus, & testes qui factum ipsū testentur. Melius tamen esset ut res ad publici facti rationem reduceretur, scilicet ad decem testium fidem, ut Baldus in Codice de Collationibus.

Titulo
Quod
locum
in fi-
ne.

Sed si carcer pœna sit, cogita primum illud, quod tria cum sint homini proposita bona, honestum, utile, iucundum, de primis duobus tantum tanquam bonis philosophi disputant, tanquam iucundum nullo modo bonum sit. Sed sit sane certē minima cum sit pars. carcer uerō nec utili nec honesto nos priuet exigua parte bono-

te bonorum qui in uinculis est, sanè & si omni etiam iucundo priuaretur destitutus esset. Sed non omni iucundo caret, uinctus habet horas somni, cibi ac potus cum liberis communes. Plura scio recitaret nobis Andreas Matthæus Adriæ Princeps tanquam expertus, ut qui in carcere, ut audio, perpetuis tredecim annis fuerit, scripsitq; de Uilitate ex aduersa fortuna librum elegantem. Sed cum ad nos non peruenerit, methodo satisfacere conabor. Certè societas illa exigua, tametsi prandij ac coenæ ijs iucundior uideri solet quam liberis. Omitto reliqui temporis æstimationem illam stoico supercilio dignam & inanem, omnes scilicet in mundi carcere esse. illum ego cubiculi unius eis relinquam, hunc quo ubilibus uagari possim, mihi quo ad li cuerit retinebo. Ergo uera non solum sed euidentia sumamus. reliquo tempore patientiam, ut diximus, omnium uirtutem nanciscemur & ociam. Ex ocio ipso consilium & studium, ex studio eruditionem, ex consilio prudentiam nobis comparabimus. Breuis temporis carcer uitia multa corrigit, cautiore ad pericula facit & uoluptatum dulcedinem auget. Breui tempore Marius, Cæsar, Castrutiusq; in uinculis fuere, nec id postmodum aut gloriæ illorum, aut factis aut dignitati obfuit. Quinimo ex eo acriores & uehementiores euasere. Auenzoar infimæ sortis homo duobus annis ab Hali Regulo in carcere detentus, acrior exiuit hostis quam ingressus fuerit.

Sarra Columna Cardinalis nōne post diuturnum omne calamitatis genus quo à Pōtifice conflictatus est, ipsum eundem pontificem mori coegit. Melchuafer Aegypti dominus è carcere detractus in regno consenuit. Matthias & Lusignanus è uinculis ad regnum Pannoniae peruenere, in quo mortui sunt. Ludouicus duodecimus Galliae Rex, quo nemo nostra aetate clarior aut melior diu ante in uinculis fuit. Ioannes etiam huius nominis uigesimustertius Pont. Max. è solio deiectus, inde in uinculis detentus, rursus Cardinalis factus in eadem dignitate obiit.

Nostris temporibus Ioannes Iacobus Medices è carcere Prorex Bohemiae & Dux exercitus aduersus Turcas, & pro Cesare in Hetruria magna gesta gessit. Palaucinus Vicecomes antistes cum in carcere duodecim annis fuisset dux militum euasit, & Caesarianos quibus potuit modis afflixit. Qui à libellis est, Regis maxima haec est post prouinciae praesidem dignitas. cum in carcere duobus annis fuisset, euasit retenta dignitate, & penè aucta. E triremi Alphonsus Daualus Istonij princeps captus armis, lingua coepit uictorem, nec ulla re Cesari utiliore cum Regem maris Andream Dauciam illi conciliauerit. Dragutus cum captiuus non posset se redimere, in scopulo se abdidit. agnitus post tertiam diem extractus est. Cōtemptu uitae (nam trib. diebus iam à cibo abstinerat) effecit ut parua pecunia se redimeret, liberatus multa gessit, & maiorem potentiam ac no-

men

men sibi peperit. Quid dicam de generoso illo carcere tuo? nam & in obscuris tenebris dubiâque luce gloria principâlium uirorum clarescit, & ut carbunculus fulget. cum enim quinque mensibus in illo indignissime detentus fuisses, quid aliud egerunt qui nomini tuo ac uite insidiabantur, quam quòd ex una parte patris tui & fratris fidem dignitatemque apud Gallorum Reges, qui tum regnabant ostenderint, tuam uerò innocentiam, fidem, prudentiam ac fortitudinem erga Cæsarem. Itaq; & merito honorib; dignitatibusq; semper & à Cæsare & Philippo Rege Hispaniarum potentissimo eius filio decoratus es. In quibus tam integre, tam constanter ac splendide te gessisti, ut omnium non solum prouinciæ præfectorum, sed etiam procerum, regionum gratiam promerueris. Ut qui tanquam Gallici nominis fautorem odio haberent, nunc ut uirum eximie probitatis ac uirtutis colant ac uenerentur. Et Eranciscus Ferrandus Aualus prouinciæ præses, eius cuius iussu ob Strozze uanam suspicionem detentus fueras filius unice te amet & diligat.

Iam cum carceris eluuiæ omnes corporeas uoluptates abigat, tanto diligentius curandum ut animi deliciae quæ corporeis præstant augeantur. hæc constant sapientia atq; uirtutibus. Vbi euaseris sarcire oportet quòd periit potentie, gloriæ, soboliq; operam dando. Verum hæc postea.

In primis conatibus non minus laudanda est uirtus Nicolai Gomberthi quam fortuna. Damnatus enim ad triremes catenato pede Cygneas illas cantiones meditatus est, quibus non solū libertatem à Cesare omnium inclitorum uirorū fautore, sed etiam pingue sacerdotium quo reliquum uite tranquilla duxit promeruit. Difficile hoc Gombertho non fuit, quoniā meritas pœnas patiebatur. at in iniuria & iniusta calamitate semetipsum colligere, forsā plusquam mortalis ingenij atq; humanarum uirium negocium fuerit. Memoranda tamen exempla contigerunt etiam temporibus nostris. Et maxime in Regina Anglorum, quam Maria & ipsa Regina uxorq; Philippi Regis nostri necessario occidit. Misera tamen omni literarum genere culta, nec Regni cupida, parentum potius importunitate & mariti scelere rea facta est. cum proculdubio non debitum sibi regnum Nortumberlanus princeps ea media inuadere tentasset. Ergo fortis animi & miserabilis fortunæ, & eruditionis suæ exempla illa edidit. Aliquanto iniustiora paricida Hieronymus Olgiatus scripsit numerofo pede, latina Italicāq; lingua. Ergo si hæc etiam sceleratis proderint, gratum mihi futurum est, non tamen huiusmodi hominibus hæc scribuntur.

Carceris ergo huius stabilis septem sunt genera *ἑπτάκινητοι* eiusmodi plura in Gallia Belgica atque Narbonensi ac Aquitania uocant collegia: *φυλάκτινητοι* ubi solent asseruari suspecti uiri & nobiles:

κίρκλις

κυκλῆς ubi oppressi ære alieno, καλασῆριον cuius
 modi apud Venetos plura, ubi damnati ad necem puni
 untur, & Romæ Tullianum à Seruio Tullio conditū.
 Eiusmodi apud Messenios Thesaurus ubi nullum ostiū
 sed saxo claudebatur, apud Persas Lethes & Robur.
 Γοργύνη seu γοργύνη horrendus sub terra, qualis
 est Turnus Modætiæ Ἀνάκασου apud Boætos seu κέ
 ραμος, apud Cyprios ingratorum libertorum & ser
 uorum carcer, credo quod ibi æra funderentur & li
 quescerēt. Ὀρκάων ubi iuuenes nepotes corrigebātur
 cuiusmodi nostris temporib. Florentiæ Stinchæ. Bara
 thrū uerò apud Athenienses non carcer, sed locus sup
 plicij quo præcipitabantur, ut apud Lacedæmonios in
 Ceadam. talia audio esse apud Venetos, & in arce no
 stra. Ergo si Carcinomata secamus, urimus, ut corpus
 seruemus, non minus utile erit carcere si animi uitia
 corporeis molestiora refecemus ad uiuum. Socrates
 quamuis ad mortem damnatus carmina in carcere cō
 didit, scilicet ostendens, ne tantillum temporis nobis de
 bere perire. nam à suprema die, an aliquid sit peritu
 rum incertum est.

Franc. Gadius ordinis B. Augustini Phratriusex his
 qui lineam albam subuculam ferunt, dum damnatus
 esset à suis, magnis contentionibus philosophiæ diuinæ
 operam dedit, cum antea non fecisset, ut incertum sit,
 an melior in uinculis, an beator liber fuerit. Si quidē
 bis toti ordini præfuerat. Durum sanè est in libertate
 Ggg 5 affucto,

assucto, premi carcere, sed ubi nam tranquillior & fir-
mior meditatio esse potest quam in illo? Chartusiani
sacerdotes quam parum à uinctis absunt: quam parum
etiam absunt meditationes Dionysij iunioris qui ex il-
lis fuit à diuorum scriptis? & quam multæ? unde hoc?
ocium & diuturna tranquillitas. Animus quippe no-
ster ueluti puer est, qui eo magis proficit, quo magis
uinctus & sub custodia detinetur. Carcer autor est mo-
destiæ & parcitatis, humilitatis ac taciturnitatis. Un-
de à carcere liberati multo meliores efficiuntur. Quos-
dam uidi qui ob uincula adeò in melius mutarunt mo-
res, ut nec sancti uiri uel philosophi admonitionib. a-
deò mutari potuisse diceres:

Carcer & inedia expriment mores, & ut ille dicebat,
Venter negatas artifex edi uoces,

Reliqua enim suadent.

Quid ergo si carcere tibi, tuisque, atque alijs:
tamen Reipublicæ in posterum utilior fias? nõne
præstiterit fuisse in carcere? aut si non uidetur? post-
quam necessario id tibi contigit hanc tantam utilita-
tem non neglexisse? Nõne pueris conducit in lu-
do literario uigilasse, tenuiter ali, uituperari, ce-
di, inde ægregios uiros euadere, potius quam in
delicijs educatos, nullius postmodum precij aut exi-
stimationis esse? Obijcies forsân carceris incommo-
da, tenebras, solitudinem, angustias, squalorem,
pedorem? que si potes perferre utilitatem doceo, si
non

non, ad communia de quibus dixi auxilia atq; solatia
 recurre. Pete suppliciter quod petere pios à deo dignū
 est, non ut libereris. nam & Therameni quamuis è tri
 ginta tyrannis unus esset suspectus fuit cum solus è do
 mus ruina euasisset, sed quod optimum est. interim tu
 mente uotum solenne uoue de abstinentia à sceleribus
 iuxta uires tuas: ut iusticiam tuearis & mansuetudi
 nem, ut miseris pro fortuna tua opituleris, ut omnibus
 qui te miserint non improbitatis causa, sed quod te uel
 improbum, uel indignum uel suum inimicum esse e
 xistiment, ignoscas: ut si quæ damna clam aut per
 uim immerenti intuleris resarcias, ut cures artis tuæ
 summam peritiam assequi, ut quæcunque bona ha
 bes accepisse à Deo precario memineris. Tui uerò
 domestici amici clientes omnia peragant, quæ ad libe
 rationem necessaria sunt. at que ea quam diligentissi
 mè poterunt.

Porro artes ac studia quæ captiuo solatium affe
 runt, sunt trium generum: aut quæ spem æternæ no
 bis lucis præbent, ut Theonoston, & meditationes E
 remitarum, & historia eorum qui uoluntariam mor
 tem pro Christo subiere, in quo genere etiam sunt ope
 ra Henrici Susonis. Noli hæc spernere stulte? no
 li suspicere horum beatorum felicitatem, uana om
 nia, & ut stipulas aut uirgultum humanæ miserie
 excutiet & confringet? aut ignis mortis absu
 met, species sunt laruarum & fucatæ beatitatis,
 non

non res aut stabile aliquid bonum: gratulare tibi etiam si felicem te arbitrabaris hæc intellexisse. ridebisque luctus hominum, & frustras tot mortalium spes, atque inconstantem in singula momenta statum. dictoque ego deterrima nunc patior, non nisi meliora expectare possum: hi omnes optima experiuntur, non nisi deteriora sunt illis expectanda. In secundo genere sunt quicunque facilem nouorum problematum aut theorematum inuentionem præbent, ut Geometria atque Arithmetica. Ea enim inuentio multum delectat, & intentæ cogitatione obliuisci ærumnarum cogitat. Tertium genus est illorum quæ per se delectant, ut Chelis aliorumque instrumentorum diligens & accuratus sonus: in quo discendo magis molestiam depellimus. Poësis uerò uidetur & inuentione & natura rei sollicitudinem leuare. Nam nouum aliquid facile inuenit, & meditando proficit atque delectat, paucisque libris indiget. Ob id quæ ut dixi, Socrates & Olgiati damnati ad mortem illi operam dedere. Nicolaus uerò Florentinus cum in carcere esset, in *Φιλανθρωπία* imò *ὀρκάλῃ* potius per ocium grande illud medicinæ opus conscripsit. licet & discere nouas artes ac scitu iucundas, ut Architecturam, magiam naturalem, Astrologiam quæ de prædictionibus agit.

Quamobrem ita agendum est, ut dum liber es si hæc non discere uacauit, liceat quandoquæque opus fuerit id agere, & tuo Marte aliqua excutere. Paulus in uinculis

culis scripsit ad Colossenses, Ephesios, Philippenses, ad Philemonem & secundam epistolam ad Timotheum. Egnatius omnes epistolas qui post quintã extant. Boetius quinque illos libros de Consolatione. Ex Phœdonis initio & Xenophontis autoritate colligitur aperte Socratem dum damnatus esset ad mortem, in carcere de philosophia cum amicis quotidie disputasse. Sed nihil mirabilius commento Demosthenis, cui cum clientes tempus studiorum eriperet, nouum genus carceris sibi indixit. præcisa enim dimidia barba effecit, ut neque in publicum prodire posset, nec quenquam admittere, quæ ratione durior hic carcer fuit etiam eo quo damnati ad necem seruantur, nam ad illos amici uentare sæpe solent.

Quinetiam effecit ut certum temporis spaciū, nec breue sed quantum ad æquandam barbam sufficeret expectare cogereetur. nam neque eradendo reliquam partem liber erat, siquidem non magis illis in publicū ire licebat sine barba quam sine pallio. Iusticiū erat uel luctus prodire in publicum sine barba, ut superius docuimus. Quæcunq; igitur sapiens ille bona tanta industria emebat, scilicet solitudinem, usuram temporis, libertatem animi, eruditionem, meditationem, utq; demum sibi uiueret, tu ultro oblata ne neglexeris.

Verum obijcies, forsitan carceris poenas morte deteriores esse, ut illud Tragicum:

ELE C. Concede mortem, CLY. si recusares darem.

Rudis

Rudis etiam tyrannus morte qui pœnam exigit.

ELEC. Mortem aliquid ultra est?

CLY. Vita si cupias mori.

Arripite famuli monstrum & auectam procul

Ultra Micenas ultimo in regni angulo

Vincite: septam nocte tenebrofi specus

Vt inquietam uirginem carcer domet.

» Tum illud Boetij succurrit: Nihil ne te ipsa loci fa-
 » cies mouet? Hæccine est Bibliotheca quam certissi-
 » mam tibi sedem nostris in laribus ipsa detegeras. Et
 » Saxo Grammaticus. Deinde productum accusation-
 » que nec obiecta ualde propulsantem, perinde ac con-
 » uictum compediri à militibus iubet: qui indebitam re-
 » gio sanguini contumeliam suis manibus administran-
 » dam negabant: cuius tanta apud ipsos ueneratio fuit,
 » ut ex eo ortos morte quam uinculis multare mallet.
 » Tolerabilius rati quod communis conditio admittit;
 » quam quod seruile supplicium exigit. Sed & gen-
 » tis nostræ uerecundia, summam in uinculorum pœ-
 » na turpitudinem reponere consuevit. hisque affici fa-
 » to omni tristiùs ducit.

» Ingenuas mentes probroso quam cruento suppli-
 » cio puniri atrocius existimans. Tantùmque alte-
 » rum altero speciosius censens, quantum naturæ ha-
 » bitus à fortunæ uitio distare creditur. Et rursus pau-
 » lo post: Sed & autorem quendam splendidissimo lo-
 » co natum, Falstria & Sialandia petentem, mori-
 » que

que quam capi præoptantem occidit. Enimvero ingenua Danico sanguini uirtus captiuitatis sortem omni fato tristiores ducit.

His autem breuiter satisfaciam. non sunt hæc argumenta atrocitatis carceris, tum maximè quòd neque perpetuus, nec cum tormentis aut grauis illis futurus erat, sed facilitatis contemptus mortis. nam & Romani testantur Germanas foeminas se suosque infantes suspendere maluisse quam seruire, nec tamen seruitus adeò atrox est, quam tot millia hominum subierunt, totque annis pertulerunt: seu in ea nati, seu quòd maius est è summo statu atque felici in illam delapsi. Sed cum mors omnis sit absque ignominia & post sine dolore, metu, & quòd maximum est ferme careat spectaculo felicitatis & potentiæ, ac uoluptatis inimicorum, quòd acerbissimum esse solet, præsertim cum illa indigni fuerint tanta fortuna & te iniuste oppresserint: ideo fortibus uiris & philosophiæ ignaris omnibus alijs incommodis prælata est. Sic Cato, Brutus, Cassius, Antonius, alijq; absq; numero etiã præter illos quos superius recitauimus, cum nil deterius expectare possent, mortem sibi consciuere. At quæ res ipsas diligentius rimatur non eò perueniet, ut neglectis non solùm sanctissimis Theologorùm, sed etiã salutarib. philosophorùm præceptis inde petat suffragia calamitatũ, unde uideamus cuncta refugere, existimareq; in eo repositã felicitatẽ, quòd omnium est terribilissimũ.

Nam & Socrates quamuis damnatus, nec Aristoteles tamen si exul & patriæ inuisus, nec Theophrastus ultimo senio inutilis: aut Epicurus montis laudator magnus, quamuis intolerabilibus uesticæ & intestinorum doloribus & absq; uitæ spe premeretur, mortem sibi consciuerunt. At carcere arcto detineor, & iniuste? inuicem mei indignè fruuntur summa potentia, atq; delicijs liberi cum filijs suis? Sit ita, cogita primum quam celeriter omnia reuoluentur, considera non illos tam beatos esse ut existimas: sed eis contingere quòd in pòpa transit, omnes pulcherrima exponit, è regione suæ domus intus nihil relinquitur nisi uile, sordidum, inornatum, fœdumq;. Quid enim si latrina & cloacæ thesauros exponerent? sic, ut superius dixi, etiam in corporibus nostris tot fœda sub una splendida cuticula natura occultuit. Cogita mœrores, timores, luctus, curas. Si orbi sunt quorsum tanta? si adsunt filij mali? Quid miserius? Si boni, quantum metus & sollicitudinis pro illis: & quæ tam illorum quam reliquorum posterorum infinita cura? Cogita illorum conscientiam? Diuinam adrastrid? Demum quòd maximū est, non esse hoc humanum semen sparsum in hunc orbem, ut ex eo colligerentur inanes incultæq; spicæ & quæ tantum floruerunt: sed ea solum grana quæ per summos labores, presso altius semine densa operum uirtutis segete solido corpore, farine plena orta sunt. Hinc sudores & uigilia: senū: illinc patientia iniqua mortis iuuenum probantur.

Hæc cum tecum reputaueris, facile & tuam et illorum fortunã ferēs, nec eis inuidebis. Considera nunc quid inter sit inter Egnatium & Domitianum? inter Neronẽ & Thræseam? inter Antonium & Ciceronem? horum memoria colitur, illorum aspernamur. Hos sedibus piorum letos uiuere certò credendum est, illos longè maiores luere pœnas quam fuerit uoluptas in flagitijs. Si quidem pœnæ non solum pro patris sceleribus, sed etiam excogitatis quæ perficere non potuerunt, quæ multo plura sunt exiguntur.

Mobilis autem carceris etiam si cum remigatione sit, multo plura solatia sunt quam huius tetri. nam & societas laborem minuit, et regionum uarietas, nouaq; terrarum ac coeli facies, mores, leges. Indicio est, quod apud Venetos omnes uoluntarij ferme sint epibate. At catenatus sum? Si eundem est par conditio & carceris nam freto non catena detineris, & laboris. nam remigare etiam illi coguntur, quanquam liberi sint. Si quis escit triremis catena illa nullum tibi laborem adijcit. nullum ergo incommodũ affert catena. at dices in portu adimit libertatem? non semper, moris enim est ut ciuode adiecto Christiani inter Maumetanos, & Maumetani inter Christianos quolibet uagentur. Verum paucissimis uiris generosis hoc infœlicitatis aduenit ob damnationem, sed solum cum ab hostibus capiuntur. multa te solantur & spes redemptionis, & innocentia uitæ, & multitudo miserorũ. Interim uerò mul-

ta disces noua, & quod maximum est paruo cum praesidio late atq; iucunde uiuere.

Quod si exire contingat, non ut prius uel ignauia pueri, uel fractus urceus, uel muscarum taedium molestia te afficient: interim uero captiuus morositatis tuae sed sero memineris. discere ergo multa leuia, multa que communia in tota uita per te ipsum absque tanto experimento ferre.

DE TAEDIO MULTIPlici.

ICEBAT Seneca, si recte elegeris quod agendum sit, & moderate uero concupiscas, beatus his duobus praesidijs eris. Id quam uerissime, quoniam recte eligendo uita beatamente munimenta adipisceris: moderate uero concupiscens leuibus aduersis, atq; erroribus quibus tota uita humana plena est non torqueberis. Calicem confregit? si calicem plus aequo non amares non irasceris? Nec est quod multitudinem aduersorum accuses, aut illorum uarietatem. eadem est ratio unius ac mille. fateor diutius implicitum te retinent ac magis uexant, sed tamen ea patientia qua unum feres feres & mille. grauia, periculosa, atrocia difficile est ferre, multa augent molestiam non dolorem aut cruciatum. Sentire huiusmodi

modi titillationē leuiū molestiarū uacui animi est indi-
 ciū. Qui semel magno pondere calamitatis pressus est
 ut luctus aut seruitutis aut carceris, nihili facit hæc exi-
 gua impedimenta. Hoc solum me grauiter afflictiū
 cognosco, quod pauca me moueant, à paucis afficiar
 molestia. Beatus est quamuis non deprehendat hoc, qui
 à minimis torquetur. quod quasi satyra illa: Ibam forte
 uia sacra, Horatius insinuat. Ex tam leui enim re tan-
 tum molestiarum sensit. Si callum manus obduxerit,
 non solum fila trahendo non sentit sed uix ignes. letare
 quādiu minima ferre nō potes. certus es adhuc ignora-
 re te calamitatis nomen. nullum ergo felicitatis certius
 signū quam sepius et à quacunq; causa molestia affici.
 Si omnia animaduertas, finem nullum huiusmodi mise-
 rijs inuenies adeo numerose sunt: noctu cimices, puli-
 ces, culices, ranae strepentes, canis uicini ciulans, cubi-
 culum aestuans, aues infauste, omnia luctuosa, uigilie,
 ipse, somnia horrida, curæ. die uerò clientes assidui, fre-
 quentes interpellatores, amicorū officia, præcepta ma-
 stratuum, rixæ leues, importunus uicinus, fama non bo-
 na, negocia non intermittentia, contentio cum plebeijs
 sordidijsq; hominibus, muscæ. In domo, equus ferus,
 contumax seruus, suspecta familiaris ac domestica
 persona, sordidus puteus, puer fugax aut deceptor,
 in itinere pluuia assidua, ocreæ dissute, latronum
 metus, equus claudus, uia coenosa, circa rem, uasa
 fracta, cadi stillantes, uinum corruptum, papilionēs
 H h z frumentum

frumentum exedentes, murium damna, grando, pruina, tectum aquam remittens, picturae, tapeta, argenteaque uasa mutuo data nec reddita: Fortuito quoque amicus adueniens imparato, bellorum rumores, uinum aduectum non paratis cadis, merx in ripa sine uectoribus ac gerulis, calor urens, frigus asperum, niues praeterea, domus ruinosa, nebulosus aer, fulgura frequentia, ebriosi domestici, alij aegri, suspensiones uariae, consanguinei qui te exedunt. Hos tandem, ut ab eis initium ducam aliqua techna, si moniti non desistunt depellere conuenit. ibis tu ad cauponam & nihil emes, alias aloem immiscebis cibus, ut ueneno peritos se existiment. scripsimus in hoc argumento librum satis locupletem. Muscas, culices, cimices, pulices, pediculos, ranas, serpentes, aqua, igne, cinere mundicieque; pelle. cimicibus obstabis lectulo subducto, ut lectus pauimento incumbat, pulicibus ut sit pensilis, uigilias letis cogitationibus, studijs, colloquijs, picturarumque; amcenarum aspectu, compensabis. aut propulsabis cantu aquarum, nemorum, montium solitudinumque; picturis, susurro aquae, balneis crurum, odoribus atque unguentis suauibus ac soporiferis, aniliumque fabularum narratione, tum cum poeta:

Adde merum uinoque; nouos compesce dolores:

Occupet ut fessi lumina uicta sopor

Ceterum uigilia cogitationum est mater, iisdemque
& occurrimus taedio, & res nostras recte disponimus,

Et somnum conciliamus: adeò ut semetipsam confici-
 at. Mutuum uerò si non restituitur, discas in posterum
 quæ preciosa sunt abscondere, impudentium & paupe-
 rum familiaritatem deuitare. Infantiæ leui ne arden-
 tius occurre, ne dum extinguere niteris, uelut follibus
 lumen extinguendo accendas, sed ea te docebit quomo-
 do grauem effugias si non uana est, aut si uana, quam ti-
 bi & à quibus sit cauendum, quanquam malè acceptus
 sis à ciuibus. Negociorum assiduitatem non inter mala
 numerabo, si ocium calamitas est, familiares, famulos,
 domesticos, pueros ebriosos, fallaces, cur est ut uelis
 retinere? an deerunt qui huiusmodi uitijs careant? Clie-
 tium & amicorum officia ad gloriam pertinent, si ta-
 men te grauabunt facile est huiusmodi & negocia i-
 psa intermittere, eundo rus, uel urbes alias inuisendo.
 Pluuia assidua & tempestates & gelu commoda sua
 præbent etiam rusticis, nedum nobilibus:
 Frigidus agricolam si quando continet imber
 Multa forent quæ mox cælo properanda sereno
 Maturare datur. Durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentē, aut numeros impressit acruis.
 Tum reliqua quæ sequuntur.

At ciuis in itinere omnia interim sua reparabit, ra-
 tiones subducet. rare autem sunt, aut non diuturnæ tē-
 pestates, quæ hominem bene munitum ocreis, pileo,
 penula uel lacerna & equo generoso impediunt iter.
 Quòd si domi fuerit quæcunq; omisit diebus serenis
 H h h 3 peraget:

peraget: atque sic non leue temporis compendium faciet, frumentum, uinum, suppellectilem totam ac domum curabit, lineas uestes, gausapia, mappas, lintea magna lecti, parabyssa, omnia deniq; quæ ad usum pertinent numerabit, uidebit, reparabit, diligentiusque aptabit ac recondet.

Circa mures, equos multa à nobis in naturalibus dicta sunt. Sic & de papilionibus horreum infestantibus, quos scopis & frumentum agitando tolles. declaratum est enim, quod omnia hæc tum à calidum à simili generantur. Si merx in ripa detinetur, si uinum perit, quoniam cadi nondum sunt parati, excusationem habes minuendæ impensæ. diminutio utilior est quoniam perpetua, mercis incertura semel aut bis contingit. Intempestiuus hospitium aduentus te monebit, ut discas parcius ac rarius domum aliâque offerre: quandoquidem multi eo animo offerunt ut non recipiant. Dicam autem quid aliquando à fide digno, tamen ego non inter fui audierim.

Ciuis quidam noster cum cuidam Gallo nobili dixisset ut solent, ego dono dabo (nam plus petieras iam quam par esset, Gallusque dum negabat) respondit Gallus per fidem meam ego recipio: atque rem ipsam sustulit, quæ satis magni precij erat & abiit, tamen mercator illum insecutus reprehendebat Gallum, quod non numerata pecunia
satis

abiret: Gallus educto gladio occidere eum tentauit
 satis iratus, dicens, dono dedisti, inde me tanquam
 latronem tractas. Itaque mercator pudore, iu-
 re & minis superatus domum redijt. Simile quippi-
 am de mercede artificis contigisse audiui. Cum uolue-
 ris hospicium polliceri, ita prius te appara ac domum
 ut cum uenerit cognoscat se serio inuitatum. Dignus
 ego uenia eram qui Vicentinos quosdam, nec a fa-
 cie mihi bene notos hospitari coactus sum, illorum
 impudentia uerecundiam meam superante. Alius
 quoque cum manicas ferreas mutuo sumpsisset, non
 nisi monomachia redditurum respondit: cum sub iu-
 dice agerem, ex urbe discessit.

Sed ad rem redeo: paratis è caupona que potes sta-
 tim hylkriter illos excipe. nec causeris temporis
 breuitatem, nam & eam illi norunt: nec tam te
 excusas quam illos accusas impudentiæ atque impor-
 tunitatis. Et tamen hoc plerique faciunt. Si inui-
 tasti, teipsum stulticiæ ac uanitatîs arguis, dum minus
 peccatum uis emendare.

Quòd si amici sint, coges modeste ut apud te
 diem saltem maneant, ut quod deliquisti possis emen-
 dare. Præter cætera qui nobiles domo excipere re-
 pente posse uult, lintea habeat munda, domum orna-
 tam, famulos elegantes & promptos ad munia obeun-
 da, lectos paratos splendide, uinum & caseû optima,

tum panem artopyrum, bellariaq; nobiliora, ut oliuas, colymbadas, aut saltem Hispanicas, lumbos salitos, farcimina Thunni pisci uentres, dorsaq; & oua Attili: sunt qui malint acipenserem dici. Sic inexpectatū hospitem excipere sine rubore potes. Si ruri sis, gallinas, columbos & gallos paucos alere licet. Dixi etiā superiorum cationem qua excipere inexpectatos hospites licet: Sed amicos familiariter excipies.

Omina omnia, si Christianus, si uel etiam philosophus prudens, spreueris tuto. quoties è domus regione currus noctu cecidisse nisi sunt mihi? quoties ulularunt canes domestici? quoties crocitarunt corui, utq; aliàs dixi, unus etiam prætextam apprehendit, dum essem puer omniaq; irrita fuere. Sed si prope miraculum accedant, nonne plurimum gaudere debes genijs aut uitis te tamen charū esse? seu moneant quæ expectanda sint, seu quæ præcauenda? At timeo inquis? timebis ne omnia incerta, si certam mortem potes non timere? Frigus, calorem, niues, latrones, cœnosam uiam, ni Smindyrides Sybarita sis, quem aspectus fodientium terram fatigabat, non inter calamitates aut aduersa numerabis. Pol ille fertur uiginti annis Solem non uidisse Orientē nec Occidentem. Rosq; stratum altius illū delasabat. Cœnosa uia lucrum auget, niues altiores naturale robur confirmant. Domum ruinosam si inhabites nihil plus facies quam ego feci, imo minus. nam dum habitarem corruit, atq; in diruta aliquot annis habitauī. Ea necessitate

necessitate in Academiam me contuli, exædificavi sub-
trahens alijs impensis quod erogare cogebam. nescio
an meliore an deteriore fato. Caliginosus aër parcita-
tis uictus te admonet. Plus potest sobrietas quam insalu-
bris aër ni pestilens sit. Quid aliud est uita nostra bene-
acta quam puerorum lusus omne genus? mala ue-
rò iter incertum atq; ignotum? In priore docemur ex
presentibus malis uitare & æquo animo ferre futura.
Propterea optanda sunt plura mala, ac uaria & tem-
pestiue, sed non adeo magna ut te euertant.

Quid ergo utilius contingere homini potest multi-
tudine malorum, qua & discat inaniora uitare, atq; in-
ter tot & tanta celeriter & promptè ab aduersis se tu-
eri? uelut cum nauta peritus inter multos uentos nauem
erigit atq; ducit. Sic ergo ut ad rem redeam, morbi dome-
sticorum illas obedientiores reddunt & temperatiores,
quorum utrunq; non parum utile domino est. Occasionem
etiam præbent ostendendæ bonitatis ac beneuolentiæ
in illos. Mutatio autem famulorum frequens inutilis
est propter ignorantiam morum utriusq; & indecora
ac periculosa. Somnia turbulenta sedat hiacynthus ru-
bès & adamas, ut alias dixi. Curæ solertem efficiunt, si
sint superflue granati gemæ, puluere ut tristitia pellit
tur. Grando ac pruina rumoresq; bellorum inertibus. &
impotentioribus quantum nocent, tantum impigris at-
que solertibus profunt, si ex malo alieno lucrari utile
dici potest. Suspitiones cautum efficiunt: et dum unum

258 DE SPE ABR. ET FORT. CA.

queris quod inane est & minimè metuendum, sepe deteguntur ueræ insitiæ ueræq; pericula, nemo est qui non aliquot annis in suspitione uiuere non deberet: nam & cautus & temperans ac modestus uiuet, calidusq; efficietur, ac conuersationem familiaritatemque cum multis contrahet. res qua nulla est utilior ad actus humanos, & præsertim apud principes & in urbibus magnis. Sed ita cum suspitione uiuere decet, ut nemo se curius uiuere uideatur. Sed ut inanes metus ferre decet, ita etiam labentes spes & diu expectata æquo animo, si nos frustrentur.

DE SPE ABRVPTA ET fortuitis calamitatibus.

Vanquam qui uere cōstans & bonus sit speratas res cōsequatur seu non, seuienti fortunæ occurrere soleat non secus ac quadrantalia quæ semper erecta stantia excelsaq; uidentur: & molestiarū, ut dixi, multitudo lenium sit quædam titillatio nō uera calamitas. sint quippe quæ sub huiusmodi lateāt: nihilominus quoniā ipsa spes abrupta pluribus est molestissima, ob id in talibus fortuitis quid agendum sit, dicere nunc opportunū est. Quibuscunq; igitur contigerit ut spes aliqua omnino fortuito & uolēter & inexpectato abrupta fuerit, cauendū est quā diligentissime, si modo nō prorsus salutē tuam cōtemnis ab omni occasione, quæ ex inexpectato illius

illius infortunij aduētū pendet. Exemplū habes euidentisimū in nuptijs adeò calamitosis filij mei, quæ tanto erāt magis metuendæ, quo præter omnē rationē & expectationē factæ fuerāt, ac singulari malo cōiuncta. nā si recepissē in domū cogebar, cum nihil esset in redditibus præter 40 Philippeos aureos in singulos annos, & nec uel ex cōuentione unius aurei lucrū, in singulis annis et expensis satisfacere solū 70 prope lucrari, quam & si summā superarem. præcedenti tamē ad senium et cum tot conspirationibus initis, tum labore immodico uix fieri poterat, ut post duos aut tres an. soli impensæ satisfacere possē: morbo aliquo uel impedimentis retardatus, aut superueniente aliqua difficultate ex membrorum imbecillitate, cuiusmodi in senibus aduenire solent plurimæ. Velut hernia, quam pater meus patiebatur in senectute, aut fluxu urinæ, quæ etiā morbū in ultimo senio expertus est: aut flagrantia eiusdē, ut Hieron. Cardano Iurisc. qui etiam ex ea obiit: aut surditate uel uisus debilitate, quorū causa medici solēt iam cōtemni: aut podagra frequenti ut antea solebam, aut leui resolutione, qua mater mea extremis annis tentata est. Simili ratione cum ex hoc inauspicato connubio mors rursus tam tetra filij subsecuta sit, præter omnī expectationē, tāto diligētius cauēdū est ne quid agā faciā quod ab hac nece originē ducat: quā fieri potest cauēdo. uelut maledicere abdicare se spōte à legēdi mūrē: nā talia quæ sita uocātur ab aduersis fati, aliquid in præci-

præcipitium impellentibus. Velut Demosthenes cum
 caput suū ab Alexandro peti uidiſſet: Harpali pecuni-
 as, quibus post damnatus est (inde malorū illius initia)
 respicere debuit. Cicero cum uideret Rempub. adeo
 uersari, non totum pondus contra Antonium suscipe-
 re debuit, tanquam illi non gloriæ sed excidij materiã
 subministrante Adrastia. Brutus cum uidiſſet in mani-
 bus uictoriam habuisse, sed Deorum manibus ereptã,
 semetipsum præter rationem, totq; illius errores occi-
 dente Cassio. Pompeius similiter postquam stulticia sua
 euectum Cæsarem, denuum negligentia euasisse ne uin-
 ceretur cernebat, intelligere potuit aperte non esse am-
 plius prelio decernendum. At dices non intelligo an me
 arcere debeant aut accendere: id ex quinq; coniectabe-
 ris: Natura rei, mala ad malum, bona ad bonum, muta-
 tione fortunæ. post aduersa enim fausta, ut C. Iulio Cæ-
 sari. post fausta plurima aduersa, ut Attilio Regulo &
 Agathocli cum apud Tunctum Archagatus & antea
 Eumachus post plures pulchras uictorias cladem acce-
 pissent, ipso mali genere ut mors Iuliæ disidium inter
 Cæsarem & Pompeium attulit incertum. cuius exitio
 nam filij mala semper ut quæ nulli usui. alia incerta ut
 exiliū repulsa leuis clades. Ob id etiã Euãder, si modo
 historia est, malè credidit Pallanta Aenæe cum esset oc-
 casio ab exilio, sub alieno ductu in unico senis filio. Ex
 ætate nam puerorum & adolescentium ad incremen-
 ta senum ad exitium, nisi propter filios sint.

Vltimum

Ultimum est segnities quædam & torpor ac despe-
ratio in rebus agendis, cum ad exitium tendunt, uel cõ-
tra alacritas. Ergo ex abrupta spe occasiones aliarum
si se offerant persæpe etiam utiles sunt, nec erit abrup-
ta spes inter calamitates numeranda. Quæ uerò mala
est ijsdem rationibus docet nos cauere à nouis nego-
cijs, cum alias faciliè in cassides incidissemus. Cum uerò
spei duo sunt genera. unum quòd quæ secunda sint pro-
pe adsint, alterum ut quæ aduersa procul: multo magis
nos torret desperatio propter malorum incumbentium
presentiam, quam bonorum absentiam. Itaque hoc ge-
nus nos desperationem propriè uocamus, huic auxiliũ
ex uino solent quærere quod etiam est Aristotelis. di-
pliciter autem contingit & quod metum minuat &
& quod mentem euertat, propter quem spem abijci-
mus. Et certè futurorũ triplex genus esse constat: quòd
omnino desperatur, quòd speratur sine ratione, quod-
cunq; cum ratione cuius est quædam scientia. Ipsa ergo
spes cum ratione potior est omnium, uelut & despera-
tio pessimum est malorum omnium humanorum. quo
circa illam abigere sacerdotes solent, affirmantes solos
à diuina clementia reijci qui desperauerunt posse mor-
tem utilem illis esse. Alijs uerò quibus nondum persua-
sum est id ratione esse: aliquando contulit salutem:

Vna salus uictis nullam sperare salutem.

Cauendum est igitur ne in summum illud malorum
incidamus, quòd his euenit qui mortem esse omnium fi-
nem

862 DE SIG. EXIM. POT. ET GLO.
nem firmiter credunt. Quamobrem ultimorum malo-
rum cū nō sit cruciatus nec paupertas, aut mors sed de-
speratio, palā est improbos solos spe desitui & dicitur
pati. Sunt ergo in morientibus tria mala præcipua, do-
lor iuxta genus mortis, sciētia mortis qua publica gra-
uior est & desperatio, qui bene sperantes moriuntur
etiam parum mortē metuunt. conandū est igitur ut spe-
res quæ desperare nō possis: uelut quæ post mortem de-
animis & uerē feruntur & quæ cum ratione sunt ex-
pectanda, quoniam cum rarō falleris plus erit longē
dulcedinis in spe quandiu manet, quam in inani expe-
ctatione doloris. In reliquis ita speres ut utrunq; euen-
tum utilem tibi esse persuadeas. Forsan dices improbos
nihil cogitare cum moriuntur. ob id nec desperare uel
si etiam nihil cogitent nihil esse non torqueri ob hoc.
At cogitare omnes & maximē cum mors superuenit
certum est, & timere ne supersint. Sed cum non solum
expectata nos fallant, sed inexpectato multa nobis bo-
na adueniant, de his nunc dicendum erit.

DE SIGNIS EXIMIÆ potentiæ & gloriæ.

Eximia ergo & insperate felicitatis
gloriæ aut potentiæ nouem sunt gene-
ra signorum. Primum cum in corpo-
re præclara quedam uestigia cernun-
tur, quasi ordine stellarum cōficta ex
maculis

maculis. præcipua autem sunt urse, ut Augusto, serpen-
 tis, coronæ, canis, calicis capitis humani hastæ, ut ferūt
 de Spartanis crucis, ut in Standerbergo. Solis Lunæ uē
 aut stelle ut describi solet * senis aut octo radijs. O-
 portet autem in his quæ siderum constellationibus assi-
 milantur, numerum & macularum stellis respondere,
 quæ cū euidentia pulchra et absoluta fuerint, si magnā
 nō interrumpiā cū fœlici exitu gloriā significabūt. Sed si
 exigua sint uestigia eo minorē, si nō pulchra fœdā for-
 tunc inæqualitatē aduersaq; multa. interim ut in Aga-
 thocle quouis tyrāno flagitiosiore erga omnes, sed præ-
 cipuè Aegestanos incredibili & omnino inaudita seuē-
 tia, ut omnino indignus memoria sit, quātominus regio
 nomine, cuius cōparatiōe Caligula bonus uideri possit.
 ita hæc uarietas nō solū in fortuna, sed in moribus uitæ
 cursum admodū defœdauit. Quod si non absoluta sint
 huiusmodi signa, sinē non successibus parem minātur.
 At etiā iuxta partes corporis euidentiores habebunt
 effectus. Primus est in pectore & uentre ut Augusto,
 Secundus in dorso, tertius in humero ut Standerber-
 go, quartus in bracchio ut Nisibensibus, quintus in fœ-
 moribus, sextus in pede. Contra abominanda numerus
 quilibet incertus digitorū, maculæ magnæ deformesq;
 ac coniunctæ, aliq; fœda maxima in leua parte.

Secundū est cū nascēte infante, uel paulō post aut etiā
 cum utero gerit in eadem domo, aut etiam pago pul-
 chra ostenta apparent, ut Platoni apes mel in os eius
 deportantes.

deportantes. Gallorum cantus ipsa hora nascētis infantis alacrior & frequentior ut in Galeario primo, Vi cecomite potentia stirpis autore: Aries natus aureo uellere aut cum corona in capite: enatae plantae aut resurgentes ut Vespasiano & Augusto cum in palma columbae praeter morem nidificarent. Praestantes autem sunt palma & quercus. quod ex his uictores non solum coronari soleant, sed quod robuste uiuaces & fauste sint arbores. Multae partus etiam ut in Galba his qui humili loco nati sunt: serpentes quoque magni circa infantem. Aquilae quoque & regia animalia: Et fulguris ictus auspiciatus, praesertim si ex eo flamma accedatur illustris. Et ut Seruio Tullio emicans circa caput ignis. Et si ipse cum reti coronato puer nascatur. Et quaecumque talia pulchra decentia & magnifica accidunt. Contra infausta ex foedis animalibus, et portentis ut ranis, crabronibus, coruis, si lepus ex equa, aut ovis e uacca nascatur, minor enim est tum ruinae generosarum plantarum, ut etiam oliuae & myrti & uitis & pyri & mali. Moenium uero urbis anceps & quandoque bonum. Inconditi etiam strepitus: atque haec cum omnia penes praeter naturam fuerint. Et eadem haec obseruanda, cum in primis adipiscendis honoribus aut magistratibus contigerint. Nasci autem cum capillis longis, crassis, firmis toto capite, laboriosam uitam & multis calamitatibus plenam declarat.

Tertium est cum labra auresque magnae sed capiti haerentes,

herentes, collum teres, nasus à summo eleuatus in imiū deflectitur more rostri rapacium cum quadam uenustate. tum uero uiuida omnia, uel mente sagaci uel cum firmis admodum uiribus, tum oculi magni ac lati.

Quartum cum oculi aspectusq; micantes lucidi atque splendentes cum quadam ueneratione sunt, ut uix aspectum quis illorum sustinere queat. Qui si humidī sint philosophum magnum aut Regem futurum declarant: si sicci ac terribiles, tyrannum aut seductorem inuictos tum utrosq; denunciat.

Quintum cum in fronte stellæ pulchræ delineatæ atq; puræ, lineæq; naturales firmæ: atq; eadem in manu cum reëtis ac duplicatis principalibus lineis, tum montibus sub digitis bene formatis. summam enim naturæ diligentiam in conformando etiam minutissimas quasque corporis particulas, astrorumq; constitutionē clarā ostendunt. Similiter tubercula ciceris more in dextra parte iuxta nasum, aut in tempore si cum cæteris iuncta sint signis, & pulchra etiam magnam fortunam declarant. Contra fœda signa & turbata inquietum & infelicem uitæ cursum eadem ratione ostendunt.

Si uerò fortuna quadam animalia admirandæ naturæ, aut lapides in manus nostras deuenerint, maxime si animalia ex usu sint, non sunt contemnenda. Velut Alexandro Bucephalus equus, erat enim taurino magnoque capite, qui nullum dum ornatus esset præter Ale-

xandrum ipsum in sefforem patiebatur. Et ideo charus
 admodum illi, atque inter auspicia magna fortunæ, ut post
 dicemus, numerandus. Similiter equus Cæsaris pedibus
 prope in modum humanorum in digitos diuisis, quem
 apud se natum cum aruspices respōdisset imperium orbis
 significare illi apud quem nutriretur, summa diligentia
 custodiuit, eoque in bellis atque expeditiōibus usus est. Simi
 li modo si sapiēti gēma quæpiā, aut etiā lapis stellis in
 formā aliquā figuræ cœlestis descriptis, aut maculis ca
 su obtigit nō negligendā arbitror, quāquā incerto eue
 tu. Sed ē ratiōe figuræ et uirū stellarū uim lapidis in
 terpretabimur. Eadē ratione facies hominū pictas, aut
 animalū seu instrumentorū, aut arborū modo natura
 sint nō artis opus magno auxilio ad diuersa negocia es
 se existimabimus, sed pulchra et exacta esse oportet,
 nō nostra uolūtate cōficta. Addūt et huiusmodi ostēta
 autoritatē homini. Existimatio autē et opinio rerū hu
 manarū reginæ sunt. Quantū Alexādro Cæsari Thyā
 neo Pseudo Alexādro, alijsque huiusmodi profuere cōsu
 loque quod etiā in dies utile omnibus uidetur, ut homines
 existimationis et opinionis huius curam habeant.

Septimū est somniorū quæ uel nascentē infantē præ
 cedūt, aut dū primū mulier cōcepit. uelut Astyagis He
 cubæ Actiæ, et Octauij Augusti parentū, matris quoque
 Echelstani Regis Britannorū et Guilielmi Normādo
 rū, Elysabellæ Darchæ parētis Ioannæ puellæ Gallica
 næ quæ fulgur peperisse somniauerat. Ecelini etiā Ro
 mani

mani ciuis. Sed multo plura sub ipsis rerū agendarū tēporibus, quorū exēpla ne numerare quidē nobis licet. Quib. ego forsā nō tantū fidei adhibebo, reputās quāta sit eorū multitudo quæ fallūt. necesseq; esse ob id sepius talos iaciēti in sortē incidere. Dictū est aut̄ aliās a nobis in lib. de Sōnijs quod necessariū est huic negotio.

Octauū est ratio ipsa morū cōstās, infatigabilis, nulli us repulsæ tædens, fortis, prudens, comis, liberalis, ac denique prorsus inuicta. Sicut ē diuerso magnæ calamitatis ac impēdentis breui miseræ index, torpida tristisq; mēs, anceps & ad omnia segnis & defessa, incerta sui & metu absq; causa contenta, quod significauit Virgilius:

Non me tua feruida terrent

Dicta ferox: Dij me terrent & Iuppiter hostis:

Inde subiungit

Sed neq; currentem se, nec cognoscit euntem,

Tollentemq; manu, saxumq; immane mouentem

Genua labant, gelidus concreuit frigore sanguis. Ea-

dem uero ratio generalis est uitæ, ac propria uniuscu-

iუსq; fortuiti euentus: quapropter decet eū seruare natio-

nis tenorē, qui nulla ui aut metu excuti possit. Faceſſāt

omina omnia & sati impēdētis suspitio, & Deorū ter-

riculamēta, prodigia aduersa, et quicquid nobis ira cœ-

li obijcere potest: pugnandum est, moriendū, sit ita: sed

nō moriemur inulti? Clipeus rationis tot tantisq; ma-

lis obijciatur, ille solus a Deo pro munimine nostro

descendit ab illo. Hoc agam ut me quantum potero tu-
 ear. Porro cum duo sint morum genera quibus homi-
 nes ad magnam gloriam ac famam euehuntur, unum
 quod æquale est & sibi undequaque simile, uelut cum
 prudentes in eo semper persistimus sine qui maxime
 sapientibus conuenit: alius qui mutato consilio sepius
 certis solum legibus atque limitibus continetur, uelut
 prudentia, fortitudine, liberalitate, solertia, comitate,
 qui modus magis bellicis negocijs aptus est, deligere al-
 terum eorum semper oportet, atq; in eo eminere.

Nonum est cum cometis fulgentibus homines nasci-
 tur. Sed quoniam hoc incertum est & cum plures na-
 scantur ad quos pertineat, ideo ultimum locum
 obtinuit.

Quòd si quis mihi obijciat ominosa ista à religione
 reijci? fateor & rectè, ne existimes à dæmone aliquo
 subiecta: uel si usq; ad fortuita transgrediamur. hæc è-
 nim uana sunt. Sed si ad diuinam prouidentiam, ad mi-
 raculum, ad naturæ ordines inerrantes, nihil supersti-
 tiosi continent. quandoquidem uel ipsis somnijs Iô-
 sephus gentem suam liberauit à fame & Pharao-
 ni gratus fuit: & Christus ipse delatus est in Aegy-
 ptum. Quominus ergo ut nauæ uentorum magis in-
 certos impetus salutari euentu obseruât, ita & nos ad-
 miranda rerum miracula certa ratione considerare de-
 cet. quorum si ars ut uentorū constitueretur inter na-
 turales, magna cum utilitate numerari posset.

Tribus

Tribus aut quatuor annis ab hinc ictum fuit templum B. Ambrosij, quem diuum urbs nostra sanctissime colit, conflagrauitq; culmen fulgure, inde anno ferme post fulgur uerticem templi Beati Laurentij nocte tetigit, nullisq; rursus lapibus excussis, flammam tantum illustrem accendit, ut aliquot horis spectarem ardentem. Quis dubitat non summum pontificatum cui uni nostro decerni: nam templum unum, ut dixi, urbis nostre tutelare est, alterum uero antiquissimum & olim Herculi dicatum: non excussus lapis, sed diuino igne exarsit, unde etiam aliquot annis superuicturum docet. Et nescio quid stabiliturum propter diuturnam collucen-
tem atq; inextinguibilem flammam. Si dicas fortuita hæc fuisse, cur non ex tot turribus altioribus, ex tot sacris ædibus nulla alia icta: sed solum quæ ciuem, quæ antiquissimæ familiæ ciuē declarabant? cur nec lapis unus excussus est? cur exarsit ex eo flamma tam ingens, totq; horis quamuis obrueretur copiosa aqua? Meministi cum Arx Iouis icta est fulmine, magno malo atq; inter uicino Gallorum non arsisse tecta, sed disiectos lapides magnamq; muri partem, occisos homines, non gloriam sed ingentem qualis post consecuta est, gentis ruinam significasse. Tres erant Cardinales ex nostra urbe tū, atq; omnes à familijs antiquioribus, Simoneta, Moronus, Medices primus obiit, secundus captus, in hūc igitur miraculum rei ferri necessarium erat. Significat & hoc incendium alia quæ omnia suo tēpore eueniēt.

nam Pont. Max. decernēdo quāuis expresso magis augurio icti templi. B. Laurentij cōfirmaretur, nihilominus primus fulminis ictus satisfaciebat. Diuina enim rara, & eorum penuria est.

Cum fulgur Genue templi Beati Ambrosij culmen tetigisset, deiecissetque pietatis imaginem, ille so prorsus templo Classis Genuensium, auspicijs Philippi Vicecomitis Mediolanensis reguli Blasio classis duce, classem duorum regum aliorumq; principum superauit: ipsosq; reges captiuos fecit, qui in Philippi manus deuenerunt. Cum fulmen Phari turrim Genue in qua depicta erant fulgosiōrū insignia tetigisset, nec lesisset tria solum foramina relinquens, ipsi Baptiste Fulgosiō hęc narranti Genue summum imperium totidem annis decreuit, ut cum Horatio dicamus:

Misit pater, & rubente
Dextera, sacras iaculatur arces
Terruit urbem.

Tam stultū igitur est summa sequi aduersis diuis & repugnante natura rerum atq; ordine, quam adiuto et incitato non aggredi atq; amplecti. illud semper memoria recenti colens, quod in maximis mediocria, in his parua ac minima continentur.

Vtinam aliquis ex tanta scriptorum multitudine nos hoc onere leuasset: non ob laboris tedium sed utilitatis occasionem, cum nunc sero hanc felicitatem non mihi sed alijs potius parem. etenim haud dubium est si ego
in tales

in tales quales nunc conscripsi commentarios incidisse
 quin iure naturæ non fuisset felicissimus. nam si nul-
 la cum methodo pauper, sine affinibus, sine amicis, cū
 tot æmulis, litibus, non satis firma ualetudine in urbe
 hac, nothus essem, nullo principū præsidio adiutus nē
 si eo quod ultimo mihi malè, cessit, collegium adeptus
 fueram, filios quos habui sospites educaueram, ut tan-
 quam turres essent, in collegiumq; natu maiorem medi-
 corum iam collocaueram, ego ad sexagesimum ferme
 annum incolumis perueneram, medendo in ciuitate, le-
 gendo in academia, scribendo in orbe, primum aut nul-
 lo inferiorem locum obtinueram, nec pecunie quan-
 tum satis mihi foret indigus (computaram enim ad mil-
 le quingentos aureos Philippeos lucrum peruenire in
 singulos annos, ni leuitas filij & fata obstitissent) tot
 scripseram quorum pars minima est atque uilissima
 quæ edita est, quid futurum erat si talem mihi ab initio
 methodum ducendæ uitæ fabricassem, aut fabricatam
 inuenissem? Sed postquam quæ acta sunt reprehendi
 potius quam emendari possunt, non desinam alijs pro-
 desse qui mihi non potui.

DE VITAE ORDINE.

ONSCRIBAM ergo breui-
 ter quo ordine adolescens institui de-
 beat, ut quamuis pauper & humili
 fortuna natus, uitam feliciter ducere
 possit. Omnia enim ita se habēt ut quæ

admodum in construenda domo & ordinem seruare expediat, & commiscere actiones, sic etiam in uita agenda facere conuenit. Nam ordo tam est necessarius quam ad tempus colligendum mixtio negotiorum. stulte enim agunt qui nolunt nisi uno perfecto opere aliud aggredi, aut iam inchoatum tractare. Quid enim si secundum magis sit, aut necessarium aut utile? aut quod prætermissum amplius tractare non queas? Deinde quòdnam est negotium illud, nisi principi iracundo et ambitioso seruias, quòd totum hominem reposcat & exigat? Ergo in uita ducenda & ordinem seruare necessarium est, & miscere negocia & gnauiter illa exequi. O quàm rectè nos admonet Hippocrates dicens, occasionem esse præcipitem. In ordine ergo illa obseruare decet, quæ nam iure nature anteponi debent: ut opes edificandæ domui. quomodo enim domum sine opibus edificabis? Secundum quæ præstantissima, ut discere leges aut medicinam, aut artem quampiam quam Citharistiam. quorsum enim Citharistia si focus frigeat? Tertium ut ea permittas quorum occasio labitur, ut si asciscaris ad principis aulam, aut si lis incidat: non enim semper hæc opportunè adueniunt. ita curabis filium ægrum, omittens etiam hæreditatis euectionem. Quartum cum cuiusmodi sit res, ut fructus multo post suscipiendus sit, uelut procreatio filiorum, & plantarum insitio, & agri inculti ordinatio, & domus edificanda, & profiteri in gymnasio: hæc enim tempestiuè inchoari

inchoari debent, ut fructum eorum percipere possis adhuc robustus: quod si uigeas honori tibi erunt, ipsos que euehes. Si res tuæ aduersæ sint, ipsi tamen gaudebunt ac te erigent. Primum ergo puta carcere uitij animi in adolescente, deinde œconomiam doce et artē qua uiuere ac etiam ditari possit, inde ubi sic edoctus sit ut uxorem alere queat, ducenda est uxor pro conditione, ac natis liberis instrues illos:

Cum tibi sint nati nec opes, tunc artibus illos

Instrue, quo possint inopem defendere uitam.

Sed si pauperi frater sit, qui uel habuerit uxore uel ducturus sit, tu ab eo munere uacare potes. Etenim duabus rebus satisfacere incerto cum lucro non tutum est. Et si diues sis ab artis absolute abstinerere potes, ita ut uxorem ducere liceat, tametsi nō dum artem exacte callueris. Interim ergo diem totum tres in partes partire. maxima sit atq; bessem contineat qua in artis opere exerceris: totius quadrantem in emendo necessaria, ac domo disponenda ac negocijs eius. reliquum curandæ uxori ac filijs, utq; illis blandieris. Totum diem intelligo horas tantummodo quindecim. nam nouem somno dedicabuntur.

Sunt præter hæc festi dies in quibus plus curæ rei familiaris impendere decet, ut quicquid in ebdomada prætermissum sit diligenter sartiatur. reliquum temporis studijs sapientiæ pro tua conditione impendes, ac conuiujs iocisq; licitis. Faber enim lignarius libros le-

get materna lingua scriptos, cuiusmodi Officia Cicero nis sed hos maximè. Atque ut uera fatear desunt boni libri in hoc genere. Nunc utiliores commemorabimus, præcepta Sabæ paululum superstitioniora quam quod ad utilitatem conducant. Monita Aulicorum ex Hispana lingua conuersa. Institutiones Patritij Senensis: & Picolomini & Plutarchi moralia. Epistola Mōdegneti & ipse paulo superstitioniores quam uita ciuili ac Christianæ etiam sit necessarium. Absurdum enim est aliam existimare Christianam uitam, aliam ciuilem ac philosopho dignam & aliam quæ hic tradatur. Sūt enim una & eadem, modo per principes ac magistratus liceret. Sed licētia illorū efficitur ut homines è Christiana uita exire cogantur: atque tum demum quid agant nesciunt, cum pro miserorum indigentia sola uerbula offeratur. eaq; de causa quid Christianū agere debeat docui. Suntq; multa etiā nulli usui principib. quæ ablata & cōmutata plurimū prodesset populis: inuētā nescio à Cacodæmone aliquo, ut onerata plebi tributis hæc etiā frustra superadderetur. Quamobrē, ut dixi, postquā tu legē mutare nō potes, ut Reip. bono faueat: tu ipse ad legē perge. Nihil magis necessariū aut utile beatè uiuere cupiēti, quā patriā rectè eligere. Feliciter in bene cōstitutā Rep. pauper uiues, infelicissimè sub tyrānide diues, imò nōnunquā infelicior quo ditior. Nec tyrānicā Rēp. facit tyrāni dominatio. ut neq; Regis regni, quādoquidē sub eodē Rege aliter atq; aliter uiuunt.

tur. Fieri tamē uix potest, ne omnino nō posse dicā, ut à Rege procul semper regijs legib. uiuatur. quo sanū illud institutū apud Aethiopes adhuc celebratur, ut rex circumeundo totum regnū in perpetua sit peregrinatione. nā plures hoc metu quā ipsa regis praesentia continentur in officio. Ergo si Euāgelij praeccepta quis sanctē rimetur, habet magnā partem imo generaliter totū quicquid illi agendū sit in bene ducenda uita. Oportet ergo primum uitae genus ac finem constituere, inde ea parare quae ad finem consequendū sunt necessaria. Maxima uerò cura sit circa quatuor res, uitae incolumitatem, artis existimationē atq; excellētiae in ea, et uxoris integritatē, ac filiorū commoda atq; mores. quodcūq; enim horum malè cesserit, in perpetua uiues infelicitate. non est ut dicam, nam partim dicta sunt partim suo loco dicentur. Quocirca etiam duo sunt ordines faciendorum atque agendorum, scilicet quid tempore prius sit agendū, et cuius curam maiorem habere debeamus. nec uerò cōfidas quòd absq; huiusmodi doctrina felix esse possis, quoniā aliquos iam uideris felices absque horum librorum lectione. Falleris enim primū nam usq; nunc solū diuitijs affluentes foelices iudicare licuit: modo horum librorum auxilio multo plures pauperes quam antea diuites. nec tum omnes diuites felices erant, sed pauci solum ex his, modo omnes fermè ex eis tales esse poterunt. Et eorum etiam qui felices sunt quam multa ad felicitatē his desunt: ut enim

puer

puer aut uir uoce optima præditus, parum tamen præbè concinit, cum alijs absq; arte, cum illa optimè natura artem & uicissim arte adiuuante naturam: ita qui foelicitatis commoda assequutus est sine arte quæ foelicem esse docet, parum foelicitatis etiam cum illis omnibus commodis assequetur: ita diues incolumis, potens & etiam fortis ac prudens, sine horum librorum auxilio uix limina foelicitatis ingredietur. Vltimum horum est qui diuites sunt possunt esse felices (neq; enim ante nos ullus hoc docere ausus est, sed solutam Stoici quandam & fictam foelicitatem absurdamq; in sola uirtute constitutam: pauperibus tamen communem inuenere (nam legem nostram contemnere uolunt, ac cum Epicureis sentire, ut nunc mos est plurimorum infœlicissimi sunt: ut qui quod optimum sperare audeant est non esse quicquam. Si uerò cum Christo sentiant & speret, hac in uita quid illis proderūt diuitiæ suæ: nōne profus erunt laconici nummi, quorum nullus erat usus? Iubet Christus ut non sis ambitiosus, iracundus, non opprimas pauperem, ne quenquam lædas, ut omnia des pauperibus, id si agas quid tibi erunt diuitiæ hæc? quandoquidem summa uoluptas diuitis sit illas ostentare, premere pauperes, illis præferri, nonnunquam uel nimis causis pauperes contumelia aut iniuria afficere, demum suas opes retinere. Quorum cum nihil liceat secundum legem: quanto minus scenerari, horrea claudere ut frumentum duplo magis ueneat licebit? Nos au

tem diuina ira per manus amentium percussi cum ea
 quæ nondum nobis bene perspecta essent scripsissemus
 immortales animos. Ex libris de Aeternitatis Arcanis
 esse docemus, atq; scelerum ac uirtutis pœnarum atq;
 suppliciorum conscios. Per sæpe etiam ut in Theogno-
 sto docuimus, per uim occisorum uagari circa loca uio-
 lenti exitij corpore induto aëreo, & mortuos his qui
 necis causa fuere colluctati cum illorum umbris, gra-
 ues utrasq; elemento aëris donec expiate ad sua rede-
 ant loca. innocentium autem & quorum mens ad De-
 um directa fuit uolitare ad superos, neglectis siccarijs
 seu improbis iudicijs, nec illorum nece expectata. cuius
 rei testimonio sexcenta sunt exempla in historijs tradi-
 ta. Quamobrem ut quis feliciter uiuere possit, oportet
 ut credat atq; etiam intelligat, quod nemini bono ob-
 scurum est aut in expertum, mentem nostram diuinæ
 felicitatis tametsi modum non sciamus esse participem.
 Et quomodo sine diuitijs quisq; foelix esse perfectè pos-
 sit. & si non habeat ut parare queat, & si habeat legit-
 timè uti: ut nec impedimento ad Christi uoluntatem sa-
 tisfacere possint, nec explendis his uotis quæ felicitati
 sunt necessaria, neq; cogatur sua prodigere.

Cæterum ut ad rem redeam, cum antecedentia ordi-
 ne dixerimus duplicis esse generis, uel dignitate uel tē-
 pore: utq; ex familiari exemplo id discas hominem ue-
 stes induere cum manu surgit, magis necessarium est
 & præcedere debet defensionem amici in iudicio: de-
 fensio

fensio tamen illa dignior est, & præstat ordine nõ tem-
 poris, sed finis uestium indumentum. Veniamus ad mi-
 nus uulgata, lucrum tempore filiorum curam præce-
 dere debet: filiorũ cura dignitate. namque ubi ambo
 facere debeat aliquis primo lucrabitur, inde filios cu-
 rabit: ubi alterum omittere lucrum omittet non filios.
 multa sunt in huiusmodi genere, tum speciatim, tum ge-
 neraliter consideranda. Querendum est igitur amissã
 in quib. generaliter alterũ alteri præferri debet, in ipsis
 idẽ ordo in singulis actionib. seruandus sit? Velut dixi-
 mus quòd pecuniarũ acquisitio generaliter præcedere
 debet filiorũ curam, cura aut filiorũ si quid omittendũ
 necessario sit omnino retinenda, lucro relicto: an ergo
 eadẽ ratio ordinis singulis diebus obseruanda erit? Et
 palam est quòd nõ, quia generũ comparatio suam sem-
 per retinet magnitudinem, ipse aut quæuis operatio-
 nes non ita: nam quædam lucri occasiones magnæ erũt
 filiorum autem parue: ut quòd quis uelit magnam e-
 mere partẽ tui opificij, filius aut neglexerit discere ele-
 menta, uanũ est hoc illi præponere: ut rursus expedit
 quenq; alterius ex toto obliuisci, ut si filio caput tegu-
 la confrugerit: omitemus omnem lucri curam & filio
 attendemus. magnæ autem & raræ cuiusdam occasio-
 nis est, ut eodem momento cogaris duabus urgentibus
 causis satisfacere. Si tamen eueniat casus tuæ industrie
 & iudicij erit, quid præponere debeas statuere.

Ob id ergo non solum hæc ex scripto scire oportet.

sed

sed iudicio unūquodq; scire, perpēdere quantū ualeat
quātumq; necessariū sit: nec id etiā sufficit sed exercuis
se se oportet sēpius in hac tractatiōe. cū multa ostēdat
rerū ipsa ratio, locus, tēpus, modus, occasio, quæ scribi
nec doceri ullo modo possūt. Propterea quidā erūt quā
quā pauci quib. hæc nō proderūt. Et quātūuis legāt in
agēdo nihil proficiēt, imò quod mirabilius est, tametsi
uerū etiā nocebūt hæc præcepta. nā illis temerē fidētes
maiora audebūt, et ob id maiores admittēt errores. Hi
ergo erūt stulti, inepti & impatiētes. Omnib. aut homi
num aliorū generib. utilis hæc erit lectio. Sed & quo
rundam ex his qui nō omnino fuerint insanabiles, &
maximē uiri præstantis addito auxilio. Velut si quis frī
gidus sit, & uxor filium concipiat, uelit autem lacta
re quia lac maternum utilius sit, cogetur ille à Venere
abstinere ne concipiat, & ne etiam ex uenerea agita
tione lac fiat deterius: hac continentia ad Venerem fi
et impotentior & filiorum generationem retardabit.
At contra ualidus sit quispiam & fœcunda uxor, ha
beat etiam tres quatuorūe filios, melius erit ut mater
lactet. Consuluerim autem generaliter ut & mater et
nutrix lactent infantes. hoc enim ad omnia fortuita
melius est. Habebis nutricem in domo pauper es,
sed & ipsa uictum sibi parabit ut sit minus ociosa. Cum
ergo singulis in rebus diligentia adhibueris, fiet habi
tus bene tractandorum negociorum, honestatiq; ac uti
litati consulēs. In omnibus quæ postulatur moreus
Germanorum

Germanorum mercatorum imitare: interpone diem re-
sponſioni. In celebrandis autem conuiujs feſtis diebus
cum paribus atq; uxorem habentibus id ages, ne fami-
liaritas illa detrimento ſit uxorum pudicitie. ita & u-
xor minus uagari cupiet, & te diliget magis & ſolati-
um commune erit.

Qui enim uxorem diligit nunquam in cauponum
ut coenet diuertet, & ſi id egerit meretur ut illa moe-
chetur: nam decens eſt cum bona fuerit uxor, ut à con-
iuge amari ſe ſentiat: & ut omnium uoluptatum ſit
particeps, ut etiam moerorū neceſſario ſit. Solum illa ei
non communicabis quæ imprudenter effuſita damnū
tibi egregium parere poſſent: & ſilentio contenta ni-
hil plus utilitatis illa allatura ſunt, præter ſatisfactio-
nem quandam: ut nec illi neceſſarium eſt damna om-
nia exigua domus ut tibi renunciēt. Qui uerò iam di-
ues eſt, beſſem illum temporis partim & maiore por-
tione ſtudijs ac contemplationi impendet: huiusmodi
enim hominum generi maximè conueniunt ſtudia libe-
ralium artium, philoſophiæ, Arcanorum Aeternitatis
ac morum componendorum, partim etiam ciuilibus
negocijs accommodabit.

In ſpeciali autem curare oportet diligenter, ne ali-
os docere uelis qui conſilij inops ſis. Præſertim cum
uel illi haud tibi fuerint amici, uel cum præter occaſio-
nem id egeris. Velle enim alios docere non rogatus, ua-
næ ſimplicitatis & abſurdæ arrogantie indicium eſt.

Eorum

Eorū altero cōtēneris, altero odio illis eris. Sic duo præcipua mala frustra tibi quæres. Deinde quorsum hæc? Quid illi hæc tua doctrina indigēt? Et si indigerēt, quid gratuito sermō ignotis impertisse iuuat? Quinimo & amicis et rogatus uolēs, si quis interpellet desinito. nā aut ille inimicus est, aut admoneris tacendum esse. Cū etiā sine filijs ad senectutē aut uno altero uē sed paruulis perueneris, iuuēcula te iūge, ex qua si filiū suscepseris ei dāda est opera, filio nutrici principaliter cōmendato. neq; sinendū est ut tēpus tam opportunū præterlabatur. Quib; susceptis, cū iā spes nō sit ut illorū iuuetute fruaris, fruēris tamē dulcissimē infantia ac pueritia, et testamēto ad salutē illorū ac optimā institutionē cauebis. id fiet cōmodē si tu dum uiueris nulli pecuniæ parcēs, hominē probū, eruditū patientēq; præfereris, atq; illi per aetātū filiorū incremēta stipendiū auxeris. testamētoq; caueris ut in illius custodia sint, si tutorib; è re uideatur, pueros illi, illū tutorib; cōmendās. Quo in casu ubi omnia tanquā postridiē moriturus caueris re assūpta rursus ingēti spe uitæ terminū tuæ in magnā ac prouectā aetātē filiorū extende. iuuabit ad uitā producendā nō parū charæ prolis amplexus, atq; tu etiā illos fouebis ac instrues. Dicit enim solet: oculus domini impugnat equū. Semper aut in his casib; uel si parui ne potes mortuis filijs tātū supersint, curare debes ut tibi et illis opes cōpares omnib; modis quib; licere superius docuimus. Si enim unquam necessariae opes sunt in hoc

casu sunt cū utraq; ætas imbellis est et impotēs. Quod si pecunie & opes nō quātæ oportet adsint, uel etiā tibi iuueni paruulos educāti totū quicquid habes educatiōi animosē impēde. Si uiros habebis, habebis & opes: at si desint uiri quid opib. proficies? At dices quid si mihi necessaria defuerint? aut filij futuri sint improbi? noli timere hoc, et si uenturū sit, melius est tibi in uotis defuisse fortunā, quā illos uoto tuo periisse, aut male educatos fuisse, aut malē instructos in arte: uel artē uilē esse, ac minimē uiro dignā aut lucrosam. In arte ergo diligēda queres quatuor, primū ut honesta sit nō foeda nec turpis, ut nō noxia uitæ: ut eorū qui ingentib. malleis aurū attenuāt: ut sit lucrosa, ut sit eius generis cuius lucrū sit perpetuū. Erga eadē testamēto cauebis, maxime aut iuuāt artes familie consuetæ. Id ergo statue ut potius uir sine ullis opib. euadat, quā opib. superstitib. aliquid ad institutionē & salutē corporis desit. Puellis quoq; dotē cōstitue, quod si nō possis masculis et foeminis satis facere, masculorū cōmodis magis faue, et filiab. ut rectē instruātur ac tāto diligētius cauebis. Puellæ enim multæ cōiugia præclara nactæ sunt ob formā, pudiciā, mores et artiū illis cōgruentiū, summā peritiā. Masculi etiā si minores erūt ob atate, ut prius illis cōsulatur exposcūt, si foeminis maiores, eorū auxilio locari poterūt tū maxime, quod cū illas sui causa destitutas intelligant earū miserebūtur. Quātū uerò uirtus in puella possit, declarat exemplū Aspasiæ Hermotimi Phocæsis filie,

que

que ex summa paupertate Persarū regis uxorimo duorū Cyri & Artaxerxis fratrum facta est. nō desit gratia, nō decriit fortuna. Sed ut ad rē redcā, præter cætera memineras in cōuersatione ne res paruas uerbis aut gestibus extollas, nec à familiari usu atq; consuetudine recedas. ut si recesseris aliquādo, necessitatis nō leuitatis argumentū sit. Cū uerò id cōtigerit, minimis immutatis præmissaq; excusatiōe tanquā flosculū addes. in cæteris omnino mediocritatē & mores cōmunes sequere. Opere enim ipso nō sola sciētia præstare oportet. Verbis autē sicut nihil absurdū dicas. Res magnas & manifestas cōmiseratione atq; graui accusatiōe iudicū et inimicorū laudeq; amplissima dānati tueberis. reliqua silētio tege tempus enim illa obruet. * * In epistola. Ita morū institutio tribus constat: diligentia circa illos, usu atq; consuetudine, et excessuū cura: de qua nūc agendū est.

DE ANIMI PECCATIS curandis.

AB impatiētia igitur auspicabimur, quæ ut pessimū uitū est, ita patiētiæ summa laus qua Homerus suū decorauit Vlyssē πολύτλυτον appellās, id est, multa ferentem. Cogita huius uitæ cursum, inuenies nihil tan necessariū esse quā patiētiā, nihil prorsus sine illa peragi posse. Es aeger, uis sanari: patiētia opus est: uis fieri diues: patiētia rursus opus est. uis è carcere, naufragio, seruitute euadere: tēpus idoneū expectare oportet. Vis

filios suscipere, uxorē ducere, emere prædiū? expecta-
 re nō parū oportet. Vis magistratū, eruditus esse, cupis
 discere musicā, principis gratiā assequi? sine patientia
 nihil detinere potes. gloriā queris, honores, amicitias?
 tēpore opus est. imō quōd maius est, quo magis niteris
 eo serius cōsequeris. Vincere uis litē, per agere iter, imo
 uel uestē habere? patiētia necessaria est. Quid maius e-
 tiā si mori destinaueris? nō illico licet. Si caput allidas?
 cor diu et pius quā uelles palpitat: etiā si caput præscin-
 das, ut uisum est nuper in iuuenē quem securi percussē-
 rūt. Si cor uulneres? ferre dolorē oportet, nā & sensus
 & memoria diutius uiuūt. Quid dicā de artificijs ma-
 gnis? de gloria in arte acquirenda? omnia planē tēpore
 egēt. Quā sanctē Epictetus illud protulit. Patere atque
 abstinē. putāt hi uulgare aliquid dictū, cuius lucernam
 refert Lucianus ob gloriā trib. emptā drachmarū milli-
 bus Philippeis aureis pulsuq; 250. Nihil boni absq; pa-
 tiētia cōsequi licet: nullū notū explebis sine ea. O bea-
 ta et gloriosa uirtus quæ Socratē ad sidera extulisti: il-
 le cū cōtumace uxore, filijs stupidis ut Cato senior illius
 ætati satis proximus testatur, filius obstetricis et statua-
 rij summā uirtutis opinionē adeptus est. Dicis perfer-
 re nō possū: nec uiuere igitur? nō possū expectare? an
 nō eodū uicturus? si nō uicturus quid ages? si supereris?
 quare nō melius tūc habere recte quā nō rectē. Patien-
 tia opus est ut expectes, ut iniqua præferas quæ mutari
 posse speras: patiētia opus est ut perferas quæ iam mu-
 tari

Vari nō possūt, ut ego filij mortem. Si hāc fero quæ sine
 spe, cur illā quæ nō est sine spe: aut quæ etiā cū spe est:
 quæ optima est. Ergo patiētiae triplex genus, utq; in ul-
 timo exercitatus fueris, facile reliqua perferes. Si ergo
 impatiens fueris, omnino infelicē esse necesse est. Tēt. et
 te inimicus cū socijs armatis: si nō patienter tuleris tibi
 pereūdū est: Vnde etiā nihil profeceris nisi dissimulaue-
 ris. Si ergo impatiēs sis, procurādus est hic morbus ali-
 ter, de uitæ instituto frustra agis: frustra quicquā in ui-
 ta beatū speras. Plus prodest infœlici patiētia, quā im-
 patiēti secunda fortuna. ut ergo curetur ab artib. quæ
 eā irritāt diximus esse musicā, præcipuē abstinēbimus.
 abstinēbimus et à ludo quòd impatientiā non solū au-
 geat, sed illius fructū pessimū afferat. Esse autē musicos
 omnes impatientes nō solum experimentum docet, sed
 ratio ostēdit. nam circa idē uersantur uirtus & uitium
 musici autē est celeriter discurrere per omnia: propte-
 rea etiā celeriter cōcupiscere, agere cuncta, atq; aber-
 rare illius est. hoc est ergo incōsulto atq; impatienter.
 Vinum itidē impatientiā auget, ut omnium malorum
 educator si nō autor, abstinēat ergo & ab hoc adple-
 scēs, similiter et socijs etate prouectis adiungatur lētis
 in agēdo morib. grauib. Studia quæ dura sunt exercēt
 patiētiā, ut geometria præcipuē iurisprudētia, quòd
 diuersas opiniones de eadē re diligenter excutere coge-
 ris. Geometria id adiicit cōmodi quòd ueritatē ostēdit,
 & quod certum atq; incertum. ideo in agēdis reb: hī

redduntur cunctabundi. hoc autē & impatientia medicamentum & alexi pharmacum. Assuescas adeo impatienter facta odisse ut probes, & placeant magis que uoto contraria euenerunt, sed tamē diligenter quæ sita tractataq; quā que ex uoto absq; studio & diligētia parata. In ambulādo lentus eas, nunc aliquid se offert quod uelle: imo nō recipio, quia nimis celeriter se obtulit. Cū et labor in omnib. amicū quæ rā, sine cuius cōsilio omnino decretum est nihil agere, etiā si optimum mihi uideatur. Eadē lentē, dimittā salē, Polytrichō referunt esse cere gallos insuetos atq; pugnaces. Cibus ergo potib. arte, studijs, societate, amico, actionibus, cogitatiōe, obuiam ibo. Patientiā te docebo in singulis quo ego præsidio usus sum: in speratis ut sanitate, ducenda uxore, expectatiōe muneris aut similib, triplica tēpus aut quadruplica & nō tædebit te expectatiōis. Expectabā licrum intra 15 dies aut debiti solutionē tecum cogita intra 3 menses sum habiturus, nec urgebis nec torqueberis. egroto acuta febre? hinc ad duos menses quid acturus sum cum primum cōualuero. nullum hoc cōsilio ad impatientiā leuādā præsidium melius. Ingressurus sum collegium, trimestre spacium communis est mora: ego mihi annū statuā. & quid agēdum tum quasi ingressus sim primū cogitabo. Si hæc antea euenerint magis letabor. si nō antea prorsus nō torquebor, imò letus uiuā tanquā iā sine potitus, cuius certā præfinito tēpore mihi cōstitui expectatiōē. Eadē lētius & ambulabo. hæc

enim duo nō solum ad animi cohibēdum impetum fa-
 ciunt, sed ad cognitionē an curatio proficiat. lunam in
 Tauro uel Leone uel Aquario cōstitue in ascendēte Sa-
 turno, uel Iouipunctā nō lumine defectā, et amethystum
 aut topazium uerum, aut sapphyrum sculpe imagine
 uiri dormiētis in solitudine, aut inter syluas & collo de-
 fer. Expurgabimus & bilē saepe rosis & uiolis et fuma-
 ria & citrinis mirobalanis & succo Cichorij & mala-
 punica edemus. Plurimum etiā iuuabit ad impatientiā
 cohibendā fodere terrā, hortulumq; tuum usq; ad sudo-
 rē, sic ut tibi uim inferas, discasq; nō cōcupiscere: quan-
 doquidē odiosa minimeq; cōcupiscenda scēteris, & ul-
 tro amplecteris. nā opposita ut dixi semper circa eadē
 uersantur. Si enim immodicum appetitum rerum dele-
 ctabilium cōprimere uelis, quo melius id facies quam si
 quod nolis uelle uelis. Ita etiā in impetu illo assuescas
 carnē brachij mordere adeò uehemēter, ut lachrymas
 excutias. Ita Städerbergus dux insignis Epiri labium su-
 perius ita mordere solitus erat, ut sanguinē educeret.
 Quid aliud erat quā cohibere iracundiā? iuuāt etiā nō
 parum preces ille familiares fidiæ dictæ, in quib. & pa-
 tientia tāto maior discitur quāto minor est uoluptas
 toties eadē repetere, quæ etiā si semel tantum legisses,
 nullā attulisset uoluptatē, & Dei numē imploratur in
 auxilium. Galenus quoq; suadet ut sensim factæ tua ex-
 times in dies quātum profeceris, sic paucis mensib. ma-
 gnā mutationē in morib. factā prospicies, tamen si mini-

ma in dies singulos facta fuerit. Illud etiā tecum cogita si perseverauero? decrunt mihi omnis uoluptatis atq; felicitatis fomēta: & si etiā nō defuerint: felix esse non possum his moribus, & si adhuc foelix esse his morib. multa mihi aduersa & turbulēta cōtingere necesse est. Sed fac ut euadā, & illa necesse est infelicē me fieri con sciētia malarum. Quid ergo? medela ab initio adhibenda est. Et quanquā impatiētiae hęc curatio nō possit ad eō in singulos dies perspici, ut ceterorum peccatorū, uelut, iræ, libidinis, nihilominus si impatiētiae genus in species diffecuerimus, facilius animaduertemus. namq; tria sunt illius præcipua genera iracundiæ, intemperatiæ & deliberandi, quod & deterrimum est, & difficilius curatur. nam iram sedat bilis extinctio & consiliū amici, & cōsuetudo abstinendi ab illa: intemperantiam ieiunia, ætas ingrauescens, sunt enim morbi animi ut animus corpori iunctus est, sed impatientia in deliberando prauus est affectus & quasi incerti generis in animo, præceptsq; cōsiliū, quo quod optimum est in nobis relinquitur scilicet ratio. impetuq; cuncta deliberans, parum à stulticia differens: nisi quod stulticia malè imaginatur aut cogitat, hęc uerò est priuatio cogitationis. manifestum est autē quod ab immodica cerebri caliditate procedit, & quod ira etiā ac cōcupiscentia adhuc magis augetur. Quocirca his maxime conferret os capitis perforatum habere. stylaq; frigidioris aque ut ferreæ. lamina etiā ex auro & lapis ille topazius ē

rius è regiõe futuræ coronalis perpetuo gestatus, uel etiã
 per totã futurã sagittalẽ. Forsan et instillare succos frigi-
 diores rosarũ, florũ nymphæ, plãtaginis, aizoi cũ aceto
 albo acri nõ malũ esset: gradẽ perpetuo amethistũ collo-
 gestare. Nõ hic facile erit ut dixi, quòd Galenus iubet di-
 scrimẽ in singulos dies mutatiõis morũ in melius animad-
 uertere. Cũ enim comitali morbo persimilis sit hic affe-
 ctus, ubi curatũ speraueris repẽte incidet, coq; periculosi-
 ore exitu quo magis inexpectato. Iuuat ergo in huiusmo-
 di, imò maximẽ necessariũ est sociũ habere utilẽ, firmũ, be-
 neuolẽtẽ, ac maximẽ in hoc uitio alienũ, quo cõsilio frena-
 re doceat hũc impetũ infaustũ animi: nõ ex quorũcũq; le-
 ui consuetudine iuuabitur eger, sicut Galenus referebat
 de patre, cũ uirtutes illius et patiẽtiã laudabat: de matre
 cũ illius morositatẽ, pertinaciã, iracundiãq; adeò turpẽ ac
 foedã aspernabatur et horrebat. Ita nõ minus imò magis
 ebriorũ spectaculũ ad odio habẽdũ cõsuetudinẽ uini nos
 monet, quã sobriorũ laudabilis cõuersatio alliciat ad ui-
 ni fugiẽdã immoderãtiã. Verũ Galenus hoc 3 genus impa-
 tiẽtiæ parũ animaduertisse uisus est. Ergo cũ multorũ ho-
 minũ cõsuetudo uulgaris iuuat ad dignoscẽdos curãdosq;
 animi morbos, seu quod tua peccata uel aliorũ irrideant
 aut detestẽtur, seu quod uirtutes corũdẽ aut tuas laudent
 atq; admirẽtur: nihilominus uni fidẽdũ est socio atq; fami-
 liari admodũ prudẽti atq; amico, qui te de omnib. admo-
 neat, nõ solũ generaliter sed etiã in singulos dies ut profe-
 ceris, aut in deteriora prolapsus fueris. manifestũ uerẽ est
 ut adolescẽti ratio et uoluntas sufficere debẽt: ita pueris

iurgia, uerbera, atq; inedia usq; ad necē etiā adhibēda, ut
 tā triste uitū quod nos ad naturā beluarū traducit, huma-
 nitatēq; ipsa prorsus exuit, eradicetur, extirpetur sic, ut
 nullū penitus illius uestigiū relinquatur. Habet aut̄ hoc
 malū illud cū stultitia cōmune, quod curā suā aduersatur.
 Propterea maximū ē in hoc morbo et nō oīo desperatē
 calamitatis indicium, uelle curari. In quo proposito et cō-
 gnitio propriæ egritudinis declaratur, et ad curandū pa-
 tēs uia aperitur, ipso et̄ agro suffragāte. At si curari recu-
 sauerit atq; adolescēs iā sit, prorsus desperāda est salus, ni-
 si uel diuino auxilio uel casu aliquo graui, aut diuturno
 carcere aut triremibus per uim soluatur affectus. atq; id
 præcipuē, ut dixi, eo difficilius ē quod nūquā possis statu-
 ere quādo sanus sit. dilucidis. n. interuallis; hæc species cō-
 quiescit: inde repēte exoritur et insultat, cogitq; hominē
 hoc uel illū magnū aut paruū, prout occasio se præbuerit
 sibi dānū afferre. Ut horū prorsus miserabilis cōditio sit.
 Sed si æger adhuc curari postulet ac resipiscat nō segni-
 ter agēdū est, nec deest spes. nō tamē possū referre aliquē
 qui sit curatus, quod ut dixi parū à ueterib. hoc morbi ge-
 nus cognitum sit. adhibēdus est igitur præter reliqua pri-
 mū sodalis fidus ac prudēs sub hac lege, ut uicissim alter
 alteri peccata obijciat sine obiurgatiōe. Quāobrem illū al-
 terū patiētissimū esse oportet, et prorsus ab iracūdia alie-
 nū. Sed dicta hæc quā factu faciliora sunt. querimus res.
 si uiro iam prouecta etate adherere uelit, optimū est, ui-
 tū hoc ē puerile. soli. n. pueri cū rationē habeāt ratione
 uti nolūt, infantes nō habēt, iuuenes habent et utūtur se-
 nes magis utūtur quā habeāt. Cum ergo puerile sit uitū,
 puerorum

puerorū aut corpora calida sint et humida, et sanguine a
 būdēt et tenui, et flagris ac timore cōtineātur: hinc cuius
 modi sit hoc uitiiū intelligere licet ac qualiter curādū. Et
 tim ergo ad senilē habitū traducēdi sunt sanguinis missio
 ne, laborib. inedia, tristitia, uerberib. metu et quibuscūq;
 naturæ aduersantib. quocirca illi miserrimi sunt qui cum
 hoc uitio aī tēperaturā corporis imbecillē habēt. Simili
 ter abducēdi sunt ab oī puerorū cōsuetudine, imo etiā a-
 spectu. nā horū propriū peccatū ē impatiētia. adeo ut mul
 ti ex eis maximē Galli et uerberib. affucti, quamuis sciāt
 se uerberādos, nolint tamen abstinere ab his a quib. iussu
 dominorū abstinere deberēt. iuuenib. ergo uel senib. sunt
 sociādi. Ex ludis aut latrūculorū maximē idoneus ē, quo
 niā ob uictoriæ desideriiū et cū sciāt in sola industria oēm
 spē esse repositā, cogūtur animū intēdere, cogitationē ad
 bibere, metē firmare. Ergo huius ludi nō paruū premiū
 cura scilicet præcipitis animi atq; cōsiliij. Reliqui ludi cū
 in fortuna etiā auxilio sint repositi. spē faciūt sine magna
 cogitatioē, hominē uictorē euadere posse: ideo ad impa
 tiētia adiuuāt, et ut stultū ad impatiētia adhortātur, ita
 sapiētē et prudētē, ad studiū et cōsiliū ac morā. Sic et mer
 catura ad utrāq; patiētia nos iuuat: Et ut rectē cōsiderē
 mus, an emptio illa aut permutatio lucrosa futura sit? aut
 lucrosior alia cōditioē oblata? an oīo dānosat? et ut tempo
 ris expectatioē rē augeamus docet, ac quasi patiētē fieri
 cogit. Navigatio etiā patiētia auget, ut necesse sit ferre
 quod ferre nolumus. Cumq; ut dixi, triplex sit impatiē
 tia, duo prima genera quidem inter se distincta sunt. at
 tertium genus reliqua duo semper secum iungit.

Quorū enim ratiōis nullus est usus, hi ut belluæ qualib. le-
 ui blāditiā aut terrore mutātur. hi ergo si uel intēperātiā
 et uoluptatis, aut iræ causa aliqua aduenerit, quis dubitat
 quin statim ab illa cōmoueātur? Ob id etiā huiusmodi a-
 dolescētes aut uiri si paululū imaginādo aberrēt, aut iudī-
 cio statim in insaniā deueniūt. Nullus ergo morbus tam
 est insantiæ proximus ut impatiētia, adeo ut pleriq; stulti
 assidua uexētur impatiētia. Et sunt qui stultos ex impatiē-
 tia dijudicāt, quāuis ego nō probē, facillimū enim lapsū
 sentio: eadē esse inter se nō uideo. Suscipit tamē ex etatis
 processu aliquod auxiliū, sed nō cuiusmodi ut circa artis
 curationē fidere possis, præsertim cum morbus sit rediui-
 uus: adeo ut nō confidā nisi post longū tēpus ad naturalē
 humanæ grauitatis metā posse reuerti. Cū ergo Græcos
 loues appellarēt Ro. quid aliud illis obiecerūt quā impa-
 tiētiā et neglectū rationis usum? Expectare igitur oportet
 duos aut 3 ann. postquā curatū illū existimaueris. ali-
 ter nō leui in discrimine uersaris, ne repēte aliquid maius
 admittat peccatū quā antea fecerit. Idq; eo periculosius
 est, quod circa oīa genera calamitatū et infortuniorū uer-
 satur impatiēs, quia ut dixi, circa idē uersatur error et sci-
 entia. Patiēter ergo agere est cū ratiōe agere. Porrō cūra-
 tione agere ad oēm pertinet operationē. Ideo impatiētia
 oīs erroris et infortunij mater est. Iracūndus. n. circa cōiēti-
 onē uersatur, intēperās circa uoluptates, cōtumax circa
 id quod iā decreuit & statuit, ambitiosus circa honores,
 lusor circa ludū, ignauus circa negligētiā agēdorū: astul-
 tus & impatiēs circa omne genus actionū peccāt. Modo
 ergo uxorē sine dote ducet, modo ueneno aliquē tētabit,

aliquādo minuitur potētiori ac frustra, emere uolet si
 ne pecunia, pecuniam sub ingēti sc̄nore accipiet, literas
 falsas scribet, iter absq; utilitate imò cū iactura aggredie
 tur: emet uēdetq; suppellectilē pr̄ter propositū, ludet cū
 aleatorib. mutuo dabit malis debitorib. Alchymistæ se de
 uorādū tradet, aut in h̄eresim prolabetur, aut prodito-
 rib. se adnumerabit, aut amicos ueteres sine causa relin-
 quet: uel indecora faciet, aut periculis pr̄ter propositū
 se exponet: aut sycophātæ se credet, aut adulteriū pr̄po-
 sterē tētabit, aut donabit cū nō habeat, aut conuiuia in-
 ops celebrabit in quib. magis ridebitur quā gratiā iniet.
 Quid dicā de occultis quæ p̄adet, de uestitu indecētī, pro-
 fessiōe corū quæ nō nouit: precib. ridiculis ac petitiōib.
 absurdis et apud penē ignotos, aut quorū sua nō interest:
 de incessu, uerbis, educādi more filios absurdo, sexcētisq;
 huiusmodi, quæ oia et magna sunt, et pleraq; cū ultimo
 exitio cōiūctæ: dico euersiōe patrimonij, cū infamia ac de-
 core tū suo, tū cōiūctorū ac etiā morte, aut mortis peri-
 culo ingēti. Quis ergo tot periculis tot foueis, ne in earū
 aliquā impatiēs incidat occurrere possit: pueros contine-
 mus metu, uerberib. ætas excusat apud populū, et tuetur
 apud iudices. adultis ista nō profunt, duæ supersunt spes:
 aut ut pro stultis publicētur, ut insigni infamia ab omni
 periculo liberētur. Sed tūc libertatē et usum proprii pa-
 trimonij atq; administrationē amittūt: altera quæ melior
 est si obtineri possit ut sanētur. Quocirca cū tam diffici-
 le sit suffragātib. etiā legib. hoc assequi, quam improbē e-
 gerūt qui huic tā sancto proposito nō solū auxiliū nō tu-

lere, sed grauiā impedimēta suis cōstitutiōib. adiecere. Palā. n. est multos iuuenes qui huiusmodi morbo impliciti malis suasorib. perditū eunt, posse ad meliorē frugē sanis monitis reuocari. at ridēt, dolū nō leuē hac irrisione tegētes. Quid enim saluis infamia nūmis? Qui. n. sic dicūt existimāt nihil superesse his qui eos arguūt, primū ridere illos sat putāt? Si perseuerēt minātur atq; ostētāt carceres, aculeos atq; seures: quōd si obnitātur molliūtur etiā deteriora illis. Ergo omittamus hęc, modo hi sciant & Rēp. sic eueriti, et animos nostros supplicijs atq; premijs sempiternis esse addictos: hęcq; uiuēdi formā quę simplicib. aduersatur, ac improbis patrocinatorib. deceptorib. furib. depeculatorib. sycophantię dolosis, quę adulteris ianuas aperit, parētib. manus uincit, Mahumeti ad dictis, legi uires addere, potētia augere, animos accendere, atq; illos sensim nō tātū huc adducere sed trahere. Qui uerō nihil putāt scitu aut lectu dignū, nisi quod rē et nomen augere doceat: ut iurisc. opiniōes ac allegatiōes medicāq; præcepta et auxilia, hi nō intelligūt huiusmodi animi uitijs imbutos neq; rē parare cū quātauis artiū etiā peritiā (si modo quod rarō cōtingit assequi eā queāt) posse, nec partā aut hereditate habitā retinere. nec si retineāt frui. Quāquā nec in huiusmodi argumēto aliqua ex parte in superiorib. desuerim, ut rē augere doceremus. Verū cū de huiusmodi uitio abundē satis superq; dictū sit: & quomodo cognoscatur, et in quot genera distinguatur, et quāta mala afferat, ac quomodo curetur quāq; periculosum sit nisi sanetur: reliquū est ut fastu deposito, etiā de singulis alijs solū principale auxiliū recēseamus, atq; id facillimū.

reliqua eadē methodo inueniēda relinquuntur. Ira ergo
 hac ratione occurremus, si iniustū est, quòd tu cor cur uī
 et per iniuriā obtinere uolo? quin potius blādicis ac do-
 lo? si iustū cur iniuste id quaero. ideoq; nihil proficimus,
 sed solū alienamus charissimos. ea admittimus quorū po-
 stea poenitet, quòd plus nos quā alios torquemus ac ledi-
 mus. Inspiciamus iratos quā deformes uideātur? quid a-
 gūt, salinā loquēdo inspuūt, inflati, rubicūdi, amētes, oca-
 lis turbatis, incerta uoce et gressū. meminere quot homi-
 nib. ira exitio fuerit, quot subierint ultimū suppliciū? ede-
 lētes, deser carneolū, in quo dū H in S est aut ~~z~~ iūga-
 tur ei C in ascēdēte, sculpta sit imago ursi ac apū. ambo-
 .n. hac a' alia ira sua perire solēt. ambitus Tēpe sit ame-
 nissimus locus. Inuidiā obijciamus illud, cur me ipsum fru-
 stra torquēbo? Aut parat aut habuit? Si habuit cur nō in-
 uides quòd Regis filius natus nō sis? si parat? inuide ergo
 ei labores, uigilias, sollicitudines? demum cogita quòd oīa
 humana parū durāt, et mors oīa aequat. smaragdū aut hy-
 acinthū collo suspēde, cū mortis imagine sculpta dū C U
 cōgreditur in ascēdēte, hoc .n. semper intelligitur. Et H
 eiusq; stellæ, tū signa maximeq; ~~z~~ absit. Odiū pari rati-
 one obliterādū ē, cogita illū moriturū cū omnib. suis ac
 forsan deteriore morte, quā tu de illis si in manib. tuis es-
 sent statueres. breuis est uita humana, imò trāsitus. quidē
 fulguris: magna pars uindictæ ē si intelligat te nō angi ob
 iniuriā. Memineris eius quòd Sen. inquit: Cū pari cōtēde-
 re anceps est, cū superiore furiosum, cum inferiore sordi-
 dum: Scias superesse à morte qui ulciscantur. Cum filius

Ioan. Barchi dānatus esset capitali supplicio, quā quā ne-
 minē occidisset nec uulnerasset, orabāt Deū illius uxor et
 filia, eadē n. in causa quidā fuerāt absoluti. interim filia
 quæ tū an. agebat 13 inquit: O mater uidetis dominū pa-
 trē sine capite? unde uxor animo destituta est. paulo post
 uenit nuntius qui retulit eū securi percussū. Dira pati-
 mur, sed cicadæ inter locustas sunt. Sueton. in Caligula: se-
 miambustū leui cespite cadauer eius obrutū ē: postea per
 forores ab exilio reuersus erutū crematū sepulūq; satis
 cōstat priusquā id fieret, hortorū custodes umbris inquiete
 tatos. In ea quoq; domo in qua occubuerit nullā noctē si-
 ne terrore trāsactā, donec ipsa domus incēdio cōsumpta
 sit. Ambitiōi opponēs rationē tātæ cōtinētiæ ob tā exi-
 guū uoluptatis fructū. Vellē ab omnib. laudari? perinde ē
 ac si uelles omniū bona possidere? finitur hæc ambitio cū
 uita: et quo plures te suspicient plures te oderint. Iaspide
 cū pardali sculpta, quæ nōnūquā sibi ob ambitionē irata
 perit saturno et ☾ in ♃ uel ♄ iūctis. Iactatiæ id op-
 pone, quòd quāto magis laudas temetipsum, tanto minus
 ab alijs laudaris. Garrulitatē lapidib. in ore cōtētis, et co-
 gitatiōe firma et morsu brachiorū cohibebis. Scripsit de
 hoc Plutarch. librū elegātē? Qui tacere nō potest, saltē as-
 suescat aliena dicere, ac prorsus falsa. ☾ cū ♄ et ♃ in m
 uel X sculpe in Achate uel topazio, uel Chrysolitho uel
 onyche perspicuo Oriētali imagine. capellæ auis pauoni
 paruo similis est, quæ uoce se, suosq; puellōs prodit et pe-
 rit. Querulus ne sis, quòd ex amico inimicū reddis cogi-
 ta: et cōtēptus euades nil lucrifaciēs, præstat id agere cū
 his quos cruciare uelles. at si hoc potes alio telo opus est.

Crudelitatē ita repelles, ut existimes quid tibi fieri uelles. Quòd illū offendēdo deū offendis, quòd ille tibi omnino similis est, eodēq; sanguine prognatus, quòd humanitatē exuis. **D** cum **V** iūcta in **S** aut uirgine uel **Ω** sculpes Christū aū crucifigeretur, et matrē in smaragdo uel sarda. Tristitiā quæ depellāt suo loco dixi. in carbūculi uilio-
ris quadā specie quā granatū uocāt sculpæ lætæ dici ima-
ginē, aut saphyrū uel smaragdū pulchrū in annulo defer.
Ede crocū et ambrosiā, aquāq; bibe ex florib. nymphae
et papaueris albi. Et musica quæ ē illi propria nō alia u-
tere: auget enim etiā uinū albū dulce, et iter lōgū, et ami-
ci prudētes, et metus magni. et illud tecū reputa, quod mo-
riēdū est: et quòd tū pleni gaudij particeps eris. Et medi-
tatio miseriarū illorū qui fuerūt causa tristitiæ tuæ. Et si
uiuuit, cuius causa metuis? liberari potest, si mortuus est, il-
le bene habet, et ei occurrēs quā celeriter, cogita etiam
quod nihil proficis. ludus etiā iuuat et cōcubitus cū puel-
lis et mulierib. prudentibus. Tristitia aut affici alia causa
quā ob luctū nō est generosi animi. Cōtumaciā depelle cō-
silio, quia si utile est propositū ratiōe uincc: si inutile tibi
soli malefacis. et amethystus, smaragdus, hyacinthus, gra-
natus, oēs auget sapiētīā, ideo cōtumaciā tollūt. Peruersi-
tatē quoq; ratiōe lenies: iisdē lapidib. minues, **C** **V** aut
U in uirgine aut **S** uel **Ω** iūctā collocabis in ascēdēte.
Agnū in sculpe aut alucaria cū apib. ut memineris quātā
industriā in illis Deus collocarit, tu uerò ape deterior e-
ris? Stultitiæ leui occurrēs edēdo cerebra gallinarū, c. tr-
nes palūborū et testudinū, et bibāt acetū albū modicum,

quotidie et purgētur cū elleboro nigro, epithymo et caeruleo lapide loto tricies. Et bibāt ius castrati, et odorent nymphae flores et eorū aquā: et puluis gemmae granatae species ē carbunculi: Et borago assidue comesta. Et aūs semper negotijs implicitus, et **D** cū **U** in **V** iuncta cū felici **Q** aspectu, sculpe in topazio Aristot. in Tēpe spatiate. Ludo ut abstineas te alij implica uoluptati aut negotio si potes, iter lōgū suscipe, cogita periculū iacturae rei, et certā tēporis irreparabilēq; iacturā, et cōtēptū. Furto ut abstineas sepe uide supplicia, negotijs te implica, uoue deo: iter lōgū age. cogita quāto periculo te exponas, infamiae suspicionē, mortis horā et restitutionē. Importunitatē tolles si reputes quid tibi fieri uelles, et impatiētā ablegaueris. Petulantiā dele ac morositatē hoc cōsilio, quod tibi id fieri uoles. Verū uoluptatē cape cū alijs, id ut efficias cum his quos amas uersare, et cū quib. uersaris eos ama. Timorē excute edēdo corda luporū, corūq; sed iuuenū carnes. Cū corde **Q** iuncta in iaspide, uel garatronio uel magne te **U** locū respiciēte aut **A** benignis radijs equi saltātis imaginē aut **Q** sculpe, utere uiticis semine cū mōbasio. Ebriosus uinum foedum bibat. uorax pinguia similiter edat, cogitet uitam ualetudinēq; perire. Libidosus edat rutam, uiticis semen ac nymphae **U** iisdem superincumbat, exerceatur fodiēdo, aquam bibat, studeat. Chrysolitum ferat **C** iuncta in **Q** illi amethystum, **D** cum **Q** **U** iuncta communis sculptura. Sus in coeno iacēs **U** lanio cum cultro. Auarus meminerit omnia inimicis relicturum. Se interim Deum offendere, amet, ludat.

Prodigiatem

Prodigiatem quæ hominem perdit, Luna cum Saturno in Saturni domicilijs iuncta, sculpe formicas colligentes grana aut Ω senē uel aquilā, nā hæc duo animalia senio superueniente fame pereūt. Segnitiē sculpto polypo Δ aucto cursu cū \mathcal{D} in Υ cū radijs \mathcal{L} in iaspide. Vanitatē papilionē in cēdiariū à lumine extinctū sculpe in carbunculo uel hyacintho cū \odot fuerit in Ω et Δ in Υ uel cōtrario modo cū \mathcal{L} uel \mathcal{H} propitijs radijs. $\epsilon\chi\alpha\pi\iota\varsigma\alpha\gamma$ agrū segete plenū, uineā uuis, ciconias deferentes parētes in smaragdo sculpe. Misericordiā inutilem sculpto pauone caudā ostendēte: alia animalia quæ interim edunt in onyche perspicuo, cum \mathcal{D} & \mathcal{Q} in \approx coierint. Stupidos admodum sculpto ceruo, sagitta in præcordijs icto dum cithæra hominē pulsantem spectat. Irrisorem simiæ captæ cū ocreis imagine cohibebis. Genus est fatuæ ambitionis & malignæ. Indignabundū in Balastio Herculeū lapidem & acum marinam sculpe. alius est honos à uirtute, quod si hoc natura fert, cur & tu ferre nō uis? Vecordiam & impudētiam in amethysto sculpe, dum luna est iuncta ioui cum radijs \odot foelicibus. uirginem cum florentibus lilijs in prato et oricem in eius sinu dormientem, riuulum que aquæ tacite labentis.

Tædiosum esse non debere intelliges, si muscam, culicem & cinnicem gemmæ insculpseris.

Rusticitatem depelle suspendens Chelidonium collo. Et Luna Veneri iuncta in aspectu benigno Mercurij, uel coniunctione uel in eius finibus in smaragdo, sculpe iuuenē blandientem puellæ in prato florente, circum
positis

positis rosis lilijs amanoq; fonte. Perfidiā et improbitatē
 hoc depelle cōsilio, quod hos malus exitus nō fugit, si mo-
 do fugiat est cōsciētia scelerū tortor, ē diuina ultio, ☿ ☿
 iūcta in igneo trigono ☉ trigona radiatiōe aspiciētē in
 nobili carbūculo, licet nō ualde precioso, utpote propter
 maculas uel hyacintho sculpe uitā cū gladio, carnificē cū
 securi, uinctū cū uipera cor exedētē, uel Cleomenē seipsū
 ab imo cultro usq; ad prācordia discidētē, quod uiolata
 fide Argiuos trucidasset. Hypocrisim faciē triplicē, pue-
 ri, iuuenis, senis simul iūctas sculpe ☿ ☿ Oriētali in sa-
 gittario copulata in hyacintho cū Erebi omnib. scelerū
 ac suppliciorū representatiōib. uel si operosum sit Caco
 demonē in flāmis ☿ lupū ululātē. Cogita perpetuō te es-
 se cōmunē Dei et hominū hostē. Incōstās in onyche luci-
 da, ☿ prope ☿ ualde Diūcto, hominē sculpe super funē
 ambulātē, infra aut prācipitiū ingēs. Eodē temerarios co-
 hercebis. Vel ☿ ☿ insidētē in sculpe. Curiositatē imagine
 canis sagacis in spelūca à ☿ deprehēsi: aut hominis à ui-
 pera dū latibula scrutatur demorsi, cū his quæ 4 literis
 L. M. N. P id est lōgē multa nescire prāstat, auertes. Adu-
 latores ab instituto retrahes cōsilio nō imagine. quoniā
 uolētēs et tuto peccāt. Si tamē libet, sculpāt ceruū inter
 nemora et coruū: canē aut in domo. inde cogitēt quanto
 melior sit uita cerui et corui tutior, ac liberiorquā canis?
 Atq; hæc de his breuiter dicta sufficiāt. memorātes quod
 species perturbationū ad genera sua referre scire oportet,
 ut indignationē ad ambitiosam iram, sed mitem. Ex
 his generum auxilia ad species transfēres.

Hæc quidē iuxta ea quæ in lib. de Rerū uarietate sunt.

Verum rectè estimati tametsi cõmunis uideatur opinio, quòd ad gēmas et figuras, aliq; morū præcepta ipsa par tim experiētia omnia cõprobauit. at circa siderū cõstitutiōes ea uis esse nō uidetur, quæ mores hominū immutare queat. aliter suspēdere lapidē collo, gēmā in annulo deferre magnā mutationē morib. pericula etiā uitæ afferret. lapis enim ille incerta sub siderū cõstitutiōe perforatus aut excisus, annuli aut aurū sustū incerto astrorū situ, gēma inclusa auro ferroq; percussa: quæ nugæ, quæ fabula ac prestigiæ, ut quoties lapidē gestemus pericula uitæ, mutatiōis morū, amissiōis fortunarū incurramus? Quid .n. maius quā cū gēma è matrice tot laborib. eruitur? Deinde fac ut insculpta Δ cū Hiūcta cõstatiā addat, quid si uel parū ferro illā tagā Δ ex opposito Δ cū in abside fuerit aut Δ , nōne cadē leuitatē pariet? quid refert quod sculpatur, uel fodiat, aut atteratur ære ac poliatur? nōne perpetuò siderum rationē habere cõueniet? Quid de tot gēmis sculptis atq; perforatis? imo omnib. quoniā in omnib. dū eruitur, labor, tēpus et ferri opus adhibetur: cū suspēdūtur nō iā lapidis naturā ac uim, sed tēpus illud quo elaborata est, quoq; eruta scire oporteret? aliter eo in periculo sumus, ne nō incōstantē pro cõstātē, incōsultū pro firmo, infelicē pro felice, uitæ breuioris pro lōgiore faciamus. Quinetiā res hæc eo longius traducetur, nā eadem questio de uestib. nouis induēdis erit. illæ .n. dū sūt ferro ac per lōgū tēpus elaborātur. eoq; res tadē perueniet, ut etiā usq; ad superstitionē excindēdorū capillorū perueniamus. Vides uno admissō errore quāta cōtingāt? Nihilofecius res ipsa antequā adeò subtiliter expēdatur, uerisimilis

milis nō parum esse uidetur. Respōdeo igitur ut ueritati
 magis quā opinionib. faueā, aut gloriæ inuētiōis nouarū
 rerū: quōd sculptura hæc minus potest quā lapidis natu-
 ra, aut cōmemoratio quæ ex figura habetur, aut ratio ip-
 sa peruincēs affectus nostros immoderatos: aut tēporis
 ratio qua lapis ipse excisus ē è matrice, ut iam 6 ordines
 rerū statuamus. In primo collocabimus rationē naturālē,
 timorē Dei, reliquāq; quæ nos ab huiusmodi peccatis a-
 uertere solēt. Ut oratio illa Xenocratis qua impudicū Po-
 lemonis animū mutauit ad cōtinētiā. In II aut ordine re-
 ponemus lapidis ipsius facultatē quid cū genio cōmune
 habent, quōd inuictæ sit naturæ & admodum diuturnæ
 uitæ, ut ad eas uires quæ peculiare in hominib. habētur,
 adeō cōducat ut pro genio habeatur. Dico addere patiē-
 tiā, animo letitiā, memoriā, somniorū ueritatē, quæ si a-
 deō perspecta esēt ut etiā uera sunt, id cōtingeret quōd
 de Astrologia dicere sum solitus, homines quasi deos futu-
 ros, nūc cū omnia tā parum sint cognita, nescio an illud
 quod scitur nobis sit inutile an utile. sepius forsā quōd
 in omnib. alijs quæ parū perspecta sunt, dico medicina,
 iurisprudētia, cōtingit inutile esse existimo. nam nulli sunt
 magis perniciosi agris quam uel imperiti medici, uel qui
 medicine præceptis aspersi sunt. nulli deteriores in ex-
 truedib. ædib. quā qui architecturæ rudimēta quædā te-
 nēt, artē ipsam aut nō tenēt. Ita ergo de singulis lapidum
 ergo natura, uis, facultas, atq; proprietates nobis adhuc ser-
 uatæ ex toto ignota est: experiri nō tutū est nisi pauciorū:
 perspicere naturā etiā post lōgū tēpus, propter tot quæ
 admiscētur, tot casus, decreta astrorū in genituris, uarieta-
 tem in-

te ingeniorū, cōditōis, artiū difficillimū. si quis tamē hoc
 posset intelligere ut in adamāte fermē perspecta est sma-
 ragdo, granato, atq; carneolo tum amethysto ac hyacin-
 tho, genios nobis cōciliare uideretur. nā nō pretiosiorū
 gēmarū sed uiliorū plerūq; uis maior, firmitior ac magis
 admirāda, quōd natura huic uni scilicet proprietati nō
 decori intēta fuit. Sic in lapidib. uides. quid Herculeo fœ-
 dius aut mirabilius? in plātis non rosæ aut uiolis, uel lilij
 aut specioso lithospermo uel uisco, sed elleboro, rhabar-
 baro, sculæ herbæ multisq; alijs deformiorib. uires ægre-
 gie insunt. Sic et in aialib. cerā, mel, sericū, nō equi aut e-
 lephātes sed bōbices et apes, nō solū parua et uilia, sed e-
 tiā fœda animalia fabricāt. Cur hoc? quis nō uidet? Equi
 n. elephātes et canes, cū suiipsius causa facti essent, in eis
 natura decorē excogitauit et firmitatē, nō aliud quicquā
 in his animalculis, cū parū aut nihil reposuerit proprie-
 utilitatis studij causa, oēm uim atq; solertia in admirabili
 eorū opere cōuertit. adeo ut si quis uel Polyticā apū, uel
 Bombycū metamorphosim reputet, tā admirāda utraq;
 uidebitur, ut propior fabulæ quā historiæ censerī possit.
 Viles ergo gēmas haud cōtēnemus, et quāto magis despe-
 ctæ modo duræ sint, eo magis suspicandū est uirtutes illis
 egregias inesse. tū præsertim cū specialē quandā formam
 habuerint: nec oēs profunt. Ex his. n. quas habeo plus læ-
 di quā iuuari me sentio, præter hyacinthū et smaragdū,
 quas semper mecū tuli, nec non etiam sapphyrū. Reliqua
 rū nondū ullam inueni mihi faustā. ratio est quōd illarū
 uis nō est ut harum triū tēperata, sed ut iuxta rationē di-
 ctā immoderata atq; incognita. III loco ē imago inclusa
 que nos

que nos admonet ut ab eo uitio abstinere debeamus. IIII
 tēpus quo gēma excisa est cōsiderādū ueniret, sed cū id in
 certū sit, omittimus quod habere nō licet. Quinto tēpus
 quo figura sculpirur aut annulus fabricatur. hęc enim cū
 sub rara cōstitutiōe fiāt, et magna lapidis aut metalli mu-
 tatiōe, ac lōgiori tēporis spatio uim magnā recipiūt ab a-
 stris. Cetera uerò ut uestes quod res mortuę sint uim nul-
 lā recipiūt. uiuū enim à uiuēte solū uires recipere potest.
 Polire autē gēmā cū fortuito fiat raro in uehemētē incidit
 siderū cōstitutiōne aut rarā, ideo parū afficit. sic etiā cum
 gēma terebatur. Sed cū politur etiā alia est ratio, ne mul-
 tū possit scilicet parua lapidis mutatio. Cū ergo quatuor
 sint causę efficacis proprietatis recipiendę, uis egregia na-
 turalis recipiētis cū duritię eximia et uita perēni, selecta
 atq; peculiaris illi negocio, ualidaq; astrorū cōstitutiō, di-
 uturna et cōtinuata impressiō ex immutatiōe diuturna, et
 cōtinuata in lapide sub eorū cōcursu facta, et magna im-
 mutatio in ipso lapide ut sculptura profundā, patet alijs
 in exēplis plura aut potiora ex his deficere: ideo reliqua
 præter etiā initiū gestatiōis, quod & loco reponi potest, ef-
 se inefficacia. Hoc autē ultimū aliquid facit ut in iactis se-
 minib; in generatiōe animalū: cū uiuēs uiuēti copulatur
 in primo cōtactu, ex quo postmodū nō separatur: Multo
 magis refert cui homini iūgāris. nā habitu geniturarū ad
 bonos malosue mores felicitatē aut infelicitatem insignis
 mutatio fit. adeò ut tota uita nonū cursum subeat. Ideoq;
 diligētissimē cauēdū ē cū quo amicitia cōtrahas. tum ma-
 ximē quod cū quibusdā optimis uiris infelices ob geniū
 aliquādo euadimus: quod etiā in equis licet nō tantū refe-
 rat est obseruādū.

Finis Libri tertij.

HIERONYMI CAR-
 DANI MEDIOLANENSIS
 MEDICI, DE UTILITATE CA-
 PIENDA EX ADVERSIS. LI-
 ber IIII. qui est de Externis.

DE AMICORVM ET CON-
 sanguineorum calamitatibus.

IXTERNORVM in
 commodorū historiam tractatu-
 rus, è re esse duxi ut singula ge-
 nera prius distinguerē, ex quo
 cōfestim intelligeremus qualia
 essent, & quæ & quam magna
 aut parua. plurimis enim uide-

ri posset hoc nomine quæ hic tractantur esse non ma-
 gni momenti cum maxima sint. Quid enim charius fra-
 tribus? quid dulcius filiis? quid uxore iucundius et ama-
 bilius? quid parentibus maiori curæ esse debet? Sunt
 præter hæc amici non parua nostri pars, consanguinei
 familiaresq; non negligendi. Horum omnium labores,
 miseriæ, calamitates, aduersa incommoda, mortes di-
 uersis modis nos turbant: sed aliqua adeò ut ipsa morte
 nostra sint grauiora. Quod si de singulis tractare uolu-
 ero, hunc librum in infinitum extendam. Oportet igitur
 tur tria deligere pro exemplo, extrema scilicet duo ac

a A medium

medium. Extrema quidem & charissima filij, minus chari familiares, mediocriter autē fratres parentesq; atq; amici. Sed uxoris conditio ob filiorum, uoluptatis, consuetudinis, ac gubernationis domus, societatem filiorum charitati similem desiderat tractationem, qua tamen ex parte ea iactura facile reparari potest, seruum curā paulo superat. Atq; id etiā iuxta uaria hominū iudicia: quidā enim uxore omnib. filijs præferunt, alij uix familiari æquāt. quorū neutrum probo. ob tantā tamē inæqualitatē eū in re ipsa, tum in uxoris probitate aut improbitate, tū etiā in hominū iudicijs, seorsum quasi quoddā genus cōstituēs eam tractationē attingi. Generaliter ergo iā in 4. capita hęc tractationē diuisimus. Illud quoq; generaliter attingere oportet, in quo externa à proprijs differāt. nā nō magnitudine, cum filiorū præsertim infortunia, nō solū pauperie, litibus, exilio sint grauiora. sed per sepe etiā ipsa propria nostra morte. Dicuntur igitur externa, quoniā nos nō afficiunt primū calamitates quæ bis accidunt, sed tamē illos afficiēdo nos ipsos quoq; torquēt, tanquā illis plus minusue cōiunctos. Est autē hoc discriminis inter nos et illos, quòd non nostro sensu neq; nostro iudicio metiri licet calamitates, sed eius qui afficitur. Siquidem filium impuberem mori cernamus, aut etiam iam puberem sed pavidum, molestius eam mortem quam propriam ferimus: quoniam non nostro sensu neq; iudicio, sed illius eum dolorem metiri cogimur. Neq; eadem auxilia

xilia adhibere præsertim ex philosophia sumpta illi
 possumus, quæ nobismetipsis. Hoc uerò melius habet
 quòd nos qui auxiliamur, licet doloris simus¹ partici-
 pes, non tamen causæ. uelut exilij, carceris, aut morbi,
 ob id suppetias aliquanto melius illi asferre possumus.
 Tertium est ut in singulis generibus ordinem doceam-
 us, & quæ nam magis aut minus afficiant. Etenim
 cum duplex hic sit, aut ex genere ipsius calamitatis à
 causa sumpto, de quo satis diximus. uix enim aliud in
 toto opere sæpius repetiuimus, quam quid deterius es-
 set senectus an mors? paupertas an exilium? atq; huius-
 modi? alius ratione personarum qui huic tractationi
 propriè necessarius est, de eo primum dicendum puto.

Videntur igitur filij omnium esse charissimi ob per-
 petuitatis spem, quòd pars sint nostri nobiscū educati,
 in nostra potestate. Fratrum quoq; qui patrimi matri-
 miq; sunt, eadē uidebitur esse coniunctio, nā si ex eodē
 patre matreq; sint quibus tu natus es, nihil plus tu ha-
 bes quā illi, illi nihil plus quā tu, nisi quòd casu aut edu-
 catione cōtingit. hoc aut totū ad nos uix quicquā perti-
 net. Itaq; Gell. bene uidetur quāuis lōginquiū aliquā
 to exposuisse, frater quasi ferè alter. Et certè frater idē
 nobis est si ex utroq; parēte genitus sit. Et eo magis cū
 gemelli fuerint, adeò enim aliqui ex his se mutuo dili-
 gebāt, ut unus sine altero esse nō posset, ut illos sapiētes
 esse iudicē qui cū nepotes haberēt ex fratrib. uxorem
 ducere neglexerūt, quòd illos nō aliter quā charos ha-
 berent.

berent. at filij ex nobis sunt: uerum & fratres ex eadē materia atq; toti. filius enim patris minima est particula, filij ergo fratris pro tuis erunt, cum frater tibi idem ferme sit.

Inde ratio orta similitudinis quam breuiter explicabo. plurimū enim facit ad sciētiam cōiunctionis huius, nam qui similes ijdem maximè coniuncti sunt. Et qui maximè coniuncti sunt, eorum consuetudine ac uita maximè letamur & gaudemus: eorum quoq; interitū tanto maiore desiderio tenemur, & ob id etiam tristamur. Principio igitur cum filius ex utroq; parente gignatur, principalia membra necessario similia contrahit alteri eorum uel utrisq; quòd si post nullum sequatur impedimentum, similitudinem esse retinet illius parentis, cuius partes plus potuerunt in formando membra principalia, utpote si patris semen uicerit illi assimilabitur: si matris sanguis & semen matri: si utriusq; par fuerit administratio, erit forma ex utroq; parente mixta: uel in singulis membris, uel in uno uni in altero alteri assimilabitur, ut in oculis patri, matri in naso. Sed si euertatur forma à generatione, aut laboribus, aut inopia cibi, aut crapula, aut uigilijs, aut animi dolore, uel morbo, euadet forma alia quam parentum. Et similiter si parentum forma & ipsa iam euicta fuerit, nec sequatur membrorum principalium naturam, qui nascetur non parentibus assimilabitur. Iam uerò idem dicendum erit de puella quæ ex alijs parentibus orta sit: quo-

sit: quoniam quatuor etiam distinctionibus formæ ratio comprehendetur. aut enim assimilabitur patri uel matri, uel utriq; uel neutri: scilicet cum propria forma aut ipsorum parentum euicta fuerit. Si igitur huius pueri ac puellæ, ut parentum forma non euicta sit, sed forma eorum fuerit iuxta temperamentum principalium membrorum, sintq; ex iisdem parentibus alij orti fratres ac sorores suis parentibus similes, atq; eodem modo in principalibus constituti, quemadmodum & puer qui natus est & puella, similiter fratres, eodem modo similes in temperamento atq; etiam forma parentibus suis: tunc uerò coniuncto puero illo cū puella cum ad ætatem peruenerint adultam procreetur, gratia exempli: puer hic ergo poterit esse similis auo, item auic, item patri, item matri, item patruo paterno, item auunculo, item nulli. Eademq; ratione, sed in longius producto auunculo maiori, aut patruo maiori. Sed hæc ex alijs dignoscentur quanquam rariora. Quomodo igitur patri? cum patris semen peruicerit, & pater formam habuerit contractam à parentibus, aut in eo forma à principalibus membris confecta, ex toto euicta fuerit, sic ut membra principalia natiuum iam mutauerint temperamentum, hocq; rarò accidit. Ergo primo in casu patri similis erit auo auic. In secundo casu patri tantum, cæteris maioribus dissimilis. Eadem ratione iisdemq; causis atq; differentijs assimilabitur matri: aut patri ac matri simul, aut auis eorum

aut non. hæc enim perspicua sut ex primo exemplo. a-
 uo autem & non alijs siue paternus sit, seu maternus,
 seu auia hac ratione. cum euieta forma in patre aut
 matre ex externa causa principia non fuerint euieta,
 sed similia auo uel auia, cuius pars uicerit in genera-
 tione foetus illius foetus formam sequetur, si non eui-
 eta fuerit forma, illa sequetur formam à principijs de-
 riuatam. quare ab auo uel auia, non autem à parenti-
 bus cum iam euieta sit: igitur assimilabitur auis &
 non parentibus. Quòd si pater materue principijs
 ab auo & auia contractis formam aliam ob impedimē-
 tū cōsecuti sint, frater aut patris aut matris similē auo
 & auie ac tēperamento principalium mēbrorū, filius
 qui nascetur, si forma illius non casu aliquo superetur
 patruo uel auunculo assimilabitur, iuxta uictoriā pa-
 tris aut matris. nā nō assimilabitur parentib. cum eui-
 eta sit illorum forma. nec auo aut auie, quoniam pater
 aut mater mixtum ex utroq; tēperamentū sortiti sunt:
 hoc autē patruus aut auunculus adepti sunt, ideò tēpe-
 ramētum filij et patris seu auunculi idē est. quare cum
 neutrius forma casu uel natura è principijs immutata
 sit, erit forma filij similis formæ patris uel auunculi,
 cum uero filij forma aut principia etiam aliquo exter-
 no casu euieta fuerint, natus nulli maiorum similis e-
 rit, ut nec monstra. Erunt ergo causæ similitudinis ne-
 potis ad auum, gratia exēpli, paternum nō alij ex ma-
 iorib. quatuor uictoria feminis aui in patre, euieta for-

ma in patre non principium casu aliquo uictoria seminis patris in generatione filij: Et quod forma filij ac temperamentum principalium membrorum nullo casu eueicta sint. Hæc igitur similitudinis ratio atque hæc causæ.

Ex quibus haud difficile est intelligere, cur fratres inter se plerumq; similiores sint quam patribus filij: ex utroq; enim, ut dixi parente eadē principia easdemq; partes contraxere. Sed filios ob id magis diligimus, quod in spem posteritatis magis etiā educētur, quodq; in nostra sint potestate, namq; educatio diuturna per se sola magnum conciliat amorem. Verum & si frater adeo fratri coniunctus sit, ut filij fratris patruo pro filijs haberi mereantur, non tamen uicissim res conuertitur: ut patruī nepotibus sint tanquam patres. actu enim sunt, potestate autem minimè. nam qui filij ex patruo uel auunculo generantur, non sunt uelut fratres, fratres enim germani sunt, at patruels cum diuersis sint nati matribus non sunt ut fratres, sed uinculum necessitudinis in his maximè abrumpitur: nisi uel patruus ex eadem matre quæ illi glos est, filios susceperit Iudæorum more: nam hi iam fratres sunt rursus. aut si duo fratres duabus sororibus, aut alternatim cōiuncti sint, qui nascētur patruels fratres erunt. Nō ergo exacta est cōiunctio patruī ad nepotē sed mediocris: actu similis fraternæ, potestate ut patruelium qui disuncti sunt. Vtrum uerò hæc cōiunctio in infinitū ascēdēt

ac descendantium extendatur: materia quidem ostendimus dum de iniuria loqueremur minimè: an etiam similitudine tot interpositis medijs? difficillimum est. Sed si modo manet, ad exiguam reducitur quantitatem. at patruelium etiam exigua est: cum ergo ex concessis similitudo in infinitum diuidi possit atq; attenuari, parum differet similitudo millesimi ex descendentibus meis ac patruelis ad me. nam minimarum quantitatum minimas necesse est esse differentias, quamobrè parum intererit seu millesimus ex recta linea descendantium, seu à latere maneat. Impressio quoq; mutatione sexus aut abrupitur aut minuitur, quo fit ut tribus ex causis parum qui multum absunt ex posteris descendentibus ad nos pertineant. Quocirca uidetur optimè huic quantum licuit perspexisse Moses, licet postmodum infeliciter cesserit: iubendo ut ex eadem quam dicunt tribu, coniuges, iungerentur, sic enim coniunctio descendantium cum maioribus augetur non minuitur. semper enim aliquid incrementi recipit. Sed & si patrueles & amitimos simul relinquant, perinde est ac si quis ex fratre uel sorore nepotes. Verum periculum est ne altera stirps deficiat. His ergo rationibus confirmatus, ad parentum, filiorum, fratrumq; incommoda ferenda: tum etiam si quid deterius euenerit accedes, nec ob id tamen negligentius illorum curam ages. tantumq; supererit studium presentium. Pro quo alleuando, ut dixi, retroagere nos debemus: aut qui nostri curam gerunt id agere, ueluti si
 filium

filium, aut fratrem amiseris, nunciabit alterum filium aut fratrem obijisse. periculosum est sed necessariū quæ si & optimum auxilium. nam ubi superstitem unum intellexeris prioris cura multum minuitur. Cum enim natura soli nati simus, maximè quod ad filios attinet, nisi præcedentium memoria obstaret, quicquid reliqui esset pro lucro poneremus, quod in his qui sine filijs sunt cum filius nascitur obseruamus. neque enim quod alijs sint quatuor aut duodecim, sed quod sibi natus sit unus, cum nullum haberent considerant. Retrocedere igitur uersus initia in luctu expedit si filij sint. Si parentes id considerant quòd ea lege nati sumus, ut si non essemus infelices obitum illorum expectare oporteret. quæ ratio etiam in maioribus fratribus ante oculos ponenda est: in minoribus ut de filijs statuendum: scilicet quòd cum nati sumus illi non erant. Deniq; illud Iobi semper in huiusmodi calamitatibus in ore habendum: Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: Sicut domino placuit ita factum est. Quamobrem quicquid supererit pro lucro habendum est. iam ergo quæ in parentibus dicemus pro fratribus maioribus. quæ pro filijs, pro fratribus minoribus satisficient, pauca inde de amicis subiungam.

Ergo parentum cōmoda, mors improbis filijs si sint sapientes. stultis autem seu probi sint, seu improbi infasta. sed leta his, illis autem tristis. Nihilominus si pa-

rentem amisisti alterum, arctius complectere, amplectere filios tuos, nam in illis etiam spes continuationis stirpis eorum reposita est, amplectere illius filios? hi enim fratres tui sunt, quam gratum exhibebis spectaculum, si fratres tuos coram communi parente amplecteris? imitare exemplum illud famosum Apollonidis Cicene matris Eumenis regis, quæ filijs gratulabatur cum uideret filium Regem inter fratres gladijs accinctos pila ludere, erant autem tres. Idem Eumenes raro exemplo moriens regnum & filiolum Attalo fratri custodiendum reliquit. Attalus autem ubi primum adoleuit filius fratris regnum statim restituit, ut non solum culpa sed etiã suspitione culpæ careret. Cuius pietatis exemplum Cardinalis Mantuæ in cõseruandis nepotibus ex fratre ac regno restituendo seruauit, cum ad ipsum regnum ex nepotum interitu perueniret. O nunquã satis laudata Gonzaghæ inçlyta domus? quæ gratiæ in tuos, in amicos, in alienos, culmen ac fidei attingisti? Sed Apollonidis tam felicem successum nõ passa est diutius fortuna procedere. O mortalium inanes spes? gaudia breuia? siquidem mortuus est adolescens iam Rex factus: successit Attalus Romanis, nescio an per iniuriam an socordiam præterito fratre relictum regnum, extincta demum paulo post stirps.

Quid amplius sperare licet in mortalibus? postquam tam florentibus rebus, tam breui, tam exitialis finis etiam sine bello superuenit? Quæ sine spe sunt
fausta

fausta magis sunt, quòd ex sola uirtute & gloria fru-
 ctum consequuntur. Velut Carolomanus Gallorum, et
 Rachisius Longobardorum Reges qui patrib. è manu
 regna tradiderunt, monasticam, ut uocant, uitam pro-
 fessi. Ergo ex parentum morte, administratio, opes, au-
 toritasq; accedunt. magnum auxilium parentes, ma-
 gnum munimentum, sed etiã magnum impedimētum,
 ad uirtutē, ad gloriã properanti. Præsertim si non ad-
 modum prudentia & autoritate ualeant. Si malè res
 cedat, imperitiæ ac temeritati filiorũ ascribitur: quic-
 quid bene, parentum nomini. Non est quærenda, non
 optanda mors parentum: si tamen euenerit, postq; or-
 dinem naturæ sequitur, æquo animo ferenda est. multis
 filijs diuturna patris uita impedimenta & damna attu-
 lit. Pompeius & Suba Rex exitio unus, alter miseriæ
 filiorum uitam diutius protraxit. Sic & Alphonsus se-
 cundus Apuliæ & Neapolis Rex nimium filio & sibi
 superuixit, regnum enim quòd in iuuetã summis labo-
 rib. & maxima cum laude recuperauerat, senex turpi-
 us amisit, quã antea recuperasset. Ingens adeo se turba
 offert uirorum præsentium, qui quòd diutius uixerint
 filios pauperes reliquerunt, ut nõ iam antiqua exẽpla
 in hoc requirẽda censeã. Itaq; cum multis prosit mors
 parētũ, quæ etiã lege naturæ his debetur, si eueniat sic
 excipiẽda est, ut inter indifferẽtia collocetur. Si nõ præ-
 propera mors Philippũ sustulisset, nõ adeò magna glo-
 ria nunc etiã floreret Alexander. Nec tamen demeror

Tibullium

bullum qui fratrem deflet quam lugubri possit descri-
bi carmine:

Multas per gentes, & multa per æquora uectus

Aduenio has miseram frater ad inferias.

Vt te postremo donarem munere mortis

Et mutum nec quicquam alloquerer cinerem.

Quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum,

Heu miser indignè frater adempte mihi.

Nunc tamen interea prisco quo more parentum

Tradita sunt tristes munera ad inferias,

Accipe fraterno multum manantia fletu

Atq; in perpetuum frater aue, atq; uale.

Verum ferre oportet quæ uitare non possumus, at-
que nobis tanto diligentius prospicere. Solent enim ea-
dem fata parentibus ac filiis, tum etiam fratribus esse
communia. discemus igitur quanquam charius, alieno
exemplo cautiores esse aduersus imminentes calamita-
tes. Sed cuius mors molestior esse debet, an patris
an matris? Virgilius insinuare uidetur chariorem esse
matrem:

Incipe parue puer risu cognoscere matrem:

Matris longa decem abstulerunt fastidia menses.

Leges patri magis fauent: quòd filium in patris po-
testate non matris constituunt. Ob id ergo patri ma-
ior ueneratio ut domino debetur, matri autem amor:
nam matres magis amant, quoniam certius sciunt filios
esse suos, & quoniam in generatione magis labora-
runt:

runt: par est ergo ut uicissim magis redamantur. Pater namq; in generatione nihil patitur, imò uoluptatē doloris loco percipit. ut quo ad generationem attinet nihil debeat illi filius. Sed neq; in prima educatione. posteriore tamen tempore propter sumptus filius ei multum debet, et propter eruditionē et curā. tum uero magis si periculo propter filium se exposuerit, ut sepe cōtingit. Licet ergo in mala tractatione, educatione, institutione odisse patrem & matrem, nocere, maledicere, deserere, paruipendere, minimè licet. Verum dices cui nam magis debet filius ex parentibus? Poëtæ cum Ore stem occidisse matrem propter patrem scribunt, pater næ causæ magis fauent. Sed & Valerij Maximi exempla non matribus tantum quantum patribus fauent, Pluto Pinensis, Cymon, Claudia Vestalis, C. Flaminius, Manlius Torquatus Africanus. Sed quid dicam de Opio qui senem ac debilem patrem proscriptum sub mē dici habitu in humeros sustulit, atq; usq; in Siciliā saluum deuexit: ita ut à triumuiris ueniam & ædilitatem etiam, ac ex operarijs populoq; dona cum iam ei nihil esset promeruerit. Mouent mihi lachrymas cum hæc commemoro exempla, quæ uincere potuerunt seuissimum populum Romanum, & assidua cæde ac inhumana spectaculis gaudentem. quæ triumuiros tyrannos inaudite crudelitatis ac pro suo commodo agentes, læseq; maiestatis nomine proscribentes, flectere ad misericordiam potuerunt.

Sic

Sic apud Octauium è triumuiris unum filiae lactis
 matre patrē seruarunt. Eodē et aliquāto maiore periculo
 Arrianus, et ipse patrē è carcerib. eduxit, maluitq; cū
 proscrip̄to perire, quā solus uiuere: uerū fortuna tā
 pio uoto fauit. Alexij quoq; Imperatoris insigne exem-
 plum & Rosimundae etiā charitatē, patriā quā immen-
 sa esse debeat attestātur. Ptolem. eorum unus patrē oc-
 cidit per iocum Philopater appellatus, alius Alexāder
 uocatus sustulit matrē. De eo qui dictus est Philometer
 nō habeo quid dicā. Verū insignis amoris erga matrē
 exēplum habetur in Lycophrone filio Periādri, Corin-
 thiorum tyrāni, qui cum apud Proclē auum maternū
 in Epidauro educaret, reuocatus à patre Procles di-
 xit illi: scito Lycophrō Periādrum patrem tuum occi-
 disse Melitā matrē tuā absq; causa: quo dicto ille adeō
 perstitit in odio cōtra patrem, ut nullis minis, nō fame
 alijsq; remedijs in gratiā cum patre redire uoluerit.
 Quinetiā reuocatus ex Corcyra ut regno succederet
 cōditionem reiecit: dicens nō mansurum ea in patriā,
 ubi mater sua perempta esset. Cum hoc etiā nihil cōtra
 patrem molitus est, nec uerbum protulit impium: nec
 pater filij cōtumaciā ulcisci uoluit. Ergo ut uideo om-
 nium cōsensu plus patri propter uenerationem, quam
 matri ob amorem filius debet: uiuentemq; preferemus
 patrem, & mortuā matrem diutius deplorabimus. Pla-
 to uerō utriusq; iniuriā parem pensuit, quādo quidem
 & parem poenā iniungit. Illud nō probo quod permit-
 tat si-

Pat filium accusare patrem dementiæ, tum maximè pu-
 blicè apud iudices, cum plus turpitudine nocitura sit
 filio res, quàm profutura ob lucrū. Exemplo quoq; pesti-
 mo totius Reip. oberit. Sed et ab imprecationib. pareu-
 tes erga filios multo magis abstinebunt, quàm uerberib.
 aut uinculis, aut uulnerib. leuib. quoniã filios infames
 reddunt et aliorū iniuriæ expositos. Et si sequatur pœ-
 na, filius iusto plus plectitur, ac teipsum oderit si nō se-
 quatur, tu cōtēptum dijs affers et illū reddis nequiorē.
 Quod ad rē attinet stultū existimare si Selymus regnat
 feliciter, patris imprecationē solā filio obesse. Ergo ut
 ad rem redeā, eadē sed minor erit cura de amicis. de u-
 trisq; aut scilicet amicis et cōsanguineis si quis ex eorū
 calamitatib. utilitatē sumere uelit, quæ de filijs in uno
 quoq; genere scripsimus diligēter perlegat: paucis. n.
 mutatis hæc illa huc trāsferri poterunt. Tu nerō inte-
 rim omnib. opitulare iuxta rationē opū tuarū, seu sint
 amici boni inopes, seu studiosi pauperes, seu serui aut
 familiares miseri, aut consanguinei egestate oppressi.
 Sic. n. et illis proderis et laudē cōsequeris, et nōnūquā
 ab illis cū moriūtur hereditate res tua augebitur. Er-
 go rarō amici mors si amicus uerus sit, et non omnino
 pauper nō utilis ē. antiquo tēpore nulla erat chymica
 lucrosior, nullū foenus tutius atq; utilius. Mors amici
 multa nobis præbet cōmoda et exiguū dānū: similiter
 et sanguine cōiuncti. Seu. n. heredē te ex parte, ut dixi,
 reliquerit, seu tutorem instituerit, seu etiā tui nō memi-
 nerit.

nerit, multa condisces aliena iactura atq; dolore, quibus prospicere poteris rebus tuis. quæ quia tam multa sunt ut longam enarrationem exposcerent, cursim ea pertransibo.

DE FAMILIARIVM ET seruorum improbitate.

Rimum admoneris casus hominū, breuitatis uitæ, repentini exitij, infidoriū sociorum & amicorum ac familiarium, inanium laborum tuorum ac studiorum. uides quòd maius est fratres ac filios magis sollicitos de opibus quam de parente aut fratre. Soli parentes si supersint ueras lachrymas fundunt. Vides à morte quale silentium imponitur tanto fastui? quam omnia illius neglecta? qualis mutatio status totius domus? Itaq; sapienti ualde utile est astitisse morienti. adeo ut mirer Lucianum de hoc non scripsisse dialogum. Videbis concertantes inuicem de furto, de persuasione testamenti, de fraudandis impèsis, quis curator hereditati, quis tutor filijs eligi debeat, quis scripta, Chirographa, libros sit accepturus, ut aliquid communi nomine supprimatur. Si qui moritur filios aut fratres habet, plures pro uno amicos recipies: si his caret uix fieri potest ut nihil tibi defunctus relinquat. Sed fac ut durissima sit mors parentis, nihil commodi consequaris.

consequaris, sed aut amicus talis sit cui superuivere nō
 lus: ut C. Blossius T. Graccho, & Pomponius & Lecto-
 rius Caio illius fratri, Lucius Rhegynus Cepioni, L. Pe-
 tronius P. Cælio, Ser. Terentius D. Bruto, Lucilius M.
 Bruto, neq; enim ambigua exempla & incerta ex ue-
 tustate repetere cogimur, cum tanta sit copia illustriū
 in Romanis, nōne ad omnia si superuivere cogaris ar-
 dua & aduersa ferenda intrepidus uiues? Et quæ tra-
 ctabis tam forti animo suscipies, ut uel potiaris illis, aut
 nihil doleas. Quot enim occasiones amittimus sub ti-
 moris specie? Quis fuisset Achilles si Hectorem non oc-
 cidisset? Quomodo occidisset Hectorem? ni Briseida de-
 flentem Patrocli mors excitasset? Quæ in inuentione
 longe Virgilius ab Homero superatur. Quid illustra-
 uit Tomyrim Scytharum reginam nisi uindicta de Cy-
 ro, qui illius filiū occiderat sumpta? Quid Martialem
 equitem Romanum, nisi Caracallæ mors qui illius fra-
 trē occiderat? Quæ nam fuisset Camma Galatha, si nō
 ulta esset Sinatumuirum Sinorigem interfectorem oc-
 cidendo? pulchro sanè & memorabili inuento. Quid
 clarius nomine Eudoxæ Augustæ, dum maritum Va-
 lentinianum Augustum ulciscitur? ut nō solū Petroniū
 Maximū qui illū interfici curauerat, sed populum Ro-
 manū qui ne occideretur obstare potuisset perdiderit.
 Quando Clotildis memoria excidet, dum Sigismun-
 dum cum uxore & filijs in puteum precipitari iussit?
 quod Gondobaldus Sigismundi pater Chilpericū Clo-
 tildis

tildis patrem duasq; illius filias. Clotildis autem sorores in anne submerserat. Quantos animos ultio patris ac fratris Gino Taccij Senensis adiecit, qui Bonincasam, qui iudicio Senis eos oppresserat, non solum ius dicentem Romæ in ipso tribunali confodit, sed etiam abscindere caput ausus est atq; inde auferre, quod uix in nemore alteri licuisset.

Quinam Carrantis molitoris affines? ausi fuere suspendio præfectum necare quinq; uiri, atq; ex Alexandria urbe Italiae exeuntes se seruare, quod ille Carrantem suspendio occidisset illis sanguine coniunctissimè. Crede mihi experto nunquam securè uiuitur nisi cum charissimum aliquem amiseris, cuius interitum si posses cum illo commutare uelles. Itaque ab huiusmodi calamitatibus, si ætas non obstat ad maximos status peruenire licet. Ultio præbet animos, iniuria auxiliatores, odium industriam acuitq; ingenium: dat uitæ contemptus fortitudinem, exemplum insigne, fortunam, iustam causam fouet Deus, desperatio territat inimicorum defensores, conscientia scelerum anceps consilium hostium reddit, infamia facti populorum fauorem conciliat. Denique nil superest nisi pulchrè cadere. Si non ultor coniuncti saltem à dolore, quem ob illius mortem patiebaris liber. Ergo si luctum perferre potes horum, aliena damna facilius tolerabis. quam obrem iam ad familiarium & seruorū molestias, imò si priorib. cōparemus titillatiões potius trāseamus. Eo

rum qui nobis familiares sunt genera tria sunt: famuli, serui, & cliētes. Horū maximus numerus est, atq; id co res trita atq; uulgaris, indies amittere ex his aliquos, quosdā affligi calamitatib. nōnullos tibi infensos fieri. Ergo nobis horum cura fermē nulla fuit, tot intestinis saucio uulneribus, & tamē nō parū indoluimus si beneficij ab illis fuisset affecti, ut Regis Anglorū Edoardi Sexti, quē fata immaturū eripuerunt: Claudijq; Laualli equitis imo principis insignis Galli, Gugielmijq; Casanati, Andreæ Oslandri, Ioa. Petreij, tametsi in religione cum illis non idem sentirem, uel si præstanti forent eruditione, ut Io. Checus Brytānus, nosterq; nunquam satis laudatus: Ioannes Magnienus Lutecianus medicus cuius memoria nunquam ē pectore meo exidere, demum & ille rursus Lutetianus Emarus Raronetus Præses, tam infelix fato quam eruditione insignis, nulli officij, nulli uirtute secundus, & tamen carnificis manu (proh scelus) spiritum deponere coactus, ita parca deffinierunt, ut cui in alios uitæ necisque arbitrium fuerat, à collegis necis iudicium ipse subiret. Ergo ut ad rem redeam clientes molesti sunt, uel quoniam assiduē frequentant domum, dum nimis officiosi uideri uolunt. Ea tamen molestia plurimi gaudent, plerisq; etiam non parum utilis est, qui cōmōdū lucro, potētia et inani aura deffiniūt, uel quia plura petūt mutuo, aut dono, aut officia requirūt. Ergo si tibi charius sit tēpus quā ambitiosa illorū frequentatio,

horas tibi selige sub somni prætextu, aut consuetudinis
 cum uxore, uel cum aliquo ex his qui Principi cupiã
 sint à secretis, atque illos tædio & contemptu abiges
 quam breui. Sed si nec hoc sufficit, grauiã ab illis pò-
 stula. causam enim quærit qui uult discedere ab ami-
 co, ita illi à te recedent iudicio proprio semetipsos dā-
 nantes. Sed si petant aliquid ipsi, hoc ipso uinces si pri-
 uetior sis, multo enim maiora requirerẽ ab eis licebit,
 et ipsi difficilius se poterunt excusare. Verum, ut dixi,
 hæc familiarium copia atq; frequentia, innumeris mo-
 dis auxilia nobis præstat, ut raro præter aliquos pla-
 nè stultos aut molestos, quenquam repellere necesse
 sit. Qui uerò ex longinquis regionibus negocium mi-
 hi immensum faceßebant, non rescribendo sine labore
 ullo reiecti sunt. Sed & in his, ut dixi, quippiam glo-
 riolæ residet. cum uerò clientes incommodis affici-
 untur, adiuuandi sunt, si fidi uel probi sint, aut utiles
 esse possint: consolandi etiam uerbis lenibus ut generi
 calamitatis, gestus & uerba accommodentur: atq; sic
 ut ita dicam efficere, ut illos & deligere & uereri ui-
 deamur. Maximum enim in aduersis solatium est, præ-
 terquam in luctu maximo, si nos nec despici nec deserui
 ab amicis uideamus. Faciunt ergo hæc amicorum infeli-
 citates illos nobis addictos, & nos omnibus chariores
 atq; honoratiores.

Famulorum & seruorum delicta, nam nostra etã-
 ta ob religionem pio sanè consilio. quandoquidem om-
 nes ho-

nes homines, homines sint, famuli loco seruorum in usu sunt, ita moderatè castiganda, ut in nobis sentiant non deesse prudentiam, constantiam, auctoritatem, diligentiam, atq; benignitatem. quòd si benignitate abutatur è domo propellendi sunt, at si nimium irritabiles, non statim: ut enim canes quia fideles ob id etiam iracundi, ita & de hominibus censendum est, oportet tamen cauere ne auctoritatem tuam atq; existimationem contumacia sua, aut uerbositate uel iracundia ledant. Eos autem quia furantur leuia quaedam, qui emendo necessaria decipiunt, propter exemplum statim è domo submouere licet. Quaedam enim sunt uitia quae nisi statim eradicentur, ob dulcedinem euadunt inuicta, uelut furtum, ludus & ebrietas. stultos quoque & proditores, & ingratos, & ambitiosos, quanto diutius momento tuleris, tanto te ob omni humanitate alienum esse intelligunt homines. Ferimus iram, desidiam, imperitiam, impatientiam, tristes, querulos, nugaces, maledicos, parum consultos, inuidos, gula ac libidini deditos, segnes, incautos, sordidos, foedos, auaros, prodigos, nimis delicatos & molles, crudeles, pertinaces, in comptos, rudes, rusticos, parum pios ac religiosos, turpes, morbosos, debiles senes, an non satis haec tibi uidentur, si non etiam deceptores, perfidos, fures, mendaces, ebriosq; toleraueris, magno malo plerunque, semper maximo periculo: Summa est ut in tui ueneratione contineantur, timeantq; te & ament. ut utrunq; efficias

beneuolus in eos non familiares. Sed quodnam ex uitijs eorum emolumentū. semper enim eò properat oratio. Generaliter quidem primū illud, ut cum uel alleuare sumptū uelis, uel alium tibi cōmodiorem conducere id cōmodè possis & honestè facere, nec cum animi dolore, ut qui iam diu illum ob uitia oderis. Deinde quòd obsequentiores illos sis habiturus, ut qui sciant se delinquere, nec admodum tibi satisfacere. Ex unoquoque etiam animi peccato suam utilitatem decerpere licebit, ut si libidini deditus fuerit, etiam pro te lenoniam pulchrè exercere norit, nec adeò pudebit. Si gulosus, curabit ut opipare & elegantius cœnes. Si iracundus aut crudelis, erit tibi pro utili satellite. Si fœdus ac sordidus aut senex, huic uni uxorem filias nobiles tutius committes. Si auarus tua quoque seruabit. si prodigus, in parandis conuiujs accommodatus. Si pertinax, ad exigendum pecuniam aptior & perficienda opera. rudibus nulli quandoq; utiliiores, non enim renuntiabunt quæ feceris. rusticos & incomptos uilioribus officijs adijcies, nugacibus, maledicis, inuidis, quoties bene uteris? dum per illos tanquam spontaneos exploratores, domestica omnia facta condisces, non furti per hos, non gancæ latebunt. Impatiētes si emendaueris, si alia uitia, nonne ad amicos, ad cōiunctos, ad filios, exemplo medicorū qui in uilibus rebus experimenta faciunt, corrigendis plurimum proderit? O quam utile est ac pulchrum dulcèque discere,

aut docere suos paruo periculo, minore impensa? Impatiente pro nuncio uteris. Imperitius & incautus pro mimo, pro morione tibi erit: ô quoties iocos & risus ille etiam nolenti excitabit? amatoremq; uitæ educabit. iam & parum pios parumq; religiosos admonebis: efficientq; hi ut quantum & tu delinquas, possis animaduertere. interim uerò castigando asperioribus in rebus ac negotijs uti poteris. quòd si etiam in illos acrius animaduertas, alios suo exemplo deterrebis ac meliores reddes. Illa tecum cogita, nullum etiam ex patricijs esse sine labe. ferre igitur oportet quæ nec nimis excellunt uitia, nec damnosa, nec periculosa sunt, nec existimationem lædunt, nec uelim tot habere quibus necessario seruire cogaris. namq; erudire ac castigare seruilis potius est labor quam uoluptas heritis. Quartum etiam lucrum exegeris ex his, si uelut in palestra ad ferendum illorum flagitia, quemadmodum Socrates in sua Xantippe te exercueris. Porro huic negotio da operam ut tam paucos habeas, ne uellus unquam fit in ocio, nam & commodioribus uteris & tu illos meliores efficies, ac etiam obsequentiores & impensam minues. Cauebis autem ne sine fideiussione quenquam recipias. Puerum ex primo intuitu dignoscet, cum enim uocatus à te segniter uenit, malitiosus est & iners. De natura quoq; moribusq; eorū superius dictū est. Galli coqui optimi: germani equos curant pulchre: Itali mūdiores: Hispani pro tutela corporis.

Inter Italos patientiores Florentini pro famulis, ancille Caruagienses: ut non solum prouinciarū sed priuatorum locorum mores scire praestet. Et ubi homines singulis muneribus seruido aptiores sint. Sed iam de uxore dicamus.

DE VXORE DV- cenda.

Ntequam uerò ad eam tractationem deueniam, tria mihi circa ipsam pro uerbia docere institui, quae tametsi inter illa Erasmi non connumerentur, nec ex Graeco translata, sed uulgaris potius Italico sermone explicata: nec Hesiodū aut Demosthenem uel comicum quempiam egregium auctorem habeant, nihilominus nec minus grauiā nec utilitā illorum sententijs illa fore existimo. quandoquidē maior pars ac melior uitā humanā, non dicam ex intellectu eorum. ambitiosum enim nimis esset, sed ex illorū successu pendeat. Primum igitur est, Duo esse praecipua ex quibus uita hominis dignoscatur, nuptiae & mors. Secundum, Quales uelis filios talem accipe uxorem. Tertium, nuptiam ex odore nocte prima coniugem uelut capram herbas agnoscere. His tribus praecipuis sermē, quicquid boni & honesti & generosi in tota uita humana reperitur constat. Ergo ut de primo di-

mo dicam, difficillimæ duæ res proponuntur, mors & nuptiæ: mors quidem tres ob causas, tempus incertum quo fit ut homo semper imparatus ad eam accedat metum qui rationem excutit: Et prospectum in futurum qui solis dijs concessus est. At uxoria res tot habet capita ut longe difficilior uideatur. Cur uerò filij magis matribus assimilentur quam patribus, ob quatuor contingit causas: prima quòd sanguis ipse quo puer conficitur aut puella abundantior est multo quam semen, affertq; mater & ultra sanguinem semen, & ipsa deinde lacte infantem diu alit, & in annis infantie educat.

Quod uero diximus, nuptam nocte prima odore agnoscere cum quo cubet, translatum est à beluis quæ odore sexum agnoscunt. Idem est ergo ac si dicas uxorem agnoscere nocte prima, an cubet cum Catto homine, hunc uirum appellant, id est, qui nihil afferat blandiciarum, sed imperiū, tunc se agnoscit oportere parere, mulieremq; id est, moribus bonis præditam se exhibet: sin autem agnoscit se cum homine stulto aut effœminato cubare, transit in bestiam, id est, mæcham impotentem, coniugi haud obsequentem, sed potius imperantem, domumq; euertit. E re etiam est uiri ut uelut non impertiatur quæ ad illum attinent, ita nec illius munera præripiat, sed generali mandato illi committat, singulorum autem imperium apud se retineat. Sic ut res mandet, modum conficiendi illi permittat, quandoq; etiam modum præscribat, non tamen ipse efficiat

nec ancillis imperet, ut nulla sit uxor. gaudet enim & ipsa imperio suo. Quòd si maritus ea quæ ad uxorem pertinent præripiat, semet existimatione, illam iure suo fraudabit. Sunt & alia prouerbia quorum non pigebit meminisse: Velut illud, quod in equis emendis & uxore ducenda claudere oporteat oculos, Deoq; nos commendare. Quòd melius est notam uxorem cum una nota ducere, quam ignotam cum nulla. Quòd uxorem qui non habet facile uerberat. Quòd uxorem seu duxeris seu non, pœnitebit. Quòd qui impudicam duxerit uxorem, nunquam immunis est à molestia ac pœna. Quòd tam stulta quam sapiens uxor filios generat. Difficultatem maximam ostendit, quòd dicitur de equis emendis & uxore ducenda, qua si dicat minimam partem esse diuini auxilij, humanam prouidentiam in his ob tot quæ spectare oportet, atque considerare. Quòd melius sit notam ducere cum nota seu macula una, quam ignotam sine ulla etiam, ad hoc pertinet, quòd uix fieri possit ut mulier pluribus notis non sit maculata. Quòd uxorem qui non habet facile uerberat, id est, pleriq; blanditijs coniugum flectuntur, & conuiuent in earum uitijs. Si duxeris uxorem multa incommoda patieris, pertinaciam, suspitionem, tedium, impensas, abortus, filiorum mortes, inanes timores: Si non duxeris, furta domestica, inhiantem tibi heredem, nullas blanditias, nulla solatia, uideris tibi indices decrescere. qui filios habet omnibus

gaudet

Gaudet temporibus, præterito quòd susceperit, præsen-
ti quòd potiatur, futuro quòd illud possit dicere:

Crescite & in titulos surgite rite meos.

Qui non habet dolet, de præteritis quòd neglexe-
rit, de præsentibus quòd solatijs careat, de futuris quòd
nimis cito prætereât, ipse interim senescat. Huic etiã si-
mile quiddam de Thalete fertur, quem cum mater hor-
taretur ut uxorem duceret, respondit nimis cito, cum
iuuentam excessisset, nimis tardè. Quasi diceret si
cum nondum maturus es annis duxeris uxorem, nec
illam regere poteris, nec te ipsum: si cum senescis
filij dum obieris parui remanebunt, tu suspitione la-
borabis ipsius uxoris. Zelotypiam uocat uulgus, &
illa tibi erit grauis, dum cogaris supra uires uenere
uti. Si ergo impudica sit aut euadat, nunquam qui-
esces, mœchus in domo, uitæ suspitio, rixa in men-
sa, res absumitur, contemptus extra, filij dubij, famuli
dissides, mœror perpetuus, contentio, pugna. Sapi-
ens mulier filios gignit aut ex marito, aut occulto mœ-
cho, stultâ palam adulterium profitetur. Hæc atque
alia difficultatē rei ostendunt, maximè apud nos quòd
diuortia concessa non sint.

Propterea in electione uxoris octo sunt consideran-
da. Corpus incolume, ætas quòd sit prona ad generati-
onē, forma, animi qualitates, eruditio, consanguinei et
dos. Videamus aut ex his quæ sit præcipuū, id est, quo
homo est homo, scilicet animi qualitates. nã si omnia
alia

alia adsint, sit autem stulta, perfida, mœcha, contentiosa, loquax, prodiga, ebria, furax, quid omnia alia proderunt? Secunda conditio est fecunditas, quoniam is est finis connubij, igitur maxime spectandus. sed tamē si morata non sit, filios perdet, aut stultos generabit, atq; inutiles, qui potius sint oneri quam uoluptati. Tertia est consanguineorum: nam illis paratur autoritas, opes, filijs suscipiendis patrocinium, in secunda fortuna iucundi, in aduersa leuamen atq; solamen, semper autem ornamento atq; decori. Dos autem pauperibus maxime necessaria, atq; in tertio loco collocanda, opulentis ultima esse debet. Hanc sequitur corporis incolimitas, inde eruditio, post forma & etas.

De animi igitur qualitatibus primo dicendum est, nam trifariam utiles sunt, ad concordiam cum coniuge, ad gubernandam domum, ad filiorum procreationem atq; educationem bonam. Primum igitur cum mulier fortitudine destituatur, prudentia maxima opus habet. post animi tranquillitate, quoniam subesse marito debet, et etiam memor esse atq; ingeniosa, hæc enim ad curandas res familiares. Rursus repetamus causas, domus distribuitur in tria, res, familiam, ac filios et coniugem. familie imperat prudentia igitur opus est, res tractat, indiget ergo memoria & ingenio, paret coniugi, tranquilla igitur sit oportet, ut concordia maneat, non sit Xantippe rixosa, morosa, peruicax, contentiosa, difficilis. Non parum igitur est tranquillam esse

esse, postquam omnia illa absunt si sit tranquilla. Simi-
liter hæc uirtutes etiam in uiro modesto esse debent.

Quòd si hæc in utroq; coniuge adsint clarissimi ui-
ri generantur, nam quales parentes dum generant, ta-
les geniti filij: at parentes supposuimus esse pruden-
tes, ingeniosos, memores & tranquillos, erunt igitur
ab ipso adolescentiæ initio filij prudentes, tranquilli,
memores, studiosi, ergo quia prudentes, facile discent
ob memoriam & ingenium, perseuerabunt etiam ob
tranquillitatem, quare necessario in claros uiros, mo-
do superuiuant, euadent. Quo ergo tempore flore-
bunt, ardebunt ad studia disciplinæ seu militaris, seu
philosophiæ aut iurisprudentiæ, tum demum crescen-
tib. uiribus ad maiora accèdètur. Appetūt aut omnes
potius præmia uirtutis, honores, opes, quã ipsam uir-
tutē. Ne quis credat hos celebres uiros, qui tãta uirtu-
te, doctrina atq; gloria loquuntur, studio horū duci, sed
præmiorū. Non Aristot. ad tantū culmē ascēdit ut sci-
ret, sed ut locupletaretur, honestaretur à Rege, hono-
raretur à cæteris. Sic Plato, Demosthenes, Virgilius,
Cicero, inde sensim ebibita dulcedine uirtutis ad illius
per se amorem transit, quisquis clariore est ingenio
operamq; nobilioribus disciplinis dedit, ut Aristote-
les, rari Oratores, poetæ nulli, pauci medici, aut iuris-
consulti, quòd illorū disciplina non sit scientia sed quæ
stus causa, uel alterius rei. Fulti igitur priore autorita-
te atq; labore, quasi per gradus ad maiora tendūt. inde
comitante

comitante fortuna, duce uirtutis simulachro, ten-
 dunt ad gloriæ ac diuitiarum atq; potentie fastigium
 nomenq; adipiscuntur sapientis. Horum igitur medio-
 crium filij sunt qui excellunt plurimū, atqui excellunt
 iam, utpote an. nati 32 dū generant; quia iam ardent,
 adolentes geniti ardore immodico laborant, glori-
 am, diuitias atq; potentiam adipiscendi, quibus cum
 autoritas, potentia, usus et experientia desint, coguntur
 urgente ætatis & natura seruore eadem querere præ-
 cipitanter, quæ modestè & cum industria querenda es-
 sent, atq; ita opes nō quā meliore uia, sed qua cōpen-
 diosiore possūt, hæc aut sunt, furtum, uis, dolus, et quia
 ludus spem huius affert etiā ludo. Inde etiam gloriā,
 uirix, sumptuosiore uestitu. Amicos ut deceret offi-
 cijs, ita illi imperio, importunitate asciscere properat.
 Itaq; si quis recte aduertat, in fine concordant atq; eti-
 am in festinatione similitudineq; querendi: filij cū pa-
 tre, sed hi cum media & autoritas desint flagitijs mani-
 festis illa queritant nec assequuntur, unde nomen sub-
 eunt improbitatis atq; stultitiæ. cum parentes uideren-
 tur esse probi sapientesq;. Explicabitur & infra di-
 lucidius hæc ratio, nunc satis admonuisse lectores fili-
 os ægregiorum uirorum esse sine & studijs ac uotis si-
 miles patribus, existimatione autem apud imperitos
 & exitu rei adeò dissimiles, ut omnes nothi uideantur.
 Et nisi adeò multis hoc contingeret, tales esse existima-
 rentur. Qui uerò ægregij euadunt, sunt ex parentibus,
 ut dixi.

ut dixi, prudentibus, tranquillis, ingeniosisq; orti, quæ cerebrum minimè studijs triuerunt. Quocirca non uideatur Socrates posse defendi, qui Xantippen duxerit adeò à tranquillitate abhorrentem, imò etiam à prudentia, ut quæ lotium etiam coram discipulis in caput illius sparserit. quantum uerò fuerit aut ingeniosa aut memor non nobis scire licet. Sed illud certum est plus obfuisse filijs & ob generationem & ob educationē, quàm ipsi profuerit ad discendam patientiam. absurdum præterea est existimare Socratem non aliter potuisse proficere patientia quam stulta adiuncta sibi uxore, neque tam utilis futura erat ea immodica patientia, quam filijs damnosa, iracundia atq; stulticia. Quo fit ut & apud Xenophontem de huiusmodi uitio, maior natu Socratis filius tacitè perstringatur.

Necesse est igitur uel amore ductum, uel ambitione quadam, uel potius quòd magis reor honestate perseuerasse in illo coniugio. Sic clarorum uirorum parentes huiusmodi fuere. Sed Galenus matrem iracundie accusat, tanto magis laudans patrem tranquillitatis atque mansuetudinis. Vicit sorte uis paterna. Sed mihi pater & mater cum essent iracundi tanto seniores fuere. In uniuersum nil tam obest filiorum stultorum procreationi, quam imago uana sperandarum rerum. Filij enim cum eadem spe nati sine fructu has seruant inanes species, quibus perperam multa atq; irrita patræ admittuntq;.

Ceterum,

Ceterum, ut dixi, Socrati, Platoni, Aristoteli, Cæsari Augusto, Troiano, tales fuisse parentes est existimandum. Vni Alexandro Philippus atq; Olympias inchoiti parentes fuere. at Philippus prudentia & tranquillitate insignis fuit, ingeniosusq; minimè, ardenti animo. Alexandrum Aristotelis præcepta plurimum adiuuerunt. Multum prodest scire quam exiguo limite humana felicitas contineatur. maximè profuit paratum habuisse militem ueteranum, nouo & utili more armatum scripsis, prudentem ducem Parmenionem. At tamen cum his omnibus quantū absuit ab opinione stulticie Alexander? Qui dum hostem uincere studet, omnibus relictis ad Ammonis Iouis oracula in desertis constituta pergit: at præstabat diuinitatis consequi opinionem: nescio: sed si præstitisset peracto non flagrante bello. Occidit Parmenionem? at coactus: nescio an tam coactus, quā illius gloriæ inuidens hoc peregerit. Certè inhumaniter, ut minus dirum existimauerit patrem occidisse, cum adhuc ille putaret filium rectè ualere, quam superuivere tam crudeli filij neci. Clitum etiam occidit nulla excusatione nisi uini: at turpior excusatio quam scelus, mundi prope dominum Regem inebriari & in conuiuio amicos trucidare barbarico more, nec satis tamen usitato. Proiecit se in amnem calidus ut triplici periculo res omnes suas ac suorum salutem perderet: aut mersis undis, aut morbo extinctus, aut saltem tardatus eodum ut ab hoste uinceretur. Sic medicus

dicitur ille periculo capitis sui Regis stulticie obuiam i-
 re coactus est. At iuuenis erat, æstu impulsus? fluminis
 amoenitate allectus? Sed & quali in periculo esset cogi-
 tare debuit, minus turpe erat si longius absisset ho-
 stis. Si excusat hoc stulticiam, prudentie argumentum
 non est. Quid uerò causæ est, ut solus se in urbem hosti-
 lem, mœnibus munitam præcipitem dedat? Ego sanè
 hoc solum dubium habeo, stultior ne fuerit an fortuna
 tior? Stultos ergo progenuisse arbitrij nostri fuerit, for-
 tunatos non ita. hi liceret tam pares fortuna Alexan-
 dro quam stulticia ex impotentibus foeminis atq; im-
 portunis generare, non recusarem huiusmodi mulieri-
 bus me coniungere. Sed stultos infinitos postmodum
 ex huiusmodi parentibus genitos uidimus, fortunatos
 cum stulticia neminem. Est uerò post tres illas foemina-
 rum egregias dotes quarta, quæ tota ad uirum spectat
 ad securitatem, tranquillitatem, decorè, laudemq; ma-
 riti, pudicitia scilicet, qua etiam filiorum amor ac e-
 ducatio bona, tum illorum mores constant. Sed quibus
 argumentis deprehendimus huiusmodi foeminarum uir-
 tutes? Dicta sunt plurima suo loco ubi de morib. actum
 est. nunc quod ad propositum est præter dicta recense-
 bo. Primum igitur specta quales fuerint illius parètes.
 Quòd si longa serie similes se præstiterint auus, proa-
 uisq; tutior spes erit. natura enim & educatione pa-
 rentibus similes posteris euadunt. Videas qua diligen-
 tia educata, quales domestici sunt, maximam diligentiam

adhibe in seligenda uxore, quæ ut dixi omnia nostræ bona complectitur. Si uoluptatē quæris? nulla cum alia nec diuturnior, nec maior, nec securior esse potest. Si conuictum? perpetuus sit. ultra non licet procedere. Si rei domesticæ incrementū? quæ diligentior custos aut fidelior potest inueniri? quæ accuratius distribuere? quæ melius familiam custodire? tibi dum uales iucunda socia, dum ægrotas certum solatium atq; auxilium. Si honor, si decus, si tranquillitas? omnia in illius sinu reposita esse puta. Si filios illa sibi similes generat, illa tuis uotis pares educat, illa ardēter amat eos atq; custodit.

Si opes? dos non paruam illis potest auctiōnē afferre. Si potentiā? si amicos? unde celerius, unde melius, unde securius hæc cōparare queas? ac ut ita dicam æterna quasi cum pace atq; concordia. Itaq; optimē ille fecerit qui fortunatas nuptias celebrarit. At dices, cur ergo tu non tam fœlix qui alios doces, aut saltem filius tuus? an non Horatij illud conueniet?

Fungar uice Cotis, acutum

Reddere quæ ferrum ualeat, exors ipsa secandi. Ego ut dixi eligere nō potui, filius noluit. Mihi Deus obstitit, & uoti religio, illum sua fata urgebant, me prohibuerunt. Qualiscunq; sit illa ciuitas multis malis abundans quæ non exquisitam curam matrimoniorum agit, at ubi etiam licentia permittitur adulteris? proفسوس infœlix est. at fugienda omnino & diris uiperis solum habitanda

bitanda ubi etiam illis fauent. Quid tibi cum tuis opibus, cum fastu, & salutatione clientū, quisquis es, si cor urat, suspitio impudicitiae uxoris? si filiū non tuum esse existimes? si te per aulas, tuosq; hymæneos linguis proscindant? si salutant ac rident? miserior es quā si misereantur. Et ut in delicato ac molli corpore plus spinae sentiuntur quam in calloso pede sentes: atque ut non minor est chiragrae dolor, aculeo atq; ignibus calculus renum, ita ex hac tanta labe ne beatos quidem cum opibus suis Hercules aut Mercurius fecerit in huiusmodi urbibus, non mirum est non seruari leges has? siquidem inhumani tot dispendia, tot uigilias miserorū parentum, tot metus, curas, tristitias, labores, sollicitudines inanes, tot annis continuatas, saeva una uoce ut imperiosi uideantur, sine ullo respectu praescindere momento nihili ducunt. At dicunt quam pulchrum est uitae mortisq; dominos esse? certè uerū si id ita esset? sed necis quidem dominos uideo, uitae nec suae nec alienae non uideo. nisi uitae dominos ita intelligant, qui dum possunt non eripiunt uitam? at uideant si hoc est dare uitam? & quale sit hoc beneficium Ciceronis testimonio uerba eius affero: Quale autem beneficium est quod te abstineris à nefario scelere? ad rem redeo, non solum sufficit ut talis natura sit & rectè educata, sed etiam requirimus in te non leuem industriam. Succeedunt modo reliqua fecunditatis signa, quae suo loco praescribentur & commoda. sed & haec dum de filiis age-

mus tractabuntur, nunc hoc dixisse sufficiat, fecundas mulieres semper maiore in honore habitas apud Iudæos, ut possent sacris interesse. apud Romanos magno in ueneratione habebantur, unde matronarum nomen deriuatum est. Deuincunt filij communes solidiore uinculo coniuges inter se, ipse matres, ipsi patres, alij efficiuntur sobolis charo amore. à multis temperant quæ aliàs admitterent, fiunt magis parci, temperati, laboriosi, prudentes, misericordes.

Neq; enim sine prodigio est sterilem esse, & ob id etiam patres apud Iudæos infœcundi spernebantur à Deo. apud Romanos ferme semper improbitatis argumentum fuit: namq; aut obscenæ libidinis causa contingit ut in Virgilio, Flacco: aut ob breuem uitam, ut in Tibullo atq; Catullo: aut exitij infœlicis ut in Galba, Ottone, Vitellio, aut libidinis inexhaustæ & perâtorum amorum ut in Nasone, Propertio: aut morbi cuiuspiam familiaris, aut operæ circa alia nimis assidua ut in Demosthene, ita ut semper flagitij aut calamitatis sterilitas indicium sit. Quin etiam fecunda mulier pudica etiam magis est & coniuges fideiiores. multi enim multæq; mœchântur, non tam improbitatis causa quam filiorum suscipiendorum ingenti desiderio. Dixit enim humanæ sapientiæ fons, naturale maxime est unicuiq; rei sibi simile generare. Ob hoc etiam leges omnes præter nostram diuortium non tam priuatæ utilitatis causa, quam etiam publicæ permiserunt.

Christi

Christiana hac in parte durior uidetur. Sed si quis recte consideret, etiam hoc præceptum non multum incommodi affert. quanquam enim diuortium ob sterilitatem sine iniuria affinium fieri possit, nihilo minus et multa sub hac specie flagitia admitti possunt.

Quòd uero ad iacturam attinet, iam illud quod dicturi sumus, nunc diligentius pro hac causa docere oportet: Omnem scilicet hominem qui feliciter uiuere uelit, aut institutum & uitam eodem modo ducere, aut oportere si uelit alio modo uitam ducere, ab instituto toto tempore uitæ suæ diligentissimè operationibus omnibus inuigilare. Christianus sum, si Christianam ducere uelis uitam, etiam fidem omnè de his quæ religio promittit confirma, aliter in perpetuo metu uiues & plerunq; etiam miserabiliter. Nam si his commodis carere uelis, quibus tibi interdicitur à lege, multa incommoda te pati necesse est. Si igitur uel minimè de promissis dubitaueris infelix uiues. Rursus si tuomore uiues, dubites autem de euentu? admissis pluribus uiro probo indignis in perpetuo metu eris. necesse est igitur uitam instituto non dissimilem ducere, quòd si duxeris ad omnes occasiones intentum esse oportet ne ledaris. Velut si ut Christianus uiuere omnino decreueris, nihil autem detrimenti capere, ut in exemplo: omni studio conquirenda est tibi uxor fecunda, quòd & si decipiaris, expectesq; fide constanti, beatam illam uitam nihili duces quomodocunque decedas, seu cum

multis filijs seu cum paucis, aut nullo. At si non omni-
 no tam diligēs fueris obseruator: nothis filijs susceptis
 & uxore melius tractata, exemplo Stratonice Deiotari Galatarum Regis uxore, quæ filios ancillæ pro suis
 quòd sterilis esset habuit atq; tractauit, ipsamq; ancil-
 lam etiam ab obitu coniugis uoto satisfaciēs. Hoc igitur
 nonne minus malum est quam repudijs locum per-
 mittere, cum tãta rerum omniũ perturbatione? Sed et
 ob id quæ dimitti inuita suspicabitur facile, ut etiã ex
 alio cõcipiet procurabit. Ergo foecunditas ipsa præter
 etiam filiorum propriam utilitatem multa bona alia
 affert. Iuuat etiam non parum si non immoderata sit
 ad salubritatem corporis. plerq; enim ut experimen-
 to didici mulieres steriles morbis familiaribus detinen-
 tur. comprimatur nimia foecunditas plerunq; filiorum
 priorum lactatione, cum etiam illud in eorũ utili-
 tatem cedat, fiunt enim robustiores & incolumiores:
 quandoquidem naturale sit uesci ex ijsdem aut ualde si-
 milibus, ex quibus sumus generati. Verùm quod ad
 affinitatem deligendam pertinet hoc facilius est. cogi-
 tare aut oportet eas amicitias perpetuas esse debere ac
 plurimas, quamobrẽ ut in amicis delectus facilis est: si-
 quidem dici solet, amici amicus amicus non est, at om-
 nes agnati cognatiq; uxoris affines tibi sunt. Sed et pri-
 mum illud spectare oportet quod alij nec recordãtur.
 quòd uerò primum illis uidetur, secũdo loco habendũ:
 scilicet non ut quos habeas amicos atq; affines, sed ut
 quos

quos potius nō habere præstet ac deuitare. Sæpius .n. dixi homines ad malefaciendū multo præptiores esse quā ad benefaciendū, malūq; celerius inferri posse quā utilitatē, magisq; mala nocere quā prodesse bona. quibus ex causis maximè cauere decet, ne in incōmodā affinitatē incidas, ac primū ne in decoctores, hi .n. tetuaq; absumēt. cōsiderādū tamē est quā propinqui sint, ut patres aut fratres, nā ab alijs facilius te explicabis. Secūdū genus est seditiosorū hominū, nā si fauere illis uelis seu nolis ex æquo fermè malum, nam uno in pericula multa te deuenire necesse est, altero autem existimationem leseris. Tertium est ne ualde pauperibus iungaris nam uel te absumant, uel misereri tuorum non uideberis. nemo enim nisi tu ad eam te impulit necessitudinem. Indecora est huiusmodi coniunctio & societati inepta, nec potentia utilis. unius causa principaliter affinitas contrahitur. Quartum ne non illis te iungas qui nihil p̄si præter lucrū habēt, his enim primū si nō fidus hostis fies, si fidus te decipiet, ubi spes lucri desit te deserēt. V hominū genus est iniustorū, nā quāto potēiores aut ambitiosiores fuerint, tāto erūt deteriores. nā si cū uxore nō cōueneris, seruire illi ob affines cogaris. Ex his tamē ambitiosi lōgè deteriores sunt, quoniā nequiores, & quia obesse possūt, non aut ubi opus fuerit prodesse. Vltimū genus quodd sæpius diximus stultorū nulli usui aptū esse. Cauere aut inter cætera quā diligentissimè oportet, ne non sit ex affinibus ulla impudica,

nil enim deterius. Quocirca si externam duxeris, & commodiorem & magis obedientem habebis, & affinium molestia carere licebit, nec in auxiliando multo minus proderunt quam si in ciuitate essent, modo non ualde procul distita sit patria uxoris. commodior ergo est uxor alienigena. plurimum autem refert ad filiorum generationem uxoris nobilitas, tum ob uenerationem & potentiam, tum ob honores. Et rursus ut laboriosa sit. Vili ergo & inerte peior esse non potest.

De dote dicebat Aristoteles qui locupletem ducit uxorem, ipsa imperare uolet. ob id raro locuplex uxor commoda, nisi sola sit, eamque parentes exhibeant, priusque mater esse incipiat quam desinat esse filia. Sic bene cedere res poterit, aliter cum illam dominari necesse sit, ordo omnium peruertitur, ac imperfectum perfectio dominatur. quod tamen familiare est apud multos barbaros precipue Belgas. Verum non est illa dominatio sed amplificata operum seruitus. uendunt enim, emunt, mercaturam exercent & artes, uiri bellice rei student, itaque non est hoc iuuenustum, neque libertatis maioris signum aut imperij in uirum. Uxor ergo opulenta insolens, ut dici solet, domina est, nihil apud Comicos uulgarius, nihil a satyricis magis exagitatam. opes tamen sint cuiusmodi dici solet: Si uis nubere nube pari. Pauper hoc habet impedimenti nec ullum maius, quod neque pauperem nec diuitem, etiam si contingat uxorem ducere commode possit. nam
 a paup. e

à paupere grauatur, diuiti seruire cogitur. Quamobrem non solum cum qui uelit uxorem ducere, ut sciat quam debeat eligere necesse est & qualem, sed & ut ipse ad ducendam paratus sit atq; gubernandam, aliter idem eueniet illi, quòd his qui equū generosum emūt, atq; illum dum curare ac custodire nesciunt in admissa rium uertunt. Ut uerò omnia hæc efficere queas tribus opus est: Ut opes honestas habeas, atq; etiã si fieri possit explicatas, artemq; aliquam aut industriam, ut si cõtingat casu aliquo cuerti opes, nihil necessariorum de sit, ut nullis detinearis impedimentis, quo totus uxoriæ rei uacare possis. Non frater aut mater tibi discors, sed diuisa hæreditas, parentes cum quibus conuenias si super sint, aliter in inexplicabiles difficultates ut multi solent incidis, & miserrimam duces uitam. Quocirca amentis est quantumuis bonam uxorem ducere inuitis parentibus, quantumuis legibus non solum diuinis, sed etiam humanis permissum sit. Sed nos non permissis te operam dare consulimus, uerum honestis ac laudabilibus actionibus. Neq; parentibus puellæ inuitis, multo minus clam ducere uxorem uiri est prudentis. Tu demum ea ætate sis atq; habitu, tum prudentia, ut omnibus satisfacere possis. Aetate quidem quæ neq; ob adolescentiam, neq; ob senectutem contemptui sit. habitu ut nuptialibus negocijs satisfacere egregiè possis. Prudentia ut non solum regere domum tuapte industria & usu scias, sed etiam uxorē docere quomodo debeat

regere, & ut illi possis imperare. Præter reliqua in do-
mo habeas fidos famulos, fidiſſimasq; ancillas, atq; ma-
trem, aut materterã, aut matronã aliquã tibi sanguine
cõiunctã, probã atq; prudentẽ, custodẽ tenerẽ etatis
uxoris atq; pudoris, & morũ institutricẽ. Quæ si om-
nino desit, eam tibi cõpara ex uxoria domo, aut aliunde
de mercede ampla honestaq; conditione allecã. Porro
de præceptis connubialib. librũ magna cura scripsit
Plutarchus. ne non igitur ob pauca meliora labrũ extẽ-
damus, atq; alienæ gloriæ inuidere uideamur, ad illum
te remittimus. hoc unũ quod cum in omnib. cõueniat,
tũ in hoc præcipuẽ negotio, ut illorũ præceptorũ sen-
tentias nõ solũ etatis nostræ morib. ac legib municipa-
libus, sed propriæ cõditioni tuæ, tum statui præsentia
tur, atq; uxoris accõmodes, uelut in aliena ueste quã ti-
bi aptare uelis. Vbi ergo uxorẽ qualẽ cupis nactus fue-
ris aut formaueris, nunquã adeo fidendũ tametsi pluri-
mũ fidas ac fidere te ostendas, ut occasionẽ aliquam illi
clam peccãdi relinquas. Est enim & in uiris suspecta
post multa experimenta fides, quanto magis in foemi-
nis. Agathocles Archagathũ filiũ ita liberauit, ut pro-
põ se morti exponeret: idem cum hostib. crudeliter ne-
candũ reliquit, paulo post nec solũ ipsum quasi ex ani-
mo, sed et alterũ quẽ maximẽ diligebat Heraclidẽ. Pro-
ditionis plena sunt, ut dixi omnia, quãto magis in leui
illo sexu, incõstãti, stulto, infido, & libidine pruriẽte.
Vidi matronas quæ 10 pepererant filios, eousq; castas,
leui

leui momento, tum cum minus timebatur factas adulteras. Irritantur primum coniugū libidine in alias fœminas, ambitione ornatus, exemplo sociarum, sollicitatione adulterorū, lenarum persuasionibus, memoria Veneræ consuetudinis, tum maximè cum uir Veneris impotens factus fuerit. Plato fœminā uersutam appellat: Virgilius, Varium & mutabile semper Fœmina. Et Tragædus Dux malorū fœmina, et scelerū artifex. Quid ergo? an semper metuendū? an nunquā deliberādū? scito castarū & in amorē mariti pronarū exempla pro miraculis recenseri. In quo Homerus rursus Virgilio præferendus, qui Vlysses plus in castitate Penelope prudentiæ exemplo laudauit, quam in omnino annorum historia tot bellicis factis ægregijs, tot in itinere superatis difficultatibus. aut ergo summam illius sapientiam ostendit, aut Dei curam magnā cum Penelope totidē annis etiam aduersus procos incorrupta māsērit. Vnum uolo te scire, cum qui uelit in hoc mari tēpestuoso absq; naufragio euadere, cogi ut quædā contemnat. nam si omnia curabit bona ut habeat, hic ipse estu animi perpetuò flagrabit atq; discrucietur, elige igitur quid paruipendere uelis. nunc à philosophorum præceptis discedo, uitam diligo popularē atq; idiotarum. Sed tamen nolim te esse idiotam illū omnino à musis abhorrentē, imò stultum. Percurre tabellam totam, uideas quid perferre possis quibusq; carere. Omnia si uelis nihil habebis.

Qui

Qui mortem contemnere possunt, hi quidem & feliciter uiuere possunt sepius, & semper non infeliciter. Sed hoc durum est, & ad infelicitatem uitandam quam ad assequendam foelicitatem pronius auxilium. Ergo hoc tibi tanquam in deploratis rebus auxilium non propono, quo si potiri liceret potius ulciscendo foelicitatem quam sibi moriendo libertatem ut pararet consulere. Stultum enim est cum possis, sibi tantum suis que mori uelle. Sed uideo uerba multa temeraria, hominem fortem non uideo. Ergo sumamus ex his aliqua que sperni possunt. Inter prima, ut dixi, est filiorum sollicitudo, qua qui carere possunt, non nisi magnis casibus infelices possunt fieri. Sed sit, ut decet, cura tibi uita, cura filiorum, paupertatem, infamiam, deformitatem, contemptum, exilium, familiarem leuem morbum, membriue imbecillitatem, inuidiam, amicorum paucitatem, infortuniaque illorum atque famulorum, lites, ingratos, inimicos, spes abruptas, humilitatem fortunae, affinium incommoda, principum odia perferre posse uideor, reseruabo mihi sanitatem, libertatem, uxorem pudicam, sospites filios, fratresque. haec tueri poteris. Ergo, ut dixi, in his cum necesse sit aliquid tanquam neglectum praetermittere, sunt qui omnem curam in opibus reponant duplici argumento, & quod alijs calamitatibus non commoueantur, & quod opum auxilio omnia habeantur. Nullum est tam dirum scelus quod pecunia non diluat, nulla est tam magna calamitas quam

quam opes non sarciant, nullum tam ingens periculū
quod diuitijs effugere non liceat. Et ideo exclamabat
ille. ô fortunatos diuites atq; beatos?

Aurum per medias ire satellites

Et perrumpere amat saxa, potentius

Ictu Fulmineo

Si te caro, quam mordicus tenes, falsa imagine grā-
diore magis mouet, suadeo ut cures potius mundiciens
lecti, nitorem domus, quam quanta scunq; diuitias. Er-
go liberalitas hæc est, studium, solertiaq; ut multitudi-
ne senum, puerorum, ancillarum, potius obruatur pec-
candi licentia, quam aut timore perpetuo tenearis, aut
suspitione discrucieris: aut uelut in desperatis rebus,
quod improba conantur quædam mulieres persuade-
re, scilicet nullam prodesse curam, omittas diligentia,
arbitrioq; fortunæ & fidei uxoris cuncta permittas.
nonne dici solet, mulieri ne mortuæ quidem creden-
dum: nihilq; esse foemina pestilentius. Ita uerò agendū
ne unquam tamen illius fidei non credere uidearis. nā
alterutrum utroq; modo eundem sortietur finem: bo-
num quidam si fidere uidearis, malum si diffidere. Si e-
nim casta est & fidas, amorem augebis ac fidem in il-
la, si non fidas euertes utrunq;: rursus si diffidere te sen-
tiat impudicaq; sit, effugiet laqueos, si non sentiat illā
deprehendes. Sed & intentum oportet esse hominem
in hac cura, aut deserere. nam stultum est magni æsti-
mare aliquid & paruisacere. O quot errores ex hoc
mandato

mandato tolluntur si obseruetur, admittuntur si omit-
tatur. tanti facias quanti aestimas. Filium habes, magno
aestimas? magnam curam adhibeas: negligis? paruo esti-
mato. Sic de uxore ac quibuscunq; alijs. imò fac ut ali-
quanto plus cures quam aestimes si beatus esse uelis.

Duabus à mulieribus simul perditum Herculem
fabulantur poetæ. Iole per luxum, Deianira ob illa-
tam iniuriam. Herculis uirtus ac sapientia designan-
tur. Sapientes fortesq; uiri blandicijs muliebribus pe-
riclitantur, iniuria pereunt. Fac ergo ut ab iniuria
omnino abstineas, & habeas illam non habearis. Pro-
crin serunt castam fuisse, eandem tamen Cephalo
coniugis diuitibus promissis dum illum non agnosce-
ret cessisse, atque ita ab eo repudiatam. Vnum Argie
Adrasti filiae Argiuorum regis in Polynicem exemplū
admirandæ, non solum pietatis sed constantis in uirum
pro miraculo memoratur. quæ nocte sub ipsa illius ca-
daver aduersus Creontis etiam tyranni legem inter tot
putrescentia corpora & nullo commodo, querere, cre-
mare, sepulchroq; cineres mandare ausa est. Rem sanè
memoratu dignam. Sed nullum penè iam triginta seculis
intercedētibus simile exemplum uisum est. Ego iam
de contumacib. uxorib. (hoc enim peculiare uxorū ul-
timum est apud Christianos, ortum plerunq; ex securita-
te, quòd coniugium dirimi non possit) dicendum est.

Est autem familiare, primum cum priuignus est in
domo. oderunt enim illū nouercali odio tam uehemēti
ut in a-

ut in adagium transierit. Vnde illud etiam:

Lurida terribiles miscent aconita nouercae.

Belle lusisse apud Græcos Callimachus fertur, seu quisquis ille fuit carmine, quòd Erasmus quia diligentius uertit, ut iacet apposui, est autem tale:

Exiguo lapidi puer addit ferta nouercae.

Mutasse ut uitam, sic ratus ingenium.

At puerum extinguit tumulo hæc illa ipsa. Nouercae

Priuigni exanimem uel tumultum fugite.

Quid si ament? semper quasi libidinis causa, sic Phædra Hippolitum, Arcia Agathoclis Archagathum, Stratonice Antigonum, nouercae priuignos dilexerunt.

Est enim foemina ut Quintilianus refert, indomitum animal, impotentisq; naturæ. Cælius Rhodiginus δεκαπλασίως nescio unde sumpserit, affectari decuplo magis à foemina quam à mari concubitus, præsertim grauidis, scripsit. Itaq; ubi in hanc effrenè ἐπιθυμίαν ruerint nullo reluctate, aut quã minimo rationis impetio omnia euerti necesse est, nec ulli parcunt periculo, omnia æqua ducunt, honesta, turpia, iusta, iniusta, pia impia, decora, indecora, sic apud Euripidē foemina magnū malū. Citabo ex Hippolyto tria illius carmina:

τὸν τῶν δὲ δῆλον, ὡς γυνὴ κακοῦ μίγναι
προσθεῖς γὰρ ὁ σπείρας τε ἰὺ θρέψας πατὴρ,
φίρνας, ἀπώκεις, ὡς ἀπαλαχθῆ κακῶ.

Addit rationē, quòd adeò mala res sit mulier, cū pater qui genuerit, educauerit, eā etiā ut è domo eiciat, dotē

addit.

addit. Sed hoc poeticum atq; ridiculum, sanè tamen improba muliere uix quicquam inueniri deterius potest. Ergo in tam ancipiti malo, cum non sint audiendi qui uxores uerberibus cogendas existimant, est enim hoc auxilium seruatorum atq; puerorum, quorum contumacia, ui, carcere, uerberibus, inediaq; frangenda est. at si in muliere id tentaueris, prorsus omnia euertes. Quòd si contumacia processerit, nullum tibi superest auxilium, & maximè hic ubi de salute filiorum periclitaris. Tentabis ne uicinorum ut quidam faciunt admonitiones: ne id quidem turpissimum est & tibi indecorum, & ad magna mala uiam aperies. Si tamen cum illius parentibus ac fratribus conquestus fueris, postquam illam quam diligentissimè admonueris è re forsitan erit. Quòd si nec hæc profuerint: scito melius esse improbam uxorem iustas dare poenas, quam iniustas infontem filium. Omnia ergo tentabis in hoc, humana auxilia atq; diuina, antequam amandes illos è domo: quòd si aliter nequeas amandare oportet, & tradere affinibus ex priore uxore, aut magistris ludi literarij nutriendos. Scito tamen te parum iudicio in eligenda uxore ualuisse. Tria igitur præter reliqua auxilia, quæ alias recitauimus, hoc in casu conuenire existimo.

Primum ut ad religionem te conuertas, multum enim in fœmineo sexu hæc opinio ualet, suadere pietatem, Diuinum incutere timorem, premia & poenas à mortè memorare. Sed si ad hæc surda fuerit etiam sententia sacerdotum

sacerdotum monitis, iam ut à concubitu illius abstinere
 us suadeo, aliqua enim hoc metu domantur, quoniam
 libidine pruriunt. Quòd si ad hæc uires non sufficientes
 non iam iudicio aberrasti in ducenda uxore, sed pla-
 nè stultus fuisti.

DE VXORIS CON- tumacia.

Erùm si nec hoc presidio uincitur, sed
 potius irritatur, specta quo tendat hæc
 contumacia, forsàn enim amouere testes
 sui sceleris cogitati properat. Tum ue-
 rò in alio genere calamitatis, de quo paulo post agen-
 dum erit, constitutus iam es. Sed si Xantippe est nõ He-
 lena, nihil tandem melius est terrore ingenti ac diuturno,
 aliqui per laruas & fabulas exornant: alij autem
 per casum in flumen, quòd sanè tutissimum est: alij per
 predones ac latrones, nonnulli quod periculo non in-
 uacat per contumacem equum. Per magistratũ in mu-
 lierib. honestis minimè licet. Sanè rem te docui, tu mo-
 dum inueneris. Noctu ut facilius est ita minus cõstans.
 Diximus in libris de Subtilitate quibusdam repente ca-
 pillos in canitiem immutatos. atq; hi cum capillis mentem
 mutauere, refrigerato enim cerebro stabiles atq; moderati euasere. Præter omnia ita agendum est, ne uil-
 quam resciscat ioco aut dolo rem peractam. nam præ-
 d D terquam

terquam quòd odio semper te prosequeretur, etiam of-
 ficiet hoc morum & impotentie mutationi. nam non
 solum ex repentino illo casu immutantur ardor & ef-
 frenis illa petulantia, sed diuturna meditatione præte-
 riti periculi indices magis proficiunt. Quamobrem
 perfidos ac tacitos ac si fieri potest, quorsum res tēdat
 nescientibus, sed serio agi existimantibus, res peragen-
 da est summo studio. Est enim maxima res hominem
 redimere, & à mortuis ipsum suscitare. Memineris eti-
 am ne non plus quam uelles serio agatur res, statim à
 metu excusso, frictionibus uti, sanguinem mittere co-
 piosum, habere in custodia diligenti, curare ut quam
 tenuissimo uictu utatur. nam præter id quòd hæc ad de-
 lendam suspicionem fuci tollendumq; periculum faci-
 unt, etiam ad rem ipsam conducunt. multum enim me-
 dicamentis, præsertim ex helleboro, inediaq; extenua-
 to corpore, cogitationeq; per tot auxilia confirmata
 temperatura, mores, impetus animi, ac peruicacia cō-
 mutatur. Licebit per eadem tempora futurā coronalē
 ita ab osse detegere, ut solidata cute insensile uestigium
 (quod tamen nondum sum expertus) future nudate re-
 linquatur, ita ut uapores extra possint, intro aqua fer-
 ri non possit. Ex amuletis autem si quid talia potest. In
 topazium uerum (cogor enim id addere) aut gagatem,
 aut hyacinthum, uel smaragdum, Ique stellam sue na-
 turæ, aut solis, aut Saturni, aut Veneris, uel Mercurij
 in Tauro, uel Leone aut aquario, lunam in ascendente
 cum

cum eis colloca, aut in 10 loco, aut 11 figuram uiri mortuum, filium coram se positum lugentis in sculpe & collo suspende. Sed si omnia non profint, ad alia amuleta transeundum, sanguinem asini destilla & in potu da.

Aliud, cape plus turtures, & decolla, sanguinem, iecur, caput & corda destilla da in potu, & ossa capitum trita dabis. Aliud, radices palmarum muscularum & foeminarum distilla simul & da in potu. Rursus sanguinem tuum destilla & da in potu. Referunt Chelidonium in sinistro brachio gestatum, aut Ariete Chalybeum facere obsequentes foeminas. Elise medullae & destillatae in hominibus conciliat amorem. Contumaciam frangit os fractum, ut expertus sum. Iam uero contumacia fragitur exemplo, ut olim Florentiae coram Leone percusso cane diu, ita domesticorum atrocibus supplicijs, uultu ad iram semper composito, omnibus blanditijs semotis, omnibus sublatis obsequijs, inducta muliere duplo magis contumace fragitur. Leporis carne fac ut assidue utatur, & cuniculorum. Inuita sepius terreas, milleque incommodis afficias. in itinere deducta equo strigoso et imbecilli, sermoneque enecto cogas per lutum, aquas, nulla uenia, nulla misericordia pertinaciter poenas dare, blandis uerbis utes. Sed quid interea comodi? an ut Socrat. ut solum pati discas? minime: sed sunt omnibus uasis sua opercula primum: si finxeris nolle quod uelis, habebis obsequentissimam, dum repugnare se tuis mandatis existimat. Secundum licebit tibi omnes sumptus circa illam tollere aut imminuere, quod non tam licebit,

quam necessario erit faciendum. Tertium quod si egrotet, uel aliquo infortunio graui afficiatur, aut omnino pereat, quod dolere debuisses, pro lucro ponere poteris. Letusque uiues utram in partem alea ceciderit, seu bene seu male se habeat. Multum autem, ut dixi, refert posse in utranque aurem secure dormire. Quartum quod si qua euenerint infortunia in domo omnia ad illam referre studebis: ut uicta malis succumbat, & te ab infamia leues. ita etiam filios foris educare prestat, ut illi obsequentiores euadant, & eam quoquomodo ulciscaris. neque enim paruum est sollicitam semper habere matrem de filiorum salute, & illam consuetudine atque uisu eorum priuare. Sextum commodum est quod licebit a domo diutius abesse domestico tadio grauatus, quod & fecisse Socratem existimo. totos enim dies foris disputando sepe consumebat: quod si deesset concertator, in porticibus deambulabat solus obsonans, ut dicere solebat, coenam. Septimum non leue est uiro auxilium ab earum congressu legitima ex causa abstinere posse, quod & ad salutem corporis non paruum utile est, & modestiorem hominem reddit, & ad negocia magis aptum, & mulierem temperatorem efficit, & minus coniugi familiarem: ac quasi illi poena non leuis est, dum se uidet sperni atque contemni. Octauum ut iure nulla in re obsequi illi tenearis, ita nec illam domo exire, non ad conuiuia ire, non pompas uidere, non in uillam pergere, aut ad templa magnifica
prohibet

procul uisenda permittes. non cameratum illi carpentum emes, imò ne conduces quidem: non eam pedem domo efferre sines, nec ad illam uentitare socias. ita tibi ipsi uni inferuire ac domum curare cogetur. Tu uerò extra domum conuiuia celebrabis, iocos, gaudia, illam suo malo mulctandam relinquens.

Sic uel ea tot modis oppressa, uexata, fracta, ad obsequium redibit, uel tu illius cõtumacia commodè uteris. Tu quoq; querulus, mœstusq; quotidie illam exagitas modeste tamen, citra iram clamoresq; ac probra: licebit & tutius tua seruare, ancillæq; cuncta committere à qua liberè possis credita reposcere. nam si rectè se gerat uxor, omnia illius fidei nō alterius, tum etiam clauis committere conuenit, ita rebus tuis melius consules. Hæc etiam prætextu custodias ad pudicitiam seueriores adijcere licebit. Ob id mœchæ callidiores plerunq; obsequentissimas uiris se præstant, ut facilius eos fallere possint. In uniuersum nihil non commodi uiro prudentissimo uxor contumax præstare solet. Tui tamen muneris est ob charitatē ac decus nullum præmittere officium monendi, deprecandi, consulendi, obtestandi, persuadendi, disputandiq; cum illa, ac rationibus conuicendi, ut melior efficiatur. nam tutissima est hæc uia, si capax mulier ad uiri obsequium rationibus potius quam ui aut incōmodis uicta redeat. Quòd si alijs ex causis quam priuignorum contumax euaserit: quanquam eadem sit curandi ratio, ac fructum colligendi,

ligendi, diligentissimè tamen cauere debes ne ullam occasionem iuste querellæ illi relinquant, quod multi faciunt, seu meretricibus operam dando, aut concubinam habendo, aut etiam aliquid turpius: aut desidia tua aut auaritia, aut contumacia aut iniuria, aut obijciendo affinitati illi ἀχρηστίας, aut casus erroresq; familiarium, à quibus omnino abstinebis. eamq; hac una ratione tractabis, ut uelles si tu uxor illa etiā maritus. aut ut filiā tuā uelles quam alteri collocasses in matrimonio. atq; hæc est una quasi generalis ratio tractandi domesticos omnes & amicos & clientes non solum uxorem: ut scilicet commutatione personarum facta diiudices quid expediret, quidq; iure optares. Aliter si feceris, uel iniuriam illi inferes qua nil deterius, aut nõ emendabis quidem tu contumaciam, sed præter id etiam reddes impiam & adulteram.

DE ADULTERA

Vxore.

Igitur adultera euaserit uxor, aut ut fiat operam dat, magno malo certè uexaberis: mœcha odit coniugem, illum infamat, contemptuiq; omnium exponit, insidiatur eius uitæ, filios supponit alienos, domũ dilapidat et euertit. seu resciscas seu non resciscas miserrimus es. fuit ob id merito hoc crimẽ maxime Ro. Iudæisq; pariter inuisum: sed & nunc Mahumetanis.

Mahumetanis. Sed proh hominū mores? quōd inter ma-
xima erat nūc negligitur. nihil profectō aut Reip. aut
priuati tranquillitati ac securitati perniciosius. Hyet-
tus Arguius legem primus ante Draconem in adulte-
ros sanxit. extat lex Iulia de Adulterijs. Antomedontis
Epigramma non ignobile ē Rhodigino proditum est.
nos sic extemporaneē uertimus.

Felix primum ille est qui urgetur scœnore nullo.

Inde cui nulla est uxor, & inde puer.

Si furor impulerit: numatam ducere oportet.

Vt uadas celebres sponsus ad exequias.

Quas tu si cures subito: iam uictus abibit,

Ipse Epicurus. habes quid facere expediat.

Nimis periculi est in nuptijs, in quibus aliquid esse
potest morte grauius. omne bonum cum miseria
coniunctum est. Sed necessitate ducimur. uitanda est er-
go omnis occasio tanti mali, nec ullis sumptibus parcē-
dum. Sed quis custodiet ipsos custodes? Olim & nunc
apud Turcas eunuchis utuntur. Sunt enim mulieribus
prudētiores & uigilantiores. Christianis cum essent
omnia præter unum auxilia conseruandæ pudicitie e-
repta, & illud unum quod reliquum est adeo labefacta-
tum est, ut nihil sit iam apud nos durius ad ferendū aut
grauius. Verū annitendū est in difficilib. maxime cū
non dū flagitium admissum est. tamen si adulter opinio-
ne animoq; ac meditatione, non concubitu, ut Aristot.
uult, definiatur. Habet ergo miser maritus malum

in domo extraq; undiq; uis & insidiæ. Interficere non licet insidiantem, quanquam etiam cum diuortia esset permissum esset. Dimittere non potes. Et si dimittas aliam ducere non conceditur. Tu interim cum infamia maxima & ingenti periculo uiuis. nam te sublato maritum alium ei ducere licebit, lex uictis à uictore imposita. nec Romani tamen eousq; processerant, ut cum in seruilia corpora puerorum atq; puellarum quodcumque libuisset licuisset, non tamen in nuptis hoc concessum fuit: adeò exhorruerunt etiam in ancillis nomē adulterij. Sed nec conuiuere nec deserere tutum, aut sine maxima infamie nota. Et si filij incerti nascantur, quos alere graue sit ac turpe, his rem norunt abdicare, exponere, crudele, deforme, inuisum.

Suaferunt uiribus tueri regna, quòd uideatur. Turcarum res diu uiribus innixa manere. Sed si diuturnū putant, quòd octuaginta annis aut centum paulo plus sic manet uera sunt hæc: Sed Orthagoræ centum annorum & Cypseli minus quam octuaginta & hæc summa: Siciliæ uerò & Turcarum regnum est atq; æquum ius quòd cum potestate coniunctum est: alterum uerò quòd ferri potest: nullum autem reliquorum diuturnius. Itaq; difficile est ut dicebat Phauorinus repugnare cohortibus atq; securibus. Veruntamen ut dixi prudentis uiri est patriam delegisse, ubi uel leges semper uincunt, ut in Hispania: aut æquum aut Venetijs. Vbi modo uiri modo æquo operam dare uidetur iudices, summa

ma iniuria est. non ultus est quicumq; ille præest. Lacedæmone tot iniuria occisos uiros, Tegeatis uiri non extremam excidio imperij illorum uindicauit. nõ dedi & accepi? non attuli & recepi? non miscui me uobis & uos tanquam unus essem è uobis in me animaduerti stis? Sed redeo ad Pasquillum si acephalus es, argus esse non potes. malim Antistium ueterem aut Suspitiũ Gal lum, uel Sempronium Sophum quam Egnatium Metel lum imitari. Sed quoniã nec hoc nec illud placet, Christi sequi mandatum in nobis oportet. Custodes nunci que uicissim abigendi. Sunt qui putent uim inesse Chry solito uero, ego utar non fidam. Ante tamen quam cadat alleuanda est, si rationes profint. Ostendere oportet quantum mali filijs, quantum dedecoris affinibus, quantum turpitudinis, quantum damni domui, quantum periculi marito ex leuissima re afferat. Sed ubi dictis non audientem uideris, ne perseueres. Sed statim simu lata omnium inscitia quam diligētius potes, occulta il lius ac tui turpitudinem. Si capax est rationis, breuitatis uitæ, expectationis fortunæ, diuinæ potestatis, quantum decoris in pudicitia, quantum ornamenti in honestate, quantum uoluptatis in tranquillitate uitæ sit meminisse ne pigeat. in extremis malis etiam leuissima auxilia et si ὀδῶν ἀνελευθέρως tentanda sunt.

Alterci semen, nigraq; papauera iunge.

Conion ac strychnon tum seuē membra rubetæ.

Suffitus facito: cohibent incendia amoris.

dd s

Suffitus

Suffitus facito humano permixta cruori.

Fœmineam rabiem sic tolle scoposq; quaternos.

Securusq; tuæ spectabis uincula mœchæ.

Sunt qui existiment uiticis folia pro pluma supposita, caphuramq; odore suo ad castitatem tam masculos quã fœminas deducere. Sed postquam ex uario cõcubitu filios nasci cõtingit, qui nostri nõ sint angimur frustra: totidẽ enim filij tot curæ sunt, beati qui plures habent quam credant: miseri qui plures habere se existimant quam habeant. Verum illud dubitatione dignum est, an amor in filios diuidatur, an singulos ita amemus ut omnes simul? aut quantum si singuli unici essent.

Mihi sanè uidetur neutro modo: nam qui unicũ amittit minus amittit, quia minus sperat, & minus tutũ existimat. quantum uerò à securitate abest tanto minus tutum est. Præterea stultum esset credere cum quis habeat quatuor filios, in eos amorem uelut hæreditatem diuisisse. nam hæreditatẽ eo animo diuidit, ut si posset singulis totam daturus esset: sed quia non potest, obstat enim amor cæterorũ, idẽ portionem tantũ singulis distribuit. at amor unius aliorũ amor non efficit. singulos igitur quantum omnes simul amabit. At dices si tamen ei qui quatuor habet unus pereat, ei qui unicum etiam ille pereat, dolebit hic longè plus quam alter?

Vera refers, quia ille spe posteritatis destituitur. hæc autem per capita diuisa, cum sit in eo qui tantum unum habet tota in uno residet. amor autem indiuiduus

diuus est. Seiungere enim spem illam ab amore de-
 cet. Ipsæq; res adeò inuicem destinctæ sunt, ut quidam
 quanquam ament plurimum filios de posteritate non
 curant. Indicio est, quod nil curant seu nubant seu nō,
 seu etiam Phratræ se inferant, ubi uiget uotum casti-
 tatis. Rursus obijcies si sint alicui 10 filij, plus tamen lō-
 gè dolet si duo pereant quam unus, tametsi tamē duob.
 pereuntibus inter tot spes posteritatis uel minimum
 minuatur. Nō uidetur etiā amor filiorū esse in singulis
 totus, postquam adultos magis pueris amamus, & pro-
 bos & eruditos & ornatos magis quam desides & con-
 temptos, & quos habuimus si perierint magis illis, qui
 postmodum suscepti ad eandem tamen ætatem perue-
 nere. Respōdemus amorem summum esse in filios cum
 ad ætatem constantem peruenerint, & non sint tales
 ut pudeat nos habere. Nam tamesi amor summus non
 possit augeri, non tamen omnes filios quantum nos i-
 psos diligimus. hæc enim est perfecti amoris meta. Sed
 alios quidem ob teneram ætatem, alios ob ualetudinem
 minus prosperam, alios ob uitia minus amamus. Cete-
 ra quidem manifesta sunt: sed de ætate id accidit diui-
 na prouidētia, ne nimio amore uincti, cum plures tum-
 mori contingat parentes absumerentur: his etiam ac-
 cedunt sumptus atq; labores, pari fermè excessu laborū
 in matre et sumptuū in patre. de his uerò qui perierint
 ratio per se clara est, quoniā reliquos nō cōfidimus eò
 posse deducere quo illi si fuisset superstitēs peruenisset.

Quod

Quòd autem duorum mors magis torqueat quam unius, tametsi de spe posteritatis paulo plus imminuatur, id accidit quòd maius subiectum nostri amoris deficit ex duorum morte quam unius: non quod maior amor sit duorum quam unius. Veluti si unus ex decē hodie moriatur, parentes extremo dolore afficiuntur, quòd illum quantum seipsum diligere: si autem post quindecim dies pereat alius, desinit & subiectum alterum immensi illius amoris. Ideo cum totus amor in utroque & suis ipsius par desinat, in utroque repetitur hæc iactura, non quicquam superadditur: Finge aliquem mori, nonne extrema patitur? fac ut reuiuiscat, nonne cum morietur parem subibit dolorem priori? non tamen duo hi dolores uno maiores sunt sed repetiti. Ergo qui plures habet filios tanto infelicior est, quanto spe securior, atque dum fruitur absque incommodo beatiore. Ceterum in singulis immoritur, dum aliquis perit. at quia dum fruitur fœlix est, uoluptas quam ex uiuentium consuetudine capit minuit illum dolorem. Ex quo luce ipsa perspicuum magis est, quantum dolor in casibus filiorum maior sit uoluptate qua fruitur dum sospites degunt, postquam in unius obitu plus mereat, quam in decem qui adhuc supersunt incolumitate delectetur. Hac igitur de causa filios suscipere plures neglexerunt. sed de his hætenus. ad commoda ex uxoris improbitate suscipienda sermonem transferamus.

Principio ex hoc sumpto quòd plures mulieres que
steriles

steriles manserant apud coniugem, postquam ex adultero conceperunt, cum marito etiam foecundæ factæ sunt. Quòd quanquam iuxta criticos hos sapientes ac morum censors absurdum uideri possit, his tamen qui res ex iudicio recto expendunt intelliguntq̃, quantum inter sumum & corpus, inter præsentem gloriam & rem immortalem intersit forsân probabitur. Ego uniuersis liberam relinquo de controuersis æstimationem. De re autem quòd sæpe eueniat non ambigo. nam ex primo conceptu uenæ uteri dilatantur, uterus ipse incalescit, intemperies si qua dominabatur corrigitur, purgantur loci: ideoq̃; infœcundæ usu foecundæ fiunt, sicut nimio usu foecundæ sterilescunt in posterum. Accedit quòd si natis filijs infortunia accesserint, ut quasi de dubijs minus doceas. adeo ut dixi (nam attentum te esse oportet, non minus quam in physicis disputationibus, postquam non in opinione sed in re hæc felicitatis ratio à filijs sumpta constat, aliter non secus ac stulti qui se aut reges aut deos esse putant, falso beati esse-mus: præter filios habere quam plures & existimare de paucissimis. nam amor ille tam immensus paulo minus etiam anxie sperando nos torquent, quam timendo sollicitè perpetuo malè habet.

Quid igitur obesse potest si ea suspitione tanquam leui aura immensa illa filiorum cura temperetur? Deinde multitudo illa fratrum ac sororum non dubiè tanquam fasciculus uirgultorum ad omnem fortunæ impulsus

sum melius resistit. Si enim pauperes sint, opera mutua se iuuat, et etiã plures emptores operũ suorũ inueniunt. Si diuites tãto honestius uitã degunt, solitudo nil boni affert, sed pericula cõtemptũ, ipsi autẽ metũ ac suspitionẽ quib. semper affligitur miser. Si etiã diues sit ac potens plerunq; alijs filijs utilis erit. Vidi duos adulteros quibus non sat fuit filios proprios ditasse, sed etiam legitimis multum profuere, auctisq; eorum patrimonijs egregie illos iuuerunt. Quinetiam cum eorũ alter princeps esset, & potentia & nobilitate res priuigni (ita enim appellabo) stabiliiuit, turpe auxiliũ sanẽ: sed & turpem quæstum ex lotij uectigali Vespasianus Imperator non spreuit. Adulteria certẽ mala sunt, & fœda atq; execrabilia: Sed tamen si in ætate iam constanti incidunt & sapientes uiros, non parum etiam utilia sunt maritis. infausta cum adulter adolescens pauper improbusue fuerit: ita in quibuscunq; etiam pessimis rebus si non honestum, si non bonum inuenire liceat, licet saltem persepe decora atq; utilia aliqua assequi. Sed & mulieres adulteræ filios procreant nobilioris ac præstantioris ingenij, elegantioris formæ: unde spurij pleriq; ad maximos fortunæ gradus peruenere. Romulus quem postmodum Deo genitum ferunt ad tegendam turpitudinem, ex incestu non dubie natus est.

Quid de tot Herculis filijs, qui gestis illustres fuerunt: urbes nouas condiderunt: regna sibi acquisiuerunt: nonne ex adulterio aut incestu omnes ferme concepti sunt?

sunt? Et ipse Hercules primum, cum ex Amphitrione genuisset Alcmena Hiphicleum, spurius natus est, et Apollo & Mercurius & quotquot nobiliores uiri prodij habiti sunt. M. Brutū C. Cesaris filium fuisse & Tyberium, ut dixi, Augusti constans fama est. Nostris ferme temporib. magna & splendida Italiae fax adulterino concubitu natus esse creditur. Quis Agathoclem singuli filium fuisse crediderit? Quosdam noui ego claros uirtute uiros qui aliunde originem & uitæ & potentie duxerunt. Autores libri Sententiarum & Decretalium fratres fuere, amboq; ex nefario concubitu genti. Sed & tertium fratrem non minus egregium eadem fortuna natum. Constat Iasonem Maynum Iurisc. decus sordidis natalibus fuisse omnes norunt. Sed ne forsitan extra propositum loqui uidear, alium noui eo ipso maiorem e coniuge natum, quamuis mœcha matre. Obsonant ut puto melius adulteræ etiam coniugib. adeo ut nisi resciscant, amentur etiam ab illis magis. Beatos noui quosdam in illarum illecebris. Calidiores sunt impudicarum filij, et uasri & astuti ac præpti: adeo ut etiam in Italicum adagium uenerit, filius mœchæ. Ego sanè alteri has delicias relinquã: cū uxoris casto pectore etiã si rudes sint blâdicie et incôditæ querelæ, amplexusq; incôpositi, cū Poppææ Sabine et Agrippinæ Thaidisq; suauia ac pruriètes concubitus nō commutauerim. Verum cum uideam uale dictum sinceritati, ueritati atq; pudori: apertos aut undiq; dolis, fucis, illecebris,

bris, ingressus, dulceq; existimari etiam scire se captari, nihil hac in parte dulcius aut suauius, mœchæ moribus esse uelim ut intelligas. Illa primū ueniēti tibi occurrit, ornata uestibus, blando uultu, corpore gestienti simili, redolens amomum fragrans, Cypriasq; delicias, cōpto crine, aureo reticulo, gemmis intermicantibus inter oscula atq; amplexus, quasi absueris cum Vlysse errāte uiginti annis, interrogat ac queritur, cur tandiu absentia tua illam torseris? inde narrat quæ gesserit, quæ composuerit, quæq; etiam audierit. nec pigebit cādidulos dentes halitumq; oris suauem sentire:

Ornataq; multo lepore meliflua uerba.

Ideo quales fundit de uertice flores

Terra parens: cum se confesso uinxit amorì

Iuppiter & toto concepit pectore flammās.

Excipit inde parata mensa, postulatq; narrari tuā interim ingentia facta, non sine suspitione noui amoris qui te torqueat: petiturq; puella illa quæ te destinet tā anxia cura: interim:

Vrit grata proteruitas

Et uultus nimium lubricus, aspici.

In me tota mens Venus.

Accumbitur per hæc opiparis epulis, suppellex nitida, omnia munda, decora, splendida, & quod narrari honestè non potest, uoluptate incomparabili peragitur. Disseream si qualis est interius mœcha interius talis esset, ni omnes cuperent uxores suas similes moribus ac

bus ac forma mæchis habere. Sed cum sint uelut principum sepulchra, exterius decorum sacrarijs pulchriora, nihilo secius intus nihil melius continent cæteris: sic impudica uxor est fœdissima meretrice, passimq; prostituta. Sed tamen hoc tempore optimo sunt stomacho, ut non solum ferre possint, sed libenter uideant psittacos, cercopythecas tabulasq; inusiui & teselati operis: drama scenaq; uasa postquam cessere Corinthia, coronas, monilia, gemmas, scyphos argenteos, dona ut ferunt sociarum amicorumq; maritalium lenocinante coniuge. Utq; liceat commodo uti, ne in uestibus sumptum faciat, ne equis alendis, ne in familia aut apparatusu mensæ. omnia subministrat locuplex amicus & Cironiano illo tam laudato melior. Tapeta picta, & postquam sericea abundant ostro ualediximus.

Fructus præcoces & quicquid rarum est, in mensa elegantissime scemina uisitur, etiam ex Indis petita. dicas principis non adulteræ esse apparatus. Hæc tanta commoda his temporibus præsertim tu spernere potes. Inde fauores ac defensores certos habiturus non etiam optas? neq; timeas quòd olim legibus acriter urgebatur, nunc etiam defenditur.

Quamobrem si securitati, si utilitati, si laudi & potentie consulere uelis, non est quòd uideam cur non uxoris crimen hoc inter commoda & felicitates atq; miseris reponas? Eia igitur macule uirtute uir, postquã tantis bonis, & præclara libertate quæ summũ est mor

talibus donum tibi frui licet, non iam amplius quararis mæcham esse uxorem.

DE FILIORVM CVRA.

Proxima huic, sed principalis filiorum cura habēda est. ut quorū uirtus ac fortuna omnis parentib. solatio sit, & in eorū propagatione spes ipsa eternitatis, nec quicquā est tā infelix in nobis quod in prole emēdari nō possit. Sumus senes, illi iuuenes: egri nos, illi sani, nos debiles, pauperes, cōtempiti, illi robusti, diuites ac potētes, nos cū inuidia & inimicis exulēsque, illi grati cum amicis & in patria. deniq; nihil tam graue est in parente, quod sperari non possit mutandum in filio.

Non est ut in uulgari re & tam frequenti quar. am exēpla: illud hoc satis est, in hoc uno cōtineri casu felicitatem infelicitatemq; humanam. Scipio senectutis filius bonus & felix, uades propagationis, imago parentis, spes eternitatis, & uirtutis resurgentis certum premium. Ut uerò felicitatis relique partes scilicet uirtus & sapientia sinceriolem beatitudinem afferunt, ita filij fructuosiolem atque pleniolem. Sed tāto difficiliolem cura et incertiolem euētus. adeo ut ob hoc nō pauci hāc curā ē felicitatis corpore ex toto segregauerint

uerint atq; sciuerint. Verum nulla est huius contem-
 plationis nobilior pars, non solum ob optimum fru-
 ctum quem ex ea capere licet, sed etiam ob difficulta-
 tem atque industriam. Sunt enim rara preciosiora,
 & quæ magnis laboribus comparantur chariora.
 Memineris autem ut alias te monui, qui hæc curat e-
 um debere ibi habitare ubi leges sint optimè consti-
 tutæ, omnisque æqui ac clementiæ & seueritatis ra-
 tio habeatur. ne cum omnia rectè peregeris uiolentus
 aliquis casus, aut ambitiosum iudicium laborem pluri-
 um annorum & spem resurgentem abripiat. dicereq;
 cogaris oleum & operam, ut in adagio est, perdidisti. ne-
 que ob aliud magis quam ob filios, ni miser esse uelis
 patriam eligere conuenit. Itaque ut supra dixi exi-
 lium non inter mala connumerandum nisi admodum
 paucis est. namque pluribus in locis non esse quam esse
 præstat. Sed hæc relinquamus, propositum perse-
 quamur. Filiorum res in tribus constat, in generatio-
 ne, in salute, in educatione ut præstantes sint at-
 que felices. Ut igitur omnia hæc contingant re-
 ctè, maxima pars, ut dixi, in coniugijs reposita est.
 Ut uerò coniugia ritè se habeant in legibus maxima
 ex parte consistit. at leges ibi rectè habent, ubi
νομοκρατία exercetur non *νομιδία* celebratur.
 Romanorum hoc decus fuit, qui quòd opti-
 mum esset agnoscetes, uirtutem uoluptati omnibus
 etiam alijs in causis præposuere.

Quamobrem et Augustinus multis modis illis in-
 fensus, dignos tamen uniuersi imperio existimauit. O-
 quam malè consultum est regum & gentis saluti, cum
 ut potiamur non sufficit omnia agere, sed ut deterrea-
 mus populos uindices tanti sceleris, qualitercunq; id ul-
 ti fuerint acriter puniunt, aut ut puniatur urgent uel
 permittunt. Itaq; quòd generationem liberorum, ut di-
 xi, attinet, primum eligenda est mulier ad hoc apta, &
 tate quidem non nimis acerba, sed nec prouecta, ut à
 decimo octauo ad trigessimum quintum annum. Verum
 si iuniori quatuor addas, à seniore quinq; auferas an-
 nos, etas optima relinquetur. Habeat menses statis cir-
 cuitibus, multitudine & tempore ac qualitate cõueni-
 entes, ita neq; abundantes nec pauciores, nec albi nec
 foetidi, aut qui diutius profluant. Et circa uterum ma-
 ximè sit incolumis: non dolor, non tumor, non luxa-
 tio, non obliquitas, non collum constrictum, non pitui-
 ta defluens. Ex eisdem puellæ parentibus plures nati
 sint filij, qui uel omnes superstites fuerint, uel casu ali-
 quo non morbo absumpti sint. Super omnia cauere ex-
 pedit, ne comitali morbo in pueritia fuerint obnoxij,
 aut temporis successu tabi. Fœcundæ etiam mulieres
 non admodum exiles sunt, quoniam non ferunt, nec ob-
 ese, uix enim concipiunt, renibusq; sunt firmioribus,
 nam hæ non facile abortiunt. id autem ex laborum to-
 lerantia, ex ponderum firmitate dignoscitur. Porrò fœ-
 cundæ mulieres plerunq; boni coloris sunt, musculis
 prædi-

præditæ ualidioribus, lato pectore, uentre rotundiore
 & maxime inferius. Hippocrates explorabat fœcundas
 puellas mulieresq; linteo mundo capiti circumdato, et
 supposito ad os uteri chalbano aut allio, uel artemisia
 uel melanthio, si mane caput olet Chalbano aut alle
 um fœcunda est, aliter non. Nostra autem ætate Mo-
 schum suffiunt atq; subijciunt uesper: mane basia puel
 læ redolent Moschum. Quæ uerò fœcundas faciunt mu
 lieres sunt cibi solidiores, animalium facile concipien
 tium carnes, ut leporis, cuniculi, damæ, pullorū, perdi
 cum, polypi parui, succus item saluæ ex uncis septem
 potus, item artemisia, mercurialis, scilicet quæ uterum
 siccant: uel ubi atq; nascuntur, suntq; in genere suo lu
 xuriantes ut parietaria etiam. Exercitatio etiam uali
 da & diurna tam maribus quam femellis utilis est:
 nam mām seminis quæ per totum corpus sparsa est
 humida aqueo absumpto, solidiorem ac puriorem effi
 cit, ut post modum melius in testiculis concoquat. Se
 men enim aut ex toto deceditur, aut præcipuis parti
 bus, ut corde, cerebro, iecore. Labor etiam profundio
 res gignit somnos, ex quibus coctio ubiq; melior cele
 bratur: ex coctione autem semen densius atq; fœcun
 dius. Quo fit ut nec frequens coitus ad generatio
 nem utilis sit. nam semen non absoluitur, nec rarior
 plus iusto, corrumpitur enim. Indicio est lassitudo, fa
 stidium, nausea. Et in mulieribus ex retento semine hy
 stericus affectus. Dumq; generationi uacas, semoue om

nes curas, & profundas contemplationes ac seria studia, ocioq; & iocis te trade. Sic enim facilius generabis & uegetiores. Ex his uero quæ proprietate confrūt, creduntur esse hyrci testes, ericij caro: mandragore quoq; & fœniculi radices cum uino coctæ, addito melle: Nepita etiam & calamentum odoratū & Iris Illyrica & galanga & spica nardi: Testiculi etiam cerui, & leporis uterus, & staphisagria & piper & Myrrha. uisci quoque fructus contritos: scobs etiā ligni cupressi: Artemisie quoq; & rutæ folia ac cicutæ & periclymeni, acanthidis quoq; radices tusæ & pinsitæ in uino albo coquantur, & addatur cor cerui in cinerem redactum, & cum tragacantho detur in potu. Iuuat & radix aquatica plantaginis cocta cum melle addito uino. Facit & nasturtium, & spuma ruminantis capræ in potu data. Cum maxima ratione facit Mithridatis Eupatoris Diascisci antidotū. Inungantur etiam uirilia & in uulua introducat pessarum cum lana ex uulpis stercore sanguineq; leporis: item centaurium cum terebenthina resina & lana. Plurimum autem facit ut à purgationibus & succedente somnio ac quiete diuturna cōcumbant uir mulierq;. Et pingui uiro macilentior fœmina iungatur, & e contra. item rubro pallida, & e contra. Et ita seni iuuenula, iuueni autem quæ adolescentiam excessit. Et libidine feruenti frigidior mulier. Recentiores malua & arthemisia suffitus faciunt: item Theodorico supposito Paulinoque antidoto eisdem

eisdem etiam purgantes. Sed & trisera magna utilis est: & Moschum pro allio uel chalbano suppositum, si fecunda est mulier oscula suaue olentia reddit. Vteri autem leporis uiro exhibent, foeminae autem testes: Apri quoque testes siccatos in furno exhibiti ualde utiles sunt: sed longè uiliores testiculi & epar porculi, quæ scrophæ solum ediderit in furno siccati. Ex pessarijs purgantibus, dicit Theodoretus nil nitro melius, ex conceptionem iuuantibus, quam quæ ex uehementer odoratis parum calefacientibus: ut folio, nardo, agallocho & Thure. Si scire uis unde sterilitatis uitium oriatur, uir & foemina in ollas mundas mingant in quibus fursus sit: & cuius fursus computruerit & uermes geniti sint post nouem aut decem dies, existimant illum illam uel sterilem esse. Alij triticum alij hordeum fursus loco immittunt. Si igitur mulierem etiam sterilem esse deprehenderit ex Platonis præcepto imo quomodo cunq; non generet, nec tu sterilis sis, alij te iunge. Ab antiquis receptum est Dictamnium Cretensem esse medicamen sterilitatis.

Vbi ergo conceperit, tunc primum laticiae tempus est, eam leuiter exerce, nisi nono mense: tunc enim exercenda est gnauiter de ambulationibus, ut facilius partus efficiatur, nunquam tamen ut extendat corpus aut brachia, ut pondera eleuet aut transferat, ut quicquam super uentrē imponat, aut graue aut durū, ut uel se inclinet permittēdū: hæc enim omnia abortū faciūt.

Sed carnibus leporum, cuniculorum, cerui, damæ
 apriq; tum ericij & testudinum earumq; ouis utatur.
 prohibent enim abortum. et item brachio sinistro alli-
 gabis: super renes serici stuppam candido oui ac luteo
 simul cum guttis tribus aceti imbutam super impones:
 coagulum etiam catulorum leporis nondum natorum
 in potu datum mirum in modum conferre putant. Sūt
 qui cancrum flumiatilem ustum etiam uino propinent.
 quòd quia abominantur pleræq; ne uomitum excitet
 periculum affert. Vitandus enim est uomitus, longa de
 ambulatio & laboriosa, clamor scalarum & accliuū
 locorum ascensus, lapsus, contentio, spiritus, omnia
 quæ purgant & quæ menses irritant: ut ciceres et pha-
 selli iusq; eorum, apium erithrodanum: iuuat coccum
 cibus inspergere & uti astringentibus fructibus coto-
 neis, pyris, mespilis, sicca uua. Si non appetat: sinapi ex
 sapa parum admodum iuuat: aqua calida seu tepida u-
 bi uomere iam cœperit iuuanda est. Si aluus non demit-
 tat feces, mollibus clysteribus ex oleo auxiliabimur.
 Sardonius quoq; lapis alligatus uentri confert ad fœ-
 tum retinendum, uelut & brachij lapis in pyraastro
 inuentus & Syderitis etiam herba, & radix maluæ a-
 grestis. Vitent amara omnia & acria & uehementer
 acida, aspectum quoq; serpentum & rerum horribili-
 um: & lepus marinus abortum facit si eum uideat mu-
 lier, & sonos magnos aut repentinos. multæ enim mu-
 lieres tubarum & tonitru strepitu audito statim abor-
 tierunt,

tierunt, ouium more. Et timor abortū facit si magnus sit ferme semper. Sed si robustior sit uterus, ubi natus fuerit infans moritur. Et ideò non ambulet de nocte grauida maximè sola. & odores magni præsertim fœdi fœtus excutiunt quandoq;. Et quidam fœtus seruantur à magnis offensis, ut casu, casus enim semper prægnanti periculum magnum affert, & à leuibus abortiunt. Et si prægnanti pedes tumeant lauentur ex decocto mali citrij. & usus eorum ac malorum punicorum in cibis salutaris est fœtui. Herinacci pellis usta in potu data & pudendo illita retinet fœtum. Et lapis inceruua quouis loco inuentus. Cauere etiam oportet inediã & quamcunq; sanguinis detractionem.

Vbi pepererit mulier, secundum gaudiū adest. Sua deo autem ut Saccharum aut mel purum cum hyacinti aut smaragdi paucis granis in pollinem reductis detur. Lauantur quidam tepida aqua, quidam frigida si ferunt, quidam uino. hæc omnia tanto utiliora quanto periculosiora, propterea tepidam pleriq; elegerunt. Ligatur umbilicus & post præciditur. lac matris generaliter ad salutē & robur corporis utilius est. sed si mater lactare nō possit, aut ægra sit, uel insalubri corpore aut animi uitio laboret, eligēda ē nutrix que masculum paulo ante pepererit, ab an. XXXV. ad XXXV etatem habeat: bonum habitum, lac dulce, candidum, equale, mammas magnas, tumidas & duras citra morbum tamen, mores bonos & præcipuè contrarios ui-

tijs parentum. Gestari à tertio mense incipiat infans:
 & caueat ne terroribus ullis subijciatur. nihil enim
 est quod celerius infantes occidat, quam repentinus
 aut diuturnus terror. Lactetur donec dentes antero-
 res emiserit. tum uerò pane cocto non præmansis cibis
 alendus est. eminent dentes anteriores septimo men-
 se, sed non sunt usui utiles. Ego suadeo ut lactatio
 ad secundum autumniū differatur. Hyeme enim immi-
 nente ablactari infantem decet: ut sit primus cibus tūc
 panis coctus in iure carnis, & lutea paucula ouorum.
 post quadraginta dies cibo solo dicto ali potest in-
 fans, nam & quadraginta primis diebus puer pericu-
 lo uitæ maxime obnoxius est. Et Græci τρισημέριον
 τοῦ πρῶτου festum celebrare solent. quasi tum primum, ut
 Censorinus auctor est, exempto à periculo maximo in-
 fante. Ferunt Plotinum ad annum usq; septimum
 suxisse lac. Sunt qui breuem lactationem laudent, ego
 longam probo. Sed de his in primo de Sanitate tuenda
 libro dictum est. Ceterum nutrix exerceri assidue fer-
 mē debet ante cibum, & diuturno somno frui: puellu-
 lus autem somno longissimo uti, non tamen gestari ni-
 si raro. plenioribus infantulis inedia, sletus, mel, salu-
 taria: non ita exilibus ac macilentis.

Nutricem bonis cibis alere oportet & simplicibus,
 uino albo diluto. letāq; uiuere & à coitu abstinere o-
 portet. Periculū enim est ne concipiat, & per se etiam
 coitus lac uitare solet. Quæ lac multiplicant, lactuce,
 cruca,

eruca, foeniculus, polium, & ptisana etiam lacti generando conducit. Et foeniculi anethiq; decoctū si super mā millas imponatur. Fascijs etiā membra ad debitam formā sunt reducenda, atq; in ea cōtinenda. ubi uerò recta fuerint et ad formā decentem reducta, laxiorib; uinciri debet si agrē ferat. Umbilicū tribus digitis à uentre ligari oportere censeant, quòd experimēto deprehensum sit, eo longius euadere uirile membrū quo umbilici uinculū à uentre lōgius disteterit. auriū sordes, statim ubi infans natus est exprimēda, caput ad rotunditatē leuiter cōpressis laterib; decēti specie statim confirmandū. loco obscuriore ac incerta sub luce quā diutius potest retinēdus. primis autē diebus etiā oculis: post picturis ac margaritis, monilib; pannis diuersi coloris, illū ad inspiciendum illicere oportet. Cantilenis somnum prouocare, & quandoq; etiam serapio ex papauere, cōditisque florib; ex nymphæa, et aqua eorū utile est: ac cūnis leuiter agitare. In uniuersum blāditer ac molliter illū tractare decet. Vbi dētes nasci cōeperint, aut cū loqui, gingiuæ uel linguæ radix melle et butiro illinēda sunt. Vnum non nisi exacto primo septēnio, ego tertio tantum, atq; id album ac dilutum dari suaferim. Hoc enim plus longē ad morum temperantiā conducit, quā corporis robori aut salubritati obsit.

Vbi ablactatus est infans & iam ambulare gessit, nutrice custode non minus quam antea ob lactationem indiget. Primum igitur ableganda sunt animalia
omnia

omnia quæ periculum afferre possunt, canes magni, sit
 es, capreæ, arietes, simiæ, aues omnes magnæ, ciconiæ,
 pauones, galli (sed hi minus) corui ac huiusmodi. plu-
 res enim infantes ab huiusmodi animalibus discerpti
 aut percussi, aut obcæcati uno oculo sunt. Cauere etiã
 oportet equos calcitrosos, Foucas & solum lapidibus
 stratam, & scalas & loca altiora è quibus facile casti-
 ros infantes timere possumus. Vt etiam ignem, unde
 plures focis circumdant ferreas catastas. Et ne circa ri-
 uos ambulent prohibere. Maximus error est huiusmo-
 di puerulos solos relinquere. Et si pereant perijsse no-
 stra culpa existimare possumus. Nec pueros aut puel-
 las pro custodia adhibere debemus. Sæpe enim uidi-
 mus nummulos, acus, castaneas illis dedisse, quæ infan-
 tes pro consuetudine deuorant. Vnde alij mortui
 sunt, alij ad ultimum discrimen deuenere. Vbi ambula-
 re cœperit fascia ligandus, obstetrixq; illum ducat, nõ
 pro arbitrio & illius uoluntate, sed quantum satis est.
 Solent etiam uimincis corbis quasi intrudi. brachijs e-
 nim exertis deducunt circumpositam catastam, atque
 ita nec offendi possunt, nec quin ambulent prohiben-
 tur, est enim leuis ipsa catasta. tunc uerò primum dele-
 ctare solent infantes, atq; id tertium gaudium est parẽ
 tum. Et quanto gaudium crescit eo magis & timor:
 sunt enim inuicem iuncta. & quo magis timor crescit
 eo magis & sollicitudo & cura. Si terreantur statim
 ab assistente nutrice confirmari debent. De tempore
 instituendi

instituenti puellulos dubitatio est, multi enim existimant à quarto anno & ante: neq; ego repugno quin à quarto perfecto incipiamus, sed ita ut sine querela, sine fastidio, multo minus sine minis atq; uerberibus, atque sic ad annum usq; septimum. quod enim amiserint toto triennio, in sex mensibus recuperare licet. Ceterum sorbitionibus & ouis alere infantem oportet, à carnibus ac alijs parum nutrientibus, tum etiam duris absteat. ludat cum aequalibus, & sensim exerceatur crescentibus uiribus, somnoq; indulgeat. Et ab omnium turpium exemplorum uisu & auditu coerceatur.

Cum septimum expleuerit annum literis & Geometriae, musicaeque admoueat. Sed ita ut omnia quasi ioco tractet praeter humaniores literas. Tum custos prudens ac optimorum morum adhibeatur, mitis, sed grauis, atq; is hoc maximè curet, & puer à uitijs quorum semina pullulare animaduertat, quaeque parentum sunt, arceatur. Si iracundus ad patientiam reuocet, si segnis ad labores, si luxui deditus ad continentiam ac temperantiam, si nugax ad taciturnitatem, atq; ita de reliquis. Nec sufficiat ad mediocritatem reuocasse, sed conetur ad contrarium quasi uitium traducere.

Quemadmodum cum ligna dirigimus, non enim sufficit ad rectum traduxisse, sed necesse est ne relabantur, in contrariam partem flexisse. Quaedam igitur leuissima, quae nec consueta sint dissimulare etiam licet, parua admonendo, mediocria minis terrendo tolle

re expedit. Verùm grauiã uerberibus, fame grauiſſi-
ma caſtigare oportet. Grauiſſima ſunt mendacium, lu-
dus aleæ, furtum, deſidia pertinax, grauiã rixa, & quæ
circa libidines, tum antecedentia, ut oſcula: turpia uer-
ba, de dijs maledicere. Fuga uerò & inobediencia
uehementer grauiã ſunt. Et ſi confirmentur omni-
uitio deteriora euadunt. Affueſcat equitare blan-
dos equos atque eos regere, nec tamen ad curſum il-
los citet, periclitatur enim alieno errore. diſcat & na-
tationem inter æquales. A lectione turpium uer-
borum aut exemplorum omnino abſtineat. corrumpunt enim bonos mores colloquia mala. Pater non uer-
beret errantem, ſed blanditer corrigat ut habeat non
ſolum quem timeat magiſtrum, ſed etiam quem reuere-
atur patrem. Vbi in propria domo ſint ſanuli, aut mi-
nus modeſti uiri, mulierẽ ſue aut nouerca, melius
ut apud magiſtrum uxorẽ habentẽ educetur. Succeſſu
temporis muſicæ, & maxime parti illi quæ manib. in-
ſtrumenta tãgit diligẽtius operã nauabit. Diſcat et nu-
merãdi artẽ & pingẽdi, ſic ut deguſtet, nõ ut ſe illis im-
mergat. At Dialecticæ, philoſophiæ naturali atq; mo-
rali, aſtologiæ quoq; ac humanioribus literis cum ad
quartumdecimum peruenerit annum ſi totum tradide-
ris, minime aberrabis. Si autem commodum fuerit, ſub
pædagoſo qui uni ipſi, uel etiam cum illius fratribus
addictus ſit erudiatur. longè enim melius erit. Nihil eſt
melius pueris & adoleſcentib, quam ut in maximo me-
tu per-

tu perpetuò contineant, si non sint omnino uerecūdi. Super omnia & pueros & iuuenes & socios omnes improbos ac prauorum morum abdicare conuenit: Et ut discat nunquam in ocio esse, sed semper aliquid moliri, demum ut temperare uelit omnes actiones, nec cuiquam rei se totum tradere, uerum ita efficere ut in omnibus rebus atq; actionibus possit sibi ipsi imperare. Habeat & coequales cum quibus ludat, & quas egregiè amet eruditione & moribus præstātes, quos pater maxima diligentia cōquirere studeat. uelut præsidium in quo summa filij salus sit constituta. Neq; enim ut ille ait parua pars felicitatis est socius bene moratus. Vt autem proficiant in disciplinis, nihil melius est concertatione inter discipulos.

Vbi uerò ad 20 aut prope peruenit annū, ut iam pedagogo carere honestius sit quam illū habere: pater ipse instituendum suscipiat moribus: dolos omnes, omniaq; pericula illū doceat, moneat ut caueat, & ut uita re debeat diligenter instruat. Hoc autem quintum est parentum gaudium, cum iam filius obediens patri semetipsum regere norit: tunc tamen etiam clam fido socio cōmendādus est, ut enim in adagio uulgari, unus nullus, duo unus. Tunc arti uel mercaturæ si libet addi potest. Nec pigeat tot tantæque educandi unius filij causa facere, cum ut primum dixi in eorū educatione atq; felicitate patris beatitas tota sit constituta.

Deinde unus filius bene institutus mille equipollet,
mille

mille malè instituti præter id quòd parentibus calamitosi sint, spem propagandæ posteritatis non faciunt. Præterea quorsum tota pecunia & omnes opes, cum id cuius causa maximæ hæc utiles sunt defuerit? Demùm quid aliud dulcius esse potest, quam in optima re atq; officio collocasse omnem curam, studium ac diligentiam? propterea qui sapiet dulcissimum hunc fructum esse existimabit, in quo idem est opus cum fructu, cum in alijs opus à fructu non parum distet. & post laborem & curam euentum rei expectare te oporteat. Manifestum est igitur, quòd hac potissimùm in ætate institutione indigent filij, cum alij illos relinquunt. Et ut in præparato agro semina uberem pariunt prouentum, ita in hac ætate fructum educationis & institutionis copiosum colligere maximè licet. Sint autem iuuenis duo præcipua munera, agilitas quidem corporis, & animi prudentia: hac semper indigemus, illa nos quandoq; à mortis periculis liberat. Tertium est proprium quoddam linguæ imperare, loqui sæpius nocuit, tacuisse nunquam. Tum uerò considerandum diligenter, in quæ uitia sint procliuēs filij, atq; illis patrem se opponere oportet. nec solum curare ut instituat filios, sed ut doceat eos quomodo nepotes instituere ipsi debeant. atq; id præcipere ut & illi non solum instituant nepotes, sed ut iubeant illis ut cum ordinem in descendētib; perpetuò seruent, & contentur curam illorū agere, atq; ut multiplicentur efficere.

Quod

Quod præceptum nullus melius Mose animaduertit, et ut obseruaretur imperauit. Sed militarem artem quæ tum parum uiguit neglexit, nescio quo consilio, nisi forsitan diuinum haud esse crediderit, homines ad hominum necem armare. Tum primum uinum illi concedere fas est.

Sextum gaudium est, ut filios bene & ex sententia uxori iungas. diximus autem quæ huic negotio sint necessaria. Circiter autem uigesimum quintum annū hoc fieri debet, ne si serius fiat tardius filios suscipiant, & reliqua contingant quæ superius sunt enarrata. Sed & si celerius, minus robusti et sapientes filij generantur. Eadem ratione omnia peragenda sunt in nepotib. quæ pro filijs præcepta sunt. Inde longæuis per eadem recurrendo ad quintum ac supremum denuo gaudiū peruenire licet. Et scias quòd mater prudens multum facit ad filiorum ac filiarum educationem per omnem ætatem. Et si obierit post nonum annum extra domum educandus est.

De filiorum autem numero, quanquam generaliter supra locuti simus, nunc specialiter tum etiam nepotū dicere expedit. Duo autem obseruare oportet necessitatem atq; utilitatem. Vtilitas enim est foelicitatis incrementum, & eousq; extenditur donec per te uel tuos commodè educari possint. initiumq; ducit statim post numerum necessarium. Quicquid enim supra necessitatem est, & educari potest ex nepotibus atq; filijs, id

totum augendæ felicitati ascribi debet. Porro necessarius numerus sic habetur: ducas numerum filiorum in suas ætates, et quod sit detrahe ex paterno annorum numero, si minus relinquatur uiginti quinque, est foelix: atq; is numerus est necessarius scilicet uiginti quinque: minor autem ad incrementum felicitatis pertinet. Si autem maior fuerit, tanto magis à felicitate abest, quanto numerus ille uiginti quinque maior est. Exemplum sit pater quinquagenarius, huic sint tres filij: unus decem annorum, alter septem, tertius duorum: collige hos numeros, fient decem & nouem, detrahe ex quinquaginta annorum patris numero, relinquuntur triginta & unus. Deficiet ergo à debito numero necessario filiorum ad felicitatem in sex, & in quarta parte propositi numeri fermè. licet autem & foeminas & nepotes cum masculis filijs connumerare pari ratione. Ut sit ratio hæc generalissima. Verum si foemina sit sterilis, ut filia mea esse uideatur, tamen quanto maior natu, tanto minus adnumeranda est reliquis gnatis. Et ita si ad quadragesimum annum peruenerit, pro nulla habenda est: antea uerò numerabuntur anni quibus quadragesimo minor est.

In nepotibus autem si pater adsit & uiuat, considera an pater felicitatis numerum habeat, tunc auus foelix erit, aliter non. Velut si pater octuaginta annos natus nepotem habeat binum: filium autem sexaginta annos

nos natū. quia pater ipse inferior est debito numero
 trigintatribus annis, atq; ita cum modica spe erit eti-
 am auus cum eadem exili spe. Cum uero nepotes so-
 li fuerint, auus loco patris omnino habendus est: atq; eo-
 dem modo supputandi anni. Manifestum est autem
 quod si plures filios auus habeat, unusq; eorum sit fœ-
 lix, auum felicem esse. sed si plures habeat filios nullum
 autem felicem, tunc cum filijs inire eam oportet ratio-
 nem, ac si solum pater esset. Sed & nepotum annos ad-
 ijcere cum filiorum annis debemus. Cum etiam pater
 uel auus 60 excesserint pro 600 numerentur. In mascu-
 lis igitur si nondum nupserint numerabimus annos ad
 30 usq; et à 30 supra illos qui ad 60 usq; intercipiuntur.
 Si uero iam nupserint, aut concubinā habeant numera-
 binus annos qui ad 50 usq; intercipiuntur. In uirginib.
 similiter annos ad 23 usq; & post deficientes à XLVI.
 Si uero nuptæ sint annos ad XL. usq; deficientes. Numē-
 rum aut pottiorem uix assignare licet. fermè enim extē-
 di potest 40. & maximè in uiris, cum ex pluribus mu-
 lieribus filios susceperint. Ille tamen ualde felix dici po-
 test, cuius numeri deficientes dupli sunt numero necesi-
 tatis: uelut si pater sexagenarius tres habeat filios, u-
 num annorum 30, alterum unius supra 30, tertium 4
 supra 30, conficiunt enim numerum 85, qui maior est
 numerorum annorum patris 25. At cum sufficeret
 numerus filiorum trigintaquinq; atq; ita duo filij unus
 annorum triginta, alter quinq;, patet conduplicatam

in priore esse spem fœlicitatis. Ablata autem spes intelligitur cum pater 60 annum excefferit, nullusq; filius aut filia superest. aut si supersint aliqui, omnino impotentes sint ad generandum.

Si igitur filius uel nepos affuerit detractis illius annis à 60 reliquetur numerus fœlicitatis: quem constat 34 non posse esse maiorem: si 25 detrahantur. Patris ergo minima est 59. seu ultra 25 & 34. Trigessimus quintus igitur ordine infinitus est, & omnis fœlicitatis ex-pers. Cum igitur uigessimus quintus sit mediocris, quinquagesimus nonus in extremo fœlicitatis termino, sexagesimus omnino extra fines: excessus autem supra uiginti quinque ad quadringetos extēdatur in quo est locuples beatitudo: intra uigessimum quintum etiam beatitudo: intra uigessimum quintū etiā beator homo consistat. manifestum est hominem propriorem esse finibus calamitatis quam beatitatis. longè enim plus distat unitas à quadringentesimo numero quam à trigintaquinque. Facilius ergo longè ad summam in hoc infelicitatem peruenire quam fœlicitatem, etiamsi omnia in filiis rectè cedant.

Verum obijcies has regulas sæpius frustrari, nam Abraham in unico filio Isaac stirpem suam, ut sacra scriptura docet, fermè in infinitum auxit. Gedeon autem cum septuaginta haberet filios in unum Ioatham redactus est. de cuius etiam stirpe nil scriptum inuenitur. fateor inquam, non esse huius perpetuitatis, imò
ne pro-

ne propagationis quidem securitatem ullam, sed desperationis solum certam scientiam atq; dolorem. ita conditio humana mortaliumque res bonum nullum tutum aut securum habere potest, mala tamen certa & inevitabilia ferre cogitur. Sufficit tamen mediocris hæc spes, quando quidem nihil maius habere possumus ad hanc uitam feliciter traducendam, & bene beatq; moriendum. Hac igitur causa nunquam cessare oportet, quin filios tentemus suscipere si omnino desint aut paucissimi sint: nec turpe uideri debet, aut contra existimationem propter ingens bonum, quòd in filiorum procreatione continetur. Quod & Cato Censorinus fecit, ex iuuencula enim ancilla prope octogenarius filium progeniuit, quanquam filium natu grandem & iam prætorium uirum haberet, nec deceptus est. nam natu maior paulo post extinctus est: minoris natu pueruli stirps eousque mansit, donec à triumuiris Catonis Uticensis filius occisus est: nam Uticensis Cato ex minore filio Censorini Catonis originem duxit. Itaque nec pigeat nec tædeat aut pudeat filios nostros nos erudire atq; instituere, quando quidem dignius nihil, nihil honestius ut utilius agi possit. Ut iam non iridem patris mei curam solertem, sed potius admirer nunc, qua etiam ratione nepotem meum ex Ioanne Baptista Tacuum appellari iussi, memor prudentiæ paternæ, atque officij quæ olim aspernabar, & irridebam, nunc melius nullam operam collocatam intelligo. Similiter

nec multitudinem filiorũ formidare debemus, aut male paucos diuites quam multos pauperes relinquere: nam opes sine liberis euanescent & inutiles sunt, nec auxilium aliquod ad habendum liberos præstant: at filij bene educati præter id, quòd sempiternitatis speciem efficiunt etiam opes ad se trahunt, ut utroq; beneficio locupleteris. Atq; hæc de filijs incolumibus atq; beatiss dicta sint, nunc ad id quod agere debeant hi, quibus miseros gnatos habere contigit transeamus: docentes & malum hoc corrigere, & ex eo utilitatem capere.

DE FILIORVM MISERIA.

Filiorum igitur grauem curam, & assiduum diligentiam, tot labores, eorum contumaciam, uitia, errores, improbitatem, stulticiam, casusq; aduersos, aleamq; perpetuo certam pleriq; sapientes adeo reformidarunt, ut pauci admodum ex philosophis filios suscipere curauerint. Vnus ferme Socr. & Aristot. ex nobilioribus operam filiis dedere, quam feliciter non est ut explicem. Verum neq; Plato, neq; Zeno aut Diogenes uel Epicurus, aut Theophrastus aut alius quispiam ex nobilioribus philosophis uxores duxerunt, aut filios suscipere curarunt. Vnus Aristippus ex concubina nescio quam puellam susceptam omnino neglexit: atque id iure merito duabus causis: prima, quòd felicitate quæ secura aliter

aliter uidebatur huic periculo exponere haud æquum ducerent: secunda, quòd nihil miserius existimauerint quam filium tot laboribus, curis, impensis educatum tamdiu, una hora amittere, seu morbo id contingeret, siue casu, seu perfidia inimici. aut quòd pessimum est seueritate aut crudelitate iudicium. Verùm hi feliciores qui licet ex se non suscepissent liberos, fratrum tamen filios haberent, ut ex his quos nominauimus fermè omnes. nam nullo tædio educati, & citra timorem atque studiorum impedimentum, sine solitudine incumbentium partes filiorum explebant. Mihi inter reliquæ aduersa & fortunæ iniurias hoc etiam adfuit ni carem fratribus atque sororibus. Quamobrem coactus sum hoc tædium sorbere, & lagenam calamitosam haurire: præsertim quòd hos tantos labores seu fato publico, seu filij amentia, tam crudelis exitus excepit. Et cum serere expediret (uelut de Cassijs dicebat Cicero Cassios) nono Reipub. Cardanos dico, qualis filius meus fuit, laboriosos, iustos, benignos gratos, omnis dolè in scios & hostes, publicè extinctus est. Proh Deum patientiam adeò ne hominum generi inuidistis? Sed hæc inferius diffusius explicabuntur.

Cum ergo miseria contingat filijs ui publica aut priuata, aut sponte aut casu, nam de improbitate & amentia suo loco dicitur: singulis pro ratione propria occurrere oportet. Publicæ primum ne ibi habites ubi arbitria, ut appellat, plus legib. possunt & diuitibus,

quomodocunq; parte sint diuitiæ, honores tribuuntur. nam si sic? quorsum erit iustum fuisse, æquum, continen-
tem atq; innocentem? cum rapinis non solum opes, sed
etiam honores & magistratus pro premio propositi
sint? Nec sufficiat sine pœna furari, fœnerari, pacisci,
sed id agentibus proposita sint maxima premia? At di-
ces, hoc necessario factum est ob Reipub. commodum:
nam & causa publicanorum à Cicerone optimo ciue
enixè defendebatur. Et fœneratores Romanorum tem-
pore, & dum res publica floruit tuebantur ius suum?
fateor: sed ut illi rem suam rectè curarunt aut curant,
ita probi hominis est ut & ipse sciat longius illinc ab-
esse oportere. nec sperandum pauperi (erit autem pau-
per sermè quisquis non ab initio diues natus, innocen-
ter ac iuste uiuere curauerit, quicquam æqui ubi pre-
mia non uirtutibus, sed opibus quomodocunq; partis
& ex consequenti scelere proposita sunt. nam alio quo-
uis loco non nisi meliore conditione esse poterit. At ue-
rò id præsertim cum stultos, aut improbos nactus fue-
rit. Sapiens enim cum sibi uix imperare possit, adultis
filijs si contumaces sint & insalentes quomodo impera-
bit? ob id hanc curam à uera felicitate pleriq; ut dixi,
sapientum tanquam nimis difficilem & periculo sam
segregarunt.

Tertium ne ibi sis ubi ius municipale à communi
plurimum distat, & maximè si sæuius sit. Oportet et-
iam summa industria pueros cum ex Ephœbis exce-
dunt

sedunt utriusq; iuris scientes facere, ac summa diligenti-
 a instruere de pœnis maioribusq; rebus. Velut quam
 graue onus sit coniugium? quam periculosum sit se in-
 tromittere de prodicione publica? quantumue etiam
 difficile sit se seruare incolumen cum malis socijs, &
 præsertim iracundis, furibus, lusoribus, quiq; inimici-
 tias exercent se coniungere? uenena odiosa esse princi-
 pibus ac magistratibus. quoniam à ui aperta tutos se
 esse credunt, non tam ab iniuria immunes: ubi adulte-
 ria pro ludibrio habeantur. Quales sint pœnæ reo-
 rum? arbitria iudicum? auaritia ius exercentium? in o-
 mnibus plurimum posse opes, gratiam, odia, iracundi-
 am, libidinem atq; luxuriam, ut probitas ultimum lo-
 cum retineat, & auita uirtus atq; nobilitas. Sed hæc
 Deus ulciscetur? Quis dubitat? Verùm interim inson-
 tes sæpe pœnas damus, non solum absoluuntur, sed nos
 etiam irrident. Hoc unum animaduertere decet ut co-
 gnoscas ubi esse debeas? ubi sceleribus maiores propo-
 sitæ sint pœnæ quam erroribus. at mos hoc tempore ui-
 get, ut quemadmodum hæretici quidam non in actioni-
 bus pijs salutem animarum propositam esse uolunt,
 sed in scientia disputandi quid pium sit, quid impium
 & unde utramq; & quomodo hac in parte, scriptura
 sacra interpretari debeat: ita scelus est non scelus face-
 re sed aberrare, nec satis occultè peragere.

Tetri etiam carceris & moræ quæ nunquam finem
 habitura uidetur, & molestiæ & timoris & solitudi-

nis & acerbitatis aculei ignium, cunei lintei admonendus est adolescens: perplexarumq; interrogationum ac cauillationum, quas iudices ut in contrarietatem deducere possint, atq; implicare miserum & incautum captiuum, gnarum facere oportet. In uniuersum cum multa sint quæ grauibus pœnis sint obnoxia, quæ tamẽ leuia uidentur, ut adulterina moneta, falsus testis. contra alia quæ grauia cum uideantur, leuibus pœnis alicubi coercentur, ut urbem annonæ charitate premere, fœnus exercere, prodere incautum socium, adulteriũ committere, consilijs prauis adolescẽtes agere in præceptis, colludere cũ aduersarijs clientis, horum omnium admonere decet filios diligenter. E Repub. etiam esset et multo utilius, ut ante sacrificij solennia loco festorum dierum qui omnibus noti sunt, per sacerdotẽ publicẽ omnes legum admonerentur. Sic ut toto anni circulo ciues omnes, quæ ad crimina pertinerent intelligerent. Irrides consilium? cur? nõnne Romani omni omnium quas constituebant legum publicẽ in tabulis aëreis exẽplar edebant? Quorsum hæc? Et si non amplecteris consilium de sacerdote? faciant qui præsent, quod Romani faciebant, sed hoc est operosius: Sacerdotis res leuior & commodior.

Sed nolunt? non inutile tamen esse constat. Noster ergo adolescens & de flagitiorum multa monendus est, & de atrocitate pœnarum, quæ uel pro scelere imponuntur, uel pro exquirenda ueritate: ut ho-

rum

rum altero prudens, altero continens euadat. Quod si corrigere posse non speras, aliò ut dixi commigra. Animaduerte autem duo circa omnem adolescentum admonitionem: primum ne coram alijs aut familiarib. aut exteris illos corrigas ambitioso quodam & imperioso more: quidam enim adolescētes adeò natura sunt irritabiles, ut potius irascantur quam emendentur: oderrintq; & patrem et eos quibus coram reprehensi sunt. Secundum ut uelut in lignis dolabra utimur, in ferro lima, in Chalybe cote, ita adolescentum ingenia teneriora simul reduces: alia sensim & minutis sed assiduis ictibus, quaedam etiam minutissimis. Ita consilijs priuatis ac rationibus additis reuocabis ad frugem.

Quod si priuata contentione aut discordia, aut societate aut consilio filius in periculo ne miser fiat uersetur, primum illud tecum cogita, nihil in huiusmodi malis atque periculis tam prodesse quam educationem apud alios, atque regionis mutationem. hanc hodie omnes norunt: illam etiam antiqui in usu frequentè habuerunt. Educabant autem apud patruos libentissime, cuius rei locupletes sunt testes comedi, & maximè Terentius. nec alibi felicius quam apud illas educari consueuerunt. Siquidem eorum supercilium timent magis quam patrum, maximè absentè matre, diligunt tanquam patrem alium, & obseruant propter spem hereditatis consequendæ, quam sciunt non nisi ex eorum uoluntate, non legis necessitate ad se deuolui.

At è

At è diuerso patrum qui sine filijs sunt nepotes pro filijs amant: uerum temperatiore affectu quam patres. neque enim tam audacter in eos seuiunt ut patres qui illos habent in potestate, neque in eos maligna utuntur misericordia aut profligata indulgentia, ut patres, quoniam amoris sui erga illos non sunt serui sed domini. Quòd si desit patruus paternus, maternum queremus, aut aliquem πατρός τε βου, seu potius ἡδοτοίω cuiuspiam trademus.

Cum enim quatuor sunt adolescentium institutores, in literis παιδαγωγοί, in corporis exercitatione παιδοτρίβοι, in moribus ἡδοτοίω, in armis πατρίνομοι, qui etiam ciuitatis instituta docent. Prestantissimi sunt in iuuenibus πατρίνομοι, in adolescentulis ἡδοτοίω in pueris παιδαγωγοί: παιδοτρίβοι autem ex æquo minus communes omnibus. Iuuat etiam alijs studijs necessarijs detinere illos, atque artibus nouis imbuere. Sed hæ omnes consuetudines ciuitatum amissa libertate, omniumque uoluntate in comparandis diuitijs conuersa, exoleuere. Solis honos diuitijs solis opibus parandis omnia studia intenduntur.

Quamobrem parum refert seu non sis, seu malè sis. Obijciat mihi inopia mea securi percussum filium meum, spe mihi æqualem, fortuna et prudentia inferiorum, nisi forte fortunam meam miseriorem esse putes, illius dolor quanquam immensus hora finem accepit. non enim antea monitus est, quantulacumque hac iudi-

etum indulgentia: uelut quòd & noctu, & in ipso palatio extinctus sit, ut nostræ existimationis quanta posset ratio haberetur: noster perpetuò manet, & lachrymæ perennes.

Indicio esse potest inter cæteras Hispanica gens, quam maxima ex parte (est autem Mediolani frequens) tametsi plures Medicos habuerit, ægregios curabam: ex qua ab anno M. D. LIIII. inchoante ad finem anni M. D. LIX. nemo prorsus in manibus meis periit: cum tamen toto illo tempore supra quingentos è nobilioribus curauerim. Quinetiam referunt (hoc ego affirmare non ausim) ipsi filio meo toto biennio quouitam cum uxore egit, uix tres aut quatuor ægros obiisse. nec mirum, ualde obseruabat enim præcepta nostra, nec multos poterat amplecti laborantes: ut cui equus non esset, eratq; pius ac diligens admodum. Habes tempora & mores. Non erit foelix, mihi crede qui tria hæc non coniunxerit, patriam, institutum & genus in quo foelicitas collocatur. Si enim secundum uirtutem uiuere paratus sit? & ibi habitet ubi & uirtutum & æqui exactissima ratio habeatur: Ipse uero sibi proponat finem uirtutem. non iniuriæ nimiam patientiã. Si potes Christiano more omnino uiuere, quælibet patria sufficit. Sed paucos uideo qui perferre possint, nimis multos qui cum simulent, nec Epicuro tamen uirtute sint comparandi. oportet, ut dixi, leges esse optimas, defensores illarum æquos, institutum tuum legibus conforme

conforme, quòd ad assequendum finem sufficiat, in quò
felicitem tuam reposuisti.

Si iam miser filius tuus est: inops, eger, exul, inuisus
omnibus, iniurijs oppressus, notis iniustus, non iam am-
plius curādus est animus, sed res ipsa: & quomodo ex
huiusmodi calamitatibus liceat utilitatem capere doce-
re oportet, simul uerò etiā uerbis castigare decet. Profi-
ciunt alij blandiorib. uerbis quæ ambitiosi sunt & prou-
dentes, alij asperis qui duriores & tam seruales. quidā
factis ac pœnis coercētur, cōtumaces & rationis haud
capaces, uelut asini: quidā officijs & beneficijs, ut qui
natura grati sunt. In omnib. naturam iuuenis cognosce-
re oportet. Sūt qui exēplis, qui æmulatione ad bene agē-
dū, ad ferēdū aduersa incitētur. Sūt qui assiduitate uin-
cātur iuuenes, in quibusdā assiduitas tædiū & fastidiū
parit: generaliter tamē occupatos detinere iuuenes in
opere ut à miseria nō adeò premātur, et ut meliores ef-
ficiātur cōducit. Memineris autē patrē in miseria filij si
adultus sit calamitosiorē esse quā in seipso. auxilia ta-
mē quæ patri profutura docuimus, eadē in eisdē gene-
rib. pro filio adhibēda esse. Nec te fallat ira ut lētior sis
in corrigēdo, curādo, castigādo. id enim cogita ac pro-
pone ante oculos, qualis sit futurus si postmodū pere-
at: neq; n. facile est intelligere, nec cuiquā persuadere
quātus sit dolor amissi filij, nisi postquā amiseris. fac er-
go ita ne prudēs sis post factū. cuiusmodi esse nostros
ciues ferūt, sed antea ut Venetos decet patrē prospice-
re, nā & in ipso facto prospicere, & si lōgē melius sit

quã post, nihilo secius minus tamẽ utilis ẽ hæc solertia
 quæ Florëtinis tribui solet, ac minus laudabilis quã eo-
 rû qui antea reb. suis cõsulüt. Nec mouearis ira erga fi-
 lios quantumcunq; ingrati, contumaces, improbiq; in-
 te fuerint seu omnino stulti, aut etiam scelerati. Pri-
 mum cogita quod ætati debeat, in qua alienis so-
 lèt sapientes et iudices æqui parcere, tu tuis nõ parces?
 deinde quod pleriq; solèt mores mutare in cõtrariũ pe-
 nitus, ut de August, referüt: Et nostra ætate uisum est in
 Iasone Mayno, Matthæo Curtio. Et nos de nobismet te-
 stari possumus. Adde quod si tu filios tuos deserueris à
 quouis ut miseri petät auxiliũ? nam alij patres suos tue-
 bütur, tu tuũ desereres? id aut maxime ne feceris, cum iam
 filij conditio antea misera fuerit, aut uel ipse pauper
 quocunq; casu id acciderit. Cogita etiã exitũ ne postmo-
 dum frustra pœniteat, cum auxiliari non possis? cumq;
 inaniter sublatũ desleas, quem sospitem seruare potue-
 ris? Reminiscere tot laborum, uigiliarum, quas tu con-
 iunxq; tua tot annis ut educaretis perpepsi estis, tot pe-
 cuniarum absumptarum: dinumera per singulos an-
 nos quantum impēderis? ne pigeat ergo tantæ summæ
 quæ iam perierit hoc quantulũcunq; sit addere, ut re-
 liquum omne serues. reuolue in animo quanti illum
 feceris, & si etiam consilio & sciens peccauerit, ad te
 pertinet cogitare atq; existimare quod errore fecerit:
 nimis durũ tibi atq; illi calamitosum, quòd iudices atq;
 alij id credant. quamobrem excusabis quantũ poteris,
 piũ

pium hoc est, nec ulla lex uetat, nec in crimine læsæ
 maiestatis. Reputa tecum iuuentutem tuam aliorum-
 que multorum improborum, & quorundam qui ad
 bonam frugem ex summo dedecore conuersi sunt? Mi-
 serere eui in illo, nam quantumcunq; flagitiosum per-
 dideris filium, quid aliud egisti quam quòd temetipsum
 in filio perdidideris? Est stultus, fiet sapiens, incontinens
 est, continebit se. rebusq; suis periculis, etate, exēplis,
 monitionibus (his enim quatuor præcipuè adolescen-
 tum animi solent mutari in melius ac corrigi) in poste-
 rum perspiciet: Est contumax? fiet obediens. fugitiuus?
 nimis est quòd in fuga mali experietur: timeas illi ob
 hoc potius quam irascaris. Subfuratur? cui? cuius?
 Sibi suaq;. Multa deniq; perpeti te decet ob tantam sp̄e
 inò tantas: dico perpetuitatis, posteritatis tam dulcis
 ac iucundæ societatis, deniq; renouationis omnium bo-
 norum quæ in te desunt iam, aut semper defuere. Sed
 nie pauperat senem & inualidum? sit ita? malum certe
 hoc, sed nonne melius est seruare filiū quā rem? cū a-
 misso filio etiam amissam rem credere debeas? cui enim
 usui res tunc esse poterit? Ex duobus ergo unum meli-
 us est seruare quam ambo amittere. Si filium seruaue-
 ris ille forsā aut illius filij rem recuperabunt, atq; ita
 utrunq; habebis? si filius pereat? res seruetur? non pote-
 rit res filium redimere, quantobrem cum & ipsam pe-
 rire necesse sit, tandem utroq; priuatus eris. Præstabit
 igitur hoc antea animaduertisse atq; curasse dum po-
 tes,

tes, quam re peracta postmodum lugere in cassum.

Quamobrem laudantur iam tot seculis Qu. Horten-
sius orator celeberrimus, & Ciceronis æmulus, Lucius
que Gellius tum Fuluius & Ludouicus Caroli Magni
filius, Gallorum Rex in Lothario filio. ignotiꝫ illius
(quisquis ille fuit) exemplum non absurda sanè temeri-
te, ut quidam existimant, aut impotenti amore uel mu-
liebri mollitie, sed sano integroꝫ iudicio. Considera
pater, infantie pericula & difficultates, pueritiæ soli-
tudinem & impensas, adolescentiæ metus & turbas
quas perpeffus es pro filio? & noli tentare fortunam
ut momento omnia amittas. Quæres à fido illius a-
liquo socio, sed famulo melius omnia arcana filij, ab
ipso etiam filio si uelit referre: nihil pudeat, non pige-
at, nil turpe, nil graue uel esse uel uideri potest pro-
pter illius salutem. Non doleas, quòd lucra, studia, uolu-
ptates, negocia interpelles, ut filium saluum esse uelis?
ut serues? ut bene educes? Quod si modo fòrtuito post-
modum aut morbo eripiatur? non dolebis. Deo enim i-
raisci non decet: nec ab illa iniuria accipi potest. Si uio-
lencia inimicorum (aut iudicum crudelitate? parũ tum
dolebis, cum illi in nullo defueris, tunc enim creptum
fato & Dei uoluntate, cui nec repugnare potes nec fas
est, existimabis. Sedulus ergo hanc curam age. Quòd si
plures habeas filios? non ita uni nequam indulgendum
erit, ut uel ille uolens improbitate, uel tu exemplo ali-
os bonos perdas.

Castigandus est ergo seuerius, sed si potes amandare melius est. Infantes & adolefcentes cumq; soli fuerint apud te retinebis: pueros & iuuenes si plures habeas amandabis. Sed pueros & iuuenes tamen difficilioris nature aut improbos: melius enim est ut castigentur ab alijs, beneficia è manu tua accipiant. cum ergo apud te retinueris, fac ut singulis diebus singulorum facta requiras, nec emendare distuleris. omnis enim acerrimus & uitium tempore confirmatum difficulter dissoluitur & euellitur. Quòd si improbum habeas adolefcentem et infantes que exemplo uitari nequeat, adolefcentem institue. est enim ac si solus sit quod ad exemplū at tinet: tametsi nō tanto periculo, quantū si solus esset apud alios educetur. Bonos igitur apud te retine. tutiores enim ab omnib. incōmodis erunt. Et si eueniant calamitates prōprius illis occurre. Malos etiam si soli, uel cum his quos exemplo uitare non possint. Præstat autem ibi uiuere ubi patri pro arbitrio hæreditatem diuidere licet, quod communi iure cautum est. Quid si plures mali sint? amandare teneriores licet, retinere eos qui maiore studio ac diligentia indigent. Et quos si amittas, grauiorē iacturam acerbior cōmitetur dolor. Ergo eo fit ut iracundi patres & filiorum amantes in maximas soli incidant miserias ob illos, nam duri etiam si pereant non afficiuntur, mansueti rarò ob curam in miseria positos uident filios: duri ergo & mansueti in educandis filijs sunt fortunatissimi.

Atq; eadē ratio in cæteris reb. manifesta est, ut superius etiam de opibus diximus. Qui ergo amantes sunt filiorū & iracūdi, ob iniuriā destituunt filios in aduersis: aut eos ob peruisaciam domo trudent, ubi impulerint in exitiū ob amorem deslent eos & lugent usq; ad interitum, & extremum periculū sui. Mutantur filiorum calamitates patientia patrum, prudentia & amore. Inter reliqua liberum studium sed assiduum, dum illos detinet à multis malis auertit, nec ad tabem deducit. Et maximè cum uarium est, ut legere, scribere, amicos domi querere. Quidam sunt qui ducta uxore emendantur à uitijs, mutatione generis uite, hortatione affinium, amore coniugis, expectatione filiorum, relaxatione à curis, purgatione feminis, & humoris atri, ac caloris exhalatione. Iuuat aut̄ præoccupare uolentes, ne alij iungatur quam è re tua sit. Quòd si filius perueniat ducatq; uxore sine cōsilio tuo, & maxime si nō pro conditione, sed indotatam aut humilis generis, aut impudicam è domo amanda filium, reditus tenuiter subministra, spe iniecta ut si uterq; rectè se gesserit te post biennium recepturum. Ergo interim si affines nurus & filius rectè se gesserint, tuto recipere potes: & ideo melius est ut recipias, & eo maximè si filios susceperint. — Sin autem bene solum se gesserint nurus et affines, nurum recipe, filium amanda in peregrinas regiones. Sed si filios non susceperint filium amanda, illam apud affines cum pensione relinque, aut apud

te retine. Si filius bene gesserit, illi autem se male? filium & illius filios ad te recipias, de uxore pro meritis statuas. Atq; eo magis si dum duxit deceptus est ab affinibus. Mitio rem te decet esse semper si filius unicus sit, tum ob necessitatem, tum quia res caret exemplo. obseruandum est autem diligenter ut filium & filiam à parentibus & affinibus disiungas. Si filius se supplicem agat & deceptus sit, puellam domi recipere potes ea conditione, ut affines nunquam ipsam inuisant, filius illis non congregiatur, ipsa reclusa domi uili uestitu, in continuo opere textorio sit, sic parentes puellæ dabunt meritas pœnas, filius atq; puella frugi uitam agent, tum sumptum ferme omnem cuitabis. In uniuersum maxima difficultas est in dignoscendis iuuenum ingenijs, post in corrigendis. Nō parua autem infœlicitatis est parentum, quibus plures fuerint filij mali, aut si occupati sint etiam unus solus. Quod si sponte miser factus sit, ueluti morbo aliquo uel cœcitate: id autem contingit magis progenitis à senibus, ut corpore sint morbofo & imbecilli, uelut iuuenib. geniti, licet sint robustiores & incolumiores, minus tamen sunt prudentes & sapientes, non tamen adeò contumaces. fit autem contumacia à frigido & sicco, semen enim iuuenum fruidum est & membra omnia calidiora procreat, & humaniora & corpora maiora efficit, & magis apta laboribus atq; incolumiora: quæ si ad senectutem peruenierint, secundum naturam se habent.

Progeniti

Progeniti uerò à senibus ab ipsa pueritia temperato se-
mine ex propria natura quæ calidissima est & humi-
dissima, & ætate frigida ac sicca prudentiam præferūt.
principalia enim membra temperata habent: cæterum
corpus imbecillius, tenuius & faciem rugosam si ex
ualde senibus progeniti sint. facies autem habent ma-
gis pulchras ob id, quod non adeò pingues sunt & me-
lius delineatas si mater iuuenis sit: matris enim semen
ad principalia membra constituenda ac temperanda
parum facit, in cæteris multum: unde pueri ab initio
longè magis & maiore ex parte facie & oculis matrì
bus similiores euadunt. corpoream autem crassitiem
& carnis habitum atq; colorem sanguis menstruus ma-
ternus, unde & in hoc & in moribus in iuuenta matrì
quam patri pleriq; similiores euadunt. Itaq; plurimum
refert ex qua muliere filios tuos suscipias iuuenes, sunt
enim incolumiores & tanto minus prudentes sapien-
te, stulta, boni uel mali habitus. Et si passa est ab infan-
tia conuulsionem, & si capitis morbis subijciatur atq;
doloribus, protinus enim ut nati fuerint infantes, ex
morbo illo adeò familiari illis matre puerorum appel-
lato, si non intereunt siderantur, uel mens eis concuti-
tur. Et si uino plurimo mulier utatur, nascuntur enim
filij ab his incontinentes & stulti, nec tamen corpore
robustiores aut meliores. Ob hoc & Plato suadebat ut
mulieres prorsus à uino abstinerent: et Ro. quòd maius
est etiam illud foeminis interdixerant.

Et mores obseruare oportet: nam pueri non solū ob naturā, sed ob educationē plerunq; matrib. in eis a simi-
lantur. Et si mater simpliciore uictu utatur ac plurimū
laborib. se exerceat, robustiores & firmiores filios gi-
gnet: sedētariae autē imbecilles, inualidos et inertes. Tot
igitur et tāta obseruare decet. Ex his autē omnib. uitia
corporis difficiliora sunt quam animi. Animi. n. firmē
oēs sanātur, licet difficulter et maximis cū laborib. &
maiores aestus parentib. afferāt, corporis nō ita. Sūt ta-
mē animi etiā qui nō sanātur ut stulticia, quae egrē &
uix unquā ex toto sanatur. quoniā morbus est in parte
cuius med. v. sanari iuuenē oportet: in cæteris illud Ari-
stot. dicemus admirabile, nec unquā obliuioni mandan-
dū: Multū prodest educatio, imō plurimū, imo ferē to-
tū. In pueris etiā corporis uitia & eo magis in infanti-
bus, in iuuenibus animi difficiliora sunt atq; periculo-
siora. In curandis etiam animi uitijs ad clementiam
declinare patrem, magis quam ad seueritatem oportet.
non solum quia parentis hoc est officium, sed quoniam
errores melius corrigi possunt, & adolescentes magis
patres amant & facilius detegunt arcana sua ac uitia.
Curantur ergo morbi fontici praesidijs magnis, de qui-
bus in Arte medendi parua dictū est. obuiam fati ire
decet generosum uirum: nec quicquam forsā fato fiet
si fatum non reuerearis, gnauiterq; repugnaueris: sta-
tue quod uelis non quod fata decernunt, aut uates A-
strologus uē praedicat. Fatum existimamus cum nostra
sacor-

focordia, ignorantia, auaritiaq; peccauimus: nihil antequam sit apud eum qui pugnat acriter & prudens est, fato uenturum decernitur: postquam euenit fato excusamur, potius quam illud esse persuasum sit. Si genus fatum ostendit, tu euita quod praesens est malum, quodq; non necessario uenturum est.

Si speciem ac tempus: exemplum ostende. Quod te admisit fatum uirum strenuum, sapientem, egregium ad defensionem, non credas fato id esse decretum, nam non sineret fatum te obstare. Facit opinio fati fatum ipsum, cum te segnem reddit & spem tuendi aufert. Aliud est fatum quod in libris de fato esse docuimus, quod que per se est, & apud Deum, cuius nullam scire mortalibus portionem licet: aliud dicere, quod fato futurum sit quod praescire te putes: hoc enim absurdum, nec peccata tua si deliqueris hoc commento aut errores palliare (sic dicere liceat) decet aut potes. Sunt fateor multa & difficillima & etiam uecessaria quae prauideri possunt, sed effugere tamen non licet: Sed hoc non fatum est, sed apertam habent causam & naturalem, uelut morbi ex medicina cogniti, mores improbi & stulti experientia deprehensi, seu ex astrorum peritia. Sed tamen multum haec inter se differunt: qui enim periturus est ex hoc morbo, ita ex hoc morbo periturus est ut non ex alio, & necessitatem habet in specie: & cum mortuus fuerit dolorem, quod errore tuo mortuus sit nullum affert, sed Dei uoluntate, nisi causam exter-

nam attuleris, mortuum esse scis. At qui male periturus est ob stulticiam aut improbitatem, temeritatē, incōsul-
 tasq; actiōes, aliquādo existima sic periturū, & sciri fa-
 tū de hoc posse? tu tamē prohibere potes ne nūc eueni-
 at. sufficit quōd quādocunq; futurū sit atq; euenierit,
 tunc fatum expletum sit. Et si nunquam eueniat admo-
 nitionem non fatum esse dicito. Cur est quōd qui fatum
 non credunt, quiq; etiam astrologos & uates non con-
 sultunt, fortunatissimi sint? an nescire utile est? certe nō,
 sed non falli utile est. Falleris si credis fatū te scire: nam
 & in arcendis malis segnis factus, ex umbra rei fatum
 efficis: idq; tibi euenit quōd his qui ob uanos timores
 & nocturnas larvas quas sibi fingunt pereunt: Et in ba-
 nis dum fato confisus expectas, non urges fatum, fru-
 stratum te experiris & quæreris? Quid est quōd non
 certum est fatum in rebus foelicib. ut aduersis? nisi quōd
 nullum sit fatum? culpa autem tua contingit quōd
 mala ex diffidentia tua succedunt, bona quæ non nisi iu-
 uantibus nobis perfici possunt, ob inanem fati spem dif-
 fluunt. Si ergo auguria, miracula, astrorum decreta, at
 que huiusmodi omnia tanquam causas naturales habu-
 eris, non tanquam fati partes, oppugnauerisq; ac repu-
 gnaueris gnauiter, non solum foelicior eris his qui ex
 fato sua negligunt, sed etiam his qui solum actionibus
 suis & prudentiæ confidunt. neq; enim dubiū est quōd
 si cui astrorum reditus multa aduersa & uiolentia mi-
 netur eo anno, quin diligentius prospicienti multo mi-
 nora

nara mala euentura sint, quam ei qui solum eodū prospicit, quo generali ratione etiam alijs in annis prospicere solebat. Inter reliqua tamen diligenter animaduerte, cum filius sepius in infœlicitatem cadit, seu spōte seu errore, ut uideas an uestigium aliquod in corpore habeat omnino absurdum atq; insuctum, illudq; conare ut diligentissimè crudices.

Si ergo casu miser filius factus sit, non tunc terendū tempus in arguendo, nam interim forsā occasio auxiliij præteribit, aut saltem differetur: illi uerò importunè cum leuandus est à mœrore, mœrorem augebis, odesq; secretè, ut post si euaserit difficiliori utaris. statim ergo more egregiorum medicorum ad auxilia te conuertere pro ratione facti, nec terrearis magnitudine malorū, nec unquam ob desperationem desere, nec inutilem ei incute, aut non necessarium metum. Tuus sit solus dolor & timor si bonus es pater? Sed hortari ad patientiam filium decet. & ad pietatem utilissimum est. nam qui Deum colit ab omnibus his qui pro crimine habentur, & multis etiam alijs qui criminis nomen nō merentur abstinebit. Secura est ergo probi uita. Et si improbus fœlix uideatur nec plectatur. non tamen securus esse potest: quare nec fœlix. melius est ergo bonū esse & securè uiuere, quam improbum & semper cū suspicionē. Discite ergo patres filios uestros (quod & rectum est) uel solum utilitatis eorum causa in timore Domini crudire.

Sic enim boni beatiq; erunt, & secure uitam ducere poterunt. At ubi quis Deum contempserit, primū in omnia flagitia perrumpet: & quomodo patrem reuereri poterit qui Deum non uereatur? Quod etiā si nec Deo pariturus, nec pietatem inducere sustineat, hoc lucrificiet saltem, ut cautius uiuat nec obiter quicquam facturus sit. Dicebat olim pater meus me docens: reuerearis semper Deum, ille enim fons est omnium uirtutum: quod si cum deserueris nullum habebis uitæ tuæ Scipionem (utar enim uerbo eius) Sed in incerto perpetuū uagaberis. Omitto quod si Deo non paruerit filius tuus, nullā æternæ uitæ spem habere potest. Quo igitur capro uel tauro melior est, aut foelicior? Discite patres docere filios uestros uenerari Deum ac colere: id enim & diuina non solum lege & humanis uiribus continetur, sed etiam è præceptis naturæ ac philosophiæ ad decoremque pertinet. Ille enim optimus, sapientissimus potentissimus omniumq; uirtutum fons est & ueræ foelicitatis autor. Ea ratione sic instituendus est filius, ut discat nihil agendum esse: quod si detegatur capitale illa sit. hoc enim deterius est quam subire periculum supplicij manifestè. Quin enim supplicij periculum manifestè subit, & fuga seruatus est extra periculum, & infamè non se reddit, nec cogitur silentio perpetuo tegere quod patrarit: & semel liberatus semper liber manet, & cū periculo gloriam fortitudinis coniungit, & misericordia & laude dignus efficitur.

Et usui

Et usui his esse solet apud quos effugerit, uelut strenuus & fidus ac liber uir. Dico quod occidere hominem longè melius est palam, quam ueneno necare: nam qui ueneno occidunt, dum sperant occultam fraudem futuram, sæpe capiuntur & pereunt. Et si modo non eueniat, coguntur factum perpetuò tegere. estq; id quasi quis cordi perpetuū astū atq; ignē adijciat. Inter loquendū, in cōuiuio, in ira, in metu, per imprudentiā semper est in periculo, ne semetipsum prodat. Quanto magis si aliquem quicumq; sit, culpæ socium habuerit. Si detegatur uilis, stultus, abiectus, infamis haberi: si non detegatur etiam suspitiones solè te scrutiūt, & infamem reddunt, tametsi supplicium effugias. Itaque satius est mori semel totum, quā sensim millies. huiusmodi ergo si etiā non detegatur magis afficiunt nos, quam quæ palam facta in manifestum uitæ periculum adducunt.

Sunt autem talia de quibus agimus, uel iniusta uel omnino iniusta: iniusta quidē, ut dixi, uelut si quis inimicum ueneno occiderit, iniusta ut si prodideris alumnū tuum, aut clientem, aut dominum, aut ualdè coniunctum, si depeculatus fueris principem: tum maxime, quòd huiusmodi si aliquādo princeps rescire uelit, detegi necesse sit. Flagitia enim quantumcūq; occulta magna ex parte à complicibus, maiore ab emulis deteguntur: omnia tandem tempus ipsum reuelat. Itaque duplicatum est hoc malum, scilicet cōsciū esse capitalis culpæ.

culpæ, & quam tegere cogaris. Et simul id etiam scire, quòd si fortuna contingat ut princeps detegi curet nò posse celari. Sunt uerò quædam in quibus omne mali genus repositum est, iniusta simul atq; inuisa: uelut in principem coniurasse, prodidisse Rempub. monetam adulterinam fabricasse, affinem ob hæreditatis spem su- stulisse, hominem spoliandi causa occidisse. Dixi depe- culatum & collusionem iniustam esse non inuisam, ad pecuniam solum pertinet. homines autem in his non a- deò seueri sunt, ut hominem ob id oderint conscij pro- priæ culpæ. & quod talia & ipsi si securè liceat factu- ri essent. Et si non facturi essent? humanum tamen pec- catum hoc esse putant.

Tantus est amor diuitiarum, pecuniæ & opum. Et in paruis negotijs animaduertunt se etiam hac culpa uix unquam carere. At quæ ad mortem & cadem per- tinent, ut plurimum inuisa sunt etiam si nò iniusta, quo- niam non uidetur mors cuiquam bono esse, sed ad iræ potius satietatem solum pertinere. Quædam uerò sunt ex his, quæ cum iusta sint ita occultè peraguntur, ut nec hominem discrucient celata, & si detegantur præter le- uem infamiam mali nihil adducunt. Reuereri igitur Deum ac bene pensitare rem conuenit in huiusmodi, quoniam leges non puniunt nisi facta, hæc autem ad non facta pertinent: tam uerò obnoxia est hominum uita benefactis atq; eorum indiga, quam etiam sceleri- bus factisq; atrocibus. Conuenit & iuuenem in assiduo opere

opere detinere, atq; sic ut etiam uoluptatibus iussu tuo discat uti. sic enim & patri illi apud Comædos oblectant suos alumnos. triplici hoc usui esse solet: primum quod dum his incumbunt, deteriora relinquere coguntur, alterum quod discunt assuescuntq; omnia tuo arbitrio facere, tibi in omnibus parere. neq; uerò obedientia in filiis maius est bonum ullum, tametsi enim deterius sit filium esse stultum quam contumacem: Ex obedientia tamen stulticia tegitur. Videmus in phratrijs ubi neminem deprehendas stultum, ni admodum subtiliter inquiras propter exquisitam obedientiam. Quamobrem is filius quantumuis malus censei potest, debetq; plusquam mediocriter bonus, qui in omnibus patri est obediens.

Quòd si nouercam ob filiorum paupertatem prioribus filijs inducere uolueris. nam coactum esse nunquam fatebor: id autem in pauperibus magis frequens est, etiam si plures habeant filios, ut mortua priore uxore nouercam inducant: tunc si licet extra domum, ne perpetuò in iurgijs, contentione, metu atq; suspitione uiuas, aut non uiuas, filias educare melius est: cum uerò magni fuerint & uxor mitis ac bona, conciliatis inter illos animis, etiam in domo poterunt habitare, præcipuè si perpetuò negocijs addicti parum mancant domi. Maximaq; diligentia procurandum, ut illi paruos ex secunda uxore natos foueant, & charos habere se ostendant. Vt sic mutuis deuincti officijs in summa

pace

pace atque concordia maneant ac uiuant.

Hactenus de filiorum curanda miseria, aut lenienda dictum est, nunc ad principale institutum reuertamur. id uerò est quonam pacto ex filiorum miseria licebit fructum aliquè utilem decerpere atq; colligere. Atque id in primis animaduertendum, ut eosdè discamus fructus colligere in filiorum aduersis per singula genera, quos etià in proprijs nostris calamitatibus: dico autem carceris, exilij, morborum, deformitatis, paupertatis, contemptus, infamiæ, litium, inimicorum, atq; uberiorum quàm tu in calamitate filij minus es impeditus quàm in propria. Tū uerò genus hoc cōmodi, licet incōmodum sit unū, in duo partiri cōuenit, quorum unum est commodum, quod ad ipsum filium peruenit, alterū quod ad te ipsum. Itaq; in filiorum incōmodis aliquāto locupletior euades quam in proprijs: tametsi enim filius & pater una censeantur persona, facti tamen & rebus ipsis manifestè differunt. nam neq; illo capto tu captus es, nec illo ægotante tu ægotas, nec illo exulante exulas. Finge igitur ut uno exemplo utar (nam aliter res ipsa perplexa nimis esset, si sine exemplo tractaretur: uel penè infinita si per singula uellem transire incommoda exemplis rem declarando (filium tuum pœna capitali damnatum subduxisse se atque exulare rebus tuis saluis, quòd fermè semper euenit: nam filij delicta etiam aduersus Regem solent patribus non obesse.

Ut manifestè uisum est in Hieronymi Olgiati parricidio cum Galeazium Sfortiam Mediolani principem & optimū, ut uisum postea est calamitate succedentiū, sine causa aut penè sine causa occidit: nec crimini fuit patri, quia nō recepit adolescentē, nec curauit tradi litteris, sed grauiter increpatū repulit, nec matri ob se xū et maternū affectū, quòd occultare illū nixa sit. Hoc autem uerè est leges seruare, iustis affectibus multa condonare: ob exemplum tamen ambos in exilium miserunt ne coram oculis ciuium uersantes, animos seditionosorum ad aliud patrandum, contra filios defuncti principis facinus accenderent: quasi neglectu poenae facinorosorum, quæ aliter à populo, aliter à legibus ac sapientibus æstimari solet. Si ita ut tu quidem domi sis, filius tuus in exilio, iam uides hæc duo commoda statim, ex quibus etiam tertium quoddam oriri necesse est. Primum igitur, filium tuum instruere decet per litteras, si secus facere non licet, ut commodis exilij utatur atq; ea decerpere. Verum ut ad omnes ictus fortunæ paratus sit, prudentem ut dixi illum esse oportet: tum uerò etiam corpore agilem. Sed est prudentiæ pars nō esse iracundum. Ita enim ut dixi furor est temporaneus, ut uerò prudens fiat, et ab ira temperet suo loco, dū de stulticia sermonem habebimus, docebitur. Norit etiam super reliqua id præcipuè, quid sit magnum & paruū in rebus

Hoc enim præcepto firmè omnes humane actiones

actiones continentur, seu generaliter intelligatur, seu ad singulorum tractationem deducatur. Nam magna sunt arte coniugem eligere, opinionem bonam ac existimationem seruare, hominum uita, fortuna, lex generalis. seu religio, uitæ propriæ periculum aut filiorum: parua autem lucrum exiguum, amicus uulgaris, conuiuia & uoluptates, obsequi precibus clientum, in contentione uincere, plausus uulgi, blandiciæ principum, leues suspitiones, mediocria studia literarum, facta amicorum, lucra assidua sed exigua, aut rara non ualde magna, societas prudentum, itinera longa, magistratus, morbi, lites, atq; eiusmodi. Cum igitur filius prudens exulat, eorum commodorum particeps fit quæ supra commemorauimus. Eliget patriam, socios, uxorē; si è re erit, atq; alia quæ diximus. Horum igitur omnium primorum bonorum tanquam tuorum lætaberis. Sed & tum primum tibi ipsi de illius prudentia gratulaberis. Interim uerò tu illum ille te salutabit, monebit, auxiliaberis, mutuūq; exercebis commercium. Si ille ad te uenire prohibetur, quin tu ad illum uenias certe nihil uetat. cum ad illum is, quale desiderium? cum appropinquas, quæ expectatio (cum oppereris, quantum gaudium? qui amplexus? Parua omnia mediocria, mediocria magna, magna maxima utriq; bona uidebuntur, eritq; congeminata uoluptas. Eo dulcior utraque quo rarior & uetita magis, atq; diutius prohibita. Etenim nitimur in uetitum semper, cupimusq; negata.

Facit

Facit absentia omnia pulchriora, desiderium dulciora, expectatio suauiora. Nec solum presentibus frueris, sed post discessum memoria præteriti, & spes reditus rursus magnæ uoluptati sunt. Ad illum fratres, familiares transmittas, illius contra filios recipis. Quid cõmemorem epistolas cum nuncijs de statu Reipub. nouisq; rebus? aut dona quæ mutuo transmittuntur? in quibus maior etiã est uoluptas misisse quam recepisse. Diximus singula, nec est ut repetam amplius, sed in filijs hoc congeminant. Sed iam ad aliud genus calamitatis propriæ parentibus transeamus. Id uerò in filijs est improbitas, quæ miseros parentes torquet.

DE FILIORVM

improbitate.

Primum autem antidotum antea præparare oportet, quod non solum ad ferendum æquo animo improbitatem filiorum utile erit, sed etiam ad curandum. Id erit ut cogites, omnia quæ admittit flagitia filius, omnia illius dedecora tua esse, ac perinde fore ac si tu illa admisisses, illa patresses: te fecisse homines arbitrarentur. Hoc animo si ad curam accesseris, obtinebis pleraq; & bonum te medicum appellare licebit in morbis filij, æquoq; animo omnia ferre disces, aliter frustra ages. Repete etiam cõ

bH mod4

moda & spes illius, etatem, mortalium conditionem, errores adolescentiæ tuæ, nullum illum habere defensorum præter teipsum, sumptus iam atq; labores qui perierunt, ac curam uxoris tuæ illiusq; parentis. Et quæcūque superius retulimus: ut illum maximi æstimes ab initio, nec ab obitu frauderis. immensum enim existima esse donum & ingens patrimonium, habere filium iuuenem in quo fides, auxilium, decus, spes stirpis propægandæ, & augendæ rei, ac conseruandæ existimationis tuæ reposita sunt.

His si munitus consilijs accedes, aliquid sperare potes, aliter non. In omnibus etiam huiusmodi. quoniam maxima sunt periculo & dubia consilio, & difficilia tractatione, diuinum implora auxilium. licet in his atque huiusmodi, ubi tam de animæ filij salute quam corporis agitur id facere, nec tam quam expedit, imo necessarium est, nihil enim boni absq; Deo. Etenim si nimis remissus fueris in castigando, procedente luxuria ac sceleribus forsitan dabit poenas, quarum tu reus tantum quam nimis indulgens pater dici poteris. sed hoc parum est, illud magis refert, quod temetipsum huius mali autorem facies, unde nunquam beatus uiues. Sin autem acrior fueris exactor, in desperationem adducto adolescente impelles in exitium, uel fuga uel ira uel tristitia.

Propterea temperare oportet curationem, ac super omnia effugere ne quid incōsultè, aut iratus aut etiam discedente

discedente & sedata ira facias aliquid eorum, quæ in
 ira decreueras. Hoc enim est in quo plurimi, qui sibi
 prudentes esse uelint, nunc tamen peccant. Morã ultio-
 ni, sed non auxilijs interponere semper oportet. Itaq;
 sunt quædam uitia coniuncta, quibus si opportunè u-
 taris, uno alterum emendabis. Velut si filius scorta-
 tor sit atq; aleæ deditus, utrouis horum alterum sic cor-
 riges, sed tamen prius præstat scire in quo maius sit pe-
 riculum & in quo magis peccet: naturam quoq; iuue-
 nis moresq;: quidam timore flectuntur, quidam amore
 mutantur, alij neutro, sed perseverantia: quidam pa-
 trem odio habent, quidam amant sed non uenerantur,
 quidam peccant ipsa incontinentia, quidam scelere,
 sunt qui perstant in proposito, sunt qui non, alij moni-
 ti irritantur, alij placantur. tot adolescentes tot inge-
 nia, uitia quoque diuersa, fures, siccarij, adulteri, scor-
 tatores, impij, lusores, proditores, gancones, sycophan-
 te, impudici, turpes, inertes. Ergo ut proposueramus,
 lusores sint ac simul scortatores, uerum alea periculo-
 sior, quæ non fatigat & funditus hominem perdit,
 sed & in illis magis damnosa, quid agam? ma-
 lum malo, ut dixi, repellamus: quam amat conue-
 niat amicus paternus aut ipse pater, sed tutiorem
 prudens & fidus amicus, doceat scortillum aleæ fi-
 lij, suadeátque ut eum ab hoc studio auertat, futurum
 ut ipsi se totus abdicat si ab hac consuetudine illam re-
 uocaueris, proponat inde præmia & aliquid interim

det, ne solis uerbis agere uideatur, eãdem sepe conueniat, ac quasi uxorem filij reucreatur & amare se simulet, seu amici, si res per amicum agatur. Decet, non solum licet pro uerbis uerba dare, sed nec ut dixi sola uerba dari uelim, uerum etiam munera, imò si per illã seruetur filius premium non leue. Sed fac ut scorti maior sit iactura, amicos & collusores suos conueniemus, rogabimus ut filium destineant, quanto se periculo exponat, ita uitium uitio depellere licet, ita scortum pro scorto, ludum pro ludo obijciemus, ut & periculum et iacturam minuamus, & pertinaciam ac perseuerantiam frangamus: estq; id primum auxilij genus, licet sit præcept. Secundum ut exemplo Catonis senioris, qui dum filiulus lauaretur etiam astabat, & patris Galeni qui & ipse quamuis diues esset, nec magistris desiceret, suum filium semper instituere non neglexit etiam per totam adolescentiã. Pater quoq; meus sed ipse pauper etiam id curauit perpetuò, & ipse summa diligentia filium instituendum curabis. Si diues nil melius ut habeas cui tuto relinquant opes, si pauper melius est sic horas collocare & questum negligere, quam ob exiguum questum filium propter quem questum facis. Moueant te exempla eorum quæ diximus tum aliorum, ut nemo à patre institutus diligenter non euaserit in bonam frugem.

Ratio etiam ut iam dixi id docet, ille piè, amanter eum docebit, sua uitia melius agnoscet: utpote propria
aut

aut uxoris. Rarò enim filij uitia habent infixà penitus quorum sententia saltem non cõtraxerint, uel à parentibus aut saltem à maioribus. curabit illum diligenter, nec pigebit ipsum laboris, nec tædio afficietur: considerabit etiam quæ ex astris significantur, ut melius occurrere possit, nam dici solet illud:

Et præuisa minus tela nocere solent

Sint omnia uitia patri cognita quam primum, non expectetur incrementum,

Principijs obsta, sero medicina paratur

Cum mala per longas conualuere moras.

Habeat ergo exploratores socios iuuenis, ut pullulantes perturbationes agnoscat subito & extirpet. Dilectus ergo labor agnoscere & euellere, magnus quidè sed prædulcis nihil dulce tædium affert. Quod si ex astris difficultas prætendatur aut uiolentus exitus, prætriæ adiiciatur: uel suscepta iam prole si times defuturam posteritatem, uel etiam illa statim si non times: periculum sit ingens, ut proditiõis læsæ maiestatis ac propinquorum.

Neq; enim est, ut isti putant, quod decreta astrorum effectus suos simpliciter producant, sed, ut dixi, in genere solum, & plerunq; & ad eos procliues reddunt, nõ omnino impellunt. Si minora sint pericula, artibus uilis oribus ubi liceat atq; assidue operæ adijcies: ut sabrili & cerdonum. Quartum præsidium à societate querendum, qualem (dici solet) uitam ducere uis, tales habeto

socios. Itaque & prudentes & laboriosos adijcere curabis ac etiam temperatos, nulli parcens pecuniarum iactura. Quòd si tam uetus, tam ingens sit malum in filio tuo, ut illos potius corrumpat quam emēdetur ab illis, plures adhibeto, & uelut in magnis morbis idem auxilium sepius repete. Sic erysipelata sepius admoto frigido plantaginis aut aizoi succo curamus: repetemus & absq; iniuria, socios commutabimus, ut tandem morbus ille animi grauis, ac quasi æstus retundatur.

Adiungimus etiam pædagogos re licet specie amicos, copulabimus ac deuinciemus eos cum illo imagine uirtutis: aut industriæ uel uoluptatis, uel etiam leuioris cuiusdam uitij. Fallere adolescentem facile est, uincere perdifficile. Quintum præsidium est coniugium: dictū est etiam de hoc, sicut etiam de mutatione domus aut regionis. Septimum auxilium ab Arte medica deducitur, uelut etiam abstinētia perpetua à uino, purgatione atræ & flauæ bilis asidua: ab his enim duobus humoribus donec confederit morbus in anima, scelerum & flagitiorum amor prouenit. Purgantur autem Elleboro ex iure castrati. Ut à uino perpetuo abstineant, anguillam in uino per octo dies dimitte, cola, dabis totū, id est sextaria tria. Cōuenit perpetuus aquæ usus imo necessarius est omnibus qui cor aut cerebrum immodicè calidum habent, sed & si iccur tale sit, utilissimum etiam est omnibus quoq; ut dixi, ad annum usq; uigesimalium, cuiuscunq; sint temperamenti ob prudentiam.

tiam. Ceterum & per uitæ omne tempus mulieribus quòd Ro. obseruabant teste Cicerone in 3 de Repub. & Polybio in sexto historiarum interdici uinum tam utile, ut nihil amplius: ipse enim pudicæ manent & quiete, unde illa Romanorum ætas prima sine adulterijs tantæque concordia uxorum cum coniugibus, foelictior uteri gestatio infantes, absque metu comitialis morbi incolumiores, maioribusq; corporibus animis prudentioribus. Vt Mahumetes summum commodum dimidio præcepti absoluerit. Ceterum ad prudentiam in adolescente mirum incommodum faciunt prudentia uiri & autoritate præditi assidua consuetudo, libriq; ex eo genere cuiusmodi hi sunt: sed pro adultiorib. nam pueri & imperiti his non proficiunt, sed mollioribus indigent, ut Horatius docet:

Vt pictura poësis erit quæ si propius stes
Te capiet magis & quædam si longius abstes.

Quæsiui in hoc argumento quædam, nec quicquam iuueni: nam Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Plutarchi, Senecæ præcepta altiora sunt quàm ut degustari possint ab adolescentibus. Poetarum fabulæ & Aesopi & Luciani plus habent sordium quàm sinceræ uirtutis. Itaq; hac in parte pauperem uideo omnem linguam, nec tam Latinam & Græcã quam etiam Italicam. Scribunt leuia grauitè & impurè sine iudicio. Ut meo iudicio puerilis animus si stylus paulo molliusculus esset, præceptis D. Ambrosij in libris de officijs imbuendus foret.

Sed sapit nescio quid nimis densum ex Theologia. In uniuersum simplicia, facilia, pura, nitida, pia, ornata & perfecta atq; absoluta esse debent, quæ pueris ad instituendos mores traduntur. Sine disputationibus, controversijs aut rationibus ullis facilius est omnia præter ultimum absoluere, quam ultimum hoc sine cæteris omnibus: quoniam, ut dixi, sine singulari Dialecticæ disciplina tradi non potest. Tertium quod ad prudentiam adolescentis facit præceptum est, est frequens incommodum ac diuturnum, metusq; graues atq; iacturæ, ut suo periculo monitus discat, si simplex fuerit aut pareat, si contumax extiterit. Vsus pulueris smaragdi lapidis in cote attriti tum margaritarum: succi agrimonie quam putant esse eupatorium. Ad eò ut etiam supposita capiti dormientis uel gestata conferre credatur. Sicut & topazius lapis & amethystus collo suspensus, dicunt etiã de Gagate, quod uix credo. Hec etiam ad naturalem magiam pertinent: uelut & illud de imaginis quauis facta, dum Luna in ascendente Ioue uel Venere iuncta in Tauro, uel Leone uel piscibus. Et fit in auro puro uel gemma. Ad idem pertinet & est efficacissimum, si quis sanguinis hominis decollati fructum serico inuolutum cum siccatus fuerit: antea uerò in uase ex hyacintho deferat, uel etiam nescius multum iuuat, si sciat lōgē plus. sunt & alia scripta in libro Secretorum. Nonum auxilium sumitur à supplicationibus, dum quis pura mente, resolutus ab omni iniuriæ acceptæ memoria, à pecunia

stia aliena, à calumnia, ipsemet cum puero aut puella uirgine in testimonium ad id uocata, quæ annum excesserit septimum, decimum non attigerit, aut uix mente immobili in Deum fixa cum puella uel puella uel puero dicente, oratione domini rogauerit, solutionem à scelere & securitatem à supplicio.

Sed si pater pro filio filius consequetur, ipse multabitur, forsitan etiam uita. Difficile est hoc factu magis quam existimetur. Decimum petitur ab ingenti & diuturno morbo. Vnde etiam auxilia à futura cranei de quibus dicemus. Vndecimum à magno ac diuturno metu. Duodecimum ab inedia, è labore, carcere, tremibus, ac generaliter his quæ magnam corpori & anime uim solent inferre. Et scias quod asperi filij ac iam in flagitijs confirmati, sub mollibus parentibus magis quam sub asperis reuocantur ad frugem: contra molles & nondum imbuti scelere, sub asperis durisque parentibus. Magna enim uitia & confirmata si quis euellere aggrediatur: aut hominẽ perdit, aut non sanat morbum, sed in alium commutat. Inuerecundiam nunquam sanari credidit Seneca hoc argumento, quod hystriones omnes affectus, oculis, uultu, gestu effingere solent, præterquam uerecundiam, sic ut rubore uultus perfundatur. Nunquam uerò filios improbos, aut insanos solos relinques. Ne ut in uacuam aream feræ & animalia ingredi solent, sic in animam hominis solitarij & nihil cogitantis consilia praua.

Sic autem aggredieris filium: fili dulcissime, postquam fortuna nobis non tantas largita est opes ut vivere possimus, cogimur aut furari atq; latrocinari, aut mendicare aut laborare: primum periculosum est, nec diu perseverare in eo licet: Secundum turpe, nec etiam satisfacit commodis uitæ, quare cum tertium amplexari necesse sit, rogo ut pro eo amore quo te genui, educaui ac prosequor, qui maior est quam meipsum, ut uelis ita agere ut hanc miseram senectutem hoc breue tempus, quòd mihi uitæ iam superest iucundè ac suaviter ducere per te liceat. Id si egeris tibi gratias habebò, Deoque satisfacies, à quo omne præsidium est expectandum. Licet etiam segnes quandoque simulata ira excitare. In magnis flagitijs irasci non inutile est, ut in miseria quam subsequi necesse est, nec amor misericordiam adeo te torquat. Porro uitia adolescentum innumerabilia esse possunt, quæ tum magis nocent, sunt alea, ebrietas, scortatio, mala societas, furtum, iniuria ad quam pleriq; plus iusto proni sunt, et inertia omnium malorum parens.

Commoda uerò ex his filiorum uitijs pauca sunt ea ratioe quam de nobis ipsis superius attulimus. Nihil minus si quid in hoc utile excogitari potest, id totum ad tria capita reducitur. primum, ut in omnes simus moderatiores, et præcipuè ancillas familiares, aliosq; domesticos, sicut Socrates de uxore sua Xantippe prædicabat.

Secundum,

Secundum ut discamus ea uitia uirtutes uertere, uelut iracundiam in fortitudinem, inertiam in tranquillitatem, dolos in cautionem, scortationem in multitudinem filiorum, ludum aleæ in comitatem & multitudinem amicorum. Tertium est, ut minore cum solitudine pro filiorum periculis uiuas, & illorum calamitatibus minime affligaris, si eueniant.

Etenim quid adeò auxit dolorem necis filij mei tam immensum, nisi singulares uirtutes? probitas, mansuetudo, liberalitas, benignitas, pudor, fides, pietas, quodque laboriosissimus esset atque patientissimus, ut in horum nullo mortalium cuiquam cederet? quòdque in dies in melius proficeret? Vtrum uerò melius sit iniuste perire an iuste? Mihi sanè uidetur quod ad illum qui perit attinet minore dolore affici si iuste pereat, quam si iniuste. nam iniuriam patitur, iniuria autem dolorem parit. At quod ad honorem & posteros, quòd iniuste, minore enim infamia imo nulla afficiuntur quando sic pereunt, imo potius qui damnarunt infamia digni sunt. Neque uerò quam primum moribus mutatis adolescentis credas: siquidem dici possit:

Naturam furca expellas licet inde recurret.

Sed oportet perseuerare in corrigendo illum, atque in confirmando saltem. In uniuersum filiorum & diuitiarum res contrario modo se habent, nam filijs careere non malum est, diuitijs carere malum: filios habere
 bonum,

bonum, diuitias habere non bonum. Diuitijs omnia habere possumus, sed si improbos habeamus filios: omnia uero alia habeamus, sumus absolute miseri. Ita diuitiae & filij quasi circa contraria uersantur, contrarioque modo homines afficiunt. Vitia autem quae in adolescentia uix emendantur sunt, perfidia, crudelitas, furtum, ebrietas, mendacium, stulticia, contumacia, fuga, impatiencia. Quaedam emendantur maxima ex parte, ut ira, impudicitia, alea, scortatio, iniuria, mala societas.

Tria uero ex prioribus pessima sunt: scilicet contumacia, mendacium & fuga: quoniam contumacia ipsi emendatione e regione opposita est, atque contraria mutationi: mendacium autem causae correctionis, fuga utrisque. Ob id ergo unumquodque horum uiam emendationi praeccludit, & uix tolli potest, auget semet, & ex sibi ipsis incrementum suscipiunt. Stulticia etiam inter pessimas animi perturbationes reponitur, atque fatuitas maxime: uerum quia aliqua morbi rationem subit, atque ideo medicina sanari potest, non illis tribus adnumeratur, quae tamen naturalis est, & maxime fatuitas omnibus deterior est. Ergo ut de contumacia agam, plura habet capita, deterius est si quicquam admittant quod corrigi non queat: Ut si uxorem inuito patre ducat, aut inscio, quemadmodum filius meus egit. Nolo nunc legem improbare, quam diuinam esse aiunt, sed quid agendum sit docere. Ego cum primum hoc ille perfecisset, tum extra domum statim amandauimus, domus necessaria, instrumenta

menta & libros dedi, reditus omnes illi ferme cōsigna-
ui, lucella ad illum transmisi, duplici compendio ut lu-
craretur, ut innotesceret in ciuitate, ut ego liberius li-
teris ac studijs uacarem, ut auctoritati meae simul ac pie-
tati consulerem: neq; enim poteram qualem oportebat
diligentiam pauperibus exhiberem. Persuasi praeterea
affinibus illius ut ei consulerent, ut uellet quā sanctissi-
mē uiuere, urgerentq; acriter illum: ut postquam sim-
plicitate ductus uxorem duxisset sine consilio, uirumq;
se exhibuisset in uxore ducenda, exhiberet etiam in ui-
ta ducenda. & in tractatione. Addidi premium ingens
utraq; siquidem pollicitus sum me & ipsum & coniu-
gem si haec perfecisset recepturum. Conuersus etiam ad
curam alterius filij: tanquam priore magna ex parte
priuatus, ita illi caui, ut si periisset bona ad fratrem nō
deuoluerentur, ne spe successionis agnati maioris, quos
ego satis quales essent noueram: atq; exitus ostendit me
non deceptum esse in eo iudicio, filio minori insidiaren-
tur. Eum uerō erudire coepi, quo etiam in officio nunc
perseuero, priorem admonere non desinebam, ut frugi-
uirum se exhiberet, meminisset quantum uno uerbo o-
pum prodegisset, simulq; iacturam fecisse & existima-
tionis & potentiae, quam ex nobiliore affinitate fuisset
adepturus: preproperam fuisse nimis, atq; ut ita dicā,
inconsultam uxoris ducendae deliberationem. Adjicie-
bam autem ne uerbis meis irritaretur, ex illius morte
nullum commodum expectandum, quod uel ad delent-
data

dam infamiam, uel ad affinitatis nobilioris ac potentie recuperationem, uel ad opum restitutionem pertinet: nam omnia illa esse primi coniugij priuilegia, uel etiam succedentium quoties ille in primo coniugio non deliquisset, modo uniuersam spem in suscipienda sobole, & in uirtute atque eruditione, que propria sunt stirpis nostræ arma esse collocandam. Deueniebam inde ad singula, cogeret uxorem honesto habitu incedere, non esse illum conditioni ac existimationi suæ, pudicitie que uxoris ipsius congruentem.

Facere ut homines dicerent, si non diuitè, saltem honestam adolescentulam duxit, contineret in imperio suo, ablegaret è domo sororios, non sufficere reditus lucrum ad alendum cum uxore familiam, nedum ut uellet que non posset, alienos scilicet nutrire, opus esse uel stibus, famulis, ancillis, domum cõducere oportere. Poterant hæc illum reuocare ad bonam frugem, æquarèque fermè bona iacturæ indotatæ uxoris atq; temerarij coniugij, ni fata affiniũque summa inopia obstitissent. neque enim illis sufficere uidebatur filiam collocasse sine ulla penitus dote (uel etiam unico obolo) sed etiam secum rationem inierant me cogi oportere ut filio omnibus obsecundarem: illum uerò tum propria simplicitate, tum nouæ nuptæ delitijs uictum, alere oportere totam familiam suam.

Quòd consilium tam erat absurdum quam ini-

quum

quum, neque enim ei decoctori cum tota sua familia totum quicquid habebam cum lucro sex mensibus suffecisset. Præter reliqua enim decoxerat, ut audio ferme quadraginta sestertia: Et erant ei in aëre alieno centum, ut aiunt. Quamobrem nullum consilium, nulla diligentia, aduersus improbitatem ac stulticiam simul coniunctas sufficere potest.

Nullus homo prudentia, maxime in alieno facto, & ea in ciuitate ubi leges fluxæ sunt, resistere potest infortunio & seruenti filie temporis. Mortalium nemo prudentia fati obstare potest. Aberravi ego in hoc uno quod antea cum uellet uxorem diuitem ducere, quæ tum stulta erat ac sterilis restiti aliquantisper, cum etiam non esset satis probate pudicitie. Sed quis diuinasset in hanc cassam tam celeriter incisurum? cum in tota prouincia ne una quidem esset alia tam infelix occasio cum tota calamitosis appendicibus. Itaque si quis acrius ac contumacius instare, & ab euentu consilium æstimare uelit, fatebor in tanta filij impatientia: & si noueram, non merum tamen in digitis non tenebam me leuiter peccasse.

Si à ratione æstimatio deducatur, atque humana prudentia casibusque communibus, nemo me iure accusare poterit. Nam inter cætera caueram testamento, ne filiorum ullus ante 40 an. quicquam distrahere posset, ut scilicet furore naturali, alter eorum exigua hæc bona

tot laboribus parta uno momento atq; horula fisco ad-
ijceret. Illud etiam in compensatione iacturae repone-
bam, quod si uxorem cum dote locupletis accepisset Io-
Baptista, in periculo uersabar, ne si ante illam periisset
erat autem hoc uerisimile quod singulis annis lethali-
bus morbis corripiebatur, cogerer de more dotem sub
aestimatiōe reddere, quae cū sit nūc maxima: seu domus
sint, seu fundi aut molae, eo in discrimine uersabar, ne
cum filio omnis mea substantia periret, namq; tempo-
re breui. necesse est omnia decidere. Quod & si nō suc-
cessisset interim maiore sollicitudine torquebar, ne sci-
licet casu aliquo aut fraude circumuentus, dotem maxi-
mo meo moerore totam amitteret. Itaq; quod alius in-
ter maximas infelicitatis causas numerasset, ego, modo
reliqua non obstitissent inter commoda esse duxissent.
Sed ad continuandam historiam iam redeo.

DE FILIORVM

contumacia.

I quis illorum mutationem atq; emen-
dationem expectet, difficile sanè rem-
querit, cum è regione pugnent emen-
dari ac corrigi, esseq; contumacem: ni-
hilominus in tam fluxa etate nihil de-
sperare debemus. sunt autem huius artificij tres modi,
quandog; enim ex aduerso & nos contumaciter re-
pugnamus,

repugnamus, quandoq; laxamus habenas: Sunt qui modo retinent, modo laxant: uelut in concitatis equis. Sed cum hic modus duplex sit: uel ut ex usu quodā laxemus aut retineamus habenas, quod ut cuiq; promptum est, ita tam malè cedit frequenter: uel ut cum oportet, quod optimum certe est & præstantissimum, nam perpetuò laxare perpetuòq; remitti, præsertim concitatis iuuenū animis periculosum semper est, plerunq; etiam inutile: ita moderari rectè utile plerunq; atq; accomodatum. Sed hoc opus, hic labor est, contumaciam frangunt preces, minæ, aduersa, pericula, autoritas potentū, amor, dolor, diuturnitas ac tædium moræ aut miseræ: ratio in his qui inter philosophiæ præcepta sunt eruditi. Vn guento, morbo conuenienti opus est, neq; enim omnia omnibus sunt contumacia, neq; omnia ab omnibus curantur. Sapientis est genus inuenire, proprium quoque auxilium admonere. necesse est autem uel iuuenem esse boni ingenij, uel lege bene constitutus, uel iudices probos. Sed si hæc necessaria sunt: primum autem ac ultimum in arbitrio fortunæ collocatum est, cur secundū quod in hominibus est non rectè saltem constituimus? siquidem leges. Cur Romanorum more omnia sunt in patris potestate? Ille in uincula conijciebat, ille necabat filios. Cur uxores aded apud illos pudicæ: inter reliqua quod maxima esset potestas patris in filios? illis ergo metuere cogebantur. Apud nos libertas amplificata adolescentum, laxatæ habenæ improbis: imò etiam opti

mo more adiecta uincula non delinquentibus, sed patribus ipsis in quos filij deliquerint. Quot refugia? Quot diuerticula? Quot latronum collegia, atq; spelunca? omnia in perniciem adolescentum, in ruina miserorum parentum, in euerfionem Reipublicæ, in uirtutis exitium, in eruditionis impedimentum excogitata? Fac ut adolescens castigetur in primo lapsu, in posterum non excidet: melius est uerberari quam uinciri, quam digito mulctari, & digito quam manu, & manu quam capite. Si pater insaniat? uincite illum: si sanus est atque consueque filium eduxit? cur etiam in posterum timetis ne illi bene consulat? Cur licet nubere inuito patre uel inscio? dicitis diuini est iuris? diuinum ius intactum relinquit? si ille habet quo industria sua alere possit uxorem, ancillas, nepotes, rectè se habet: sed si non, nõ prohibeo etiam, sed intelligat filius non fructuum hereditate si pater nolit.

Dicitis nec hoc licet, nam inter causas exheredandi non numeratur clandestinum & contumax matrimonium, rectè quidem, nolo ut hac causa exheredetur filius, nolo ut detrahatur quicquam ex portione ob hanc causam, sed finite legem in suo statu, pater teneatur filio legitimam partem relinquere, de reliquo agat ut libet? At non ob hoc filius abstinebit ab instituto? est stultus, est simplicis ingenij. Sit ita? sed abstinebunt parentes puellæ cum intelligant cum uiro rem habere, scilicet patre mariti, nepotes suos

suas non potuerunt bonis aui paterni, imò nec filiam suam nec generum. Si ergo stulti ac simplices non ob id destituri sint à proposito, qui non destiterint, planum est esse stultos ac simplices.

Si simplices hi sunt aut stulti, cur ergo si deliquerint capitali poena punitis? Cur legem nobilitati fauentem uestris constitutionibus euertitis? sceleribus locus est, erroribus non est scelus? Sic difficillimum est adolescentes instituere corrigereque. Quid difficillimum? omnino impossibile: nam qui boni nascuntur ut corrigantur non est necesse. Sed ad alias gentes me conuerto.

Quid enim illis mea (si qua est) sapientiæ opus est? ipsis satis est scribere qui non ea quæ dico contemnunt. Ergo contumaciam adolescentis frangere si extrema sit? extremis auxilijs etiam opus est. Mutatur natura. Et quæcunque dicta sunt de improbitate, de contumacia, de stultis filijs ac fugitiuis, dictum puta quòd ad auxilia pertinet. Memineris etiam quòd sæpius dixi, beneficia per te ipsum, supplicia & mala omnia per alienos & magistratus, ita ut tu illum defendere uidearis irroganda. Fames etiam peculiare est auxilium & medicina contumaciæ. Et qui famem uincunt, nisi diuina clementia porrigat manus, non curantur.

Si tamen filius non fugiat nec improbus sit, adoleueritq; in uitio forsã spõte sanabitur, ac seipsum emendabit aut ducta uxore. Oportet autem, ut dixi, antequam confirmatur assidue contrahere atq; laxare habenas: sic etiam clauis immobiles è tabulis tandem extrahuntur. Iuuat & simulare uelle quæ uelit, ut uel pareat nolens, aut dum non uult faciat quæ uelis tu uerè aut quæ sibi conducunt.

Commoda uerò ex tam insano affectu sunt, ut rectè discas cum dominis ac potentioribus agere: nam filius contumax est pro domino tibi etiam malo, atq; eo deterior, quod non licet se ab hac seruitute liberare. Iam dixi de Xantippe ipsa, quod exemplum magis quam ad improbitatem huc referre conuenit. Siquidem cum esset pudica, contumax magis quam improba dici meruit. superiore loco tamen adduximus, ne ulla pars libri huius uel minimo admonitionis auxilio fraudaretur. Est & illud quod minore sollicitudine uiues, ne in aduersa incidat. Et si inciderit modo non pereat, pro lucro pones infortunium: malum enim malo protrudere uolupte est atq; utile. Et triremes maximè domant contumaces, ob id quod quatuor in se complectitur maxima mala triremis, in ediam, laborem, uerbera & pericula quibus pro solatio adduntur locorum mutatio: Sed & incommoda frigoris, æstus, pluuiarum hominem affligunt. Durum autem exemplum ob id, quod patri cum uelit liberare non licet ab hoc infortunio, quodq; mors sepe

spe praeuenit liberationem: quòd si eueniat pij patris viscera concuti necesse est. Deniq; quod elui non facile potest infamiae nomen. Serui enim poenae infames sunt. Sed iam historiam prosequamur. Est inter commoda contumacia filiorum, ut aequo animo illorum absentiam aut etiam fugam seras. Quinetiam ipsa fuga cum et contumaciam expleuerint, et incommoda contumaciae passi fuerint, regionesq; mutauerint, moresq; gentium uiderint, ubi redeunt magna ex parte morbo ipso quo laborabant sanatos deprehendes.

DE FILIIS FUGITIVIS.

Fugitivi ergo filij et qui sine causa discedunt, magnam animi molestiam patri afferre solent: nam non quae futura sunt aut uentura timemus, sed omnia quae euenire possunt mala (sunt autem infinita) calamitatesq; omnes ac infortunia superuentura illis imaginamur. Aufert etiam hic furor praeter reliquos omne praesidium, omnem curationis spem, quando quidem absenti non licet auxiliari. Et si in uinculis retinueris irritatur, et ubi relaxaueris, denuò longius nec amplius rediturus diffugiet. Turcae non male in hoc cathenis perpetuis deuinciunt, ut longo usu domiti, et diuturnae inertiae assueti, nesciant pedem è domo efferre.

Frangitur hoc uitium sublatis ducibus, quanquã seuum sit. agunt autẽ id argento ex igne cadenti pupillæ admoto, propè ut luce ac calore uim illã debilitet. præstat etiam aliquid relinquere, ut quasi in dubia luce sit, nec hoc pater, ut dixi faciat, sed prætoris ministros fieri permittat, oculos non sinat effodi. Et hoc si unicus filius sit, illiq; timeat. continuò enim tanquã recõciliato uxorem copulabis, ut melior soboles reparetur. Sed si de sobole non fueris sollicitus, aut alium iam grandem natu habeas, aut filias, uel nepotes, hoc præsidio non opus erit, nisi flagitiosus sit. Tunc enim Christi præceptum ad unguem conuenit, si oculus tuus te ad scelus adegerit, erue illum. melius enim est sine oculo ingredi regnum coeleste, quam integrum detrudi ad inferos. Itaque melius erit filium uisu cum exiguo habere apud te quam ut decolletur & torqueatur, & excarnificetur totis cum oculis, atq; incolumibus in externis regionib. Puerum autem in uinculis si non corrigatur adeò duris habere oportet, ut ore altero debilitatus non queat domo abire. Sed, ut dixi, si aliqua certa ratioẽ abierint, scilicet uel cum cõiunctissimo, uel domino bono, uel ob iram, indulgendũ est: semper autem aut omnino negligendum aut prohibendum, nõ ulciscendũ, nisi cũ adeò prauis sint, ut uerborum timore coerceri possint. Danda etiam est quandoq; ansa ut minus peccent, supposito aliquo ex consanguineis qui illum excipiat quasi inuito patre. Considerabis etiam illius ingenium, agilitatem, probitatem,

probitatem, fortitudinem: nam si in omnibus his præstiterit, fuga quandoq; magna bona affert. Sed si improbus sit aut stultus aut iners, ne spera boni quicquam, sed quouis modo coerce: maximè si fur sit aut sanguinolentus. Ex remedijs Phisicis Luna cum Ioue iuncta in Tauro, in ascendente sculpes in carbunculo aut iaspide Orientali imaginem illius quem aut quam magis diligit, et aureo annulo secum gestet, ut illius memoria retineatur.

Nutries etiam illum quadraginta diebus sic, ut non resciscat carne luporum & maxime corde. Comoda autem ex fugitivo filio sunt exigua, quandoquidem perpetua illius absentia te torquet, curabis tamen ut scias ubinam sit, sed sic ut ille hoc quod tu scias nesciat: interim uerò ex re tanto minus perit. Quòd si domum alibi firmauerit, curaueritque ut resciscas, minus malum est, & tanquam in exilio sine commoda consequeris.

Sin autem non curauerit, dicas cum uxore uel altero filio uel alumno uel nuru illius uxore, si hic meus filius aliquem nostrum amasset, non adeò clam à nobis se sustulisset? Si ergo se subduxit, certum est nostrum neminem amasse aut obseruasse. Qui eo ergo animo erga nos omnes est, indignus & ipse est prorsus ut ametur à nobis.

Quare neq; ut illi timeamus, aut ut solliciti pro eo

simus aut ipsius discessum egrè feramus. Porrò tales stultos esse planum est. Melius est ergo ut de stulticia generaliter agamus.

DE FILIORVM

stulticia.

Tulticia multa cum sint generã, inter quæ etiam admirabile demoniorum cum certo in genere uersantur, & maxime si de diuinis rebus disputent, sacraq; ac religionis cæremonias odio persequantur aut fugiant: atq; tum maxime cum aliqua supra conditionem patientis loquuntur aut agunt: quo in genere multa questus causa subliniri solent, & facis obduci: tum uerò alia multa iræ, timoris, tristitiæ, læticiæ, spei, generaliter de omnibus præterquam demoniacis dicendum est: quorum maxima etiam utilitas si quæ prædicantur miracula & inusitata sapientia uera esse comperirentur, quæ ego ad hanc usq; diem deprehendere non potui. nam quid certius esset argumentum immortalis animi nostri, suppliciorumq; ac premiorum à suprema die? Ego nec tanti regni possessionem ducerem, si uera esse comperire possem: secus autè curantur ut reliquæ insanie species, atq; sub generali consideratione comprehendemus. Difficilimum est id ergo genus quod fatuitatem appellamus, ac prorsus si iam

iam homo iuuentam attigerit comitialis morbi exem-
 plo insanabili. Si quid tamen cōfert est theriaca & me-
 lissa, et gariophyli & cerebrum, ac cor lupi & uulpis:
 Caro etiam eorum. Et exercitium assiduū, ut pile lu-
 sus. Et ferre Achatem Creticum quem ferunt esse nigrū
 cum croceis maculis, seu chelidonium qui in hirundi-
 num paruuarum uentriculo inuenitur: Et puluere uti
 lapidis granati, estq; species carbunculi, ipsūq; collo-
 appensum gestare ac in ore tenere, quæ omnia nos in
 topazio lapide experti sepe sumus, eodem modo adhi-
 bito. Hi enim duo lapides omni stulticiæ generi auxili-
 antur. Quod Hippocrates testatur: haud dubium est au-
 tem scilicet hæmorrhoidarum defluxio: Et sanguinis co-
 piosus exitus, siue ex eis, siue ex uena communi & ma-
 xime sinistra lienis aut frontis ualde utilis est. Et de hoc
 nemo dubitare debet. Vnde illa nata historia est. Refe-
 runt quidam puerū nutrici datum, ut aleret eum. Cum
 uerò nutrix lacte deficeret, subiecit puellulum scro-
 fe. Hic ergo ubi adoleuisset, uolutabatur in cœno: sed
 & hoc antea cum faceret existimabatur ætatis uitium.
 Interrogati multi causam cum non inuenirent, medicus
 tandem prudentissimus diuinauit illum à scrofa educa-
 tum: tandem conuicta testibus nutrix falsa est dolum.
 Quæsitus iterum medicus an seruari posset: respondit,
 si eum morti exponere uolueritis, consenserunt paren-
 tes, exegit de hoc publicam fidem coram prætore, edu-
 ctōq; quantum existimauit, ut uia superesse posset, san-
 guine.

guine, iure columborum ex aqua & albo uino confectis restituit uires, ac tandem uitæ periculo exemptum etiam è morbo liberum reddidit parentibus. Albertus cognomento Magnus refert offe cranci perforato liberari à stulticia, remedium sanè potens sed non metu uacat. Constat uulneratum patrem meum in capite olim, cum nondum essem natus? ossibus exemptis, longè prudentiorem in posterum euasisse. Cogitauit de medicamento escharotico in sutura coronali toties adhibendo, donec pericranium absumeretur. nam & si loco eius caro callosa obducatur, non tamen adeò continere potest uapores ut mēbrana. Ex auxilijs potētissimis nil melius est usu hellebori nigri. ut etiā Horat.

Expulit Helleboro morbum: Et rursus,

Danda est Hellebori multo pars maxima.

Probatur ex Anticyra insula unde illud eiusdem:

Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem?

Sunt & capitis lotiones ex his quæ humectant tam somnus lōgus. Et Auellanae cum Saccharo creduntur restaurare cerebri substantiam. Et thus & gingiber ingenio conferunt: Et Asor medicamentum. Vbi omnē depuleris morbū, nihil melius est quam inter amicos prudentes uersari, & illorum consilijs acquiescere atq; uti: rationemq; exigendo singulorum assuescat rectis actionibus rationem dare. Solos, ut dixi, relinquere minimè expedit, non solum ut admonitionibus nō destituatur sed ne repente concitari seipsos aut alios perdant.

Diffici-

Difficillimam curam esse horū in adagio uulgari est:
 Christumq; neminem ex his sanasse referunt sed falso:
 cum etiam arte pleriq; sanentur, ut ferme omnes tandē,
 sed aliqui serius. Imo Auicēna dicit, facilem esse in prin-
 cipio curationē. Et flagella et inedia, et immergere cor-
 pus in aqua usq; mentū, & sinciput igne usq; ad os ure-
 re, & odores somnū grauē inducentes plurimū conse-
 runt, ac quandoq; etiā sanant. Et bibere acetum albū.
 Et si ob curas insanierit, nihil potentius quā falsus nun-
 tius calamitatis maioris, alterius maximē generis: nam
 ubi rescuerit falsum fuisse rumorē, prioris doloris me-
 moria minuetur: aut restitutio prioris damni, aut per-
 suasio spei uindictæ si restitui quod amissum est neque-
 at. Philosophiæ quoq; præcepta & maximē diuina in
 sapientibus plurimum possunt. Velut si quis quod natu-
 raliter ostēdimus, credat in alijs orbibus animas corpo-
 ribus liquidioribus iunctas, tanquam è somno resurge-
 re, nec omnino oblitus nec prorsus memores eorū quæ
 in hoc mundo expertæ fuerint. Eam uero esse conditio-
 nem ut discrucientur à malis, beentur ex pietate.
 Contra ut redeunt in hunc mundum, quia infantiū cor-
 poribus immerguntur prorsus omnium obliuisci. Phi-
 losophiæ autem expertibus quæ à legibus præcipiun-
 tur, ita fixa fide atq; expectatione firma leuantur à do-
 loribus. Et artes quædam fatuos reddunt prudentes &
 astutos ut patrocinium litium, mercatura minuta, me-
 dicina. Et quædam ut Æsu oppidum in Græcia
 prope

prope Athenas: Et in Italia Ceretum Spoletum Cama-
 rinum, & mons falconum. Etsi mortis filij plurima ut
 dicam solatia inuenire licet, licebat & stulti. mortu-
 us resurgere non potest & respiscere. Cur ergo non
 fereris æquo animo stultitiam illius, cuius poteris etiam
 perferre mortem? commoda erunt eadem non metuere
 illi, imò aliquid plus sperare etiam, liberius uiuere, cō-
 miseratio amicorum, blanditiæ adulatorum & coruo-
 rum atq; luporum. A mortuo nunquam nepotes expe-
 ctabis, a stulto suscipere frequens est exemplum. Scio
 quædam ex stulto filio quatuor habuisse nepotes, inter
 quos quidam etiam inter primos ciuitatis habentur.
 Numera quot commoda ex luctu decerpere licet, & o-
 mnia huc traducito, tum alia. Non audias eos qui di-
 cunt, mortuum non afferre boni quicquam, sed nec ma-
 li: stultum nihil boni, plura mala. Vnde ista mala? ista di-
 cat qui pluris facit pecunias quam filios. Deinde si bea-
 tus est filius stultus. cur ergo in filio stulto pater erit mi-
 ser? atq; beatum esse stultum omnes clamitant: & Eras-
 mus in sua Maria id affirmat. Superius uisum est quam
 parum differant felicem esse uerè, ac talem ob stultitiã
 se existimare.

Humana uita somnium, illius cursus umbra, felicitas
 fumus quidam. Vera ergo felicitas fumus umbræ som-
 nij, uel somnium umbræ fumi per somnum uisa. Quid
 ergo maius habet Rex quam stultus? existimatione om-
 nia constant, omnia leuia, caduca, incerta, ancipitis na-
 ture,

turæ, exilia, breuia. Quid his minus potest? Nihil est grande in toto mortalium genere, nihil solidum, sed estimatione, modo magna modo parua uidentur. assimilantur amasijs quibus antequam potiamur nihil maius esse credimus, postquam potiti sumus esse credimus, postquam potiti sumus, rem exiguam esse putamus. imò quam antea nemini concessam postquam possederimus, ne non sit uulgata & omnibus communis dubitamus. Deniq; de quib. altercatio, quæ eligimus, pro quibus properamus, est ne aliquid æternum uel saltem diuturnum, aut securum, uel ut minimum dicam stabile sed omnia leuia, atq; ut aqua in procliui loco fluxilia. Caducas etiam mortalium res omnes te docet si ad præterita respicis. Vide urbes dirutas, tot regna, Assyriorum, Medorum, Persarum, Græcorum, Romanorum, quorum ne uestigium quidem ac uix nomen superest. Quere familias minores, principes, stirpes clarissimorum uirorum: ubi reliquiæ? Inde uerte faciem ad montes, flumina, plantas: omnia cadunt, sed quedam serius uita humana. Vbi gloria tot illustrium uirorum: ubi facta strenua & admiratione digna? nonne omnia cadent umbra uetustatis operit? & quam breui si ad numerum annorum? si ad reuolutionem primi astri referantur? Si ad uitam humanam, si culicis? forsitan tardè & serò dici poterunt. An ergo putat nunc atq; in posterum nouas conditas leges? & quæ caduca sunt facta esse firma atq; constantia? insanis magis longè quam filius tuus, si hæc tibi

tibi in mentem uenire possunt? Si quid tamen horū uel certum esse posset, adhuc minus molestè ferre possemus nostrā conditionē: at nihil est tam diuturnū, nihil tam potest esse securum, quod momento abrumpi nō queat, ac etiam soleat. Cum uita (omitto nunc argumēta subtilia) omnia cōcidunt. Vita nulla tam incolumis, quæ uel sponte uel casu uel insidijs: (tribus enim his modis omnes periclitamur) horula nō absumatur & decidat. At successio securā? stultus es, magnifica promissa omnia, uultus alacres, fides incorrupta amicorum, familiaris obsequia illo uno momēto, quo dici potest, uerè perijt, in faciem contrariam mutantur. Sed uel sic etiā aliquid haberemus, si bona essent aliqua aut sincera: sed neutriū contingit inuenire. opes pericula & sollicitudinē cum commodis & splendore, potentia dissimulationem & insidias cum gloria & uoluptate, splendidus apparatus malæ uoletudinis fomenta & tædia: Amicorū multitudo anxiam curam ac molestiam cum securitate & iucunditate: familia multa grauē impensam, turbulentā conuersationem cum paucis commodis affert. Et ut breuiter dicam, ut nullus fructus sine parte sordidiore ac inutili, ipsa uerò melior pars sanitati aduersa & incommoda, ita nullum mortale bonum sincerū est. Et quæ pars eius melior uidetur, ancipitis ac dubiæ naturæ est. Sed uel sic tam exilis est horū anceps substantia bonorū, ut breuitate temporis statim diffugiat, & tenuitate uix percipiatur.

Finge

Pinge hilaritatem conuiuij, qua nulla uidetur omni-
 bus gentibus communior, Græcis, Romanis, Gallis, In-
 dis, Scythis, Bactrianis, Aethiopicis, Idololatriis, Iude-
 is, Christianis, Mahumetanis, Philosophis, latronibus,
 Pyratibus, potentibus ac Regibus seruisq; artificibus at-
 que Opificibus, Patricijs, Sapientibus, Senatoribus,
 Rusticis, adeò ut in nulla uoluptate, in nulla consuetu-
 dine tantum consenserit humanum totum genus, quam in
 celebritate conuiuiorum: seu in finere, seu in nuptijs, seu
 uictores pugnauerint, seu pugnandum esset, seu è naufragio
 euasissent, ut omnium gentium & totius mortalis ge-
 neris autoritate nulla tam constans aut maior sit, tamè
 & hæc momento constat. Omitto modo de generali ra-
 tione uoluptatum, quòd omnes momentaneæ sint, quoni-
 am præteritum abiit, futurum incertum sit, præsens dif-
 fluat & magnitudine prorsus careat, instansq; ob id
 merito dicatur. De conuiuij peculiari natura dico, cu-
 ius in prima parte fames uoluptatem non admittit, po-
 strema satietate grauat aut nauseabunda est, media in-
 ipso momento circūscribitur, & sine uoluptate effluit,
 omnibus adhuc conuiujs tacentibus. Ergo potiri hac fe-
 licitate filium tuum, absolutumq; esse à tot calamitati-
 bus quarum si prudens esset, particeps necessario foret,
 tum etiam aliorum commodorum, quibus ob insaniam
 fruitur, in magno lucro quod ex aduersis quæ fi-
 lio tuo contigerunt cœpisti, colloca-
 re debes.

DE LVCTV.

DE Luctu tractaturo, neq; uerius à quo
 quam mala luctus audire, nec efficaci-
 us ac diligentius conquisita remedia
 sperare licet. Quippe anno ab hinc ui-
 gesimosexto penè natus filius inter me
 ac calamitates miser educatus, aduersæ fortunæ meæ im-
 petus atq; incommoda sensit: commoda & felicitatem
 uix uidit aut attigit. Primum à bona nutrice ob zeloty-
 piam coniugis desertus magno malo suo, misellus cum
 ob meam paupertatem non esset, mihi nutricum copia
 ab improba quadam ueteri lacte educatus est, atq; nec
 eo satis, sed pane manso plusquam lacte. Vnde tertia
 anno aut quarto tumefacto uentre, & corpore toto, se-
 bre seuiente, anhelitu penè morientis è mortis faucib.
 ereptus, dextra aure obsurduit. Demittebat enim pu-
 rulentam per circuitus. Post à me rebus melius se habenti-
 bus, quanta potuit diligentia nutritus, nihil incommo-
 di sensit præter eam surditatē. Eruditus interea in per-
 fectum musicum euasit, seu cithara pulsare uellet, aut
 Cimbali canere. inde ex Grammatica ad Dialecticā
 traductus atq; philosophiam, anno uigesimosecundo
 lauream est consecutus. Inde biennio post in collegium
 cooptatus. Erat moribus iustus ac probus, quantum
 quisq; alius atq; patri meo simillimus, ut etiam corpo-
 re. ruber ex candido boni habitus, maxima ac rotunda
 fronte,

fronte, oculis albis & ualde paruis, quorum pupilla rarissimo exemplo dextra leuag; assidue mouebantur. statura infra mediocritatem, & meipso paulo minor: in mento fouea, tarda barba, uix enim cum obijt lanugo quaedam ruffa apparebat, genæ demissæ & latior uultus ac magnus, collum teres, sed spatule dorsumq; crassius à me patreq; meo, alienæ res, illū deformabant, digiti tertius & quartus dextri pedis iuncti malè fortunati indicium, quòd ego uitium si tempestiuè sciuissem diuisis digitis sustulissim, incessus mediocris & sermo moderatus, nisi cum irascebatur: tum enim adeò frequentabant uerba, ut uix compos esset sui. Quòd uitium extio illi fuit.

Ceterum iuuenis ingentis spei, qui et curādo et prædicendo, quanquam tot præsidij etiam artis medendi parue munitum nonnunquam me superaret. Quiq; ad summum ascensus esset fastigium eruditionis, & quæ ego non possum perficere, ipse haud dubiè absoluturus esset. Verum interim cum illius feruens ingenium animaduertissem, inconsuetumq; in actionibus modè uererer, totis uiribus egi ut uxorem duceret, oblatiq; multis nobilibus uirginibus persuadere nunquam potui. Excusabat enim se quòd oporteret illum prius artis operibus incumbere, meq; adoscentes anagnostas amā dare, meq; enim decore nouam nuptam inter adulescentulos uersari. credidi ego miser & uerisimilia dicenti, & moderato animo atq; pacato. Verum ut post intelle

xi res aliter se habebat. Obijcebat enim deformitatem
 plerisq;. Eo dum autem lepido scorto atq; eleganti ute-
 batur. Dum hæc ita se habent prandentibus nobis à
 scorto nuncius uenit, sed qui esset ignorabam, qui mitte-
 ret dicere recusauit, monens filium uxorem statim à
 prandio ducere uelle. Sed quæ nam esset sciscitanti
 mihi, scire se negauit. Tum ego fili mi, cur hoc me late-
 re uis? quatuor uirgines commemorauit, quarum duas
 sciebam illum amasse iam, quam uis ex his accipe. Sed
 et aliam quamuis recepturus sum in domo, modo sci-
 am quænam sit. Antea etiam monueram ut si uellet ne
 præceps uxorem duceret ac me inconsulto, ut in domo
 concubinâ puellam haberet, ut filios suscipere posset.
 cupiebâ enim ex illo suscipere nepotes, sperans ut ipse
 auo paterno similis erat, ita illos etiam mihi. Dixi etiâ
 haud expedire ut uxore pauperẽ acciperet, cum nos in
 re ditib. penè nihil haberemus. Tum ille negauit quic-
 quã de nuptijs scire, admirariq; se nō parum de huius-
 modi uerbis dicebat. Credidi ego facile quæ cupiebam,
 et maxime quod nuncius ille quasi diffugerat. Die illa
 nec sequenti nil actum: perendie quæ fuit dies B. Tho-
 mæ Decemb. mense à prædio uenit puer, habebat enim
 equũ famulũq; adolescentẽ nūciã tristũ herũ iã duxis-
 se uxore, quæ nesciebat. Ita seductus filius meus atq; de-
 ceptus, ut postmodũ rescini puellã duxit ea cõditioe, ut
 nulla alia in tota urbe nō tutius recipi potuisset in do-
 mũ, et etiam sorores matrẽq;, sed quas nec in tãto luctus
 dolore

dolore lacerare uelim. Fratres etiā 3 nullius artis cōsci
 os gregarios pedites, nec malos adolefcētes ut existimo
 prāter paupertatē. nā in extrema inopia quis sanctus
 esse posset? habes affinitatis conditionem, ipsa puella
 non alio probro contaminata, quam quōd cū patri ad
 defensionē filij obijceretur filij mei nomine, quōd ut uir
 ginē ei de spō sasset, negauit pater. Hęc ego animaduē
 tens prā dixi, nec filiā nec filium in domū recepturum.
 misertus tamē filij, sponte dabā illis plusquā mihi esset
 in re ditib. quōd etiā publico instrumēto ut uocāt edoce
 etur. Interim ipse et illa & toto biēnio fermē parum
 ualidi nihilominus filiam primū, inde filium sustulerūt.
 Cum uerō quotidie in iurgia deuenirent, erat enim so
 crus filia procax tam ipsa, tum filia cōiugi obijciebant
 quōd moxcharetur, et filios alienos esse prādicabāt, adij
 ciētes etiā adulterorū nomina. Per eadē tēpora socer an
 nulū nuptialē quē ego filio dederā, sericēūq; pānū à fi
 lia infcio Io. Bapt. acceperat, ut oppigneraret, nihil. n.
 ut dixi illi erat. Quāobrē tot modis ad irā prouocatus
 cū uxorē infidā etiā cerneret, ut ueneno eā necaret delē
 berauit: sed ita deliberauit ut cū cessarēt iurgia uellet
 uiuere, cum irasceret cuperet eā interire. Quid plusē
 pridie quā uenenū exhiberet sublata iussu sindicato
 rū pignora et autoritate impetrauit ab illis, et pecuniā
 propria à licitorib. recuperata socero restituit. Ipsam
 etiā socerū, socerū, uxoris sorores et fratrē in domo habē
 bat alebatq;. erat. n. admodū natura clemēs & gratus.

Habebat adolescentem famulum à quo diligebatur, admonebaturq; impudicitie uxoris. Ei ergo uestes ac pecunias pollicetur, ut heram adhuc puerperio laborantem tolleret: annuit ille. uerum cum sponte uxor eius morbo grauante hipyria feбри, scilicet cum frigore extremorum atq; tremore moreretur, & iam ira deferbuerat nihil actum est. Interim socrus infortunio filij mei nata et uxor, quamuis egra illum iurgijs laceſſiuerunt: quamobrem famulo placente ut uenenum immisceret imperauit. Septem diebus ante filius alter meus natu minor è Papiā, me omnino reluctante discesserat. Cum uerò prohibere nollem ui, persuadere non possem, consului dominum: qui responsum dedit captiui iri filium, & maximis cum molestijs tandem periturū. Hoc ego de filio qui iturus erat cum interpretarer, illum monui, futurum dicens non sibi quod pollicebatur aliquando licitum fore, sed detentum in maximo periculo & animi tristitia futurum, ne discederet, de uite discrimine agi. hæc coram illo, deinde etiam coram omnibus familiaribus, non rediturum cum uellet quia non posset, palam monebam, adiurabam: at ille non parabat, summo mane discessit, paulum absuit ne ipsum ob ea quæ acceperam, sed fata eadem quæ urgebant Ioh. Baptistam prohibuerunt, nam poteram ire, erat enim uacatio à munere. Erga placentam illam ut confici current hic filius meus cum famulo ibat, immiscuit famulus clam acceptum uenenum, datur languenti uxori modicum,

modicum, illa statim reiecit uomitu: accepit & socrus
 & ipsa similiter reiecit. Vbi Ioann. Baptista uidit, non
 credens esse uenenum, quod non ex animo iussisset
 immisceri, quantum sororius dixisset antequam confi-
 ceretur. curate ut magna sit, nam & ego edere uolo ex
 illa: socero partem obtulit ubi ille accepisset, & ipse
 statim euomuit, sensitq; punctiōem in lingua, mouitq;
 filium meum qui ut puto credens non immissum uene-
 num, comedit satis auidē: unde & postmodum euo-
 muit, & aliquot diebus decubuit. sequenti die captus
 est, tum ipse tum frater eius ac famulus. ego monitus sta-
 tim die dominico Mediolanum me contuli, anceps quid
 agerem. Id enim mecum reputabam, si comedit non
 exhibuit nec exhibere iussit? si exhibuit aut exhibere
 iussit, nulla arte effici poterit ob ingenij simplicitatem
 ut taceat. deterruerāt etiam me prodigia de quibus in li-
 bris de fato diximus. Sed nihil adeo quam quod mecum
 reputarem si dedit? mortuæ dedit? Fata igitur omne cō-
 silium, omnem prudentiam expectorauerunt, neq; etiam
 dum rationem illam quam superius docui de fati con-
 temptu inieram, nec etiam modum illum inuenerans
 reuocandi crimina. Itaq; hac in parte & terrius rei
 magnitudine, & imperitia huius negotij defecisse me
 agnosco. nihil enim est in quo defuisse mihi atq; illi per-
 suasum habeam, quam quod nec illum non sum allocu-
 tus in carceribus, nec monui.

Plures tamen socij & ipsi captiui illum monuerunt

ut persisteret, sed nulla certè res prodesse poterat, nisi
 quæ postmodum inueni ac superius scripsi, docuissent
 eum. Primo examine rectè se gessit: secundo cum famu-
 lus dixisset datum sibi puluerem, ut cibus uxoris immi-
 sceret ad lactis abundantia, postmodum adducto eo qui
 uenenum ei dederat fassus est rem totam: adeò stulte ut
 adiecerit iam duobus mensibus ante hoc deliberasse, et
 bis antea exhibuisse pernegante famulo. Itaq; ut ego
 hoc accepi, causasq; cur id fecisset intellexi, nihil omisi
 quod ad illius defensionem pertineret: ostendi igitur il-
 lius simplicitatem, probitatem, erat enim admodum et
 nimium iusto bonus: quodq; non periisset ex ueneno. cõ-
 stabat enim ut uir apprimè doctus Vicentius Dinaldus
 Medicus. testatus erat illam lipyria febre non ueneno pe-
 riisse. Quod certè uerissimum fuit, neq; enim uiuenti
 aut mortuæ ex testimonio quinq; clarissimorum medi-
 corum, nec intus nec extra signum ullum ueneni appa-
 ruit. Non lingua, nõ extrema, nõ corpus nigrum, nõ uē-
 ter tumēs, nõ capilli aut unguis decidui, nõ erosio aut
 quippiã tale. Dolore uictus hæc exarauit carmina in il-
 lius laudem: Quis te subripuit nobis dulcissime filiè
 Quis potuit luctus tot nostræ afferre senectæ?
 Cui tam dira sit mens (ò crudelia fata)
 Nascentem uoluit pulchrum qui excindere florem,
 Heredem nostræ si qua est sapientia mentis?
 Non te Calliope, non te seruauit Apollo?
 Iam cythara et cantus sileant: elymæq; sonora:
 Quæ mihi pro charo renouant suspiria nato:

Dum memini dulci modulantem carmina uoce.
 Lauream quid inuit medicæ artis? Tantaq; rerum
 Cognitio? & linguæ facundia rara Latine,
 Tam subito longi si nunc periere labores,
 Clare puer uirtutis imago certa paternæ. Quid seruas
 se duces Hispanos profuit? aut quid Spectatæ fidei ci-
 ues? Sed uideamus quid mali acciderit, aut nobis aut i-
 psis: nobis quidem aut quod è nobis fuerit natus, uel ob
 dulcedinẽ educationis, uel ob spem posteritatis, uel utili-
 tatem nostram, aut sumptus qui perire, aut ob gloriã
 aut infamiã, aut ob hæc omnia simul? certè aliud fingi
 nequit. Quod è nobis natus sit, primum hoc matri po-
 tius si superstes esset conueniret, nemo nouit filiũ imò
 ne matres quidẽ. permutari cõtingit et pro mortuo pro-
 prio supponi alienum: deniq; pater nullus ut nõ potest
 de pudicitia uxoris certus esse, ita nec de filio quod suus
 sit. Sed fac tuus sit, quãtũ seminis in casũ etiã uolẽs ab-
 icisti & tu nõ doles pro tãta iactura? hæc tã exiguã de-
 flere uis? Sed educatione & laborib. factus est charior fi-
 lius: Si tã paruo æstimas tuũ esse? aliũ educa: in aliũ plus
 laboris, sollicitudinis pecuniarũ in uno mēse impendere
 potes, quã in filio per multos an. impēderis. Deinde nõ
 putet ob pecuniarum iacturam dolere? auaritia hæc est
 non pietas. Si ob gloriam satis gloriæ, absq; illo mihi
 ipsi comparauit, gloria hac tã breuis temporis indigent
 plebeij homines ac stulti. Rarò etiam à præstantibus
 uiris egregij filij oriuntur, aliàs causam diximus.

nunc eam paucis, longo enim usu eam didici referre, nō pigebit. Humana natura ut reliqua omnia certis limitibus continetur, cum quis ad culmen sapientiæ aut prudentiæ peruenerit, res, consilia, & cogitationes omnes ad summum subtilitatis deducit, quamobrem ea ita disposita sunt, ut cum ab illo rogantur & opportunè disponantur, tum euentu tum autoritate mirabilia existimantur, & sapienter ac prudenter omnia facta dicantur. Sed cum paululum ab illis aberraueris in maximos incidere errores necesse est. tū uerò etiā hoc ipso maior uenter, quod actiones illæ à communi more deuiæ sunt. Vnde in adagio uulgari est: Sapiens si errat magis alijs errat. Et illud. Et sapientes errant. cum ergo sapientum filij patribus similes sint, penè ijsdem moribus atq; consilijs sunt, quæ cum nec usu nec ratione propter ætatem regi possint, sintq; ut dictum est à consuetudine aliena, pro stultis æstimantur plerunq; ut par est fallente successu. alienus uerò puer aut iuuenis melius doctori acquiescit. At dices tuus præstans erat? Et ob id breui perijt. Immodicis breuis est ætas & rara senectus. Restat ut quod uerissimum est, ut illos potius ames posteritatis causa. At mihi adhuc supersunt tres in eam spem. Et si posteritas, ut dixi, aliquando finem esset habitura, nihil agimus. nam mille anni ut docui pro uno die censentur.

Sin autem omnium sit peritura omnino? tum nihil refert. quod enim omnino aliquando futurum est, aliquando

quando etiam erit: tunc uerò præterita tanquam non fuerint habebuntur. Non mouearis falsa aliorum imagine, res sic habet. obliuiscaris illius interim. Sed dulce est gaudere adolescente filio? multa etiam sunt amara mixta. Sed sit æterna series futura hominum? quod uerum esse non credo, an tua erit, an certus de hoc esse potes aliquomodo? an non nomina familie omniâque mutabuntur? In tam longo temporis spatio quale est æternitas: omnino necesse est tuos pro alienis, alienos pro tuis censerî.

Quis tam potens aut diligens aut sapiens, foelixue cuius posteritas ultra quadragesimum descendente ad progenitorem suum referatur? Itaq; tenuissima spes rei exigua, nec omnino etiam sublata sapientem discruciare non debet? Diximus etiam quod filij patrueliû, fratrum, affinium, si uiueret is qui nostrum communis fuit author, pro nostris censerentur: cur ergo illius mors coniunctos disiungere debet? At obijcies infamiam & contemptum? Infamem facit causa non supplicium. Si dicas quod unum per se non potest, plura facere uallet? nequaquam, nam cum hæc finem habeant, quòd ex his conflatur finem habet. Sapiens autem non nisi infamito torqueri debet, & optare uehementer, nil nisi infamitum. reliqua ita tractare ut sciat quod non est futurum: & si non futurum sit, nec beatum efficere posse, nec infelicem. non igitur mei causa torqueri debeo.

Sed sui causa dolendum est: multo minus, euasit enim,

si possit resurgere, certè nolit, ne iterum mortis dolore
 metuq; experiatur. Cũ moriturus esset miserendũ fuit:
 certè tunc, sed non magis imò minus quã aliorũ, nam
 uix ullus est qui mortẽ antea per diem non præsciscat,
 ille per horam tantum. alij præter metum etiam dolo-
 re experiuntur, ipse dolorem nullum, metum aliquan-
 to maiorem, sed, ut dixi per breuem. Solabatur illum sa-
 cerdos. plura pollicebatur quam unquam hic expertus
 esset bona. hoc illi utile erat quod omnia crederet, quã
 miseri sunt qui non credũt, & totos se obituros putãt,
 aut etiam durius quid subeundum facinorum conscij:
 Nouerat se filiolum relinquere patri pijsimo custodi-
 endum, patrem cuius memoria nunquam extinguitur,
 amantijsimũ fratrem, sospitem sororem? Quid cum mor-
 tuus fuissẽ, si nunc in summa pace tritici modius Ro-
 manus argenti dimidia uncia emitur, precio iam tan-
 quam cõsucto, & mediocri cum ubere prouectu? Quid
 cũ inopia præmemur, & annus infœlix erit? aut bello
 agri uastabuntur, quãti expectas ut ueneat duabus aut
 ternis uncijs, cum modius patrius, id est modij octo Ro-
 mani uncia argenti uenderentur, & minus etiã lãgẽ
 dum essem puer. Et tamẽ operã pauperũ nõ creuerũt.
 Quid iã in hoc felici seculo operarij ut frumẽtũ sibi so-
 lis annuũ parẽt, operã s mensũ ut absumãt necesse est.
 Quid pro uino, carnibus, uestibus, domus ficto, lignis,
 oleo sale? deinde quid pro uxore aut filiolis? Quid si mi-
 ser ægrotet? Si qui repagula et uectes, tũ ianuã inũgũt
 lethali

lethali oleo & merito repossuntur ad pœnas nouissimas, cur eos qui populum fame enecant tanquã Deos ueneramur? Mors omnia dira durãq; est, sed fame enecare durius ẽ ac dirius. Narrabat mihi Belga amicus tãtã his an. præteritis in patria sua famẽ fuisse, ut pauperes putres pisces magistratus iussu abiectos et sepultos crueret ac comederet, proq; his etiã pugnis ac fustib. se cederet. Quid ergo si superuixisset boni sperare potuit in tãta tẽporũ calamitate? hominũ nequitia? potẽtiõrũ socordia? Nõ obijsti fili, sed oẽm laborẽ, omnẽ molestiã effugisti & pati recusasti. Existimasti necesse fore ut uel improbus fieres, uel ut extrema patereris. Vnũ ob pudorẽ, alterũ ob difficultatẽ euitasti. Videbas paupertatẽ meã & etatẽ & hominũ mores, maluisti nõ esse, quã esse infelix, præsentia uix ferre poteras, deteriora expectabas. quid. n. boni expectare licet cũ sub optimo & potẽtissimo Rege in summa omniũ ubertate, in stabili pace nulla quies sit pauperibus? Sed. n. dicis grauis tamẽ est mors filij: imo grauior improbitas & miseria illius quã mors. Suet. in Augusto inquit: Sed aliquãto grauius tulit suorũ dedecora, quã mortẽ, de filijs. C. & L. loquens. Plures longẽ inuenias qui ob improbitatem filiorum aut miseras miseri facti sint, aut perierint patres quam ob mortẽ. Qui moritur semel fatigat animũ patris, improbus semper torquet: mortuus nõ iuuat patrẽ, sed nec defatigat aut depauperat illũ: improbus fatigat semper, miser depauperat eum. De mortuo

nihil

nihil times: abest ab animo maxima perturbationum,
 solus dolor urget, ut miseris & improbis timor adest,
 nec tamen dolor deest. De mortuo dolere non potes
 quod mala patiat, sperare licet quod fruatur bonis,
 si quis sensus est inferis? quanto faciliores sunt uiuenti-
 bus: si nullus, quanto nos illis sumus miseres? Nemo
 sane mentis se uiuum esse cupiat (non dicam mori mal-
 le) nisi plus boni in hac uita quam mali experiatur, at
 quam pauci sint quibus hoc contingat, præterquã stul-
 ti omnes norunt. Filiorum superesse cupientium mi-
 seremur, uel quia illi se beatos esse putant in improba
 uita, uel quia nos speramus ad frugem redituros. prio-
 rem ob causam misereri nõ solum nefarium, sed etiam
 stultum est, quando quidem euentus ostendat tandem il-
 los fuisse, esseq; miserrimos. Posterior causa quanto
 honestior, tanto minus secura est.

At dices rursus graue uideri tibi debet crudele illi-
 us mortis genus, non. nam aut stirps superfutura est in
 quibusdam perpetuo aut in nullo: si in nullo, iam sepi-
 us dixi, periisse nihil mihi. tota enim felicitas est in
 perpetuitate reposita. Si in aliquo uel ad illum po-
 steri quicquam pertinent aut non? si non sunt chari
 nec ad nos pertinent, igitur seu maneat stirps, seu nõ
 maneat ad nos nihil refert, nihil amissimus. Sed si
 stirps alicuius maneat, chari sint posteri & ut Virgili-
 us dicebat:

Omnemq; suorum

Forte

Fortē recensebat munerum, charosq; nepotes.

Tunc cum perpetua futura sit stirps, quot crudelius & maiore cum iniuria interibunt? At excusabis quod eos non uidebit? unusq; hic meus pro omnibus illis descendētib; sit, quoniam potestate posteritatem omnem meam continebat? Sed hoc ad interitum non ad genus mortis spectat. Si enim unusquisq; ex meis posteris non sit mihi uelut filius? omnium collectus numerus parum ad me spectabit. Quod uerò non sensurus sit illorum iniurias atq; tormenta, nil ad rem, quandoquidem in eo quod manet stirps, quamuis non sentiat, statuimus illum esse foelicem: seu ergo opinione seu re foelix sit per propagationem, eatenus erit infelix opinione & re. Ergo genus mortis nihil refert, sed sola priuatio spei aeternitatis consequenda: tum ipsius aeternitatis consideranda.

Sed utcunq; modo res cessisset, ipse foelix esse nō poterat, neq; ego causa illius. cum enim esset tam bonus, multa ut illi inconuenientia & damna acciderent necesse fuit, qui ad foelicitatem non peruenit, quo tempore moriatur nihil refert, aut omnino ualde parum. Si utilis, quicquam ergo sperare licebat? à prole erat expectandum. Sed quid si uxorem duxisset sterilem? aut quae sospites filios non peperisset? aut si in phratriam se coniecisset? aut morbo praecipuus esset? Aegrotā uerat enim iam triennio hoc annis singulis grauiter.

Sed tamen ob labores, ut existimo quibus non erat
assuetus

assuetus. Verum signis longæ uitæ tam in genitura quã
 in manibus caruit, adeò ut si ante me mortuus fuisset de
 uorandũ omnino esset catapocium hoc: si superuixisset
 nam tam bene ut ego de posteris statuere sciuisset. For
 tes omnes ui maluerunt perire quam morbo. Hoc enim
 sæpius morimur, illa semel tantũ. Socrates eã alijs præ
 tulit. Qui Deo grati fuere, omnes fermè ferro aut ex se
 nio periere. Ergo hæ duo diuino iudicio præferuntur.
 Si hæc mitior est quam quæ ex senio optimo mortis ge
 nere absumptus est: si durior: optimo quod sibi contin
 gere posset: cũ ad Senium peruenire non liceret: Quæ
 uerò ex morbo oriuntur mortes deteriores sint.

Illud etiam dico mecum, si filius meus superest, meli
 ore certe fruitur quam antea uita. Hoc nullus est qui
 neget philosophus, gratulandũ est illi. Sed si non super
 est, nullusq; inferis locus, nulla nobis ad superos uia: in
 quo sue melior aut uitulo fuit: periit ille, peribũt & o
 mnes: at huic gloriæ suæ ac nominis præco nõ deerit. il
 li cum corpore & suis inclytis factis sine gloria interi
 bunt. Si extinctus est, nihil sensit: si sensit, non est
 extinctus. At ego in Domino spero, antequam moriar
 eum me uisurum. Potuit, ut refert Maximus Tyrius, ui
 dere non somnians sed uigilando Aesculapium & Her
 culem, quos nec unquam uiderat dum uiueret, nec ab il
 lis uisus non dilexerat nec fuerat dilectus: at ego dile
 xi illum, & ille me. Nec sum ego pietate inferior Ma
 ximo illo Tyrio. Nihil à deo petij quod nõ obtinuerim,
 sed

sed si ab amico honesta petenda sunt, à Deo honestiora
 petere decet. Vitam filij non sum ausus petere, nec in-
 mentem uenit, sed erant cogitationes meæ tunc ut ful-
 guris. Existimandum est omnia propter melius esse,
 forsitan deterior factus esset, & familiam dedecorasset.
 Si petere potuissem, ac petiissem obtinuissem, sed forsitan
 deterius mihi obtigisset, illi nihil melius. Fatis obstare
 oportebat, libere postulare, contingit tum quod his qui
 aliquid à dominis bonis importunius extorquent, im-
 petrant, sed maiore cum foenore. Verum illud mecum re-
 uoluo, omnia quæ Deus facit bona sunt, si ad uniuersum
 commodum referantur. Quæ bona mihi non uidentur
 uniuersi ratione bona sunt: ego propter uniuersum, u-
 niuersum non propter me. Velle debeo quæ Deus uult
 non quæ ego uolo, ille sapientior est me, melior, poten-
 tior, scit quid expediat: Si expedisset, uitam longam aliâque
 commoda filio meo largitus esset. Ut sal cõdit cibos, ita
 mala quædam & austera mundo cõducunt. An pes si in il-
 lum decubabat humor cordi atque toti noxius, toti et cordi
 irasci debet? & præponere propriam salutem uitæ to-
 tius animantis? Quin etiã seruato animãte & corde, ser-
 uabitur et pes etiã præter spem: mihi crede, nõ totus pe-
 riit qui periit. Et si totus periit, cui bono superfuturus
 erat ipse, uel alius quisquam? Si Deum non dilexi nec
 diligo, cur expostulo ab eo cui merito sum inuisus? si
 dilexi, an ille mihi defuturus est aliqua in parte? Et
 non dicam cum Scriptura. Et fuerunt Iobo septem
 filij

filij & tres filia, & ipse superuixit centum quadragin-
ta annis? Quid de Machabea cui septem filij sine cri-
mine propter nomen domini supplicio se obtulerunt?
Quid de Taurea illa Capuano qui filios suos occidit,
ne in seruitutem Romanorum traheretur? Qui scit
ne quando & temporibus nostris eueniat illud, mon-
tes cadite super nos? & operite nos? Quod iustum
est etiam si ad te pertineat, aequo animo ferendum est:
quod iniustum uindicabit dominus ad quartam uel e-
tiam septimam generationem: quod etiam oracula ue-
rum esse testantur. Quod autem prodigiosum, non nisi
magno malo Reipub. accidit unquam.

Demum si animus eius superest? quam exiguo mo-
mento illius consuetudine sum cariturus? pauci enim
anni quid ad aeternitatem comparati? nonne hoc mi-
nus quam si iuxta uulgarem sensum illum Cremonam
aut laudem Pompeij misissem, postridie rediturum, qua
mora est qua me torquere debet tanto tempore futu-
ros coniunctos? At coniunctus non eris etiam si su-
persit: stultè, probos & amantes se inuicem unà esse o-
portet. Qui pecunias amat cum illis erit, sed non ha-
bebit, quia illae ibi non sunt: qui honores, qui uindi-
ctam, omnes sic discruciantur: qui Deum, qui sapien-
tiam, qui suos ac probos, letabuntur. illi enim presen-
tes sunt, ne quisquam putet me filium deslere si malum
fuisse existimarem.

Quod si nihil est omnino filius meus nunc? fallitq;
me genius

me genius meus ostentatione? nonne perpetuo breui il-
lius consuetudine cariturus omnino eram? Quid in
tam longo tempore tam breuis uoluptas? Quid in tan-
tis tenebris tam exigua lux? Fruimini fruimini, uos qui
feliciores estis liberis uestris quatum uultis, nonne pau-
lo post illorum consuetudine perpetuo eritis carituri?
Thesuros uestros illis date aut uo biscum deserite, licet
atria amplasq; domos, fastum illum quo neminem ti-
metis, ac Romanorum more populum Senatunq; De-
um facitis. Reminiscamini uos mortales esse, ac satis in-
felicis? Si presentia solum respicimus, liberior est po-
tentior medici conditio, qui quos uult maculat sine iudi-
cio ac metu syndicoru, imo nec Regis. Efferatur, insul-
tent, minentur quantum uolunt, uita sua minimo medi-
corum errore, qui illis undiq; scatent pendet.

Atq; hæc naturali lumine, nunc ad diuinum perga-
mus, ad religionem, ad fidem Christi: nonne omnia
hæc longè magis magnifica, splendidiora, euidentiora,
maiora, digniora, certiora? Quid profuit Regibus qui
se claustris regno relicto concluserunt? Volentes illi ac
sponte tot tantaq; bona reliquerunt? filius meus uel ni-
si miseriam, ærumnas, sollicitudines, in quas semet con-
iecerat, amisit. Pauper, surdus, una aure simplex, despe-
ctus, foelix esse potuit, noluit: nunc uitam æternam in-
gressus, uita incomparabili fruitur. Si hæc ita sunt, cur
desites? Si non ita? non propriam conditionem sed com-
munem desiere oportet: omitto nunc eas rationes qua-

dolorē non minuunt, sed cogunt nos inuitos cōtinere lacrymas, has enim semper contēpsi: uelut quod necessaria nō sunt deplorāda quia mutari nō possūt, quid quātēpore apud Idiotas deceat sapiētē ratione superare. Illud forsā mouere me magis potest, quod si ego perissem existimo modo ampla res relicta foret illi, nō adeo illū fuisse me defleturū, quod cōmune est omnib. filijs erga patres. Hæc pro exēplo cuiq; meditāda proposui qui in luctum inciderit, non ut tanta de me ipso dicerem, sed ut breuius docerem.

Cumque superius de rationibus alijs egerim, quibus dolor immodicus leniri solet, nunc nihil tam profuit quam hæc scribere, emendare, lectitare. Sed iam de cōmodis agamus. exēplo rursus utēdū quod satis egregiū est, nā ego mihi paro obsonium, & graue nimis uulnus est ac penē intolerabile. Existimo ex superis aliquē induxisse me ad scribendū hoc ne dolori succūberē, stimulum & seuū casum obtulisse, ut omnib. posse persuadere. Vbi ergo primus allatus est nūcius tā seui interitus, expectabā enim hæc scribēs, quādoquidē nihil haberē potius ad leuādū dolorē, impatiens tanti æsius surrexi & extra domū exiens in suburbia inde extra urbē me contuli, nihili faciens uoces & iudicia obuiantium, ubi de periculo mortis aut insanie agebatur, ubi suspiria & gemitus emisit, cæpi me colligere, & domesticas res ordinari. paucis post diebus Papiā me contuli cum infantulo quē ex uxore filius susceperat Tacio, ab obitu
enim

enim. Ioannis Baptistæ dum è sacro fonte leuaretur sic uocari iussi, in memoriam patris mei. Tum mecum cogitans, cœpi rationes omnes conquirere quibus me ipsum solarer, atque illud primum animo uoluebam: Galenus cum nec fratres nec uxores habuerit, sine uxore uixit, sine filijs obiit, & tum sibi uidebatur admodum scelix, uixitq; hylariter ut ex scriptis conijcere licet, cū tamen stirps paterna in eo tota deficeret. Erasmus & Gesnerus (omitto nunc quæ ad religionem attinent) orbi fuere, estq; Gesnerus. Alcivatus etiam uxore & filijs caruit, nec conditionem suam cum aliquo quouis commutassent aut commutarent: multi etiã qui orbi nō sunt illorum fœlicitati inuidebant. Tu uerò etiam filiam habens nuptam, filium adolescentem nepotemq; & filios alios adhuc posses suscipere & uis merere? Melius ergo esset sterilem te natum fuisse? Tres integri superstunt, nec tibi spes deesse potest & dolere? Galeazio uicecomiti unus filius est Hercules, qui apud te est, ille literarum & philosophiæ ignarus in eo gaudet ac letatur, quanquam sine spe suscipiendi alios. Si ad rationem res refertur, satis superq; est tibi descendendum: si ad casum, etiam si tibi sexcenti essent filij, quemadmodum referunt de quodam Rege Molucharum insularum, nulla posteritatis securitas esse potest. Si morbo periisset consolaretis? id enim Dei uoluntate factum arbitraretis? at si semet occidisset modo causam nō prebuisset tu? etiam,

nam morbo periſſe inſania ſcilicet exiſtimares. at ſic
 periſſe quam parum abeſſe uidetur à fati neceſſi-
 tate, ob oſtenta quæ præceſſerunt? à morbi vi qui cum
 ex inſania obierit, prodens nulla cauſa ſemetipſum. Si
 ſine iniuria obiit de quo quereris? factum eſt Dei: ſi cū
 iniuria & dolo & id Dei uoluntate accidit, ſed nec in-
 ultus erit. Omnia eius arbitrio reguntur, ſed iniuſta ul-
 ciſcitur. Apparet autem iudices cupiſſe ſeruare illum,
 quando habita pace pœna commutabatur.

Crudeli morte periit, tu ne morieris & ipſe? & uix
 fieri poteſt quin maiore cum moleſtia non obeas: ipſe
 exegit, tu exacturus es. Si præterita reuocare uis in mē-
 tem, tragœdiam conſcribe. Imaginor momentum illud
 quo periturus eras: nullus ſine ſpe, et multò minus ipſe
 nec ſine ratione: tu uero imaginare futurum tuum mo-
 mentum illud, atq; multo longius & obliuiſceris ſui.

Ille quæſiuit occaſionem, tu non: ſed repugnanti
 adueniet. At ſuſtulerunt ſpem masculine poſterita-
 tis magna ex parte: tam fateris ſi infinita non ſit, nihil
 ad te omne enim quod finem habiturum eſt, ac ſi non
 fuiſſet unquam exiſtimari debet: ſi infinita, declaratum
 eſt unius tantum prolem masculinam ſuperceſſe poſſe,
 ut in æternum maneat: ſed omnes ſtirpes aliquando in
 foemineum ſexum degenerant, inde ad maſculos rede-
 unt: hoc autem infinito, uelut in tota æternitate non
 ſunt plures dies quam anni: ita neceſſe eſt inſinitis uici-
 bus ſericem masculinam abrumpi.

Quid

Quid igitur interest, an sexus mutetur in filijs aut nepotibus aut atnepotibus? nam si de familia agitur nugaris, nullum nomen familiæ ad mille annos unquã peruenire potuit: si de stirps naturali continuitate, illa melius seruetur in foeminis quã masculis. Ob id matres magis diligunt filios quã patres. Aristot. in Pythiade felicior fuit, quã Nicomachus. Ex ea enim Erasistratũ nepotem sustulit medicum suæ ætatis clarissimum. Ea erat quæ dicere solebat pulcherrimum esse colorem quem uerecundia in uultu parit. Sed ut ad rem redeam, si obieceris mihi diminutam esse sobolem, nil refert, nam temporis successu ex uno infiniti prodeunt, eodẽque innumeri quamuis sint omnes absumuntur. Rusticus non omnes racemos uitis relinquit, nec ramos arboribus.

Quid ergo hæc conscribens multis salutem attuli, mihi ipsi νόσος institui. Inde conuersus ad curam eorum qui supererant, filiolum mutatis aliquot nutricibus uni satis, ut mihi uidetur, prudenti & boni habitus commendauit, inuisens illum quotidie: hoc enim inter solatia habeo. Et ut uirga cederem dextram suram, nam corporis dolor animi molestiam leuat, sicut & animi intentio corporis dolorem. crocum etiam uino immiscebam & buglossum domesticum esitabam. Et quid per somnum monitus sum ut facerem smaragdum quem collo appensum fero, de tibus stringens dolorem omnem ac moerorem animi

subito & totum leuo, ac si adhuc ille uiueret. Credo Dei indulgentia id factum, certè quoniam naturalem causam nullam subesse intelligo. perspicuū est autem quod sine hoc auxilio destitutus somno fuisssem, & mortuus exinde, aut in insaniam decidissent: alia enim fata ut ui deo me expectant. Alterum uerò filium iam natu grādem monere, instituere, docereq; coepi, indulgens pluri ma ad illius asperitatem leniendam. Quæcunq; enim potest pater filio indulgere debet, modo nō turpia sint aut in habitum transeant: tribus de causis, prima ut sibi illum reddat obsequentiore, secunda, ut illum amare uideatur, tertia quod carundem uoluptatum particeps fiet quas filio concedit, si illum ut parē ut semetipsum amat. Adde quartam, ne si sinistri aliquid euenerit, doleat postmodū & acerbis & nimis seueritatis. Nō desino exemplo cōmonescere illum ut prudēter se gerat, ut litteris operam det. historia fratris semper in ore mihi est. Ut uerò diutius huic negotio uacare liceret, uite producendæ omni ratione & uictus continentia consului. haftenus de luctu, nunc de orbitate agamus.

DE ORBITATE.

Vnt autem orbitatis tria genera, scilicet cum homo nullos suscepit filios, cum nullus superest ex his quos genuit, nec spes generādi adest, cum adoptiuos
sibi

sibi aliquis substituerit. Porro orbitatē illā cum quis filios nunquā suscepit alij quidē optarunt, nō ducta uxore, abstinetesq; à mulierib. alij uerò cū suscipere uellēt non potuerunt. Qui ergo filios nō cupierunt habere, non est ut persuadeam orbitatem esse meliorē sobole. De commodis uerò simul cū his, qui nō uoluntate orbati sunt agetur. Hi ergo qui nullos iam suscipere filios potuerūt, & extra spē suscipiendi positi sunt: seu qui susceperunt iam, sed omnes mors absumpsit, quod ad comoda attinet eadē sorte fruuntur. Sed quēnā miserior orbitas aut eius qui nunquam filios uidit, aut qui habuit & amisit? memini me generaliter superius tractasse questionem hanc. Sed nunc propriē de orbis agitur certē maiorem esse dolorem in orbis qui morte filios miserunt, quā qui nunquam suscepserunt & ratio & experimentum suadet: ratio quidem quod in omnibus uideamus homines magis dolere in amissione partorum, quā si non adepti essent. Quod cum in omnibus uerum sit, eo magis in filijs. Experimento quod nemo inuentus sit, qui quoniam filios nō suscepserit, uel perierit uel egrotauerit uel citius iusto consenuerit: atqui ob filiorum obitum imò etiam unius interierint, uel semet occidendo, uel doloris impatientia multi inuēti sunt. Ab orbitate, ut dixi, amita mea Iomaxina uno edito strepitu ingenti concrepuit ac simul interijt. Omnes autem ab orbitate fermē aut insanierunt, aut consenuerunt aut egrotarunt.

Sed tamen altius hæc res repetenda est. Qui sperant animos esse immortales, æqualem fermè conditionem sortiuntur, siue filij illis nulli unquam nati sint, seu interierint omnes. Quibus unquam nati sunt minus habent doloris certè: at quibus interierunt duplex est uoluptas, una quidem dum reminiscuntur educationis, & quamuis eam amiserint uoluptatem, cum tamen considerant uitæ huius breuitatem & mundi æternitatem & quod uelut in scena omnes hæc ornamenta deposituri sunt, non solum uitæ spolia, sed honores, opes, ampla atria, coniugem formosam, & prudentem: hic una die, alter sequenti, alij tertia, omnes tamen breui admodum, adeò ut etiam urbium & prouinciarum & regnorum ac montium breuis sit mora, hoc quodcumq; quo frui contigit tempus ad uoluptatem referent. Itaque si cum dormitum inus uestes exuimus, quid refert quòd antea pallium aut tunicam exueris? cum morieris omnia relinquere oportet, quid ergo refert quòd paulo antè horum parte aliqua exutus sis? nil certè, nisi quod mortis minus tedeat te? Sed altera maior est, scilicet quod cum morientur, scient se illis quos adeò in uita amarunt occururos.

Velut ergo qui in incognitam ciuitatem ueniunt maximè gaudent, si ibi filium aut fratrem aut patrem operiri sperent, longè alacrius in illam ingrediuntur: ita qui aliquem præmiserunt non sua culpa ex his quos diligunt. At quem magis diligere contin-

git quam filium? Adeò ut ego qui nocturnas larvas horrere semper solebam, nunc maximè lubens per tenebras ire soleo, quasi dulcissimo meo filio occursum. Quem tamen scio antequam moriar me uisurum leto animo. Neq; enim filium amisi, sed ille iniquis his integumentis ac tetro pondere spoliatus est, uiuit longè foelicius. Propè animo est cui prope est corpore, ibi æterna intelligit, inferiora hæc omnia inspicit, despicit mortalia, liber ab omni metu, solitudine, perturbatione, tyrannorum uiolentia, luce siderum imbutus.

Coëunt omnes in unum beatæ animæ, nosq; uident alta nocte circundari. Et ut Seneca pulcherrimè ait: Nil apud uos, ut putatis optabile, nil excelsum, nil splendidum, sed humilia cuncta & grauias & anxias, & quo tam partem luminis nostri cernentia. Quid dicam? nulla hic arma mutuis furere concursibus, nec classes frangi, nec paricidia aut fingi aut cogitari, nec fora litibus strepere dies perpetuos, nihil in obscuro, detectas mentes & aperta præcordia, & in publico medioq; uitam, & omnis cui prospectum euentumq; iuuat unius seculi fata componere, in parte ultima mundi & inter paucissimos gesta, tot secula, tot ætatum contextam seriem quicquid annorum est licet uisere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere & magnarum urbium lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse desiderijs tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. omnia sternet ab-

LL 5 duceatq;

ducetq; secū uetustas, nec hominib. solū. (Quota .n. ista
 fortuite potētie portio est) sed locis, sed regiōib. sed mū
 di partib. ludet, tot supprimet mōtes, et alibi rupes inal
 tū nouas exprimet, maria sorbebit, flumina auertet, et
 cōmertio gētū rupto, societate generis humani coe
 tusq; dissoluet. alibi hiatib. uastis subducet urbes, tremo
 rib. quatiet, et ex infimo pestilētie halitus mittet, et inū
 dationib. quisquid habitatur obducet. Necabitq; omne
 aial. orbe submerso, et ignib. uastis torrebit incendetq;
 mortalia. et cū tēpus aduenerit quo se mūdus renouatu
 rus extinguat, uirib. ista se suis ledēt, et sidera siderib. in
 currēt et oī flagrāte materia, uno igne quicquid nūc ex
 disposito licet ardebit. Nos quoq; felices animae eterne
 sorte cū deo uisum erit iterū ista moliri, labentib. cūctis
 in propria elemēta sedesq; redibimus. Itaq; si mō quic
 quā est quo nō letatur. i. inuictus dolor meus: uerū De
 us ipse me solabitur uel illius precib. Nō obijciat quis
 quā, nō suspicetur quod pecunia uitā illius nō redeme
 rim? nā norūt oēs plus petiisse illos quā haberē, nec po
 terā quod extrema hora obtulipolliceri, nisi liberalitas
 generi mei Bartholomaei sacci me adiuuisset. dono .n.
 200 coro. aureos, mutuo uero 300 alios dabat, iuuenis
 egregius certē. Et tamē uel sic oībus bonis exuebar. Sed
 ut ad rē redeā: licet qui amiserit filios quā qui nō susce
 pit maiore dolore prēmatur, tamē etiā habet multa so
 latia: alius prorsus nulla. Sed mors filiorū, postquā nō
 adeo incerti sunt cūctus rerū nō optāda ē, ferēda tamē
 Pōp. à speculatore occisus, et Cato ad uolūtariā mortē

adactus, et Cic. à milite iugulatus, oēs iā uicti, qui si an-
 tea occidissēt cū gloria mori poterāt. nescimus quæ no-
 bis expediāt. Sed nec patrib. Sylla nō prius se felicē ap-
 pellari iussit, quā extincto filio egregio adolescēte, quā
 uis aliū reliquerit. Itaq; felicitati nō existimauit obesse
 interitū filij, nec fractus animo, nec malitiā in ciues aut
 in hostes uirtutē quarū nescias utra maior in illo fuerit
 cōtydit. Miseri semper sumus, ut etiā beluæ oēs immodi
 co isto filiorū amore si mali sint, nobis ab illis timemus,
 et discruciamur: Si boni, illis ne ægrotēt, ne iniuria affi-
 ciātur, ne casu aliquo intereant. noli optare orbitatē, si
 tamē cōtingat scias infinitis molestijs cariturū. At cito
 crepti sunt: cogita omnes homines cū nascūtur interi-
 re: ea enim cōditiōe nascūtur, ut eo fato, eo tēpore sint
 obituri. Si meus nō nūc obiisset, certē paulo post alio ca-
 su, licet forsā nō adēo acerbo, quoniā mortē nō uidis-
 set tam præsenti, periturū existimandū est. Obid egre-
 gij Astrologi solēt mortē eodē an. sub duob. aut trib. tē-
 porib. prædicere, quasi et genus mortis et ann. nō tamē
 dies nec species certi sint. cū quæris filios, cū optas etiā
 oīa illa tibi propone quæ cōtingere nō solū possūt, sed
 etiā solēt. abortus dico, interitus in infantia, in pueritia
 in iuuetute cū maximē illis gaudere speras (ut n. infan-
 tia magis delectat, quoniā semper amplior ē spes succes-
 sib. ita iuuetus uera gaudia affert,) casus aduersos, soli-
 tudines, morbos, miserias, improbitatē, contumaciā,
 stultitiāq;. Si igitur horū unū aut plura euenerint, cur
 à pactis, à cōditiōe qua illos suscipere decreuisti rece-

dere uis? Quot funera uidit Augustus? Tiberius etiã orbitatem? Cornelia ex duodecim filijs publica iniuria duobus etiã interemptis orbata est, & fortiter tulit: sic Liuia Drusi mortem eam egregij iuuenis, ut eum etiam hostes uenerarentur. Cæsar ipse orbis remansit, nisi quod filium non legitimum ex Cleopatra Aegypti regina sustulerat nomine Cæsariõnem. Noli fidere fortunæ, quamuis enim multos casus, multaque pericula euaseris, cogita te pro scopo peti, antequam Ioan. Baptistã in casses hos incidisset, forsã sex antea mensibus narrauit cæcidisse iuxta illum ollam terra plenam è fenestra, parumq; absuisse quin eo casu interierit. Ille tum euasisse & ego simul magnum periculum arbitrabamur, sed non erat id lethale spiculum, quare orbitatis consolationem retulimus. nunc ad adoptiuorum filiorum solatia transeundum est.

Qui ex hoc mundo filijs relictis discedunt magis solliciti, minus miseri abeunt, ob id solatium quoddam lege inuentũ est, ut adoptiui filij crearentur. Qui ob quatuor causas plerunq; eligi solent, aut priuigni ob uxoris dilectionem, uelut Nero à Claudio adoptatus, quod infœliciter cessit tam, quam etiã stultè factũ est: ut cui legitimus ac naturalis esset Germanicus. Et certè hæc adoptiõis species ac ratio uilissimã est, ac quasi turpis. Augustus si Tiberiũ adoptauit, creditũ est non solũ Liuiæ sed ipsius Augusti fuisse filiũ, unde uulgatum illud à nuptijs statim. τοῖς ἐντυχῶσι τριμύνα πατρίδια.

Quantquam

Quamquam & hoc malè cesserit, destructa ab illo naturali stirpe patris Germanici scilicet filijs, atq; inde in Nerone prorsus extincta, adeò ut hoc auxilium parum utile esse putem his, quibus naturales filij aut nepotes supersunt. Secundum genus est, cum infantulos fortuito in domum receptos adoptant: uel etiam obscœne libidinis causa, cuiusmodi apud comædos plura exempla, & apud Samosatensem. Quod planè stultum est, uel etiam execrabile. Dicit enim potest cum filio cœcubuisse, atq; hæc electio prodigiosa est & plerunq; in fœlix. Tertia est ob affinitatem, cuiusmodi à Tyberio facta est & à Domitiano. Ea proxima est uerè sobolî. nam ius ciuile patris in filium adoptio præstat, & lex naturale uinculum agnationis aut cognitionis. Qui enim sic coniuncti sunt tanquam filij, in uno unaue ascendentium iuncti olim erant. Quartum genus est, cum ob uirtutem filij eliguntur: cuiusmodi adoptio fuit Neruæ in Traiano, Antonini Pij in Adriano. Est etiam adoptionis elegantissimum genus, cum quis filiam emancipat, iuuenem è familia adoptat insigni uirtute, aut affinem filiaq; iungit, quòd genus adoptionis neminè melius absoluisse Antonino Pio, cum Antoninum Philosophum adoptauit, locata illi in matrimoniũ filia, nec fœlicius inuenio. Non tamen Philosophus ex Pij familia fuit. Ergo hac adoptione omnia implentur münera. Vera coniunctio ordoq; posteritatis cum qui ex filia nascitur, non minus nepos sit tuus, quam qui ex filio, &

nomen familie ob generum aut adoptionem: nihilominus nepotes ex filijs magis quam ex filiabus, quamuis minus certos diligere solemus. quoniam perfecta magis diligimus ac nobis magis similia: atq; ita plus filiabus filios, atq; ob id descendentes ex filijs etiam magis quam ex filiabus. Plusq; potest etiam perfectio similitudine, nam & matres magis diligunt masculos filios, quamuis sexu dissimiles quam foeminas. Multa enim sunt que ratione non obscuram habent, uelut cur ego longè magis doleam ereptum filium à iudicibus, quam si morbo, quam si casu obisset, nec tamen promptum est cuiq; diuinare. Quidam enim dicerent ob dedecus, factum sibi est decoris ex sua uirtute & eruditione probitateq; neq; enim melior aut magis pius ac officiosus illo fuit. Illius integritatem facile conijcere poteratis ex acerba ultione in reliquum filium, quamuis nec ille malus sit. arceant illum modo ex suo albo medici, damnent iudices: nostri etiam labores illum quo ad uixero illustrabunt, non necis crudelitate, nulla enim mitior, nulla breuior. ostendimus enim celerrimas & lentissimas (si ita dicere licet) solum dolore uacare, & si aliquis fuisset, breuissimus fuit. Quid ergo mihi dolorem auget? non ereptam esse uitam ab eo qui dedit, qui seruauit: casus enim & morbi in Deum referuntur. Que à Deo eripiuntur non ui, non iniuste auferuntur. ipse enim & optimus est iudex, & eripit quod dedit. Itaq; sapienter Sen. Venetus hominem qui Deo in sacerdotio castitate uouerat, monachum

chum uocant, pōtificis cum auctoritate ut pium genus Iustinianorū instaurarēt, ē clauſtro extraxerūt, cōiugioq; ornarūt. Ex quo nunc qui florēt in ea familia omnes orti sunt. Rectē quidem miserebat Senatū illū tot illustriū maiorū, qui beneficijs in Rempub. floruerant quōd stirps eorum decederet ac extingueretur. Nuper Franciscus Gallorū rex insignis, uel hoc solo inter diuī nos uiros (tametsi suā uirtutis exempla non desint) nris merādus, quōd Episcopo Magalonæ urbis in insula olim nūc dirute & trās lato titulo Montispefulani, quia uir esset eruditissimus, uxorem ex qua ille nunc letus sōlijs susceptis uiuit, concessit & impetrauit, quāuis Græco potius quam Ro. more, ne stirps sapientis uiri orbis & Gallie suæ eriperetur. Quōd si quis prolem nūquā suscepit? forsā iuuenis eruditus & uirtute præditus insigni, cōsanguineis nō ualde cōiunctis, quiq; nō egent, nec generosa indolis sint honestē præferri poterit, maximē cognatis: semper autē si filiæ iūgere cupias, melius enim est nepotes præstantes sperare, quam duplici uinculo cōiunctos. Eadē autē ratione instituēdi sunt adoptiui quam naturales, minoreq; cū indulgētia, quōd adoptiuorum copia de futura non sit. Cauere etiā oportet ne adoptiuos efficias quō tempore naturalis adhuc sperare potes. nam impediēt illi uel propinqui sui, ne suscipias filios: aut si id faciat nemo? susceptis illis in libertem deduces rem. uelut contigit Angelo Cardano qui Andream quendam adoptauit.

Inde ducta uxore & filijs natis pater contra filium sub iudice fuerunt: laudo autem ut præstantem deligas puerum aut adolescentem, quem uni ex agnatis puellæ iunges. sic enim familiæ ob ius adoptionis, agnationi ob puellam, uirtuti ac animi tranquillitati, ob iuuenis egregias dotes satisfacies. Sed si è familia masculus præstanti indole sit, hunc alieno etiam cum coniugio illo præferemus.

Cæterum si naturales, spurij, incertiæ filij sint, quid agendum? adoptioni ne locus erit? Sic inquam distinguemus: naturales & spurij quod ad hoc pertinet propositum legitimis æquiperantur, tametsi lex iubeat illos sequi matris familiam. Parum tamen hæc referunt nobis, ut dictum est, leges nature ac æternitatis studiis sequentibus: nam nomina, ut dixi, cum commutari necesse sit, nec semel & breui, familiæq; & maiorum memoriam interire, quantumuis sero id accidat? certè tamen nec sero, sola stirpis ratio naturalis obseruanda erit. Quomodo ergo liber filius appelletur, quanquã nec mos hic uigeat, filius ille pro legitimo etiam habendus est, nec erit adoptioni locus. Quod etiam aliã lex de Decurionum electione censet, quæ spurios non reijcit ab hac dignitate quanquam non uulgari, adiiciens non debere naturalium obscuritatem uirtuti nocere, nec ad gloriam uiam præcludere.

Ergo nil superest in his, quam ut auxilio Cæsaris per legem legitimus reddatur, seu spurius sit seu naturalis

ralis tantum. circumferuntur autem plurima huiusmodi priuilegia per eos quos palatinos comites. è palatio uocāt. Nec uerearis quod dici solet tales scilicet esse malorum morum: nam hoc contingit solum, quia nothi non apud utrunq; parentem simul, sed apud alterū tantum educantur. quod & si legitimi sic educantur, tantum deprauati euadunt. De incertis autem alia ratio est: nam hos si plures sunt tanquā ueros habere oportet. Modo enim unus sit: manet stirps. Sed si unus tantum, secum alium cōiunctum adoptare licet. Vtūq; sit præstat stirpis suæ sententia relinquere ob hoc, nō unus alteri sit impedimento & contumaces & improbos & stultos, & spurios ac incertos filios ac filias amplexari debemus. Et si tales sint ut non sine infamia uiuere possint, quā citius suscipere nepotes. Similiter & in filiis fratrum naturalium naturalibusq;. Quāquam Moses matrimoniorum commodo ac fauori consulens è templo spurios ad decimam usq; generationem excludat. Alibi usq; ad quartā: nihilominus illæ singulorum utilitati per publicā consuluit, nos publicæ per id quod unicuiq; optimum est. Quibusdam autem contingit ut legitimos filios suscipere nequeant, quare his expedit ut naturales quouis modo & incertos amplectantur. Atq; hæc de luctu & orbitate.

Sed uideri oblitus esse possum principalis intenti, si quidem ut docerem commoda quæ ex huiusmodi necessitatibus decerpi possunt. Quæ tamen quantumuis

numerosa sint ampla atque magna: nemo tam amens sit, ut nostris temporibus nisi uilis licitor qui orbitatem cum illis commodis, aut ornamentis aut luctum filijs quantacumq; in paupertate enutritis praestrat. Si tamen fors quod absit cuiquam tam praua obtigerit, ea enumerare uelim. satius enim est aliquid habere quam nihil, & in quauis causa quod optimum sit eligere: uirtutisque beneficio uti quam more uacuarum uoce lamentabili dolorem animi ac luctum declarare. Sunt autem quaedam generalia utriq; auxilia & commoda ob quae distulimus hanc tractationem quae libro propria est. quaedam peculiaria singulis eorum. In unoquoque genere etiam sunt auxilia aduersus dolorem animi, commodaque ipsius calamitatis. Auxilia uero generalia, quamuis plura superius docuerim, ipsa tamen infelici experientia didici nullum esse praclarium auxilium mutatione loci, ac profunda & firma cogitatione. Dum enim animus illi insistere cogitur, cogitur & luctus obliuisci. Quod & si hac cogitatione causas doloris minuas, itaque representantes ut doceris, nil melius esse potest.

Concludo igitur tria oportere in unum cogere: discessum è loco in quo casus accidit, ne obuersando species amissi filij illic ei occurrat, ibi morabatur. renoues dolorem, quoniam sis imparatus ad auxilium: Secundum, ut cogitatio intenta sit quae te auocet à causis doloris: Tertium, ut rationes auferendi uel minuendi doloris

loris inuenias. Sunt autem maximè in patre due cause doloris, misericordia propter illum, spes ob te & sobolem stirpisq; continuationem. Misericordia non uexaberis, si illi non defuisse certò tibi possis persuadere, atque etiam credere, quòd ille minimè te amabat. De spe tibi satisfacies si tibi alias proposueris. Sed uirum nobilem animoq; præstantem longè plus uexat misericordia quam spei casus atq; amissio, maximè ubi luctus sit non orbitas. Verùm hanc intentionem animi quam necessaria sit in his casibus insinuauit Plato in Phædone, dum Socratem inducit adeò acriter iugiterq; disputantem: atq; in re maximè ad propositum pertinente, scilicet de animorum immortalitate. Parum enim etiã si plebeie sortis nõ elati illius animi fuisset Socrates talia meditando, docendo, disputando: interim affici poterat metu mortis. Sed maior est difficultas in introducenda cogitatione, quam introducta illa in eijciendo luctum, aut proprie mortis metum. Vnde non eandem existimo fuisse utilitatem in reuoluendo Platonis Phædonem, ut Cato ac Iulianus imperator fecit, ac legèdo quæ fuit in Socrate disputado. Secundum auxiliũ est, cogitare quòd in dies quanto propior sis morti, tanto propior sis occurssui filij. Expectatio mortis omnibus naturaliter grauis est, occurssus filij grata ac dulcissima. Ita quod acerbissimum est in uita nullo meliore auxilio quam luctu mollitur atq; dulcescit: adeo ut quidã non tam ob desperationem quam ob spem filio assen-

quendi atq; cōueniendi illos se uel morti obiecerint uel eam ascuerint. E quorū numero fuit Octauius Balbus, & Blauus & Arantij coniux & Gordianus senior imperator, qui cæso filio in prælio laqueo in cubiculo se suspendit. Verū scio quod dices? Si modo occurreres filio mortuus ut supra dixi? at:

Hoc opus hic labor est?

Sed premium hoc est bonorum, scire atque cōsequi. neq; enim qui rectè uixit de hoc dubitare debet neque potest, sed eum occursum expectare, ut triplici felicitate beeris, quod à morte supersis supersitq; ille, eiq; iungaris, & quod hos his reliqueris quos expectes. Itaque animi parentum in filios tales esse debent quales in seipso, filiorum quoque in parentes. ita dulcissimus erit conuictus, nec sic illos ama, ut cuiquā ob illos obfis: aut ut nostris temporibus infanda omnia facias, ut illos diuites relinuas. Tertium auxilium est ut mediteris omnia quæ ad solatium filij sunt. Id fiet si quæ illum si uiueret uelle scis, quæ honesta sint peragas: illos tueri, amare, fouere, qui illum beneficijs affecerūt. Ita ego illius filiolum supremis tabulis commendatum curo ut ipsum. Et multo diligentius, quod fortuna permittat et casus filij auxerit miserationem. Ita singula meditari decet quæ illi si uiueret placitura existimaueris. Hac ratione etiam libros illius, ut æternum monumentum redemi. Quod propositum non solum dum efficis, sed etiam dum speras, dum etiam citra tuam operā euenerit, plurimum

plurimum te delectat. Sic illud:

Uita uirū poenas inimice à fratre recepī.

Fœlix Et nimium fœlix.

Itaq; si moreris liberaris à pœna: Si superuixeris, necesse est ut multa etiam te nihil agente uideas per quæ soles. Ob æs alienum, filias, uxorem quæ mortem filij mei longè diutius grauiusq; luxerunt quàm ego. Sed & illa tecū reuolue per quæ Cice. semetipsum solabatur in morte Tulliolæ tēporum calamitates præsentēs, & maiorum expectationem. Nihil est quod placere possit nūc: si Romanus patritius quod Cæsar regnaret hoc solo se infelicem arbitrabatur? nam illi præsentē habebant principē & unum & pacis securitatē, nos plures & ipsum qui præest longius disiunctū, & multos principes in orbe potētes. Ut tamen si tranquilla pace fruamur, non tamē adeò securā ut olim sub Cæsare. In priuatis etiam rebus considera molestias, casus fortunæ, improbositatem omnium, tot mala, tot metus, tam infirmam conditionem nostram. Inuenies si non nihil omnino, tamen parum saltem amisisse. Tot mihi in hoc argumento dicenda occurrunt, ut uererer ne principes mihi silentium imponerent, adeò multa per quæ esse nolis & magna, tam pauca exiguaq; per quæ uelis. Quintū est, ut illud tecum cogites quā indignè se gesserit erga Deū, erga te. Laudo nō parū tria illa extrema carmina sub nomine lucretiæ uxoris Bruti ab Alcyonio facta.

Qui id probasse cæde uel mea graui

Lubet, statim animum purum oportere extrahi
Ab inquinati corporis custodia.

Facto illa comprobauit quanti pudorem faceret: at
nostro tēpore hæc negligūtur. Equidē cū flagitiosus sit
filius aut tu, nec speres rependere pro flagitijs, si Deum
quicquā curas, cur uiuere uelis aut cupias: obæratuſ, e-
re alieno, uinculis debetur, obæratuſ scelerib. Deo libe-
ra aura frui permittūtur: illud etiam ad rem facit, quod
si ex filio nepotes suscepisti, illos pro filio amplectare,
diuinioreſ enim sunt quia mundi fini propinquioreſ,
securiūſq; posteritatis argumentum præbent. Si nul-
los, cogita quacunq; uia potes non esse filium tuū qui è
uiuis excessit, licet fallere se, iniuriam uxori sola cogi-
tatione afferre, non factu, non uerbo ullo, ut te ab im-
modico amore, à uitæ & insanie periculo uindices,
omnia decet experiri ne Gordianum, ut dixi, senioreſ
imiteris: quamobrem & inter ultima præsidia hoc re-
censui. Sicut & illud quod leue est, ut cogites quoniam
aliquando omnino fati necessitate moriturus erat. Fin-
ge tempus illud præterisse in illo te consistere. iam gau-
debis longiore tua ætate, de illius interitu utpote neces-
sario non dolebis.

Ne irrideas hæc auxiliares. cogitatione constat nõ
natura, nam equæ & uacæ paucis diebus & iacturã
& iniuriam finiunt, mares omnino non curant: solus
homo hanc molestiã ratioë in immensum extēdit: quod i-
gitur uitio ratiois deperit nobis, quod mali est si fallēdo
ratio-

rationem in integrum restituamus? Atq; hæc quanquã pleraq; intacta ab antiquis: ex eo sunt tamen genere in quo quam potuit diligentissimè uersatus est Crantor scribendo consolationem sibi pro morte filie, quam Plutarchus maxima ex parte ad se transtulit, quæ sequuntur & specie & genere ab alijs intacta prorsus sunt, & ad hanc propriè pertinent tractationem. Scribemus autè primo de luctu.

Primum igitur didici luctū reddere hominē ab alijs molestijs, ni ex eodem genere sint tutū, nam adeò ingēs est dolor ut illud Hippocratis bellè ei conueniat. Duorum dolorum qui non in eadem arte fiunt maior obscurat minorem. Itaq; ex eo quod antea non faciebam, contemnere paupertatem, insaniam, contemptum, leues morbos, superiorum minas, aliaque huiusmodi quæ hominem perpetua solitudine tenere solent didici. Deinde quantus sit amor patris in filium, atque ex eo animos reliquorum hominum in suos filios æstimare, neq; enim antea scire aut potui aut licuit. Si enim sciuissem haud dubiè omnib. alijs postpositis solū huic negotio intendisē. Solet dici: Vbi intenderis ingenium ualet. Itaq; uos ô lectores admoneo ut meo malo discatis hoc, quod incomparabilis est amor patris in amissum filiū, ei quem dū filius uiuit presentit. Cognoui etiā ex eo quantā curā superstitib. adhibere oporteat, ut nihil prætermittendū. laudo sententiā illius qui dixit, nihil debere præponere filio, nec filiū quicquã rursus

patri. nam ad *foelicitatem* egregium certè præceptum est. Optimatū uerò quanta sit gratia, misericordia, quæta humanitas, quam parui faciant nos nostraq; uirtutè, eruditionem, quam exiguo suo commodo aut studio conseruandi inanem illam gloriosam, quæ nec anno u-no ab obitu manet. Quamobrem nulli rei fidere iam oportet, nisi potētiae atq; pecunijs & opibus, ò quam benedixisti Horati?

O ciues ciues quærenda pecunia primum:

Virtus post nummos

Imò malè, sed rectè sic:

O ciues ciues quærenda pecunia solum

Virtus despicitur.

Itaq; consilium hoc non mutauit (nam oportunè, si quid tale opportunè aduenisse dici potest: aduenit exactis laboribus) sed temperauit: Non oportere eum qui philosophiæ operam dederit hominū mores existimare suis similes, sed ut hominis suos: ita eorum qui à philosophiæ sunt alieni, uelut apud circè, leonum, luporū, draconum, ac uiperarū dira facta, immania, expertia prorsus omnis humanioris exēpli, atq; eo sauiora quo magis imbuta literis. Etenim eruditio si philosophiæ iuncta non sit, est uelut uinum uenenis, quod ea longè deteriora reddit. nam & uelare malè facta docet eruditio, & ambitione & auaritia magis replet corda hominum, & spem minuit immortalitatis animi ac premiorum à morte. Non credis hæc? compara Tiberium, Claudium,

Claudium, Caligulam, Neronem, Domitianum, Traiano, Antonino Pio, Alexandro Scuero. Solus Antoninus Philosophus ex his qui eruditi fuerunt laude dignus, quia philosophus. In uniuersum omnes eruditi principes mali ni philosophi sint, pleriq; imperiti boni. Quis melior Ferrando Gonzaga? Naturali ratione ductus dicere solitus erat, qui adulteram occidit nunquam ex deliberatione id fecisse dici potest, quoniam perpetuo maritus iniuria afficitur? seruatus est plenè Moretus ad mortem damnatus, aliq; multi ex eadem damnatione missi ad triremes? Quid obstat? nil: Sed tamen clamabant pater & mater publice. Quare sinebatis? satis intellexi, miser quod uelum his clamoribus obtenderetur saluti filij mei. Sed ira, indignatione, misericordiaq; simul commouebat. ipse enim filius meus hoc poculum sibi parauerat, ipse sibi intriuerat. O saxa ô terra, mare, coelum cur not sustinetis? Chironis formam pulchre Alciatus magistratibus tribuit. Didici blandis sub uerbis atrocita facta latere, quantum malum latus inuidie habere detectum, quantum absint odia satrapum, incôstantiam humanarum rerum, fortunæ uolubilitatem quæ unico momento omnem humanam foelicitatē euertere solet. Itaq; illud dicam:

Nemo confidat nimium secundis

Sed non illud

Nemo desperet meliora lapsis.

Sed omnibus ualedicens in paucis & ad pauca stu-

in M s dia

dia mea retraham. auxi mirum in modum scripta com-
 mentariaq; mea, dum hoc solum tranquillitatis tempus
 imò potius remissionis à luctu inuenio: quod ut dixi in-
 tenta cogitatione scribendo incumbō. Intellexi decreta
 astrorum, ostentaq; supra naturam plurimū posse. non
 tamē cedam in posterum ostentis uel fati: adeo ut ne-
 cesse sit illis horū autorib. uel ea celare, uel maiore im-
 ponere necessitatē: ne quod forsā decreti uolentia cō-
 tigit, id ego dum negligentius ago mea culpa accidisse
 arbitror, ob quod forsā factū atq; cogitationē, nam et
 cum genijs ut uideo pugnare cogor, cuenit ut horū qui
 supersunt, dico descendentium aut mei nullum prodigi-
 um extet. diffidunt enim posse me in futurū suis ostētis
 decipere. Nunquā tam bene auaritiā ministrorū, homi-
 nū dolos, ambitionē, perfidiā, rapinas multorū cogno-
 ui, idq; etiā plus posse longē inuidiā quā uirtutē, odiū
 quā innocētīā, promissa magnifica ultra labia nō extē-
 di, quamobrem in posterū mercabor omnia fide Græ-
 ca. Nullum esse crimen deterius stulticia, filiosq; qui
 parentibus non obediunt infelicem plerunq; habere e-
 exitum. Vnde quod nunquam antea intellexeram, nec sa-
 tis explicatum ab aliquo animaduerti. nūc uideo quor-
 sum tendat dictū illud scilicet Moysi: Honora patrē tuū
 & matrem tuam si uis esse longeuus super terram. Ille
 longeuus est qui implet annos sibi à natura decretos, eti-
 am si 1 anno intereat: qui præripitur ui, ante tempus,
 etiam si 70 annum superauerit, non est longeuus, quo-
 niam

nam naturæ decreta tempora percipere non potuit. Ad uiolentiam igitur potius præceptum illud pertinet quam ad uitæ temporis breuitatem. Quanquam sub uelamine hæc, quemadmodū & reliqua oracula proferrī solent Moses docuerit. nā postq̄; ut dixi nullū uitæ spaciū nostræ lōgū esse potest, id solū longū appellare licebit, quod à natura concessū, breue quod interrūpitur. Illud etiā ostēdi quod quāuis corde esse tenerrimo, misericordiāq; illa immensa filij quem supra me ipsum diligebam detinerer, rationibus tamen superius adductis atq; auxilijs tantum profecisse, ut pauculis lachrymis, pluribus suspirijs ac gemitibus clam editis, ne omnino disrumperer, cōstantissimè munus legendi obiuisse, auctoritatēq; adeo integrè retinuisse, ut nunquam aliās frequentius habuerim auditorium. Atq; hæc de luctu, nunc de orbitate agamus.

DE ORBITATE.

Habet enim præter hæc orbitas seorsum alia cōmoda, atq; in primis securitatē et libertatē. dicebat Cæsilius cū decretis Cæsa. Aug. unus subscribere nollet, illeq; minaretur, magnā libertatē & securitatē exhibere ipsi senectutem & orbitatem. Simili fermè audacia imò lōgè maiore Plebeius quidam aduersus Pompeium usus est, exprobrans illi quæ nec perferre posset Galba ille in Satyra agitatus, nec mirum. nihil enim adeo ad securitatem facit, quam quod desit materia, in quam

ira deſeuiat orbitas filijs metuere prohibet, ſenectus uita noſtra. Aliud eſt utiliſſimè ſanè emolumentum, quod orbi ab omnibus obſeruantur, dona recipiunt, omne rarum, omne pulchrum, precioſum, magiſtratus, honores, ſcorta, delitiæq; orborum ſunt. Fœlix eſt ſi ad hæc reſpicimus, orbi conditio iam trita res eſt & ab omnibus tractata oratoribus, enarrata historicis, poëtis decantata. Vnde illud Epigrammatici:

Scis te captari, ſcis hunc qui te captat auarum

Et ſcis qui captat, quid Mariane uelit,

Tu tamen hunc tabulis hæredem ſtultè ſupremis

Scribis & eſſe tuo uis ſurioſè loco.

Et ruruſus:

Orbus eſt & locuples & Bruto conſule natus

Eſſe tibi ueras credis amicitias?

Sunt Vere, ſed quas iuuenis quas pauper habebas.

Qui nouus eſt mortem diligit ille tuam.

Ad illud etiam alludit Iuuenalis.

Nec meliora ac plura reponit

Perſicus orborum laudatiſſimus.

Et illud Ciceronianum.

Quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruant?
 Simile illud Luciani, dum ſingit orbem captatū à pluribus, uelut piſcem lupum deuoraſſe hanum, id eſt, dona recepiffe & officia gratuita: uerum domesticum adoleſcentem hæredem reliquiſſe. Itaq; eius orbi qui nūquam habuit filios hæc uenatio non contemnenda eſt,
 maxime

maximè si ut oportet artem meretricam calleat. nam sic illum omnibus blandiri oportet, ut omnes preponi se ab eo existiment. Aliorum igitur munera libèter accipiat, alijs mittat, alios inuitet ad coenam, ad alios etiã non inuitatus accedat. errare non potest, etiamsi sordidiusculus sit, diues modo sit & ad piscatores eat, saluet hos, illos ueneretur, ab alijs mutuuum petat, alijs cõcedat: quosdam hilariter excipiat, alijs occurrat, alios amplectatur, cum quibusdam ad ludos, cum quibusdã ad uenationes accedat: trahat cum alijs longos sermones, cum alijs secretos agitet, oculo altero suppresso cõniueat his, illis tacitus arrideat: huic domus die semper pateat, alteri noctu, alium dum exonerat alium, alium dum in lecto cubat etiamsi cū scorto sit admittat: quosdam assidere prope iubeat, huius uxorem illius filiumque requirat: quorundam etiam gnatos in domo alat, aliorum curet institui. Quibusdam ministeria publica & administrationes & stipendia dari curet, omnes officijs iuuet, blandis uerbis saluet, leta fronte excipiat, sua secreta committere sinulet, consiliumq; petat & quanto sunt stultiore. Habebit orbis facile diues magistratus & principes, proconsulesq; prouinciarũ nõ solum familiares sed & amicos. nec tantum ob eam spẽ sed etiam potentiam, quod obseruentur à pluribus.

Atq; hac causa scilicet tot commodorum antiqui nõ solum orbitate utebãtur, sed & illam, ut Seneca refert, simulabant, abscõditis, abdicatis eicctisq; filijs, ut simul utroq;

utroq; commodo fruerentur & posteritatis & munerum honorū ac potētiae, quib. postmodū captatis lupis maiores relinquebāt opes. Sed Catilina ostēdit quā parū curaret orbitatē qui pubescētē unicū filiū sustulit, ut nuptijs Orestillae prae diuitis foeminae potiretur. Dignus sanē uir tāto supplicio, tali fine & interitu stirpis qualem habuit. Sed haec forsā parū in uiris uideamus: in matrib. Cleopatra Antiochi Assyriae Regis uxor, cū duos haberet filios Seleucū & Gryphū, Seleucū ut regnaret sola interfici curauit Gryphū, inde ueneno conata sustollere detectis insidijs coacta est suo ueneno perire. Itaq; uides quā parui sit soboles etiā apud matres precij, atq; orbitas contempta? Et quod ultro sibi querebat mater filiorū certa, tu uir & incertus oblatum ferre non potes.

Quis maior, quis felicior, Sultano Solymano illi mortuus est filius, aliū occidit Mustafa nomine atq; ex eo nepotē annorum 12: mortuus est & alius. ita nihil praeter tuto regnare dulce putat, nec filios ad beatā uitam quicquam referre existimat. Huius pater Selimus aliquanto seuior ipsum qui nunc regnat tentauit occidere, ut foelicitatem orbitate definiret. Ad rem tamē re deo nostris temporibus captatorū loco solent religioni ac pietati dicata loca pro haeredibus institui, atq; id certē melius. sed sic plerunq; agitur, ut omne bonū exēplū dū modus nō imponitur corrūpatur: multi nepotes & propinquos pauperes nulla ab illis iniuria laceßiti haeredi-

hereditatib. quæ ad illos peruerturæ esset lege, spoliât. Sed ut dixi hac ex causa non sunt, ut olim tanto in precio apud omnes orbi. Nec tamē adhuc defunt clientes illis amici adulatores, ut eorum domus principales uideantur, uocenturq; ad ludos, pompas & nuptias disciuntq; inter primos, salutentur ab omnibus: alij illos uenerentur etiam, gratulenturq; eis ac ipsos obseruēt. Præter hæc Rondelletius uir egregiæ eruditionis inter commoda orbitatis, cum ei unicus filius morte ereptus esset, numerabat splendidiore ac lautioris liberaliorisq; uitæ cursum. Verum omnia hæc his qui filios non susceperunt abundè pulchreq; conueniunt: At in his qui illos modo huius nostræ felicitatis expertes esse, quodq; si uiuerent eodē modo obseruarentur ab omnib. eadēq; esset accepturi numerata, imò potiora melioraq; quod tamē falsum ē, ut dixi, abbladiūtur. n. propter sp̄e potiūda hereditatis, nō amicitia uerā cōsiderāt etiā tū cōmoda: nō autē illorū scilicet filiorū incōmoda, quæ rectè reputātib. lōge maiora sunt, ut dixi, cōmodis. nā si quis reputet quā rara fuerit gloria nostra, uidebit nos fuisse satis beatos. Et tamē uix unquā potui uitæ huius ingressus ac cursus non poenituissē. At dices nunc in luctu hæc minimè: nam dimidium tertiæ partis ereptum est: & si rectè numeras relictum est ex hac parte filiorum & posteritatis quantum fermè satis est, ut uno uel ad summum gradu sim inferior. Sed obijcies quod antea uigintiseptem numeris potior essem, amisi ergo 28.

Sed ad

Sed ad eum non adeò spectat qui iustè commoda fœlicitatis metitur, tam subtiliter res metiri. nam si natus non fuisset & numerus inde maneret, me infœlicè non possem existimare: sed parum à felicitate abessem. At dices adest cum hoc contemptus & odium superiorum, ego ista non magnifacio, quia nota sunt: si antea preuiderere potuissem, aliter rebus meis consuluissem. Ergo stat sententia illa Sileni:

Homini, inquam.

Non nasci esse bonum, aut natum cito morte perire.

Alijs ergo potius quam nobis nascimur, maioribus scilicet nostris ac Deo, nobis ac posteris nequaquam feliciter aut ex usu. Propterea non est increpandus Iobus cum dixit: Pereat dies in qua natus sum, nam si nobis nascimur, nullus ut nascatur optare debet. Eorum igitur qui præstanti sunt animo optima conditio est, prolem bonam suscepisse ac seruasse: proxima non suscepisse. Aliorum uerò non suscipere, proxima suscepisse & seruasse. post illorum qui orbitatis commodis uti norunt.

DE FILIO SVP- posito.

Deterrima uerò est eorum qui cum non susceperint suppositos aluerunt, tanquàm suos, inde resciscunt non esse suos. Vide quot incommoda? cura tot annorum & impensa

impense periere, aluisti filium iniqui adulteri, perfide uxoris, filium amifisti, dedecus, irrisio, memoria iniurie tot annorum atq; contumeliæ, amiffa occasio proprios reparandi, contemptus dolor, omnium rerum cãfufio, Mœcha uxor, filius alienus, tot proditores domestici qui unà cum uxore & adultero confenserunt. Luctu hæc res deterior est, quod in luctu proprium amifisti, sed sine dedecore contumeliãq; , hic cum dedecore & contumelia. In luctu perdidisti pecunias & labores insumptos, cum iusta ratione ac ampla spe: in supposito impense & labores fraude periere, sine ulla spe si rescuiffes.

Sed hoc tamen magna indiget consideratione, primum, si non rescuiffes quod ad fœlicitatem attinet æquè fœlix effes, ac si tuus fuiffet. nam fœlicitas est uoluptas animæ ex ratione cognoscente professionem iucundi. in definitione nihil uariatur. Sed tamen illud non est uerè iucundum, non est æternitatis surculus. Quid ergo? laudabimus ne absurdam consuetudinem Lacedæmoniõrum, qui uxores suas adamato adolescenti subijciebant, filiosq; susceptos pro suis alebant? Certè stulta prorsus est consuetudo: neq; enim re neq; opinione iucundum tunc possidetur. Quamobrem nõ est hæc fœlicitatis, sed stultitiæ ansa. Magis probandũ quod Iudei faciunt (Nihil enim incognitũ maiorib. nostris, tametsi ratione nõ addiderint) uxori defuncti fratris alter frater iugitur, & qui nascitur filius cõsetur prioris

coniugis, idq; iuste, parū enim abest filius à nepote, est etiā, ut ita dicā, priuignus, sed caret nomine, ē aut quasi è regiōe oppositus ὄστρογ ἐπὶ τὸς Græcè dici potest, quā si post genitus. Indi præferūt etiā filijs & in hereditate & amore filios sororū, iuste id etiā ac sapiēter, siquidē illi filij sunt certi sororis, quia illa eos peperit, soror rursus certa quia eadē matre genita, nihil ergo certius affinitate, seu matris potius cognatione. Ergo optimi hi post suscepti Hebræorum more. At dices, nobis hoc licet, simplicius idem habemus scilicet nepotes ex fratre genitos in quib. etiā familiæ nomen serutatur. Post sunt suscepti Lacedæmoniorum more suppositis præstantiores, quòd citra fraudem geniti sint, non ut illi, & ex amico non inimico: uerum melius erit ex amico & agnata cognata uic non ex propria uxore natos admittere. Vltimum locum obtinent qui suppositi sunt non resciscente alumno, quoniam felices quoquomodo sibi uidentur, alijs non ita. Atq; hæc felicitas stultorum felicitati persimilis est. Sed stultorum felicitas omnino nulla est, quoniam certum est illos decipi: eorū qui suppositum alunt incerta, neq; enim fieri potest ut quis sanæ mentis aliquem filium aliquādiu existimare possit esse suum, inde certo cognoscat suum non esse. Sed dubitare poterit, aliter ab initio demens fuisset. Iam ergo ubi rescueris, apud Christianos optimum est inuentum auxilium, ut in phratiam aliquam conijciantur, amittunt ibi ius hereditatis, unde etiam mortui mundo appellantur, nec tamen pereunt, sed iugiter seruiūt domi-
no: qui-

no: quidam etiam eruditi euadunt, alij ad dignitates ascendunt sacerdotum, usq; adeo ut nonnulli in summos Pötifices euaserint. Scio plures matres in exomologesi coactas à presbyteris, suafisse coniugibus ut filios quos ipse norant non ex coniuge susceptos, phratrie amandarent. Quidam stupidi non intelligebat cauillationem, alij paruerunt: seu intelligerent, seu non. Sed & alij rursus cum rescuissent maluerunt retinere ob unam trium causarum, scilicet uel quia nunquam poterant tam esse certi quod filij sui non essent, quam quod certi essent certos esse non posse. Et quanquam spes exigua esset, tamen quia si amitterentur & essent proprij longè plus amittebatur, quam si alienus retineretur. in his sola impensa et exigua iam peritura est, quando maior pars effluxerit que recuperari nequeat: in ueris si pereat impensa, labor & filius quod maius est perit. Itaq; melius est longè retinere alienum, quam proprium amittere, atq; perdere. Sed circa hæc dubitatio, an centum atnepotes ex decem filijs mixtis etiam inuicem abnepotibus plus referat totidem ex uno filio procreatis: uidetur enim in prioribus plus esse seminis tui atq; substantiæ. Verum id non referre puto: quoniam cum ad infinitum numerum generationum refertur, differentia nulla euadit, si enim impressio est tantum ex uno quam ex 10 perfecta similitudo seruabitur, sin autem substantiæ discrimen rursus nullum, tam bene igitur modo totidem pro securitate generetur, ut nepotes ex uno quam ex 10 filijs similitudo tua integra seruabitur in illis.

Gaudeant igitur & qui unicum filium filiamque relin-
quunt. Sed quisnam charior atnepos uel filius? Sen-
su quidem filius, experientia enim deprehendi: ma-
ior etiam est nostri pars cum atnepos tot sit aliorum
filius autem tui tantum & uxoris. at ille maiorem præ-
bet perpetuitatis spem, atque in eo filij nepotis & abne-
potis imagines relucent. Et si in eo amor minueretur
non esset perpetuitati coniunctus, quoniam deficeret
paulatim: ideoque nec filij amor esset & nostri, quamob-
rem uerè charior atnepos modo certus. Ut ad rem re-
am, retinendorum filiorum altera & secunda causa est
quod ipsa per se educatio dulcis est, & tot propter illo-
rum exacti labores, piget omnia amisisse. Vbi ergo pro-
prij desint, iuuat hos loco filiorum retinere, maxime si
res ipsa non adeò manifesta sit populo. ob id uidemus
multos sponte educatos cum alienos esse scirent, & ta-
men heredes uniuersales institutos. Scio principem
quendam cogitasse ut ex uxore iuuenula & grato a-
dolescente heredem regni susciperet, sed morte præ-
uentum.

Tertia causa, si accedat uirtus, probitas, mansuetu-
doque alumni, quam facile tunc & tenaciter retineri so-
let: Sed si iam tibi proprij sint filij, alienus improbus
sed adultus nolit se eijci è domo? Ut contigit in urbe
nostra in duobus familijs patritijs, in quibus quamuis
mater marito testaretur non ex illo conceptos, neque in-
re neque persuasionibus hereditati renūciare uoluerūt.

Vnde

Vnde magna inter fratres, quos saltem uterinos esse cō-
 stabat conflata inuidia est. Tunc ergo emolumenta hæc
 captare ex calamitate licet, instrues illos ut filios, seue-
 rius ac securius, licet cum in eodem periculo non sis si
 pereant: habebis adiutores fidos atq; auxiliatores, mo-
 do non illi sciant se esse subditios, ac ut ita dicam no-
 thos, tunc enim nec tutum esset tibi si alios habeas fili-
 os educare in domo atq; habere, neq; si habeas illis pe-
 riculum enim ingens est ne spe hæreditatis, naturæ in-
 probitate, metuue eijciantur aut post habeantur, atq;
 iniuriarum ac contemptus irritatione, aut tibi si solus
 fueris, aut illis scilicet proprijs filijs insidientur. Cete-
 rum bona merx si scias uti. nam labore seruos, amore fi-
 lios sese præstabunt. Quinetiam proprij filij hoc exem-
 plo meliores euadent. Erunt etiam per tutela filijs na-
 turalibus, ac uelut cortex nucleo nucū & castaneæ ma-
 lo. Laboribus igitur citra contumeliam omnem exerce-
 re illos conuenit, industriosq; reddere. Circa hæredita-
 tis uerò portionē postquam, ut dixi, neq; si mater etiā
 fateatur scire potes non esse tuos, parum aberrabis si
 suam illis partē relinquant. Curabis autem ut primum
 tantundem sua diligentia ac labore sibijpsi acquirant,
 aut saltem non exiguam eius portionē. Deinde etiā na-
 turalib. clā plura subministrabis, sic ut id partū suo la-
 bore mētiantur, sed nō mentiētur. suū enim si dicant ac
 propriū, nō à ueritate lōgius discedent, nā quæ sunt pa-
 tris etiā filij proprij ueriq; sunt. Stultū. n. cū scias? plus

uelle posse errantē legē quam naturā: Curabis etiā omni studio incertos (sic enim malo appellare dubios quā suppositos) ut agnatæ tuæ copulentur. Sicq; sensim trāsibūt in coniunctionē tuā? Sed si omnino nolint, inuupti maneāt, illisq; proprios filios inter secundos hæredes subrogabis. Quod etsi in hoc non pareant, sed aliā ducere uelint uxorem, curabis ut eorū filiæ filijs priorū filiorū iungantur, & filij filiabus. Quod si lex diuina obsiterit, supremis uerbis ut obseruetur tanquā gentilis mos imperabis. Solēt .n. filij. hæc suprema mā data patris, has ultimas uoces diligenter obseruare. Nil pensi habeas ut omnia hæc absoluātur, uxori tuæ si superfit nurib. affinibus, cognatis, agnatis, quosq; magis idoneos existimaueris, hæc dicito. Sum. Pōt. supplicato, nam à 2 gradu aut 4 ciuili solet indulgere. omnia cōsultē facito, sed caueto ne cuiquā prodas causam, imò nec filijs proprijs. stultum enim esset etiamsi certus fores, hæc semina inimiciæ inter illos serere, quanto magis cum incertus fueris.

Claudere librum iam decreueramus, atq; cum eo simul opus. Sed obtulit se scrupus quidam forsā nō adeo leuis, ut prima fronte uidetur, scilicet an præstet filios nobis undequaq; dissimiles moribus, aut nepotes in quibus nulla sit spes emendationis, superesse? Video enim & Aristippum & alios philosophos non probare illos qui nec sibi nec patriæ utiles futuri sint, nec decori parentibus aut familiæ.

Quis

Quin etiam alios perdere possint, seu stultitia sua, seu impatiētia, seu scelere. His enim peccatis si prorsus spes non sit quòd corrigantur, necesse est filios se non solum, sed etiam suos coniunctissimos tandem perdere. At uerò, ut dixi. ex aduerso est illud, nihil esse deterius quàm nō esse. hoc. n. naturæ peccatū est, illa morū ac gētiū. Et sicut ex sapiēti uiro oritur persæpe stultissimus filius, ita cōtra ex stultissimo patre sapiētiissimus filius nasci potest. Quocirca distinguere rem, non uniusmodi multis modis oportet, si improbitas cū stulticia cōiūcta sit, præstat quam celerrimè duobus aut tribus filijs susceptis illum interire, aut uinculis perpetuis detineri. Si solum stultus, aut improbus, aut impatiens, diutius proferre oportet rem, donec plures orientur: si plures habeas filios, tanto pauciores suscipere nepotes oportet ex his qui unà ex his tribus animi perturbationibus detinentur. Semper autem studere debes, ut ubi periculum est ne semetipsos euertant, ut celeriter copules illos, & nepotes ac prolem suscipias, & cum pauci aut ægri fuerint filij. Et ubi times ne sint supposititij, ut descendentes inter se misceantur.

Circa institutionem autē cauere, ne tam leuis sit ut obnoxij sint legibus, ne tam grauis ut inutiles reddas filios. Grauisissimus ergo in malis & dum pueri sunt mollior in bonis & dum adolescunt: quosdam uelut in cauea continere conclusos pane & aqua modicè sustentare. Vbi leges fauent bonis habitare, leges bonæ

Sunt qui ius naturæ sequuntur, quæ ubiq; seruantur, quæ lucrosa solum crimina inter flagitia ponunt. Hoc uerò est ultimum beatitatis humanæ argumentum, & ultimus etiã finis stirpem in æternũ protendere. Virtus aut̃ tum in teipso, tum in illis perfectiõis humanæ. Sicut uitium quasi corruptio est. Sapientia uero aliquid plus humana conditione obtinet, & ad diuinam prope accedit. Auxiliorum uerò inopia, ut breuitas uitæ, paupertas, contemptus, morbi, iniuria, dolor, carcer atq; similia sunt uelut opes apud auarum, qui omnino illis negligat uti. Porro est etiã aliud felicitatis genus, de quo in Deo uosq; dicemus nunc: aliudq; multò præstãtius quod perpetuum est atq; sempiternum, paratum his qui pie solum ac rectè uiuunt. Diximus autem de illo in beata uita, quæ in illo illustriore mundo atq; complicib. sempiternis luminibus atq; primis substantijs, tum etiã his qui extra hunc orbem circumferuntur, in quibus sensim adauctã felicitate ad absolutam puritatem mens deuenit. Vnde illis obliuio horum, sed non similibus atq; charissimorum.

Hæc igitur sunt Oc. Cusane quæ de Utilitate capiendã ex aduersis in hac ingrata calamitate scripsi, ut intelligãt homines oēs fermè qui de miseria sua cõqueruntur, iniuste sortem, iniuste accusare fortunam, sed imprudentiam ac desidiam in tractandis rebus, uitiaq; nostra uitæ, quibus quasi finibus deuincti explicare non aduersus impendentes procellas negligimus in causa esse. Ut
nemo

nemo, nisi peccato suo, sit infelix. Quod & ego satis plusquam uellem experior, dum pro publica utilitate priuatae oblitus sum, & toties monitus iniuriarum quas acceperam, sperabam integritate succedentium magistratum tranquilliores statum, & tamen opinio mea uelut Ciceronem de Octauio fefellerit. Cum quos patronos mihi arbitrabar longe deteriora sim expertus quam à ciuibus, quamuis emulis & de commodo suo agentibus passus fuisset. Apertè enim declarant studia medicorum causam filij mei, etiam si infensissimo illorum collegio demandatū fuisset filium meum non periturum omnino, plusque pudorem et honestatem quam propriae utilitatis rationem momenti apud illos ac ponderis habituram, quam frequenti experimento didici: plura enim ab illis etiam iratis sum consecutus quam à blandientibus magistratibus. Moderare huiusmodi affectus sepe non possumus, sepius negligimus quia potiore partem amissimus. intelligunt rationem uitae cum praecipis in reliquis omnibus conuenire. Rogo autem trinum illud numen, ut si è re sit tam durum exemplum genti illi remittere uelit, quòd paucorum oscitantia multo pauciorum peccato admissum sit. Intelliget tamen Rex mitissimus, quot et quatorum malorum succedentium prodigium fuerit haec mors in perpetuum, donec ab illo uindicetur. Septima enim Aprilis anni M. D. LX. ea caedes peracta est, atque antea nos id impressis libellis ne fraudi M. S. aut illis esset testati sumus, cum etiam libel-

li illi fuerint publicati, quorum causa ne mētiri uideret illos etiā Senatus mandato denuo imprimi curauimus.

Cæterum quod ad libri usum attinet, scire oportet eū qui uelit fructū huius colligere, nō ut ego feci studijs literarum & disciplinarū incūbere oportere, sed huic uni contemplationi agendo, exercendo, meditando, & maximè ea in parte qua maximè sibi opus esse intelligit, die noctuq; insistere, ut non solum quod didicit ad opus traducat, sed ut assidua exercitatione facilem omnium præceptorum usum efficiat, & quæ legendo subterfugere quæ quam multa esse necesse est, ipsa meditatione & exercitationis frequentia deprehēdat. Valdidictis igitur omnibus naturalibus & eloquentiæ ac literarum studijs, quærat tempus mensuramq; rerum, atq; initiū & decorem, quæ quatuor difficillima sunt, nec ulla arte scribi potuerunt, sed solertia, iudicio, moderatione, constantia atq; assiduo, ut dixi, usu parantur atq; inueniuntur, ad optatamq; perfectionem ac finem deducuntur. Quantum uerò necesse est propriæ artis studijs, si arti alicui incumbat, singulo die tribuat, ut Deo satisfaciatur. reliquum omne tempus, exercitacionem, studium, meditationem, laboremq; in hoc uno argumento cōsumens, donec ipsum in digitis, ut dici solet, habeat. neq; enim paruum lucrum ei propositum est feliciter uiuere.

FINIS LIBRI IIII.

& ultimi.

Defen-

DEFENSIO.
IOAN. BAPTISTAE CAR-
DANI FILII MEI PER HIE-
ronymum Cardanum Medicum
Mediolanensem.

Illustrissime præses Senatusq.

IN causa miserabilis huius adolescentis filij mei septem cōsideranda sunt, quæ fermè etiam à Claudio Saturnino describuntur: Exemplum publicum, Factum instrumentum, causa facti, Modus faciendi, Persona & quæ circumstant. Exemplo primum publico fermè pœnæ omnes ordinatæ sunt & grauiores aut leuiores factæ, non enim lex ut hunc puniat, sed ne cæteri delinquant punit. Ita factū est ut si quis in foro ante ædes principis, in templo hominē occidat, grauius punitur, aliter leuius. Atq; hac ratione sanè cōstat, quod & si uxorem interfecisset, uos autem illum capite plecteretis pessimo exēplo illud facturos esse, nam non solum uxoribus mœchari licebit, sed de adulterio, de filio supposito atq; ex adulterio procreato gloriari. Equidē hanc & quod mœcharetur, & quod suppositos partus ediderit gloriatam, tum socrū cum ea atq; eorū ea palam est ex testibus, adeo ut etiam sit publicū.

Quid

Quid hoc est ergo aliud quam connubia dissoluere, quæ secus tam grauia sunt his temporibus, ut pauci etiam cum honestate subire uelint? nonne hoc erit tollere omne humanum genus, omnem tranquillitatem domuum? omnemque securitatem filiorum, omnem etiam dulcedinem educationis sobolis, si quis eas quæ omnia publica priuatæque bona cuertunt, quæ lege Iulia de Adulterijs mortis publicæ pœna dignæ sunt ulcisci uolunt, plectantur? At contra si absoluatis plenè, cui malo exemplo esse poterit? Mœchas semper habebitis, sed quæ adulterium marito obijciant, quæ filium ex adultero suscepisse coram marito fateantur, uix unquam habebitis. Et si habere contingat tales quibus non sufficiat adulterium perpetrasse, nisi et hoc curent ut resciscat maritus, ut filios natos ex adulterio coram marito et publicè profiteantur, maritique tantum dedecus, tantum dolorem ulciscantur. profecto iniustissimè (fortiter mihi pro bono publico loqui apud uos liceat in tam enormi scelere) feceritis si eos puniatis, quandoquidem tot solum in adulterio deprehensas, qui uxores occiderint maritos liberaueritis. Instrumentum forsitan displicet uenenum. hoc quidam ex uestris doctoribus (mihi ignoscite uerè dicenti) minus in philosophia experti, grauius esse putant quàm ferrum, adijcientes in ueneno adesse productionem, difficiliusq; uitari.

Et ita ipsi de suo capite (ita mihi dicere liceat) leges

ges contra leges interpretari audent, atque hic error in plerisque artibus uiget. non hoc ueritas & ratio, non exemplum, non lex uult. De exemplo permittite licentiam hominibus, ut sine poena homines occidant ferro uel ueneno inuenietis pro uno, quem ueneno occidere inimici aggrediantur centum quos ferro interemerint. Cur Sylla non milites Romanos sibi infensos ueneno sustulit sed ferro? Cur omnes leges, omnes populi, fontes ferro non ueneno occidunt? demptis solum Atheniensibus.

Qui apud Platonem in Phædone, quanquam publicè comparatum, quanquam datum pro arbitrio, quanquam subtractis omnibus uulsijs, sepe tamen bis aut ter repetere uenenum cogebantur. Vnde idem Saturninus inquit: Nonnunquam euenit ut aliquorum malefactorum supplicia exacerbentur, quoties nimium multis grassantibus personis exemplo opus sit, quis ergo dubitat quod ad exemplum attinet deterius esse homines occidere ferro quàm ueneno? ob id optimè scripsit Callistratus: Venenarij capite puniendi sunt, aut si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. Velut in his habendam rationem dignitatis ac minuendam poenam, non autem in sicarijs, quanquam etiam in sicarijs leges mutant poenas, sed non tam seuerò legis autore, qualis est Callistratus. hoc igitur est quia ueneno interficere quenquam licet, factò sit idem quod ferro, minus tamen mali exempli res est.

Sed dicetis non tibi non tibi credimus filium hac sub-
 tilitate tueri conanti atq; defendenti, nisi euidentem af-
 feras rationem: licet enim quod ad publicum exemplū
 attinet deterius sit homines ferro occidere quam uene-
 no, quod longe plures occiderentur: quia tamē ueneniū
 habet rationem proditiōnis minusq; uitari potest, &
 difficilius uenenarius deprehendi, ob hoc par est leges
 magis in hos seuire quam siccarios. Ista sunt hominum
 qui sine legibus, sine philosophia, sine naturali sapiētia
 res bene inuētās peruertūt. dicatis mihi quæso cur Mar-
 tianus scribat in hūc modū (Furta domestica si leuiora
 sint, publicē uindicanda non sunt, nec admittenda est
 huiusmodi accusatio. Et in his connumerat seruos, li-
 bertos & mercenarios. Et tamen constat à domesticis
 facilius fieri furtum posse quam ab alienis, & difficulti-
 us factum detegi & habere rationem proditiōnis. Nihil
 ominus externos fures lex grauius puniri uult & ac-
 cusari, & de eis haberi quæstionem. Eadem rationes
 in ueneno militant siccarij comparatione, & longē
 plures atq; euidentiores quam in furto domestico, con-
 paratiōe facti ab externa persona. Causa poenæ dicite
 quæso nonne est cōtemptus legis. Si lex non esset de ue-
 nenario, etiā si filius meus esset sors, in carceribus iniu-
 stē detineretur à uobis procul dubio. Qui ferro occidit
 spernit ac cōtemnit palam legē, unde & qui corā iudi-
 ce occidit aut principe grauius punitur, qui ueneno sal-
 ut legē, aut fallere conatur: at deterius est longē cōtem-
nere

nere leges quam fallere & subterfugere. nam qui con-
 temnit legem latro est, contemnit Principem, Magistra-
 tum, euertit Rempub. qui fallunt leges nunquam exem-
 pla desunt, & plura quam uellemus. omnes magis se a-
 mant quam alios, aut leges ipsas, hoc enim amare leges
 ex disciplina est, seipsum amare naturale est. Abest etiã
 in ueneno uolentia & petulantia ex quibus iniuria o-
 ritur, quæ aggrauant factum lege: Aut facta in ferro et
 ui iniuria adiugitur. Qui etiam ueneno occidit aliqua
 quasi necessitate occidit, atq; iusto quodam dolore: qui
 ferro ex impetu & ira, atq; ambitione licentiaq; , ideo
 his magis lex infensa est. Qui etiam ferro occidit uolũ-
 tariè occidit atq; occidere uult: qui ueneno quasi medi-
 us est inter eum qui uult, non certum mortis telum acci-
 pit, non presentaneum, sed uelut susem modo uult, mo-
 do non uult, inter iram & iustum dolorem ac miseri-
 cordiam uersatur, illum scit curandum medicis, relin-
 quit illum casui, relinquit præsijs astantium. ob hæc
 uenenarius est quasi medius inter eum qui occidere
 uult ac non uult, ideo minore poena dignus est quam
 sicarius. Quem uidistis unquam qui statim ueneno
 perierit, ut ferro quotidie uidetis? Ex 50 qui uenenũ bi-
 bũt uix unus moritur. si lex uenenarijs magis parcit quã
 sicarijs, ut domesticis furtis quam externis, & hoc ubi
 par sit causa. nam si uenenarius ob lucrũ, sicarius ob
 iniuriam occidat, uenenarius dignior est supplicio &
 maiore etiam quam sicarius, sed non ob instrumentũ.

Qui

Qui etiam sumit uenenum potest non sumere, qui
 uulneratur non potest euitare uim. At dicetis, imò ob
 hoc ueneni exhibitio est magis infamis? non, quia licet
 sumatur à domestico, debet ille qui sumit animaduerte
 re an illum iniuria tali laeserit, ut non possit fidere &
 dignus sit capitali uindicta. apud hos enim edere atque
 his fidere non est nisi temerarij, imò improbi, non illi-
 us est ut proditor dici mereatur, at qui exhibet pecu-
 nia gratia, certè ille proditor est. At dicetis facilius est
 occidere ueneno quàm ferro? Falsum est id maximè: tum
 quia oportet ut uenenum sit ualde lethale, ut ille totum
 assumat, ut non deprehendat, ut desint auxilia, ut confi-
 dat in eo quem iniuria capitali laeserit, quorum nullum
 est necessarium in ferro. ideo assumptum, ut dixi, ex to-
 to falsum est. Sed latebit magis? hoc uerum est: sed lex
 non curat hoc, sed ne in exemplum transeat. Et maxi-
 mè cum non agitur de his qui pretio id agunt. non si
 de his ageretur, certè maior esset pœna irroganda in
 exemplum sui ipsius. Duas enim ob causas punimus de-
 licta, ne transeant in exemplum proprium & aliorum.
 aliorum non curat lex si sint occulta, ut in ueneno, sui-
 ipsius punit si possint transire in exemplum, quia causa
 manet: ut qui pretio id egerit, hoc autem non est uerisi-
 mile ut transeat in exemplum sui ipsius, scilicet ut ali-
 cùn ducat uxorem quæ ad eò sit amens, cum socru ut glo-
 rientur se adulterium patrasse, atq; ex adultero filios
 suscepisse.

Quia

Quid enim magis inexpectatum aut inauditum? For-
 san quis dicet non loqui de his qui uenenum exhi-
 bent? Respondeo quod clarum est, quòd de his loqua-
 tur cum statim subijciat: Grassatores qui præde causa
 id faciunt (scilicet ut uenenum exhibeant) proximi la-
 tronibus habentur, ideo lex est tam clara ut nullo mo-
 do pœnam possitis infligere corporalem, sed solam de-
 portationem ubi & sine causa etiam illam interemis-
 set. Si quis dicat per uenenarios intelligi solum qui ex-
 hibent uenenum, non si mors subsequatur? falsum est:
 ut enim à sicca siccarij, quia sicca occidunt, ita propriè
 uenenarij non qui exhibent uenenum, sed qui ueneno
 homines occidunt, quòd etiam ex subsequentibus uer-
 bis legis planè clarum est. quòd si quis obijciat statutè
 quo sancitur capite puniendus: dico quòd cum non lo-
 quatur de dignitate, debet intelligi iuxta legem com-
 munem.

Cur rogo non eos qui tutela causa hominem oc-
 ciderint, aut patrem filiam occidentem non punitis ca-
 pitale pœna? nam statutum generale est & constitutio?
 dicitis quia à lege excipiuntur. at & in dignitate posi-
 ti in ueneni causa. si quis obijciat cõstitutionem etiam
 exurendos dicere? Respondemus primo illam non esse
 in usu: tabellarij enim falsi conuicti de quibus principa-
 liter agit, non exuri solent nisi frequentibus fraudibus
 flagitium auxerint: loquitur igitur constitutio de his
 qui pretio id agunt, ut apparet ex coniunctis de qui-
 bus

bus non est dubium. lex etiam Cornelia de ficcarijs uenenarios humilioris conditionis, tametsi bestijs subijciat honestiores, tamen solum deportat in insulas. at non minus supplicium est bestijs subijci quam exuri. Ideo maximum discrimen in dignitate reponitur. Rursus si dicat qui legem Corneliam de Siccarijs hos sine discrimine damnare poena capitis? Respondeo quod lex Cornelia est generalis ficcarijs, alijsque fontibus: hæc autem Callistrati est specialis & postposita ad declarandum, quod in casu uenenariorum debet haberi ratio dignitatis, non in alijs. aliter ad quid Imperator illam posuisset, si nolisset excipere hos cum in priore contineretur? Imò in eadem lege Cornelia dicitur idem in fine.

Humiliores solent bestijs subijci. Altiores uero deportantur in insulam. Et si quis querat causam dico quod est illa quæ dicta est, quia cum tales offendant magis priuatum quam publicum, ideo tales à lege mitius puniuntur: ei tamen quem offendunt maiore odio & merito esse debent, quod ad factum attinet non ad iniuriam quam si gladio occidissent. Hocque est quod lex alia dicit, plus est hominem occidere ueneno quam ferro: est enim uerum de priuata iniuria non publica poena. Ideo iuxta rigorem legis nullo modo potest iniungi poena aliqua corporea in dignitate constituto. Et si quis dicat hoc transfret in malum exemplum? Respondeo quod non. nam subijcit statim,

tim, si causa lucri uenenum exhibuerint, tunc pro la-
 tronibus habeantur. Ideo certissimum quod non uio-
 lando legem nullo modo ultra deportationem in hoc
 casu seuire licet. Est autem deportatio nostris tempo-
 ribus exilio transmütanda, neque enim decet Christia-
 nos idololatrie in infligendis poenis acerbiores esse,
 nec ratio dignitatis labori corporeo congruit. Exerce-
 re nobiliore partem in animo his fuit, liceat & in quã
 cunq; fortuna. Itaq; habuit lex hunc respectum quod in
 dignitate cõstitutis ubi publica iniuria nõ adsit, debeãt
 plurima dignitati et tot laborib. condonari. Quod etiã
 apparet in his qui testamenta uiuentium apparuerint,
 aut indicauerint: ubi etiam à pœna mortis honestiores
 liberat. Dicetis forsã, cur ergo tam exosa sunt uenena
 propter Principes qui ab armis tutos se existimant. Sed
 & in hoc (cum uenia dictum sit) falluntur, plus enim
 est periculi ab armis ob tot causas iam dictas, quod etiã
 experimentum quotidie comprobatur ex uiginti Princi-
 pibus qui aliena ui pereunt, imo ex centum, uix uno ue-
 neno perisse legimus: aut etiam uidimus, ut inusita-
 tum ferme sit tam nouis quam antiquis exemplis. Er-
 go cum filius meus in dignitate constitutus laureatus in
 medicina & è collegio, & filius laureati & ex eodem
 collegio, & nepos iuriconsulti & è collegio prone-
 pos & abnepos & atnepos nobilium. constat etiã
 an si sans esset, si sine causa id egisset, si non a-
 dolescens, non simplicis adeò naturæ non esse pu-
 niendum

puniendum poena ordinaria, sed solum in exilium mittendum.

De facto concludo non obiisse ueneno, tribus assumptis mortua est ex partu, quia ab initio apparuerunt febris frigus extremorum, & tremor ut Medici affirmant: & non apparuit signum ullum ueneni ut iudicatum fuit per quatuor aut quinque excellentissimos Medicos à Senatu deputatos, ut in processu neque ante mortem, neque intus, neque extra, & non moriuntur homines ex ueneno sine signis eius, ut apparet ex consuetudine iudicandi & iudicendi: & frustra inspiceremus cadauera si homines ex ueneno morerentur absque signis, & etiam adest decisio Medicorum à Senatu deputatorum. Et fundatur in textu Gale
 » ni Sexto de locis ubi scribit hæc uerba: Nam qui
 » maxime uidentur super hac ambiguitate disputasse, hi
 » eosdem fieri affectus concedunt, & à lethalis uene-
 » ni potione & corruptione quæ à corpore ortum ha-
 » bet, uerum facile discerni posse eos qui uenenum sum-
 » pserunt ab his qui aliunde affecti sunt. Cum enim
 » homo suapte natura probis humoribus abundans, ac
 » sanorum more educatus de repente moritur, ut lethali
 » assumpto ueneno fieri solet, deinde corpus aut liuens
 » aut nigricans, aut uarium est aut diffluens, aut putredi-
 » nem molestam olet, hunc uenenum sumpsisse aiunt. Ita-
 » que constat non solum aperte deprehendi posse, sed
 » etiam discerni.

Accedit

Accedit quod uenenum illud erat in exigua quantitate admodum, adeo ut uncia una in tres partes diuisa fuerit & illorum partium exiguam sumpsit quantitatem quam etiam euomuit. Ex quo patet quod non est mirum, si nullum uestigium ueneni unquam deprehensum est. Etsi columbus qui ex placenta comedit cum non euomuerit superuixit, adeo ut nec uigintuplū eius quod assumpserat suffecisset ad hominem occidendum. Et etiam quia sponsa euomuit, & constat quod si euomatur uix una libra arsenici interficit hominem, sicut apparet in circulatoribus qui magnam quantitatem eius deuorant quotidie & nihil penitus leduntur. Potest etiam fieri experimentum in cane, quia uncia non occidet illum, etiam quod sit longè debilior homine quo ad uitam: & hoc quia canes euomunt. ad hoc autem ut debeat dici mortua ex ueneno, oportet ut fuerit tantum in quantitate & qualitate & quod retentum fuerit & in ceteris conditionibus ut hominem occidere posset, sic enim statuunt leges. at hic uenenum qualitate leuissimum, quantitate exiguum, uomitu reiectum: quomodo potuit dici mortua ex ueneno? De placenta etiam non constat, quod uenenum ei sit inditum iussu filij mei, hoc enim negat, imo erat pœnitentia iam ductus, quod apparet ex rationibus claris quas ipse filius meus adducit. inquit enim si sciuissem non dedissem alijs, non ipse comedissem: & etiam cum intellexissem me detectum aufugissem, maximè cum

multi me ad hoc hortarentur. Sed ipse eram innocens & inscius huius facti, & iam ut dixi pœnitentia ductus: sed famulus fecit spe præmij, ut existimo. Constat etiam ex testibus Medicis tribus qui eam uisitauerunt uno consensu mortuam ex puerperio & morbo. E quorum numero unus non uulgaris eruditionis cum declarauit qualis esset, scilicet lipyriam febrem dictam, in qua fuit refrigeratio perpetua extremorum & tremor. Inquit enim Galenus in Epidimij frigus extremorum in febre acuta significat abscessum aut sanguinem contractum ad uiscera. hæc autem lethalia sunt generaliter, quanto magis in puerpera. Manifestum est etiam id ex hoc, quòd nullus aliorum qui sumpserunt de placenta mortuus est, imo ne læsus quidem: sed omnes die sequenti conualuerunt perfecte & surrexerunt omnes, nisi si qui alio morbo antea detinebantur. Atque hæc sufficerent ad demonstrandum omnino mortuam esse ex morbo, non autem ex ueneno. Quod autem absurdè conati sunt falsis testibus ostendere, aut non concludentibus saltem apparet quam sit falsum, non solum ex medicorum testimonio ex experientia facta de signis ueneni assumpti, ex ipsa rei natura, cum decimum die à partu uenenum in placenta assumpsisse illam affirmant: interim autem non potuerit ualere cum esset in puerperio, imo iam ut affirmant uenenum bis sumpsisset, ideòque ipsi sibi aduersantur: aut enim falso probant bene ualuisse interim
aut uor-

aut mortuam esse ex ueneno, quòd bis sumptum non nocuerit, aut ex pinace pharmacopole in actis descripta, ex qua apparet uno morbo dieb. ante partum undecimum scilicet uigesimum quintum Ianuarij usque ad mortem laborasse. unde patet quanta fides alijs testibus aliquorum adhibenda sit. cum in manifestis talia audeant.

Sed quia quidam dicunt suffecisse uenenum ad interficiendum iam ægram licet non ad sanam: ideoque teneri de homicidio. Et non sumus primo in casu de eo qui uulnerat iam uulneratum lethali uulnere, quia hoc uenenum sub ea quantitate lethali non est. Sed si quis de quacunque causa auxiliante ad interficiendum intelligat, primum hoc incertum est, & in casibus ubi dubium est de interpretatione legis aut facti ueritate poenæ potius molliendæ sunt, quam ex asperandæ lege interpretatione legum & in lege proxime in: & multis alijs in locis, nihil enim tritius.

Sed omiſſis his dico, quod uenenū quod est simile causæ morbi facit ad interitū, si etiam nō per se sufficiat, si sit contrariū iuuat. ad eò ut demus carnes uiperæ in elephantiaſi, euphorbium in paralifi, sed arsenicū seu auripigmentū album cum sit calidum & ficcū, et causa li pyriæ frigida et humida, ideo tale uenenū potius iuuat quā nocuerit, & distulit mortē. Ideo patet quod neq; per se, nec propriè perijt ueneno, nec etiam illo adiu-

uante & ut medici dicunt tanquam mortis concausa.
 Sequitur modus faciendi, scilicet ut sit propinatum saltem ex animo deliberato. Et licet hoc sit absurdissimum, nihilominus difficile forsitan fuerit persuadere esse falsum. Quomodo potuit esse deliberatio ea quæ quotidie renouabat causas doloris? ipse etiam in processu fatetur se repetisse propter iurgia: parasset etiã uenenum multo ante & non statim. quod si fecisset non fuisset deprehensus. lex etiam quod ait lex, inquit: Sed dum alterum occidit, profugit filia & interpositis horis apprehensa est à patre, qui persequebatur incontinentem uidebitur occidisse. Quæ igitur sunt uno impetu non renouantur, non possunt dici ex deliberatione. Sed si interposita uenia aut pace reconciliatus, uel post longum tempus id agat, ex deliberatione id egisse uidebitur. lex etiam cum mitiorem partem ut dictum est sequatur, cum qui uxorem habet adulteram, perpetuo renouetur, dolor fingere nõ potest deliberationem. ideo præsupponendum est ira factum. Ortus est hic error solum ex interpretatione huius nominis deliberatio. Deliberauit enim, id est, uehementi affectu decreuit, non autem confirmato nec per seuerante, sed impetu magno eam occidere concupiuit. Cuius declarationis manifestum est argumentum. Sed hac in parte philosophiæ plus debemus quam legibus, quæ mendacio & iræ tanta præmia statuerunt. negantibus enim crimina indulget inconsulto peccantibus

peccantibus, atque ideo etiam plerunque sine causa ignoscunt, uera fatentes puniunt & acrius qui sine causa, sed ob stultitiam solam peccasse uidentur.

Ante etiam quam hoc ageret filius, rogauit ut uxorem socrus abduceret, ne aliquid mali contingeret: quis autem deliberatus alium occidere rogat ut ab oculis subducatur? Nolim ergo ut de deliberatione suspicemini in eo quem facti iam poenituit, quique repetijt, quia illa prodigiosa uerba repetita sunt: si repetita non essent uerba non facturus erat, quomodo ergo deliberationem in ea fingetis qui iam nolit occidere? At scio uos dare manus, sed dicitis illi qui reus est credendum non est: non poenituit eum facti, non ex nouis iurgijs ad hoc reuersus est, sed ex antiquo odio quo interficere eam destinarat. aliter si standum esset fontium dictis, nemo condemnaretur criminis excogitati.

Hæc certè uera geueraliter esse fateor, sed in filio meo etiam uos falsa esse deprehendere potestis. simpliciter fecit, simpliciter ueritatem omnem fassus est, sine tormentis, sine minis, simplicissimum esse adolescētem testibus productis demonstrauimus, res hæc notissima est. si qui uestrum nouerunt eum, scit me non mentiri. interrogate etiam accusatores suos, si ego in remanifesta mentior, quomodo de dubijs rebus apud uos fidem impetrare potero? Simplicitate ductus uxorem accepit sine dote, ab affinibus contra me indu-

Etus est, infinitos errores, scelus nullum fecit.

Est enim natura tanto melior quanto simplicior. In-
rat in confessione tanquam ei credituri sint criminum
iudices, ut uxores maritis, parentes filijs. Itaque scito-
te uera prorsus esse quæ fassus omnia, licet pro ueris
ea habere non cogamini.

Causa facti est maior & potior ipso fragranti cri-
mine. Inquit lex si maritus uxorem in adulterio depre-
hensam occidat, quia ignoscitur ei dicendum est non
tantum mariti, sed etiam uxoris seruos liberandos, si ius-
tum dolorem exequenti domino non restituerunt.
Sed & in l. si adulterium hæc habet Papinianus Impe-
ratores, Marcus Antoninus & Commodus filius rescri-
pserunt. Si maritus uxorem in adulterio deprehensam,
impetu tactus doloris interfecerit, non utiq; legis Cor-
neliæ de sicarijs pœnam excipiet. nam & Diuus Pius
in hæc uerba rescripsit Apollonio: ei qui uxorem su-
am in adulterio deprehensam occidisse se non negat
ultimum supplicium remitti potest, difficillimum cum
sit iustum dolorem temperare, & magis quia plus fece-
rit, quam quia se uindicare non debuerit puniendus sit.
Sufficiet igitur si humili loco sit, in opus perpetuum e-
um tradi: siquidem honestior in insulam relegari.
Hæc igitur habent leges, in quibus non ob crimen u-
xoris parci marito lubent Imperatores, cum eam occi-
derit, sed ob iustum dolorem.

Si ergo ita est, an non maior est dolor mariti qui au-
diat

audiat fatentem uxorem crimen, quam si eam in ipso crimine inueniat quæ inuenitur multis modis se excusare potest, ut etiam apud Boccatium multis exemplis docetur: quæ fatetur nullam prorsus habet excusationem.

Idem uos obseruatis, nam quotquot sint testes cuiusuis criminis non peruenitur ad poenam crimini meritâ nisi expressa confessione aut conuictio nocente: quæ fatetur etiam sine ullis testibus supplicio afficitur. nonne igitur multo maius est fateri crimen quæ in fragranti crimine deprehendi? nonne maior dolor est audire socrum coram filia & filiam contra socru, ne testis fide dignus desit adulterium fatentes, quam si in ipso crimine filia deprehendatur? at deprehensam licet occidere ob iustum dolorem, quanto iustius eam quæ fatetur crimen? Sed non ob hoc lex dicit? inquit, dicit autem de deprehensa? O hominum stuporem? nonne uident hoc legem non proposuisse, quia in mentem uenire nou potuit tam stulta cogitatio, tale amentia monstrum, tam scelerata impudicitia.

Referunt interrogatum Solonem, cur paricidij nullam legem fecisset? respondisse se non potuisse cogitare futurum, ut quis adeo inmanis esset ut parentem occidere uellet, an ergo hac ratione qui primus paricidium admisit impunitus esse debuit? quin potius noua lege insutus corio cum serpente, gallo, simia & cane in flumen projici?

At quid

At quid quaeso rescripturos imperatores eosdem existimatis, si quis ita ad illos praeses prouinciae aut Senatus scripsisset. Adolescens honesto loco natus, in dignitate etiam constitutus, cum audisset uxorem non semel sed saepius, non ui coactam sed sponte, non confitentem sed obijcientem marito, non solam sed cum socru, & socrum cum filia adulterium: nec solum adulterium, sed duos filios iam natos ex adultero, non ex eo conceptos uxorem ueneno occidit, non animo deliberato, sed deliberatiore sed deliberatissimo, sic ita liceat dicere, an non omnino indignum poena pronunciaisset hunc adolescentem? etiam si socrum simul cum ipsa uxore sustulisset? Sed defuit tam graue monstrum, tum scelera, tum exemplum, tanti facinoris historia, non considerant Imperatores crimen sed iustum dolorem, qui in hoc adolescente quinque gradibus maior esse debuit, quam si uxorem in fragranti crimine inuenisset. primum quia certus erat, qui inuenit non adeo certus esse potest, qui inuenit nolentem inuenit hic sponte se offerentem: ut acerbitati facti maior acerbitas contemptus adderetur. tertio qui inuenit, semel inuenit, haec saepius fassa est admisisse.

Qui inuenit, cum uno inuenit, haec quotiescunque occasio se obtulerit admisuram obijciebat. Denique qui inuenerunt plures in hac ciuitate, quamuis occidissent, tamen spem sobolis ac fidem intactam sibi

sibi seruarunt, unde charos habuere filios, neque enim adulteræ illæ sobolis securitatem uiolarunt. At hæc egregia & sapiens mulier nescio quo demonio malo non solum filio meo de sobole fidem, sed etiam mihi sustulit, utque nepotem putat unum dicere possim efficit. uultis ne ut horum amentia apud omnes gentes & in omnia secula legantur hæc? Sapientissimus, iustissimus, æquissimusque Senatus Mediolanensis sub clementissimo Rege Philippo maioris partis orbis domino, Iohannem Baptistam Cardanum Medicum, filium Hieronymi optimæ spei adolescentem capite puniuit hoc ipso, quòd uxorem obstinatissimo animo ueneno necauerit, quoniam illa cum socru sæpius obijcerent adulterium se perpetrasse: atque etiam filios duos genitos, masculum & fœminam ex adulteris, non ex ipso procreatos. Quid dicent gentes? Quid dicturi sunt posteri? an hunc adolescentem iuste damnatum, nequaquam? qui tantam causam, & tam atrocem habuerit seipsum ulciscendi? an Senatum iniuste egisse aut minus prudenter? multo minus quandoquidem tanta sapientia tam confirmatus equitatis animus uno actu uitari non possit? Quid ergo dicent dicturique erunt? ut monstrosus hic casus est, ita fuisse prodigiosam (quam Deus auertat) hanc damnationem.

Sed quid si superaddatur non occidit ueneno, certum id est, nec obstinato animo, aut ex deliberatione
sed

sed ira prouocatus? Simile quid si minima maximis conferre licet haberet hæc damnatio ei, qua Iacobus qui iustus dicebatur damnatus est. cuius causa Iosephus affirmat excisam esse Hierosolymam. prodigiosas enim has pœnas (quos tamen absit etiam si millies diris cruciatibus necaretur filius meus) sequi publicè graues calamitates. Sic etiam Socrates Athenis, neque enim unquam postmodum Respublica illa sine magnis ærumnis fuit: Romæ Nasica Scipione Spartæ Seedaso interfectis. forte mirum uidebitur iustum me appellare filium meum quem palam sit, si non morte dignus sit, esse tamen exilio? Non loquor præter leges uestras qui iustum dolorem uindicat. posterior inquit lex, facit quod facere debet, sed excedit in ultione, cuius causa pœnam aliquam lex etiam statuit.

Quod enim ad priuatam iniuriam attinet occidere possit: at nemo potest iniussu Principis hominem illi subditum occidere, quoniam pars est ciuitatis & Principis quasi patrimonium, sicut non licet occidere equum alienum, ita neque tuendi se causa, neque ob adulterium pater aut maritus occidere possunt impune. offenditur enim Respublica ac Princeps. licet tamen se tuenti, quia aliter non est securus ut se tueri possit: licet ob adulteriũ, ob iustum dolorem. ideo tales à morte absoluti sunt, quia causam iustam habent. crimine etiam carent & si leuiter puniantur,

hos

hos igitur constat qui à crimine absunt ab ultimo supplicio etiam abesse debere. nec ergo tales infames sunt nec capitali poena puniuntur, nec iniusti dici possunt, quia nihil præter rationem egerunt, licet modum ultionis excefferint. Fingite illam ob hæc uerberatam, uulneratam: quis dicat male egisse? at excessit, lesit Rempublicam. uerum est, ideo aliqua poena dignus est. Si hic alienus esset, dicerem cum tam graui iniuria prorsus absolendum, quia filius est non audeo dicere, ne dolori meo satisfacere uelle uidear.

Si Brandonia filia mihi esset, Ioannes Baptista autem gener. constaret autem ut constat per duos testes de eiusmodi impubica confessione Brandoniæ, generumque occidisse illam ueneno iam antea etiam per annum parato scirem. iuro per thronum D E I si me postridie uocaret gener meus ad coenam, ad illum uenturum. quid enim scædus excogitari potest? adulteros & adulteras quotidie fieri non dubito, sed quæ se sponte prodant maritis, quæ ius etiam sobolis ultro uiolēt, nullo supplicio non dignas esse iudico. Sed quid mirum est patrem matremq; Brandoniæ tantis conatibus quærere sanguinem filij mei? cum ijdem causæ fuerint filiæ omnium horum malorum, ut literæ sub filii nomine scriptæ testesq; producti testantur. quæ forsitan nec sponte peccauit, nec digna fuit tantis malis? At lex ut dixi huc nõ absoluit? duo omittunt leges minima & quæ
 ut cue-

ut eueniant uix fieri potest, quoniam maiora sint humana omni expectatione, uxorem fateri adulterium filiumque suppositum, an minimum sit crimen quod furtum continet lege uiginti annorum ferme solum non aboletur cogitate? Quid ergo reliquum est ut tam sit inauditum, ut etiam sit inexpectatum? At etiam quærent ut testes adulterij producantur. nimis scitur, sciuntur tempora & personæ, nouit si noscere uult Senatus. nimium est quod scitur. Scimus Lenones lenasque & totam tractationem. atque utinam non scirem? grauius est hoc forsitan quam ut non esset, iusteque damnaretur adolescens.

Quid agendum erat & in tam breui tempore? Euerterenda fuit Respublica tota nostra ob hoc unius mulieris scelus? nimis inimicitarum, nimis odij conflatum est, comminati sunt palam testibus. Queruntur uel sic lesam existimationem suam, quandoquidem tam temperanter egimus ut parcere illis, ut causam nostram deteriore fecerimus. Indigemus uestra sapientia, uestra æquitate in tam difficili casu. Si non probassemus perfecte, periculum immincbat iniuste misero adolescenti quod timuerimus: cum probauerimus contra tot milites suscepit togatus inermis, implicitus tot negocijs inimicitijs. an hoc causa mea acciderit uos nouistis? an filij Deus nouit, nisi quod inconsulto illam duxit uxorem: ex connubio tanta sunt orta mala.

Nōne

Nonne hīmet facti sunt qui facinus admiserunt? negant tamen ut in iudicio id dicturos, neque ego postulo, nec equum etiam iudico, tametsi è re mea esset. scitis tamen & res uulgata est. Trucidabimus ergo hunc adolescentē quasi ex legibus, etiā si non publico iudicio res constaret, sed priuatis iudicijs? & contra leges simul, si eas ad unguem non seruandas alia ex parte pronunciaueritis? Sed & Io. Petrum de Meda qui & ipse uxorem non infragranti crimine deprehensam, sed ob adulterij supitionem uiginti quinque uulneribus confodit, ut in hoc processu ostendimus, libera stis plenè & absolui stis? an animi deliberatio minor in illo fuit? an certius hæc ex ueneno obiit quā illa, quæ statim perijt ex uiginti quinque uulneribus? an ille nobilior filio meo, aut honestiore loco natus? quem serūt lenonē fuisse, & etate perfectā? deniq; an ille certiores cōiecturas habere potuit propria cōfessione? A pœna etiam ordinaria, ut in his actis apparet, imò ut pater planè fatetur, si uellet filius semetipsum illi subijcere. ab omni liberatus est filius Diui Ioanni Petri, Solarij etiam Spurius, qui lucri causa patrem, tres sorores, & nouercam simul ueneno necare tentauit hoc solo, quòd pater ut prudens cautusque uir curauit filium iudici sisti. an hæc tanta cautio plus prodesse debuit tam impio iuueni, quā tot cause iustæ filio meo? Num puniendi sunt errores aut sce

p p lera

lera? ibi nulla causa maius flagitium: his causa maxima flagitium nullum, sed uindictæ excessus. Quin clarissimus inter doctores uestros (hoc autem à Iurisco consulto accepi) Grammaticus inquit. Si quis hominem occidat ex causa etiam quòd falsa sit causa, absoluitur à pœna ordinaria. hoc si uerum non sit in omnibus causis, in his saltem uerum esse debet, quas lex admittit. utpote sui defensionem, adulterium in uxore uel filia.

Quinetiam hoc in casu sumus similiore ei cum pater filiam occidit, quàm cum maritus uxorem. Cur enim lex magis patrem quàm maritum excusat si occidat? quia patrem amare filiam certius est quàm maritum, ideòque nec incerta, nec leui causa ad occidendum inductum esse uerisimile est. cur ego huic non parcitis quem constat unicè illam dilexisse, etiam ex testibus ab aduersa parte citatis, adeò ut cum prægrandes dotes præ manibus haberet, maluerit hanc profusus indotatam accipere? cum qua tam patienter in miseria supra tres annos uixit, perpetuòque uicturus erat: atque etiam cum infamia, cum suspicionibus adulterij manifestis, ni cacodæmone inferniqùe furij percitæ socrus & uxor, quod aliæ summis uiribus occulere nituntur, sponte non solum prodidissent, sed obiecissent: nec obiecisse contentæ in dies tanquam de atrocera conficienda sermo habetur obijcerent

cerent. Saltem illius dicti Iulie meminissent, quæ cum essent impudicissima, obijcerentq; familiares quidã incertos partus, respondit illa, non enim nisi plena nauis uectorẽ suscipio. quamuis enim luxuriosissima esset, pigebat tamen marito tantam iniuriam facere, ut alienum filium alere cogeretur, & heredem habere. Itaq; non demiror abruptam esse tandem patientiam filij mei, sed illum eousq; tulisse tanta flagitia. & certè cogitate quis sanus perferre posset.

At nec hoc solum perferre cogebatur, sed si perferre perseuerasset, nec ipsa interisset, aut ferro occidere illam tentasset omnino pereundum sibi esse filius meus, quamuis simplicissimus (adeò aperta res erat) inte lligebat.

Fingatis primum illum spreta omni infamia retinere uoluisse, nõne omnibus primum honoribus collegio, alijsq; omnibus uitæ decoris, quibus infames excidere solent priuabitur? Dinde eo socrum cum uxore reprehendente (quis enim nisi omnino excors talia patienter perferre potuisset) quis dubitatur, uel ueneno, uel ferro, uel ipsarũ opera aut cõsilio: uel etiã ipsis nesciẽtibũ ab adulterijs, ut liberius adire possent, ut reprehensionẽ iustam, quæ tamen cor urere solet improbis nõ amplius audirẽt sublatũ iri filium meum? Si ad iudices iuisset, quãtus risus excitatus? odiũ affiniũ, uulgi fabula, irritusq; conatus? nõ est ut laborẽ circa hoc.

Si dimisisset manifestius & presentius periculum incurrebat. Affines quæsti essent læsam mulieris existimationem: deploratam inde dimissam, aleret, uestiret? Denique ut liberius uiuere posset, ut alium ducere maritum prætextu læsæ existimationis illum occidissent. Cuius rei exemplum, ut audio, nunc accidit, uel saltem euenisse coniectantur plerique in adolescente, qui se ab uxore abdicauit ad mortem his diebus, uulnerato demum paulò post mortuo. At poterat ferrum necare? hoc est, in quo insistent plures: minime, imbellis ipse doctor qui nunquam arma tractauit. ipsa cum tribus fratribus legionarijs militibus, qui etiam priuatim multa quæ modò prætereo (cum non accusare illos, sed filium tueri propositum sit) exercuerunt non legibus ipsis permissa. quos constat aliquando etiam mihi minitasse clam, cum non sufficeret plus dare filio meo ad alendam sine dote eorum sororem quam esset in re ditibus, ut ex publicis monumentis constat. Ipsi uerò (ut in actis est) filio coram me minitatus est Sfortia ex sponsæ fratribus unus: quid me non præsentem fecisse credendum est? cum me præsentem nec timuerit, nec puduerit.

Quæ lex ergo potest esse tam Scythica quæ eò homines trudat, ut siue agant, seu non agant, & mortem & infamiam subire cogantur? Certè luce clarius id apparet esse necessarium, si filius meus ad supplicium damnaretur.

paretur. Cavit etiã quantũ ex ipso fuit honori proprio uxoris, parẽtũque illius & sororum quas multas & innuptas habet. atque utinam illi non spe quadã hæc in lucem perduxissent. Reliquum est igitur ut cum nec retinere, nec dimittere, nec ferro perimere citra manifestum & præsens periculum mortis eam posset, ut coactus sit eam ueneno tentare, quòd etiam ratio dignitatis, honoris affinium suadebat: quòd tamen cum non successerit, omni prorsus pœna indignus uidetur. Nec mouere uos debet acerbitas inimicorum insonti huic iuueni: cum Suetonius dicat in Caio Cæsare.

Nihil tam profuisse Caio Rabirio perduellionis accusato ad populum prouocanti, ut ab eo fuerit absolutus, quã Cæsaris ipsius accerbitatem. Solent enim ac debent iustissimis iudicibus inuise esse tam seue insectationes accusatorum, cum quod factum est honestiorem quandam ob causam factum esse constat. At non acerbos futuros illos constat, si mihi quantum ad largitionem in animo erat pro salute filij tantum in arca fortuna dedisset. sed cum peterent quantum haberem: antea uerò etiam plusquam haberem, manifestum esse existimo non ob iniuriam, cui solum abolendæ fortuna mea non animus, uel meus, uel illorum defuit deteriore esse debere causam filij mei. sed tanquam remissio sit subsecuta habendum, tum maxime quod ego qui infantis legitimus sum administra-

tor, atque ob id quem remittere spectat publico monumento, ut in actis apparet remissi.

Eia igitur patres, postquam in Dolabellæ mentionem incidimus, illius exempli mementote. Is enim Asiæ proconsul cum ad eum delata esset mulier quæ coniugem, & filium necauerat (existimandum etiam quod dolo aliquo) nec illa inficiaretur, sed excusaret coniugem occidisse filium suum unicum ueneno, ut illius bonis potiretur. rem hanc ad Arcopagitas sapientissimos totius Græciæ uiros relegauit. Athenis autem proximè degebant. his neque misereri, nec legem mutare, nec affectus commoueri licebat.

Et tamen hi ipsi, ut Valerius Maximus auctor est, cum iudicium hoc inter legem & iustum dolorem positum uiderent, sisti iterum ea tunc dimissa post centum annos coram tribunali ipsum iusserunt. At uester sapientissimus Senatus Arcopagitis sapientia non inferior, potestate liberior, christiana pietate melior: in causa, non uulgaris foeminae, sed filij mei, non una ratione ad hoc irritati, non dolore iniuriæ tantum, sed honoris & existimationis, ac uitæ conseruandæ necessitate, in quo & dubius mortis successus, si quod uerum est, certè non esse mortuam ex ueneno quisquam fateri nolit: & poenitiæ contestatio, signaque euidentiæ, & ætatis labilis fluxus.

xus, & ingenij leuitas, totque acerba tamdiu perpessi non poterit plenè liberare? tum maximè quòd in filio prorsus innocentem patrem crudelissimi hostes ob auaritiam potius & ambitionem (quod satis uobis notum est) quàm quod iniuriam acceperint (nam & scientes rerum suarum quæ tegere poterant in lucem per uim traxere, ut inditium sit manifestum non honorem quesisse, sed causis supradictis motos) iugulare contendunt.

Forsan quispiam dicet filium meum etiam inter causas huius facti numerasse miseriam, quod inimici in malam partem, quod optimè dictum est trahere conantur: nam aliud est lucri causa aliquid facere, hoc enim latronum est: res autem suas (præsertim pauperem) tueri adeò honestum est ut lex dicat. Furem nocturnum si quis occiderit ita demum impune feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit.

Itaque prorumpere in iram ac uindictam eorum qui bonis proprijs spoliant, omnibus consuetum est honestis uiris: multo magis cum ex horum amissione, ornamento commodisq; uitæ, ac denique ipsa uita spoliatur. quòd unquam in aliquo contigit exemplo, in hoc misero contigit, qui auaritia foci paupertate sororiorum petulantia socrus & uxoris eò deueniat, ut pedes per summam æstatem hyeme cū æstiuis uestibus ire cogeretur. Cogitet modo Senatus ipse

quenam fuerit patientia? Porro hæc omnia confirmat. etiam argumēta doctoris in processu adducta, tum uerba. nam partim quæ diximus fatetur, partim non negat, nonnulla solis uerbis aggrauat atque exaggerat. quòd nihil uel ex iure, uel ratione haberet quo tueretur quæ illi fecissent: aut damnaret eum qui uindicasset nisi purum factum. remedia etiam quæ pro filio meo in tanto malo docet, partim in impossibilia, partim ad dè absurda sunt ut confessione etiam aduersarij facile deprehendere possitis filium meum coactum ad hæc fuisse, postquam tantus uir quantum se ex scripto esse ostendit, nullum auxilium contra illorum improbitatem ac dementiam inuenire potuit. sed cum multa tentasset, semper in absurdiora commenta decidit.

Et quorsum tanta auxilia docuit? nisi quia publicos illorum errores & nepharia facta, dictaque negari aut tegi, aut defendi posse diffidebat? nam si horum unum facere se posse confisus esset, sufficiebat id agere, non tanquam confessum crimina illorum tot quæ potuisset filius meus facere, melius quam uenenum propinare proposuisse. itaque ex processu sui defensionis clarè apparet filium meum solum excessisse uindictæ modum, non crimen ullum admisisse.

De persona nunc agendum est qua nulla dignior est excusatione ac uenia. Adolescens primum simplicis naturæ.

eis naturæ ingenijque, si quis alius in hac ciuitate? doctor & ex collegio nobilis, ut iam dixi ab a-tauis. Ignoscit Imperator maledicenti sibi ob leuitatem. Quod ad ætatem attinet, dicit Sacra Scriptura: Delicta iuuentutis meæ ne recorderis.

Quam pauci sunt uiri sanctissimi qui in iuuentute, atque hac ætate non delinquant, erroresque committant grauissimos? gratias agere debemus, atque ego inter cæteros DEO ago perpetuas, quod non ea ætate similem occasionem dederit. neque enim scio an melius an deterius me essem gesturus. Ingrati certè animi erga DEVM est, etiam cum ad senectutem peruenerimus, si quicquam nostro consilio, nostræ prudentiæ tribuamus. Multa potest casus, plurima occasio. omnia debemus ei gratiæ, eique sapientiæ quàm à DEO in momenta accipimus non accepimus. Errauit tam turpiter, forsitan non ob peccata sua tantum, quantum ut illud impleretur quod scriptum est: plagarum uibices & in uiscera penetrantes ictus emendant malos. ego Deo gratias ago qui me castigauit in filio, forsitan ut aliquando maiore læticia replear.

Nam adeo simplex est ut puerum uix decem annorum prudentia æquet, tametsi ad eruditionem non ineptus, aure una surdus, miser multa tolerauit & omnium meorum malorum particeps factus est. uera o-

mnes quibus ex facie notus est, quæ testibus etiam
 docuimus dicere me norunt. Et si falsa aliqua ex parte
 comperiatis non inficior, quin cum summo supplicio
 etiamsi immeritus sit afficiatis: aut si mihi tantum non
 licet uobis permittere, ut me pro illo subijciatis,
 an si puer decem annorum hoc admisisset poena capi-
 tali eum dignum censeretis? at hic aliquando bene cogi-
 tat & ratione utitur ut uir? fateor. sed non constat nec
 perstat in ea ob naturam & ætatem. an furiosum qui
 per interualla resipiscat, quod hominem occiderit ca-
 pite punietis? quin lex potius eum hæc admisisse fingit
 cum desperet, quum cum saperet. in mitiorem semper
 partem inclinat, tum præsertim cum illud abfuerit Ci-
 ceronianum. Cui bono? at hic non solum lucrum om-
 ne, sed etiam suspicio lucri abest. esse etiam talem inau-
 spicate nuptiæ illæ, et si non misertus esse illius mēdici-
 tas subsequens nuptias uxorem, ducendi consiliū tam ab-
 surdum, ut ego maiore cura calceos emere soleam quā
 ille uxorem acceperit. Inde quod potuisset nullo nego-
 tio efficere cum peritura esset alioqui, ut ex signis artis
 medicæ, quorum erat apprimè gnarus & à me etiā mo-
 nitus sine utilitate ulla criminis reum se fecit, ut uerè
 quod in adagio est de illo dici possit: tentasse iugulare
 mortuum. Et cum posset absq; ueneno id agere, si con-
 cupiscet cum ueneno frustra tentauit. Et quali ueneno?
 quod uix occidit mures, nam si aquam inuenerint, fe-
 runt

runt eos euadere, nec quantitate nec modo ei quod uile iracundiæ suæ fuisset satisfecit. Et cum ipse solus facere posset acciuit testem, & testem puerum: E re detecta nec aufugit, nec ut ille aufugeret curauit. Inde captus sine tormentis, sine minis, omnia fassus est. Et plura quàm de quibus interrogaretur: & omnino etiã præter propositum. His euidentibus indicijs, alijsq; illius actionibus uerbisq; satis constat, quã simplici ingenio, & plane puerili sit. Nuper cum princeps noster pugnam representaret ante arcem, misit ad generum meum ut rogaret, ut pro decem millibus aureis coronatis fide iuberem, ut ludos ea die spectare posset. Et neq; periculum in quo erat constitutus illum mouebat, nec rei ipsius difficultas, nec quod, si torculari exprimerer duomillia coronatorum efficere possem. at ipse unius dieculæ, inò duarum horarum uoluptate fideiubere postulabat me pro decem mille coronatis. Quod uerò ad dignitatem nobilitatemq; attinet, cum hæc tribus habeantur, uirtute, gratia principum, unde illud Virgilianum:

Pauci quos æquus amauit.

Iupiter aut ardens euexit ad æthera uirtus.

Tertiãq; maiorum stemmate singula postulant, ut ratio in pœnis habeatur, modo ipso crimine priuilegio suo non deroget: ut si ob lucrum, si contra Principem aut religionem egerit, ut qui spoliant
templa

templa, in templis tuti esse non debent. Nam qui uirtute clarescunt multis laboribus in literis, contemptu uitæ in militia gloriam sibi parant. Qui gratia principum, ut Magistratus, in eorum sunt custodia. Qui stemmate participes sunt uitæ uirtutis. Vnde merito Augustus, cum quendam ad mortem ob crimen damnasset, intellecto quod esset reliquus ex Braside descendens hoc solo ei pepercit. Hæc omnia in filio meo sunt, laurea uirtutis, collegium gratiæ principalis, nobilitas quanta à tritauis repeti potest. nullum enim artificem aut ignobilem, aut sordidæ constitutionis, aut seruilis ex progenitoribus nostris inuenitis. Hæc autem quod legibus confirmata sunt ut ff. de uentre inspiciendo, in fine legis Temporibus diuorum. Et ff. de Suspectis tutoribus & curatoribus. l. Tuto quoque in fine, & in codice multis in locis. Et certe id iure, quis enim ultro literis aut militiæ operam dabit, si eadem pericula, eadem poenæ mancant laureatos senatores, magistratus, duces militum, quique toto tempore in sudoribus & laboribus honestisque rebus uitam suam attriuerunt commodo etiam Reipublicæ manifesto, quæ cauponibus qui solum turpi lucro addicti sunt.

Quare rogo uos sapientissimi uiri, ne quod tam prudenter à maioribus institutum est in filio meo nouo exemplo uiolare uelitis, noui ego, nouistis &

uos quanta in studijs incommoda, quantos labores perpetiamur. ubi premia tot noctium, si eodem casu cum uili plebe concidimus?

Moncat etiam uos exemplum M. Aemylj Scdu-ri, qui ut Valerius Maximus refert cum esset adeo notens ut prouinciæ quam rexerat, necessario tamen 20 uiros exhibere posset quos uexasset, sola nobilitatis antiquitate & patris recenti uirtutis memoria à seuerissimis iudicibus liberatus est.

Quæ uerò circumstant tot & tanta sunt, ut his solis ueniam promereri possit senectus mea, quæ orba tanta spe relinquetur: cum adeo alioqui bonus esset, erga alios ut sibi esset malus. testantur hæc fida officia in omnes tam ciues quam exteros, nec innocentia mea ac fides, quibus si pereat filius meus impitari potest mors illius, cum ego nihil tale uoluerim docere, quo tuto ulcisci posset tam acerbam & publicam iniuriam. ita ut eximia illa integritate (cuius tamen etiam si periturus sit nunquam poenitebit) orber unica spe stirpis propagandæ, quicquam proderit. Omittam tot exactos labores publicæ utilitatis causa, ut pater non solum de Republica, sed de orbe benemeritus innocens iuguletur in filio. non ob scelus (etiam si damnare uelitis) sed excessum ultionis, seu mauultis errore atq; stultitia.

Luabitque nos tam tetrum exemplum, ut alioqui
etiam

etiam improbarum uxorum, & insolentium adultèrorum incompressa temeritas hac seueritate fulciatur ac muniatur. Tollaturque omne bonum publicum atque tranquillitas, dulcedòque propagande sobolis, domesticàque securitas, dum & perferre tanta mala infame est & periculosissimum, nec ulcisciliceat, nisi proposita extrema pœna quæ solis facinorosus certè debetur. Mibi uerò qualem notam inurit, cuius filius ob patris uirtutem pereat: aut iudicibus qui patri ob uirtutem periclitari filium sinenti, illum cum tot urgentibus causis lapsus non restituant? Quid mihi profunt tot millia hominum seruata, pluraque posterioribus seculis meis seruanda monumentis?

Consideretis etiam quomodo, si interfeceretis hunc filium meum potero communem nepotem respicere? cuius auus maternus adeo sitit sanguinem filij mei? qui & si nocens esset, tot causis irritatus est ad hoc inconsultum opus, ut & ob ætatem & ob simplicitatem dignus sit uenia? Inde quot & quanta mala possent inter has duas familias succedere, cum unà uindictæ alijsque causis quas honestatis causa silentio obtego: altera ueritati rei & æquitati innitatur, & nepotem tandem heredem meum iure patris ad uindictam tantam iniuriam in matris affines armabitis. & ut tyrannicum est serere nulla causa simultates: ita regium propè etiã causis

etatis legitimis priuatis obstantibus, Reipublice tranqui-
 llitati consulere. at uos planè regios esse ministros
 tot documenta declarant: Regisq; mansuetissimi Sena-
 tum illius exemplo commoueri.

Demum cum hæc indulgentia manifesto Dei mira-
 culo confirmata sit, decet etiam, quamuis sapientia &
 iusticia uestra, certè supra humanum fastigium emine-
 at: maiorem tamen Dei & sapientiam & iusticiam fa-
 teri necesse est. ut qui multa circa hos casus recondita
 sciat ac præsciat, que nulla hominum solertia cognosce-
 aut in lucem erui possunt. Porro res sic se habet. Cum
 Flavius unus è sponse fratribus de uomitu domestico-
 rum audisset illos omnes mori existimans, accurrit (est
 autem ueteranus miles) occisurus ambos filios meos. e-
 rant autem ibi ambo inermes præsentés, & qui nun-
 quam arma tractauerant, maior morbo quo antea la-
 borabat & uomitu detinebatur, minor sexdecim an-
 norum & omnino imbellis. focer, socrus, cognate om-
 nes aduersæ, nullus pro filijs meis, quis dubitat illum (ut
 ita dicam) iusto dolori indulgentem ambos non fuisse
 occisurum? imbelles territi sine armis, nullo auxilio
 reclusi, ut nullibi pateret fuga: contra alter miles arma-
 tus gladio iratus pium facinus admissurum existimans.
 ubi gladium educere cœpit, corruit, iacuitq; mortuus
 per duas horas. Et cum tandem medicorū præsidio resi-
 puisset. trib. alijs horis sui impotès, ac quasi immemor,
 iacuit

iacuit in lecto. ita filij ambo omni humano auxilio destituti sunt reor, ut diuino palam seruarentur, nam & Respublica est & in actis expressa testibus, & omnibus admirabilis uisa, tum maximè quòd ille alias nunquam ceciderat, nec ex placèta gustauerat: sed uia in domum redierat.

Quod si hæc uera sunt & testibus ac publicis monumentis demonstrata, pro Dei nomine regisq; tum Reipub. filiorumq; uestrorum salute obtestor ac deprecor uos, ut miserum hunc adolescentem filium meum tot modis afflictum, à tam horrendo spectaculo cum patre ipso manibusq; scruisimis inimicorum nostrorum eripiatis. Existimo enim diuinamq; Maiestatem deprecor, ut felix faustumq; sit omnibus actionibus, atq; animabus uestris salutare.

RESPONSIO EIVSDEM
ad criminationem D. Euangelistæ Seroni.

ABSOLVERAM iam defensionem hanc, cum allata est criminationem quædam sub nomine. D. Euangelistæ: re autem ipsa à Iureconsulto facta, cuius initium quod ad futurum seculum attinet omitto, tanquam minus congruum illis quam nobis. Et quoniam generaliter dicit David in Psal-

in Psalmis: non iustificabitur coram Domino omnis uiuens. Et rursus: Si dicimus, quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Inde exaggerat atrocibus uerbis, sed sine probatione intentatam ueneno mortem, totque falsa paucis ueris miscet, ut prorsus fide indignus haberi debeat. Quod si falsi criminis accusatio reos & infames & poena dignos facit, nullus nostrum tutior est quouis scelestissimo latrone, nam cuius multo maiora obijci possunt quam etiam latrocinium, si solum accusasse sufficiat. Quid aliud enim hoc est, quam si quis aurea uasa & regias opes nominando, se ob id ditissimum uideri uelit? Quinimo hoc apertum est testimonium quod filius meus omnino condemnari non mereatur, postquam ad falsa crimina refugiunt.

Quis enim est tam amens qui si speret uerā accusationem damnare posse hominem, uelit eum de manifeste falso crimine insimulare, in quo & fidem de uero crimine possit infirmare, & accusator falsus puniri, & si condemnetur qui est accusatus iniuste condemnatus censi possit? Sed ut ad singula deueniam.

Primum obijcit occidisse filiam. Perijt puella scelerate nullius, matris eadem amentia qua miserum hunc filium meum coëgit in hanc ultionem. namque cum colaphum nutrici impingere uellet, nutrix ut eum uitaret super filiam cecidit & ita oppressa, nec diligentius curata postmodum repente obiit. tum maxime

Qq

quod

quòd diu comitiali morbo ex quo à me liberata est laborauerat . cuius indicio fuit fouea in capite mortuae puellæ, ut in actis apparet. Quid foueæ cum ueneno.

Secundum uenenum uxori dedit: diximus satis de hoc. Adijcit medicus: & Hippocratis parens aut auus medicus & ipse ueneno aquas infecit, ut hostes qui urbem in qua erat obsidebant, interimeret. hocq; illi ab omnibus laudi tributum est: quanquam ego nec hoc nec illud probem, consulo tamen inspiciendam causam quæ fuit iustus dolor: euentum quod non occidit, hominis conditionem: adolescens, simplex, imbellis, dolor: finem, ut uitam propriam quæ aliter seruari non poterat tueretur. Quòd uerò non necauerit, certissimum est atq; inter reliqua argumenta etiam illud facit, quòd arsenicum còctum nò amplius est uenenum nec occidit homines. atq; id experimento deprehensum est, & alias ut audio à medicis iudicatum.

Tertium quod uxorem, si hoc est per se malum, quare & patri licet, & marito permissum est in adulterio necare filiam & uxorem non tamen alios? Quæ adulterium admittit non amplius est uxor, sed mœcha & morte digna. sustulit omnia iura coniugij, unde etiam separare commertium licet: Et secundum Diuum Ambrosium aliam ducere, licet non secundum præcepta patrum.

Quartū corrupit promissionibus seruū. at hoc seruus

uus ngeat. ita omnia incerta aut prorsus falsa sunt. Sicut & illud repetijt, nam negat hoc famulus, ideo cū de facto non constet confessio nulla est: at sola uoluntas dicit lex puniri non debet.

Animo deliberato declaratum est supra quomodo intelligi debeat, & quid ille hoc nomine intellexerit. Venio ad constitutionem. dico ibi clarè uoluisse Cæsarem & Senatū intelligere eos qui lucri causa faciunt. nam cum connumeret latrones monete adulterinae fabricatores, tabelliones falsos, certum est non factum, sed causam facti ibi spectari: aliter eos qui dolo & insidijs aut inermes interimerent non latrones connumerasset, nam hi palam occidunt & ui non dolo: sed quia ob lucrum, ideo inter hos connumerantur. Manifestum est enim non minorem debere sapientiam in Iuriconsultis quam medicis aut philosophis: at hi singulis capitibus suam subiiciunt materiam, quæ hic est eorum qui ob pecuniam aut lucri spe flagitia admittūt.

Dixi etiam quod cum lex dignitatem excipiat, constitutio specialiter non deroget excipi procul dubio in dignitate positos. Et ut dixi humiliores lex Cornelia bestijs subijcit, quod minus acerbum non est quam exuri, & tamen digniores solum relegat. Et Senatus non solum potest, sed debet has leges quæ sunt ad bonum publicum conseruare in usu, saltem pro his quos diurni labores & uirtus nobilitarunt, ut proprie sunt doctores.

Repetit de uxore. iam dixi non amplius esse ueram uxorem quæ facta est adulterium. fateor non minus esse flagitium probam uxorem occidere, quam patrem aut matrem, quamuis parètes occidere lege naturæ sit longè horribilius: nec leges culeum instituerunt pro pœna in uxoricidis, ut in parentibus. Quod ad leges alias quæ adducuntur attinet, existimo esse eatenus ad propositum ut quæ in facto adducit. In hoc tamen sapientissimis meis consultoribus me remitto. non enim uolo ponere falcem in messem alienam. unum dixisse sat fuerit si non magis uerax sit in recitandis authoritatibus quam in facto, nihili faciendam esse eam allegationem.

Ad id quod uirgo fuerit. Hic consultus, & pater ueritate ductus fatentur, quod nunquam probari poterat capitulū illud uoluntate credo diuina: ut quæ probari testibus nunquam poterant, postquam defenduntur ueriora appareant, quam antequam defenderentur. Sancte uero ego iuro, quod quamuis tot iniurijs laceßitus, tot damnis affectus nihil intentasse nisi quod ad salutem filij mei pertineret, multa ex his quæ probare potuissem in actis noluisse ut deponerentur, nec odio quamuis dignissimi sint illos persequi, sed iniuriam hanc Deo iusto iudici uindicandam relinquere.

Quod ego illis non succurrerim falsa dicunt. constat habuisse ex fide publica lib. 500. in primis decem septem mensibus qui sunt redditus omnes mei uigintiseptem

ptem mensum, ita ut nihil reseruauerim nec pro me, nec pro alio filio. Ex quo patet & illud quam sim diues, cui non plus sit in redditibus ducentis uiginti libris quæ non attingunt æstimationem quadraginta aureorum coronatorum: & hic fuit error, hinc dolor, hinc lachrymæ, hac enim uia cum incautum iuuenem irretisset, credebat grandem cœpisse mulum, & macram sardam cœpisse: causa aut̄ quia nō potuerit uestire filius meus eam, ut uera fatear credo, quod fuerit partim defectu ipsius qui adeò simplex erat & tanta nugabatur ut non multum posset lucrari. Et soceri uita prodiga (ut modesto utar nomine) quem palam est & lucra & patrimonium, quod ut audio satis honestū erat & multò plus decoxisse. Et socrus & sororij filium illum meum miserum nihil negare scientem usque ad ossa erodebant. Ob dicetis parum erat hoc? fateor: sed illud parum pauperi parum lucranti, magna cum familia uiuenti maximum fuit.

De suspicione & coniectura tam pulchra conscientie meæ. certe facietis bene, si hunc bellum cōiectorem iudicem criminum, aut fisci procuratorem constitutis. Videte quam pulchra coniectura satagit me consciū esse huius culpæ? reliquit hoc anno tantum urbem hanc cum tanto lucro, ut Papiam concederet minore cum lucro? quasi meum esset ire cum uellē Papiam? & quasi non satis honesta sit, ut ita dicam, mox reuocanti munus conditio recipere primo loco sub maxi-

mo inter multa secula & optimo Rege 600 coronatos aureos licet mutilos, & deserere laborem hunc pedarium imò uelitarium. sed audite ut filium insultum permitteret, qui uxorem suam arsenico per puerū dato necaret? Sed ut uera fatear, credo potius has esse ampulas D. Euangelistæ irati quam sui consultoris coniecturas. fuisse enim admodum rudis.

Dicit me crudelem: sum si odium scelerum est crudelitatis non seueritatis opus. Dicit inter epulas præcidi se auriculā alteri filio. Ebrietatis ergo potius quam crudelitatis esset argumentum. odi non solum malos, sed etiam qui uiam eā ingrediuntur ut mali euadant. Et ideo maiorem filium odio haberem, nisi intelligerē uel ex legibus ipsis non flagitium admisisse, sed iustæ uindictæ modum excessisse.

Quod dicit confessionem adulterij & suppositoris filiorum in ira esse factam absurdum est, nam in ira obijciuntur aliena crimina non propria. sed hoc fuit ex magnitudine & multitudine peccatorum urgente diuina prouidentia, cum hunc miserum iuuenem tot modis pessundassent.

Quod ad reliqua attinet, adeò sunt insulsa, falsa, enormia atq; etiam reprobata in defensione, ut semetipsum & suum clientem cōfodiat his suis commētis egregijs. Solum restat de collegio. ipse adducit incerta, nos certa nouimus. Nam sub conditione peracta sunt. ideo quare non in actis hoc perduxit, sed extra iudicium? quia
intelle-

intellexerat. D. Euangelista consultorq; eius potius ob
 futuram suæ causæ hanc collegij sanctionem quàm pro
 futuram. Sed decuit Cæsaris uxorem non solum cul-
 pa sed omni culpæ suspitione uacare. Ergo ex LXIII.
 causis quibus poenæ mitigandæ sint, cum constet ex Tē
 ma quello XX inesse filio meo scilicet primam, VI. IX.
 XI. XVI. XVII. XVIII. XXIII. XXX. XXXI.
 XXXII. XXXVI. XLI. XLIII. XLVIII. XLIX. tit. 1.
 LI. LVII. LXI. LXIII. Et quælibet causa mitigandi
 mortem aufferat. nam omnis mors, ut Seneca ait, equa
 lis est, liquet omnibus his simul iunctus debere plenè
 absolui.

Animaduertite etiam patres conscripti, quòd nullo
 modo potestis iustè damnare filium meum morte, nec
 triremibus etiamsi decuplo magis peccasset, quia in
 utroq; magis me insontem quam filium meum punitis.
 De morte patet, quia Plutarchus & Seneca in libris de
 Consolatione in morte filij declarant apertè longè
 maius malum esse in morte filij ipsi patri superstiti, qui
 remanet in perpetuò luctu, quam ipsi filio quem mors
 simul tam à malis quam à bonis eximit. De triremibus
 est sola impensa maior mihi immerenti: quanto satius
 ergo est (si modo animus est illum castigare, & ius uos
 cogat) illum mittere in exilium, ubi mille incommodis
 torqueatur. ego qui immerens sum penè nullo: atq; ita
 lancem rectè æquabitis, ipse peccauit luat poenas: ego
 innocens non puniar.

Scio nihil hic obstare nisi quod dicetis, ergo omnium filiorum scelera hoc modo remanebant impunita? Respondeo quod ubi talis causa adsit criminis, ut & si uobis non uideatur iniuste plecti, patri tamen probouiro & qui non exemplo illum corruperit, & prauitate uitæ condonandos patribus tales filios ut ipsi (non patres magis filijs castigentur exilijs. aut si non placet (liceat mihi ob necessitatem sine suspitione uanitatis) dicerem eorum saltem filij qui lege ad bestias à mortis supplicio excipiuntur. Hoc solum fundamentum si rectè consideraueritis facit, ut nullo modo iuste (ignoscite mihi fortiter pro filij salute loquenti) possitis filium meum me uiuente etiam, longè si maius flagitium admisisset occidere. nam fontem uirum precipuum si peccauerit punire uobis licet & Principi liberare, at me in fontem in filio si clarus essem, nec uobis, nec principi (cum uenia rursus dictum sit ob imminens periculum & doloris magnitudinem) affligere non liceret, at quanto minus humaniter uobis agentibus? de me autem & principi & uobis aestimatio relinquatur.

Dico igitur quod cum quinque hæc causæ concurrerint, scilicet ut non sit crimen lese maiestatis, nec factum sine causa, quæ patri iusta tamen si legibus non a deo iusta uideatur, nec pater criminis conscius fuerit, nec exemplo suo filium ad talia induxerit, aut ob auariam necessitate ad id compulerit: pater uero publicæ utilitati consulat, patre uiuente iniuste agi si filius morte ple-

te plectatur, cum plus puniatur pater quam filius. an
uerò horum quicquam desit in hoc casu, & an hæc ue-
ra sint, uos qui sapientissimi estis considerate.

IOAN BAPTISTAE CAR-
DANI MEDICI, DE NON EDEN-
dis cibis fœtidis, à medico ad Hierony-
mum Cardanum Medicum Me-
diolanensem.

Qontradicebas mihi heri in cœna dicen-
ti Galenum cauiffe, ne medicus foetidis
ullis cibis, prout sunt allia & coepe ute-
retur. existimabam te ioco dixiffe, nec
quicquam te suterfugere, quoniam tamen constanter
negabat hoc apud Galenum uidiffe, mitto uerba illius
ex quarto in sextum Epidemiorum commento nono
iuxta finem, sunt autem hæc: Porrò totiùs corporis o-
dor & oris præcipuè fit, cum medici nihil errare se pu-
tant, si cœpas & allium redolentes ægros inuisant.
Quinto sanè conterraneo nostro Rom. medenti id cõ-
tigit, à prandio diuitè quendã ac præpotentè hominè
uini odorem uehementer spirans uisitauit: æger itaq;
cum capitis dolore febrim magnam habens, atq; ideo
uini odorem exhalantem ægrè ferens. Quintũ ut lon-
gius aliquãto recederet orauit, quoniã uinũ immode-
ratiùs redolès ipsum cõtristaret. Et hæc quidè ægrotus

modeste admodum dicere uidebatur. Quintus ipsi stolidius respondens, odorem ut æquo animo ferret, præcepit, nam & se quoque ægrotum ex febris malè olentem sustinere dicebat. Multum autem interesse febrim ne an uinum quis redoleret. Inde subiugit duos alios quibus, ale fortebāt & os ipsum. Quãobrem palam est, tum ob hoc tum ob malum alimentum non expedire medico, ut cæpas aut allea comedat. Galen. enim 2. de alimentis cap. ultimo dicit, abstinendum esse ab assiduo usu ciborum acrim, præcipue si natura homines qui edunt fuerint biliosi. Et quãuis tibi uideatur laudare hos cibos, laudat tamē ut medicamenta. Et quãuis excellētia tua dicat quod utitur his cibis, absque dano, dico quod tamē corripereis podagra sæpius, & si non tam sæpe id accidit propter abstinentiam cibi in prandio. Propterea isti cibi uel sumi debent per se, & sic parum nutriunt. Hippocrates dicit: quod cibaria quæ parum nutriunt, abbreviāt uitam sextam Epidemiorum. Et si sumantur cum carnibus corrumpent concoctionem, tum ob uarietatem, tum ob contrarietatem naturarum ob diuersitatem temporis, concoctionis, nam omnes radices tardè concoquuntur. Et Galenus 2. de facultatibus naturalibus cap. 9. dicit, quod lactuca tardius coquitur & conuertitur in sanguinem quam caro. Præterea cæpæ nocent intellectui, faciunt subet, ut Auicenna docet. Subet uerò seu lethargia ut in alia litera est, timēda senibus, & obscuritas intellectus, præsertim tibi qui scribis non est utilis. Præterea allia faciunt dolorem

capitis

capitis. Et similiter hi cibi damnantur ab Auerroë in quinto collectaneorū. Præterea tales cibi sunt calidi in tertio: tales autē cibi inflammant iecur & adurunt sanguinem. Aristoteles etiam dicit, quod allia tabefaciunt corpus. Est etiam aliud quod ualde est indecorum medi eo edere allia & cœpas, qui dat regulā alijs, & est quasi contemnere medicinam. Et etiam quia uidetur apud populum, quod fiat auaritiæ causa. Est autem auaritiā non cōueniens homini civili, ut Cic. ait in libris de officijs. Neq; sufficit ut edas allea & cœpas, sed edis radicias seu raphanos, qui & genere suo sunt difficilis cocti onis & mali alimenti. Et specialiter nocent uentriculo et mouent eructuationes. Edis cichorium, quod in uentriculo uix unquam concoquitur, & est pauci alimenti & multorum excrementorum. Nihilominus forsante mouet cause quos ego ignoro. Sed certè in casu de cœpis oritur apud me magna difficultis, cuius causa uellem iudiciū tuum. nam Rasis tertio ad Almanforē in capite de oleribus dicit, cœpas calidas & siccas medicinas quartigradus. Et tamen dicit quod est calida et humida, & Auerroes ponit calidā cum substantia crassa. Et Auicenna & Galenus dicunt quod generat alimentum pituitosum. quæro ergo quomodo esse possit quod sit calida & sicca, & generet alimentū frigidū & humidū, dicit enim quod generat alimentū pituitosum. itē dicit quod est crasse substantiæ. Si ergo generat pituitam, ergo generat alimentū frigidum & humidū.

itē si est calida & sicca, nō potest esse crassæ substantiæ.
 Hildegarris mulier dixit, quod nō erat calida, sed acris
 & humida: & hoc probat ex effectu, et etiā quia dicit
 nutritur ex rore coeli sub aurora, quia illo augetur &
 luxuriat. Rinaldus de Villanoua in li. de Simplicib. et si
 ponat coepas calidas & siccas in 4. gradu, ponit tamē
 etiā calidas et humidās in 3. gradu, et adijcit secundum
 aliquos. Sed magna mihi uidetur differentia inter sic-
 cū in 4. gradu et humidū in 3. gradu. Est etiā magna ra-
 tio quia ponitur medicina caustica ideō nō humida, nā
 caustica urūt & quæ urunt sunt etiā sicca. Et si quis re-
 fugiat ad id de duab. substantijs, ut Galen. refert de cau-
 le & lentibus. Ego nō uideo quomodo esse possit. nam
 de caliditate admitto, sed de humido et sicco quomodo
 poterit esse sicca si substantia crassa & humida exce-
 dit substantiā calidā & siccam? Forsan dicendum esset,
 quod substantia calida & sicca est copiosior & maior
 calida et humida, sed tamē substantia quæ nutrit sit tota
 calida & humida & crassa. & hoc mihi nō displicet,
 quia quod debet nutrire secundū dicta tua in libris de
 subtilitate est humidū. Sed tamē inueniūtur tibi calidi
 et sicci, ut mel. Forsan dicendū esset quod nullus sit cib.
 calidus et siccus, sed substantia quæ nutrit sit tota calida
 et humida, licet sit cōiūcta ei substantia sicca, sed illa nō
 nutrit: uerū mel cum parū nutriat, quia calidū et siccū
 ergo deberet facere multa excrementa, quia mel mul-
 tum ponderat, & plus quā aqua, uel uinū, uel olera, et
 authores

authores cum ponunt mensuras, ponunt quod pondus mellis sit maius. Et ideo dici posset, quod esset sicut de uino & aqua quæ parum nutriunt, pauca tamē reddunt excrementa, intelligendo per excrementa mām duram quæ gignit feces. sic mel cum liquefcatur sit humidum & tenue, ita etiam in corpore humano, & ideo parum nutrit & residuum transit in urinam, & excrementa liquida. Sed uinum non uidetur esse siccum, nec etiam parum nutrire, quia dicit Hippocrates quod facilius est impleri potu quam cibo. ergo uidetur multum nutrire. Et etiam quia dicunt, quod cæpæ coctæ plus nutriunt quam crudæ, si ergo in coquendo extrahitur humidum illud quod nutrit, quomodo possunt magis nutrire? Dicunt enim quod caro assata magis nutrit elixa, quia humidum quod nutrire debet in elixatione extrahitur? Et ideo hæc uidentur apud me facere difficultatem. forsitan posset dici quod pars cæpæ quæ nutrit ante coctionem sit durior, sed cocta reddatur melior. attamen patet quod post coctionem cæpæ redditur frigidior, tum ob admixtionem aquæ, tum ob humidum aëre quod extrahitur.

Dicerem ego quod cæpæ coctæ magis nutrit, quia est dulcior & suauior: homo autem nutritur à dulci ideo ob id magis nutrit cæpæ coctæ quam crudæ. Et si præparentur modo Rasis uidentur cæpæ esse melioris alimenti: dicit enim lauentur cæpæ cum aqua & sale, inde dicit, cum aceto acri. Et patet quod ista

lotio debet fieri cum aqua calida non frigida. quia aqua calida magis aperit poros coepæ & facit exhalaré acuitatem, & magis ingreditur uis salis & aceti & ideo redditur suauior, & ex consequenti melioris alimenti. quæ enim grata sunt uentriculo, sunt etiam melioris alimenti. In ista ergo lotione non uideo utilitatem magnam, sed audire uellem ab excellentia tua, & uellem etiam intelligere, quomodo sal conueniat coepis. nam exsiccatur & calefacit, uritq;. Forsan quod siccat humidū illud acre & ita minus mordet, & hoc experimento respondet. acetum etiam extinguit feruorē illum & diffecat substantiam illam lentam, ut minus ad hæreat atq; ita minus urat. Multa tamen & mirifica tribuuntur huiusmodi rebus tam fœdis, uelut quod coepe remoueat corruptionem aquarum, ac resistat pestilentie. Porrum curet carbunculum in uentriculo, et aperiat sanguinem hæmorrhoidarum. Multum facit qualitas una & maximè caliditas una, & maximè caliditas ad resistendum corruptioni, dum quæ corrumpuntur & putrescunt ab alieno calore superantur. at quæ calorem proprium habent, aut magnum aut efficacem cum difficulter uincantur, ideo non putrescunt. magnum tamen est quod proprie coepæ resistent corruptioni aquarum, nisi esset ob causam dictam. Certū est quod nō uidi coepas, nec allea quāuis putrefacta gignere uermes. an ergo quoniā nō perfecte putrescāt, et si nō perfecte putrescāt, cur id nō fiat querendū est. Et
cum

cū nō putrescāt, cur tamē fetēat admodū, cū multa sūt
 quæ putrescāt & nō foetēt, ut poma & cerasa, quæ etiā
 generāt uermes? Etenim cum malus odor, ut Auerroes
 uult, fiat ex proprio calore superato, quæ maximē foetēt
 ut stercus & urina et carnes corrupta sūt, et putri
 da & ideo inde generātur uermes. at cœpæ non gene
 rāt uermes, ideo nō perfectē putrescere debēt, quare nō
 deberēt admodū foetere ut faciūt. Quinetiā illud mirū
 quōd cū edūtur & extra nō foetēt, neq; enim homines
 adeo talia tam libēter ederēt, spiritus tamē corū qui e
 derint nobis adeo foetere uidetur. Sed si foetent, quomo
 do resistunt putredini aquæ, & pesti? Zinziber enim
 quum corrumpatur & exedatur carie manifeste, be
 ne tamen semper olet, & tamen non generat uermes.
 At cœpæ & allea nunquā eō perueniunt ut exedātur
 à carie, et tamē ante hoc male olent. Zinziber tamē nū
 quam uidi concepisse uermes, et tamen concipit carie
 an ergo aliqua caries sine uermē? Cœpæ etiam exterius
 exurit corpus & intus uincitur à calore, & tamen ex
 terius non adeo foetet ut intus sumpta. Videtur etiā mi
 rum de scilla, quæ tam parū differt ab ipsa cœpæ quali
 tate. neq; enim uidetur posse esse multa calidior illa, cū
 sit calida in quarto ordine, & est similis illi & tamen
 scilla adeo salutaris est, & tot conuenit morbis quorum
 nulli conuenit cœpæ. Imò quod plus est, scilla cum mel
 le facit illud medicamentum nobile contra comitalem
 morbum, qui solet creari ex esu cœparum.

Et me-

Et medici prohibent esum cæparum & taliū patien-
 tib. huiusmodi morbos? Et ego credo quòd omnia hæc
 eueniant ex humido superfluo in cæpa: ideo si quis illā
 possēt siccare haberet utilitates scillæ. Sed mirum est,
 quòd cum scilla sit siccior, cæpa tamen est maior il-
 la cum deberet esse minor, cum sint eiusdē generis &
 incrementū sit ab humido, deberet cæpa esse maior scil-
 la? Et mihi uidetur cæpa omnia admiranda continet,
 nam quæ feritur magna prouenit, & cum modico se-
 mine: quæ autē plantatione prouenit ipsius cæpe, cū de-
 beret maior euadere & sine semine, euadit parua &
 cum copioso semine: nihilominus gaudet pingui terra,
 rubra, leui non coacta. Sed quòd senes & quæ iam ex-
 haustæ sunt germinando in domo debeant semine co-
 piosiore abūdare & illud est mirum: & similiter quòd
 fata luna uacua & à meridie debeat lætius prouenire,
 & illud est admirabile. Quin & illud quòd melius pro-
 ueniant in ipsa terræ superficie, quodq; inter herbas be-
 ne olentes, & illud est propter rationem, quia simile si-
 mili suo gaudere debet. Illud etiā mirū quòd cæpæ cre-
 scant luna decrescante, & cum uacua est: & decrescant
 cum est plena. & rursus infusæ aqua, inde siccate cum
 magis corrumpi deberent, melius seruantur. Vnum est
 quòd si infundantur in aqua diuise, permutando aquā
 inde aceto lauentur odorem non adeo reddunt grauē,
 & minus olent male, & minus acres candidæ sunt &
 rotūdæ rubeis & latis. Horum omniū causas huiusmo-
 di ego

ai ego esse reor, quod omne immodicum naturæ et opinionibus aduersatur. ita superfluum illud humidum aëris humido & luminis iunctum impedit, non auget incrementum. Coctæ quoq; coepæ somnum ob id conciliant, quod calidior & siccior pars dissoluitur ac euaneſcit. Sed ut ad rem redeam, cum infuſæ fuerint in aqua præſertim calida magis ſiccantur, ideo magis ſeruântur.

Hieronymus Cardani pater lectori.

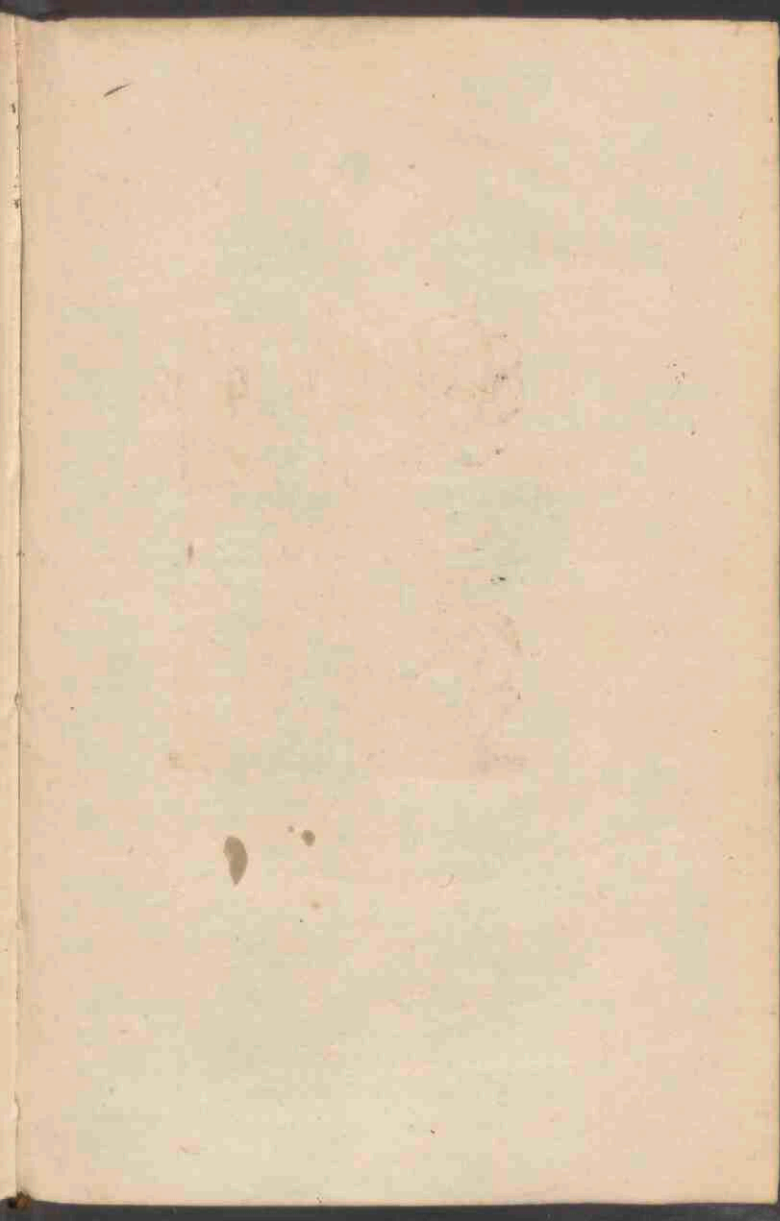
Extat & opus ſed inconditum, nec abſolutum de fulgure.

Reliquit & quædam fragmenta de cura morborum prodigioſa. Quod credo factum ab illo, quia quosdam curauit, quos nec ego nec alius medicus curare potuerat, atq; inter cæteros unum Hiſpanum & unam Hiſpanam, quorum ego nec naturã morbi potui intelligere nec alij medici fuerant pro Hiſpana tres, ſentiebat puſtiones quaſdam in toto corpore, ſed maximè in brachijs, nec interqueſcebat & ita tabeſcebat, hanc curauit in 40 diebus cum iam triennio laboraret. multa alia præclara faciebat. Ego autem quæcunq; inuenero, ſed maxime librum de Fulgure publicabo. habet enim illuſtrem meditationem & abditas rationes continet. Vt conſtet, ſi ſuperuixiſſet in maximum uirum euasuſum.

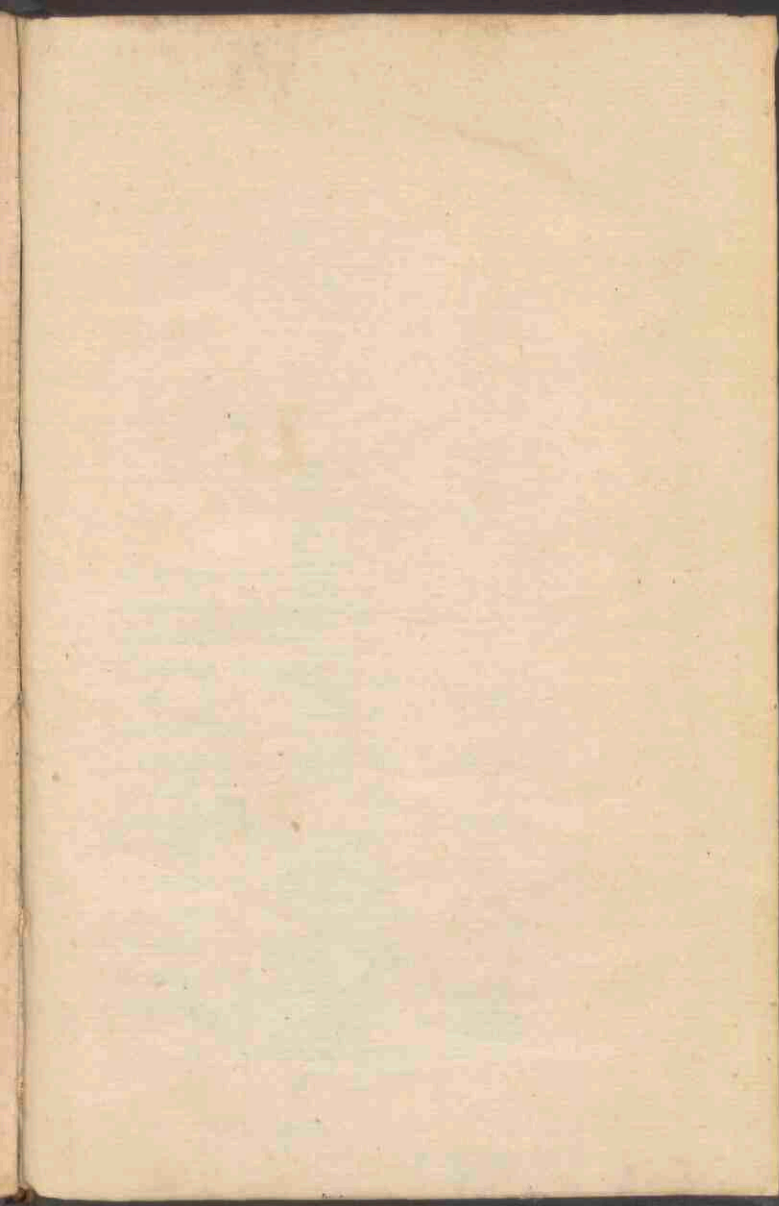
F I N I S.

B A S I L E Æ,

PER HENRICHVM PE-
TRI, ANNO SALVTIS
M. D. LXL MENSE
AVGVSTO.

leg. 44 ch. 76 **II** 212

OCN 435942180

HERSTELD IN 1930.

DOOR

H. FR. V. J. E. A'DAM.

